

ودخل الناس سجداً فوجاً فوجاً

... في باب الصلوة والسلام على سيدنا أبي القاسم محمد وآله الطاهرين ... الجزء الثاني ...

مجلد من بحار العلوم وهو المجلد الخامس عشر من المنهج ...

من كتاب بحار الأنوار في أحوال الأئمة الأطهار

الذي هو من ... سلطان ...

... المضلين كما تسقط ... العاصفة ...

... حتى طارت كالعصافير ... زرافة الملحدين والمتناصل

... بأكظام المتفيهقين المضيق أنفاس المتشدقين القارعة ما تنفعل المخلاف

والشقاق ... العالم ... ذوي الزيغ والنفاق المدمغ عتاة المتفردين بالشواظ والشعار المذلل

... المتمردين بالقماءة والصغار المزيل قحم الفخر وبهجة اطمئنان نزوانه القامع نخوة ...

... فان جيشانه الطامس بإيانه وجوه الخوارج المارقين النصاب والمرادباها على دبارها

... عيونها بالذهاب كاسر صولات الأضاليل بجاهلاته الباهرة الداحرة ودامغ جيشانات

... بسطواتها القاهرة الطاهرة آية الله في العالمين وحجته على الجاحدين

ناشر علوم آبائه المصطفين حجتنا مولانا السيد ...

أعلى الله درجته ... في ...

... سنة ...

في دار الطباعة ... ١٣٠٢

عبقات الانوار فی امامة الائمة الاطهار

حامد حسین

جواب کلام اول عاصمی

وہرگاہ بحمد اللہ المفضال از نقض و ابطال ہفوات سخافت اشتمال مخاطب محتال کہ متعلق بحدیث انا مدینۃ العلم و علی بابہا بود فراغ وسعت داد مناسب چنان مینماید کہ تقریرات دیگر علمای سنیہ کہ در باب این حدیث شریف یا حدیث انا دار الحکمۃ و علی بابہا آراستہ اند و بذریعۂ آن خفای حق واضح و الطاط صدق لائح خواستہ اند منقوض و موہون گردانم و افحام خصام و استیفاء کلام را بحد کمال رسانم پس باید دانست کہ ابو محمد احمد بن محمد بن علی العاصمی در زین الفتی جائیکہ مشابہت جناب امیر المومنین علیہ السلام با حضرت آدم علی نبینا و آلہ و علیہ السلام ذکر کردہ و حدیث انا مدینۃ العلم را روایت نمودہ گفتہ و تکلموا فی تاویل ہذا الحدیث فذہبت الخوارج و من قال بقولہم الی انہ اراد بقولہ و علی بابہا الرفیع الباب من العلو علی بمعنی العالی لا الاسم العلم الذی کان المرتضی رضوان اللہ علیہ مسمی بہ یقال شیٔ عال و علی و باب عال و علی مثل سامع و سمیع و عالم و علیم و قادر و قدیر و انما اراد وا بذلک الوقیعۃ فی المرتضی رضوان اللہ علیہ و الحط عن رتبتہ و ہیہات لا یخفی علی البصر النہار و ذہب بعض من یخالفہم الی ان المرتضی رضوان اللہ علیہ لما کان باب المدینۃ و لا یوصل الی المدینۃ الا من جہۃ بابہا فکذلک النبی صلی اللہ علیہ مدینۃ العلم و النبوۃ و لا یوصل الی علم النبی صلی اللہ علیہ الا من جہۃ علی و ہذا ایضا غلو و تجاوز عن الحد نستعیذ باللہ مما یوجب سخط اللہ لانہم یتطرقون بذلک الی ابطال امامۃ الشیخین ثم الی ابطال امامۃ ذی النورین و ان کان الامر علی ما قالوا لما کان یوصل الی العلم و الاحکام و الحدود و شرائع الاسلام الا من جہتہ و لکان فیہ ابطال کل حد یشلم یکن المرتضی طریقہ و لکان فیہ ابطال کثیر من شرائع الدین التی اجمعت علیہا الامۃ بالیقین و وجہ الحدیث عندنا ان المدینۃ لا تخلو من اربعۃ ابواب لانہا مبنیۃ علی اربعۃ ارکان و اسباب ففی کل رکن باب و قد کان المرتضی احد ابوابہا و کان الخلفاء الثلاثۃ قبلہ ہم الابواب الثلثۃ و ہذا و ان کان صحیحا فی المعنی و الحکم فان تخصیص النبی علیہ السلام ایاہ بلفظۃ باب مدینۃ العلم یدل علی تخصیص کان لہ فی العلم و الخبرۃ و کمال فی الحکمۃ و نفاذ فی القضیۃ و کفی بہا رتبۃ و فضیلۃ و منقبۃ شریفۃ جلیلۃ ازین عبارت ظاہرست کہ عاصمی در باب حدیث مدینۃ العلم اولا تاویل و تحریف خوارج و اتباع شان ذکر نمودہ حکم بطلان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى جعل نبيّه صلى الله عليه وآله للعلم مثل المدينة المتينة ؛ ووصيّه وصيّه
السّلام باب تلك المدينة الحصينة ؛ سبحانه من قدير قدّر لهما اتباعا تحملوا الا
فى الصدور الامينة ؛ وما اعظم شانه من خبير قرّر لهما اشياعا تبينوا الآثار بالاحلام نية
والصّلوة على سيدنا ابى القاسم محمّد المحبوّ من الله بالوقار والسّكينة ؛ المخصوص من
بالمكانة والمكينة ؛ المرسل بالآيات السّاطعة المبينة ؛ المبتعث بالبيّنات القاطعة ا ة
وعلى آله الطيّبين الطّاهرين المشبّهين بالفلك والسفينة ؛ وعترته الزكيين ا ن
المنوّهين بالركان والدفينة ؛ الراغمين بعلومهم آناف اصحاب الاحنة والضغ ؛
المستاصلين بمعارفهم شافات ارباب العيون السخينة ؛ صلى الله عليهم صلوة ى
جواهر مفاخرهم الغالية الثّمينة ؛ وخصّهم بتحيّة منه توازى زواهر مآثرهم العا لية

امّا بعد فيقول العبد القاصر العاثر **حامد حسين** بن العلّامة السيّد ى
الموسوى النيسابورى كان الله له وجعل الى كل خير ماله انّ هذا هو الجزء الثانى ن
المجلد الخامس من مجلدات المنهج الثانى من كتاب **عبقات الانوار** ؛ فى امامة ائمة
الاطهار ؛ عليهم سلام الله ما اختلف الليل والنّهار ؛ والله المفضال المنعام هو الـ ان
يفيض علىّ فيه سجال التوفيق والانعام ؛ ويورعنى بتاييده وتسديده من المبدأ الى تمام

المعانی الدیانات کلها ولا بد للمدینۃ من باب یدخل منه فاخبران بابها هو علی فمن اخذ طریقه دخل المدینۃ ومن لا فلا ومحمد بن اسمعیل الامیر الیمانی در روضۂ ندیه در بیان معنی این حدیث تقریرے بسیط آورده و در آخر آن گفته واذا عرفت هذا عرفت انه قد خص الله الوصی علیه السلام بهذه الفضیلۃ العجیبۃ ونوّه شانه اذ جعله باب اشرف ما فی الکون وهو العلم وان منه یستمد ذلک من اراده ثم انه باب لاشرف العلوم وهی العلوم النبویۃ ثم لاجمع خلق الله علما وهو سید رسله صلی الله علیه وسلم وان هذا الشرف یتضاءل عنه کل شرف ویطاطی راسه تعظیما له کل من سلف وخلف و علاوه برین از دیگر تقریرات علمائے سنیه که در بیان معنی این حدیث سابقا گذشته همین مطلب متضح و منجلی می گردد پس اینچنین معنے واضح را که در سطوع و لموع اظهر من الشمس ست انکار نمودن و در جحود و الطاط آن راه زیغ و عدوان پیمودن بس عجیب و غریب ست و علاوه برین از آیات جلوحق واضح و سمو صدق لائح آنست که علامۂ سخاوی در مقاصد حسنه و بدر الدین زرکشی در درر منتثره حدیث لا یودی عنّی الا انا و علی را که مصرح بانحصار ادای احکام و تبلیغ اوامر رسول رب منعام در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام ست از جمله مویدات و شواهد حدیث مدینۃ العلم دانسته اند پس نزد اینحضرات نیز معنے حدیث مدینۃ العلم همین خواهد بود که وصول بسوی علم جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم متحقق نمیشود مگر از جهت جناب امیر المومنین علیه السلام فمن شاء فلیومن ومن شاء فلیکفر اما قول عاصی که اگر حقیقت حال مطابق مقال ایحق میبود وصول بسوی علم و احکام و حدود و شرائع اسلام ممکن نمیشد مگر از جهت جناب امیر المومنین علیه السلام و هر حدیثی که آنجناب طریق آن نباشد باطل میگردید و بسیارے از شرائع دین که امت بر آن اجماع نموده است بالیقین سمت بطلان میگرفت پس کلامیست در غایت اهمال و نهایت اختلال چه فی الواقع وصول حقیقی بسوی علم و احکام و حدود و شرائع اسلام که جناب رسالتماب صلی الله علیه واله وسلم از جانب رب منعام آورده بود ممکن نیست الا از جهت ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام و کسانیکه خود را بی توسط آنجناب بسوی امور مذکوره واصل میدانند کاذب و مفتری میباشد و کفی فی اظهار کذبهم قوله صلّی الله علیه واله وسلم یا علی کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها و ایضا قوله علیه

وبطلان آن بعبارت موجزه ظاهر فرموده وثانیاً از اہل حق نقل نموده که ایشان دربیان معنی
حدیث مدینة العلم باین سو رفته اند که جناب امیرالمومنین علیه السلام باب مدینهٔ علم ونبوت ست
ووصول بسوی علم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم متحقق نمیشود الّا از جهت امیرالمومنین
علیه السلام وچون دریافته که این معنی بصراحت تمام مثبت افضلیت جناب امیرالمومنین
علیه السلام ومفصح از امامت وخلافت بلافصل آن امام همام ست از راه کمال انحراف آنرا غلو و
تجاوز از حد دانسته واستعاذه بی محل آغاز نهاده وحالانکه فی الحقیقة معنای حقیقی این حدیث شریف
همین ست ودر تتمهٔ حدیث ارشاد جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم فمن اراد العلم فلیات الباب
کما رواه الحاکم وغیر واحد ونیز ارشاد آنجناب فمن اراد العلم فلیات باب المدینة کما رواه سوید
الحدثانی ونیز قول آنجناب فمن اراد المدینة فلیات الباب کما رواه الحاکم فی المستدرک
ونیز قول آنجناب فمن اراد المدینة فلیاتها من بابها کما رواه محمد بن جریر الطبری
فی تهذیب الآثار ونیز ارشاد آنجناب فمن اراد العلم فلیاته من بابه کما رواه الطبرانی فی
المعجم الکبیر ونیز ارشاد آنجناب یا علی کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها کما رواه
ابوالحسن الحربی فی کتاب الامالی ونیز قول آنجناب ولا توتی البیوت الا من ابوابها کما رواه
ابن المغازلی فی المناقب ونیز قول آنجناب کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من قبل
الباب کما رواه ابن المغازلی ایضا فی المناقب از جملهٔ دلائل قاطعه وحجج ساطعه این مطلب ست
وبحمد الله از افادات واعترافات اکابر علمای محققین سنیه نیز این مطلب ثابت ومحقق میشود
علامهٔ مناوی در فیض القدیر در شرح این حدیث شریف گفته فان المصطفی صلی الله علیه وسلم
المدینة الجامعة لمعانی الدیانات کلها ولا بد للمدینة من باب فاخبر ان بابها هو علی کرم
الله وجهه فمن اخذ طریقه دخل المدینه ومن اخطاه اخطأ طریق الهدی ونیز
مناوی در فیض القدیر در شرح این حدیث گفته قال الحرالی قد علم الاولون والآخرون
ان فهم کتاب الله منحصر الی علم علی ومن جهل ذلک فقد ضل عن الباب الذی من وراثه
یرفع الله من القلوب الحجاب حتی یتحقق الیقین الذی لا یتغیر بکشف الغطاء الی هنا کلامه
ونیز مناوی در تیسیر در شرح این حدیث گفته فان المصطفی صلی الله علیه وسلم هو المدینة الجامعة

موجود نیست و ظاهرست که در صورت اولی اگرچه این شرائع واجب العمل ولازم التسلیم ست لیکن هرگز
وصول آن شرائع از جهت امیر المومنین علیه السلام نفی نتوان کرد و در صورت اخری شرائع مذکوره هرگز
جائز العمل نیست بلکه واجب الرد ست و ادعای اجماع امت بران شرائع بدیهی البطلان می باشد و چگونه کسی
از اهل ایمان اطلاق اجماع امت میتوان کرد بر اتفاقی که مثل جناب امیر المومنین علیه السلام دران شریک نباشد
و همچنین شرائع که بنفس رسول صلی الله علیه و آله ما هیت القبول بان موافقت نداشته باشد اگر بالفرض
هزار در هزار هم بحد البطلان برسد کار اهل ایمان نیست که ازان حسابی برگیرند بلکه حقیقةً اطلاق شرائع دین
بران کردن هم داب اهل تحقیق و امعان نیست و ازینجا واضح گردید که عاصی در وادی تشنیع و تفظیع
مذهب اهل الحق کرام چنان بی خود رفته است که خبری از انخرام کلام و انفصام نظام آن اصلا نگرفته اما آنچه
عاصی در بیان معنی حدیث مدینة العلم حسب مختار خویش سرائیده و بمزید وله و شغف در هوادار نی
شیوخ ثلثه خود درائیده باین نحو که گفته و وجه الحدیث عندنا ان المدینة لا تخلو من اربعة
ابواب لانها مبنیة علی اربعة ارکان و اسباب ففی کل رکن باب وقد کان المرتضی
احد ابوابها و کان الخلفاء الثلاثة قبله هم الابواب الثلاثة پس سخافت و
رکاکت آن بر ارباب احلام و بصائر نهایت واضح و ظاهرست و این کلام بجهت انضمام بوجوه
عدیده نامقبول ست اول آنکه این مقال بین الاضمحلال مشتمل بر دعاوی بی دلیل
و متضمن تخرصات غیر قابل تعویل ست که هیچ دلیلی و لو ضعیف برای آن پیدا نیست
و اقامه هیچگونه حجتی بر آن بهر اولیای عاصی میسر نه و اگر همچنین دعاوی بی سر و پا
و هفوات سراسر خطا بمجرد صدور آن از همچنین مدعین بمحل قبول برسد نظام تحقیق بکسر مختل و
کار الزام بیچاره مختل گردد و محل کمال عجب ست که عاصی درین تقریر پر تزویر بمجرد تشهی نفس بلا دلیل
و برهان اولاً ادعا کرده که مدینه خالی نیست از چار باب و ثانیا در مقام دلیل متفوه شده که مدینه
مبنی ست بر چار رکن و سبب و ثالثا نتیجه بر آورده که پس در هر رکن بابیست و بعد ازان جناب
امیر المومنین علیه السلام را احد ابواب اربعه مدینه علم قرار داده و شیوخ ثلثه خود را ابواب ثلثه باقیه
فی العدد و سابقه فی المدد و انموده حالانکه هیچ یکی ازین مقدمات و متفوهات قابل اعتنا و التفات
نیست چه اگر مراد از مدینه مدینه ظاهری ست که مردم دران ساکن میشوند پس ادعای عدم خلو آن

والله السلام و کذب من زعم انا لا اصل الی المدینة الا من قبل الباب و اگر وصول
شان بعض امور مذکور و بے توسط آنجناب مسلم هم شود وصول علی النہج المعتبر و الوجه
المامور به نخواهد بود بلکه وصول شان مثل وصول سارق و متسور متصور خواهد شد که بنص قرآنی
ممنوع و محظور و نزد ارباب ورع و تقوی مخوف و محذور ست قال الله و لیس
البر بان تاتوا البیوت من ظهورها و لکن البر من اتقی و اتوا البیوت
من ابوابها و از همین جاست که جناب امیر المومنین علیه السلام در بعض خطب خود ارشاد فرموده
و نحن الشعار و الاصحاب و الخزنة و الابواب و لا تؤتی البیوت الا من ابوابها
فمن اتاها من غیر ابوابها سمی سارقا و این کلام بلاغت نظام آنجناب سابقا در ضمن عبدات
حدیث مدینة العلم از ینابیع المودة سلیمان بلخی نقل شده و در کتاب نہج البلاغه که باعتراف اکابر و اعاظم
اهلسنت کلام جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد نیز مذکور ست و علامه عبد الحمید بن هبة الله المدائنی
المعروف بابن ابی الحدید در شرح نہج البلاغه در شرح این کلام حقائق نظام گفته ثم ذکر ان البیوت
لا تؤتی الا من ابوابها قال الله تعالی و لیس البر بان تاتوا البیوت من ظهورها و لکن
البر من اتقی و اتوا البیوت من ابوابها ثم قال من اتاها من غیر ابوابها سمی سارقا و هذا
حق ظاهرا و باطنا اما الظاهر فلان من یتسور البیوت من غیر ابوابها هو السارق و اما
الباطن فلان من طلب العلم من غیر استاذ محقق فلم یاته من بابه فهو اشبه شیء بالسارق و باید دانست
که آنچه اهل الحق در معنی حدیث انا مدینة العلم بیان کرده اند مستلزم بطلان هر خبرے که طریق آن جناب
امیر المومنین علیه السلام نبوده باشد مطلقا نیست بلکه آن خبر اگر از طریق صحابه مقبولین مرویست و موافق
میباشد با حادیثی که از طریق باب مدینة العلم علیه السلام مروی شده پس باطلش نتوان گفت و اگر مخالف است
البته باطل است فبطل ما ذکره العاصمی و الحمد لله و همچنین از قول اهل الحق در معنی حدیث مدینة العلم بطلان
بسیارے از شرائع دین که امت بران اجماع نموده است هرگز لازم نمی آید زیرا که شرائع شار الیها که عاصمی
آنرا مجمع علیها وانموده خالی از دو صورت نیست یا اینکه اجماع بران بنحوے واقع شده که جناب امیر المومنین
علیه السلام نیز دران اجماع شریک میباشد و قول آنجناب در باب شرائع مذکوره در ضمن اقوال امت موجودست
یا اینکه آنجناب دران اجماع شریک نشده و قول آنجناب در باب شرائع مذکوره در ضمن اقوال امت

همین جاست که در بعض روایات تصریح بنام نامی آنجناب واقع شده باین الفاظ فمن
اراد بابها فلیات علیا کما لا یخفی علی من راجع فرائد السمطین للحموی
و نظم درر السمطین للزرندی و معارج الوصول له ایضا و برظاهرست که اگر
اصحاب ثلثه ابواب مدینه علم میبودند والعیاذ بالله مرتبه بابیت مدینه علم برای شان قبل از آنجناب
حاصل میبود بکدامی مصلحت آنحضرت ذکر بابیت ایشان در صدر اینحدیث صراحة نفرموده بود لا اقل
در ذیل اینحدیث در مقام مرجوع و اتیان اقتصار بر ذکر جناب امیر المومنین علیه السلام نمی فرمود
و دیگران را نیز شریک آنجناب میکرد و بهمین وسیله اظهار بابیت ایشان میفرمود و چون هیچ اشاره ازین
مطلب درین ارشاد باسداد نیست چگونه گفته میشود که دیگران هم باب مدینه علم بودند هل هذا
الا محض الافک والافتراء و بحت التجاسر والاجتراء چهارم آنکه اگر فرض کرده آید که اصحاب ثلثه
ابواب مدینه علم بودند و این هم فرض کرده شود که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم ذکر ایشان
درینحدیث بنابر مصلحتی نفرموده معذلک پر ضرور بود که ذکر بابیت ایشان در حدیثی دیگر فرماید و
ایشان را ازین امتیاز راسا محروم نگرداند و هرگاه ذکری از بابیت ایشان درینحدیث نیست و در دیگر
احادیث نیز اهلسنت نشان آن نمیتوانند داد پس مزعوم عاصمی جز آنکه خیال خام و از جمله هواجس
اوهام تصور کرده آید چه چیز میتواند شد پنجم آنکه اصحاب ثلثه بسبب جهالت و نادانی و حیرت و سرگردانی
خود که در قضایای موفوره و واقعات غیر محصوره و نوازل متضافره و محال متکاثره بکرات و مرات
بیشمار واضح و آشکار شده هرگز هرگز قابلیت آن ندارند که باذنای مراتب علم موصوف کرده شوند
چه جائیکه العیاذ بالله ابواب مدینه علم گفته آیند حاشا و کلا هیچ عاقل که ادنی حظی از انصاف و ترک
اعتساف داشته باشد ابداً تجری نمیکند برینکه چنین اخلاف جهل را ابواب مدینه علم وانماید و باین
جسارت سراسر خسارت ابواب عذل و ملام ارباب احلام بر روی خود کشاید بالجمله ادعای عاصمی
در توجیه این حدیث شریف که خلفای ثلثه نیز در بابیت مدینه علم با جناب امیر المومنین علیه السلام
شریک بودند در ظهور بطلان و فساد و انخرام و انهدام اگرچه بحدی رسیده که محتاج بیش ازین تنبیه نیست لیکن
لختی دیگر بکلام نحیف گوش داده حرفی لیس الغرز باید شنید تصریحش اینکه اینکلام فاسد النظام عاصمی بنابر افادهٔ
خودش مدفوع و مردود و منقوض و مطرودست زیرا که سابق برین عاصمی بسبب حسن فهم خود بمذهب الحق

از چار باب ممنوع است و از کجا لازم ست که هر مدینه چار باب داشته باشد و مشاهده بسیاری از مدن
مبطل این دعویست و ادعای این معنی که مدینه مبنی بر چار رکن و سیب نیز ممنوع است بهمین تقریر و زعم
اینمعنی که در هر رکن بابیست از قبیل بنای فاسد علی الفاسد ست و بر تقدیر تسلیم مبنی بودن مدینه بر چار رکن
و سیب نیز لازم نیست که در هر رکنے باب بوده باشد و من ادعی فعلیه البیان و بعد طی این مراحل نیز
دست عاصمی بگریبان مقصود نمی رسد چه قیاس مدینه علم بمدینه ظاهری نمیحیح حالانکه تها و صفاتهاکی مسلم ارباب
عقل و شعورست کما هو ظاهر کل الظهور و لکن من لم یجعل الله له نورا فما له من نور
و اگر مراد او انیست که مدینه علم از چار باب خالی نیست باین سیب که مبنی ست بر چار رکن و سیب
پس در هر رکن بابیست پس این مقدمات نیز ممنوع است و هیچ دلیلی از عقل و نقل برین مقدمات قائم
نشده و هرگز کار اہل ایمان و اذعان نیست که بمحض هواجس نفس و خواطر قلب خود در بیان حال مدینه
علم کارند این گونه تلمیعات شوند و از خود آنرا مبنی بر چار رکن دانند و در هر رکن بابی قرار دهند و هیچ پیدا
نمیشود که عاصمی آخر از کجا باین مطلب علم بهمرسانیده بار الها مگر آنکه در فتح ابواب ثلثه سبیل کشف و کرامت
سپرده باشد یا در عالم رویا و منام و استیلای تخیلات و اوهام پی باین مطلب سخیف بره باشد دوم آنکه اگر اصحاب
ثلثه ابواب مدینه علم میبودند ضرور بود که جناب رسالتماب صلی الله علیه واله وسلم در وقت ارشاد فرمودن
این حدیث شریف چنانچه باب بودن جناب امیرالمومنین علیه السلام مذکور فرموده ذکر بابیت ایشان نیز
فرماید بلکه پیش از ذکر جناب امیرالمومنین علیه السلام بابیت ایشان را ظاهر نماید چه ایشان در بابیت
بنا بر زعوم عاصمی نعوذ بالله اسبق از جناب امیرالمومنین علیه السلام بودند و ارتکاب ترجیح مرجوح در ذکر
و ترک اولی و اسبق یکسر از شأن آنجناب که ابلغ بلغا و مدینه علم و دار حکمت و اعدل ناس بود ممکن نیست
و چون آنجناب درین حدیث شریف جز جناب امیرالمومنین علیه السلام کسی دیگر را ذکر نفرمودند لهذا متبین
شد که زعوم عاصمی درین باب خطائے ظاهر التباب ست و از ینجا ارباب نقد ظاهر گردید که عاصمی
در حب شیوخ ثلثه خود علاوه بر تکلم بباطل و محال بین الفساد اظهار تنقیص و اجحاف حضرت خیر العباد
و توهین کلام افصح من نطق بالضاد نیز پیش نهاد خاطر خویش داده همت خود را بر نصرت باطل فضیح و توهین
حق صریح بابی نحو کان برمی گمارد سوم آنکه در ذیل این حدیث جناب رسالتماب صلی الله علیه واله وسلم
مخاطبین را ارشاد فرموده است باتیان باب و مراد از ان جناب امیرالمومنین علیه السلام ست لاغیر

امیرالمومنین علیه السلام را بوصف باب مدینة العلم بنماید و اظهار میکند که این تخصیص دلالت دارد بر آنکه جناب
امیرالمومنین علیه السلام را خصوصیتی در علم و خبرت و کمالی در حکمت و نفاذی در قضیه حاصل بود
و چون ازین امور مذکوره اعلمیت آنجناب از تمامی اصحاب جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله واصحابه
نهایت واضح و لائح ست لهذا خود گفته و کفی بها رتبة وفضیلة ومنقبة شریفة جلیلة
و بر ارباب خبرت و اعتبار و نقد و استبصار پوشیده نیست که چنانچه این حدیث شریف دلیل امامت
جناب امیرالمومنین علیه السلام ست بحیثیت دلالت آن برانیکه وصول بسوی علم جناب رسالتماب صلی الله
علیه واله وسلم مستحق نمیشود مگراز جهت امیرالمومنین علیه السلام همچنین انحدیث منیف دلیل امامت
انجناب ست بحیثیت دلالت آن بر اعلمیت آنجناب پس انکار کردن عاصمی از امر اول در اول
کلام و تحاشی بیجا ازان آغاز نهادن و اقرار بامر آخر در آخر کلام و داد اعتراف و اذعان بآن دادن خوشتن
را مصداق فرّ من المطر و قف تحت المیزاب گردانیدن و کمال بیخبری خود از مدلولات کلام و استدلالات
ارباب احلام بمنصه ظهور رسانیدن ست بالجمله ازین بیان واضح و عیان گردید که تقریر سراسر تزویر عاصمی
در توجیه انحدیث شریف اگرچه بسبب اشتمال آن بر مطلوب سخیف با بیت ثلثه در نهایت مرتبه رداءت
و سقوط و رکاکت و هبوط رسیده است لیکن با اینهمه اعتراف او در آخر کلام بهر اثبات مطلوب مرام
اهل حق کرام کافی و وافی و برای زیغ زعم مخالفین و خصام عافی و نافی ست والله یحق الحق بکلماته
و یبطل الباطل بقواهر حججه و بیّناته و مخفی نماند که عاصمی در تاویل حدیث مدینة العلم و بیان معنی
آن کلامی دیگر که ازین کلام زیاده تر نامربوط ست بمنصه شهود رسانیده خوشتن را کما ینبغی عرضه تعییر و
تانیب و تشویر و تثریب هر عاقل لبیب گردانیده چنانچه در زین الفتی در مقام ذکر اسمای جناب امیرالمومنین
علیه السلام بعد روایت حدیث مدینة العلم گفته قلت ومعنی الحدیث ان مثل النبی صلی الله
علیه مثل المدینة واذا کانت مدینة مثل النبی صلی الله علیه فلیس بعجب ان یکون
لها ابواب کثیرة لان مدینة مثلها مثل النبی علیه السلام فلیس بعجب ان یکون لها
طول وسعة وعرض کاوسع مدینة فی الدنیا ولیس بعجب ان یکون لها ابواب کثیرة
فعلی باب منها فی القضاء کما خصه النبی صلی الله علیه به اخبرنا الحسین بن محمد البستی
قال حدثنا عبد الله بن ابی منصور قال حدثنا محمد بن بشر قال حدثنا محمد بن ادریس

کلام دیگر عاصمی

در معنی حدیث مدینة العلم ایراد نموده است باینکه اگر آنچه ایشان گفته اند صحیح میبود وصول بسوی علم و احکام
و حدود و شرائع احکام میسر نمی شد الا از جهت جناب امیر المومنین علیه السلام و هر حدیثی که آنجناب طریقش
نباشد باطل میگردید و بسیارے از شرائع دین که امت بر آن اجماع نموده است بالیقین سمت بطلان
میگرفت و ظاهر است و لا کظهور النار علی العلم که این ایراد بعینه برین کلام متین الالزام عاصمی نیز جاریست
چه بلا تحرج و تاثم بنا بر مذاق حضرات اهلسنت میتوان گفت که اگر مدینة علم ابواب اربعه که خلفای اربعه
باشند میداشت وصول بسوی علم و احکام و حدود و شرائع اسلام میسر نمیشد مگر از جهت ایشان و هر
حدیثی که خلفاے اربعه یا یکی از ایشان طریقش نباشد باطل میگردید و بسیاری از شرائع دین که امت
بران اجماع نموده است بالیقین سمت بطلان میگرفت و این ایراد واضح الفساد اگرچه بر مذهب
اهلحق وارد نمیشود کما اسلفنا بیانه سابقا لیکن احدی از ارباب نقد و خبرت در صحت این ایراد بر مذهب
عاصمی ریبی نخواهد ورزید چه برادنی متتبع کتب اهلسنت واضح و لائح ست که اتیان وصول بعلم و احکام
و حدود و شرائع اسلام را منحصر در جهت خلفاے اربعه نمیدانند و دائره اخذ احادیث و روایات
را از هر کس و ناکس بحدے وسعت داده اند که شاید کمتر مثل آن مشهود شده باشد و بسبب وسعت
این دائره اخبار و روایات غیر خلفاے اربعه در جوامع و مسانید اهلسنت بکثرت یافته میشود و مرویات خلفاے
اربعه در جنب مرویات غیر شان بسیار کم میباشد و از جمله لطائف انیست که عاصمی با این همه زور و شور
در نصرت شیوخ ثلثه و انهماک لسانی در اثبات مرتبه بابیت مدینه علم برای شان در آخر کلام معترف
شده باینکه تخصیص جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم جناب امیر المومنین علیه السلام بلفظ باب
مدینة العلم دلیل خصوصیت جناب امیر المومنین علیه السلام در علم و خبرت و کمال آنجناب در حکمت و نفاذ
آنجناب در قضیه میباشد حیث قال بعد ما تقدم و هذا و ان کان صحیحا فی المعنی و الحکم فان تخصیص
النبی علیه السلام ایاه بلفظة باب مدینة العلم یدل علی تخصیص کان له فی العلم و الخبرة
و کمال فی الحکمة و نفاذ فی القضیة و کفی بها رتبة و فضیلة و منقبة شریفة جلیلة از ین عبارت
واضحست که عاصمی اگرچه تقریر پر تزویر خود را در باب بابیت شیوخ ثلثه صحیح فی المعنی و الحکم وا می نماید
لیکن چون در ینحدیث شریف اثرے از ذکر بابیت شیوخ ثلثه نمی بیند و در دیگر احادیث نیز ازین مطلب
نشانی نمی یابد ناچار اعتراف صریح و اقرار صحیح بتخصیص جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم جناب

مشابہ ابینا آدم علیہ السلام فی معنی ھذا الحدیث ما اغنی عن اعادتہ ھھنا از ملاحظہ این عبارت برارباب خبرت وبصارت واضح وعیان میشود کہ عاصمی درین کلام منحل القوام نسبت بکلام فاسد النظام ماضی در جحد حق صریح وانکار صواب صحیح غایت انہماک ورزیدہ بکمال ولہ وغرام وشغف وہیام نصرت باطل لجلج وموازرت خطاء اعوج گزیدہ حالانکہ این کلام بین الانخرام نیز مثل کلام فاسد المرام سابق مخدوش وموہون ست بوجوہ عدیدہ اول آنکہ این کلام باکلام سابق تدافع وتنافر وتہافت وتناکر صریح دارد چہ عاصمی درکلام سابق خود صرف خلفای اربعہ را ابواب مدینہ علم قرار دادہ وبرای اثبات این مدعا تقریر رکاکت تخمیر عدم خلو مدینہ از چار باب ومبنی بودن مدینہ برچار رکن وسبب وبودن ہر بابی در رکنی آغاز نہادہ ودرین کلام اولا ادعای امکان ابواب کثیرہ برای مدینہ علم کردہ وثانیا در مقام ذکر ابواب آن نہ کس از اصحاب کبار آوردہ وبرای اثبات این مدعا ناچار متمسک بذیل بعض روایات کاسدہ ومختلقات فاسدہ گردیدہ وظاہر ست کہ این ہر دو تقریر را ہیچ جمع نتوان کرد زیرا کہ اگر تقریر سابق صحیح ست ودر ہر رکن مدینہ یک باب ست مدینہ علم قابلیت بیش از چار باب ندارد واگر ابواب مدینہ علم بیش از چار ست تقریر سابق باطل ست وذلک ظاہر کال الظہور ولکن یلیق بجعل اللہ نورا فما لہ من نور دوم آنکہ عاصمی درین کلام مدعی شدہ کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام مخصوص در امر قضا باب مدینہ علم بود واین تخصیص ناشی از کمال عصبیت وعناد با ابو الائمۃ الامجاد علیہ وعلیہم آلاف السلام الی یوم المعاد می باشد وعاصمی باین تخصیص میخواہد کہ باب بودن جناب امیر المومنین علیہ السلام برای جملہ علوم جناب رسالتماب صلی اللہ علیہ والہ وسلم ثابت نشود بلکہ صرف باب بودن آنجناب برای علم قضا ظاہر گردد حالانکہ ہیچ دلیلی قائم نشدہ برینکہ مراد جناب رسالتماب صلی اللہ علیہ والہ وسلم از حدیث مدینۃ العلم انیست کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام در محض امر قضا باب آنجناب است وبس وانچہ عاصمی در مقام اثبات این مطلوب خبر اعجاب قضاء جناب امیر المومنین علیہ السلام جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را وخبر بعث آنجناب صلی اللہ علیہ والہ وسلم جناب امیر المومنین علیہ السلام را بسوی یمن ذکر کردہ ہرگز دلیل این معنی نیست بلکہ این دو خبر شریف دلیل واضح کمال علو مرتبت جناب امیر المومنین علیہ السلام

قال حدثنا محمد بن عبد الله بن المثنى قال حدثني حميد عن انس قال قضى علي قضاء
فبلغ ذلك رسول الله صلى الله عليه فاعجبه فقال الحمد لله الذي جعل الحكمة فينا اهل
البيت قال وبعثه رسول الله صلى الله عليه الى اليمن بالقضاء فقال يا رسول الله لا علم
لي بالقضاء فوضع النبي صلى الله عليه يده على صدره ثم قال اللهم اهد قلبه وسدد
لسانه قال فما شككت في قضاء بين اثنين حتى جلست مجلسي هذا ثم يكون ابو بكر الصديق
رضوان الله عليه بابا منها وهو اول باب افضل باب حيث جعله النبي صلى الله عليه
اولهم في الحديث الذي ذكر فيه اصحابه وخص كل واحد منهم بخاصيته فكان رضوان
الله عليه بابا في الرحمة والرافة بالمسلمين والشفقة عليهم كما قال صلى الله عليه ارحم
امتي ابو بكر وفي رواية اخرى ارأف امتي بامتي ابو بكر ولا يكون الرحمة بالمسلمين الا من
اصل العلم وبعد الصديق كان عمر بن الخطاب رضي الله عنه بابا في الشدة على المنافقين
والمخالفين في الدين قوله صلى الله عليه واشدهم وروي واصلبهم في دين الله عمر بن الخطاب
ثم عثمان بن عفان الباب الثالث منها في صدق الحياء قوله صلى الله عليه واصدق امتي
حياء عثمان بن عفان وباب منها ابي بن كعب حيث فضله النبي صلى الله عليه بعلم القرآن
وقراءته قوله عليه السلام واقرأهم ابي بن كعب وروي واقرأهم لكتاب الله وباب منها
معاذ بن جبل لما فضله النبي صلى الله عليه في العلم خاصة دون غيره قوله عليه السلام واعلم امتي
بالحلال والحرام معاذ بن جبل وباب منها زيد بن ثابت لما فضله النبي صلى الله عليه بعلم الفرائض
خاصة دون غيره قوله عليه السلام وافرض امتي زيد بن ثابت وباب منها ابو عبيدة
بن الجراح في الامانة في الاسلام حيث خصه النبي عليه السلام بالامانة في الاسلام
والامانة لا تؤدى الا بالعلم قوله عليه السلام ولكل امة امين وامين هذه الامة ابو عبيدة
بن الجراح ثم قال لابي ذر في غير هذا الحديث من اراد ان ينظر الى عيسى زهدا عيسى
فلينظر اليه فينبغي ان يكون له باب في الزهد من تلك المدينة وجعله ايضا بابا في الصدق
قوله صلى الله عليه ما حملت الارض ولا اظلت الخضراء ذا لهجة اصدق من ابي ذر فجعله
بابين باب الصدق وباب الزهد والزهد في الدنيا جامع للعلم كله وقد ذكرناه في فصل

صادر شده که بزبان جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم درحق جناب امیر المومنین علیه السلام و بعض خواص اصحاب متقین جاری شده نیز دران مسرود و موجود ست وآن کلمات و جملات ارشادات ست که فی الحقیقة از آنجناب در احادیث صحیحه دیگر و اخبار ثابته اخر مروی و ماثور و منقول و مذکور گردیده و بحد ثبوت و تحقیق تام رسیده و گویا واضع این شطر روایات گمان نموده است که بسبب مزج و خلط و حدوان و خبط او حق با باطل و ثمین با عاطل التباس خواهد یافت و کسی از ارباب تنقید و تحقیق و تمییز و تدقیق حقیقت آنرا نخواهد کافت غافل ازینکه بمفاد الحق ابلج والباطل لجلج نزد محققین باکمال در جمیع عصور و احوال حق از باطل ظاهر و ممتاز ست و بمصداق لکل حق حقیقة و علی کل صواب نور خطای خطا از صوب صواب قاصر و متجاز بالجمله افاکین جسارت شعار و کذابین خسارت دثار در وضع جمله روایات حدیث ارحم امتی الخ با خیبت و خسار مقرون و دوچار شده اند و بحمد الله هیچ طریقی از طرق این حدیث مسطر مصنوع و خبر مولف مجموع از غوائل قدح و جرح خالی بنظر نمی آید و جمله اسانید الشیان در سرد و سیاق این زور منتحل و کذب مفتعل نزد اصحاب سبر و اختبار و نقد و اعتبار ادنی التفات را هم نمی شاید تفصیل این اجمال آنکه ارباب وضع و تزویر و اصحاب افک و تغریر روایت این خبر را بچند نفر از صحابه بنسبت مینمایند و باسانید مختلفه مختلقه این کذب و زور را از ایشان نقل نموده در احتقاب وزر و وبال می افزایند از انجمله است انس بن مالک و حدیث او را از اصحاب صحاح سته ترمذی و ابن ماجه روایت کرده اند ترمذی در جامع خود گفته مناقب معاذ بن جبل و زید بن ثابت و ابی و ابی عبیدة بن الجراح رضی الله عنهم حدثنا سفیان بن وکیع حدثنا حمید بن عبد الرحمن عن داود العطار عن معمر عن قتادة عن انس بن مالک قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدهم فی امر الله عمر واصدقهم حیاء عثمان بن عفان واعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وافرضهم زید بن ثابت واقرءهم ابی بن کعب ولکل امة امین وامین هذه الامة ابو عبیدة بن الجراح هذا حدیث غریب لا نعرفه من حدیث قتادة الا من هذا الوجه وقد رواه ابو قلابة عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه حدثنا محمد بن بشار نا عبد الوهاب بن عبد المجید الثقفی حدثنا خالد الحذاء عن ابی قلابة عن انس بن مالک قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدهم فی امر الله عمر واصدقهم حیاء عثمان واقرأهم لکتاب الله ابی بن

قدح حدیث ارحم امتی بروایت انس بن مالک

رفضل حکمت و فصل خطاب برهان لائح اعلمیت و افضلیت آنجناب از سائر اصحاب میباشد کما سیاتی
بیانه فیما بعد انشاء الله تعالی و هو حاسم لبنیان خلافة المتقدمین علیه استیثارا
واختزالا و علاوه برین این تخصیص عاصمی در حدیث مدینة العلم اگر مسلم هم شود ضرری بمطلوب اهل حق نرساند
و فائده بحال او نمی بخشد زیرا که در مابعد انشاء الله تعالی بمعرض تبیین و تحقیق می رسد که تخصیص جناب
رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم جناب امیر المومنین علیه السلام را بالعلم قضا و اظهار افضلیت آنجناب درین باب
مظهر و مصرح اینمعنی ست که جناب رسالتماب صلی الله علیه و اله و سلم جمله انواع علم و اقسام آن برای
جناب امیر المومنین علیه السلام جمع فرموده است پس اگر بالفرض معنی حدیث مدینة العلم همین باشد که جناب
امیر المومنین علیه السلام باب جناب رسالتماب صلی الله علیه و اله و سلم ست در امر قضا ثابت خواهد شد که
که آنجناب باب آنحضرت ست در جمله انواع علم و اقسام آن و از همین جاست که بعض علمای اعلام
و احبار فخام سنیه اعتراف دارند بآنکه حدیث اقضاکم علی و حدیث انا مدینة العلم و علی بابها
هر دو دلیل ست برانکه خداوند عالم خاص فرموده است جناب امیر المومنین علیه السلام را از علوم
بچیزی که از بیان آن عبارات قاصرست چنانچه ابن حجر مکی در منح مکیه کما سمعت سابقا در شرح شعر
لم یرد لاکشف الغطاء یقینا ✻ بل هو الشمس ما علیه غطاء گفته تنبیه مما یدل علی ان الله
سبحانه اختص علیا من العلوم بما تقصر عنه العبارات قوله صلی الله و سلم اقضاکم
علی و هو حدیث صحیح لا نزاع فیه و قوله انا دار الحکمة و فی روایة مدینة العلم و علی بابها
الخ بالجمله ازین تخصیص عاصمی آبی برروی کارش نمی آید و این اهتمام ناتمام او بابی از مطلوبش نمیکشاید
سوم آنکه عاصمی درینکلام بمهانت انضمام بغرض فاسد تحدید ابواب مفروضه مدینه علم تمسک شده
بحدیث موضوع ارحم امتی بامتی ابوبکر الخ حالانکه اینحدیث از جمله اکاذیب موضوعه و اباطیل مصنوعه
است که اسلاف ناانصاف سنیه در مدح اصحاب انرا ساخته و پرداخته اند و بوضع و افترای آن اعلام
جلاعت و خلاعت بی محابا برافراخته و چون اینحدیث وقتا و قتا در قوالب مختلفه وضع و افتعال و
اوضاع متفاوته افترا و انتحال از ایدی صناعین انکاس و وضاعین ارجاس مفرغ شده لهذا روایات
آن خیلی اختلاف فاحش دارد بعضی از ان چنان واقع شده که بجز اباطیل و اضحوکه و اراجیف لاتحه هیچ
حرف حق در ان مرئی و مشهود نمیشود و شطری از ان بنهجی منسوج شده که بعض کلمات حقه و جملات

باختلاط شدید وسبط ابن العجمی الحلبی در کتاب الاغتباط بمن رمی بالاختلاط گفته عبد الوهاب بن
عبد المجید بن الصلت قال عقبة بن مکرم کان قد اختلط قبل موته بثلاث سنین او اربع
قال د تغیر وذکره العقیلی فقال تغیر فی آخر عمره وذکره ابن الصلاح ایضا فیهم خامسا در
طریق ثانی ترمذی (ای ابوداود) راوی از عبد الوهاب ثقفی محمد بن بشار است وقدح محمد بن بشار بعون الله القهار در مابعد مذکور خواهد شد
قدح غندری
سادسا در طریق اول ابن ماجه راوی از عبد الوهاب ثقفی محمد بن المثنی العنزی است واوهم مقدوح
ومجروح میباشد ذهبی در میزان در ترجمهٔ او گفته روی عباس عن یحیی کذاب وقال ابو حاتم ذاهب الحدیث
قدح وکیع
سابعا در طریق ثانی ابن ماجه راوی از خالد حذاء سفیان ثوری است وقدح وجرح او در مابعد ان شاء الله
تعالی خواهی دید ثامنا در همین طریق راوی از سفیان وکیع است ووکیع هم مقدوح ومطعون میباشد احمد
بن حنبل که یکی از ارکان اربعهٔ اهلسنت است قدح وجرح در و نموده وبکنایه ابلغ من التصریح او را سباب
سلف وشارب مسکر ومفتی بفتوای باطل زرع ارض فرات دانسته وابن المدینی نیز بقدح لحن
او را مطعون نموده وعجائب الفاظ ملحونه او که ضحکهٔ صبیان ولعبهٔ نسوان است بیان فرموده ذهبی میزان
الاعتدال گفته وکیع بن الجراح بن ملیح ابو سفیان الرواسی الکوفی الحافظ احد الائمة الاعلام
قال ابن المدینی کان وکیع یلحن ولو حدثت بالفاظه لکانت عجبا کان یقول ثنا الشعبی عن
عیشة وسئل احمد بن حنبل اذا اختلف وکیع وعبد الرحمن ای ابن مهدی بقول من ناخذ فقال
عبد الرحمن یوافق اکثر وخاصة فی سفیان وعبد الرحمن یسلم منه السلف ویجتنب شرب المسکر
وکان لا یری ان یزرع فی ارض الفرات قال المدینی فی التهذیب وکیع کان فیه تشیع قلیل قال حنبل
سمعت یحیی بن معین یقول رأیت عند مروان بن معاویة لوحا فیه فلان کذا وفلان کذا ووکیع رافضی
فقلت له وکیع خیر منک قال منی قلت نعم فما قال لی شیئا ولو قال شیئا لوثب علیه اصحاب
الحدیث فبلغ ذلک وکیعا فقال یحیی صاحبنا ونیز ذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمه وکیع گفته قلت
ما فیه الا شربه لنبیذ الکوفیین وملازمته له جاء ذلک من غیر وجه عنه قال یحیی بن معین
سال رجل وکیعا انه شرب نبیذا فرأی فی النوم کان من یقول له انک شربت خمرا فقال وکیع ذلک
شیطان وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمه او گفته وقال فی موضع آخر ابن مهدی اکثر
تصحیفا من وکیع ووکیع اکثر خطأ منه وقال (ای یحیی ۱۲) فی موضع آخر اخطأ وکیع فی خمسمائة حدیث ونیز در تهذیب

کعب وافرضہم زید بن ثابت واعلمہم بالحلال والحرام معاذ بن جبل الا وان لکل امة امینا
وان امین ہذه الامة ابوعبیدة بن الجراح ہذا حدیث حسن صحیح وابن ماجہ در سنن خود آورده
حدثنا محمد بن المثنی ثنا عبد الوہاب بن عبد المجید ثنا خالد الحذاء عن ابی قلابة عن انس
بن مالک ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدہم فی دین اللہ
عمر واصدقہم حیاء عثمان واقرأہم لکتاب اللہ ابی بن کعب واعلمہم بالحلال والحرام معاذ بن
جبل وافرضہم زید بن ثابت الا وان لکل امة امینا وامین ہذه الامة ابو عبیدة بن الجراح حدثنا
علی بن محمد ثنا وکیع عن سفیان عن خالد الحذاء عن ابی قلابة مثلہ وبر متتبعین احوال وناقدین
رجال واضح ولائحست کہ ہیچ یک از طرق ترمذی وابن ماجہ سالم از طعن وقدح وعیب وجرح نیست
زیرا کہ اولاً مدار کل طرق بر انس ست وبودن او از کبار اعادی جناب امیر المومنین علیہ السلام قابل انکار نیست
واحوال انحراف او از آنجناب بر ناظر مجلدات حدیث غدیر وحدیث طیر مخفی ومحتجب نیست کما علمت
سابقا وخود این حدیث بر فرض ثبوت دلیل صریح عداوت انس با جناب امیر المومنین علیہ السلام ست زیرا کہ
اولاً او درین حدیث از فرط عصبیت ذکرے از جناب امیر المومنین علیہ السلام نیاورده واکتفا بر مدح ثلثہ واتباع و
اخراب ایشان کرده وہذا من اعظم الدواہی والطوام کما لا یخفی علی الخواص والعوام وثانیاً
مدار طریق ثانی ترمذی وہر دو طریق ابن ماجہ بر ابی قلابہ است وجرح وقدح او انشاء اللہ تعالی در ما بعد
خواہی شنید وبحقیقت حال خسارت مآل او کما ینبغی خواہی رسید وثالثاً در طریق ثانی ترمذی وہر دو طریق
ابن ماجہ خالد حذاء واقع شده واو را اکابر علمای اعلام سنیہ مثل شعبہ بن الحجاج وابن علیہ وحماد بن
زید وسلیمان تیمی وابوحاتم رازی وعقیلی صاحب کتاب الضعفا مجروح ومقدوح ساختہ اند کما لا یخفی
علی ناظر کتب القوم وستسمع بعض ذلک فیما بعد انشاء اللہ تعالی ورابعاً در طریق ثانی ترمذی
وطریق اول ابن ماجہ عبد الوہاب بن عبد المجید ثقفی واقع ست واو ہم مقدوح ومجروح ست ابن حجر
در تہذیب بترجمہ او گفتہ عدہ ابن مہدی فیمن کان یحدث من کتب الناس ولا یحفظ ذلک
الحفظ ونیز در تہذیب گفتہ وقال الدوری عن ابن معین اختلط باخره وقال عقبة بن مکرم
اختلط قبل موتہ بثلاث سنین او اربع سنین ونیز در تہذیب گفتہ وقال عمرو بن علی
اختلط حتی کان لا یعقل وسمعتہ وہو مختلط یقول حدثنا محمد بن عبد الرحمن بن ثوبان

وابن خلکان در وفیات الاعیان بترجمۂ او گفته وقال معمر سألت ابا عمرو بن العلاء عن قوله تعالی
وما کنا له مقرنین فلم یجبنی فقلت انی سمعت قتادة یقول مطیعین فسکت فقلت له ما تقول
یا ابا عمرو فقال حسبك قتادة فلو لا کلامه فی القدر وقد قال صلی الله علیه وسلم اذا ذکر القدر
فامسکوا لما عدلت به احدا من اهل دهره و ذهبی در تذهیب التهذیب بترجمۂ او گفته وکان قتادة
یتهم بالقدر وقال علی بن المدینی قلت لیحیی بن سعید ان عبد الرحمن یقول اترك کل من کان
راسا فی بدعة یدعو الیها قال کیف یصنع بقتادة وابن ابی رواد وعمر بن ذر وذکر قوما ثم قال
یحیی ان ترك هذا الضرب ترك ناسا کثیرا وقال جریر بن عبد الحمید عن مغیرة عن الشعبی
قیل له هل رأیت قتادة قال نعم رأیته کحاطب لیل وقال سفین بن عیینة قال الشعبی
لقتادة حاطب لیل قال سفین قال لی عبد الکریم الجزری ما حاطب لیل قلت لا الا ان تخبرنی
قال هو الرجل یخرج فی اللیل یحتطب فیقع یده علی افعی فیقتله هذا مثل ضرب لطالب العلم
ان طالب العلم اذا حمل من العلم ما لا یطیقه قتله علمه کما قتل الافعی حاطب لیل انتهی مختصرا
و نیز ذهبی در میزان گفته قتادة بن دعامة السدوسی حافظ ثقة ثبت لکنه مدلس ورمی بالقدر
قاله یحیی بن معین ومع هذا فاحتج به ارباب الصحاح ولا سیما اذا قال حدثنا مات کهلا و ابن
حجر در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته وقال حنظلة بن ابی سفیان کان طاوس یعرض قتادة
وکان قتادة یرمی بالقدر وقال علی بن المدینی قلت لیحیی بن سعید ان عبد الرحمن یقول
اترك کل من کان راسا فی بدعة یدعو الیها قال کیف یصنع بقتادة وابن ابی رواد وعمر بن
ذر وذکر قوما قال یحیی ان ترك هذا الضرب ترك ناسا کثیرا وقال معتمر بن سلیمان عن ابی عمرو
بن العلاء کان قتادة وعمرو بن شعیب لا یغث علیهما شیئ یاخذان عن کل احد وقال جریر بن
مغیرة عن الشعبی قتادة حاطب لیل و نیز ابن حجر در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته مات بواسط سنة
سبع عشرة وکان مدلسا علی قدر فیه و صفی الدین احمد خزرجی در مختصر تذهیب گفته قتادة بن دعامة
السدوسی ابو الخطاب البصری الاکمه احد الائمة الاعلام حافظ مدلس و سبط ابن العجمی الحلبی
در کتاب التبیین لاسماء المدلسین گفته قتادة بن دعامة السدوسی مشهور بالتدلیس من جملة التابعین
علاوه از طریق اول ترمذی راوی از معمر داود بن عبد الرحمن عطار است واو هم مقدوح و مجروح

ترجمه او گفته وقال یعقوب بن سفیان سئل احمد اذا اختلف وکیع وعبد الرحمن بقول من ناخذ
فقال عبد الرحمن یوافق کثیرا وسیلم منه السلف ویجتنب شرب النبیذ ونیز در تهذیب گفته
وقال حنبل عن ابن معین رایت عند مروان بن معویة لوحا مکتوب فیه اسماء شیوخ فلان
کذا وفلان کذا ووکیع رافضی قال یحیی فقلت له وکیع خیر منک قال منی قلت نعم قال فسکت
ونیز در تهذیب گفته وقال علی بن المدینی کان وکیع یلحن ولو حدثت بالفاظه لکانت عجبا کان
یقول مشعبی عن عیشة وقال محمد بن نصر المروزی کان یحدث باخره من حفظه فیغیر
الفاظ الحدیث کانه کان یحدث بالمعنی ولم یکن من اهل اللسان **تاسعا** در طریق اول ترمذی

قدح قتاده

راوی از انس قتاده است وقوادح عظیمه ومثالب جسیمه او بر ناظرین افادات نقاد کبار واساطین احبار
سنیه مخفی نیست ابن خزله در مختار مختصر تاریخ بغداد گفته ودخل قتادة الکوفة ونزل فی دار ابی بردة
فخرج یوما وقد اجتمع الیه خلق کثیر فقال قتادة والله الذی لا اله الا هو ما یسئلنی احد عن
الحلال والحرام الا اجبته فقام الیه ابو حنیفة فقال یا ابا الخطاب ما تقول فی رجل غاب
عن اهله اعواما فظنت امرأته ان زوجها مات فتزوجت ثم رجع زوجها الاول ما تقول
فی صداقها وقال لاصحابه الذین اجتمعوا الیه لئن حدث بحدیث لیکذبن ولئن قال
برأیه لیخطئن فقال قتادة ویحک اوقعت هذه المسئلة قال لا قال فلم تسئلنی عما لم یقع
قال ابو حنیفة انا نستعد للبلاء قبل نزوله فاذا وقع عرفنا الدخول فیه والخروج منه قال قتادة
والله لا احدثکم بشیء من الحلال والحرام سلونی عن التفسیر فقام الیه ابو حنیفة فقال
یا ابا الخطاب ما تقول فی قوله تعالی قال الذی عنده علم من الکتاب انا اتیک به قبل ان یرتد الیک
طرفک قال نعم هذا آصف بن برخیا بن سمعیا کاتب سلیمان بن داود کان یعرف اسم الله الاعظم
فقال ابو حنیفة وهل کان یعرف الاسم سلیمان قال لا قال فیجوز ان یکون فی زمن نبی من
هو اعلم من النبی قال قتادة والله لا احدثکم بشیء من التفسیر سلونی عما اختلف فیه العلماء
قال فقام الیه ابو حنیفة فقال یا ابا الخطاب مومن انت قال ارجو قال ولم قال لقول ابراهیم والذی
اطمع ان یغفر لی خطیئتی یوم الدین فقال ابو حنیفة هلا قلت کما قال ابراهیم علیه السلام
قال اولم تومن قال بلی فهلا قلت بلی قال فقام قتادة مغضبا ودخل الدار وحلف ان لا یحدثهم

المخرجات وتقتصر على الاصول وتنحی هذا الوراق وتدعو بابن کرامة وتولیه اصولك فانه
یوثق به فقال مقبولا عنك قال فما فعل شیئا مما قاله وبلغنی ان وراقه کان سیتمع
علینا الحدیث فبطل الشیخ وکان یحدث تلك الاحادیث التی ادخلت بین حدیثه قال
عبد الرحمن سئل ابی عنه قال لین قال البخاری توفی فی ربیع الآخر سنه ۲۴۷ قلت وقال النسائی
لیس بثقة وقال فی موضع آخر لیس بشیء وقال ابن حبان کان شیخا فاضلا صدوقا الا انه
ابتلی بوراقه فحکی قصه ثم قال وکان ابن خزیمة یروی عنه وسمعته یقول ثنا بعض من امسکنا
عن ذکره وما کان یحدث عنه الا بالحرف بعد الحرف وهو من الضرب الذین لان یخروا من
السماء احب الیهم من ان یکذبوا علی رسول الله صلی الله علیه وسلم ولکن افسدوه
قال الآجری امتنع ابو داؤد من التحدیث عنه قال ابن عدی وانما بلاؤه انه کان یتلقن القرآن
ویقال کان له وراق یلقنه من حدیث موقوف فیرفعه وحدیث مرسل فیوصله او یبدل
قوما بقوم فی الاسناد ونیز ابن حجر عسقلانی در تقریب گفته سفیان بن وکیع بن الجراح ابو محمد
الرواسی الکوفی کان صدوقا الا انه ابتلی بوراقه فادخل علیه ما لیس من حدیثه فنصح
فلم یقبل فسقط حدیثه من العاشرة وصفی الدین احمد خزرجی در مختصر تذهیب گفته سفیان
بن وکیع بن الجراح الرواسی ابو محمد الکوفی عن مطلب بن زیاد وحفص بن غیاث وعنه ت ق
قال البخاری تیکلمون فیه مات سنة سبع واربعین ومائتین **ثانی عشر** اگر فرضا از قوادح رجال
اسانید ترمذی وابن ماجه اعراض هم کنیم باز هم این حدیث هرگز محکوم بصحت نمیتواند شد زیرا که نزد حفاظ
اهلسنت این حدیث با وجود این طرق خالی از ارسال نیست وبهمین سبب ناقدین اخبار حکم صحت
آن ندادند کرار سال آن متعقب ومردود وا مینمایند چنانچه ابن حجر در فتح الباری در شرح حدیث امانت
ابی عبیده گفته تنبیه اورد الترمذی وابن حبان هذا الحدیث من طریق عبد الوهاب
الثقفی عن خالد الحذاء بهذا الاسناد مطولا واوله ارحم امتی بامتی ابو بکر واشدهم فی امر الله
عمر واصدقهم حیاء عثمان واقرأهم لکتاب الله ابی وافرضهم زید واعلمهم بالحلال والحرام
معاذ الا وان لکل امة امینا الحدیث واسناده صحیح الا ان الحفاظ قالوا ان الصواب فی اوله
الارسال والموصول منه ما اقتصر علیه البخاری والله اعلم ونیز ابن حجر در فتح الباری در شرح

بعض کبار می باشد ذہبی در میزان بترجمہ او گفتہ وقال الحاکم قال یحیی بن معین ضعیف الحدیث
وقال الازدی یتکلمون فیہ وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب بترجمہ او گفتہ ونقل الحاکم

قدح داود عطار

عن ابن معین تضعیفہ وقال الازدی یتکلمون فیہ **حادی عشر** درہمین طریق ترمذی راوی از
حمید بن عبد الرحمن سفیان بن وکیع ست و قدح عظیم وجرح جسیم او بر ناظر کتب واسفار واضح
وآشکار است ذہبی در میزان گفتہ سفین بن وکیع بن الجراح ابو محمد الرواسی ق ت قال خ یتکلمون

قدح سفیان بن وکیع

فیہ لاشیاء لقنوہ ایاہا وقال ابو زرعة یتہم بالکذب وقال ابن ابی حاتم اشار ابی علیہ ان یغیر وراقہ
فانہ افسد حدیثہ وقال لہ لا تحدث الا من اصولک فقال سافعل ثم تمادی وحدث باحادیث
ادخلت علیہ وقد ساق لہ ابو احمد خمسة احادیث منکرة السند لا المتن ثم قال ولہ حدیث
کثیر وانما بلاؤہ انہ کان یتلقن ما لقن وکان لہ وراق یلقنہ من حدیث موقوف فیرفعہ او
مرسل یوصلہ او یبدل رجلا برجل وقال ابن حبان مات سنة سبع واربعین ومأتین
وکان شیخا فاضلا صدوقا الا انہ ابتلی بوراق سوء کان یدخل علیہ فکلم فی ذلک فلم یرجع
وکان ابن خزیمة یروی عنہ سمعتہ یقول ثنا بعض من امسکنا عن ذکرہ وہو من الضرب الذی
ذکرتہ مرارا ان لو یخر من السماء فیخطفہ الطیر احب الیہ من ان یکذب علی رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ولکن افسدوہ وما کان ابن خزیمة یحدث عنہ الا بالحرف بعد الحرف ونیز ذہبی
در کاشف گفتہ سفیان بن وکیع بن الجراح ابو محمد عن ابیہ ومطلب بن زیاد وعنہ ت ق وابن
صاعد والباشانی ضعیف توفی ۲۴۷ ونیز ذہبی در کتاب المغنی فی الضعفا گفتہ سفیان بن وکیع
بن الجراح ضعف وقال ابو زرعة کان یتہم بالکذب وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب
بترجمہ او گفتہ قال البخاری یتکلمون فیہ لاشیاء لقنوہ وقال ابو حاتم سالت ابا زرعة عنہ فقال
لا یشتغل بہ قیل لہ کان یکذب قال کان ابوہ رجلا صالحا قیل لہ کان سفیان متہما بالکذب
قال نعم وقال ایضا سمعت ابی یقول کلمنی فیہ مشایخ من اہل الکوفة فاتیتہ مع جماعة من
اہل الحدیث فقلت لہ ان حقک واجب علینا لو صنت نفسک واقتصرت علی کتب
ابیک لکانت الرحلة الیک فکیف وقد سمعت فقال وما الذی ینقم علی قلت قد ادخل
وراقک ما لیس من حدیثک بین حدیثک قال فکیف السبیل فی ہذا قلت ترمی

غیر صحابی واذا کان کذلک فیحتمل ان یکون ضعیفا وان اتفق ان یکون المرسل لا یروی الا عن ثقة فالتوثیق مع الابهام غیر کاف کما سیاتی ولانه اذا کان المجهول المسمی لا یقبل فالمجهول عینا وحالا اولی و مولوی صدیق حسن خان معاصر در منهج الوصول الی اصطلاح احادیث الرسول گفته شوکانی گفته مذهب جمهور ضعف مرسل و عدم قیام حجت باوست بنابر احتمال بمعنی که تابعی آنرا از بعض تابعین شنیده باشد پس متعین نشد که واسطه صحابی ست نه غیر او تا آنکه چنین گویند که صحابه عدول اند و حذف صحابی مضر نیست و محتمل که از مدعی صحبت شنیده باشد و صحبتش بصحت نرسیده و مذهب ابوحنیفه و جمهور معتزله و مختار آمدی قبول مرسل و قیام حجت باوست تا آنکه بعض قائلین مرسل آنرا اقوی تر از مسند گفته اند بنابر ثقت تابعی بصحت او و لهذا آنرا مرسل کرده و این غلو خارج از انصاف ست و حق عدم قبول ست بنابر احتمال مذکور انتهی حافظ ابن کثیر بعد حد مرسل نوشته هذا ما یتعلق بتصویره عند المحدثین واما کونه حجة فی الدین فذالک یتعلق بعلم الاصول وقد اشبعنا الکلام فی ذلک فی کتابنا المقدمات وقد ذکر مسلم فی مقدمة کتابه ان المرسل فی اصل قولنا وقول اهل العلم بالاخبار لیس بحجة وکذا حکاه ابن عبد البر عن جماعة اصحاب الحدیث قال ابن الصلاح وما ذکرناه من سقوط الاحتجاج بالمرسل والحکم بضعفه هو الذی استقر علیه اراء جماعة الحفاظ الحدیث ونقاد الاثر وتداولوه فی تصانیفهم انتهی و از عجائب آیات بهره انیست که چون در ینحدیث ارسال حسب افادهٔ ناقدین باکمال متحقق بود لهذا خود عاصمی وقتیکه آنرا بسند خود روایت کرد طریقی اختیار نمود که در ارسال صریح ست و از ان بوضوح تمام ظاهر میگردد که این حدیث را ابوقلابه بلا واسطه انس بجناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم اسناد مینماید و جرأت بر ادعاے سماع آن از انس نمیکند و پر ظاهر ست که ابوقلابه از تابعین ست و ادراک صحبت جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم ننموده پس بیچ ارسال این اسناد و مرسل بودن اینحدیث باقی نماند اینک حال آن بدرجه کمال رسید حالا عبارت عاصمی باید شنید و لمعان و سطوع امر حق بچشم حقیقت بین باید دید عاصمی در صدر زین لفظی جائیکه ذکر صحابه نموده گفته اخبرنی شیخی محمد بن احمد رحمه الله قال حدثنا ابوسعید الرازی قال حدثنا یوسف بن عاصم الرازی البزار قال حدثنا ابراهیم بن الحجاج قال حدثنا حماد عن عاصم الاحول عن ابی قلابة ان رسول الله صلی الله علیه قال ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدهم فی دین الله عمر واکرمهم حیاء عثمان بن عفان واعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل وافرضهم زید بن ثابت واقرءهم ابی بن کعب ولکل امة امین

قول عمر اقرأنا ابی گفتہ کذا اخرجہ موقوفا وقد اخرجہ الترمذی وغیرہ من طریق ابی قلابۃ عن انس مرفوعا فی ذکر ابی وفیہ ذکر جماعۃ واولہ ارحم امتی بامتی ابوبکر وفیہ اقرأہم لکتاب اللہ ابی بن کعب الحدیث وصححہ لکن قال غیرہ ان الصواب ارسالہ وعینی در عمدۃ القاری در شرح قول عمر اقرأنا ابی گفتہ وھذا حدیث موقوف واخرجہ الترمذی وغیرہ من طریق ابی قلابۃ عن انس مرفوعا وفیہ ذکر جماعۃ واولہ ارحم امتی ابوبکر وفیہ واقرؤہم لکتاب اللہ ابی بن کعب الحدیث وصححہ الترمذی وقال غیرہ والصواب ارسالہ وسخاوی در مقاصد حسنہ در تحقیق حدیث ارحم امتی بامتی ابوبکر گفتہ والحدیث اعل بالارسال وسماع ابی قلابۃ من انس صحیح الا انہ قیل انہ لم یسمع منہ ھذا وقد ذکر الدارقطنی فی العلل الاختلاف فیہ علی ابی قلابۃ ورجح ھو وغیرہ کالبیہقی والخطیب فی المدرج ان الموصول منہ ذکر ابی عبیدۃ والباقی مرسل ورجح ابن المواق وغیرہ روایۃ الموصول ومناوی در فیض القدیر شرح حدیث ارأف امتی بامتی گفتہ قال ابن حجر فی الفتح ھذا الحدیث اوردہ الترمذی وابن حبان من طریق عبد الوہاب الثقفی عن خالد الحذاء مطولا واولہ ارحم واسنادہ صحیح الا ان الحفاظ قالوا ان الصواب فی اولہ الارسال والموصول منہ ما اقتصر علیہ البخاری انتہی وضعیف بودن حدیث مرسل وسقوط آن از درجۂ احتجاج بر متتبع افادات اصحاب درایت مخفی ومحتجب نیست علامہ ابن الصلاح در کتاب علوم الحدیث گفتہ ثم اعلم ان حکم المرسل حکم الحدیث الضعیف الا ان یصح مخرجہ بمجیئہ من وجہ آخر کما سبق بیانہ فی نوع الحسن ونیز ابن الصلاح در کتاب علوم الحدیث گفتہ وما ذکرناہ من سقوط الاحتجاج بالمرسل والحکم بضعفہ ھو المذھب الذی استقر علیہ آراء جماھیر حفاظ الحدیث ونقاد الاثر وتداولوہ فی تصانیفہم وفی صدر صحیح مسلم المرسل فی اصل قولنا وقول اھل العلم بالاخبار لیس بحجۃ وابن عبد البر حافظ المغرب ممن حکی ذلک عن جماعۃ اصحاب الحدیث والاحتجاج بہ مذھب مالک وابی حنیفۃ واصحابہما فی طائفۃ واللہ اعلم وجلال الدین سیوطی در تدریب الراوی شرح تقریب النواوی گفتہ ثم المرسل حدیث ضعیف لا یحتج بہ عند جماھیر المحدثین والشافعی کما حکاہ عنہم مسلم فی صدر صحیحہ وابن عبد البر فی التمہید وحکاہ الحاکم عن ابن المسیب ومالک وکثیر من الفقہاء واصحاب الاصول والنظر للجہل بحال المحذوف ولانہ یحتمل ان یکون

قدح محمد بن سنان رہاوی

برمتتبع خبیر واضح و مستنیر نیست زیراکہ دران محمد بن یزید بن سنان رہاوی واقع شدہ و اورا اکابر علمای سنیہ ضعیف شمردہ اند ذہبی در میزان الاعتدال گفتہ محمد بن یزید بن سنان الرہاوی عن ابیہ قال الدار قطنی ضعیف قلت روی عن جدہ سنان بن یزید و ابن ابی ذئب وعنہ ابنہ ابو فروۃ یزید بن محمد و ابو حاتم و جماعۃ وقال النسائی لیس بالقوی و نیز ذہبی در مغنی گفتہ محمد بن یزید بن سنان الرہاوی عن ابیہ ضعفہ ابو الحسن الدارقطنی و ابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب بترجمہ او گفتہ قال ابن ابی حاتم سألت ابی عنہ فقال لیس بشیء ہو اشد غفلۃ من ابیہ و نیز در تہذیب گفتہ وقال البخاری ابو فروۃ متقارب الحدیث الا ان ابنہ محمد یروی عنہ مناکیر وقال الآجری عن ابی داود ابو فروۃ الجزری لیس بشیء و ابنہ لیس بشیء وقال النسائی لیس بالقوی و نیز در تہذیب گفتہ قال الترمذی لا یتابع علی روایتہ و ہو ضعیف وقال الدارقطنی ضعیف و نیز ابن حجر در تقریب گفتہ محمد بن یزید بن سنان الجزری ابو عبد اللہ بن ابی فروۃ الرہاوی لیس بالقوی من التاسعۃ مات سنۃ عشرین

قدح کوثر بن حکیم

و نیز درین سند کوثر بن حکیم واقع شدہ و او خیلی مقدوح و مجروح ست بخاری در کتاب الضعفاء المتروکین گفتہ کوثر بن حکیم عن نافع منکر الحدیث و نسائی در کتاب الضعفاء و المتروکین گفتہ کوثر بن حکیم متروک الحدیث و ذہبی در میزان الاعتدال گفتہ کوثر بن حکیم عن عطاء و مکحول و ہو کوفی نزل حلب حدث عنہ میسرۃ بن اسمعیل و ابو نصر التمار قال ابو زرعۃ ضعیف وقال ابن معین لیس بشیء وقال احمد بن حنبل احادیثہ بواطیل لیس بشیء وقال الدارقطنی وغیرہ متروک وقال ابن عدی سمعت ابا المیمون احمد بن محمد بن میمون بن ابراہیم بن کوثر بن حکیم بن ابان بن عبد اللہ بن العباس الہمدانی الحلبی بحلب ہکذا النسب الی جد جدہ کوثر وکناہ ابا مخلد وقال احمد احادیثہ بواطیل و نیز ذہبی در مغنی گفتہ کوثر بن حکیم عن عطاء وغیرہ ترکوا حدیثہ لہ عجائب و شیخ رحمۃ اللہ بن عبد اللہ السندی در مختصر تنزیہ الشریعہ گفتہ کوثر بن حکیم احادیثہ بواطیل و باید دانست کہ این حدیث موضوع را ابن عمر سیوطی در جامع صغیر نقلا عن مسند ابی یعلی الموصلی آوردہ حیث قال ارحم امتی بامتی ابو بکر و اشدہم فی دین اللہ عمر واصدقہم حیاء عثمان واقضاہم علی وافرضہم زید بن ثابت واقرءہم ابی واعلمہم بالحلال والحرام معاذ الا وان لکل امۃ امینا وامین ہذہ الامۃ ابو عبیدۃ بن الجراح ع عن ابن عمر و ہر چند اصل مسند ابو یعلی پیش نظر قاصر حاضر نیست تا بر رجال سندش تماما کلام نمایم

یعنی اخرجہ ابو یعلی فی مسندہ ۱۲

وامین هذه الامة ابو عبیدة بن الجراح واز ملاحظه مصابیح ومشکوة وفتح الباری واضح ولائح میگردد
که اینحدیث مهتوک الحال را قتاده نیز بارسال روایت نموده واوهم مثل ابوقلابه جرأت ادعای سماع
این حدیث از انس ننموده محی السنه بغوی در مصابیح گفته عن انس رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم
قال ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدهم بامتی فی امر الله عمر واصدقهم حیاء عثمان وافرضهم زید بن ثابت
واقرأهم ابی واعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل ولکل امة امین وامین هذه الامة ابو عبیدة
بن الجراح (صح) ورواه بعضهم عن قتادة رضی الله عنه مرسلا وفیه واقضاهم علی وولی الدین الخطیب
در مشکوة المصابیح گفته وعن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ارحم امتی بامتی ابوبکر واشدهم فی
امر الله عمر واصدقهم حیاء عثمن وافرضهم زید بن ثابت واقرأهم ابی بن کعب واعلمهم بالحلال والحرام
معاذ بن جبل ولکل امة امین وامین هذه الامة ابو عبیدة بن الجراح رواه احمد والترمذی وقال
هذا حدیث حسن صحیح وروی عن معمر عن قتادة مرسلا وفیه واقضاهم علی وابن حجر عسقلانی در فتح الباری
در کتاب التفسیر گفته وعن عبد الرزاق عن معمر عن قتادة عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا ارحم امتی
بامتی ابوبکر واقضاهم علی الحدیث وبحمد الله بعد درک این تحقیق انیق بر تو واضح گردید که ترمذی وابن ماجه
ومن یحذو حذوهم که در روایت این حدیث در بین ابوقلابه وجناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم
یا در میان قتاده وآنجناب ذکر انس افزوده اند یا مرتکب خطای عظیم ووهم جسیم شده اند ویا دیده ودانسته تدلیسا
وتلبیسا خواسته اند که حدیث مرسل بر ناظرین قاصرین موصول ظاهر شود ولکن ابی الله الا ان ینکشف جلیة
الحال ویتضح انقطاعه والارسال ویبین ضعفه والانخزال بتصریح اعلاهم والاقیال از انجمله
است ابن عمر واین افک مصنوع وکذب موضوع را بروایت او حاکم در مستدرک آورده چنانچه گفته

قدح حدیث ارحم امتی بروایت ابن عمر

حدثنا عبد الرحمن بن حمدان الجلاب بهمدان حدثنا ابو حاتم الرازی حدثنا محمد بن یزید بن
سنان الرهاوی حدثنا الکوثر بن حکیم ابو محمد الحلبی عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ان ارأف امتی بها ابوبکر وان اصلبها فی امر الله عمر وان اشدها
حیاء عثمان وان اقرأها ابی بن کعب وان افرضها زید بن ثابت وان اقضاها علی بن ابیطالب
وان اعلمها بالحلال والحرام معاذ بن جبل وان اصدقها لهجة ابوذر وان امین هذه
الامة ابو عبیدة بن الجراح وان حبر هذه الامة لعبد الله بن عباس وقدح وجرح این سند

جدہ عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم اربعۃ ابواب من ابواب الجنۃ مفتحۃ
فی الدنیا اولهن اسکندریۃ وعسقلان وقزوین وفضل جدۃ علی هؤلاء کفضل بیت اللہ الحرام علی سائر
البیوت قال المصنف هذان حدیثان لا صحۃ لهما اما الاول ففیہ محمد بن عبد الرحمن قال یحیی
لیس بشیء وقال ابن حبان حدث عن ابیہ نسخۃ شبیها بمائتی حدیث کلها موضوعۃ لا یحل
الاحتجاج بہ واما الثانی فقال یحیی عبد الملک بن هرون کذاب وقال السعدی دجال کذاب
وقال ابن حبان یضع الحدیث ذہبی در میزان الاعتدال گفتہ محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی عن
ابیہ ضعفوہ وقال البخاری وابو حاتم منکر الحدیث وقال الدارقطنی وغیرہ ضعیف وقال
ابن حبان حدث عن ابیہ بنسخۃ شبیها بمائتی حدیث کلها موضوعۃ صالح بن عبد الجبار
الحضرمی ثنا ابن البیلمانی عن ابیہ عن ابن عمر مرفوعا من مسح الرکن فکانما وضعها فی کف الرحمن عز وجل
ابن حبان ثنا محمد بن یعقوب الخطیب بالاهواز ثنا عبید بن محمد الحارثی ثنا محمد بن الحارث
الحارثی ثنا محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی مولی بن عمر عن ابیہ عن ابن عمر مرفوعا اذا اختلفت
الاهواء فعلیکم بدین اهل البادیۃ وبہ ولد الزنا لا یرث ولا یورث وبہ من صام یوم الجمعۃ
کتب اللہ لہ عشرۃ ایام غر زهر لا یشاکلهن ایام الدنیا وبہ من صام صبیحۃ یوم الفطر فکانما
صام الدهر وبہ ان الذی یعلم الطاعات یحفظہ اللہ فی سبع قرون من ذریتہ وبہ اذا لقیت
الحاج فصافحہ ومرہ ان یستغفر لک فانہ مغفور لہ وبہ لا تزال اربعون یحفظ اللہ بهم الارض
محمد بن ابی بکر المقدسی ثنا محمد بن الحارث عن ابن البیلمانی عن ابیہ عن ابن عمر مرفوعا
لا شفعۃ لصغیر ولا لغائب والشفعۃ کحل العقال قال ابن عدی کلما یرویہ ابن البیلمانی البلاء
فیہ منہ ومحمد بن الحارث ضعیف ایضا و نیز ذہبی در مغنی گفتہ محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی عن
ابیہ ضعفوہ وقال ابن حبان روی عن ابیہ نسخۃ موضوعۃ و ابراہیم بن محمد بن خلیل الحلبی
المعروف بسبط ابن العجمی در کتاب الکشف الحثیث عمن رمی بوضع الحدیث گفتہ محمد بن عبد الرحمن
بن البیلمانی عن ابیہ ضعفہ غیر واحد وقال خ[ای البخاری ۱۲] وابو حاتم منکر الحدیث وقال ابن حبان حدث
عن ابیہ بنسخۃ شبیها بمائتی حدیث کلها موضوعۃ وقد ذکر لہ الذهبی عدۃ احادیث
فی میزانہ وفی آخرها قال ابن عدی کلما یرویہ ابن البیلمانی فالبلاء منہ ومحمد بن الحرث

قدح محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی

لیکن از تصریح علامه سخاوی در مقاصد حسنه و تنصیص علامه مناوی در فیض القدیر کما ستسمع ان شاء الله تعالی عنقریب واضح و لائح میشود که ابو یعلی این حدیث را بطریق ابن البیلمانی از پدرش روایت کرده و بر متتبعین احوال رجال مخفی و محتجب نیست که ابن البیلمانی نهایت مطعون و مغموز و بغایت مقدوح و مهموز میباشد بخاری در کتاب الضعفاء المترکین گفته محمد بن عبد الرحمن البیلمانی عن ابیه منکر الحدیث کان الحمیدی یتکلم فیه و نسای در کتاب الضعفاء و المترکین گفته محمد بن عبد الرحمن البیلمانی عن ابیه منکر الحدیث و ابن الجوزی در کتاب الموضوعات محمد بن عبد الرحمن البیلمانی را لاشی دانسته و از ابو حاتم نقل کرده که ابن البیلمانی از پدرش نسخه قریب بصد حدیث وار در روایت کرده حال آنکه تمام آن موضوع ست و احتجاج باو حلال نیست و ذکر او در کتب جائز نیست مگر بر سبیل التعجب چنانچه کتاب الموضوعات که نسخه عتیقه آن پیش نظر قاصر حاضر ست گفته. باب ما یصنع عند حدوث الاختلاف انبانا ابن خیرون عن الجوهری عن الدارقطنی عن ابی حاتم قال ثنا محمد بن یعقوب بن اسحق الخطیب قال ثنا عبید الله بن محمد الحارثی قال ثنا محمد بن الحارث قال حدثنا محمد بن عبد الرحمن البیلمانی عن ابیه عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و علی اله و سلم اذا کان اخر الزمان و اختلف الاهواء فعلیکم بدین اهل البادیة و فی روایة بدین اهل البادیة و النساء قال المصنف هذا حدیث لا یصح عن رسول الله صلی الله علیه و علی اله و سلم قال یحیی بن معین محمد بن الحارث و محمد بن عبد الرحمن لیسا بشی قال ابو حاتم حدث محمد بن عبد الرحمن عن ابیه بنسخة شبیه بمائتی حدیث کلها موضوعة لا یحل الاحتجاج به و لا ذکره فی الکتب الا تعجبا و نیز ابن الجوزی در جای دیگر از کتاب الموضوعات ابن البیلمانی را مقدوح و مجروح نموده و از یحیی بن معین در حق او لیس بشی نقل کرده و قدح ابن حبان که مشتمل بر روایت کردن نسخه موضوعه و عدم جواز احتجاج باوست نیز آورده چنانچه در کتاب مذکور گفته باب فضل جدة انبانا محمد بن عبد الملک قال انبانا اسماعیل بن مسعدة قال انبانا حمزة قال انبانا ابو احمد بن عدی قال حدثنا محمد بن ابراهیم الدبیلی قال ثنا عبد الحمید بن صبیح قال ثنا صالح بن عبد الجبار قال ثنا محمد بن عبد الرحمن البیلمانی عن ابیه عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه و علی اله و سلم یاتی علی الناس زمان یکون افضل الرباط رباط جدة حدیث اخر فی ذلک انبانا محمد بن ابی طاهر عن الجوهری عن الدارقطنی عن ابی حاتم البستی قال ثنا محمد بن المسیب قال ثنا اسماعیل بن مالک قال ثنا الحجاج بن خالد قال ثنا عبد الملک بن هارون بن عنترة عن ابیه عن

...وی عن ابن عمر لینه ابوحاتم وقال الدارقطنی ضعیف لایقوم به حجة ونیز ذهبی در مغنی گفته عبد الرحمن بن البیلمانی
ما بین مشهور قال ابوحاتم لین وذکره ابن حبان فی الثقات وقال الدارقطنی ضعیف ونیز ذهبی در کاشف
گفته عبد الرحمن بن البیلمانی عن ابن عباس وابن عمر وعنه ابنه محمد وربیعة وابن اسحق قال ابوحاتم
لین وذکره ابن حبان فی ثقاته وکان من فحول الشعراء وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب ترجمه او گفته
قال ابوحاتم لین وقال ابن سعد هو من اخماس عمر بن الخطاب وقال عبد المنعم ابن ادریس هو من الابناء الذین
کانوا بالیمن وکان ینزل بحران وقیل کان شاعرا مجیدا وفد علی الولید فاجزل له الحباء وتوفی فی ولایته
له عند الترمذی فی طواف الوداع وعند النسائی حدیث عمرو بن عبسة فی قصة اسلامه وغیر ذلک
وفرقه ابن ماجه وذکره ابن حبان فی الثقات قلت وقال مات فی ولایة الولید بن عبد الملک لایجوز ان
یعتبر بحدیثه اذا کان من روایة ابنه محمد لان ابنه یضع علی ابیه العجائب وقال الدارقطنی ضعیف
لایقوم به حجة وقال الازدی منکر الحدیث روی عن ابن عمر بواطیل وقال صالح جزرة حدیثه منکر
ولا نعرف انه سمع احدا من الصحابة الا من سرق قلت فعلی مطلق هذا یکون حدیثه عن الصحابة المسمین
مرسلا عند صالح ونیز ابن حجر عسقلانی در تقریب گفته عبد الرحمن بن البیلمانی مولی عمر مدنی نزل حران
ضعیف من الثالثة وصفی الدین الخزرجی در مختصر تهذیب التهذیب گفته عبد الرحمن بن البیلمانی بفتح الموحدة
ثم تحتانیة ساکنة وفتح اللام مولی عمر عن ابن عباس وعمرو بن عبسة وعنه ابنه محمد وزید بن سلم
قال ابوحاتم لین ووثقه ابن حبان وقال الحافظ عبد العظیم لایحتج به بالجمله نهایت مقدوح ومجروح
بودن حدیث ابن عمر بهر دو طریق نزد ماهرین با تحقیق وتدقیق ثابت ومتحقق است وازینجاست که اکابر
واعاظم انحضرات خود باظهار حال آن می پردازند وبهتک ناموس این خبر مشبه السمر بروایت ابن عمر رده
از روی کار می اندازند علامه سخاوی در مقاصد حسنه در ذکر حدیث ارحم امتی بامتی ابوبکر گفته وعن
ابن عمر عند ابن عدی فی ترجمة کوثر بن حکیم وهو متروک وله طریق اخری فی مسند ابی یعلی من
طریق ابن البیلمانی عن ابیه عنه ازین عبارت مختصره چند فائده جلیله حاصل میشود اول آنکه ازان
واضح وآشکار میگردد که حدیث ارحم امتی بروایت ابن عمر در کتاب کامل ابن عدی مذکور است واین خود
دلیل مقدوحیت آن می باشد زیراکه موضوع کتاب ابن عدی ذکر ضعفا ومجروحین واحادیث ایشان
است دوم آنکه ازان واضح میشود که ابن عدی این حدیث را در کتاب کامل در ترجمه کوثر بن حکیم ذکر کرده و

نعم ... داود ... قضى ... تاج العروس ... عمر ضعيف عبد الرحمن بن البيلماني ... مولى عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه روى عن ابن عباس وابن عمر ونافع وابن عمر وعنه ابنه محمد وربيعة وابن اسحق قال ابوحاتم لين وذكره ابن حبان في الثقات كان من فحول الشعراء

[illegible] ... ابن عساكر ... ابن حجر في تقريب ... ابن عبد البر ...

الیضا ضعیف انتهی یعنی روی غالب الاحادیث التی ذکرناها واللہ اعلم وفی ثقات ابن حبان فی ترجمة
ابیه یضع علی ابیه العجائب وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب گفته محمد بن عبد الرحمن البیلمانی الکوفی
النحوی مولی آل عمر روی عن ابیه وعن خال ابیه وتوسیمه روی عنه سعید بن بشیر البخاری
وعبد اللہ بن عیاش بن الربیع الحارثی ومحمد بن الحرث بن زیاد الحارثی ومحمد بن کثیر العبدی وابو سلمة
موسی بن اسمعیل وغیرهم قال عثمان الدارمی عن ابن معین لیس بشیء وقال البخاری وابو حاتم
والنسائی منکر الحدیث وقال البخاری عنه کان الحمیدی یتکلم فیه ویضعفه وقال ابو حاتم ایضا مضطرب
الحدیث وقال ابن عدی کل ما یرویه ابن البیلمانی فالبلاء فیه منه واذا روی عنه محمد بن
الحرث فهما ضعیفان قلت وقال ابن حبان حدث عنه ابنه بنسخة شبیها بمائتی حدیث کلها
موضوعة لا یجوز الاحتجاج به ولا ذکره الا علی وجه التعجب وقال الساجی منکر الحدیث وقال العقیلی
روی عنه صالح بن عبد الجبار ومحمد بن الحرث مناکیر وقال الحاکم روی عن ابیه عن ابن عمر المعضلات
وابن حجر عسقلانی در تقریب گفته محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی بفتح الموحدة واللام بینهما تحتانیة
ساکنة ضعیف وقد اتهمه ابن عدی وابن حبان من السابعة وصفی الدین احمد بن عبد اللہ
الخزرجی در مختصر تذهیب التهذیب گفته (دق) محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی العدوی مولاهم
عن ابیه وعنه محمد بن کثیر العبدی قال البخاری منکر الحدیث ورحمة اللہ بن عبد اللہ سندی در
مختصر تنزیه الشریعة گفته محمد بن عبد الرحمن البیلمانی روی عن ابیه نسخة کلها موضوعة وملا علی
قاری در رساله موضوعات نقلا عن ابن القیم گفته ومن ذلک حدیث یرویه محمد بن عبد الرحمن
بن البیلمانی عن ابن عمر عن النبی علیه السلام من صام یوم صبیحة یوم الفطر فکانما صام الدهر
وهذا حدیث باطل موضوع علی رسول اللہ علیه السلام وابن البیلمانی یروی المناکیر قال
البخاری وابو حاتم الرازی والنسائی هو منکر الحدیث وقال یحیی بن معین لیس بشیء وقال
الدارقطنی والحمیدی ضعیف وقال ابن حبان حدث عن ابیه بنسخة شبیها بمائتین
حدیث کلها موضوعة لا یجوز الاحتجاج به ولا ذکره الا علی وجه التعجب وبر متفحص کتب واسفار
واضح وآشکارست که پدر محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی یعنی عبد الرحمن بن البیلمانی نیز نهایت مقدوح
ومجروح میباشد ذهبی در میزان الاعتدال گفته عبد الرحمن بن البیلمانی من مشاهیر التابعین

عبد الرحمن البیلمانی

ومندل ضعیفان وهما اخوان حبان ابنا علی العنزی ومندل احب الی من قیس بن الربیع ونیز در تهذیب گفته وقال یعقوب بن شیبة کان اشهر من اخیه حبان واصغر سنا منه واصحابنا یحیی بن معین وعلی بن المدینی وغیرهما من نظرائهم یضعفونه فی الحدیث وکان خیرا فاضلا صدوقا وهو ضعیف الحدیث وهو اقوی من اخیه فی الحدیث ونیز در تهذیب نقلا عن ابی حاتم گفته وسئل ابو زرعة عن مندل فقال لین الحدیث وسئل ابی عن مندل فقال شیخ ونیز در تهذیب گفته قال علی بن الحسین بن الجنید عن محمد بن عبد الله بن نمیر فی احادیثه بعض الغلط وقال النسائی ضعیف ونیز در تهذیب گفته وقال علی بن الحسین بن الجنید سئل ابن معین عن مندل فقال لیس بذاک القوی ونیز در تهذیب گفته وقال الجوزجانی ذاهب الحدیث وقال الحاکم ابو احمد لیس بالقوی عندهم وقال النسائی لیس بثقة روی مناکیر وقال ابن معین کان عبد الرحمن بن مهدی لا یحدث عنه وقال البرقانی والدارقطنی ضعیف وقال ابن حبان کان ممن یرفع المراسیل ویسند الموقوفات من سوء حفظه فاستحق الترک وقال الطحاوی لیس من اهل التثبت فی الروایة بشیء ولا یحتج به ونیز ابن حجر در تقریب گفته مندل بتثلیث المیم ساکن الثانی ابن علی العنزی بفتح المهملة والنون ثم زای ابو عبد الله الکوفی ویقال اسمه عمرو ومندل لقب ضعیف من السابعة وصفی الدین احمد خزرجی در مختصر تهذیب التهذیب گفته مندل بن علی العنزی بفتح النون ابو عبد الله الکوفی اسمه عمرو عن مغیرة وابن جریج وعنه ابو نعیم وزید بن الحباب ضعفه احمد وغیره مات سنة سبع وستین ومائة ونیز درین سند ابن جریج واقع شده واو بتصریح مالک حاطب لیل بوده چنانچه ابن حجر در تهذیب در ترجمه او گفته وقال الجوزجانی عن مالک کان ابن جریج حاطب لیل وابن معین که از اجلۀ ناقدین اهلسنت است ابن جریج را در باب زهری لاشی دانسته چنانچه در تهذیب در ترجمه او مذکور است وقال عثمان الدارمی عن ابن معین لیس بشیء فی الزهری ویحیی بن سعید که او هم از کبار نقاد سنیه است روایت ابن جریج را بنهج قول شتل هوا قابل عدم التفات انگاشته چنانچه در تهذیب در ترجمه او مذکور است وقال جعفر بن عبد الواحد عن یحیی بن سعید کان ابن جریج صدوقا فاذا قال حدثنی فهو سماع واذا قال اخبرنی فهو قراءة واذا قال قال فهو شبه الریح و ظاهر است که درین روایت معجم طبرانی ابن جریج از محمد بن المنکدر بنهج عنعنه راوی است و تصریح بحدثنا و اخبرنا نموده و نه صیغه قال اورده پس این روایت او از هوا نیز کمتر و قابل التفات خواهد بود و نیز حسب تصریح دارقطنی ابن جریج مدلس به تدلیس قبیح بود و از مجروحین تدلیس میکرد و تدلیس او لازم الاجتناب است چنانچه ابن حجر در تهذیب در ترجمه او گفته وقال الدارقطنی یتجنب تدلیس ابن جریج فانه قبیح التدلیس لا یدلس الا فیما سمعه من مجروح مثل ابراهیم بن ابی یحیی وموسی بن عبیدة وغیرهما واما ابن عیینة فکان یدلس عن الثقات وابن حبان نیز تصریح به تدلیس ابن جریج نموده چنانچه ابن حجر در تهذیب در ترجمه او میگوید وذکره ابن حبان فی الثقات وقال کان من فقهاء اهل الحجاز وقرائهم ومتقنیهم وکان یدلس و یحیی بن سعید نیز چون تدلیس

قدح ابن جریج

قدح حدیث ارحم امتی بامتی ابو بکر

ازینجا لائح میشود که نزد ابن عدی کوثر بن حکیم بافترای این حدیث سقیم متهم و ملیم ست سوم آنکه ازان ظاهر
که نزد سخاوی راوی این کذب عظیم اعنی کوثر بن حکیم بالحتم والجزم متروک میباشد چهارم آنکه ازان ثابت میشود
که برای حدیث ابن عمر اگرچه طریق دیگر در مسند ابو یعلی هست لیکن دران طریق ابن البیلمانی از پدر خود از ابن عمر
راوے ست پنجم آنکه ازان متحقق میگردد که مقدوحیت ابن البیلمانی و پدرش بحدے شایع و ذایع ست که
سخاوی در قدح طریق مسند ابو یعلی بر محض ذکر اینکه دران ابن البیلمانی از پدرش راوی ست اکتفا ورزیده حاجت
بشرح حال قدح و جرح ایشان ندیده وفی ذالک عبرة للمعتبرین وبصیرة للمستبصرین فلا تکن من
الغافلین المغترین المخلدین الی هفوات المعترمین المجترین از انجمله ست حدیث جابر و این
خبر موضوع را بروایت او طبرانی در معجم صغیر اخراج نموده حیث قال ثنا علی بن جعفر المللی الاصبہانی
ثنا محمد بن الولید العباسی ثنا عثمان بن زفر ثنا مندل بن علی عن ابن جریج عن محمد بن المنکدر عن
جابر بن عبد الله الانصاری رض قال قال رسول الله صلی الله علیه واله وسلم ارحم امتی بامتی ابو بکر
وارفق امتی لامتی عمر بن الخطاب واصدق امتی حیاء عثمان واقضی امتی علی بن ابی طالب واعلمها بالحلال
والحرام معاذ بن جبل یجیئ یوم القیمة امام العلماء برتوة واقرء امتی ابی بن کعب وافرضها زید بن
ثابت وقد اوتی عویمر عبادة یعنی ابا الدرداء رضی الله عنهم اجمعین لم یروه عن ابن جریج الا مندل
وسند این روایت پر غوایت نهایت مجروح و مقدوح ست زیراکه دران مندل بن علی واقع شده و
او بنقل این روایت از ابن جریج متفرد ست کما نص علیه الطبرانی بنفسه وقدح و جرح مندل از افادات

قدح مندل

نقاد کبار و عظام اخبار واضح آشکار ست نسائی در کتاب الضعفاء والمتروکین گفته مندل بن علی ضعیف و ذهبی
در میزان الاعتدال گفته مندل بن علی العنزی الکوفی اخو حبان عن عبد الملک بن عمیر وعاصم الاحول وعنه یحیی بن آدم وجبارة بن المغلس
وجماعة قال ابو حاتم شیخ وقال ابو زرعة لین وقال احمد ضعیف و نیز ذهبی در مغنی گفته مندل بن علی مشهور فیه لین ضعفه
احمد والدارقطنی و نیز ذهبی در کاشف گفته مندل بن علی العنزی الکوفی اسمه عمرو عن مغیرة
وعاصم الاحول وعنه احمد بن یونس وجبارة وعدة ضعفه احمد مات ۱۶۸ و ابن حجر عسقلانی
در تهذیب التهذیب ترجمه او گفته وقال عبد الله بن احمد عن ابیه ضعیف الحدیث فقلت فحبان اخوه
قال هو اصلح منه یعنی مندل لا اصلح من حبان وقال مرة ما اقربهما و نیز در تهذیب گفته وقال ابن ابی خیثمة
عن ابی خیثمة عن ابن معین لیس بشیٔ و نیز در تهذیب گفته وقال الدوری عن ابن معین حبان

بن زید العمی عن ابیه عن سعید بن المسیب عن عمر مرفوعا سألت ربی فیما اختلف فیه اصحابی من
بعدی فاوحی الله الی یا محمد ان اصحابك عندی بمنزلة النجوم بعضهم اضوء من بعض فمن اخذ بشیء مما هم
علیه من اختلافهم فهو عندی علی هدی فهذا باطل وعبد الرحیم ترکوه و نعیم صاحب مناکیر و نیز ذہبی در
کاشف گفته زید العمی بن الحواری ابو الحواری البصری قاضی هراة عن انس و ابن المسیب وعنه ابناه عبد الرحیم و
عبد الرحمن وشعبة فیه ضعف قال ابن عدی لعل شعبة لم یرو عن اضعف منه و ابن حجر عسقلانی
در تهذیب التهذیب بترجمه زید العمی گفته وقال اسحق بن منصور عن ابن معین صالح الحدیث وقال
غیره مرة لا شیء وقال ابو الولید بن ابی الجارود عن ابن معین زید العمی وابو المتوکل یکتب حدیثهما
وهما ضعیفان وقال ابو حاتم ضعیف الحدیث یکتب حدیثه ولا یحتج به وقال ابو زرعة لیس بقوی واهی الحدیث ضعیف
وقال الجوزجانی متماسك وقال الاجری عن ابی داؤد حدث عنه شعبة ولیس بذاك ولکن ابنه عبد الرحیم لا یکتب
حدیثه وقال الاجری ایضا سألت ابا داؤد عنه فقال زید بن مرة قلت کیف هو قال ما سمعت منه الا خیرا وقال
النسائی ضعیف وقال الدارقطنی صالح وقال ابن عدی عامة ما یرویه ضعیف علی ان شعبة قد روی
عنه ولعل شعبة لم یرو عن اضعف منه وقال علی بن مصعب سمی العمی لانه کان کلما سئل عن شیء قال
حتی اسأل عمی قلت وقال الرشاطی هو منسوب الی بنی العم من تمیم وقال ابن سعد کان ضعیفا فی
الحدیث وقال ابن المدینی کان ضعیفا عندنا وقال ابو حاتم کان شعبة لا یحمد حفظه وقال العجلی
بصری ضعیف الحدیث لیس بشیء وقال ابن عدی هو فی جملة الضعفاء الذین یکتب حدیثهم
و نیز در تهذیب بترجمه او گفته وقال ابن حبان یروی عن انس اشیاء موضوعة لا اصول لها حتی یسبق الی
القلب انه المتعمد لها وکان یحیی یمرض القول فیه وهو عندی لا یجوز الاحتجاج بخبره ولا الکتبة الا
للاعتبار وهو الذی روی عن انس مرفوعا من احتجم یوم الثلثا لسبع عشر مضین من الشهر کان دواء سنة
و نیز ابن حجر در تقریب گفته زید بن الحواری ابو الحواری العمی البصری قاضی هراة یقال اسم ابیه مرة ضعیف
من الخامسة و محمد طاہر گجراتی در قانون الموضوعات گفته زید العمی لیس بشیء مج متروك غ زید
بن الحواری العمی ای الترغیب والترهیب ابو الحواری البصری قاضیها ضعفه النسائی وابن عدی ای الوجیز وقیل صالح وقیل ضعیف
یکتب حدیثه و شیخ رحمة الله السندی در مختصر تنزیه الشریعة گفته زید بن الحواری العمی یروی اشیاء موضوعة
لا اصل لها حتی یسبق الی القلب انه المتعمد لها و نیز در مسند ابن عبد البر راوی از زید عمی سلام ست و

ابن جریج را میدانست لهذا حدیث او را از عطاء خراسانی با وصف تصریح او باخبار لاشی وضعیف میدانست چنانچه ابن حجر در
تهذیب بترجمه او گفته وقال ابو بکر ورأیت فی کتاب علی بن المدینی سألت یحیی بن سعید عن حدیث ابن جریج عن عطاء
الخراسانی فقال ضعیف قلت لیحیی انه یقول اخبرنی قال لاشیء انه ضعیف انما هو کتاب دفعه الیه و قوادح عظیمه و مطاعن فخیمه
که از ارتکاب تدلیس حاصل میشود انشاء الله تعالی در ما بعد بتفصیل خواهی شنید و جرأت ابن جریج در تدلیس بحدی رسیده بود که از
ارتکاب کذب هم دران نمی اندیشید چنانچه بمجرد اقرار هشام بن عروه ببودن صحیفه از حدیث او جسارت بروایت از هشام
بصیغه حدثنا میکرد و اصلا تحرجی از ان نداشت ابن حجر در تهذیب بترجمه او گفته قال ابن سعد ولد سنة عام الجحاف انا محمد
بن عمر یعنی الواقدی قال ثنا عبد الرحمن بن ابی الزناد قال شهدت ابن جریج جاء الی هشام بن عروة فقال یا ابا المنذر الصحیفة التی
اعطیتها فلانا اهی من حدیثک قال نعم قال محمد بن عمر فسمعت ابن جریج بعد ذلک یقول ثنا هشام ما لا احصی
از انجمله است **ابو سعید خدری** و این خبر موضوع و افک مصنوع را بروایت او ابن عبد البر در استیعاب آورده حیث قال
وقد اخبرنا عبد الوارث بن سفیان قال حدثنا قاسم بن اصبغ قال حدثنا احمد بن زهیر قال حدثنا احمد بن عبد الله
بن یونس قال حدثنا سلام عن زید العمی عن ابی الصدیق الناجی عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه
و سلم ارحم امتی بها ابو بکر و اقواهم فی دین الله عمر و اصدقهم حیاء عثمان و اقضاهم علی و افرضهم زید بن ثابت
و اقرأهم لکتاب الله ابی بن کعب و اعلمهم بالحلال و الحرام معاذ بن جبل و امین هذه الامة ابو عبیدة
بن الجراح و ابو هریرة وعاء للعلم او قال وعاء العلم و عند سلمان علم لا یدرک و ما اظلت الخضراء و لا اقلت الغبراء
من ذی لهجة اصدق من ابی ذر و بر ظاهر است که مدار اسناد ابن عبد البر بر زید عمی است و مقدوح و مجروح بودن او بانواع قوادح
و مثالب بر ناقد خبیر و متتبع بصیر واضح و مستنیر است نسائی در کتاب الضعفاء و المترکین گفته زید العمی ضعیف و ذهبی در میزان الاعتدال گفته
زید بن الحواری العمی ابو الحواری البصری قاضی هراة عن انس و سعید بن المسیب و طائفة و عنه ابناه عبد الرحیم و عبد الرحمن
و شعبة و هشیم قال ابن معین صالح و قال مرة لا شیء و قال مرة ضعیف یکتب حدیثه و قال ابو حاتم ضعیف یکتب حدیثه و قال الدارقطنی
صالح و ضعفه النسائی و قال ابن عدی لعل شعبة لم یرو عن اضعف منه و قال السعدی متماسک و من مناکیره قیس بن الربیع عن حبیب
بن ابی ثابت عن ابی بن موسی عن زید بن الحواری عن انس مرفوعا یوشک الفالج ان یفشو فی الناس حتی یتمنوا الطاعون مکانه سلام الطویل
عن زید العمی عن قتادة عن انس مرفوعا یکره للموذن ان یکون اماما فهذه العلل البلاء فیه من سلام
سلام عن زید العمی عن معاویة بن قرة عن معقل بن یسار مرفوعا من احتجم یوم
الثلاثاء لسبع عشرة من الشهر کان دواء للسنة لعلو بن حماد ثنا عبد الرحیم

قدح حدیث ارحم امتی بامتی ابوبکر بروایت ابو سعید خدری

قدح زید عمی

لعل البلاء فيه منه او من زيد قيل توفى فى حدود سنة سبع وسبعين ومائة ونيز ذهبی در مغنی گفته
سلام بن سلم وقيل ابن سليم المدائنی السعدی الخراسانی الاصل الطويل عن زيد العمی وحميد الطويل
ومنصور بن زاذان متروك وقال ابو زرعة ضعيف ونيز ذهبی در کاشف گفته سلام بن سلم التميمی المدائنی
الطويل وقيل ابن سليم عن زيد العمی ومنصور بن زاذان وعنه قبيصة وخلف بن هشام وابو الربيع
الزهرانی قال البخاری تركوه وسبط ابن العجمی الحلبی در کتاب الكشف الحثيث عمن رمی بوضع الحديث گفته
سلام بن سلم ويقال ابن سليم التميمی السعدی الطويل جرحه جماعة قال ابن الجوزی فی الموضوعات
يروی عن الثقات الموضوعات كانه المتعمد لها ذكره فی فضل المؤذنين وفی موضع آخر فی الزكاة ونقل هذا
الكلام عن ابن حبان والله اعلم وابن حجر عسقلانی در تهذيب التهذيب ترجمه او گفته قال احمد روی
احاديث منكرة وقال ابن ابی مريم عن ابن معين له احاديث منكرة وقال الدوری وغيره عن
ابن معين ليس بشیء وقال ابن المدينی ضعيف وقال ابن عمار ليس بحجة وقال الجوزجانی ليس بثقة وا
قال البخاری تركوه وقال مرة تكلموا فيه وقال ابو حاتم ضعيف الحديث تركوه وقال ابو زرعة
ضعيف وقال النسائی متروك وقال مرة ليس بثقة ولا يكتب حديثه قال ابن خراش كذاب
وقال مرة متروك وقال ابو القاسم البغوی ضعيف الحديث جدا وروی ابن عدی احاديث
وقال لا يتابع على شیء منها واخرج له الحديث الذی اخرجه ابن ماجة وليس له عند غيره وا
هو حديث انس وقت للنفساء قلت ومنها زيد العمی عن قتادة عن انس مرفوعا كره للمؤذن ان يكون
اماما قال ابن عدی لعل البلاء فيه منه او من زيد وقال ابن حبان روی عن الثقات الموضوعات
كانه كان المتعمد لها وهو الذی روی عن حميد عن انس ان النبی صلى الله عليه وسلم وقت
للنفساء اربعين يوما وقال العجلی ضعيف وقال الساجی عنده مناكير وقال الحاكم روی احاديث
موضوعة وقال ابو نعيم فی الحلية فی ترجمة الشعبی سلام بن سليم الخراسانی متروك باتفاق قرأت
بخط الذهبی قيل انه مات فی حدود ستة سبع وسبعين ومائة ونيز ابن حجر عسقلانی در تقريب
گفته سلام بتشديد اللام ابن سليم او سلم ابو سليمان ويقال له الطويل المدائنی متروك من السابعة
مات سنة سبع وسبعين وصفی الدين الخزرجی در مختصر تذهيب التهذيب گفته (ق) سلام بن سليم
التميمی السعدی ابو سليمان المدائنی الطويل عن زيد العمی فاكثر وحميد الطويل وعنه ابو الربيع

قدح سلام طویل

نزد نقاد اعلام هرگز سالم از جرح و قدح نیست بلکه خیلی مطعون و معیوب و موهون و مثلوب میباشد بلکه ارباب جرح و تعدیل خود این خبر موضوع ضئیل را در ترجمهٔ سلام طویل ذکر میکنند و باین ذکر بنیاے متزلزل آن از اساس تکسیر میکنند چنانچه نسائی در کتاب الضعفاء والمتروکین گفته سلام بن سلم متروک الحدیث و ابن الجوزی در کتاب الموضوعات در ضمن قدح حدیث طویل در فضل مؤذنین گفته وفیه سلام الطویل قال یحیی لیس بشئ لا یکتب حدیثه وقال البخاری ترکوه وقال النسائی والدارقطنی متروک وقال ابن حبان یروی عن الثقات الموضوعات کانه کان المتعمد لها و نیز ابن الجوزی در کتاب الموضوعات بعد ذکر حدیثی در باب زکوة الفطر گفته قال المصنف هذه الزیادة وهی ذکر الیهودی والنصرانی موضوعة علی رسول الله انفرد بها سلام الطویل قال یحیی لا یکتب حدیثه وقال النسائی متروک وقال ابن حبان کان یروی عن الثقات الموضوعات کانه کان المتعمد لها و ذهبی در میزان گفته سلام بن سلم ویقال ابن سلیم التمیمی السعدی الخراسانی ثم المدائنی الطویل روی عن زید العمی ومنصور بن زاذان وحمید والبصریین قال خ سلام بن مسلم السعدی الطویل عن زید العمی ترکوه وقال احمد بن ابی مریم سألت ابن معین عن سلام بن سلم التمیمی فقال ضعیف لا یکتب حدیثه وروی ابن الدورقی عن یحیی سلام الطویل لیس بشئ وروی عباس عن یحیی سلام التمیمی لیس بشئ وقال احمد سلام الطویل منکر الحدیث وقال س سلام بن سلم متروک وقال ابو زرعة ضعیف ابو الربیع الزهرانی ثنا سلام الطویل عن زید العمی عن معویة بن قرة عن ابن عمر بحدیث الوضوء مرة ومرتین وثلاثا تابعه فیه عبد الرحیم بن زید العمی شبابة ثنا سلام عن زید عن معویة بن قرة عن انس عن النبی صلی الله علیه فی المسح علی الخفین ثلاثة ایام ولیالیهن للمسافر ویوما ولیلة للمقیم وبه عن زید العمی عن ابی الصدیق الناجی عن ابی سعید عن النبی صلی الله علیه وسلم مثله احمد بن یونس ثنا سلام ثنا زید العمی عن ابی الصدیق الناجی عن ابی سعید مرفوعا ارحم هذه الامة بها ابوبکر واقواهم فی دین الله عمر وافرضهم زید واقضاهم علی واصدقهم حیاء عثمن وامین الامة ابو عبیدة بن الجراح واقرأهم ابی وابو هریرة وعاء من العلم وعند سلمان علم لا یدرک ومعاذ اعلم الناس بحلال الله وحرامه وما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء او البطحاء من ذی لهجة اصدق من ابی ذر وقد ساق ابن عدی له جملة وقال لا یتابع علی شئ منها منها عن زید العمی عن قتادة عن انس مرفوعا اکره للمؤذن ان یکون اماما قال ابن عدی



ابی بن کعب وافرضها زید بن ثابت واعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل ولکل امة امین وامین هذه
الامة ابو عبیدة بن الجراح و در سندش سعید بقال واقع شده و سعید بقال مقدوح و مجروح ناقدین
رجال و مطعون و موہون مختبرین احوال ست نسائی در کتاب الضعفاء والمتروکین گفته سعید بن المرزبان

قدح سعید بقال

ابو سعید البقال ضعیف و ذہبی در میزان الاعتدال گفته سعید (ت ق) بن المرزبان ابو سعد البقال الاعور
مولی حذیفة بن الیمان کوفی مشهور روی عن انس وابی وائل وعکرمه وعنه شعبة وابو
اسامه ویعلی وخلق ترکه الفلاس وقال ابن معین لا یکتب حدیثه وقال ابو زرعة صدوق
مدلس وقال ح منکر الحدیث علی بن حرب ثنا ابو مسعود الزجاج عن ابی سعید البقال عن ابی عیاد عن
(ای احمد بن حنبل ١٢)
ابی هریرة مرفوعاً انما کان من حق قلته اولم اقله فانا قلته هذا منکر ابن عیینة عن ابی سعید البقال
عن عکرمة عن ابن عباس قال من شك ان المحشر ههنا یعنی الشام فلیقرأ هو الذی اخرج الذین
کفروا من دیارهم لاول الحشر قال لهم النبی صلی الله علیه وسلم اخرجوا قالوا الی این قال الی ارض المحشر
عبدة بن سلیمان عن ابی سعید عن الضحاك عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال نوّروا
القرآن باصواتکم وقال ابن عدی هو من جملة الضعفاء الذین یجمع حدیثهم و نیز ذہبی در مغنی گفته
سعید بن المرزبان ابو سعد البقال مشهور لیس بالحجة قال ابن معین لا یکتب حدیثه وقال
ابو زرعة صدوق مدلس وقال الفلاس متروك و نیز ذہبی در کاشف گفته سعید بن المرزبان
العبسی ابو سعد البقال الکوفی الاعور عن انس وابن ابی لیلی وعنه شعبة وعبید الله بن موسی قال
احمد منکر الحدیث و ابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب ترجمه او گفته قال عمرو بن حفص
بن غیاث ترك ابی حدیثه وقال ابو عیینة کان عبد الکریم احفظ منه وقال احمد ما رأیت ابن عیینة
املا علینا عنه الا حدیثا واحدا قیل له لم قال لضعفه عنده وقال ابن المبارك قلت لشریك
تعرف ابا سعد البقال فقال ای والله انا اعرفه عالی الاسناد حدثته عن عبد الکریم الجزری
عن زیاد بن ابی مریم عن عبد الله بن معقل عن ابن مسعود بحدیث الندم توبة فترکنی وترك
عبد الکریم وترك زیادا وحدث به عن عبد الله بن معقل و نیز در تہذیب ترجمه او گفته وقال
احمد بن ابی مریم عن ابن معین لیس بشیء لا یکتب حدیثه وقال عمرو بن علی ضعیف الحدیث
متروك الحدیث وقال ابو زرعة لین الحدیث مدلس قیل هو صدوق قال نعم کان لا یکذب

الزهرانی وعلی بن الجعد قال ابوزرعة ضعیف قال البغوی توفی قریبا من سنه سبع وسبعین
ومائة وشیخ رحمة الله سندی در مختصر تنزیه الشریعه گفته سلام الطویل یروی الموضوعات کانه المتعمد
لها و ابو الفیض محمد مرتضی الزبیدی در تاج العروس گفته سلام بن سلم وقیل ابن سالم وقیل
ابن سلیمان ابو العباس المدائنی السعدی التمیمی عن زید العمی و منصور بن زاذان وعنه خلف
بن هشام قال البخاری ترکوه وعلاوه بر ذهبی که اینخبر موضوع را در ترجمه سلام آورده و راه اظهار وهن و هوان و فساد و بطلان آن
سپرده دیگر علمای سنیه نیز اینخبر موضوع را مقدوح و مجروح وانمایند و باعتراف قدح سلام طویل و زید عمی در ایضاح الخرام و اظلام آن می افزایند
سخاوی در مقاصد حسنه در ذکر اینحدیث گفته وعن ابی سعید عند قاسم بن اصبغ عن ابن ابی خیثمه وعند العقیلی فی الضعفا
عن علی بن عبد العزیز کلاهما عن احمد بن یونس عن سلام عن زید العمی عن ابی الصدیق عنه وزید و سلام ضعیفان و میرزا محمد
بن معتمد خان البدخشانی در تحفة المحبین در فصل ثالث باب اول اصل ثانی از اصول اربعه کتاب مذکور که آن فصل معقود برای ذکر احادیث ضعیفه است
گفته ارحم امتی بها ابو بکر واقواهم فی دین الله عمر واصدقهم حیاء عثمان واقضاهم علی
اخرجه ابن عبد البر فی الاستیعاب عن ابی سعید الخدری وفی سنده سلام وهو الطویل
متروک عن زید العمی ضعیف وازینجا بحمد الله تعالی واضح و آشکار گردید که اینخبر مصنوع بروایت
ابو سعید خدری خیانت مهتوک الحال و مقدوح الرجال ست که خود علمای اهلسنت بقدح و جرح
در ان برانگیزند و خاک مذلت و صغار بابدای عیب و عوار آن بر روس متمسکین بآن برملا می ریزند
و از انجمله است ابو محجن و این خبر مفتعل را بروایت او ابن عبد البر در استیعاب آورده چنانچه در صدر
استیعاب گفته وقد وصف رسول الله صلی الله علیه وسلم وجوه اصحابه وخلالهم لیقتدی
به فیهم بمثل ذلک فیما رواه شیخنا عیسی بن سعید بن سعدة المقری قال حدثنا ابو بکر
احمد ابراهیم بن شاذان قال حدثنا ابو محمد یحیی بن محمد بن صاعد وانبانا به ابو عثمن سعید
بن عثمان قال حدثنا احمد بن دحیم قال حدثنا یحیی بن محمد بن صاعد قال حدثنا محمد بن
عبید بن ثعلبة العامری بالکوفة قال حدثنا عبد الحمید بن عبد الرحمن ابو یحیی الحمانی قال
حدثنا ابو سعید الاعور یعنی البقال وکان مولی لحذیفة قال حدثنا شیخ من الصحابة
یقال له ابو محجن او محجن بن فلان قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ارءف امتی
بامتی ابو بکر واقواها فی دین الله عمر واصدقها حیاء عثمان واقضاها علی بن ابیطالب واقراها

قدح حدیث ارحم امتی بامتی بروایت ابو محجن

قدح ابومحجن

واز رمی باخت تا آنکه چند بار اجرای حد را هم بر خود سهل و آسان انگاشت و از حسو عقار و شرب راح
و ارتیاح بدور اقداح هرگز دست بر نداشت آخر نوبت بجای رسید که حضرت خلیفه ثانی با آنهمه محابات[۵]
شاربین خمر که در سر داشتند و بسبب اتحاد مشرب و مذاق با این جماعه فجار فساق طریق تایید و وفاق
مسلوک نموده اعلام جلاعت و خلاعت می افراشتند نیز تاب نیاوردند و اجرای حد و تعذیب بر آن
سکیر شریب مرة بعد مرة و کرة بعد کرة تنگ آمده طریق نفی آن مستوجب زجر و نهر بسوی جزیره در بحر سپردند و
بمزید تیقظ برای نگاهبانی آن خلیع العذار مردی را نیز همراه او نمودند تا مانع و حاجز او از شرب خمر بوده باشد لیکن
آن مغرم لهو و قصف خواست که آن محتسب را بقتل رساند و خود را ازین احتساب شدید وا رهاند چون
تیر تدبیر آن شریر بر نشانه ننشست ناچار چون تیر از جا جست و از جزیره فرار نموده بقادسیه رسید و بسعد بن
ابی وقاص ملحق گردید چون محتسب ابومحجن نیز بخوف قتل خود از جزیره راه فرار پیش گرفته بخدمت خلیفه ثانی
ماجری را رسانیده بود لهذا حضرت خلافت مآب سعد بن ابی وقاص را بحبس ابومحجن مامور ساختند طرفه اینست
که او در قادسیه نیز از شرب خمر باز نیامد و طرفه تر آنکه سعد بن ابی وقاص با وصف علم باین معنی اجرای حد بر او
ننمود بلکه بسبب قتال او با کفار که غالبا در حالت خمار واقع شده باشد چنان مسرور شد که با او وعده کرد که دیگر
ما ترا در شرب خمر هرگز حد نخواهیم زد و گویا این تعطیل حد خداوند قهار را مجازات قتال او با کفار قرار داد و ابومحجن
اگر چه عهد کرد که دیگر خمر نخواهد خورد مگر وفای او برین عهد هرگز ثابت نمیشود بلکه حب شراب چنان در عروق لحم و

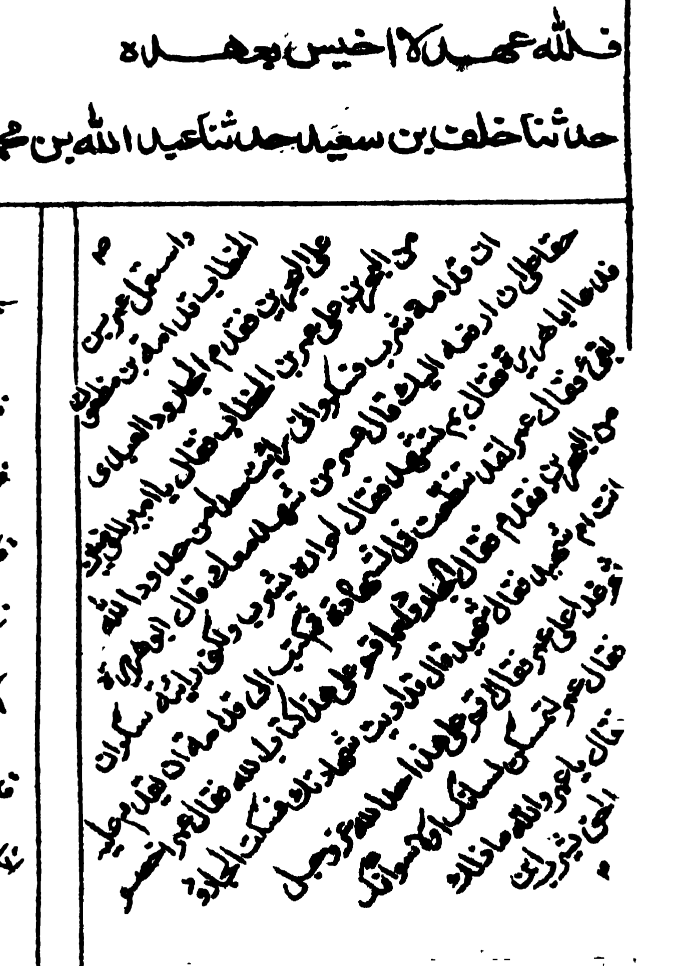
وقال البخاری منکر الحدیث وقال الحاکم لا یحتج بحدیثه وقال النسائی ضعیف وقال عمرو بن علی لیس بثقة
ولا یکتب حدیثه ونیز در تهذیب ترجمه او گفته وقال البرقانی عن الدارقطنی متروک وقال ابو حاتم
فیه تدلیس ما اقربه من ابی خباب وقال الساجی صدوق فیه ضعف وقال العجلی ضعیف وقال
ابن حبان کثیر الوهم فاحش الخطا قال ابو داود وکان من قراء الناس وقال العقیلی وثقه وکیع
وضعفه ابن عیینة قلت الحکایة التی حکیت عن وکیع لا یدل علی انه وثقه وقد ذکرها الساجی
عن محمود بن غیلان قال سئل وکیع عن ابی سعد البقال فقال رحمه الله کان یروی عن ابی
وائل وابو وائل ثقة وقد ذکرها المولف بلا عزو فنحن منها توجهت هنا فذکرتها ونیز ابن حجر
عسقلانی در تقریب گفته سعید بن مرزبان العبسی مولاهم ابو سعد البقال الکوفی الاعور
ضعیف مدلس مات بعد الاربعین من الخامسة وصفی الدین الخزرجی در مختصر تذهیب التهذیب گفته
سعید بن المرزبان العبسی مولی حذیفة ابو سعید الکوفی البقال ابو حاتم الاعور عن انس و
ابی وائل وعنه شعبة وابن عیینة قال النسائی ضعیف قال الذهبی مات سنة بضع و
اربعین ومائة وما علمت احدا وثقه وعلاوه برین عبارات که حاکی قبائح اعمال وکاشف
شنائع احوال ابو سعد بقال ست از عبارت آینه اصابه ابن حجر عسقلانی واضح خواهد شد که ابو سعد
با اینکه ضعیف ست ادراک ابو محجن نکرده پس روایت او از ابو محجن محکوم بارسال وانقطاع خواهد بود
واصلا قابلیت تمسک وتشبث نخواهد داشت وکسی از اصحاب تامل وتحقیق وارباب تدبیر وتدقیق
آنرا قابل استناد واعتماد نخواهد انگاشت بالجمله انتهاک حال انخبر ساقط الاثر بسبب مقدوحیت ابو سعد
بقال اعور بر هر ناقد ذی بصر ظاهر واظهر ست واگر از قدح وجرح ابو سعد بقال وغمزو همز این اعور
بادی الارسال قطع نظر وصرف بصر کرده شود باز هم حدیث ابو محجن قابل اعتنا والتفات اثبات وثقات
نیست زیرا که معائب وقوادح خود ابو محجن ثقفی بحدی رسیده است که هرگز احدی از ارباب انصاف
وترک اعتساف حدیث او را بجوی نخواهد خرید وباعتماد بر روایت این چنین مرتکب کبائر ومرتبک جرائر
پرده ناموس خود بدست صفاقت ورقاعت نخواهد درید توضیح این اجمال آنکه ابو محجن ثقفی با وصفیکه
نزد حضرات اهلسنت نائل شرف صحابیت رسول صلی الله علیه وآله ماهب القبول بود چندان انهماک در
شرب خمر وهتک ستر می نمود که بالاجهار والاعلان بادمان ان می پرداخت وبیحابا از حیا وشرم تبرک قطعا

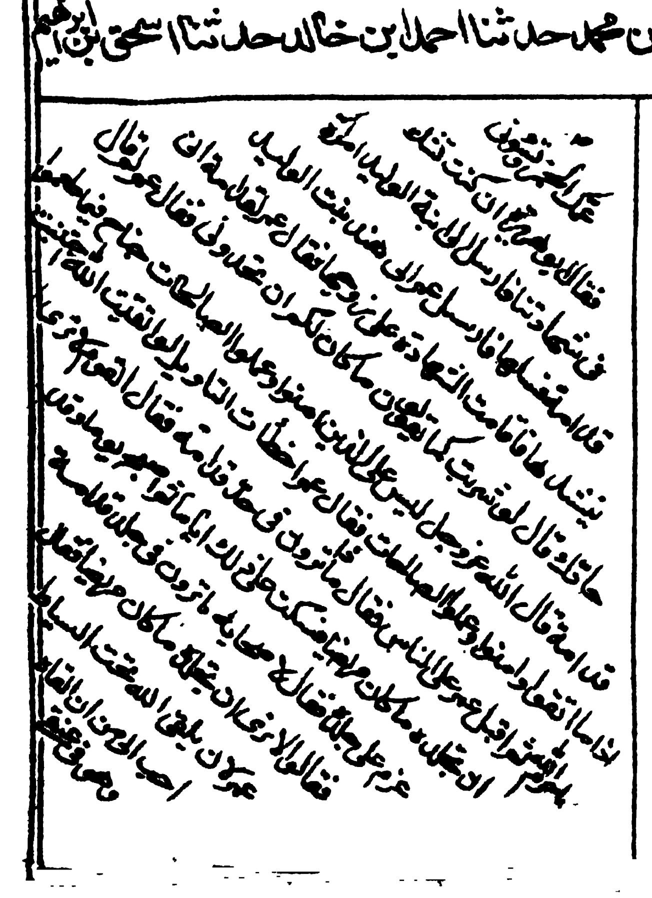
قدح ابو محجن ثقفی صحابی

وهو محارب للفرس وكان قدهم بقتل الرجل الذى بعثه معه عمر فاحس الرجل بذلك وخرج فلحق بعمر واخبره خبره فكتب عمر الى سعد بحبس ابى محجن فحبسه فلما كان يوم قس الناطف بالقادسية والتحم القتال سأل ابو محجن امرأة سعد ان تحل قيده وتعطيه فرس سعد وعاهدها انه ان سلم عاد الى حاله من القيد والسجن وان استشهد فلا تبعة عليه فخلت سبيله واعطته الفرس وقاتل وابلى بلاء حسنا ثم عاد الى محبسه وكان بالقادسية ايام مشهورة منها قس الناطف ومنها يوم ارماث ويوم اغواث ويوم الكتائب وكانت قصة ابى محجن فى يوم منها ويومئذ قال

كفى حزنا ان تردى الخيل بالقنى		واترك مشدودا على وثاقيا
اذا قمت عنانى الحديد وغلقت		مصارع من دونى تصم المناديا
وقد كنت ذا مال كثير واخوة		فقد تركونى واحدا لا اخاليا
وقد شف جسمى اننى كل شارق		اعالج كبلا مصمتا قد برانيا
فلله درى يوم اترك موثقا		وتذهل عنى اسرتى ورجاليا
حبسنا على الحرب العوان وقد بدت		واعمال غيرى يوم ذاك العواليا
فلله عهد لا اخيس بعهده		لئن فرجت الا ازور الحوانيا

حدثنا خلف بن سعيد حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا احمد بن خالد حدثنا اسحق بن ابرهيم





قدح ابو محجن

مخ عظام او سرایت کرده بود که آن بی باک بعد مردن هم میخواست که در پهلوی تاک مدفون شود تا بعد مرگ هم ذائقه شراب بچشید و این معنی را بنهج وصیت نظماً ادا هم نموده است و چون این از روی او از صمیم قلب خواسته بود لهذا کرامت صحابیت ثلثه بهر او بروز کرد و آخر بر قبر او اصول ثلثه کرم پیدا شد و سوء حال و خسران مآل او بر همگنان ظاهر و باهر گردید حالا بعض عبارات که شاهد این مطالب ست باید شنید و لطف احتجاج اهلسنت بخبر حنین شارب الخمر در فضلیت اصحاب عیاناً باید دید ابن عبد البر قرطبی در کتاب استیعاب گفته ابو محجن الثقفي اختلف في اسمه فقيل فيه مالك بن حبيب وقيل عبد الله بن حبيب بن عمرو بن عمير بن عوف بن عقدة بن غيرة بن عوف بن ثقيف وهو ثقيف الثقفي وقيل اسمه كنيته اسلم حين اسلمت ثقيف وسمع من النبي صلى الله عليه وسلم وروى عنه حدث عنه ابو سعد البقال قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول اخوف ما اخاف على امتي من بعدي ثلاث ايمان بالنجوم وتكذيب بالقدر وحيف الائمة وكان ابو محجن هذا من الشجعان الابطال في الجاهلية والاسلام من اولي الباس والنجدة ومن الفرسان البهم وكان شاعرا مطبوعا كريما الا انه كان منهمكا في الشراب لا يكاد يقلع عنه ولا يردعه حد ولا لوم لائم وكان ابو بكر الصديق رضي الله عنه يستعين به وجلده عمر بن الخطاب رضي الله عنه في الخمر مرارا ونفاه الى جزيرة في البحر وبعث معه رجلا فهرب منه ولحق سعد بن ابي وقاص بالقادسية

عمر ما والله ما
وذلك الحق ان يشرب ابن
حمل الخمر ولستوفي فقال ابو هريرة ان
كنت شككت في شهادتنا فارسل الى ابنة الوليد
فسلوها وهي امرأته فقال امة فارسل عمر الى هند بنت الوليد ينشدها
فاقامت الشهادة على زوجها فقال عمر لقدامة اني حادك فقال لو شربت
كما يقولون ما كان لكم ان تجلدوني فقال عمر لم قال قدامة قال الله ليس على
الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا الآية فقال عمر انك اخطأت التأويل انك ان اتقيت الله
اجتنبت ما حرم عليك ثم اقبل عمر على الناس فقال ماذا ترون في جلد قدامة قالوا لا نرى ان تجلده
ما كان مريضا فسكت على ذلك اياما واصبح يوما وقد عزم
على جلده فقال لاصحابه ما ترون في جلد قدامة
قالوا ما نرى ان تجلده ما كان
وجعا فقال عمر رضي الله عنه
لان يلقى م

م
الله تحت السياط
احب الي من ان القاه وهو في عنقي ... فجلد
قدامة فغاضب عمر وهجره فحج وقدامة معه مغاضبا له فلما قفلا من حجهما ونزل عمر بالسقيا نام فلما استيقظ من نومه قال
عجلوا علي بقدامة فوالله لارى ان آتيا اتاني في منامي فقال سالم قدامة فانه اخوك
فعجلوا علي به فلما اتوه ابى ان ياتي فامر به عمر ان يجر اليه فكلمه عمر واستغفر له
فكان ذلك اول صلحهما حدثنا خلف بن سعيد حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا احمد بن خالد
حدثنا اسحق بن ابراهيم حدثنا عبد الرزاق حدثنا ابن جريج سمعت ايوب
بن ابي تميمة قال لم يحد في الخمر احد من اهل بدر الا قدامة بن مظعون
بن مظعون وتوفي قدامة وهو ابن ثمان وستين سنة
وثلاثين
وابن الاثير الجزري ... ايضا ... م

لكذا ولكن اقتصته عليه قصته فدعاه وحلّ قيوده فقال لا نجلدك على خمر ابدا قال وانا والله لا اشربها ابدا كنت انفا ان ادعها من اجل جلدكم قال فلم يشربها بعد ذلك وروى ابن الاعرابي عن المفضل قال قال ابو محجن في ترك الخمر شعر رأيت الخمر صالحة وفيها

مناقب تهلك الرجل الحليما فلا والله اشربها حياتى ولا اشفي بها ابدا سقيما

وانشد غيره هذه الابيات لقيس بن عاصم ومن رواية اهل الاخبار ان ابنا لابي محجن الثقفي دخل على معوية فقال له معوية ابوك الذى يقول شعر اذا مت فادفنى الى جنب كرمة

تروى عظامى بعد موتى عروقها ولا تدفننى بالفلاة فاننى اخاف اذا مامت ان لا اذوقها

فقال ابن ابي محجن لو شئت ذكرت احسن من هذا من شعره قال وما ذا قال قوله شعر

لا تسأل الناس عن مالى وكثرته وسائل الناس عن حزمى وعن خلقى

القوم اعلم انى من سراتهم اذا تطيش يد الرعديدة بالفرق

قد اركب الهول مسدولا عساكره واكتم السر فيه ضربة العنق

اعطى السنان غداة الروع حصته وعامل الرمح ارويه من العلق

وزاد بعضهم فى هذه الابيات شعر واطعن الطعنة النجلاء قد علموا

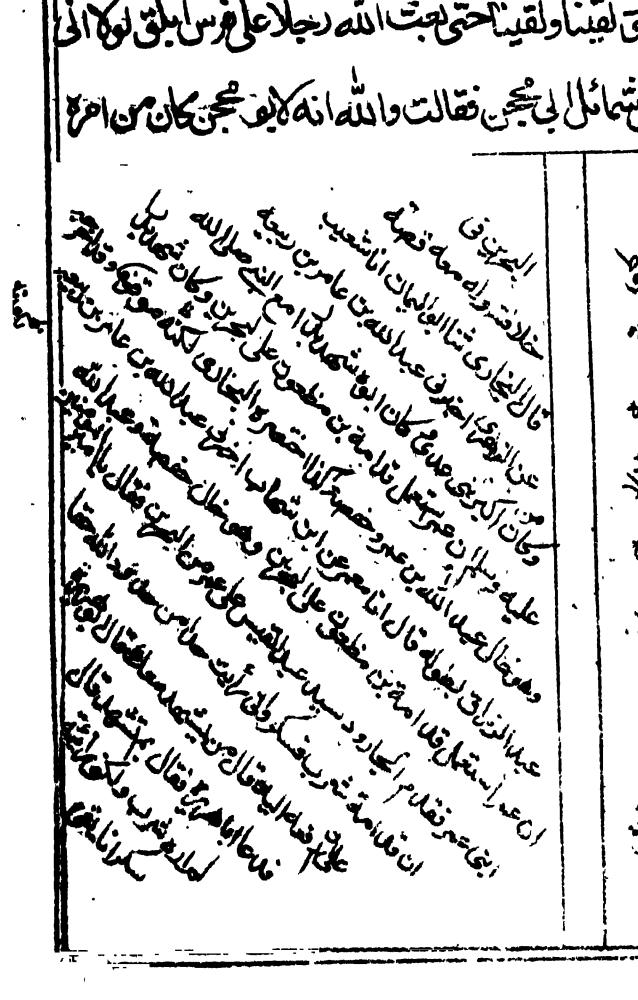
واحفظ السر فيه ضربة العنق عف المطالب عما لست نائله

فقال لقد تنطعت في الشهادة ثم كتب الى قدامة ان يقدم عليه من البحرين فقال عمر للجارود دائم على هذا كتاب الله فقال عمر اخصم انت ام شهيد فقال شهيد قال قد اديت شهادتك فقال الجارود لو عدل على عمر فقال ام على هذا الصلة لله فقال عمر ما الكلام الاضحاف اتشهد معك الا رجل واحد فقال الجارود انشد الله فقال عمر لتمسكن لسانك او لاسوءنك فقال يا عمر ما ذالك بالحق ان يشرب ابن عمك الخمر وتسوءني فقال ابو هريرة يا امير المومنين ان كنت تشك في شهادتنا فارسل الى ابنة الوليد فاسئلها وهي امراة قدامة فارسل عمر الى هند بنت الوليد ينشدها فاقامت الشهادة على زوجها فقال عمر لقدامة اني حادك فقال لو شربت كما يقولون ما كان لكم ان تحدوني فقال عمر لم قال قدامة

قال الله عز وجل ليس على الذين امنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا الاية فقال عمر اخطات التاويل اذا اتقيت الله اجتنبت ما حرم الله عليك ثم اقبل عمر على الناس فقال ما ترون في جلد قدامة فقالوا لا نرى ان تجلده ما دام مريضا فسكت على ذلك اياما ثم اصبح يوما وقد عزم على جلده فقال لاصحابه ما ترون في جلد قدامة فقالوا لا نرى ان تجلده ما دام وجعا فقال عمر لان يلقى الله تحت السياط احب الي من ان القاه وهو في عنقي ائتوني بسوط تام فامر به فجلد فغاضب عمر قدامة وهجره فحج عمر وحج قدامة وهو مغاضب له فلما قفلا من حجهما ونزل عمر بالسقيا نام فلما استيقظ من نومه قال عجلوا علي بقدامة فائتوني به فوالله اني لارى في النوم انه اتاني آت فقال سالم قدامة فانه اخوك فلما اتوه ابى ان ياتي فامر به عمر ان يجر اليه فكلمه واستغفر له فكان ذلك اول صلحهما

حدثنا عبد الرزاق عن ابن جریج قال بلغنی ان عمر بن الخطاب رضی الله عنه حد ابا محجن بن حبیب
بن عمرو بن عمیر الثقفی فی الخمر سبع مرات وقال قبیصة بن ذویب ضرب عمر بن الخطاب رضی الله عنه
ابا محجن الثقفی فی الخمر ثمان مرات وذکر ذلک عبد الرزاق فی باب من حد من الصحابة فی الخمر قال
واخبرنا معمر عن ایوب عن ابن سیرین قال ابو محجن الثقفی لا یزال یجلد فی الخمر فلما اکثر علیهم
سجنوه واوثقوه فلما کان یوم القادسیة راهم یقتتلون فکانه رای ان المشرکین قد اصابوا من
المسلمین فارسل الی ام ولد سعد یقول لها ان ابا محجن یقول لک ان خلیت سبیله وحملته علی هذا
الفرس ودفعت الیه سلاحا لیکونن اول من یرجع الیک الا ان یقتل وانشأ یقول شعر
کفی حزنا ان یلتقی الخیل بالقنی واترک مشدودا علی وثاقیا اذا شئت عنانی الحدید وغلقت
مصارع من دونی تصم المنادیا فذهبت الاخری فقالت ذلک لامرأة سعد فحلت عنه قیوده وحمل
علی فرس کان فی الدار واعطی سلاحا ثم خرج یرکض حتی لحق بالقوم فجعل لا یزال یحمل علی رجل فیقتله و
یکسر صلبه فنظر الیه سعد فجعل یتعجب ویقول من ذلک الفارس قال فلم یلبثوا الا یسیرا حتی
هزمهم ورجع ابو محجن ورد السلاح وجعل رجلیه فی القیود کما کان فجاء سعد فقالت امرأته او
ام ولده کیف کان قتالکم فجعل یخبرها ویقول لقینا ولقینا حتی بعث الله رجلا علی فرس ابلق لولا انی
ترکت ابا محجن فی القیود لظننت انها بعض شمائل ابی محجن فقالت والله انه لابو محجن کان من امره

انتهى الى تبوك
ثم قام عمر لقدامة
فجلده فغاضب قدامة عمر وهجره
فحج عمر وقدامة معه مغاضبا له فلما قفلا
من حجهما ونزل عمر بالسقیا نام فلما استیقظ من نومه
قال عجلوا علی بقدامة فوالله لقد اتانی آت فی منامی فقال سالم
قدامة فانه اخوک فعجلوا علی بهم فلما اتوه ابی ان یاتی فامر به عمر ان یجر
الیه فکلمه عمر واستغفر له فکان ذلک اول صلحهما روی ابن جریج عن ایوب
السختیانی قال لم یحد احد من اهل بدر فی الخمر الا قدامة بن مظعون وتوفی
قدامة سنة ست وثلاثین وهو ابن ثمان وستین سنة اخرجه الثلاثة
قلت فقد حد رسول الله صلی الله علیه وسلم نعیمان فی الخمر وهو
بدری وهو مذکور فی بابه فلا حجة فی قول ایوب
والله تعالی اعلم وابن حجر عسقلانی در اصابه
ترجمه قدامه گفته واستعمل
عمر قدامة علی



ان اجئ حتی اضع رجلی فی القید وان قتلت استرحتم منی فخلته فوثب علی فرس لسعد یقال له البلقاء
ثم اخذ الرمح ثم انطلق حتی اتی الناس فجعل لا یحمل فی ناحیة الا هزمهم فجعل الناس یقولون هذا ملک
وسعد ینظر فجعل سعد یقول الصبر صبر البلقاء والطعن طعن ابی محجن وابو محجن فی القید فلما هزم
العدو رجع ابو محجن حتی وضع رجله فی القید واخبرت ابنة خصفه سعدا بالذی کان من امره فقال
لا والله ما ابلی احد من المسلمین ما ابلی فی هذا الیوم لا اضرب رجلا ابلی المسلمین ما ابلی قال فخلی
سبیله قال ابو محجن کنت اشربها اذ یقام علی الحد واطهر منها فاما اذا بهرجتنی فوالله لا اشربها
ابدا و حیرتم لسوی خود میکشد که هرگاه خود ابن عبد البر در استیعاب این همه معائب و مثالب ابو محجن
را ذکر کرده است باز چرا احتجاج بخبر چنین ماجن مهتوک الحال در صدر همین کتاب استیعاب نموده طریق
اعتساف بیموده باز الها مگر آنکه بلحاظ قضیة الصحابة کلهم عدول وصف صحابیت را ماحی این
همه مطاعن و مشائن دانسته باشد و ابن الاثیر الجزری نیز بذکر حالات انهماک ابو محجن در شرب خمر و عدم
امتناع او با وصف سزا یابی مکرر درین امر بنهایت توضیح و افصاح و تصریح و ایضاح پرداخته پردهٔ عدالت
او کما ینبغی بدست ابدای این عار و شنار مهتوک ساخته چنانچه در اسد الغابة فی معرفة الصحابه
گفته ب دع ابو محجن الثقفی واسمه عمرو بن حبیب ابن عمرو بن عمیر بن عوف بن عقدة بن
غیرة بن عوف بن ثقیف الثقفی وقیل اسمه مالک بن حبیب وقیل عبد الله بن حبیب وقیل اسمه

فجاء فقال
ابه من شهود اذ قال
ابو هریرة قال الختینک اما والله لا تجیز
منه بالسوط فقال والله ما قال ذا بالعدل کان
لیشرب ختنک و علک حتی قال ومن قال علقمة قال الجارود
ارسلوا الیه فجاء فقال کلا ابی هریرة بما تشهد قال اشهد ان رأیته
لیشربها مع ابن دسم حتی جعلها فی بطنه وقال لذلک بما تشهد قال ویحق
شهادة الخصم قال ما رأیته شربها ولکنی رأیته مجها قال العمری ما اجمعها
حتی شربها ما حابیت بالامارة منذ کنت علیها رجلا غایرة
لحیته اذهبوا به فاجلدوه (ابن جریر) ونزلا علی
کنز العمال گفته عن عبید الله بن عامر بن ربیعة ان
عمر بن الخطاب ولی قدامة بن مظعون
البحرین فخرج قدامة علی
عمله فاقام فیه

لا یشکل فی
منطلق ولا فرح الا انه
الصلوة فقدم الجارود سید عبد القیس
علی عمر بن الخطاب فقال یا امیر المؤمنین
عبد القیس شرب والی اذا رأیت حدا من حدود الله
ان قدامة شرب فقال عمر من یشهد علی ما تقول فقال
ان حقا علی ان ارفعه الیک فقال عمر اشا هدا انت ام خصم فقال
کان حقا علی انی شهید فکتب عمر الی قدامة ما تقول ثم
الجارود ابو هریرة اتهم علی هذا الکتاب ادیت شهادتک فسکت الجارود ثم
الجارود ثم اتقیا عمر فقال کنت علی هذا فقال عمر ما اراک الا خصما
الجارود بل انا شاهد فقال الاقم الحد اما والله لتملکن لسانک
عمدا علیه من الغد فقال الاجل واحد اما والله ما ذاک
وما تشهد علیه فقال الجارود ابن عمر بن عمر
اولا سقینک فقال ان شرب ابن سعل
ما لحقوا ان شرب ابن سعد
عمر ابن سعد
وبلا علی ثقفی

وان ظلمت شديد الحقد والحنق   وقد اجود وما مالي بذي فنع
وقد اكر وراء المجحر الفرق   والقني مراعلواني من سراتهم
ذا سما ابهر الرعد بيلته الشفق   قد يعسر المرء حينا وهو ذو كرم
قد يثوب سوام العاجز الحمق   ليكثر المال يوما بعد قلته
ويكتسي العود بعد اليبس بالورق   فقال معوية لئن اسانا القول لنحسن لك

الصفد ثم اجزل جائزته وقال اذا ولدت النساء فلتلدن مثلك وزعم الهيثم بن عدي انه اخبره انه رأى قبر ابي محجن الثقفي باذربيجان وقال في نواحي جرجان وقد نبتت ثلثة اصول كرم وقد طالت واثمرت وهي معروشة على قبره مكتوب على القبر هذا قبر ابي محجن قال فجعلت اتعجب واذكر قوله اذا مت فادفني الى جنب كرمة وذكر البيت حدثنا احمد بن عبد الله حدثنا ابي حدثنا عبد الله بن يونس حدثنا بقي بن مخلد حدثنا ابو بكر بن ابي شيبة ثنا ابو معاوية عن عمرو بن محمد عن ابراهيم بن محمد عن سعد بن ابي وقاص عن ابيه قال لما كان [illegible] فارس قال فلم [illegible] سعد بابي محجن وهو سكران من الخمر فامر به الى القيد وكان سعد به جراحة فلم يخرج يومئذ مما كان فجاء سعد فقال حمل على الخيل خالد بن عرفطة ورفع سعد فوق العذيب لينظر الى الناس قال ابو محجن كفى حزنا ان تردى الخيل بالقنا واترك مشدودا علي وثاقيا فقال لابنة خصفة امراة سعد ويحك خليني ولك الله علي ان سلمني الله

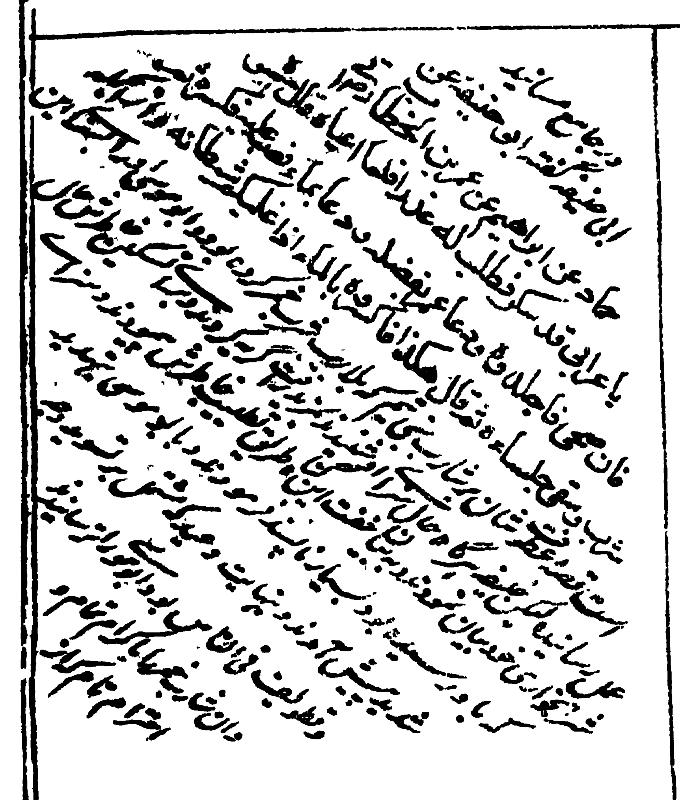
فقلت انا شاهد على قدامة [illegible] فقال ان اجزت شهادة [illegible] قال علقمة الخصي [illegible] لما قدم الجارود وعلى عمر قال ان قدامة شرب [illegible] فقال من يشهد معك [illegible] عن علقمة الخصي [illegible] يحيى بن عبد الرحمن بن حاطب [illegible] عن ابن سيرين [illegible] وقال عبد الرزاق [illegible] قدامة بن مظعون [illegible]

عليه وسلم [illegible] عن محمد بن سيرين قال قدم رجل على عمر [illegible] ابن عفان [illegible] الجارود [illegible] فقال [illegible] الى الشام [illegible] امير المؤمنين [illegible] فانطلق [illegible] الى المدينة [illegible] النبي صلى الله عليه وسلم [illegible] ذلك له فقال [illegible]

سعد وهو فوق القصر ينظر الى القتال ولم يقيد رجلاه لو كنت بالجراح كانت به وضربات من عرق النسا فقال لولا ان ابا محجن محبوس لقلت هذا ابو محجن وهذه البلقاء تحته فلما تراجع الناس عن القتال عاد الى القصر وادخل رجليه في القيد فاعلمت سلمى سعد اخبر ابي محجن فاطلقه وقال اذهب لا احدك ابدا فتاب ابو محجن حينئذ وقال كنت انفت ان اتركها من اجل الحد قيل ان ابنا لابي محجن دخل على معوية فقال له ابوك الذي يقول ؎ اذا مت فادفني الى جنب كرمة ٭ تروي عظامي بعد موتي عروقها ٭ ولا تدفنني بالفلاة فانني ٭ اخاف اذا ما مت ان لا اذوقها ٭ فقال ابن ابي محجن لو شئت لقلت احسن من هذا من شعره قال وما ذاك قال قوله ؎

لا تسأل الناس عن مالي وكثرته ٭ وسائل الناس عن حزمي وعن خلقي
القوم اعلم اني من سراتهم ٭ اذا تطيش يد الرعديد بالفرق
قد اركب الهول مسدولا عساكره ٭ واكتم السر فيه ضربة العنق
اعطي السنان غداة الروع حصته ٭ وعامل الرمح ارويه من العلق
عف المطالب عما لست نائله ٭ وان ظلمت شديد الحقد والحنق
وقد اجود وما مالي بذي فنع ٭ وقد اكر وراء المحجر الفرق
قد يعسر المرء حينا وهو ذو كرم ٭ وقد يثوب سوام العاجز الحمق
سيكثر المال يوما بعد قلته ٭ ويكتسي العود بعد اليبس بالورق

فقال معوية لئن كنا اسأنا القول لنحسن الصفد واجزل جائزته وقال اذا ولدت النساء فلتلد مثلك وقيل ان ابن سعد قال ان ابا محجن مات باذربيجان وقيل بجرجان اخرجه الثلاثه ازین عبارت ابن الاثیر



علی بعد امة ... فانه اخوانه فلما اتوه ... اقول صحیحهما ... [illegible]

کنیته اسلم حین اسلم ثقیف سنة تسع فی رمضان روی عن النبی صلی الله علیه وسلم وروی عنه ابو سعید البقال انه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول اخوف ما اخاف علی امتی ثلاث ایمان بالنجوم وتکذیب بالقدر وحیف الائمة وکان ابو محجن شاعرا حسن الشعر ومن الشجعان المشهورین بالشجاعة فی الجاهلیة والاسلام وکان کریما جوادا الا انه کان منهمکا فی الشرب لا یترکه خوف حد ولا لوم وجلده عمر مرارا سبعا او ثمانیا ونفاه الی جزیرة فی البحر وبعث معه رجلا فهرب منه ولحق بسعد بن ابی وقاص وهو بالقادسیة یحارب الفرس فکتب عمر الی سعد لیحبسه فحبسه فلما کان بعض ایام القادسیة واشتد القتال بین الفریقین سأل ابو محجن امرأة سعد ان تحل قیده وتعطیه فرس سعد لیلقاء وعاهدها انه ان سلم عاد الی حاله من القید والسجن وان استشهد فلا تبعة علیه فلم تفعل فقال

کفی حزنا ان تردی الخیل بالقنا ... واترک مشدودا علی وثاقیا

اذا قمت عنانی الحدید وغلقت ... مصارع دونی قد تصم المنادیا

وقد کنت ذا مال کثیر واخوة ... فقد ترکونی واحدا لا اخالیا

حبسنا عن الحرب العوان وقد بدت ... واعمال غیری یوم ذاک العوالیا

فلله عهد لا اخیس بعهده ... لئن فرجت الا ازور الحوانیا

فلما سمعت سلمی امرأة سعد ذلک رقت له فخلت سبیله واعطته الفرس فقاتل قتالا عظیما وکان یکبر ویحمل فلا یقف بین یدیه احد وکان یقصف الناس قصفا منکرا فعجب الناس منه وهم لا یعرفونه وراه

در کنز العمال لوقه عن عبد الله بن عامر بن ربیعة ان عمر استعمل قدامة بن مظعون علی البحرین وهو خال حفصة وعبد الله بن عمر فقدم الجارود سید عبد القیس علی عمر فقال یا امیر المؤمنین ان قدامة شرب فسکر وانی رایت حدا من حدود الله حقا علی ان ارفعه الیک فقال عمر من یشهد معک قال ابو هریرة فدعا عمر ابا هریرة فقال بم تشهد قال لم اره یشرب ولکنی رایته سکران یقیء فقال عمر لقد تنطعت بالشهادة ثم کتب الی قدامة ان یقدم علیه من البحرین فقدم فقام الیه الجارود فقال اقم علی هذا کتاب الله فقال عمر اخصم انت ام شهید قال بل شهید قال فقد ادیت الشهادة فصمت الجارود حتی غدا علی عمر فقال اقم علی هذا حد الله فقال عمر ما اراک الا خصما وما شهد معک الا رجل فقال الجارود انا انشدک الله فقال عمر لتمسکن لسانک

او لاسوءنک فقال یا عمر ما ذلک بالحق ان یشرب ابن عمک وتسوءنی فقال ابو هریرة ان کنت تشک فی شهادتنا فارسل الی ابنة الولید فسلها وهی امرأة قدامة فارسل الی هند بنت الولید ینشدها فاقامت الشهادة علی زوجها فقال عمر لقدامة انی حادک فقال لو شربت کما یقولون ما کان لکم ان تجلدونی فقال عمر لم قال قدامة قال الله تعالی لیس علی الذین امنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا الآیة فقال عمر اخطأت التاویل انک اذا اتقیت الله اجتنبت ما حرم الله علیک ثم اقبل عمر علی الناس فقال ماذا ترون فی جلد قدامة فقال القوم ما نری ان تجلده ما کان مریضا فسکت عن ذلک ایاما واصبح یوما وقد عزم علی جلده فقال لاصحابه ما ترون فی جلد قدامة فقال القوم ما نری ان تجلده ما کان وجعا فقال عمر لان یلقی الله تحت السیاط احب الی من ان القاه وهو فی عنقی ائتونی بسوط تام فامر عمر بقدامة

علی امتی من بعدی ثلاثۃ تکذیب بالقدر وتصدیق بالنجوم وذکر الثالثۃ واخرجہ ابو نعیم من ھذا الوجہ فقال فی الثالثۃ وحیف الائمۃ وابو سعد ضعیف ولم یدرک ابا محجن وقال ابو احمد الحاکم الدلیل علی ان اسمہ مالک ما حدثنا ابو العباس الثقفی ثنا زیاد بن ایوب ثنا ابو معویۃ ثنا عمرو بن المھاجر عن ابراھیم بن محمد بن سعد عن ابیہ قال لما کان یوم القادسیۃ اتی سعد بابی محجن سکران من الخمر فامر بہ فقید وکان بسعد جراحۃ فاستعمل علی الخیل خالد بن عرفطۃ وصعد سعد فوق البیت ینظر ما یصنع الناس فجعل ابو محجن یتمثل ؎ کفی حزنا ان تردی الخیل بالقنا واترک مشدودا علی وثاقیا ثم قال لامرأۃ سعد وھی بنت خصفۃ ویلک خلینی فلک اللہ علی ان سلمت ان اجیٔ حتی اضع رجلی فی القید وان قتلت استرحتم منی فخلتہ ووثب علی فرس لسعد یقال لھا البلقاء ثم اخذ الرمح وانطلق حتی اتی الناس فجعل لا یحمل فی ناحیۃ الا ھزمھم اللہ فجعل الناس یقولون ھذا ملک وسعد ینظر فجعل یقول الضبر ضبر البلقاء والطفر طفر ابی محجن وابو محجن فی القید فلما ھزم العدو رجع ابو محجن حتی وضع رجلہ فی القید فاخبرت بنت خصفۃ سعدا بالذی کان من امرہ فقال لا واللہ لا احد الیوم رجلا ابلی اللہ المسلمین علی یدیہ ما ابلاھم قال فخلی سبیلہ فقال ابو محجن قد کنت اشربھا اذ کان یقام علی الحد واطھر منھا فاما اذ بھرجتنی فواللہ لا اشربھا ابدا قلت استدل ابو احمد رحمہ اللہ بان اسمہ مالک مما وقع فی ھذہ القصۃ من قول الناس ھذا ملک ولیس نصا فی ذلک بل الظاھر انھم ظنوہ ملکا من الملائکۃ ویؤید ھذا الظاھر ان ابا بکر بن ابی شیبۃ اخرج ھذہ القصۃ عن ابی معویۃ بھذا السند وفیھا انھم ظنوہ ملکا من الملائکۃ وقولہ فی القصۃ الضبر ضبر البلقاء ھو بالضاد المعجمۃ والباء الموحدۃ عدو الفرس ومن قال بالصاد المھملۃ فقد صحف نبہ علی ذلک ابن فتحون فی اوھام الاستیعاب واسم امرأۃ سعد المذکورۃ سلمی ذکر ذلک سیف فی الفتوح وسماھا ابو عمر ایضا وساق القصۃ مطولا وزاد فی الشعر ابیاتا اخری وفی القصۃ فقاتل قتالا عظیما وکان یکبر ویحمل فلا یقف بین یدیہ احد وکان یقصف الناس قصفا منکرا فعجب الناس منہ وھم لا یعرفونہ واخرج عبد الرزاق بسند صحیح عن ابن سیرین کان ابو محجن الثقفی لا یزال یجلد فی الخمر فلما اکثر علیھم سجنوہ واوثقوہ فلما کان یوم القادسیۃ راھم یقتتلون فذکر القصۃ بنحو ما تقدم لکن لم یذکر قول المسلمین ھذا ملک بل فیہ ان سعدا قال لولا انی ترکت

تصدیق مدعاے حقیر ظاہر و مستنیر ست اما آنچہ ابن الاثیر درین کلام ادعا نمودہ کہ ابومحجن در آخر کار توبہ از شرب خمر کرد پس ادعای بی دلیل ست و حقیقتش ہمان وعدہ زبانی اوست کہ ابن عبد البر در استیعاب نقل آن کردہ واین ہذا من ذاک وکیف یرجی التوبة من ہذا المدمن المرتبک کل الارتباک وقد اوصی بدفنه الی جنب الکرمة بعد الموت والہلاک وتمنی المرعی علی دمنته فی صحوة الکرم اہتا وذہبی در تجرید اسماء الصحابہ اگرچہ احوال شراب خواری ابومحجن را تفصیل بیان نکردہ لیکن بالاجمال تذکرہ محدود و منفی و محبوس شدن او باز نماندہ و در آخر کلام اشارہ باخبار خلاعت آثار او نمودہ چنانچہ گفتہ ابومحجن الثقفی عمرو بن حبیب وقیل مالک بن حبیب وقیل عبد اللہ کان فارسا شاعرا من الابطال لکن جلدہ عمر فی الخمر مرات ونفاہ الی جزیرة فی البحر فہرب ولحق بسعد بن ابی وقاص وہو یحارب الفرس فحبس ولہ اخبار روی عنہ ابو سعید البقال مرسلا (ب د ع) وابن حجر عسقلانی علاوہ بر حالات مفصلہ شرب خمر شطری از قبائح اعمال و شنائع افعال دیگر کہ از ابومحجن ثقفی صادر شدہ بمعرض تحریر و تسطیر آوردہ و بابرام و تشیید روایات شرب خمر این شریب فسیق طریق نقد و تحقیق الی اقصی الغایہ سپردہ چنانچہ در اصابہ فی تمییز الصحابہ گفتہ ابومحجن الثقفی الشاعر المشہور مختلف فی اسمه فقیل ہو عمرو بن حبیب بن عمرو بن عمیر بن عوف بن عقدة بن غیرة بن عوف بن ثقیف وقیل اسمه کنیته وکنیته ابو عبید وقیل اسمه مالک وقیل اسمه عبد اللہ وامه کنود بنت عبد اللہ بن عبد شمس قال ابو احمد الحاکم له صحبة قال ویخیل الی انه صاحب سعد بن ابی وقاص الذی اتی به الیه وہو سکران فان لم یکن ہو فان اسمه مالک وساق من طریق الی سعد البقال عن ابی محجن قال اشہد علی رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم انه قال اخاف

عم فسا مر الناس ان یجالسوہ ویواکلوہ فان تاب قبلوا شہادتہ ماحمله واعطاہ مائتی درہم ای ... منه

قدح ابومحجن

ن الفعل واجزل صلته وقد عاب ابن فتحون ابا عمر علی ما ذکر فی قصة ابی محجن انه کان منهمکا فی الشراب فقال کان یکفیه ذکر حد علیه والسکوت عنه الیق والاولی فی امره ما اخرجه سیف فی الفتوح ان امراة سعد سالته فیم حبس فقال والله ما حبست علی حرام اکلته و لا شربته ولکنی کنت صاحب شراب فی الجاهلیة فدب کثیرا علی لسانی وصفها فحبسنی بذلک فاعلمت بذلک سعدا فقال اذهب فما انا مواخذک لشیء تقوله حتی تفعله قلت وسیف ضعیف والروایات التی ذکرناها اقوی واشهر وانکر ابن فتحون قول من روی ان سعدا ابطل عنه الحد وقال لا یظن هذا بسعد ثم قال لکن له وجه حسن ولم یذکره وکانه اراد ان سعدا اراد بقوله لا یجلده فی الخمر بشرط ضمره وهو ان لا یثبت علیه انه شربها فوفقه الله ان تاب توبة نصوحا فلم یعد الیها فی بقیة القصة قال قیل ان ابا محجن مات باذربیجان وقیل بجرجان

و ازین عبارت سراسر بشارت بر ناظر با استبصار فوائد عدیده ظاهر و آشکار گردید اول آنکه ازان نمایان شد که حسب روایت ابواحمد حاکم ابومحجن در روز جنگ قادسیه شرب خمر نمود و مردم او را در حالت سکر پیش سعد آوردند و او حکم بحبسش داد و او در حالت حبس زوجه سعد را گول داده از قید وا رفت و فرس سعد را گرفته قتال کرد و سعد بعد اطلاع حقیقت حال القسم گفت که هرگز حد نخواهم زد امروز مردی را که خداوند عالم مسلمین را بر دو دست او انعام کرد بخیرے که انعام کرد و بعد ازین ابومحجن را از قید آزاد کرد و این صریح تعطیل حد الهی ست که از سعد ظاهر شده دوم آنکه ازان پیدا شد که همراهیان سعد بن ابی وقاص که یا از صحابه بودند یا تابعین بحدے احمق و نادان بودند که ابومحجن ثقفی شارب الخمر را که در همان روز جنگ خمر خورده و مقید شده بود در هنگام قتال فرشته از فرشتگان خدا تصور میکردند و هرگاه عقل و فهم این جماعه چنین باشد چگونه در امور دین و ایمان ایشان را قابل اعتماد و استناد باید دانست این نیست مگر سفاهت و بلاهت اهلسنت که چنین جماعت سفهاء الاحلام اخفاء الهام را در امور دینیه و احکام یقینیه ملجاء و ملاذ خود ساخته اند و بناے دین و ایمان خود در باب عقائد و اقوال و افعال و اعمال ایشان نهاده تخمیر و تدبیر خود پرداخته اند سوم آنکه ازان منجلی گردید که ابواحمد حاکم بروایتی که خود راوی آنست استدلال کرده بانکه نام ابومحجن ملک بود و این استدلال ابواحمد نزد حقیر ناشی از سوء فهم و غلط و وهم او نیست بلکه غالبا او دیده و دانسته براے ستر عیب حماقت همراهیان سعد بن ابی وقاص بخیال صحابیت

فسق ابو محجن

ابا محجن فی القید لطلقتها ببعض شمائله وقال فی آخر القصة فقال سعد لا اجلدک فی الخمر ابدا فقال ابو محجن وانا والله لا اشربها ابدا لقد کنت آنف ان ادعها من اجل جلدکم فلم یشربها بعد وذکر المدائنی عن ابراهیم بن حکیم عن عاصم بن عروة ان عمر غرب ابا محجن وکان یدمن الخمر فامر ابا جهراء البصری ورجلا آخر ان یحملاه فی البحر فیقال انه هرب منهما واتی العراق ایام القادسیة وذکر ابو عمر مختصرا و زاد ان عمر کتب الی سعد بان یحبسه فحبسه وذکر ابن الاعرابی عن ابن دأب ان ابا محجن هوی امرأة من الانصار یقال لها شموس فحاول النظر الیها فلم یقدر فآجر نفسه من بناء یبنی بیتا بجانب منزلها فاشرف علیها من کوة فقال فی ذلک ع ولقد نظرت الی الشموس ودونها ... حرج من الرحمن غیر قلیل فاستعدی زوجها عمر فنفاه وبعث معه رجلا یقال له ابن جهراء کان ابوبکر یستعین به فذکر القصة ومنها ان ابن جهراء رای مع ابی محجن سیفا فهرب منه الی عمر فکتب عمر الی سعد یامره بسجنه فسجنه فذکر قصته فی القتال والقادسیة وقال عبد الرزاق عن ابن جریج بلغنی ان عمر بن الخطاب حد ابا محجن ابن حبیب بن عمرو بن عمیر الثقفی فی الخمر سبع مرات وقیل دخل ابو محجن علی عمر فظنه قد شرب فقال استنکهوه فقال ابو محجن هذا من التجسس الذی نهیت عنه فترکه وذکر ابن الاعرابی عن المفضل الضبی قال قال ابو محجن فی ترکه شرب الخمر ع رأیت الخمر صالحة وفیها ... مناقب تهلک الرجل الحلیما ... فلا والله اشربها حیاتی ... ولا اشفی بها ابدا سقیما ... وذکر ابن الکلبی عن عوانة قال دخل عبید بن ابی محجن علی عبدالملک بن مروان فقال ابوک الذی یقول ع اذا مت فادفنی الی جنب کرمة ... یروی عظامی بعد موتی عروقها ... فذکر قصته واوردها ابن الاثیر بلفظ قیل ان ابنا لابی محجن دخل علی معاویة فقال له ابوک الذی یقول فذکر البیت وبعده ع ولا تدفننی بالفلاة فاننی ... اخاف اذا ما مت ان لا اذوقها ... فقال لو شئت لقلت احسن من هذا من شعره قال وما ذاک قال قوله ع لا تسأل الناس عن مالی وکثرته ... وسائل الناس عن حزمی وعن خلقی ... الیوم اعلم انی من سراتهم ... اذا یطیش بید الرعدید الفرق ... قد ارکب الهول مسدولا عساکره ... واکتم السر فیه ضربة العنق ... اعطی السنان غداة الروع حصته ... وعامل الرمح ارویه من العلق ... عف المطالب عما لست نائله ... وان طلبت شدید الحقد والحنق ... وقد یعسر المرء حینا وهو ذو کرم ... وقد یثوب سوام العاجز الحمق ... سیکثر المال یوما بعد قلته ... ویکتسی العود بعد الیبس بالورق ... فقال معاویة لئن کنا اسأنا القول

اطلاع برین امر سعد بن ابی وقاص را ماموری بحبس او کردند و او در آنجا محبوس شد هفتم آنکه ازان ثابت میشود
که حسب روایت عبد الرزاق حضرت عمر بن الخطاب ابومحجن را در شرب شراب هفت مرتبه حد زدند
و ازینجا انهماک او در شرب خمر و هتک ستر بنحوی که ظاهر میشود قابل عبرت ارباب حجرت است هشتم
آنکه ازان ظاهر شد که یکبار ابومحجن نزد حضرت عمر حاضر شد النشیان بسبب کدامی قرینه جلیه گمان کردند که
او شرب خمر نموده است و بحاضرین امر فرمودند که بوی دهن او را دریافت نمایند چون ابومحجن دانست که
اگر بوی دهن او را مردم استشمام کردند حال شرب خمر او ظاهر و برملا خواهد شد لذلک حیلة و خدیعة بخلیفه عرض نمود
که این حکم تو داخل تجسس منهی عنه میباشد خلیفه چون از ابومحجن بیان حکم تجسس را شنیدند او را بحال خود وا
گذاشتند و دست ازو بر داشتند و ازین واقعه چنانچه لطف احتیال ابومحجن در باب درء حد
از خود ظاهر میگردد همچنان جهل حضرت عمر از حکم تجسس و اقدام شان بر امر محظور نیز آشکارا میشود نهم آنکه ازان
متحقق شد که اشعار ابومحجن که در ان متعلق بدفن خود در پهلوی تاک انگور وصیت کرده بود بحدی معروف
و مشهور بود که معویه علیه ما یستحقه من الهاویه از ابرای تعییر و تشویر پسر ابومحجن بعد موت ابومحجن ذکر کرد و پسر
ابومحجن هم مجال انکار این اشعار ندیده ناچار بقرائت دیگر اشعار ابومحجن عنان کلام را معطوف گردانید و
باین وسیله خود را از تشنیع و تقطیع خال المؤمنین که در پی هتک ناموس پدرش افتاده بودند وارهانید و نیز
پسر ابومحجن هرگاه بر عبد الملک بن مروان داخل شد او هم این اشعار را در معرض تندید و تعنیف پسر
ابومحجن ذکر نمود و طریق تخجیل آن خلف نبیل باین ذکر غیر جمیل پیمود دهم آنکه ازان متضح شد که ابن فتحون بسبب
حمایت حمای اصحاب بر ابوعمر صاحب استیعاب طعن نموده و عیب کرده که او در حال ابومحجن جمله کان
منهمکا فی الشراب آورده و ابن فتحون بعد این طعن و عیب موهون افاده نموده که ابوعمر صاحب استیعاب
را کافی بود که بر ذکر محدود شدن ابومحجن بسبب شرب خمر اکتفا میکرد و برین افاده هم ابن فتحون را صبر حاصل نشده
بلکه بغرض نصیحت فرموده که سکوت از حال ابومحجن الیق است و باز هم ابن فتحون را برین نصیحت قرار نیامده و از
راه خیرخواهی ابومحجن خواسته که عار و شنار شراب خواری او را در اسلام بکلیه محو نماید و شرب غیر محدود و حشو نامحدود
آن مطرود منکود را که بکرات و مرات مجلود و محدود شده صرف تا زمان جاهلیت مقصور و محدود نماید و
باین خیال محال که از قبیل ستر الشمس بالراح است تفوه نموده که اولی در امر ابومحجن روایتی است که سیف آنرا
در کتاب فتوح اخراج نموده و مضمونش اینست که زوجه سعد از ابومحجن وجه حبس او پرسید ابومحجن جواب داد

تا بیت شان این استدلال پر اضلال نموده تا باشد. ناظرین کلام ابواحمد حاکم قول همراهیان سعد هذا
را محمول بر علمیت نمایند و بجهل و حماقت شان پی برند لیکن ابن حجر عسقلانی این نکته غامضه بر غبیه
و گمان برد که ابواحمد حاکم درین استدلال غلط کرده وآه خطا رفته لهذا تنبیها علی الغلط و ایضاحا
پرده از روی کار برانداخت و وضح و ظاهر ساخت که قول همراهیان سعد هذا ملک محمول بر علمیت
نیست بلکه ایشان ابومحجن را ملکی از ملائکه گمان کرده بودند و تائید این تحقیق بروایت ابوبکر بن ابی شیبه
نمود که دران روایت در سیاق این قصه بصراحت وارد شده که همراهیان سعد ابومحجن را ملکی از ملائکه گمان
نموده بودند چهارم آنکه ازان عیان شد که عبدالرزاق بسند صحیح روایت کرده که ابومحجن پی در پی در شرب خمر
محدود میشد آخر او را مسجون و محبوس ساختند و سخت بند نمودند تا آنکه در قادسیه او حیله با کفار قتال نمود
و سعد بن ابی وقاص بعوض این حسن خدمت او با او گفت لا اجلدك فی الخمر ابدا و باین انعام که سراسر
مخالف احکام رب منعام و صراحة منافی شریعت خیرالانام صلی الله علیه وآله الکرام ست او را ممتاز و
سرافراز گردانید پنجم آنکه ازان واضح شد که حسب روایت مدائنی حضرت عمر ابومحجن را بسبب ادمان خمر خارج البلد
فرمودند و ابوجهرا نصری و شخصی دیگر را مامور ساختند که او را از دریای شور عبور دهند و ابومحجن از نزد ایشان
فرار کرده راهی عراق گردید و بقادسیه رسید حسب روایت ابوعمر حضرت عمر بذریعه نامه خود سعد را حکم
کردند که ابومحجن را حبس نماید پس او ابومحجن را محبوس کرد ششم آنکه ازان لایح شد که ابومحجن در مدینه منوره با زن
مردی از انصار عشق بازی آغاز نهاد و از محاسن اتفاقات آنکه نام آن زن شموس بود که یکی از اسمای
خمر ست ابومحجن از فرط وله و غرام و شغف و هیام خواست که او را ببیند لیکن قابو نشد ناچار حیله عجیب
برانگیخت و خود را اجیر بنائی ساخت که قریب بخانه آن زن تعمیر مکانی می نمود و باین وسیله رذیله از راه روزن
دیوار بران زن مشرف بزیارت او مشرف گردید و از غایت خلاعت این واقعه را نظم هم کرده بیتی که
درین باب گفت مضمون مجنون مشحون آن اینست که من نظر کردم بسوی شموس حالانکه در باب او از
جانب خدا منع شدید بود چون اینواقعه آشکارا گردید ناچار شوهر آن زن بخدمت خلیفه ثانی شکایت
کرد حضرت ایشان ابومحجن را خارج البلد ساختند و همراه او شخصی که ابن جهرا نام داشت بطور نگاهبان
روانه نمودند ابن جهرا چون دید که ابومحجن شمشیری برای قتل او مهیا کرده است راه فرار پیش گرفت و بخدمت
خلیفه رسیده ماجرا را عرض کرد ازان سو ابومحجن عرصه را خالی دیده بسوی قادسیه شتافت خلیفه ثانی بعد

درحالیکه او از خمر … ان بود پس سعد حکم تقید کردنش داد و او مقید شد و ظاهر ست که هرگاه سعد با وصف ثبوت شرب خمر در روز قادسیه او را حد نزد بلکه اکتفا بر مقید کردنش کرد صراحةً تعطیل حد بر ذمه او ثابت شد پس انکار ابن فتحون و تاویل ابن حجر قول سعد لا اجلدک فی الخمر ابدا را باینکه مرادش لا اجلدک فی الخمر ابدا اشتراطا ان لا یثبت علیک انک شربتها بیکار برآمد زیرا که شخصی که دیده و دانسته ابو محجن را با وصف ثبوت شرب خمر او در روز قادسیه و آورده شدنش در حالت سکر بر او حد نزند بلکه اکتفا بر قید کردنش نماید چگونه بعد مسرور شدن از قتال ابو محجن وعده عدم جلد او را نسبت باینده مشروط بعدم ثبوت شرب خمر خواهد کرد حاشا و کلا هرگز مقصود سعد این نبود بلکه یقینا مقصود سعد از قول خود لا اجلدک فی الخمر ابدا این بود که چون تو در قتال کار نمایان کرده لهذا بجلد وی ان آینده هرگز ترا در شرب خمر جلد نخواهم کرد و با وصف ثبوت شرب خمر تو حد انرا بر تو جاری نخواهم کرد و علاوه برین در اخر همین روایت ابو احمد حاکم واقعست که سعد بعد مطلع شدن بر حال قتال ابو محجن با کفار با علان و جهار گفت لا والله لا احد الیوم رجلا ابلی الله المسلمین علی یدیه ما ابلاهم یعنی قسم بخدا حد نخواهم زد امروز مردے را که خدا بر دست او انعام کرد مسلمانان را بچیزے که انعام کرد و زیاده ازین اعتراف صریح بتعطیل حد الهی چه خواهد بود که سعد بصراحت قسم بر ترک حد یاد میکند و حدے که نزد او الیوم ثابت و متحقق ست بسبب کار نمایان مجرم در معرکه حرب ساقط میگرداند سبحان الله خود سعد باین اعلان و اجهار اسقاط حد ثابت فی الحال می نماید و ابن فتحون و ابن حجر در باب وعدهٔ او نسبت باسقاط حدود آینه الطان و اضمار شرط عدم ثبوت که اوهن من بیت العنکبوت و اضعف من ورق التوت ست بر او برمی نبدند و اصلا لحاظ نمی آرند که هرگاه سعد حد ثابت فی الحال را بسبب حسن خدمت ابو محجن ساقط کرده وعده عدم جلد آینده که آنهم بسبب همین حسن خدمت ست مشروط بعدم ثبوت خواهد کرد این نیست مگر نافهمی حضرات سنیه که قدر اسقاط حدود از اصحاب لمی دانند و از راه کوتاه بینی میخواهند که فیاضی حضرت سعد را بر زمان حال مقصور و محدود و در زمان استقبال معدوم و مفقود نمایند و این هم قابل لحاظ ست که حضرت سعد چنان بر حسن خدمت ابو محجن فریفته شدند که او را از قید هم آزاد کردند چنانچه در آخر روایت ابو احمد حاکم این هم واقع شده فخلی سبیله یعنی سعد بن ابی وقاص ابو محجن را از قید بس آزاد کرد و پر ظاهر ست که هرگاه سعد از ابو محجن چنان راضی گشته باشد که او را از سزاے قید که خود بعوض

که قسم بخدا من محبوس نشده ام بر چیز حرامی که آنرا اکلا و شربا استعمال کرده باشم ولکن من عادت شرب خمر در جاهلیت داشتم پس وصف آن بکثرت بر زبان من جاری میشود پس سعد بهمین سبب مرا حبس کرده است زوجه سعد چون این جواب از ابومحجن شنید سعد را ازان آگاه نمود سعد با بومحجن گفت که برو ما ترا مواخذه نخواهیم کرد بچیزے که انرا بگوئی تا اینکه بکنی انرا یعنی بذکر وصف شراب و خوردن آن در اشعار ما ترا مواخذه نخواهیم کرد تا وقتیکه شراب را نخوری لیکن بحمد الله ازین تقریر سراسر تزویر ابن فتحون فتحی او را نصیب نشد بلکه در مقصود نا محمود خود خائب و خاسر ماند زیراکه ابن حجر عسقلانی بعد ذکر این تقریر سفاهت تخمیر ابن فتحون فتح باب تعقب نمود و افاده کرد که راوی این روایت که ابن فتحون بان استدلال کرده یعنی سیف صاحب کتاب فتوح ضعیف ست و روایاتی که ما در باب شراب خواری ابومحجن ذکر کردیم اقوی و اشهر ست و این افاده سراسر اجادهٔ ابن حجر عسقلانی در کسر کیف ابن فتحون حامی ابومحجن حلیف المجون نهایت کافی و وافی ست یازدهم آنکه ازان ظاهر شد که ابن فتحون خلاعت مقرون در صدد حمایت سعد بن ابی وقاص نیز برآمده و بر قول کسیکه ابطال حد نمودن سعد از ابومحجن روایت نموده انکار آغاز نهاده و از راه کمال عمارت ادعا کرده که ابطال حد از سعد مظنون نیست ولیکن برائے آن وجهی ست و هر چند ابن فتحون ان وجه نا سوجه را بیان ننموده لیکن ابن حجر وکالت فضولی او اختیار کرده و متفوه شده باینکه گویا مراد ابن فتحون آنست که سعد بقول خود لا اجلدک فی الخمر ابدا اراده اینمعنی نموده که جلد نخواهد کرد او را بشرطیکه پوشیده کرد آن شرط را در نفس خود و آن شرط این بود که ثابت نشود برو که ابومحجن شرب خمر نموده یعنی مقصد سعد این بود که ما ترا در شرب خمر جلد نخواهیم کرد بشرطیکه بر ما شرب تو ثابت نشود پس خداوند عالم ابومحجن را توفیق داد که او توبه نصوح کرد و باز بسوی خمر عود نکرد و ازینجا بر ناظر منصف بکمال انصاف پر واضح است که اینحضرات در حمایت حمای اصحاب واضح و اشکار میگردد و متضح میشود که چگونه در ستر معائب و اضحه این جماعه کثیر الشناعه مساعی غیر مشکوره بعمل می آرند لله و للرسول اندک تامل باید کرد بلکه ضرورت تامل هم نیست صرف بنظر بادی باید دید که مابین ابومحجن و سعد فعلا و قولا چه ماجرا گذشته و هرگز گمانم نیست که احدے از اهل انصاف بعد ملاحظه آن مزعوم باطل ابن فتحون و ابن حجر را قابل ادنی التفات انگارد مگر نشنیدی که در روایت ابواحمد حاکم که خود ابن حجر انرا نقل کرده واقع ست لما کان یوم القادسیة اتی سعد بابی محجن سکران من الخمر فامر به فقید یعنی هرگاه روز جنگ قادسیه شد مردم ابومحجن را نزد سعد آوردند

شریب فسیق که مثل حضرت خلیفه ثانی از اجرای حد مرة بعد مرة بر او عاجز آمده بصوب دریاے شور و تنگهای بیابانی مجتمع بین زور و شور او را سزا کرده باشد و او از انجا گریخته در قادسیه رسیده باشد و انجا بحکم خلیفه بسبب همین جرم محبوس و مقید شده باشد و باز در انجا هم از شرب خمر باز نیامده در حالت سکر گرفتار گردیده بحکم سعد روبروے مجلس دیده باشد یک بیک بسبب اسقاط حد و رفع حرج و تخلیه سبیل تائب گردد و بنای کار درین واقعه بر محض استبعاد نیست بلکه اگر نیک بنگری حضرات اهل سنت خود از افتراءات متهافته خود دلیل واضح بر بطلان توبه او بمعرض شهود رسانیده اند بیانش انکه این حضرات از زبان ابومحجن کلامیکه در مقام توبه نقل میکنند بحسب روایات خود آنحضرات چنان متناقض و متناکر و متهافت و متنافر ست که اصلا قابل اعتماد نیست الفا شنیدی که در روایت محمد بن سعد که ابوعمر در استیعاب آنرا باسند خود آورده و ابن حجر آن را از ابواحمد حاکم نقل کرده واقع شده که ابومحجن گفت که من میخوردم شراب را وقتیکه حد بر من جاری کرده میشد و من ازان طاهر می شدم ولیکن الحال که تو از من حد را ساقط کردی پس قسم بخدا که نخواهم خورد آنرا گاهی و در روایت ابن سیرین که آنرا ابن عبدالبر در استیعاب و ابن حجر در اصابه از عبدالرزاق نقل کرده اند چنین آمده که ابومحجن گفت که قسم بخدا نخواهم خورد آن را گاهے زیرا که من در سابق میخوردم آنرا بسبب انکار ازین مطلب که بگذارم آنرا بسبب حد زدن شما یعنی وجه خوردن من شراب را حد جاری کردن شما بود و من بسبب تکبر خود نخواستم که بسبب این سزا آنرا ترک کنم ولیکن هرگاه که شما از من حد را ساقط کردید حالا آنرا نخواهم خورد و تهافتے که درین هر دو کلام موجود ست اظهر من الشمس و ابین من الامس ست پس حالا عاقل را رقص الجملی آنحضرات باید دید که چگونه درباب اظهار توبه ابومحجن کلمات متهافته متناقضه نقل میکنند و شتر گربه می آرند و اصلا تخجل نمی نمایند که از کلام سابق ابومحجن ظاهر میشود که او جریان حد را بر خود خیلی محبوب میداشت و آنرا برای خود موجب تطهیر میدانست و بسبب حصول طهارت مرة بعد مرة اقدام بر شرب خمر و تلویث خود کرة بعد کرة میکرد و چون این مطهر بسبب حسن عنایت حضرت سعد بن ابی وقاص مفقود گردید ابومحجن از طهارت خود ناامید شده بقاے تلوث خود را بخمر بهر خود نه پسندید و بناچاری دست از شرب خمر بر کشید و از کلام دیگرش آشکارست که او جریان حد را بر خود نهایت ناگوار بلکه موجب ننگ و عار میدانست و از راه انفت متجبرانه و حمیت متکبرانه علی رغم انوف المجرین للحد و الآمرین للحد پی در پی شرب خمر میکرد و عزم بالجزم

جرم شرب خمر داده بود بری گردانید دیگر چرا در وعده مبرمه لا اجلد ک فی الخمر ابدا شرط بیکار عدم ثبوت را مضمر و مقصود خواهد کرد ماهذا الا الظن الفاسد والوجه الکاسد و قطع نظر ازین در روایت مذکوره ابو احمد حاکم از خود ابو محجن منقول ست که او بخطاب سعد گفت وقد کنت اشربها اذ یقام علی الحد واطهر منها و اما اذا بهرجتنی فوالله لا اشربها ابدا یعنی من میخوردم شراب را وقتیکه اقامت حد بر من کرده میشد و من بسبب اجرای حد از گناه آن پاک میشدم لیکن هرگاه تو از من حد را ساقط کردی پس قسم بخدا که نخواهم خورد آنرا گاهی و این کلام ابو محجن صریح ست در آنکه سعد دیده و دانسته اسقاط حد از ابو محجن کرده پس هرگاه باعتراف خود ابو محجن سعد از و اسقاط حد کرده باشد دیگر چگونه تاویل کلام او باضمار شرط عدم ثبوت درست خواهد گردید بالله و للعجب سعد بن ابی وقاص و ابو محجن هر دو معترف و مظهر اسقاط و ابطال حد میباشند و باعلان و اجهار بلا اخفا و اسرار بان جا میزنند و این فحول و ابن حجر از غایت صفاقت و رقاعت آفتاب را بگل اندودن میخواهند و قصد می نمایند که این خطه شنیعه و هفوه فظیعه مخفی و مستور و بتاویل جهول مهجور شان محجوب و مغمور گردد و بحمد الله دلالت این کلام ابو محجن بر اسقاط حد از و بحدے واضح و لائح ست که اکابر علمای اهلسنت بآن اعتراف دارند ابن الاثیر الجزری در نهایة اللغة در لغت بهرج گفته فیه انه بهرج دم ابن الحارث ای ابطله ومنه حدیث ابی محجن اما اذا بهرجتنی فلا اشربها ابدا یعنی الخمر ای هدرتنی باسقاط الحد عنی و محمد بن مکرم افریقی در لسان العرب در لغت بهرج گفته و فی حدیث ابی محجن اما اذ بهرجتنی فلا اشربها ابدا و از سیوم آنکه از آن واضح شد که ابن حجر بسبب فقدان بصر خیال ادعا کرده که خداوند عالم ابو محجن را موفق کرد بآنکه توبه کرد توبه نصوح و عود نکرد بسوی خمر و این ادعای فاسد و زعم کاسد کاشف از کمال رقاعت و خلاعت ابن حجر ست زیرا که چنانچه ما سابقا اشاره کردیم از ابو محجن بجز وعده زبانی عدم شرب خمر چیزے دیگر ظاهر نشد و پر ظاهر ست که مجرد این وعده را توبه نشاید گفت و همچنین عدم عود او بسوی شرب خمر شهادت علی النفی ست که هرگز مقبول نتوان داشت و منقول نشدن واقعه از وقائع شرب خمر او بعد یوم قادسیه دلیل عدم شرب خمر او بعد از ان نیست و غالبا وجه منقول نشدن این چنین وقائع بعد واقعه قادسیه انست که او بسبب وعده مبرمه سعد لا اجلدک فی الخمر ابدا آزاد بحت و مهمل صرف شده بود و کسی او را در شرب خمر گرفتار کرده پیش حاکم نمی آورد نه آنکه او شرب خمر نکرد و خیلی مستبعد ست که چنین

الله عنهما اما اذا بهرجتنی فلا اشربها ابدا یعنی الخمر ای هدرتنی باسقاط الحد عنی صح

واگر احیانا بازمی آیند و بهوای نفس اماره عود بآن میکنند جریان حدود ربانیه را بسبب عود بآن جرم وگناه قرار نمی دهند لیکن سرکشی که از تجبر و عدوان و تکبر و طغیان خود جریان حد الهی را موجب عود بهمان گناه قرار دهد و بنای عود بجرم معهود بر محدود شدن خود نهد و باین حد مراغمت و معاندت احکام شرعیه نماید و خود راه اعتراف بآن بپیماید لیست که چنین معاند لدود و محائد عنود را از مومنین شمار خواهد کرد بلی اگر اهلسنت اینچنین ملحد را بسبب معدود بودنش در صحابه از جمله اکابر مومنین وارکان مسلمین قرار دهند بعید نیست واز عجائب اقدامات قطیعه و تجاسرات شنیعه حضرات درین باب آنست که برای اثبات توبه ابو محجن از خمر متمسک ببعض اشعار اغیار میشوند وان اشعار را جراة وجسارة بسوی ابو محجن منسوب می نمایند چنانچه آنفا از عبارت استیعاب واصابه دانستی که مفضل ضبّی ادعا کرده که ابو محجن در ترک خمر این دو بیت گفته

رأیت الخمر صالحة وفیها ۝ خصال تهلك الرجل الحلیما
فلا والله اشربها حیاتی ۝ ولا اشفی بها ابدا سقیما

لیکن بحمد الله از مدغلین مدحورین این سعی نیز غیر مشکور و این عمل شان هم مثل دیگر اعمال هبا منثورست زیرا که بر متتبع خبیر و متفحص بصیر واضح و مستنیرست که این دو بیت هرگز کلام ابو محجن نیست بلکه از جمله اشعار قیس بن عاصم صحابی ست که در ایام جاهلیت مضار خمر را دریافته ترک آن گفته بسبب بعض واقعات انرا بر خود حرام کرده بود و برای اظهار تحریم آن بر خویش قطعه از اشعار نظم نموده چنانچه ابن عبد البر قرطبی در استیعاب بترجمه قیس بن عاصم گفته وکان قیس بن عاصم قد حرم علی نفسه الخمر فی الجاهلیة وکان سبب ذلك انه غمز عکنة ابنته وهو سکران وسب ابویها ورای القمر فتکلم بشیء واعطی الخمار کثیرا من ماله فلما افاق اخبر بذلك فحرمها علی نفسه وقال فیها اشعارا منها

رأیت الخمر صالحة وفیها ۝ خصال تفسد الرجل الحلیما
فلا والله اشربها صحیحا ۝ ولا اشفی بها ابدا سقیما
ولا اعطی بها ثمنا حیاتی ۝ ولا ادعو لها ابدا ندیما
فان الخمر تفضح شاربیها ۝ وتجنیهم بها الامر العظیما

وابن الاثیر الجزری در اسد الغابه بترجمه قیس بن عاصم گفته وکان قیس بن عاصم قد حرم علی نفسه الخمر فی الجاهلیة وکان سبب ذلک انه غمز عکنة ابنته وهو سکران وسب ابویها ورای القمر فتکلم بشیء واعطی الخمار کثیرا من ماله فلما افاق اخبر بذلك فحرمها علی نفسه وقال فی ذلک

رأیت الخمر صالحة فیها ۝ خصال تفسد الرجل الحلیما

نموده بود که تا وقتیکه سلسلهٔ جریان حد بر من باقیست هرگز سلسلهٔ شرب سلسال از دست رها نخواهم
گردانید و مراغمت و مشاقت و معاندت و مخالفت محتسبین و قضاة و حکام و ولاة را باقصی الغایة
خواهم رسانید لیکن هرگاه سعد بن ابی وقاص بوعدهٔ [illegible] خود از و اسقاط حد علی الاطلاق نموده او را
برای ارتکاب این جرم الی غیر النهایة آزاد کرد بمقتضی شرب خمر که جریان حد بود منتفی گردید و ابومحجن راه ترک
آن برگزید و در بین دو مقولهٔ متناقضة [illegible] مشحون [illegible] ما بین این دو مزعوم رقاعت مضموم تباغض و تنافر
و تخالف و تناکر است که [illegible] صبیان هم از آن آگاه میباشند و ظاهر این همه کارسازی مخترعات
ست که محض حیلهٔ [illegible] ابومحجن از لقای او بر جریرهٔ ادمان خمر این همه کلمات ساقطه
ساقطه و جملات [illegible] آورده اند و طریق تخلیع عوام کالانعام سپرده و الا خود او خالی از هیچ
یک ازین دو کلام [illegible] باشد و اگر بالفرض تسلیم نمائیم که این هر دو کلام از و صادر هم شده پس
چون باهم متناقض [illegible] است هرگز دلیل توبهٔ صحیحهٔ او نمی تواند شد و احدی از ارباب انصاف نمیتوان
گفت که در مقام توبه مثل این دو کلام که خیلی نامربوط و نهایت ظاهر السقوط ست کافی ست بلکه عند المعان
هر واحد ازین کلام واضح [illegible] صریح البطلان دلیل تام انخلاع ابومحجن از ربقهٔ اسلام و ایمان و برهان
قاطع استهزاء و استخفاف او باحکام و اوامر خیر الادیان میباشد زیرا که مقتضای کلام اولش اینست که او بزعم تطهیر
حد اقدام بر شرب خمر می کرد و این صریح تلاعب بشرع و دین ست چه حد اگر در شریعت مطهر ست برای
تائبین و منیبین [illegible] و مزدجرین سبب تطهیر میشود نه آنکه بهر خبیثین متجرئین متجاهرین و متجاسرین خاسرین
که بعد اجرای حد هم از گناه خود باز نیایند بلکه جریان حد را وسیلهٔ طهارت خود دانسته بخوشدلی باز بر سر
همان گناه آیند پس ادمان شرب خمر و اقدام ابومحجن بر آن مرة بعد مرة و کرة بعد کرة بزعم اینمعنی که حد مطهر
ست اگر تلاعب بدین و شرع نیست دیگر چیست و خروج متلاعب بشرع و دین از زمرهٔ
مسلمین و مومنین اوضح از آنست که احتیاج تنبیه داشته باشد اما کلام دوم پس دلیل صریح عناد ابومحجن با احکام
شرع متین و اوامر دین مبین و ایثار وتیرهٔ متکبرین و اختیار شیمهٔ متجبرین ست و بر ظاهر ست که خداوند عالم
حدود را برای همین مصلحت مفروض فرموده که مذنبین و مجرمین بسبب جریان آن بکیفر کردار خود در دار
دنیا رسیده از معاودت بسوی ذنب و اجرام خویش باز آیند و دیگر جرأت و جسارت بر آن ننمایند و
ازینجاست که در اکثر اوقات مجرمین و مذنبین مسلمین بعد جریان حدود از ارتکاب جرم و گناه باز می آیند

قدح ابو محجن ثقفی صحابی

بخلاف اینهمه قواعد عفو کرم اصول ثلثه کرم بر قرشی ثابت اند لاجرم غایت انہماک آن بی باک در شرب شراب وحب تاک ثابت آمد و فی هذا بلاغ ومقنع لمن اراد الهدایة والله الصائن عن الانغماس فی غمار الغوایة و مخفی نماند که شراب خواری ابو محجن از تاریخ طبری که اصح التواریخ نزد اہلسنت میباشد نیز واضح و آشکار میگردد زیراکه دران مذکورست که ابو محجن را سعد بن ابی وقاص بوجه شرب خمر در قصر محبوس ساخته بود لیکن آخر کار بعد بقاتله او با کفار که حیلةً و مکراً واقع شده بود تخلیه سبیل او کرد و باین تخلیه سبیل که یقیناً فعل غیر جمیل و مشتمل بر تعطیل حد خدا و جلیل بود مستوجب سوء مستقر و مقیل و مستحق نکال عتید و عذاب و بیل گردید طبری در تاریخ خود در ذکر لیلة القادسیه آورده و نزل سعد فی قصر العذیب واقبل رستم فی جموع فارس ستین الفاً مما احصی فی دیوانه سوی التباع والرقیق حتی نزل القادسیه وبینه وبین الناس لعتیق جسر القادسیه وسعد فی منزله وجع قد خرج به قرح شدید ومعه ابو محجن بن حبیب الثقفی محبوس فی القصر حبسه فی شرب الخمر الی ان قال الطبری فاقتتلوا قتالا شدیداً وسعد فی القصر ینظر ومعه سلمی بنت خصفة وکانت قبله عند المثنی بن حارثة فجالت الخیل فرعبت سلمی حین رأت الخیل جالت فقالت وامثنیاه ولا مثنی لی الیوم فغار سعد فلطم وجهها فقالت اغیرة وجبنا فلما رای ابو محجن ما تصنع الخیل حین جالت وهو ینظر من قصر العذیب وکان مع سعد فیه قال

شعر: کفی حزناً ان تردی الخیل بالقنا　　واترک مشدوداً علی وثاقیا

اذا قمت عنانی الحدید واغلقت　　مصاریع دونی لا تجیب المنادیا

وقد کنت ذا مال کثیر واخوة　　فقد ترکونی واحداً لا اخالیا

فکلم زبراء ام ولد سعد وکان عندها محبوساً وسعد فی راس الحصن ینظر الی الناس فقال یا زبراء اطلقینی ولک علی عهد الله ومیثاقه لئن لم اقتل لارجعن الیک حتی تجعلی الحدید فی رجلی فاطلقته وحملته علی فرس لسعد بلقاء وخلت سبیله فجعل یشد علی العدو وسعد ینظر فجعل سعد یعرف فرسه وینکرها فلما ان فرغوا من القتال وهزم الله جموع فارس رجع ابو محجن الی زبراء فادخل رجله فی قیده فلما نزل سعد من راس الحصن رای فرسه تعرق فعرف انها قد رکبت فسأل عن ذلک زبراء فاخبرته خبر ابی محجن فخلی سبیله و شرابخواری ابو محجن و محدود شدن او هفت بار از کتاب تهذیب الآثار

فلا والله اشربها صحیحا ولا اشفی بها ابدا سقیما ولا اعطی بها ثمنا حیاتی ولا ادعولها
ابدا ندیما فان الخمر تفضح شاربیها وتجنیهم بها الامر العظیما بالجمله بودن بیتین مذکورین
از اشعار قیس بن عاصم نزد اصحاب الباب محل شک وارتیاب نیست وازینجاست که ابن
عبد البر در استیعاب در ترجمه ابومحجن کما عرفت سابقا بعد نقل قول مفضل نامفضل صراحة افاده
نموده که این اشعار نزد غیر مفضل کلام قیس بن عاصم ست مگر عجب ست از ابن حجر که با وصف
اطلاع بر حقیقت حال و دیدن کتاب استیعاب و اسد الغابه برین تنبیه راضی نشده قول مفضل
ضبی را در ترجمه ابومحجن بلا رد و نکیر وارد کرده و اعجب ازان اینست که در ترجمه قیس بن عاصم اصلا
ذکری ازین اشعار نیاورده و باین تدلیس غریب خواسته که ناظر غیر ماهر بر قول مفضل ضبی اعتماد نماید
و این دو بیت را که در اصل از اشعار قیس بن عاصم ست کلام ابومحجن تصور نموده او را از خمریات گمان
کند حالانکه این امر شدنی نیست زیراکه بودن این دو بیت از اشعار قیس بن عاصم حسب تصریحات
اکابر اعلام سنیه واضح ولائح ست و بالغرض اگر این اشعار از ابومحجن هم باشد
تاهم چون از وعده زبانی بیش نیست انرا بر توبه نصوح ابومحجن دلیل نتوان گرفت کما اوما نا
الیه غیر مرة بالجمله از لحاظ اطراف و جوانب این مبحث بر ناقد بصیر بخوبی واضح ست که هیچ دلیلی
بر توبه ابومحجن قائم نمیتواند شد بلکه بر خلاف آن دلیل بقاء ابومحجن برین عادت خبیثه ذمیمه و فنا او در
حالت انهماک درین جریمه علیمه البته موجود ست و آن دلیل قاطع و برهان ساطع همان قضیه بنا
اصول ثلثه کرم بر قبر او ست که ابن عبد البر در استیعاب صراحة آورده و ابن الاثیر و ابن حجر
از ذکر آن مصلحة اعراض کرده و این قضیه بلا ریب کاشف از سوء حال و خسران مآل ابومحجن و مبطل
ظن قبیح و مستاصل زعم فضیح توبه اوست زیراکه اگر ابومحجن توبه میکرد هرگز خداوند عالم که قابل التوب و ستار
و غفار ست و یا من اظهر الجمیل و ستر القبیح مظهر صفت اومیباشد روا نمیداشت که اصول
ثلثه کرم بر قبر او پیدا شود و آرزوی دیرینه او که از کمال حب شرب خمر بدل میداشت و از غایت خلاعت
آنرا بنظم آورده حق وصیت ادامی ساخت باین نهج بادی ظاهر بر آید بلکه مقتضای عفو و صفح و ستر
و تجاوز آن عز و جل و علا آن بود که اگر او را در ثناء اش فی الحقیقة در پهلوی تاک انگور دفن میکردند آن تاک را باقی نمیگذاشت و بر باد
میداد تا عرض آن صحابی مصون و محفوظ ماند و پس مردن در انظار خلائق مفتضح نگردد ولیکن چون

قدح حدیث ارحم امتی بروایت شداد بن اوس

باطله و وجوه عاطله جالب نهایت خزی و خسار و سائق آثم هالک بوادی بوار می باشد والله العاصم
و از انجمله است شداد بن اوس و این حدیث باطل و خبر عاطل را بروایت او عقیلی در کتاب الضعفاء
و ابن عساکر در تاریخ دمشق آورده اند و در کمال ظهور ست که ایراد عقیلی این حدیث را در کتاب الضعفاء خود دلیل صحیح ضعف
و مجروحیت انست و ابن عساکر نیز تضعیف آن نموده و ابن الجوزی آنرا موضوع دانسته و در کتاب الموضوعات خود ذکر آن کرده
و در سند این روایت جماعتی از مجروحین واقع شده اند و از جمله ایشان بشیر بالخصوص در باب این حدیث متهم ست و او یا این حدیث
را خود وضع نموده و یا از بعض ضعفاء از آن تدلیسا روایت کرده مرزا محمد بن معتمد خان بدخشی در تحفة المحبین
در فصل ثالث باب اول اصل ثانی که معقود برای ذکر احادیث ضعاف ست گفته ابوبکر ارأف
امتی وارحمها و عمر بن الخطاب خیر امتی واعدلها و عثمان بن عفان احیا امتی واکرمها
وعلی بن ابی طالب الب امتی واشجعها عق عس وضعفه عن شداد بن اوس وفی
سنده مجروحون ولیتهم منهم بشیر فاما وضعه واما دلسه عن بعض الضعفاء واورده
ای اخرجه ابن عساکر فی تاریخه ۱۲
ابن الجوزی فی الموضوعات و اصل کلام ابن الجوزی در قدح این خبر موضوع جعال چون
زیاده تر کاشف حقیقت حالست لهذا نقل آن می پردازم در کتاب الموضوعات ابن الجوزی
مذکور ست حدیث فی ذکر جماعة من الصحابة ابنا نا عبد الوهاب بن المبارک قال انبانا
محمد بن المظفر قال انبا ابو الحسن احمد بن محمد العتیقی قال اخبرنا یوسف بن الدخیل قال
ثنا ابو جعفر العقیلی قال ثنا بشر بن موسی قال ثنا عبد الرحیم بن واقد الواقدی قال ثنا بشیر بن
زاذان عن عمر بن صبیح عن مکحول عن شداد بن اوس ان رسول الله صلی الله علیه وعلی اله
وسلم قال ابوبکر اوزن امتی وارجحها وعمر بن الخطاب خیر امتی واکملها وعثمان احیی
امتی واعدلها وعلی بن ابی طالب ولی امتی وارسمها وعبد الله بن مسعود امین امتی و
اوصلها و ابوذر ازهد امتی وارأفها وابو الدرداء اعدل امتی وارحمها ومعویة بن
ابی سفیان احلم امتی واجودها طریق اخر اخبرنا علی بن عبید الله قال انبانا علی بن احمد
البندار قال انبانا ابو عبد الله بن بطة قال حدثنی ابو صالح محمد بن احمد قال ثنا خلف
بن عمرو العکبری قال حدثنا محمد بن ابراهیم قال ثنا یزید الحلال صاحب ابی الشوارب
قال حدثنا احمد بن القاسم بن بهرام قال ثنا محمد بن بشیر عن بشیر بن زاذان عن عکرمة

قدح ابومحجن ثقفی صحابی

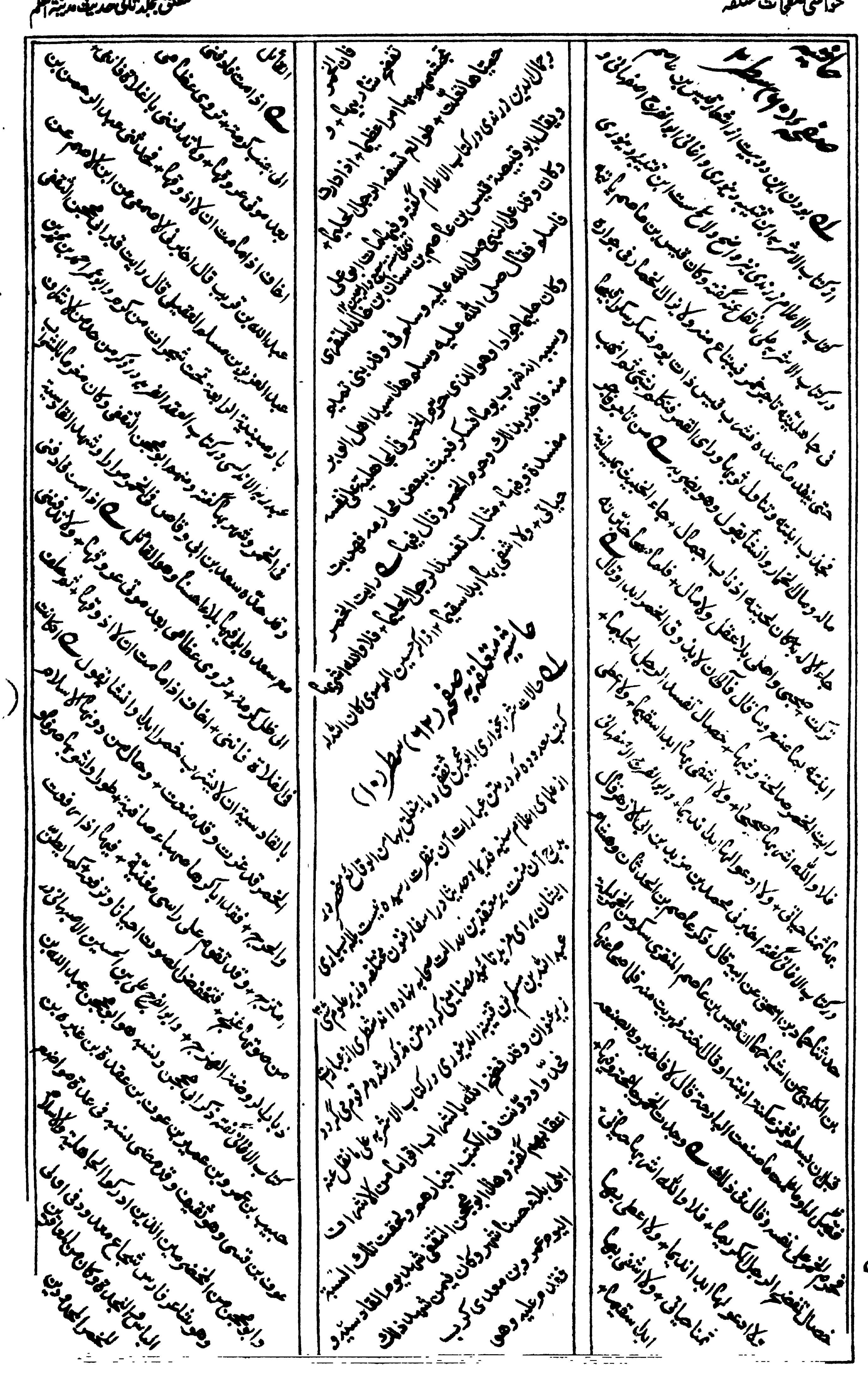
۱۱۵

ابن جریر طبری نیز ثابت و محقق می شود چنانچه در کنز العمال مذکورست عن قتادة قال جلد عمر بن الخطاب ابا محجن فی الخمر سبع مرات ابن جریر و از روایت مصنف عبد الرزاق صنعانی چنان واضح و لائح می شود که حضرت خلیفه ثانی ابومحجن را هشت مرة بر شرب خمر حد زدند چنانچه ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن محمد بن راشد عن عبد الکریم بن امیة عن قبیصة بن ذویب ان النبی صلی الله علیه وسلم ضرب رجلا فی الخمر اربع مرات ثم ان عمر بن الخطاب ضرب ابا محجن الثقفی ثمانی مرات عب بالجمله انهماک ابومحجن در شرب خمر و محدود شدن او بکرات و مرات درین باب مع دیگر واقعات که گذشته در ظهور و وضوح بحدی رسیده است که هرگز قابل شک و ارتیاب برای ارباب

ای اخرجه عبد الرزاق فی المصنف ۱۲

الباب نیست و چگونه محل ریب می تواند شد حالانکه کتب تاریخ و سیر و اسفار حدیث و اثر از ذکران مالامال میباشد و تفاصیل و مجملات آن خاک مذلت و هوان بر روس حامیان اصحاب تباب بیش از بیش میپاشد و هرگاه این همه دانستی بر تو واضح گردید که حدیث ابومحجن هم بسبب ابوسعد بقال اعور و هم بسبب خود ابومحجن شارب خمر و فاعل منکر قابلیت احتجاج ندارد و ازینجاست که خود علمای اهلسنت اینحدیث را بالخصوص مقدوح و مجروح وامی نمایند و راه اظهار وهن و هوان آن بجهار اعلان می پیمایند مرزا محمد بن معتمد خان بدخشی در تحفة المحبین در فصل ثالث باب اول اصل ثانی که این فصل معقود برای ذکر احادیث ضعاف ست گفته ان ارءف الناس بهذه الامة ابوبکر و ان اقواها فی دین الله عمر و ان اصدقها حیاء عثمان و ان اعلمها بفصل القضاء علی عس عن ابی محجن و فی سنده ابو سعد سعید بن المرزبان الاعور البقال ضعیف لکن للحدیث شواهد از این عبارت ظاهرست که فاضل بدخشی اینحدیث را ضعیف می شمارد و اگرچه بقدح آن بسبب ابومحجن مراعاة لحقوق الصحابیة اقدام نمی فرماید لیکن بصراحت اظهار می نماید که در سند آن ابوسعد سعید بن المرزبان الاعور البقال واقع شده و او ضعیف ست اما ادعای بدخشی که برای اینحدیث شواهدست پس بی فائده محض ست زیرا که شواهد اینحدیث موضوع جمله مقدوح و مجروحست و قد بیناها بما لا مزید علیه من التنقیب و سناتی علی ما بقی منها ان شاء الله تعالی عما قریب پس ذکر اینچنین شواهد مطعونه موضوعه و طرق موهونه مصنوعه در مقام مستدرک ظاهر الانخرام و بادی الانهتاک ست و هرگز نفعی از ذکر آن نیست بلکه اگر نیک بنگری اشاره بچنین شواهد

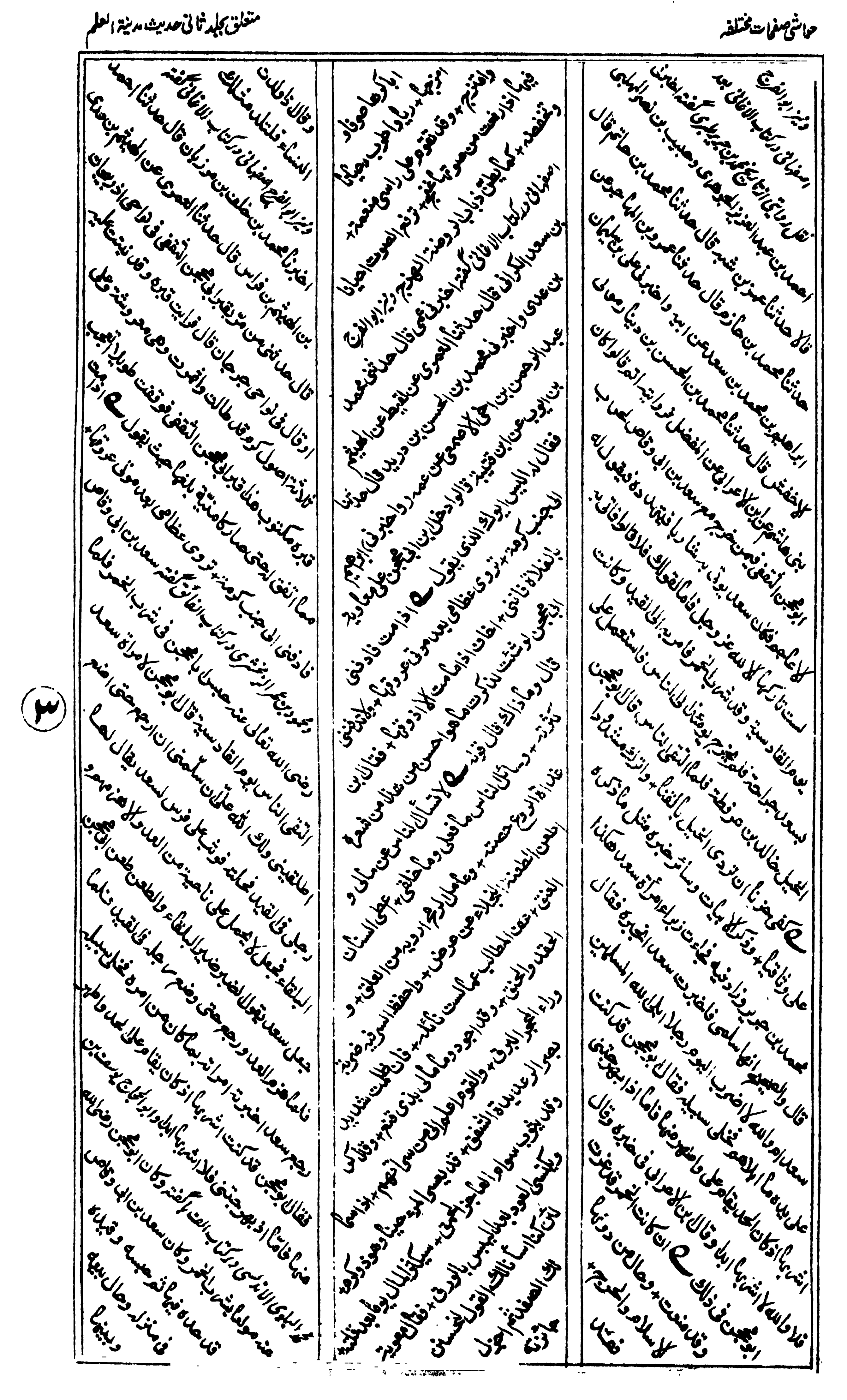
ای اخرجه ابن عساکر فی تاریخه ۱۲



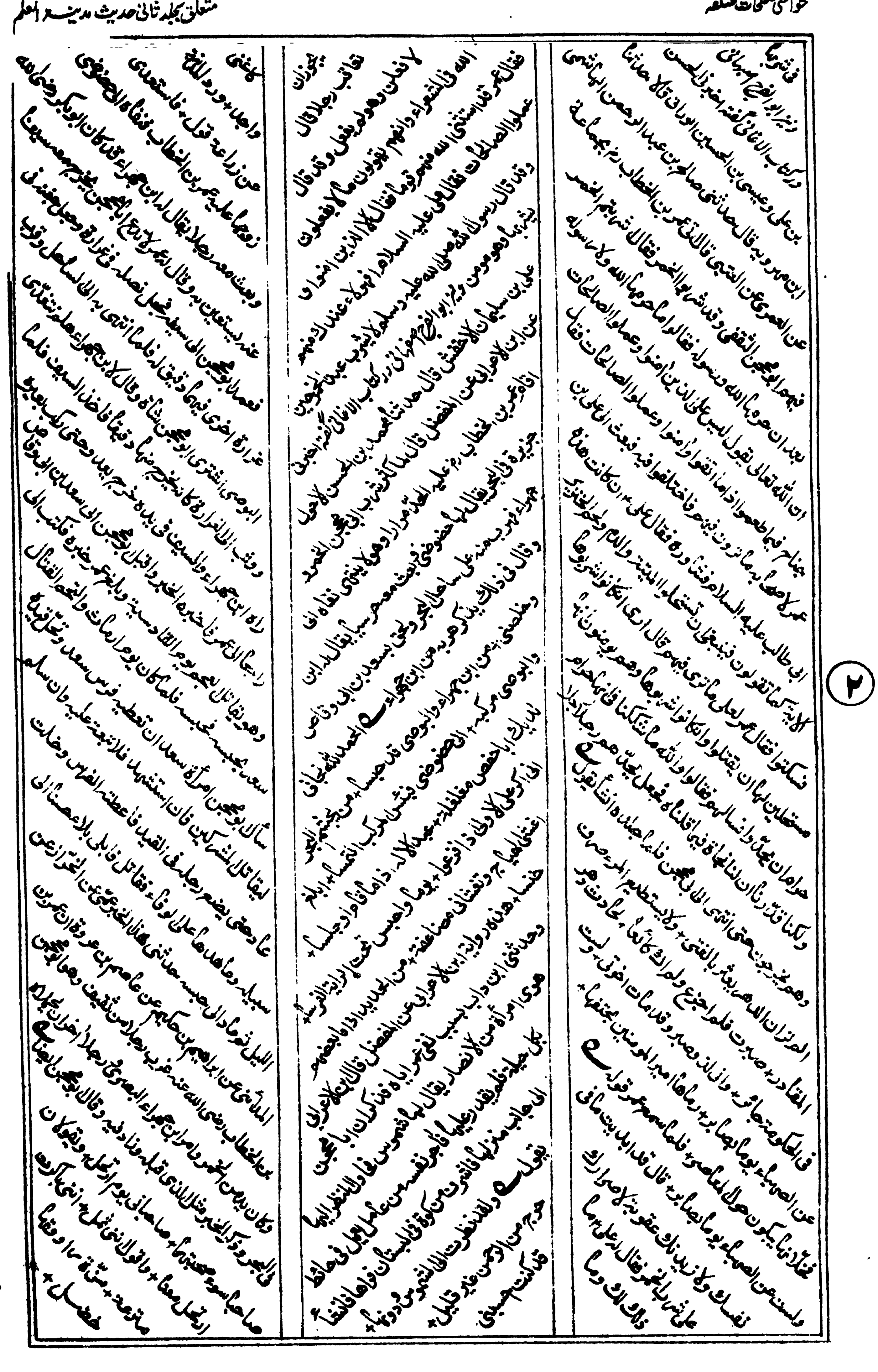
عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم ابوبکر خیر امتی واتقاها و
عمر اعزها واعدلها وعثمان اکرمها واحیاها وعلی البها واوسمها وابن مسعود امنها واعدلها
وابو ذر ازهدها واصدقها وابو الدرداء اعبدها ومعویة احلمها واجودها قال المصنف
هذا حدیث موضوع علی رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم وفی الطریقین جماعة
مجروحون والمتهم به عندی بشیر بن زاذان اما ان یکون من فعله او من تدلیسه عن
الضعفاء وقد خلط فی اسناده قال ابن عدی هو ضعیف یحدث عن الضعفاء وبشیر ابن
زاذان علاوه بر ابن الجوزی وابن عدی نزد دیگر اعیان سنیه نیز مقدوح ومجروح می باشد ذهبی
در میزان الاعتدال گفته بشیر بن زاذان ضعفه الدارقطنی وغیره واتهمه ابن الجوزی وقال
ابن معین لیس بشئ ونیز ذهبی در مغنی گفته بشیر بن زاذان ضعفه الدارقطنی وغیره واتهمه
ابن الجوزی وابراهیم بن محمد بن الخلیل الحلبی المعروف بسبط ابن العجمی در کتاب الکشف الحثیث
عمن رمی بوضع الحدیث گفته بشیر بن زاذان ضعفه الدارقطنی وغیره واتهمه ابن الجوزی
فی حدیث فیه جماعة من الصحابة ابوبکر اوزن امتی وارجحها وعمر بن الخطاب خیر
امتی واکملها وعثمان بن عفان احیی امتی واعدلها وعلی ولی امتی واوسمها وعبد الله
بن مسعود امین امتی وارحمها ومعویة احلم امتی واجودها ثم ذکر من طریق آخر ثم قال
والمتهم عندی بشیر بن زاذان اما ان یکون من فعله او من تدلیسه عن الضعفاء
ورحمة الله بن عبد الله السندی در مختصر تنزیه الشریعه گفته بشیر بن زاذان اتهم بالوضع واز انجمله
می باشد ابن عباس رضوان الله علیه واین افک شنیع وکذب فظیع را بروایت حضرتش حسارة
وخسارة ملا عمر در سیرت خود آورده چنانچه محب طبری در کتاب الریاض النضرة فی مناقب العشرة
گفته الفصل الرابع فی وصف کل واحد من العشر بصفة حمیدة عن ابن عباس قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم ارحم امتی بامتی ابوبکر واقواهم فی دین الله عمر واشدهم
حیاء عثمان واقضاهم علی بن ابی طالب ولکل نبی حواری وحواری طلحة والزبیر وحیثما
کان سعد بن ابی وقاص کان الحق معه وسعید بن زید من احباء الرحمن وعبد الرحمن
بن عوف من تجار الرحمن وابو عبیدة بن الجراح امین الله وامین رسوله ولکل نبی صاحب

قدح بشیر بن زاذان

قدح حدیث ارحم امتی بامتی ابن عباس



۳



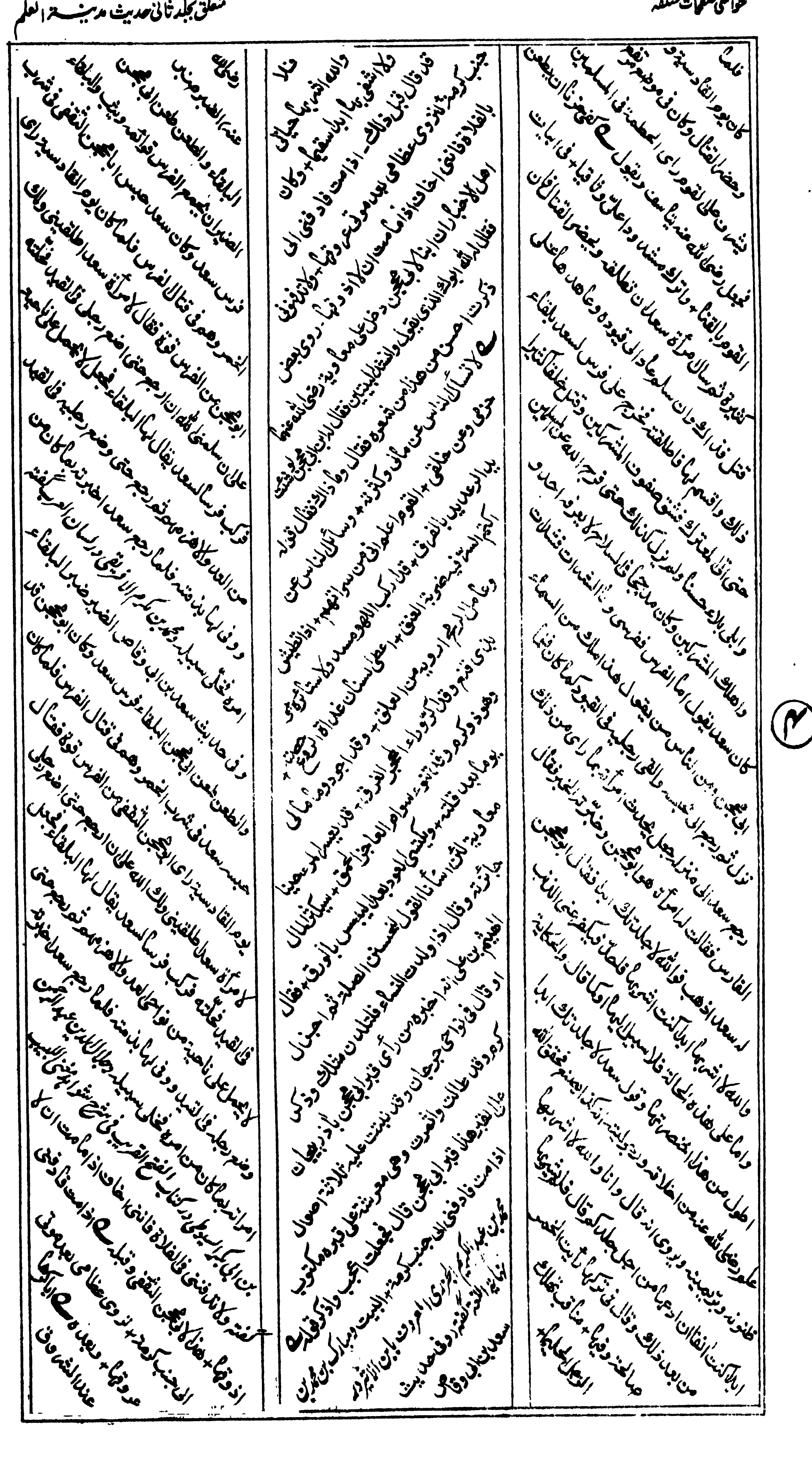
وثالثها
بها جلبني عنان البساء والصاحباء
عيوبها + وللكاس والصهباء حق معظم + فمن حقها ان لا تضاع حقوقها + وقيل عبدالله بن حبيب
حتى معظم + اسمه مالك وقيل اسمه كنيته اسلم
ابو محجن بن حبيب بن عمرو بن عوف وكان شاعرا مطبوعا كريما الا انه كان منهمكا في
بالتصغير ... وكان شاعرا ... جلده عمر مرارا ثم نفاه الى
وله رواية عنه وجلده عمر مرارا ... وبعث معه رجلا
[illegible]
الشراب ... وبعث معه رجلا فهرب منه ... الى سعد
جزيرة في البحر وهو يحارب الفرس ... في المصنف ان ابا محجن
ابي وقاص بالقادسية وقال عبد الرزاق ان ابا محجن لا يزال يجلد
ان يحبسه وقال ابن سيرين كان ابو محجن فلما كان يوم
عن ابيه ... اكثر عليهم سجنوه واوثقوه فلما رأى المشركين قد
في الخمر فلما ... فكأنه رأى ... وامرأة
القادسية ... يقتتلون ... فارسل الى ام ولد سعد او امرأة
اصابوا في المسلمين تقول له ان خليت سبيله
سعد يقول لها ان ابا محجن يقول لك ان خليت سبيلي
وحملتني على هذا الفرس ودفعت اليه سلاحا ؏ ليقتل قال وابو محجن
ليكون اول من يرجع الا ان يقتل وانشد وداعي
سعى ... فحمل ... بالقنا + واترك مشدودا علي مصاريعي
دثا فيها + اذا ... فخلت عنه امرأة سعد ... فخرج فركض
دون تصمم ... وكان الفرس ... واعطى سلاحها ثم خرج يركض
عمل على القوم فجعل لا يزال يحمل على رجل فيقتله ويدق
حتى لحق بالقوم فجعل لا يزال يحمل على رجل ويقول من هذا الفارس
صلبه فنظر اليه سعد فجعل يعجب ويقول من ذلك الفارس
فلم يلبثوا الا يسيرا حتى هزمهم الله ورجع
ابو محجن ورد السلاح وجعل
رجليه في القيد

كما كان
فجاء سعد فقالت
له امرأته او ام ولده كيف كان
قتالكم فجعل يخبرها ويقول لقينا ولقينا
حتى بعث الله رجلا على فرس ابلق لولا اني تركت
ابا محجن في القيود لظننت انها بعض شمائل ابي محجن
فقالت والله انه لابو محجن كان من امره كذا وكذا وقصت
عليه قصته فدعا به فحل قيوده وقال لا نجلدك على
الخمر ابدا قال ابو محجن وانا والله لا تدخل في رأسي ابدا كنت
انفت ان ادعها من اجل جلدكم فلم يشربها بعد ذلك
وقال سعيد بن منصور في سننه ثنا ابو معاوية ثنا
عمرو بن مهاجر عن ابراهيم بن محمد بن سعد عن ابيه
قال اتي سعد بابي محجن يوم القادسية وقد شرب الخمر
فامر به الى القيد فلما التقى الناس قال كفى حزنا البيت
ثم قال لامرأة سعد اطلقيني ولك علي ان سلمني الله ان
ارجع حتى اضع رجلي في القيد وان قتلت استرحتم مني
فاطلقته فوثب على فرس لسعد يقال لها البلقاء ثم
اتخذ رمحا ثم خرج فجعل لا يحمل على ناحية من العدو
الا هزمهم وجعل الناس يقولون هذا ملك لما يرونه يصنع
وجعل سعد يقول الضبر ضبر البلقاء والطعن طعن
ابي محجن وابو محجن في القيد فلما هزم العدو رجع ابو محجن
حتى وضع رجله في القيد فاخبرت زوجة سعد سعدا
بما كان من امره فقال والله لا اضرب اليوم رجلا ابلى
الله المسلمين على يديه ما ابلاهم فخلى سبيله فقال
ابو محجن قد كنت اشربها اذ يقام علي الحد
واطهر منها فاما الآن فلا والله
لا اشربها ابدا.

وفي
لا تسقيها ابدا لابن
عبد البر وحكى ان ابنا لابي محجن دخل على
معاوية فقال له معاوية ابوك الذي يقول
اذا مت فادفني ... البيتين فقال لو شئت ذكرت احسن
من هذا قال وما ذاك قال قوله ؏ لا تسأل الناس عن مالي
وكثرته + وسائل الناس عن حزمي وعن خلقي + القوم اعلم
اني من سراتهم + اذا تطيش يد الرعديد بالفرق + قد اركب
الهول مسدولا عساكره + واكتم السر فيه ضربة العنق +
قد يعسر المرء حينا وهو ذو كرم + وقد يثوب سوام العاجز
الحمق + سيكثر المال يوما بعد قلته + ويكتسي العود بعد
اليبس بالورق + وقال ابن عبد البر وقد طالت وأثمرت
؏ وقد ذكر قوله
اذا مت فادفني الى جنب كرمة + ثلثت اصول كرم واذكر قوله
ابي محجن انه نبتت عليه قال جهلت التعجب واذكر قوله
وهي معرشة على قبره + قلت هذا من كرامته على الله
اذا مت فادفني الى جنب كرمة اخبرني من رأى قبر ابي محجن في نواحي
رضي الله عنه وهذه القصة حدث بها من رأى قبر ابي محجن بنواحي اذربيجان
الهيثم بن عدي قال ... فذكرها ... انما الخمر
اذربيجان او جرجان فذكرها ... يا ايها الذين آمنوا
ورد في تفسير آية يا ايها الذين آمنوا انما الخمر
عبد الرزاق عن ... قبيصة بن ذؤيب ان عمر ... ان النبي صلى الله
عليه وسلم ... الحد ... ثماني مرات و
الخطاب ... ابا محجن الثقفي في الخمر ثماني مرات
حد ... البجلي ... الضبر ضبر البلقاء والطعن
طعن ابي محجن ... وكان سعد حبسه
فرس سعد وكان سعد حبسه في الخمر وهو في
... الفرس

۵

ستاره



عبد الرحمن بن ابی حاتم الرازی ثنا محمد بن شیخ ثنا محمد بن الحارث بن زیاد الحارثی ثنا محمد بن عبد الرحمن بن البیلمانی عن ابیه عن ابن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان احادیثی ینسخ بعضها بعضا

الحازمی هذا الحدیث من روایة ابن البیلمانی وهو صاحب مناکیر لا یتابع فی حدیثه و جلّة یعد فی موالی عمر رضی الله عنه ونیز حازمی در کتاب الاعتبار در ذکر حدیث قتل المسلم بالذمی که از عبد الرحمن بن البیلمانی مروی است گفته قال الدارقطنی لم

یسنده غیر ابراهیم بن ابی یحیی وهو متروک الحدیث و الصواب عن ابن البیلمانی مرسلا عن النبی صلی الله علیه وسلم وابن البیلمانی ضعیف لا تقوم به حجة اذا وصل الحدیث فکیف بما یرسله و الله اعلم ۱۲ ذاکرحسین الموسوی اصلحه الله بالدوام والحال

ترجمه ابن القیسرانی

ابن خلکان در وفیات الاعیان آورده ابو الفضل محمد بن طاهر بن علی بن احمد المقدسی الحافظ المعروف بابن القیسرانی کان احد الرحالین فی طلب العلم و الحدیث سمع بالحجاز والشام ومصر والثغور و الجزیرة والعراق والجبال وفارس وخوزستان و خراسان واستوطن همذان وکان من المشهورین بالحفظ والمعرفة بعلوم الحدیث وله فی ذلک مصنفات ومجموعات تدل علی غزارة علمه وجودة معرفته وصنف تصانیف کثیرة منها اطراف الکتب الستة وهی صحیح البخاری ومسلم وابی داود والترمذی والنسائی وابن ماجه واطراف الغرائب تصنیف الدارقطنی وکتاب الانساب فی جزء لطیف وهو الذی ذیله الحافظ ابو موسی الاصبهانی المذکور وغیر ذلک من الکتب و کانت له معرفة بعلم

التصوف و انواعه متفننا فیه وله فیه تصنیف ایضا وله شعر حسن وکتب عنه غیر واحد من الحفاظ منهم ابو موسی المذکور وکانت ولادته فی السادس من شوال سنة ثمان واربعین واربعمائة ببیت المقدس واول سماعه سنة ستین و اربعمائة ودخل بغداد سنة سبع وستین واربعمائة ثم رجع الی بیت المقدس فاحرم من ثم الی مکة وتوفی عند قدومه من الحج آخر حجاته یوم الجمعة للیلتین بقیتا من شهر ربیع الاول سنة سبع وخمس مائة ببغداد ودفن فی المقبرة العتیقة بالجانب الغربی وقیل توفی یوم الخمیس العشرین من الشهر المذکور رحمه الله تعالی وکان والده ابو زرعة طاهر بن محمد بن طاهر من المشهورین بعلو الاسناد وکثرة السماع ولم یکن له معرفة بالعلم لکن کان والده قد اسمعه فی صباه من جماعة منهم ابو محمد عبد الرحمن بن احمد الدونی بالری وابو الفتح

عبدوس بن عبد الله بهمذان وابو عبد الله محمد بن عثمان الکاغذی وابو الحسن مکی بن منصور ... وقد مر به ابو القاسم علی بن احمد بن بیان وکان یقدم بغداد فسمع بها من ابیه بهمذان وسکن بغداد بعد وفاة ابیه وسمع منه الوزیر ابو المظفر یحیی بن هبیرة وغیره وحدث بها بالکثیر من سماعاته وکان مولده بالری فی سنة احدی وثمانین واربعمائة وتوفی یوم الاربعاء سابع ربیع الآخر سنة ست وستین وخمس مائة ببغداد رحمه الله تعالی والقیسرانی بفتح القاف وسکون الیاء المثناة من تحتها ثم راء مفتوحة وبعد الالف نون هذه النسبة الی قیساریة وهی بلیدة بالشام علی ساحل البحر ... تعالی قلت ... من ایدیهم الملک الظاهر رکن الدین بیبرس الصالحی فی شهور سنة ثلاث وستین وستمائة وخربها

ترجمهٔ حازمی

ذهبی در تذکرة الحفاظ آورده الحازمی الامام الحافظ البارع النسابة زین الدین ابو بکر بن موسی بن عثمان بن موسی بن عثمان بن حازم الهمدانی

فلما
كان يوم القادسية
راى ابو محجن من الفرس قوة
فقال لامراة سعد اطلقيني ولك الله
علي ان سلمني الله ان ارجع حتى اضع رجلي في القيد
فحلته فركب على فرس لسعد يقال لها البلقاء فجعل
لا يحمل على ناحية من العدو الا هزمهم ثم
رجع حتى وضع رجله في القيد
ووفى لها فلما رجع
سعد

اخبرة
خبره فخلى سبيله
و ابو الفیض محب الدین محمد مرتضی
الواسطی الزبیدی الحنفی در تاج العروس
من جواہر القاموس گفتہ و فی حدیث سعد بن ابی وقاص
الضبر ضبر البلقاء و الطعن طعن ابی محجن البلقاء فرس سعد
و کان ابو محجن قد حبسہ سعد فی شرب الخمر و ہو
فی قتال الفرس فلما کان یوم القادسیۃ
رای ابو محجن الثقفی
من الفرس

فقاة
سعد
فقال لامرأة سعد
اطلقيني ولك الله علي ان انا رجعت
حتى اضع رجلي في القيد فحلته فركب فرسا
لسعد يقال لها البلقاء فجعل لا يحمل على ناحية من العدو
الا هزمهم ثم رجع حتى وضع رجله في القيد ووفى لها
بذمته فلما رجع اخبرته امرأته بما كان
من امره فخلى سبيله ١٢
الموسوي كان الله له
انجز آماله

يو سعد الحم

حاشیہ صفحہ (٦٧) سطر ٨

ط
عبد الرحمن بن البيلماني
محمد بن عبد الرحمن ابن البيلماني حديث
و پدرش عبد الرحمن لاشی و شعیب استنکر علامہ محمد بن
تفرد و مجروح و در احادیث کثیرہ از البیب ایشان طاہر المقدسی
در کتاب تذکرۃ الموضوعات ابو الفضل محمد بن طاہر المقدسی
المعروف بابن القیسرانی و در تذکرۃ الموضوعات گفتہ
ابن عبد الرحمن بن البیلمانی ذو نسخۃ واختلفت الاہواء
البیب محمد بن عبد الرحمن اخر الزمان فیہ محمد بن عبد الرحمن
کتاب بذکر گفتہ اذا کان الغداء والنساء لیس بشیء و ذیر وران
فعلیکم بدین الباد یہ و صانع و مباہ
بن البیلمانی قال ابن معین لیس علیہ و صانع
البیلمانی الحاج فسلم علیہ عبد الرحمن البیلمانی
گفتہ اذا لقیت الحاج فیہ محمد بن عبد الرحمن گفتہ ان اصبت ان
ان یستغفر لک فی الحدیث و ذیر وران گفتہ ان اصبت فیہ
وهما لا شیء فی الحدیث فلا تعرفن من عن یمینک فی العلاقات
یکون من القانتین البیلمانی و هو لا شیء فی الطامات
محمد بن عبد الرحمن گفتہ ان العاص لم یسلم ثم ورث
و ذیر وران گفتہ ان الله قد یسلم فیہ
یحفظه الله
من ذرت بچہ فیہ

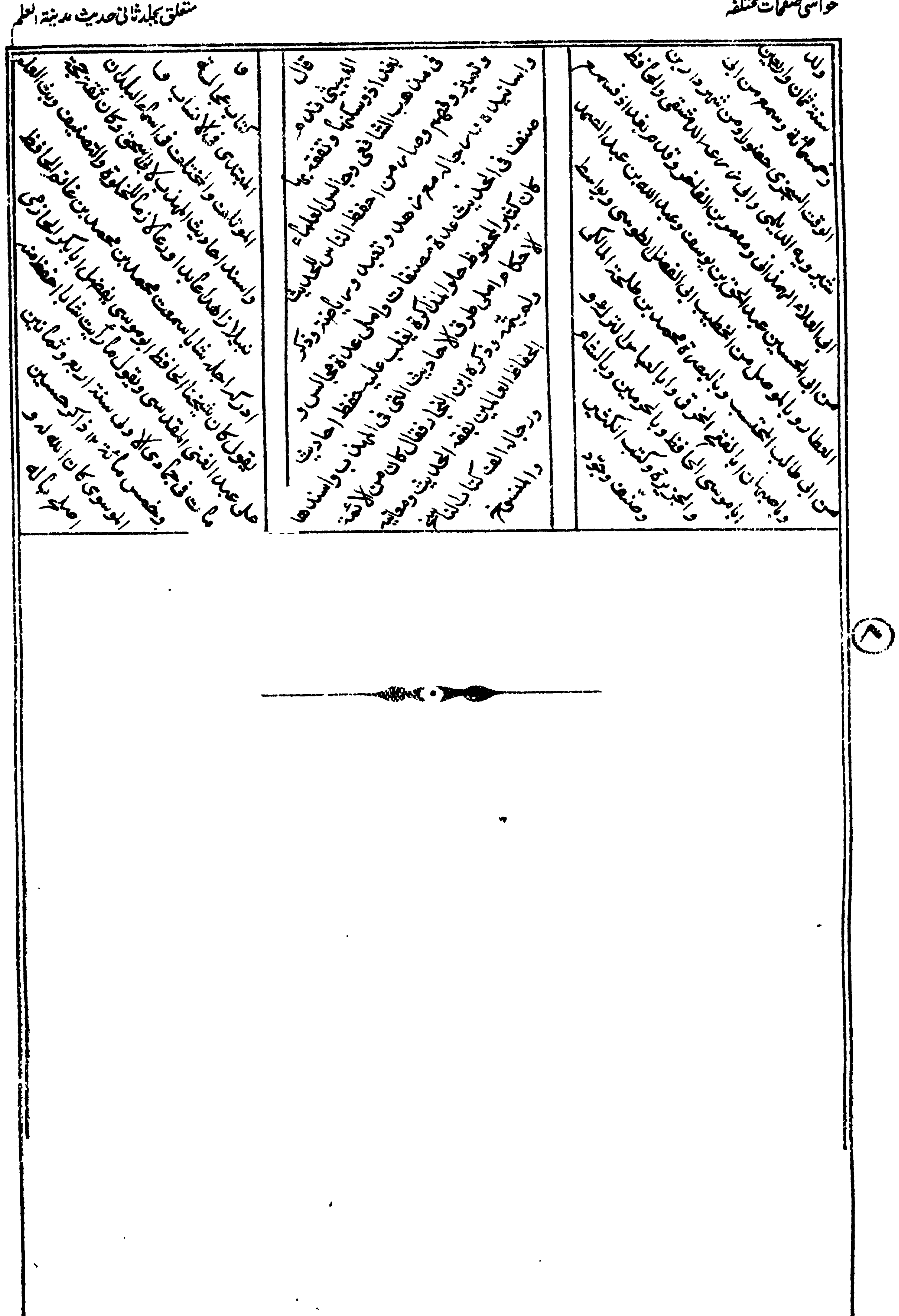
محمد بن
عبد الرحمن البیلمانی
لا شیء فی الحدیث و ذیر وران گفتہ ای
الناس اجمع قال الذی لا یشبع من العلم فیہ
محمد بن عبد الرحمن البیلمانی و هو لا شیء فی الحدیث
و ذیر وران گفتہ علیکم بدین العجائز لیس له اصل من روایۃ
صحیحۃ و لا سقیمۃ الا لمحمد بن عبد الرحمن البیلمانی بعید
هذه العبارۃ له نسخۃ کان یتهم و ذیر وران گفتہ من افطر
یوما من رمضان فیه ابو المطوس یروی عن ابیه ما لا یتابع
علیه و فیه محمد بن عبد الرحمن البیلمانی لا شیء و ذیر وران
گفتہ من صام صبیحۃ یوم الفطر فکانما صام الدهر فیه محمد
بن عبد الرحمن البیلمانی لا شیء فی الحدیث و ذیر وران گفتہ
من صام یوم الجمعۃ کتب الله له عشرۃ ایام فیه محمد بن
عبد الرحمن البیلمانی لیس بشیء فی الحدیث و ذیر وران
گفتہ من کان یومن بالله والیوم الاخر فلا یقعد علی مائدۃ
یشرب علیها الخمر فیه محمد بن عبد الرحمن البیلمانی
لا شیء و ذیر وران گفتہ و الدالزنا لا یرث و لا
یورث فیه محمد بن عبد الرحمن
بن البیلمانی لا شیء

یروی النسخۃ
عن ابیه عن ابن عمر موضوعۃ
و ذیر وران گفتہ لا صلوۃ لیل فی لیل و لا
نهار فی نهار و لکن التضییع فیما بین ذالک فیه محمد
بن عبد الرحمن البیلمانی لا شیء و ذیر وران گفتہ لا شفعۃ
و لا لصغیر و لا لغائب و اذا سبق الشریک شریکه بالشفعۃ
فلا شفعۃ و الشفعۃ کحل العقال فیه محمد بن عبد الرحمن
البیلمانی و هو لا شیء و ذیر وران گفتہ لا یزال اربعون یحفظ الله
بهم الارض کلما مات واحد ابدل الله فیه محمد بن عبد الرحمن
البیلمانی لیس بشیء و از افادات حافظ ابو بکر محمد بن موسی
الحازمی الهمدانی در کتاب الاعتبار فی بیان الناسخ و المنسوخ
من الآثار نیز واضح و لائح است که عبد الرحمن بن
البیلمانی و پدرش عبد الرحمن بن البیلمانی مروی است علی الاحادیث
البیلمانی در کتاب مذکور در باب النسخ فی السنۃ جعل ان و گفتہ
اسحاق الحازمی در کتاب مذکور گفتہ اخبرنی ابو المحاسن محمد بن عبد الخالق
در کتاب گفتہ اخبرنی ابن الحسن بن احمد بن الحسن
و اخبرنا ابو نصر اخبرنا احمد بن عبد الله بن احمد
اخبرنا ابو الهدی اخبرنا احمد بن محمد بن جعفر
القاری اخبرنا عبد الله بن محمد
اخبرنا ابو محمد

ملیحا رهم

وصاحب سری معاویة بن ابی سفیان فمن احبهم فقد نجا ومن ابغضهم فقد هلک

ترجمه الملا فی سیرته و وهن و هوان و فظاعت و بطلان این روایت پر غوایت واضح واشکارست بچند وجه اول آنکه سندی برای این روایت پیدا نمی شود و تا وقتیکه سند آن ظاهر نشود این روایت نزد اہلسنت شتر بی مهارست که اصلا گوش بان نمی کنند مگر نشنیدی که شاه صاحب که مخاطب اصلی ما درین کتاب می باشند در باب دهم همین کتاب تحفه خود میفرمایند که اعتبار حدیث نزد اہلسنت بیافتن حدیث در کتب مسندهٔ محدثین ست مع الحکم بالصحة وحدیث بی سند نزد ایشان شتر بی مهارست که اصلا گوش بان نمیکنند دوم آنکه اگر فرضا سند این روایت هم ظاهر شود چون شاه صاحب افاده فرموده اند که اعتبار حدیث نزد اہلسنت بیافتن آن در کتب مسنده محدثین ست مع الحکم بالصحة واین روایت هرگز محکوم بصحت نیست پس نزد ارباب البصار اصلا قابلیت اعتماد و اعتبار نخواهد داشت واحدی از متتبعین آنرا لائق اصغا والتفات نخواهد انگاشت سوم آنکه بعد ظهور سند این روایت هرگز مترقب نیست که آن سند خالی از غوائل قدح وجرح بوده باشد زیرا که آنفا دانستی که روایات این خبر موضوع وحدیث مصنوع که در صحاح سته وارد ست مثل روایات ترمذی وابن ماجه ونیز روایات دیگر مشاهیر سنیه مثل حاکم وابو یعلی وطبرانی وابن عبد البر وغیرهم جمله مقدوح الاسانید ومطعون الطرق میباشد وبتصریحات وافادات اکابر محققین واعاظم منقدین حضرات سنیه وهن وفساد ووهی وانهدام آن ظاهر وباهرست وهرگاه اینهمه حفاظ واعلام را که عمرها در جمیع طرق واسانید فنا کرده اند باوصف تقدم طریقی سالم بدست نیامده باشد بیچاره ملا عمر را با تقاصر وتاخر خود چگونه اسنادی سلیم بهم میرسد ومن ادعی فعلیه البیان وعلینا اثبات قدحه بابین الدلیل والبرهان چهارم آنکه رکاکت الفاظ وسخافت معانی اکثر جملات این روایت فاسدة المبانی خود شاهد صدق بر وضع وافتعال وکذب وانتحال آن میباشد وهر که ادنی ذوقی وانسی بکلام حضرت خیر الانام علیه وآله الاف صلوات الملک العلام داشته باشد بلا شبهه پی باین مطلب خواهد برد وهرچند حال جمله روایات اینحدیث همین ست لیکن این روایت وروایت سابقه که از شداد بن اوس نقل میکنند از سائر روایات این خبر موضوع درین باب منفرد و ممتازست ووهانت وخبث جملات آن



ولد
سنة ثمان واربعين
وخمسمائة وسمع من ابي
الوقت السجزي حضورا ومن شهردار بن
شيرويه الديلمي وابي ... عبد الله الدمشقي والحافظ
ابي العلاء الهمذاني ومعمر بن الفاخر وقال ... ببغداد وسمع
من ابي الحسين عبد الحق بن يوسف وعبد الله بن عبد الصمد
العطار وبالموصل من الخطيب ابي الفضل الطوسي وبواسط
من ابي طالب المحتسب وبالبصرة محمد بن طلحة المالكي
وباصبهان ابا الفتح الخرقي وابا العباس الترك و
ابا موسى الحافظ وبالحرمين وبالشام
والجزيرة وكتب الكثير
وصنف وجود

قال
الذهبي قدم
بغداد وسكنها وتفقه بها
في مذهب الشافعي وجالس العلماء
وتميز وفهم وصار من احفظ الناس للحديث
واسانيده ورجاله مع زهد وتعبد ورياضة وذكر
صنف في الحديث عدة مصنفات واملى عدة مجالس و
كان كثير المحفوظ حلو المذاكرة يغلب عليه حفظ احاديث
الاحكام واملى طرق الاحاديث التي في المهذب واسندها
ولم يتمه وذكره ابن النجار فقال كان من الائمة
الحفاظ العالمين بفقه الحديث ومعانيه
ورجاله الف كتاب الناسخ
والمنسوخ

في
كتابا يجمع له
... في الانساب في
المتباينات والمختلفات في اسماء البلدان
المؤتلفات واحاديث المهذب لابي اسحق وكان ثقة حجة
واسناد احاديثها وعلا ولازم الخلوة والتصنيف وبث العلم
نبيلا زاهدا عابدا ورعا سمعت محمد بن محمد بن غانم الحافظ
ادرك اجلاء ثنا بابا سمعت محمد بن الفضل ابا بكر الحازمي
يقول كان شيخنا الحافظ ابو موسى يفضل ابا بكر على حفاظ
على عبد الغني المقدسي ويقول ما رايت شابا احفظ من
مات في جمادي الاولى سنة اربع وثمانين
وخمس مائة ۱۲ ذكره حسين
الموسوي كان الله له و
اصلح باله

ازان برای عبرت ارباب خبرت کافیست واضح ولائح میدداد ■ آنکه ازان ثابت میشود که
ابو یعلی اینحدیث را از طریق ابن البیلمانی از پدر خود از ابن عمر روایت کرده و این همان امر است که ما ب
آن در ماسبق در قدح روایت ابن عمر ایما کرده بودیم ولله الحمد علی ظهوره وله الشکر علی
انجلاءه للحق بی سفوه دوم آنکه ازان متحقق میشود که ابن البیلمانی که راوی این روایت پر
غوایت بتوسط پدر خود از ابن عمر است بحدی مقدوح و مجروح ست که مناوی بسبب شرم
وحیا از تصریح و تفصیل آن دل دزدیده بر کلمه بلیغه وابن البیلمانی حاله معروف اکتفا ورزیده
وچرا چنین نکند حالانکه آنچه سابقا از مخازی ومطاعن ومعائب وشناین ابن البیلمانی وپدرش
هر دو حسب تصریحات نقاد کبار وجهابذه احبار شنیدی قابل استحیاست نه محل استعلا سوم
آنکه ازان نمایان میگردد که اگرچه بعض علمای سنیه مثل ترمذی وابن ماجه وحاکم اینحدیث را
روایت کرده اند و بعضی از ایشان بر تحسین و تصحیح آن هم تجاسر نموده لیکن علامه ابن عبد الهادی
در کتاب تذکره خود این صنیع شنیع شانرا تعقب نموده ودر صدد رد و ابطال کلام ومقال شان
برآمده وازینجا ظاهر و باهر میشود که تحسین و تصحیح اینحدیث بحدی باطل و مضمحل ست که علمای
منصفین سنیه خود در ابطال واخمال آن می کوشند وحقیقت حال را باستار وحجب تلمیع وتمویه
نمی پوشند چهارم آنکه ازان متحقق میشود که علامه ابن عبد الهادی از راه کمال انصاف اعتراف
نموده که در متن اینحدیث نکارت ست وحیث ثبت بتحقیق هذا الحبر العلم فی المهارة
ان فی متن هذا الحدیث الشنیع نکارة وضح علی ارباب الخبرة والبصارة انه من مصنوعات
اصحاب الخلاعة والدعارة ومجعولات اولی الغرر والغمارة والحمد لله علی هذه
البشارة پنجم آنکه ازان متبین میگردد که شیخ ابن عبد الهادی یعنی ابن تیمیه این حدیث را تضعیف
نموده بلکه بموضوعیت آن از ترجیح داده وفی هذا کفایة للمکتفی وشفاء للمشتفی حیث
ظهر ان ابن تیمیة هذا المتعنت الشدید العناد الذی ملأ طاماته الاغوار والانجاد
قد اعترف بضعف هذا الخبر الواضح الاهدار بل رجح وضعه علی رغم آناف المثبتین
الانکاد ولله الحمد علی ایضاحه سبیل الرشاد وچون علامه ابن عبد الهادی در تذکره خود
در خاتمه گذاری اینحدیث کما ینبغی سعی جمیل بکار برده طریق انصاف وترک اعتساف بقدح وجرح

بیش از بیش نزد اہل نظر ممتاز بلکہ بشناعت و فظاعت بعض جملات و فقرات آن مثل جملہ فاسدہ حیثما کان سعد بن ابی وقاص کان الحق معہ و فقرۂ کاسدۂ عبد الرحمن بن عوف من تجار الرحمن چنانست کہ صبیان و نسوان ہم بر آن وقوف یافتہ از حسارت واضع آن در تعجب می‌افتند فضلا عن فحول الرجال و ارباب الکمال بیچم آنکہ این روایت پر غوایت مشتمل بر مدح معویہ خاویہ نیز ہست و دران واضع مدحور حیلہ علکل بنی صاحب سر و صاحب سری معاویہ ہم اقحام کردہ است حالانکہ از افادات اکابر و اعاظم واجلہ افاخم سنیہ مثل احمد بن حنبل و اسحق بن راہویہ حنظلی استاد بخاری و خود بخاری صاحب صحیح و نسائی صاحب سنن و حاکم صاحب مستدرک و ابن الجوزی صاحب کتاب الموضوعات و ابن تیمیہ حرانی صاحب منہاج و عینی صاحب عمدة القاری و ابن حجر عسقلانی صاحب فتح الباری متبین و محقق ست کہ ہیچ حدیثی در فضل معاویہ ثابت نشدہ و جملہ احادیث مدح معویہ موضوع و مفتری ست کما ستطلع علیہ فیما بعد انشاء اللہ تعالی پس بداہةً ظاہر شد کہ این روایت پر غوایت نیز حسب افادات این ہمہ نقاد عظام و جہابذۂ فخام سنیہ موضوع و مصنوع بعض حلاف سخافت و خرافت و اصحاب صفاقت و رقاعت میباشد و ہر چند بعد این جرح مفصل و نقض مکمل وہن و ہوان و فساد و بطلان جمیع روایات حدیث ارحم امتی الخ بر تمامی اصحاب ابصار و اعیان بخوبی واضح و عیان گشت و احتیاجی بنقل اقوال ناقدین با کمال کہ بالاجمال بر آن کلام کردہ اند باقی نماند لیکن بغرض مزید تشیید و ابرام بنای مقصود و مرام بعض افادات محققین اعلام و منقدین فخام سنیہ متعلق بقدح و جرح این حدیث دیگر مذکور می‌نمایم و بہرۂ وافی و حظ کافی از ہلکات و افحام ارباب مراء و خصام می‌ربایم لطف پیدا نیست مناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر بشرح این حدیث گفتہ ع من طریق ابن البیلمانی
ای اخرجہ ابو یعلی فی مسندہ
عن ابیہ عن ابن عمر بن الخطاب و ابن البیلمانی حالہ معروف لکن فی الباب ایضا عن انس و جابر و غیرہما عند الترمذی و ابن ماجة والحاکم و غیرہم لکن قالوا فی روایتہم بدل ارأف ارحم و قال ت حسن صحیح و قال ک علی شرطہما و تعقبہم ابن عبد الہادی فی تذکرتہ بان فی متنہ نکارة و بان شیخہ ضعفہ بل ذبح و ضعہ انتہی از این عبارت سراسر بشارت فوائد عدیدہ و عوائد سدیدہ کہ ہر یکے

كره الذهبي في طبقات الحفاظ فقال ولد سنة خمس وست وسبعمائة واعتنى بالرجال
والعلل وبرع وجمع وتصدى للافادة والاشتغال في القرآن والحديث والفقه والاصلين
النحو وله توسع في العلوم وذهن سيال وذكره في معجمه المختص وقال عني بفنون الحديث
ومعرفة رجاله وذهنه مليح وله عدة محفوظات وتواليف وتعاليق مفيدة كتب عني
واستفدت منه قال وسمعت منه حديثا يوم درسه بالصدرية ثم قال انبانا المزي
اجازة انا ابو عبد الله السروجي انا ابن عبد الهادي فذكر حديثا درس ابن الهادي
بالصدرية درس الحديث ولغيرها بالسفح وكتب بخطه المتقن الكثير وصنف كتبا
كثيرة بعضها كملت وبعضها لم يكمله لهجوم المنية عليه في سن الاربعين فمن
تصانيفه تنقيح التحقيق في احاديث التعليق لابن الجوزي مجلدان الاحكام الكبرى
المرتبة على احكام الحافظ الضياء كمل منها سبع مجلدات الرد على ابي بكر الخطيب الحافظ
في مسئلة الجهر بالبسملة مجلد المحرر في الاحكام مجلد فصل النزاع بين الخصوم في الكلام
على حديث افطر الحاجم والمحجوم مجلد لطيف الكلام على احاديث مس الذكر جزء كبير
الكلام على حديث البحر هو الطهور ماؤه الحل ميتته جزء كبير الكلام على حديث القلتين جزء
الكلام على حديث ابي سفيان ثلاث اعطنيهن يا رسول الله والرد على ابن حزم في قوله
انه موضوع جزء كتاب العمدة في الحفاظ كمل منه مجلدان تعليقة في الثقات كمل منها
مجلدات الكلام على احاديث مختصر ابن الحاجب مختصر ومطول الكلام على احاديث
كثيرة فيها ضعف من المستدرك للحاكم احاديث الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم
جزء منتقى من مختصر المختصر لابن خزيمة ومناقشته على احاديث اخرجها فيه فيها مقال
مجلد الكلام على احاديث محلل السباق جزء جزء في مسافة القصر جزء في قوله تعالى
لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى الآية جزء في احاديث الجمع بين الصلاتين في الحضر الاعلام
في ذكر مشايخ الائمة الاعلام اصحاب الكتب الستة عدة اجزاء الكلام على حديث الطواف
بالبيت صلاة جزء كبير في مولد النبي صلى الله عليه وسلم تعليقة على سنن البيهقي الكبير
كمل منها مجلدين جزء كبير في المعجزات والكرامات جزء في تحريم الربا جزء في تملك الاب

اینحدیث موضوع اہل خرافت سپردہ لہذا مناسب چنان مینماید کہ شطرے از مآثر علیہ ومفاخر سمیہ او از زبان اکابر حضرات اہلسنت درینمقام منقول شود پس باید دانست کہ ذہبی در تذکرة الحفاظ در ذکر مشایخ خود گفتہ وسمعت من الامام الاوحد الحافظ ذی الفنون شمس الدین محمد بن احمد بن عبد الہادی ولد سنة خمس وست وسبعمائة وسمع من القاضی ولی الدین عبد الدائم والمطعم واعتنی بالرجال والعلل وبرع وجمع وتصدی للافادة والاشتغال فی القرآات والحدیث والفقہ والاصول والنحو له توسع فی العلوم وذہن سیال توفی فی شہر جمادی الاولی سنة اربع واربعین وسبعمائة ونیز ذہبی در معجم مختص گفتہ محمد بن احمد بن عبد الہادی بن العماد عبد الحمید بن عبد الہادی بن یوسف بن محمد بن قدامة الفقیہ البارع المقری المجود المحدث الحافظ النحوی الحاذق صاحب الفنون شمس الدین ابو عبد اللہ المقدسی الجماعیلی الاصل الصالحی الحنبلی ولد سنة خمس وسبعمائة او قریبا منہا وسمع الکثیر من القاضی وابی بکر بن عبد الدائم وطائفة وعنی بفنون الحدیث ومعرفة رجالہ وذہنہ ملیح وله عدة محفوظات وتوالیف وتعالیق مفیدة کتب عنی واستفدت منه واللہ یصلحه ویسعدہ توفی فی جمادی الاولی سنة ۷۴۴ وطاب الثناء علیہ وزین الدین عبد الرحمن بن احمد المعروف بابن رجب الحنبلی در طبقات گفتہ محمد بن احمد بن عبد الہادی بن عبد الحمید بن عبد الہادی بن یوسف بن محمد بن قدامة المقدسی الجماعیلی الاصل ثم الصالحی المقری الفقیہ المحدث الحافظ الناقد النحوی المتفنن شمس الدین ابو عبد اللہ بن العماد ابی العباس ولد فی سنة اربع وسبعمائة وقرا بالروایات وسمع الکثیر من القاضی ابی الفضل سلیمان بن حمزة وابی بکر بن عبد الدائم وعیسی المطعم والحجار وزینب بنت الکمال وخلق کثیر وعنی بالحدیث وفنونه ومعرفة الرجال والعلل وبرع فی ذلک وتفقه فی المذہب وافتی وقرا الاصلین والعربیة وبرع فیہا ولازم الشیخ تقی الدین بن تیمیة مدة وقرا علیہ قطعة من الاربعین فی اصول الدین للرازی وقرا الفقه علی الشیخ مجد الدین الحرانی ولازم ابا الحجاج المزی الحافظ حتی برع فی الرجال واخذ عن الذہبی وغیرہ وقد

فیقبل منه وقال الذهبی فی معجمه المختص الفقیه البارع المقری المجود المحدث الحافظ النحوی
الحاذق ذو الفنون کتب عنی واستفدت منه وقال ابن کثیر کان حافظا علامة ناقدا
حصل من العلوم ما لا یبلغه الشیوخ الکبار وبرع فی الفنون وکان جبلا فی العلل والطرق
والرجال حسن الفهم جدا صحیح الذهن وقال الحسینی درس بالصدریه والضیائیه وتصدر
وقد حدث الذهبی عن المزی عن السروجی عنه وقال المزی ما التقیته الا واستفدت
منه ونقل الحسینی هذا الکلام عن الذهبی انه قال فی جنازته وله کتاب الاحکام فی
ثمان مجلدات والرد علی السبکی فی رده علی ابن تیمیه والمحرر فی الحدیث اختصره من الامام
فجوده جدا واختصر التعلیق لابن الجوزی وزاد علیه وحرره وشرح التسهیل فی مجلدتین
وله مناقشات لابن حیان فیما اعترض علی ابن مالک فی الالفیة وغیر ذلک وله
الکلام علی احادیث مختصر ابن الحاجب وشرع فی کتاب العلل علی ترتیب کتب الفقه ووقفت
منه علی المجلد الاول وجمع التفسیر المسند لم یکمله ایضا قال الذهبی ما اجتمعت به
قط الا واستفدت منه وکثر التاسف علیه لما مات وحضر جنازته من لا یحصی کثرة
ومات فی عاشر جمادی الاولی سنه اربع واربعین وسبعمائة ومحمد بن علی الشوکانی در بدر طالع
گفته محمد بن احمد بن عبد الهادی بن عبد الصمد بن عبد الهادی بن یوسف بن محمد
بن قدامة المقدسی الحنبلی شمس الدین ولد فی رجب سنه ۷۰۵ وسمع من التقی سلیمان
وابن سعد وطبقتهم وتفقه بابن مسلم وتردد الی ابن تیمیة ومهر فی الحدیث والفقه
والاصول والعربیة وغیرها قال الصفدی لو عاش لکان آیة کنت اذا لقیته سألته
عن مسائل ادبیة وفوائد عربیة فینحدر کالسیل وکنت اراه یرد علی المزی فی اسماء الرجال
فیقبل منه وقال الذهبی فی معجمه المختص الفقیه البارع المقری المجود الحافظ النحوی
الحاذق ذو الفنون کتب عنی واستفدت منه وقال ابن کثیر کان حافظا علامة ناقدا
حصل من العلوم ما لا یبلغه الشیوخ الکبار وبرع فی الفنون وکان جبلا فی العلل والطرق
والرجال حسن الفهم جدا صحیح الذهن ومن الغریب انه حدث الذهبی عن المزی عن
السروجی عنه وقال المزی ما التقیت به الا واستفدت منه وله کتاب الاحکام فی ثمان

من مال ولده ما شاء جزء فی العقیقة ترجمة الشیخ تقی الدین بن تیمیة منتقی من تهذیب
الکمال للمزی کمل منه خمسة اجزاء اقامة البرهان علی عدم وجوب صوم الثلاثین
من شعبان جزء جزء فی فضائل الحسن البصری رحمه الله جزء فی حجب الام بالاخوة وانهم
لا یحجبون من ثلاثة جزء فی العبر جزء فی فضائل الشام صلاة التراویح جزء کبیر الکلام علی
احادیث لبس الخفین للمحرم جزء کبیر جزء فی صفة الجنة جزء فی المراسیل جزء فی مسئلة الجد
والاخوة منتخب من مسند الامام احمد مجلدان منتخب من سنن البیهقی مجلد منتخب
من سنن ابی داود مجلد لطیف تعلیقة علی التسهیل فی النحو کمل منها مجلدان جزء فی
الکلام علی حدیث افرضکم زید احادیث حیاة الانبیاء فی قبورهم جزء تعلیقة علی
العلل لابن ابی حاتم کمل منها مجلد تعلیقة علی الاحکام لابی البرکات بن تیمیة تکملة
منتقی علل الدارقطنی مجلد جزء فی الامر بالمعروف والنهی عن المنکر شرح الالفیة لابن مالک
جزء ما اخذ علی تصانیف ابی عبد الله الذهبی الحافظ شیخه اجزاء عدة حواش علی کتاب
الالمام جزء فی الرد علی ابی حیان النحوی فیما رده علی ابن مالک واخطأ فیه جزء فی جمع
الضمیر جزء فی تحقیق الهمز والابدال فی القرأت وله رد علی ابن طاهر وابن دحیة وغیرهما
وتعالیق کثیرة فی الفقه واصول الحدیث ومنتخبات کثیرة فی انواع العلوم وحدث بشیء من
مسموعاته وسمع منه غیر واحد وقد سمعت من ابنه فانه عاش بعده نحو عشر سنین
توفی الحافظ ابو عبد الله فی عاشر جمادی الاولی سنة اربع واربعین وسبعمائة ودفن
بسفح قاسیون وشیعه خلق کثیر وتاسفوا علیه ورؤیت له منامات حسنة رحمه الله
تعالی وابن حجر عسقلانی در درر کامنه گفته محمد بن احمد بن عبد الهادی بن عبد الحمید بن الهادی
بن یوسف بن محمد بن قدامة المقدسی الحنبلی شمس الدین احد الاذکیا ولد فی رجب
سنة خمس وسبعمائة وقیل قبلها وقیل بعدها وسمع من التقی سلیمان والمطعم وابن
سعد و بقصر وتفقه بابن مسلم وتردد الی ابن تیمیة ومهر فی الحدیث والفقه والاصول
والعربیة وغیرها قال الصفدی لو عاش لکان آیة کنت اذا لقیته سألته عن مسائل
ادبیة وفوائد عربیة فینحدر کالسیل وکنت اراه یوافق المزی فی اسماء الرجال ویرد علیه

وتوالیف مفیدة کتب عنی واستفدت منه درس بالحدیث وبغیره بالسفح وکتب بخطه الحسن المتقن الکثیر فمن تصانیفه الاحکام الکبری وکتاب العمدة فی الحفاظ والکلام علی احادیث کثیرة فیها ضعف من المستدرک للحاکم وغیره والاعلام فی ذکر مشایخ الائمة الاعلام وترجمة الشیخ تقی الدین بن تیمیة مجلد ومنتقی من تهذیب الکلام للمزی ومنتخب من سنن البیهقی وسنن ابی داؤد وقد عد ابن رجب من مولفاته ما یزید علی خمسین کتابا وقال حدث بشیٔ من مسموعاته وسمع منه غیر واحد وقد سمعت من ابنه فانه عاش بعده نحو عشر سنین قال وتوفی سنه ٧٤٤ ودفن بسفح قاسیون وشیعه خلق کثیر وتاسفوا علیه ورؤیت له منامات حسنة رحمه الله تعالی رحمة واسعة ونیز مولوی صدیق حسن خان معاصر در اتحاف النبلا گفته محمد بن احمد بن عبد الهادی بن عبد الحمید بن عبد الهادی بن یوسف بن محمد بن قدامة المقدسی الحنبلی شمس الدین یکی از اذکیا بود در سنه خمس وخمسین وسبعمائة متولد شده وقیل قبلها وقیل بعدها وسماعت از تقی سلیمان ومطعم وابن سعد وطبقه ایشان نموده وتفقه با بن مسلم کرده نزد شیخ الاسلام تقی الدین بن تیمیه رح آمد ورفت میکرد ماهرست در حدیث وفقه واصول وعربیت وجز آن صفدی گفته لو عاش لکان آیة کنت اذا لقیته سألته عن مسائل ادبیة وفوائد عربیة فینحدر کالسیل وکنت اراه یوافق المزی فی اسماء الرجال ویرد علیه فیقبل منه وذهبی در معجم خود گفته الفقیه البارع المقری المجود المحدث الحافظ النحوی الحاذق ذو الفنون کتب عنی واستفدت منه وابن کثیر گفته کان حافظا علامة ناقدا حصل من العلوم ما لا یبلغه الشیوخ الکبار برع فی الفنون وکان جبلا فی العلل والطرق والرجال حسن الفهم جدا صحیح الذهن حسینی گفته در صدریه وضیائیه درس گفته وصدر آنجا بوده ومزی گفته اکتفیت به انا واستفدت منه کتاب الاحکام او در هشت مجلدست ومحرر در حدیث وانرا از الامام اختصار نموده بغایت جید ونیز اختصار تعلیق ابن جوزی فرموده وبر آن افزوده ومحرر ساخته وشرح تسهیل دو مجلد او را مناقشات ست با ابو حیان بابت اعتراض او بر ابن مالک در الفیه وغیره وکلام ست بر احادیث مختصر ابن الحاجب وشرح کتاب العلل بر ترتیب کتب فقه وتفسیری مسند نوشته لیکن کامل نگشته واو راست رد بر سبکی در رد او بر ابن تیمیه

مجلدات والرد علی السبکی فی رده علی ابن تیمیة والمحرر فی الحدیث اختصره من الامام ابن دقیق العید فجوده جدا واختصر التعلیق لابن الجوزی وزاد علیه وحرره وشرح التسهیل فی مجلدین وله مناقشات لابی حیان فیما اعترض به علی ابن مالک فی الالفیة وغیر ذلک وله الکلام علی احادیث مختصر ابن الحاجب وشرع فی کتاب العلل علی ترتیب کتب الفقه وجمع التفسیر المسند ولم یکمل قال الذهبی ما اجتمعت به قط الا واستفدت منه ومات فی عاشر جمادی الاولی سنة ۷۴۴ فکان عمره دون اربعین سنة وتاسف الناس علیه - ومولوی صدیق حسن خان معاصر در تاج مکلل گفته محمد بن احمد بن عبد الهادی المقدسی شمس الدین ابن قدامه المقدسی الفقیه المحدث الحافظ الناقد النحوی المتفنن ولد فی رجب سنة ۷۰۵ او ۷۰۴ سمع من التقی سلیمان وابن سعد وطبقتهم وتفقه بابن مسلم وتردد الی ابن تیمیة ومهر فی الحدیث قال الصفدی لو عاش لکان آیة کنت اذا سألته عن مسائل ادبیة وفوائد عربیة ینحدر کالسیل وکنت اراه یرد علی المزی فی اسماء الرجال فیقبل منه وقال الذهبی فی معجمه المختص الفقیه البارع المقری المجود الحافظ النحوی الحاذق فی الفنون کتب علی واستفدت منه وقال ابن کثیر کان حافظا علامة ناقدا حصل من العلوم ما لا یبلغه الشیوخ الکبار وبرع فی الفنون وکان جبلا فی العلل والطرق والرجال حسن الفهم جدا صحیح الذهن له کتاب الاحکام فی ثمان مجلدات والرد علی السبکی فی رده علی ابن تیمیة والمحرر فی الحدیث وشرع فی کتاب العلل ولم یکمل قال الذهبی ما اجتمعت به قط الا واستفدت منه مات سنة ۷۴۴ وکان عمره دون اربعین سنة وتاسف الناس علیه هکذا فی البدر الطالع قال ابن رجب سمع الکثیر وعنی بالحدیث وفنونه وتفقه فی المذهب وافتی وقرأ الاصلین والعربیة وبرع فیها ولازم الشیخ تقی الدین بن تیمیة مدة ولازم المزی الحافظ حتی برع فی الرجال واخذ عن الذهبی وغیره وقد ذکره الذهبی فی طبقات الحفاظ وقال ولد سنة خمس وست وسبعمائة وله توسع فی العلوم وذهن سیال تصدی للافادة والاشتغال بالقران والحدیث وذکره فی معجمه المختص وقال عنی بفنون الحدیث ومعرفة رجاله وله عدة محفوظات وتعالیق

نبیه اللّٰه ورسوله وحمزة اسد اللّٰه واسد رسوله وعباس بن عبد المطلب عمی وصنو ابی والحسن والحسین سید اشباب اهل الجنة وجعفر بن ابی طالب یطیر فی الجنة مع الملائکة حیث شاء واول من یقرع باب الجنة بلال بن حمامة واول من یستقی من حوضی صهیب و اول من یصافح الملائکة فی مفازة القیامة ابو الدرداء واول من یاکل ثمرة الجنة ابو الدحداح وعبد اللّٰه بن عمر من وفد الرحمن وعمار بن یاسر من السابقین ولکل شیئ فارس وفارس القران عبد اللّٰه بن عباس ولکل نبی خلیل وخلیلی سعد بن معاذ ولکل نبی حواری وحواری طلحة والزبیر ولکل نبی خادم وخادمی انس بن مالک ولکل امة حکیم وحکیم هذه الامة ابو هریرة وفی الاستیعاب وابو هریرة وعاء للعلم وعند سلمان علم لا یدرک وما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذی لهجة اصدق من ابی ذر انتهی وحسان بن ثابت مؤید بروح القدس وصوت ابی طلحة فی الجیش خیر من فئة ثم قال اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم ازین عبارت سراسر خسارت که بطلان وفساد آن اظهر من الشمس وابین من الامس ست واطلاق روایت هم بران ظلم عظیمی باشد فضلا عن اطلاق الحدیث علیه بر ناظر ماهر بخوبی ظاهر وباهر میگردد که حضرات اهلسنت در اختلاق اکاذیب وافتعال اعاجیب کدام ید طولی دارند ودر مدح اصحاب از لغو وکذب چها خرافات اسمار ست که آنرا از حدیث نمی شمارند وچگونه هنگام وضع وافترا اصلا خیالی از عار وغضب جبار بخاطر خود نمی آرند وچسان در لسنج اکذوبات بادیة الهوان وسرد اعجوبات ظاهرة البطلان راه تقدم وتفوق بر مسیلمه وسجاح مے سپارند فاللّٰه حسیبهم ومجازیهم وهو المظهر لمثالبهم ومخازیهم چهارم آنکه عاصمی درین کلام متفوه شده باینکه یکی از ابواب مدینه علم ابوبکر ست واو اول باب وافضل بابست زیرا که جناب رسالتمآب صلی اللّٰه علیه وآله اورا اول اصحاب گردانیده است در حدیثی که دران اصحاب خود را ذکر فرموده وهر یکے را بیک خاصیت مخصوص نموده پس او باب بود در رحمت ورافت بمسلمین وشفقت بر ایشان چنانچه آنحضرت فرموده ارحم امتی ابو بکر ودر روایت دیگر وارد ست ارأف امتی بامتی ابو بکر ورحمت بمسلمین حاصل نمیشود الا از اصل علم واین تفوه عاصمی نزد اصحاب اذهان اوضح السخف والهوان ست زیرا که اولاً ابوبکر را باب مدینه علم قرار دادن نظر بجهالات متکاثره وعمایات متضافره او بدیهی البطلان

محرر سطور گوید و شاید این رد همان کتاب اوست مسمی بالصارم المنکی علی نحر السبکی که فقیر بر آن مطلع شده
و در سفر حج وقت روانگی در مرکب هوای نوشته مجلدی لطیف ست در تحقیق مسئله زیارت قبور و سفر
برای آن و حق آنست که مثل این کتابی درین باب الی الآن دیده نشد دلالت دارد بر سعت
علم و کمال اطلاع و نهایت استقامت ذهن و صحت حافظه و توقف مع الانصاف او والله اعلم
ذهبی گفته ما اجتمعت به الا و قد استفدت منه و چون وی بمرد تاسف بسیار بر انتقالش
کردند و بر جنازه او ازدحام بسیار شد تا آنکه شمارش دشوار است ذکر ذلک الحافظ ابن حجر العسقلانی
فی الدرر الکامنه فی احوال اهل المائة الثامنه **و از جمله مطربات غریبه و مغربات عجیبه آنست**
که دیار بکری صاحب خمیس از روایات مفتعله مصنوعه و طرق مخترعه موضوعه احادیثی که افاکین سابقین
و صناعین ماضین ساخته و پرداخته اند هیچ یکی را در باب مدح اصحاب کافی و وافی ندانسته حسبة لله ازالة
بعنوان اطالت بنیان خرافت آقران عجیب و غریب که هر جمله و هر فقره آن سوای بعض دلیل واضح و برهان
لائح بر کذب و افتعال و وضع و انتحال آنست آورده طریق مظلم جمع و تلفیق اکاذیب بارده و مسلک
مهلک ربط و تنسیق بطلات شارده باقدام کمال تجاسر و اجترا و ازلام نهایت تقول و افترا سپرده حیث
قال فی کتابه المعروف بالخمیس و فی الحدیث ارحمکم بامتی ابوبکر و اخی فکم
فی دین الله عمر و اشدکم حیاء عثمان و اقضاکم علی و لکل نبی حواری و حواری طلحة
والزبیر ابن عمتی و حیث دار سعد بن ابی وقاص فالحق معه و عبد الرحمن بن عوف
من تجار الرحمن و ابو عبیدة امین الله و امین رسوله ذکره فی العمدة و زاد فی الریاض
النضرة و سعید بن زید من احباء الرحمن و فی بحر العلوم قال صلی الله علیه و سلم ارحمکم
بامتی ابی بکر و اقواکم فی دین الله عمر و اشدکم حیاء عثمان و اقضاکم علی و اعلمکم
بالحلال و الحرام معاذ و اقرأکم لکتاب الله ابی و افرضکم زید و اشهدکم خزیمة بن
ثابت و اعلمکم بالمنافقین حذیفة بن الیمان من اصفیاء الرحمن و سعید بن زید من
احباء الرحمن و عبد الرحمن بن عوف من تجار الرحمن و ابو عبیدة بن الجراح امین الله
و امین رسوله و من اراد ان ینظر الی عیسی بن مریم فلینظر الی زهد ابی ذر و رضیت لامتی
ما رضی لها ابن ام عبد و ان الجنة مشتاقة الی سلمان اشوق من سلمان الی الجنة و خالد

لم ار فی الشر کالليلة ويلكم ما انتم لما لا تقبلون عنا قراكم هات طعامك فجاء به فوضع
يده فقال بسم الله الاولى للشيطان فاكل واكلوا و مسلم در صحیح خود در باب اكرام الضيف و فضل
ایثاره گفته حدثنا محمد بن مثنی قال نا سالم بن نوح العطار عن الجريری عن ابی عثمان عن
عبد الرحمن بن ابی بكر قال نزل علينا اضياف لنا قال وكان ابی يتحدث الی رسول الله
صلی الله عليه وسلم من الليل قال فانطلق وقال يا عبد الرحمن افرغ من اضيافك قال
فلما امسيت جئنا بقراهم قال فابوا فقالوا حتى يجئ ابو منزلنا فيطعم معنا قال فقلت
لهم انه رجل حديد وانكم ان لم تفعلوا خفت ان يصيبنی منه اذی قال فابوا فلما
جاء لم يبدأ بشئ اول منهم فقال فرغتم من اضيافكم قال قالوا لا والله ما فرغنا قال الم
آمر عبد الرحمن قال وتنحيت عنه فقال يا عبد الرحمن قال فتنحيت عنه قال فقال يا غنثر
اقسمت عليك ان كنت تسمع صوتی الا جئت قال فجئت قال فقلت والله ما لی ذنب هؤلاء
اضيافك فسلهم قد اتيتهم بقراهم فابوا ان يطعموا حتى تجئ قال فقال ما لكم الا تقبلوا
عنا قراكم قال فقال ابو بكر فوالله لا اطعمه الليلة قال فقالوا فوالله لا نطعمه حتى تطعمه
قال فقال ما رأيت فی الشر كالليلة قط ويلكم ما لكم الا تقبلوا عنا قراكم قال ثم قال اما الاولى
فمن الشيطان هلموا قراكم قال فجئ بالطعام فسمى فاكل واكلوا قال فلما اصبح غدا على النبی
صلی الله عليه وسلم فقال يا رسول الله بروا وحنثت قال فاخبره فقال بل انت ابرهم واخيرهم
قال ولم تبلغنی كفارة و ازین واقعه لطیفه غریبه بحمد الله تعالی فوائد عدیده عجیبه ظاهر شد اول
آنکه ازان ثابت گردید که هرگاه اضیاف ابو بکر بسبب موجود نبودن او از خوردن طعام انکار کردند بنا بر
روایت بخاری عبد الرحمن بن ابی بکر گفت که طعام را بخورید که اگر نخورید و ابو بکر آمد هر آینه ما از و ملاقی اذیت
میشویم و از روایت مسلم واضحست که عبد الرحمن بتصریح گفت انه رجل حديد وانكم ان لم تفعلوا
خفت ان يصيبنی منه اذی یعنی ابو بکر مردیست صاحب حدت و شما اگر نخورید من خوف میکنم
که مرا ازو اذیتی برسد و این دلیل صریحیست بر آنکه ابو بکر مرد تند مزاج بود و با اهل خود خیلی سیئ الخلق
می زیست و اولاد او بی قصور و بی خطا ازو خائف می ماندند پس اینچنین شخص را ارحم امت بامت
گفتن چه قدر کذب بی اصل ست دوم آنکه ازان واضح شد که وقتیکه اضیاف ابو بکر بعد این کلام

است سبحان الله کسیکه از فرط جهالت منع اثبات ولاء و میراث عمه و خاله را نداند کے قابلیت آن دارد
که باب مدینه علم قرار داده شود هل هذا الا قلة الحياء وكثرة الاعتداء **ثانیاً** اینچنین کس را
اول و افضل ابواب مدینه علم گردانیدن جلاعت و خلاعت خود را باقصای حدود رسانیدنست
ثالثاً استدلال بحدیث ارحم امتی که بعضی از افاکین وضاعین وکذابین صناعین آنرا ساخته
و پرداخته اند نزد ارباب تحقیق و تنقید قابل اصغا و التفات نیست وقد مر بیان ذلك مستوفی
بحمد الله تعالی **رابعاً** تتبع احوال قساوت اشتمال ابوبکر خود ناظر بصیر را مضطر سکند بانیکه این حدیث
موضوع را افک صریح و کذب فضیح بداند و هر جنبه مطاعن مخزیه و مشائن مردیه ابوبکر مثل ترک
شرکت در تجهیز و تکفین جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم و اهتضام اهلبیت علیهم السلام و غصب
فدک از بضعه خیر الانام صلی الله علیه و آله الی یوم القیام و ترک قصاص خالد قاتل مالک بن نویره
و احراق فجاءة سلمی وغیر ذلک که دلائل قطعیه قساوت قلب ابی بکر و کمال بعد از سجیه مرضیه ترحم میباشد در کتب
اصحاب ما رضوان الله علیهم خصوصاً در کتاب مستطاب تشیید المطاعن و کشف الضغائن تصنیف
جناب والد علامه احله الله دار الکرامه ببسط التفصیل مرقوم است لیکن بخیف در ینمقام برایراد بعض اخبار
طرفه اقتصار مینمایم پس از انجمله **است** قصه پرغصه غیظ و غضب حضرت ابوبکر با ضیاف خویش
بخاری در صحیح خود در کتاب الادب گفته باب ما یکره من الغضب و الجزع عند الضيف
حدثنا عياش بن الوليد حدثنا عبد الاعلى قال حدثنا سعيد الجريري عن ابي عثمان
عن عبد الرحمن بن ابي بكر ان ابا بكر تضيف رهطا فقال لعبد الرحمن
دونك اضيافك فاني منطلق الى النبي صلى الله عليه وسلم فافرغ من قراهم قبل ان
اجيء فانطلق عبد الرحمن فاتاهم بما عنده فقال اطعموا فقالوا اين رب منزلنا
قال اطعموا قالوا ما نحن باكلين حتى يجيء رب منزلنا قال اقبلوا عنا قراكم فانه ان جاء
ولم تطعموا لنلقين منه فابوا فعرفت انه يجد علي فلما جاء تنحيت عنه فقال ما صنعتم
فاخبروه فقال يا عبد الرحمن فسكت ثم قال يا عبد الرحمن فسكت فقال يا غنثر اقسمت
عليك ان كنت تسمع صوتي لما جئت فخرجت فقلت سل اضيافك فقالوا صدق اتانا به
قال فانما انتظرتموني والله لا اطعمه الليلة فقال الآخرون والله لا نطعمه حتى تطعمه قال

[illegible] وهذا المقام [illegible] والله [illegible] الانتصار [illegible]

در صورت ظن تفریط استعلام حقیقت حال لازم بود و بی استعلام واستدراک این همه غیظ و غضب و شور و شغب بیجا آغاز نهادن دلیل سوء خلق و شدت خرق و مجانبت از رافت و رحمت پیدا شد و علاوه برین از روایات بخاری ظاهرست که ابو بکر وقت ورود در خانه از متعلقین خود سوال کرده بود که شما با مهمانان چه کردید و ایشان از حال انکار اضیاف خبر داده بودند چنانچه دران واردست فقال ما صنعتم فاخبروه ولیکن ابو بکر باوصف اطلاع بر حقیقت حال و بیجرم بودن عیال عتاب و خطاب بیجا و سب و شتم شنیع بعمل آورده و خود را از دائره اهل مروت و تهذیب بیرون برد و ششم آنکه ازان لائح گردید که ابو بکر بعد عتاب بر عیال با مهمانان خود هم عتاب آغاز نهاد و داد خلاعت و وقاحت با ایشان داد و از سر ایذا رسانی با ایشان گفت که شما در انتظار من ماندید قسم بخدا که من این طعام را درین شب نخواهم خورد و مقصود ابو بکر ازین کلام آن بود که چون شما در انتظار من ماندید و طعام نخوردید حالا سزای شما نیست که من قسم میخورم که این طعام را نمی خورم پس شما ناچار هستید که یا تنها بدون من بخورید یا گرسنه بمیرید چون این صنیع شنیع ابو بکر از آداب مهمان نوازی بسیار بعید بود اضیاف ابو بکر ازرده شدند و قسم خوردند که طعام را نخواهند خورد تا ابو بکر نخورد و ازینجا حال عطوفت و رافت ابو بکر بامت بخوبی واضح میشود زیرا که اکرام ضیف عقلا و عرفا و شرعا بهر صورت لازم ست و اجلاف عرب هم مهمانان را ازخود ازرده نمی کنند سیما در حالیکه ایشان بی قصور باشند و اضیاف ابو بکر تقصیری نکرده بودند جز انکه در انتظار او ماندند و این امر موجب جرمی نیست که موجب این همه توهین و تهجین ایشان باشد بلکه عادت حسنه اضیاف ست که میخواهند مضیف ایشان هم با ایشان در طعام شریک شود مگر نمی دانی که حضرت سلمان رضوان الله علیه وقتیکه مهمان ابو الدرداء شدند و ابو الدرداء طعام را برای ایشان درست کرده حاضر کرد و گفت شما میل فرمائید که من صائم هستم حضرت سلمان فرمودند که من نخواهم خورد تا تو نخوری آخر ابو الدرداء بر خاطر داری حضرت سلمان صوم را افطار کرد و با ایشان در طعام خوردن شریک شد

قال البخاری فی صحیحه فی کتاب الادب حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا هشام اخبرنا معمر عن الزهری عن ابی سلمة عن ابی هریرة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من کان یومن بالله والیوم الاخر فلیکرم ضیفه ومن کان یومن بالله والیوم الاخر فلیصل رحمه ومن کان یومن بالله والیوم الاخر فلیقل خیرا او لیصمت انتهی ولینظر العاقل فی قوله صلی الله علیه وسلم من کان یومن بالله والیوم الاخر فلیکرم ضیفه وفی قوله صلعم من کان یومن بالله والیوم الاخر فلیقل خیرا او لیصمت فان فیهما معتبر و ای معتبر والله الموفق ۱۲ منه

عبد الرحمن ہم انکار از خوردن طعام کردند عبد الرحمن یقین کرد کہ ابوبکر بعد آمدن بر او غضب خواہد کرد و این ہم دلیل واضح شدت و غلظت او بر اہل و عیال خود میباشد سوم آنکہ ازان نمایان شد کہ وقتیکہ ابوبکر آمد عبد الرحمن از خوف ابوبکر در کنارہ خود را مخفی کرد و ازینجا ہم حال نہایت شدت و بی رحمی او بر اولاد و متعلقین خود واضح و لائح میشود چہارم آنکہ ازان آشکار گردید کہ وقتیکہ ابوبکر آمد و از حال ضیافت اضیاف خود آگاہ شد بقصد عتاب عبد الرحمن را صدا زد عبد الرحمن از خوف او ساکت شد باز ابوبکر صدا زد باز عبد الرحمن سکوت اختیار کرد و این معنی نیز دلیل نہایت ابتلای ابوبکر بحدت مزاج ست کہ عبد الرحمن تا این حد خود را از حاضر شدن پیش ابوبکر بخوف غیظ و غضب او باز داشت پنجم آنکہ ازان واضح شد کہ ابوبکر بجرم و خطا عبد الرحمن را بلقب غنثر کہ کلمہ بس ثقیل ست و بمعنای لئیم میباشد و دیگر معانی قبیحہ ہم دارد بنواخت و از روایات دیگر کہ بخاری در صحیح خود در باب قول الضیف لا اکل حتی تاکل آوردہ صریح واقع ست کہ ابوبکر عبد الرحمن و دیگر متعلقین خود را بسب و شتم یاد نمود و بدعای بریدہ شدن بینی یا گوش یا لب نوازش کرد حیث قال فیہ فغضب ابوبکر فسب و جدع و قسطلانی در ارشاد الساری بشرح این جملہ گفتہ فسب ای شتم لظنہ انہم فرطوا فی حق ضیفہ و جدع بالجیم المفتوحة والدال المہملة المشددة و بعدہا عین مہملة دعا بقطع الانف او الاذن او الشفة و عینی در عمدة القاری گفتہ قولہ و جدع بفتح الجیم و تشدید الدال و بالعین المہملة ای قال یا مجدوع الاذنین فدعی علیہ بذلک و این افراط غیظ و غضب و بدزبانی کہ از ابوبکر با اہل و عیال خود بیجا واقع شدہ دلیل واضح بعد او از اسرہ رحمت و رافت میباشد و تاویلی کہ قسطلانی بقول خود لظنہ انہم فرطوا فی حق ضیفہ نمودہ مجوز این ہمہ خشونت کلام و سوء خلق نمیتواند شد زیرا کہ

قولہ غنثر بضم الغین المعجمة وسکون النون وفتح المثلثة وبالراء [illegible] ومعناہ یا جاہل وقیل اللئیم وقیل الثقیل [illegible] عبد الرحمن یا غنثر قیل ہو الثقیل الوخم وقیل ہو الجاہل [illegible] فی لسان العرب [illegible] عبد الرحمن رضی اللہ عنہما [illegible]

والعین وہو شتم ای یا جاہل من الغثارة وہو الجہل او یا حمو من الغثراء وہی الضبع وقد توصف بہا [illegible] او یا ثقیل وہو الذی فیہ بلا زہرة

بجبور و مضطر شده طعام را طلبید و خوردن شروع کرد و اعتراف کرد که حالت اولی که دران نهیب
و حلف کرده بود از شیطان بود دوازدهم آنکه ازان پیدا شد که ابوبکر روز دیگر وقتیکه حاضر خدمت جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم شد اظهار تلهف و تاسف بر حنث خود و بر اضیاف نمود و ازینجا هویدا
است که چقدر ابوبکر از صمیم قلب میخواست که یمین خود که موجب اذیت اضیاف او بود باقی ماند
و دران حانث نگردد و از وفا کردن اضیاف بیمین خود و بخلاف قسم عمل کردن خود منضجر بود
اما آنچه مسلم در آخر روایت افزوده که معاذ الله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بخطاب
ابوبکر فرمود بل انت ابرّهم واخیرهم پس مفتعل محض است و چگونه کسی باور میتوان کرد که اینچنین مرتکب
خلاف مروت و حمیت و خلاف شریعت و طریقت که با اضیاف خود این همه جنگ و جدل آغاز
نهاده داد خلاعت و جلاعت داده باشد و هیچ دقیقه از دقائق توهین و تهجین اضیاف خود فرو نگذاشته
باشد معاذ الله نزد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم از اضیاف مظلومین خود ابرّ و اخیر بوده باشد
حاشا و کلا اینچنین حکم جائر و کلام بائر از حضرت ختمی مرتبت صلوات الله وسلامه علیه وآله هرگز صادر
نمیتواند شد و از جمله دلائل بُعد حضرت ابی بکر از ترحم و تعطف قصه پر غصه توهین و تهجین حضرت عائشه
و گرفتن حضرت ابوبکر ان مخدره را بقصد لطم و حطم میباشد محی السنة بغوی در مصابیح گفته عن النعمان
بن بشیر انه قال استاذن ابوبکر رضی الله عنه علی النبی صلی الله علیه وسلم فسمع صوت
عائشة رضی الله عنها عالیا فلما دخل تناولها لیلطمها وقال لا اراک ترفعین صوتک
علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فجعل النبی صلی الله علیه وسلم یحجزه وخرج ابوبکر
مغضبا فقال النبی صلی الله علیه وسلم حین خرج ابوبکر کیف رأیتنی انقذتک من الرجل
قالت فمکث ابوبکر ایاما ثم استاذن فوجدهما قد اصطلحا فقال لهما ادخلانی فی سلمکما
کما ادخلتمانی فی حربکما فقال النبی صلی الله علیه وسلم قد فعلنا قد فعلنا و ولی الدین ابن الخطیب
در مشکوة المصابیح گفته وعن النعمن بن بشیر قال استاذن ابوبکر علی النبی صلی الله علیه وسلم فسمع
صوت عائشة عالیا فلما دخل تناولها لیلطمها وقال لا اراک ترفعین صوتک
علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فجعل النبی صلی الله علیه وسلم یحجزه وخرج ابوبکر مغضبا
فقال النبی صلی الله علیه وسلم حین خرج ابوبکر کیف رأیتنی انقذتک من الرجل قالت فمکث

کما رواه البخاری[۱] فی صحیحہ پس اگر ابو بکر فی الجملہ عطوفتی ہم داشت لازم بود که گاه شلیت از حال انتظار اضیاف فی الفور آماده بر مواکلت شان گردد و اگر فرضاً صائم ہم باشد صوم را ترک بکند نه اینکه این قدر ہا بر ترک مواکلت اصرار ورزیده اذیت رسانی اضیاف خود را باقصی الغایه رساند و ازینجا این ہم متحقق گردید که اگر ابو بکر شمه از رافت و رحمت میداشت او را لازم بود که بعد دریافت شدن اینمعنی که اضیاف منتظر او مانده بخدمت ایشان از عدم حضور خود عذر بجا آرد و دلجوی شان نماید نه آنکه بکلام خشونت التیام خود واللہ لا اطعمه اللیلة در اذیت ایشان بیفزاید ہفتم آنکه ازان ظاهر شد که ابو بکر از مزید جہل برامر مرجوح قسم خورد زیرا که پر ظاهر ست که خوردن طعام با اضیاف راجح ست و ترک آن مرجوح میباشد و اگر ترک آن مستوجب استخفاف و توہین اضیاف گردد مرجوحیت آن بحد حرمت ہم میرسد و درین قصه حالت ہمین بود چه اضیاف ابوبکر تا زمان دراز در انتظار ابو بکر ماندند و چیزی نخوردند و بعد ورود ابوبکر مطلوب حتمی شان این بود که ہمراه او طعام بخورند و بلاریب درین صورت نخوردن ابو بکر توہین و تہجین صریح شان بود پس اصرار ابو بکر بر نخوردن طعام با ایشان و قسم یاد کردن بران چقدر خطا بر خطا و مظہر جور و جفای آن معدن اعتدا خواہد بود ہشتم آنکه ازان واضح شد که اضیاف از قسم بیجای ابو بکر بحدی ناراض شدند که خود ہم بر نخوردن خود تا وقتیکه ابو بکر نخورد قسم یاد کردند و ازینجا نیز میتوان دانست که ابو بکر بچه حد خود را مصدر غیظ و غضب بی محل گردانیده و بچه عنوان اضیاف خود را اذیت و الم رسانیده نہم آنکه ازان متبین گردید که ابو بکر بعد قسم خوردن اضیاف ہم از غیظ و غضب خود باز نیامد بلکه بکلمه مولمه لما دفی الشر کا للیلة اضیاف خود را اظہار شر و المودہ و این نہایت ایلام و ایذاء آن جماعه است دہم آنکه ازان متحقق شد که ابو بکر از فرط غضب دعای بد بر اضیاف خود کرد و بخطاب ایشان جمله خشنه ویلکم ما انتم الا تقبلون عنا قراکم بر زبان آورده ایلام و افجاع اضیاف را باقصی الغایه رسانید و آنجماعت را که یقیناً از اصحاب جناب رسالتماب صلی اللہ علیه و اله وسلم بودند اندیشه تام و ایلام مالا کلام نموده خود را مستحق کمال نکال گردانید یازدہم آنکه ازان ظاہر شد که ابو بکر در آخر کار

[۱] قال البخاری فی کتاب الادب ... محمد بن بشار حدثنا جعفر بن عون حدثنا ابو العمیس عن عون بن ابی جحیفة عن ابیه قال اخی النبی صلی اللہ علیه وسلم بین سلمان و ابی الدرداء فزار سلمان ابا الدرداء فرای ام الدرداء متبذلة فقال لها ما شانک قالت اخوک ابو الدرداء لیس له حاجة فی الدنیا فجاء ابو الدرداء فصنع له طعاما فقال کل فانی صائم قال ما انا باکل حتی تاکل فاکل فلما کان اللیل ذهب ابو الدرداء یقوم فقال نم فنام ثم ذهب یقوم فقال نم فلما کان آخر اللیل ... قال سلمان قم الآن قال فصلیا فقال له سلمان ان لربک علیک حقا و لنفسک علیک حقا و لاهلک علیک حقا فاعط کل ذی حق حقه فاتی النبی صلی اللہ علیه وسلم فذکر ذلک له فقال النبی صلی اللہ علیه وسلم صدق سلمان انتهی ۱۲ منه

احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی در مسند خود گفته ثنا ابو نعیم ثنا یونس ثنا العیزار بن حریث قال ق
النعمان بن بشیر قال استاذن ابو بکر علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فسمع صوت
عائشة عالیا وهی تقول والله لقد عرفت ان علیا احب الیک من ابی ومنی مرتین
او ثلاثا فاستاذن ابو بکر فدخل فاهوی الیها فقال یا بنت فلانة الا اسمعک ترفعین
صوتک علی رسول الله صلی الله علیه وسلم واحمد بن شعیب النسائی در خصائص گفته
اخبرنی عبد الله بن عبد الرحیم المروزی قال انبانا عمر بن محمد قال انبانا یونس
بن ابی اسحق عن العیزار بن حریث عن النعمان بن بشیر قال استاذن ابو بکر علی
النبی صلی الله علیه وسلم فسمع صوت عائشة عالیا وهی تقول والله لقد علمت ان علیا
احب الیک من ابی فاهوی لها ایلطمها وقال لها یا بنت فلانة اراک ترفعین صوتک
علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فامسکه رسول الله صلی الله علیه وسلم وخرج ابو بکر
مغضبا فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا عائشة کیف رأیتنی انقذتک
من الرجل ثم استاذن ابو بکر بعد ذلک وقد اصطلح رسول الله صلی الله علیه وسلم
وعائشة فقال ادخلانی فی السلم کما ادخلتمانی فی الحرب فقال رسول الله صلی الله
علیه وسلم قد فعلنا وازین دو روایت علاوه برانچه حقیر عرض کردم انهم ظاهر و باهر گردید
که حضرت ابو بکر از افراط غیظ و غضب در زجر حضرت عائشه ذکر مادر حضرت شان را نیز بمیان
آوردند و آن مکرمه را بخطاب بابنت ام رومان مخاطب نموده قصب السبق در کمال توهین و تهجین
ایشان بردند و امثال این وقائع را اگر بمیزان عقل و فهم بخوبی بسنجی حقیقت بسیاری از ادعاهای باطله
انحضرات بر تو خود بخود واضح و عیان خواهد گردید والعاقل تکفیه الاشارة فلا تکن من اصحاب
الافن والغمارة وازانجمله است قصه ضرب ابو بکر حضرت عائشه را و مالیدن گردن ایشان
در واقعه ایلاء جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم با ازواج خود و این واقعه را بسیاری از مفسرین
و محدثین نقل کرده اند و ما درینمقام بر ایراد بعض عبارات بقدر ضرورت اکتفا می نمائیم محیی السنه بغوی
در معالم التنزیل گفته اخبرنا اسمعیل بن عبد القاهر انا عبد الغافر بن محمد انا محمد بن عیسی الجلودی
انا ابراهیم بن محمد بن سفین انا مسلم بن الحجاج انا زهیر بن حرب انا روح بن عبادة انا زکریا

ابوبکر ایاها ثم استاذن فوجدهما قد اصطلحا فقال لهما ادخلانی فی سلمکما کما ادخلتمانی فی حربکما فقال النبی صلی الله علیه وسلم قد فعلنا قد فعلنا رواه ابو داؤد و متوهم نشود که این همه توهین و تهجین و قصد لطم و حطم برای حضرت ابوبکر بحیثیت تادیب حضرت عائشه جائز بود زیراکه در تادیب شیئاً فشیئاً ارتقار تدریجی میباید کرد و لاحضرت ابوبکر را لازم بود که لساناً برفق و مدارا تنبیه حضرت عائشه فرمانید و اگر نار عضب و قصد ضرب نمانیدو [redacted] چون چنین نفرمودند بلکه بلا سبق تادیب لسانی کار بجاے نازک رسانیدند البته ظاهر شد که ایشان از شرائط و آداب امر بالمعروف و نهی عن المنکر جاهل و ذاهل بودند و بمقتضاے قساوت طبعی که شیمهٔ ذمیمهٔ اجلاف عرب ست با خویش و بیگانه سلوک میفرمودند و منافات این قصه بغصه با عطوفت و رافت اگرچه در نهایت وضوح و ظهور ست لیکن شراح مشکوة باظهار آن از الفاظ و جملات این حدیث بصیرت ناظر مستبصر می افزایند و بتوضیح و تصریح آن مسلک انصاف می پیمایند طیبی در کاشف شرح مشکوة گفته و قولها فمکث ابوبکر یدل علی لما حدث فی سخنها من غضبه علیها فجعلته کانه اجنبی اذ فی الابوة استعطاف و قوله قالت فمکث هذا ایدل علی ان النعمان سمع هذا الحدیث من عائشة رضی الله عنها و شیخ عبد الحق دهلوی در لمعات شرح مشکوة گفته وقوله کیف رایتنی انقذتک من الرجل لعل معنے المزاح والمطایبة فی هذا ولهذا عبر عن ابی بکر بالرجل فهو صلی الله علیه وسلم ابعده عنها تطیبا و ممازحة ولم یقل عن ابیک او عدم التعبیر بالاب لان ظاهر عنوان الابوة ینافی الضرب و باید دانست که سبب اصلی و قوع این همه شور و شغب درین ماجرای شگرف آنست که حضرت عائشه بمزید و غر و لداد و حقد و عناد با حضرت ابی الائمة الامجاد علیه و آله آلاف السلام الی یوم المعاد صبر و قرار را از دست داده شکایت احب بودن جناب امیر المومنین علیه السلام نزد جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم از ابوبکر آغاز نهاده بودند لیکن چون افشاے این راز بر متعصبین اهل خلاف و شقاق نهایت شاق بود لهذا ابوداود و من بجد و حذوه ذکر آنرا ازین حدیث ساقط کرده طریق تحریف و تلفیف سپرده اند اگر باور نداری بعضے از طرق این حدیث که دیگر حضرات اهلسنت در کتب و اسفار خود وارد آورده اند و از آن امیغی بحد تحقق تام و تبین مالا کلام میرسد باید شنید

النفقة فقمت الیها فوجأت عنقها فضحک النبی صلی اللہ علیہ وسلم وقال هن حولی کما
تری یسألننی النفقة فقام ابو بکر الی عائشة فوجأ عنقها وقام عمر الی حفصة فوجأ عنقها
کلاهما یقول تسألن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما لیس عنده قلن واللہ لا نسأل رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم شیئا ابدا لیس عنده الخ و عماد الدین ابن کثیر دمشقی در تفسیر خود گفته
وقال الامام احمد حدثنا ابو عامر عبد الملک بن عمرو حدثنا زکریا بن اسحق عن ابی الزبیر
عن جابر رضی اللہ عنه قال اقبل ابو بکر رضی اللہ عنه یستأذن علی رسول اللہ صلی اللہ علیه
وسلم والناس ببابه جلوس والنبی صلی اللہ علیه وسلم جالس فلم یؤذن له ثم اقبل عمر
رضی اللہ عنه فاستأذن فلم یؤذن له ثم اذن لابی بکر وعمر رضی اللہ عنهما فدخلا
والنبی صلی اللہ علیه وسلم جالس وحوله نساؤه وهو صلی اللہ علیه وسلم ساکت فقال
عمر رضی اللہ عنه لأکلمن النبی صلی اللہ علیه وسلم لعله یضحک فقال عمر رضی اللہ عنه یا رسول اللہ لو رأیت
ابنة زید امرأة عمر سألتنی النفقة آنفا فوجأت عنقها فضحک النبی صلی اللہ علیه وسلم حتی بدا ناجذه وقال هن حولی یسألننی
اراد بها عاتکة بنت زید العدویة وکانت زوجة عمر ۱۲
النفقة فقام ابو بکر رضی اللہ عنه الی عائشة لیضربها وقام عمر رضی اللہ عنه الی حفصة کلاهما
یقولان تسألان النبی صلی اللہ علیه وسلم ما لیس عنده فنهاهما رسول اللہ صلی اللہ
علیه وسلم فقلن نساؤه واللہ لا نسأل رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم بعد هذا المجلس
ما لیس عنده الخ و جلال الدین سیوطی در در منثور گفته اخرج احمد والنسائی وابن مردویه من
طریق ابی الزبیر عن جابر قال اقبل ابو بکر رضی اللہ عنه یستأذن علی رسول اللہ صلی اللہ
علیه وسلم والناس ببابه جلوس والنبی صلی اللہ علیه وسلم جالس فلم یؤذن له ثم اذن
لابی بکر وعمر رضی اللہ عنهما فدخلا والنبی صلی اللہ علیه وسلم جالس وحوله نساؤه و
هو ساکت فقال عمر رضی اللہ عنه لأکلمن رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم لعله یضحک فقال
عمر رضی اللہ عنه یا رسول اللہ لو رأیت ابنة زید امرأة عمر سألتنی النفقة آنفا فوجأت
عنقها فضحک النبی صلی اللہ علیه وسلم حتی بدا ناجذه وقال هن حولی
یسألننی النفقة فقام ابو بکر رضی اللہ عنه الی عائشة رضی اللہ عنها لیضربها وقام عمر الی
حفصة کلاهما یقولان تسألان النبی صلی اللہ علیه وسلم ما لیس عنده فنهاهما رسول اللہ

بن اسحق انا ابو الزبیر عن جابر بن عبد الله قال دخل ابوبکر یستاذن علی رسول الله
صلعم فوجد الناس جلوسا ببابه ولم یوذن لاحد منهم قال فاذن لابی بکر فدخل ثم
اقبل عمر فاستاذن فاذن له فوجد النبی جالسا حوله نساؤه واجما ساکتا قال فقال
لاقولن شیئا اضحک النبی صلعم فقال یا رسول الله لو رائیت بنت خارجة سألتنی النفقه
فقمت الیها فوجأت عنقها فضحک رسول الله صلعم وقال هن حولی کما تری یسألننی النفقه
فقام ابوبکر الی عائشة یجأ عنقها وقام عمر الی حفصة یجاء عنقها کلاهما یقول تسألن
رسول الله صلعم ما لیس عنده قلن والله لانسأل رسول الله صلعم شیئا ابدا لیس عنده الخ
وابو نصر احمد بن الحسن بن احمد الدرواجکی المعروف بالزاهد در تفسیر خود که مشهور بتفسیر زاهدی ست
گفته قوله یا ایها النبی قل لازواجک ان کنتن تردن الحیوة الدنیا سبب نزول وی آنست
که عادت رسول علیه السلام آن بود که نصیب خود از غنائم اغلب یاران را دادی کما قال
علیه السلام مالی الا الخمس وهو مردود علیکم اگر غنائم بعضی آورده بوده اند و رسول قسمت
میکرد بر یاران بر حسب عادت خود عائشه رضی الله عنها خرد سال بود بحکم خردی طمع افتادش
گفت الیوم یرید مرخمارے و مقنعے تا نگاه کرد رسول همه بخشیده بود و هیچ چیز
باقی نمانده از شومی ارادت دنیا و رابلغزانید تا گفته ام الخ می بنالیست گفتن انکنت نبیا
فافعل بنا ما فعل الانبیاء علیهم السلام قبلک واین نه شک در نبوت را گفت ای تو برائنه
پیغام بری آن کن که انبیا کرده اند و این چنانست که پدر پسر خود را گوید که اگر پسر منی چنین کن
این بگفت و عائشه بخانه درآمد و ابوها الصدیق رضی الله عنه کان حاضرا فاراد ان یلطمها
لطمة فقال النبی علیه السلام لا تضربها یا صدیق فانها صغیرة الخ وعلاء الدین علی
بن محمد الخازن البغدادی در لباب التاویل گفته (م) عن جابر بن عبد الله قال
دخل ابوبکر یستاذن علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فوجد الناس جلوسا ببابه
لم یوذن لاحد منهم فاذن لابی بکر فدخل ثم اقبل عمر فاستاذن فاذن له فوجد
رسول الله صلی الله علیه وسلم جالسا وحوله نساؤه واجما ساکتا فقال لاقولن شیئا
اضحک به النبی صلی الله علیه وسلم فقلت یا رسول الله لقد رائیت بنت خارجة سألتنی

وجلست الی جنب ابی وکانت زمالة ابی بکر رضی الله عنه وزمالة رسول الله صلی الله علیه
وسلم واحدة مع غلام لابی بکر فجلس ابی بکر ننتظر ان یطلع علیه فطلع ولیس معه بعیره قال این
بعیرک قال اضللته البارحة قال فقال ابو بکر بعیر واحدة تضله قال فطفق یضربه ورسول
الله صلی الله علیه وسلم یتبسم ویقول انظروا الی هذا المحرم ما یصنع قال ابن ابی رزمة
فما یزید رسول الله صلی الله علیه وسلم علی ان یقول انظروا الی هذا المحرم ما یصنع و
یتبسم ومحمد بن یزید بن ماجة القزوینی در سنن خود گفته حدثنا ابو بکر بن ابی شیبة ثنا عبد الله
بن ادریس عن محمد بن اسحق عن یحیی بن عباد بن عبد الله بن الزبیر عن ابیه عن اسماء بنت ابی بکر
قالت خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی اذا کنا بالعرج نزلنا فجلس رسول الله
صلی الله علیه وسلم وعائشة الی جنبه وانا الی جنب ابی بکر وکانت زمالتنا وزمالة ابی بکر
واحدة مع غلام ابی بکر قال فطلع الغلام ولیس معه بعیره فقال له این بعیرک قال اضللته
البارحة قال معک بعیر واحد تضله قال فطفق یضربه ورسول الله صلی الله علیه وسلم یقول
انظروا الی هذا المحرم ما یصنع وجلال الدین سیوطی در تفسیر درمنثور در تفسیر قول خداوند عالم
فلا رفث ولا فسوق ولا جدال فی الحج گفته واخرج الحاکم وصححه عن اسماء بنت ابی بکر قالت خرجنا
مع رسول الله صلی الله علیه وسلم حجاجا وکانت زاملتنا مع غلام ابی بکر فجلسنا ننتظر حتی
اتینا فاطلع الغلام یمشی ما معه بعیره فقال ابو بکر این بعیرک قال ضلنی اللیلة فقام ابو بکر
یضربه ویقول بعیر واحد اضلک وانت رجل فما یزید رسول الله صلی الله علیه وسلم علی
ان یتبسم وقال انظروا الی هذا المحرم ما یصنع وازین واقعه مخزیه پیداست که قساوت ابو بکر وارتکاب
او امر محظور حرام در حضور سید الانام علیه وآله آلاف السلام وبی اعتنائی او باوامر رب منعام در باب
حج واحرام واضح وظاهرست احتیاج ببیان ندارد لیکن محل کمال عجبست که شاه ولی الله دهلوی
از نهایت وقاحت این واقعه را از مآثر ابو بکر شمرده درینباب قصب السبق از ذیاب برده اند چنانچه
در قرة العینین در ضمن مآثر ابو بکر گفته واز انجمله آنست که در حجة الوداع اثقال آنحضرت صلعم نزد املیه
خود انداخت عن اسماء بنت ابی بکر قال خرجنا مع رسول الله صلعم حجاجا وان زمالة رسول
الله صلعم وزمالة ابی بکر واحدة فنزلنا العرج وکانت زمالتهما مع غلام ابی بکر قالت فجلس

صلی الله علیه وسلم عن هذا فقلن نساؤه والله لا نسأل رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد
هذا المجلس ما لیس عنده الخ وفاضل معاصر مولوی صدیق حسن خان قنوجی در فتح البیان گفته
وقد اخرج احمد ومسلم والنسائی وابن مردویه عن جابر قال قبل ابوبکر یستاذن علی رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم والناس ببابه جلوس والنبی صلی الله علیه وآله وسلم جالس
فلم یؤذن له ثم اقبل عمر فاستاذن فلم یؤذن له ثم اذن لابی بکر وعمر فدخلا والنبی صلی الله علیه
وآله وسلم جالس وحوله نساؤه وهو ساکت فقال عمر لاکلمن النبی صلی الله علیه وآله وسلم جالس
لعله یضحک فقال عمر یا رسول الله لو رأیت ابنة زید امرأة عمر سألتنی النفقة آنفا فوجأت فی
عنقها فضحک رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حتی بدت نواجذه وقال هن حولی کما تری یسألننی
النفقة فقام ابوبکر الی عائشة لیضربها وقام عمر الی حفصة کلاهما یقولان تسألان رسول الله
صلی الله علیه وآله وسلم ما لیس عنده فنهاهما رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فقلن نساؤه
والله لا نسأل رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بعد هذا المجلس ما لیس عنده **واز جمله وقائع مطربه** که دال بر کمال
غلظت وقساوت حضرت ابی بکر است قصه ضرب غلام در حالت احرام میباشد احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی
در مسند خود گفته ثنا عبد الله بن ادریس قال ثنا ابن اسحق عن یحیی بن عباد بن عبد الله
الزبیر عن ابیه ان اسماء بنت ابی بکر قالت خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم حجاجا حتی
اذا کنا بالعرج نزل رسول الله صلی الله علیه وسلم فجلست عائشة الی جنب رسول الله
صلی الله علیه وسلم وجلست الی جنب ابی وکانت زمالة رسول الله صلی الله علیه وسلم
وزمالة ابی بکر واحدة مع غلام ابی بکر فجلس ابوبکر ینتظره ان یطلع علیه فطلع ولیس
معه بعیره فقال این بعیرک قال قد اضللته البارحة فقال ابوبکر بعیر واحد تضله
فطفق یضربه ورسول الله صلی الله علیه وسلم یتبسم ویقول انظروا الی هذا المحرم و
ما یصنع **وابوداؤد سلیمان بن الاشعث السجستانی** در سنن خود گفته حدثنا ابن حنبل قال ح
وحدثنا محمد بن عبد العزیز بن ابی رزمة قال انا عبد الله بن ادریس انا ابن اسحق عن یحیی بن عباد بن عبد الله
بن الزبیر عن ابیه عن اسماء بنت ابی بکر قالت خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم حجاجا حتی اذا
کنا بالعرج نزل رسول الله صلی الله علیه وسلم ونزلنا فجلست عائشة الی جنب رسول الله صلی الله علیه وسلم

بالثمن الذی ابتعتها به قال اخذتها بکذا وکذا قال اخذتها بذلك قال هی لك وفی
حدیث اسماء بنت ابی بکر عند الطبرانی فقال بثمنها یا ابا بکر فقال بثمنها ان شئت وعینی
در عمدة القاری گفته قوله بالثمن ای لا اخذ الا بالثمن وفی روایة ابن اسحق لا ارکب
بعیرا لیس هو لی قال فهو لك قال لا ولکن بالثمن الذی ابتعته به قال اخذته
بکذا وکذا قال هو لك وفی روایة الطبرانی عن اسماء قال بثمنها یا ابا بکر قال بثمنها
ان شئت وعن الواقدی ان الثمن ثمانمائة وان الراحلة التی اخذها رسول الله
صلی الله تعالی علیه وسلم من ابی بکر هی القصواء وانها کانت من نعم بنی قشیر وانها
عاشت بعد النبی صلی الله تعالی علیه وسلم قلیلا وماتت فی خلافة ابی بکر رضی
الله تعالی عنه وکانت مرسلة ترعی بالبقیع وذکر ابن اسحق انها الجدعاء وکانت من
ابل بنی الحریش وکذا فی روایة اخرجها ابن حبان انها الجدعاء وجمال الدین محدث
شیرازی در روضة الاحباب در قصهٔ هجرت گفته ابوبکر رض گفت یا رسول الله یکی ازین دو شتر
مرا قبول کن حضرت فرمود قبول نمودم به بها ودر روایتی آنکه فرمود شتری که از من نباشد سوار نمیشوم
ابوبکر رض گفت یا رسول الله از آن تست فرمود نی ولکن به بهای که خریدهٔ آنرا میگیرم از تو ابوبکر رض گفت
چون خاطر مبارکت چنین میخواهد به بها بگیر واقدی آورده که بهای آن هشتصد درم بود انتهی وشیخ
عبد الحق دهلوی در مدارج النبوه گفته وابوبکر را دو شتر بود که بچهارصد درم ودر روایتی بهشتصد خریده
ومدت چهار ماه آنرا علف داده فربه ساخته نگاهداشته بود وهر دو را پیش آورد تا یکی را آنحضرت قبول
فرماید فرمود قبول کردم لیکن بشرط ابتیاع پس به نهصد درم آن ناقه را از ابوبکر صدیق بخرید انتهی
وپر ظاهرست که هرگاه حالت آنجناب از اباء نفس وعلو همت چنین باشد که در سفر هجرت بر شتر ابوبکر
سوار نشود وآنرا عاریة وهبة قبول نفرماید بلکه ثمن آنرا بگیرد ودر ثمن هم نفع کثیر مضاعف بائع عطا
کند ومال دو صد یا چهار صد را به نهصد خرید نماید چنانچه دانستی پس چگونه می توان گفت که آنحضرت
در سفر حجة الوداع شتر ابوبکر را برای احمال واثقال خود بلا معاوضه قبول فرموده زیر بار منت ابوبکر
شده باشد وهرگاه حال بر چنین منوال باشد حالت حضرت ابوبکر درین سفر بیش از جمال تصور نتوان
کرد وچون قساوت قلوب اعراب خصوصا جمالان شان بر حضرات حجاج پوشیده نیست دیگر

رسول الله صلی الله علیه وسلم وجلست عائشة الی جنبه وجلس ابو بکر الی جنب رسول الله
صلی الله علیه وسلم من الشق الاخر وجلست الی جنب ابی تنتظر غلامه وزمالته متی یاتینا
فاطلع الغلام یمشی ما معه بعیره قال فقال له ابو بکر این بعیرک قال اضلنی اللیلة قالت
فقام ابو بکر یضربه ویقول بعیر واحد اضلک وانت واحد رجل فما یزید رسول الله صلی الله
علیه وسلم علی ان یتبسم ویقول انظروا الی هذا المحرم ما یصنع اخرجه الحاکم ازین عبارت
ظاهرست که شاه ولی الله درین واقعه سراسر عار وشنار از جمیع ما فیها من المثالب والمطاعن غض بصر
وصرف نظر نموده صرف جمله وان زمالة رسول الله صلی الله علیه وسلم وزمالة ابی بکر
واحدة را مد نظر خود داشته آنرا دلیل فضیلت حضرت ابو بکر انگاشته اند حالانکه هرگز ضنیع شنیع شان
مثبت فضیلتی برای ابو بکر نمیتواند شد زیرا که اولاً در روایت سنن ابن ماجه این جمله باین نهج واقعست
وکانت زمالتنا وزمالة ابی بکر واحدة وازان واضحست که زماله اسماء راویه خبر وزماله ابو بکر واحد
بوده نه زماله آنحضرت صلعم وزماله ابو بکر و روایت این واقعه که در تفسیر در منثور از حاکم منقولست ازان هم
واضح نمیشود که زماله آنجناب صلعم با زماله ابو بکر وحدت داشته باشد وازینجا بر ناظر بصیر متحقق میشود
که بعض رُوات این قصه بجای جمله وکانت زمالتنا وزمالة ابی بکر واحدة از راه خطا یا دیده
ودانسته جمله وان زمالة رسول الله صلعم وزمالة ابی بکر واحدة آورده اند و ثانیاً
اگر بالفرض این جمله بهمین نهج درست باشد ودر سفر حج زامله آنحضرت صلعم وزامله ابو بکر یکی بوده باشد
باز هم مثبت فضلی نیست زیرا که ازین امر لازم نمی آید که ابو بکر درین سفر اثقال آنحضرت صلعم را
بر زامله خود مفت انداخته باشد چه محتمل توست که آنحضرت برای حمل احمال و اثقال خود شتر ابو بکر
را با جرت گرفته باشد وتا وقتیکه اولیای ابو بکر این احتمال را نفی نکنند لب نمیتوانند کشود ومؤید این
احتمال آنست که آنجناب وقت هجرت هم شتر سواری را از ابو بکر عاریةً ومجاناً قبول نفرمودند بلکه بثمن
آنرا گرفتند چنانچه در روایتی که خود شاه ولی الله در ذکر قصه هجرت در همین کتاب قرة العینین از بخاری
آورده وآنرا از مآثر ابی بکر شمرده واقعست قال ابو بکر فخذ بابی انت یا رسول الله احدی
راحلتی هاتین فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم بالثمن و ابن حجر عسقلانی در فتح الباری
در شرح این جمله گفته زاد ابن اسحق قال لا ارکب بعیراً لیس هو لی قال فهی لک قال لا ولکن

آنجناب در مقام زجر شان ارشاد فرمودند لعانین و صدیقین کلا ورب الکعبة سوم آنکه ازان ظاهر
شد که حضرت ابوبکر را هرگز حظی از صدیقیت نبود زیرا که لعان بودن شان ازین حدیث واضح ولائح
ست و نیز ازهمین حدیث متبین و متحقق ست که لعانیت با صدیقیت جمع نمیتواند شد و عدم
اجتماع ان بحدے قطعی ست که آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برآن قسم یاد فرموده وجمله کلا ورب الکعبه
بزبان مبارک آورده پس بحمد اللہ بنص نبوی بعد شان از ساحت صدیقیت هویدا و آشکار گردیده
جمله مفتریات قوم که درباب تلقیب حضرت ابوبکر بلقب صدیق آورده اند و بنهایت وقاحت آنرا
منسوب بآنجناب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نموده تماما بسر حد بطلان و هوان رسید ولله الحمد علی
ذلک حمدا جزیلا و هر چند از خود اینحدیث ذم لعن و بسیار مستنکر و مستهجن بودن لعان واضح و عیان ست
لیکن درینمقام شطرے از احادیث دیگر درینباب از کتب حضرات اهلسنت باید شنید و آنچه بعد ازان
در حق حضرت ابوبکر صادق می آید بغور و امعان باید دید ولی الدین الخطیب در مشکوة المصابیح گفته
وعن ابی هریرة ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا ینبغی لصدیق ان یکون
لعانا رواه مسلم وعن ابی الدرداء قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول
ان اللعانین لا یکونون شهداء ولا شفعاء یوم القیمة رواه مسلم و نیز ولی الدین الخطیب در مشکوة گفته
وعن ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیس المؤمن بالطعان
ولا باللعان ولا الفاحش ولا البذی رواه الترمذی والبیهقی فی شعب الایمان
وفی اخری له ولا الفاحش البذی وقال الترمذی هذا حدیث غریب وعن
ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یکون المؤمن لعانا وفی روایة
لا ینبغی للمؤمن ان یکون لعانا رواه الترمذی وعن سمرة بن جندب قال قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تلاعنوا بلعنة اللہ ولا بغضب اللہ ولا بجهنم
وفی روایة ولا بالنار رواه الترمذی وابو داؤد وعن ابی الدرداء قال سمعت رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان العبد اذا لعن شیئا صعدت اللعنة الی السماء فتغلق ابواب

طیبی در کاشف شرح مشکوة گفته قوله لعانین وصدیقین ای هل رأیت صدیقا یکون لعانا کلا والله لا یتراای ناراهما
قالوا والجمع ای لا یجتمعان ابدا و فی الکلام معنی التعجب شیخ عبد الحق دهلوی در لمعات شرح مشکوة گفته قوله لعانین وصدیقین
ای هل رایت جامعین بین الصدیقیة واللعن المحض لا یکون لعانا خصوصا الصدیق ۱۲ منه

برایشان واضحست که این جماعت در ظلم و جور بر حجاج از حجاج هم گوی سبقت می برند غالباً همین سبب حضرت ابوبکر که پیر و مرشد این طائفه میباشد مصدر قساوت عظیمة الاجرام بضرب و ایلام غلام درعین حالت احرام دآنهم بحضور مهر ظهور جناب خیر الانام علیه وآله آلاف الصلوة والسلام گردیدند و از فیوض آن وجود مبارک که رحمة للعالمین و عین رحمت بود بقطرهٔ نرسیدند پس چگونه کسی ایشان را ارحم امت باور خواهد کرد بالجمله این واقعه مفضحه سراسر مثبت ذم و لوم ابوبکرست و هیچ مدحی از آن پیدا نمیشود و تعدید شاه ولی الله آنرا در جمله مآثر ابوبکر نهایت کاوتازی و فتنه پردازی میباشد و ازینجا بخوبی میتوان دانست که این حضرات هنگام تعدید مآثر شیوخ ثلثه بوجه تهیدستی از فضائل حقیقیه و مناقب واقعیه چها از خرافات و مضحکات را از مآثر و مفاخر میشمارند و چگونه مطاعن را در زی محامد جلوه داده همت بر تخدیع عوام کالانعام بر می گمارند و از جمله وقائع عجیبه که دلیل قاطع بر خروج حضرت ابوبکر از دائرهٔ ارحمیت ست قضیه طریفه لعن بعض غلامان خودست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بعد اطلاع بر آن بنهایت بلاغت لعانیت حضرت ابی بکر و بعد شان از ساحت صدیقیت و ایمان واضح و عیان فرموده ولی الدین الخطیب در مشکوة المصابیح در فصل ثالث باب حفظ اللسان والغیبة والشتم گفته وعن عائشة قالت مر النبی صلی الله علیه وسلم بابی بکر وهو یلعن بعض رقیقه فالتفت الیه النبی صلی الله علیه وسلم فقال لعانین وصدیقین کلا ورب الکعبة فاعتق ابو بکر یومئذ بعض رقیقه ثم جاء الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال لا اعود وازین حدیث بر ناظر بصیر فوائد عدیده ظاهر و باهر میگردد اول آنکه ازان ظاهر شد که حضرت ابوبکر بعض غلمان خود را بغیر استحقاق بخلعت لعنت سرافراز فرمودند و بعد این صنیع شنیع از رحمت و رأفت واضح و عیانست و چنین کس هرگز ارحم و ارؤف امت نمیتواند شد و متوهم نشود که غلمان مشار الیهم مستحق لعنت بودند چه اگر چنین میبود هرگز جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم منع ازان نمی فرمودند و نیز حضرت ابوبکر آنرا مستوجب کفاره نمیدانستند و وعدهٔ عدم رجوع در لعنت نمی کردند دوم آنکه ازان ظاهر شد که حضرت ابوبکر نه صرف مصدر لعنت غیر مستحق یکباره شدند بلکه این صفت ذمیمه در ایشان بنحوے راسخه و مستمره بوده که بسبب آن لعانیت شان متحقق بود و بهمین جهت

انهم يطلبون اليك ان تولي امرهم رجلا اقدم سنا من اسامة فوثب ابوبكر وكان
جالسا فاخذ بلحية عمر فقال له ثكلتك امك وعدمتك يا ابن الخطاب استعمله رسول الله
صلعم وتامرني ان انزعه فخرج عمر الى الناس فقالوا له ما صنعت قال امضوا ثكلتكم امهاتكم
ما لقيت في سبيلكم من خليفة رسول الله و ابن الاثیر الجزری در تاریخ کامل در ذکر جیش اسامه
گفته فلما خرج الجيش الى معسكرهم بالجرف وتكاملوا ارسل اسامة عمر بن الخطاب وكان
معه في جيشه الى ابي بكر يستاذنه ان يرجع بالناس وقال ان معي وجوه الناس وحدهم
ولا امن على خليفة رسول الله وحرم رسول الله والمسلمين ان يتخطفهم المشركون
وقال من مع اسامة من الانصار لعمر بن الخطاب ان مضى ابابكر خليفة رسول الله الا فا
فابلغه عنا واطلب اليه ان يولي امرنا اقدم سنا من اسامة فخرج عمر بامر اسامة الى
ابي بكر فاخبره بما قال اسامة فقال لو خطفتني الكلاب والذياب لانفذته كما امر به
رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا ارد قضاء قضى به رسول الله صلى الله عليه وسلم
ولو لم يبق في القرى غيري لانفذته قال عمر فان الانصار تطلب رجلا اقدم سنا من اسامة
فوثب ابو بكر وكان جالسا واخذ بلحية عمر وقال ثكلتك امك يا ابن الخطاب استعمله رسول
الله صلى الله عليه وسلم وتامرني ان اعزله ودرین قصه لطیفه حضرت عمر بخوبی که دستخوش ظلم
وجفاے حضرت ابوبکر شده اند دل ریش شان بخوبی آرامی دادند وازینجاست که چون ایشان بعد
این واقعه فظاعت پیش مردم رفتند ومردم ازیشان دریافت حال نمودند از کمال غیظ وغضب که در
داشتند بیحابا لواے تهجین وتوهین شان افراشتند ودر خطاب آن جماعه که از اصحاب انصار
جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بودند جمله امضوا ثکلتکم امهاتکم بر زبان فظاظت
ترجمان رانده بنهایت خشونت جواب شان دادند وزار زار از جور وجفاے حضرت خلیفه اول
شکایت آغاز نهادند وگویا باین نهج تشفی وتسکین قلب حزین خود خواستند وچون این سوال و
وجواب که درمیان حضرت عمر واصحاب دائره شده از ان بخوبی حالت تنغص خلیفه ثانی از ایذای
حضرت خلیفه اول ظاهر می شود بنهایت وضوح واضح وآشکار میگردد بلکه خطاب حضرت ابن الخطاب
با جماعت انصار بجمله امضوا ثکلتکم امهاتکم ناشی از انست که خود از زبان خلیفه اول جمله

فی نسخة العبارة هکذا سیر معنا ان یطلب ان الی ابی بکر الا ان فیغم فابلغه عنا الخ

السماء دونها ثم تهبط الی الارض فتغلق ابوابها دونها ثم تاخذ یمینا و شمالا فاذا لم تجد مساغا رجعت الی الذی لعن فان کان لذلک اهلا والا رجعت الی قائلها رواہ ابو داؤد عن ابن عباس ان رجلا نازعته الریح رداء فلعنها فقال رسول اللّٰہ صلی اللّٰہ علیہ وسلم لا تلعنها فانها مامورۃ وانہ من لعن شیئا لیس لہ باھل رجعت اللعنۃ علیہ رواہ الترمذی وابو داؤد و ابو المحاسن یوسف بن موسے الحنفی در کتاب المعتصر من المختصر من مشکل الآثار در باب لعن من لا یستحقہ گفتہ عن عبد اللّٰہ بن مسعود سمعت رسول اللّٰہ صلی اللّٰہ علیہ یقول ان اللعنۃ اذا وجھت الی حد توجھت فان وجدت علیہ سبیلا او وجدت فیہ مسلکا دخلت علیہ والا رجعت الی ربھا عزوجل فقالت ای رب ان فلانا وجھنی الی فلان وانی لم اجد علیہ سبیلا ولم اجد فیہ مسلکا فما تامرنی قال ارجعی من حیث جئت وروی ان ابن مسعود اتی ابا عبیدۃ وکان صدیقا لہ فاستاذن اھلہ فدخل علیھم فسلم علیھم واستسقاھم من الشراب فبعثت المراۃ الخادم الی الجیران فی طلب لشراب فاستبطئتھا فلعنتھا فخرج عبد اللّٰہ فجلس فی جانب الدار فجاء ابو عبیدۃ فقال رحمک اللّٰہ وھل یغار علی مثلک الا دخلت علی ابنۃ اخیک فسلمت علیھا واصبت من الشراب قال قد فعلت ولکن لعنت المراۃ الخادم فخفت ان تکون الخادم معذورۃ فترجع اللعنۃ فاکون بسبیلھا فذلک الذی اخرجنی و ارحملہ و قائع مضحکہ و لیل واضح بر غلظت حضرت ابوبکر ست قصہ حملۃ الشیاں بر حضرت عمر و گرفتن ریش شان ست طبری در تاریخ خود روایتی متعلق بجیش اسامۃ ذکر نمودہ کہ در ان مذکور ست فوقف اسامۃ بالناس ثم قال لعمر ارجع الی خلیفۃ رسول اللّٰہ فاستاذنہ یاذن لی ان ارجع بالناس فان معی وجوہ الناس وحدھم ولا امن علی خلیفۃ رسول اللّٰہ وثقل رسول اللّٰہ واثقال لمسلمین ان تیخطفھم المشرکون وقالت الانصار فان ابی الا ان نمضی فابلغہ عنا واطلب الیہ ان یولی امرنا رجلا اقدم سنا من اسامۃ فخرج عمر بامر اسامۃ واتی ابا بکر فاخبرہ بما قال اسامۃ فقال ابوبکر لو خطفتنی الکلاب والذیاب لم ارد قضاء قضی بہ رسول اللّٰہ صلعم قال فان الانصار امرونی ان ابلغک

این روایت در کنز العمال از تاریخ ابن عساکر دمشقی نیز منقول ست کما لا یخفی علی من راجع کتاب الغزوات من کنز العمال ۱۲ منہ

الا لا یبقین بالمدینة احد من جند اسامة الا خرج الی عسکره بالجرف وقام فی الناس فحمد
الله واثنی علیه وقال یا ایها الناس انما انا مثلکم وانی لا ادری لعلکم ستکلفونی
ما کان رسول الله یطیق ان الله اصطفی محمدا علی العالمین وعصمه من الآفات
وانما انا متبع ولست بمبتدع فان استقمت فتابعونی وان زغت فقومونی وان رسول الله
قبض ولیس احد من هذه الامة یطلبه بمظلمة ضربة سوط فما دونها الا وان
لی شیطانا یعترینی فاذا اتانی فاجتنبونی لا اوثر فی اشعارکم وابشارکم الخ و محب طبری در ریاض
نضره گفته وعن الحسن قال لما بویع ابو بکر قام دون مقام رسول الله صلی الله علیه وسلم
وقال ایها الناس انی شیخ کبیر فاستعملوا علیکم من هو اقوی منی علی هذا الامر واضبط له
فضحکوا قالوا لا نفعل انت صاحب رسول الله فی المواطن واحق بهذا الامر فقال اما
اذا قلتم فاحسنوا طاعتی ووازرونی واعلموا انما انا بشر ومعی شیطان یعترینی فاذا
رایتمونی غضبت فقوموا عنی لا اوثر فی اشعارکم وابشارکم واتبعونی ما استقمت فان
زغت فقومونی خرجه حمزة بن الحارث وابن السمان فی الموافقة وابن تیمیہ در منهاج السنه
گفته المانثور عنه ای عن ابی بکر انه قال ان لی شیطانا یعترینی یعنی عند الغضب
فاذا اعتراني فاجتنبونی لا اوثر فی ابشارکم وقال اطیعونی ما اطعت الله فاذا
عصیت الله فلا طاعة لی علیکم وهذا الذی قاله ابو بکر رضی الله عنه من اعظم
ما امدح به کما سنبینه ان شاء الله تعالی و سیوطی در تاریخ الخلفا گفته اخرج ابن سعد عن
الحسن البصری قال لما بویع ابو بکر قام خطیبا فقال اما بعد فانی ولیت هذا الامر
وانا له کاره والله لوددت ان بعضکم کفانیه الا وانکم ان کلفتمونی ان اعمل فیکم بمثل
عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم لم اقوبه کان رسول الله صلی الله علیه وسلم
عبدا اکرمه الله بالوحی وعصمه به الا وانما انا بشر ولست بخیر من احد کم
فراعونی فاذا رأیتمونی استقمت فاتبعونی واذا رأیتمونی زغت فقومونی واعلموا
ان لی شیطانا یعترینی فاذا رایتمونی غضبت فاجتنبونی لا اوثر فی اشعارکم وابشارکم
و ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن الحسن ان ابا بکر الصدیق خطب فقال اما والله ما انا بخیرکم

الکلتک امک وعدمتک یا ابن الخطاب شنیده وبسبب گرفتن ریش خویش خیلی دلریش وعمید
گردیده بودند لهذا ابن الاثیر با وصف وقوف بر آن در تاریخ خود این اعراض ورزیده از ذکر این قصه
در کامل نهج کامل دل دزدیده وقضیه را ناقص ودم بریده ذکر کردن مناسب دیده واین تقطیع وتبتیر ابن الاثیر
اگرچه قابل استعجاب ست لیکن صنیع شنیع ابن خلدون در این قصه پرغصه خیلی عجیب وغریب ست
زیرا که او این حکایت سراسر نکایت وشکایت را بنهایت اجمال وغایت اختلال آورده چنانچه در
تاریخ خود در ذکر جیش اسامه گفته ووقف اسامة للناس ورغب من عمر التخلف عن هذا البعث
والمقام مع ابی بکر شفقة من ان یدهمه امر وقالت له الانصار فان ابی الا المضی فلیول
علینا اسن من اسامة فابلغ عمر ذلک کله ابا بکر فقام وقعد وقال لا اترک امر رسول الله صلی
الله صلی الله علیه وسلم حتی اخرج وانفذه واین دست برد ابن خلدون قابل تماشاست که
چگونه از ذکر وثوب حضرت ابو بکر واخذ لحیه حضرت عمر وارشاد نمودن جمله ثکلتک امک وعدمتک
یا ابن الخطاب استعمله رسول الله صلی الله علیه وسلم وتامرنی ان انزعه سراسر اعراض کرده
بجای این همه جمله موجزه فقام وقعد آورده وکلمات پر آب وتاب حضرت ابن الخطاب را که بخطاب
اصحاب در حال کمال پیچ وتاب فرموده بودند یکسر در شکم فرو برده واز امثال این مقامات مساعی
نامشکوره انحضرات در ستر معائب اصحاب بکمال وضوح وظهور رخ می نماید وخیانتهای شان
در نقل وقائع واخبار واعراض از حق صراح بلا خوف افتضاح در نهایت اتضاح می آید وهیچ
میدانی که باعث صدور این همه صنائع شنیعه ووقائع فظیعه از حضرت ابو بکر علاوه بر قساوت
طبعی وجفاء جبلی شان چیست همانا اعترای شیطانی خاص واستیلای ماردی مخصوص ست
که ایشان را بسبب این اعترا واستیلای خود بیخود میکردد وحضرت شان در حالت غضب مصداق
الذی یتخبطه الشیطان من المس شده دیوانه وار مصدر حرکات عجیبه وافاعیل غریبه میگردیدند
چنانچه از غایت انصاف خود باین معنی بر سر منبر اعتراف نموده اند وخطبه بلیغه ایشان که مشتمل بر ذکر اخبار
از استیلای آن نابکار وتخویف وانذار حضار از تاثیر در اشعار وابشار ست نزد اصحاب اخبار وارباب آثار
در غایت تداول واشتهار می باشد طبری در تاریخ خود می آرد عن عاصم بن عدی قال نادی
منادی ابی بکر من بعد الغد من متوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم لیتم بعث اسامة

که حصول علم فی الجمله برای کافی نیست برای اینکه اورا باب مدینه علم گردانند والا لازم آید که هر کسیکه
فی الجمله علمی داشته باشد اورا باب مدینه علم خوانند وهذا من البطلان بمکان لا یتجاسر علیه احد
من ذوی الایمان پنجم آنکه عاصمی درین کلام ادعا کرده که بعد ابوبکر عمر باب مدینه علم بود در شدت بر منافقین
ومخالفین فی الدین وبرای اثبات این دعوی باطله جمله اشدهم فی دین الله عمر بن الخطاب
که جزوی از خبر موضوع ارحم امتی بامتی ابی بکر میباشد آورده وبر ارباب انصاف ظاهر است
که اولا این جمله موضوعه بسبب کمال موهونیت ومطعونیت سند قابل ذکر در مقام احتجاج واستدلال
نیست کما دریت عن قریب بحمد الله تعالی المنعم المثیب وثانیا کذب وبطلان آن بر متتبع
احوال حضرت عمر خود واضح وعیانست چه بسیاری از شواهد صریحه وادله صحیحه دلالت بر نفاق
خودشان دارد کما فصل فی کتاب نفاق الشیخین وکسیکه خود مبتلای مرض مزمن نفاق بوده باشد
چگونه اشد امت در دین وباب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در شدت بر منافقین خواهد بود
هل هذا الا مصادمة العیان والالظاظ علی الزور والبهتان واز همین جاست که حضرت
عمر در بسیاری از مواقع ومحال ممالات صریحه ومحابات فضیحه با کفار انذال ومنافقین ارذال ومخالفین
خسارت مآل فرموده نهایت میل طبعی خود بسوی سرکردگان اصحاب الشمال ظاهر نموده اند
چنانچه از انجمله است محل استشاره جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در باب قتال با کفار
قریش در غزوه بدر جلال الدین سیوطی در درمنثور تفسیر آیه واذ یعدکم الله احدی الطائفتین
از دلائل النبوة بیهقی حدیثی طولانی متعلق بغزوه بدر نقل کرده ودران مذکورست ثم سار
رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یلقاه خبر ولا یعلم بنفرة قریش فقال رسول الله
صلی الله علیه وسلم اشیروا علینا فی امرنا ومسیرنا فقال ابوبکر یا رسول الله انا
اعلم الناس بمسافة الارض اخبرنا عدی بن ابی الزغباء ان العیر کانت
بوادی کذا وکذا فکانا وایاهم فرسا رهان الی بدر ثم قال اشیروا علی فقال
عمر بن الخطاب یا رسول الله انها قریش وعزها والله ما ذلت منذ عزت
ولا امنت منذ کفرت والله لتقاتلنک فتاهب لذلک اهبته واعدد له عدته
فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اشیروا علی فقال المقداد بن عمرو انا لا نقول

ولقد کنت لمقامی هذا کارها ولوددت ان فیکم من یکفینی افتظنون انی اعمل بسنة رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا لا اقوی مر بها ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یعصم بالوحی وکان معه ملک وان لی شیطانا یعترینی فاذا غضبت فاجتنبونی لا اوثر فی اشعارکم وابشارکم الا فراعونی فان استقمت فاعینونی وان زغت فقومونی قال الحسن خطبة والله ما خطب بها بعده ابن راهویه وابو ذر الهروی فی الجامع وابن حجر مکی در صواعق گفته وفی روایة لابن سعد اما بعد فانی ولیت هذا الامر وانا له کاره والله لوددت ان بعضکم کفانیه الا وانکم ان کلفتمونی ان اعمل فیکم بمثل عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم لم اقم به کان رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدا اکرمه الله بالوحی وعصمه به الا وانما انا بشر ولست بخیر من احدکم فراعونی فاذا رأیتمونی استقمت فاتبعونی واذا رأیتمونی زغت فقومونی واعلموا ان لی شیطانا یعترینی فاذا رأیتمونی غضبت فاجتنبونی لا اوثر فی اشعارکم وابشارکم و پر ظاهرست که هر شخصے که استیلاے شیطان بر او بحدے رسیده باشد که در حالت غیظ و غضب نوبت بزد و کوب رساند و اشعار و ابشار مردم را بالضرب خود متاثر گرداند و این سجیه نامرضیه در زوجی رسوخ یافته باشد که ستر و کتمان آن ممکن نشود چگونه قابل خواهد بود که آنرا ارحم و ارأف امت بامت نام نهند و باین کذب صریح و افک فضیح مصداق مثل مدعی سست گواه چست گردیده داد رقاعت و صفاقت دهند خامسا اگر بفرض محال التسلیم هم کرده شود که ابوبکر ارحم امت جناب رسالتمآب صلے الله علیه واله وسلم بوده پس باز هم استدلال عاصمی بے سر و پاست زیرا که قول او و لا یکون الرحمة بالمسلمین الا من اصل العلم ممنوعست و هیچ دلیل عاصمی اثبات کلیت این مقدمه نمی تواند کرد و ظاهرست که اگر هر رحمت بمسلمین ناشی از علم باشد بسیارے از نسوان و صبیان که ترحم بر مسلمین میکنند هم اصحاب علم معدود خواهند شد فذلک مما یضحک الثکلی سادسا بعد طی این مراحل نیز دست عاصمی بگریبان مقصود نمی رسد زیرا که بالفرض اگر ابوبکر ارحم امت جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم باشد و رحمت او بر مسلمین ناشی از علم هم تسلیم شود این معنی مستلزم ثبوت فی الجمله علم برای ابوبکر خواهد بود و ظاهرست

ولبعضی بجاے کلام این ہر دو نفر قال فاحسن قال فاحسن مے آورند ابن سعد در طبقات در ذکر
غزوهٔ بدر گفته ومضى رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى اذا كان دون بدر اتاه الخبر
بمسير قريش فاخبر به رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابه واستشارهم فقال المقداد
بن عمرو البهراني والذي بعثك بالحق لو سرت بنا الى برك الغماد لسرنا معك حتى ننتهي اليه
وابن ہشام در سیرت در ذکر غزوهٔ بدر گفته واتاه الخبر عن قريش بمسيرهم ليمنعوا عيرهم
فاستشار الناس واخبرهم عن قريش فقام ابو بكر الصديق فقال واحسن ثم قام
عمر بن الخطاب فقال واحسن ثم قام المقداد بن عمرو فقال يا رسول الله امض لما
اراك الله فنحن معك والله لا نقول لك كما قالت بنو اسرائيل لموسى اذهب انت
وربك فقاتلا انا ههنا قاعدون ولكن اذهب انت وربك فقاتلا انا معكما مقاتلون
فوالذي بعثك بالحق لو سرت بنا الى برك الغماد لجالدنا معك من دونه حتى تبلغه
فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم خيرا ودعا له به حالانکه این صنیع شنیع فائده بحال
شان نمیرساند چه روایت در منثور وتاریخ طبری کار خود کرده است وپرده از روے کار افگنده
واز ملاحظه آن بر ہمگنان واضح وروشن شده که ابوبکر وعمر چه کلام کردند وچگونه از کلام نفاق انضمام
عمر آثار غیظ وغضب از روے مبارک جناب سرور کائنات علیه وآله الاف الصلوات پیدا وہویدا
گردید وبچه عنوان حسن حضرت مقداد علیه رضوان رب العباد تدارک آن بکلام شجاعت التیام
خویش فرمودند واحراز شرف ثنا ودعاے جناب ختمی مرتبت صلوات الله علیه وآله در حق خود نمودند
واز ہمین ایشانرا مشہدے عظیم از مشاہد خیر وموقفی کریم از مواقف بر حاصل آمد بنحوی که مثل
ابن مسعود بر آن غبطه میکرد وحصول آنرا براے خود احب از جمیع ما فی الارض میدانست کما ظهر
عن رواية الطبري آنفا واز انجمله است محل استشاره جناب رسالتماب صلى الله عليه وآله وسلم
در باب عبید کفار قریش که اسلام اختیار کرده بودند وموالی ایشان طالب رد شان بودند احمد بن
محمد بن حنبل الشيباني در مسند خود گفته حدثنا اسود بن عامر اخبرنا شريك عن منصور عن ربعي عن علي
رضي الله عنه قال جاء النبي صلى الله عليه وسلم اناس من قريش فقالوا يا محمد انا جيرانك
وحلفاؤك وان ناسا من عبيدنا قد اتوك ليس بهم رغبة في الدين ولا رغبة في الفقه

لک کما قال اصحاب موسی اذهب انت و ربک فقاتلا انا ههنا قاعدون ولکن اذهب
انت و ربک فقاتلا انا معکم متبعون و نور الدین حلبی در انسان العیون در ذکر غزوهٔ بدر گفته
تو قال بشیر واعلی فقال عمر یا رسول الله انها قریش وعزها والله ما ذلت منذ عزت
ولا امنت منذ کفرت والله لتقاتلنک فتاهب لذلک اهبته واعد لذلک عدته
واین مدحت سرائے بیجا که حضرت عمر نسبت بکفار اشرار اظهار شده واین تقریر پر تهویل و تخدیر که
بمخاطبه حضرت بشیر و نذیر علیه و آله سلام الله القدیر از آن حامی کفار اشرار بر تقریر صدور یافته سبب
کمال تنغص خاطر خطیر و ظهور آثار غضب از وجه منیر آنحضرت گردید هر چند انیمطلب را متعصبین حضرات
اهلسنت اخفا کرده اند لیکن بحمد الله تحقق آن بر متتبع روایات مخفی و مستتر نیست طبری در تاریخ خود در ذکر غزوهٔ بدر آورده
ثنا محمد بن عبید المحاربی قال ثنا اسمعیل بن ابراهیم ابو یحیی قال ثنا المخارق عن طارق
عن عبد الله بن مسعود قال لقد شهدت من المقداد مشهدا لان اکون انا صاحبه
احب الی مما فی الارض من شیٔ کان رجلا فارسا و کان رسول الله صلعم اذا غضب احمارت
وجنتاه فاتاه المقداد علی تلک الحال فقال ابشر یا رسول الله فوالله لانقول لک کما قالت
بنو اسرائیل لموسی اذهب انت و ربک فقاتلا انا ههنا قاعدون ولکن والذی بعثک
بالحق لنکونن من بین یدیک ومن خلفک وعن یمینک وعن شمالک او یفتح الله لک
ازین روایت ظاهرست که از احوال مستمرهٔ جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم این بود که در
وقت غضب هر دو رخسارهٔ آنجناب سرخ میگردید و حضرت مقداد علیه رضوان ملک العباد در همین
حالت حاضر خدمت اقدس آنجناب شد و کلام شجاعت انضمام خود را که متضمن اظهار استعداد
برائے جهاد ارباب عناد بود بعرض رسانید و از روایت سابقهٔ درمنثور واضح و لائح ست که حضرت
مقداد علیه رضوان رب العباد بعد کلام عمر اینکلام خود را بسمع مبارک گذرانید پس بنهایت اتضاح
روشن شد که سبب غضب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب و ظهور آثار غیظ و عتاب
از چهرهٔ نورانی آنجناب خطاب ناصواب ابن الخطاب بود و از عجائب تلبیسات مورخین حضرات سنیه
اینست که کلام ابوبکر و کلام عمر که در روایت درمنثور مذکورست و یکی از ان مبنی از نهایت جبن و خور
و دیگرے مبنی بر مدح اهل کفر و جور مے باشد بعضی بالتمام در شکم فرو می برند و اصلا ذکر نمی کنند و

بن خراش قال سمعت علیا یقول وهو بالمدائن جاء سهیل بن عمرو الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال
انه خرج الیك ناس من ارقائنا لیس بهم الدین تعبدا فاردد هم الینا فقال لهم ابو بکر و عمر صدق
یا رسول الله فقال النبی صلی الله علیه وسلم لن تنتهوا معشر قریش حتی یبعث الله علیکم رجلا امتحن الله
قلبه بالایمان یضرب اعناقکم وانتم مجفلون عنه اجفال الغنم فقال ابو بکر انا هو یا رسول الله قال
لا قال عمر انا هو یا رسول الله قال لا ولکنه خاصف النعل قال و فی کف علی نعل یخصفها لرسول الله
صلی الله علیه وسلم خط ونیز ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن علی جاء النبی صلی الله علیه وسلم اناس من
ای اخرجه الخطیب فی تاریخه ۱۲
قریش فقالوا یا محمد انا جیرانك وحلفاؤك وان ناسا من عبیدنا قد اتوك لیس بهم رغبة فی الدین
ولا رغبة فی الفقه انما فروا من ضیاعنا واموالنا فاردد هم الینا فقال لابی بکر ما تقول قال صدقوا
انهم لجیرانك واحلافك فتغیر وجه رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم قال لعمر ما تقول قال صدقوا
انهم لجیرانك وحلفاؤك فتغیر وجه النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا معشر قریش والله لیبعثن
الله علیکم رجلا قد امتحن الله قلبه بالایمان فیضربکم علی الدین او یضرب بعضکم فقال ابو بکر
انا یا رسول الله قال لا قال عمر انا یا رسول الله قال لا ولکنه الذی یخصف النعل وکان اعطی علیا
نعلا یخصفها حم وابن جریر وصححه ص الضیا ونیز ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن علی لما افتتح رسول الله
ای اخرجه احمد فی المسند ۱۲ ای اخرجه سعید بن منصور فی السنن ۱۲
صلی الله علیه وسلم مکة اتاه ناس من قریش فقالوا یا محمد انا حلفاؤك وقومك وانه لحق بك
ارقاؤنا ولیس لهم رغبة فی الاسلام وانما فروا من العمل فاردد هم علینا فشاور ابا بکر فی امرهم
فقال صدقوا یا رسول الله فقال لعمر ما تری فقال مثل قول ابی بکر فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
یا معشر قریش لیبعثن الله علیکم رجلا منکم امتحن الله قلبه للایمان ان یضرب رقابکم علی الدین
فقال ابو بکر انا هو یا رسول الله قال لا قال عمر انا هو یا رسول الله قال لا ولکن خاصف النعل فی
المسجد وقد کان القی نعله الی علی یخصفها ثم قال اما انی سمعته یقول لا تکذبوا علی فانه من یکذب
علی یلج النار ش وابن جریر ك ویحیی بن سعید فی ایضاح الاشکال وشاه ولی الله دهلوی در ازالة الخفا
ای اخرجه ابن ابی شیبة فی المصنف ۱۲ ای اخرجه الحاکم فی المستدرک ۱۲
در مآثر جناب امیر المومنین علیه السلام گفته واز انجمله آنکه در بیعت رضوان حاضر بودند و نامه صلح بر دست او مکتوب
شد قال ابن اسحق وکان هو کاتب الصحیفة و هم درین سفر بامر تضی معامله منتظر الخلافة بجا آوردند خرج
النسائی عن علی رضی الله عنه قال جاء النبی صلی الله علیه وسلم اناس من قریش فقالوا یا محمد انا

المافروا من ضياعنا واموالنا فارددهم الينا فقال لابی بكر رضی الله عنه ما تقول قال صدقوا انهم جيرانك قال فتغير وجه النبی صلی الله عليه وسلم ثم قال لعمر رضی الله عنه ما تقول قال صدقوا انهم لجيرانك وحلفاؤك فتغير وجه النبی صلی الله عليه وسلم و احمد بن شعيب النسائی در خصائص علی عليه السلام گفته ذكر قول النبی صلی الله عليه وسلم قد امتحن الله قلب علی للايمان اخبرنا ابو جعفر محمد بن عبد الله بن المبارك المخرمی قال حدثنا الاسود بن عامر قال اخبرنا شريك عن منصور عن ربعی عن علی قال جاء النبی صلی الله عليه وسلم اناس من قريش فقالوا يا محمد انا جيرانك وحلفاؤك وان اناسا من عبيدنا قد اتوك ليس بهم رغبة فی الدين ولا رغبة فی الفقه انما فروا من ضياعنا واموالنا فارددهم الينا فقال لابی بكر ما تقول فقال صدقوا انهم لجيرانك وحلفاؤك فتغير وجه النبی صلی الله عليه وسلم ثم قال لعمر ما تقول قال صدقوا انهم لجيرانك وحلفاؤك فتغير وجه النبی صلی الله عليه وسلم ثم قال يا معشر قريش والله ليبعثن الله عليكم رجلا منكم امتحن الله قلبه للايمان فيضربكم علی الدين او يضرب بعضكم قال ابو بكر انا هو يا رسول الله قال لا قال عمر انا هو يا رسول الله قال لا ولكن ذلك الذی يخصف النعل وقد كان اعطی عليا نعلا يخصفها و ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابوری در كتاب المستدرك علی الصحيحين در كتاب قسم الفئ گفته اخبرنا ابو جعفر محمد بن علی الشيبانی ثنا ابن ابی عزرة ثنا محمد بن سعيد الاصبهانی ثنا شريك عن منصور عن ربعی بن خراش عن علی قال لما فتح رسول الله صلی الله عليه وسلم مكة اتاه ناس من قريش فقالوا يا محمد انا حلفاؤك وقومك وانه لحق بك ارقاء نا ليس لهم رغبة فی الاسلام وانما فروا من العمل فارددهم علينا فشاور ابا بكر فی امرهم فقال صدقوا يا رسول الله فقال لعمر ما تری فقال مثل قول ابی بكر فقال رسول الله صلی الله عليه وسلم يا معشر قريش ليبعثن الله عليكم رجلا منكم امتحن الله قلبه للايمان يضرب رقابكم علی الدين فقال ابو بكر انا هو يا رسول الله قال لا قال عمر انا هو يا رسول الله قال لا ولكن خاصف النعل فی المسجد وقد كان القی نعله الی علی يخصفها ثم قال اما انی سمعته يقول لا تكذبوا علی فانه من يكذب علی يلج النار هذا حديث صحيح علی شرط مسلم ولم يخرجاه وملا علی متقی در كنز العمال گفته عن ربعی

يلحقون بالمسلمين فيسلمون حدثنا عبد العزيز بن يحيى الحرانی قال ثنا محمد يعنی ابن سلمة عن محمد
بن اسحق عن ابان بن صالح عن منصور بن المعتمر عن ربعی بن خراش عن علی بن ابیطالب
قال خرج عبدان الی رسول الله صلی الله عليه وسلم يعنی يوم الحديبيه قبل الصلح فكتب اليه
مواليهم فقالوا يا محمد والله ما خرجوا اليك رغبة فی دينك وانما خرجوا هربا من الرق
فقال ناس صدقوا يا رسول الله ردهم اليهم فغضب رسول الله صلی الله عليه وسلم
وقال ما اراكم تنتهون يا معشر قريش حتی يبعث الله عليكم من يضرب رقابكم علی هذا
وابی ان يردهم وقال هم عتقاء الله عز وجل و ابو عبد الله الحاكم النيسابوری در مستدرک در
كتاب الجهاد گفته اخبرنی ابو عبد الله احمد بن قانع قاضی الحرمين ببغداد ثنا ابو شعيب
عبد الله بن الحسن الحرانی ثنا عبد العزيز بن يحيی الخولانی ثنا محمد بن سلمة الحرانی عن محمد
بن اسحق عن ابان بن صالح عن منصور بن المعتمر عن ربعی بن خراش عن علی بن ابیطالب
قال خرج عبدان الی رسول الله صلی الله عليه وسلم الحديبية قبل الصلح فكتب اليه مواليهم
قالوا يا محمد والله ما خرجوا اليك رغبة فی دينك وانما خرجوا هربا من الرق فقال ناس
صدقوا يا رسول الله ردهم اليهم فغضب رسول الله صلی الله عليه وسلم فقال ما اراكم
تنتهون يا معشر قريش حتی يبعث الله عليكم من يضرب رقابكم علی هذا وابی ان يردهم فقال
هم عتقاء الله هذا حديث صحيح علی شرط مسلم ولم يخرجاه و بغوی در مصابيح گفته عن علی بن ابيطالب قال خرج عبدان
الی رسول الله صلی الله عليه وسلم يعنی يوم الحديبية قبل الصلح فكتب مواليهم قالوا يا محمد والله ما
خرجوا اليك رغبة فی دينك وانما خرجوا هربا من الرق فقال ناس صدقوا يا رسول الله ردهم اليهم فغضب رسول الله
صلی الله عليه وسلم وقال ما اراكم تنتهون يا معشر قريش حتی يبعث الله عليكم من يضرب رقابكم علی هذا
وابی ان يردهم وقال هم عتقاء الله و ولی الدين الخطيب در مشكوة گفته وعن علی قال خرج عبدان
الی رسول الله صلی الله عليه وسلم يعنی يوم الحديبية قبل الصلح فكتب اليه مواليهم قالوا
يا محمد والله ما خرجوا اليك رغبة فی دينك وانما خرجوا هربا من الرق فقال ناس صدقوا
يا رسول الله ردهم اليهم فغضب رسول الله صلی الله عليه وسلم وقال ما اراكم تنتهون يا معشر
قريش حتی يبعث الله عليكم من يضرب رقابكم علی هذا وابی ان يردهم وقال هم عتقاء الله

جیرانك وحلفاءك وان ناسا من عبيدنا قد اتوك ليس بهم رغبة فی الدين ولا رغبة فی الفقه انما فروا من ضياعنا واموالنا فارددهم الينا فقال لابی بكر ما تقول قال صدقوا انهم لجيرانك وحلفاءك فتغير وجه النبی صلی الله عليه وسلم ثم قال لعمر ما تقول قال صدقوا انهم لجيرانك وحلفاءك فتغير وجه النبی صلی الله عليه وسلم ثم قال يا معشر قريش والله ليبعثن الله عليكم رجلا منكم قد امتحن الله قلبه للايمان ليضربنكم علی الدين او يضرب بعضكم قال ابوبكر انا هو يا رسول الله قال لا قال عمر انا هو يا رسول الله قال لا ولكن ذلك الذی يخصف النعل وقد كان اعطی عليا نعله يخصفها و درین واقعه محامات کفار لئام و تصدیق انکاس طغام و دیگر فضائح جالبة الملام که از شیخین والا مقام خصوصا از حضرت ثانی شانی صادر شده چون دلیل کمال اعراق و اغراق شان در نفاق و شقاق بود لهذا بعضے از حضرات محرفین مصلحت دران دیدند که آنچه شیخین درین محل از خبث طویت و سوء سریرت خود در حمایت کفار اشرار بمعرض ابراز و اظهار آورده بودند آنرا یکسر ازین قصه برانداز ند و بالکلیه از ذکر آن اعراض و طی کشح سازند چنانچه ترمذی در صحیح خود گفته حدثنا سفيان بن وكيع نا ابی عن شريك عن منصور عن ربعی بن خراش قال نا علی بن ابی طالب بالرحبة فقال لما كان يوم الحديبية خرج الينا ناس من المشركين فيهم سهيل بن عمرو وناس من رؤساء المشركين فقالوا يا رسول الله خرج اليك ناس من ابنائنا واخواننا وارقائنا وليس لهم فقه فی الدين وانما خرجوا فرارا من اموالنا وضياعنا فارددهم الينا فان لم يكن لهم فقه فی الدين سنفقههم فقال النبی صلی الله عليه وسلم يا معشر قريش لتنتهن او ليبعثن الله عليكم من يضرب رقابكم بالسيف علی الدين قد امتحن الله قلبه علی الايمان قالوا من هو يا رسول الله فقال له ابوبكر من هو يا رسول الله وقال عمر من هو يا رسول الله قال هو خاصف النعل وكان اعطی عليا نعله يخصفها قال ثم التفت الينا علی فقال ان رسول الله صلی الله عليه وسلم قال من كذب علی متعمدا فليتبوأ مقعده من النار هذا حديث حسن صحيح غريب لا نعرفه الا من هذا الوجه من حديث ربعی عن علی و بعضی از اصحاب تحریف و ارباب تلفیف مصلحت در ترک ذکر این محامات فضیحه و مجاملت قبیحه ندیدند لیکن بجاے آنکه نام شیخین ذکر نمایند فقال ناس صدقوا يا رسول الله رُدّهم اليهم آوردند و باین طریق مسلک تیر و اجمال و ستر و اخمال سپردند ابوداؤد سجستانی در سنن خود گفته باب فی عبيد المشركين

شرح مشکوٰۃ گفتہ وقوله ما اراكم تنتهون فيه تهديد عظيم حيث نفى العلم بانتهائهم واراد ملزومه وهو انتهاؤهم كقوله تعالى اتنبئون الله بما لا يعلم اى بما لا ثبوت له ولا علم الله متعلق به وقوله وقال هم عتقاء الله عطف على قوله وقال ما اراكم وقوله وابى ان يردهم من قول الراوى معترض بينهما على سبيل التاكيد ثم وانما غضب رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم لانهم عارضوا حكم الشرع فيهم بالظن والتخمين وشهدوا لاوليائهم المشركين بما ادعوا انهم خرجوا هربا من الرق لا رغبة فى الاسلام وكان حكم الشرع فيهم انهم صاروا احرارا بخروجهم من دار الحرب مستعصمين بعروة الاسلام احرارا فكان معاونتهم لاوليائهم تعاونا على العدوان اى قال التوربشتى ۱۲ وملا على قارى در مرقاۃ شرح مشکوٰۃ گفتہ وعن على رضى الله عنه قال خرج عبدان بكسر العين المهملة وبضم وسكون الموحدة وفى نسخة عبدان بكسرهما وتشديد الدال جمع عبد قال الطيبى وقد روى هذا الحديث بالصيغتين الاوليين الى رسول الله صلى الله عليه وسلم يعنى يوم الحديبية بتخفيف الياء الثانية ويشدد قبل الصلح فكتب اليه اى الى النبى صلى الله عليه وسلم مواليهم اى سادتهم او معتقوهم قالوا يا محمد والله ما خرجوا اليك رغبة فى دينك وانما خرجوا هربا بفتحتين اى خلاصا من الرق اى من العبودية او اثرها وهو الولاء فقال ناس اى جمع من الصحابة صدقوا اى الكفار يا رسول الله ردهم اى عبيدهم اليهم فغضب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال التوربشتى وانما غضب رسول الله صلى الله عليه وسلم لانهم عارضوا حكم الشرع فيهم بالظن والتخمين وشهدوا لاوليائهم المشركين لما ادعوه انهم خرجوا هربا من الرق لا رغبة فى الاسلام وكان حكم الشرع فيهم انهم صاروا احرارا بخروجهم من ديار الحرب مستعصمين بعروة الاسلام احرارا لا يجوز ردهم اليهم فكان معاونتهم لاوليائهم تعاونا على العدوان وقال وفى نسخة فقال ما اراكم بضم الهمزة اى ما اظنكم وفى نسخة بفتحها اى ما اعلمكم تنتهون اى عن العصبية او عن مثل هذا الحكم وهو الرد يا معشر قريش حتى يبعث الله عليكم من يضرب رقابكم على هذا اى على ما ذكر من التعصب او الحكم بالرد قال الطيبى فيه تهديد عظيم حيث نفى العلم بانتهائهم واراد ملزومه وهو انتهاؤهم

رواه ابی داؤد و هر چند این تحریف را محرفین اغمار و این تلفیف را ملفقین اشرار بغرض ستر فضائح و کتمان قبائح شیخین بعمل آورده بودند لیکن بمفاد عدو شود سبب خیر گر خدا خواهد این تحریف و تلفیف زیاده تر موجب هتک و افتضاح و تبیین جلیع و اتقاح و ظهور کفر بواح و وضوح نفاق صراح شیخین گردید چه شراح مصابیح و مشکوة چون اینوقعه را بحالت تحریف مسطور و تلفیف مستور مجمل و مختل دیدند بسبب مذکور بنمودن اسمار ناس بحقیقت حال بر التباس نرسیدند و بکمال کشاده دلی انچه در تفضیح و تقبیح این محامات شنیعه و مداجات فظیعه میبایست گفتند و بلا علم این معنی که شیخین مصدر این محامات و مداجات هستند گهرهای تصریح و تشریح بمثقب بیان سفتند و اگر احیانا خبرے ازین مطلب میداشتند هرگز چنین تصریحات و توضیحات را جائز نمی انگاشتند بلکه از راه نهایت اخلاص در صدد تاویل و تسویل برآمده امر حق و صدق را بتوجیهات باطله و تقولات عاطله می پوشیدند و بخیال اصلاح معائب و تقویم مثالب شیخین جملات شارده و کلمات بارده بر زبان قلم آورده در تایید باطل لجلج و تازیر خطاے اعوج میکوشیدند حالا شطرے از کلمات شراح مصابیح و مشکوة در شرح اینواقعه که ازان کمال شناعت و فظاعت صنیع شنیع محامین کفار اشرار پیدا و آشکار است باید شنید و انچه در حق شیخین که مصداق حقیقی آن هستند ازان لازم و ثابت می آید بچشم حقیقت بین باید دید فضل الله بن الحسن التوربشتی در میسر شرح مصابیح گفته وانما غضب رسول الله صلی الله علیه وسلم لانهم عارضوا حکم الشرع فیهم بالظن والتخمین وشهدوا لاولیائهم المشرکین بما ادعوه انهم خرجوا من الرق لا رغبة فی الاسلام وکان حکم الشرع فیهم انهم صاروا بخروجهم عن دار الحرب مستعصمین بعروة الاسلام احرارا فکان معاونتهم لاولیائهم تعاونا علی العدوان و خلخالی در مفاتیح شرح مصابیح گفته قوله ردهم الیهم امر مخاطب فغضب رسول الله علیه السلام لانهم عارضوا حکم الشرع فیهم بالظن والتخمین وشهدوا لاولیائهم المشرکین بما ادعوه انهم خرجوا هربا من الرق لا رغبة فی الاسلام وکان حکم الشرع فیهم انهم صاروا بخروجهم من دار الحرب مستعصمین احرارا فکان معاونتهم لاولیائهم تعاونا علی العدوان قوله ما اراکم تنتهون النفی وان دخل علی اراکم ظاهرا لکنه بالحقیقة ینفی الانتهاء ای ارکم لما تنتهون من تعصب اهل مکة حتی یبعث الله علیکم من یضرب رقابکم علی هذا ای علی هذا الحکم وابا ان یردهم ای وابی النبی صلی الله علیه وسلم ان یرد العبید ان و طیبی در کاشف

علیه وآله وسلم اوّل حضرت ابوبکر را حکم بقتل او دادند لیکن ایشان ممتثل نشدند. بار دیگر حضرت عمر را مامور بقتل او فرمودند
ایشان نیز امتثال امر آنجناب ننمودند حکیم ترمذی در نوادر الاصول گفته حدثنا صالح بن محمد قال حدثنا
یحیی بن واضح قال حدثنا موسی بن عبیدة عن هود بن عطاء عن انس بن مالک قال کان
فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم رجل یعجبنا تعبده واجتهاده فذکرناه لرسول الله
صلی الله علیه وسلم باسمه فلم یعرفه ووصفناه بصفته فلم یعرفه فبینا نحن نذکره اذ طلع
الرجل فقلنا هو هذا یا رسول الله قال انکم لتخبرونی عن رجل علی وجهه لسفعة من الشیطان
قال فاقبل حتی وقف علی المجلس فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انشدک الله هل قلت
حین وقفت علی المجلس ما فی المجلس افضل منی او خیر منی قال اللهم نعم ثم دخل یصلی فقال
رسول الله صلی الله علیه وسلم من یقتل الرجل قال ابوبکر انا فدخل فوجده یصلی فقال
سبحان الله اقتل رجلا یصلی وقد نهانا رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ضرب المصلین فخرج
فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم مه قال وجدته بابی انت وامی یا رسول الله یصلی وقد
نهیتنا عن ضرب المصلین فقال من یقتل الرجل فقال عمر انا فوجده ساجدا فقال اقتل رجلا واضعا
وجهه لله وقد رجع ابوبکر وهو افضل منی فخرج الیه فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم مه
فقال یا رسول الله بابی انت وامی وجدته ساجدا فکرهت ان اقتله واضعا وجهه لله قال من
یقتل الرجل قال علی انا قال انت ان ادرکته فوجده علی قد خرج فجاء فقال وجدته بابی انت وامی
قد خرج قال لو قتلته ما اختلف من امتی رجلان کان اولهم واخرهم قال موسی فاخبرنی محمد
بن کعب القرظی انه هو الذی قتله علی یعنی یوم النهروان حرقوص ذو الثدیه و ابونعیم
اصفهانی در حلیة الاولیا بترجمهٔ زید بن اسلم گفته حدثنا حبیب بن الحسن ثنا عمر بن حفص السدوسی
ثنا عاصم بن علی ثنا ابو معشر عن یعقوب بن زید بن طلحة عن زید بن اسلم عن انس قال کنا
عند النبی صلی الله علیه وسلم فذکروا رجلا نکایته فی العدو واجتهاده فی الغزو فقال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ما اعرف هذا فما زالوا ینعتونه فقال ما اعرف هذا حتی طلع الرجل فقالوا
هو ذا یا رسول الله فقال ما کنت اعرف هذا هذا اول قرن رأیته فی امتی فیه سفعة
من الشیطان فجاء فسلم علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال له رسول الله صلی الله علیه

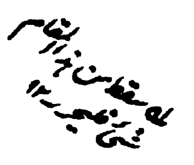
لقوله تعالیٰ اتنبئون اللّٰه بما لا یعلم ای بما لا ثبوت له ولا علم للّٰه متعلق به وابی ان یردهم وقال
عتقاء اللّٰه قال الطیبی هذا عطف علی قوله وقال ما اراکم وما بینهما قول الراوی معترض علی
سبیل التاکید رواه ابو داؤد و شیخ عبد الحق دہلوی در اشعۃ اللمعات شرح مشکوٰۃ گفته وعن علی رضی
اللّٰه عنه قال خرج عبدان الی رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیه وسلم گفت امیر المومنین علی که بیرون آمدند
بندگان و مملوکان از مکه از موالی و صاحبان خود گریخته و مسلمان شده بسوی آنحضرت عبدان بکسر عین و ضم
آن و سکون با جمع عبد بمعنی مملوک یعنی یوم الحدیبیۃ یعنی آمدند روز حدیبیه قبل الصلح پیش از صلح که واقع
شد میان آنحضرت و مشرکان قریش اما بعد از صلح قرار بر آن بود که هر که از ایشان مسلمان شده بیاید باز گردانیده
شود و او را بسوے ایشان فکتب الیه موالیهم پس نوشتند بسوی آنحضرت صاحبان آن مملوکان قالوا یا
واللّٰه ما خرجوا الیک رغبۃ فی دینک گفتند اے محمد بخدا سوگند بیرون نیامده اند ایشان از جهت میل
وخواهش در دین تو وانما خرجوا هربا من الرق و بیرون نیامده اند مگر از جهت گریختن از بندگی و غلامی برے
نجتین گریختن فقال ناس صدقوا پس گفتند بعضی مردمان از قریش راست نوشته اند و گفته اند یا
رسول اللّٰه ردهم الیهم باز گردان این غلامان را بر ایشان فغضب رسول اللّٰه پس در خشم آمد پیغمبر
خدا صلی اللّٰه علیه وسلم فقال ما اراکم تنتهون یا معشر قریش پس گفت نمی بینم و نمیدانم شما را که باز آئید از بی فرمانی
وحکم نفس اے گروه قریش حتی یبعث اللّٰه علیکم من یضرب رقابکم تا بفرستد خدای تعالیٰ بر شما کسی را
که بزند گردنهاے شما را علی هذا برین حکم یعنی باز گردانیدن آن غلامان و الحاق ایشان بدار حرب بعد
از اسلام وابی ان یردهم وابا آورد آنحضرت و روا نداشت که باز گرداند ایشان را و قال هم عتقاء اللّٰه
و گفت آنحضرت این بندها آزاد کرده شدهاے خدای تعالے اند ذوالعاہد انتهی و ازین تشریحات
رشیقه و تحقیقات انیقه شراح مصابیح و مشکوٰۃ بسیارے از الوان فضائح و انواع قبائح و اصناف
معائب و اضراب مثالب عائد حال پر اختلال شیخین میگردد که اکثر آن خود بر ناظر بصیر و متامل خبیر واضح و روشن
ولائح و مبرهن ست ولیکن ذکر آن بالتمام ان شاء اللّٰه المنعام بایضاحات شافیه للسقام و افصاحات وافیه
بالمرام در مجلد حدیث خاصف النعل خواهیم کرد فترقب ولا تکن من الغافلین و از جمله موارد ممالات
قبیحه و محال مداجات فضیحه حضرت عمر با منافقین واقعه ایست که جناب رسالت مآب صلی اللّٰه علیه و آله وسلم
دران حکم داده بودند بقتل یکی از منافقین که داخل مسجد نبوی شده مشغول صلوٰۃ گردیده بود آنحضرت صلی اللّٰه

صلی اللہ علیه وسلم باسمه فلم یعرفه ووصفناه بصفته فلم یعرفه فبینا نحن نذکره اذ طلع الرجل فقلنا هو هذا قال انکم لتخبرونی عن رجل ان فی وجهه سفعة من الشیطان فاقبل حتی وقف علیهم ولم یسلم فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم انشدک الله هل قلت حین وقفت علی المجلس ما فی القوم احد افضل منی او خیر منی قال اللهم نعم ثم دخل یصلی فقال رسول الله من یقتل الرجل قال ابوبکر انا فدخل علیه فوجده یصلی فقال سبحان الله اقتل رجلا یصلی وقد نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن قتل المصلین فخرج فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما فعلت قال کرهت ان اقتله وهو یصلی وقد نهیت عن قتل المصلین قال من یقتل الرجل قال عمر انا فدخل فوجده واضعا جبهته قال عمر ابوبکر افضل منی فخرج فقال له النبی صلی الله علیه وسلم مه قال وجدته واضعا وجهه لله فکرهت ان اقتله فقال من یقتل الرجل فقال علی انا فقال انت ان ادرکته قال فدخل علیه فوجده قد خرج فرجع الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال له مه قال وجدته قد خرج قال لو قتل ما اختلف من امتی رجلان کان اولهم واخرهم قال موسی فسمعت محمد بن کعب یقول هو الذی قتله علی ذو الثدیة وسیوطی در رسالة الباهر فی حکم النبی صلی اللہ علیه وسلم بالباطن والظاهر گفته فصل لموجب تکمایة هذه الاوراق انی قررت ان من خصائص النبی صلی الله علیه وسلم انه جمع له بین الحکم بالظاهر والشریعة کما هو للانبیاء وبین الحکم بالباطن والحقیقة کما هو للخضر خصوصیة خصه الله بها والمستند فی ذلک تفوق العلماء واحادیث ودر بیان احادیث والہ بر حکم جناب رسالت مآب صلی اللہ علیه وسلم بباطن گفته الحدیث الرابع قال ابوبکر بن ابی شیبة فی مسنده بنا زید بن حباب بنا موسی بن عبیدة بنا هود بن عطا الیمانی عن انس قال کان فینا شاب ذو عبادة وزهد واجتهاد فسمیناه لرسول الله صلی الله علیه وسلم فلم یعرفه ووصفناه بصفته فلم یعرفه فبینا نحن کذلک اذا اقبل فقلنا لرسول الله هو هذا فقال انی لاری فی وجهه سفعة من الشیطان فسلم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اجعلت فی نفسک ان لیس فی القوم خیر منک فقال اللهم نعم ثم ولی فدخل المسجد فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم من یقتل الرجل فقال ابوبکر انا فدخل فاذا هو قائم یصلی فقال اقتل رجلا یصلی وقد نهانا رسول الله صلی الله

وسلم نشدتك بالله هل حدثت نفسك حين طلعت علينا انه ليس في المسجد انسان
خير منك قال اللهم نعم قال ثم دخل المسجد يصلي فقال لابي بكر قم فاقتله فدخل ابو بكر فوجده
قائما يصلي فقال في نفسه ان للصلوة حقا فلو اني استامرت رسول الله صلى الله عليه وسلم
فجاء الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال قتلت الرجل فقال لا رايته قائما يصلي ورأيت
للصلوة حقا وحرمة وان شئت ان اقتله قتلته قال لست بصاحبه قال اذهب انت يا عمر
فاقتله قال فدخل عمر المسجد فاذا هو ساجد فانتظره طويلا حتى يرفع راسه فيقتله فلم يرفع
راسه ثم قال في نفسه ان للسجود حقا فلو اني استامرت رسول الله صلى الله عليه وسلم في
قتله فقد استامره من هو خير مني فجاء الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال قتلته قال
لا رايته ساجدا ورايت للسجود حرمة وحقا ان شئت يا رسول الله ان اقتله قال
لست بصاحبه قم انت يا علي فاقتله انت صاحبه ان وجدته قال فدخل علي فلم يجده
فرجع الى النبي صلى الله عليه وسلم فاخبره فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو قتل اليوم
ما اختلف رجلان من امتي حتى يخرج الدجال ثم حدثهم عن الامم فقال تفرق امة موسى
على احدى وسبعين ملة منهم في النار سبعون وواحدة في الجنة وتفرق امة عيسى على ثنتين
وسبعين ملة منها في الجنة واحدة واحدى وسبعون منها في النار وتعلوا امتي على الفرقتين
جميعا بملة واحدة في الجنة وثنتان وسبعون منها في النار قالوا من هم يا رسول الله قال الجماعات
الجماعات قال يعقوب كان علي رضوان الله عليه اذا حدث بهذا الحديث عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم تلا فيه قرآنا ولو ان اهل الكتاب امنوا واتقوا لكفرنا عنهم سياتهم الى
قوله منهم امة مقتصدة وكثير منها ساء ما يعملون وتلا ايضا وممن خلقنا امة يهدون
بالحق وبه يعدلون هذا حديث غريب من حديث زيد عن انس لم نكتبه الا من حديث
ابي جعفر عن يعقوب وقد رواه عن انس عدة قد ذكرناه في غير هذا الموضع وابن حجر
عسقلانی در اصابه بترجمہ ذو الثدیہ گفته وقال ابو يعلى في مسنده رواية ابن المقرى عنه ثنا محمد
ابن الفرج ثنا احمد بن الزبير قال حدثني موسى بن عبيدة اخبرني هود بن عطا عن انس قال
كان في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم رجل يعجبنا تعبده واجتهاده فذكرنا ذلك لرسول الله

موسى بن الفضل قالا انبا ابو العباس محمد بن يعقوب ثنا الربيع بن سليمن ثنا بشر بن بكر عن الاوزاعي
قال حدثني الرقاشي عن انس بن مالك قال ذكروا رجلا عند النبي صلى الله عليه وسلم فذكروا قوته
في الجهاد واجتهاده في العبادة فاذا هم بالرجل مقبل قالوا هذا الذي كنا نذكر فقال رسول الله
صلى الله عليه وسلم والذي نفسي بيده اني لارى في وجهه سفعة من الشيطان ثم اقبل فسلم عليهم
فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم هل حدثت نفسك وفي رواية ابي سعيد هل حدثتك
نفسك بان ليس في القوم احد خير منك قال نعم ثم ذهب فاختط مسجدا وصف قدميه
يصلي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من يقوم اليه فيقتله فقال ابو بكر انا فانطلق اليه فوجده
قائما يصلي فقال يا رسول الله وجدته قائما يصلي فهبت ان اقتله فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم ايكم يقوم اليه فيقتله فقال عمر انا فانطلق اليه فصنع كما صنع ابو بكر ثم قال رسول الله صلى
الله عليه وسلم ايكم يقوم اليه فيقتله قال علي انا قال انت ان ادركته فذهب فوجده قد انصرف
فرجع الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال هذا اول قرن خرج من امتي لو قتلته ما اختلف اثنان
بعده من امتي ثم قال ان بني اسرائيل افترقت احدى وسبعين فرقة
وان امتي ستفترق على ثنتين وسبعين فرقة كلها في النار الا فرقة واحدة قال يزيد
الرقاشي هي الجماعة طريق آخر عن يزيد الرقاشي مرسلا قال عبد الرزاق
في المصنف عن معمر قال سمعت يزيد الرقاشي يقول بينا النبي صلى الله عليه وسلم جالس مع
اصحابه اشرف عليه رجل فاثنوا عليه خيرا فقال النبي صلى الله عليه وسلم ان في وجهه سفعة
شيطان فجاء فسلم فقال له النبي صلى الله عليه وسلم احدثت نفسك آنفا انه ليس في القوم
رجل افضل منك قال نعم ثم ولى فقال النبي صلى الله عليه وسلم ايكم رجل يضرب عنقه فقال
ابو بكر انا فقام ثم رجع فقال انتهيت اليه فوجدته قد خط عليه خطا وهو يصلي فيه فلم تطب
نفسي على قتله فقال النبي صلى الله عليه وسلم انت فقام ثم رجع فقال والذي نفسي بيده لو
وجدته لجئتك براسه فقال النبي صلى الله عليه وسلم هذا اول قرن من الشيطان طلع في امتي
اما انكم لو قتلتموه ما اختلف منكم رجلان ان بني اسرائيل اختلفوا على احدى او اثنتين
وسبعين فرقة وانكم ستختلفون مثلهم او اكثر ليس منها صواب الا واحدة قيل يا رسول الله

لم استغنا... ... ... (marginal note, illegible)



علیه وسلم عن ضرب المصلین فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم من یقتل الرجل فقال عمر
انا یا رسول الله صلی الله علیه وسلم فدخل المسجد فاذا هو ساجد فقال مثل ابی بکر وزاد لا رجعن
فقد رجع من هو خیر منی فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا عمر فذکر له فقال رسول الله صلی
الله علیه وسلم من یقتل الرجل فقال علی انا فقال انت تقتله ان وجدته فدخل المسجد فوجده
قد خرج فقال اما والله لو قتله لکان اولهم وآخرهم ولما اختلف من امتی اثنان اخرجه ابو یعلی
فی مسنده من طرق عن موسی به وموسی وشیخه فیهما لین ولکن للحدیث طرق متعددة
تقتضی ثبوته طریق ثان عن انس قال ابو یعلی فی مسنده نبا ابو خیثمة نبا عمر بن یونس نبا عکرمة هو ابن عمار
عن یزید الرقاشی حدثنی انس قال کان رجل علی عهد النبی صلی الله علیه وسلم یغزو معنا فاذا رجع وحط عن راحلته
عمد الی المسجد فجعل یصلی فیه فیطیل الصلوة حتی جعل بعض اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم یرون ان له
فضلا علیهم فمر یوما ورسول الله صلی الله علیه وسلم قاعد فی اصحابه فقال له بعض اصحابه یا نبی الله هذا ذلک
الرجل فاما ارسل الیه واما جاء هو من قبل نفسه فلما راه رسول الله صلی الله علیه وسلم مقبلا قال والذی
نفسی بیده ان بین عینیه لسفعة من الشیطان فلما وقف علی المجلس قال له رسول الله صلی الله
علیه وسلم اقلت فی نفسک حین وقفت علی المجلس لیس فی القوم خیر منی قال نعم ثم انصرف
فاتی ناحیة من المسجد فخط خطا برجله ثم صف کعبیه ثم قام یصلی فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم
ایکم یقوم الی هذا فیقتله فقام ابو بکر فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اقتلت الرجل قال وجدته
یصلی فهبته فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ایکم یقوم الی هذا فیقتله قال عمر انا واخذ
السیف فوجده قائما یصلی فرجع فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لعمر اقتلت الرجل قال یا نبی
الله وجدته یصلی فهبته فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ایکم یقوم الی هذا فیقتله قال
علی انا قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انت له ان ادرکته فذهب علی فلم یجده فرجع فقال رسول الله صلی الله علیه
وسلم اقتلت الرجل قال لم ادر این سلک من الارض فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان هذا اول قرن خرج من امتی
لو قتلته ما اختلف فی امتی اثنان ان بنی اسرائیل تفرقوا علی احدی وسبعین فرقة وان هذه الامة ستفترق علی ثنتین وسبعین
فرقة کلها فی النار الا فرقة واحدة قلنا یا نبی الله من تلک الفرقة قال الجماعة طریق آخر
عن الرقاشی عن انس قال البیهقی فی دلائل النبوة انا ابو عبد الله الحافظ وسعید بن محمد بن

فصلی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لابی بکر قم فاقتلہ فدخل ابو بکر فوجدہ قائما یصلی فقال ابو بکر فی نفسہ ان للصلوٰۃ حرمۃ وحقا ولو انی استامرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجاء الیہ فقال لہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم قتلتہ قال لا رأیتہ قائما یصلی ورأیت للصلوٰۃ حرمۃ و حقا وان شئت ان اقتلہ قتلتہ قال لست بصاحبہ اذھب انت یا عمر فاقتلہ فدخل عمر المسجد فاذا ھو ساجد فانتظرہ طویلا ثم قال عمر فی نفسہ ان للسجود حقا فلو انی استامرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقد استامرہ من ھو خیر منی فجاء الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال اقتلتہ قال لا رایتہ ساجدا ورایت للسجود حقا وان شئت ان اقتلہ قتلتہ فقال لست بصاحبہ قم یا علی انت صاحبہ ان وجدتہ فدخل فوجدہ قد خرج من المسجد فرجع الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال اقتلتہ قال لا قال لو قتل ما اختلف رجلان من امتی حتی الدجال

طریق اخر عن انس قال البزار فی مسندہ حدثنا ابراھیم بن عبد اللہ بن محمد الکوفی حدثنا عبد الرحمن بن شریک بنا ابو عمر عن الاعمش عن ابی سفیان عن انس بن مالک قال کنا عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم حتی قیل رجل حسن السمت ذکروا من امرہ امرا حسنا فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انی لاری علی وجہہ سفعۃ من النار فلما انتھی فسلم قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم باللہ اظنہ قال ھل قلت فی نفسک او تری فی نفسک انک افضل القوم قال نعم فلما ذھب قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انہ قد طلع قرن ھذا واصحابہ منھم قال ابو بکر افلا اقتلہ یا رسول اللہ قال بلی فانطلق ابو بکر فوجدہ فی المسجد یصلی فرجع الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال انی وجدتہ یصلی فلم استطع ان اقتلہ قال عمر افلا اقتلہ قال بلی فانطلق عمر فوجدہ فی المسجد یصلی فرجع فقال انی وجدتہ یصلی فلم استطع ان اقتلہ فقال علی فلا اقتلہ یا رسول اللہ فقال بلی انت تقتلہ ان وجدتہ فانطلق علی فلم یجدہ

طریق آخر لھذا الحدیث من روایۃ جابر

قال ابو بکر بن ابی شیبۃ واحمد بن منیع معا فی مسندیھما حدثنا یزید بن ھارون ثنا العوام بن حوشب حدثنی طلحۃ بن نافع ابو سفیان عن جابر قال مر رجل علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقالوا فیہ واثنوا علیہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من یقتلہ قال ابو بکر

وما هذه الواحدة قال الجماعة آخرها فى النار طريق آخر عن انس قال المحاملى فى اماليه
حدثنا احمد بن محمد بن يحيى بن سعيد نا عبادة بن جويرية نا الاوزاعى حدثنى قتادة عن انس
قال ذكر عند رسول الله صلى الله عليه وسلم رجل فذكر من قوته فى الجهاد واجتهاده فى العبادة ثم
ان الرجل اشرف فقيل يا رسول الله هذا الرجل الذى كنا نذكره فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
والذى نفسى بيده انى لارى فى وجهه سفعاً من الشيطان فاقبل الرجل فسلم فقال له رسول الله
صلى الله عليه وسلم هل حدثت نفسك حين اشرفت علينا انه ليس فى القوم خير منك قال نعم
ثم مضى الرجل فاختط مسجدا وصف قدميه يصلى فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ايكم
يقوم اليه فيقتله فقال ابو بكر انا فانطلق ابو بكر فوجده قائما يصلى فهاب ان يقتله فرجع الى
رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما صنعت قال يا رسول الله رأيته
قائما يصلى فهبت ان اقتله قال اجلس ثم قال ايكم يقوم اليه فيقتله قال عمر انا فانطلق عمر فوجده
قائما يصلى فهاب ان يقتله فرجع الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له ما صنعت قال يا رسول الله
رأيته قائما يصلى فهبت ان اقتله قال اجلس ثم قال ايكم يقوم اليه فيقتله فقال على انا فقال انت
ان ادركته فانطلق على فوجده قد انصرف فرجع فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم ما صنعت
قال يا رسول الله وجدته قد انصرف قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان هذا اول قرن
خرج فى امتى لو قتلته ما اختلف اثنان بعده ان بنى اسرائيل افترقت على احدى وسبعين
فرقة وتفترق امتى على ثنتين وسبعين فرقة كلها فى النار الا واحدة قال قتادة هى الجماعة
طريق آخر عن انس قال ابو يعلى مسنده نا محمد
بن بكار نا ابو معشر عن يعقوب بن زيد بن طلحة عن زيد بن اسلم عن انس بن مالك قال ذكر
رجل لرسول الله صلى الله عليه وسلم له نكاية فى العدو واجتهاد فقال لا اعرف هذا قالوا
بلى نعته كذا وكذا قال لا اعرفه فبينا نحن كذلك اذ طلع الرجل فقالوا هو هذا يا رسول الله قال
ما كنت اعرف هذا هو اول قرن رأيته فى امتى ان فيه لسفعة من الشيطان فلما دنا الرجل
سلم فردوا عليه السلام فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم انشدك بالله هل حدثت
نفسك حين طلعت علينا ان ليس فى القوم احد افضل منك قال اللهم نعم فدخل المسجد

يجوز القتل فهذا مما لا تقتضيه الشريعة لان الكفر ليس بنجز لان بل فيما بعد فكيف يقتل بسبب لم يحصل والقطع بان المولود لا يوصف بكفر حقيقي ولا ايمان حقيقي وانما يحمل قضية الخضر على ان ذلك كان شرعا له مستقلا فقد من يرو ان الخضر نبي انتهى كلام السبكي فاما النبي فاذن له في ذلك ليصون كل فضيلة او تيها نبي من الانبياء اشار الى ذلك الامام بدر الدين الصاحب في تذكرته ووجد في الاحاديث شاهد الذلك فاخرج ابن ابي شيبة و ابو يعلى و البزار في مسانيدهم و البيهقي في دلائل النبوة عن انس قال ذكروا رجلا عند النبي صلعم فذكروا قوته في الجهاد واجتهاده في العبادة فاذاهم بالرجل مقبل فقال النبي صلعم اني لارى في وجهه سفعة من الشيطان فلما دنا سلم ثم ذهب فاختط مسجدا و وقف يصلي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من يقوم اليه فيقتله فقام ابو بكر فانطلق فوجده يصلي فرجع فقال وجدته يصلي فهبت ان اقتله فقال رسول الله صلعم ايكم يقوم اليه فيقتله فقال علي انا قال انت ان ادركته فانطلق فوجده قد انصرف فرجع فقال رسول الله صلعم هذا اول قرن خرج من امتي لو قتلته ما اختلف اثنان من امتي فهذا من الحكم بالحقيقة لانه صلعم اطلع على ما يؤل اليه امره اخرا و لو يكن اذ ذاك بد امنه المحذور ولهذا توقف ابو بكر وعمر في قتله

وازانجمله است واقعہ دیگر شبیہ باینواقعہ کہ دران نیز جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حکم دادہ بودند بقتل یکے ازمنافقین کہ درحالت سجود بود و گذر خود آن جناب درہنگام رفتن بنماز و واپس آمدن ازان برو او افتادہ بود و احمد بن محمد حنبل الشیبانی در مسند خود گفتہ ثنا روح ثنا عثمان الشحام ثنا مسلم بن ابی بکرة عن ابيه ان نبي الله صلى الله عليه وسلم مر برجل ساجد وهو ينطلق الى الصلاة فقضى الصلاة ورجع عليه وهو ساجد فقام النبي صلى الله عليه وسلم فقال من يقتل هذا فقام رجل فحسر عن يديه فاخترط سيفه وهزه ثم قال يا نبي الله بابي انت وامي كيف اقتل رجلا ساجدا يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله ثم قال من يقتل هذا فقام رجل فقال انا فحسر عن ذراعيه واخترط سيفه وهزه حتى ارعدت يده فقال يا نبي الله كيف اقتل رجلا ساجدا يشهد ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله فقال النبي صلى الله عليه وسلم والذي نفس محمد بيده لو قتلتموه لكان اول فتنة واخرها و ابو العباس محمد بن يزيد المبرد النحوي در کتاب کامل گفته وروى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه نظر الى رجل ساجد الى ان صلى النبي صلى الله عليه وسلم

انا فانطلق فوجده قائما يصلي قد خط على نفسه خطة فرجع ابوبكر ولم يقتله لما راه على
تلك الحال فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من يقتله فقال عمر انا فذهب فراه في خطته
قائما يصلي فرجع ولم يقتله فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من يقتله فقال علي انا فقال
انت ولا اراك تدركه فانطلق فوجده قد ذهب اخرجه ابو يعلى ايضا قال ابو يعلى نا ابو خيثمة نا
يزيد بن هرون نا بهذا وهذا الاسناد صحيح على شرط مسلم فان يزيد بن هرون والعوام بن حوشب
من رجال الصحيحين وابو سفيان طلحة بن نافع من رجال مسلم فلو لم يكن لهذا الحديث الا
هذا الاسناد وحده لكان كافيا في ثبوته وصحته ونيز سيوطی در خصائص کبری گفته واخرج ابن
ابي شيبة وابو يعلى والبزار والبيهقي عن انس قال ذكروا رجلا عند النبي صلى الله عليه وسلم
فذكروا قوته في الجهاد واجتهاده في العبادة فاذا هو بالرجل مقبل فقال النبي صلى الله
عليه وسلم اني لارى في وجهه سفعة من الشيطان فلما دنا سلم فقال له رسول الله صلى الله
عليه وسلم هل حدثت نفسك بانه ليس في القوم احد خير منك قال نعم ثم ذهب فخط
مسجدا ووقف يصلي فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من يقوم اليه فيقتله فقام ابو بكر
فانطلق فوجده يصلي فرجع فقال وجدته يصلي فهبت ان اقتله فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم ايكم يقوم اليه فيقتله فقام عمر فصنع كما صنع ابو بكر فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ايكم يقوم
اليه فيقتله فقال علي انا قال انت ان ادركته فذهب فوجده قد انصرف فرجع فقال رسول الله
صلى الله عليه وسلم هذا اول قرن خرج من امتي لو قتلته ما اختلف اثنان بعده من امتي
ونيز سيوطی در رساله طرح السقط في نظم اللقط گفته وقال الشيخ تقي الدين السبكي في تفسيره ما فعله
الخضر من قتل الغلام لكونه طبع كافرا فهو مخصوص بذلك لان المعلوم من الشريعة انه لا يجوز
قتل صغير لاسيما بين ابوين مومنين قالوا ولو فرضنا ان لبعض الاولياء اطلعه الله على
حال احد كما اطلع الخضر لم يجز قتله على ما تقتضيه الشريعة وان كان قد ورد عن ابن عباس لما كتب
نجدة الحروري اليه يساله عن قتل الصبيان فكتب اليه ابن عباس ان كنت الخضر تعرف
المؤمن من الكافر فاقتلهم فانما قصد ابن عباس بذلك رفع محاجة نجدة واحالته على
شئ لا يمكن وقطع طمعه عن الاحتجاج بقضية الخضر وليس مقصوده انه ان حصل ذلك

یا رسول الله انی رأیته یصلی متخشعا فکرهت ان اقتله قال یا علی اذهب فاقتله قال فذهب
علی علم یره فرجع علی فقال یا رسول الله انه لم یره قال فقال النبی صلی الله علیه وسلم ان هذا
واصحابه یقرؤن القران لا یجاوز تراقیهم یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة
ثم لا یعودون فیه حتی یعود السهم فی فوقه فاقتلوهم هم شر البریة وابن حجر عسقلانی در
فتح الباری گفته تنبیه جاء عن ابی سعید الخدری قصة اخری تتعلق بالخوارج فیها
ما یخالف هذه الروایة وذلک فیما اخرجه احمد بسند جید عن ابی سعید قال جاء ابو بکر
الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله انی مررت بوادی کذا فاذا رجل حسن
الهیئة متخشع یصلی فیه فقال اذهب الیه فاقتله قال فذهب الیه ابو بکر فلما راه یصلی
کره ان یقتله فرجع فقال النبی صلی الله علیه وسلم لعمر اذهب فاقتله فذهب فراه علی تلک
الحالة فرجع فقال یا علی اذهب الیه فاقتله فذهب علی فلم یره فقال النبی صلی الله علیه وسلم
ان هذا واصحابه یقرؤن القران لا یجاوز تراقیهم یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة
ثم لا یعودون فیه فاقتلوهم هم شر البریة وله شاهد من حدیث جابر اخرجه ابو یعلی و رجاله
ثقات و از اجمله است واقعه حکم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بقتل رجل اسود
که از غایت کفر و نفاق و نهایت سواد قلب بر شقاق بر تقسیم آنجناب اعتراض کرده بود و آنحضرت
اولا اول و ثانیا ثانی را مامور بقتل او فرموده و هر دو مرة بعد اخری از امتثال امر آنجناب سرباز زده
مسلک خلاف پیموده ابو العباس محمد بن یزید المبرد النحوی در کتاب کامل گفته ویروی ان رجلا
اسود شدید السواد شدید بیاض الثیاب وقف علی رسول الله صلی الله علیه وسلم
وهو قسم یقسم غنائم خیبر ولم تکن الا لمن شهد الحدیبیة فاقبل ذلک الاسود
علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ما عدلت منذ الیوم فغضب رسول الله صلی الله
علیه وسلم حتی رؤی الغضب فی وجهه الشریف فقال عمر بن الخطاب رضی الله تعالی
عنه الا اقتله یا رسول الله فقال لا انه یکون لهذا واصحابه نبأ قال ابو العباس وفی حدیث
اخر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال له ویحک فمن یعدل اذا لم اعدل ثم قال
لابی بکر رضی الله تعالی عنه اقتله فمضی ثم رجع فقال یا رسول الله رأیته راکعا ثم قال

فقال الا رجل يقتله فحسر ابوبكر عن ذراعه وانتضى السيف وصمد نحوه ثم رجع الى النبي صلى الله عليه
وسلم فقال أ اقتل رجلا يقول لا اله الا الله فقال النبي الا رجل يقتله ففعل عمر مثل ذلك فلما كانت
في الثالثة قصد له علي رضي الله تعالى عنه فلم يره فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو قتل
لكان اول فتنة وآخرها و سیوطی در رسالة الباهر بعد عبارت سابقه گفته طريق آخر لهذا الحديث
من رواية ابي بكرة قال الامام احمد بن حنبل في مسنده بنا روح بن عثمان الشحام ثنا مسلم
بن ابي بكرة عن ابيه ان النبي صلى الله عليه وسلم مر برجل ساجد وهو منطلق الى الصلاة فقضى
الصلاة ورجع وهو ساجد فقام النبي صلى الله عليه وسلم فقال من يقتل هذا فقام رجل فحسر
عن يديه فاخترط سيفه وهزه ثم قال يا نبي الله بابي انت وامي كيف اقتل رجلا ساجدا يشهد
ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله ثم قال من يقتل هذا فقام رجل فقال انا فحسر عن ذراعيه
واخترط سيفه وهزه حتى ارعدت يده فقال يا نبي الله كيف اقتل رجلا ساجدا يشهد ان لا اله الا
الله وان محمدا عبده ورسوله فقال النبي صلى الله عليه وسلم والذي نفسي بيده لو قتلتموه لكان
اول فتنة وآخرها هذا الاسناد ايضا صحيح على شرط مسلم فان روحا من رجال الصحيحين وعثمان الشحام
ومسلم بن ابي بكرة كلاهما من رجال مسلم وسياق هذه القصة فيه مغايرة لسياق حديث انس
وجابر فلعلها قصة اخرى وقعت لرجل آخر فيكون حديث ابي بكرة حديثا خامسا من الاحاديث التي
استندنا اليها **ازانجمله واقعه السیت** که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم دران حکم بقتل شخصی از
منافقین که در یک وادی نماز می گذارد وبرآن ابوبکر گذر کرده بود داده بودند وحضرت ثانی حکم آنجناب
را درین باب پس پشت انداختند ومثل حضرت اول ازینجا ورین حکم محکم اعراض ونکول ساختند احمد بن محمد
بن حنبل الشیبانی در مسند خود گفته ثنا بكر بن عيسى ثنا جامع بن مطر الحبطي ثنا ابو رؤبة شداد بن عمران
القيسي عن ابي سعيد الخدري ان ابا بكر جاء الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله
اني مررت بوادي كذا وكذا فاذا رجل متخشع حسن الهيئة يصلي فقال له النبي صلى الله عليه وسلم اذهب
اليه فاقتله قال فذهب اليه ابو بكر فلما رآه على تلك الحال كره ان يقتله فرجع الى رسول الله
صلى الله عليه وسلم قال فقال النبي صلى الله عليه وسلم لعمر اذهب فاقتله
فذهب عمر فرآه على تلك الحال التي رآه ابو بكر قال فكره ان يقتله قال فرجع فقال

لجاهدتهم علیه فقلت یاخلیفة رسول اللہ تألف الناس وارفق بھم فقال لی اجبار فی الجاهلیة و
خوار فی الاسلام انه قد انقطع الوحی و تم الدین او ینقص وانا حی اخرجه النسائی بهذا اللفظ
و معناه فی الصحیحین وقد تقدم فی ذکر قصة الغار وتقدم شرحه ایضاً و ولی الدین الخطیب در مشکوة المصابیح
روایتے طولانی آورده و دران مذکورست واما ابو مه فلما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم
ارتدت العرب وقالوا لا نؤدی زکاة فقال لو منعونی عقالا لجاهدتهم علیه فقلت یاخلیفة
رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم تألف الناس وارفق بهم فقال لی اجبار فی الجاهلیة وخوار فی
الاسلام انه قد انقطع الوحی و تم الدین اینقص وانا حی رواه رزین
و جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا گفته اخرج الاسماعیلی عن عمر رض قال لما قبض رسول اللہ صلعم
ارتد من ارتد من العرب وقالوا نصلی ولا نزکی فاتیت ابابکر فقلت یاخلیفة رسول اللہ تألف
الناس وارفق بهم فانهم بمنزلة الوحش فقال رجوت نصرتك وجئتنی بخذلانك جبار فی الجاهلیة
خوار فی الاسلام بماذا عسیت ان اتألفهم بشعر مفتعل وبسحر مفتری هیهات هیهات مضی النبی صلعم
وانقطع الوحی واللہ لاجاهدنهم ما استمسك السیف فی یدی وان منعونی عقالا قال عمر فوجدته
فی ذلك امضی منی واصرم وادب الناس علی امور هانت علی کثیرة من مؤنتهم حین ولیتهم
و ملا علی متقی در کنز العمال درضمن روایتے طولانی از عمر آورده واما ابو مه فلما توفی رسول اللہ صلی اللہ
علیه وسلم وارتدت العرب فقال بعضهم نصلی ولا نزکی وقال بعضهم لا نصلی ولا نزکی فاتیته
ولا الوه نصحا فقلت یاخلیفة رسول اللہ صلعم تألف الناس وارفق بهم فقال جبار فی الجاهلیة
خوار فی الاسلام فبماذا اتألفهم بشعر مفتعل وسحر مفتری قبض النبی صلعم وارتفع الوحی فواللہ
لو منعونی عقالا مما کانوا یعطون رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم لقاتلتهم علیه فقاتلنا معه وکان
واللہ رشید الامر فهذا ابو مه الدینوری فی المجالسة وابو الحسن بن بشران فی فوائده ق فی
الدلائل واللالکائی فی السنة کر و ابن حجر هیتمی مکی در صواعق در ذکر فضائل ابوبکر گفته ومن باهر شجاعته
ما وقع له فی قتال اهل الردة فقد اخرج الاسماعیلی عن عمر لما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم
ارتد من ارتد من العرب وقالوا لا نصلی ولا نزکی فاتیت ابابکر فقلت یاخلیفة رسول اللہ تألف الناس و
ارفق بهم فانهم بمنزلة الوحش فقال رجوت نصرتك وجئتنی بخذلانك جبار فی الجاهلیة خوار فی

لعمر اقتله فمضی ثم رجع فقال یا رسول الله رأیته ساجدا ثم قال لعلی اقتله فمضی ثم رجع فقال
یا رسول الله لم اره فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو قتل هذا ما اختلف اثنان فی دین الله و از بعض
روایات واضح و آشکار میگردد که درین واقعه جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم بعد رجوع
حضرت ثانی حضرت ثالث را ماموربقتل آن معترض مردود فرمودند لیکن حضرت ثالث نیز همان شیوۂ
اول و ثانی را پیش گرفتند و ترک امتثال آنجناب را اهون از مخالفت شیخین دانستند زاهدی در تفسیر خود
گفته حرقوص بن زهیر منافق بود مصطفی صلعم نصیب از مال صدقات بوی نداد رسول خدا صلی الله علیه
و آله وسلم را گفت یا رسول الله اعدل فانک لم تعدل فغضب رسول الله فقال ان لم اعدل
فمن یعدل بعدی فخرج اللعین من عند رسول الله فقال النبی من الذی یقتله فقال ابوبکر
الصدیق انا یا رسول الله فذهب فوجده قائما فی الصلوة فرجع فقال یا رسول الله انا وجدته
فی القیام فقال رسول الله من یقتله فقال عمر انا فذهب فوجده فی الرکوع فقال لم یقتله الصدیق
فی القیام وانا اقتله فی الرکوع ثم اعاد رسول الله کلامه فقال عثمان انا اقتل فذهب فوجده
فی السجود فقال ان ابابکر وعمر لم یقتلاه فی القیام والرکوع فکیف اقتله فی السجود فرجع فاعاد
رسول الله کلامه فقال علی انا اقتله یا رسول الله فقال صلعم تقتله ان وجدته فلم یجده فرجع
فقال رسول الله قد قلت انک لا تجده وفی العاقبة یکون هلاکه علی یدک وانه یخرج من
ضئضئی هذا الرجل قوام یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة **و از جمله مقاماتے**
که حضرت خلیفۂ ثانی دران ضعف ووهن خود را در دین فرا روی اهل اسلام و ایمان نهادند و داد جانبداری
و محامات کفار و مرتدین علی الاعلان دادند واقعۂ رده است و آنچه درین واقعه از ایشان ظاهر شده
از روے انصاف خود آنرا بیان فرموده اند و در اظهار آن مسلک اعتراف بنقص خود پیموده چنانچه
ابن الاثیر جزری در جامع الاصول روایتے طولانی آورده و دران مذکور است واما یومه فلما
قبض رسول الله ارتدت العرب وقالوا لا نؤدی زکوة فقال لو منعونی عقالا لجاهدتهم علیهم
فقلت یا خلیفة رسول الله تالف الناس وارفق بهم فقال لی اجبار فی الجاهلیة وخوار فی الاسلام
انه قد انقطع الوحی وتم الدین اینقص وانا حی و محب طبری در ریاض النضره گفته و عنه قال لما قبض
رسول الله صلی الله علیه وسلم وارتد العرب وقالوا لا نؤدی زکاة فقال ابوبکر لو منعونی عقالا

ونفاق بهپوندد و افترا نمودند که معاذ الله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ابوبکر را ارحم امت بامت و عمر را
ارفق امت بامت فرموده چنانچه سابقا از عبارت معجم صغیر طبرانی دریافتی و محب طبری در ریاض نضره نیز این
روایت طبرانی را ذکر کرده چنانچه گفته ذکر ما جاء فی صفة جمع کل بصفة حمیدة عن انس بن مالک قال قال نبی
رسول الله صلی الله علیه وسلم ارحم امتی بامتی ابو بکر واشدهم فی دین الله عمر واصدقهم حیاء عثمان
واقرءهم لکتاب الله ابی بن کعب وافرضهم زید بن ثابت واعلمهم بالحلال والحرام معاذ بن جبل الا وان لکل امة
امینا وامین هذه الامة ابو عبیدة بن الجراح اخرجه ابو حاتم والترمذی وقال غریب وخرجه الطبرانی فقال ارحم
امتی بامتی ابو بکر وارفق امتی لامتی عمر واقضی امتی علی بن ابیطالب ثم معنی ما بقی ازین عبارت
ظاهرست که در حدیث ارحم امتی بامتی ابوبکر طریقی که طبرانی اخراج نموده بجای جملهٔ اشدهم فی
دین الله عمر جملهٔ وارفق امتی لامتی عمر واقع شده و منشای آن همانست که حقیر عرض کردم لیکن
تعجب ست از واضع این جملهٔ شنیعه که چگونه از مقتضای حال وضع این حدیث طویل و مرجع و مآل این نسج و تلفیق طویل
که اثبات کمال صفت خاصهٔ منفرده برای هر واحد از اصحاب ست غفلت صریحه نموده ابوبکر و عمر هر دو را
بسته رسن یک صفت وانموده تفرقه که واضع اول مابین اول و ثانی باختلاف صفت رحمت و شدت
ملحوظ داشته بود کان لم یکن انگاشته و اینجا تنا کر و تنافر ملفوظات این وضاعین انکاس و صناعین ...
واضح و آشکارسیکر و محتاج به بیان نیست بالجمله بعد درک احوال سراپا اختلال عمر که ... بکمال
انهماک در غوایت و ضلال دارد و نهایت بعد او از سجیهٔ شدت بر منافقین ...
بد اعمال فرا روی ارباب انصاف می آرد کاتم نیست که احدی از ارباب عقل ...
بداهت اختیار فرماید و عمر را باب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ...
واگر بفرض غیر واقع تسلیم هم کرده شود که عمر بر منافقین و مخالفین دین شدت داشت ...
کفایت میکند برای اینکه او را درین باب باب مدینهٔ علم اعنی جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وا
نمایند پس بحمد الله واضح و لائح شد که ادعای عاصمی سراسر باطل و مضمحل و بنهایت منخرم و منخزل ست
وانچه مایهٔ فراوان حیرت و استعجاب اولوا الالباب درین مقام ظاهر الاغراب گردد نیست که بنابر
روایات حضرات اهلسنت ثابت و محقق شده که حضرت خلیفهٔ ثانی از اعیان و اشخاص منافقین جاهل
و از انباء این زرافهٔ منحوسه غافل و ذاهل بودند و علم منافقین اختصاص بحذیفة بن الیمان داشت و

الاسلام بماذا تألفهم بشعر مفتعل و بسحر مفترىٰ هيهات هيهات مضى النبى صلى الله عليه وسلم و انقطع الوحى والله لاجاهدنهم ما استمسك السيف فى يدى و ان منعونى عقالا قال عمر فوجدته فى ذلك امضى منى و اصرم و ادب الناس على امور هانت على كثير من مؤنتهم حين وليتهم

ازین عبارات چنانچه می بینی ظاهر و واضحست که خود حضرت عمر اعتراف نموده بانکه هرگاه عرب مرتد شدند و ابوبکر اراده جهاد ایشان کرد حضرت عمر با ابوبکر گفتند که اے خلیفهٔ رسول الفت مردم را طلب کن و با ایشان رفق کن ابوبکر برین مداهنت و مداجات انکار آغاز نهاد و ایشان را بلقب جبار فی الجاهلیة و خوار فی الاسلام نواخت و از کلام آخری خود اینقص انا حی ایشان را حامی نقص دین اشکار کرد درینجا قدرے اهل انصاف را تامل و اعتبار باید کرد که هرگاه ادهان و ایهان حضرت عمر در باب مرتدین بحدے رسیده باشد که از پیشگاه خلافت اولی لقب جبار فی الجاهلیة و خوار فی الاسلام تصریحا بایشان عطا شده باشد و از تعریض جملهٔ اینقص انا حی حمایت نقص دین بذمهٔ ایشان ثابت گردد چگونه میتوان گفت که چنین کسی را العیاذ بالله جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم اشدهم فی دین الله فرموده باشند و باب خود در شدت بر منافقین و مخالفین فی الدین قرار داده و چون درین واقعه انکار ابوبکر بر ضعف و وهن حضرت عمر در دین قابل تاویل و تسویل نبود لهذا شراح حدیث اهلسنت چار و ناچار اعتراف بان می نمایند و راه توضیح و تصریح آن می پیمایند طیبی در کاشف شرح مشکوة گفته قوله خوار فی الاسلام فی النهایه هو من خار یخور اذا ضعفت قوته و وهنت قول انکر علیه ضعفه و وهنه فی امر الدین و لم یرد ان یکون جبارا یلی رادیه التصلب فی الشدة فی الدین لکن لما ذکر الجاهلیة قرنه بذکر الجبار و من العجب ان ابابکر رض کان منسوبا الی الرفق والملاینة و عمر رضی الله عنه الی الشدة والصلابة فعکس الامر فی هذه القضیة و شیخ عبد الحق دهلوی در لمعات شرح مشکوة گفته وقوله خوار بفتح الخاء المعجمة و تشدید الواو بمعنی الضعیف بصیغة المبالغة والخور بالتحریک الضعف انکر علیه ضعفه و وهنه فی امر الدین فی هذه القضیة مبالغة و فی هذا کمال الشجاعة والقوة فی الدین للصدیق الاکبر رضی الله عنه و از عجائب تجاسرات شنیعه و اقدامات فظیعهٔ وضاعین اهلسنت آنست که چون اینهمه حالات ضعف و هوان و واقعات ادهان و ایهان عمر در نظر آوردند دیدند که جملهٔ اشدهم فی دین الله عمر در حق او راست نمی نشیند لهذا از اثبات آن بروایت دست بردار شدند و بیجا با طریق دیگر از وضع و اختلاق در مدح آن حامی اهل کفر

راحلته فادحی الیه وراحلته بارکة فقامت تجر زمامها فلقیتها فاخذت بزمامها فانخت الی قرب
رسول الله صلی الله علیه وسلم فانختها ثم جلست عندها حتی قام النبی صلی الله علیه وسلم فاتیته
بها فقال من هذا قلت حذیفه فقال النبی صلی الله علیه وسلم انی مسر الیک سرا فلا تذکرنه انی
نهیت ان اصلی علی فلان وفلان وعد جماعة من المنافقین فلما توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم
کان عمر بن الخطاب رضی الله عنه فی خلافته اذا مات الرجل ممن یظن به انه من اولئک اخذ بید
حذیفة رضی الله عنه فقاده الی الصلاة علیه فان مشی معه حذیفة صلی علیه عمر رضی الله
عنه وان انتزع یده من یده ترک الصلاة علیه و پر ظاهر ست که هرگاه حال خلیفه ثانی در جهل از منافقین
باینحد رسیده باشد چگونه او را باب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در شدت بر منافقین میتوان قرار داد مگر شان
باب النبی صلعم فی الشدة علی المنافقین همین ست که از اسماء منافقین جاهل وذاهل بوده باشد و نزد
جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم منزلتش بحدی نازل بوده باشد که آنجناب علم منافقین را که خیلی مناسبت
باو داشت باو ودیعت ننماید بلکه دیگری را درین باب صاحب السر خود گردانیده معاذ الله باب خود را
محتاج باو فرماید و باب آنجناب در خصوص شدت بر منافقین در علم منافقین بحدی احتیاج بان پیدا کند
که از اقوال آن غیر هم فائده بر ندارد بلکه متتبع و متبع افعال او گردد و حرمان این باب از علم مناسب خود
بجای برسد که خود در باب خود مرتاب شود و از ان غیر سوال کند که آیا در من از آثار منافقین چیزی مشاهده
می نمائی یا خیر بلکه این ارتیاب از حد خود تجاوز نموده بمقامی رسد که این باب النبی صلعم فی الشدة علی المنافقین
خود بمخاطبه آن غیر صاحب علم المنافقین بقسم شرعی اقرار و اعتراف نماید که من از منافقین هستم حاشا وکلا هرگز
چنین خیال محال در دل نباید آورد و هیچگاهی برای جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم تجویز چنین
باب نباید کرد زیرا که موجب لحوق صد گونه عیب و عار بجود آنجناب ست بالجمله این حالات و مخاطبات
حضرت عمر که با حذیفه رفته چون دلیل واضح اختصاص حذیفه بعلم منافقین و حرمان کلی حضرت خلیفه ازین علم
جزئی بلکه بودن خود شان از منافقین ست لهذا بوجوه عدیده مبطل زعوم مشوم عاصمی می باشد و بملاحظه
آن زعم باطل و وهم خاطل او در اول وهله از هم می پاشد **ششم** آنکه عاصمی درین کلام جالب الملام عثمان
بن عفان را باب ثالث از ابواب مدینه علم قرار داده بادعای این که او در صدق حیا بالبیت باب وقاحت
بر روی خود کشاده و برای اثبات این مدعا جمله واصدق امتی حیاء عثمان بن عفان که جزوی از خبر موضوع

وحضرت خلیفهٔ ثانی درین باب محتاج او بودند و سوال احوال منافقین از و مینمودند و در باب عدم شرکت جنائز و ترک صلوة بر ایشان مسلک اتباع و تقلید او می پیمودند بلکه از راه دوراندیشی گاهی با حذیفه ذکر خود را نیز بمیان می آوردند و بدریافت حال ذات بابرکات خود که آیا در زمرهٔ منافقین داخل ست یا خیر راه استخبار و استکشاف حقیقت امری سپردند بلکه گاهی ازین وادی پا فراتر می نهادند و بمخاطبهٔ حذیفه بر نفاق خود قسم شرعی یاد نموده داد کمال انصاف می دادند ابوعمر یوسف بن عبدالله بن عبدالبر النمری القرطبی در استیعاب در ترجمهٔ حذیفه گفته وکان عمر بن الخطاب یسئله عن المنافقین وهو معروف فی الصحابة بصاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم وکان عمر ینظر الیه عند موت من مات منهم فان لم یشهد جنازته حذیفة لم یشهدها عمر و ابوحامد محمد بن محمد الغزالی در احیاء العلوم گفته لقد کان عمر رضی الله عنه یبالغ فی تفتیش قلبه حتی کان یسأل حذیفة رضی الله عنه انه هل یعرف به من آثار النفاق شیئا اذ کان قد خصه رسول الله صلی الله علیه وسلم بعلم المنافقین و ذهبی در میزان الاعتدال گفته زید بن وهب الجهنی الکوفی من جلة التابعین وثقاتهم متفق علی الاحتجاج به الا ما کان عن یعقوب الفسوی فانه قال فی تاریخه فی حدیثه خلل کثیر ولم یصب الفسوی ثم انه ساق من روایته قول عمر یا حذیفة بالله انا من المنافقین قال وهذا محال اخاف ان یکون کذبا قال ومما یستدل به علی ضعف حدیثه روایته عن حذیفة ان خرج الدجال تبعه من کان یحب عثمان ومن خلل روایته قوله ثنا والله ابوذر ثنا بربذة قال کنت مع النبی صلی الله علیه وسلم فاستقبلنا احد الحدیث فهذا الذی استنکره الفسوی من حدیثه ما سبق الیه ولو فتحنا هذه الوساوس علینا لرددنا کثیرا من السنن الثابتة بالوهم الفاسد ولا نفتح علینا فی زید بن وهب خاصة باب الاعتزال برد حدیثه الثابت عن ابن مسعود حدیث الصادق المصدوق وزید سید جلیل لقد رحل الی النبی صلی الله علیه وسلم فقبض وزید فی الطریق وروی عن عمر وعثمان وعلی والسابقین وحدث عنه خلق ووثقه ابن معین وغیره حتی ان الاعمش قال اذا حدثک زید بن وهب عن احد فکانک سمعته من الذی حدثک عنه قلت مات سنة تسعین او بعدها و نور الدین علی بن ابراهیم الحلبی در انسان العیون در ذکر واقعهٔ عقبه گفته وکان یقال لحذیفة رضی الله عنه صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم قال حذیفة نزل رسول الله صلی الله علیه وسلم عن

مناوی در فیض القدیر شرح حدیث طولانی ارأف امتی بامتی ابو بکر الخ گفته واقرؤهم ای اعلمهم بقراءة القرآن ابی بن کعب بالنسبة لجماعة مخصوصین او وقت من الاوقات فان غیره کان اقرأ منه ونیز مناوی در تیسیر شرح جامع صغیر گفته واقرأهم ای اعلمهم بقرأة القرآن ابی بن کعب بالنسبة لجماعة مخصوصین او وقت مخصوص ونور الدین عزیزی در سراج منیر شرح جامع صغیر شرح حدیث مذکور گفته واقرأهم ای اعلمهم بقراءة القرآن ابی بضم الهمزة وفتح الباء الموحدة وشدة المثناة التحتیة ابن کعب بالنسبة لجماعة مخصوصین او وقت مخصوص بالجملہ ازینجا بنهایت وضوح آشکار گردید که باب بودن ابی بن کعب برای مدینه علم بوجه من الوجوه سمت تحقق نمی گیرد و نقش این مدعا هرگز صورت ثبوت نمی پذیرد فلیت العاصمی عصم نفسه عن هذه الدعوی الفاسدة وزمّ لسانه عن التفوه بمثل هذه الهفوة الکاسدة **ششم** آنکه عاصمی درین کلام صریح الاتّسام مدعی شده که معاذ بن جبل یکی از ابواب مدینه علمست چه اورا جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم در علم خاصة تفضیل بخشیده و شاهدان قول آنجناب واعلمهم متی بالحلال والحرام معاذ بن جبل می باشد و در کمال ظهورست که **اولا** اثبات بابی برای مدینه علم بدون نص صریح خود مدینه علم از قبیل تجری فضیح و تخرص قبیح ست و از داب اهل اسلام و ایمان بمراحل قاصیه بعیدست که درچنین امور عظیمه که موقوف برورود نصوص صریحه السنردرست و رجم و تخمین احدے را دران بهره نیست مجرد تشهی نفس کاربند شوند و برای مشتهیات خواطر خویش دست آویزی عاطل و مستمسکی باطل قرار داده راه مجازفت و عدوان روند **ثانیا** جمله واعلمهم امتی بالحلال والحرام معاذ بن جبل که عاصمی آنرا شاهد بابیت معاذ قرار داده جزوے از حدیث طویل ارحم امتی بامتی ابو بکر میباشد وقد ظهر ذلک من کلام العاصمی ایضا و بطلان این حدیث موضوع بر ارباب نقد و اعتبار و خبرت و استبصار پوشیده نیست پس تمسک باین جمله موضوعه و فقره مصنوعه مؤذن از کمال خلاعت و مخبر از نهایت جلاعت خواهد بود **ثالثا** علی سبیل الفرض بابیت معاذ بن جبل برای مدینه علم وقتے ثابت میتواند شد که یا علم حلال وحرام مخصوص بمعاذ بن جبل بوده باشد یا اینکه کمال تبریز و رجحان او درین باب بر سائر اصحاب ثابت باشد حالانکه هیچ یک ازین دو امر برای او ثابت نیست اما اینکه علم حلال وحرام مختص بمعاذ بن جبل باشد واحدے از اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم را دران حظی و نصیبی نبوده و همه الشیان معاذ الله جاهل بحلال وحرام بوده باشند پس بحدی ظاهر البطلان ست که محتاج تنبیه نیست و نشاید هیچ کسی از اهل سنت

ارحم امتی میباشد بمعرض بیان آورده طریق ترک حیا وآزرم باقدام مجانبت تحرج وشرم سپرده وظاهرست که
اولاً ثبوت حیا فضلا عن صدقه برائے عثمان از قبیل محالات عادیه است چه هر واحد از واقعات فضیحه واحداث
قبیحه او دلیل قاطع وبرهان ساطع ست برانیکه او را نه از خدا شرمی ونه از خلق آزرمی بود وچگونه چنین نباشد حالانکه
شناعت وفظاعت این احداث بحدی رسیده که آخرا اتباع واشیاع خود عثمان تکفیر کردار او را در کنارش نهادند
وخضم وقضم او را لسبب موضوع یکسر برباد فنا دادند پس بچنین کس را در باب صدق حیا باب مدینه علم وانمودن
بمفاد صریح اذا لم تستحی فاصنع ما شئت کار فرمودن ست ثانیاً اگر صدق حیا برای عثمان بفرض غیر واقع تسلیم
هم شود ناشی بودن آن از علم ممنوع ست زیرا که بسیارے از نسوان وصبیان وبلّه وسفها هم شمهٔ حیا را دارا میباشند
حالانکه بهرهٔ علم نمی دارند کما لا یخفی علی ذوی الابصار پس تا وقتیکه ثابت نکرده شود که این حیای عثمانی ناشی از
علم بود ذکر آن درین مقام قابل استحیاست وثالثاً اگر این هم فرض کرده شود که حیاے عثمانی ناشی از علم بود پس بعد از ین
نیز دست بدامان مطلوب نمیرسد زیرا که غایة ما فی الباب آنست که اینمعنی مثبت فی الجمله علمی برای عثمان خواهد بود
وظاهرست که ثبوت فی الجمله علمی برای احدی باعث ارتقاء وی بمرتبه بابیت مدینه علم نمی گردد کما هو ما انا الیه انفا
بالجمله این باب عاصمی نیز بحمد الله بود از هر جهت مغلق ومسدود بلکه معدوم ومفقود واین دعوی کاذبه او بر وجوه شتی
مرمی ومردودست هفتم آنکه عاصمی درین کلام خلاعت انضمام ابی بن کعب را یکی از ابواب مدینه علم قرار داده و
در مقام اثبات این مطلب ادعا کرده که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم او را بعلم قرآن وقرائت آن تفضیل
داده وشاهد آن قول آنجناب ست واقرأهم ابی بن کعب در روایتی واقرأهم لکتاب الله وارد شده وظاهرست
که اقدام عاصمی برین ادعا موجب حیرت ارباب انصاف وحیاست چه اولا یا شاهد نص جناب رسالت مآب صلی الله
علیه وآله وسلم بر بابیت ابی بن کعب محض بلحاظ بعض اخبار وارده در حق ابی او را باب مدینه علم قرار دادن جرأت
وجسارت عظیمه است که از اهل تحرج وتأثم صادر نمیتواند شد وثانیاً استدلال بجمله واقرأهم ابی بن کعب که جزوے
از حدیث موضوع ارحم امتی بامتی ابو بکر میباشد نهایت مجانب تحقیق بغایت مبائن تدقیق ست وثالثاً
اگر بالفرض نسبت این قول بجناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم صحیح هم باشد دلیل تفضیل ابی بن کعب در علم
قرآن وقرائت آن بر جمله اصحاب نمیتواند شد چه علمای اعلام سنیه ازین قول آنجناب تفضیل ابی بن کعب بر سائر صحابه در علم مستفاد
نمی دانند بلکه آن را محمول می نمایند بر انیکه ابی صرف در قرائت قرآن اعلم بود واعلمیت او را درین امر هم نسبت بجماعت
مخصوصین یا فی وقت من الاوقات مؤول میکنند وبصراحت افاده می نمایند که غیر ابی از ابی اقرأ بود چنانچه

فلما انصرف قال لمن تصلون قالوا لله تبارك وتعالى قال فانطلقوا فانتم له ونیز ابن سعد در طبقات بترجمه معاذ گفته اخبرنا محمد بن عمر حدثني عيسى بن النعمان عن معاذ بن رفاعة عن جابر بن عبد الله قال كان معاذ بن جبل رحمه الله من احسن الناس وجها واحسنه خلقا واسمحه كفا فادان دينا كثيرا فلزمه غرماؤه حتى تغيب منهم اياما في بيته حتى استادى غرماؤه رسول الله صلى الله عليه وسلم فارسل رسول الله صلى الله عليه وسلم الى معاذ يدعوه فجاءه ومعه غرماؤه فقالوا يا رسول الله صلى الله عليه وسلم خذ لنا حقنا منه فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم رحم الله من تصدق عليه قال فتصدق عليه ناس وابى آخرون وقالوا يا رسول الله خذ لنا حقنا منه فقال يا رسول الله اصبر لهم يا معاذ قال فخلعه رسول الله صلى الله عليه وسلم من ماله فدفعه الى غرمائه فاقتسموه بينهم فاصابهم خمسة اسباع حقوقهم قالوا يا رسول الله بعه لنا قال لهم رسول الله صلى الله عليه وسلم خلوا عنه فليس لكم اليه سبيل فانصرف معاذ الى بني سلمة فقال له قائل يا ابا عبد الرحمن لو سألت رسول الله فقد اصبحت اليوم معدما قال ما كنت لاسأله قال فمكث يوما ثم دعاه رسول الله صلى الله عليه وسلم فبعثه الى اليمن وقال لعل الله يجبرك ويؤدي عنك دينك قال فخرج معاذ الى اليمن فلم يزل بها حتى توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم فوافى السنة التي حج فيها عمر بن الخطاب استعمله ابو بكر على الحج فالتقيا يوم التروية بمنى فاعتنقا وعزّى كل واحد منهما صاحبه برسول الله صلى الله عليه وسلم ثم اخلدا الى الارض يتحدثان فرأى عمر عند معاذ غلمانا فقال ما هؤلاء يا ابا عبد الرحمن قال اصبتهم في وجهي هذا فقال عمر من اي وجه قال اهدوا الي واكرمت بهم فقال عمر اذكرهم لابي بكر فقال معاذ ما ذكري هذا لابي بكر ونام معاذ فرأى في النوم كانه على شفير النار وعمر آخذ بحجزته من ورائه يمنعه ان يقع في النار ففزع معاذ فقال هذا ما امرني به عمر فقدم معاذ فذكرهم لابي بكر فسوغه ابو بكر ذلك وقضى بقية غرمائه وقال اني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لعل الله يجبرك ازین دو روایت بعد جمع واضح میشود که هرگاه معاذ از یمن مراجعت نمود و در مکه با عمر بن الخطاب ملاقی شد عمر دید که با معاذ جماعتی از عبید و غلمان ست وچون در باب ایشان از معاذ سوال کرد که اینها را از کجا یافتی معاذ گفت اینها را مردم بسوی من هدیه کرده اند عمر باو گفت اطاعت من بکن و اینها را بسوی ابوبکر بفرست که اگر او اینها را برای تو پاکیزه گرداند پس ایشان ملک تو خواهند بود معاذ از نهایت جهالت مشوره خلیفه ثانی را قبول

ولو کان بالغا الی اقصی نهایات الرقاعة التزام آن نخواهد و باقی ماند تبریز مزید رجحان او بر قاطبه اصحاب الجناب پس آنہم متحقق نیست زیرا که علمای محققین سنیه بصراحت افاده کرده اند که عظمای صحابه اعلم بودند بحلال وحرام از معاذ بن جبل و اعلمیت او بعد انقراض عظمای صحابه فرض میکنند نه قبل از ان پس چگونه متوهم شود که بعد از ادراک انجمعین احدے از اصحاب حیا معاذ بن جبل را باب مدینه علم قرار دهد و دوز این تخرص و اعتساف بیباکانه بر دوش خود نهد علامه مناوی در فیض القدیر بشرح حدیث ارأف امتی بامتی ابوبکر الخ گفته واعلمهم بالحلال والحرام ای بمعرفة ما یحل ویحرم من الاحکام معاذ بن جبل الانصاری یعنی انه یصیر کذلک بعد انقراض عظماء الصحابة واکابرهم والا فابوبکر و عمر و علی اعلم منه بالحلال والحرام الخ و نیز مناوی در تیسیر بشرح حدیث مذکور گفته واعلمهم بالحلال والحرام ای بمعرفة ما یحل ویحرم من الاحکام معاذ بن جبل الانصاری یعنی سیصیر اعلمهم بعد انقراض اکابر الصحابة و علی عزیزی در سراج منیر بشرح حدیث مذکور گفته واعلمهم بالحلال والحرام ای بمعرفة ما یحل و ما یحرم من الاحکام معاذ بن جبل الانصاری یعنی سیصیر اعلمهم بعد انقراض اکابر الصحابة **رابعا** قطع نظر از ظهور بطلان اختصاص علم حلال وحرام بمعاذ و عدم ثبوت تبریز و رجحان معاذ در ینهایت سائر اصحاب در ثبوت اصل علم بحلال وحرام برای معاذ کلام است زیرا که شواهد عدیده بر کمال جهل او از حلال وحرام و نهایت بعد او از درک احکام شریعت جناب خیر الانام علیه وآله الاف التحیة والسلام در کتب اکابر اعلام و اجلهٔ فخام سنیه موجود است محمد بن سعد بن منیع الزهری المعروف بکاتب الواقدی در کتاب طبقات بترجمه معاذ بن جبل گفته اخبرنا عبید الله بن موسی انا شیبان عن الاعمش عن شقیق قال استعمل النبی صلی الله علیه وسلم معاذا علی الیمن فتوفی النبی صلی الله علیه وسلم واستخلف ابوبکر وهو علیها وکان عمر عاملا علی الحج فجاء معاذ الی مکة ومعه رقیق و وصفاء علی حدة فقال له عمر یا ابا عبد الرحمن لمن هؤلاء الوصفاء قال هو لی قال من این هو لک قال اهدی الی قال اطعنی وارسل بهم الی ابی بکر فان طیبهم لک فهو لک قال ما کنت لاطیعک فی هذا شیء اهدی لی ارسل بهم الی ابی بکر قال فبات لیلة ثم اصبح فقال یا ابن الخطاب ما اراني الا مطیعک انی رأیت اللیلة فی المنام کانی اجر او اقاد او کلمة تشبهها الی النار وانت آخذ بحجزتی فانطلق بی وبهم الی ابی بکر فقال انت احق بهم فقال ابوبکر هم لک فانطلق بهم الی اهله فصفوا خلفه یصلون

خود ابن حجر سیف بن عمر الکوفی صاحب کتاب الفتوح ست واو نزد ناقدین رجال ومختبرین احوال خیلی مقدوح ومجروح میباشد حتی اینکه متهم بزندقه نیز شده پس بروایت چنین ساقط الهالک در مثل اینمقام متمسک شدن هرگز کار عاقلی نیست علامه ذهبی در میزان الاعتدال بترجمه سیف بن عمر گفته قال عباس عن یحیی ضعیف وروی مطین عن یحیی فلس خیر منه وقال ابوداود لیس بشیء وقال ابوحاتم متروک وقال ابن حبان اتهم بالزندقة وقال ابن عدی عامة حدیثه منکر ونیز در میزان الاعتدال بترجمه مکحول البیروتی مذکورست سمعت جعفر بن ابان سمعت ابن نمیر یقول سیف الضبی تمیمی کان جمیع یقول حدثنی رجل من بنی تمیم وکان سیف یضع الحدیث وقد اتهم بالزندقة وابن حجر در تهذیب التهذیب گفته سیف بن عمر التمیمی البرجمی ویقال السعدی ویقال الضبی ویقال الاسیدی الکوفی صاحب کتاب الردة والفتوح روی عن عبید الله بن عمر العمری وابی الزبیر وابن جریج واسمعیل بن ابی خالد وبکر بن وائل بن داود بن ابی هند وهشام بن عروة وموسی بن عقبة ویحیی بن سعید الانصاری ومحمد بن اسحق ومحمد بن السائب الکلبی وطلحة بن الاعلم وخلق وعنه النضر بن حماد العتکی ویعقوب بن ابراهیم بن سعد وعبد الرحمن بن محمد المحاربی ومحمد بن عیسی الطباع وجبارة بن المغلس وجماعة قال ابن معین ضعیف الحدیث وقال مرة فلیس خیر منه وقال ابوحاتم متروک الحدیث یشبه حدیثه الواقدی وقال ابوداود لیس بشیء وقال النسائی والدارقطنی ضعیف وقال ابن عدی بعض احادیثه مشهورة وعامتها منکرة لم یتابع علیها وقال ابن حبان یروی الموضوعات عن الاثبات قالوا انه کان یضع الحدیث قلت بقیة کلام ابن حبان اتهم بالزندقة وقال البرقانی عن الدارقطنی متروک وقال الحاکم اتهم بالزندقة وهو فی الروایة ساقط بخط الذهبی مات سیف زمن رشید دوم آنکه درین مقام ابن حجر در ذکر سند سیف اجمال کرده وحال آن معلوم نیست که مشتمل بر کدام روات ست وآیا ایشان از جمله معاریف وثقات هستند یا مجاهیل وسقاط وغالب آنست که مجاهیل باشند چه علامه ذهبی در حق سیف افاده نموده که او بکثرت از مجهولین روایت می نماید چنانچه در میزان گفته سیف بن عمر الضبی الاسیدی ویقال التمیمی البرجمی ویقال السعدی الکوفی مصنف الفتوح والردة وغیر ذلک هو کالواقدی یروی عن هشام بن عروة وعبید الله بن عمر وجابر الجعفی وخلق کثیر من المجهولین ومؤید اینمطلب ست آنکه ابن حجر در اصابه در ترجمه عبید بن صخر بن لوذان الانصاری

نکرد و گفت که من اطاعت تو درینباب نخواہم کرد این چیز نیست که بسوے من ہدیہ کردہ شد پس چرا از بسوے ابی بکر نفرستم لیکن چون شب شد و معاذ بخواب رفت دید که او بسوے نار کشیدہ میشود و عمر کمر او را گرفتہ است و از افتادن در نار مانع میشود و معاذ ازین خواب خوفناک شد و گفت که این ہمان چیز نیست که مرا عمر بآن امر کردہ بود پس صبح آن شب معاذ نزد عمر آمد و گفت که من نمی بینم خود را مگر مطیع تو بتحقیقکه من در خواب چنین و چنان دیدم و باو حال منام خود مفصلا بیان کرد و بعد ازان نزد خلیفہ اول رسید و براو عبید و غلمان خود را پیش کرد و خلیفہ از راہ عنایت آن عبید را باو بخشید و این قصۂ عجیبہ و واقعۂ غریبہ بوضوح تمام دلالت بر جہل تام معاذ از حلال و حرام دارد و ظاہر می نماید که او در جمع اموال خیلی بی اعتدال بود و ہرگز خیال حرام و حلال نمی کرد بلکہ بر استحلال مال غیر طیب اصرار مورث وبال مینمود و درین باب طریق لجاج و اعوجاج موجب خسران مآب و مال و استیجاب عقاب و نکال می پیمود و پر ظاہر است که ہرگاہ حال پر اختلال معاذ بن جبل باین حد رسیدہ باشد دیگر او را عالم بحلال و حرام شریعت حضرت خیر الانام علیہ و آلہ الاف الصلوٰة و السلام دانستن ظلم عظیم و جور فخیم است چہ جاے آنکہ العیاذ باللہ حدیث موضوع اعلمہم بالحلال والحرام معاذ بن جبل در حق او ثابت بدانند و او را درین باب بمرتبہ بابیت جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ الاطیاب بشناسند فانہ من الشناعة والفظاعة بمکان ای مکان واللہ العاصم عن التردی فی ہوة الصغار والہوان

و از جملہ **مضحکات تکلی** آنست که بعض اسلاف نا انصاف اہلسنت براے حمایت حمای معاذ ازین نقیصہ فاضحہ و جریمہ واضحہ بر جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم افترا کردہ اند که معاذ اللہ آنجناب در وقت بعث معاذ بسوے یمن بخطاب وی ارشاد فرمودہ بود که بدرستی که من عمل ترا در دین شناختہ ام و بتحقیقکہ پاکیزہ کردم براے تو ہدیہ را پس اگر ہدیہ کردہ شود براے تو چیزے پس مقبول کن آنرا و میگویند که بہمین سبب معاذ وقتیکہ مراجعت از یمن نمود سی نفر از عبید را آورد که بسوے او ہدیہ کردہ بودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در اصابہ در ترجمۂ معاذ گفتہ و ذکر سیف فی الفتوح بسند لہ عن عبید بن صخر قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لمعاذ حین بعثہ الی الیمن انی قد عرفت بلاءک فی الدین وقد طیبت لک الہدیة فان اہدی لک شئ فاقبل قال فرجع حین رجع بثلاثین راسا اہدیت لہ و بر ہر عاقل نہایت اتضاح و وضوح است که این روایت سراپا غوایت محض براے دفع عار و شنار خسران معاذ در اخذ غلمان موضوع شدہ و احدے از ارباب انصاف آنرا قبول نمیتواند کرد بچند وجہ **اول** آنکہ مخرج این روایت بنا بر اعتراف

خود ابن حجر سیف بن عمر الکوفی صاحب کتاب الفتوح ست واو نزد ناقدین رجال ومخبرین احوال خیلی مقدوح
ومجروح میباشد حتی اینکه متهم بزندقه نیز شده پس بروایت چنین ساقط هالک درمثل اینمقام متمسک شدن هرگز کار
عاقلی نیست علامه ذهبی در میزان الاعتدال بترجمه سیف بن عمر گفته قال عباس عن یحیی ضعیف وروی
مطین عن یحیی فلیس خیر منه وقال ابوداود لیس بشیء وقال ابوحاتم متروک وقال ابن حبان اتهم
بالزندقة وقال ابن عدی عامة حدیثه منکر ونیز در میزان الاعتدال بترجمه مکحول البیروتی مذکورست سمعت
جعفر بن ابان سمعت ابن نمیر یقول سیف الضبی تمیمی کان جمیع یقول حدثنی رجل من بنی تمیم وکان
سیف یضع الحدیث وقد اتهم بالزندقة وابن حجر در تهذیب التهذیب گفته سیف بن عمر التمیمی
البرجمی ویقال السعدی ویقال الضبی ویقال الاسیدی الکوفی صاحب کتاب الردة والفتوح
روی عن عبد الله بن عمر العمری وابی الزبیر وابن جریج وابن اسمعیل بن ابی خالد وبکر بن وائل بن
داود بن ابی هند وهشام بن عروة وموسی بن عقبة ویحیی بن سعید الانصاری ومحمد بن اسحق
ومحمد بن السائب الکلبی وطلحة بن الاعلم وخلق وعنه النضر بن حماد العتکی ویعقوب بن ابراهیم
بن سعد وعبد الرحمن بن محمد المحاربی ومحمد بن عیسی الطباع وجبارة بن المغلس وجماعة قال
ابن معین ضعیف الحدیث وقال مرة فلیس خیر منه وقال ابوحاتم متروک الحدیث یشبه حدیثه
الواقدی وقال ابوداود لیس بشیء وقال النسائی والدارقطنی ضعیف وقال ابن عدی بعض
احادیثه مشهورة وعامتها منکرة لم یتابع علیها وقال ابن حبان یروی الموضوعات عن الاثبات
قالوا انه کان یضع الحدیث قلت بقیة کلام ابن حبان اتهم بالزندقة وقال البرقانی عن الدارقطنی
متروک وقال الحاکم اتهم بالزندقة وهو فی الروایة ساقط بخط الذهبی مات سیف زمن
الرشید **دوم** آنکه درین مقام ابن حجر در ذکر سند سیف اجمال کرده وحال آن معلوم نیست که مشتمل بر کدام
روات ست وآیا ایشان از جمله معاریف وثقات هستند یا مجاهیل وسقاط وغالب آنست که مجاهیل
باشند چه علامه ذهبی در حق سیف افاده نموده که او بکثرت از مجهولین روایت می نماید چنانچه در میزان گفته
سیف بن عمر الضبی الاسیدی ویقال التمیمی البرجمی ویقال السعدی الکوفی مصنف الفتوح
والردة وغیر ذلک هو کالواقدی یروی عن هشام بن عروة وعبید الله بن عمر وجابر الجعفی
وخلق کثیر من المجهولین ومؤید اینمطلب ست آنکه ابن حجر در اصابه در ترجمه عبید بن صخر بن لوذان الانصاری

مکرد وگفت کہ من اطاعت تو درینباب نخواہم کرد این چیز یست کہ بسوے من ہدیہ کردہ شد پس چرا آنرا بسوے ابی بکر نفرستم لیکن چون شب شد ومعاذ بخواب رفت دید کہ او بسوے نار کشیدہ میشود وعمر کمر او را گرفتہ است وازا فتادن در نار مانع میشود ومعاذ ازین خواب خوفناک شد وگفت کہ این ہمان چیز یست کہ مرا عمر بآن امر کردہ بود پس صبح آن شب معاذ نزد عمر آمد وگفت کہ من نمی بینم خود را مگر مطیع تو تحقیقکہ من در خواب چنین وچنان دیدم وباو حال تمام خود مفصلا بیان کرد وبعد ازان نزد خلیفہ اول رسید وبراو عبید وغلمان خود را پیش کرد وخلیفہ از راہ عنایت آن عبید را باو بخشید واین قصۂ عجیبہ وواقعہ غریبہ بوضوح تمام دلالت برجہل تمام معاذ از حلال وحرام دارد وظاہر می نماید کہ او در جمع اموال خیلی بی اعتدال بود وہرگز خیال حرام وحلال نمی کرد بلکہ براستحلال مال غیر طیب اصرار مورث وبال مینمود ودرین باب طریق لجاج واعوجاج موجب خسران مآب ومال واستیجاب عقاب ونکال می پیمود وپر ظاہر ست کہ ہرگاہ حال پراختلال معاذ بن جبل باین رسیدہ باشد دیگر او را عالم بحلال وحرام شریعت حضرت خیر الانام علیہ وآلہ الاف الصلوۃ والسلام دانستن ظلم عظیم وجور فخیم ست چہ جاے آنکہ العیاذ باللہ حدیث موضوع اعلمہم بالحلال والحرام معاذ بن جبل درحق او ثابت بدانند واو را درین باب بمرتبہ بابیت جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ الاطیاب بسانند فانہ من الشناعۃ والفظاعۃ بمکان ای مکان واللہ العاصم عن التردی فی ھوۃ الصغار والھوان

وازجملہ **مضحکات تکلی** آنست کہ بعض اسلاف نا انصاف اہلسنت براے حمایت حماے معاذ ازین نقیصہ فاضحہ وجریمہ واضحہ بر جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم افترا کردہ اند کہ معاذ اللہ آنجناب در وقت بعث معاذ بسوے یمن بخطاب وی ارشاد فرمودہ بود کہ بدرستی کہ من عمل ترا در دین شناختہ ام وتحقیقکہ پاکیزہ کردم براے تو ہدیہ را پس اگر ہدیہ کردہ شود براے تو چیزے پس مقبول کن آنرا ومیگویند کہ بہمین سبب معاذ وقتیکہ مراجعت ازیمن نمود سی نفر از عبید را آورد کہ بسوے او ہدیہ کردہ بودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در اصابہ بترجمۂ معاذ گفتہ وذکر سیف فی الفتوح بسند لہ عن عبید بن صخر قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لمعاذ حین بعثہ الی الیمن انی قد عرفت بلاء لک فی الدین وقد طیبت لک الھدیۃ فان اھدی لک شیٔ فاقبل قال فرجع حین رجع بثلاثین راسا اھدیت لہ وبرہر عاقل نہایت اتضاح وضوح ست کہ این روایت سراپا غوایت محض براے دفع عار وشنار خسران معاذ در اخذ غلمان موضوع شدہ واحدے از ارباب انصاف آنرا قبول نمیتواند کرد بچندوجہ **اول** آنکہ مخرج این روایت بنابر اعتراف

سن لم یقبل الهدیة لعلة گفتہ حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا سفیان عن الزهری عن عروة بن
الزبیر عن ابی حمید الساعدی رضی الله عنه قال استعمل النبی صلی الله علیه وسلم رجلا من الازد
یقال له ابن الاتبیة علی الصدقة فلما قدم قال هذا لکم وهذا اهدی لی قال فهلا جلس فی بیت ابیه
او بیت امه فینظر یهدی له ام لا والذی نفسی بیده لا یاخذ احد منه شیئا الا جاء به یوم القیمة
یحمله علی رقبته ان کان بعیرا له رغاء او بقرة لها خوار او شاة تیعر ثم رفع بیده حتی رأینا عفرة ابطیه
اللهم هل بلغت اللهم هل بلغت ثلاثا و نیز بخاری در صحیح خود در باب کیف کانت یمین النبی صلی الله
علیه وسلم گفتہ حدثنا ابو الیمان اخبرنا شعیب عن الزهری قال اخبرنی عروة عن ابی حمید الساعدی
انه اخبره ان رسول الله صلی الله علیه وسلم استعمل عاملا فجاءه العامل حین فرغ من عمله فقال
یا رسول الله هذا لکم وهذا اهدی لی فقال فلا قعدت فی بیت ابیک وامک فنظرت ایهدی لک ام لا ثم قام رسول الله
صلی الله علیه وسلم عشیة بعد الصلوة فتشهد واثنی علی الله بما هو اهله ثم قال اما بعد فما بال العامل نستعمله فیاتینا
فیقول هذا من عملکم وهذا اهدی لی فلا قعد فی بیت ابیه وامه فنظر هل یهدی له ام لا فوالذی
نفس محمد بیده لا یغل احدکم منها شیئا الا جاء به یوم القیمة یحمله علی عنقه ان کان بعیرا جاء به له
رغاء وان کانت بقرة جاء بها لها خوار وان کانت شاة جاء بها تیعر فقد بلغت فقال ابو حمید ثم رفع رسول الله
صلی الله علیه وسلم یده حتی انا لننظر الی عفرة ابطیه قال ابو حمید وقد سمع ذلک معی زید بن ثابت
من النبی صلی الله علیه وسلم فسلوه و نیز بخاری در صحیح خود گفتہ باب احتیال العامل لیهدی له حدثنا
عبید بن اسمعیل حدثنا ابو اسامة عن هشام عن ابیه عن ابی حمید الساعدی قال استعمل رسول الله
صلی الله علیه وسلم رجلا علی صدقات بنی سلیم یدعی ابن اللتبیة فلما جاء حاسبه قال هذا مالکم
وهذا هدیة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم فهلا جلست فی بیت ابیک وامک حتی تاتیک
هدیتک ان کنت صادقا ثم خطبنا فحمد الله واثنی علیه ثم قال اما بعد فانی استعمل الرجل منکم علی العمل
مما ولانی الله فیاتی فیقول هذا مالکم وهذا هدیة اهدیت لی افلا جلس فی بیت ابیه وامه حتی تاتیه
هدیته والله لا یاخذ احد منکم شیئا بغیر حقه الا لقی الله یحمله یوم القیامة فلاعرفن احدا منکم
لقی الله یحمل بعیرا له رغاء او بقرة لها خوار او شاة تیعر ثم رفع یدیه حتی رؤی بیاض ابطیه یقول اللهم
هل بلغت بصر عینی وسمع اذنی و نیز بخاری در صحیح خود گفتہ باب هدایا العمال حدثنا علی بن عبد الله

بعض اخبار نقل کرده که آنرا سیف از سهل بن یوسف بن سهل از پدر خود از عبید بن صخر روایت نموده است
و بعد ذکر این اخبار گفته فبهذا الاسنادات النبی صلی الله علیه وسلم کتب الی معاذ انی
عرفت بلاءک فی الدین والذی ذهب من مالک حتی رکبک الدین وقد طیبت لک الهدیة
فان اهدی الیک شیٔ فاقبل و رجال سند این روایت سهل بن یوسف و یوسف بن سهل هر دو مجهول
هستند بلاریب و این همان افترائے سابق ست که سیف آنرا بعنوان دیگر آورده و بآن ظاهر نموده
که نعوذ بالله جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بذریعه نامه خود برائے معاذ تحلیل و تطییب هدیه فرموده
و از عجائب آثار علو حق آنست که حدیث موضوع تطییب هدیه را علامه کبیر و نقاد خبیر سنیه اعنی محمد بن
جریر طبری تضعیف نموده چنانچه ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن معاذ بن جبل لما بعثنی رسول الله
صلی الله علیه وسلم الی الیمن قال لی قد علمت مالقیت فی الله و رسوله و ماذهب من مالک
وقد طیبت لک الهدیة فما اهدی لک من شیٔ فهو لک ابن جریر و ضعفه و بحمد الله تعالے بعد تضعیف
ابن جریر صدق کلام حقیر بر ناظر بصیر کالصبح المنیر واضح و مستنیر مے گردد و الله یحق الحق بکلماته سوم
آنکه چگونه قبول میتوان کرد که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم برائے معاذ بن جبل تطییب هدیه فرموده
حالانکه از احادیث کثیره اهلسنت واضح میشود که آنجناب تمام هدایائے ائمه و عمال را حرام کرده و آنرا الغلول معبر
نموده و در اظهار حرمت آن قولا و فعلا مبالغه تمام فرموده احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی در مسند خود گفته حدثنا
اسحق بن عیسی ثنا اسمعیل بن عیاش عن یحیی بن سعید عن عروة بن الزبیر عن ابی حمید الساعدی
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال هدایا العمال غلول و نیز احمد در مسند خود گفته ثنا سفیان
عن الزهری سمع عروة یقول انا ابو حمید الساعدی قال استعمل النبی صلی الله علیه وسلم رجلا
من الازد یقال له ابن اللتبیة علی صدقة فجاء فقال هذا لکم و هذا اهدی لی فقام
رسول الله صلی الله علیه وسلم علی المنبر فقال ما بال العامل نبعثه فیجیئ فیقول هذا لکم و هذا
اهدی لی افلا جلس فی بیت ابیه و امه فینظر ایهدی الیه ام لا والذی نفس محمد بیده لا یاتی
احد منکم منها بشیٔ الا جاء به یوم القیمة علی رقبته ان کان بعیرا له رغاء او بقرة لها خوار
او شاة تیعر ثم رفع یدیه حتی رأینا عفرة یدیه ثم قال اللهم هل بلغت ثلاثا و زاد هشام
بن عروة قال ابو حمید سمع اذنی و ابصر عینی و سلوا زید بن ثابت و بخاری در صحیح خود در باب

يعر ثم رفع يديه حتى رأينا عفرتي ابطيه ثم قال اللهم هل بلغت مرتين حدثنا اسحاق
بن ابراهيم وعبد بن حميد قالا انا عبد الرزاق قال انا معمر عن الزهري عن عروة عن ابي حميد
الساعدي قال استعمل النبي صلى الله عليه وسلم ابن اللتبية رجلا من الازد على الصدقة فجاء بالمال
فدفع الى النبي صلى الله عليه وسلم فقال هذا مالكم وهذه هدية اهديت لي فقال له
النبي صلى الله عليه وسلم افلا قعدت في بيت ابيك وامك فتنظر ايهدى لك ام لا ثم قام
النبي صلى الله عليه وسلم خطيبا ثم ذكر نحو حديث سفيان وحدثنا ابو كريب محمد بن العلاء
قال نا ابو اسامة قال نا هشام عن ابيه عن ابي حميد الساعدي قال استعمل رسول الله
صلى الله عليه وسلم رجلا من الاسد على صدقات بني سليم يدعى ابن الاتبية فلما جاء
حاسبه قال هذا مالكم وهذا هدية فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فهلا جلست في
بيت ابيك وامك حتى تاتيك هديتك ان كنت صادقا ثم خطبنا فحمد الله واثنى
عليه ثم قال اما بعد فاني استعمل الرجل منكم على العمل مما ولاني الله فياتي فيقول هذا مالكم
وهذا هدية اهديت لي افلا جلس في بيت ابيه وامه حتى تاتيه هديته ان كان صادقا
والله لا ياخذ احد منكم منها شيئا بغير حقه الا لقي الله تعالى يحمله يوم القيمة فلا عرفن احدا منكم
لقي الله يحمل بعيرا له رغاء او بقرة لها خوار او شاة تيعر ثم رفع يديه حتى رأى بياض ابطيه
ثم يقول اللهم هل بلغت بصر عيني وسمع اذني وحدثنا ابو كريب قال نا عبدة وابن نمير
وابو معاوية ح قال وحدثنا ابو بكر بن ابي شيبة قال نا عبد الرحيم بن سليمان ح قال وحدثنا
ابن ابي عمر قال نا سفين كلهم عن هشام بهذا الاسناد وفي حديث عبدة وابن نمير فلما جاء حاسبه
كما قال ابو اسامة وفي حديث ابن نمير تعلمن والله والذي نفسي بيده لا ياخذ احدكم منها شيئا
وزاد في حديث سفيان قال بصر عيني وسمع اذناي وسلوا زيد بن ثابت فانه كان حاضرا
معي وحدثنا اسحق بن ابراهيم قال انا جرير عن الشيباني عن عبد الله بن ذكوان وهو ابو الزناد
عن عروة بن الزبير عن ابي حميد الساعدي ان رسول الله صلى الله عليه وسلم استعمل رجلا على
صدقة فجاء بسواد كثير فجعل يقول هذا لكم وهذا اهدي الي فذكر نحوه قال عروة فقلت لابي حميد
الساعدي اسمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال من فيه الى اذني حدثنا ابو بكر بن ابي شيبة

حدثنا سفیان عن الزهری انه سمع عروة اخبرنا ابو حمید الساعدی قال استعمل النبی صلی الله علیه وسلم رجلا من بنی اسد یقال له ابن الاتبیة علی صدقة فلما قدم قال هذا لکم وهذا اهدی لی فقام النبی صلی الله علیه وسلم علی المنبر قال سفین ایضا فصعد المنبر فحمد الله واثنی علیه ثم قال ما بال العامل نبعثه فیاتی یقول هذا لک وهذا لی فهلا جلس فی بیت ابیه وامه فینظر ایهدی له ام لا والذی نفسی بیده لا یاتی بشئ الا جاء به یوم القیمة یحمله علی رقبته ان کان بعیرا له رغاء او بقرة لها خوار او شاة تیعر ثم رفع یدیه حتی رأینا عفرتی ابطیه الا هل بلغت ثلاثا قال سفیان قصه علینا الزهری وزاد هشام عن ابیه عن ابی حمید قال سمع اذنای وابصرته عینی وسلوا زید بن ثابت فانه سمعه معی ولم یقل الزهری سمع اذنی و نیز بخاری در صحیح خود گفته باب محاسبة الامام عماله حدثنا محمد اخبرنا عبدة حدثنا هشام بن عروة عن ابیه عن ابی حمید الساعدی ان النبی صلی الله علیه وسلم استعمل ابن الاتبیة علی صدقات بنی سلیم فلما جاء الی رسول الله علیه وسلم وحاسبه قال هذا الذی لکم وهذه هدیة اهدیت لی فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم فهلا جلست فی بیت ابیک وبیت امک حتی تاتیک هدیتک ان کنت صادقا ثم قام رسول الله صلی الله علیه وسلم فخطب الناس وحمد الله واثنی علیه ثم قال اما بعد فانی استعمل رجالا منکم علی امور مما ولانی الله فیاتی احدکم فیقول هذا لکم وهذه هدیة اهدیت لی فهلا جلس فی بیت ابیه وبیت امه حتی تاتیه هدیته ان کان صادقا فوالله لا یاخذ احدکم منها شیئا قال هشام بغیر حقه الا جاء الله یحمله یوم القیامة الا فلاعرفن ما جاء الله رجل ببعیر له رغاء او بقرة لها خوار او شاة تیعر ثم رفع یدیه حتی رأیت بیاض ابطیه الا هل بلغت و مسلم در صحیح خود در باب تحریم هدایا العمال گفته حدثنا ابو بکر بن ابی شیبة وعمرو الناقد وابن ابی عمر واللفظ لابی بکر قالوا نا سفیان بن عیینة عن الزهری عن عروة عن ابی حمید الساعدی قال استعمل النبی صلی الله علیه وسلم رجلا من الاسد یقال له ابن اللتبیة قال عمرو وابن ابی عمر علی الصدقة فلما قدم قال هذا لکم وهذا اهدی لی قال فقام رسول الله صلی الله علیه وسلم علی المنبر فحمد الله واثنی علیه وقال ما بال عامل ابعثه فیقول هذا لکم وهذا اهدی لی افلا قعد فی بیت ابیه او فی بیت امه حتی ینظر ایهدی الیه ام لا والذی نفس محمد بیده لا ینال احد منکم منها شیئا الا جاء به یوم القیمة یحمله علی عنقه بعیر له رغاء او بقرة لها خوار او شاة

نمی بود و راضی برد کردن غلامان نمی شد چه چیزے که حسب تطییب و تحلیل جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم حلال و پاکیزه شده باشد و خود آنجناب برای اصلاح حال معاذ و اداے دَین او بلحاظ بلا دین معاذ آنرا پاکیزه کرده باشد گرفتنش و ملک خود دانستنش هرگز موجب دخول نار نمیشود و اینواقعه منام صراحة دلالت برآن دارد که اخذ معاذ این عبید را و ایشان را ملک خود فهمیدن و راضی نشدن بر رد ایشان بحدی امر عظیم و جرم فخیم بود که معاذ بآن مستوجب نار و مستحق غضب جبار گردید و در عالم رویا دید آنچه دید پس معلوم شد که اینحدیث محض ساخته و پرداخته حضرات سنیه است که براے تبریه ساحت معاذ از اخذ مال غیر حلال احسن الله انزاو ضیع فرموده الشنی که معاذ در عالم منام بر خود دیده بود بدتر از آن براے خویشتن افروخته اند

و از جمله **قواطع لسان و قواصم** ظهور اهل شنان آنست که از مطالعه صحیح ترمذی بنهایت وضوح واضح و آشکار میگردد که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم وقت ارسال معاذ بسوے یمن ممانعت اکیده و مبالغه شدیده از اخذ هدایا فرموده بودند و درینباب بحدے اهتمام فرمودند که بعد روانه شدن معاذ شخصی خاص را بسوے او فرستاده او را واپس طلب فرمودند و هرگاه او حاضر آمد بخطاب او ارشاد فرمودند که میدانی که چرا ترا طلبیده ام معاذ اظهار عدم علم خود کرد آنحضرت فرمودند که ترا طلب نموده ام برای اینکه ترا وصیت کنم بگویم که هیچ چیزے را بغیر اذن من نگیری که آن غلول است و هر که ارتکاب غلول نماید خواهد آورد روز قیامت آنچه را که غلول کرده و بعد ازین تهدید شدید ارشاد کردند که برای همین امر طلب کرده بودم پس برو بسوے عمل خود حالا حدیثی که دران اینواقعه مذکورست باید شنید ترمذی در صحیح خود گفته باب ما جاء فی هدایا الامراء حدثنا ابو کریب حدثنا ابو اسامة عن داؤد بن یزید الاودی عن المغیرة بن شبیل عن قیس بن ابی حازم عن معاذ بن جبل قال بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی الیمن فلما سرت ارسل فی اثری فرددت فقال اتدری لم بعثت الیک لا تصیبن شیئا بغیر اذنی فانه غلول ومن یغلل یات بما غل یوم القیمة لهذا دعوتک فامض لعملک قال وفی الباب عن عدی بن عمیرة و بریدة والمستورد بن شداد و ابی حمید و ابن عمر ازین عبارت صدق آنچه حقیر عرض کردم در نهایت انضاح رسید و ماوراے آن این هم واضح شد که راوی این روایت و حاکی این حکایت خود معاذ است که واقعه مردود شدن خود و مخاطب گردیدن بتهدید شدید و وعید عتید بمزید انصاف پسندی برای دیگران بیان کرده و نیز ازین عبارت ظاهر گردید که اینحدیث حکم هدایاے امرا را واضح و لائح میگرداند و لهذا ترمذی براے آن

قال نا وکیع بن الجراح قال نا اسمعیل بن ابی خالد عن قیس بن ابی حازم عن عدی بن عمیرة الکندی
قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من استعملناه منکم علی عمل فکتمنا مخیطا فما فوقه
کان غلولا یاتی به یوم القیمة قال فقام الیه رجل اسود من الانصار کانی انظر الیه فقال یا رسول الله
اقبل عنی عملک قال ومالک قال سمعتک تقول کذا وکذا قال وانا اقوله الآن من استعملناه منکم
علی عمل فیجیئ بقلیله وکثیره فما اوتی منه اخذ وما نهی عنه انتهی وحدثناه محمد بن عبد الله بن
نمیر قال نا ابی ومحمد بن بشر قال وحدثنی محمد بن رافع قال نا ابو اسامة قالوا نا اسمعیل بهذا
الاسناد مثله وحدثناه اسحق بن ابراهیم الحنظلی قال انا الفضل بن موسی قال نا اسمعیل
بن ابی خالد قال انا قیس بن ابی حازم قال سمعت عدی بن عمیرة الکندی یقول سمعت رسول الله
صلی الله علیه وسلم یقول بمثل حدیثهم و ملا علی متقی در کنز العمال گفته الهدیة الی الامام غلول طب
عن ابن عباس ونیز در کنز العمال گفته هدایا العمال غلول حم هق عن ابی حمید الساعدی عن عرباض
هدایا العمال حرام کلها ع عن حذیفة اخذ الامیر الهدیة سحت وقبول القاضی الرشوة کفر حم
فی الزهد عن علی ونیز در کنز العمال گفته الهدایا للامراء غلول عب عن جابر حسن هدایا الامراء غلول
ابو سعید النقاش فی کتاب القضاة عن ابی حمید الساعدی وعن ابی سعید عن ابی هریرة
الرافعی عن جابر هدایا السلطان سحت وغلول ابن عساکر عن عبد الله بن سعد هدیة الامیر
غلول ابن جریر عن جابر و بعد ملاحظهٔ این احادیث احدے از مصنفین سنیه قائل نمیتواند شد باینکه
آنجناب معاذ الله براے معاذ تطییب هدیه فرموده و غلول وسحت راکه حرام خداست براى او حلال
کرده **چهارم** آنکه اگر حدیث تطییب آنجناب هدیه را براے معاذ اصلی میداشت لابد معاذ آنرا متمسک
خود میساخت و وقتیکه عمر با و گفته بود که این غلامان را نزد ابوبکر بفرست اگر او براے تو اینها را پاکیزه بکند
پس ایشان ملک تو خواهند بود ضرور معاذ بجواب اینکلام میگفت خود جناب رسالتمآب صلی الله علیه
وآله وسلم براے من تطییب هدیه فرموده است دیگر پاکیزه کردن ابوبکر احتیاجی نیست و هرگز محض انکار
کردن و گفتن اینکه این غلامان بسوی من هدیه کرده شده اند پس چرا من ایشان را بسوی ابوبکر بفرستم اکتفا
نمیکرد اذ لا عطر بعد عروس ولا مخبأ بعد بؤس **پنجم** آنکه اگر این حدیث موضوع اصلی میداشت هرگز
معاذ بن جبل در عالم منام خود را نمی دید که بسوے نار کشیده میشود و گاهی تعبیر آن باتباع خود از دفع عدم

یلد ان حتی اغلق ماله من الدین فاتی النبی صلی الله علیه وسلم فطلب الیه ان یسأل غرماءه ان یضعوا له فابوا ولو ترکوا لاحد من اجل احد لترکوا معاذا من اجل رسول الله صلی الله علیه وسلم فباع النبی صلی الله علیه وسلم ماله کله فی دینه حتی قام معاذ بغیر شیء حتی اذا کان عام فتح مکة بعثه النبی صلی الله علیه وسلم الی طائفة من الیمن لیجبره فمکث معاذ بالیمن امیرا وکان اول من اتجر فی مال الله هو فمکث حتی قبض رسول الله صلی الله علیه وسلم فلما قدم قال عمر لابی بکر رضی الله عنهما ارسل الی هذا الرجل فدع له ما یعیشه وخذ سائره منه فقال ابو بکر انما بعثه رسول الله صلی الله علیه وسلم لیجبره ولست باٰخذ منه شیئا الا ان یعطینی فانطلق عمر الیه اذا لم یطعه ابو بکر فذکر ذلک لمعاذ فقال معاذ انما ارسلنی النبی صلی الله علیه وسلم لیجبرنی ولست بفاعل ثم لقی معاذ عمر فقال قد اطعتک وانا فاعل ما امرتنی به انی رأیت فی المنام انی فی حومة ماء قد خشیت الغرق فخلصتنی منه یا عمر فاتی معاذ ابا بکر فذکر ذلک له وحلف ان لا یکتمه شیئا فقال ابو بکر رضی الله عنه لا آخذ منک شیئا قد وهبته فقال هذا حین حل وطاب فخرج معاذ عند ذلک الی الشام واین واقعه نیز مثل واقعهٔ سابقه دلالت بر کمال جهل معاذ از حلال وحرام وتجاسر واقدام او بر اخذ اموال انام دارد ومتاع کاسد بازار جهل آن تاجر جائر را توده توده پیش ناظرین ماهرین می آرد واز تمیقام بوضوح تمام بر تو ثابت ومحقق میشود که نه تنها حدیث اعلمهم بالحلال والحرام معاذ موضوع ومفتری ست بلکه دیگر احادیث وآثار و واقعات نیز که آنحضرات از راه کمال جسارت برای اثبات علم معاذ در کتب خود می آرند همه از جمله موضوعات شنیعه ومختلقات فظیعه ست بالجمله جهالت معاذ بن جبل از حلال وحرام شریعت خیر الانام علیه واله آلاف السلام اظهر من الشمس وابین من الامس ست وادعای عاصمی که معاذ الله معاذ بن جبل در حلال وحرام باب جناب رسالت مآب صلی الله علیه واله وسلم بود باقصای حد در بطلان وهوان واصل ودر جملهٔ خرعبلات مستبشعه ومزخرفات مستشنعه داخل میباشد ونمیدانم عاصمی را چه بلا زده است که اینچنین جاهل ذاهل را که بسبب جهالات واضحه وعمایات فاضحه خود با خفض درکات صغار وخسار رسیده است وگاهی قریب بحرق وگاهی مشرف بر غرق ومرة مستوجب نار غضب جبار قهار وکرة مستحق آب وعذاب منتقم شدید العقاب گردیده قابل مرتبهٔ عالیهٔ بابیت جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله الاطیاب میداند وبمقابله باب حقیقی مدینة العلم جناب امیر المؤمنین علیه السلام ذکر او بمیان آورده رشتهٔ عقل

باب خاص معقود نموده و زیر ترجمه باب ما جاء فی هدایا الامراء آنرا ذکر فرموده بالجمله این حدیث شریف
که آنرا از جمله دلائل نبوت و آیات رسالت باید شمرد ظاهر و باهر می‌نماید که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله
وسلم قبل از وقوع واقعه خیانت و جنایت معاذ ازان آگاه بودند و برای تقدم بالحفظ او را بعد روانه شدن
طلب فرمودند و بنهایت اهتمام بلیغ ردع و زجر او از گرفتن چیزی نمودند و باقتباس کلام الهی اعنی ومن
یغلل یات بما غل یوم القیمة تحذیر و تخویف او باقصی الغایه رسانیدند و او را از حکم حرمت قبول هدیه
آگاه گردانیدند لیکن او باینهمه تنبیه و تاکید و تهدید و تشدید از قول و فعل نبوی بهره برنداشت و همت بر
اخذ و حیازت اموال غیر حلال برگماشت و این صنیع شنیع معاذ چندان مستبدع و مستنکر نیست زیرا که حب مال
همواره بر غالب صحابه غالب و نقد دین و ایمان را از ایشان سالب بود البته این همه مساعی نامشکوره اسلاف
اهلسنت در ستر معائب و اخفای مثالب ایشان دیدنی ست که چه رنگها می ریزند و چه حیلها بر می انگیزند و در
باب ارتکاب کذب و دروغ بر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب هم دریغ نمیکنند و بلا لحاظ
احادیث صحیحه ثابته از آنجناب و بلا ملاحظه وقائع متحققه عهد آنجناب باقدام و اجترا بر کذب و افترا بنای دین
و ایمان خود میکنند بالجمله ازین حدیث صحیح ترمذی وضع و افتعال حدیث مصنوع تطییب هدیه برای معاذ
بحدی متجلی و متضح گردید که هیچ عاقلی را در ان اصلا ریب و شکی دامنگیر نتواند شد والله یحق الحق بکلماته
و یرینا فی کل منهل سواطع آیاته و گمان مبر که معاذ بن جبل صرف در امر عبید و غلمان راکب متن
خطا و خطل و ممتطی صهوه عثار و زلل گردید بلکه از راه جهل مالی را که هنگام اقامت در یمن بذریعه تجارت در مال الله
حاصل کرده بود نیز مثل غلمان و عبید مال خود می فهمید و بدفع آن و دست برداری ازان راضی نمیگردید و
درین باب نیز هر چند حضرت عمر او را افهام و تفهیم بلیغ نمودند لیکن آن خیره سر نصیحت ایشان را قابل قبول
ندانسته پس پشت خود انداخت و در استحلال آن مال ارسال جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم او را
بسوی یمن برای جبر حال دستاویز خود ساخت آخر نوبت بجای رسید که در عالم رویا خویشتن را مشرف
بغرق یافت و بناچاری بسوی استحلال آن از خلیفه اول شتافت علامه ابن عبد البر در کتاب استیعاب
ترجمه معاذ گفته حدثنا خلف بن قاسم حدثنا ابن المفسر حدثنا احمد بن علی حدثنا یحیی بن معین
حدثنا عبد الرزاق انبأنا معمر عن الزهری عن عبد الرحمن بن عبد الله بن کعب بن مالک
عن ابیه قال کان معاذ بن جبل شابا جمیلا افضل من شباب قومه سمحا لا یسئل فلم یزل

ونیز در فیض القدیر شرح همین حدیث گفته واعلمهم بالحلال والحرام ای بمعرفة ما یحل ویحرم من الاحکام معاذ بن جبل الانصاری یعنی انه یصیر کذلک بعد انقراض عظماء الصحابة واکابرهم والا فابو بکر وعمر وعلی اعلم منه بالحلال والحرام واعلمهم زید بن ثابت بالفرائض ذکره ابن عبد الهادی قال ولم یکن زید فی عهد المصطفی صلی الله علیه وسلم مشهورا بالفرائض اکثر من غیره ولا اعلم انه تکلم فیها فی عهده ولا علی عهد ابی بکر رضی الله عنه ونیز مناوی در تیسیر شرح حدیث مذکور گفته وافرضهم ای اکثرهم علما بقسمة المواریث زید بن ثابت الانصاری ای انه سیصیر کذلک بعد انقراض اکابر الصحابة والا فعلی وابو بکر وعمر افرض منه وعلی عزیزی در سراج منیر شرح حدیث مذکور گفته وافرضهم زید بن ثابت الانصاری ای اکثرهم علما بقسمة المواریث قال المناوی ای انه سیصیر کذلک بعد انقراض اکابر الصحب والا فعلی وابو بکر وعمر افرض منه **ودهم** ۱۰ آنکه عاصمی درین کلام فاسد النظام ادعا نموده که یکی از ابواب مدینه علم ابوعبیده بن الجراح ست در امانت فی الاسلام چه آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم او را بامانت فی الاسلام مخصوص فرموده وامانت ادا کرده نمیشود مگر بعلم ودلیل این تخصیص قول آنجناب ست در لکل امة امین وامین هذه الامة ابوعبیدة بن الجراح وظاهرست که **اولا** کما علمت غیر مرة بی توقیف صریح وتخصیص صحیح جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بابی برای مدینه علم قرار دادن داد کمال تجاسر شنیع وتجری فظیع دادن وبنای مجازفت وعدوان بر اساس بغی وطغیان نهادن ست **وثانیا** قولی که در باب امانت ابوعبیده منسوب بجناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم نموده اند وعاصمی برای اثبات بابیت ابوعبیده بدان تمسک نموده موضوع ومجعول ومصنوع ومنحول ست واین قول را روات اهلسنت هم در ضمن حدیث طولانی ارحم امتی بامتی ابو بکر الخ وهم خارج از آن روایت میکنند لیکن نزد ارباب تنقید وتحقیق وتدقیق وتحدیق بهیچوجه ثابت نمیشود بلکه عند الامعان فساد وبطلان آن واضح میگردد اما بطلان آن بحیثیت جزو حدیث طویل ارحم امتی بامتی ابو بکر پس از بیان مشبع سابق که در قدح وجرح این حدیث گذشته ظاهر وباهرست **واما بطلان حدیث امانت ابی عبیده** که خارج از حدیث طویل ارحم امتی بامتی ابی بکر روایت میکنند پس آنهم در نهایت ظهورست وطرقی که برای این حدیث بخاری ومسلم در صحیحین خود آورده اند هیچیک خالی از قدح وجرح وطعن ووهن نیست چه جای دیگر طرق بخاری در صحیح خود

در زمین جهل میدواند و هرگز باکی از زجر و عتاب رب الارباب یوم الحساب ندارد و هراسے از نار عقاب و بلاء عذاب در دل خراب نمی آرد نهم آنکه عاصمی درین کلام واضح الانخرام مدعی شده که یکی از ابواب مدینهٔ علم زید بن ثابت ست زیرا که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم او را بعلم فرائض خاصة تفضیل داده چنانچه فرموده وافرضهم زید بن ثابت و بطلان و هوان این ادعای عاصمی در نهایت ظهور ست چه اولا دعوی بابیت زید بن ثابت بنص خود مدینة العلم غیر ثابت ست و اقدام اثبات آن ببعض کلمات منسوبه بآنجناب که هرگز وفا بمطلوب نمیکند کاشف از غایت جرأت مردیه و نهایت تهمت مخزیه است و ثانیا در مقام دلیل احتجاج بجملهٔ وافرضهم زید بن ثابت مورث استعجاب اولی الالباب است چه آن شطری از حدیث موضوع طویل ارحم امتی بامتی ابوبکر می باشد که آثار وضع و بطلان و افترا و هوان بر آن توده توده بار و بتحقیق حال آن کما وقفت علیه ناظر لبیب را بحیرت می آرد و ثالثا مقتضای باب بودن زید بن ثابت در علم فرائض آنست که یا این علم مختص باو باشد بنحوے که دیگری را حظی از آن نبود و یا آنکه فضیلت او درین علم بر قاطبهٔ اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ثابت باشد و بطلان امر اول اظهر من الشمس و ابین من الامس ست و امر دیگر نیز ثابت شدنی نیست زیرا که محققین فخام و منتقدین عظام سنیه افرضیت زید را نسبت باکابر صحابه مسلم نمی دارند و افاده می نمایند که معنای این حدیث آنست که زید بن ثابت بعد انقراض اکابر صحابه افرض خواهد شد و تصریح میکنند که جناب امیر المومنین علیه السلام و شیخین از و افرض بودند و علامه ابن عبد الهادی که از حفاظ اعلام و ایقاظ عالیمقام سنیه است کما دریت فیما سبق ندای جمهوری جارزده است که زید در عهد کرامت مهد جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بیش از غیر خود مشهور بفرائض نبوده و نمی دانم که او در عهد آن جناب و در عهد ابی بکر کلام در فرائض کرده باشد و این تصریح صریح علامه ابن عبد الهادی دلیل واضح و برهان لائح بر مکذوب و مفتری بودن خبر مجعول سابق الذکر که مشتمل بر چنین افک بین ست میباشد و از همین جاست که علامه مذکور این کلام را در بیان مع عیبت خبر طویل مشار الیه آورده طریق نقد و تحقیق باقدام امعان و تحدیق سپرده کما لا یخفی علی من امعن فی عبارة فیض القدیر للمناوی حالا شطرے از کلمات علماے کبار سنیه که متعلق بعلم زید بن ثابت ست باید شنید علامه مناوی در فیض القدیر شرح حدیث ارأف امتی بامتی الخ گفته وافرضهم ای اکثرهم علما بمسائل قسمة المواریث و هو علم الفرائض زید بن ثابت ای انه یصیر کذلک

قدح صحة امانت ابی عبیده

ایتها الامة ابو عبیدة بن الجراح حدثنی عمرو الناقد قال نا عفان قال نا حماد عن ثابت عن انس ان اهل
الیمن قدموا علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالوا ابعث معنا رجلا یعلمنا السنة والاسلام قال فاخذ
بید ابی عبیدة فقال هذا امین هذه الامة حدثنا محمد بن المثنی وابن بشار واللفظ لابن المثنی قالا
ثنا محمد بن جعفر ثنا شعبة قال سمعت ابا اسحق یحدث عن صلة بن زفر عن حذیفة قال جاء اهل نجران
الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقالوا یا رسول الله ابعث الینا رجلا امینا فقال لابعثن الیکم رجلا
امینا حق امین قال فاستشرف لها الناس قال فبعث ابا عبیدة بن الجراح حدثنا اسحق
بن ابراهیم قال انا ابو داود الحفری قال نا سفیان عن ابی اسحاق بهذا الاسناد نحوه و بر ناقد بصیر
و ممعن خبیر واضح و مستنیر ست که هر واحد ازین طرق مقدوح و مطعون و مجروح و موهونست اما طریق اول

قدح انس

بخاری که در کتاب المناقب آورده پس مدار آن بر انس بن مالک ست و بودن انس از اعدای جناب
امیر المومنین علیه السلام و انهماک او در کتمان فضائل آن هادی انام و ابتلای او بحسد آنجناب و ارتکاب کذب
صورت ثبات سابقا در مجلد حدیث غدیر و حدیث طیر مبین و مبرهن شده و نیز درین طریق ابو قلابه عبد الله بن

قدح ابو قلابه

زید الجرمی واقع ست و او نیز از دشمنان جناب امیر المومنین علیه السلام بود و در حق آنجناب اسائت ادب مینمود
و بهمین سبب چیزی از آنجناب روایت نکرد لیکن اهلسنت بنابر وتیره معهوده خود باوصف اینمعنی او را ثقه میدانند
و راه اطرای او مسلوک میگردانند و این جرم عظیم را نهایت سهل میشمارند و هراسی از خداوند قهار جبار ندارند
ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمه ابو قلابه گفته و قال العجلی بصری تابعی ثقة و کان یحمل علی
علی ولم یرو عنه شیئا و از جمله مطاعن ابو قلابه آنست که او تدلیس میکرد و درین فعل قبیح بحدی جسور بود که در میان
لاحقین و غیر لاحقین تفرقه نمینمود و صحفی داشت که از ان تحدیث میکرد و بلا محابا راه تدلیس می پیمود چنانچه ذهبی در میزان
الاعتدال گفته عبد الله بن زید ابو قلابة الجرمی امام شهیر من علماء التابعین ثقة فی نفسه الا
انه یدلس عمن لحقهم وعمن لم یلحقهم وکان له صحف یحدث منها ویدلس و برهان الدین
ابراهیم بن محمد بن خلیل سبط ابن العجمی الحلبی در کتاب التبیین لاسماء المدلسین گفته ابو قلابة عبد الله بن زید
الجرمی ذکر الذهبی فی میزانه انه کان یدلس عمن لحقهم وعمن لم یلحقهم وکان له صحف یحدث
منها ویدلس و بر متتبع افادات علمای اعلام سنیه واضح و لائح ست که ایشان تدلیس را از جمله تلبیس
ابلیس شمرده اند و از اخیانت شرع مطهر دانسته و جماعتی از محدثین و فقهای ایشان قائل هستند که اگر کسی عمرا

منع امانت ابو عبیده

در کتاب المناقب گفته مناقب ابی عبیدة بن الجراح حدثنا عمرو بن علی ثنا عبد الاعلی ثنا خالد
عن ابی قلابة قال حدثنی انس بن مالک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لکل امة امین
وان امیننا ایتها الامة ابو عبیدة بن الجراح حدثنا مسلم بن ابراهیم ثنا شعبه عن ابی اسحق
عن صلة عن حذیفة قال قال النبی صلی الله علیه وسلم لاهل نجران لابعثن یعنی علیکم امینا
حق امین فاشرف اصحابه فبعث اباعبیدة ونیز بخاری در صحیح خود در کتاب المغازی گفته باب
قصة اهل نجران حدثنی عباس بن الحسین حدثنا یحیی بن ادم عن اسرائیل عن ابی اسحق
عن صلة بن زفر عن حذیفة قال جاء العاقب والسید صاحبا نجران الی رسول الله صلی الله علیه وسلم
یریدان ان یلاعناه قال فقال احدهما لصاحبه لا تفعل فوالله لئن کان نبیا فلاعنا لا نفلح نحن
ولا عقبنا من بعدنا قالا انا نعطیک ما سألتنا وابعث معنا رجلا امینا ولا تبعث معنا الا امینا
فقال لابعثن معکم رجلا امینا حق امین فاستشرف له اصحاب رسول الله صلی الله
علیه وسلم فقال قم یا اباعبیدة بن الجراح فلما قام قال رسول الله صلی الله علیه وسلم هذا
امین هذه الامة حدثنی محمد بن بشار حدثنا محمد بن جعفر حدثنا شعبة قال سمعت
ابا اسحق عن صلة بن زفر عن حذیفة قال جاء اهل نجران الی النبی صلی الله علیه وسلم فقالوا
ابعث لنا رجلا امینا فقال لابعثن الیکم رجلا امینا حق امین فاستشرف له الناس فبعث
اباعبیدة بن الجراح حدثنا ابو الولید حدثنا شعبة عن خالد عن ابی قلابة عن انس
عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لکل امة امین وامین هذه الامة ابو عبیدة بن الجراح
ونیز بخاری در صحیح خود در کتاب اخبار الاحاد گفته حدثنا سلیمان بن حرب حدثنا شعبة عن
ابی اسحق عن صلة عن حذیفة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لاهل نجران لابعثن الیکم رجلا
امینا حق امین فاستشرف لها اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم فبعث اباعبیدة حدثنا سلیمان
بن حرب حدثنا شعبة عن خالد عن ابی قلابة عن انس قال النبی صلی الله علیه وسلم لکل امة
امین وامین هذه الامة ابو عبیدة و مسلم بن الحجاج در صحیح خود گفته حدثنا ابو بکر
بن ابی شیبة نا اسمعیل بن علیة عن خالد ح وحدثنی زهیر بن حرب نا اسمعیل بن علیة انا خالد
عن ابی قلابة قال قال انس قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان لکل امة امینا وان امیننا

قدح صرت امامت ابوبکر

احدی ثلاث خصال رجل قتل بجریرة نفسه فقتل ورجل زنی بعد احصان او رجل حارب الله ورسوله وارتد عن الاسلام فقال القوم اولیس قد حدث انس بن مالک ان رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم قطع فی السرق وسمر الاعین ثم نبذهم فی الشمس فقلت انا احدثکم حدیث انس حدثنی انس ان نفرا من عکل ثمانیة قدموا علی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فبایعوه علی الاسلام فاستوخموا الارض فسقمت اجسامهم فشکوا ذلک الی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم قال افلا تخرجون مع راعینا فی ابله فتصیبون من البانها وابوالها قالوا بلی فخرجوا فشربوا من البانها وابوالها فصحوا فقتلوا راعی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم واطردوا النعم فبلغ ذلک رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فارسل فی آثارهم فادرکوا فجیئ بهم فامر بهم فقطعت ایدیهم وارجلهم وسمر اعینهم ثم نبذهم فی الشمس حتی ماتوا وای شئ اشد مما صنع هولاء ارتدوا عن الاسلام وقتلوا وسرقوا فقال عنبسة بن سعید والله ان سمعت کالیوم قط فقلت اترد علی حدیثی یا عنبسة قال لا ولکن جئت بالحدیث علی وجهه والله لا یزال هذا الجند بخیر ما عاش هذا الشیخ بین اظهرهم قلت وقد کان فی هذا سنة من رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم دخل علیه نفر من الانصار فتحدثوا عنده فخرج رجل منهم بین ایدیهم فقتل فخرجوا بعده فاذا هم بصاحبهم یتشحط فی الدم فرجعوا الی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فقالوا یا رسول الله صاحبنا کان یتحدث معنا فخرج بین ایدینا فاذا نحن به یتشحط فی الدم فخرج رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم فقال بمن تظنون او ترون قتله قالوا نری ان الیهود قتلته فارسل الی الیهود فدعاهم فقال انتم قتلتم هذا قالوا لا قال اترضون نفل خمسین من الیهود ما قتلوه فقالوا ما یبالون ان یقتلونا اجمعین ثم ینتفلون قال افتستحقون الدیة بایمان خمسین منکم قالوا ما کنا لنحلف فوداه من عنده قلت وقد کانت هذیل خلعوا خلیفا لهم فی الجاهلیة فطرق اهل بیت من الیمن بالبطحاء فانتبه له رجل منهم فحذفه بالسیف فقتله فجاءت هذیل فاخذوا الیمانی فرفعوه الی عمر رضی الله تعالی عنه بالموسم وقالوا قتل صاحبنا فقال انهم قد خلعوه قال یقسم خمسون من هذیل ما خلعوه قال فاقسم منهم تسعة واربعون رجلا وقدم

قدح محدثین اہلسنت در ابی قلابہ
بتدلیس

شود بتدلیس ولو مرة او مجروح ومردود میشود اگرچہ بیان سماع نماید وصیغہ صریحہ را درین حدیث یا در غیر آن
از احادیث خود بیارد و ہرگاہ ارتکاب تدلیس یکبار مورث چنین خزی وخسارست پس از حال فظاعت مآل
ابوقلابہ کہ برین سجیہ نامرضیہ استمرار داشت وہمت را برین جریمہ ملیمہ بکمال جسارت بر میگماشت چہ میپرسی ابن الجوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفتہ ومن تلبیس ابلیس علی علماء المحدثین روایة الحدیث الموضوع من غیر
ان یبینوا انہ موضوع وھذا جنایة منہم علی الشرع ومقصودھم تنفیق احادیثھم وکثرة
روایاتھم وقد قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم من روی عنی حدیثا یری انہ کذب فھو احد
الکاذبین ومن ھذا الفن تدلیسھم فی الروایة فتارة یقول احدھم فلان عن فلان او قال
فلان عن فلان یوھم انہ سمع منہ ولم یسمع وھذا قبیح لانہ یجعل المنقطع فی مرتبة المتصل
ومنھم من یروی عن الضعیف والکذاب فیعمی اسمہ فربما سماہ بغیر اسمہ وربما کناہ وربما
نسبہ الی جدہ لئلا یعرف وھذا جنایة للشرع المطھر لانہ یثبت حکما بما لا یثبت بہ ومحمد
اکرم بن عبد الرحمن در امعان النظر فی توضیح نخبة الفکر گفتہ قال فریق من المحدثین والفقہاء من عرف
بارتکاب التدلیس ولو مرة صار مجروحا مردودا وان بین السماع واتی بصیغة صریحة فی ھذا
الحدیث او فی غیرہ من احادیثہ وعلاوہ برین ابوقلابہ از جملہ اہل معدود ومحسوب وبقلت حفظ و
تخلیط مطعون ومعیوب بود وبا این ہمہ از راہ جسارت در ابطال حکم خیر الانام علیہ وآلہ الاف التحیة والسلام
معاونت می نمود و در اظہار اقتصاف خود بنہایت بلاہت وسفاہت ومجانبت از تفہم وفقاہت لغایت
می افزود بخاری در صحیح خود آوردہ حدثنا قتیبة بن سعید حدثنا ابو بشر اسمعیل بن ابراھیم
الاسدی حدثنا الحجاج بن ابی عثمان حدثنی ابو رجاء من آل ابی قلابة حدثنی ابو قلابة
ان عمر بن عبد العزیز رضی اللہ تعالی عنہ ابرز سریرہ یوما للناس ثم اذن لھم فدخلوا فقال
ما تقولون فی القسامة قالوا نقول القسامة القود بھا حق وقد اقادت بھا الخلفاء قال
لی ما تقول یا ابا قلابة ونصبنی للناس فقلت یا امیر المؤمنین عندک رؤس الاجناد واشراف
العرب ارأیت لو ان خمسین منھم شھدوا علی رجل محصن بدمشق انہ قد زنی ولم یروہ اکنت
ترجمہ قال لا قلت ارأیت لو ان خمسین منھم شھدوا علی رجل بحمص انہ سرق اکنت
تقطعہ ولم یروہ قال لا قلت فواللہ ما قتل رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم احدا قط الا

لقلۃ حفظہ وکذا اسمع حکایۃ مرسلۃ مع انہا لا تعلق لہا بالقسامۃ اذ الخلع لیس قسامۃ وکذا نحی عبد الملک لا حجۃ فیہ بالجملہ مقدوح ومجروح بودن ابوقلابہ بوجوہ عدیدہ ثابت ومحقق ست واعظم مطاعن قوادح او ہمان عداوت وعناد اوست با جناب ابو الائمۃ الامجاد علیہ وآلہ آلاف السلام من رب العباد وچون ابوقلابہ درین خطیئۂ عظمی وجریمۂ کبرے اتباع انس بن مالک می نمود وبا قتفاے آثار او در انتیار انحراف از جناب امیر المومنین علیہ السلام وزر ووبال وخزی ونکال خود می افزود لہذا من جانب اللہ مثل انس ذائقہ از عذاب الیم در دار دنیا باو رسید وبابتلا در امراض واسقام مظہرہ تعذیب وانتقام تماثل وتشابہ بانس عظیم الاجرام نصیب وے گردید سابقا در مجلد حدیث غدیر بحمد اللہ القدیر حال ابتلاے انس بتفصیل سمت تحریر یافتہ درینمقام حال ابوقلابہ بسمع اصغا باید شنید وانچہ ازان در کتب قوم مسطور ومذکورست بنظر عبرت باید دید ذہبی در تذکرۃ الحفاظ بترجمہ ابوقلابہ گفتہ واخبرنی عبد المومن بن خالد الحافظ قال وابو قلابۃ ممن ابتلی فی بدنہ ودینہ ارید علی القضاء بالبصرۃ فہرب الی الشام فمات بعریش مصر سنۃ اربع وقد ذہبت یداہ ورجلاہ وبصرہ وہو مع ذلک حامد شاکر ودر حاشیہ میزان الاعتدال مذکورست ابو قلابۃ ابتلی فی دینہ فارید للقضاء فہرب الی الشام وفی بدنہ فاصابہ الجذام فذہب یداہ ورجلاہ وبصرہ وہو مع ذلک شاکر زارہ عمر بن عبد العزیز فقال لہ یا ابا قلابۃ تشدد ولا یشمت بنا المنافقون ونیز درین طریق خالد بن مہران حذاء واقع شدہ واو ہم مقدوح نقاد بصیر ومطعون احبار کرامی باشد ابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب بترجمہ او گفتہ قال ابو حاتم یکتب حدیثہ ولا یحتج بہ ونیز در تہذیب التہذیب گفتہ وحکی العقیلی فی تاریخہ من طریق یحیی بن ادم عن ابی شہاب قال قال لی شعبۃ علیک بالحجاج بن ارطاۃ ومحمد بن اسحق فانہما حافظان واکتم علی عند البصریین فی خالد الحذاء وہشام قال یحیی وقلت لحماد بن زید ما لخالد الحذاء قال قدم علینا قدمۃ من الشام فکانا انکرنا حفظہ وقال عباد بن عباد اراد شعبۃ ان یقع فی خالد فاتیتہ انا وحماد بن زید فقلنا لہ ما لک اجننت وتہددناہ فسکت وحکی العقیلی من طریق احمد بن حنبل قیل لابن علیۃ فی حدیث کان خالد یرویہ فلم یلتفت الیہ ابن علیۃ وضعف امر خالد قرأت بخط الذہبی ما خالد فی الثبت بدون ہشام بن عروۃ وامثالہ قلت والظاہر ان کلام ہؤلاء من اجل

قدح خالد بن مہران حذاء

تصحیح حدیث امانت ابی عبیدہ

رجل منهم من الشام فسألوه ان یقسم فافتدی یمینه منهم بالف درهم فادخلوا مکانه رجلا آخر فدفعه الی اخی المقتول فقرنت یده بیده قالوا فانطلقنا والخمسون الذین اقسموا حتی اذا کانوا بنخلة اخذتهم السماء فدخلوا فی غار فی الجبل فانهجم الغار علی الخمسین الذین اقسموا فماتوا جمیعا وافلت القرینان واتبعهما حجر فکسر رجل اخی المقتول فعاش حولا ثم مات قلت وقد کان عبد الملک بن مروان اقاد رجلا بالقسامة ثم ندم بعد ما صنع فامر بالخمسین الذین اقسموا فمحوا من الدیوان وسیرهم الی الشام و محمود بن احمد العینی در عمدة القاری شرح صحیح بخاری گفته وقال الشیخ ابو الحسن القابسی لم یعثل ابو قلابة بما شبهه لان الشهادة طریقها غیر طریق الیمین قال والعجب من عمر بن عبد العزیز رضی الله تعالی عنه علی مکانته من العلم کیف لم یعارض ابا قلابة فی قوله ولیس ابو قلابة من فقهاء التابعین وهو عند الناس معدود فی البله وقال صاحب التوضیح ویدل علی صحة مقالة الشیخ ابی الحسن فی الفرق بین الشهادة والیمین انه صلی الله تعالی علیه وسلم عرض علی اولیاء المقتول الیمین وعلم انهم لم یحضروا خیبر و نیز عینی در عمدة القاری گفته وقال القابسی عجبا لعمر بن عبد العزیز رضی الله تعالی عنه کیف ابطل حکم القسامة الثابت بحکم رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم وعمل الخلفاء الراشدین لقول ابی قلابة وهو من جملة التابعین وسمع منه فی ذلک قولا مرسلا غیر مسند مع انه انقلبت عنه قصة الانصار الی خیبر فرکب احدهما بالاخری لقلة حفظه وکذا سمع حکایة مرسلة مع انها لا تعلق لها بالقسامة اذ الخلع لیس قسامة وکذا محو عبد الملک لا حجة فیه والله اعلم و ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمه ابوقلابه گفته وقال ابو الحسن علی بن محمد القابسی المالکی فیما نقل عنه ابن التین شارح البخاری فی الکلام علی القسامة بعد ان نقل قصة ابی قلابة مع عمر بن عبد العزیز العجب من عمر علی مکانه فی العلم کیف لم یعارض ابا قلابة فی قوله ولیس ابا قلابة من فقهاء التابعین وهو عند الناس معدود فی البله کذا قال و احمد بن محمد قسطلانی در ارشاد الساری شرح صحیح بخاری گفته وقد تعجب القابسی بالقاف والموحدة من عمر بن عبد العزیز کیف ابطل حکم القسامة الثابت بحکم رسول الله صلی الله علیه وسلم وعمل الخلفاء الراشدین لقول ابی قلابة وهو من بله التابعین وسمع منه فی ذلک قولا مرسلا غیر مسند مع انه انقلب علیه قصة الانصار الی قصة خیبر فرکب احداهما مع الاخری

قدح حریث ثالث بن ابی عبید

بن الجزار هولاء رموا بالتشیع وهو تقدیم علی علی الصحابة ثور بن زید المدنی ثور بن یزید الحمصی حسان بن عطیة المحاربی الحسن بن ذکوان داؤد بن الحصین زکریا بن اسحق سالم بن عجلان سلام بن مسکین سیف بن سلیمان المکی شبل بن عباد شریک بن ابی نمر صالح بن کیسان عبد الله بن عمرو ابو معویة عبد الله بن ابی لبید عبد الله بن ابی نجیح عبد الاعلی بن عبد الاعلی عبد الرحمن بن اسحق المدنی عبد الوارث بن سعید التنوری عطا بن ابی میمونة العلاء بن الحرث عمر بن ابی زائدة عمران بن مسلم القصیر عمیر بن هانی عوف الاعرابی کهمس بن المنهال محمد بن سواء البصری هارون بن موسی الاعور النحوی هشام الدستوائی وهب بن منبه یحیی بن حمزة الحضرمی هولاء رموا بالقدر وهو زعم ان الشر من خلق العبد وبشر بن السری رمی برای ابن ابی جهم وهو نفی صفات الله والقول بخلق القران عکرمة مولی ابن عباس الولید بن کثیر هولاء اباضیة وهم الخوارج الذین انکروا علی علی التحکیم و تبرأوا منه ومن عثمان وذریته وقاتلوهم علی بن هشام رمی بالوقف وهو ان لا یقول القران مخلوق ولا غیر مخلوق وعمران بن حطان من العقدیة الذین یرون الخروج علی الائمة ولا یباشرون ذلک فهولاء المبتدعة ممن اخرج لهم الشیخان او احدهما اما طریق ثالث که آنرا نیز در کتاب المناقب آورده پس در ان ابو اسحٰق سبیعی واقع شده و او بتدلیس و تغیر و اختلاط و غیر آن مطعون و مغموز میباشد ذهبی در میزان بترجمه او گفته روی جریر عن مغیرة قال ما افسد حدیث اهل الکوفة غیر ابی اسحٰق والاعمش وقال الفسوی قال ابن عیینة ثنا ابو اسحٰق فی المسجد لیس معنا ثالث قال الفسوی قال بعض اهل العلم کان قد اختلط وانما ترکوه مع ابن عیینة لاختلاطه

قدح ابو اسحٰق سبیعی

و ابن حجر عسقلانی در تهذیب بترجمه او گفته وقال ابن حبان فی کتاب الثقات کان مدلسا ولد سنة ۲۹ وقیل سنه ۳۲ وکذا ذکره فی المدلسین حسین الکرابیسی وابو جعفر الطبری وقال ابن المدینی فی العلل قال شعبة سمعت ابا اسحق یحدث عن الحرث بن الازمع بحدیث فقلت له سمعت منه فقال حدثنی به مجالد عن الشعبی عنه قال شعبة وکان ابو اسحق اذا اخبرنی عن رجل قلت له هذا اکبر منک فان قال نعم علمت انه لقی وان قال انا اکبر منه ترکته وقال ابو اسحق الجوزجانی کان قوم من اهل الکوفة لا تحمد مذاهبهم

قدح حدیث امانت مالی ابی عبیده

ما اشار الیه حماد بن زید من تغیر حفظه باخره او من اجل دخوله فی عمل السلطان والله اعلم
ونیز ابن حجر در تقریب بترجمه خالد گفته قد اشار حماد بن زید الی ان حفظه تغیر لما قدم من الشام
وعاب علیه بعضهم دخوله فی عمل السلطان ومحمد طاهر فتنی در قانون الموضوعات گفته خالد
بن مهران الحذاء ابو المنازل البصری احد الاثبات عند الائمة الا انه تکلموا فیه اما لدخوله
فی عمل السلطان او لتغیره ونیز درین طریق عبد الاعلی بن عبد الاعلی البصری السامی واقع شده و
او نیز خالی از قدح وجرح نیست ذهبی در میزان الاعتدال بترجمه او گفته وقال محمد بن سعد لم یکن
بالقوی ومات سنه تسع وثمانین ومائة وقال احمد کان یری القدر وقال بندار والله
ما کان یدری ای رجلیه اطول ونیز ذهبی در مغنی گفته قال ابن سعد لم یکن بالقوی قلت
ورمی بالقدر وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمه او گفته وقال احمد کان یری القدر وقال
ابن سعد لم یکن بالقوی وقدری بودن عبد الاعلی از تصریح سیوطی نیز ظاهر ست چنانچه در تدریب
الراوی گفته **فائدة** اردت ان اسرد اسماء من رمی ببدعة ممن اخرج لهم البخاری ومسلم
او احدهما وهم ابراهیم بن طهمان ایوب بن عائذ الطائی ذر بن عبد الله المرهبی شبابة بن
سوار عبد الحمید بن عبد الرحمن ابو یحیی الحمانی عبد المجید بن عبد العزیز بن ابی رواد عثمان بن غیاث البصری
عمر بن ذر عمرو بن مرة محمد بن خازم ابو معاویة الضریر ورقاء بن عمر الیشکری یحیی بن صالح
الوحاظی یونس بن بکیر هؤلاء رموا بالارجاء وهو تاخیر القول فی الحکم علی مرتکب الکبائر بالنار
اسحق بن سوید العدوی بهز بن اسد حریز بن عثمان حصین بن نمیر الواسطی خالد بن سلمة
الفافا عبد الله بن سالم الاشعری قیس بن ابی حازم هؤلاء رموا بالنصب وهو بغض
علی وتقدیم غیره علیه اسمعیل بن ابان اسمعیل بن زکریا الخلقانی جریر بن عبد الحمید ابان
بن تغلب الکوفی خالد بن مخلد القطوانی سعید بن فیروز ابو البختری سعید بن عمرو بن اشوع
سعید بن عمیر عباد بن العوام عباد بن یعقوب عبد الله بن عیسی بن عبد الرحمن بن ابی لیلی
عبد الرزاق بن همام عبد الملک بن اعین عبید الله بن موسی العبسی عدی بن ثابت الانصاری
علی بن الجعد علی بن هاشم بن البرید الفضل بن دکین فضیل بن مرزوق الکوفی فطر بن
خلیفة محمد بن جحادة الکوفی محمد بن فضیل بن غزوان مالک بن اسمعیل ابو غسان یحیی

قدح عبد الاعلی البصری

قدح روایت ابو اسحاق سبیعی که از شمر بن ذی الجوشن قاتل حسین علیه السلام

ویزید بن ابی مریم و قتادة والزهری ویزید بن ابی حبیب وغیرهم و بالاتر از آن اینست که ابو اسحق سبیعی از شمر بن ذی الجوشن ملعون که بدست نحس خود مرتکب ذبح ریحانه رسول صلی الله علیه وآله وسلم روحی له الفداء شده و دیگر ظلمهای او در واقعه کربلا معلوم اهل ایمان ست روایت حدیث میکرد و اصلا از غضب خداوند قهار نمی ترسید چنانچه ذهبی در میزان الاعتدال گفته شمر بن ذی الجوشن ابو السابغة الضبابی عن ابیه وعنه ابو اسحق السبیعی لیس باهل للروایة فانه احد قتلة الحسین رضی الله عنه وقد قتله اعوان المختار روی ابو بکر بن عیاش عن ابی اسحق قال کان شمر یصلی معنا ثم یقول اللهم انک تعلم انی شریف فاغفر لی قلت کیف یغفر لک وقد اعنت علی قتل ابن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ویحک فکیف نصنع ان امراءنا هؤلاء امرونا بامر فلو خالفناهم کنا شرا من هذه الحمیر السقاة قلت ان هذا العذر قبیح فانما الطاعة فی المعروف اما طریق ثالث که بخاری آنرا در کتاب المغازی اورده پس در ان طریق نیز ابو اسحق سبیعی واقع شده و قدح و جرح عنقریب دانستی و نیز در ان اسرائیل بن یونس واقع شده و او نیز خالی از قدح نیست علی بن المدینی که از اساتذه بخاری ست و بخاری نفس خود را پیش او حقیر می شمرد او را ضعیف دانسته و یحیی القطان از تحدیث نمی نمود و او را پسند نمیکرد و عبد الرحمن بن مهدی او را بلص سارق حدیث تعبیر کرده و از دیگر نقاد نیز تضعیف و تلیین او منقول ست ذهبی در میزان الاعتدال ترجمه او گفته وروی محمد بن احمد البراء عن ابن المدینی اسرائیل ضعیف و نیز در ان منقول ست وکان یحیی القطان یحمل علیه فی حال ابی یحیی القتات وکان لا یرضاه و نیز در ان مذکور ست واما یحیی القطان فکان لا یحدث عنه ولا عن شریک و ابن حجر در تهذیب التهذیب ترجمه او گفته قال صالح بن احمد عن ابیه اسرائیل عن ابی اسحق فیه لین سمع منه باخره و نیز در تهذیب گفته وروی ابن البراء عن علی بن المدینی اسرائیل ضعیف و نیز در تهذیب گفته وقال ابن سعد کان ثقة وحدث الناس عنه حدیثا کثیرا ومنهم من یستضعفه و نیز در تهذیب مذکور ست وقال عثمان بن ابی شیبة عن عبد الرحمن بن مهدی اسرائیل لص یسرق الحدیث و نیز درین طریق عباس بن الحسین القنطری واقع شده و او نزد ابو حاتم مجهول میباشد چنانچه ابن حجر در تهذیب ترجمه او گفته وقال ابن ابی حاتم عن ابیه مجهول اما طریق رابع که بخاری آنرا نیز در کتاب المغازی آورده پس

قدح اسرائیل بن یونس

قدح عباس قنطری

یعنی التشیع هو رؤس محدثی الکوفة مثل ابی اسحق والاعمش ومنصور وزبید وغیرهم من اقرانهم احتملهم الناس علی صدق السنتهم فی الحدیث ووقفوا عندما ارسلوا لما خافوا ان لا یکون مخارجها صحیحة فاما ابو اسحق یروی عن قوم لا یعرفون ولم ینتشر عنهم عند اهل العلم الا ما ابو اسحاق عنهم فاذا روی تلک الاشیاء عنهم کان التوقف فی ذلک عندی الصواب وقد حدثنا اسحق ثنا جریر عن مغیرة قال افسد حدیث اهل الکوفة الاعمش وابو اسحق یعنی للتدلیس وقال یحیی بن معین سمع منه ابن عیینة بعد ما تغیر وابراهیم بن محمد بن خلیل سبط ابن العجمی در کتاب التبیین لاسماء المدلسین گفته عمرو بن عبد الله ابو اسحق السبیعی تابعی کبیر مشهور به ونیز سبط ابن العجمی در کتاب الاغتباط بمن رمی بالاختلاط گفته عمرو بن عبد الله السبیعی وقد ذکرناه بالتدلیس ایضا فیهم ابن الصلاح قال الذهبی فی میزانه فی ترجمته من ائمة التابعین بالکوفة واثباتهم الا انه شاخ ونسی ولم یختلط وقد سمع منه سفیان بن عیینة وقد تغیر قلیلا ثم نقل عن الفسوی فقال بعض اهل العلم کان قد اختلط وانما ترکوه مع ابن عیینة لاختلاطه واز اعظم قوادح موحشه وافحم مثالب مدهشه ابو اسحق سبیعی آنست که او از عمر بن سعد لعنه الله که قاتل جناب امام حسین علیه السلام ست بلاتحرج روایت میکرد واصلا آن ظلم عظیم را که ازین شقی بر خانواده رسالت گذشته قادح عدالت او نمیدانست ذهبی در کاشف گفته عمر بن سعد بن ابی وقاص عن ابیه وعنه ابنه ابراهیم وابو اسحق وارسل عنه الزهری وقتادة قال ابن معین کیف یکون من قتل الحسین ثقة قتله المختار سنة ۶۵ او سنة ۶۷ ونیز ذهبی در میزان الاعتدال گفته عمر بن سعد بن ابی وقاص الزهری هو فی نفسه غیر متهم لکنه باشر قتال الحسین علیه السلام وفعل الافاعیل روی شعبة عن ابی اسحق عن العیزار بن حریث عن عمر بن سعد فقام الیه رجل فقال اما تخاف الله تروی عن عمر بن سعد فبکی وقال لا اعود وقال العجلی روی عنه الناس تابعی ثقة وقال احمد بن زهیر سالت ابن معین اعمر بن سعد ثقة فقال کیف یکون من قتل الحسین ثقة قال خلیفة قتله المختار سنة خمس وستین وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب گفته عمر بن سعد بن ابی وقاص الزهری ابو حفص المدنی سکن الکوفة روی عن ابیه وابی سعید الخدری وعنه ابنه ابراهیم وابن ابنه ابو بکر بن حفص بن عمر وابو اسحاق السبیعی والعیزار بن حریث

روایت کردن ابو اسحق سبیعی از عمر بن سعد

عن عائشة قال قالت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال رجل مخرج اعيذك بالله فما
اضحك فقال كنا اذا خرجنا من عند روح دخلنا على ابي عبيدة فقال قد بان عليك ذاك
وابن حجر عسقلانی در تهذیب بترجمۂ او گفته وقال اسحق بن ابراهيم الفزاري كنا عند بندار فقال في
حديث عن عائشة قال قالت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له رجل
تسخر منه اعيذك بالله ما اضحكك فقال كنا اذا خرجنا من عند
روح دخلنا الى ابي عبيده فقال قد بان ذلك عليك واز انجمله
آنست که عمرو بن علی فلاس تکذیب او نموده واین مطعن عظیم را بحلف
مؤکد فرموده چنانچه ابن حجر در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته و
قال عبد الله بن محمد بن سيار سمعت عمرو بن علي يحلف ان بندارا يكذب
فيما يروي عن يحيى واز انجمله آنست که علی بن المدینی نیز حدیث او را کذب دانسته چنانچه ابن حجر در تهذیب التهذیب
بترجمۂ او گفته وقال عبد الله بن علي بن المديني سمعت ابي وسئل عن حديث رواه بندار عن ابن مهدي
عن ابي بكر بن عياش عن عاصم عمن روى عن عبد الله عن النبي صلى الله عليه وسلم قال تسحروا
فان في السحور بركة فقال هذا كذب وانكره اشد الانكار وقال حدثني ابو داود موقوفا واز انجمله آنست
که یحیی بن معین هیچ اعتنائے ببندار نمیکرد واو را ضعیف میشمرد ذهبی در مغنی گفته وقال عبد الله بن الدورقي
كنا عند ابن معين فجرى ذكر بندار فرأيت يحيى بن معين لا يعبأ به ويستضعفه واز انجمله اینکه قواریری
او را پسند نمیکرد ومیگفت که او کبوتر باز است چنانچه ذهبی در میزان بترجمۂ بندار گفته وقال عبد الله بن
الدورقي كنا عند يحيى بن معين فجرى ذكر بندار فرأيت يحيى لا يعبأ به ويستضعفه ورأيت القواريري
لا يرضاه وقال كان صاحب حمام ونیز ابن حجر عسقلانی در تهذیب بترجمۂ او گفته قال عبد الله بن الدورقي كنا
عند ابن معين وجرى ذكر بندار فرأيت يحيى لا يعبأ به ويستضعفه قال ورأيت القواريري لا يرضاه
وقال كان صاحب حمام وحال مقدوحیت ومجروحیت بندار بجائے رسیده که علامۂ ادفوی روایت کردن
بخاری ومسلم را از او در صحیحین در مقام قدح وجرح صحیحین ذکر کرده چنانچه در کتاب الامتاع فی احکام السماع گفته
ووراء هذا بحث آخر وهو ان قول الشيخ ابي عمرو بن الصلاح ان الامة تلقت الكتابين بالقبول ان اراد
كل الامة فلا يخفى فساد ذلك اذ الكتابان انما صنفا في المائة الثالثة بعد عصر الصحابة والتابعين

قدح حدیث باب مدینة

قدح غندر

مدار آن بر ابو اسحق سبیعی ست وقدح وجرح او عما قریب دانستی ونیز درین طریق محمد بن جعفر غندر واقع شده واو از جملهٔ مغفلین بوده چنانچه ذهبی در میزان گفته وقیل کان مغفلا ونیز در تذکره گفته ومع اتقانه کان فیه تغفل قال علی بن غنام اتیت غندرا فذکر من فضله وعلمه بحدیث شعبة فقال لی هات کتابك فابیت الا ان یخرج کتابه فاخرجه وقال یزعم الناس انی اشتریت سمکا فاکلوه وانا نائم ثم ولطخوا به یدی ثم قالوا اکلت فشمّ یدك انما کان یدلّني بطني ونیز غندر خفق نعال ومشی رجال را پشت سر خود دوست میداشت ودرین باب بحدے منهمك بود که بجماعتی از اصحاب حدیث که در ان یحیی بن معین نیز بود گفت که من بشما حدیث بیان نخواهم کرد تا وقتیکه شما در بازار پشت سر من راه نروید تا که مردم شما را باین حالت ببینند واکرام من نمایند ناچار ایشان قبول کردند وپشت سرش در بازار راه رفتند چون مردم آن جماعت را دیدند ازو سوال کردند که اینها چه کسانند غندر بایشان گفت که اینها اصحاب حدیث هستند واز بغداد آمده اند تا از من کتابت احادیث نمایند واین صنیع شنیع بوجوه عدیده دلالت بر کمال دنائت وتنگ ظرفی او دارد ونهایت بی التفاتی او با وامر شریعت مطهره وکمال بعد او از ورع وزهد واخلاص عمل ظاهر می نماید حالا عیاری که مشتمل بر این صنیع فظیع ست باید شنید ذهبی در تذکره گفته قال الدینوری فی المجالسة نا جعفر بن ابی عثمان سمعت یحیی بن معین یقول دخلنا علی غندر فقال لا احدثکم بشیء حتی تمشوا خلفی الی السوق فیراکم الناس فیکرموني فمشینا خلفه فجعل الناس یقولون من هؤلاء یا ابا عبد الله فیقول هؤلاء اصحاب الحدیث جاؤني من بغداد یکتبون عني واز همین جاست که علی بن المدینی وقتیکه ذکر غندر پیش یحیی بن سعید میکرد یحیی تعوج فمه عند الامعان بلغ از طعن وذم میاشد استحقار او مینمود وگویا راه استضعاف او باین فعل بلیغ ظاهر نظاهر می نمود چنانچه ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمهٔ او گفته قال ابن المدینی کنت اذا ذکرت غندرا عند یحیی بن سعید عوّج فمه کانه یستضعفه ونیز درین طریق محمد بن بشار بندار واقع شده وقوادح وفضائح او بسیار ست

قدح بندار

از انجمله آنکه او در خلاعت ومجون بحدے انهماک داشت که در روایت حدیث نیز مسخره میکرد وبهمین سبب در حق جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم مرتکب جسارتی عظمی گردید که قلم از ذکرش مرتعش میشود وهر گاه شخصی بر او انکار این اقدام سراسر خسار نمود عذر بدتر از گناه بمیان آورد که بهیچ وجه قابل قبول نیست ذهبی در میزان الاعتدال بترجمهٔ او گفته وقال اسحق بن ابراهیم الفزاری کنا عند بندار فقال فی حدیث

قدح حدیث امانت ابوعبیده

قدح حماد بن سلمه

البغدادی لاحمد بن حنبل سئل ابو عبد الله عن ثابت وحمید ایهما اثبت فی انس فقال قال یحیی القطان ثابت اختلط وحمید اثبت فی انس منه ونیز درین طریق حماد بن سلمه واقعست واو نیز خالی از قدح نمی باشد ابن حجر در تقریب التهذیب گفته حماد بن سلمة بن دینار البصری ابو سلمه ثقة عابد اثبت الناس فی ثابت و تغیر حفظه باخره من کبار الثامنة مات سنة سبع وستین و ذهبی در کاشف ترجمهٔ او گفته قلت هو ثقة صدوق یغلط ولیس فی قوة مالك و ابن الجوزی در کتاب الموضوعات گفته انبانا اسمعیل بن احمد قال اخبرنا اسمعیل بن مسعدة قال اخبرنا حمزة بن یوسف قال ثنا ابو احمد بن عدی قال حدثنا علی بن احمد بن بسطام قال حدثنا هدایة قال حدثنا حماد بن سلمة قال حدثنا ثابت البنانی عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم قرأ فلما تجلی ربه للجبل جعله دکا قال اخرج خنصره فضرب علی ابهامه فساخ الجبل فقال حمید لثابت تحدث بمثل هذا قال فضرب بیده فی صدره وقال یقوله انس ویقوله رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وسلم واکتمه انا قال المصنف وهذا حدیث لا یثبت قال ابن عدی الحافظ کان ابن ابی العوجاء ربیب حماد بن سلمة وکان یدس فی کتبه الاحادیث ونیز دران عمرو ناقد واقع شده واو نیز بجرح وقدح بعض نقاد مثلوب میباشد ابن حجر در تهذیب ترجمهٔ او گفته وانکر علی بن المدینی علیه روایته عن ابن عیینة عن ابن ابی نجیح عن مجاهد عن ابی معمر عن ابن مسعود ان ثقفیا وقرشیا وانصاریا عند استار الکعبة الحدیث وقال هذا کذب لم یرو هذا ابن عیینة عن ابن ابی نجیح قال الخطیب والاصح ان مجاهدا سأل احمد عنه فقال احمد ذلك

قدح عمرو ناقد

اما طریق ثالث مسلم پس مدار آن بر ابو اسحق سبیعی ست و قدح او بتفصیل عن قریب در قدح طرق بخاری گذشته ونیز دران محمد بن جعفر غندر واقع شده وجرح او نیز بتصریح مبین گردیده ونیز دران محمد بن بشار بندار واقع ست وقدح او نیز بتشریح سابق شده اما طریق رابع مسلم پس مدار آن نیز بر ابو اسحق سبیعی ست وقدحش در ماسبق مفصلا بیان شده وهرگاه قدح وجرح طرق بخاری ومسلم که بهترین طرق درین حدیث میباشد شنیدی حاجتی نماند که بطلان اسانید ترمذی مبین ومبرهن کرده آید چه آن اسانید نیز مشتمل بر بعض همین رجال مقدوحین میباشد بادنی التفات و اعتنا دران سلسله تتوتش از همه باشد وباید دانست که بعضی از رواة اهلسنت حدیث امانت ابو عبیده را بطرز دیگر روایت کرده اند لیکن بطلان آن بحدی واضحست که علامه ذهبی معترف ببطلان آن گردیده چنانچه در میزان الاعتدال گفته الحسین

قدح بخاری در ابو عبیده

وتابعی التابعین وائمة الملة المتبعة ورؤس حفاظ الاخبار ونقاد الآثار المتكلمين فی الطرق والرجال المميزين بين الصحيح والسقيم وان اراد بالامة الذين وجدوا بعد الكتابين فهم بعض الامة فلا يستقيم له دليله الذی قرره من تلقی الامة وثبوت العصمة لهم والظاهرية انما يعتدون باجماع الصحابة خاصة والشيعة لا تعتد بالكتابين وطعنت فيهما وقد اختلف فی اعتبار قولهم فی الاجماع والانعقاد ثم ان اراد كل حديث فيهما تلقی بالقبول من الناس كافة فغير مستقيم وقد تكلم جماعة من الحفاظ فی احاديث فيهما فتكلم الدارقطنی فی احاديث وعللها وتكلم ابن حزم فی احاديث كحديث شريك فی الاسراء قال انه خلط ووقع فی الصحيحين احاديث متعارضة لا يمكن الجمع بينهما والقطع لا يقع التعارض فيه وقد اتفق البخاری ومسلم علی اخراج حديث محمد بن بشار بندار واكثرا من الاحتجاج بحديثه وتكلم فيه غير واحد من الحفاظ وائمة الجرح والتعديل ونسب الی الكذب وحلف عمرو بن علی الفلاس شيخ البخاری ان بندارا يكذب فی حديثه عن يحيی وتكلم فيه ابو موسی وقال علی بن المدينی فی الحديث الذی رواه فی السجود هذا كذب وكان يحيی لا يعبأ به ويستضعفه وكان القواريری لا يرضاه اما طريق خامس بخاری که نیز در کتاب المغازی آورده پس مدار آن بر ابو قلابه و خالد حذاء میباشد و قدح و جرح هر دو در بیان مقدوحیت طریق اول مفصلا مبین شده فليكن منك علی ذكر اما طريق سادس بخاری که در کتاب اخبار الآحاد آورده پس مدار آن بر ابو اسحق سبیعی ست و قدح او مفصلا بمعرض تبیین رسیده اما طریق سابع بخاری که آنرا نیز در کتاب اخبار الآحاد آورده پس مدار آن بر ابو قلابه و خالد حذاء میباشد و قدح و جرح هر دو بتفصیل تمام بحمد الله المنعام سابقا مذکور شده اما طریق مسلم پس مدار طریق اول او نیز بر ابو قلابه و خالد حذاء میباشد وقد سبق قدحهما بالتفصيل بحمد الله المتفضل بكل جميل و نیز درین طریق اسمعیل بن علیه واقع شده و او هم خالی از قدح و جرح نیست ذهبی در میزان الاعتدال گفته سهل بن شاذويه سمعت علی بن خشرم يقول قلت لوكيع رأيت ابن علیه يشرب النبيذ حتی يحمل علی الحمار يحتاج من يرده الی منزله قال وكيع اذا رأيت البصری يشرب فاتهمه قلت وكيف قال الكوفی يشربه تدينا والبصری يتركه تدينا قال عفان ثنا حماد بن سلمة ما كنا نشبه شمائل ابن علية الا بشمائل يونس بن عبيد حتی دخل فيما دخل فيه وقال مرة حتی احدث ثم ما احدث اما طريق ثانی مسلم پس مدار آن بر ثابت بنانی ست و او باختلاط مقدوح می باشد ابن حجر در تهذیب بترجمه او گفته وفی سؤالات ابی جعفر محمد بن الحسین

قدح اسمعیل بن علیه

قدح ثابت بنانی

فی تحقیق امانت ابوعبیده

تفریط و تقصیر ابوعبیده در کتمان عزل خالد مرتو بعد خیری شهود ضمیر منیر شان شده بود لهذا لک عامر بن ابی وقاص را طلب کرده کتاب را باو سپردند و او را مامور کردند که بعد وصول دمشق این کتاب را که مشتمل بر خبر عزل خالد و کمال تفضیح و تقبیح او بود بخود خالد برسانند و او را مامور گردانند که مردم را بسوی خود جمع نماید و این کتاب را بر مردم بخواند و برای مزید اهتمام و تاکید حضرت خلیفهٔ ثانی شداد بن اوس را نیز طلب فرمودند و او را بمصافحهٔ خود که تمهید تشریف بود ممتاز فرموده قائم مقام خود در باب اخذ بیعت نمودند و او را نیز روانهٔ شام کردند تا از مسلمین الحال بیعت شان بگیرد و این هر دو نفر رهگرای شام شدند و بعد وصول بشام و لقای خالد عامر او را آمر گردید تا مردم را امر باجتماع کند خالد استنکار این امر نمود و آخر الامر مسلمین را جمع کرد و بعد اجتماع مسلمین هرگاه کتاب خلیفهٔ ثانی بر ایشان خوانده شد خالد از او راک خبر موت ابی بکر گریه آغاز نهاد و گفت که اگر ابوبکر مرده است پس تحقیق که عمر والی شده و بعد از ان قسم یاد کرده گفت که بر روی زمین دشمنتر از ولایت عمر بسوی من چیزی نبود و در آخر کلام چار و ناچار اظهار اطاعت عمر و حکم عمر کرد بالجمله ازین قصه پر غصه که اجمالا معرض بیان آمد و تفصیلش عنقریب بعون الله از نظرت خواهد گذشت کمال فسق و فجور خالد و غایت اهتمام خلیفهٔ ثانی در عزل خالد و اظهار فضائح و قبائح و نهایت تقصیر و تاخیر ابوعبیده درین باب ثابت و متحقق ست و ظاهر ست که خبر عزل چنین کسی را اخفا نمودن و او را برو ماره و اموال مسلمین متصرف داشتن از اعظم خیانات و افحم جنایات ست و وزر و وبالی و عذاب و نکالی که ازین خیانت شنیعه و جنایت فظیعه عائد حال ابوعبیده میشود آنسرش پیدا نیست پس چگونه میتوان گفت که اینچنین خائن را العیاذ بالله جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم امین هذه الامة فرموده باشد حاشا و کلا حالا خبرے که مثبت امور مذکوره باشد باید شنید و وضوح این کذب باطل بنظر حقیقت بین باید دید محمد بن عمر الواقدی که فضائل مبهره و مفاخر مزهرهٔ او حسب افادات اکابر سنیه نزد حضرات ثابت است در فتوح الشام گفته ان عمر رضی الله عنه کتب کتابا الی ابی عبیدة یقول قد ولیتک علی الشام و جعلتک امیر جیوش المسلمین و عزلت خالدا والسلام ثم سلم الکتاب الی عبد الله بن قرط و اقاقلقا الی ما یرد الیه من امر المسلمین الی ان قال الواقدی و لما کان اللیلة التی مات فیها ابوبکر الصدیق رضی الله عنه رای عبد الرحمن بن عوف الزهری رضی الله عنه رؤیا فقصها علی عمر بن الخطاب یوم بویع فاذا رویاه التی رآها عمر تلک اللیلة بعینها قال رأیت بعینی دمشق و المسلمون حولها و کانی اسمع تکبیرهم فاخذنی و عند تکبیرهم و زحفهم رأیت حصنا قد ساخ فی الارض حتی لم ار منه شیئا و رأیت خالدا و قد دخلها بالسیف و کان نارا التهبت ثم رأیت کان ماء قد وقع علی النار فاطفأت فقال علی رضی الله عنه ابشر فان دمشق فتحت یومک هذا ان شاء الله تعالی

قدح حدیث امانت ابوعبیده

بن محمد بن عباد بغدادی لا یعرف روی البزار عنه عن محمد بن یزید بن سنان ثنا کوثر بن حکیم عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان امین هذه الامة ابوعبیدة وان حبر هذه الامة ابن عباس وهذا باطل واز افادهٔ ابن حجر عسقلانی نیز بطلان آن واضح و آشکارست ابن حجر در لسان المیزان گفته الحسین بن محمد بن عباد بغدادی لا یعرف روی البزار عنه عن محمد بن یزید بن سنان عن کوثر بن حکیم عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان امین هذه الامة ابوعبیدة وان حبر هذه الامة ابن عباس هذا باطل وهذا لا ذنب فیه لشیخ البزار والحمل فیه علی کوثر بن حکیم فانه متهم بالکذب وسیاتی **ثالثاً** وضع و بطلان و فظاعت و هوان این افترای مهان معنی نیز بر ارباب ابصار و اعیان ظاهر و عیان ست بچند وجه **اول** انکه ابوعبیده در کتمان خبر عزل خالد بن الولید از امارت جنود شام ارتکاب جرمی بس بزرگ نموده که صراحةً او را از مرتبهٔ امانت ساقط و بحضیض خیانت هابطه می گرداند بیانش آنکه هرگاه خلیفهٔ ثانی بحسب استخلاف خلیفهٔ اول متمکن و ساده حکومت گردیدند خالد را بوجه فسق و فجور و تصرف باطل او در اموال و دماء مسلمین از امارت جنود شام عزل کردند و ابوعبیده را بجای او امیر جنود شام کردند و کتابی درین باب بسوی ابوعبیده نوشتند و آنرا بدست عبدالله بن قرط ارسال داشتند و بعد ازان هرگاه عامر بن عقبه از شام وارد شد و کتاب فتح دمشق آورد بدست او نیز نامهٔ ابوعبیده مشتمل بر تاکید عزل خالد نوشتند لیکن ابوعبیده اصلاً خالد را از حقیقت حال مطلع نکرد تا آنکه خالد کتابی مفصل مشتمل بر خبر فتح دمشق و حصول غنیمت مرج الدیباج و دیگر حالات بنام ابی بکر نوشت و آنرا بدست عبدالله بن قرط که حامل کتاب اول خلیفهٔ ثانی در باب عزل خالد بود بمدینه فرستاد و هرگاه آن کتاب بدست خلیفهٔ ثانی افتاد رنگ چهرهٔ شان از قرائتش پرید و سمرت آن ببیاض مبدل گردید و از عبدالله بن قرط که حامل این کتاب بود سوال کردند که آیا مسلمین بموت ابی بکر و بحاکم گردیدن من ابوعبیده را واقف نشدند عبدالله بن قرط گفت که نه پس خلیفهٔ ثانی باستماع این حالت غضبناک شدند و بعد جمع مردم بر فراز منبر رفتند و بتامیر ابوعبیده و عزل خالد ایشانرا آگاه کردند و روز دیگر هم بالای منبر رفته فصل مشبع درین باب بیان نمودند و خیانت خالد را بتفصیل تمام مبین ساختند و بعد ازان کتابی طویل بسوی ابوعبیده نوشتند و دران کتاب ابوعبیده را بحکومت او مرة بعد اخری اخبار و اعلام کردند و او را مامور نمودند باینکه از خالد لشکر را بگیرد و خالد را از امارتش جدا گرداند و نیز درین کتاب بعد پند و نصیحت بسیار که اکثر آن مشتمل بر تعریض بر افعال شنیعهٔ خالد بود بصراحت تمام بتصرف باطل او در دماء مسلمین و تفریط صریح او در اموال شان بمعرض بیان آوردند و چون

خالد فلما كان من الغد صلى بالناس صلوة الفجر وقام في المنبر وحمد الله واثنى عليه وذكر الرسول
وصلى عليه وترحم على ابي بكر الصديق رضي الله عنه ثم قال ايها الناس اني قد حملت امانة والامانة
عظيمة واني راع وكل راع مسئول عن رعيته وقد حبب الله الي صلاحكم والنظر في معاشكم وما يقربكم
الى ربكم فانا وانتم ومن حضر في هذه البلد فاني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من
صبر على بلائها وشدتها كانت له شهيدا وشفيعا يوم القيمة وبلادكم بلاد لا زرع فيها ولا ضرع الا ما اتي
به على الابل من مسيرة شهر وقد وعدنا الله غنائم كثيرة واني اريد النصح للعامة والخاصة واداء
الامانة ولست جاعلا ما تحت يدي من ليس لها باهل ولكني جاعلها الى من يكون رغبته في اداء الامانة
والتوفير للمسلمين واني كرهت ولاية خالد لان خالدا رجل فيه تبذير للمال يعطي الشاعر اذا مدحه
ويعطي الفارس اذا جاهد امامه فوق ما يستحقه من حقه ولا يبقى ذلك لفقراء المسلمين وضعفائهم
شيئا واني قد نزعته ووليت ابا عبيدة مكانه والله يعلم اني وليت امينا فلا يبقى في قاتلكم عزل الرجل
الشديد وولي الرجل الامين اللين السلس لقياد فالله معه ليسدده ويعينه ثم نزل من المنبر
واخذ جلد اديم مقشور وكتب الى ابي عبيدة كتابا يقول فيه بسم الله الرحمن الرحيم من عبد الله امير
المومنين واجير المسلمين الى ابي عبيدة عامر بن الجراح سلام عليكم فاني احمد الله الذي لا اله
الا هو واصلي على نبيه محمد صلى الله عليه وسلم وقد وليتك على امور المسلمين فلا تستحي فان الله
لا يستحي من الحق شيئا واني اوصيك بتقوى الله تعالى الذي يبقى ويفنى ما سواه الذي استخرجك
من الكفر الى الايمان ومن الضلالة الى الهدى وقد امرتك على جند خالد فاقبض منه جندك
وازله عن امارته ولا تقدم المسلمين الى هلكة رجاء غنيمة ولا تبعث سرية الى جمع كثيف ولا تقل
الى رجل لكم النصر فان النصر مع التدبير والثقة بالله تعالى واياك والتغرير والقاء المسلمين الى الهلكة
وغض عن الدنيا عينيك واله عنها قلبك واياك ان تهلكك كما اهلكت من كان من قبلك فقد
رأيت مصارعهم وخبرت سرائرهم وانما بينك وبين الآخرة ستر الخمار وقد تقدم اليها سلفك
وانت منتظر رحيلا من دار مضت نضارتها وذهبت زهرتها فاحزم الناس الراحل منها الى غيرها
ويكون زاده التقوى وراع المسلمين ما استطعت واما الحنطة والشعير الذي قد وجدت في
دمشق وكثرتها متشاجرتكم فهو للمسلمين واما الذهب والفضة ففيه الخمس والسهام واما الخصا

تعالی و بعد ایام قدم عقبة بن عامر الجهنی صاحب رسول الله صلی الله علیه وسلم ومعه
کتاب الفتح والبشارة فلما رأه عمر قال له یا ابن عامر کم عهدك من الشام قال من یوم الجمعة
وهذا الیوم الجمعة ومازلت امسح علی الخفین منذ خرجت قال اصبت السنة فما معك
من الخبر قال خیر وبشارة فانی ساذکرها بین یدی الصدیق فقال عمر قبض والله حمیدا او
صار الی رب کریم وقلدها عمر الضعیف فی جسمه فان عدل فیها نجا وان ترك او فرط هلك
قال عقبة بن عامر فبکیت وترحمت علی ابی بکر ثم اخرجت الکتاب ودفعته الی عمر فلما قرأه
سر اکتم الامر الی وقت صلوة الجمعة فلما خطب وصلی رقی المنبر واجتمع المسلمون الیه وقرأ علیهم
کتاب فتح دمشق فضج المسلمون بالتکبیر وفرحوا ثم نزل عمر من المنبر قال عقبة بن عامر فلما نزل
من المنبر کتب الی ابی عبیدة بولیه وعزل خالدا ثم سلم الی الکتاب وامرنی بالرجوع الی دمشق قال
فرجعت الی دمشق فوجدت خالدا قد سری خلف توما وهربیس فدفعت الکتاب الی ابی عبیدة فقرأه سرا عن المسلمین و
لم یخبر احدا بموت ابی بکر وکتم عزل خالد وتولیته علی المسلمین حتی ورد خالد من السریة
وکتب الکتاب بفتح المسلمین دمشق ونصرهم علی عدوهم وبما ملکوا من غنیمة مرج الدیباج
واطلاق ابنة هرقل وسلم الکتاب الی عبد الله بن قرط فلما ورد به علی عمر وقرأ عنوان الکتاب
من خالد بن الولید المخزومی الی ابی بکر الصدیق انکر الامر ورجعت سمرته الی البیاض فقال
یا ابن قرط ما علم المسلمون بموت ابی بکر الصدیق ولا بولایتی علیهم ابا عبیدة قال لا فغضب
وجمع الناس الیه وقام علی المنبر وقرأ علی المسلمین ما فتح الله علی المسلمین من غنیمة مرج
الدیباج فضج المسلمون بالفرح والسرور والدعاء لاخوانهم ثم قال عمر ایها الناس انی امرت
ابا عبیدة الرجل الامین وقد رایته لذلك اهلا وقد عزلت خالدا عن امارته فقال
رجل من بنی مخزوم اتعزل رجلا شهر الله بیده سیفا ناطقا وجعله دافعا للمشرکین وقد قیل
لابی بکر اعزله فقال لا اعزل سیفا سله الله ونصر به دینه وان الله لا یعذرك ولا المسلمون
ان انت غمدت سیف الله وعزلت امیرا امره الله لقد قطعت الرحم وحسدت ابن العم ثم
سکت الرجل ثم نظر عمر الی المخزومی فرأه غلاما حدث السن فقال شاب حدث السن غضب
لابن عمه ثم نزل من المنبر واخذ الکتاب تلك اللیلة تحت فراشه وجعل یوامر نفسه فی عزل

خالد فاستحیی ابوعبیدة ان یقرئ خالدا الکتاب حتی فتحت دمشق وجری الصلح علی یدی خالد وکتب الکتاب باسمه ازین عبارت ظاهرست که ابوعبیده شرم نمود که کتاب عمر را که مشتمل بر خبر عزل خالد بخواند واین عذر چنانچه می‌بینی هرگز قابل استماع ولائق قبول نیست زیرا که وزرا الفاخ امور دینیه و آنهم مثل اینچنین مهمات استحیا را مدخلی نیست وبحمد الله بطلان این عذر از افادهٔ خود خلیفهٔ ثانی ظاهرست چه آنفا از عبارت فتوح الشام واقدی دانستی که ایشان در نامهٔ خود که بدست عامر بن ابی وقاص فرستاده بودند بابوعبیده نوشته بودند بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله امیر المومنین واجیر المسلمین الی ابی عبیدة عامر بن الجراح سلام علیکم فانی احمد الله الذی لا اله الا هو واصلی علی نبیه محمد صلی الله علیه وسلم وقد ولیتک علی امور المسلمین فلا تستحی فان الله لا یستحیی من الحق شیئا واز انجمله است خوف اضطراب امور چنانچه ابو المظفر یوسف بن قزغلی المعروف بسبط ابن الجوزی در مرآة الزمان فی تاریخ الاعیان گفته قال سیف فکتب عمر الی ابی عبیدة سلام علیک اما بعد فانی قد عزلت خالدا عن جند الشام وولیتک امرهم فقم به والسلام فوصل الکتاب الی ابی عبیدة فکتم الحال حیاء من خالد وخوفا من اضطراب الامور ولم یوقفه علی الکتاب حتی فتحت دمشق وکان خالد علی عادته فی الامرة وابو عبیدة یصلی خلفه واین عذر هم مثل عذر استحیا هرگز قابلیت قبول ندارد بچند وجه اول درین عزل ونصب اگر خوف واضطراب امور میبود حضرت خلیفهٔ ثانی خود کی روا میداشتند که درچنین حال این عزل ونصب العمال آرند چه بصیرت شان بامور سیاست ونظم ونسق خلافت نزد حضرات اهلسنت مسلم ست ومزیت شان درین باب بر سائر اصحاب حتی بر خلیفهٔ اول حسب افادات شان متضح پس بجویز صدور مثل این خطیهٔ سیاسیه سبب اضطراب امور وانخرام نظام جمهور باشد از ایشان مناسب شان حضرات اهلسنت نیست دوم آنکه اگر این عذر واقعیت میداشت بر فعل ابوعبیده حضرت خلیفهٔ ثانی غیظ وغضب نمی‌فرمودند بلکه آنرا استحسان میکردند حالانکه غیظ وغضب شان برین امر صراحةً در روایت واقدی وارد شده چنانچه دانستی سوم آنکه اگر فرض کرده شود که حضرت خلیفهٔ ثانی محض بسبب غلظت وفظاظت خود بلا تامل وتفکر برین واقعه غیظ وغضب فرمودند ولی بحقیقت عذر ابوعبیده نبردند تاهم اگر این عذر واقعیتی میداشت عبد الله بن قرط که حامل کتاب اول خلیفهٔ ثانی در باب عزل خالد بود واز واقعه کتمان ابوعبیده آگاهی داشت وحضرت خلیفهٔ ثانی بمواجهه او اظهار این غیظ وغضب فرموده بودند اظهار این عذر مینمود وحضرتش را ازین تغیظ وتضجر بی محل

وانت وخالد فی الصلح والفتح فالفتح بالصلح لا بالقتال لانک انت الوالی وصاحب الامر وانکان صلحک جری علی الخطة انها للروم فسلمها الیهم والسلام علیک وعلی جمیع المسلمین واما سریة خالد خلف العدو الی مرج الدیباج فانه غرر بدماء المسلمین وکان بها سخیا وابنة هرقل وهدیتها لابیها بعد اسرها فذلک تفریط وقد کان یاخذ بها مالا کثیرا یرجع علی ضعفاء المسلمین ثم طوی الکتاب وختمه ودعا بعامر بن ابی وقاص اخی سعد وسلمه الکتاب وقال انطلق به الی دمشق وسلمه لخالد ومره یجمع الناس الیه واخبره بموت ابی بکر وقل له یقرأ الکتاب علی الناس ودعا بشداد بن اوس وصافحه وقال انطلق صحبة عامر الی الشام فاذا اقرء عامر الکتاب فامر الناس یبایعوک لتکون بیعتک بیعتی فانطلقا صاحبا عمر یجدان فی السیر حتی وردا دمشق والناس منتظرون اخبار ابی بکر وما یامرهم به فلما اشرفا علی المسلمین قد طالت الاعناق الیهما فنادوا الناس وفرحوا بقدومهما واقبلا حتی نزلا خیمة خالد وسلما علیه وقال خالد کیف ترکتما الخلیفة ابا بکر قال له عامر ترکته بخیر یعنی عمر ومعی کتابه وانه امرنی ان اقرأه علی الناس فامرهم بالاجتماع فاستنکر خالد ذلک واسترابه الامر وجمع المسلمین الیه وقام عامر بن ابی وقاص وقرأ الکتاب فلما انتهی الی وفاة ابی بکر ضجوا الناس ضجة عظیمة بالبکاء والنحیب وبکی خالد وقال انکان ابوبکر قد قبض فقد تولی عمر والسمع والطاعة لعمر والله ما کان علی الارض احب الی من ولایة ابی بکر ولا ابغض الی من ولایة عمر والسمع والطاعة لله ولعمر وما به امر وقرأ الکتاب الی آخره فلما سمعه الناس فیه الامر بالمبایعة لشداد بن اوس عوضا من امیر المومنین عند ها قام الناس الی شداد بن اوس وبایعوه فکانت بیعته بدمشق لثلاث لیال خلت من شعبان سنة ثلث عشرة من الهجرة وهر چند ابوعبیده را در کتمان خبر عزل خالد بجز ضعف وخور ولین وایهان وادهان در امر دین وخیانت در دماء واموال مسلمین هیچ عذری نبود لیکن روات اهلسنت درین باب بعض اعذار بارده برای او تراشیده از انجمله است عذر استحیا چنانچه طبری در تاریخ خود در ضمن روایتی طولانی آورده ثم ساروا الی دمشق وخالد علی مقدمة الناس وقد اجتمعت الروم الی رجل منهم یقال له باهان بدمشق وقد کان عمر عزل خالد بن الولید واستعمل ابا عبیدة علی جمیع الناس فالتقی المسلمون والروم فیما حول دمشق فاقتتلوا قتالا شدیدا ثم هزم الله الروم واصاب منهم المسلمون ودخلت الروم دمشق فغلقوا ابوابها وجثم المسلمون علیها فرابطوها حتی فتحت دمشق واعطوا الجزیة وقد قدم الکتاب علی ابی عبیدة بامارته وعزل

فی صحیح عمامة ابو عبیده

وابن الاثیر الجزری در تاریخ کامل گفته وکان اول کتاب کتبه الی ابی عبیدة بن الجراح بتولیة جند خالد
و بعزل خالد لانه کان علیه ساخطا فی خلافة ابی بکر کلها لو قعته بابن نویرة وما کان یعمل
فی حربه واول ما تکلم به عزل خالد وقال لایلی لی عملا ابدا وکتب الی ابی عبیدة ان اکذب
خالد نفسه فهو الامیر علی ما کان علیه وان لم یکذب نفسه فانت الامیر علی ما هو علیه
ثم انزع عمامته عن راسه وقاسمه ماله و سبط ابن الجوزی در مرآة الزمان گفته وکتب عمر الی ابی عبیدة
اما بعد فان اکذب خالد نفسه فهو امیر علی من معه وان لم یکذب نفسه فانت الامیر علی ما هو
ثم انزع عمامته عن راسه وقاسمه ماله نصفین وابن کثیر دمشقی در تاریخ خود گفته ذکر ابن اسحق ان عمر
انما عزل خالد الکلام بلغه عنه ولما کان من امر مالک بن نویرة وقال لایلی لی عملا ابدا ف
کتب عمر الی ابی عبیدة ان اکذب خالد نفسه فهو امیر علی ما کان علیه وان لم یکذب نفسه
فهو معزول فانتزع عمامته عن راسه وقاسم ماله نصفین ازین عبارات ظاهر شد که خلیفه ثانی
درباب عزل خالد کتابی که بابو عبیده نوشته بودند دران کتاب ابو عبیده را مامور کرده بودند که خالد
را امر بتکذیب نفس خود نماید واگر خالد نفس خود را نسبت بکذب نه دهد پس او را معزول گرداند وعمامه او را
از سر او نزع کند ومال او را الضعف بضعف مقاسمه نماید وزیاده ازین اهتمام در اظهار فسق وفجور چه
خواهد بود وازینجا ظاهر گردید که واقدی در ذکر نامه اول خلیفه ثانی که مشتمل عزل خالد بود در راه اجمال وحذف صلۀ
بیهوده است وآثر السیاق تام که مشتمل بر الزام واجرام خالد مرتکب آثام ست وارد نموده دوم آنکه ابو عبیده
بار دیگر درباب کتمان عزل خالد مخالفت صریحه حکم خلیفه ثانی آغاز نهاده بمدارات ومحابات آن خائن عظیم
الخیانة امانت ودیانت تعذیری خود را بر باد فنا داده بیانش آنکه در سنه هفده از هجرت هرگاه خلیفه ثانی
بشام رفتند وبعد فراغ از عزل ونصب امرای اجناد رجوع بمدینه کردند خالد بن الولید بزیر دستی ابو عبیده
حاکم قنسرین بود وچون او با عیاض بن غنم بسبب او راب اموال عظیمه بدست آورد وخرمان انبه آفاق
بغرض اخذ وانتزاع قصد وانتجاع او کردند از انجمله اشعث بن قیس نیز بود که در قنسرین نزد خالد بن الولید
رسید وخالد او را ده هزار درم بخشید هرگاه این خبر قارع صماخ خلیفه ثانی گردید بریدی را طلب کردند وبسوی
ابو عبیده کتابی نوشتند واو را مامور نمودند باینکه خالد را ایستاده کند واو را بعمامه او مقید نماید وکلاه نیز
از سرش بگیرد تا آنکه خالد اعلام نماید که این بخشش او باشعث از کجاست پس اگر گمان کند که این بخشش

بازمیداشت چهارم آنکه این عذر باطل علی الفرض والتسلیم در کتمان کتاب اول خلیفه ثانی که بدست عبد الله
بن قرط فرستاده بودند گنجایشی دارد چه محتمل ست که عبد الله بن قرط آنرا در وقتی آورده باشد که مسلمین بمحاصره دمشق
مشغول باشند و در آنوقت اعلام حقیقت حال موجب ضعف و اضمحلال شان بوده باشد لیکن این عذر اصلا
در کتمان کتاب ثانی خلیفه ثانی که بعد ادراک بشارت فتح دمشق بدست عقبه بن عامر جهنی فرستاده بودند هرگز
مقبول نمی تواند شد زیرا که بعد فتح دمشق و تسلط مسلمین بر آن و تاختن خالد بر توما و هربیس و معاودت ازین
سریه محل اضطرابی برای امور مسلمین باقی نمانده بود لیکن ابوعبیده باز هم خالد را از حقیقت حال آگاه نکرد تا آنکه
او در عالم بیخبری نامه بنام ابوبکر مشتمل بر حالات مفصله نوشت و بدست عبد الله بن قرط که نامه اول عزل خالد
از جانب خلیفه ثانی بنام ابوعبیده آورده بود فرستاد و ازهمین جاست که چون خلیفه ثانی نامه خالد بنام ابو[بکر]
دیدند از رنگ رخ شان متغیر شد و از عبد الله بن قرط از راه تعجب درین باب مسائلت و مکالمت نموده مظهر غیظ
و غضب شدید گردیدند بالجمله عذر خوف اضطراب امور که درین واقعه برای ابوعبیده تراشیده اند نفعی باو
نمی رساند و گلوی او را از الزام جرم کتمان ابدا نمی رهاند و درینجا محتمل ست که اولیای ابوعبیده برای او عذری
دیگر بیاورند و فرمایند که هرچند خلیفه ثانی در نامه های خود ابوعبیده را بتأمیر خودش و عزل خالد آگاه نموده بودند
لیکن ابوعبیده را از وجه عزل خالد که فسق و فجور او باشد باخبر نکرده بود و الا ابوعبیده درینباب تاخیر را روا [نمیداشت]
لیکن این عذر هم درست نمیشود چه اولا تفریط و تاخیر در بجا آوری احکام خلیفه وقت خصوصا در امثال این امور
مهمه اگرچه سببش مفهوم نشود جائز نیست پس محض عدم آگاهی ابوعبیده از وجه عزل خالد مجوز تفریط صریح و تضییع
قبیح او نمیتواند شد و ثانیا ادعای اینمعنی که خلیفه ثانی در نامه های خود ابوعبیده را از فسق و فجور خالد که وجه
عزلش بود آگاه نکرده بود ادعای باطلی ست که اقدام نمیکند بران مگر کسیکه تواریخ معتمده و آثار مستنده را بغیر نظر
و از تتبع و امعان آن خاسر و قاصر بوده باشد طبری در تاریخ خود گفته و اما ابن اسحق فانه قال فی امر خالد
وعزل عمر ایاه ما ثنا محمد بن حمید قال ثنا سلمة عنه قال انما نزع عمر خالدا فی کلام کان خالد
تکلم به فیما یزعمون ولم یزل عمر علیه ساخطا ولامره کارها فی زمان ابی بکر کله لوقعته بابن
نویرة وما کان یعمل به فی حربه فلما استخلف عمر کان اول ما تکلم به عزله فقال لا یلی
لی عملا ابدا فکتب عمر الی ابی عبیدة ان خالد اکذب نفسه فهو امیر علی ما هو علیه وان هو
لم یکذب نفسه فانت الامیر علی ما هو علیه ثم انزع عمامته عن راسه وقاسمه ماله نصفین

قدح حدیث امانت ابوعبیده

وذكر ذلك كتب الى السرى عن شعيب عن سيف عن ابى عثمان وابى حارثة والمهلب قالوا و
ادرب بسنه خالد وعياض فسارا فاصابا اموالا عظيمة وكانا توجها من الجابية فرجع
عمر الى المدينة وعلى حمص ابو عبيدة وخالد تحت يديه على قنسرين وعلى دمشق يزيد بن
ابى سفيان وعلى الاردن معاوية وعلى فلسطين علقمة بن مجزز وعلى الاهراء عمرو بن عبسة
وعلى السواحل عبد الله بن قيس وعلى كل عمل عامل فقامت مسالح الشام ومصر والعراق
على ذلك الى اليوم لم تجز امة الى اخرى عملها بعد الا ان يقتحموا عليهم بعد كفر منهم فيقدموا
مسالحهم بعد ذلك واعتدل ذلك سنة كتب الى السرى عن شعيب عن سيف عن ابى
المجالد وابى عثمان والربيع وابى حارثة قالوا ولما قفل خالد وبلغ الناس ما اصابت تلك
الصائفة انتجعه رجال فانتجع خالدا رجال من اهل الآفاق فكان الاشعث بن قيس ممن
انتجع خالدا بقنسرين فاجازه بعشرة آلاف وكان عمر لا يخفى عليه شيء في عمله كتب اليه
من العراق بخروج من خرج ومن الشام بجائزة من اجيز فيها فدعا البريد وكتب معه
الى ابى عبيدة ان يقيم خالدا ويعقله بعمامته وينزع عنه قلنسوته حتى يعلمهم من
اين اجازة الاشعث امن ماله ام من اصابة اصابها فان زعم انها من اصابة اصابها
فقد اقر بخيانة وان زعم انها من ماله فقد اسرف واعزله على كل حال واضمم اليك عمله
فكتب ابو عبيدة الى خالد فقدم عليه ثم جمع الناس وجلس لهم على المنبر فقام البريد
فقال يا خالد امن مالك اجزت بعشرة آلاف ام من اصابة فلم يجبه حتى اكثر عليه و
ابو عبيدة ساكت لا يقول شيئا فقام بلال اليه فقال ان امير المؤمنين امر فيك بكذا
وكذا ثم تناول قلنسوته فعقله بعمامته وقال ما تقول امن مالك ام من اصابة
قال لا بل من مالى فاطلقه واعاد قلنسوته ثم عممه بيده ثم قال نسمع ونطيع لولاتنا ونفخم
ونخدم موالينا قالوا واقام خالد متحيرا لا يدرى امعزول ام غير معزول وجعل ابو عبيدة
لا يخبره حتى اذا طال على عمر ان يقدم ظن الذى قد كان فكتب اليه بالاقبال فاتى خالد
ابا عبيدة فقال رحمك الله ما اردت الى ما صنعت كتمتنى امرا كنت احب ان اعلمه
قبل اليوم فقال ابو عبيدة انى والله ما كنت لاروعك ما وجدت لذلك بدا وقد علمت

فضح خیانت ابوعبیده

از دستبردی ست که در اموال مسلمین نموده پس تحقیقیکه اقرار بخیانت خود کرده و اگر گمان کند که از مال خود شده هست پس بتحقیقیکه اسراف کرده است و در هر حال او را معزول گرداند و عمل او را بسوی خود منضم نماید و هرگاه این نامهٔ خلیفهٔ ثانی نزد ابوعبیده رسید خالد را بذریعه نامهٔ خود طلب کرد بعد از ان مردم را جمع نمود و بر منبر نشست و بریدِ خلیفهٔ ثانی بالستاد و از خالد سوال حقیقت حال بخشش آغاز نهاد لیکن او در جواب کاربند سکوت گردید تا اینکه نوبت بتکرار و اکثار رسید و ابوعبیده درین حال ساکت و صامت بود چیزی نیگفت حالانکه از جانب خلیفه مامور بود که خالد را بعمامه او مقید کند و کلاه از سرش بگیرد و او را در همین حال بدارد تا آنکه او از حقیقت بخشش آگاه نماید مگر بلال که در آنوقت حاضر بود ایستاده شد و از حکم خلیفه خالد را مطلع ساخت و بنزع قلنسوه و تقیید او بعمامه نیز بپرداخت و او را بجواب دادن از حال بخشش ملجا کرد آخر الامر خالد ناچار شد و گفت این بخشش از مال خود من بود چون حکم خلیفه همین بود که خالد تا وقت اظهار حال بخشش مقید باشد بلال بعد تحصیل جواب از خالد او را رها کرد خالد بعد این حال پر اختلال قرین تحیر ماند و نمی دانست که معزول میباشد یا غیر معزول و ابوعبیده با وصف آنکه از جانب خلیفه مامور بود باینکه خالد را در هر حال عزل نماید مطلقا از عزلش او را اعلام و اخبار نکرد تا اینکه چون کار بطول انجامید و خالد بخدمت خلیفه نرسید حضرت شان پی بحقیقت امر بردند و تفریط و تقصیر ابوعبیده را درین باب دریافتند و بناچاری بخود خالد نوشتند که بخدمت شان حاضر آید چون خالد ازین حال آگاهی یافت بسوی ابوعبیده شد و او را بر کتمان خبر عزل خود ملامت کرد ابوعبیده گفت من بنودم که تخویف تو میکردم تا وقتیکه برای آن چاره می یافتم و بتحقیق که دانسته بودم که این عزل ترا خائف میکند خالد چون این عذر مهمل ابوعبیده بشنفت چار و ناچار عزم مدینه کرد و هرگاه بخدمت خلیفهٔ ثانی رسید حضرت شان بعد تعییر و تانیب او را مصادره کردند و بکیفر کردارش رسانیدند بالجمله ازین روایت سراپا نکایت که بتفصیلش انشاء الله المجیب عماقریب خواهی رسید کمال مراعات و محابات ابوعبیده بن الجراح با خالد عظیم الافتضاح و عدم امتثال امر خلیفهٔ ثانی در عزل آن خائن جانی بنهایت واضح و لائح ست و فضائح و قبائحی که ازین مقام برای ابوعبیده ثابت و محقق میشود بوجه مزید اتضاح محتاج تبیین و تصریح نیست و بعد درک آن در بطلان حدیث امانت ابوعبیده ریبی باقی نمی ماند حالا عبارات علمای اعلام و نبلای عالیمقام سنیه که مجوز و مفصح ازانما ذکر میباشد باید شنید ابوجعفر محمد بن جریر طبری در تاریخ خود گفته و فی هذه السنة اعنی سنة ادرب خالد بن الولید و عیاض بن غنم فی روایة سیف عن شیوخه

قدح در حدیث امانت ابوعبیده

المسلمین فبالله انك فی امری لغیر مجمل فقال له عمر من این هذا الثراء قال من الانفال والسهمان ما زاد علی ستین الفا فلك فقوم عمر ماله فزاد عشرین الفا فجعلها فی بیت المال ثم قال یا خالد والله انك علی لکریم وانك الی لحبیب

سوم آنکه ابوعبیده در باب اجراء حد بر شاربین خمر که مستوجبین عقاب الیم و مستحقین عتاب عظیم بودند مداهنت فظیعه و مماطلت شنیعه بعمل آورده امانت مزعومی و دیانت مفروضی خود را یکسر بکنار ربوار و دمار برده تفصیل این اجمال آنکه ابوجندل و بعض دیگر از اصحاب که حسب مزعوم اهلسنت محرز شرف صحبت رسول صلی الله علیه و آله ماهب القبول بودند بشرب مشعشعه شمول در شام اقدام کردند و با وصف ارتکاب این کبیرهٔ موبقه و جریرهٔ مزتیقا بامر باطله و محاجهٔ عاطله طریق مراء و لجاج باقدام انحراف و اعوجاج سپردند ابوعبیده با وصف آنکه از کبار اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آل الاطیاب بشمار میرفت از عهدهٔ جواب احتجاج فاسد و استدلال کاسد شان نتوانست که بیرون آید ناچار از آن زرافهٔ شوم مغلوب و مخصوم گردیده رجوع بجانب خلافت مآب نمود و عرض حال آن زمرهٔ شراب بکتابت کتاب نمود از پیشگاه خلافت بنام ابوعبیده حکم صادر شد که ایشانرا جمع نماید و برسر مردم سوال کند که آیا خمر حرام ست یا حلال اگر گمان کنند که حلال است پس گردنهای شانرا بزند و اگر اظهار کنند که حرام ست اجرای حد بر ایشان نموده استتابت شان کند هرگاه ابوعبیده ازین حکم آگاه شد آن زمره را طلب نمود و سوال کرد از انجا که ادعای حلیت موجب قتل بود و اعتراف بحرمت سبب جلد لذلک بمفاد من ابتلی ببلیتین اعتراف بحرمت تشبث کردند لیکن با اینهمه در محفوظ ماندن خود از اجرای حد حیلهٔ عجیب و سیلهٔ غریب برانگیختند و با بوعبیده گفتند که ما را بگذار تا بدشمن جنگ کنیم اگر کشته شدیم فذلک و الا آنچه میخواهی با ما بکن ابوعبیده این تقریر سراسر تغریر و تسطیر سراپا تزویر از ایشان قبول نمود و ایشانرا اجازت جنگ داد تا آنکه از جملهٔ ایشان ابو الازور ضرار بن الازور کشته شد و دیگران که باقی ماندند محدود شدند و این صنیع شنیع ابوعبیده صراحة از قبیل تعطیل حدود الله است و پر ظاهرست که کسی که در عهد ولایت و حکومت خود این چنین معاملهٔ قبیحه و مجاملهٔ فضیحه بفساق شاربین خمر و فجار خائنین نفس عمر نماید او هرگز حظی از امانت فی الاسلام نخواهد داشت و احدی او را مصداق امین هذه الامه نخواهد انگاشت یالله و للعجب مگر مستحق این لقب جلیل و وصف جمیل بجز همچو مرتکب خیانت و مضیع امانت کسی دیگر نبود حاشا ثم حاشا و ازینجا بظهور تمام و تحقق تام واضح میگردد که حدیث امانت ابوعبیده از موضوعات باطله و مفتریات عاطلهٔ قوم ست که همواره در صدد تخریب دین مبین و توهین شرع متین افتاده داد مظاهرت و موازرت هر غادر خائن آثم کاذب داده اند حالا روایات این واقعهٔ مخزیه و اخبار این خطهٔ مردیه باید شنفت و بر مساعی جمیلهٔ کبار سنیه که در کتمان مطاعن و ستر مشائن اسلاف خود بذل نموده اند آفرینها باید گفت ابوجعفر محمد بن جریر طبری در تاریخ خود در احداث

ان ذلك يروحك قال فرجع خالد الى قنسرين فخطب اهل عمله وودعهم وتحمل ثم اقبل الى حمص فخطبهم وودعهم ثم خرج نحو المدينة حتى قدم على عمر فشكاه وقال لقد شكوتك الى المسلمين وبالله انك فى امرى غير مجمل يا عمر فقال عمر من اين هذا الثرى قال من الانفال والسهمان ما زاد على الستين الفا فلك فقوّم عمر عروضه فخرجت اليه عشرون الفا فادخلها بيت المال ثم قال يا خالد والله انك على لكريم وانك الى لحبيب ولن تعاتبنى بعد اليوم على شئ و عز الدين على بن محمد الجزرى المعروف بابن الاثير در تاريخ كامل گفته ذكر عزل خالد بن الوليد فى هذه السنة وهى سنة سبع عشرة عزل خالد بن الوليد عما كان عليه من التقدم على الجيوش والسرايا وسبب ذلك انه كان ادرب هو وعياض بن غنم فاصابا اموالا عظيمة وكانا توجها من الجابية مرجع عمر الى المدينة وعلى حمص ابو عبيدة وخالد تحت يده على قنسرين وعلى دمشق يزيد وعلى الاردن معاوية وعلى فلسطين علقمة بن مجزز وعلى الساحل عبد الله بن قيس فبلغ الناس ما اصاب خالد فانتجعه رجال وكان منهم الاشعث بن قيس فاجازه بعشرة آلاف ودخل خالد الحمام فتدلك بغسل فيه خمر فكتب اليه عمر بلغنى انك تدلكت بخمر وان الله قد حرم ظاهر الخمر وباطنه ومسه فلا تمسوها اجسادكم فكتب اليه خالد انا قتلناها فعادت غسولا غير خمر فكتب اليه عمر ان آل المغيرة ابتلوا بالجفاء فلا اماتكم الله عليه فلما فرق خالد فى الذين انتجعوه الاموال سمع بذلك عمر بن الخطاب وكان لا يخفى عليه شئ من عمله فدعا عمر البريد فكتب معه الى ابى عبيدة ان يقيم خالدا ويعقله بعمامته وينزع عنه قلنسوته حتى يعلمكم من اين اجازة الاشعث امن ماله امن من اصابة اصابها فان زعم انه فرقه من اصابة اصابها فقد اقر بخيانة وان زعم انه من ماله فقد اسرف واعزله على كل حال واضمم اليك عمله فكتب ابو عبيدة الى خالد فقدم عليه ثم جمع الناس وجلس لهم على المنبر فقام البريد فسأل خالدا من اين اجازة الاشعث فلم يجبه وابو عبيدة ساكت لا يقول شيئا فقام بلال فقال ان امير المؤمنين امر فيك بكذا وكذا ونزع عمامته فلم يمنعه سمعا وطاعة ووضع قلنسوته ثم اقامه فعقله بعمامته وقال من اين اجزت الاشعث من مالك اجزت ام من اصابة اصبتها فقال بل من مالى فاطلقه واعاد قلنسوته ثم عممه بيده ثم قال نسمع ونطيع لولاتنا ونفخم ونخدم موالينا قال واقام خالد متحيرا لا يدرى امعزول او غير معزول ولا يعلمه ابو عبيدة بذلك تكرمة وتفخمة فلما تأخر قدومه على عمر ظن الذى كان فكتب الى خالد بالاقبال اليه فرجع الى قنسرين فخطب الناس وودعهم ورجع الى حمص فخطبهم ثم سار الى المدينة فلما قدم على عمر شكاه وقال قد شكوتك الى

نزل الله تعالی لیس علی الذین امنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا اذا ما اتقوا وامنوا وعملوا الصلحت
شربها ابوجندل واسمه العاصی بن سهیل وشربها معه ابوالازور وضرار بن الخطاب وهو بالشام
فکتب ابوعبیدة بن الجراح بذلک الی عمر بن الخطاب رضی الله عنهم فامره ان یجدهم فلما جاء الکتاب
بذلک قالوا لابی عبیدة دعنا نلقی العدو فان قتلنا فذاک والا حددتمونا فلقوا العدو فقتل الازور
وحد الاخران وابوعمر یوسف بن عبد الله القرطبی المعروف بابن عبد البر در کتاب الاستیعاب در ترجمهٔ ابوجندل
گفته وذکر عبد الرزاق عن ابن جریج قال اخبرت ان اباعبیدة بالشام وجد اباجندل بن سهیل و
ضرار بن الخطاب وابا الازور وهم من اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم قد شربوا الخمر فقال
ابوجندل لیس علی الذین امنوا وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا الایة کلها فکتب ابوعبیدة الی
عمران اباجندل خصمنی بهذه الایة فکتب عمران الذی زین لابی جندل الخطیئة زین الخصومة فاحدهم
قال ابوالازور اتحدوننا قال ابوعبیدة نعم قال فدعونا نلقی العدو غدا فان قتلنا فذاک وان رجعنا
الیکم فحدونا فلقی ابوجندل وضرار وابوالازور العدو فاستشهد ابوالازور وحد الاخران وابوالحسن
علی بن محمد الجزری المعروف بابن الاثیر در اسد الغابه بترجمهٔ ابوجندل گفته وذکر عبد الرزاق عن ابن جریج قال
اخبرت ان اباعبیدة بالشام وجد اباجندل بن سهیل وضرار بن الخطاب وابا الازور وهم
من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم قد شربوا الخمر فقال ابوجندل لیس علی الذین امنوا وعملوا
الصالحات جناح فیما طعموا اذا ما اتقوا وامنوا وعملوا الصالحات الایة کلها فکتب ابوعبیدة الی عمران
اباجندل خصمنی بهذه الایة فکتب الیه عمر الذی زین لابی جندل الخطیئة زین له الخصومة فاحدهم
فقال ابوالازور اتحدوننا قال ابوعبیدة نعم قال ابوالازور فدعونا نلقی العدو غدا فان قتلنا فذاک
وان رجعنا الیکم فحدونا فلقی ابوالازور وضرار وابوجندل العدو فاستشهد ابوالازور وحد الاخران
واحمد بن علی بن محمد العسقلانی المعروف بابن حجر در اصابه بترجمهٔ ابوالازور گفته قال عبد الرزاق فی مصنفه عن ابن جریج
اخبرت ان اباعبیدة بالشام یعنی لما کان امیرا علیها وجد اباجندل بن سهیل وضرار بن الخطاب و
ابا الازور وهم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم قد شربوا الخمر فقال ابوجندل لیس علی الذین امنوا
وعملوا الصالحات جناح فیما طعموا اذا ما اتقوا وامنوا وعملوا الصالحات الایة کلها وکتب ابوعبیدة
الی عمر یخبره بان اباجندل خصمنی بهذه الایة فکتب عمر الیه الذی زین لابی جندل الخطیئة زین له

قدح حدیث ابات ابوعبیده

سنه ثمانی عشره گفته کتب الی السری یقول ثنا شعیب عن سیف عن الربیع وابی المجالد وابی عثمان وابی حارثة قالوا و
کتب ابو عبیدة الی عمران نفرا من المسلمین اصابوا الشراب منهم ضرار وابو جندل فسألناهم فتاولوا وقالوا خیرنا
فاخترنا قال فهل انتم منتهون ولم یعزم علینا فکتب الیه عمر فذلک بیننا وبینهم فهل انتم منتهون یعنی فانتهوا
وجمع الناس فاجتمعوا علی ان یضربوا فیها ثمانین جلدة ویضمنوا الفسق ومن تاول علیها بمثل هذا فان
ابی قتل فکتب عمر الی ابی عبیدة ان ادعهم فان زعموا انها حلال فاقتلهم وان زعموا انها حرام فاجلدهم
ثمانین فبعث الیهم فسألهم علی روس الناس فقالوا حرام فجلدهم ثمانین ثمانین وحد القوم وندموا علی لجاجتهم وقال
لیحدثن فیکم یا اهل الشام حادث فحدثت الرمادة کتب الی السری عن شعیب عن سیف عن عبد الله بن شبرمة عن الشعبی
بمثله کتب الی السری عن شعیب عن سیف عن عبید الله بن عمر عن نافع قال لما قدم علی عمر کتاب ابی عبیدة فی ضرار وابی جندل
کتب الی ابی عبیدة فی ذلک وامره ان یدعو بهم علی رؤس الناس فیسألهم احرام الخمر ام حلال فان قالوا حرام فاجلدهم
ثمانین جلدة واستتبهم وان قالوا حلال فاضرب اعناقهم فدعا بهم فسألهم فقالوا بل حرام فجلدهم
فاستحیوا فلزموا البیوت ووسوس ابو جندل فکتب ابو عبیدة الی عمر ان ابا جندل قد وسوس الا ان یاتیه
الله علی یدیک بفرج فاکتب الیه وذکره فکتب الیه عمر وذکره فکتب الیه من عمر الی ابی جندل ان الله لا یغفر
ان یشرک به ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء فتب وارفع راسک وابرز ولا تقنط فان الله عز وجل
یقول یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعا انه هو الغفور
الرحیم فلما قراه علیه ابو عبیدة تطلق واسفر عنه وکتب الی الاخرین بمثل ذلک فبرزوا وکتب الی الناس
علیکم انفسکم ومن استوجب التغییر فغیروا علیه ولا تعیروا احدا فیفشو فیکم البلاء کتب الی السری
عن شعیب عن سیف عن محمد بن عبد الله عن عطاء نحوا منه الا انه لم یذکر انه کتب الی الناس الا
یعیروهم وقال قالوا جاشت الروم دعونا نغزوهم فان قضی الله لنا الشهادة فذلک والا عمدت للذی
ترید فاستشهد ضرار بن الازور فی قوم وبقی الاخرون فحدوا وقال ابو الزهراء القشیری فی ذلک
الم تر ان الدهر یعثر بالفتی ؛ ولیس علی صرف المنون بقادر ؛ صبرت ولم اجزع وقد مات اخوتی ؛ ولست
عن الصهباء یوما بصابر ؛ رماها امیر المؤمنین بحتفها ؛ فخلانها یبکون حول المعاصر ؛ و ابو الحجاج
یوسف بن محمد البلوی در کتاب الف با در ذکر خمر گفته وشربها قوم فی الاسلام قبل تحریمها فلما انزل تحریمها
بادروا فی الاوان الی کسر الاوان والی شق الزقاق وسفک ما فیها فی الزقاق ومنهم ایضا من شربها متاولا

له ابن حجر عسقلانی در اصابه در ترجمه ابوالزهراء القشیری گفته ذکره قال سیف فی قصة من شرب الخمر بدمشق وحدهم عمر وقال ابوالزهراء القشیری سه صبرت ولم اجزع وقد مات اخوتی ؛ ولست عن الصهباء یوما بصابره رماها امیر المؤمنین بحتفها فخلانها یبکون حول المعاصر ١٢ منه

بن الجنود رای ان لا یکتم ذلک المسلمین وان یستشیرهم فیه لینظر ما یؤول الیه رای جماعتهم فدعا رؤس
المسلمین وذوی الهیئة والصلاح منهم ثم قام فحمد الله واثنی علیه وصلی علی النبی صلی الله علیه ثم قال
اما بعد فان الله عز وجل وله الحمد قد ابلاکم ایها المؤمنون فاحسن البلاء عندکم وصدقکم الوعد
واعزکم بالنصر واراکم فی کل موطن ما تسرون به وقد سار الیکم عدوکم من المشرکین بعدد کثیر ونفروا الیکم
فیما حدثنی عیون نفیر الروم الاعظم فجاؤکم برا وبحرا حتی خرجوا الی صاحبهم بانطاکیه ثم قد وجه الیکم
ثلثة عساکر فی کل عسکر منها ما لا یحصیه الا الله من البشر وقد احببت ان لا اغرکم من انفسکم وان لا اطوی
عنکم خبر عدوکم ثم تشیرون علی برایکم واشیر علیکم برائی فانما انا کاحدکم فقام یزید بن ابی سفیان
فحمد الله واثنی علیه وصلی علی النبی صلی الله علیه ثم قال له نعم ما رأیت رحمک الله اذ لم تکتم عنا ما اتاک
من عدونا وانا مشیر علیک فان کان صوابا فذاک ما نویت وان لم یکن الرای غیر ما اشیر به فانی لا
اعتمد غیر ما یصلح المسلمین اری ان تعسکر علی باب مدینة حمص بجماعة المسلمین وتدخل النساء
والابناء والاولاد داخل المدینة ثم تجعل المدینة فی ظهورنا ثم تبعث الی خالد بن الولید فیقدم
علیک من دمشق وتبعث الی عمرو بن العاص فیقدم علیک من الاردن وارض فلسطین فتلقاهم بجماعة
من معک من المسلمین وقام شرحبیل بن حسنة فحمد الله واثنی علیه وصلی علی النبی صلی الله علیه ثم قال
اما بعد فان هذا مقام لا بد فیه من النصیحة للمسلمین وان خالف الرجل منا اخاه فانما علی کل امرئ
منا ان یجهد نفسه ورایه للمسلمین فی النصیحة وانا الآن فقد رأیت غیر ما رأی یزید وهو والله عندی
من الناصحین لجماعة المسلمین ولکن لا اجد بدا من ان اشیر علیکم بما اظنه خیرا للمسلمین انی لا اری
ان تدخل ذراری المسلمین مع اهل حمص وهم علی دین عدونا هذا الذی قبل الینا من المشرکین ولا امن
ان وقع بیننا وبینهم من الحرب ما تشتغل به ان ینقضوا عهدنا وان یثبوا علی ذراریتا فیتقربون بهم
الی عدونا فقال له ابو عبیدة ان الله قد اذلهم لکم وسلطانکم احب الیهم من سلطان عدوکم واما
اذ ذکرت ما ذکرت وخوفتنا ما خوفتنا فانی اخرج اهل المدینة منها وانزلها عیالنا وادخل رجالا من
المسلمین فیقومون علی سورها وابوابها ونقیم نحن بمکاننا هذا حتی یقدم علینا اخواننا فقال له
شرحبیل ما لیس لک ولا لنا معک ان نخرجهم من دیارهم وقد صالحناهم علیها وعلی اموالهم ان لا
نخرجهم منها و محمد بن خاوندشاه بن محمود در روضة الصفا در ذکر واقعهٔ مذکوره آورده چون عزیمت لشکر روم و

برائی

قدح بیست و ششم ابوعبیدہ

الخصومۃ فاحدہم فقال ابو الازور ان کنتم تحدوننا فدعونا نلقی العدو غدا فان قتلنا فذاک وان رجعنا الیکم حددتمونا فلقوا العدو فاستشہد ابو الازور وحد الاٰخران انتہی و ملا علی متقی در کنز العمال گفتہ عن عروۃ بن الزبیر قال شرب عبد بن الازور وضرار بن الخطاب وابو جندل بن سہل بن عمرو بالشام فاتی بہم ابو عبیدۃ بن الجراح فقال ابو جندل واللہ ما شربتہا الا علی تاویل انی سمعت اللہ یقول لیس علی الذین اٰمنوا و عملوا الصالحات جناح فیما طعموا اذا ما اتقوا واٰمنوا وعملوا الصالحات فکتب ابو عبیدۃ الی عمر بامرہم فقال عبد اللہ بن الازور انہ قد حضرنا عدونا فان رأیت ان تؤخرنا الی ان نلقی عدونا غدا فان اللہ اکرمنا بالشہادۃ کفاک ذاک ولم تقمنا علی خزایۃ وان نرجع نظرت الی ما امرک بہ صاحبک فامضیتہ قال ابو عبیدۃ فنعم فلما التقی الناس قتل عبد بن الازور شہیدا فرجع الکتاب کتاب عمر ان الذی وقع ابا جندل فی الخطیئۃ قد تہیأ لہ فیہا بالحجۃ واذا اتاک کتابی ہذا فاقم علیہم حدہم والسلام فدعا بہما ابو عبیدۃ فحدہما وابو جندل لہ شرف ولابیہ فکان یحدث نفسہ حتی قیل انہ قد وسوس فکتب ابو عبیدۃ الی عمر اما بعد فانی قد ضربت ابا جندل حدہ وانہ حدث نفسہ حتی خشینا علیہ انہ قد ہلک فکتب عمر الی ابی جندل اما بعد فان الذی وقعک فی الخطیئۃ قد حرت علیہ التوبۃ بسم اللہ الرحمن الرحیم حٰمٓ تنزیل الکتاب من اللہ العزیز العلیم غافر الذنب قابل التوب شدید العقاب ذی الطول لا الہ الا ہو الیہ المصیر فلما قرأ کتاب عمر ذہب ما کان بہ کانما انشط من عقال (رق)[1] چہارم آنکہ ابو عبیدہ چون بر سر امارت جنود شام رسید چنان سرخوش نشۂ زعامت اہل اسلام گردید کہ در باب اہل حمص کہ از جملۂ مصالحین و موادعین و معاہدین و مسالمین با مسلمین بودند بی تامل و تحرج ارادۂ اخراج و ازعاج شان از بلد نمود و باظہار این قصد شنیع علی رؤس الاشہاد مسلک عدوان بخطوات لدادہ پیمود و بر ظاہر ست کہ نقض عہد غدر و خیانتی بیباشد کہ در جمیع ادیان آنرا محظور و ممنوع داشتہ اند و اہل ایمان و ایقان آنرا بیش از ہمہ فظیع و شنیع انگاشتہ پس کسیکہ درین امر غیر ہین تجاسر بین برروی کار آرد و علی الاعلان بلا تستر و کتمان ارادۂ چنین اعتداء و طغیان کردہ داغ افتضاح بر ناصیۂ خویش گذارد آیا میتوان گفت کہ او العیاذ باللہ باب مدینۂ علم در امانت فی الاسلام و نائل لقب امین الامہ از حضرت خیر الانام علیہ و آلہ الاٰف التحیۃ والسلام بودہ ہل ہذا الا بہت ظاہر لا یقدم علیہ الا وقح مجاہر ابو اسمعیل محمد بن عبد اللہ الازدی البصری در کتاب فتوح الشام زیر عنوان جمع الروم للمسلمین بعد ان اخرجہم المسلمون من الشام گفتہ فلما جاء ابا عبیدۃ خبرہم وعددہم وکثرتہم وما اقبلوا بہ من غیرہم ممن کان علی دینہم وطلعت[2]

[1] اے اخرج ابن سعد ۱۲

تعهد یا لا دین لمن لا عہد لہ نیند شیم ؎ ولا تغدر اذا عاهدت عہدا ✽ فان الغدر صاحبہ ذلیل ✽ ؎ مبادا کہ
با شمی تو پیا شکن مکہ خاک ۔ست پیمان شکن را کفن ✽ انتہی کلام صاحب روضۃ الاحباب پنجم آنکہ ابو عبیدہ برائے
تطییب خاطر بعض کفار لئام تجویز کردہ کہ صورت مجسمہ او بسازند و از ان چشم را برانداز ند تا مکافات فعلی کہ از بعض
مسلمین با مجسمہ ملک روم بغیر تعمد مر وم سر زدہ بود بعمل آید و تلافی غدر موہوم کہ در مزعوم آن زرافہ شوم ارتکاز یافتہ بود
رخ نماید و در کمال ظہور ست کہ عمل تمثال ذی روح از اجسام بلاشبہہ امر محظور و حرام ست و اہانت امیر لشکر اسلام
بکندن چشم کہ مد نظر آن اغثام طغام بود علاوہ بر ان پس حضرات سنیہ را کہ دلدادہ عظمت اصحاب میباشند انصاف
باید کرد کہ تجویز چنین فعل منکر کہ مشتمل بر محظورین بود ایا کار امین امت ست یا کسی دیگر و ایا مجوز چنین تعییر و تحقیر قابل
تلقیب باین لقب خطیر ست یا مستحق عذل و تعییر و لا ینبئک مثل خبیر قال الواقدی فی فتوح الشام
عن ملتمس بن عامر قال کنا فی بعض الغارات اذ نظرت الی العمود علیہ صورۃ الملک هرقل
فعجبنا منہ وجعلنا نجول حولہ ونحن نلعب بخیولنا و نعلمها الکر والفر وکان بید ابی جندل لہ
قناۃ تامۃ فقرب بہ فرسہ من الصورۃ وهو لا یرید ذلک وهو غیر معتمد ففقأ عین
الصورۃ وکان قوم من الروم من غلمان صاحب قنسرین یحفظون العمود فرجع بعضهم الی البطریق وحدثہ
بذلک عند فعمد صلیبا من الذهب الی بعض اصحابہ وسلم الیہ مائۃ فارس من اعلام الروم علیهم الدیباج
و فی وساطهم المناطق المزخرفۃ وامر اصطخر ان یسیر معهم وقال لہ ارجع الی امیر العرب وقل لہ غدرتم
بنا ولم تفوا بذمتکم ومن غدر خذل فاخذ اصطخر الصلیب وسار مع المائۃ حتی اشرفوا علی ابی عبیدۃ
فلما نظر المسلمون الی الصلیب وهو مرفوع اسرعوا الیہ ونکسوه ووثب ابو عبیدۃ واستقبلهم وقال
من انتم قال اصطخر انا رسول الیک من صاحب قنسرین وقد غدرتم ونقضتم قال ابو عبیدۃ وما سبب
نقضنا العهد من نقض قال نقضه الذی فقأ عین ملکنا فقال ابو عبیدۃ وحق رسول الله ما علمت
بذلک وسوف اسئل عن ذلک قال ثم نادی ابو عبیدۃ فی العرب یا معاشر العرب من فقأ عین التمثال فلیخبرنا
عن ذلک قال ابو جندل بن سهیل بن عمرو انا فعلت ذلک من غیر تعمد فما الذی یرضیک منا قالت الاعلاج
لا نرضی حتی نفقأ عین ملککم یریدون بذلک لینظروا الی وفاء ذمۃ المسلمین فقال ابو عبیدۃ فها انا اصنعوا
بی مثل ما صنع بصورتکم قالوا لا نرضی بذلک ولا نرضی الا بملککم الاکبر الذی یلی العرب کلها قال ابو عبیدۃ
ان عین ملکنا امنع من ذلک قال فغضب المسلمون اذ ذکروا عین عمر رضی الله عنہ وهموا بقتلهم فنهاهم

نصرت عهد ایشان [illegible] بابو عبیده بن الجراح رسید اندیشناک شده با اهل کیاست و دانش در باب اقامت و استقلال
و ثبات و ارتحال مشورت فرمود یزید بن ابی سفیان گفت صواب آنست که متعلقان خود را در شهر حمص گذاشته خود بیرون
رویم و ظاهر شهر را معسکر ساخته باستحضار لشکر دمشق و فلسطین و اردن فرمان دهیم و چون سپاه مجتمع گردد با دلی قوی
و املی فسیح روی بقلع و قمع دشمنان نهیم شرحبیل بن حسنه گفت گذاشتن اهل و عیال در شهر و اعتماد نمودن بر ترسایان
مصلحت نیست چه میشاید که ایشان نقض عهد نموده بهنگام فرصت متعلقان ما را بهم کیشان خود سپارند ابو عبیده
گفت بسکان قلعه اعتماد نیست ایشانرا از حصار بیرون کنیم تا مردم ما مطمئن و آسوده خاطر باشند شرحبیل گفت که
این صورت خلاف پیمان اهل اسلام است چه ما با جماعتی عهد کرده ایم که ایشانرا از مساکن اخراج نکنیم و جمال الدین محدث
شیرازی در روضة الاحباب در ذکر همین واقعه گفته و چون این خبر بسمع ابو عبیده رسید فی الحال امر باحضار امرا و سرداران
لشکر خود فرمود و با ایشان دران باب مشاوره نمود هر کس سخنی که بخاطرش میرسید و او را صواب مینمود بموقف انها میرسانید
یزید بن ابی سفیان گفت رای من آنست که نامه باطراف و اکناف بلاد شام که در تصرف ماست نویسی تا جیوش اسلامیه
خود را مستعد و آماده ساخته نزد ما گرد آیند و نسا و صبیان و اهل و عیال خود را در شهر حمص بگذاریم و خود در مقابلهٔ دشمن ایستاده
مقاتله نمائیم شرحبیل بن حسنه گفت این رای اگر چه برای صلاح مسلمانان زدهٔ اما خالی از فسادی نیست حفظت
شیئا و غابت عنك اشیاء چه مقرر است که ما چون با رومیان که در ملت و مذهب موافق حمصیان باشند آغاز مقاتله و
محاربه نمائیم ایمن نتوانیم بود از انکه حمصیان بنا بر توافق مذهب و ملت و تقادم مخالطت و صحبت که با رومیان دارند
غدری نمایند و عهدی بشکنند و زنان و اهل و عیال ما را بدست دشمنان باز دهند چه صلح ایشان با ما بحسب ضرورت عهدی
واقع شده بران چندان اعتمادی نتوان کرد ؎ با دشمن من دوست چو بسیار نشست ٭ با دوست نشاید دگر بار
نشست ٭ پرهیز از ان عسل که با زهر آمیخت ٭ بگریز از ان مگس که با مار نشست ٭ ابو عبیده گفت اهل حمص را یارای آن
نباشد که چنین غدری بعمل آرند چه ایشان بر قوت و قدرت ما واقف اند و خوفی عظیم از ما در دلهای ایشان استیلا یافته
اما چون تو ما را ازین امر تخویف نمودی رعایة للحزم رفع این توهم باید کرد ؎ فظن بسائر الاخلاء شرا ٭ و لا تامن على
سر فؤادك ؎ بد نفس مباش بد گمان باش ٭ و از فتنه و مکر در امان باش ٭ مصلحت آنست که اهالی حمص را از منازل و
اوطان ایشان ازعاج و اخراج کنیم و نسا و ذراری خویش بجای ایشان ساکن گردانیم و جمعی را از مسلمانان برای محافظت
و حراست حصار نزد ایشان بگذاریم شرحبیل گفت چگونه عهدی که با ایشان بسته ایم نقض نمائیم و ایشانرا بعد از اقرار آنکه
از مسکن و وطن مالوف شان بیرون نکنیم اخراج کنیم و ارتکاب خلاف امر اوفوا بالعهد ان العهد کان مسئولا نموده

وخیول ممتلی گشت وخود او بوجه ارتکاب این مخالفت صریحه ومشاقت فضیحه از لقای آنجناب بروز قیامت خوف و
هراس داشت وبرین سوء حال بخیال خسران مآل گریه وبکا میکرد و در نهایت اتضاح ست که چنین کسیکه در جمع متاع
فانی معاندت واضحه باحکم خاص رسول ربانی علیه وآله الآف السلام ماتلیت السبع المثانی نماید و در خیبت وخسار
وتباب وتبار خود باقصی المراتب افزاید ابا میشود گفت که او بمرتبهٔ رفیعه امانت فی الاسلام واصل ولقب امین الامه
او را حاصل بود ماهذا الازعم الجاحدین الذین لایومنون وذلک ظن الذین لایوقنون احمد بن محمد بن
حنبل الشیبانی در مسند خود گفته ثنا ابوالمغیرة ثنا صفوان بن عمرو ثنا ابوحسبه مسلم بن اکیس مولی عبدالله بن عامر
عن ابی عبیدة بن الجراح قال ذکر من دخل علیه فوجده یبکی فقال ما یبکیک یا اباعبیدة فقال یبکینی ان رسول
الله صلی الله علیه وسلم ذکر یوما ما یفتح الله علی المسلمین ویفیئ علیهم حتی ذکر الشام فقال ان ینسأ فی اجلک
یا اباعبیدة فحسبک من الخدم ثلاثة خادم یخدمک وخادم یسافر معک وخادم یخدم اهلک ویرد علیهم
وحسبک من الدواب ثلاثة دابة لرحلک ودابة لثقلک ودابة لغلامک ثم هذا انا انظر الی بیتی قد امتلاء
رقیقا وانظر الی مربطی قد امتلاء دواب وخیلا فکیف القی رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد هذا وقد اوصانا
رسول الله صلی الله علیه وسلم ان احبکم الی واقربکم منی من لقینی علی مثل الحال الذی فارقنی علیها ومحب الدین الّتی
احمد بن عبدالله الطبری در کتاب الریاض النضرة گفته روی احمد فی مسنده ان اباعبیدة دخل علیه انسان وهو
یبکی فقال ما یبکیک یا اباعبیدة فقال یبکینی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر یوما ما فتح الله علی
المسلمین حتی ذکر الشام فقال ان تعش فی هلک یا اباعبیدة فحسبک من الخدم ثلاثة خادم یخدمک
وخادم یسافر معک وخادم یخدم اهلک ویرد علیهم وحسبک من الدواب ثلثة دابة لرحلک ودابة
لثقلک ودابة لغلامک ثم انا انظر الی بیتی قد امتلأ رقیقا وانظر الی مربطی قد امتلأ خیلا ودواب
فکیف القی رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد هذا وقد اوصانا رسول الله صلی الله علیه وسلم ان احبکم
الی واقربکم منی من لقینی علی الحال الذی فارقنی علیها وملا علی متقی در کنز العمال گفته عن ابی عبیدة بن الجراح الّتی
ان رجلا دخل علیه فوجده یبکی فقال له ما یبکیک یا اباعبیدة قال یبکینی ان رسول الله صلی الله علیه
وسلم ذکر یوما ما یفتح الله علی المسلمین ویفیئ علیهم حتی ذکر الشام فقال ان ینسأ الله فی اجلک یا ذکر لنا
اباعبیدة فحسبک من الخدم ثلثة خادم یخدمک وخادم یسافر معک وخادم یخدم اهلک ویرد
علیهم وحسبک من الدواب ثلاثة دابة لرحلک ودابة لثقلک ودابة لغلامک ثم هذا انا انظر الی

ابوعبیدة عن ذلك فقال المسلمون نحن دون امامنا نفدیہ بانفسنا ونفقأ عیوننا دونه فقال
صطخر عند ما نظر الی المسلمین قد هموا بقتله لا نفقأ عینه ولا عیونکم ولکن نصور صورة امیرکم علی عمود
ونصنع به مثل الذی صنعتم بصورة ملکنا فقال المسلمون ان صاحبنا ما صنع ذلك الا من غیب
نعم وانتم تریدون العمد فقال ابوعبیدة مهلا یا قوم فاذا رضی القوم بصورتی فانا اجیبهم الی ذلك ولا تتحدث
لا یتحدث القوم انا عاهدناهم فغدرنا فان هؤلاء القوم لا عقل لهم ثم اجابهم ابوعبیدة الی ذلك قال
فصورت الروم مثل صورة ابی عبیدة علی عمود له عینان من الزجاج فاقبل رجل منهم حنقا وفقأ عین الصورة
برمحه ثم رجع اصطخر الی صاحب قنسرین فاخبره بذلك فقال لقومه بهذا الامر تم لهم ما یریدون ششم
آنکه ابوعبیده و قتیکه با اهل قنسرین مصالحه کرده بود و در حمص اشتغال بغارتگری مینمود خلیفه ثانی نسبت باو ظنون متعدده
آغاز نهادند و بلا تحرج و تاثم بخاطر خطیر خود راه دادند که جبن ابوعبیده را در رسیده و او بسوی قعود عن الجهاد مائل گردیده
پس بنابرین نامه وعید آمیز و کتابی عبرت انگیز مشتمل بر زجر و ملام آن امیر جنود اسلام روانه ساختند و لوای تثریب و
تقریع آن حلیف تفریط و تضجیع بی محابا برافراختند و چون این کتاب سراسر عتاب باو واصل گردیده از ادراک تهدید
خلافت مآب مسلک ندامت گزید و پر ظاهرست که اگر ابوعبیده بنص جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم امین این امت
میبود هرگز خلافت مآب را جائز نبود که ظن ظنون بان ذوفنون نمایند و وادی تعییر و تانیب و تشویر و تثریب و بی تامل
بپیمایند و او را از جمله تارکین فرض جهاد و ناکبین طریق رشد و سداد دانند و بچنین خطیهٔ عظمی و طامهٔ کبری او را منسوب گردانند
واقدی در فتوح الشام گفته فقام ابوعبیدة علی حمص یغار یمینا وشمالا ینتظر خروج السنة ثم ینظر ما یفعل
بعد ذلك وابطأ خبر ابی عبیدة علی عمر رضی الله عنه اذ لم یر له کتابا ولا فتحا فانکر ذلك من امره وظن به
الظنون وحسب انه قد داخله جبن ورکن الی القعود عن الجهاد فکتب الیه بسم الله الرحمن الرحیم الی
ابی عبیدة بن الجراح سلام علیکم فانی احمد الله الذی لا اله الا هو واصلی علی نبیه وامرك بتقوی الله و
احذرك معصیته وانهاك ان تکون ممن قال الله فیهم فی کتابه قل ان کان اباؤکم وابناؤکم واخوانکم وازواجکم
وعشیرتکم الآیه وصلی الله علی خاتم النبیین ونفذ الکتاب الیه فلما قرأه علی المسلمین علموا انه یحرضهم
علی الجهاد ندم ابوعبیدة علی ما صالح اهل قنسرین ولم یبق احد من المسلمین الا من بکی من کتاب عمر
رضی الله عنه هفتم آنکه ابوعبیده در مخالفت جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب چنان سرگرم گشته بود که باوصف
امر آنجناب بتقلیل خدام و دواب بحدی اکثار در احراز این دو چیز نمود که خانه را از عبید و رقیق و مربط و از دواب

قدح صحت امانت ابوعبیده

صلی الله علیه و آله وسلم وصف امانت نداشت پس بطلان آن اظهر من الشمس و ابین من الامس ست و غالبا احدی از اهل سلام باین معنی رضا نخواهد داد و اگر مراد از مخصوص بودن ابوعبیده بامانت این ست که امانت او بیش از امانت دیگر اصحاب بود پس این معنی نیز ظاهر البطلان و واضح الهوان ست زیرا که هرگز عقل عاقلی از مسلمین باور نمی توان کرد که امانت ابوعبیده العیاذ بالله بر امانت نفس رسول امین جناب امیر المومنین علیه و آله سلام الله رب العالمین یا بر امانت دیگر اصحاب اطیاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم مثل سلمان و ابوذر و مقداد و عمار رضوان الله علیهم زیادت داشت و همچنین مشکل ست که اهل سنت بمقابلهٔ اهل حق بصراحت اعتراف نمایند که ابوعبیده از حضرت شیخین زیاده تر امین بود گو محتمل ست که نسبت بخلیفهٔ ثالث که خیانات شان در اموال خدا و حقوق مسلمین طشت از بام افتاده میباشد معترف گردند و هرگاه حال برین منوال است و مزیت ابوعبیده در صفت امانت بر سائر اصحاب مسلّم نیست چگونه صحیح خواهد شد که او را العیاذ بالله باب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم در امانت گردانند و یکی از ابواب مدینهٔ علم دانند خامسًا قول عاصمی و الامانة لا تؤدی الا بالعلم ممنوع ست زیرا که قطع و یقین ست که بسیاری از عوام اهل اسلام اداے امانت مینمایند حالانکه بهرهٔ از علم ندارند بلکه شکی نیست درینکه بسیاری از کفار نیز ادای امانت میکنند و بعد شان از علم اوضح و اظهر ست پس بعد تسلیم مودی امانت بودن ابوعبیده از کجا ثابت توان کرد که ادای امانت از ابوعبیده بوجه علم صورت میگرفت سادسًا قطع نظر ازینهمه کرده میگوئیم که اگر ابوعبیده باب مدینهٔ علم میبود در امانت لابد از و اخبار و آثار امانت بامت میرسید و احکام و اوامر آن بذریعهٔ او منقول و ماثور میگردید بلکه می بایست که کل آن و اقلا شطر و افر و جزو اعظم آن از طریق ابوعبیده مروی شود لیکن چون احادیثی که متعلق باحکام امانت بوده باشد بنهج مذکور از و ماثور نگردید و احدی از اهلسنت ادعا نکرده که احکام و اوامر امانت در مذهب اهلسنت ماخوذ از ابوعبیده است لهذا معلوم شد که ادعای عاصمی درین باب بعید از حق و صواب بلکه عین خطای موروث تباب ست سابعًا اگر گیریم که ابوعبیده باوصف بابیت او در امانت بوجه من الوجوه احکام و اوامر امانت علی النهج المذکور ماثور نشد لیکن کم از کم ظهور اعلام و آثار امانت از افعال ابوعبیده که دلیل بابیت او در امانت بوده باشد لازم بود حالانکه از سیرت ابوعبیده اعلام و آثار امانت که دلیل بابیت او باشد پیدا نیست و من ادعی فعلیه الاثبات بروایات الثقات للاثبات ثامنًا اگر ازینهم درگذریم پس آیا کسی که باب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم در امانت بوده باشد برای او لازم نیست که دامن او از تلوث بخیانت بری و وجود او از لباس صیانت عاری بوده باشد بلی والله لکن اگر در سیرت ابوعبیده نیک بنگری و تعمق را کار فرما شوی بلکه اگر بنظر غیر غائر هم به بینی دلائل خیانت و مخائل صیانت او بسیار از بسیار بتو مشهود خواهد افتاد و قد اریناک شطرا منها عما قریب فخذها اخذ حنیذ اریب بالجملة بودن ابوعبیده

بیتی قد امتلأ ذیقا وانظر الی مویطلی قد امتلأ خیلا ودواب فکیف القی رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد هذا وقد عهد الینا رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ان احبکم الی واقربکم منی من لقی علی مثل الحال التی فارقنی علیها کما ایضا وازغرائب تدلیسات وعجائب تلبیسات حضرات سنیه این ست که باوصف این چنین انهماک
ای اخرجه ابن عساکر فی تاریخه ۱۲
ابوعبیده در جمع زخارف دنیای فانیه برای اثبات زهد خشک او بعض روایات واضحة البطلان جالبة للهوان وضع کرده اند که آثار اختلاق و افترا و مخائل افتعال واجترا از ان بر ناظر بصیر بنهایت واضح و مستنیر ست محب طبری در کتاب الریاض النضره گفته ذکر زهده عن عروة بن الزبیر قال لما قدم عمر بن الخطاب الشام تلقاه امراء الاجناد وعظماء اهل الارض فقال عمر این اخی قالوا من قال ابوعبیدة قالوا یاتیک الان فلما اتاه نزل فاعتنقه ثم دخل علیه بیته فلم یر فی بیته الا سیفه وترسه ورحله فقال له عمر الا اتخذت ما اتخذ اصحابک فقال یا امیر المؤمنین هذا یبلغنی المقیل خرجه فی الصفوة والفضائلی وزاد بعد قوله یاتیک الان فجاء علی ناقة مخطومة بحبل وفی روایة ان عمر قال له اذهب بنا الی منزلک قال وما تصنع ما ترید الا ان تنغص عیشک علی قال فدخل منزله فلم یر شیئا قال این متاعک فانی ما اری الا لبدا وصحفة وسیفا وانت امیر اعندک طعام فقام ابوعبیدة الی جونة فاخذ منها کسرات فبکا عمر فقال له ابوعبیدة قد قلت لک ستنغص عیشک علی یا امیر المؤمنین یکفیک ما یبلغک المقیل فقال عمر غرتنا الدنیا کلنا غیرک یا اباعبیدة و بکمال وضوح ظاهر ست که هرگاه جد و جهد ابوعبیده در جمع متاع زندگانی و گرد آوری زینت سرای فانی بحدی رسیده باشد که ارشاد خاص جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم مانع و رادع او ازین تهمت سیئه نشود کی باور توان کرد که اینچنین روایات که محب طبری ذکر کرده حظی از صحت دارد و حیرتم بسوی خود میکشد که چگونه محب طبری در ایراد روایت آخره راه تجوز رفته و در جوش اثبات زهد ابوعبیده از ثبوت اعتراض دیگر اصحاب بدنیای سراسر الدغا خبری نگرفته چه از کلام حضرت خلیفهٔ ثانی که در آخر این روایت آورده اند صراحة واضح و نمایان ست که غیر از ابوعبیده دیگران همه بخدائع دار الغرور مغرور گردیدند و بجز او جمله ایثار زهج دار ناپایدار گزیدند و این معنی چنانچه می بینی مخبر از قدح عظیم و جرح فخیم در خود خلافت مآب و سائر اصحاب ست و کسی که در اطرای ابوعبیده راضی باین خطب فادح و طعن قادح بوده باشد مصداق بنی قصرا و هدم مصرا خواهد بود و از کمال مجازفت و رقاعت و نهایت حماقت و خلاعت خود کشف غطا خواهد نمود رابعا آنچه عاصمی ادعا کرده بود تسلیم این حدیث موضوع نیز حاصل شدنی نیست زیرا که مخصوص بودن ابوعبیده بامانت اگر معنی آن این ست که بجز ابوعبیده دیگری از اصحاب جناب رسالتمآب

لقینی

فتح حدیث امانت ابوعبیده

ابی ذر رضوان الله علیه اگرچه مسلم قاطبهٔ اهل اسلام ست لیکن ظاهرست که اینهمه شرف وکرامت ایشانرا از بارگاه جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم حاصل شده وهرگز عظمت وجلالت شان بحدی نرسیده است که باوجود مسعود جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم متحد شوند وباب مدینه چنانچه درنهایت ظهورست متحد با مدینه میباشد پس اقدام بر اثبات این معنی که حضرت ابی ذر رض باب مدینهٔ علم بود یقیناً داخل جسارت ست وکار ارباب معرفت ونصفت نیست آری اعاظم فضائل ومراتب وعمدهٔ محامد ومناقب حضرت ابی ذر رضوان الله علیه اخلاص مودت ومحبت وامحاض انقیاد وطاعت اهلبیت نبوت علیهم الصلوة والسلام میباشد وجملهٔ مکارم ومآثر وقاطبهٔ محاسن ومفاخر ایشانرا از کمال محبت اهلبیت نبوت ومعدن رسالت علیهم الآف التحیة والسلام من الملک المنعام حاصل شده لهذا هیچ عاقلی که عارف بمرتبه وشان با فضل تجویز نخواهد کرد که ایشان در فضائل خاصهٔ اهلبیت علیهم السلام مشارکت داشته باشند وظاهرست که باب مدینهٔ علم بودن از فضائل خاصهٔ اهلبیت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ست که دران از مشارکت غیری مامون میباشد واحادیثی که شاهد این مدعاست شطری ازان در مؤیدات حدیث مدینة العلم سابقاً منقول شده فلا نعید هل عنها خامساً باب بودن حضرت ابی ذر رضوان الله علیه در زهد علی الفرض موقوف بران ست که حضرت ابی ذر رض در زهد بالاتر از جمیع اصحاب آنجناب بوده باشند وهرچند کمال زهد حضرت ابی ذر رضوان الله علیه نزد ارباب ایمان بلکه سائر اهل اسلام مقبول ومسلم ست لیکن بلوغ مرتبهٔ شان بمرتبهٔ زهد جناب امیرالمؤمنین علیه السلام هرگز مسلم نیست فضلاً عن کونه ازهد منه واحدی از اهل اسلام چه جای اهل ایمان اقدام برین ادعای غیر صحیح نخواهد کرد پس چگونه روا خواهد شد که باوجود جناب امیرالمؤمنین علیه السلام حضرت ابی ذر رض را در زهد باب مدینهٔ علم خوانند دوم آنکه کثرت فضائل حضرت ابی ذر رضوان الله بلا ریب واستنکار متلقی بالقبول واحادیث عظیمهٔ مناقب شان در کتب واسفار فریقین بتوفر واکثار ماثور ومنقول ست وبحمد الله المنان اهل الحق والایقان این صحابی جلیل الشان را از جملهٔ اعلام وارکان میدانند وبرتمامی اهل اسلام در تعظیم واکرام شان سابق الاقدام هستند لیکن احادیث تشبیه ایشان بحضرت عیسی بن مریم علی نبینا وآله وعلیه السلام که در طرق اهلسنت وارد شده مسلم اهل الحق نیست وآنرا از متفردات اهلسنت میدانند وانشاء الله تعالی در مجلد آتی خواهی دانست که تشبیه غیر معصوم بنبی معصوم جائز نیست واین معنی بحسب افادات اهلسنت محقق ست پس حدیثی که عاصمی درین کلام خود ذکر کرده مقبول نخواهد بود سوم آنکه حدیثی که عاصمی درینجا ذکر کرده در مشاهیر کتب واسفار احادیث واخبار سنیه بنظر نحیف نرسیده وآنچه در کتب مشهورهٔ اهلسنت متعلق بتشبیه زهد حضرت ابی ذر رض بزهد حضرت عیسی علیه السلام موجود میباشد چند روایت ست که درینجا ثبت میشود ترمذی در صحیح خود گفته حدثنا العباس العنبری

باب مدینۂ علم چنانچہ مزعوم مشوم عاصمی ست در نہایت بطلان و فساد و غایت انخرام و انہدادست اما آنچہ عاصمی
آخر کلام خود در باب برگزیدۂ جناب باری حضرت ابی ذر غفاری رض افادہ نمودہ پس متعلق بآن چند امر قابل بیان ست اول آنکہ
مقتضای سیاق کلام عاصمی چنانچہ بر ارباب الباب محتجب نیست آن بود کہ او حضرت ابی ذر رضوان اللہ علیہ را مثل دیگر اصحاب
بابی از ابواب مدینۂ علم قرار میداد لیکن ظاہر کلام او ثم قال لابی ذر فی غیر ھذا الحدیث من اراد ان ینظر الی بعض زھد
عیسی فلینظر الیہ فینبغی ان یکون لہ باب فی الزھد من تلک المدینة دلالت بران دارد کہ نزد او حاصل بودن بابی در
زہد از مدینۂ علم برای حضرت ابی ذر رض سزاوار ست نہ آنکہ حضرت ابی ذر رض خود باب مدینۂ علم در زہد بودہ باشد پس اگر فی الواقع
مقصود عاصمی ہمین ست کہ در حق حضرت ابی ذر رض ثابت نماید کہ در زہد بابی از مدینۂ علم برای شان مفتوح بود و باین سبب
آنجناب در زہد مرتبہ عالیہ داشت نہ آنکہ آنحضرت خود باب مدینۂ علم در زہد باشد پس این معنی ہرگز منافی مطلوب اہل حق
نیست چہ ایشان علو مرتبہ حضرت ابی ذر رض را در جملۂ صفات ایمان خصوصا در زہد بکمال اذعان تسلیم میکنند و میدانند کہ چون
حضرت ابی ذر رض حسب ارشاد جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ الاطیاب فمن اراد العلم فلیأت الباب اتیان مدینۂ علم من
قبل الباب نمودہ بودند و در جملۂ امور اتباع و اقتفای آثار باب حقیقی مدینۂ علم اعنی جناب امیر المومنین علیہ السلام میفرمودند
لہذا ایشان را در تمامی صفات ایمان عموما و در صفت زہد خصوصا ذروۂ عالیہ حاصل بود و آثار نہایت زہد و ورع آنجناب کہ
بنہج خاص در زمان خلیفۂ ثالث اہلسنت حضرت عثمان غنی جلوہ گر گردیدہ است در کتب اخبار و آثار مسطور و مزبور ست
و شعاشع تذکار آن ہنوز عیون سنیہ را خیرہ و زمین و زمان را در انظار این حضرات تیرہ میگرداند و اگر مقصود عاصمی ازین کلام
این ست کہ مذکور شد بلکہ میخواہد کہ بودن حضرت ابی ذر رض باب مدینۂ علم در زہد ثابت گرداند و تغییر اسلوب عبارت محض برای
تفنن کردہ است و مطلوب او از حصول باب زہد برای حضرت ابی ذر رض باب بودن آنحضرت ست در زہد علی سبیل المجاز پس
فی الحقیقة محل کلام ست زیرا کہ اولا چون مدینۂ علم ذات قدسی سمات جناب سرور کائنات علیہ و آلہ الآف التحیات می باشد و
عظمت و جلالت این مدینہ بحدی رسیدہ است کہ عقل بشری از ادراک کنہ آن عاجز و قاصر ست لہذا ہرگز کار اہل ایمان نیست
کہ احدی از اصحاب آنجناب را ولو کان کثیر الفضائل والسوابق معظما بین الانام والخلائق بی توقیف صریح و تنصیص
صحیح خود آنجناب باب این مدینہ قرار دہند پس عزم عاصمی کہ جناب ابی ذر رض را از ابواب مدینۂ علم قرار دہد ہرگز نزد ارباب
معرفت ممدوح و محمود نخواہد بود ثانیا باب مدینۂ علم بودن شرفی ست کہ مثبت عصمت میباشد کما دریت فیما سبق و ہرچند
عظمت و جلالت حضرت ابی ذر رض مسلم فریقین ست لیکن احدی از علمای اہل اسلام قائل بعصمت آنحضرت نشدہ پس چگونہ
اقدام عاصمی بر اثبات بودن حضرت ابی ذر رض باب مدینۂ علم مستحسن خواہد شد ثالثا عظمت و جلالت و رفعت و نبالت حضرت

ولاحقه ما انشاء الله تعالی نزد ممعن بصیر بمنجلی و متبین ست پنجم آنکه حدیث ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء اصدق من ابی ذر بلاریب دلیل کمال حضرت ابی ذر رض در صدق میباشد لیکن این معنی مستلزم آن نیست که آنحضرت باب مدینهٔ علم هم قرار داده شود ومن ادعی فعلیه البیان ششم آنکه این حدیث شریف که متفق علیه فریقین ومسلم بین الحزبین ست بطرق متعدده و الفاظ شتی در مشاهیر اسفار اجله احبار وحفاظ کبار مسرود وموجود ست لیکن عاصمی در ایراد آن تصرف غریبی نموده بجای اقلت الغبراء جملهٔ حملت الارض که اثری ازان در هیچ طریق از طرق این حدیث نیست وارد کرده وباین تصرف بیجا صل این حدیث شریف را که در فصاحت الفاظ وجزالت معانی وبراعت نظم از جملهٔ دلائل بهره بر کمال بلاغت افصح من نطق بالضاد میباشد بی لطف گردانیده هفتم آنکه قول عاصمی فجعل له بابین باب الصدق وباب الزهد شامل قولین سابقین دو احتمال دارد یکی آنکه مقصود انفتاح باب صدق وباب زهد برای حضرت ابی ذر رضوان الله علیه باشد واین معنی منافی مذهب اهل حق نیست کما اشرنا الیه سابقا زیراکه نزد ایشان انفتاح ابواب این کمالات برای حضرت ابی ذر بسبب امتثال امر فلیأت الباب العلم فلیأت الباب صورت گرفته وهرکه دارای شطری از درایت بوده باشد بیقین میداند که چون حضرت ابی ذر در مدینهٔ علم از باب آن داخل شدند لهذا باین صفات کمال فائز شدند واز همین جاست که حضرت ابی ذر معترف بکمال عظمت منزلت وجلال مرتبت باب حقیقی مدینهٔ علم جناب امیر المومنین علیه السلام ودیگر اهلبیت نبوت ومعدن رسالت بودند وانقطاع شان بسوی این حضرات اظهر من الشمس وابین من الامس ست واحتمال دیگر درین قول عاصمی این ست که مقصود او اثبات بودن حضرت ابی ذر باب مدینهٔ علم در صدق وزهد بوده باشد واین معنی البته نزد اهل حق مقبول نیست وبعض دلائل آن قریبا گذشته وبراهین عدیدهٔ نفی آن از تقریرات سابقه ولاحقه متضح ومتبین میگردد کما لا یخفی علی المتدرب الماهر واللقف الخابر هشتم آنکه قول عاصمی والزهد جامع للعلم کله مسلم ارباب معارف وعلم ومقبول اصحاب عقول وحلوم نیست زیراکه بسیاری از علوم حقه است که زهد متعلق بآن نمیشود مثل علم بکوائن غابره ووقائع آتیه واخبار بالغیب وغیر ذلک وهرگز لازم نیست که کسی که زاهد باشد باین علوم هم متصف باشد کما هو ظاهر کل الظهور پس چگونه مستقیم خواهد شد ادعای این معنی که حضرت ابی ذر بسبب زهد خود دارای تمام علم بود نهم آنکه اگر حضرت ابی ذر بسبب زهد خود جامع تمام علم باشد لازم آید مساوات او با جناب امیر المومنین علیه السلام در علم حالانکه احدی از ارباب خبرت وتحقیق التزام باین امر غیر واقع نخواهد کرد چه اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از تمامی اصحاب بادلهٔ بسیار وشواهد بیشمار ثابت ست وقد مضی منها ما هو شفاء وسیاتیک ما یقصر عنه باع الاحصاء دهم آنکه اگر زهد حضرت ابی ذر جامع تمام علم باشد لازم آید مساوات آنحضرت با جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در علم زیراکه مفاد حدیث مدینهٔ علم هم همین ست که آنجناب جامع کل علم بود پس هرگاه

حدثنا النضر بن محمد حدثنا عکرمة بن عمار حدثنی ابو زمیل هو سماك بن الولید الحنفی عن مالك بن مرثد عن ابیه عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء من ذی لهجة اصدق ولا اوفی من ابی ذر شبه عیسی بن مریم علیه السلام فقال عمر بن الخطاب کالحاسد یا رسول الله افتعرف ذلك له قال نعم فاعرفوه له قال هذا حدیث حسن غریب من هذا الوجه وقد روی بعضهم هذا الحدیث فقال ابوذر یمشی فی الارض بزهد عیسی بن مریم علیه السلام وابن عبد البر قرطبی
ای الترمذی ۱۲

در استیعاب بترجمهٔ حضرت ابی ذر رض در باب الجیم گفته وروی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال ابوذر فی امتی شبیه عیسی بن مریم فی زهده ونیز ابن عبد البر در استیعاب بترجمهٔ حضرت ابی ذر در باب الذال من الکنی گفته وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوذر فی امتی علی زهد عیسی بن مریم وملا علی متقی در کنز العمال گفته ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء علی ذی لهجة اصدق من ابی ذر من سره ان ینظر الی زهد عیسی بن مریم فلینظر الی ابی ذر ابن سعد عن مالك بن دینار مرسلا ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء علی ذی لهجة اصدق من ابی ذر ثم رجل بعدی من سره ان ینظر الی عیسی بن مریم زهدا وسمتا فلینظر الی ابی ذر ابن عساکر عن الهجیم بن قیس مرسلا پس عجب ست که چرا عاصمی این روایات مشهوره را که نزد علمای مذهب او متداول النقل ست ترک نموده بروایتی غریب که اثری ازان در کتب مشاهیر موجود نیست متمسک گردیده حالانکه این روایات مشهوره انفع بمطلوب او بود نسبت بروایتی که ذکر کرده چه این روایات چنانچه می بینی دلالت بران دارد که زهد حضرت ابی ذر با زهد حضرت عیسی علیه السلام کلا مشابهت داشت وروایتی که ذکر کرده مدلول آن مشابهت زهد حضرت ابی ذر با بعض زهد حضرت عیسی علیه السلام میباشد وبینهما بون بعید بالجمله حدیث تشبیه زهد ابی ذر با زهد حضرت عیسی بهر نهج که مروی باشد مقبول نیست ولفظی که عاصمی درین باب ذکر کرده بالمره شاذ ست چهارم آنکه قول عاصمی وجعل له ایضا باب الصدق فقوله صلی الله علیه ما حملت الارض ولا اظلت الخضراء ذا لهجة اصدق من ابی ذر مثل قول سابق محتمل وجهین ست پس اگر مطلوب عاصمی صرف اثبات انفتاح باب صدق از مدینهٔ علم برای حضرت ابی ذر رضوان الله علیه میباشد احدی از اهل حق مخالفت با و نخواهد کرد چه کمال آنحضرت در صفت صدق مسلم قاطبه اهل اسلام ست اگرچه حضرت خلیفهٔ ثالث سنیه درین امر واضح نیز کلام داشتند وبهمت عالی نهمت خود بر تکذیب وتعییر آن خاصهٔ رب قدیر برمیگماشتند لیکن اگر مقصود عاصمی اثبات آن ست که حضرت ابی ذر رضوان الله علیه باب مدینهٔ علم بود در صدق پس البته مقبول نیست بوجوه عدیده وبراهین سدیده که شطری ازان قریبا در بیان زهد گذشته وبسیاری ازان از تقریرات سابقه

وسعت جنت نیست بلکہ تعیین آن بلحاظ بعض افعال خیر ست کہ از اہل جنت در دار دنیا بعمل می آید پس کمال عجب ست کہ
طبعی چگونہ ازین امر مخصوص و وجہ منصوص اعراض ورزیدہ ابواب ثمانیہ جنت را مبنی بر وسعت میدانند و کمال وسعت
نظر خویش در اخبار و احادیث مذہب خود بجد وضوح میرساند حالا شطری از عبارات کتب و اسفار احبار کبار سنیہ
کہ متعلق باین باب ست باید شنید علامہ جلال الدین سیوطی در کتاب البدور السافرہ فی امور الآخرہ گفتہ باب عدد
ابواب الجنة واسمائها قال الله تعالى وسيق الذين اتقوا ربهم الى الجنة زمرا حتى اذا جاؤها وفتحت ابوابها اخرج الشيخان
عن سهل بن سعد ان رسول الله صلعم قال في الجنة ثمانية ابواب منها باب يسمى الريان لا يدخله الا الصائمون وفي لفظ
ان في الجنة بابا يقال له الريان يدخل منه الصائمون يوم القيمة لا يدخل معهم احد غيرهم يقال اين الصائمون فيدخلون
منه فاذا دخل اخرهم اغلق فلم يدخل منه احد واخرج الطبراني في الاوسط من حديث ابي هريرة نحوه واخرج الشيخان
عن ابي هريرة عن رسول الله صلعم قال من انفق زوجين من ماله في سبيل الله دعي من ابواب الجنة وللجنة ابواب فمن
كان من اهل الصلوة دعي من باب الصلوة ومن كان من اهل الصيام دعي من باب الريان ومن كان من اهل الصدقة دعي
من باب الصدقة ومن كان من اهل الجهاد دعي من باب الجهاد الخ ونیز جلال الدین سیوطی در در منثور تفسیر آیہ حتى
اذا جاؤها وفتحت ابوابها گفتہ اخرج البخاري ومسلم والطبراني عن سهل بن سعد رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله
عليه وسلم قال في الجنة ثمانية ابواب منها باب يسمى الريان لا يدخله الا الصائمون واخرج مالك واحمد والبخاري ومسلم و
الترمذي والنسائي وابن حبان عن ابي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من انفق زوجين من ماله
في سبيل الله دعي من ابواب الجنة وللجنة ابواب فمن كان من اهل الصلوة دعي من باب الصلوة ومن كان من اهل الصيام
دعي من باب الريان ومن كان من اهل الصدقة دعي من باب الصدقة ومن كان من اهل الجهاد دعي من باب الجهاد الخ
ونیز دران گفتہ واخرج ابن ابي حاتم عن ابن عباس رضي الله عنهما قال للجنة ثمانية ابواب باب للمصلين وباب للصائمين
وباب للحاجين وباب للمعتمرين وباب للمجاهدين وباب للذاكرين وباب للشاكرين واخرج احمد عن ابي هريرة قال قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم لكل عمل اهل من ابواب الجنة يدعون منه بذلك العمل ومحی الدین نووی در منہاج شرح صحیح مسلم
گفتہ قوله صلى الله عليه وسلم من باب كذا ومن باب كذا فذكر باب الصلوة والصدقة والصيام والجهاد قال القاضي وقد
جاء ذكر بقية ابواب الجنة الثمانية في حديث اخر في باب التوبة وباب الكاظمين الغيظ والعافين عن الناس وباب
الراضين فهذه سبعة ابواب جاءت في الاحاديث وجاء في حديث السبعين الفا الذين يدخلون الجنة بغير حساب
انهم يدخلون من الباب الايمن فلعله الباب الثامن وقسطلانی در ارشاد الساری گفتہ وفي نوادر الاصول من ابواب الجنة

حضرت ابوذر ہم جامع تمام علم باشد مساوات علم او با علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ثابت باشد واین معنی نفی قاطبه اهل اسلام ست بالجمله عاصمی درین کلام منحل النظام بمحض تشهی نفس برای مدینهٔ علم ابواب عدیده فرض نموده خود را عرضهٔ تعبیرات فاضحه وتندیدات لائحه فرموده غرائب افادات وطرائف افاضات بر منصهٔ شهود نهاده داد تهجم بین وتهجس غیر هین داده پس اولیای عاصمی را لازمست که یا در صدد اصلاح کلامش برایند وانچه درین مقام افاده نموده است تنقیحش برارباب تحقیق واضح نمایند یا ازین تقریر پر تزویرش دست در کشند وباذعان امر حق واضح وعیان ذائقهٔ عرفان بچشند وحسین بن عبد الله بن محمد الطیبی در تاویل حدیث انا دار الحکمة طرفه کلامی بر زبان آورده که مایهٔ کمال استعجاب واستغراب اولی الالباب ست چنانچه در کاشف شرح مشکوة گفته قوله وعلی بابها الحل لشیعة تتمسك بهذا التمثیل ان اخذ الحکمة والعلم مختص به رضی الله عنه لا یتجاوز الی غیره الا بواسطته رضی الله عنه لان الدار انما یدخل فیها من بابها وقد قال تعالی لیس البر بان تاتوا البیوت من ظهورها ولکن البر من اتقی واتوا البیوت من ابوابها ولا حجة لهم فیه اذ لیس دار الجنة باوسع من دار الحکمة ولها ثمانیة ابواب واین مقال تسویل اشتمال که طیبی آنرا بمقابلهٔ احتجاج واستدلال اهل حق آورده چنانچه می بینی قابل اعتنای ارباب کمال نیست زیرا که مقصود طیبی ازان این ست که چون دار جنت از دار حکمت اوسع نیست وباوصف این معنی هشت باب دارد پس دار حکمت که اوسع از دار جنت نیست هشت باب بلکه بیشتر خواهد داشت وهرگاه برای دار حکمت بودن ابواب متعدده لازم شد پس ماسوای جناب امیر المومنین علیه السلام دیگر اصحاب نیز ابواب آن خواهند بود واخذ حکمت وعلم مختص بآنجناب نخواهد بود وهو المطلوب واین کلام فاسد النظام مخدوش ست بوجوه متکاثره که بسیاری ازان از تقریرات سابقه واضح وآشکارست لیکن درینجا بلحاظ مناسبت مقام بر ذکر بعض وجوه اکتفا میرود اول آنکه وسعت داری هرگز مستلزم این معنی نیست که برای آن دار بیش از یک باب بنا کنند بلی انچه لازم ست این ست که اتساع باب را بمناسبت اتساع دار قرار دهند ودرین امر شکی نیست که اتساع باب دار حکمت بمناسبت اتساع دار حکمت واقع شده ووسعت این باب بحدی رسیده که عقول عقلا وحکما از فهم آن خاسر وعبارات فصحا وبلغا در بیان مقدار آن عاجز وقاصرست وبحمد الله تعالی صحت این کلام نحیف علاوه بر ادلهٔ متکاثره وبراهین متناصره که در مابعد ان شاء الله تعالی مذکور خواهد شد از افادهٔ علامه ابن حجر مکی واضح وظاهرست حیث قال فی المنح المکیة کما علمت سابقا مما یدل علی ان الله سبحانه اختص علیا من العلوم بما تقصر عنه العبارات قوله صلعم اقضاکم علی وهو حدیث صحیح لا نزاع فیه وقوله انا دار الحکمة وروایة مدینة العلم وعلی بابها دوم آنکه از اخبار متکاثرهٔ اهلسنت واضح ولائح ست که تعیین ابواب جنت بلحاظ

کسی دیگر قابلیت این منصب جلیل داشته باشد خصوصاً مثل حضرات ثلثه و احزابهم که جهالات متکاثره و عمایات متوافره شان مثل قطع لیل مظلم و زلف دامس مدلهم موحش هر خبیر و کبیرست و بُعد شان از ساحت علیای علم و حکمت حضرت بشیر و نذیر علیه و آله سلام الملک القدیر کالصبح الجشیر نزد ناظر بصیر واضح و مستنیرست و بعد ازین سزاست اگر اهل حق باطیبی و احزاب او از در تبکیت و افحام و تسکیت و الزام بصد محاجه ظاهره و مخاصمه قاهره برآیند و گویند که بی شک دار حکمت از دار جنت اوسع ست و ما تعدد ابواب دار حکمت را نیز مسلم میداریم و میگوئیم که اگر دار جنت هشت باب دارد دار حکمت دوازده باب دارد لیکن اگر شما مدعی اسلام و تسلیم هستید و در ادعای خود صادق میباشید میباید که برای اخذ علم و حکمت بر همین ابواب اثنی عشر رو آرید و هرگز ازین ابواب بدیگر ابواب تباب تجاوز نکنید زیرا که دار حکمت خود بلسان مقال فضلا عن لسان الحال شما را بسوی این ابواب دعوت مینماید و ارشاد میکند هم ابواب العلم فی امتی من تبعهم نجا و من اقتدی بهم هدی الی صراط مستقیم و بنص صریح میفرماید فهم الباب المبتلی به من اتاهم نجا و من اباهم هوی و باعلان تمام واضح می گرداند که مثل اهل بیتی فیکم مثل باب حطة من دخله غفر له مگر حیف ست که شما این ارشادات خاصه و دیگر افادات ناصه دار حکمت میشنوید و باز متنبه نمیشوید و این ابواب شارعه را که بنص خود دار حکمت مثل باب حطه می باشند میگذارید و روی سجود بابواب تباب می آرید و همت خود را بر فرض این ابواب منحوته در دار حکمت و مدینه علم بر میگمارید و ابدا ملتفت نمی شوید باینکه فرض مداخل سفه و جهل در دار حکمت و مدینه علم از اقبح ضلالات ست و فتح ابواب نار در مدینه جنت از انکر محالات و عجب بالای عجب این ست که شما بر محض اعراض از ابواب اثنی عشر دار حکمت و مدینه علم اکتفا و اقتصار نمیکنید بلکه جوامع همم قاصره خود را مصروف مینمائید در اینکه این ابواب شارعه دار حکمت و مدینه علم مسدود گردد و ابواب مفضیه الی التباب که شما از طرف خود درین دار و مدینه فرض میکنید مفتوح شود و نمی دانید که اول الابواب الاثنی عشر که باب الابواب ست چنان مرتبه عظمی نزد مدینه علم و دار حکمت داشت بلکه بحدی مقرب بارگاه صمدی بود که باب دار آنجناب که در خانه خدا بود هنگام سد جمیع ابواب اصحاب باذن رب الارباب مفتوح ماند پس سعی باطل شما درین باب وجهد لا حاصل در سد این ابواب مصداق قول خداوند عالم ست یریدون لیطفئوا نور الله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون پنجم آنکه مفاد ظاهر حدیث انا دار الحکمة و علی بابها وحدت باب دار حکمت ست پس اگر بوجه من الوجوه ابواب متعدده برای آن قرار داده شود میباید که آن ابواب بنحوی بوده باشند که تعدد شان راجع بوحدت گردد و پر ظاهرست که اگر بفرض محال اصحاب

باب محمد صلی الله علیه وسلم وهو باب الرحمة وهو باب التوبة وسائر الابواب مقسومة علی اعمال البر باب الزکوة باب الحج باب العمرة وعند عیاض باب الکاظمین الغیظ باب الراضین الباب الایمن الذی یدخل منه من لا حساب علیه وعند الآجری عن ابی هریرة مرفوعا ان فی الجنة بابا یقال له الضحی فاذا کان یوم القیمة ینادی مناد این الذین کانوا یدیمون صلوة الضحی هذا بابکم فادخلوا منه وفی الفردوس عن ابن عباس یرفعه للجنة باب یقال له الفرح لا یدخل منه الا مفرح الصبیان وعند الترمذی باب للذکر وعند ابن بطال باب الصابرین والحاصل ان کل من اکثر نوعا من العبادة خص بباب یناسبها ینادی منه جزاء وفاقا وقل من یجتمع له عمل جمیع انواع التطوعات ثم ان من یجتمع له ذلک انما یدعی من جمیع الابواب علی سبیل التکریم والا فالدخول انما یکون من باب واحد وهو باب العمل الذی یکون اغلب علیه سوم آنکه جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ذات عالی صفات خود را چنانچه بدار حکمت معبر فرموده اند همچنین بمدینهٔ جنت نیز تعبیر فرموده اند و بر ظاهر است که آنجناب هرگز ازین معنی غافل نبودند که جنت ابواب ثمانیه دارد و اوسع بودن ذات بابرکات خود از جنت نیز بر آنجناب واضح بود و با اینهمه درین حدیث صرف جناب امیر المومنین علیه السلام را باب مدینهٔ جنت قرار داده اند پس اقدام طیبی در شرح حدیث انا دار الحکمة بر اثبات تعدد ابواب بغرض حمایت حمای اصحاب مورث عجب عجاب ست سبحان الله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب صراحةً خود را بمدینهٔ جنت تشبیه دهند و با وصف ملاحظه تعدد ابواب جنت و اوسعیت خود از جنت جز یک باب برای خود ذکر نفرمایند و طیبی با آنهمه وسعت نظر و ثقوب بصر ازین حدیث بی خبر باشد و در بیان معنی حدیث انا دار الحکمة راه دور و دراز مقایسهٔ دار حکمت با دار جنت پیموده بغرض باطل خود ابواب متعدده برای دار حکمت قرار دهد و منت عظیمه بر جان دلدادگان اصحاب نهد و ازینجا بنهایت وضوح متحقق گشت که مقایسهٔ دار حکمت با دار جنت که طیبی باختراع آن نزد اتباع خود گویا گوی بلاغت ربوده و بذریعهٔ آن قصد اثبات تعدد ابواب دار حکمت نموده هرگز فتح باب مقصود او نمی نماید بلکه ازین مقایسه کمال مجانبت او از تتبع آثار و اخبار بر می آید چهارم آنکه اگر برای دار حکمت ابواب متعدده بوده باشد آن ابواب بجز ذوات مقدسهٔ ائمهٔ طاهرین سلام الله علیهم اجمعین دیگر اشخاص نمیتوانند شد زیرا که خود جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم این حضرات را ابواب علم فرموده است کما سبق و نیز در حق ایشان فرموده فهم الباب المبتلی به من اتاهم نجی ومن اباهم هوی و نیز در حق ایشان فرموده مثل اهل بیتی فیکم مثل باب حطة من دخله غفر له و در باب دیگران مثل این نص معدوم و مفقود ست و علاوه بران موانع عدیده و حواجز شدیده مثل عدم عصمت و ظهور مفضولیت و غیر آن در ایشان متعدد و موجود پس هرگز بعقل عاقلی راست نمی آید که با وجود ائمهٔ طاهرین معصومین علیهم آلاف سلام رب العالمین که در کلام نبوی ابواب علم و الباب المبتلی به الناس و مثل باب حطه بودن شان مصرح و منصوص ست

وطهر هو تطهیرا و در حدیث باب حطه که مؤید حدیث مدینة العلم میباشد نیز جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بسبب تعیین
تمام وگاهی محض جناب امیر المؤمنین علیه السلام را باب حطه فرموده وگاهی تمامی اهلبیت علیهم السلام را مثل باب حطه قرار داده
وقد مرت طرق هذا الحدیث الجلیل مستوفاة فیما سبق بالتفصیل و ازینجاست که هرگاه جناب امیر المؤمنین علیه السلام
تمثیل خود بباب حطه بیان فرمود در کلام معجز نظام خود لفظ مثلنا که مشتمل بر ضمیر جمع ست آورد تا اشاره باشد باینکه
آنحضرت با دیگر اهلبیت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم درین باب متحد ست علامه سیوطی در تفسیر در منثور گفته
اخرج ابن ابی شیبة عن علی بن ابی طالب قال انما مثلنا فی هذه الامة کسفینة نوح وکباب حطة فی بنی اسرائیل
وبحمد الله المعین ازین تقریر متین وتبیین رزین واضح ومستبین گردید که اگر اهل حق بگویند که دار حکمت ومدینهٔ علم باب واحد
دارد هم بجاست واگر گویند که دار حکمت ومدینهٔ علم ابواب اثنی عشر دارد نیز رواست ودر هر دو صورت از دائرهٔ اتباع
آثار خود دار حکمت ومدینهٔ علم بیرون نخواهند شد واین معنی بفضل وانعام الهی وبتائید کلام رسالت پناهی از خصوصیات
خاصهٔ اهل حق ست که مخالفین را در باب ابواب منحوتهٔ خود که مصداق اتعبدون ما تنحتون میباشند بسوی آن راهی
نیست ودر ادعای مثل آن برای مقصود نا محمود خود از لزوم تناقض وتنافر وتهافت وتناکر پناهی نه والله یختص
برحمته من یشاء وذلک فضل الله یؤتیه من یشاء واز آیات باهرهٔ علو امر حق وبینات زاهرهٔ سمو قول صدق آن
ست که بعضی از علمای سنیه خود معترف شده اند باینکه حضرات ائمهٔ اثنی عشر ابواب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله
وسلم بودند بلکه این مطلب را از رسالهٔ رویای یوحنای مسیحی در براهین اثبات نبوت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم
بمعرض تحقیق رسانیده آنرا مصداق قول جناب رسالتمآب انا مدینة العلم وعلی بابها گردانیده اند علامه جواد ساباط
در مقالهٔ ثالثه تبصرهٔ ثالثه کتاب براهین ساباطیه بعد ایراد برهان خامس از رسالهٔ رویای یوحنا گفته وترجمته بالعربیة
فاخذتنی الروح الی جبل عظیم شامخ وارتنی المدینة العظیمة اورشلیم المقدسة نازلة من السماء من عند
الله وفیها مجد الله وضوئها کالحجر الکریم کحجر الیشم والبلور وکان لها سور عظیم عال واثنا عشر بابا وعلی الابواب
اثنا عشر ملکا وکان قد کتب علیها اسماء اسباط اسرائیل الاثنی عشر اقول لا تاویل لهذا النص بحیث ان
یدل علی غیر مکة شرفها الله تعالی والمراد بمجد الله بعثة محمد صلعم فیها والضوء عبارة عن الحجر الاسود و
تشبیهه بالیشم والبلور اشارة الی الصحیح الروایات التی وردت فی انه لما نزل کان ابیضا والمراد بالسور هو رب ابیض ظ
المجود صلعم والابواب الاثنی عشر اولاده الاحد عشر وابن عمه علی وهو علی والحسن والحسین وعلی ومحمد
وجعفر وموسی وعلی ومحمد وعلی والحسن والقائم المهدی محمد رضی الله عنهم وقوله وعلی الابواب الاثنی عشر

ابواب دار حکمت باشند این تعدد بلحاظ وجوه اختلاف وتفرق شان که ذکر آن بالاجمال نیز مورث اسهاب ست فضلا عن ذکرها بالاستیعاب ہرگز رو بوحدت نخواہد آورد بخلاف آنکہ اگر حضرات ائمۂ طاہرین سلام اللہ علیہم اجمعین ابواب آن باشند کہ درین صورت تعدد ابواب دار حکمت ہم در رنگ وحدت باب خواہد شد چہ واضح ست کہ این حضرات باوصف ابواب متعددہ بودن در حکم باب واحد میباشند وبہمین سبب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گاہی بر ایشان ابواب کہ لفظ جمع ست اطلاق فرمودہ وارشاد کردہ وهم ابواب العلم فی امتی من تبعهم نجا من النار ومن اقتدی بهم هدی الی صراط مستقیم کما مضی سابقا وگاہی بر ایشان بباب کہ لفظ واحدست تعبیر نمودہ چنانچہ فرمودہ فهم الباب المبتلی به من اتاهم نجی ومن اباهم هوی وخطبۂ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ مشتمل برین کلام بلاغت نظام ست اگرچہ سابقا بروایت کتاب منقبۃ المطہرین ابونعیم اصفہانی شنیدی لکن درینجا نیز روایتی ازان باید شنید علامۂ ابو الفتح محمد بن علی بن ابرہیم النطنزی در کتاب الخصائص علی ما نقل عنہ گفتہ اخبرنا ابوبکر محمد بن ابی نصر شجاع بن ابی بکر الحافظ قراءة علیه وانا اسمع قال اخبرنا ابو الخیر محمد بن احمد بن هارون قال اخبرنا ابوبکر احمد بن موسی الحافظ قال حدثنا ابو احمد بن یوسف الجرجانی قال حدثنا محمد بن ابراهیم البزاز قال حدثنا محمد بن حمید قال حدثنا هرون بن عیسی قال حدثنا زاهر بن الحکم قال حدثنا ابو حکیم الحناط عن جابر بن یزید عن ابی جعفر عن ابیه عن جابر بن عبد الله الانصاری قال خرج علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم یوما ومعه علی والحسن والحسین فخطب ثم قال ایها الناس ان هؤلاء اهلبیت نبیکم قد شرفهم الله بکرامته واستحفظهم سره واستودعهم علمه عماد الدین شهداء علی امته برأهم قبل خلقه اذ هم اظلة تحت عرشه نجباء فی علمه اختارهم فارتضاهم واصطفاهم فجعلهم علماء فقهاء لعباده فهم الائمة المهدیة والقادة الباغیة والامة الوسطی والرحمة الموصولة هم الکهف الحصین للمؤمنین ونور ابصار المهتدین وعصمة لمن لجأ الیهم ونجاة لمن احترز بهم یغتبط من والاهم ویهلک من عاداهم ویفوز من تمسک بهم الراغب عنهم مارق والمقصر عنهم زاهق واللازم بهم لاحق فهم الباب المبتلی به من اتاهم نجا ومن اباهم هوی هم حطة لمن دخله وحجة الله علی من جهله الی الله یدعون وبامر الله یعملون وبآیاته یرشدون فیهم نزلت الرسالة وعلیهم هبطت ملائکة الرحمة والیهم بعث الروح الامین تفضلا من الله ورحمة واتاهم ما لم یؤت احدا من العالمین وعندهم بحمد الله ما یلتمس ویحتاج من العلم والهدی فی الدین وهم النور فی الضلالة عند دخول الظلمة وهم الفروع الطیبة من الشجرة المبارکة وهم معدن العلم واهلبیت الرحمة وموضع الرسالة ومختلف الملائکة هم الذین اذهب الله عنهم الرجس

لم يبلغ عنه العلم الا واحد فسد امر الاسلام ولهذا اتفق المسلمون على انه لا يجوز ان يكون المبلغ عنه العلم الا واحد بل يجب ان يكون المبلغون اهل التواتر الذين يحصل العلم بخبرهم للغائب وخبر الواحد لا يفيد العلم الا بقرائن و تلك قد تكون منتفية او خفية عن اكثر الناس فلا يحصل لهم العلم بالقرآن والسنن المتواترة واذا قالوا ذلك الواحد معصوم يحصل العلم بخبره قيل لهم فلا بد من العلم بعصمته اولا وعصمته لا تثبت بمجرد خبره قبل ان تعلم عصمته فانه دور ولا تثبت بالاجماع فانه لا اجماع فيها وعند الامامية انما يكون الاجماع حجة لان فيهم الامام المعصوم فيعود الامر الى اثبات عصمته بمجرد دعواه فعلم ان عصمته لو كانت حقا لابد ان تعلم بطريق آخر غير خبره فلو لم يكن لمدينة العلم باب الا هو لم يثبت لا عصمته ولا غير ذلك من امور الدين فعلم ان هذا الحديث انما افتراه زنديق جاهل ظنه مدحا وهو يطرق الزنادقة الى القدح في دين الاسلام اذ لم يبلغه الا واحد ثم ان هذا خلاف المعلوم بالتواتر فان جميع مدائن الاسلام بلغهم العلم عن الرسول من غير علي اما اهل المدينة ومكة فالامر فيهما ظاهر وكذلك الشام والبصرة فان هؤلاء لم يكن نوا ظ فيهم يروون عن علي الا شيئا قليلا وانما كان غالب علمه في الكوفة ومع هذا فاهل الكوفة كانوا تعلموا القرآن والسنة قبل ان يتولى عثمان فضلا عن علي وفقهاء اهل المدينة تعلموا الدين في خلافة عمر وتعليم معاذ بن جبل لاهل اليمن ومقامه فيهم اكثر من علي ولهذا روى اهل اليمن عن معاذ بن جبل اكثر مما رووا عن علي وشريح وغيره من اكابر التابعين انما تفقهوا على معاذ بن جبل ولما قدم علي الكوفة كان شريح فيها قاضيا وهو وعبيدة السلماني تفقها على غيره فانتشر علم الاسلام في المدائن قبل ان يقدم علي الكوفة واين کلام

عداوت انضمام اهانت التیام ابن تیمیه الد الخصام سراسر بیهیچ و پا در هوا و مشتمل اصناف خطل و خطاست اما ادعای ابن تیمیه که این حدیث شریف ضعف واهی میباشد و جز این نیست که در موضوعات معدودست پس باطل صریح و افک فضیح ست و سابقا بحمد الله المنعام بجواب مخاطب قمقام صحت و استفاضه و شهرت بلکه تواتر این حدیث رفیع المقام بنهایت تشیید و احکام و غایت توطید و ابرام بمعرض اثبات رسیده و حق و صدق بودن این خبر واضح الاعلام کبدر التمام او کالشمس تجلی عنها الغمام علی رغم آناف المنکرین الطغام بنصوص اجله حفاظ اعظام و اماثل اثبات فخام واضح و لائح گردیده و حرف مطلوب بنهجی کرسی نشین شده که اگر اولیای ابن تیمیه عظیم العناد و دیگر عصائب مغمورین فی الحقد واللداد بهت العمر دماغ خود سوزند و زمین را بآسمان دوزند هرگز ره بجای نخواهند برد و جز خون دل نخواهند خورد و محل کمال عجب ست ازین ناصب مرید و مبغض عنید که چسان از تخریجات مسندین کبار

الاثنا عشر ملة ابراهيم الى منتهى مرتبته وعلى عموم نبوته ودنيا مر دعوته وعلى انقياد جميع الاسباط له والاسباط الاثنا عشر
عبارة عن اولاد يعقوب عليهم السلام وهم روبين وشمعون ولاوى ويهودا واسخرونها بلون وبن يامين ودان
ونفتالى وياد وعاشر ويوسف عليهم السلام وهذا مصداق لقوله لولاك لما خلقت الافلاك ونيز در براهين ساباطيه بعد
ايراد برهان سادس از رساله مذكوره گفته وترجمته بالعربية ولسور المدينة اثنا عشر اساسا وعليها اسماء رسل الحمل
الاثنى عشر اقول هذا تاكيد صريح لما قبله والاثنا عشر الاساس هو الائمة الاثنا عشر ورسل الحمل الاثنا عشر الحواريون
الاثنا عشر رضه وهم سمعون بطرس واندرياس ويعقوب ويوحنا وفيلبوس وبرتولوماؤس وتوما ومتى ويعقوب
ولباؤس وسمعون القانى وبولوص على رايى انا لان يهودا الاسخريوطى كان قد خنق نفسه وهلك واقيم بولوص
مقامه وفيه اشارة الى انقياد جميع المذاهب العيسوية لشريعة خير البرية صلعم ونيز در براهين ساباطيه بعد ايراد برهان
سابع از رساله مذكوره گفته وترجمته بالعربية والابواب الاثنا عشر اثنا عشر لؤلؤة كل واحد من الابواب كان من لؤلؤة
واحدة وساحة المدينة من الذهب الابريز كالزجاج الشفاف اقول هذا بيان لما قبله وصفة للابواب فى كون
كل باب من لؤلؤة واحد فيه اشارة الى ما يدعيه الاماميون من عصمة ائمتهم لان اللؤلؤة كروية ولا شك
ان الشكل الكروى لا يمكن انثلامه لانه لا يباشر الاجسام الا على ملتقى نقطة واحدة كما صرح به اوقليدس و
الاصل فى عصمة الامام اما عند اهل السنة والجماعة فان العصمة ليست بشرط بل العمدة فيه انعقاد الاجماع و
اما عند الامامية فهى واجبة فيه لانه لطف ولان النفوس الذكية الفاضلة تابى عن اتباع النفوس الدنية
المفضولة وعدم العصمة علة عدم الفضيلة ولهما فيها بحث طويل لا يناسب هذا المقام قوله وساحة المدينة
من الذهب الابريز كالزجاج الشفاف يريد بذلك اهل ملته صلعم لانهم لا ينحرفون عن اعتقادهم و
لا ينصرفون على مذهبهم فى حالة العسرة واما الذين اغواهم قسوس الانكتاريين من الجهال الذين لا معرفة
لهم باصول دينهم وهذا هو مصداق قوله صلعم انا مدينة العلم وعلى بابها وسرخيل گروه مروانى ابن
تيميه حرانى در رد حديث مدينة العلم كمال نصب وحروريت ومروق وخارجيت را نصب العين خود ساخته اعلام توهين
وتهجين اسلام وشارع اسلام عليه الآف التحية والسلام بلا لحاظ عذل وملام ارباب اذهان واحلام افراخته چنانچه در
منهاج السنه در مبحث اعلميت جناب امير المومنين عليه السلام گفته وحديث انا مدينة العلم وعلى بابها اضعف واوهى
ولهذا انما يعد فى الموضوعات وان رواه الترمذى وذكره ابن الجوزى وبين ان سائر طرقه موضوعة والكذب
يعرف من نفس متنه فان النبى صلى الله عليه وسلم اذا كان مدينة العلم ولم يكن لها الا باب واحد و

له تم ما فيه كما لا يخفى على النبيه ۱۲ منه

که بان علم معروف میشوند و علمای حدیث از همه علما اجل و اعظم میباشند از روی قدر و عظیم ترشان از روی صدق و اعلای شان از روی منزلت و اکثر شان از روی دین هستند چه ایشان از اعظم ناس میباشند از روی صدق و دین و امانت و علم و خبرت بچیزی که ذکر میکنند آنرا از جرح و تعدیل مثل مالک و شعبه و سفیان بن عیینه و سفیان ثوری و یحیی بن سعید القطان و عبد الرحمن بن مهدی و عبد الله بن المبارک و وکیع بن الجراح و شافعی و احمد بن حنبل و اسحق بن راهویه و یحیی بن معین و علی بن المدینی و بخاری و مسلم و ابو داود و ابو زرعه و ابو حاتم و نسای و عجلی و ابو احمد بن عدی و ابو حاتم بستی و ابو الحسن دارقطنی و امثال ایشان خلق کثیر هستند که احصا نمیشود عدد شان و ایشان همه از اهل علم برجال و جرح و تعدیل میباشند اگرچه بعض ایشان از بعض اعلم ست باین علم و بعض شان از بعض اعدل ست در وزن کلام خود چنانچه مردم در سائر علوم همچنین هستند انتهی محصل کلامه پس محل نهایت استعجاب ست که با وصف این همه مبالغه و اغراق و بالاخوانی در مدح یحیی بن معین و امثال و چرا برا افادات صریحه و نصوص صحیحه یحیی بن معین در باب صحت و ثبوت این حدیث متین و تعدیل راوی آن رو نمی آرد و خویشتن را از قدح و جرح مثل این حدیث جمیل باز نمی دارد و بمصداق اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسکم دیگران را حکم رجوع بیحیی بن معین و امثال او داده خود را درین باب فراموش می سازد و بمفاد لم تقولون ما لا تفعلون کبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون مبتلای مخالفت فعل با قول شده باظهار استعجاب مقت و غضب رب الارباب ... اند و نیز ابن تیمیه در منهاج گفته فان قیل فهذا الحدیث قد ذکره طائفة من المفسرین والمصنفین فی الفضائل کالثعلبی والبغوی وامثالهما والمغازلی وامثاله قیل له مجرد روایة هؤلاء لا توجب ثبوت الحدیث باتفاق اهل العلم بالحدیث فان فی کتب هؤلاء من الاکاذیب الموضوعة ما اتفق اهل العلم علی انه کذب موضوع وفیها شیء کثیر یعلم بالادلة الیقینیة السمعیة والعقلیة انها کذب بل فیها ما یعلم بالاضطرار انه کذب والثعلبی وامثاله لا یتعمدون الکذب بل فیهم من الصلاح والدین ما یمنعهم من ذلک لکن ینقلون ما وجدوه فی الکتب ویروون ما سمعوه ولیس لاحدهم من الخبرة بالاسانید ما لائمة الحدیث کشعبة ویحیی بن سعید القطان وعبد الرحمن بن مهدی واحمد بن حنبل وعلی بن المدینی ویحیی بن معین واسحق بن راهویه ومحمد بن یحیی الذهلی والبخاری ومسلم وابی داود والنسائی وابی حاتم وابی زرعة الرازیین وابی عبد الله بن منده والدارقطنی وعبد الغنی بن سعید وامثال هؤلاء من ائمة الحدیث ونقاده وحکامه وحفاظه الذین لهم خبرة ومعرفة تامة باقوال

وتحدیثات محدثین احبار وتصحیحات محققین والاتبار ودیگر افادات منقدین عالی فخار متعلق بایندحدیث مغرق المتاع
عزیز المشار بیکسر تعامی جالب بوار وتجاہل مظہر خسار آغاز می نهد وبادعای حصر معدود بودن این حدیث
در موضوعات داد کمال تحرص وافترا وتجاسر واجترا میدہد وحیرتم بسوی خود می رباید که چگونه ابن تیمیه مخذول
جسارت واقدام برین کلام نافرجام نموده مگر نمیداند که از جمله حفاظ اعلام واثبات عظام سنیه که در اثبات
تصحیح این حدیث سعی مشکور وجهد موفور بعمل آورده اندیکی ازان یحیی بن معین ست که بمرات وکرات تصحیح واثبات
این حدیث شریف بمخاطبه مستفیدین جنابش نموده زنگ تردد وارتیاب از خواطر ایشان کما ینبغی زدوده کما قد مر
فیما سبق بالتفصیل ویحیی بن معین علاوه بر مآثر عالیه ومفاخر غالیه که اکابر منقدین واعاظم محققین اصحاب
رجال برای او ذکر مینمایند وشطری ازان سابقا دریافتی چنان عظیم المرتبه میباشد که خود ابن تیمیه جابجا اعتراف
واذعان وانقیاد وایقان بکمال علو مرتبت وسمو منزلت او در علم وخبرت ونقد وبصیرت نموده باظهار عظمت
شان ورفعت مکان او در باب عرفان احادیث سرور انس وجان سلام الله علیه وآله ماکر الجدیدان در تعظیم
وتبجیل این ناقد جلیل کما ینبغی افزوده چنانچه در منهاج گفته المنقولات فیها کثیر من الصدق وکثیر من
الکذب والمرجع فی التمییز بین هذا وهذا الی اهل العلم بالحدیث کما یرجع الی النحاة فی الفرق بین نحو العرب
ونحو العرب ویرجع الی علماء اللغة فیما هو من اللغة وما لیس من اللغة وکذلک علماء الشعر والطب وغیر ذلک
فلکل علم رجال یعرفون به والعلماء بالحدیث اجل هؤلاء واعظم قدرا واعظمهم صدقا واعلاهم
منزلة واکثرهم دینا فانهم من اعظم الناس صدقا ودینا وامانة وعلما وخبرة بما یذکرونه من الجرح
والتعدیل مثل مالک وشعبة وسفیان بن عیینه وسفیان الثوری ویحیی بن سعید القطان وعبد الرحمن بن
مهدی وعبد الله بن المبارک ووکیع بن الجراح والشافعی واحمد بن حنبل واسحق بن راهویه ویحیی بن
معین وعلی بن المدینی والبخاری ومسلم وابی داؤد وابی زرعة وابی حاتم والنسائی والعجلی وابی احمد
ابن عدی وابی حاتم البستی وابی الحسن الدارقطنی وامثال هؤلاء خلق کثیر لا یحصی عددهم من اهل
العلم بالرجال والجرح والتعدیل وان کان بعضهم اعلم من بعض بذلک وبعضهم اعدل من بعض فی وزن
کلامه کما ان الناس فی سائر العلوم کذلک ازین عبارت ظاهرست که حسب اعتراف ابن تیمیه در منقولات بسیاری
از صدق وبسیاری از کذب ست ومرجع در تمییز صدق وکذب بسوی اهل علم بحدیث ست چنانچه در باب نحو ولغت بسوی
نحاة وعلمای لغت رجوع کرده میشود وهمچنین مرجع هستند علمای شعر وطب وغیر آن چه برای هر علم مردمانی میباشند

الناس معرفة بذلك واشدهم رغبة في التمييز بين الصدق والكذب واعظمهم ذبا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم فهم المهاجرون الى سنته وحديثه والانصار لهم في الدين يقصدون ضبط ما قاله وتبليغه الناس وينفون عنه ما كذب به الكاذبون وغلط فيه الغالطون ومن شركهم في علمهم علم ما قالوه وعلم بعض قدرهم والا فليسلم القوس الى باريها كما يسلم الى الاطباء طبهم والى النحاة نحوهم والى الفقهاء فقههم والى الحساب حسابهم والى اهل العلم بالاوقات علمهم ازین عبارت واضح ولائح ست که نزد ابن تیمیه یحیی بن معین ازجمله کسانی ست که کامل شده است خبرت شان بحال جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ومحبت ایشان بآن جناب وراسخی شان در تبلیغ ازان جناب وهوای شان تابع ست برای چیزی که آن جناب آورده است پس نیست ایشانرا غرضی مگر معرفت انچه آنجناب فرموده است وتمیز کردن آن ازانچه بآن مخلوط میگردد از کذب کاذبین وغلط غالطین ونیز ازین عبارت واضح ست که نزد ابن تیمیه یحیی بن معین ازجمله جماعتی هست که اکمل ناس هستند از روی معرفت صدق از کذب وشدیدترین مردم هستند از روی رغبت در تمییز صدق وکذب وعظیم ترین مردم می باشند از روی دفع از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم وایشان مهاجرین هستند بسوی سنت وحدیث آن جناب وانصار آنحضرت می باشند در دین که قصد می کنند ضبط چیزی که فرموده است آنرا وتبلیغش بسوی مردم ونفی می کنند از آن جناب چیزی که دروغ بسته اند آنرا کاذبان وغلط کرده اند دران غلط کنندگان ونیز ازین عبارت ظاهرست که ابن تیمیه دیگرانرا مامور مینماید بتدبر در احادیث صحیحه که تصحیح کرده اند آنرا یحیی بن معین وامثال وازاهل علم بالحدیث ونیز ازین عبارت پیداست که بزعم ابن تیمیه اگر عاقل تدبر نماید در احادیث ثابته نزد یحیی بن معین وامثال وصدق را از کذب خواهد شناخت ونیز ازین عبارت متضح ست که بنابر زعم ابن تیمیه هرکه شریک یحیی بن معین وامثال وشود در علم شان خواهد دانست انچه ایشان گفته اند وبعض قدر ایشان را خواهد شناخت واگر شخصی شریک نشود در علم شان پس می باید که بمفاد مثل مشهور اعط القوس باريها قوس عرفان حدیث را بسوی باری آن که یحیی بن معین وامثال وهستند سپرد نماید چنانچه سپرده میشود بسوی اطبا طب شان وبسوی نحاة نحو شان وبسوی فقها فقه شان وبسوی حساب حساب شان وبسوی اهل علم بالاوقات علم شان پس جای تامل واعتبار اهل معان واستبصار ست که هرگاه نزد ابن تیمیه یحیی بن معین دارای این همه مفاخر ومآثر ست وابن تیمیه دیگران را بتدبر در احادیث مصححه او مامور می گرداند وظاهر می نماید که تدبر در احادیث ثابته نزد او موجب تمیز صدق از کذب ست وسپردن امر عرفان حدیث باو

النبی صلی الله علیه وسلم واحوال من نقل العلم والحدیث من النبی صلی الله علیه وسلم من الصحابة والتابعین وتابعیهم ومن بعد هؤلاء من نقلة العلم وقد صنفوا الکتب الکثیرة فی معرفة الرجال الذین نقلوا الآثار واسمائهم وذکروا اخبارهم واخبار من اخذوا عنه ومن اخذ عنهم مثل کتاب العلل واسماء الرجال عن یحیی بن سعید القطان وعلی بن المدینی واحمد بن حنبل ویحیی بن معین والبخاری ومسلم وابی زرعة وابی حاتم والنسائی والترمذی وابی احمد بن عدی وابی حاتم بن حبان وابی الفتح الازدی والدارقطنی وغیرهم ازین عبارت بنهایت صراحت واضح ست که نزد ابن تیمیه یحیی بن معین از ائمهٔ حدیث ونقاد وحکام وحفاظ آن ست واز جمله کسانی ست که برای ایشان خبرت ومعرفت تامه باقوال جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله واحوال ناقلین علم وحدیث از انجناب حاصل ست واز جمله جماعتی میباشد که کتب کثیره در معرفت رجال ناقلین آثار واسماء ایشان تصنیف کرده اند ودران تصانیف ذکر نموده اند اخبار آن ناقلین آثار را واخبار کسی که ناقلین مذکورین ازو اخذ کرده واخبار کسی که ازان ناقلین اخذ کرده بالجمله هرگاه نزد ابن تیمیه جلالت مرتبت یحیی بن معین باین حد رسیده است پس چرا اقوال واحکام او که در باب تصحیح حدیث مدینة العلم افاده نموده از نظر می اندازد وچگونه بقدح وجرح این حدیث شریف اعلام شقاق وخلاف را باچنین جهبذ بارع الاوصاف می افرازد وابن تیمیه در کلام دیگر زیاده برین مبالغه واغراق در مدح یحیی بن معین وامثال او بکار برده کالباحث عن حتفه بظلفه والجادع مارن انفه بکفه خویشتن را بحد و مار مکمل وبوار معجل آورده چنانچه در منهاج گفته ومن اراد ان یعرف فضائلهم ومنازلهم عند النبی صلی الله علیه وسلم فلیتدبر الاحادیث الصحیحة التی صححها اهل العلم بالحدیث الذین کملت خبرتهم بحال النبی صلی الله علیه وسلم ومحبتهم له وصدقهم فی التبلیغ عنه وصار هواهم تبعا لما جاء به فلیس لهم غرض الا معرفة ما قاله وتمییزه عما یخلط بذلک من کذب الکاذبین وغلط الغالطین کاصحاب الحدیث مثل البخاری ومسلم والاسماعیلی والبرقانی وابی نعیم والدارقطنی ثم مثل صحیح ابن خزیمة وابن مندة وابی حاتم البستی ثم الحاکم وما صححه ائمة اهل الحدیث الذین هم اجل من هؤلاء او مثلهم من المتقدمین والمتاخرین مثل مالک بن انس وشعبة بن الحجاج ویحیی بن سعید وعبد الرحمن بن مهدی وعبد الله بن المبارک واحمد بن حنبل ویحیی بن معین وعلی بن المدینی وابی حاتم وابی زرعة الرازیین وخلائق لا یحصی عددهم الا الله فاذا تدبر العاقل الاحادیث الصحیحة الثابتة عند هؤلاء وامثالهم عرف الصدق من الکذب فان هؤلاء من اکمل

مردود و مضمحل و مطرود ست وعلاوہ برین باید دید کہ ابن تیمیہ در دیگر کلمات خود نسبت باحمد و روایتش چہ اعتراف می نماید
وچگونہ مرتبہ او را در احتیاط و احتراز از روایات غیر ثقات مبین نمودہ در عظمتش می افزاید ابن تیمیہ در منہاج گفتہ و
الناس فی مصنفاتھم منھم من لا یروی عمن یعلمون انہ یکذب مثل مالک وشعبۃ ویحیی بن سعید وعبد الرحمن
بن مھدی واحمد بن حنبل فان ھؤلاء لا یروون عن شخص لیس بثقۃ عندھم ولا یروون حدیثا یعلمون
انہ عن کذاب ولا یروون احادیث الکذابین الذین یعرفون بتعمد الکذب ازین عبارت ظاہر ست کہ بعض مردم در
مصنفات خود روایت نمی کنند از کسی کہ می دانند کہ او ارتکاب کذب میکند مثل مالک وشعبہ ویحیی بن سعید وعبد الرحمن
ابن مہدی واحمد بن حنبل پس تحقیق کہ اینہا روایت نمی کنند از شخصی کہ نزد ایشان ثقہ نباشد و روایت نمی کنند حدیثی را
کہ می دانند صدور آنرا از کذاب و روایت نمی کنند احادیث کذابانی را کہ بتعمد کذب معروف می باشند و پر ظاہر ست کہ ہرگاہ
بحسب اعتراف ابن تیمیہ احمد روایت نمی کند در مصنفات خود از کسی کہ او را کاذب میداند بلکہ روایت نمی کند از شخصی کہ
نزد او ثقہ نباشد و روایت نمی کند حدیثی را کہ میداند کہ آن حدیث از کذاب صادر شدہ و روایت نمیکند احادیث
کذابانی را کہ معروفند بتعمد کذب پس ثابت گردید کہ حدیث مدینۃ العلم کہ احمد بن حنبل آنرا در کتاب المناقب بطرق عدیدہ
روایت کردہ ہرگز حدیث موضوع نیست و روات آن غیر از ثقات دیگران نیستند والا احمد آنرا ابدا روایت نمیکرد
وادخال آنرا در تصنیف خود جائز نمی دانست فالحمد للہ علی ظہور خزی ھذا الناصب المخذول حسب ما اعترف
بنفسہ فی حق احمد من القول المقبول وازاعجب عجائب این ست کہ خود این ناصب مدحور معترف و مقر میباشد
کہ این حدیث را ترمذی روایت کردہ و باوصف این اقرار و اعتراف راہ اعتدا و اعتساف و مسلک خروج و نحو
ازان پیش میگیرد و نمی داند کہ مجرد روایت کردن ترمذی این حدیث را بس ست زیرا کہ ترمذی یکی از ارکان ستہ علم حدیث
است و کتاب جامع صحیح او کہ در ان این حدیث شریف را اخراج و ادراج نمودہ است از جملۂ صحاح ستہ است کہ
اہلسنت قدیما و حدیثا بران می نازند وجانہای شیرین خود در حمایت حمای آن می بازند و عجائب مفاخر عالیہ و غرائب
مآثر غالیہ برای آن ثابت می سازند و بانواع تبجیل و تکریم و تمجید و تفخیم آنرا می نوازند حتی کہ احادیث آنرا در صحت
و ثبوت باعلای مدارج میرسانند تا اینکہ اگر کسی بر صحت احادیث آن بطلاق حالف شود او را حانث نمی دانند بلکہ
اہل شرق و غرب را بر صحت احادیث این کتب متفق وا می نمایند و این معنی دلیل بودن خود از فرقۂ ناجیہ گردانیدہ
حیرت ارباب عبرت می افزایند کما سبق فی مجلد حدیث الطیر مفصلا پس بحمد اللہ تعالی واضح و لائح گردید
کہ حدیث مدینۃ العلم کہ حسب اعتراف ابن تیمیہ ترمذی آنرا روایت کردہ است در صحت و ثبوت بمرتبہ رسیدہ کہ اگر

لازم میدانند پس بازچرا درینجا سراز حکم محکم ابن معین در باب صحت حدیث مدینة العلم می تابد و بی محابا خلیع العذار گسسته مهار [illegible] وادی پر غبار قدح این حدیث عزیز المنار می شتابد هل هذا الا تهافت فضیح وتناکر قبیح لا یصدر الا من اعتاد سفها [illegible] لا ینجع فیه ایقاظ ولا تنبیه وازجمله عجائب مستطرفه این ست که ابن تیمیه هنگام قدح وجرح حدیث مدینة العلم چنانچه از افادات یحیی بن معین متعلق بتصحیح این حدیث شریف تعامی صریح درزیده همچنین از جانب روایت کردن احمد بن حنبل این حدیث را طریق تجاهل فضیح گزیده حالانکه بر متتبع خبیر پوشیده نیست که احمد بن حنبل این حدیث شریف را بطرق متعدده روایت نموده است کما عرفت سابقا وروایت کردن او حدیث مدینة العلم را دلیل کمال ثبوت وتحقق آن ست واگرچه این مطلب بحمد الله الجلیل درماسبق بتفصیل جمیل از افادات علامه اخطب خوارزم وسبط ابن الجوزی ومحمد یوسف گنجی مبین و مبرهن شده لیکن درینجا از کلمات خود ابن تیمیه تحقق ثبوت این مقصود نمود باید دید آنفا از عبارات ثلثه ابن تیمیه دانستی که احمد بن حنبل [illegible] باطراء واطرای تمام ایشانرا ستوده قصب السبق دراجلال واعظام [illegible] وجمله صفات عالیه وسمات متعالیه که ابن تیمیه دران عبارات برای آن محدثین منتقدین ذکر کرده [illegible] باشد وهذا ظاهر لاینکره وهرگاه حال برچنین منوال باشد پس چگونه [illegible] احمد بن [illegible] نقد واجتناب احادیث وآثار که ابن تیمیه برای او حاصل می داند [illegible] را در فضائل ومفاخر جناب امیر المومنین علیه السلام [illegible] وازعبارت ثانیه ابن تیمیه بالخصوص [illegible] تعلبی [illegible] می نمایند لیکن هر انچه در کتب می یابند نقل می کنند [illegible] حاصل نیست وبعد ازین ابن تیمیه در عبارت [illegible] حدیث ذکر نموده که دران احمد بن حنبل نیز شامل ست ودر مدح ایشان مبالغه تمام [illegible] وخبرت ومعرفت ایشان را باحادیث ورجال بعنوان خاص بیان کرده وازین تقریر ابن تیمیه بکمال وضوح ثابت می گردد که در مصنفات احمد وامثال وی هرگز مکذوبات وموضوعات مندرج نیست واین جماعت که ابن تیمیه مدح شان نموده است مثل ثعلبی وغیره نیستند که حسب اظهار ابن تیمیه انچه می یابند نقل می کنند وازینجا بحمد الله تعالی بکمال وضوح متحقق شد که چون حدیث مدینة العلم در کتاب المناقب احمد بن حنبل بطرق عدیده مندرج است لهذا هرگز حدیث مکذوب وموضوع نیست وزعم ابن تیمیه در باب موضوعیت آن بحسب افادهٔ خودش باطل و

من الاحکام فلا یمکن الاقتداء بهما و ایضاً فانه معارض مما رووه من قوله اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم مع اجماعهم علی انتفاء امامتهم والجواب من وجوه احدها ان یقال هذا الحدیث اقوی من النص الذی یروونه فی امامة علی فان هذا معروف فی کتب اهل الحدیث المعتمدة رواه ابوداود فی سننه والامام احمد فی مسنده والترمذی فی جامعه واما النص علی علی فلیس فی شیء من کتب اهل الحدیث ازین عبارت واضح ست که نزد ابن تیمیه جامع ترمذی از جملهٔ کتب معتمدهٔ اهل حدیث ست و ابن تیمیه بمروی بودن حدیث اقتدا دران از فرط رقاعت بمقابلهٔ اهل حق احتجاج می نماید و بوجه نهایت عناد آنرا از نص امامت جناب امیرالمومنین علیه السلام اقوی می داند سبحان الله این عجب ماجرای است که هرگاه ابن تیمیه برای نصرت مذهب باطل خود محتاج بحدیث اقتدا می شود کتاب ترمذی را از جملهٔ کتب معتمدهٔ اهل حدیث شمار میکند و مروی بودن حدیث اقتدا دران دلیل کمال قوتش میگرداند حالانکه وهن و هوان حدیث اقتدا بحدی رسیده که خود ترمذی در بعض طرق آن قدح نموده کما علمت فی مجلد حدیث الطیر لیکن چون ابن تیمیه را نوبت کلام در حدیث مدینة العلم میرسد اصلاً وزنی برای کتاب ترمذی و مروی بودن این حدیث دران نمی نهد و باوصف اعتراف بروایت کردن ترمذی آنرا بی محابا از موضوعات شمرده داد حیا و شرم می دهد بالجمله هرگاه بودن کتاب ترمذی از کتب معتمدهٔ اهل حدیث بنص ابن تیمیه ظاهر شد و نمایان گشت که او بمذکور بودن حدیث اقتدا دران تمسک جسته بحمد الله الزام و افحام او بحدیث مدینة العلم که حسب اعترافش مروی ترمذی ست تمام شد و ظاهر گردید که قدح و جرح او درین حدیث ناشی از محض عناد و بحت لداد ست و هرگز قابل احتفال و اعتنای ارباب رشاد و اصحاب سداد نیست و نیز ابن تیمیه در منهاج گفته ومع هذا فقد اخبر النبی صلی الله علیه وسلم فی حق عمر من العلم والدین والالهام بما لم یخبر بمثله لا فی حق عثمان ولا علی ولا طلحة ولا الزبیر ففی الترمذی عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان الله جعل الحق علی لسان عمر وقلبه قال وقال ابن عمر ما نزل بالناس امر قط فقالوا فیه وقال فیه عمر الا نزل فیه القرآن علی نحو ما قال عمر وفی سنن ابی داود عن ابی ذرؓ قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ان الله وضع الحق علی لسان عمر یقول به وفی الترمذی عن عقبة بن عامر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو کان بعدی نبی لکان عمر بن الخطاب ازین عبارت ظاهر ست که ابن تیمیه اولا بمزید رقاعت و خلاعت بمقابلهٔ اهل حق ادعا می نماید که العیاذ بالله جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم اخبار نموده در حق عمر از علم و دین و الهام بچیزی که اخبار نموده بمثل آن نه در حق عثمان و نه در حق جناب امیرالمومنین

کسی بر صحت آن بطلاق حالف شود حانث نخواهد گردید و چون اہل شرق و غرب بر صحت آن اتفاق و اطباق کردہ اند
ہر کہ قادح و طاعن دران باشد حسب مزعوم اہلسنت خارج از دائرۂ اجماع شدہ بمفاد ونصلہ جہنم وساءت مصیرا بجزای خود
خواہد رسید و ازینجا بطلان وہوان قول ابن تیمیہ در باب قدح این حدیث شریف و سوء مآل و خسران حال آن جاحد
عنید بنحوی کہ بر ناظر بصیر واضح و مستنیر میشود احتیاج تبیین و توضیح و تعیین و تصریح ندارد و ہر چند آنچہ حقیر
درین مقام مختصرا در باب روایت ترمذی و عظمت و جلالت کتابش حسب افادات اکابر قوم ایمای کردم مثبت کمال
صحت و تحقق حدیث مدینہ و مرغم انف ابن تیمیہ عظیم الضغینہ میباشد لیکن حرفی چند متعلق بشموخ مرتبت و علو منزلت
ترمذی و وضوح اعتماد و اعتبار و استناد و اشتہار صحیح او از کلمات خود ابن تیمیہ باید شنفت تا بر صغیر و کبیر ظاہر
و مستنیر گردد کہ قدح ابن تیمیہ در حدیث مدینة العلم با وصف اعتراف روایت کردن ترمذی آنرا بکدام مرتبہ جلاعت
و خلاعت و شناعت و فظاعت و اصل و این ناصب عظیم الاجرام را بتصریحات خودش چگونہ افحام تام حاصل میشود
از عبارت ثانیہ ابن تیمیہ کہ برای اثبات عظمت یحیی بن معین آنفا منقول شد واضح و لائح ست کہ ترمذی ہم مثل
دیگر محدثین مذکورین دران عبارت از ائمۂ حدیث و نقاد و حکام و حفاظ آن می باشد و برای او خبرت و معرفت تامہ
با قوال جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و احوال ناقلین علم و حدیث از انجناب حاصل ست و در معرفت
رجال ناقلین آثار و اسماء ایشان صاحب تصنیف می باشد و مثل ثعلبی و امثال او نیست زیراکہ حسب زعم ابن تیمیہ
در کتب ایشان اکاذیب و موضوعات موجود ست و ہر چہ در کتب می یابند نقل می کنند و انچہ می شنوند مدون مینمایند
و ایشان را خبرت باسانید مثل ائمۂ حدیث حاصل نیست و ظاہرست کہ ہرگاہ حال ترمذی در ارتفاع شان و علو
مکان و مہارت و خبرت بعلم حدیث حسب اعتراف خود ابن تیمیہ باین حد رسیدہ است چگونہ عاقلی قول ابن تیمیہ را
در باب قدح حدیث مدینة العلم با وصف اعتراف بروایت کردن ترمذی آنرا قبول خواہد کرد زیراکہ اگر العیاذ باللہ
قول ابن تیمیہ متعلق بقدح حدیث مدینة العلم صحیح بودہ باشد لازم خواہد آمد کہ در کتاب ترمذی ہم موضوعات مندرج
باشد و تفرقہ میان او و ثعلبی وغیرہ باقی نماند و ہذا مما لا یرتضیہ ابن تیمیة پس لا محال چارہ نیست برای ابن تیمیہ
جز آنکہ بامر حق گویا شود و صحت حدیث مدینة العلم را شاء او ابی تسلیم نماید و بر دعوی خود یکسر خط بطلان کشد و ان لم
یذلک معطسہ و طال علی الذل محبسہ و نیز ابن تیمیہ در منہاج گفتہ قال الرافضی الثانی ما رواہ عن النبی صلی
اللہ علیہ و آلہ وسلم انہ قال اقتدوا باللذین من بعدی ابی بکر و عمر والجواب المنع من الروایة ومن دلالتہ
علی الامامة فان الاقتداء بالفقہاء لا یستلزم کونہم ائمة وایضا فان ابابکر و عمر قد اختلفا فی کثیر

الليث بن سعد والاوزاعي والثوري وابن ابي ليلى وشريك وابي حنيفة وابي يوسف ومحمد بن الحسن و
زفر وحسن بن زياد واللؤلؤي والشافعي والبويطي والمزني واحمد بن حنبل وابي داود السجستاني والاثرم وابراهيم
الحربي والبخاري وعثمان بن سعيد الدارمي وابي بكر بن خزيمة ومحمد بن جرير الطبري ومحمد بن نصر
المروزي وغيرهم لاء الى اجتهاد هؤ واعتبار هو مثل ان يعلموا سنة النبي صلى الله عليه وسلم
الثابتة عنه ويجتهدوا في تحقيق مناط الاحكام وتنقيحها وتخريجها خير لهم من ان يتمسكوا بنقل الروافض عن
العسكريين وامثالهما فان الواحد من هؤلاء اعلم بدين الله ورسوله من العسكريين انفسهما فلو افتاه احدهما
بفتيا كان رجوعه الى اجتهاده اولى من رجوعه الى فتيا احدهما بل هو الواجب عليه فكيف اذا كان ذلك نقلا
عنهما من مثل الرافضة والواجب على مثل العسكريين وامثالهما ان يتعلموا من الواحد من هؤلاء ازین عبارت ظاهر
است که ابن تیمیه جزاه الله بصنیعه بسبب غایت جسارت وخسارت واشتعال نار نصب وعناد بکانون سینهٔ پرضغینه اش
محمد بن جریر طبری ودیگر اسلاف ناانصاف خود را عیاذا بالله عالم تر بدین خدا ورسول واز حضرت عسکریین یعنی امام
علی نقی وامام حسن عسکری علیهما وعلی آبائهما الاف التحیة والسلام میداند وتصریح صریح که بهیچ وجهی از وجوه تاویل وتوجیه
وتسویل وتحریف حضرات را دران مساغی نیست برین کفر صراح وضلال بواح می نماید وبمزید تاکید وتشیید این ضلال
بعید تفریع شنیع بران مرتب ساز د یعنی می گوید انچه حاصلش این ست که اگر فتوی دهد یکی ازین مذکورین را یکی از عسکریین
علیهما السلام بکدامی فتوی رجوع یکی ازین مذکورین باجتهاد خود اولی خواهد بود از رجوع او بسوی فتوی یکی از عسکریین
علیهما السلام بلکه رجوع باجتهاد خود واجب خواهد بود یعنی اصغا واعتنا بافتاء عسکریین علیهما السلام معاذ الله ناجائز و
حرام خواهد بود وبرین مقدار هم صبر وقرارش دست نداده در آخر عبارت سراسر خسارت ببانگ بی هنگام سرائیده که
العیاذ بالله واجب بر مثل عسکریین علیهما السلام وامثال ایشان یعنی دیگر ائمهٔ اهلبیت علیهم السلام آن ست که تعلم
کنند از یکی ازین مذکورین واین مقام برای ارباب احلام محل استنفاد استعجاب واستقصای استغراب ست زیرا که
هرگاه نزد ابن تیمیه العیاذ بالله پایهٔ علم وفضل وکمال ابن جریر طبری ارجح واعلی از حضرت عسکریین ودیگر اهلبیت عصمت
وطهارت علیهم السلام می باشد وقول او پناه بخدا برین حضرات حجت وواجب العمل ست باز چرا خود ابن تیمیه اعتنا سے
به تصحیح او حدیث مدینة العلم را نمی نماید وبیباکانه در صدد جرح وقدح آن برآمده وادی پرخار جحود وانکار آن می پیماید
واز چه رو قول ابن جریر را در باب صحت حدیث مدینة العلم بر خویش واجب العمل نمی داند وباد عای معدود بودن این
حدیث شریف از موضوعات مناقضه ومناکره ومباهته ومجاحده را باقصی الغایه میرساند این نیست جز عناد یکه النسرش

علیه السلام و نه در حق طلحه و نه در حق زبیر و بعد ازین در مقام اثبات این دعوی باطله بحدیث موضوع ترمذی ان الله
جعل الحق علی لسان عمر و قلبه تمسک نموده و نیز بحدیث مکذوب ترمذی لو کان بعدی نبی لکان عمر بن الخطاب
احتجاج نموده و پر ظاهر ست که هرگاه نزد ابن تیمیه مرتبهٔ روایات ترمذی بحدی رسیده که در مثل این دعوی عظیم
باثبات آن تمسک و احتجاج می نماید و آنرا از افراط جهل بمقابلهٔ اهل حق ذکر می کند پس چگونه احتجاج اهل حق
بحدیث مدینة العلم از روایت ترمذی بر ابن تیمیه و دیگر احزاب او تمام نخواهد شد و چرا اذعان و انقیاد این حدیث
شریف برین جماعت سراسر شناعت لازم نخواهد آمد یا للعجب این چه انصاف و دشمنی ست که اگر ترمذی در حق عمر
احادیث باطله روایت نماید ابن تیمیه آنرا با وصف ظهور بطلان بسر و چشم قبول می نماید بلکه بمقابلهٔ اهل حق بآن
تشبث نموده نهایت بعد خود از داب مناظره می افزاید و اگر همین ترمذی حدیث صحیح مدینة العلم را در باب جناب
امیر المومنین علیه السلام روایت می کند ابن تیمیه بلا دلیل آن را اضعف و اوهی می گوید و راه اظهار موضوعیت آن
باقدام جسارت سراسر خسارت می پوید و از جملهٔ مفحمات قاطعة اللسان و مبکتات قالعة البنیان که کاسر عنق
این ناصب و قاصم ظهر این معذّب بعذاب واصب می باشد این ست که حدیث مدینة العلم را علامه ابو جعفر محمد
ابن جریر بن یزید الطبری در کتاب تهذیب الآثار تصحیح نموده اهتمام تمام در اثبات و تحقیق آن فرموده کما عرفت
سابقا من عبارة جمع الجوامع للسیوطی و جلالت و عظمت ابن جریر طبری نزد ابن تیمیه بحدی رسیده است که از بیان
آن کنایة فضلا عن الصراحة زبان قلم را لکنت حاصل میشود لیکن ناچار بمفاد الضرورات تبیح المحظورات توضیح و
تشریح آن کرده می آید پس باید دانست که ابن تیمیه در منهاج گفته و اما قوله ولم یلتفتوا الی القول بالرای
یعنی العلامة رح ۱۲
والاجتهاد وحرموا الاخذ بالقیاس والاستحسان فالکلام علی هذا من وجوه احدها ان الشیعة فی هذا
مثل غیرهم ففی اهل السنة النزاع فی الرای والاجتهاد والقیاس والاستحسان کما فی الشیعة النزاع فی
ذلک فالزیدیة تقول بذلک وتروی فیه الروایات عن الائمة الثانی ان کثیرا من اهل السنة العامة
والخاصة لا تقول بالقیاس فلیس کل من قال بامامة الخلفاء الثلثة قال بالقیاس بل المعتزلة
البغدادیون لا یقولون بالقیاس وح فان کان القیاس باطلا امکن الدخول فی اهل السنة وترک
القیاس وان کان حقا امکن الدخول فی اهل السنة والاخذ بالقیاس الثالث ان یقال القول بالرای
والاجتهاد والقیاس والاستحسان خیر من الاخذ بما ینقله من یعرف بکثرة الکذب عمن یصیب ویخطی نقل غیر
مصدق عن قائل غیر معصوم ولا یشک عاقل ان رجوع مثل مالک وابن ابی ذئب وابن الماجشون و

ازانچه درینجا بمعرض بیان رسانیدیم محتاج الیه نیست اما تمسک ابن تیمیه بقدح وجرح ابن الجوزی درین حدیث شریف پس جواب آن نیز بتفصیل جمیل بعون الله المفضل المنیل درضمن رد کلام شاه صاحب سبق ذکر یافته بنهجی که اگر ناظر با انصاف تارک زیغ واعتساف آنرا ببیند جز مسلک تسلیم واعتراف بآن راهی دیگر نگزیند بلکه مضامین حق آگین آن در جودت ومتانت وقوت ورزانت بحدی رسیده که اگر عظمای عصبیت نهاد وکبرای عضیهت بنیاد هم جوامع همم قاصمه خود را بر رد واستنکار ان برگمارند محو والطاط آنرا از قبیل محالات شمارند وچگونه چنین نباشد حالانکه دران جواب مناعت نصاب علاوه برکمال جرأت وجسارت ابن الجوزی درحکم بالوضع ودیگر مخازی شنیعه ومعائب فظیعه او بنصوص اکابر حفاظ اعلام وافادات اجلهٔ ایقاظ فخام سنیه ثابت کرده شد که قدح وجرح ابن الجوزی درخصوص این حدیث سراسر باطل ومضمحل وکلیةً از صوب صواب منقطع ومنخزل ست وبسیاری ازین جهات وهن وفساد وبطلان وهوان آن ببیان براعت اقتران خود اجمالا وتفصیلا بمنصه شهود رسانیده خطاء آن متسرع متجاسر وخطل آن متهوک خاسر بنهایت ایضاح ووضح وآشکار گردانیده اند پس قدح وجرحی که در بطلان وفساد وانخرام وانهداد باین حد برسد که تحقیقات وافادات حفاظ متقدمین ومتاخرین وتنصیصات واجادات نقاد متوسعین متبحرین سابقا ولاحقا مبطل وموهن آن بوده باشد هرگز شایان آن نیست که درمقام تحقیق مرام واحتجاج بمقابلهٔ خصام ابن تیمیه ذکر آن برزبان آرد وآنرا در اثبات ادعای باطل خود کافی ووافی انگارد بلکه حرف انصاف آن ست که اگر ابن تیمیه شطری از حیا وآزرم میداشت همت بر ستر وکتمان این خطیئهٔ کبری وجریمهٔ عظمای ابن الجوزی میگماشت وآنرا انفع بحال خود ومذهب خود می انگاشت وبذکر آن لوای رقاعت وخلاعت نمی افراشت لیکن چون باقتضاے اسلاف اخلاف اللؤم واللوم خصوصا ثالث القوم نحیزهٔ رذیله وغریزهٔ ضئیلهٔ او از صفت حیا یکسر عاری وشنشنهٔ ردیه وسجیهٔ مردیه وقاحت دررگ وپی او جاری ست لهذا این جسارت سراسر خسارت ابن الجوزی را ثمرة الغراب فهمیده برای تخلیص گلوی خود از ربقهٔ انقیاد بحدیث مدینة العلم انفع ما فی الباب دیده حالانکه تمسک وتشبث باین جسارت موبقه وجرأت مزهقه اصلا فائده بحالش نمی رساند وهیچ وجه عنق او را از نیر مذلت نمی رهاند وچون نحیف بعون الله ولطف توفیقه دررد جسارت خود ابن تیمیه درباب این حدیث بکلام خودش رغام انف او نموده ام ومسلک تخجیل وتنکیل او باعترافات صحیحه واذعانات صریحه او پیموده ام همچنین مناسب می نماید که تجاسر ابن الجوزی را که ابن تیمیه درین مقام متمسک بآن شده نیز از کلام خودش باطل ومردود

پیدا نیست و لداوی که انتهامی آن بر محققین نیز هویدا نه خالله حسیبه و حسیب امثاله و هو المنتصر من اعدائه بعقوبات عقابه و نکاله و آنچه مزید حیرت بر حیرت می فزاید این ست که ابن تیمیه در وقت قدح و جرح حدیث مدینة العلم چنان در گرداب لجاج و ناحق کوشی و اعوجاج و حق پوشی سرفرو برده که افادات حاکم نیسابوری را که متعلق باین حدیث بود نیز بخاطر نیاورده حالانکه در ماسبق دانستی که حاکم نیسابوری در کتاب المستدرک علی الصحیحین در اثبات و تصحیح این حدیث بچه حد مساعی جمیله بتقدیم رسانیده صحیح بودن این حدیث شریف و آنهم بشرط بخاری و مسلم باوله باهره و براهین محکمه ظاهر و باهر گردانیده و علو مرتبت و سمو منزلت حاکم در علوم حدیث محل ارتیاب و استنکار ارباب نقد و استبصار نیست و این مطلب در ظهور و سفور بحدی رسیده که خود ابن تیمیه معترف بآن میباشد چنانچه از عبارت ثالثه ابن تیمیه که آنفا برای اظهار جلالت شان یحیی بن معین منقول شده ظاهر و باهر ست که حاکم نیز از ان جماعه اهل علم بالحدیث ست که خبرت شان بحال جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم کامل گردیده و محبت شان برای آن جناب و صدق شان در تبلیغ از انجناب بحد کمال رسیده و خواهش ایشان تابع شده برای چیزی که آنجناب آن را آورده است پس نیست برای شان غرضی جز معرفت آنچه آنجناب فرموده است و تمیز دادن آن از آنچه بآن مخلوط میگردد از دروغ دروغگویان و غلط غلط کاران و نیز از ان آشکار ست که احادیث مصححه حاکم مثل دیگر محدثین مذکورین دران عبارت قابل تدبر ست و هرگاه عاقلی درین احادیث تدبر نماید او صدق را از کذب خواهد شناخت چه ایشان اکمل مردم هستند از روی معرفت باین مطلب و اشد شان هستند از روی رغبت در تمیز صدق و کذب و اعظم شان می باشند از روی دفع دروغ از جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم الی غیر ذلک من المآثر الزاهرة و المفاخر الباهرة التی اثبتها لهم ابن تیمیه فی تلک العبارة و قد اومأنا الیها عما قریب باخصر بیان و اوجز اشارة پس حیف ست و صد حیف که چسان ابن تیمیه با وصف اثبات این همه فضائل عالیه و فواضل متعالیه برای حاکم و حکم دیگران بتدبر در احادیث مصححه اش از حکم چنین حاکم عادل در باب صحت حدیث مدینة العلم عدول و انحراف می نماید و بقدح و جرح این حدیث اثیر میل کلی نموده علم اعتداء و اعتساف را بایثار مشاقت و معازت چنین حکم معدل بمعدل النهار فلک استکبار می فرساید بالجمله ادعای ابن تیمیه که العیاذ بالله حدیث مدینة العلم ضعف و واهی ست وجوین نیست که در موضوعات شمرده می شود از اکاذیب صریحه و اضحه و اباطیل فضیحه لائحه است و وجوه رد و ابطال آن لا تعد و لا تحصی می باشد و چون کلام مستوعب و مستوفی در اثبات و تحقیق این حدیث شریف بجواب کلام شاه صاحب بحمد الله المنعام در ماسبق صورت ارتسام پذیرفته لهذا زیاده

این ست که ابن تیمیه از نهایت خیره سری بابن الجوزی نسبت می نماید که او بیان کرده که تمامی طرق حدیث مدینة العلم موضوع می باشد حالانکه بر ناظر کتاب الموضوعات ابن الجوزی بخوبی واضح ولائح است که او از طرق متکاثره و اسانید متوافره حدیث مدینة العلم طریقی چند که حسب فهم ناقص خود قابل قدح وجرح دیده مذکور ساخته باظهار مقدوحیت آن بنا بررای عاطل خود علم بغی و اعتساف برافراخته حالانکه قدح او دران طرق نیز نزد مهرهٔ فن مقبول نیست وازینجاست که درمقام تعقب برآمده با فادات متینه وا جادات رزینه کلام او را افسوده اند اما بسیاری از طرق صحیحه و اسانید صریحه این حدیث شریف که در کتب محدثین فخام ومسندین عظام یافته می شود پس ابن الجوزی اصلا ومطلقا آنرا ذکر ننموده راه تجاهل وتغافل ازان یکسر پیموده وقد ذکرنا کثیرا منها فیما سبق من الکلام علی المخاطب القمقام پس چگونه بعد ملاحظهٔ آن میتوان گفت که ابن الجوزی وضع وبطلان تمام طرق این حدیث شریف رابمعرض بیان رسانیده هل هذا الا افک صریح وکذب فضیح لا یرتکبه الا من هو عن الایمان شاحط نزیح وعن الایقان معرض مشیح اما انچه ابن تیمیه درکلام مهانت انضمام خود تفوه نموده که کذب از نفس متن حدیث مدینة العلم شناخته می شود زیرا که هرگاه جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم مدینهٔ علم باشند ونباشد برای آن مدینه مگر باب واحد ونه تبلیغ کند از آن جناب علم را مگر واحد فاسد خواهد شد امر اسلام پس از جملهٔ خرافات واضحة البطلان وجزافات ظاهرة الهوان ست وغالبا ابن تیمیه از غایت نفاق ونهایت شقاق خود تایید منکرین نبوت جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله الاطیاب پیش نظر دارد وهمت را بر هدم مبانی اسلام بضمن رد کلام اهل حق برمی گمارد زیرا که جاحدین ومنکرین این تقریر سراسر تزویر را در انکار نبوت جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بلکه انکار نبوت هر نبی سرد میتوانند کرد ومیتوانند گفت که هرگاه خداوند عالم عالم باشد بشرائع دین واحکام تکلیفیهٔ عباد وابلاغ نکند شرائع واحکام را از جانب او بسوی عباد مگر شخص واحد که نبی آن عصر بوده باشد فاسد خواهد شد امر دین وثابت نخواهد شد هیچ یکی از شرائع آن بلکه می باید که تبلیغ عن الله نماید در زمان واحد عدد کثیر انبیا که بالغ بحد تواتر بوده باشند واگرچه این کلام درمقام اسکات وافحام ابن تیمیه الد الخصام کافی ووافی ست زیرا که هر جوابی که اولیای ابن تیمیه برای رد تقریر منکرین نبوت

مدموع ومطرود ثابت نمایم واز افحام خصام والزام اعداء امیر المومنین علیه السلام حظ وافی ووافر برابم پس باید دانست که ابن الجوزی در صدر کتاب الموضوعات گفته فمتی رأیت حدیثاً خارجاً عن دواوین الاسلام الموطأ ومسند احمد والصحیحین وسنن ابی داؤد والترمذی ونحوها فانظر فیه فان کان له نظیر فی الصحاح والحسان فرتب امره وان ارتبت به فرأیته یباین الاصول فتامل رجال اسناده واعتبر احوالهم من کتابنا المسمی بالضعفاء والمتروکین فانک تعرف وجه القدح فیه از این عبارت بر متامل خبیر واضح وظاهر است که حسب افادهٔ ابن الجوزی کتاب ترمذی از جمله دواوین اسلام ومثل موطا ومسند احمد وصحیحین وسنن ابی داود وامثال آن مستحق غایت تبجیل وتعظیم ونهایت تکریم وتفخیم ست وحدیثی که دران موجود باشد محتاج بنظر وفکر نیست وبلا تردد وتفکر قابل قبول واعتماد ولائق وثوق واستناد ست بلکه حدیثی که خارج از کتاب ترمذی وامثال او به نظر آید ونظیر آن در صحاح وحسان کتاب ترمذی وامثال او موجود باشد او نیز ثابت خواهد بود ودران ارتیاب را دخلی نخواهد شد وپر ظاهرست که هرگاه عظمت وجلالت کتاب ترمذی باین مرتبه واصل شده که ابن الجوزی احادیث مندرجهٔ آنرا مفروغ عن النظر وا مینماید وصحاح وحسان آنرا چنان رتبه می بخشد که اگر دران نظیری موجود بوده باشد بوجه آن نظیر حدیث خارج از ان صحاح وحسان هم ثابت گردد پس چرا حدیث مدینة العلم را که در خود کتاب ترمذی مروی شده وترمذی آنرا تحسین هم کرده کما مضی بیانه سابقاً از کمال جرأت وجسارت موضوع میگوید والتفاتی بمروی بودن آن در کتاب ترمذی نمی نماید این نیست مگر تسرع مذموم وتغافل مشوم که ابن الجوزی را بان اهل نحلهٔ خودش مدحور وملوم ساخته اند وبصدور امثال این غفلات عظیمه وعثرات فخیمه بتعییر وتثریب کما ینبغی پرداخته بالجمله حسب افادهٔ خود ابن الجوزی ابن الجوزی را لازم ست که از قدح وجرح خود در حدیث مدینة العلم توبه وانابت نماید وبکمال ثبوت وتحقق آن اعتراف صحیح صریح فرماید وبوجه مروی بودنش در کتاب ترمذی بنهایت مقبولیت آن بگراید وهرگز زبان بشناعت ترجمان خود را بحرف قدح وجرح آن نیالاید وهرگاه بحمد الله ثابت ومتحقق گردید که قدح ابن الجوزی در حدیث مدینة العلم حسب افادهٔ خودش مردود ومطرودست واضح ولائح شد که تمسک وتشبث ابن تیمیه بآن در منکرات ساقطه وهفوات باطله او داخل واحتجاج بآن در مقابلهٔ اهل حق باسفل درکات هوان وصغار وقماءت واحتقار نازل میباشد واصلاً لائق اعتنای ارباب نصفت واحتفال اصحاب معرفت نیست ولله الحمد علی ما أبان دحوض حجة هذا الناصب الجحد ولبی بحیث لم یبق فیه ریبة لاهل الاحلام والعقول واز غرائب اکاذیب موحشه وعجائب اراجیف مدهشه

قول شان قابل التفات نزد محققین سنیه نیست کسی درین باب اختلاف نکرده واصولیین ایشان در ادلهٔ حجیت خبر واحد بسیاری از آیات ذکر می نمایند که حسب تقریرات شان ازان آیات کافی بودن مبلغ واحد عن الرسول واضح وآشکار می گردد ونیز در سیاق ادلهٔ این مسئله ذکر می کنند که خود جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بسوی اطراف واکناف واقطار بلاد ومدن وامصار آحاد رسل خود را برای تعلیم دین اسلام ونشر شرائع واحکام فرستاده ودر هیچ جا مبلغین بقدر تواتر مبعوث نفرموده وازینجا نیز کفایت مبلغ واحد عن الرسول بنهایت وضوح لائح میگردد ونیز اصولیین سنیه در ضمن دلائل این مبحث باجماع صحابه متمسک می شوند وثابت می نمایند که ایشان بر خبر واحد عمل میکردند وهر که از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم حدیثی نقل میکرد ولوکان واحدا آنرا مقبول میداشتند وازینجا نیز جواز وحدت مبلغ عن الرسول نزد ایشان بحد تحقیق بین میرسد ابوالحسن علی بن محمد بن الحسین البزدوی در کتاب اصول خود گفته باب خبر[له] الواحد وهو الفصل الثالث من القسم الاول وهو کل خبر یرویه الواحد او الاثنان فصاعدا لاعبرة للعدد فیه بعد ان یکون دون المشهور والمتواتر وهذا یوجب العمل ولا یوجب العلم یقینا عندنا وقال بعض الناس لا یوجب العمل لانه لا یوجب العلم ولا عمل الا عن علم قال الله تعالی ولا تقف ما لیس لک به علم وهذا لان صاحب الشرع موصوف بکمال القدرة فلا ضرورة له فی التجاوز عن دلیل یوجب علم الیقین بخلاف المعاملات لانها من ضروراتنا وکذلک الرای من ضروراتها فاستقام ان یثبت غیر موجب علم الیقین وقال بعض اهل الحدیث یوجب علم الیقین لما ذکرنا انه اوجب العمل ولا عمل من غیر علم وقد ورد الآحاد فی احکام الآخرة مثل عذاب القبر ورؤیة الله تعالی بالابصار ولا حظ لذلک الا العلم قالوا وهذا العلم یحصل کرامة من الله تعالی فثبت علی الخصوص للبعض دون البعض کالوطی تعلق من بعض دون بعض ودلیلنا فی ان خبر الواحد یوجب العمل واضح من الکتاب والسنة والاجماع والدلیل المعقول اما الکتاب قال الله تعالی واذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتاب لتبیننه للناس وکل واحد انما یخاطب بما فی وسعه ولو لم یکن خبره حجة لما امر ببیان العلم وقال جل ذکره فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة وهذا فی کتاب الله اکثر من ان یحصی واما السنة فقد صح عن النبی علیه السلام قبوله خبر الواحد مثل خبر بریرة فی الهدیة وخبر سلمان فی الهدیة والصدقة وذلک لا تحصی عدده ومشهور عنه انه بعث الافراد الی الآفاق مثل علی ومعاذ وعتاب بن اسید ودحیة وغیرهم رضی الله عنهم وهکذا اکثر من ان یحصی واشهر من ان یخفی وکذلک اصحابه رضی الله عنهم عملوا بالآحاد وحاجوا بها قد ذکر

بیاورند مثل آن بلکه بهتر از آن از جانب اهل حق در رد تقریر ابن تیمیه جاری می شود لیکن حقیر در رد این شبهه واهیه برین الزام قائد الی المرام اکتفا نکرده در صدد افادهٔ ناظر مستبصر بر آمده گذارش مینمایم که چنانچه در ابلاغ عن الله وجود وجود جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم کفایت میکند وبسبب ثبوت حقیت آنجناب ضرور نیست که عدد کثیر انبیا که بحد تواتر برسند در اخبار عن الله شرکت آن جناب نمایند همچنان در ابلاغ عن الرسول صلی الله علیه و آله وسلم ذات قدسی سمات جناب امیر المومنین علیه السلام کافی و وافی ست واحتیاج بابلاغ دیگران واشتراک فلان و بهمان نیست زیرا که حق وصواب بودن تبلیغ آن جناب نیز امر محتوم ست وعلاوه بر دیگر ادله خود این حدیث شاهد صدق بر آن ست و از ینجاست که اهل علم و یقین این حدیث را دلیل عصمت جناب امیر المومنین علیه السلام میدانند وقد مر التصریح بذلك من نصوص اعاظم المخالفين فلا تكن من الممتحنين فالجملة چنانچه بعد ثبوت حقیت جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم واحد بودن آن جناب در تبلیغ عن الله ضرری نمی رساند همچنین بعد ثبوت حقیت جناب امیر المومنین علیه السلام از دیگر ادله و دلالت خود حدیث مدینة العلم بر آن وحدت آنجناب در تبلیغ عن الرسول صلی الله علیه و آله فسادی نمی آرد بلی چون درون ابن تیمیه حرورن از کمال بغض وعناد واعوجاج و لداد فساد بین حاصل کرده لهذا مثل این امر حق وکلام صدق را موجب فساد میدانند وبحسب مزعوم مشوم خود فساد موهوم بر آن مترتب نموده دلیل کذب این حدیث شریف می گردانند ولا غرو فقد لعد خامرة من النصب داء دوی اورثه غيا وضلالا ومن يك ذا فم مر مريضا يجد كالحنظل الماء زلالا اما آنچه ابن تیمیه گفته ولهذا اتفق المسلمون على انه لا يجوز ان يكون المبلغ عنه العلم واحدا بل يجب ان يكون المبلغون اهل التواتر الذى يحصل العلم بخبرهم پس سخت سست ونا مربوط ونهایت باطل وظاهر السقوط ست زیرا که ادعای این معنی که مسلمین اتفاق کرده اند بر آنکه جائز نیست که مبلغ علم از جانب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم واحد بوده باشد بلکه واجب است که باشند مبلغین اهل تواتر که حاصل شود علم بخبر شان برای غائب از جملهٔ غرائب تمویهات وعجائب تدلیسات است واصلا با واقع مطابقت ندارد زیرا که برادنی متتبع علم اصول و درایت و متفحص کتب حدیث و روایت در اقصای ظهور ست که قاطبهٔ اهل سنت خبر واحد را واجب العمل میدانند و حجر بعضی از شذاذ که

لانا نعجز عن اظهار کل حق لنا بطریق لا یبقی فیه شبهة فلهذا اجوزنا الاعتماد فیها علی خبر الواحد وقوله وکذلک الرای من ضروراتنا جواب عن تمسکهم بالقیاس فی الاحکام مع انه لا یفید الا الظن فقال هو من باب الضرورة ایضا لان الحادثة اذا وقعت ولم یکن فیها نص یعمل به یحتاج الی القیاس ضرورة ولان القیاس لیس بمثبت بل هو مظهر وخبر الواحد مثبت والاظهار دون الاثبات وهذا علی قول من جوز التمسک بالقیاس منهم فاما علی قول من لم یجعل القیاس حجة مثل النظام واهل الظاهر فلا حاجة الی الفرق **قوله** وقال بعض اصحاب الحدیث کذا ذهب اکثر اصحاب الحدیث الی ان الاخبار التی حکم اهل الصنعة بصحتها توجب علم الیقین بطریق الضرورة وهو مذهب احمد بن حنبل وذهب داؤد الظاهری الی انها توجب علما استدلالیا واشار الشیخ الی شبهة الفریقین فمن قال بانه یوجب العلم الاستدلالی تمسک بان خبر الواحد لو لم یوجب العلم لما جاز اتباعه لنهیه تعالی عن اتباع الظن بقوله تعالی ولا تقف ما لیس لک به علم وذمه علی اتباعه فی قوله تعالی ان یتبعون الا الظن وان تقولوا علی الله ما لا تعلمون وقد انعقد الاجماع علی وجوب الاتباع علی ما تبین فیستلزم افادة العلم لا محالة ومن قال انه یوجب علما ضروریا قال انا نجد فی نفسنا فی خبر الواحد الذی وجدت شرائط صحته العلم بالمخبر بضرورة من غیر استدلال ونظر بمنزلة العلم الحاصل بالمتواتر ویرد علیهم انه لو کان ضروریا لما وقع الاختلاف فیه ولاستوی الکل فیه فقالوا ان هذا العلم یحصل [illegible] من الله تعالی فیهم [illegible] یختص به البعض ووقوع الاختلاف لا یمنع من کونه ضروریا کالعلم الحاصل بالمتواتر فانه ضروری وقد وقع الاختلاف فیه **قوله** قال الله تعالی واذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتاب الایة اخبر الله تعالی انه اخذ المیثاق والعهد من الذین اوتوا الکتاب لیبیننه للناس ولا یکتمونه منهم فکان هذا امرا بالبیان لکل واحد منهم ونهیا له عن الکتمان لانهم انما یکلفون بما فی وسعهم ولیس فی وسعهم ان یجتمعوا ذاهبین الی کل واحد من الخلق شرقا وغربا للبیان فیتعین ان الواجب علی کل واحد منهم اداء ما عنده من الامانة والوفاء بالعهد ولان الحکم فی الجمع المضاف الی الجماعة انه یتناول کل واحد منهم ولان اخذ المیثاق من اصل الدین والخطاب للجماعة بما هو اصل الدین یتناول کل واحد من الافراد ثم ضرورة توجه الامر بالاظهار الی کل واحد امر السامع بالقبول منه والعمل به اذ امر الشرع لا یخلو عن فائدة جیدة ولا فائدة فی الامر بالبیان والنهی عن الکتمان سوی هذا واعترض علیه بان انحصار الفائدة علی القبول غیر مسلم بل الفائدة هی الابتلاء فیستحق الثواب ان امتثلوا والعقاب ان لم یمتثلوا الا تری

الکتمان

اقتصرنا محمد رحمه الله فی هذا غیر حدیث فی کتاب الاستحسان واختصرنا علی هذه الجملة لوضوحها واستفاضتها
واجمعت الامة علی قبول اخبار الاحاد من الوکلاء والرسل والمضاربین وغیرهم واما المعقول فلان الخبر
یصیر حجة بصفة الصدق والخبر یحتمل الصدق والکذب وبالعدالة بعد اهلیة الاخبار یترجح الصدق
وبالفسق الکذب فوجب العمل برجحان الصدق لیصیر حجة للعمل ویعتبر احتمال السهو والکذب [redacted]
علم الیقین وهذا لان العمل صحیح من غیر علم الیقین الا تری ان العمل بالقیاس صحیح بغالب الرای وعمل
الحکام بالبینات صحیح بلا یقین فکذلک هذا الخبر من العدل یفید علما بغالب الرای وذلک کاف للعمل وهذا
ضرب علم فیه اضطراب فکان دون علم الطمانینة وعبد العزیز بن احمد بن محمد البخاری در کشف الاسرار شرح
اصول بزدوی گفته قوله وهذا ای خبر الواحد یوجب العمل ولا یوجب العلم یقینا ای لا یوجب علم یقین
ولا علم طمانینة وهو مذهب اکثر اهل العلم وجملة الفقهاء وذهب بعض الناس الی ان العمل بخبر الواحد
لا یجوز اصلا وهو المراد من قوله لا یوجب العمل ثم منهم من ابی جواز العمل به عقلا مثل الجبائی وجماعة من
المتکلمین ومنهم من منعه سمعا مثل القاسانی وابی داود والرافضة واحتج من منع عنه سمعا بقوله تعالی ولا
تقف ما لیس لک به علم ای لا تتبع ما لا علم لک به وخبر الواحد لا یوجب العلم فلا یجوز اتباعه والعمل به
بظاهر هذا النص قالوا ولا معنی لقول من قال ان العلم ذکر نکرة فی موضع النفی فیقتضی انتفاءه اصلا وخبر
الواحد یوجب نوع علم وهو علم غالب الظن الذی سماه الله تعالی علما فی قوله تعالی فان علمتموهن مومنات
فلا یتناوله النهی لانا ان سلمناه انه یفید الظن فهو محرم الاتباع ایضا بقوله تعالی ان یتبعون الا الظن وان
الظن لا یغنی من الحق شیئا ثم اشار الشیخ الی شبهة من منع عنه عقلا بقوله وهذا ای عدم جواز العمل به لان
صاحب الشرع ای من یتولی وضع الشرایع وهو الله تعالی اذ الرسول مبلغ عنه موصوف بکمال القدرة فکان
قادرا علی اثبات ما شرعه باوضح دلیل فای ضرورة له فی التجاوز عن الدلیل القطعی الی ما لا یفید الا الظن
کیف وانه یودی الی مفسدة عظیمة وهی ان الواحد لو روی خبرا فی سفک دم واستحلال بضع وربما
یکذب فنظران السفک والاباحة بامر الله تعالی ولا یکونان بامره فکیف یجوز الهجوم بالجهل ومن تشککنا
فی اباحة بضعه وسفک دمه لا یجوز الهجوم بالشک فیقبح من الشارع حوالة الخلق علی الجهل واقتحام
الباطل بالتوهم بل اذا امر الله تعالی بامر فلیعرفنا امره لنکون علی بصیرة اما ممتثلون او مخالفون بخلاف
المعاملات فان خبر الواحد یقبل فیها بلا خلاف لانها من ضروراتنا ای قبوله فیها من باب الضرورة

زرنا ولو یکن نصاب الشہادۃ وھذا ای الدلیل علی قبول خبر الواحد فی کتاب اللہ اکثر من ان یحصی منہ قولہ تعالی فاسئلوا اھل الذکر ان کنتم لا تعلمون امر بسوال اھل الذکر ولم یفرق بین المجتہد وغیرہ وسوال المجتہد لغیرہ منحصر فی طلب الاخبار بما سمع دون الفتوی ولو لم یکن القبول واجبا لما کان السوال واجبا ومنہ قولہ تعالی یا ایہا الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط شہداء للہ امر بالقیام بالقسط والشہادۃ للہ ومن اخبر عن الرسول بما سمع فقد قام بالقسط وشہادۃ للہ وکان ذلک واجبا علیہ بالامر وانما یکون واجبا لو کان القبول واجبا والا کان وجوب الشہادۃ کعدمہا وھو ممتنع ومنہ قولہ تعالی ان الذین یکتمون ما انزلنا من البینات والھدی الآیۃ اوعد علی کتمان الھدی فیجب علی من سمع من النبی صلعم شیئا اظہارہ فلو لم یجب علینا قبولہ لکان الاظہار کعدمہ ومنہ قولہ تعالی یا ایہا الذین امنوا ان جاءکم فاسق بنبأ فتبینوا امر بالتبین والتثبت وعلل مجیء الفاسق بالخبر اذ ترتیب الحکم علی الوصف المناسب یشعر بالعلیۃ ولو کان کون الخبر من اخبار الاحاد مانعا من القبول لم یکن لہذا التعلیل فائدۃ اذ علیہ الی صفۃ اللازم تمنع من علیۃ الوصف العارض فان من قال المیت لا یکتب لعدم الدواۃ والقلم عندہ یستقبح ویسفہ لان الموت لما کان وصفا لازما صالحا لعلیۃ امتناع صدور الکتابۃ عن المیت استحال تعلیل امتناع الکتابۃ بالوصف العارض وھو عدم الدواۃ والقلم وفی کل من ھذہ التمسکات اعتراضات مع اجوبتہا ترکناھا احترازا عن الاطناب قولہ مثل خبر بریرۃ فی الہدیۃ فانہ روی انہ صلعم قبل قولہا فی الہدیۃ وخبر سلمان فی الہدیۃ والصدقۃ فانہ روی ان سلمان رضی اللہ عنہ کان من قوم یعبدون النخیل لیلوق فی قلبہ عندہ انہ لیس علی شیء وجعل ینتقل من دین الی دین طالبا للحق حتی قال لہ بعض اصحاب الصوامع لعلک تطلب الحنیفیۃ وقد قرب اوانہا فعلیک بیثرب ومن علامات النبی المبعوث انہ یاکل الہدیۃ ولا یاکل الصدقۃ وبین کتفیہ خاتم النبوۃ فتوجہ نحو المدینۃ فاسرہ بعض العرب وباعہ من الیہود بالمدینۃ وکان یعمل فی نخیل مولاہ باذنہ حتی ھاجر رسول اللہ صلعم الی المدینۃ فلما سمع بمقدم النبی علیہ

بان الفاسق منهم داخل فی هذا الخطاب مامور بالبیان بحیث لو امتنع عنه یاثم ثم لا یقبل ذلک منه وکذا الانبیاء صلوات الله علیهم اجمعین مامورون بالتبلیغ وان علم قطعا بالوحی انه لا یقبل منهم واجیب عنه بان البیان والتبلیغ طرفین طرف المبلغ وطرف السامع ولا بد من ان یتعلق بکل طرف فائدة ثم ما ذکرتم من الفائدة مختص بجانب المبلغ ولیس فی طرف السامع فائدة سوی وجوب القبول والعمل به ولا یقال بل فیه فائدة اخری وهی جواز العمل به لانا نقول جواز العمل مستلزم لوجوبه لان من قال بالجواز قال بالوجوب ومن انکر الوجوب انکر الجواز واما الفاسق فلا نسلم وجوب البیان علیه قبل التوبة بل الواجب علیه التوبة ثم ترتیب البیان علیه فعلی هذا بیانه یفید وجوب القبول علیه والعمل به کذا قال شمس الائمة وقوله وقال فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة الایة وجه التمسک به انه تعالی وجب علی کل طائفة خرجت من کل فرقة الانذار وهو الاخبار المخوف عند الرجوع الیهم وانما اوجب الانذار طلبا للحذر لقوله لعلهم یحذرون والترجی من الله تعالی محال فیحمل علی الطلب اللازم وهو من الله تعالی امر فیقتضی وجوب الحذر والثلاثة فرقة والمخالفة منها اما واحد واثنان فاذا روی الراوی ما یقتضی المنع من فعل وجب ترکه لوجوب الحذر علی السامع واذا وجب العمل بخبر الواحد والاثنین ههنا وجب مطلقا اذ لا قائل بالفرق ولا یقال الطائفة اسم للجماعة بدلیل لحوق هاء التانیث بها فلا یصح حملها علی الواحد والاثنین لانا نقول اختلف المتقدمون فی تفسیرها فقیل هی اسم لعشرة وقیل لثلاثة وقیل لاثنین وقیل لواحد وهو الاصح فان المراد من قوله تعالی ولیشهد عذابهما طائفة من المومنین الواحد فصاعدا کذا قال قتادة وکذا نقل فی سبب نزول قوله تعالی وان طائفتان من المومنین اقتتلوا انهما کانا رجلین انصاریین بینهما مدافعة فی حق فجاء کل واحد منهما الی فتحاکم النبی صلعم دون الاخر وقیل کان احدهما من اصحاب النبی ع والاخر من اتباع عبد الله بن ابی المنافق علی ما عرف علی انا لو حملناها علی اکثر ما قیل وهو العشرة لا ینتفی توهم الکذب عن خبرهم ولا یخرج خبرهم عن الاحاد الی التواتر ولا یقال سلمنا ان الراجع مامور بالانذار انما سمعه ولکن لا نسلم ان السامع مامور بالقبول کالشاهد الواحد مامور باداء الشهادة ولا یجب القبول ما لم یتم نصاب الشهادة وتظهر العدالة بالتزکیة لانا نقول وجوب الانذار مستلزم لوجوب القبول علی السامع کما بینا کیف وقوله تعالی لعلهم یحذرون یشیر الی وجوب القبول والعمل فاما الشاهد الواحد فلا نسلم ان علیه وجوب اداء الشهادة لان ذلک لا ینفع المدعی وربما یضر بالشاهد بان یحد حد القذف اذا کان المشهود به

لا یبقی معه عذر فی المخالفة لکن اذکر الغزالی وصاحب الفواطع قوله لکن انّا نعلم قطعاً ان الصحابة عملوا باخبار الاحاد و
احتجاجهم بها فی وقائع خارجة عن العد والحصر من غیر نکیر منکر ولا رد راد لها فکان ذلک منهم
اجماعا علی قبولها وصحة الاحتجاج بها فمنها ما تواترت یوم السقیفة لما احتج ابو بکر رضی الله عنه علی
الانصار بقوله علیه الصلوة والسلام الائمة من قریش قبلوه من غیر انکار علیه ومنها رجوعهم الی
خبر ابی بکر رضی الله عنه فی قوله علیه الصلوة والسلام الانبیاء یدفنون حیث یموتون وقوله علیه الصلوة
والسلام نحن معاشر الانبیاء لا نورث ما ترکناه صدقة ومنها رجوعه الی توریث الجدة بخبر المغیرة
ومحمد بن مسلمة ان النبی صلی الله علیه وسلم اعطاها السدس ونقضه حکمه فی القضیة التی اخبر
بلال ان رسول الله صلعم حکم فیها بخلاف ما حکم هو فیها ورجوع عمر رضی الله عنه عن تفصیل الاصابع
فی الدیة حیث کان یجعل فی الخنصر ستة من الابل وفی البنصر تسعة وفی الوسطی والسبابة عشرة عشرة
وفی الابهام خمسة عشر الی خبر عمرو بن حزم ان فی کل اصبع عشرة وعن عدم توریث المراة من دیة زوجها
الی توریثها منها بقول الضحاک بن مزاحم ان النبی صلی الله علیه وسلم کتب الیه ان یورث امرأة اشیم
الضُّبابی من دیة زوجها وعمله بخبر عبد الرحمن بن عوف فی اخذ الجزیة من المجوس وهو قوله علیه الصلوة
والسلام سنوا بهم سنة اهل الکتاب وعمله بخبر حَمَل بن مالک وهو قوله کنت بین جارتین لی یعنی
ضرتین فضربت احدیهما الاخری بمسطح فالقت جنینا میتا فقضی فیه رسول الله صلعم بغرة
فقال عمر رضی الله عنه لو لم نسمع هذا لقضینا فیه برأینا ومنها ان عثمان رض عمل بروایة فریعة
بنت مالک حین قالت جئت الی رسول الله صلعم استأذنه بعد وفاة زوجی فی موضع العدة
فقال امکثی حتی ینقضی عدتک ولم ینکر الخروج للاستفتاء فان المتوفی عنها زوجها تعتد فی
منزل الزوج ولا تخرج لیلا ولا نهارا الا اذا لم تجد من یقوم بامرها ومنها ما اشتهر من عمل علی رض
بروایة المقداد فی حکم المذی ومن قبوله خبر الواحد واستظهاره بالیمین حتی قال فی الخبر المشهور
کنت اذا سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیثا نفعنی الله بما شاء منه واذا حدثنی غیره
حلفته فاذا حلف صدقته والتحلیف انما کان للاحتیاط فی سیاق الحدیث علی وجهه ولئلا یقدم
علی الروایة بالظن لا لتهمة الکذب ومنها رجوع الجمهور الی خبر عائشة رض فی وجوب الغسل بالتقاء
الختانین ومنها عمل ابن عباس رض بخبر ابی سعید الخدری فی الربوا فی النقد بعد ان کان لا یحکم

الضُّبابی
حَمَل جارتین
بمسطح المسطح بالکسر عمود من اعواد الخباء ۱۲ نهایه

الصلوة والسلام اتاه بطبق فیه رطب ووضعه بین یدیه فقال ما هذا فقال صدقة فقال لاصحابه
کلوا ولم یاکل فقال سلمان فی نفسه هذه واحدة ثم اتاه من الغد بطبق فیه رطب فقال ما هذا
یا سلمان فقال هدیة فجعل یاکل ویقول لاصحابه کلوا فقال سلمان هذه اخری ثم تحول خلفه فعرف
رسول صلعم مراده فالقی الرداء من کتفیه حتی نظر سلمان الی خاتم النبوة بین کتفیه فاسلم فقبل النبی صلعم
قوله فی الصدقة والهدیة مع انه کان عبدا حینئذ وذلک ای قبول خبر الواحد منه کثیر فانه قبل
خبر ام سلمی فی الهدایا ایضا وکانت الملوک یهدون الیه علی یدی الرسل وکان یقبل قولهم ولا شک (سلمة)
ان الاهداء منهم لم یکن علی یدی قوم لا یتصور تواطؤهم علی الکذب وکان یجیب دعوة المملوک و
یعتمد علی خبره انی ماذون وقبل شهادة الاعرابی فی الهلال وقبل خبر الولید بن عقبة حین بعثه ساعیا
الی قوم فاخبر انهم ارتدوا واحتی اجمع النبی صلعم علی غزوهم فنزل قوله تعالی ان جاءکم فاسق الآیة
وکان یقبل اخبار الجواسیس والعیون المبعوثة الی ارض العدو ومشهور عنه ای قد اشتهر واستفاض
بطریق التواتر عن النبی صلعم انه بعث الافراد الی الآفاق لتبلیغ الرسالة وتعلیم الاحکام فانه بعث علیا
رضی الله عنه الی الیمن امیرا وبعده بعث معاذا ایضا الی الیمن امیرا لتعلیم الاحکام والشرائع وبعث
دحیة بن خلیفة الکلبی بکتابه الی قیصر وهرقل بالروم وبعث عتاب بن اسید الی مکة امیرا معلما
للشرائع وبعث عبد الله بن حذافة السهمی بکتابه الی کسری وعمرو بن امیة الضمیری الی الحبشة وعثمان (الضمری)
بن ابی العاص الی الطائف وحاطب بن ابی بلتعة الی المقوقس صاحب الاسکندریة وشجاع بن وهب
الاسدی الی الحارث بن ابی شمر الغسانی بدمشق وسلیط بن عمرو العامری الی هوذة بن خلیفة بالیمامة و
انفذ عثمان بن عفان الی اهل مکة عام الحدیبیة وولی علی الصدقات عمر وقیس بن عاصم ومالک بن
نویرة والزبرقان بن بدر وزید بن حارثة وعمرو بن العاص وعمرو بن حزم واسامة بن زید وعبد الرحمن
بن عوف وابا عبیدة بن الجراح وغیرهم ممن یطول ذکرهم وانما بعث هؤلاء لیدعوا الی دینه ولیقیموا
الحجة ولم یذکر فی موضع ما انه بعث فی وجه واحد عددا یبلغون حد التواتر وقد ثبت باتفاق اهل السیر
انه کان یلزمهم قبول قول رسله وسعاته وحکامه وان احتاج فی کل رسالة ان انفاذ عدد التواتر لم یف
بذلک جمیع اصحابه وخلت دار هجرته عن اصحابه وانصاره وتمکن منه اعداؤه وفسد النظام والتدبیر
وذلک وهم باطل قطعا فتبین بهذا ان خبر الواحد موجب للعمل مثل التواتر وهذا دلیل قطعی

بما فعل الناس قوله واجمعت الامة على كذا اى الاجماع منهم فى هذه الصور على القبول يدل على ثبوت الحكم فيه المتنازع فيه وبيانه ان الاجماع قد انعقد منهم على قبول خبر الواحد فى المعاملات فان العقود كلها بنيت على اخبار الآحاد مع انه قد يترتب على خبر الواحد فى المعاملات ما هو حق الله تعالى كما فى الاخبار بطهارة الماء ونجاسته والاخبار بان هذا الشئ او هذه الجارية اهدى اليك فلان وان فلانا وكلنى ببيع هذه الجارية او بيع هذا الشئ واجمعوا ايضا على قبول شهادة من لا يقع العلم بقوله مع انها قد يكون فى اباحة دم واقامة حد واستباحة فرج وعلى قبول قول المفتى للمستفتى مع انه قد يجيب بما بلغه عن الرسول عليه التحية والسلام بطريق الآحاد فاذا جاز القبول فيما ذكرنا من امور الدين والدنيا جاز فى سائر المواضع فان قيل الفرق بين المحلين ثابت فان فى بعض المعاملات قد يقبل خبر من يسكن القلب الى صدقه من صبى وفاسق بل كافر ولا يقبل خبر هؤلاء فى اخبار الدين فكيف يحتج بهذا الفصل مع وقوع الفرق بينهما قلنا محل الاستدلال هو استعمال قول من لا يؤمن الغلط عليه ووقوع الكذب منه وهو موجود فى الامرين وان كان احدهما يتساهل فيه ما لا يتساهل فى الآخر انما يراعى فى الجمع والفرق الوصف الذى يتعلق به الحكم دون ما عداه وما ذكروا من الفرق بين المعاملات واخبار الدين ليس بصحيح لان الضرورة متحققة فى الاخبار لتحققها فى المعاملات لان المتواتر لا يوجد فى كل حادثة ولو رد خبر الواحد بشبهة فى النقل لتعطلت الاحكام فاسقطنا اعتبارها فى حق العمل كما فى القياس والشهادة واما الجواب عن تمسكهم بالآيتين فنقول لا نسلم ان المراد منهما المنع عن اتباع الظن مطلقا بل المراد المنع من اتباعه فيما المطلوب منه العلم اليقينى من اصول الدين وفروعه وقيل المراد من الآية اعنى قوله تعالى ولا تقف ما ليس لك به علم منع الشاهد عن جزم الشهادة الا بما يتحقق على انا ما اتبعنا الظن فيه وانما اتبعنا الدليل القاطع الذى يوجب العمل بخبر الواحد من السنة المتواترة والاجماع ونیز عبد العزیز بخاری در کتاب التحقیق گفته خبر الواحد اذا وجد شرائطه التى ذكرها يوجب العمل ولا يوجب اليقين ولا الطمانينة بل يوجب الظن وهو مذهب جملة الفقهاء واكثر اهل العلم ومن الناس من ابى جواز العمل به عقلا فى امور الدين مثل الجبائى وجماعة من المتكلمين متمسكين فيه بان صاحب الشرع قادر على اثبات ما شرعه باوضح دليل فاى ضرورة له فى التجاوز عن الدليل القطعى الى ما لا يفيد الا الظن بخلاف المعاملات حيث قبل فيها خبر الواحد اذا وجد شرائطه بلا خلاف لان قبوله فيها من باب الضرورة فانا نعجز عن اظهار كل حق لنا بطريق لا يبقى فيه شبهة فلهذا جوزنا الاعتماد فيها على خبر الواحد ومنهم من منع سمعا مثل القاشانى

بالربوا فی غیر النسیئة ومنها عمل زید بن ثابت رضی الله عنه بخبر امراة من الانصار ان الحائض تنفر بلا وداع بعد ان کان لا یری ذلك ومنها ما روی عن انس رض قال کنت اسقی ابا عبیدة وابا طلحة وابی بن کعب شرابا اذ اتانا ات وقال ان الخمر قد حرمت فقال ابو طلحة قم یا انس الی هذه الجرار فاکسرها فقمت الی مهراس لنا فضربتها باسفله حتی تکسرت ومنها ما اشتهر من عمل اهل قبا فی التحول عن القبلة الی الکعبة حیث اخبرهم واحد ان القبلة نسخت ومنها ما روی عن ابن عمر رض انه قال کنا نخابر اربعین سنة ولا نری به باسا حتی روی لنا رافع بن خدیج ان النبی صلعم نهی عن المخابرة فانتهینا وعلی ذلك جرت سنة التابعین کعلی بن الحسین ومحمد بن علی وسعید بن جبیر ونافع بن جبیر وخارجه بن زید وابی سلیمان بن عبد الرحمن وسلیمان بن یسار وعطاء بن یسار وطاؤس وسعید بن المسیب وفقهاء الحرمین وفقهاء البصرة کالحسن وابن سیرین وفقهاء الکوفة وتابعیهم کعلقمة والاسود والشعبی ومسروق وعلیه جری من بعدهم من الفقهاء من غیر انکار علیهم من احد فی عصر واعلم ان هذه الاخبار وان کانت اخبار احاد ولکنها متواترة من جهة المعنی کالاخبار الواردة بسخاء حاتم وشجاعة علی رض فلا یکون لقائل ان یقول ما ذکرتموه فی اثبات کون خبر الواحد حجة هی اخبار احاد وذلك یتوقف علی کونها حجة فیدور ولئن قال الخصوم لا نسلم انهم عملوا بها بل لعلهم عملوا بغیرها من نصوص متواترة او اخبار احاد مع ما اقترن بها من المقائیس وقرائن الاحوال فلا وجه له لانه عرف من سیاق تلك الاخبار انهم انما عملوا بها علی ما قال عمر رض لو لم نسمع بهذا لقضینا برأینا وحیث قال ابنه حتی روی رافع بن خدیج الی اخره فان قیل ما ذکرتم من قبولهم خبر الواحد معارض بانکارهم ایاه فی وقائع کثیرة فان ابا بکر رض انکر خبر المغیرة فی میراث الجدة حتی انضم الیه روایة محمد بن مسلمة وانکر عمر رض خبر فاطمة بنت قیس فی السکنی وانکرت عائشة رض خبر ابن عمر فی تعذیب المیت ببکاء اهله علیه ورد علی رض خبر معقل بن سنان الاشجعی فی قصة بروع بنت واشق قلنا انهم انما انکروا لاسباب عارضة من وجود معارض وفوات شرط لا لعدم الاحتجاج بها فی جنسها فلا یدل علی بطلان الاصل کما ان ردهم بعض ظواهر الکتاب وترکهم بعض انواع القیاس ورد القاضی بعض الشهادات لا یدل علی بطلان الاصل قوله وقد ذکر محمد رح فی هذا ای قبول خبر الواحد غیر حدیث ای احادیث کثیرة وقد ذکرنا اکثرها فیما اوردناه واختصرنا هذه الجملة ای اکتفینا بایراد ما ذکرنا من خبر بریرة وسلمان وتبلیغ معاذ وغیرها لوضوحها او معناه لم نذکر ما اورده محمد لشهرتها ولفظ التقویم ونحن سکتنا عنها اختصارا واکتفاء

الى النجاشى وعثمان بن ابى العاص الى الطائف وحاطب بن ابى بلتعة الى المقوقس صاحب الاسكندرية وشجاع بن وهب الاسدى الى الحارث بن ابى شمر الغسانى بدمشق ودحية الى قيصر وقيس بن عاصم ومالك بن نويرة والزبرقان بن بدر وزيد بن حارثة وعمرو بن العاص وعمرو بن حزم واسامة بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وابى عبيدة بن الجراح رضى الله عنهم وغيرهم ممن يطول ذكرهم وانما بعث هؤلاء ليدعوا الى دينه وليقيم الحجة ولم يذكر فى موضع ما انه بعث فى وجه واحد عددا يبلغون حد التواتر ولو احتاج فى كل رسول الى انفاذ عدد التواتر معه لم يف بذلك جميع اصحابه ولخلت دار هجرته عن اصحابه وانصاره وتمكن منه اعداؤه وفسد النظام والتدبير وذلك وهم باطل قطعا فتبين بهذا ان خبر الواحد موجب للعمل مثل المتواتر وهذا دليل قطعى لا يبقى معه عذر فى المخالفة كذا ذكر الغزالى رحمه الله واما الاجماع فهو ان الصحابة رضى الله عنهم عملوا بالآحاد وحاجوا بها فى وقائع خارجة عن الحصر والعد من غير نكير منكر ولا مدافعة دافع كما بينا بعضها فى الكشف فكان ذلك اجماعا منهم على قبولها وصحة الاحتجاج بها وعلى هذا جرت سنة التابعين كعلى بن الحسين ومحمد بن على وسعيد بن جبير ونافع بن جبير وطاوس وسعيد بن المسيب وفقهاء الحرمين وفقهاء البصرة كالحسن وابن سيرين وفقهاء الكوفة وتابعيهم وعليه من بعدهم من الفقهاء من غير انكار عليه من احد فى عصر وكذا الاجماع منعقد من الامة على قبول خبر الواحد فى المعاملات مع انه قد يترتب على خبر الواحد فى المعاملات ما هو حق الله تعالى كما فى الاخبار بطهارة الماء ونجاسته والاخبار بان هذا الشئ او هذه الجارية اهدى اليك فلان وان فلانا وكلنى ببيع هذه الجارية او بيع هذا الشئ واجمعوا ايضا على قبول شهادة من لا يقع العلم بقوله مع انها قد تكون فى اباحة دم واقامة حد و استباحة فرج وعلى قبول قول المفتى للمستفتى مع انه قد يجيب بما بلغه عن الرسول صلى الله عليه وسلم بطريق الآحاد فاذا جاز القبول فيما ذكرنا من امور الدين والدنيا جاز فى سائر المواضع وما ذكروا من الفرق بين المعاملات واخبار الدين ليس بصحيح لان الضرورة متحققة فى الاخبار كتحققها فى المعاملات لان المتواتر لا يوجد فى كل حادثة فلو رد خبر الواحد بشبهة فى النقل لتعطل الاحكام فاسقطنا اعتبارها فى حق العمل كما فى القياس والشهادة واما الجواب عن تمسكهم بالآيتين فهو انا لا نسلم ان المراد منهما المنع عن اتباع الظن مطلقا بل المراد المنع عن اتباعه فيما هو المطلوب منه العلم اليقينى من اصول الدين او فروعه على انا ما اتبعنا الظن فيه وانما اتبعنا الدليل القاطع الذى يوجب العمل بخبر الواحد من السنة المتواترة و

وابی داؤد والرافضة مستروحين بقوله تعالى ولا تقف ما ليس لك به علم اى لا تتبع ما لا علم لك به
وخبر الواحد لا يوجب العلم فلا يجوز اتباعه والعمل به لظاهر هذا النص قالوا ولا معنى لقول من يقول العلم
ذكر نكرة فى موضع النفى فيقتضى انتفاءه اصلا وخبر الواحد يوجب نوع علم وهو علم غالب الظن الذى سماه الله
تعالى علما فى قوله عز ذكره فان علمتموهن مومنات فلا يتناوله النهى لانا ان سلمنا انه يفيد الظن فهو محرم الاتباع
ايضا لقوله تعالى ان يتبعون الا الظن الاية وذهب اكثر اصحاب الحديث منهم احمد بن حنبل وداؤد الظاهرى
الى ان الاخبار التى حكم اهل الصنعة بصحتها توجب علم اليقين لان خبر الواحد لو لم يفد العلم لما جاز
اتباعه لنهيه تعالى عن اتباع الظن لقوله تعالى ولا تقف ما ليس لك به علم وذمه على اتباعه فى قوله جل ذكره ان
يتبعون الا الظن وان تقولوا على الله ما لا تعلمون وقد انعقد الاجماع على وجوب الاتباع فيستلزم افادة العلم
لا محالة وتمسكت العامة بالكتاب والسنة والاجماع اما الكتاب فقوله تعالى فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة الاية — نقوله
اوجب الله تعالى على كل طائفة خرجت من فرقة الانذار وهو الاخبار المخوف عند الرجوع اليهم وانما اوجب
الانذار طلبا للحذر لقوله تعالى لعلهم يحذرون والترجى من الله تعالى محال فيحمل على الطلب اللازم وهو من الله
تعالى امر ويقتضى وجوب الحذر والثلاثة فرقة والطائفة منها اما واحد واثنان فاذا روى الراوى ما يقتضى
المنع من فعل وجب تركه لوجوب الحذر على السامع واذا وجب العمل بخبر الواحد والاثنين ههنا وجب مطلقا
اذ لا قائل بالفرق ولا يقال لو كان الواحد مامورا بالانذار بما سمعه لا يدل ذلك على ان السامع يكون مامورا
بالقبول كالشاهد الواحد مامور باداء الشهادة ولا يجب القبول ما لم يتم نصاب الشهادة وما لم يظهر العدالة
بالتزكية لانا نقول وجوب الانذار مستلزم لوجوب القبول على السامع كما بينا كيف وقوله تعالى لعلهم يحذرون
يشير الى وجوب القبول والعمل فاما الشاهد الواحد فلا نسلم ان عليه وجوب اداء الشهادة لان ذلك
لا ينفع المدعى وربما يضره بالشهادة بان يحد حد القذف اذا كان الشهود بزنا ولم يتم نصاب الشهادة
واما السنة فقبول رسول الله عليه السلام خبر سلمان فى الهدية والصدقة وخبر بريرة فى الهدايا ايضا — سلمة
وكانت الملوك يهدون اليه على ايدى الرسل وكان يقبل قولهم ولا شك ان الاهداء منهم لم يكن على يدى
قوم لا يتصور تواطئهم على الكذب وقد اشتهر واستفاض بطريق التواتر عنه عليه السلام انه بعث
الافراد الى الافاق لتبليغ الرسالة وتعليم الاحكام فبعث معاذا الى اليمن اميرا ليعلمهم الشرائع وعتاب بن اسيد
الى مكة ودحية بكتابه الى قيصر وهرقل بالروم وحذافة السهمى بكتابه الى كسرى وعمرو بن امية الضمرى رض

فاخذ عمر روایتها فی الحال فان المتوفی عنها زوجها تعتد فی منزل الزوج ولا تخرج لیلا وتخرج نهارا ان لم
یکن لها من یقوم باحوالها ح اشتهر من علی رضی الله تعالی عنه انه کان یحلف الراوی وقبل روایة ابی بکر
من غیر حلف وایض قبل روایة المقداد فی حکم المذی ط رجوع الجماهیر الی قول عائشة رض فی وجوب الغسل
من لقاء الختانین ی رجوع الصحابة فی الربا الی خبر ابی سعید یا قال ابن عمر رضی الله عنهما کنا نخابر
اربعین سنة ولا نری بها باسا حتی روی لنا رافع بن خدیج نهیه عم عن المخابرة یب قال انس رض کنت
اسقی اباعبیدة واباطلحة وابن کعب شرابا اذ اتانا آت فقال حرمت الخمر فقال ابو طلحة قم یا انس الی هذه
الجرار فاکسرها فقمت فکسرتها یج اشتهر عمل اهل قبا فی التحویل عن القبلة بخبر الواحد ید قیل لابن ا التحو
عباس رضی الله عنهما ان فلانا یزعم ان موسی صاحب الخضر لیس من بنی اسرائیل فقال ابن عباس
کذب عدو الله اخبرنی ابی بن کعب قال خطبنا رسول الله صلی الله علیه وسلم وذکر موسی والخضر بشیء
یدل علی ان موسی صاحب الخضر هو موسی بنی اسرائیل یه عن ابی الدرداء سمعت رسول الله صلی الله علیه
وسلم ینهی عنه فقال معاویة لا اری به باسا فقال ابو الدرداء من معذری عن معاویة اخبره عن
رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو یخبرنی عن رایه لا اساکنک بارض ابدا فهذه الاخبار قطرة من
بحار هذا الباب ومن نظر فی کتب الاخبار وجد فیها من هذا الجنس ما لاحد له ولا حصر وکل واحد منها و
ان لم یکن متواترا لکن القدر المشترک بین الکل وهو العمل علی وفق الخبر الذی لا یعلم صحته معلوم
فصار ذلک متواترا فی المعنی اما المقام الثانی وهو انهم انما عملوا علی وفق هذه الاخبار لاجلها فبیانه من
وجهین الاول لو لم یعملوا لاجلها بل لامر اخر اما لاجتهاد تجدد لهم او ذکروا شیئا سمعوه من الرسول ع و
لوجب من جهة الدین والعادة ان ینقلوا ذلک اما العادة فلان الجمع العظیم اذا اشتد اهتمامهم بامر
قد التبس علیهم ثم زال اللبس عنهم فیه بدلیل سمعوه او لرای حدث لهم فانه لا بد لهم من اظهار
ذلک الدلیل والاستبشار بسبب الظفر والعجب من ذهاب ذلک علیهم فان جاز فی الواحد ان لا
یظهر ذلک لم یجز ذلک فی الکل واما الدین فلان سکوتهم عن ذکر ذلک الدلیل وعملهم عند الخبر
بموجبه یوهم انهم عملوا لاجله کما یدل عملهم بموجب آیة سمعوها علی انهم عملوا لاجلها وایهام الباطل
غیر جائز الخ وقاضی عضد الدین ایجی در شرح مختصر الاصول ابن حاجب گفته قد ثبت جواز التعبد بخبر الواحد
وهو واقع بمعنی انه یجب العمل بخبر الواحد وقد انکره القاسانی والرافضة وابن داود [۱] والقائلون

[۱] قد تقدم فی عبارة کشف الاسرار وکتاب التحقیق انه ابو داود فلیحقق ۱۲ ن

الاجماع و فخر رازی در کتاب المحصول در اثبات عمل بخبر واحد گفتہ المسلک الرابع الاجماع العمل بالخبر الذی لا یقطع
مجمع علیہ بین الصحابۃ فیکون العمل بہ حقا انما قلنا انہ مجمع علیہ بین الصحابۃ لان بعض الصحابۃ عمل بالخبر
الذی لا یقطع علی صحتہ ولم یبد من احد ہم انکار علی فاعلہ وذلک یقتضی حصول الاجماع وانما قلنا ان
بعض الصحابۃ عمل بہ لوجہین الاول وہو انہ روی بالتواتر ان یوم السقیفۃ لما احتج ابو بکر رضی اللہ عنہ علی
الانصار بقولہ علیہ السلام الائمۃ من قریش مع کونہ مخصصا العموم قولہ تعالی اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول
واولی الامر منکم قبلوہ ولم ینکر علیہ احد ولم یقل احد کیف تحتج علینا بخبر لا نقطع بصحتہ فلما لم یقل
احد منہم ذلک علمنا ان ذلک کالاصل المقرر عندہم الثانی الاستدلال بامور لا ندعی التواتر فی کل واحد
منہا بل فی مجموعہا وتقریرہ ان الصحابۃ عملوا علی وفق خبر الواحد ثم نبین انہم انما عملوا بہ لا بغیرہ
واما المقام الاول فبیانہ بصور آ رجوع الصحابۃ الی خبر الصدیق رضی اللہ عنہم فی قولہ علیہ السلام
الانبیاء یدفنون حیث یموتون وفی قولہ الائمۃ من قریش وفی قولہ علیہ السلام نحن معاشر الانبیاء لا
نورث ب روی ان ابا بکر رضی اللہ عنہ رجع فی توریث الجدۃ الی خبر المغیرۃ بن شعبۃ ومحمد بن مسلمۃ
ونقل عنہ ایضا انہ قضی بقضیۃ بین اثنین فاخبرہ بلال انہ علیہ السلام قضی بخلاف قضائہ
فنقضہ ج روی ان عمر رضی اللہ عنہ کان یجعل فی الاصابع نصف الدیۃ ویفصل بینہما فیجعل فی الخنصر
ستۃ وفی البنصر تسعۃ وفی الوسطی والسبابۃ عشرۃ عشرۃ وفی الابہام خمسۃ عشرۃ فلما روی لہ فی کتاب عمرو
بن الحزم ان فی کل اصبع عشرۃ رجع من رایہ وقال فی الجنین رحم اللہ امرء سمع من رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فی الجنین شیئا فقام الیہ حمل بن مالک فاخبرہ بان رسول اللہ علیہ السلام قضی بغرۃ فقال
عمر رضی اللہ عنہ لولا سمعنا ہذا لقضینا فیہ بغیرہ د وانہ کان لا یری توریث المرأۃ من دیۃ زوجہا فاخبرہ
الضحاک انہ علیہ السلام کتب الیہ ان یورث امرأۃ اشیم الضبابی من دیۃ زوجہا فرجع الیہ ہ تظاہرت الضبابی
الروایۃ ان عمر رضی اللہ تعالی عنہ قال فی المجوس ما ادری ما الذی اصنع بہم فقال عبد الرحمن بن عوف
اشہد انی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول سنوا بہم سنۃ اہل الکتاب فاخذ منہم الجزیۃ
واقرہم علی دینہم و انہ ترک رایہ فی بلاد الطاعون بخبر عبد الرحمن ز روی عن عمر رض انہ رجع الی قول
فریعۃ بنت مالک اخت ابی سعید الخدری حین قالت جئت الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم استاذنہ
بعد وفاۃ زوجی فی موضع العدۃ فقال علیہ السلام امکثی فی بیتک حتی تنقضی عدتک ولم ینکر علیہا الاستفتاء

قہ: قصہ ردادن ابوبکر بخبر نحن معاشر الانبیاء لا نورث

الفتوى في الفروع بقرينة النفقة ويلزم تخصيص القوم بغير المجتهدين بقرينة ان المجتهد لا يلزمه وجوب
الحذر بخبر الواحد لانه ظني وللمجتهد فيه مساغ ومجال على ان كون لعل للايجاب والطلب محل نظر ثم قوله
تعالى كل فرقة وان كان عاما الا انه قد خص بالاجماع على عدم خروج واحد من كل ثلثة واما السنة فلانه
عليه السلام قبل خبر بريرة في الهدايا وخبر سلمان في الهدية والصدقة حين اتى بطبق رطب فقال هذه الهداية
صدقة فلم ياكل منه وامر اصحابه بالاكل ثم اتى بطبق رطب وقال هذا هدية فاكل وامر اصحابه بالاكل
ولانه عليه السلام كان يرسل الافراد من اصحابه الى الآفاق لتبليغ الاحكام وايجاب قبولها على الانام وهذا
اولى من الاول لجواز ان يحصل للنبي عليه السلام علم بصدقهما على انه انما يدل على القبول دون وجوبه
فان قيل هذه اخبار احاد فكيف يثبت به كون خبر الواحد حجة وهو مصادرة على المطلوب قلنا تفاصيل
ذلك وان كانت احادا الا ان جملتها بلغت حد التواتر كشجاعة علي رضي الله عنه وجود حاتم وان لم يكن من
التواتر فلا اقل من الشهرة وربما يستدل بالاجماع وهو انه نقل من الصحابة وغيرهم الاستدلال بخبر
الواحد وعملهم به في الوقائع المختلفة التي لا تكاد تحصى وتكرر ذلك وشاع من غير نكير وذلك يوجب
العلم عادة باجماعهم كالقول الصريح وقد دل سياق الاخبار على ان العمل في تلك الوقائع كان بنفس خبر
الواحد وما نقل من انكارهم بعض اخبار الآحاد انما كان عند قصور في افادة الظن ووقوع ريبة في الصدق
ومخفی نماند كه مسئلهٔ قبول خبر واحد بحدی كثير الادله وغزير الحجج ميباشد كه بسياری از علمای اهل سنت درين باب
مصنفات مفرده ومؤلفات مستقله تصنيف وتاليف كرده اند نووی در شرح مسلم گفته وقد تظاهرت
دلائل النصوص الشرعية والحجج العقلية على وجوب العمل بخبر الواحد وقد قرر العلماء في كتب الفقه والاصول
ذلك بدلائله واوضحوه اوضح ايضاح وصنف جماعات من اهل الحديث وغيرهم مصنفات مستكثرات
مستقلات في خبر الواحد ووجوب العمل به والله اعلم اما قول ابن تيميه وخبر الواحد لا يفيد العلم الا بقرائن
وتلك قد تكون منتفية او خفية عن اكثر الناس فلا يحصل لهم العلم بالقرآن والسنن المتواترة پس كلام
بران بچند وجه است **اول** آنكه ابن تيميه را ميبايد كه اين افاده را اولا بر روح امام عاليمقام خود احمد بن حنبل عرض
نمايد ودر تجهيل وتضليل آن حبر نبيل بيفزايد زيراكه او از فرط قناعت قائل شده بانكه خبر واحد بغير قرينه نيز مفيد
علم ست بلكه از مزيد مكابره باطراد اين امر قائل گرديده وگمان نموده كه هرگاه خبر واحد حاصل شود علم نيز حاصل
خواهد شد عضد الدين عبد الرحمن بن احمد الايجی در شرح مختصر الاصول ابن حاجب گفته قد اختلف في خبر الواحد

بالوقوع فقد اختلفوا فی طریق اثباته والجمهور علی انه یجب بدلیل السمع وقال احمد والقفال وابن سریج وابو الحسین البصری بدلیل العقل لنا اجماع الصحابة والتابعین بدلیل ما نقل عنهم من الاستدلال بخبر الواحد وعملهم به فی الوقائع المختلفة التی لا تکاد تحصی وقد تکرر ذلک مرة بعد اخری وشاع وذاع بینهم ولم ینکر علیهم احد والا نقل وذلک یوجب العلم العادی باتفاقهم کالقول الصریح وان کان احتمال غیره قائما فی واحد فمن ذلک انه عمل ابو بکر بخبر المغیرة فی میراث الجدة وعمل عمر بخبر عبد الرحمن فی جزیة المجوس وبخبر حمل بن مالک فی وجوب الغرة بالجنین وبخبر الضحاک فی میراث الزوجة من دیة الزوج وبخبر عمرو بن حزم فی دیة الاصابع وعمل عثمان وعلی بخبر فریعة فی ان عدة الوفاة فی منزل الزوج وعمل ابن عباس بخبر ابی سعید بالربا فی النقد وعمل الصحابة بخبر ابی بکر الائمة من قریش والانبیاء یدفنون حیث یموتون ونحن معاشر الانبیاء لا نورث الی غیر ذلک مما لا یجدی استیعاب النظر فیه الا التطویل وموضعه کتب السیر وقد اعترض علیه بوجوه الاول قولهم لا نسلم ان العمل فی هذه الوقائع کان بهذه الاخبار اذ لعله بغیرها ولا یلزم من موافقة العمل الخبر ان یکون به علی انه السبب للعمل والجواب انه قد علم من سیاقها ان العمل بها والعادة تحیل کون العمل بغیرها الثانی قولهم هذا معارض بانه انکر ابو بکر خبر المغیرة حتی رواه محمد بن مسلمة وانکر عمر خبر ابی موسی فی الاستیذان حتی رواه ابو سعید وانکر خبر فاطمة بنت قیس وقال کیف نترک کتاب الله لقول امرأة لا نعلم اصدقت ام کذبت ورد علی خبر ابی سنان وکان یحلف غیر ابی بکر وانکرت عائشة خبر ابن عمر فی تعذیب المیت ببکاء اهله علیه والجواب انهم انما انکروه مع الارتیاب وقصوره فی افادة الظن وذلک مما لا نزاع فیه وایضا فلا یخرج بانضمام ما ذکرتم من کونه خبر واحد وقد قبل مع ذلک فهو دلیل علیکم لا لکم الثالث انهم انما قالوا العلها اخبار مخصوصة تلقوها بالقبول فلا یلزم فی کل خبر الجواب انا نعلم انهم انما عملوا بها لظهورها وافادتها الظن لا بخصوصیاتها کظواهر الکتاب المتواتر وهو اتفاق علی وجوب العمل بما افاد الظن ولنا ایضا تواتر انه کان صلعم ینفذ الاحاد الی النواحی لتبلیغ الاحکام مع العلم بان المبعوث الیهم کانوا مکلفین بالعمل بمقتضاه و علامه تفتازانی در تلویح شرح توضیح گفته واستدل علی کون الخبر الواحد موجبا للعمل بالکتاب والسنة اما الکتاب فقوله تعالی فلولا نفر من کل فرقة الایة وذلک ان لعل هنا للطلب و الایجاب لامتناع الترجی علی الله تعالی والطائفة بعض من الفرقة واحد واثنان اذ الفرقة هی الثلاثة فصاعدا وبالجملة لا یلزم ان یبلغ حد التواتر فدل علی ان قول الاحاد یوجب الحذر وقد یجاب بان المراد

ف: وروی ابی بکر نحن معشر الانبیاء لا نورث

ابن تیمیه که در خبر واحد گاه ست که قرائن منتفی یا مختفی می شود از اکثر ناس پس حاصل نخواهد شد ایشانرا علم بقران و سنن متواتره ناشی از قلت فهم و ازدحام وهم ست زیرا که مذهب اهل حق آن ست که اگر از جانب رسول صلی الله علیه و آله مخبری برای تبلیغ دین بامت نصب شود لازم ست که برای ظهور حقیت او دلیلی از نص رسول صلی الله علیه و آله و سلم موجود باشد و بعد ظهور حقیت آن مخبر مبلغ از نص رسول احتیاجی بقرینه نیست و خبر او بسبب نص رسول بر حقیت او یقینا مفید علم خواهد بود و هر چه او از دین ابلاغ فرماید خواه قران و خواه سنت بالیقین همه حق و صواب خواهد بود و این معنی بحمد الله تعالی در ما نحن فیه اظهر من الشمس و ابین من الامس میباشد زیرا که هرگاه جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم بارشاد هدایت بنیاد خود انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب جناب امیر المومنین علیه السلام را مخبر مبلغ عن نفسه برای امت خود نصب فرمودند خبر آنجناب بسبب همین ارشاد باسداد مفید یقین گردید و بمفاد قد اسفر الصبح لذی عینین احتیاجی بسوی احتفاف آن بقرائن نماند و ازینجا ظاهر شد که قیاس خبر جناب امیر المومنین علیه السلام بر خبر غیر آنجناب از احاد مخبرین اصحاب از قبیل قیاس ما و بر سراب و ارتکاب آن دلیل بنهایت مفارقت از حق و صواب میباشد پنجم آنکه ازین کلام ابن تیمیه ظاهر میشود که در صورت اخبار شخص واحد و انتفاء قرائن یا اختفاء آن برای اکثر مردم صرف علم بقرآن و سنن متواتره حاصل نخواهد شد حالانکه این تخصیص درست نیست زیرا که اگر بنا بر خیال ابن تیمیه فرض کرده شود که برای اکثر مردم قرائن صدق از خبر آن مخبر منتفی یا مختفی ست و امر تبلیغ منحصر در همان مخبر میباشد پس برای این مردم هیچ چیز علم حاصل نخواهد شد خواه قرآن باشد یا سنن متواتره یا غیر متواتره پس قصر نفی علم درین صورت بر قرآن و سنن متواتره بیوجه ست بلکه اگر نیک بنگری بر تو واضح خواهد شد که درین صورت نفی علم بسنن غیر متواتره پیش از همه قابل ذکر بود و بعد ازان بطور ترقی نفی علم بسنن متواتره و بعد ازان نفی علم بقران می بایست کما لا یخفی علی البصیر باسالیب الکلام و نیز همه که معروض شد بر فرض مزعوم ابن تیمیه است و الا و الدستی که انتفا یا اختفای قرائن و نتیجهٔ آن ربطی بمطلوب ماندارد زیرا که درین مقام کلام متعلق باخبار جناب امیر المومنین علیه السلام ست و حقیت آنجناب از خود حدیث مدینة العلم ثابت و مبرهن میباشد و بعد تحقق حقیت آن جناب خبر آن جناب مثل خبر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم مفید یقین ست و احتیاجی نیست بعلامات و قرائن فلم یبق بحمد الله مساغ لبطلاد اصحاب الضغائن

اما آنچه ابن تیمیه گفته و اذا قالوا ذلك الواحد معصوم یحصل العلم بخبره قیل لهم فلا بد من العلم بعصمته اولا پس کلام برآن بچند وجه است اول آنکه هرگاه ابن تیمیه از مذهب اهل حق درین باب آگاه بود و میدانست که

العدل هل یفید العلم اولا والمختار انه یفید العلم بانضمام القرائن وعنی به الزائدة علی ما لا ینفک التعریف عنه عادة وقال قوم یحصل العلم به بغیر قرینة ایضا ثم اختلفوا فقال احمد فی قول یحصل العلم به بلا قرینة و یطرد ای کلما حصل خبر الواحد حصل العلم وقال قوم لا یطرد ای قد یحصل العلم به لکن لیس کلما حصل حصل العلم به وقال الاکثرون لا یحصل العلم به لا بقرینة ولا بغیر قرینة وجلال الدین محلی در شرح جمع الجوامع گفته مسئلة خبر الواحد لا یفید العلم الا بقرینة کما فی اخبار الرجل بموت ولده المشرف علی الموت مع قرینة البکاء واحضار الکفن والنعش وقال الاکثر لا یفید مطلقا وما ذکره من القرینة یوجد مع الاغماء و قال الامام احمد یفید مطلقا بشرط العدالة لانه حینئذ یجب العمل به کما سیاتی وانما یجب العمل بما یفید العلم لقوله تعالی ولا تقف ما لیس لک به علم ان یتبعون الا الظن نهی عن اتباع غیر العلم وذم علی اتباع الظن واجیب بان ذلک فیما المطلوب فیه العلم من اصول الدین کوحدانیة الله تعالی و تنزیهه عما لا یلیق به لما ثبت من العمل بالظن فی الفروع واین مذهب احمد بن حنبل چون ناشی از کمال سفاهت بود لهذا بعضی از حنفیه این دیار پرده از روی کار برداشته همت را بر ذم و ملام این امام سفهاء الاحلام بنهج غریب گماشته اند عبد العلی بن نظام الدین سهالوی که بر السنهٔ سنیه این اقطار ببحر العلوم اشتهار دارد در فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت گفته وقیل خبر الواحد العدل یفید العلم مطلقا محفوفا بالقرائن اولا فعن الامام احمد هذا الحکم مطرد فیکون کلما اخبر العدل حصل العلم وهذا بعید عن مثله فانه مکابرة ظاهرة قال الامام فخر الاسلام واما دعوی علم الیقین فباطل بلا شبهة لان العیان یرده من قبل وانا قد بینا ان المشهور لا یوجب علم الیقین فهذا اولی وهذا لان خبر الواحد محتمل لا محالة ولا یقین مع الاحتمال ومن انکر هذا فقد اسفه نفسه واضل عقله وقیل لا یطرد هذا الحکم بل قد یفید فی بعض الصور کرامة من الله تعالی وهو فاسد ایضا لانه تحکم صریح دوم آنکه علاوه بر احمد بن حنبل قومی دیگر هم قائل شده اند باینکه خبر واحد بغیر قرینه نیز مفید علم ست کما دریت آنفا من عبارة شرح العضد علی مختصر ابن الحاجب پس ابن تیمیه را می بایست که این افاده را برارواح دیگر اسلاف خود که قائل باین مذهب مردود شده اند نیز پیش کند و بمعاول تقریع و تندید بنیان عظمت ایشان بر کند سوم آنکه اکثر اصولیین اهل سنت قائل شده باینکه خبر واحد مطلقا مفید علم نمی شود خواه محفوف بقرائن بوده باشد و خواه نباشد چنانچه آنفا از عبارت شرح قاضی عضد بر مختصر ابن حاجب و عبارت شرح جمع الجوامع دانستی پس ابن تیمیه را خیلی مناسب بود که این افاده خود بر ارواح شان نیز معروض گرداند و تعییر و تثریب و تشویر و تانیب شان را باقصی الغایه برساند چهارم آنکه زعم

الفًا و اثبتناه فیما مضی سالفًا پس این نصب ربانی کاشف از اتصاف منصوب بوصف عصمت خواہد بود و بعد ثبوت عصمت این مبلغ از فعل جناب احدیت کار مسلمی نیست که دران ارتیاب ورزیده اسلام خود را برباد فنا دہد و بنای کار بر شفا جرفٍ منهارٍ فی النار بر نهد مخفی نماند که چون ذات قدسی صفات این مبلغ مظهر عجائب معجزات و غرائب آیات میباشد و ظهور این معجزات و آیات از آنجناب بحدی رسیده که ناظر لبیب در تواتر آن ریبی دامنگیر نمی شود و سیاق اثبات هذا المرام باستیفاء الکلام فی بعض المجلدات الآتیة ان شاء الله المنعام پس ازین رو نیز عصمت آنجناب در حیز خفا و احتجاب نیست و تفوه بکلمۂ فلابد من العلم بعصمته اولًا دور از صواب بلکه عین خطای واضح التباب است اما آنچه ابن تیمیه گفته وعصمته لا یثبت بمجرد خبره قبل ان یعلم عصمته فانه دور پس جوابش آنست که ما عنقریب بحمد الله تعالی ثابت و مبرهن نمودیم که عصمت این مبلغ بعنوانات عدیده محقق و مصدق می باشد و احتیاجی نیست باینکه از خبر خود آن مبلغ اثبات عصمتش نمائیم معهذا اگر از خبر خود آن مبلغ عصمتش ثابت نمائیم مارا میرسد زیرا که خبر او مجرد خبر نیست بلکه مقرون بمعجزه است کما اشرنا الیه قریبًا و خبر مقرون بمعجزه یقینًا موجب علم است پس اخبار این مبلغ بعصمت خود بلاریب موجب علم بعصمتش خواهد بود لاقترانه بالمعجزة وهذا لیس من الدور فی شیء فثبت ان تقریر الدور لا یفید سوی المحو بعد الکور اما آنچه گفته ولا تثبت بالاجماع فانه لا اجماع فیها عند الامامیة وانما یکون الاجماع حجة لان فیهم الامام المعصوم فیعود الامر الی اثبات عصمته بمجرد دعواه پس جوابش آنست که اگر مراد از نفی اجماع نفی اجماع اصحاب ضلال مثل اصحاب سقیفه و اتباع ایشان است پس چیزی نیست و هرگز بما ضرر نمیرساند چه حجیت این چنین اجماع اصلًا ثابت نشده پس نفی آن در چه حساب است بلکه اگر این چنین مجمعین ضالین مضلین بر نفی عصمت ما نحن فیه اجماع نمایند اصلًا برای ما محل التفات نیست و اگر مراد ابن تیمیه از نفی اجماع نفی اجماع اهل حق میباشد پس یقینًا خلاف بداهت است زیرا که اهل حق قولًا مطلقًا بر عصمت این واحد مبلغ عن الرسول اجماع کرده اند و در اثبات عصمت ائمۂ اثنا عشر سلام الله علیهم خصوصًا ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام مجاهدات شان اظهر من الشمس و ابین من الامس است اما زعم ابن تیمیه که چون نزد امامیه وجه حجیت اجماع دخول معصوم است لذلک عود خواهد کرد امر بسوی اثبات عصمت مبلغ عن الرسول بمجرد دعوی او پس این زعم غفلت صریحه و عثرۂ فضیحه است زیرا که در ما نحن فیه مراد ازین مبلغ جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد و نزد اهل حق اجماعی که بر عصمت جناب امیر المومنین علیه السلام واقع شده دران اجماع جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم داخل هستند و عصمت آنجناب اهل ایمان را محل ارتیاب نیست گو اهل سنت را دران هم کلام باشد و همچنین دران اجماع

مقتضای مذهب شان قول بعصمت چنین مبلّغ میباشد پس چرا عبث عمداً بکلام سابق خود اضاعت مداد و قرطاس نموده بلا تصدیع ناظرین و تحییر قاصرین چیزی نیفزوده دوم آنکه تفوّه ابن تیمیه بکلمهٔ فلا بدّ من العلم بعصمته اوّلاً در مقام انکار موجب حیرت افکار ارباب ابصار و اصحاب انظار ست زیرا که عصمت این مبلّغ واحد از کلام هدایت التیام خود سرور انام صلی الله علیه و آله ماسنح غمام ظاهر و باهر ست چه سابقاً دانستی که حدیث مدینة العلم دلالت بر عصمت جناب امیر المؤمنین علیه السلام دارد و حسب افادات منصفین سنیه خود از ین حدیث شریف این مطلب ثابت و محقق ست پس هرگاه مبلّغ بودن جناب امیر المؤمنین علیه السلام و معصوم بودن آنجناب هر دو معاً ازین حدیث شریف ثابت شد قول ابن تیمیه فلا بدّ من العلم بعصمته اوّلاً بیجا و بی محل برآمد و بنهایت اضمحلال و هوان رسید سوم آنکه قطع نظر از حدیث انا مدینة العلم از دیگر ارشادات سرور انس و جان علیه و آله آلاف التسلام ما کرّ الجدیدان ست عصمت این مبلّغ ثابت و محقق ست کما سیاتی انشاء الله المنعام بیانه فی بعض المجلدات الاٰتیه پس چگونه بعد ملاحظهٔ آن ادلهٔ قاطعه و براهین ساطعه کسی از اهل انصاف در معلومیت عصمت این مبلّغ عن الرسول علیهما و آلهما آلاف السلام ما هبّ الدبور و القبول ریبی خواهد ورزید و در مقام انکار بکلمهٔ فلا بدّ من العلم بعصمته اوّلاً متفوّه خواهد گردید چهارم آنکه قطع نظر از احادیث و اخبار جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم از آیات عدیدهٔ قرآن مجید و فرقان حمید مثل آیهٔ تطهیر و آیهٔ انفسنا و انفسکم و دیگر آیات واضحات عصمت این مبلّغ ثابت و متحقق ست پس بعد ثبوت عصمت آنجناب از کلام رب الارباب دیگر چه جای آن مانده که کسی در مقام انکار یا ارتیاب برآید و بکلمهٔ ردیهٔ فلا بدّ من العلم بعصمته اوّلاً زبان بغی ترجمان خود آلاید و نهایت جهل خود از کلام ربانی و کتاب صمدانی ظاهر و آشکار نماید پنجم آنکه چون نصب این مبلّغ که از جانب رسول صلی الله علیه و آله و سلم بعمل آمده عند الامعان عین نصب بهر امامت است و در امام عصمت ضروری ست کما سبق اثباته فی المنهج الاول علی النهج المعتمد المعول پس محض نصب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم این چنین مبلّغ را برای امت خود دلیل عصمت او خواهد بود و ظاهر ست که بعد ازین تفوّه بکلمه فلا بدّ من العلم بعصمته اوّلاً عین شک و ارتیاب در فعل جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب میباشد و ذلک من اتباع ابن الخطاب لبئس بشئ عجاب ششم آنکه چون جملهٔ افعال و اقوال جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم بمفاد و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی از جانب رب الارباب ست پس بلا اشکال میتوان گفت که این مبلّغ را بر منصب تبلیغ خود جناب احدیت نصب فرموده و چون این نصب عین نصب بر منصب خلافت جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم ست و خلافت آنجناب را جز معصوم شایسته نیست کما اشرنا الیه

الموفق للارتداع عن الاغترار و الانخداع اما قول ابن تیمیہ فعلوان عصمتہ لو کانت حقا لابد ان تعلم بطریق آخر غیر خبرہ پس فساد آن در نہایت اتضاح ست زیرا کہ آنفا دانستی کہ عصمت این واحد مبلغ بلا شبہہ حق وصدق ست واگرچہ بطرق مختلفہ شتی غیر اخبار خودش معلوم شدہ لیکن اثبات آن بطریق اخبار خود این مبلغ نیز ممکن ست و ذلک ان اخبارہ اخبار من ظھر علی یدہ الاعجاز فلا یکون للارتیاب فیہ مساغ ولا مجاز پس ارتیاب ابن تیمیہ درحقیقت عصمتش اولا وحصر کردن علم عصمتش در طریق دیگر غیر خبر خودش ثانیا مسلک اعتساف بین پیمودن وتفوہ بسفساف وجزاف غیر ہین نمودن ست وامثال تلک الھفوات من ھذا الناصب العنید کثیرۃ لا یفی بحصرہا حسبان ولا تعدید اما آنچہ گفتہ فلو لم یکن لمدینۃ العلم باب الا ھو لم یثبت لا عصمتہ ولا غیر ذلک من امور الدین پس ناشی از محض رقاعت وبحت خلاعت ست زیرا کہ عنقریب بحمد اللہ المنعم المثیب دریافتی کہ کلمات سابقہ و مقدمات سالفہ کہ این ناصب بتلفیق آن پرداختہ است جملہ موہون وفاسد وہمہ بہرج وکاسد میباشد پس استنتاج این نتیجۂ باطلہ ازان چگونہ راست خواہد آمد وہرگاہ اساس کلام او بر اباطیل لائحہ واضالیل واضحہ ست این عمارت کذب وافترا چگونہ بران سر بلند خواہد شد واگرچہ ہمین تنبیہ برای پی بردن بفساد این کلام ابن تیمیہ کافی ووافی است لیکن بغرض مزید توضیح گذارش میشود کہ برہر ناظر بصیر بادنی تامل واضح ومستنیر ست کہ بلا شک وارتیاب مفاد صریح حدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا فمن اراد العلم فلیأت الباب مبلغ بودن جناب امیر المؤمنین علیہ السلام از جانب جناب رسالتماب صلی اللہ علیہ وآلہ الاطیاب وایجاب رجوع کافۂ مسلمین بسوی آنجناب میباشد کما سبق بیانہ بعون اللہ المبین وقد اعترف بہ ایضا بعض المحققین من المخالفین وبعد ازین اگرچہ احتیاجی نیست کہ بطریق دیگر اثبات عصمت آنجناب کردہ شود لیکن عصمت آنجناب بحمد اللہ بطرق متضافرہ وعنادین متکاثرہ غیر آن نیز ثابت ست کما اشرنا الیہ قریبا وہرگز مفاد حدیث مدینۃ العلم این نیست کہ عصمت جناب امیر المؤمنین علیہ السلام از خود آنجناب ماخوذ شود کما ھو مزعوم ھذا الناصب المخذول واگر علی الفرض والتسلیم مفاد حدیث این معنی ہم بودہ باشد پس بما ضرری نمیرسد چہ ما بحمد اللہ تعالی عنقریب کما ینبغی باثبات رسانیدیم کہ اثبات عصمت جناب امیر المؤمنین علیہ السلام از کلام خود آنجناب ہم ممکن ست لکونہ علیہ السلام صاحب الآیات ومظہر المعجزات وبعد این ہمہ چطور میتوان گفت کہ اگر برای مدینۂ علم بابی سوای جناب امیر المؤمنین علیہ السلام نباشد عصمت آنجناب ثابت خواہد شد ونہ غیر آن از امور دین والحمد للہ علی بوار شبہات الجاحدین وتبار نزغات الملحدین وازین مقام بفضل اللہ المنعام باتضاح تمام ظاہر وباہر گردید کہ بمفاد حدیث مدینۃ العلم

حسنین علیهما السلام داخل می باشند و عصمت سبطین صلوات الله علیهما بدلائل قطعیه اخری غیر الاجماع ثابت ست و نیز درین اجماع علاوه برین حضرات باقی ائمهٔ طاهرین سلام الله علیهم اجمعین داخل هستند و عصمت این حضرات نیز به براهین یقینیه شتّی در محل خود بحد تحقق رسیده است و پر ظاهرست که دخول یکی ازین انفس مبارکهٔ طیبهٔ طاهره در اجماع مذکور برای حجیتش کافی و وافی و داء عضال شقاق و نفاق را ماحی و عافی میباشد فضلا عن جمیعهم پس چگونه میتوان گفت که بنا بر مذهب اهل حق در اثبات عصمت جناب امیر المومنین علیه السلام باجماع عود خواهد کرد امر سوی اثبات عصمت آنجناب بمجرد دعوای آنجناب هل هذا الا قلة فهم لکلام الاصحاب فی هذا الباب والله ولی التوفیق لدرک الخطاب ونیل الصواب وازینجا ظاهر و باهر گردید که اگر عصمت هر فرد از افراد ائمهٔ اثنا عشر سلام الله علیهم اجمعین باجماع استدلال کرده آید ممکن ست و هرگز از قبیل اثبات عصمت آن امام بقول خودش نخواهد بود زیرا که هر امامی را که فرض کنیم و باجماع عصمتش را ثابت گردانیم از قول خود او صرف نظر نموده اقوال دیگر معصومین را که در ضمن آن اجماع موجودست دلیل حجیتش خواهیم کرد و سر این معنی آن ست که اقوال هر واحد ازین معصومین نسبت بعصمت آخرین بکثرت صادر شده و در ضمن اجماع اهل حق بر عصمت کل اهلبیت رسالت صلوات الله علیهم اقوال جملهٔ این حضرات موجودست و عصمت جمله این حضرات بدلائل متکاثره و براهین متضافره از قبل ثابت ست و بعد ثبوت آن اگرچه محتاج نیستیم که آنرا باجماعی که بنا بر مذهب ما حجت ست ثابت نمائیم لیکن اثبات آن بطریق اجماع هم ممکن است و عیبی نیست در ینکه شئ ثابت متحقق را بعد ثبوتش بیک عنوان یا چند عنوان بعنوان دیگر ثابت گردانیم بالجمله مقصود اصلی درین مقام اظهار بطلان زعم ابن تیمیه است که بمزید رقاعت تصور نموده که در صورت اثبات عصمت واحد مبلغ باجماع بنا بر مذهب اهل حق عود خواهد کرد امر بسوی اثبات عصمت او بمجرد دعویش حالانکه از بیان نیّر البرهان ما دانستی که حال برچنین منوال نیست بلکه اجماعی که ما اهل حق بر عصمت این مبلغ عن الرسول ثابت مینمائیم برای ظهور حجیت آن دخول معصومی مثل جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم دران کفایت میکند چه مذهب ما در حجیت اجماع مقتضی دخول مطلق معصوم ست در اجماع خواه رسول باشد یا امام کما هو غیر عازب عن اولی الاحلام واگر بالفرض مقتضای آن دخول امام خاصّة باشد باز هم در حجیت اجماع مذکور خللی راه نمی یابد زیرا که غیر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم وغیر این مبلغ واحد دیگر ائمه علیهم السّلام دران داخل میباشند و همه معصوم هستند و بر عصمت شان ادلّهٔ متکاثره سوی الاجماع قائم شده ولقد تحصّل من هذا کله ان ما تفوه به ابن تیمیة المخدّاع من الایراد علی تقریر الاجماع ظاهر الاندفاع بادی الانقلاع والله العاصم

بر ذمهٔ شان ثابت کرده همت را بر تفضیح و تقبیح شان برگمارد و پر ظاهرست که هرگاه این همه حضرات از متبعین زنادقه معدود شوند و در زمرهٔ جهال داخل گردند و اعانت بر قدح اسلام از ایشان صادر آید دیگر از متاخرین حضرات اهل سنت خبر تا باید گرفت که برای اقامت عزای مذهب خود در کدام خرابه خواهند نشست و چشمهای شان زابلیده در خونابه ریزی بکدامین ابر مطیر گرو خواهند بست و ازینجا بخوبی میتوان دریافت که ابن تیمیه بکلمات ضلالت سمات خود با اسلاف خود چه خوش رفتاری نموده و بمفاد مثل مشهور بنی قصراً و هدم مصراً چقدر راه حزم و تدبر پیموده و گمان مبر که حسب تفوه ابن تیمیه خلعت جهالت و ضلالت و اتباع اهل زندقه و الحاد مقصور بر قامات حضرات مذکورین راست خواهد آمد بلکه چون بعد از عصر ابن تیمیه تا بحال جماعات غیر محصوره و زراف موفوره از علمای سنیه در اثبات این حدیث شریف و ادراج آن در اسفار و تصانیف بذل جهد نموده اند مثل زرندی و صلاح الدین علائی و علی همدانی و نور الدین بدخشانی و بدر الدین زرکشی و کمال الدین دمیری و مجد الدین فیروزآبادی و امام الدین محمد بن حجر دی و شمس الدین جزری و زین الدین خوافی و شهاب الدین دولت آبادی و ابن حجر عسقلانی و شهاب الدین احمد صاحب توضیح الدلائل و ابن الصباغ مالکی و عبد الرحمن بسطامی و شمس الدین جیلانی و شمس الدین سخاوی و حسین بن علی الکاشفی و جلال الدین سیوطی و نور الدین سمهودی و فضل الله بن روزبهان الخنجی الشیرازی و عز الدین بن فهد الهاشمی المکی و شهاب الدین القسطلانی الشافعی و جلال الدین دوانی و کمال الدین میبذی و غیاث الدین بن همام الدین المدعو بخواند امیر و جلال الدین بخاری و شمس الدین شامی و ابن عراق کنانی و ابن حجر مکی و شیخ علی متقی و ابراهیم وصابی و محمد طاهر فتنی و عباس بن معین الدین الجرجانی الشیرازی و کمال الدین جهرمی و شیخ عیدروس الیمنی و جمال الدین محدث شیرازی و علی قاری و عبد الرؤف بن تاج العارفین مناوی و ملا یعقوب لاهوری و ابو العباس المقری و احمد بن الفضل المکی و محمود قادری و تاج الدین سنبهلی و عبد الحق دهلوی و سید محمد بخاری و عبد الرحمن بن عبد الرسول چشتی و علی بن محمد چشتی و علی بن محمد جفری و علی عزیزی و نور الدین شبراملسی و ابراهیم کردی و اسمعیل کردی و محمد بن عبد الباقی الزرقانی و سالم بن عبد الله البصری و محمد بن عبد الرسول برزنجی و مرزا محمد بدخشانی و محمد صدر عالم و ولی الله دهلوی و محمد معین سندی و شیخ محمد حفنی و محمد بن اسمعیل الیمانی و فاضل صبان مصری و شیخ سلیمان جمل و قمر الدین اورنگابادی و شهاب الدین عجیلی و محمد مبین لکهنوی و ثناء الله پانی پتی و عبد العزیز دهلوی و جواد ساباطی و عمر خرپوتی و محمد بن علی شوکانی و رشید الدین دهلوی و جمال الدین قرشی و نور الدین سلیمانی

بلاتردد وارتیاب و بغیر تلعثم و اضطراب جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۃ العلم ست و در صورت باب
بودن آنجناب ہم عصمت آنجناب ثابت میشود و ہم غیر آن از امور دین بحد تحقق و ثبوت میرسد و کلام نافرجام
ابن تیمیہ جز صغار و ہوان نفعی باو نمیرساند بلکہ باقصای اخفاق و حرمان او راہمکنار و بر دامان میگرداند اما
انچہ از غایت حقد و عناد و وغر ولداد تفوہ نمودہ کہ نعلم ان ھذا الحدیث انما افتراہ زندیق جاھل ظنہ مدحا
وھو یطرق الزناد قۃ الی القدح فی دین الاسلام اذ لم یبلغہ الا واحد پس از جملۂ کفریات شنیعہ و حروریات
فظیعۂ اوست و اگرچہ سزای واقعی این گونہ کلمات بر روز حشر و قیام و بطش و اصطلام عزیز ذوانتقام موقوف
است لیکن درین مقام حرفی چند کہ دود از نہاد این رئیس لاوغاد برآرد باید شنید و آن این ست کہ این حدیث
شریف اعنی حدیث مدینۃ العلم را اکابر علمای ثقات و افاخم نبہای اثبات اہل سنت طبقہ بعد طبقہ روایت
کردہ اند و بسیاری از ایشان تصحیح آن نمودہ جمعی کثیر و جم غفیر آنرا از جملۂ مدائح عظیمہ و مناقب فخیمۂ جناب رسالتمآب
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و جناب امیر المومنین علیہ السلام دانستہ اند و این معنی بحدی واضح و لائح ست کہ محل جحود
و انکار نمیتواند شد و قد وقفت علی عبارات ھؤلاء الکبار و افادات اولئک الاحبار بسیاق یروق الابصار
و یعجب النظار پس ابن تیمیہ را لازم ست کہ این ہمہ اسلاف عظام و اشیاخ فخام خود را کہ از جملۂ ایشان عبداللہ بن
عثمان قاری و سفیان ثوری و عبدالرزاق صنعانی و یحیی بن معین مری و سوید بن سعید حدثانی شیخ مسلم صاحب صحیح
و احمد بن حنبل شیبانی و عباد بن یعقوب رواجنی شیخ بخاری صاحب صحیح و ابو عیسی الترمذی و حسین بن فہم بغدادی
و ابوبکر بزار و محمد بن جریر طبری و ابوبکر باغندی و ابو العباس الاصم و ابو الحسن القنطری و ابوبکر الجعابی و ابو القاسم
طبرانی و ابوبکر قفال و ابو الشیخ اصبہانی و ابن السقاء الواسطی و ابو اللیث السمرقندی و محمد بن المظفر بغدادی و ابن شاہین
بغدادی و ابو الحسن سکری حربی و ابن بطہ عکبری و حاکم نیسابوری و ابن مردویہ اصبہانی و ابونعیم اصفہانی و ابو الحسن
العطار و ابو الحسن الماوردی و ابوبکر بیہقی و ابن بشران و خطیب بغدادی و ابن عبد البر و ابو محمد غندجانی و ابن المغازلی
و ابو المظفر السمعانی و ابو علی بیہقی و شیرویہ دیلمی صاحب الفردوس و عبدالکریم سمعانی صاحب الانساب و اخطب
خوارزم و ابن عساکر و ابو الحجاج اندلسی و مجد الدین ابن الاثیر صاحب جامع الاصول و عز الدین بن الاثیر صاحب
اسد الغابہ و محیی الدین بن عربی و ابن النجار و ابن طلحہ و سبط ابن الجوزی و محمد بن یوسف گنجی و عز الدین بن عبدالسلام
و محب الدین طبری و سعید الدین فرغانی و احمد بن منصور الکازرونی و حسین بن محمد الفوزی و محمد بن محمود الکرمانی و ابو المجامع
ابراہیم الجوینی و غیر ایشان میباشند ہمہ را متبعین زنادقہ و از جملۂ جہال اندال بشمار د و تطرق زنادقہ بسوی قدح اسلام

آشکارست که این تقریر خرافت تخمیر ابن تیمیه که از راه قصور نظر بلکه فقدان بصر در باب انکار حدیث مدینة العلم
آغاز نهاده اگر چنانچه مزعوم مشئوم اوست صحیح بوده باشد لازم می آید که نه تنها این حدیث شریف بلکه بسیاری از
احادیث که اکابر حفاظ اعلام و اجلهٔ اثبات فخام سنیه قدیماً و حدیثاً در حق جناب امیر المؤمنین علیه السلام روایت
کرده اند العیاذ بالله همه آن از موضوعات زنادقه طغام و ملاحدهٔ لئام بوده باشد زیرا که بنای جحود و انکار
ابن تیمیه سراسر خسار چنانچه دانستی بر آن ست که این حدیث دلالت دارد بر آنکه مبلّغ علم جناب رسالتمآب صلی
الله علیه و آله وسلم صرف جناب امیر المؤمنین علیه السلام ست و حسب مزعوم ملوم او مبلغ علم جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم واحد نمیتواند شد و اگر مبلغ علم آنجناب واحد باشد معاذ الله حسب زعمش امر اسلام
فاسد میگردد و لهذا او این حدیث را که صراحة مخبر ازین معنی ست قدح می نماید و بسبب صفاقت و رقاعت خود
قبول ندارد که مبلغ علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم واحد بود و آن مبلغ جناب امیر المؤمنین علیه السلام
بوده باشد لیکن نزد اهل ایمان و ایقان در تحقق آن ریب و شکی نیست چه بحمد الله تعالی این مطلب علاوه بر
حدیث انا مدینة العلم و علی بابها از دیگر احادیث جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم هم ثابت ست
و تا کجا ابن تیمیه اقدام بر انکار این همه احادیث خواهد کرد مگر نمیدانی که سابقاً در ضمن مؤیدات حدیث انا
مدینة العلم چقدر احادیث دالّه برین مطلوب گذشته و هر چند همه آن عند الامعان دلیل همین مطلوب ست
لیکن درین مقام اشاره بچند خبر از ان میشود پس از ان جمله است حدیث علی باب علمی و مبین لامتی ما ارسلت
به من بعدی الخبر و از انجمله است حدیث طولانی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم که بعد فتح خیبر ارشاد
فرموده و دران حدیث آن حضرت در مدح جناب امیر المؤمنین علیه السلام بخطاب آنجناب ارشاد کرده و
انت باب علمی و از انجمله است حدیث آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم که دران بحق جناب امیر المؤمنین علیه السلام
عیبة علمی و بابی الذی اوتی منه ارشاد فرموده و از انجمله ست حدیث هذا اول من آمن بی و اول من یصافحنی
یوم القیامة که دران وارد ست و هو بابی الذی اوتی منه و از انجمله ست حدیث علی باب حطة من دخل منه
کان مومنا و من خرج منه کان کافرا و از انجمله ست حدیث علی بن ابی طالب باب الدین من دخل فیه کان مؤمنا
و من خرج منه کان کافرا و از انجمله ست حدیث یا علی انت حجة الله و انت باب الله و از انجمله ست حدیث علی منی
و انا منه و لا یؤدی عنی الا انا او علی و بحمد الله تعالی طرق این احادیث و دیگر احادیث مؤیده حدیث مدینة العلم
در ماسبق دریافتی و علاوه برین در مبحث اعلمیت انشاء الله تعالی دیگر احادیث نیز خواهد آمد که دلالت آن برین

وولی الله لکهنوی وشهاب الدین بغدادی الشهیر بآلوسی زاده وشیخ سلیمان بلخی قندوزی وسلامة الله بدایونی
مولوی حسن زمان ترکمانی وعلی ومتقی وعبد الغنی غنیمی وغیرهم لهذا جمله این حضرات حسب افاده این شیخ الاسلام
از جمله متبعین زنادقهٔ لئام وملاحدهٔ طغام واز زمرهٔ جهال وعوام کالانعام ومعاونین ملحدین بر قدح در اسلام
خواهند بود وچون در ما سبق بعون الله المنعام بتفصیل تمام دانستی که این حدیث شریف را تابعین عظام از
صحابهٔ کرام روایت کرده اند وصحابهٔ سرور انام علیه وآله آلاف الصلوة من الملک العلام جمیعا این حدیث را
فضیلت جناب امیر المومنین علیه السلام میدانستند واعتراف بآن میکردند وابتهاج بآن مینمودند ودرین باب جملگی
طریق وفاق را بسلوک وانتهاج می پیمودند ونیز انشاء الله تعالی خواهی دانست که از جملهٔ صحابه بالخصوص اصحاب
شوری این حدیث را بتسلیم ظاهر واعتراف باهر تلقی کردند واز اصحاب شوری عبد الرحمن بن عوف واقعیت
این حدیث مع دیگر فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام بتصریح تمام ظاهر گردانید واعتراف جمیع اصحاب بآن
بمنصهٔ شهود وشهادت رسانید پس بعد ازین بنا بر مزعوم شوم ابن تیمیه انچه لازم می آید چیزی ست که هرگز بلحاظ
خوف تصریح آن نمی شاید لیکن ناظر بصیر را متنبه باید شد که ابن تیمیه رئیس الاغمار باین کلام ناهنجار کدام مسلک
خسار وتبار می سپرد وگوشهٔ کلاه تمطی واستکبار این مکثار مهذار بکجا میخورد وبالاتر ازین همه آن ست که سابقا
بتصریحات روایات اکابر حفاظ ثقات واجلهٔ ایقاظ اثبات دانستی که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله و
سلم بر محض فرمودن حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها اکتفا نکرده بلکه در ابلاغ آن بامت خود وا تمام
حجت بر ایشان بذریعهٔ این حدیث شریف مبالغهٔ عظیمه بکار برده وبارشاد فرمودن آن در روز حدیبیه بصوت
مبارک واخذ بازوی امیر المومنین ودیگر امور حق صریح وصدق نصیح را کالشمس فی رابعة النهار آشکار نموده
وابن تیمیه چنان در بحر ضلالت غریق شده است که این حدیث را العیاذ بالله افترای زندیق جاهل وانمایند
وظاهر میکند که نعوذ بالله واضع آن آنرا وسیلهٔ قدح گمان کرده حالانکه آن تطریق زنادقه می نماید بسوی قدح در دین اسلام
وظاهر ست که بنا برین زعم باطل ابن تیمیه انچه درحق آنجناب لازم می آید چیزی ست که در خاطر احدی از مسلمین
هرگز نمی گذرد فضلا عن التلفظ به پس بحمد الله تعالی ظاهر وباهر گردید که خود ابن تیمیه بقدح درین حدیث
شریف راه زندقه والحاد پیش گرفته ودر طریق تطریق زنادقه بسوی قدح در دین اسلام وشارع اسلام علیه وآله
آلاف الصلوة والسلام باقدام اجترام واجرام خلیع العذار ومرسل الزمام رفته ولقد عرفه المسلمون قد یما سالک
هذه المسالک والمتهالک علی تلک المهالک وبر ارباب تعمق واستبصار واصحاب تامل واختبار واضح و

باوصفیکه در انکار ثابتات وجحود واضحات ید طولی دارد بجواب کلام علامه حلی ره در باب اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام که مشتمل بر حدیث انا مدینة العلم نیز میباشد چاره جز اعتراف باینکه جناب امیر المؤمنین علیه السلام وصی جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در ابلاغ علم وبدائع حقائق معارف بود نیافته بلکه این معنی را در مقام اذعان وانقیاد ذکر نموده بسوی اظهار کمال مسلمیت آن شتافته وهر چند تمام کلام ابن روزبهان که متعلق باین مطلب است انشاء الله تعالی در ما بعد خواهی شنید لیکن قدری از آن درینجا هم مذکور میشود تا بر تو واضح گردد که کلام سخافت انضمام ابن تیمیه در انکار مبلّغ بودن جناب امیر المؤمنین علیه السلام بیحد موهون وواهی وجالب انواع خسار وتباهی است ابن روزبهان بجواب کلام مشار الیه علامه حلی می آرد وما ذکره المصنف من علم امیر المؤمنین فلا شک فی انه من علماء الامة والناس محتاجون الیه فیه وکیف لا وهو وصی النبی صلی الله علیه وسلم فی ابلاغ العلم وبدائع حقائق المعارف فلا نزاع فیه لاحد بالجمله ازینجا بر جمله ارباب فهم واضح ومتبین گردید که ابن تیمیه رئیس الاوغاد در انکار فضل ابی الائمة الامجاد علیه وعلیهم آلاف السلام الی یوم المعاد چنان در گرداب وغر لداد سر فرو برده که هرگز ابن روزبهان باوصفیکه از متعصبین اهل نحله اش میباشد اتباع او در آن نمی پسندد وتورط در چنین خطب فاتح ابواب عار ومناص بر خود نمی بندد

اما آنچه ابن تیمیه گفته ثم ان هذا خلاف المعلوم بالتواتر فان جمیع مدائن الاسلام بلغهم العلم عن الرسول من غیر علی پس ناشی از کمال عناد وسفاهت ومنبعث از نهایت لداد وبلاهت است زیرا که اولا این ادعای باطل از جملهٔ اکاذیب ظاهرة التباب است وثانیا ادعای تواتر بر آن باطل ومضمحل کالسراب میباشد وثالثا مبطل آن است افادات اکابر اهل سنت که انشاء الله تعالی آینده بتفصیل خواهی شنید واز آن خواهی دانست که ایشان افاده مینمایند که در جمله عالم علم از جناب امیر المؤمنین علیه السلام وبذریعهٔ آنجناب شائع وذائع گردیده ورابعا اگر تسلیم کرده شود که علم جمیع در بلدان اسلام از غیر جناب امیر المؤمنین علیه السلام رسیده است پس کی مسلّم شده که این علم علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم میباشد ومحض ادعای اغیار درین باب کافی نیست کما هو ظاهر جدّا والا لازم آید که هر که مدعی ابلاغ علم از جانب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم گردد او را صادق بدانند وفیه من الفساد ما لا یخفی علی اهل السنة کیف وقد قال علیه السلام من کذب علی متعمدا فلیتبوأ مقعده من النار وخامسا اگر بالفرض اینهم تسلیم کرده شود که آن علم علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم است بآنها نفعی نمیرسد بلکه ضرر آن باخذین آن علم ومتبعین شان عائد میگردد زیرا که ایشان آن علم را از غیر باب مدینة العلم

مطلوب اظهر من الشمس وابین من الامس ست و هرگز گمان نمیرود که احدی از عوام اہل اسلام فضلا عن ارباب المعارف والاحلام این ہمہ احادیث سرور انام علیه وآله آلاف التحیة والسلام را مکذوب و مفتعل انگارد و صرف بلحاظ اینکه وحدت مبلغ عن الرسول صلی الله علیه وآله ازان نمایان ست و آن مبلغ جناب امیر المومنین علیه السلام قرار می یابد دست ازان بردارد و عیاذا بالله آنرا از موضوعات زنادقه جهال برشمارد حاشا و کلا بلکه یقینا هرکه ادنی مسکه از دین و ایمان خواهد داشت این ہمہ احادیث را مصدق و مؤید و مشید و موطد حدیث انا مدینة العلم دانسته آنرا بر سر و چشم خود خواهد گذاشت و مضمون صدق مشحون آن که وحدت مبلغ علم رسول علیه و آله الاف السلام ماهب القبول ست حق صریح و صواب نصیح خواهد انگاشت و تبصدیق و اذعان این معنی که آن مبلغ و مبین جناب امیر المومنین علیه السلام ست اعلام تبجح و تفاخر خواهد افراشت و باید دانست که چون اختصاص جناب امیر المومنین علیه السلام به تبلیغ علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم از احادیث کثیره و ارشادات وفیره آنجناب ثابت و محقق بود لهذا اکابر اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم هم قولا و فعلا اعتراف بان داشتند و هرچند تفصیل تام این مرام از مبحث اعلمیت مدرک میشود لیکن کافی ست درین باب کلام حضرت ابن عباس در مدح جناب امیر المومنین علیه السلام که عاصمی آنرا در زین الفتی روایت کرده و ما در ضمن مؤیدات حدیث مدینه آنرا باستیفا از کتاب زین الفتی نقل کرده ایم و بر ناظر این کلام بلاغت انضمام واضح ست که حضرت ابن عباس در اول کلام خود مدح جزیل جناب امیر المومنین علیه السلام نموده من بعد بوصف اہلبیت علیهم السلام تر زبان گردیده و در آخر آن فرموده فروع طیبة واصول مبارکة معدن الرحمة و ورثة الانبیاء بقیة النقباء و اوصیاء الاوصیاء منهم الطیب ذکره المبارک اسمه احمد الرضی و رسوله الامی من الشجرة المبارکة صحیح الادیم واضح البرهان والمبلغ من بعده ببیان التاویل ومحکم التفسیر علی بن ابی طالب علیه من الله الصلوة الرضیة والزکوة السنیة لا یحبه الا مومن تقی ولا یبغضه الا منافق شقی و ازین کلام هدایت انضمام حضرت ابن عباس بصراحت که مبلغ بودن جناب امیر المومنین علیه السلام بعد جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم حتما و جزما ظاهر و مستبین ست محتاج به تنبیه نیست و گمان مبر که اعتراف مبلغ بودن جناب امیر المومنین علیه السلام بعد جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم صرف در طبقه اصحاب منحصر ست بلکه این مطلب از شدت وضوح و کمال تحقق چنان ثابت و مبرهن شده که علمای اہل سنت هم اعتراف بآن می نمایند چنانچه در ما بعد انشاء الله تعالی خواهی دانست که ابن روزبهان

غیر بعید لانه کان من مفتی الصحابة والرجوع الی المفتی من شان المستفتین وان رجوع عمر الیه کرجوع الائمة والولاة ظ ولاة
العدل الی علماء الامة و علامهٔ عجیلی در ذخیرة المآل گفته ولم یکن یسأل منهم واحدا وکلهم یسأله مسترشدا وما ذاک
الا لخمود نار السوال تحت نور الاطلاع و دیگر اقوال علما درین باب و اسماء صحابه که از آنجناب روایت دارند انشاء
الله المنعام بتفصیل تمام در مبحث اعلمیت خواهی شنید اما مکه پس واضح و ظاهرست که جناب امیرالمومنین علیه السلام
از بدو عمر خود تا ہجرت در مکه تشریف میداشتند و بعد استیطان مدینه نیز بکرات و مرات آنجناب تشریف افزای بلد امین
شده اند پس چگونه میتوان گفت که اہل مکه علم آنجناب نرسیده علاوه برآن عبدالله بن عباس که تلمیذ خاص جناب امیرالمومنین
علیه السلام بوده اند و حال تلمذ و استفادهٔ شان از آنجناب در ما بعد انشاء الله تعالی بتفصیل از نظرت خواهد گذشت تا زمان دراز
در مکه اقامت داشتند و حال انتشار علم شان در مکه بتتبع بنهایت ظهور رواضح ست درین مقام بعضی از عبارات که مثبت
مطلوب و مرام ست باید شنید ذہبی در تذکرة الحفاظ بترجمهٔ ابن عباس گفته الاعمش عن ابی وائل قال استعمل علی
ابن عباس علی الحج فخطب یومئذ خطبة لو سمعها الترک والروم لاسلموا ثم قرأ علیهم سورة النور فجعل یفسرها
و محمد بن سعد بن منیع البصری المعروف بکاتب الواقدی در طبقات گفته اخبرنا محمد بن عمر حدثنی واقد بن
ابی یاسر عن طلحة بن عبدالله بن عبدالرحمن بن ابی بکر عن ابیه عن عائشة انها نظرت الی ابن عباس ومعه الخلق
لیالی الحج وهو یسأل عن المناسک فقالت هو اعلم من بقی بالمناسک و ابوعمر یوسف بن عبدالله النمری القرطبی
المعروف بابن عبدالبر در استیعاب بترجمهٔ ابن عباس گفته روینا ان عبدالله بن صفوان مر یوما بدار عبدالله بن
عباس بمکة فرای فیها جماعة من طالبی الفقه ومر بدار عبیدالله بن عباس فرای فیها جماعة یتناولونها
الطعام فدخل علی ابن الزبیر فقال له اصبحت والله کما قال الشاعر ؎ فان تصبک من الایام قارعة لم یبک منک
علی دنیا ولا دین ÷ قال وما ذاک یا اعرج فقال هذان ابنا عباس احدهما یفقه الناس والآخر یطعم الناس فما
ابقیا لک مکرمة فدعا عبدالله بن مطیع فقال انطلق الی ابنی عباس فقل لهما یقول لکما امیرالمومنین اخرجا عنی
انتما ومن اصغی الیکما من اهل العراق والا فعلت وفعلت فقال عبدالله بن عباس قل لابن الزبیر والله ما یاتینا
من الناس الا رجلان رجل یطلب فقها ورجل یطلب فضلا فای هذین تمنع وکان یحضر ابوالطفیل عامر
بن واثلة الکنانی فجعل یقول ؎

لا در در اللیالی کیف یضحکنا — منها خطوب اعاجیب وتبکینا
ومثل ما یحدث الایام من عبر — فی ابن الزبیر من الدنیا تسلینا
کنا نجی ابن عباس فیفتینا — فقها ویکسبنا اجرا ویهدینا
ولا یزال عبیدالله مترعة — جفانه مطعما ضیفا ومسکینا

گرفته اند و علمی که از غیر باب مدینهٔ علم گرفته شود چون از غیر طریق مامور به حاصل شده قابل عمل نیست بلکه اخذ علم از غیر باب مدینهٔ علم از قبیل سرقه است که بر مرتکب آن اجرای حد شرعی کرده می شود و ازینجاست که خود جناب امیر المومنین علیه السلام ارشاد فرموده کما سبق نحن الشعار والاصحاب والخزنة والابواب ولا تؤتی البیوت الا من ابوابها فمن اتاها من غیر ابوابها سمی سارقا و بحمد الله تعالی بعد این تقریر آنچه ابن تیمیه تا آخر کلام سرائیده و بیجا هرزه درآئیده یکسر ساقط و بحضیض هوان هابط میگردد و احتیاجی باحتجاج آن باقی نمی ماند لیکن چون مشتمل بر اکاذیب باطلهٔ صریحه و دعاوی عاطلهٔ فضیحه است لهذا کشف عوار و هتک استار آن خالی از فوائد نیست پس باید دانست که آنچه ابن تیمیه بعد ازین کلام گفته اما اهل المدینة ومکة فالامر فیهما ظاهر وکذلک الشام فیهم والبصرة فان هؤلاء لم یکونوا یروون عن علی الا شیئا قلیلا پس علاوه برآنکه ادعای محض ست و دلیلی برآن قائم نکرده مفید مدعای او نیست زیراکه قلت روایت اهل این بلاد از جناب امیر المومنین علیه السلام بعد فرض و تسلیم دلیل این معنی نیست که علم نبوی بذریعهٔ آنجناب بایشان نرسیده باشد چه ممکن ست که قلت روایت شان از آنجناب ناشی از سجیهٔ نامرضیه عداوت و انحراف بوده باشد که با وصف وصول علم نبوی بایشان بذریعهٔ آنجناب بسبب بغض و عداوت از آنجناب روایت آن نمیکردند یا سبب آن تسلط ظلمهٔ فسقهٔ فجره باشد که مانع ذکر نام آنجناب بخیر بودند فضلا عن الروایة عنه وقد مر شطر من الشواهد علی هذا المرام فی صدر مجلد حدیث الولایة فراجعه ان شئت و اگر ازین همه درگذریم و تسلیم نمائیم که قلت روایت اهل این بلاد از آنجناب دلیل آن ست که ایشان در اخذ علم از آنجناب تقلیل کردند پس این معنی منافی باب مدینهٔ علم بودن جناب امیر المومنین علیه السلام نیست بلی کاشف اعراض شان از باب مدینهٔ علم البته هست و ذلک علیک وعلیهم لو کنت تعقل ویعقلون وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و چگونه میتوان گفت که در مدینه و مکه و شام و بصره علم وافر جناب امیر المومنین علیه السلام نرسیده حالانکه انتشار علم جناب امیر المومنین علیه السلام درین بلاد اظهر من الشمس و ابین من الامس است اما مدینه پس پر ظاهر ست که آنجناب شطر اعظم از عمر مبارک خود در مدینه بسر برده و اعاظم اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب که دران بقعهٔ مبارکه اجتماع داشتند در هر امر مشکل و خطب معضل رجوع بآنجناب مینمودند و از موائد حکمت و فصل خطاب آنجناب زله می ربودند علامهٔ نووی در تهذیب الاسماء بترجمهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام میفرماید وسؤال کبار الصحابة له ورجوعهم الی فتاواه واقواله فی المواطن الکثیرة والمسائل المعضلات مشهور و ابن روزبهان در کتاب الباطل خود گفته رجوع الصحابة الیه فی الفتوی

چه هیچکس انکار نمیتوان کرد که در اهل بصره علم جناب امیرالمومنین علیه السلام نرسیده بود عزالدین ابن الاثیر الجزری
در اسد الغابه بترجمه ابن عباس گفته واستعمله علی بن ابی طالب علی البصرة فبقی علیها امیرا ثم فارقها قبل ان یقتل
علی بن ابی طالب وعاد الی الحجاز وشهد مع علی صفین وکان احد الامراء فیها و ابن حجر در اصابه بترجمه ابن عباس
گفته و ذکر خلیفة ان علیا ولاه البصرة وکان علی المیسرة یوم صفین واستخلف ابا الاسود علی الصلوة و زیادا
علی الخراج وکان استکتبه فلم یزل ابن عباس علی البصرة حتی قتل علی فاستخلف علی البصرة عبد الله بن الحارث
ومضی الی الحجاز و ذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمه ابن عباس گفته المدائنی عن نعیم بن حفص قال ابو بکرة قدم علینا
ابن عباس علینا البصرة وما فی العرب مثله جسما وعلما وبیانا وجمالا وکمالا و ابن حجر در اصابه بترجمه ابن عباس
گفته وروی ابو الحسن المدائنی عن نعیم بن حفص عن ابی بکرة قال قدم علینا ابن عباس البصرة وما فی العرب مثله
جسما وعلما وثیابا وجمالا وکمالا و محمد بن سعد بن منیع البصری المعروف بکاتب الواقدی در طبقات گفته اخبرنا
عبد الله بن جعفر الرقی نا معتمر بن سلیمان عن ابیه عن الحسن قال اول من عرف بالبصرة عبد الله بن عباس
قال وکان مثجة کثیر العلم قال فقرأ سورة البقرة ففسرها آیة آیة و ابن حجر در اصابه بترجمه ابن عباس گفته
واخرج الزبیر بسند له ان ابن عباس کان یعشی الناس فی رمضان وهو امیر البصرة فما ینقضی الشهر حتی
یفقههم بالجمله انتشار علم جناب امیرالمومنین علیه السلام در مدینه و مکه و شام و بصره اظهر من الشمس و ابین من
الامس ست و هر که انکار آن نماید از جمله مباهتین سراسر عناد و ممارین سراپا لداد ست بلی از انتشار علم آنجناب در این
بلاد لازم نمی آید که همه اهل این بلاد را متبعین آنجناب و سالکین راه صواب دانیم و در زمرهٔ اهل حق حساب نمائیم
زیرا که انتشار علم آنجناب اگرچه موجب تمام حجت بر جمیع ایشان شده لیکن کلا و طرا متاثر و مهتدی و متبع و
مقتدی نشدند و ظهور علم و هدایت ائمهٔ هادیین مهدیین هرگز مردم را ملجا و مضطر بسوی تاثر از علم دین و اهتدا
بمعالم حق و یقین نمی گردانند و از اهل شقاق و نفاق آنانکه قلوب و اسماع شان مختوم و شقاوة و هلاک شان محتوم
است علم و هدایت انبیا و مرسلین نیز ایشان را بساحل نجات نمیرساند چنانچه در عهد کرامت مهد جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله الاطیاب با وصف هدایت سدیده و عنایت شدیدهٔ آنجناب و نشر علم نبوی ربط اکثر ارباب بسیار
از کفار و منافقین بر حالت جهل و ضلال خود باقی ماندند بلکه تمرد و تعند خود را بذروهٔ قصوی و غایت قصوی رسانیدند
وکل هذا من الظهور والوضوح بحیث لا یحتاج الی دلیل والله العاصم عن الضلال بلطفه الجمیل الجزیل
اما آنچه گفته وانما کان غالب علمه بالکوفه پس مخدوش ست بآنکه علم جناب امیرالمومنین علیه السلام که بعینه

فالبر والدین والدنیا بدارهم
بهم ابان ماضینا وباقینا
فنیم تمتعنا منهم وتمنعهم
یا ابن النبی ولا اولی به دینا

تنال منها الذی نبغی اذا اعتینا
ورهط عصمة فی دیننا ولهم
منا وتوذیهم فینا وتوذینا
لن یوتی الله انسانا ببغضهم

ان النبی هو النور الذی کشف
فضل علینا وحق واجب فینا
ولست فاعلوله رحما ولا نسبا
فی الدین خیرا ولا فی الامر تمکینا

و نشر ابن عباس تفسیر قرآن مجید را در اہل مکه بحدی ثابت و متحقق گردیده که خود ابن تیمیه اعتراف بآن دارد و بسبب آن اہل مکه را اعلم ناس بتفسیر می انگارد چنانچه سیوطی در اتقان فی علوم القرآن گفته قال ابن تیمیة اعلم الناس بالتفسیر اهل مکة لانهم اصحاب ابن عباس رضی الله عنهما کمجاهد وعطاء بن ابی رباح وعکرمة مولی ابن عباس وسعید بن جبیر وطاوس وغیرهم اما شام پس بنابر روایات وافادات اکابر و اعلام اہل سنت ثابت ست که عالم شام ابو الدرداء بود و او از عبد الله بن مسعود استفاده میکرد و عبد الله بن مسعود مستفید از جناب امیر المؤمنین علیه السلام بود چنانچه ذهبی در تذکرة الحفاظ در ترجمهٔ ابو الدرداء گفته وکان عالم اهل الشام ومقری اهل دمشق وفقیههم وقاضیهم و اخطب خوارزم در کتاب المناقب آورده عن ابی الدرداء رضی الله عنه العلماء ثلثة رجل بالشام یعنی نفسه ورجل بالکوفة یعنی عبد الله بن مسعود ورجل بالمدینة یعنی علیا فالذی بالشام یسأل الذی بالکوفة والذی بالکوفة یسأل الذی بالمدینة والذی بالمدینة لا یسأل احدا و محب طبری در ریاض نضره گفته عن ابی الزعراء عن عبد الله قال علماء الارض ثلثة عالم بالشام وعالم بالحجاز وعالم بالعراق فاما عالم اهل الشام فهو ابو الدرداء واما عالم اهل الحجاز فعلی بن ابی طالب واما عالم اهل العراق فاخ لکم وعالم اهل الشام وعالم اهل العراق یحتاجان الی عالم اهل الحجاز وعالم اهل الحجاز لا یحتاج الیهما اخرجه الحضرمی علاوه برین معاویه که حاکم شام بود با وصف آنهمه عداوت و عناد با ابی الائمة الامجاد علیه وآله آلاف السلام من رب العباد در معضلات و مشکلات خود هم رجوع بسوی جناب امیر المؤمنین علیه السلام میکرد و دیگران را نیز بامور بآن میکرد و ستطلع علی تفاصیل ذلک فیما بعد انشاء الله تعالی فی مبحث الاعلمیة پس انتشار علم جناب امیر المؤمنین علیه السلام در شام نیز محل کلام نمی تواند شد اما بصره پس بر متتبع علم تاریخ و رجال واضح ست که جناب امیر المؤمنین علیه السلام در عهد کرامت مهد خود بنفس نفیس وارد بصره شده بود و خطب و مواعظ و ارشادات آنجناب که دران مقام بظهور رسیده در تواریخ معتبرهٔ سنیه مثل تاریخ طبری و نظائر آن مسطور و ماثور ست و نیز ظاهر ست که آنجناب در زمان خلافت ظاهری خود حکومت بصره تلمیذ رشید خود ابن عباس بخشید و تا مدتی حضرت ابن عباس والی بصره ماندند و اهل آنجا از ایشان مستفید شدند و تفقه نمودند پس

کانوا قد تعلموا القرآن والسنة من قبل ان یتولی عثمان فضلا عن علی پس باین تفوه مقصود او آنست که استغنای
اہل کوفه از علم جناب امیرالمومنین علیه السلام ظاهر نماید و حصول علم بقرآن وسنت برای شان در عهد عمری
ثابت گرداند و باین وسیله رد بزعم باطل خود ضرری بباب مدینة علم بودن جناب امیرالمومنین علیه
السلام برساند لیکن این کلام نافرجام و خیال خام او بنهایت موهون ست زیراکه اولا اگر ثابت هم شود
که اہل کوفه تعلم قرآن وسنت نموده بودند قبل از آنکه عثمان و جناب امیرالمومنین علیه السلام والی شوند
و اینهم محقق شود که این تعلم از غیر جناب امیرالمومنین علیه السلام بود پس ضرری باہل حق و نفعی بابن تیمیه
نمی رسد زیراکه این معنی منافی باب مدینة علم بودن جناب امیرالمومنین علیه السلام نیست بلکه حقیقة مظهر
آنست که این تعلم اہل کوفه بنہج صحیح واقع نشده و درین اخذ و تعلم ایشان مخالفت حکم جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله الاطیاب که من اراد العلم فلیأت الباب ست نمودند و راه معاندت حق و صواب
باقدام تبار و تباب پیمودند و ثانیا بر متتبع خبیر و عارف بصیر واضح ولائح ست که اختطاط کوفه برای مسلمین
در سال هفدهم بوقوع آمده و خلیفه ثانی در سال بست و سوم از هجرت این جهان فانی را خالی نمودند پس
چگونه میتوان گفت که در عرض شش سال قاطبه اہل کوفه جمیع علم قرآن وسنت یا غالب آن را حاصل نمودند
حالانکه خود خلافت مآب در مدت دوازده سال صرف سوره بقر را یاد گرفته بودند کما فی الدر المنثور للسیوطی
وغیره وثالثا آنچه درین مقام بالفرض و بظاهر برای ابن تیمیه فائده می بخشد آنست که برای اہل کوفه
علم بقرآن وسنت بذریعه خلیفه ثانی یا اتباع و اشیاع او بهم رسیده باشد حالانکه قصد اثبات این معنی
از جمله مضحکات ست زیراکه جهل حضرت خلیفه ثانی از الفاظ و معانی قرآن و مجانبت شان از سنت حبیب
صمدانی علیه و آله آلاف السلام ما تلیت السبع المثانی اظهر من الشمس و ابین من الامس ست و سیأتیک
نبأه بعد حین انشاء الله الموفق المعین پس بمفاد آنکه خفته را خفته کی کند بیدار خود حضرت شان نفس
نفیس کی قابلیت آن داشتند که اہل کوفه را تعلیم قرآن وسنت نمایند و از عهده آن کما ینبغی برآیند و
معهذا کسی نمیتوان گفت که خلیفه ثانی بذات خاص متکفل تعلیم قرآن وسنت باہل کوفه شدند اما بذریعه
اتباع و اشیاع پس هرگاه ثابت شد که خود حضرت خلیفه قابلیت این امر خطیر نداشتند و دیگر اصحاب
و اذناب شان که بمراتب شتی از ایشان سافل و نازل بودند چه می پرسی دازینجا بحمد الله تعالی ظاهر گردید
که حضرت خلیفه ثانی و دیگر اتباع و اشیاع شان را علم قرآن وسنت دانستن و بهای کسی حصول علم

ثم جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم می باشد بحدی غور نمودنکافرست که علم لوح وقلم جزوی از ان ست وعقول
خاصه ملائکه هم باوائل اطراف آن نمیرسد وقد مرت الاشارة الی ذلک فیما سبق بیمان وجیز وسیأتی بیانه المشبع
انشاء الله العزیز وخود علمای اهل سنت مثل ابن حجر اعتراف دارند بآنکه خداوند عالم خاص کرده است آنجناب را از
العلوم بچیزی که از ان عبارات قاصر میباشد پس عالمی که علم او باین مرتبه رسیده باشد چگونه میشود که غالب علم او در کوفه
باشد سبحان الله کوفه واهل کوفه کجا گنجایش غالب علم آنجناب داشتند حالانکه خود آنجناب در کوفه بالای منبر
میفرمود سلونی قبل ان تفقدونی فانما بین الجوانح منی علوم جم هذا سقط العلم هذا لعاب رسول الله صلعم هذا
ما زقنی رسول الله صلعم زقا من غیر وحی اوحی الله الیّ فوالله لو ثنیت لی مسادة فجلست علیها لافتیت لاهل
التوریة بتوراتهم ولاهل الانجیل بانجیلهم حتی ینطق الله التوراة والانجیل فیقول صدق علی افتاکم
بما انزل فیّ وانتم تتلون الکتاب افلا تعقلون وهذا الخبر قد رواه اخطب خوارزم وسیأتی مشروحا انشاء
الله تعالی ونیز آنجناب اشاره بسوی صدر مبارک خود میفرمود ومیگفت کم من علوم ههنا لو وجدت لها حملة
کما رواه العجیلی فی ذخیرة المال ونیز فرموده است لو شئت لاوقرت سبعین بعیرا من تفسیر سورة الفاتحة رواه
العجیلی فی ذخیرة المال وازینجا ظاهر گردید که اگر تمامی اهل دنیا از علم آنجناب متمتع می شدند باز هم غالب علم آنجناب
در تمام دنیا نمی آمد پس قول ابن تیمیه باطل شد واگر مراد ابن تیمیه از کلمه وانما کان غالب علمه فی الکوفة این باشد که آنچه
از علم آنجناب بمعرض ظهور رسیده غالب آن در کوفه بود پس آنهم عند الامعان درست نمی شود زیرا که آنچه از علوم آنجناب
ظاهر شد غالب آن در مدینهٔ منوره صورت ظهور گرفته چه وقائع رجوع خلفای ثلثه ودیگر صحابه در مشکلات ومعضلات
بسوی آنجناب وتعلیم وارشاد طبقهٔ عالیه از اصحاب خود مثل حضرت سلمان وابی ذر ومقداد وعمار وامثال شان
وافاضهٔ علوم کثیره براقارب مخصوصین خود مثل عبدالله بن عباس واستیداع بسیاری از اسرار ربانیه ومعارف
صمدانیه باوصیای خود اعنی حضرات حسنین علیهما السلام همه در مدینهٔ منوره صورت گرفته وتفرغ آنجناب در
مدینه برای نشر علوم بیشتر بود نسبت بتفرغ آنجناب در کوفه لاشتغاله علیه السلام فیها غالبا بما یتعلق
بقتال الناکثین والقاسطین والمارقین بهرکیف آنچه از علوم آنجناب در مدینه ظاهر شده بیشتر ست بنسبت
آنچه در کوفه ظاهر گردید حالانکه آنچه در کوفه ظاهر شده آن هم از عظمت وکثرت بحدی ست که احصای آن
نتوان کرد بالجمله آنچه ابن تیمیه درین مقام تفوه نموده است که وانما کان غالب علمه بالکوفة نزد ارباب
نصرت واصحاب بصیرت بوجوه چند در حیز قدح ومنع میباشد اما آنچه ابن تیمیه گفته ومع هذا فاهل الکوفة

ومعلما وهما من النجباء من اصحاب محمد صلی الله علیه واله وسلم فاسمعوا لهما واقتدوا بهما فانی قد اثرتکم بعبد الله علی نفسی اثرة وابن الاثیر الجزری در اسد الغابه بترجمهٔ عبد الله بن مسعود گفته وسیره عمر بن الخطاب رضی الله عنه الی الکوفة وکتب الی اهل الکوفة انی قد بعثت عمار بن یاسر امیرا وعبد الله بن مسعود معلما ووزیرا وهما من النجباء من اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم من اهل بدر فاقتدوا بهما واطیعوا واسمعوا قولهما وقد اثرتکم بعبد الله علی نفسی ونیز ابن الاثیر در اسد الغابه بترجمهٔ حضرت عمار گفته واستعمله عمر بن الخطاب علی الکوفة وکتب الی اهلها اما بعد فانی قد بعثت الیکم عمارا امیرا وعبد الله بن مسعود وزیرا ومعلما وهما من نجباء اصحاب محمد صلعم فاقتدوا بهما وذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمهٔ عبد الله بن مسعود گفته الثوری عن ابی اسحق عن حارثة بن مضرب قال قرئ علینا کتاب عمر انی قد بعثت الیکم عمار بن یاسر امیرا وعبد الله بن مسعود معلما ووزیرا وهما من النجباء من اصحاب محمد صلی الله علیه وسلم من اهل بدر فاقتدوا بهما واسمعوا وقد اثرتکم بعبد الله بن مسعود علی نفسی وابن حجر عسقلانی در اصابه بترجمهٔ عبد الله بن مسعود گفته وسیره عمر الی الکوفة لیعلمهم امور دینهم وبعث عمارا امیرا وقال انهما من النجباء من اصحاب محمد صلعم فاقتدوا بهما ونیز ابن حجر عسقلانی در اصابه بترجمهٔ حضرت عمار گفته ثم استعمله عمر علی الکوفة وکتب الیهم انه من النجباء من اصحاب محمد صلعم واز کلام حضرت خلیفهٔ ثانی که درین کتاب درباب عبد الله بن مسعود خاصة افاده فرموده اند واضح وظاهرست که عبد الله بن مسعود در مدینه معلم خلیفهٔ ثانی بود وحضرت شان بنا بر ضرورت اهل کوفه سماحت تامه بعمل آورده ایثار را کار فرمانده ونزد اهل کوفه فرستادند وازینجا پی توان برد که مبلغ علم حضرت خلیفه بچه حد رسیده بود اما آنچه گفته دفقهاء اهل المدینة تعلموا الدین فی خلافة عمر پس مخدوش ست بآنکه رجوع خود خلافتمآب ودیگر اصحاب در معضلات صعاب بسوی جناب ابو الائمة الاطیاب علیه وآله آلاف السلام من الملک الوهاب روشن تر از آفتاب ست وجهل خود خلیفه بسنت وکتاب وهمچنین جهل اتباع واذناب آن قدوهٔ نُصّاب در حیز اختفاء واحتجاب نیست پس اگر فقهای مدینه تعلم دین در عهد خلافت عمر نموده باشند لابدست که رجوع بسوی باب مدینهٔ علم کرده وطریق اخذ علم از باب آنجناب سپرده باشند وبس واگر بالفرض از غیر آنجناب چیزی حاصل ساخته باشند پس آن نزد ارباب الباب در شمار وحساب نیست بلکه اگر بنظر بصیرت بنگری مورث تبار وتباب وموجب خسران مآل ومآب وسبب کمال ندامت در یوم الحساب ست وچگونه میتوان گفت که بعد ارشاد صریح جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الانجاب انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب بی اتصال بحضرت

بذریعهٔ ایشان ثابت ساختن خیال خام و هوس نافرجام ست و آنچه ابن تیمیه میخواهد که تعلّم اهل کوفه قرآن و سنت را باین ذریعهٔ شنیعه ثابت نماید هرگز شدنی نیست و رابعاً آنچه از علم قرآن و سنت برای اهل کوفه در عهد عمری بنابر روایات اهل سنت حاصل شده پس ثبوت آن بعنوانی ست که هرگز برای ابن تیمیه مفید نیست بلکه سراسر مضر می باشد و تائید مطلوب اهل حق می نماید زیرا که از ملاحظهٔ کتب معتبره و اسفار معتمدهٔ سنیه ظاهر و باهر می شود که خلیفهٔ ثانی برای تعلیم اهل کوفه حضرت عمار بن یاسر و عبد الله بن مسعود را فرستاده بودند و در نهایت ظهور ست که این هر دو صحابی جلیل الشان از اصحاب خاص و مستفیدین با اختصاص جناب امیر المؤمنین علیه السلام می باشند و فیضیاب باب مدینهٔ علم هستند و با حضرت خلیفه در علوم سروکاری نداشتند پس ثابت گردید که اهل کوفه را در عهد عمری آنچه از علم قرآن و سنت بهم رسیده بذریعهٔ اصحاب و مستفیدین جناب امیر المؤمنین علیه السلام که باب مدینهٔ علم بودند رسیده و لله الحمد علی ظهور الحق لا بلج و بوار الباطل اللجلج حالا شواهد آنچه معروض شد باید شنید محمد بن سعد بن منیع الزهری المعروف بکاتب الواقدی در کتاب طبقات بترجمهٔ عبد الله بن مسعود گفته اخبرنا عفان بن مسلم و موسی بن اسمعیل قال نا وهیب عن داود عن عامر ان مهاجر عبد الله بن مسعود کان بحمص فحدره عمر الی الکوفة وکتب الیهم انی والله لا اله الا هو اثرتکم به علی نفسی فخذوا منه و نیز ابن سعد در طبقات بترجمهٔ حضرت عمار گفته اخبرنا وکیع بن الجراح عن سفیان عن ابی اسحق عن حارثة بن مضرب قال قرئ علینا کتاب عمر بن الخطاب اما بعد فانی بعثت الیکم عمار بن یاسر امیرا و ابن مسعود معلما و وزیرا وقد جعلت ابن مسعود علی بیت مالکم وانهما لمن النجباء من اصحاب محمد صلی الله علیه وسلم من اهل بدر فاسمعوا لهما واطیعوا واقتدوا بهما وقد اثرتکم بابن ام عبد علی نفسی وبعثت عثمان بن حنیف علی السواد ورزقتهم کل یوم شاة فاجعل شطرها وبطنها لعمار والشطر الباقی بین هؤلاء الثلثة و ابن عبد البر النمری القرطبی در استیعاب در ترجمهٔ عبد الله بن مسعود گفته وبعثه عمر بن الخطاب رضی الله عنه الی الکوفة مع عمار بن یاسر وکتب الیهم انی بعثت علیکم بعمار بن یاسر وعبد الله بن مسعود معلما و وزیرا وهما من النجباء من اصحاب رسول الله صلی الله علیه واله وسلم من اهل بدر فاقتدوا بهما واسمعوا من قولهما وقد اثرتکم بعبد الله بن مسعود علی نفسی و نیز ابن عبد البر در استیعاب بترجمهٔ حضرت عمار گفته وروی شعبة عن ابی اسحق عن حارثة بن المضرب قال قرأت کتاب عمر الی اهل الکوفة اما بعد فانی بعثت الیکم عمارا امیرا وعبد الله بن مسعود وزیرا

فاجعلوا

بعث جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جناب امیر المومنین علیہ السلام را بسوی یمن و واقعہ ارسال آنحضرت معاذ را بسوی یمن میباشد و پر ظاہرست کہ واقعہ بعث آنحضرت جناب امیر المومنین علیہ السلام را بسوی یمن امر متفق علیہ بین الفریقین ست و واقعۂ ارسال آنحضرت معاذ را بسوی یمن امری ست کہ صرف در روایات اہل سنت وارد شدہ پس چگونہ محل اعتماد و استناد درین مقام و ثبت مقصود و مرام ابن تیمیہ ناکام تواند شد و بالفرض اگر بنا بر روایات سنیہ فرستادن آنحضرت معاذ را بسوی یمن تسلیم ہم شود فائدہ بحال ابن تیمیہ نمی بخشد زیرا کہ بعث آنحضرت جناب امیر المومنین علیہ السلام را بلا ریب برای ارشاد عباد و اصلاح بلاد و تفقیہ در دین و تعلیم سنن و حکم بکتاب اللہ بود چنانچہ انشاء اللہ در ما بعد مفصلا خواہی دانست بخلاف ارسال معاذ زیرا کہ آنحضرت محض بغرض جبر حال بمال دنیوی او را بسوی یمن فرستادہ بودند کما دریت مما ذکرناہ سابقا فی جواب کلام العاصمی وانچہ بعضی از اہل سنت ذکر می کنند کہ آنحضرت معاذ را برای تعلیم اہل یمن و فصل قضا در ایشان فرستادہ بودند محض باطل و محال و صرف تخرص و افتعال ست و در ہیچ روایت صحیحہ وارد نشدہ و عمدۂ روایات درین باب روایت ترمذی ست و حالتش در وہن بحدی رسیدہ کہ خود ترمذی بعد روایت کردن آن قدح و جرح در آن آغاز نہادہ داد کمال توہین و تہجین آن دادہ و موضوعیت این روایت حسب افادات اکابر اعلام و اجلۂ فخام سنیہ بحمد اللہ در استقصاء الافحام در مبحث قیاس بتفصیل تمام مبین و مبرہن گردیدہ من شاء فلیرجع الیہ و در کمال ظہورست کہ ہرگاہ فرستادن معاذ بسوی یمن برای تعلیم دین و فصل قضا بین المسلمین ثابت نباشد چگونہ میتوان گفت کہ معاذ بن جبل اہل یمن را تعلیم نمودہ چہ جای آنکہ تفوہ کردہ شود کہ العیاذ باللہ تعلیم او اہل یمن را اکثر بود از تعلیم جناب امیر المومنین علیہ السلام و اگر بالفرض تسلیم کردہ شود کہ او درین حال خسارت اشتمال تعلیم اہل یمن کردہ پس بلا ریب این تعلیم او تعلیم فاسد و غیر صحیح و تعلم اہل یمن از و تعلم باطل و غیر نجیح خواہد بود علاوہ برین سابقا بجواب کلام عاصمی دریافتی کہ بنا بر روایات اکابر سنیہ معاذ بن جبل چندان از حلال و حرام دین خیر الانام جاہل و ذاہل بود کہ غلامانی را کہ اہل یمن باو دادہ بودند مال خویش گمان می کرد و او را مال مسلمین نمی دانست و باوصفیکہ حضرت عمر بن الخطاب او را درین باب فہمایش بسیار کردند مگر او نفہمید تا آنکہ در خواب دید آنچہ دید و آخر بمعاینۂ نار و مشاہدۂ غضب قہار جبار ناچار شدہ دست از آن عبید در کشید و ہم چنین مالی را کہ از

ابوتراب علیه آلاف السلام ماهم سحاب احدی بدرجۂ فقاهت خواهد رسید و بشرف تعلم دین بی توسل بحضرت باب الدین امیر المومنین علیه صلوات الله رب العلمین من یومنا هذا الی یوم الدین نائل خواهد گردید هل هذا الا انصداد متا العیان ومناکرة البداهة وموانذرة ارباب السفاهة لا اصحاب الفقاهة سبحان الله عجب ماجرایی ست که خود حضرت خلیفهٔ ثانی در عهد عدالت مهد خود کلمهٔ حقه لولا علی لهلك عمر وجملهٔ صادقه کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی الحجال بر زبان حقیقت ترجمان خود داشتند وهمت والانهمت خود را بر تکلف وسوال حتی از صبیان وغلمان فضلا عن فحول الرجال بر می گماشتند و بعد انقضای قرون کثیره وتقضی عهود وفیره ابن تیمیه برای اثبات فضیلت شان در علم بر می خیزد و با دعای تعلم فقهاء اهل مدینه دین را در خلافت ایشان خاک مذلت بر سر خود می ریزد و اصلا بقلب ضروریت جلب خود نمی اهد که هرگاه حال خود خلافتمآب فضلا عن الاتباع والاحزاب در جهل از دین جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب باین مرتبه رسیده که عجائز بر سر منبر حضرت شان را محجوج ومغلوب وباظهار جهل شان از آیات قرآن مجید واحکام فرقان حمید کما ینبغی مخذول ومنکوب نمودند وخود شان بکلام صدق انضمام لا تعجبون من امام اخطأ وامرأة اصابت ناضلت امامکم فنضلته از نهایت عجز وزبونی مسلک استغراب واستعجاب درین باب می پیمودند باز چگونه سعی ابن تیمیه در ضلال وحال وکذا بغته وقد حلم الادیم قرین اختلال نخواهد شد اما آنچه گفته وتعلیم معاذ بن جبل لاهل الیمن ومقامه فیهم اکثر من علی ولهذا روی اهل الیمن عن معاذ بن جبل اکثر مما رووا عن علی پس مشتمل ست بر دعاوی عدیدهٔ باطله اول تعلیم معاذ اهل یمن را دوم اقامت معاذ در اهل یمن سوم اکثر بودن تعلیم معاذ از تعلیم جناب امیر المومنین علیه الصلوة والسلام چهارم اکثر بودن اقامت معاذ از اقامت آنجناب پنجم روایت اهل یمن از معاذ ششم اکثر بودن روایت اهل یمن از معاذ بنسبت روایت ایشان از جناب امیر المومنین علیه السلام وپر ظاهر است که هیچ یک ازین دعاوی فاسده واقوال کاسده بدلیلی که قابل تعویل اهل حق بوده باشد ثابت شدنی نیست پس ذکر آن بمقابلهٔ ایشان سفاهت محضه ورقاعت صرفه است وبسیاری ازین دعاوی چنان است که اثبات آن بنابر روایات واقوال اهل سنت نیز ممکن نیست پس تفوه باین چنین دعاوی ضلالت اشتمال جز آنکه کاشف از بغض وعناد با وصی رسول رب متعال سلام الله علیهما ما اتصل النهر واللیال وموجب افتضاح حال وخسران مآل باشد ثمری نمی دهد تفصیل این اجمال آنکه بر ناظر کتب سیر وخبار ومتصفح احادیث وآثار واضح ولائح ست که آنچه ابن تیمیه درین مقام زعم نموده بنای آن واقعه

ه قال ابن بطال فی کتاب الاشکال کی ... الادیم ... الادیم ... یعنی بالادیم الانسان ... الجلد اذا ... طلی ... بعد اصلاح و ... یعنی ... عن الولید بن عقبة ... انه کتب الی معاویة ... فانك والکتاب الی علی ... کدابغة وقد حلم الادیم ۱۲

قوی بر بطلان دعاوی ابن تیمیه بدست می آید و بر ناظر بصیر بخوبی واضح و مستنیر میگردد که تعلیم جناب امیرالمؤمنین علیه السلام اهل یمن را چه حد برکت داشت و بزرگواری که خداوند عالم در هدایتش چنین میمنت و دیعت فرموده باشد تعلیم او را با تعلیم دیگران مقایسه کردن ظلم صریح ست چه جای آنکه معاذ الله تعلیم معاذ و مثال معاذ را بر تعلیم آنجناب ترجیح داده آید و حق این ست که مساعی جمیلهٔ باب مدینة العلم را در نشر دین اسلام و ابلاغ شرائع و احکام با عمرو و بکر و خالد قیاس کردن طریق صریح ضلالت سپردن ست و آنچه آنجناب در راه خدا مجاهدات موفوره بعمل آورده آنرا جز با مساعی مشکورهٔ جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم با دیگری موازنه نمی توان کرد و لنعم ما قال علیه السلام بنفسه فی بعض خطبه لا یقاس بآل محمد صلی الله علیه و آله من هذه الامة احد و لا یسوّی بهم من جرت نعمتهم علیه ابدا بالجمله آنچه ابن تیمیه درین مقام از کمال جرأت و غایت ناصبیت خود خواسته که تعلیم معاذ بن جبل را از تعلیم جناب امیرالمؤمنین علیه السلام اکثر وانماید و باین امر باطل معاذ الله رجحان او بر آنجناب بپا راید خیالی ست فاسد و محال که هرگز صورت امکان ندارد و وجوه متکاثرهٔ بطلان و فساد آنرا هیچ کس نمیتواند که بشمار در آرد اما آنچه ابن تیمیه گفته و شریح و غیره من اکابر التابعین انما تفقهوا علی معاذ بن جبل پس کذب شنیع و افک فظیع ست و اولیای ابن تیمیه هرگز تصحیح این ادعای باطل و بر اصول سنیه نیز نمی توانند کرد فضلا عن طریق الامامیه زیرا که تعلم شریح از معاذ امریست که صرف علی بن المدینی آنرا ذکر کرده و آنهم بطور حکایت قول مجهول القائل چنانچه ابن حجر در اصابه بترجمهٔ شریح گفته و قال ابن المدینی ولی قضاء الکوفة ثلاثا و خمسین سنة و نزل البصرة سبع سنین و یقال انه تعلم من معاذ اذ کان بالیمن ظاهرست که مجرد این قول مجهول القائل در اثبات دعوی تعلم شریح از معاذ کافی و وافی نیست و سوای این قول دلیلی دیگر که مثبت این ادعا بوده باشد بدست نمی آید بلکه اگر کتب رجال اهل سنت را بنظر امعان بینی بر تو لائح میگردد که بعض قرائن عدم تعلم شریح از معاذ دران موجود ست زیرا که در کتب رجالیه قوم روایت کردن شریح از دیگر اصحاب مذکور ست و روایت نمودن او از معاذ ذکر نشده حالانکه اگر شریح از معاذ روایت میکرد روایت او از معاذ قابل تقدیم فی الذکر بود و لا اقل اعراض از آن و ترک ذکر آن را اصلا صورت نمیگرفت ابن حبان در کتاب الثقات گفته شریح بن الحارث القاضی الکندی حلیف لهم من بنی الرائش کنیته ابو امیة و قد قیل ابو عبد الرحمن کان قائفا و کان شاعرا و کان قاضیا یروی عن عمر بن الخطاب روی عنه الشعبی مات سنة ثمان و سبعین او سبع و ثمانین و هو ابن مائة و عشر سنین و قد قیل ابن مائة و عشرین سنة

تجارت در مال الله حاصل کرده بود مال خود می انگاشت و در دادن آن با وصف اقتضاء شدید حضرت خلیفه ثانی خیلی مضائقه داشت تا آنکه در عالم منام خود را مشرف بر غرق در آب تباب مشاهده نمود و بناچاری طرق استحلال آن مال از حضرت خلیفه اول نمود پس کسی که در جهل خود چنان غریق و عریق باشد او را قابل تعلیم اهل یمن وانمودن و مسلک تفضیل و ترجیح او بر باب مدینهٔ علم پیمودن از این ضلالات بعیده و اظهر جهالات شدیده است و خرافت ابن تیمیه و بدیهی ست که کثرت اقامت معاذ را در مقام دلیل کثرت تعلیم او ذکر کرده حالانکه اگر معاذ با این جهل خود در اهل یمن بالفرض عمر نوح را بسر می برد باز هم مثل فتیل و نقیر باهل یمن فائده نمی رسانید فضلا عن ان یفوق علی باب مدینة العلم فی تعلیمه و بالفرض محال اگر معاذ را قابل تعلیم اهل یمن تسلیم کنیم و حسب اقتراح متعصبین حضرات سنیه ارسال بسوی یمن برای تعلیم فرض نمائیم باز هم ترجیح تعلیم او بر تعلیم باب مدینهٔ علم باطل ست زیراکه افضلیت جناب امیرالمومنین علیه السلام از معاذ متفق علیه اهل سنت ست و هیچ کسی از ایشان ولو کان عنیدا جدا درین باب خلافی نکرده پس تعلیم آنجناب بلاشبهه از تعلیم معاذ افضل و ارجح خواهد بود و محض کثرت اقامت او اگر ثابت هم شود فائده در اثبات مطلوب نمی بخشد زیراکه در هدایت و ارشاد آنچه زیاده تر مؤثر می باشد قوت نفسانی و کمال روحانی هادی ست و بهمین سبب لبث یسیر فاضل از مقام کثیر مفضول انفع و انجع می شود چنانچه قیام یسیر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم در امت خود از قیام کثیر حضرت نوح علیه السلام در امت خویش بمراتب کثیرهٔ شتی بهتر و نافع تر بر آمد و انشاء الله در ما بعد در ذیل مبحث بعث علی علیه السلام الی الیمن خواهی دانست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم اولا خالد بن ولید را در یمن فرستاده بودند تا اهل یمن را بسوی اسلام دعوت نماید و او تا شش ماه در ایشان اقامت کرده ماند لیکن در ایشان هیچ فائده نبخشید و کسے از ایشان اجابت دعوت اسلام نکرد تا آنکه آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم جناب امیرالمومنین علیه السلام را فرستاد و فرستادن آنجناب بحدی نافع و مفید شد که از برکت هدایت امیر مومنان بمحض ابلاغ و بیان و بغیر استعمال سیف و سنان تمام قبیلهٔ همدان در یک روز بشرف اسلام و ایمان مشرف گردیدند و چون این خبر مسرت اثر بسمع همایون جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم رسید آنحضرت سجدهٔ شکر بجا آوردند و بر زبان کرامت اقتران خود السلام علی همدان دو بار جاری فرمودند و ازین روایت سراپا هدایت علاوه بر تصدیق ادعای نحیف شاهدی لبس

امیرالمومنین علیه السلام نبوده باشد حالانکه آنفا دانستی که او از جناب امیرالمومنین علیه السلام هم روایت می نماید و درین صورت اهل حق میتوانند که بگویند که شریح هر قدر علم صحیح که پیش زوروی جناب امیرالمومنین علیه السلام بکوفه داشت ماخوذ از جناب امیرالمومنین علیه السلام بود و آنرا شریح در مدینه از انجناب گرفته بود یا آنکه در وطن خود یمن وقتیکه آنجناب ولایت یمن در عهد جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم داشتند حاصل کرده بود و ثالثا بر ارباب تتبع و تفحص واضح و لائح ست که شریح اگرچه بر منصب قضا منصوب بود لیکن در علم هرگز پایه که موجب استغنا باشد نداشت وازینجا ست که هرگاه برای او مشکلی پیش می آمد بسوی عبیده سلمانی که از جمله اصحاب جناب امیرالمومنین علیه السلام بود رجوع می کرد چنانچه از عبارات آتیه عنقریب انشاء الله تعالی خواهی دانست و رجوع او بخود جناب امیرالمومنین علیه السلام در مشکلات اظهر من الشمس و ابین من الامس ست وانشاء الله تعالی در بحث قضایای جناب امیرالمومنین علیه السلام این معنی بر تو بدرجهٔ اتم متضح خواهد شد پس کمال عجب ست که چگونه ابن تیمیه با وجود این معنی لقول ساقط و کلام باطل خود استغنای شریح از جناب امیرالمومنین علیه السلام ثابت کردن میخواهد و نمی داند که هرگاه حضرات ثلثه با وصف آنهمه علو مرتبت که برای شان حسب مزعوم ابن تیمیه حاصل بود در مشکلات و معضلات رجوع بباب مدینة العلم می کردند و طریق تذلل و خضوع و تملق و خنوع در مهمات برای آنجناب می سپردند دیگر شریح قاضی چه چیز است اما آنچه گفته وهو وعبیدة السلمانی تفقها علی غیره پس مردود ست بآنکه دعوی تفقه شریح بر غیر جناب امیرالمومنین علیه السلام ادعائی ست که هیچ دلیلی بر آن نیاورده و قبل زین انچه دعوی کرده بود که شریح بر معاذ تفقه نموده بطلان آن بصراحت تمام مبین شده پس اگر درینجا مراد از غیر همان معاذ ست بطلان آن دانستی و اگر از غیر درینجا سوای معاذ کسی دیگر را می خواهد پس تبیین آن لازم ست تا در صدق و کذب او نظر کرده شود باقی ماند دعوی تفقه عبیدهٔ سلمانی بر غیر جناب امیرالمومنین علیه السلام پس لغرضی که تفوه بآن نموده دلیل کثرت جرأت و جسارت و قلت تتبع و مهارت ابن تیمیه است زیراکه اکابر علمای فن رجال و اعاظم مخبرین احوال عبیده را از اصحاب جناب امیرالمومنین علیه السلام و اصحاب ابن مسعود نوشته چنانچه سمعانی در کتاب الانساب در نسبت سلمانی گفته والمشهور بهذه النسبة عبیدة بن عمرو السلمانی وقال علی بن المدینی هو عبیدة بن قیس بن سلم السلمانی هو من اصحاب علی وابن مسعود رض حدیثه مخرج فی الصحیحین وقیل هو عبیدة بن قیس بن عمرو المرادی الهمدانی ویکنی ابا مسلم ویقال ابا عمرو اسلم

خمسا وکان قد بقی علی القضاء خمسا وسبعین سنة ما تعطل فیه الا ثلاث سنین فی فتنة ابن الزبیر وعلامهٔ نووی در تهذیب الاسماء واللغات در ترجمهٔ شریح گفته ادرک النبی صلی الله علیه وسلم ولم یلقه وقیل لقیه والمشهور الاول قال یحیی بن معین کان فی زمن النبی ولم یسمع منه روی عن عمر بن الخطاب وعلی وابن مسعود وزید بن ثابت و عبد الرحمن بن ابی بکر وعروة البارقی رضی الله عنهم وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمهٔ شریح گفته روی عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا وعن عمر وعلی وابن مسعود وعروة البارقی وعبد الرحمن بن ابی بکر وصفی الدین احمد بن عبد الله الخزرجی در خلاصهٔ تذهیب تهذیب الکمال گفته شریح بن الحرث بن قیس بن الجهم بن معویة الکندی ابو امیة الکوفی مخضرم ولی لعمر الکوفة فقضی بها ستین سنة وکان من جلة العلماء واذکی العالم عن علی وابن مسعود وعنه الشعبی وابو وائل وازین قرینهٔ جلیه بر ابن تیمیه احتجاج خیلی تمام ست زیرا که او قلت روایت را دلیل قلت اخذ میداند کما تقدم فی صدر هذا الکلام فی حق علی علیه السلام پس عدم روایت بالضرورة دلیل عدم اخذ خواهد بود بالجمله این ست حال دعوی ابن تیمیه متعلق بتفقه شریح بر معاذ اما ادعای تفقه دیگر اکابر تابعین بر معاذ پس برای اثبات آن هیچ قول مجهول القائل هم بهم نمیرسد واین ادعا برنسق دیگر دعاوی کاذبهٔ باطلهٔ او از حلیه دلیل یکسر عاری وعاطل میباشد وگذشته ازین همه میگوئیم که حالت جهالت معاذ وارتطام او در وحل جهل بتفصیل جمیل سابقا مبین شده وبعد درک آن هیچ عاقلی نمیتوان گفت که معاذ قابلیت آن داشت که کسی پیش او تفقه نماید ودر علم تمیزی حاصل کند فضلا ازینکه شریح واکابر تابعین بر تفقه نموده نائل درجه فقاهت شوند همانا این گل تازی ابن تیمیه ست که امثال این جهال را میخواهد که معلم فقها ومفقه علما بگرداند وکسانی را که در علم دین قابلیت طفل دبستانی هم ندارند بمرتبهٔ اساتذه جهابذه برساند وتلک بطلة من بطلاته وواحدة من هناته اما انچه گفته ولما قدم علی الکوفة کان شریح فیها قاضیا پس اصلا نفعی باو نمی رساند زیرا که اولا از کجا ثابت شده که شریح قبل از تشریف آوری جناب امیرالمومنین علیه السلام در کوفه علم صحیح داشت ومجرد منصوبیت او بر عهدهٔ قضا دلیل این معنی نیست چه بسیاری از قضاة گذشته اند که اصلا بهرهٔ از علم نداشتند وبلا استحقاق بر منصب قضا متسلط شده بودند ووقائع ایشان در کتب تواریخ ورجال معروف ومذکورست واقاصیص سفاهت وبلاهت شان بر السنه وافواه خواص وعوام معروف ومشهور پس کدام مانع ست ازانکه شریح باوصف خلو او از علم صحیح بمنصب قضا رسیده باشد ثانیا اگر فرض هم شود که شریح پیش از تشریف آوری جناب امیرالمومنین علیه السلام بکوفه علم صحیح داشت پس کدام دلیل ست برینکه این علم او ماخوذ از جناب

بترجمۂ عبیده گفته وقال العجلی کوفی تابعی ثقة جاهلی اسلم قبل وفاة النبی صلی الله علیه وسلم بسنتین ولم یره وکان من اصحاب علی وعبدالله ونیز ابن حجر در تهذیب بترجمۂ عبیده گفته وعده علی بن المدینی فی الفقهاء من اصحاب ابن مسعود و پر ظاهر ست که بنابرین افادات عبیده هم تلمیذ جناب امیرالمومنین علیه السلام بلاواسطه هست و هم تلمیذ تلمیذ آنجناب می باشد چه سابقا ما بیان کردیم که ابن مسعود از اصحاب و مستفیدین جناب امیرالمومنین علیه السلام بود و این معنی در ما بعد انشاء الله تعالی جائیکه ما اقوال صحابه و تابعین متعلق باعلمیت جناب امیرالمومنین علیه السلام تفصیل بیان خواهیم کرد بدرجۂ تحقق تام می رسد و ازینجا بحمد الله تعالی ثابت و محقق شد که انکار اخذ و استفاده عبیده سلمانی از جناب امیرالمومنین علیه السلام و اظهار این معنی که او متفقه بر غیر آنجناب بود و با آنجناب رابطه تفقه و تعلم نداشت افک محض و بهت بحت ست که ادنی متتبع علم رجال نیز بران مطلع می گردد فضلا عن الخبیر به پس اقدام بران درین مقام هرگز ابن تیمیه را نمی بایست لیکن چون شقاوت بر او استیلاء تمام یافته است لهذا او را دیه انکار و اضحات وجوه ثابتات بی محابا او را مید واند و پیش ارباب خبرت و اعیان علم و عرفان کما ینبغی مفتضحش می گرداند و هولغلبة المراء والجهل تعین لا ضعاف ذلك واهل و مخفی نماند که ابن تیمیه ذکر عبیده سلمانی درین مقام باین سبب آورده که عبیده نیز مثل شریح در کوفه نزیل بود و قضاء و افتاء می نمود کما عرفت من العبارات الماضیة انفا پس ابن تیمیه خواست که بسینه زوری خود مثل شریح عبیده را نیز از علم جناب امیرالمومنین علیه السلام مستغنی وا نماید و ظاهر کند که شریح و عبیده هر دو بر غیر امیرالمومنین علیه السلام تفقه کرده بودند تا بر معتقدینش حالی گردد که قبل از تشریف آوری جناب امیرالمومنین علیه السلام بکوفه اہل کوفه بذریعۂ شریح و عبیده از علم دین آگاه شده بودند و علم دین بایشان از غیر جناب امیرالمومنین علیه السلام رسیده بود و ایشان العیاذ بالله احتیاجی بعلم امیرالمومنین علیه السلام نداشتند لیکن بحمد الله تعالی انچه از افادات اعلام سنیه متعلق بحال شریح و عبیده آنفا بیان شده از ان بطلان دعاوی فاسده و کلمات کاسده ابن تیمیه اظهر من الشمس و ابین من الامس می گردد و بنهایت انضاح ظاهر میشود که انچه او درین مقام از فرط ناصبیت خواسته است هرگز ثابت شدنی نیست و باید دانست که اہل حق و یقین اگرچه تعلم و استفاده شریح و عبیده از جناب امیرالمومنین علیه السلام تسلیم می کنند لیکن این دو نفر را از اہل ایمان و ایقان معدود نمی نمایند و ایشان را از متبعین و شیعیان آنجناب نمیدانند

قبل وفاة رسول الله ع بسنتین وسمع عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب وعبد الله بن الزبیر ونزل
الکوفة فروی عنه عامر الشعبی وابراهیم النخعی وابو حصین والنعمان بن قیس ومحمد بن سیرین و
سعید بن ابی هند وغیرهم وقال محمد بن سیرین سألت عبیدة عن تفسیر آیة من کتاب الله عز وجل
فقال علیک بالسداد فقد ذهب الذین یعلمون فیما انزل القران قال قال هشام وکان عبیدة قد
[redacted]ی قبل وفاة النبی بسنتین ولم یره وقال احمد بن عبد الله العجلی عبیدة السلمانی کان اعور و
کان احد اصحاب عبد الله الذین یقرؤن ویفتون وکان شریح اذا اشکل علیه الشیء قال ان ههنا رجلا فی بنی سلمة فیه
جبرة فیرسلهم الی عبیدة وکان ابن سیرین من اروی الناس عنه وکل شیء روی ابن سیرین عن عبیدة سوی رایه فهو عن
علی ومات سنة اثنتین وسبعین او ثلاث من الهجرة ونووی در تهذیب الاسماء واللغات گفته عبیدة
السلمانی بفتح العین وکسر الباء والسلمانی باسکان اللام مذکور فی المهذب فی باب القسم بین النساء
والنشوز هو ابو مسلم ویقال ابو عمرو عبیدة بن قیس وقیل عبیدة بن عمرو وقیل عبیدة بن قیس
بن عمرو المرادی الهمدانی باسکان المیم وبدال مهملة الکوفی التابعی الکبیر یقال له السلمانی نسبة
الی بنی سلمان بطن من مراد قال ابن ابی داود السجستانی اسلم عبیدة قبل وفات النبی صلی الله علیه
وسلم بسنتین ولم یره وسمع عمر بن الخطاب وعلیا وابن مسعود وابن الزبیر وهو مشهور بصحبة علی
روی عنه الشعبی والنخعی وابو حصین وابن سیرین واخرون نزل الکوفة وورد المدینة وحضر مع علی
قتال الخوارج وکان احد اصحاب ابن مسعود الذین یقرؤن ویفتون وکان شریح اذا اشکل علیه شیء
ارسل الی عبیدة وکان ابن سیرین من اروی الناس عنه وقال ابن سیرین ادرکت الکوفة بها
اربعة یعدون بالفقه فمن بدا بالحارث ثنی بعبیدة ومن بدا بعبیدة ثنی بالحارث ثم علقمة
الثالث وشریح الرابع وان اربعة اخسهم شریح لخیار قال ابن سیرین ما رأیت اشد توقیا من عبیدة
وقال ابن نمیر کان شریح اذا اشکل علیه الامر کتب الی عبیدة وانتهی الی قوله توفی عبیدة سنة
ثنتین وسبعین وقیل ثلاث وقیل اربع ومزی در تهذیب الکمال در ترجمهٔ عبیده علی ما نقل عنه گفته قال
العجلی کوفی تابعی ثقة اسلم قبل وفاة النبی صلی الله علیه وسلم بسنتین ولم یر النبی صلی الله علیه و
سلم وکان من اصحاب علی وابن مسعود وکان اعور وکان شریح اذا اشکل علیه الشیء بعث به
الیه وکل شیء روی ابن سیرین عن عبیدة فهو عن علی سوی رایه وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب

کنتم تقضون وخشی ما وقع فیه من تاویل اهل العراق ویروی اقضوا علی ما کنتم
تقضون قوله فانی اکره الاختلاف یعنی ان یخالف ابا بکر وعمر رضی الله تعالی
عنهما وقال الکرمانی اختلاف الامة رحمة فلم کرهه قلت المکروه الاختلاف
الذی یؤدی الی النزاع والفتنة قوله حتی تکون للناس جماعة او اموت
بکلمة او وحرف الامرین کلاهما مطلوبان لانه لا ینافی الجمع بینهما وقسطلانی
در ارشاد الساری گفته حدثنا ابن الجعد بفتح الجیم وسکون العین المهملة
ابو الحسن الجوهری الهاشمی مولاهم قال اخبرنا شعبة بن الحجاج عن
ایوب السختیانی عن ابن سیرین محمد عن عبیدة بفتح العین وکسر الموحدة
السلمانی عن علی رضی الله عنه انه قال لاهل العراق لما قدمها واخبرهم ان
رایه کرای عمر فی عدم بیع امهات الاولاد وانه رجع عنه فرأی ان یبعن وقال
له عبیدة السلمانی رایک ورای عمر فی الجماعة احب الی من رایک وحدک فی
الفرقة اقضوا کما ولابی ذر عن الکشمیهنی علی ما کنتم تقضون قبل فانی اکره
الاختلاف علی الشیخین او الاختلاف الذی یؤدی الی التنازع والفتن والا
فالاختلاف الامة رحمة ولا ازال علی ذلک حتی یکون للناس جماعة للناس
جار ومجرور وجماعة اسم کان ولابی ذر حتی یکون الناس جماعة الناس
بالرفع اسمها وتالیها خبرها او اموت بالرفع خبر مبتدأ محذوف ای او
انا اموت وبالنصب عطفا علی حتی یکون کما مات اصحابی اما آنچه ابن تیمیه در آخر کلام نافرجام
خود گفته فانتشر علم الاسلام فی المدائن قبل ان یقدم علی الکوفة پس تفریع
شنیع وافک منکر فظیع ست وفساد ووهن مقدماتی که سابق برین نسج عنکبوتی آن نموده
واین نتیجه سخیفه خدارج ازان استنتاج کرده بتفصیل والبتی وملخص کلام ومحصل مرام
که بحمد الله المنعام بدلائل مبهرة النظام مرة بعد اولی وکرة بعد اخری ثابت کردیم آن ست
که بلاشبهه وارتیاب حسب ارشاد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب انا مدینة
العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب جناب امیرالمومنین علیه السلام

زیرا کہ این ہر دو نفر معتقد خلافت خلفای ثلثہ بودند و بہمین سبب در احکام اتباع بعض منکرات ایشان می نمودند و اتباع کامل جناب امیر المومنین علیہ السلام نمی کردند و آنجناب در زمان خود بخیال ثوران فتنہ و فساد ایشان را از جریان بر آن وتیرہ مانع نمی شد و این مطلب بحمد اللہ از روایات خود مخالفین ثابت و متحقق ست کما لا یخفی علی من راجع تشیید المطاعن للوالد العلامۃ رفع اللہ درجاتہ فی دار السلام و تفصیل این بحث اگرچہ در ہمان کتاب مستطاب باید دید لیکن بعض عبارات درین مقام نیز مذکور می نمایم تا اجمالا موجب تبصر ناظر ممعن گردد بخاری در جامع صحیح خود گفتہ حدثنا علی بن الجعد انا شعبۃ عن ایوب عن ابن سیرین عن عبیدۃ عن علیؑ قال اقضوا کما کنتم تقضون فانی اکرہ الاختلاف حتی یکون الناس جماعۃ او اموت کما مات اصحابی و ابن حجر عسقلانی در فتح الباری بشرح این حدیث گفتہ قولہ عن علی قال اقضوا کما فی روایۃ الکشمیہنی علی ما کنتم تقضون قیل وفی روایۃ حماد بن زید عن ایوب ان ذلک بسبب قول علی فی بیع ام الولد و انہ کان یری ہو و عمر انہن لا یبعن و انہ رجع عن ذلک فرأی ان یبعن قال عبیدۃ فقلت لہ رایک و رای عمر فی الجماعۃ احب الی من رایک وحدک فی الفرقۃ فقال علیؑ ما قال قلت و قد وقفت علی روایۃ حماد بن زید اخرجہا ابن المنذر عن علی بن عبد العزیز عن ابی نعیم عنہ و عندہ قال لی عبیدۃ بعث الی علیؑ و الی شریح فقال انی ابغض الاختلاف فاقضوا کما کنتم تقضون فذکرہ الی قولہ اصحابی قال فقتل علیؑ قبل ان یکون جماعۃ قولہ فانی اکرہ الاختلاف ای الذی یودی الی النزاع قال ابن التین یعنی مخالفۃ ابی بکر و عمر و قال غیرہ المراد المخالفۃ التی تودی الی النزاع و الفتنۃ و یویدہ قولہ بعد ذلک حتی یکون الناس جماعۃ وفی روایۃ الکشمیہنی حتی یکون للناس جماعۃ قولہ او اموت بالنصب و یجوز الرفع قولہ کما مات اصحابی ای لا ازال علی ذلک حتی اموت و عینی در عمدۃ القاری بشرح این حدیث گفتہ قولہ قال اقضوا کما کنتم تقضون ای قال علیؑ لاہل العراق اقضوا الیوم کما کنتم تقضون قبل ہذا و سبب ذلک ان علیا لما قدم الی العراق قال کنت رأیت مع عمر ان تعتق امہات الاولاد و قد رأیت الآن ان یسترققن فقال لہ عبیدۃ رأیک یومئذ فی الجماعۃ احب الی من رأیک الیوم فی الفرقۃ فقال اقضوا کما

ویوسف اعور واسطی درجواب حدیث انا مدینۃ العلم مسلک اجترا فخیم ونہج افترا عظیم بیہودہ باتیان طامات عظام خود را ضحکۂ ارباب عقول وا نلام وانموده چنانچه در رسالۂ رد مذہب اہل حق که تلفیق وتسویدآن کما ینبغی نامۂ عمل خود را سیاه کرده است میگوید الثانی من وجوه حجج الرافضة بالعلم حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها والجواب عنه ایضا من وجوه احدها ان هذا الحدیث یتضمن ثبوت العلم لعلی رضی الله عنه ولاشك انه بحر علم زاخر لا یدرك قعره الا انه لایتضمن ثبوت الرجحان علی غیره بدلیل ثبوت العلم لغیره علی وجه المساواة بقول النبی صلی الله علیه وسلم عن مجموع الاصحاب اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم فثبت العلم لکلهم ثانیها ان بعض اهل السنة ینقل زیادة علی هذا القدر وذلك قولهم ان النبی صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها وابو بکر وعمر وعثمان حیطانها وارکانها والباب فضاء فارغ والحیطان والارکان طرف محیط فرجحانهن علی الباب ظاهر ثالثها دفع فی تاویل علی بابها ای مرتفع وعلی هذا یبطل الاحتجاج به للرافضة ازین عبارت ظاهرست که یوسف اعور درجواب حدیث مدینة العلم که از حجج قاهره وادلۂ باهرهٔ مذهب اهل حق ست بمزید صفاقت ورقاعت وجلاعت وخلاعت سه وجه ناموجه را که کاشف از بودن این اعور ابتر از بقیۂ احزاب واتباع ثلثه شتر بیا شد دستاویز خود ساخته باقبح وجوه واخس طرق اعلام اعلام نصب وحروریت خود افراخته وبرناظر بصیر وممعن خبیر واضح ومستنیرست که این وجوه ثلثه اعور انکر که بمفاد ان انکر الاصوات لصوت الحمیر قارع صماخ هر صغیر وکبیرست در شناعت وفظاعت بحدی رسیده که اظهار آن محتاج تبیین وتقریر نیست لیکن ارغاما لانف الاعور الضریر وکبحا لعنان الاعفك الغریر حرفی چند متعلق بتدمیر وتتبیر آن تحریر وتسطیر میرسد پس باید دانست که آنچه اعور در تقریر وجه اول گفته احدها ان هذا الحدیث یتضمن ثبوت العلم لعلی رضی الله عنه ولاشك انه بحر علم زاخر لایدرك قعره الا انه لایتضمن ثبوت الرجحان علی غیره بدلیل ثبوت العلم لغیره علی وجه المساواة بقول النبی صلی الله علیه وسلم عن مجموع الاصحاب اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم فثبت العلم لکلهم موهونست بچند وجه اول آنکه ادعای اینمعنی که اینحدیث شریف دلالت برمحض ثبوت علم برای جناب امیرالمومنین علیه السلام دارد ومتضمن رجحان آنجناب درعلم بردیگر اصحاب نیست باطل محض ست زیرا که مفاد صریح اینحدیث شریف بلاشك وارتیاب آنست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم

باب مدینهٔ علم می باشند و وصول بعلم جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم منحصر دران ست که رجوع بآن جناب کرده شود و خود جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم بذریعه جناب امیر المومنین علیه السلام باب علم خود را بر اهل اسلام و ایمان کشاده امت خود را حکم رجوع بآن باب و التجا بآن جناب داده اند و در مدائن اسلام بلکه در تمامی اقطار عالم هر جا که علم صحیح بود یا هست بتوسط جناب امیر المومنین علیه السلام رسیده است و انچه از غیر آنجناب ماخوذست و بسوی آن باب منتهی نمی شود هرگز صحیح نیست و هر که از صحابه یا تابعین باخذ و استفاده ازان جناب گرویده ممتثل ارشاد جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم گردیده و هر که از اتباع آن جناب و اخذ و استفاده ازان باب سر پیچیده خلاف حکم نبوی ورزیده و بلا شک خود را در ورطهٔ جهالت و ضلالت دیده و جز آنکه از علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم محروم بماند حظی باو نرسیده و اگر بفرض محال او را چیزی از علم حاصل شده باشد پس حال خسران مآل او مثل سارق و متسور قابل استصغار و احتقار است نه لائق استکبار و افتخار بالجمله انچه ابن تیمیه بفرط رقاعت و مزید جلاعت خواسته است که از هفوات خود انتشار علم اسلام در مدائن و بلاد از اغیار جناب ابی الائمة الامجاد علیه و آله آلاف السلام من رب العباد ثابت نماید و باین وسیلهٔ رذیله در صحت مضمون صدق مشحون حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها تشکیک نموده بیاساید ابداً صورت ظهور نمیگیرد و هیچ عاقلی این حرف واهی را از وی نمی پذیرد و بحمد الله تعالی ازین نقض مفصل و رد مکمل کلام مهانت انضمام او که بتفصیل جمیل بعون الله الجلیل بر منصهٔ شهود جلوه گر شده و بر هر ذی عینین کالصبح المسفر واضح و عیان شده که ابن تیمیه بجواب حدیث مدینة العلم اگرچه تشدق و تنطع بسیار نموده لیکن جز آنکه باکاذیب صریحه و اباطیل فضیحه متمسک و متشبث شود ره بجای نبرده و سوای آنکه بهر مطلوب منکوب خود سالک مسلک خسار و هوان و اخفاق و حرمان گردد طریقی دیگر نسپرده ولقد رمینا بفضل الله علی تنویهات تدمیرا و تبّرنا قاطبة تلفیقاته تتبیرا و لم نبق له من کلماته الزائغة نقیرا و لا قطمیرا و لله الحمد علی ذلک حمدا کثیرا

قدح حدیث نجوم از ابن عبد البر

جز آنکه ناشی از خفت احلام و جالب تقریع اصحاب افهام بوده باشد دیگر چه خواهد بود و اگر چه جرح و قدح
اینحدیث حسب تحقیقات اعاظم کبار و افاخم احبار سنیه بتفصیل تمام انشاء الله المنعام در مجلد حدیث ثقلین
خواهی شنید لیکن درین مقام نیز شطرے از عبارات که کاشف از کمال وهی و انخرام و وهن و انفصام
اینحدیث نزد اهل سنت است باید شنید حافظ المغرب ابو عمر یوسف بن عبد الله المعروف بابن عبد البر النمری القرطبی
در کتاب جامع بیان العلم گفته قال المزنی رحمه الله فی قول رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابی
کالنجوم قال ان صح هذا الخبر فمعناه فیما نقلوا عنه و شهدوا به علیه فکلهم ثقة مؤتمن علی ما جاء به لا
یجوز عندی غیر هذا و اما ما قالوا فیه برأیهم فلو کان عند انفسهم کذلک ما خطأ بعضهم
بعضا و لا انکر بعضهم علی بعض و لا رجع منهم احد الی قول صاحبه فتدبر و عن محمد بن
ایوب الرقی قال قال لنا ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار سألتهم عما یروی عن النبی صلی الله
علیه وسلم مما فی ایدی العامة یروونه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال مثل اصحابی کمثل
النجوم او اصحابی کالنجوم فبایها اقتدوا اهتدوا قال هذا الکلام لا یصح عن النبی صلی الله علیه
وسلم رواه عبد الرحیم بن زید العمی عن ابیه عن سعید بن المسیب عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم و ربما
رواه عبد الرحیم عن ابیه عن ابن عمر و انما اتی ضعف هذا الحدیث من قبل عبد الرحیم بن زید لان اهل العلم
قد سکتوا عن الروایة لحدیثه و الکلام ایضا منکر عن النبی صلی الله علیه وسلم و قد روی عن النبی صلی الله علیه وسلم
باسناد صحیح علیکم بسنتی و سنة الخلفاء الراشدین المهدیین بعدی فعضوا علیها بالنواجذ و هذا الکلام یعارض حدیث
عبد الرحیم لو ثبت فکیف و لم یثبت و النبی صلی الله علیه وسلم لا یبیح الاختلاف بعده من اصحابه و الله اعلم هذا آخر کلام
البزار قال ابو عمر قد روی ابو شهاب الحناط عن حمزة الجزری عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم انما اصحابی مثل النجوم فایهم اخذتم بقوله اهتدیتم و هذا اسناد لا یصح و لا
یرویه عن نافع من یحتج به و لیس کلام البزار بصحیح علی کل حال لان الاقتداء باصحاب النبی صلی الله
علیه وسلم منفردین انما هو لمن جهل ما یسأل عنه و من کانت هذه حاله فالتقلید لازم له و لم
یأمر اصحابه ان یقتدی بعضهم ببعض اذا تأولوا تأویلا سائغا جائزا ممکنا فی الاصول و انما کل واحد
منهم نجم جائز ان یقتدی به العامی الجاهل بمعنی ما یحتاج الیه من دینه و کذلک سائر العلماء
من العامة و الله اعلم و قد روی فی هذا الحدیث اسناد غیر ما ذکر البزار عن سلام بن سلیم قال حدثنا

مدینهٔ علم ست وجناب امیرالمومنین علیه السلام باب مدینة العلم ست وپر ظاهرست که هرکه در علم بمرتبهٔ رسیده باشد
که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم او را باب مدینهٔ علم گردانند رجحان ظاهر وتفوق باهر بر غیر
خود دارد وهذا اظاهر کالظهور ومن لم یجعل الله له نورا فما له من نور دوم آنکه این حدیث
شریف بلاریب دلالت واضحه دارد بر آنکه جناب امیرالمومنین علیه السلام عالم جمیع علوم جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم ست ورجحان جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بر تمامی خلائق وبرایا در علم
اظهر من الشمس وابین من الامس ست پس رجحان جناب امیرالمومنین علیه السلام نیز بر تمامی خلائق ازین
حدیث ثابت ومتحقق خواهد بود سوم آنکه بسیارے از علمای اعلام سنیه مثل ابوبکر محمد بن علی الخوافی
وشهاب الدین احمد صاحب توضیح الدلائل وابن روزبهان شیرازی وعبدالرؤف مناوی وابن حجر
مکی وغیر ایشان معترف شده اند بدلالت این حدیث بر اعلمیت جناب امیرالمومنین علیه السلام کما مر سابقا
وبعد از مشاهدهٔ افادات شان شبههٔ در بطلان خرافت اعور باقی نمی ماند ونزد متامل بصیر مراجعهٔ آن
تقریرات این تفوه باطل او را هباء منثورا میگرداند بالخصوص افادهٔ علامهٔ مناوی در فیض القدیر شرح این حدیث
تصریح صریح فرموده بآنکه موافق ومخالف ومؤالف ومعادی ومخالف شهادت باعلمیت آنجناب داده اند
وبعد ازین شواهد عدیده اثبات این مطلوب نموده پس حیف ست که اعور افجر درین امر واضح انور
تشکیک رکیک آغاز می نهد وداد تفوق وسبقت بر اعداد سابقین ولاحقین آنجناب میدهد وهراسے
از خزی وافتضاح یوم العرض الاکبر ندارد وبارتکاب اجترا بر واح وافترا صراح نهایت وقاحت خود
روبروے ارباب نظر واصحاب بصر می آرد چهارم آنکه ادعاے مساوات مجموع اصحاب در
علم که ازین کلام مهانت انضمام اعور ظاهر میشود بحدے واضح البطلان ست که محتاج بیان نیست زیراکه
هیچ احدے از اهل اسلام قائل نیست که جمله صحابه در علم مساوی بودند بلکه رجحان بعض ایشان در علم بر
بعض واعلم بودن بعض ایشان از بعض متفق علیه فریقین ست بلکه در ظهور بجائے رسیده که عوام اهل اسلام
نیز ازان واقف وآگاه میباشند فضلا عن العلماء الاعلام پس اقدام اعور انکر برین ادعای نافرجام علاوه بر آنکه
مخالف اجماع اهل اسلام ست موذن ست بانحطاط او از درجهٔ عوام کالانعام پنجم آنکه احتجاج اعور بحدیث نجوم
محل کمال استعجاب ارباب عقول وحلوم ست چه این حدیث بنابر افادات اکابر منقدین اعلام واجلهٔ
محققین فخام سنیه مجروح ومقدوح ومصنوع وموضوع میباشد پس احتجاج بآن خصوصا در مثل این مقام

نیست هشتم آنکه از ان عیان ست که بزار در خاتمهٔ کلام خود بر عدم ثبوت حدیث نجوم دلیلی عقلی آورده و افاده
کرده که این حدیث مبیح اختلاف ست و جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم هرگز مباح نمیفرماید که اصحاب
آنجناب بعد آن جناب اختلاف کنند نهم آنکه از ان هویداست که خود ابن عبد البر بعد نقل کلام بزار برای
حدیث نجوم حدیثی دیگر که ما ورای طریق عبد الرحیم بن زید ست و مشتمل بر روایت ابوشهاب حناط از حمزه
جزری از نافع از ابن عمر میباشد نقل کرده لیکن از راه انصاف تصریح فرموده که این اسناد صحیح نیست و این حدیث
را از نافع کسیکه قابل احتجاج باشد روایت نمی کند اما آنچه ابن عبد البر بعد قدح این طریق بسوی کلام بزار متوجه
شده و دلیل عقلی بزار را در باب قدح حدیث نجوم رد نموده پس منافی مطلوب ما نیست زیرا که اگر فرضاً دلیل
عقلی بزار بر رد حدیث نجوم صحیح نباشد دیگر افادات او که متعلق بقدح اسناد و متن آنست و در کلام او مسطور
و منضود میباشد کافی و وافی ست و متانت آن بحدی رسیده که خود ابن عبد البر معاضدت و مساعدت آن
میفرماید و بقدح و جرح دیگر طرق حدیث نجوم تشیید آن می فزاید و با این همه آنچه ابن عبد البر بر کلام بزار وارد نموده
درست نیست و منشای آن عدم فهم مقصود و مرام بزار ست زیرا که صورت استدلال بزار نیست که از
حدیث نجوم پیدا میشود که اختلاف اصحاب در احکام شرعیه همه بر حق و صواب ست و مردم از هر صحابی که اخذ
دین نمایند بهدایت خواهند رسید و این امر بلاریب اباحت اختلاف در شرع و تسویغ تفرق در دین میباشد
و معلوم البطلان از سنت آنجناب ست زیرا که آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم همیشه اختلاف را مذموم میفرمود
و از ان منع میفرمود و آنرا سبب هلاک امم سابقه ظاهر میساخت کما لا یخفی علی من طالع احادیثه صلی الله
علیه و آله پس چگونه میتوان گفت که آنحضرت بر خلاف سنت و طریقت خود در حالت حیات تجویز اختلاف و
تفرق بعد وفات خود خواهد فرمود نیست اصل تقریر استدلال بزار و تقریری که ابن عبد البر نموده اصلاً وهنی باستدلال
بزار نمیرساند زیرا که توجه امر اقتدا در ینحدیث بجهال امت و لزوم تقلید برای ایشان و عدم ماموریت بعض اصحاب
باقتدای بعض حاسم اشکال اباحت اختلاف نیست چه این اشکال ناشی از ینست که جمیع اصحاب قابل اقتدا باشند و اقتدای هر واحد از ایشان موجب
اهتدا باشد و این امر بلاشبهه اباحت اختلاف و تجویز تفرق می نماید چه هرگاه مقلدین و جهال امت مامور باشند
شدند باقتدای اصحاب و اصحاب مختلف باشند اختلاف بلاریب پس ثابت شد که اختلاف اصحاب در احکام
اولاً و اختلاف مقلدین در اخذ از اصحاب مختلفین ثانیاً جائز ست و هذا هو الاشکال و لا یرتفع عن الحدیث
فی حال من الاحوال سواء کان المقلدون هم الجهال و یقلد الاصحاب بعضهم بعضاً ام لا

الحارث بن غصین عن الاعمش عن ابی سفیان عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم قال ابو عمر هذا اسناد لا تقوم به حجة لان الحارث بن غصین مجهول وازین عبارت سراسر بشارت فوائد عدیده و عوائد سدیده که هر یکی ازان کاشف وهن وهوان وسخف وبطلان حدیث نجوم ست پیدا و آشکار میگردد اول آنکه ازین ظاهرست که نزد مزنی که شاگرد رشید شافعی ست وجلالت شان و رفعت مکان او نزد اینحضرات محتاج بیان نیست حدیث نجوم بحد صحت نرسیده واین امام عالیمقام افاده مینماید که اگر اینحدیث بالفرض صحیح باشد معنای آن چنین خواهد بود که روایت هر واحد از اصحاب بسبب وثوق شان حجت ست لیکن انچه از رای خود گفته باشند پس اگر آن نزد خود شان حجت می بود هرگز بعض ایشان بعض را تخطیه نمیکردند و بعض ایشان بر بعض انکار نمی نمودند و هیچ یکی از ایشان بسوے قول دیگرے رجوع نمی ساخت وازین افاده علاوه بر عدم صحت حدیث نجوم اینهم ظاهر شد که نزد مزنی از اینحدیث بعد فرض وتسلیم صحت آن هم حجیت اقوال صحابه بر نمی آید و هیچگاه مذاهب شان اقتدا و اقتفا را نمی شاید واین فائده مهمه ایست که انشاء الله تعالی در مجلد حدیث ثقلین عظم نفع آن بر تو ظاهر و باهر خواهد گردید فکن من المتربصین دوم آنکه ازان ظاهر ست که ابوبکر بزار که از نقاد کبار و حفاظ احبار ست در حق حدیث نجوم افاده نموده انچه محصلش این ست که روایت اینحدیث مقصور بر عوام ست وخواص از روایت آن بهره ندارند واین کمال تهجین و توهین اینحدیث ست سوم آنکه ازان واضحست که بزار بتصریح صریح افاده کرده که اینکلام از جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم صحیح نیست و فی هذا الکفایة لاهل الدرایة چهارم آنکه ازان پیداست که بزار افاده کرده که درین حدیث ضعف بسبب راوی آن عبد الرحیم بن زید پیدا شده زیرا که اهل علم از روایت حدیث او باز مانده اند و هذا ایضا قامع لرؤس اهل الغوایة و قالع لاساس هذه الروایة پنجم آنکه ازان آشکارست که بزار افاده نموده که این کلام منکرست از جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم و مراد بزار انیست که این حدیث قطع نظر از اسناد مقدوح خود شناکارت دارد و متن آن خود بوجه منکریت دلیل آنست که ازان جناب صادر نشده باشد ششم آنکه ازان نمایان ست که بزار افاده فرموده که حدیث علیکم بسنتی الخ که باسناد صحیح مروی شده معارض حدیث نجوم ست اگر حدیث نجوم ثابت شود هفتم آنکه ازان متضح گردید که بزار باز خود اعلی بدء بتصریح صریح افاده فرموده که حدیث نجوم ثابت

عن الهوی و حثاً علی الاجماع فی قوله ویتبع غیر سبیل المومنین وقد رضی رسول الله صلی الله علیه وسلم لامته اتباع اصحابه والاقتداء باثارهم فی قوله اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم وقد اجتهدوا وقاسوا ووطأوا طرق القیاس والاجتهاد فکانت السنة والاجماع والقیاس والاجتهاد مستندة الی تبیین الکتاب فمن ثم کان تبیاناً لکل شیء انتهی وقوله وقد رضی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی قوله اهتدیتم لم یقل ذلک رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو حدیث موضوع لا یصح بوجه عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الحافظ ابو محمد علی بن احمد بن حزم فی رسالته فی ابطال الرای والقیاس والاستحسان والتعلیل والتقلید ما نصه وهذا خبر مکذوب موضوع باطل لم یصح قط وذکر اسناده الی البزار صاحب المسند قال سألتم عما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم مما فی ایدی العامة ترویه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال انما مثل اصحابی کمثل النجوم او کالنجوم بایها اقتدوا اهتدوا وهذا کلام لم یصح عن النبی صلی الله علیه وسلم رواه عبد الرحیم بن زید العمی عن ابیه عن سعید بن المسیب عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم وانما اتی ضعف هذا الحدیث من قبل عبد الرحیم لان اهل العلم سکتوا عن الروایة لحدیثه والکلام ایضاً منکر ولم یثبت والنبی صلی الله علیه وسلم لا یبیح الاختلاف بعده من اصحابه هذا نص کلام البزار وقال ابن معین عبد الرحیم بن زید کذاب خبیث لیس بشیء وقال البخاری وهو متروک ورواه ایضاً حمزة الخ هذا ساقط متروک وزین الدین ابو الفضل عبد الرحیم بن الحسین العراقی در تخریج احادیث منهاج بیضاوی گفته حدیث اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم رواه الدارقطنی فی الفضائل وابن عبد البر فی العلم من طریقه من حدیث جابر وقال هذا اسناد لا یقوم به حجة لان الحارث بن غصین مجهول ورواه عبد بن حمید فی مسنده من روایة عبد الرحیم بن زید العمی عن ابیه عن ابن المسیب عن ابن عمر قال البزار منکر لا یصح ورواه ابن عدی فی الکامل من روایة حمزة بن ابی حمزة النصیبی بلفظ فایهم اخذتم بقوله بدل اقتدیتم واسناده ضعیف من اجل حمزة فقد اتهم بالکذب ورواه البیهقی فی المدخل من حدیث عمر ومن حدیث ابن عباس بنحوه ومن وجه اخر مرسلاً وقال متنه مشهور واسانیده ضعیفة لم یثبت فی هذا اسناد وقال ابن حزم مکذوب موضوع باطل قال

قدح حدیث نجوم از ابو الفضل عراقی

دہم آنکه از ان متبین شد که ابن عبد البر در آخر کلام بازتشییدا للمرام وتبکیتا للخصام اسناد دیگر از حدیث نجوم که منتهی بجابر میشود نقل کرده و در قدح وجرح آن وادی تحقیق سپرده وصراحة افاده نموده که این اسنادیست که باین حجت قائم نمیشود زیرا که حارث بن غصین مجهول ست بالجمله این فوائد عشرۀ کامله که از عبارت ابن عبد البر حاصل شده وشطر غالب آن تحقیق اسلاف ابن عبد البر وبعضی از ان از افادۀ خود ابن عبد البر میباشد برای قلع وقمع حدیث نجوم نهایت کافی ووافی وآثار این افک صریح البوار را ماحی وعافی ست فکن من الشاکرین وخذها اخذ المعتبرین الفاکرین **وابن تیمیه حرانی** که شیخ الاسلام سنیه است وخود اعور بجلالت شان او معترف میباشد در منهاج السنه بجواب علامۀ حلی ره چارۀ جز اعتراف بمقدوحیت این حدیث ندیده چنانچه گفته اما قوله اصحابی کالنجوم فبایهم اقتدیتم اهتدیتم فهذا الحدیث ضعیف ضعفه ائمة الحدیث قال البزار هذا حدیث لا یصح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیس هو فی کتب الحدیث المعتمدة **واین عبارت** موجزۀ ابن تیمیه بچند وجه موجب ظهور رهن وهوان حدیث نجوم میباشد **اول** آنکه از قول او فهذا الحدیث ضعیف بصراحت واضحست که نزد ابن تیمیه این حدیث بحتم وجزم وبلا تردد وارتیاب ضعیف ست **دوم** آنکه از قول او ضعفه ائمة الحدیث در نهایت ظهورست که ائمۀ حدیث تضعیف اینحدیث سخیف نموده اند وهمین نزد ابن تیمیه بحدی ثابت ست که آنرا در معرض احتجاج ذکر نموده **سوم** آنکه از قول او وقال البزار هذا حدیث لا یصح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم منجلی میشود که بزار بصراحت نفی صحت اینحدیث از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم نموده وابن تیمیه قول او را در مقام تضعیف اینحدیث سخیف استشهادا آورده **چهارم** آنکه از قول او ولیس هو فی کتب الحدیث المعتمدة بنهایت انجلا میرسد که اینحدیث اصلا در کتب معتمدۀ حدیث موجود نیست واسفاری که در ان اینحدیث مشهور شود نزد ابن تیمیه از پایۀ اعتماد ساقط وبحضیض بی اعتباری نازل وهابط میباشد وغیر خاف ان کل واحد من هذه الوجوه الواضحة یکفی لقمع راس الاعور ذی المثالب الفاضحة **وابوحیان محمد بن یوسف بن علی الغرناطی** که عظمت مرتبت او در علم تفسیر وحدیث مع دیگر محامد زاهره ومحاسن باهره بنا بر تصریحات این حضرات از مطالعۀ وافی بالوفیات صفدی ودرر کامنۀ ابن حجر عسقلانی وغیر آن واضح ولائح ست در تفسیر بحر محیط گفته قال الزمخشری فان قلت کیف کان القرآن تبیانا لکل شیء قلت المعنی انه بین کل شیء من امور الدین حیث کان نصا علی بعضها واحالة علی السنة حیث امر فیه باتباع رسول الله وطاعته وقیل وما ینطق

قدح حدیث نجوم از ابن تیمیه

قدح حدیث نجوم از ابوحیان

قدح حدیث نجوم از ابن امیر الحاج

ومحمد بن ... معروف بابن امیر الحاج ... التقریر والتحبیر فی شرح التحریر در مسئلہ اجماع شیخین بجواب احتجاج بحدیث اقتدوا باللذین من بعدی ... علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین گفتہ و بمعارضتہ ... یجیب بمعارضة کل منہما باصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم وخذوا شطر دینکم عن الحمیراء ای عن عائشہ رضی اللہ عنہا فان ہذین الحدیثین یدلان علی جواز الاخذ بقول کل صحابی وقول عائشة وان خالف قول الشیخین او الاربعة الا ان الاول ای اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم لم یعرف بناء علی قول ابن حزم فی رسالتہ الکبری مکذوب موضوع باطل والا فلہ طرق من روایة عمر وابنہ وجابر وابن عباس وانس بالفاظ مختلفة اقربہا الی اللفظ المذکور ما اخرج ابن عدی فی الکامل وابن عبد البر فی کتاب بیان العلم عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مثل اصحابی مثل النجوم یہتدی بہا فبایہم اخذتم بقولہ اہتدیتم وما اخرج الدارقطنی وابن عبد البر عن جابر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مثل اصحابی فی امتی مثل النجوم فبایہم اقتدیتم اہتدیتم نعم لم یصح منہا شیء ومن ثمة قال احمد حدیث لا یصح والبزار لا یصح ہذا الکلام عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم الا ان البیہقی قال فی کتاب الاعتقاد روینا فی حدیث موصول باسناد غیر قوی وفی حدیث اخر منقطع والحدیث الصحیح یودی بعض معناہ وہو حدیث ابی موسی المرفوع النجوم امنة للسماء فاذا ذہبت النجوم اتی السماء ما توعدون وانا امنة لاصحابی فاذا ذہبت اتی اصحابی ما یوعدون واصحابی امنة لامتی فاذا ذہب اصحابی اتی امتی ما یوعدون رواہ مسلم وجلال الدین سیوطی در کتاب اتمام الدرایہ لقراء النقایہ در بحث اجماع گفتہ ولیس قول صحابی حجة علی غیرہ علی الجدید والقدیم نعم لحدیث اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم واجیب بضعفہ وشہاب الدین خفاجی در نسیم الریاض شرح شفای قاضی عیاض گفتہ وقال صلی اللہ علیہ وسلم فی حدیث اخر رواہ الدارقطنی وابن عبد البر فی العلم من طرق اسانید کلہا ضعیفة حتی جزم ابن حزم بانہ موضوع وقال الحافظ العراقی کان ینبغی للمصنف رحمہ اللہ ان لا یوردہ بصیغة الجزم وما قیل من انہ لیس بوارد لان المصنف رحمہ اللہ ساقہ فی فضل الصحابة وقد استقروا علی جواز العمل بالحدیث الضعیف فی فضائل الاعمال فضلا عن فضائل الرجال لا وجہ لہ لان قولہ اصحابی

قدح حدیث نجوم از سیوطی

قدح نجوم از خفاجی

البیهقی و یروی بعض معناه و نیز زین الدین عراقی در تعلیق کتاب مذکور گفته و قال ابن دحیة و
قد ذکر حدیث اصحابی کالنجوم حدیث لا یصح و رواه القضاعی قال انبانا ابو الفتح منصور بن
علی الانماطی انبا ابو محمد الحسن بن رشیق انبا احمد بن جعفر بن محمد حدثنا جعفر یعنی ابن عبد الواحد
انبا وهب بن جریر بن حازم عن ابیه عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه
وسلم قال مثل اصحابی مثل النجوم من اقتدی بشیء منها اهتدی قال الدارقطنی جعفر بن عبد الواحد کان
یضع الحدیث و قال ابو احمد بن عدی کان یتهم بوضع الحدیث والحدیث لا یصح انتهی و ابن حجر عسقلانی
در کتاب تلخیص الخبیر فی تخریج احادیث الرافعی الکبیر گفته (حدیث) اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم
عبد بن حمید فی مسنده من طریق حمزة النصیبی عن نافع عن ابن عمر و حمزة ضعیف جداً و رواه
الدارقطنی فی غرائب مالک من طریق جمیل بن زید عن مالک عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر
وجمیل لا یعرف ولا اصل له فی حدیث مالک ولا من فوقه و ذکره البزار من روایة عبد الرحیم بن زید
العمی عن ابیه عن سعید بن المسیب عن عمر و عبد الرحیم کذاب و من حدیث انس ایضاً و اسناده واهٍ
و رواه القضاعی فی مسند الشهاب له من حدیث الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة و فی اسناده
جعفر بن عبد الواحد الهاشمی و هو کذاب و رواه ابو ذر الهروی فی کتاب السنة من حدیث مندل
عن جویبر عن الضحاک بن مزاحم منقطعا و هو فی غایة الضعف قال ابو بکر البزار هذا
الکلام لم یصح عن النبی صلی الله علیه وسلم و قال ابن حزم هذا خبر مکذوب موضوع باطل
و قال البیهقی فی الاعتقاد عقب حدیث ابی موسی الاشعری الذی اخرجه مسلم بلفظ
النجوم امنة اهل السماء فاذا ذهبت النجوم اتی اهل السماء ما یوعدون و اصحابی امنة لامتی فاذا ذهب
اصحابی اتی امتی ما یوعدون قال البیهقی روی فی حدیث موصول باسناد غیر قوی یعنی حدیث عبد الرحیم العمی و فی
حدیث منقطع یعنی حدیث الضحاک بن مزاحم مثل اصحابی کمثل النجوم فی السماء من اخذ بنجم منها اهتدی قال و الذی
رویناه ههنا من الحدیث الصحیح یؤدی بعض معناه قلت صدق البیهقی هو یؤدی صحة
التشبیه للصحابة بالنجوم خاصة اما فی الاقتداء فلا یظهر فی حدیث ابی موسی نعم یمکن ان
یتلمح ذلک من معنی الاهتداء بالنجوم و ظاهر الحدیث انما هو اشارة الی الفتن الحادثة بعد انقراض
عصر الصحابة من طمس السنن و ظهور البدع و فشو الفجور فی اقطار الارض فالله المستعان

قدح حدیث نجوم از ابن حجر عسقلانی

ذکر نقل کلام البزار و ابن حزم ... عبد البر از کتاب بیان العلم و فضله ... ابو حیان ... ابن حزم ... که در کتاب ... [illegible]

علیه وسلم فقال قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله وقال فآمنوا بالله ورسوله النبی الامی الذی یومنون بالله وکلماته واتبعوه لعلکم تهتدون وقال وما آتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا وقال من یطع الرسول فقد اطاع الله وقال للنبی صلی الله علیه وسلم قل انما اتبع ما یوحی الیّ من ربی هذا بصائر من ربکم وهدی ورحمة لقوم یومنون فکان اتباع النبی هو عین اتباع ما یوحی الیه من ربه ولذا قال اتبعوا ما انزل الیکم من ربکم ولا تتبعوا من دونه اولیاء فلما کان النبی صلی الله علیه وسلم فیما جاء به من عند الله واطاعته هو المامور به فرجعنا الی النبی صلی الله علیه وسلم حتی ننظر ماذا یامرنا به وماذا ینهانا عنه حتی ناخذ بالاول وننتهی عن الثانی فرأیناه یقول مهما اوتیتم من کتاب الله فالعمل به لا عذر لاحد فی ترکه فان لم یکن فی کتاب الله فبسنة منی ماضیة فان لم تکن سنة فما قال اصحابی ان اصحابی بمنزلة النجوم فی السماء فایما اخذتم به اهتدیتم واختلاف اصحابی لکم رحمة فعلمنا ان ما یوجد منصوصا علیه فی کتاب الله لابد من الاخذ به والمخالف التارک للعمل به لا عذر له فهو زائغ ثم ما لم یوجد منصوصا علیه فی الکتاب ووجد منصوصا علیه فی السنة وجب الاخذ به والمخالف مخطئ اثم ثم ان لم یوجد منصوصا علیه فیهما رأیناه قد احالنا علی الاخذ بقول المجتهدین من الصحابة رضی الله تعالی عنهم وصوب الجمیع حیث نص علی ان الآخذ بقول ایهم کان مهتد ولا یکون التابع مهتدیا الا اذا کان المتبوع مهتدیا بلا شبهة واشار بتشبیههم بالنجوم الی تفاوت مراتبهم فی العلم فان النجوم وان کانت مشترکة فی اصل النور الذی یهتدی به فی ظلمات البر والبحر لکن لا خفاء فی تفاوت مراتبها فی النور والاشراق والاضاءة واشار بذلک ایضا الی ان تفاوت مراتبهم فی نور العلم لا یوجب خللا فی الاهتداء بهم ولان الآخذ بقول اقلهم علما غیر مهتد کما لا یوجب تفاوت مراتب النجوم فی النور ان یکون الآخذ بالاقل نورا غیر مهتد یوضحه ما اخرجه السجزی فی الابانة وابن عساکر عن عمر رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم سألت ربی تبارک وتعالی فیما یختلف فیه اصحابی من بعدی فاوحی الیّ یا محمد ان اصحابک عندی بمنزلة النجوم فی السماء بعضها اضوء من بعض فمن اخذ شیئا مما هم علیه من اختلافهم فهو عندی علی هدی وما احسن قول القائل شعر من تلق منهم تقل لاقیت سیدهم ٭ مثل النجوم التی یسری بها الساری ٭ وسیدنا الامام علی وابناه رضی الله تعالی عنهم داخلون فی الصحابة کما لا یخفی فعلمنا ان جمیع الصحابة مشترکون فی اصل الاهتداء به مع تفاوت درجاتهم ازین عبارت ظاهرست که کردی در ذیل

قدح حدیث نجوم از نظام سہالوی

کالنجوم بایہم اقتدیتم اهتدیتم فیه العمل بما فعلوه وقالوه من الاحکام ولیس هذا من قبیل الفضائل التی یجوز العمل فیها بالضعیف انتہی وملا نظام الدین سہالوی در صبح صادق شرح منار بمقام رد مذہب کسانیکه بحجیت اجماع شیخین بحدیث اقتدوا بالذین من بعدی وبحجیت اجماع خلفاء اربعه بحدیث علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المهدیین احتجاج کرده اند میفرماید واجیبت ایضا بانهما معارضان بقوله علیه السلام اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم وقوله علیه السلام خذوا شطر دینکم عن هذه الحمیراء فتقاعد الاحتجاج واجیب بان الحدیث الاول وان روی عن المعتبرات لم یعرف قال ابن حزم فی رسالته الکبری مکذوب موضوع باطل وبه قال احمد والبزار واما الحدیث الثانی فهو ایضا لم یعرف کما عن المزی والذهبی وغیرهما وقال الذهبی هو من الاحادیث الواهیة التی لا یعرف لها اسناد وقال السبکی والحافظ ابو الحجاج کل حدیث فیه لفظ الحمیراء لا اصل له الا حدیثا واحدا فی النسائی هکذا فی بعض شروح التحریر ومولوی عبد العلی الشهیر ببحر العلوم در فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت گفته واما المعارضة باصحابی

قدح حدیث نجوم از بحر العلوم

کالنجوم فبایهم اقتدیتم اهتدیتم رواه ابن عدی وابن عبد البر وخذوا شطر دینکم من الحمیراء ای ام المومنین عائشة الصدیقة کما فی المختصر فتندفع بانهما ضعیفان لا یصلحان للعمل فضلا عن معارضة الصحاح اما الحدیث الاول فلم یعرف قال ابن حزم فی رسالته الکبری مکذوب موضوع باطل وبه قال احمد والبزار واما الحدیث الثانی فقال الذهبی هو من الاحادیث الواهیة التی لا یعرف لها اسناد قال السبکی والحافظ ابو الحجاج کل حدیث فیه لفظ الحمیراء لا اصل له الا حدیث واحد فی النسائی کذا فی التیسیر ومحمد بن علی الشوکانی در ارشاد الفحول گفته وهکذا احادیث اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم یفید حجیة کل واحد منهم وفیه مقال معروف لان فی رجاله عبد الرحیم بن زید العمی عن ابیه وهما ضعیفان جدا بل قال ابن معین ان عبد الرحیم کذاب وقال البخاری متروک وکذا ابو حاتم وله طریق اخری فیها حمزة النصیبی وهو ضعیف جدا قال البخاری منکر الحدیث وقال ابن معین لا یساوی فلسا وقال ابن عدی عامة مرویاته موضوعة وروی ایضا من طریق جمیل بن زید وهو مجهول

قدح حدیث نجوم از شوکانی

ششم آنکه حدیث نجوم اگر بنا بر اصول اهل سنت قابل قبول هم باشد هرگز دلالت بر مساوات جمیع صحابه در علم نمیکند بلکه برخلاف آن نزد انحضرات دلالتش بر تفاوت مراتب صحابه در علم ثابت ست چنانچه از کلام ملا علی قاری که در ما بعد ان شاء الله تعالی منقول میشود واضح و آشکار خواهد شد وابراهیم بن الحسن الکردی الکورانی در نبراس گفته ان الله تعالی ما امرنا فی کتابه الا باتباع النبی صلی الله

عنه الشریعة والاحکام وآداب الاسلام وعرف الناسخ والمنسوخ کالخلفاء الراشدین وغیرهم
لا کل من رآه مرة او اکثر از این عبارت ظاهرست که نزد کابلی مراد از اصحاب کسانی هستند که صبح وشام ملازمت
انجناب نموده اند ودر سفر وحضر مصاحب آنحضرت بودند وتلقی وحی از انجناب کرده اند درحالیکه تازه بود واز انجناب
اخذ شریعت واحکام وآداب اسلام بعمل آورده وناسخ ومنسوخ را شناخته مثل خلفاء راشدین اهلسنت وغیر ایشان
نه هر کسیکه یکبار یا زیاده از ان حضرت را دیده باشد واین تخصیصات وتقییدات کابلی دیدنی وشنیدنی ست که بهول
وخوف مؤاخذه ودار وگیر حیران در تضییق دائره اصحاب سعی موفور بتقدیم رسانیده اقتدا را بر اصحابی که چنین وچنان
بوده باشند مقصور گردانیده پس کمال عجب ست از اعور افجر که از چه رو اینحدیث را دلیل ثبوت علم برای مجموع اصحاب
ظاهر ساخته بعد ذکر آن بجمله فثبت العلم لکلهم اعلام تبجح وتفاخر بی محل برافراخته وهرچند کلام مبسوط مشبع در حدیث
نجوم ورد تفوهات باطلهٔ اهلسنت بقضها وقضیضها متعلق بان انشاء الله تعالے موکول بر مجلد حدیث ثقلین ست
لیکن از انچه بخیف بالاختصار درینجا ذکر کردم واضح ولائح گردید که امر حضرات اهلسنت درخصوص حدیث نجوم بغایت
مریب وازبس عجیب وغریب ست که گاهی نظر بمقدوحیت ومجروحیت رواة اینحدیث ونیز بسبب منکر بودن کلام
آن ومؤدی بودن آن بسوی تجویز اختلاف قائل بفساد وبطلان ووهن وهوان اینحدیث میشوند وگاهی در
هوای پرستش صحابه سرگرم گردیده راه احتجاج وتمسک بآن می سپارند ودر بیان معانی آن تقریرات متهافته
وافادات متساقطه بر روی کار می آرند یکی اینحدیث را مثبت تساوی صحابه در علم میگرداند ودیگری آنرا دلیل
تفاوت مراتب شان در علم میداند وواحدی آنرا مثبت علم برای کل صحابه وامی نماید وآخری مسلک تخصیص
وتقیید وتحجیر وتضییق درمصادیق آن می پیماید بالجمله این وجه اول اعور که در جواب حدیث مدینة العلم آورده بنهایت
باطل ومضمحل ست وعلاوه برآنکه مشتمل بر سفساف وجزاف می باشد دلیل واضح نفاق وشقاق اعور نیز هست
زیرا که در بادی النظر اگرچه او درین وجه ناموجه اعتراف بغزارت علم جناب امیر المومنین علیه السلام نموده
وچار وناچار گفته که بلاشک آن جناب بحر زاخر علم ست که پایان آن درک نمیشود لیکن باوصف اینمعنی
از راه جهل وعناد وادی پرخار انکار رجحان باب مدینه علم برافیار بیهوده هر جاهل اب وکلاله وهر بائم مهامه جهل
را مساوی باب مدینة العلم نموده ولعمری ان الاعور الجهول الظلوم؛ حیث ضل عن باب مدینة
العلوم؛ تاه لطالعه النحس المشئوم؛ فی سباسب العمی والتعصب المذموم؛ حتی اقبل لعمهه
بالهجوم؛ علی المعارضة بحدیث النجوم؛ فلم یهتد هذا الجائر الغشوم؛ فی ظلمات جهله الغاشم

استدلال خود بحدیث نجوم اولاً تصریح نموده باینکه جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بتشبیه کردن صحابه خود بنجوم اشاره فرموده است بسوی تفاوت مراتب شان در علم زیرا که نجوم اگرچه در اصل نور که سبب اهتدا در ظلمات بر و بحر میشود مشترک میباشند لیکن تفاوت مراتب آن نجوم در نور و اشراق و اضاءت مخفی نیست و ثانیاً تصریح کرده که آن جناب باین تشبیه اشاره فرموده اند بسوی اینکه تفاوت مراتب صحابه در نور علم موجب خلل در اهتدا بایشان نمیشود و هر که عمل نماید بقول کمترین صحابه از روی علم او غیر مهتدی نیست چنانکه تفاوت مراتب نجوم در نور موجب اینمعنی نمیشود که کسی که اخذ باقل نجوم از روی نور بوده باشد او غیر مهتدی گردد و ثالثاً از روایات حدیث نجوم روایت سجزی و ابن عساکر ذکر کرده که در آن مصرحا وارد است ان اصحابک عندی بمنزلة النجوم فی السماء بعضها اضوء من بعض و این روایت را دلیل موضح مطلوب و مدعای خود که تفاوت مراتب صحابه در علم ست وا نموده و در ابعاد در آخر کلام تصریح تمام افاده کرده که ما دانستیم که جمیع صحابه باوصف تفاوت درجات خود در اصل اهتدا بایشان مشترک میباشند و غرض از نقل این افادات طریفه کردی که در هوای اقتدای اصحاب بمحض بیان آورده و فساد مواد آن بتفصیل جمیل انشاء الله تعالی در مجلد حدیث ثقلین مبین و مبرهن خواهد شد آنست که درین مقام که مقام نقض کلام اعور میباشد بر هر متامل واضح و لائح گردد که نزد کردی تفاوت مراتب صحابه در علم فی حد ذاته هم امر محقق ست و از حدیث نجوم نیز ثابت میشود پس محل کمال عجب ست که چه چگونه اعور درین امر ظاهر الظهور مصادمت بداهت اختیار نموده بحدیث نجوم استدلال بر مساوات جمیع صحابه در علم می نماید و در اظهار کمال فقدان بصارت خود نزد هر ناظر افزایش میفرماید هفتم آنکه ثبوت علم برای کل صحابه خواه بتفاوت باشند خواه بتساوی چنانچه مزعوم اعور ست امریست باطل که هرگز بپایه ثبوت نمیرسد و بداهت تتبع احوال صحابه مبطل وی هست آنست و از همین جاست که در بیان معنی حدیث نجوم حضرات اهلسنت ملجا بتخصیص میشوند آنفا دانستی که کردی در کلام خود تنزل اینحدیث بر مجتهدین صحابه نموده چنانچه گفته ثم ان لم یوجد منصوص صا علیه فیما رأیناه قد احالنا علی الاخذ بقول المجتهدین من الصحابة رضی الله عنهم و صوب الجمیع حیث نص علی ان الاخذ بقول ایهم کان مهتد و اینکلام چنانچه می بینی بصراحت دلالت دارد بر آنکه مراد از صحابه که در حدیث نجوم امر باقتدای شان وارد شده مجتهدین شان هستند و کردی اینمعنی را مثل امر مفروغ عنه بجزم و جزم افاده می نماید و نصر الله کابلی در صواقع در ذکر حدیث نجوم گفته و المراد من الاصحاب من لازمه علیه السلام من المهاجرین و الانصار و غیرهم غدوة و عشیة و صحبه فی السفر و الحضر و تلقی الوحی منه طریا و اخذ

وضع و افتعال و کذب و انتحال این طائفه بهال واضح و آشکار ددو نیز سخافت احتجاج و استدلال اعور لضلیل که مرتکب اعمال و متبع افعال و واله اقوال و آخذ مال این سفال اند است بر ناظرین باکمال بدرجهٔ ظهور رسد پس عجب نماند که شطرے از معاندین عظیمی الاحقاد و بعضی از مکائدین ذوی العناد چون حدیث انا مدینة العلم و علی بابها را دلیل قاطع و برهان ساطع بر افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام دیدند و از شعشعه کمال علو مرتبت و سمو منزلت آنجناب که از تلألؤ حقائق نصاب مثل آفتاب عالمتاب زاهر و باهر ست خفاش وار خیره گردیدند ناچار در نقل اینحدیث شریف و روایت این خبر منیف راه کمال تحریف و تلفیف پیمودند و در حق مشایخ خود نیز بعض کلمات سخافت آیات و جملات رکاکت سمات افزودند و قطع نظر از بطش و اصطلام منتقم عظیم الانتقام خیال خزی و افتضاح بین الخلائق و الانام نیز بخاطر خود راه ندادند و بی محابا کذب لا کلام و افترای بین الملام بر حبیب ملک علام علیه و آله الاف التحیة و السلام آغاز نهادند سیوطی در لآلی مصنوعه گفته و قال ابن عساکر فی تاریخه انا ابو الحسن بن قبیس ثنا عبد العزیز بن احمد ثنا ابو نصر عبد الوهاب بن عبد الله بن عمر المری ثنا ابو القاسم عمر بن محمد بن الحسین الکرخی ثنا علی بن محمد بن یعقوب البرذعی ثنا احمد بن محمد بن سلیمان قاضی القضاة حدثنی ابی ثنا الحسن بن تمیم بن تمام عن انس مرفوعا انا مدینة العلم و ابو بکر و عمر و عثمان سورها و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب قال ابن عساکر منکر جدا اسنادا و متنا و قال ابن عساکر انبانا ابو الفرج غیث بن علی الخطیب حدثنی ابو الفرج الاسفرائنی قال کان ابو سعد اسمعیل بن المثنی الاسترابادی یعظ بدمشق فقام الیه رجل فقال ایها الشیخ ما تقول فی قول النبی صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم و علی بابها قال فاطرق لحظة ثم رفع راسه و قال نعم لا یعرف هذا الحدیث علی التمام الا من کان صدرا فی الاسلام انما قال النبی صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها و علی بابها قال فاستحسن الحاضرون ذلک و هو یردده ثم سألوه ان یخرج لهم اسناده فانعم و لم یخرجه لهم ثم قال شیخی ابو الفرج الاسفرائنی ثم وجدت هذا الحدیث بعد مدة فی جزء علی ما ذکره ابن المثنی انتهی ازین عبارت ظاهر گردید که بعض محرفین اسلاف نا انصاف اهلسنت در روایت اینحدیث از انس سور بودن ابو بکر و عمر و عثمان وضع نموده اند لیکن علامه ابن عساکر که ناقد ماهر و جهبذ کابر سنیه است خبرے را که مشتمل برین افتعال صریح و افترای فضیح ست اسنادا و متنا منکر دانسته و برای اظهار کمال

کالسحاب المرکوم و طفق یتسکع فی غیاهب الوساوس المورثة للوجوم حتی رمته الشهب الثواقب بالرجوم فعاد و هو شر مدحور و ملوم و اصبح و هو اخزی مرمی و مرجوم اما آنچه اعور در تقریر وجه دوم سرائیده و ثانیها ان بعض اهل السنة ینقل زیادة علی هذا القدر و ذلک قولهم ان النبی صلی الله علیه و سلم قال انا مدینة العلم و علی بابها و ابو بکر و عمر و عثمان حیطانها و ارکانها و الباب فضاء فارغ و الحیطان و الارکان طرف محیط و بعد انهن علی الباب ظاهر پس در نهایت فساد و بطلان و غایت سخف و هوان ست بچند وجه اول آنکه اصل حدیث انا مدینة العلم و علی بابها بطرق فریقین ثابت و محقق ست پس اگر اعور مرد میدانست این زیادت شنیعه را بطرق فریقین ثابت نماید و لیس له الی هذا الی آخر الدهر من سبیل فلیمت غیظا حتی یلقی العذاب الوبیل دوم آنکه اگر اعور افجر از اثبات این زیادت بطرق فریقین قاصر ست پس کاش آنرا بطریق موثوق به نزد اهل نحلهٔ خود ثابت نماید و این مطلب نیز او را ممکن نیست چه احدی از اثبات سنیه اثبات این زیادت دنیه نکرده است و من ادعی فعلیه البیان و لا [illegible] الا الخسران و الحرمان سوم آنکه اعور اگر از اثبات این مرام نیز ناکام باشد پس کم از کم اینست که اسمای آن بعض اهلسنت که حسب ادعای او این زیادت سمجه را نقل کرده اند بیان نماید تا از حقیقت حال کشف بعمل آید آخر چرا کاربند اجمال و اخمال میشود و با این وقاحت و بی شرمی از تصریح اسمای ایشان دل وزدی میکند چهارم آنکه فرضاً اگر اعور افجر احالت تصریح اسمای ناقلین این زیادت قبیحه نیز نماید و ایشان از اکابر علمای و محدثین اهلسنت هم باشند نزد عاقل بصیر نفعی باین اعور فاقد البصر نمیرساند چه ظاهرست که این گونه زیادات که سنیه بنقل آن متفرد باشند بر اهل حق هرگز حجت نمیتوانند شد و ذکر آن بمقابلهٔ ایشان ناشی از جهل و عدوان ست پنجم آنکه این زیادت سخیفه که اعور افجر آنرا درین مقام آورده بذکر آن حسب زعم فاسد و وهم کاسد خود طریق افحام و الزام اهل حق کرام سپرده اگرچه سوای اعور احدی از اهلسنت آنرا چنین سیاق و باین الفاظ وارد نکرده لیکن این زیادت خبیثه قطعاً ماخوذ ست از بعض تحریفات شنیعه و زیادات فظیعه وضاعین و افاکین سنیه که درین حدیث شریف از راه کید و احتیال و مکر و اغتیال ارتکاب آن نموده بضاعت در رو و بال و خسر و نکال برای سوء مآل خویش اندوده اند و چون ذکر تحریف محرفین اغمار و تصریف افاکین عضیهت شعار در حدیث عزیز المنار بر زبان قلم رفت لهذا مناسب چنان می بینیم که درین باب آنچه این زرافه معدان الخرافه مساعی نامشکوره کرده اند بعضی از آن را درین مقام بمعرض بیان آرم و مسلک توهین و تهجین آن حسب افادات اکابر منقدین سپارم تا حقیقت حال

سهل بن بشیر بلفظه غیر مرة قال کان اسمعیل یعظ بدمشق فقام الیه رجل فسأله عن حدیث انا مدینة العلم و علی بابها فقال هذا مختصر و انما هو انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها و علی بابها قال فسألوه ان یخرج لهم اسناده فوعدهم به قال الخطیب سألته عن مولده فقال ولدت باسفرائن سنة ۳۷۵ قال و مات فی المحرم سنة ۴۴۸ و قال ابو سعد بن السمعانی فی الانساب کان یقال له کذاب ابن کذاب ثم نقل عن عبد العزیز النخشبی قال و حدث عن شافع بن ابی عوانه و ابی سعد بن ابی بکر الاسمعیلی و الحاکم و السلمی و ابی الفضل الخزاعی و غیرهم و کان یقص و یکذب و لم یکن علی وجهه سیما المتقین قال النخشبی دخلت علی ابی نصر عبید الله بن سعید السجزی بمکة فسألته عنه فقال هذا کذاب بن کذاب لا یکتب عنه و لا کرامة قال و تبینت ذلک فی حدیثه و حدیث ابیه رکب المتون الموضوعة علی الاسانید الصحیحة و لم یکن موثقا به فی الروایة و چون ابن حجر عسقلانی درین عبارت بعض فضائح و قبائح اسمعیل استرابادی از کتاب الانساب سمعانی باختصار نقل نموده و کتاب مذکور بحمد الله پیش نحیف حاضرست لهذا مناسب می نماید که تمام عبارت انکه در احوال اسمعیل استرابادی و والدش پیاخود در ینمقام نقل نمایم تا کمال افتضاح و اتضاح اسمعیل استرابادی که وضع و افترا را از پدر کذاب خود بمیراث یافته و بطمع سیم و زر بسوی کذب تور بی خود شتافته بنهایت وضوح و ظهور واضح و لائح گردد پس باید دانست که ابو سعد عبد الکریم بن محمد سمعانی در کتاب الانساب در نسبت تمیمی گفته و ابو سعد اسماعیل بن علی بن الحسن بن بندار بن مثنی التمیمی الاسترابادی العنبری من اهل استراباد قیل هو کذاب بن کذاب یروی عن ابیه و ابوه ابو الحسن من الکذابین ایضا رحل الی الشام و العراق و الحجاز یروی عن شیوخ کثیرة مثل ابی عبد الله محمد بن اسحق الرملی و ابن کرموت الانطاکی روی عنه ابنه ابو سعد و ابو حاجب محمد بن اسماعیل بن کثیر الاسترابادی و هو آخر من روی عنه فیما اظن قال ابو محمد عبد العزیز بن محمد النخشبی ابو سعید الاسترابادی التمیمی کذاب و ابوه کذاب ایضا یروی عن ابی بکر الجارودی و کان هذا الجارودی یروی عن یونس بن عبد الاعلی و طبقته الذین ماتوا بعد الستین و مائتین فروی ابو الحسن بن المثنی عنه عن هشام بن عمار فکذب علیه ما لم یکن یجترئ ان یکذب هو بنفسه لا یحل الروایة عنه الا علی وجه التعجب

وهن وبطلان آن لفظ جدا نیز استعمال فرموده فثبت بحمد الله ان هذا الکذب الشنیع منکر جدا والذی یرویه وینقله یاتی شیئا ادا ونیز ازین عبارت واضح شد که اسمعیل بن المثنی الاسترآبادی در جامع دمشق وعظ میکرد پس شخصی بسوی او ایستاد وسوال کرد که ای شیخ تو در باب قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها چه میگوئی پس اسمعیل یک لحظه سر بزیر انداخت و بعد ازان گفت که نعم اینحدیث را علی التمام نمیدانند مگر کسیکه در اسلام صدر بوده باشد جز این نیست که نبی صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است که من شهر علم هستم وابوبکر اساس آن وعمر دیوارهای آن وعثمان سقف آن و علی دروازه آن می باشد پس حاضرین آنرا نیکو شمردند واسمعیل آنرا بار بار بیان می کرد بعد ازین حاضرین ازو سوال کردند که اسناد اینخبر برای شان اخراج نماید پس قبول کرد ولیکن برای شان اخراج آن ننمود واین حکایت مطربه که اعجوبه ارباب نظر واطروفه اصحاب بصیرت ست بقرائن جلیه واضحه افاده می نماید که محدث وبانی این افترای فاسد المبادی اسمعیل استرآبادی ست واوست که برای تخدیع عوام وتغریر انکاس طغام در کلام حقائق نظام سرور انام صلی الله علیه وآله الکرام این کلمات بارده وبطلات شارده از هذر شوم وهزل مذموم خود منضم ومضموم ساخته اما قول ابو الفرج اسفرائنی که من اینحدیث را بعد مدتی در یک جزء یافتم موافق آنچه ابن المثنی یعنی اسمعیل ذکر کرده بود پس منافی بادی بودن اسمعیل استرآبادی نیست زیرا که محتمل ست که آن جزء مجهول که مشتمل برین کذب مجعول بود ساخته وپرداخته بعضی از جماعت حاضرین مجلس استرآبادی باشد ودران این کذب مفترع را بی سند یا بسند مخترع از راه تزویر ذکر کرده باشد واز همین جاست که علامه ابن حجر عسقلانی این حکایت را در معرض اثبات متهم بودن اسمعیل استرآبادی ذکر نموده چنانچه در لسان المیزان گفته اسمعیل بن علی بن المثنی الاسترابادی الواعظ کتب عنه ابو بکر الخطیب وقال لیس بثقة وقال ابن طاهر مزق احادیثه بین یدیه ببیت المقدس وفی تاریخ الخطیب عنه حدثنا ابی حدثنا محمد بن اسحق الرملی حدثنا هشام بن عمار انا اسمعیل بن عیاش عن بحیر بن سعد عن خالد عن شداد بن اوس مرفوعا قال بکی شعیب من حب الله حتی عمی فذکر الحدیث وفیه فلذا اخدمتک موسی کلیمی قلت هذا حدیث باطل لا اصل له انتهی وقد رواه الواحدی فی تفسیره عن ابی الفتح محمد بن علی المکفوف عن علی بن الحسن بن بندار والد اسمعیل فبری اسمعیل من عهدته والتصقت الجنایة بابیه وسیاتی واسمعیل مع ذلک متهم قال غیث بن علی الصوری حدثنی

سالمی که از مشاهیر علمای حنفیه است این فریه موضوعه و زیادت مصنوعه را بتغییر دیگر مذکور نموده و باستدلال و احتجاج بان کمال فهم و امعان و تحقیق و اتقان خود بر همگنان واضح و عیان فرموده چنانچه در کتاب التمهید فی بیان التوحید در باب یازدهم آن گفته القول الخامس فی تفضیل الصحابة بعضهم علی بعض رضی الله عنهم قال اهل السنة والجماعة ان افضل الخلق بعد الانبیاء والرسل والملئکة علیهم السلام کان ابو بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی رضی الله عنهم وروی عن ابی حنیفة رضی الله عنه انه قال من السنة ان تفضل الشیخین وتحب الختنین وروی عنه رضی الله عنه انه قال علیک ان تفضل ابا بکر وعمر رضی الله عنهما وتحب عثمان وعلیا رضی الله عنهما وفی روایة وتحب علیا وعثمان رضی الله عنهما ولم یرد بهذا افضلیة علی رضی الله عنه علی عثمان رضی الله عنه لان الترتیب فی الذکر لا یوجب الترتیب فی الحکم وروی عن جماعة من الفقهاء قالوا ما رأینا احدا احسن قولا فی الصحابة رضی الله عنهم من ابی حنیفة رضی الله عنه ولما روی عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه انه کان علی المنبر بالکوفة فقال ابنه محمد بن الحنفیة رضی الله عنه من خیر هذه الامة بعد نبینا علیه السلام فقال ابو بکر رضی الله عنه فقال ثم من فقال عمر رضی الله عنه فقال ثم من فقال عثمان رضی الله عنه فقال ثم من فسکت علی رضی الله عنه ثم قال لو شئت لانبأتک بالرابع وسکت فقال محمد رضی الله عنه انت فقال ابوک امرء من المسلمین وروی عن النبی علیه السلام انا مدینة العلم واساسها ابو بکر وجدرانها عمر وسقفها عثمان وبابها علی مقام کمال حیرت ست که ابوشکور چسور چسان این افک وزور را که صناعین عدیم الشعور بتلقین خدوع غرور ساخته و پرداخته اند بکمال خوش دلی وارد می نماید و باستدلال و احتجاج بان برای فضلیت شیوخ ثلثه خود با وصف ارتکاب خلط و خبط ظاهر واضح و تشویش و تحریف فاشی فاضح در استیجاب زجر و عتاب می افزاید آیا آنچه در کلام خود از اقوال باطله و روایات ساقطه ذکر کرده بود برای تعییر حذاق نحاریر مگر کذشت که بر حدیث شریف هم دست تصرف دراز کرده همت بر تخدیع عوام و تغریر طغام برگماشت الغرض آنچه اخیرا در حدیث مدینة العلم بمزید عالی همتی خود افزایش فرموده اند و بزیادات عاطله و اضافات باطله ارواح مسیلمه و سجاح را ترویح نموده اند اگر بتفصیل تمام بیان شود کلام درین مقام منجر باطناب خواهد گردید و شرح آن بحذافیره بحد اسهاب خواهد رسید لهذا درینجا برهمین مقدار اکتفا و اقتصار میرود و میجیء ان شاء الله الوهاب شطر من الکلام فی

قال ابو سعد ولد والدی باهل واصله من البصرة عاش اطنه مائة واحدی عشر سنة کما سمعت قرأ الفقه علی ابی اسحق المروزی وشاهد ابابکر بن مجاهد المقری وابا الحسن الاشعری ونفطویه وغلام ثعلب وابا بکر الشبلی وغیرهم من ائمة العلماء وتوفی باستراباد فی رجب سنة اربعمائة وابنه ابو سعد التمیمی حدث عن ابیه وشافع بن محمد بن عوانة الاسفرائنی وابی العباس الضریر الرازی وابی سعد بن ابی بکر الاسماعیلی وابی عبد الله بن البیع الحافظ وابی عبد الرحمن السلمی وابی الفضل محمد بن جعفر الخزاعی وغیرهم روی عنه عبد العزیز بن محمد النخشبی ومحمد بن علی بن ثابت الخطیب الحافظ قال الخطیب قدم علینا بغداد حاجا سمعت منه حدیثا واحدا مسندا منکرا ذکره النخشبی فی معجم شیوخه فقال ابو سعد بن المثنی التمیمی بطرثیث کذاب بن کذاب یقص ویکذب علی الله وعلی رسوله ویجمع الذهب والفضة لم یکن علی وجهه سیما الاسلام ودخلت علی الشیخ ابی نصر عبید الله بن سعید السجزی العالم بمکة فسألته عنه فقال هو کذاب بن کذاب لایکتب عنه ولا کرامة وتبینت ذلک فی حدیثه وحدیث ابیه یرکب المتون الموضوعة علی الاسانید الصحاح ونعوذ بالله من الخذلان قال ابو بکر الخطیب بعد ان روی حدیثا وتبیین من الشعر عنه عن طاهر الخثعمی عن الشبلی ثم قال هذا جمیع ما سمعت من ابی سعد ببغداد ولم یکن موثوقا به فی الروایة ثم لقیته ببیت المقدس عند عودی من الحج للمرة فحدثنی عن جماعة وسألته عن مولده فقال ولدت باسفرائن فی سنة ۳۷۵ ومات ببیت المقدس فی المحرم سنة ۴۲۸ بالجمله ازین بیان متانت اقتران بجد تحقق وتبین رسید که زیادت واهیه که اعور بتجرید ذکر آن در کلام خود متجاسر شده ماخوذ از بعض تحریفات فاسده وتزویقات کاسده کذابین ساقطین وافاکین سالفین ست وصنیع شنیع اعور خالی از دو حال نیست یا اینکه بعد وقوف بر علین الفاظ این وضاعین صناعین بسبب سوء حافظه وقلت مبالات در ایراد آن مسلک تقدیم وتاخیر وتبدیل وتغییر پیموده ویا اینکه کسی دیگر درین باب مرتکب تحریف در تحریف ومظهر تخلیط در تخلیط شده واعور عدیم البصر کورانه بسوی تقلیدا و شتافته این افترای مهان انابنان او بر داشته چه بر متتبع خبیر پوشیده نیست که متخرصین ماضین در تحریف حدیث انا مدینة العلم اگرچه سابق الاقدام میباشند لیکن متاخرین شان نیز خود را درین باب قاصر ثابت نکرده وخرافات آن انکاس طغام را بتبدیل الفاظ وتشویش نظام آورده قصب السبق درین باب از یکدگر برده اند مگر نمی بینی که ابو...

پس بحمد الله ثابت شد که حیطان و ارکان در مدینه علم بر فرض ثبوت مانع و حائل هستند و از علم مانع و حائل میشوند و هیچ حصول علم بسوی مدینه میشود بابست لاغیر و از همین جاست که سید شهاب الدین از راه انصاف در بیان معنی حدیث مدینة العلم بعد افادهٔ سابقه افاده فرموده که هر که طلب علم نماید و از امیر المومنین علیه السلام و بیان آن جناب طلب آن نکند او را ادراک مقصود نخواهد کرد یعنی العلم نخواهد رسید زیرا که آنجناب صاحب عقل و بیان بود و بسا اوقات شخصی عالم میشود و قادر بر بیان و ایضاح نمی گردد و امیر المومنین علیه السلام از میان صحابه باین امر مشهور بود پس باب علم و روایت آن و استنباط آن از جناب امیر المومنین علیه السلام ست و آنجناب باجماع صحابه مرجوع الیه بود در علم خود و موثوق بود بفتوی و حکم خود و کل صحابه وقت مشکل مراجعت بآن جناب میکردند و بر آنجناب سبقت نمی گرفتند و بهمین سبب عمر گفت لولا علی لهلک عمر هفتم آنکه ازین زیادت شنیعه و فریه قطیعه امرے دیگر که داهی و امر ست برای اعور و شیوخ ثلثهٔ اعور حاصل میشود و بیانش اینکه پر ظاهر ست که هر که قصد اتیان مدینه علم از جانب حیطان و ارکان آن نماید اولا حیلولت حیطان و ارکان مانع او از وصول و دخول خواهد شد و اگر بالفرض او از جانب حیطان و ارکان صعود نموده داخل مدینهٔ علم شود بلا شبهه و سارق متسور متصور خواهد گردید و بکمال تنکیل و عقاب و نهایت تفضیح و عتاب خواهد رسید و ذائقه عذاب شدید و نکال عتید در دنیا و آخرت خواهد چشید و بسبب ارتکاب این جرم عظیم و خطب جسیم انچه سزای اوست خواهد کشید و همهٔ این متاعب و عقوبات و قاطبهٔ این مشاق و صعوبات او را بوجه حیطان و ارکان نصیب خواهد شد پس اگر اعور فجر میخواهد که شیوخ ثلثه او جالب این فضائح و باعث این قبایح بهر او شوند البته باین زیادت بائره و عضیههٔ خاسره باید دل نهاد شود و بحصول این فضل فضول که سخریه ارباب حلوم و عقول ست بسوی مقر خود شاد شاد رود و الا از احتجاج و استدلال باین زیادت خرافت اشتمال باز آید و براه اعتراف و اذعان بفساد و بطلان آن بپاید هشتم آنکه انچه اعور افجر بر نبشته این زیادت باطله گفته والباب فضاء فارغ والحیطان والارکان طرف محیط فرجحان علی الباب ظاهر پس دلیل کمال سفاهت اوست و ازین کلام خرافت نظام بر هر خاص و عام واضح و ظاهر میشود که او بوجه فقدان بصارت ظاهری و باطنی از ادراک اشیای محسوسه و فهم امور معقوله یکسر عاری ست زیرا که بر ارباب ابصار و اصحاب الباب در حیز خفا و احتجاب نیست که اولاً فضاء فارغ بودن باب ممنوعست بلکه آن نیز ظرف محیط ست چه باب مدینه فی الاصل مشتمل بر اعضاد و عتبه و ناصیه و مصاریع میباشد و سر که بعد ملاحظه این اجزا انرا فضائی فارغ بگوید او خود از فهم و عقل بلکه حس و نظر کلیةً فارغ خواهد بود بلی باب مدینه در ترکیب خود

هذا الباب فی رد هفوات ابن حجر فاد تعقب حتی یاتیک من العیان ما یغنی عن الخبر شتم آنکه
این زیادت فضیحه واکذوبه قبیحه که اعور ذکر کرده قطع نظر از بطلان وهوان آن نفعی بحال این شانی ابتر نمی رساند بلکه ضرر
عظیم بر مطلوبش وارد میگرداند زیرا که اگر بحسب این زیادت باطله ثلثه حیطان وارکان مدینهٔ علم باشند مانع وحائل
خواهند بود از اتیان مدینه علم وهر که مانع باشد از وصول بعلم جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم او هرگز قابلیت
امامت ندارد و ازینجا واضح وظاهر گردید که اگر اعور را نکرحظی از بصیرت میداشت هرگز باین زیادت باطله وهفوهٔ عاطله
که مایه فضیحت وخسار وجالب خزی وبوار ست دست نمی انداخت وهرگز آنرا بجواب اهل حق متمسک خود نمی ساخت
لیکن چون باطنش بسبب نصب وعدوان هم رنگ ظاهر ست ودیدهٔ دلش مثل چشم سرعمای نصب وعدوان
وبغض وشنان مصاب ست از ادراک این گونه وضحات وتمیز اینچنین مخازی فاضحات هم قاصر وخاسر میباشد و
هر چند مانع وحائل بودن حیطان وارکان برائی وصول امر بدیهی ست واحتیاج بشاهد ودلیل ندارد لیکن بجهت اتمام
از کلام خود اهلسنت وآنهم در بیان معانی حدیث مدینة العلم شاهد آن باید شنید سید شهاب الدین احمد در توضیح الدلائل
در ذکر اسمائی امیر المومنین علیه السلام گفته ومنها باب مدینة العلم عن علی رضی الله عنه قال قال رسول
الله صلی الله علیه وعلی آله وبارک وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیاته من بابه
رواه الطبری من تخریج ابی عمرو اورده الامام الفقیه المذکور وقال یمکن فی الحدیث واعلم ان
الباب سبب لزوال الحائل والمانع من الدخول الی البیت فمن اراد الدخول واتی البیوت
من غیر ابوابها شق وعسر علیه دخول البیت فکذا من طلب العلم ولم یطلب ذلک من علی
رضی الله عنه وبیانه فانه لا یدرک المقصود فانه رضی الله عنه کان صاحب علم وعقل و
بیان ورب من کان عالما ولا یقدر علی البیان والافصاح وکان علی رضی الله عنه مشهورا
من بین الصحابة بذلک فباب العلم وروایته واستنباطه من علی رضی الله عنه وهو کان
باجماع الصحابة مرجوعا الیه فی علمه موثوقا بفتواه وحکمه والصحابة کلهم یراجعونه
مهما اشکل علیهم لا یسبقونه ومن هذا المعنی قال عمر لولا علی لهلک عمر رضی الله تعالی
عنهم ازین عبارت ظاهر ست که سید شهاب الدین احمد در باب معانی حدیث مدینة العلم افاده نموده که باب
سبب زوال حائل ومانع ست از دخول بیت وپر ظاهر ست که مراد ازین حائل ومانع که باب سبب زوال آن میشود
همان حیطان وامثال آنهاست لا غیر وحیطان وامثال آن چنانچه در بیت مانع ست همچنان در مدینه مانع میشود بلا

فی تاویل هذا الحدیث فذهبت الخوارج و من قال بقولهم الی انه اراد بقوله و علی بابها الرفیع الباب من العلو علی بمعنی العالی لا الاسم العلم الذی کان المرتضی رضوان الله علیه مسمی به یقال شیء عال و علی و باب عال و علی مثل سامع و سمیع و عالم و علیم و قاد و قدیر و انما اراد و ابذلک الوقیعة فی المرتضی رضوان الله علیه و الحط عن درجته هیهات لا یخفی علی البصراء انتهی از این عبارت تصدیق آنچه سابق معروض نمودم در نهایت وضوح و ظهور و سطوع و سفور است و بعد از این نزد ناظر لبیب ریبی نمی ماند درین که اعور انجر بسبب ارتکاب این تاویل ضئیل از زمره مسلمین خارج و در زنادقه خوارج و اتباع ایشان داخل و مارج است فالویل کل الویل للاعور البادی العوار حیث آثر الانحیاز الی کلاب النار و جمع بین النار و العار حین حرف نصه المراء الواضح المنار و رام مع عوره اطفاء الحق الساطع الانوار و هیهات لا یخفی علی البصراء النقاد دوم آنکه بنابرین تاویل تخطیه فهم تمامی مردم لازم می آید زیرا که عنقریب انشاء الله تعالی بافاده علامه محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر انشاء الله القدیر خواهی دانست که این تاویل ضئیل خلاف ما فهمه الناس اجمعون می باشد و ازینجا ظاهر میشود که اعور انجر که تجویز این تاویل باطل در حدیث مدینة العلم می نماید از آدمیت بمراحل قاصیه و منازل شاسعه دور می باشد و لعمری ان العاقل للعاقل لو رام لو راح راغبا عن هذا الاعور الکثیر الوسواس لبادر الی الابصار و الایناس لا یقف بحزم و جعله من جملة اشباه النسناس فضلا عن الناس و لتلی فی التعوذ منها سورة الناس سوم آنکه بنابرین تاویل ضئیل بالخصوص تسفیه و تجهیل اکابر علماء و محدثین و اعاظم کملاء و منقدین سنیه لازم می آید زیرا که جماعات کثیره و زرافات وفیره شان این حدیث را از مناقب جناب امیر المومنین علیه السلام شمرده و در کتب دینیه و اسفار یقینیه و منثورات رائقه و منظومات فائقه خود بعنوانات شتی و اسالیب مختلفه اظهار بودن این حدیث مشتمل بر فضل آنجناب کرده اند پس چگونه عاقلی از سنیه راضی خواهد شد که این همه کملاء احبار و نبهاء کبار را در فهم این حدیث شریف غلط صریح و وهم فضیح زعم نماید که لفظ علی را که بمعنی مرتفع بود نام جناب امیر المومنین علیه السلام فهمیدند و این حدیث را از راه سوء فهم و ازدحام وهم در مناقب آنجناب قرار دادند آری اعور که در هوس ابطال احتجاج بیچاره روافض دین و ایمان خود را نیز باختن آسان میداند اگر اینکلام را بعد تصحیح برساند عجبی نیست لیکن دیگر عقلای اهلسنت اگر بهره از بصیرت خواهند داشت کی این اعور انجر را از قوارع زجر و ملام خواهند گذاشت بارالها مگر آنکه این اعور را بتر از مثل اعمی دانسته تلاوت آیه لیس علی الاعمی حرج

بر بدیع حکمت مشتمل ست لهذا در حالت انفتاح فضا پیدا می کند و همین معنی مظهر کمال رجحان آنست نه سبب نقصان
و ازینجا ظاهر گردید که اعور فاقد البصر بسبب کمال انحراف خود از باب مدینة العلم چنان از فهم و عقل بعید افتاده
است که ادراک واضحات و جلیات هم نمیکند و در امثال این امور مستبینه که هر ذی شعور آنرا بجبلت میداند [illegible]
میخورد ثانیا اگر تسلیم هم کنیم که باب مدینه فضا را فارغ میباشد و حیطان و ارکان آن طرف محیط ست لیکن برای
آتین و داخلین انتفاع از مدینه موقوف بر آنست که باب آن فضا داشته باشد پس فضا را فارغ بودنش عین کمال ست بخلاف حیطان
و ارکان که مانع و حائل از وصول و دخول میشوند پس طرف محیط بودن شان برای آتین و داخلین فائده
نمیدهد بلکه اگر بسوی آن سد آرند بهر شان عین موجب ضرر ست کما فصلنا آنفا پس ترجیح آن بر باب
چون از قبیل مصادمت بداهت ست مورث عجب عجاب ست هذا کله فی المدینة المحسوسة و اما
المعقولة التی هی نفس النبی صلی الله علیه و آله و سلم پس چون باب آن مدینه مملو از علم ست آنرا از
فارغ نمیتوان گفت و این از اوضح واضحات ست و لکن الاعور قاصر عن ادراکه هائم فی
التباکه مائد فی ارتباکه مضطرب فی اشراکه اما آنچه اعور فجر در بیان ثالث وجوه سخیفه خود
متفوه شده ثالثها دفع فی تاویل علی بابها ای مرتفع فعلی هذا یبطل الاحتجاج به لکثرة
پس اگرچه قابل آن نبود که کسی از ارباب ایمان و اهل اسلام لب بان کشاید و زبان خود را باین هفوه باطله
آلاید مگر اعور را نگر که مصدر هر باطل و منکر ست بتفوه آن خود را عرضه ملام اصحاب احلام نموده بالجمله این وجه
ناموجه نیز مردود و مطرود ست بچند وجه وجه اول آنکه این تاویل سراسر تسویل که اقبح وجوه تحریف و تضلیل
ست از جمله مزخرفات خوارج اشرار و نواصب اغمار میباشد پس کسانیکه فی الحقیقة ولای حضرات اهلبیت
علیهم السلام در قلوب صافیه خود دارند و اذعان و اعتقاد بمناقب این حضرات امجاد را وسیله فوز یوم المعاد
میشمارند هرگز گرد این تحریف سخیف نخواهند گردید بلکه کسانیکه عظمت مرتبت و علو منزلت این حضرات و گویا
دون القلب و الجنان قائل هستند ایشان نیز بعد ظهور این راز مخفی پیرامون این تاویل علیل نخواهند رسید زیرا که
بنا بر افاده خود حضرات سنیه مقصود نامحمود خوارج ازین تاویل پر تضلیل آنست که در شان کرامت نشان
جناب مرتضوی علیه و آله آلاف السلام من الملک القوی بی ادبی آغاز نهند و بجای مرتبت آنجناب داد کفر
و ضلال دهند چنانچه سابقا شنیدی که ابو محمد احمد بن محمد بن علی العاصمی در زین الفتی در مقام ذکر مشابهات
جناب امیر المومنین علیه السلام با حضرت آدم علی نبینا و آله و علیه السلام بعد ایراد حدیث مدینة العلم گفته و کلو

که ذهن بسیارے از اکابر اصحاب عناد و ارباب لداد نیز آنرا برنمی تابد و موجب و[illegible] قلوب وغره و صدور و حرجه اشان
نیز نمی باید شست، پس آنکه علامه کمال الدین ابو سالم محمد بن طلحة القرشی النصیبی الشافعی در کتاب الدر المنظم علی ما نقل عنه
القندوزی فی ینابیع المودة گفته و قد ثبت عند علماء الطریقة و مشایخ الحقیقة بالنقل الصحیح والکشف
الصریح ان امیر المؤمنین علی بن ابی طالب کرم الله وجهه قام علی المنبر بالکوفة و هو یخطب
فقال بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله بدیع السموات والارض و فاطرها و ساطح المدحیات
و وازرها و مطود الجبال و قافرها و مفجر العیون و نافرها و مرسل الریاح و زاجرها و ناهی القواصف
و آمرها و مزین السماء و زاهرها و مدبر الافلاک و مسیرها و مقسم المنازل و مقدرها و منشئ
السحاب و مسخرها و مولج الحنادس و منورها و محدث الاجسام و مقررها و مکور الدهور
و مکررها و مورد الامور و مصدرها و ضامن الارزاق و مدبرها و محیی الرفات و ناشرها
احمده علی آلائه و توافرها و اشکره علی نعمائه و تواترها و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک
له شهادة تؤدی الی السلامة ذاکرها و تؤمن من العذاب ذاخرها و اشهد ان محمدا
صلی الله علیه وآله وسلم الخاتم لما سبق من الرسل و فاخرها و رسوله الفاتح لما استقبل من الدعوة و
ناشرها ارسله الی امة قد شغر بعبادة الاوثان شاغرها فابلغ صلی الله علیه وآله وسلم فی النصیحة وافرها و انار
منار اعلام الهدایة و منابرها و محا بمعجز القرآن دعوة الشیطان و مکاثرها و ارغم معاطیس غواة العرب و کافرها
حتی اصبحت دعوة الحق باول زائرها و شریعته المطهرة الی المعاد بفخر فاخرها صلی الله علیه وآله الدالة العلیا و طیب
عناصرها ایها الناس سار المثل و حقق العمل و تسلطت الخصیان و حکمت النسوان و اختلفت الاهواء و عظمت البلوی
و اشتدت الشکوی و استمرت الدعوی و زلزلت الارض قبیح الفرض و کذبت الاما و بدا الحیا و قلم الادعیاء و نال الاشقیاء
السفهاء و تاخرت الصلحاء و ازف [illegible] الدبران و ملکت الفترة و سدت ستاهرة
و ظهرت الاعاطس شمیت الملابس یملکون السرائر و یکون الحرائر و یعیثون کیسان و
یخرجون خراسان فیهدمون الحصون و یظهرون المصون و یفتحون العراق بدم یراق
فاها اذا ثمراذا الارض الاغواء و ذبول الشفاه ثم التفت یمینا و شمالا و تنفس الصعداء لاملأ
[illegible] خشوعا و تغیر خضوعا فقام الیه سوید بن نوفل الهلالی فقال یا امیر المؤمنین
انت حاضر ما ذکرت و عالم به فالتفت الیه بعین الغضب و قال له ثکلتک الثواکل و نزلت

نمایند و باین ترک سراسر فرک در توهین و تهجین این خوارج مبین بیفزایند چهارم آنکه این تاویل ضئیل تخطئه و توهین آن زمرهٔ اهلسنت نیز لازم می آید که سعی باطل و فکر لاحاصل در اضافه ذکر شیوخ ثلثه و غیرهم در ینحدیث نموده مرتبه خود را در معارضه حق صریح با باطل فضیح هم سنگ مسیلمه و سجاح فرموده اند چه هرگاه بغرض غیر واقع در ینحدیث ذکرے از جناب امیرالمومنین علیه السلام نیست و لفظ علی بمعنی بلند ست پس چرا آنحضرات در صدد ادخال اسمای شیوخ مبجلین خود بر آمده بیهوده دماغ خود سوخته اند و ذخیره وبال و نکال بهر خویش اندوخته اند و کمال عجب ست از اعور را فجر که خود در وجه ثانی کلام نافرجام خود بزیادت باطله که مشتمل بر اسمای ابوبکر و عمر و عثمان ست و ماخوذ میباشد از بعض تحریفات همین زرافه اغمار دست تمسک زده و بتقریب سخیف فضای فارغ بودن باب و طرف محیط بودن حیطان و ارکان بزعم باطل خود خواسته که مرتبه ثلثه را بالاتر از مرتبه جناب امیرالمومنین علیه السلام گردانده و پر ظاهر ست که اینمعنی بدون آنکه لفظ علی نام نامی جناب امیرالمومنین علیه السلام باشد متصور نمیتواند شد و تلک واضح جدا و باز با وصف قرب عهد باین استدلال سراسر اضلال که در کلام او پیش از سطرے نیست در توجیه ناموجه از بودن لفظ علی در ینحدیث نام نامی جناب امیرالمومنین علیه السلام انکار و ابا می نماید و نمیداند که هرگاه حسب مزعوم شوم او لفظ علی در حدیث انا مدینة العلم بمعنی مرتفع میباشد و نام نامی جناب امیرالمومنین علیه السلام نیست پس برای چه در وجه ثانی این زیادت باطله را مهرب و محیص خود قرار داده نقل آن از [illegible] بعض اهلسنت بر می بندد و کمال فضیحت و شنار شانرا با مزید خزی و خسار خود می پسندد پنجم آنکه اگر این تاویل علیل گنجایشی میداشت و کسی از اهل فهم و لو کان معاندا ورا محتمل می انگاشت غالبا نوبت قدح در مثل اینحدیث متین نمیرسید چه بودن جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم مدینهٔ علم و مرتفع بودن باب آن اصلا ضرری بحال ثلثه و احزابهم نمیرساند و آنچه بر اصحاب عزت و شقاق دشوار و شاق ست اینست که جناب امیرالمومنین علیه السلام باب مدینة العلم باشند و شیوخ ثلثه حسب حکم من اراد العلم فلیات الباب مامور باتباع آنحضرت شوند بهمین سبب شرذمه از معاندین راه عناد بلابواب الائمة الامجاد علیه آلاف السلام الی یوم المعاد می پیمایند و در مثل این فضیلت ساطعة المنار عزیزة المنال مرتکب طعن و غمز شده احتقاب انواع نکال و عقاب می نمایند بلکه بعضی از ایشان چنان در گرداب عصبیت سر فرو برده اند که بسبب روایت کردن اینحدیث شریف مسلک قدح و جرح بعض اکابر روات آن سپرده اند و از ین صنیع شنیع نفعی بحال شان عائد نگردیده و حق واضح الصدق مثل صبح مسفر بحد سطوع و لموع رسیده و از ینجا متحقق میشود که این تاویل ضئیل بجدی بعید از سداد ست

انا کهف الوری انا موضح القضایا انا مستودع الوصایا انا معدن الانصاف انا محض العفاف انا صواب الخلاف انا رجال الاعراف انا سور المعارف انا معارف العوارف انا صاحب الاذان انا قاتل الجن انا یعسوب الدین وصالح المومنین وامام المتقین انا اول الصدیقین انا الحبل المتین انا دعامة الدین انا صحیفة المومن انا ذخیرة المهیمن انا الامام الامین انا الدرع الحصین انا الضارب بالسیفین انا الطاعن بالرمحین انا صاحب بدر وحنین انا شقیق الرسول انا بعل البتول انا سیف الله المسلول انا والد الغلیل انا شفاء العلیل انا سؤال المسائل انا نجعة الوسائل انا قالع الباب انا مفرق الاحزاب انا شطر العرب انا کاشف الکرب انا ساقی العطاش انا النائم علی الفراش انا الجوهرة الثمینة انا باب المدینة الخ

ازین عبارات ظاهرست که جناب امیر المومنین علیه السلام در خطبهٔ افتخاریه خود انا باب المدینة هم ارشاد فرموده و باین ارشاد با سداد حدیث مدینة العلم را در جملهٔ فضائل خود معدود نموده پس الحال اعور را مجبر را لازم ست که از تاویل ضئیل خود که تجاسر بران نموده باز آید و ازین خطیه کبری و موبقهٔ عظمائی خود توبه و انابت نماید زیرا که ظاهر گردید که حدیث مدینة العلم را محتمل این تاویل فضیل وانمودن صراحة مسلک مخالفت و معاندت فهم جناب امیر المومنین علیه السلام پیمودن ست و گو از ناصبیت اعور مجبر و حروریت این مارق اکفر فی حد ذاته بعید نبود که تخطیهٔ انجناب آغاز نهد و او کمال نصب و عدوان و بغی و شنآن یا جهار و اعلان بدید لیکن چون درین مقام در وجه اول کلام نافرجام خود اعتراف نموده است که انجناب بلا شک بحر زاخر علم ست که ادراک قعر آن نمیتوان کرد لهذا الحال مجال دم زدن برائی او باقی نمانده و اعتراف اعور بغزارت علم انجناب بلاشک وارتیاب حرف مقصود را بکرسی نشانده و باید دانست که چون افتخار بمثال بجناب امیر المومنین علیه الاف السلام من الملک المتعال بحدیث مدینة العلم از زبان مقال آن امام مفضال تحقیقا بدرجهٔ کمال رسیده بود لهذا بعض ارباب حال که از جملهٔ اعلام و اقیال سنیه اند از زبان حال آنجناب نیز افتخار بحدیث مدینة العلم ثابت نموده طریق استکمال احتجاج و استدلال بان پیموده اند چنانچه سید شهاب الدین احمد در توضیح الدلائل علی ترجیح الفضائل کما مضی سابقا گفته قال سلطان العلماء فی عصره و برهان العرفاء فی دهره الشیخ القدوة الامام فی الاجلة الاعلام مفتی الانام عز الدین عبد العزیز بن عبد السلام عن لسان حال اول الاصحاب بلا مقال وافضل الاتراب الذی عد الخصال علی ولی الله

بك النوازل یا بن الجبات والخبائث والمكذب الناكث سیقصر بك الطول ویغلبك العول انا سر الاسرار انا شجرة الانوار انا دلیل السموات انا انیس المسبحات انا خلیل جبرائیل انا صفی میکائیل انا قائد الاملاك انا سمندل الافلاك انا سریر الضراح انا حفیظ الالواح انا قطب الدیجور انا البیت المعمور انا مزن السحائب انا نور الغیاهب انا فلك اللجج انا حجة الحجج انا مسدد الخلائق انا محقق الحقائق انا ماول التاویل انا مفسر الانجیل انا خامس الکساء انا تبیان النساء انا الفتة الایلاف انا رجال الاعراف انا سر ابراهیم انا ثعبان الکلیم انا ولی الاولیاء انا وارث الانبیاء انا اوریا الزبور انا حجاب الغفور انا صفوة الجلیل انا ایلیا الانجیل انا شدید القوی انا حامل اللواء انا امام المحشر انا ساقی الکوثر انا قسیم الجنان انا مشاطر النیران انا یعسوب الدین انا امام المتقین انا وارث المختار انا طهر الاطهار انا مبید الکفرة انا ابو الائمة البررة انا قالع الباب انا مفرق الاحزاب انا الجوهرة الثمینة انا باب المدینة الخ وشهاب الدین احمد در توضیح الدلائل علی ترجیح الفضائل در ذکر اسمای جناب امیر المومنین علیه السلام گفته ومنها الفاروق وقد تقدم حدیثه قبل ذلك وانی قد وجدت بخط بعض سادة العلماء والاکابر ما هذه صورته بتحبیر المحابر مما قال امیر المومنین وامام المتقین علی بن ابیطالب کرم الله تعالی وجهه علی المنبر انا النون والقلم وانا النور ومصباح الظلم انا الطریق الاقوم انا الفاروق الاعظم انا عیبة العلم انا اوبة الحکم انا النبأ العظیم انا الصراط المستقیم انا وارث العلوم انا هیولی النجوم انا عمود الاسلام انا مکسر الاصنام انا لیث الزحام انا انیس الهوام انا الفخار الافخر انا الصدیق الاکبر انا امام المحشر انا ساقی الکوثر انا صاحب الرایات انا سر الخفیات انا جامع الآیات انا مولف الشتات انا مفرج الکربات انا دافع الشقاة انا حافظ الکلمات انا مخاطب الاموات انا حلال المشکلات انا مزیل الشبهات انا صنیعة القرون انا صاحب المعجزات انا الزمام الاطول انا محکم المفصل انا حافظ القرآن انا تبیان الایمان انا قسیم الجنان انا مشاطر النیران انا مکلم الثعبان انا حاطم الاوثان انا حقیقة الادیان انا عین الاعیان انا قرن الاقران انا مذل الشجعان انا فارس الفرسان انا سوال متی انا الممدوح بهل اتی انا شدید القوی انا حامل اللواء انا کاشف الردی انا بعید المدی انا عصمة الوری انا ذکی الوغی انا قاتل من بغی انا موهوب الشذا انا اتمد القذی انا صفوة الصفا

کتب تواریخ بنظر رسیده که چون عبد الرحمن بن عوف با امیر المومنین عثمان بیعت نمود حضار مجلس با او در آن
امر موافقت کردند علی مرتضی کرم الله وجهه تامل و تعلل ورزیده فرمود سوگند میدهم شما را و میخواهم که با من راست
گوئید که در میان اصحاب رسول صلی الله علیه وسلم هیچ احدی هست که آن سرور در وقتیکه سلسله عقد مواخات
را میان یاران خویش استحکام میداد با او عقد اخوت بسته فرموده باشد انت اخی فی الدنیا والآخرة
غیر از من جمله حضار مجلس گفتند نے بعد از ان فرمود هیچکس در میان شما هست که حضرت در شان او فرموده
باشد من کنت مولاه فهذا مولاه غیر از من همه گفتند نے انگاه فرمود هیچ احدی در میان شما هست که
آن سرور با او فرموده انت منی بمنزلة هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی غیر از من جمیع حضار
از صحابه کبار گفتند نے پس فرمود در میان شما هیچ مردی هست که امین وحی و مهبط امر و نهی او را بر سورۂ برائت
موتمن داشته و عالی شان گردانیده باشد باین کلمۂ کافیه و جملۂ وافیه که لا یؤدی عنی الا انا او رجل منی
غیر از من زمرۂ حضار باجمعهم گفتند نے فرمود آیا نمیدانید که سید بشر و شفیع روز محشر برجل مهاجرین و کل انصار
امرا تعیین فرموده برسم سرایا بجانب دشمن فرستاد و ایشان را وصیت بانقیاد و متابعت امیر جیش نموده و
بر من هرگز کسی را امیر نگردانید طائفۂ حاضرین باجمعهم گفتند بلی هم چنین بوده که میفرمائی دیگر گفت آیا میدانید
که معلم معلمه علمت علم الاولین و الآخرین اعلام اعلام علم من فرموده یا سر انرا اظلام کرده باین طریقه کما انا مدینة العلم
وعلی بابها گفتند آرے میدانیم دیگر فرمود آیا نمیدانید که اصحاب رسول مکرر او را در مقام مخاطره با اعدا گذاشته
از معرکۂ محاربه فرار نمودند و من هرگز در هیچ موطن مخوف از ان سرور تخلف ننموده نفس خویش را وقایۂ نفس نفیس
و جنۂ مجسمۂ اقدس آنحضرت کردم گفتند بلی همچنین ست باز فرمود آیا نمیدانید که اول مردے که قدم در دائرۂ
ایمان و اسلام در آورده منم همه گفتند بلی میدانیم انگاه فرمود کدام یک از ما اقرب برسول صلی الله علیه وسلم از روی نسب جملگی گفتند مرتبۂ اقربیت تراست
مسلم و قدم قربیت تو در راه قربت و قرابت با ان سرور بغایت راسخ و محکم ست درینحال عبد الرحمن گفت یا ابا الحسن همه این فضائل که بر شمردی چنین
ست که تحت بیان آوردی و جمیع اصحاب بدین امور را اقرار و اعتراف دارند و لکن اکنون اکثر مردم بعثمان
میل نموده با او بیعت کردند متوقع از جناب تو آنکه با جمهور موافقت نمائی و بقدم قبول و اقبال پیش آئی ثنا
عرصۂ ولایت فرمود بخدا سوگند که شما میدانید که احق بخلافت کیست و معذلک بمقتضی علم خود عمل نمی نمائید
بنا بر ملاحظۂ اغراض و مصالح دنیوی خود و الله که مسلم داشتم این امر را بر غیر خود زیرا که میدانم که سلامت مسلمانان
درین تنزل و تسلیم ست چه درین تسلیم حیف بر خاصۂ منست نه بر اسلام و مسلمانان ترک مناقشه و منافسه کردم

فی الارض والسماء رضی اللہ تعالی عنہ ونفعنا بہ فی کل حال یا قوم نحن اهل البیت عجنت طینتنا بید العنایة فی معجن الحمایة بعد ان رش علیها فیض الهدایة ثم خمرت بخمیرة النبوة و سقیت بالوحی و نفخ فیها روح الامر فلا اقدامنا تزل ولا ابصارنا تضل ولا انوارنا تقل و اذا نحن ضللنا فمن بالقوم یدل الناس من اشجار شتی و شجرة النبوة واحدة محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و بارک و سلم اصلها و انا فرعها و فاطمة الزهراء ثمرها و الحسن و الحسین اغصانها اصلها نور و فرعها نور و ثمرها نور و غصنها نور یکاد زیتها یضیء و لو لم تمسسه نار نور علی نور یا قوم لما کانت الفروع تبنی علی الاصول بنیت فصل فضلی علی اطیب اصلی فورثت علمی عن ابن عمی و کشفت بہ غمی تابعت رسولا امینا و ما رضیت غیر الاسلام دینا فلو کشف الغطاء ما ازددت یقینا و لقد توجنی بتاج من کنت مولاه فعلی مولاه و منطقنی بمنطقة انا مدینة العلم و علی بابها و قلدنی بتقلید اقضاکم علی و کسانی حلة انا من علی و علی منی ے عجبت منك اشغلتنی بك عنی اذ نیتنی منك حتی ظننت انك انی لی و لکنه انه لا نبی بعده کذلك لا وصی بعدی فهو خاتم الانبیاء و انا خاتم الخلفاء الی ہفتم آنکہ جناب امیر المومنین علیہ السلام در واقعہ شوری بحدیث مدینة العلم احتجاج بر افضلیت و حقیت خود بامامت و خلافت فرمودہ و احدے از اصحاب شوری باوصف دواعی بیشمار قادر بر رد و انکار آن نشدہ واحدے از ایشان راہے بسوی جحود آن نیافتہ بلکہ جملگی بسوے تسلیم و اعتراف بان شتافتہ بلکہ عبد الرحمن بن عوف از جملۂ ایشان تصریح صریح نمودہ بانکہ انچہ آن جناب از فضائل خود درینمقام شمردہ مطابق بواقع ست و جمیع اصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بدین امور را اقرار و اعتراف دارند پس الحال عقل کدام عاقل تجویز خواہد کرد کہ اعیاذا باللہ درین حدیث شریف لفظ علی نام نامی جناب امیر المومنین علیہ السلام نیست و بمعنی بلند ست چہ اگر بفرض محال چنین میبود و عیاذا باللہ آنجناب باین خبر احتجاج فرمودہ بود چرا ارباب شوری باوصف آنہمہ دواعی رد و انکار ایراد و اعتراض بر آنجناب ننمودند و بچون و چرا راہ تسلیم و اذعان بآن پیمودند و عبد الرحمن بن عوف بلا خطر و خوف واقعیت آنرا مصرح گردانید و اقرار و اعتراف جمیع اصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ الاطیاب بان بمنصہ اظہار رسانید الحال خبرے کہ مثبت این مطلب ست باید شنید و ظہور امر حق کالنور اذا اتلق باید دید علامۂ جمال الدین محدث شیرازی در روضة الاحباب گفتہ و بعضی از

سخیف انکر و بسوی امکان می آر و حاشا ثم حاشا که احدے از بصرا دیده و دانسته این تمامی صریح را بهر خود پسند و ابار تکاب چنین تجاهل فضیح را و امن دامان بر خویش به بند و حالا شطرے از مکالمه حضرت ابن عباس بنا بر روایات حضرات سنیه باید شنید عطاء الله بن فضل الله الشیرازی الشهیر بجمال الدین المحدث در روضة الاحباب در ضمن روایت این مکالمه آورده عائشه گفت شماتت می نهید بر من به رسول خدا ابن عباس گفت چه بوده است ما را که بر سول خدا منت نکنیم حالانکه اگر بمقدار سر موی یا ناخنی از انحضرت بر تو بودے هر آئنه منت بر ما و بر جمیع مردم مینمودے و هر شرف که حالا ترا هست بواسطه آنست که یکی از زوجات مطهرات آنحضرتی و نیستی تو از روے جمال و از راه شرف و حسب و از عمر و عرق و نسب احسن و اکرم و ارجح از ایشان و میخواهی که سخن گوئی و عصیان نور زند و امر فرمائی و خلاف امر تو نکنند و ما بمنزله لحم و دم رسول و وارث علم او یا شیم عائشه گفت با وجود علی بن ابی طالب ترا نرسد که ازین مرتبه سخن گوئی ابن عباس گفت این هنگام که دم ازین مقال و حال میزنی من مقر و معترفم بحقوق او و باین که وے احق و اولی و اقرب و احری است بانحضرت از من زیرا که برادر و پسر عم انسرور و زوج دختر پاکیزه گوهر و پدر دو سبط مسمی بشبیر و شبر و باب مدینه علم و مشابه او بسجیه جود و حلم و کشائنده پرده هائے کرب و اندوه و غم و زدائنده غبار ملال و آزار و هم از صفحه دل با حاصل انحضرت وے بوده این گفت و از نزد عائشه برخاست و پیش امیر المومنین آمد و حکایات ما جری بینهما مفصلا و مشروحا بعرض رسانید نهم آنکه اخطب خوارزم در کتاب المناقب کما سمعت سابقا نامه از عمرو بن عاص بنام معویه نقل کرده که شطرے ازان اینست و اما ما نسبت ابا الحسن اخا رسول الله صلی الله علیه وسلم و وصیه الی الحسد و البغی علی عثمان و سمیت الصحابة فسقة و زعمت انه اشلاهم علی قتله فهذا غواية و یحک یا معویة اما علمت ان ابا حسن بذل نفسه بین یدی رسول الله صلی الله علیه وسلم و بات علی فراشه و هو صاحب السبق الی الاسلام و الهجرة و قد قال فیه رسول الله صلی الله علیه وسلم هو منی و انا منه و هو منی بمنزلة هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی و قد قال فیه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم غدیر خم الا من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و انصر من نصره و اخذل من خذله و هو الذی قال فیه علیه السلام یوم خیبر لاعطین الرایة غدا رجلا یحب الله و رسوله و یحبه الله و رسوله و هو الذی قال فیه علیه السلام

طلباً للاجر المرجو نیز با عثمان بیعت فرمود و این ابیات آبدار که از ان ابر گهربار بحر مملو از در شاهوار کرم افتاده بر صفحهٔ روزگار یادگار مانده مناسب این مقاوله و گفتار است ؎ قد یعلم الناس انا خیرهم نسباً و نحن افخرهم بیتاً اذا فخروا * رهط النبی و هم ماوی کرامته * و ناصر الدین و المنصور من نصروا * و الارض تعلم انا خیر ساکنها * کما به یشهد البطحاء و المطر * و البیت ذی الستر و الارکان لو سئلوا * نادی بذلک رکن البیت و الحجر * و ممّا یناسبه ؎ کمال قدر تو هر کس کجا تواند دید * بچشم سر فلک کحلی ار شود زرقا * فراز قدر تو قدر رو گردان باشد * که و هم از ان سوی گردون گمان برد صحرا * اگر ز کوه بپرسد کسی ببانگ بلند * که در میانه اولاد آدم و حوا * کسی نظیر تو در حیز زمانه ندید * برابجه گفت گواهی دهد زبان صدا * تنبیه ؎ اگر قائلی گوید چرا جناب ولایت پناه در قضیهٔ معویه این دستور عمل نفرمود چه سلامت مسلمانان دران واقعه نیز در تنزل و تسلیم وے بود جواب گوئیم فرق بین الصورتین در غایت وضوح است چرا که امیر المومنین عثمان را شائسته خلافت میداشت اما خود را احق میدانست بنا بر حصول مصلحت سلامت مسلمانان از حق خود گذشت و اما معویه را شائسته خلافت و سزاوار حکومت و امارت عامهٔ مسلمانان نمیدانست چه غیر از امیر جمعی دیگر در میان صحابه بخلافت احق از معویه بودند و باوجود شریف خود و آن جمع اگر رضا بخلافت معویه دادے خلل و اختلال در اسلام افتادے و التزام مداهنه در امر دین نموده بودے بالضروره بمحاربهٔ اهل بغی مشغول شد حفظاً للحیف علی الاسلام و المسلمین و دران کلام که درین قضیه فرموده لم یکن حیفا الا علی خاصّة اشارتی باین معنی هست و ایضاً چون دران صورت اهل حل و عقد از مهاجر و انصار بر بیعت با امیر اجماع و اتفاق نموده بودند معویه بحکم حدیث صحیح اذا بویع لخلیفتین بعدی فاقتلوا الاخیر منهما مستحق قتل و محاربه گشته بود و درین صورت چون اهل حل و عقد بر خلافت عثمان اجماع نموده بودند اعتراض بر آن منافی مصلحت اسلام و المسلمین مخالفت نفرمود و الحمد للملک المعبود تم ما فی روضة الاحباب و ان فی ذلک لذکری لاولی الالباب هشتم آنکه حضرت عبد الله بن عباس علیه رضوان الله الملک الناس در مکالمهٔ خود با عائشه طائشه استدلال بحدیث مدینة العلم نموده جناب امیر المومنین علیه السلام را معبر بباب مدینهٔ علم فرموده و حضرت عائشه با آن بغض و عناد و حقد و لدد و تجنب ابی الآلاء الامجاد علیه آلاف التسلام من رب العباد قادر بر رد و انکار آن نشدند و چار و ناچار مهرهٔ سکوت بر لب خویش زدند و ازینجا بکمال ظهور واضح و لائح میشود که حدیث انا مدینة العلم و علی بابها در عهد جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله الاطیاب بلاشک و ارتیاب فضیلت قاهره و منقبت باهره جناب ولایتماب علیه آلاف السلام من الله الوهاب بود که در سلک قطعیات انسلاک داشت و دوست و دشمن ان را از فضائل محتومه و مناقب معلومهٔ آنجناب می انگاشت پس چگونه بصیرے میتوان گفت که این تاویل علیل اعور خطی از صحت دارد و حرفی از آن تسلیم

انتهی لعن ابن عباس رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد بابها فلیات علیا وشهاب الدین احمد در توضیح الدلائل علی ترجیح الفضائل کما دریت سابقا در سیاق روایات حدیث انا مدینة العلم آورده وعن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وعلی اله وبارک وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد بابها فلیات علیا رواه الزرندی وقال هذه فضیلة اعترف بها الاصحاب وابتهجوا وسلکوا طریق الوفاق وانتهجوا ازین دو عبارت در کمال ظهورست که حدیث انا مدینة العلم از جملهٔ فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام فضیلتی ست که تمامی اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بآن معترف ومبتهج بودند وطریق وفاق را در آن سالک ومنتهج و پر ظاهرست که این اعتراف وابتهاج وسلوک طریق وفاق وانتهاج کاشف از آنست که جمله اصحاب خواه از جمله موالین باشند یا از زمرهٔ معاندین این حدیث شریف را بلاتردد واختلاج وبلا وسواس وانزعاج فضیلت جناب امیر المومنین علیه السلام میدانستند وبرین معنی اتفاق داشتند پس ظاهر گردید که آنچه اعور افجر در مقام تاویل ضئیل برآمده لفظ علی را بمعنی مرتفع گفته سراسر معاندت فهم اصحاب وتخطیهٔ امر حق وصواب نموده وباین مشاقت صریحه مسلک مخالفت اجماع اصحاب پیموده حسب افادات حضرات اهل سنت بمودای آیهٔ وافی هدایه ومن یشاقق الرسول من بعد ما تبین له الهدی ویتبع غیر سبیل المومنین نوله ما تولی ونصله جهنم وساءت مصیرا مستحق کمال زجر وملام گردیده بلاریب واشتباه راه تبار وتباب گزیده یا از وهم آنکه این تاویل علیل مظهر کمال بعد متفوه آنست از تتبع الفاظ وطرق این حدیث زیرا که سابقا دانستی که در طریق جابر بن عبد الله انصاری که خطیب بغدادی ودیگر اکابر آن را روایت کرده اند این الفاظ واقع شده سمعت رسول الله صلی الله علیه واله وسلم یوم الحدیبیة وهو اخذ بید علی هذا امیر البررة منصور من نصره مخذول من خذله فمد بها صوته وقال انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب وازین روایت سراپا هدایت که بحمد الله المنعام در ماسبق بعض فوائد عالیه آن اشاره کرده ایم برارباب تامل وانعام واضح ولائح ست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم روز حدیبیه که از جملهٔ مشاهد معروفهٔ اهل اسلام ومحل اجتماع عظیم خواص وعوام بود دست حق پرست امیر المومنین علیه السلام را گرفته اولا در حق آنجناب بکمال صراحت ارشاد فرمود که این امیر برره وقاتل فجره است کسیکه او را نصرت کند منصورست وکسیکه ترک نصرت او نماید مخذول ست وبعد این ارشاد باسداد که بوجوه عدیده مفید امامت وافضلیت ووجوب طاعت ابی الائمة الامجاد علیه وآله الصلوات الله الی یوم التناد میباشد برفع صوت مبارک حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها را ارشاد فرمود پس

[illegible] یا صاحب خلقه الملک فلما دخل الیه قال والی والی وقد قال فیه یوم التضییر علی امام البریة و قاتل الفجرة منصور من نصره مخذول من خذله وقد قال فیه علی ولیکم من بعدی واکد القول علیک وعلیّ وعلی جمیع المسلمین وقال انی مخلف فیکم الثقلین کتاب الله عز وجل وعترتی وقد قال انا مدینة العلم وعلی بابها وقد علمت یا معاویة ما انزل الله تعالی من الآیات المتلوات فی فضائله التی لا یشرک فیها احد کقوله تعالی یوفون بالنذر ... انما ولیکم الله ورسوله والذین آمنوا الذین یقیمون الصلوة ویؤتون الزکوة وهم راکعون افمن کان علی بینة من ربه ویتلوه شاهد منه رجال صدقوا ما عاهدوا الله علیه وقال الله تعالی لرسوله علیه السلام قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی وقد قال له رسول الله صلی الله علیه وسلم اما ترضی ان یکون سلمک سلمی وحربک حربی وتکون اخی وولیی فی الدنیا والآخرة یا ابا الحسن من احبک فقد احبنی ومن ابغضک فقد ابغضنی ومن احبک ادخله الله الجنة ومن ابغضک ادخله الله النار وکتابک یا معاویة الذی کتبت هذا جوابه لیس مما یخدع به من له عقل او دین والسلام ازین عبارت ظاهر است که عمرو بن عاص در نامه که بنام معویه نوشته حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها را مثل دیگر فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام احتجاجا علی معویه مذکور ساخته بتقریع وتانیب وتشویر وتثریب آن حیود میود ولدود عنود کما ینبغی پرداخته وازین مقام برارباب احلام واضح ولائح میشود که در زمان اصحاب رسالتمآب صلی الله علیه وآله ما هم سحاب اعدی عدو جناب امیر المومنین علیه السلام هم بلا شک وارتیاب این حدیث وثیق النصاب را از جلائل فضائل حضرت ابوتراب وعوالی معالی آن عالی قباب میدانستند وانکار وجحود آن بتاویل وتسویل نمی توانستند پس اعور که باین تاویل ضئیل انکر مسلک تجاسر خاسر سپرده علاوه برانکه مخالفت فهم اصحاب بعمل آورده در نصب وعدوان از عمرو بن عاص معاص ومعاویه عاویه غاویه نیز قصب السبق برده وچرا چنین نبود حالانکه عداد عمرو بن العاص ومعاویه در زمره قاسطین است واعور انکر هما که باین تحریف سخیف اتباعا للخوارج لب کشوده باین حیثیت داخل زمرهٔ مارقین وان جهنم لموعدهم اجمعین دوم آنکه علامهٔ زرندی در کتاب نظم درر السمطین کما سمعت سابقا در ذکر فضائل جناب امیر علیه السلام گفته فضیلة اخری اعترف بها الاصحاب وابتهجوا وسلکوا طریق الوفاق

سلطان سیزدہم آنکہ در بعض طرق وارد شدہ کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حدیث مدینة العلم را باین نہج ارشاد فرمودہ انا مدینة العلم و علی بابہا فمن اراد بابہا فلیأت علیا چنانچہ سابقا دانستی کہ علامہ ابو المجامع صدر الدین ابراہیم بن محمد الحموئی الجوینی در کتاب فرائد السمطین بما نقل عنہ گفتہ اخبرنی الشیخ الصالح احمد بن محمد بن محمد القزوینی مشافہة بہا بروایتہ عن الامام ابی القاسم محمد بن عبد الکریم اجازة ح و انبأنا الشیخ العدل بہاء الدین محمد بن یوسف بن محمد بن یوسف بسماعی علیہ بمسجد الربوة ظاہر مدینة دمشق قال انبأنا شیخ الشیوخ تاج الدین ابو محمد عبد اللہ بن عمر بن علی بن محمد بن حمویہ الجوینی اجازة قالا انبأنا شیخ الشیوخ سعد الدین ابو سعد عبد الواحد بن ابی الحسن علی بن محمد بن حمویہ اجازة ح و اخبرنا الشیخ علی بن محمد بن احمد بن حمزة الثعلبی اجازة بروایتہما عن ابی بکر وجیہ بن طاہر بن محمد الشحامی قال انبأنا شیخ الشیوخ ابو سعد قراءة علیہ بنیسابور فی سلخ شہر رمضان سنة ثمان و ثلثین و خمسمائة انبأنا ابو محمد الحسن بن احمد الحافظ قال انبأنا السید ابو طالب حمزة بن محمد الجعفری قال نبأنا محمد بن احمد الحافظ قال نبأنا ابو صالح الکراسی نبأنا صالح بن احمد قال نبأنا ابو الصلت الہروی قال نبأنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاہد عن ابن عباس عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال انا مدینة العلم و علی بابہا فمن اراد بابہا فلیأت علیا ازین روایت کہ حموئی اسانید عدیدہ برای آن ذکر کردہ واضح و ظاہرست کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بعد فرمودن حدیث انا مدینة العلم و علی بابہا برای مزید ہدایت و ارشاد و نہایت ایقاف و اعلام عباد انیہم فرمودہ است کہ فمن اراد بابہا فلیأت علیا یعنی ہر کہ ارادہ کند باب مدینۂ علم را پس بیاید نزد علی و این سیاق تام الاحقاق تاویل ضئیل اعور فاقد البصر و دیگر ارباب نصب و عدوان را بحد کمال فساد و بطلان میرساند و نشتر خونین در رگ جان این زرافۂ عظیمة الشنان میدواند زیراکہ درین سیاق منور الآفاق جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نام نامی جناب امیر المومنین علیہ السلام را بجوری مکرر ذکر فرمودہ اند کہ ہرگز برای اعدای آنجناب محل قیل و قال و مجال تغریر و ازلال و ران نمیباشد پس چگونہ میتوان گفت کہ در حدیث انا مدینة العلم و علی بابہا لفظ علی نام نامی جناب امیر المومنین علیہ السلام نیست بلکہ بمعنی مرتفع ست ہل ہذا الا تہمک فی الرقاعة و الغمارة و الاسترسال فی الصفاقة و الدعارة

چہاردہم آنکہ در بعض طرق این حدیث شریف وارد ست کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم این حدیث را بالخصوص بخطاب جناب امیر المومنین علیہ السلام ارشاد فرمودہ و کلام بلاغت انضمام خود را درین خطاب باصواب باین عنوان آوردہ انا مدینة العلم و انت بابہا یا علی کذب من زعم انہ یدخلہا من غیر بابہا و بعد ملاحظۂ

کسیکه ادنی بهره از عقل وفهم هم داشته باشد بنهایت اذعان ویقین تصدیق خواهد کرد که بلاریب مراد ازین حدیث شریف از لفظ علی اسم مبارک همان بزرگوار است که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم از اول خطاب بجانب ضرب دست او را بدست خود گرفته اهتمام تمام در اثبات امامت وافضلیت ووجوب طاعت او با فعال واقوال خود میفرمایند آنکه العیاذ بالله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم درین حدیث از لفظ علی معنای بلند خواسته است وخاتمهٔ کلام بلاغت نظام خود را که محل کمال اعتنا واحتفال واهتمام ست از ذکر جناب امیر المؤمنین علیه السلام یکسر فارغ ساخته حاشا وکلا این خیالی ست محال که اصلا در خاطر احدی از ارباب فهم وشعور خطور نمیتواند کرد بلکه بنظر حقیر امریست که بعد ملاحظهٔ این روایت کسی از صبیان ممیزین هم تجویز آن نخواهد کرد فضلا عن الرجال فضلا عن اصحاب الفضل والکمال **دوازدهم** آنکه بطلان این تاویل ضئیل از ملاحظهٔ بعض طرق دیگر این حدیث واضح وآشکار است سابقا دانستی که گنجی در کفایة الطالب آورده الباب الثامن والخمسون فی تخصیص علی علیه السلام بقوله انا مدینة العلم وعلی بابها اخبرنا العلامة قاضی القضاة صدر الشام ابو المفضل محمد بن قاضی القضاة شیخ المذاهب ابی المعالی محمد بن علی القرشی اخبرنا حجة العرب زید بن الحسن الکندی اخبرنا ابو منصور القزاز اخبرنا زین الحفاظ وشیخ اهل الحدیث علی الاطلاق احمد بن علی بن ثابت البغدادی اخبرنا عبد الله بن محمد بن عبد الله حدثنا محمد بن المظفر حدثنا ابو جعفر الحسین بن حفص الخثعمی حدثنا عباد بن یعقوب حدثنا یحیی بن بشیر الکندی عن اسمعیل بن ابراهیم الهمدانی عن ابی اسحق عن الحرث عن علی وعن عاصم بن ضمرة عن علی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله خلقنی وعلیا من شجرة انا اصلها وعلی فرعها والحسن والحسین ثمرها والشیعة ورقها فهل یخرج من الطیب الا الطیب انا مدینة العلم وعلی بابها من اراد المدینة فلیأت الباب قلت هکذا رواه الخطیب فی تاریخه وطرقه ازین روایت ظاهر است که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم اولا حدیث شجره ارشاد فرموده وباین حدیث شریف افاده نموده که آنجناب اصل شجره هستند وعلی علیه السلام فرع آن شجره میباشند وحسنین علیهما السلام ثمر آن شجره هستند وشیعه ورق آن شجره میباشند وازین شجرهٔ طیبه سوای اجزاء طیبه چیزی دیگر خارج نخواهد شد ومتصل همین کلام بلاغت انضمام که کاشف از کمال جلالت وعظمت خمسهٔ نجبا علیهم آلاف التحیة والثنا میباشد حدیث مدینة العلم را ارشاد فرموده پس چگونه میتوان گفت که درین حدیث العیاذ بالله مراد از لفظ علی اسم جناب امیر المؤمنین علیه السلام نیست بلکه لفظ علی بمعنی مرتفع وارد شده هل هذا الا مصادمة العیان واقتفاء آثار العمیان وامتطاء صهوة العدوان والتفوه بما لم ینزل الله به من

علی نا شعبة بن الحجاج عن ابی التیاح عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتانی جبرئیل
بدرنوک من الجنة فجلست علیه فلما صرت بین یدی ربی کلمنی وناجانی فما علمنی شیئا الا علمه علی فهو
باب مدینة علمی ثم دعاه النبی صلی الله علیه وسلم الیه فقال له یا علی سلمک سلمی وحربک حربی وانت العلم بینی
وبین امتی من بعدی ازین روایت واضح ولائح ست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ارشاد فرمود که جبرئیل
علیه السلام نزد من فرشی از جنت آورد پس من براو نشستم وهرگاه پیش پروردگار خود حاضر شدم او تعالی شانه
با من کلام کرد ومناجات فرمود پس هیچ چیزی بمن تعلیم نفرمود مگر اینکه علی آنرا دانست پس او باب مدینهٔ علم من
است وبعد ازین جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم جناب امیر المومنین علیه السلام را پیش خود طلب نمود
وبا آنجناب ارشاد فرمود که ای علی سلم تو سلم من ست وحرب تو حرب من ست وتو علم هستی درمیان من ودرمیان
امت من بعد از من وملاحظهٔ مضمون هدایت مشحون این خبر جلالت اثر چنانچه می بینی مزعوم مشوم اعور
انکر را باسفل سقر می رساند وبطلان تاویل ضئیل ورا از هر واضح وظاهر اوضح واظهر میگرداند زیرا که احدی
از ابله وصبیان هم نمی توان گفت که درین حدیث لفظ علی نام جناب امیر المومنین علیه السلام نیست فکذا
فی حدیث انا مدینة العلم کما هو ظاهر علی من له ادنی حظ من الحلم والحِلم شانه وهم آنکه علامه ابو محمد احمد بن
محمد بن علی العاصمی درزین الفتی کما مضی گفته اخبرنا محمد بن ابی ذکریا الثقة رحمه الله قال حدثنا ابو الحسن
علی بن احمد بن عبدان قال اخبرنا محمد بن عمر بن سلم الجعابی الحافظ ابو بکر قال حدثنی ابو محمد
القسم بن محمد بن جعفر بن محمد بن عبد الله بن محمد بن عمر بن علی قال حدثنی ابی عن ابیه
عن محمد بن عبد الله عن ابیه عبد الله بن محمد عن ابیه محمد عن ابیه عمر عن ابیه علی بن
ابی طالب رضی الله عنهم قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لعلی ان الله امرنی ان ادنیک ولا
اقصیک واعلمک لتعی وانزلت علی هذه الآیة وتعیها اذن واعیة فانت الاذن الواعیة لعلمی یا علی وانا
المدینة وانت الباب ولا یؤتی المدینة الا من بابها ازین روایت ظاهر ست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه
وآله وسلم با جناب امیر المومنین علیه السلام ارشاد فرمود که حق تعالی شانه مرا حکم فرموده است که قریب
گردانم ترا ودور نکنم وتعلیم تو بنمایم تا تو یاد داری وبر من این آیه نازل شده است وتعیها اذن واعیة
پس تو اذن واعیه علم من هستی ای علی ومن مدینه ام وتو باب هستی وایتان مدینه نمیشود مگر از باب آن
واین کلام هدایت نظام جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم که بخطاب جناب امیر المومنین علیه السلام

این روایت سراپا هدایت بحمد الله المتعال زبان معاندین سراپا جدال الکن ولال و کید ایشان در ضلال میشود و بسبب
کما وضوح حق صراح و صدق بواح جملهٔ اطفا المصباح فقد طلع الصباح بی ساخته بر زبان اهل عرفان می رود
حالا این روایت واضحة الدرایت که در ضمن وجه بست و هشتم از وجوه اثبات این حدیث سابقا نیز گذشته است دیگر باره
باید شنید و روائح طیبهٔ مسک مکررش برای تعطیر مشام جان بشامهٔ ایمان و ایقان باید شمید ابو الحسن علی بن عمر
بن محمد بن حسن بن شاذان بن ابراهیم بن اسحق السکری الحربی در کتاب الامالی علی ما نقل عنه گفته ثنا اسحق بن مروان ثنا
ابی ثنا عامر بن کثیر السراج عن ابی خالد عن سعد بن طریف عن الاصبغ بن نباتة عن علی بن ابی طالب قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وانت بابها یا علی کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها و از
ملاحظهٔ بعض طرق این حدیث واضح میشود که درین مخاطبهٔ جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم خطاب عالی نصاب
خود را باین الفاظ زینت ترتیب بخشیده است یا علی انا مدینة العلم وانت الباب کذب من زعم انه یصل الی المدینة
الا من قبل الباب و این الفاظ نیز مثل الفاظ سابقه فاتح باب حق و صواب و قاطع السن اهل تبار و تباب است که بعد آن هرگز
مجال ومزدن باقی نمیماند و جمله هفوات شان را که درین باب تفوه بآن نموده باشند هباء منثورا می گرداند سابقا شنیدی
که علامهٔ ابو الحسن علی بن محمد الطیب الجلابی المعروف بابن المغازلی در کتاب المناقب گفته اخبرنا ابو غالب محمد بن احمد
بن سهل النحوی رحمه الله تعالی فیما اذن لی فی روایته عنه ان ابا طاهر ابراهیم بن عمر بن یحیی حدثهم نا محمد بن
عبید الله بن محمد بن عبید الله بن المطلب نا احمد بن محمد بن عیسی سنة عشر و ثلثمائة نا محمد بن عبد الله
بن عمر بن مسلم اللاحقی الصفار بالبصرة سنة اربع واربعین ومأتین نا ابو الحسن علی بن موسی الرضا قال حدثنی
ابی عن ابیه جعفر بن محمد عن ابیه عن جده علی بن الحسین عن ابیه الحسین عن ابیه علی بن ابی طالب قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی انا مدینة العلم وانت الباب کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من قبل الباب
پانزدهم آنکه قطع نظر از الفاظ و طرق مذکوره که مُعیّنِ مرام و مُعَیِّنِ تام نامی جناب امیر المؤمنین علیه السلام ست از خطا
دیگر احادیث جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الانجاب نیز که در سلک شواهد و مؤیدات این حدیث منسلک میباشند
بمفاد الحدیث یفسر بعضه بعضا ظاهر و باهر میشود که درین حدیث بلا ریب و اشتباه مراد از لفظ علی نام نامی جناب
امیر المؤمنین علیه السلام ست و این لفظ انور درین حدیث اشهر بمعنی آخر مستعمل نشده سابقا دانستی که ابن المغازلی
در کتاب المناقب گفته قوله صلی الله علیه وسلم اتانی جبریل بدرنوک من درانیک الجنة اخبرنا ابو محمد الحسن
بن احمد بن موسی الکندجانی نا ابو الفتح هلال بن محمد الحفار نا اسمعیل بن علی بن رزین نا اخی دعبل بن

الحسین بن علی بن مسلمة رضی الله عنه من مسند زید بن علی رضی الله عنه حدثنا الفضل بن العباس حدثنا ابوعبدالله محمد بن سہل حدثنا محمد بن عبدالله البلدی حدثنی ابراهیم بن عبیدالله بن العلا حدثنی ابی عن زید بن علی رضی الله عنه عن ابیه عن جده عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه قال قال النبی صلی الله علیه وسلم یوم فتحت خیبر لولا ان یقول فیک طوائف من امتی ما قالت النصاری فی عیسی بن مریم لقلت الیوم فیک مقالا لا تمر علی ملأ من المسلمین الا اخذوا من تراب رجلیک وفضل طهورک یستشفون به ولکن حسبک ان تکون منی وانا منک ترثنی وارثک وانت منی بمنزلة هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی وانت تودی دینی وتقاتل عن سنتی وانت فی الآخرة اقرب الناس منی وانک غدا علی الحوض خلیفتی تذود عنه المنافقین وانت اول من یرد علی الحوض وانت اول داخل الجنة من امتی وان شیعتک علی منابر من نور رواء مرویین مبیضة وجوههم حولی اشفع لهم فیکونون غدا فی الجنة جیرانی وان عدوک ظماء مظمئون مسودة وجوههم مقمحون حربک حربی وسلمک سلمی وسرک سری وعلانیتک علانیتی وسریرة صدرک کسریرة صدری وانت باب علمی وان ولدک ولدی ولحمک لحمی ودمک دمی وان الحق معک والحق علی لسانک وفی قلبک وبین عینیک والایمان مخالط لحمک ودمک کما خالط لحمی ودمی وان الله عزوجل امرنی ان ابشرک انک وعترتک فی الجنة وان عدوک فی النار لا یرد الحوض علیّ مبغض لک ولا یغیب عنه محب لک قال علیّ فخررت له سبحانه وتعالی ساجدا وحمدته علی ما انعم به علیّ من الاسلام والقران وحببنی الی خاتم النبیین وسید المرسلین صلی الله علیه وآله ازین روایت ظاهر ست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم روز فتح خیبر بخطاب جناب امیرالمومنین علیه السلام ارشاد فرمود که اگر نبودی اینکه بگویند درحق تو گروهی چند از امت من آنچه نصاری درحق عیسی بن مریم گفتند هرآئینه می گفتم امروز درحق تو کلامی که نمی گذشتی بر جماعتی از مسلمین مگر آنکه میگرفتند از خاک پاهای تو و باقی مانده آب طهارت تو تاکه طلب شفا نمایند بآن ولیکن کافی ست ترا که تو از من بوده باشی و من از تو بوده باشم و تو وارث من باشی و من وارث تو باشم و تو از من بمنزلۀ هارون از موسی هستی مگر اینکه بعد از من هیچ نبی نخواهد بود و تو ادای دین من خواهی کرد و بر سنت من قتال خواهی نمود و تو در آخرت از جمیع مردم قریب تر هستی بسوی من و بتحقیق که تو فردا بر حوض خلیفۀ من خواهی بود و دفع میکنی از آن حوض منافقین را و تو اول کسی هستی که بر من وارد

واقع شده تایید صریح حدیث انا مدینة العلم و علی بابها مینماید زیرا که درین ارشاد باسداد حضرت خیر العباد علیه و آله آلاف السلام الی یوم المعاد بعد اثبات کمال علمیت جناب امیر المومنین علیه السلام بوجه اذن واعیه بودن بخطاب خود آنجناب افاده فرموده است که من مدینه ام و تو باب آن هستی و پر ظاهر ست که درین خطاب بلاغت نصاب یقینا و قطعا مراد از مدینه مدینهٔ علم می باشد و آنجناب باین کلام هدایت التیام خود را مدینهٔ علم و جناب امیر المومنین علیه السلام را باب مدینهٔ علم قرار داده است و بوجه مزید ظهور لفظ علم را درین کلام معجز نظام صراحة نیاورده و هرگاه بحمد الله ثابت شد که آنجناب درین حدیث شریف که صدور آن از ان جناب بلا شک و ارتیاب بخطاب جناب ابو تراب علیه سلام الملک الوهاب واقع شده بعد ذکر نزول آیهٔ وتعیها اذن واعیه و اثبات بودن جناب امیر المومنین علیه السلام اذن واعیه علم آنجناب خود را بلفظ و انا المدینة مدینهٔ علم و جناب امیر المومنین علیه السلام را بلفظ وانت الباب باب مدینهٔ علم ظاهر فرموده باشد پس چگونه میتوان گفت که در حدیث انا مدینة العلم و علی بابها العیاذ بالله لفظ علی نام جناب امیر المومنین علیه السلام نیست بلکه بمعنای وصفی آن واقع شده و مراد ازان مرتفع هست هفدهم آنکه سید علی بن شهاب الدین الهمدانی در کتاب المودة فی القربی گفته وعن ابی ذر رضی الله عنه قال قال رسول الله صلعم علی باب علمی ومبین لامتی ما ارسلت به من بعدی حبه ایمان و بغضه نفاق والنظر الیه رافة ومودة عبادة ازین روایت ظاهر است که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد فرموده که علی باب علم من ست و بیان کننده است برای امت من انچه فرستاده شده ام بآن بعد از من محبت او ایمان ست و بغض او نفاق ست و نظر بسوی او از راه مهربانی و دوستی عبادت ست و این روایت سراپا هدایت که بوجوه عدیده دلیل امامت جناب امیر المومنین علیه السلام ست دلالت قطعیه دارد بر آنکه آنجناب باب علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم بود و هرگاه ازین حدیث شریف ثابت شد که جناب امیر المومنین علیه السلام باب علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم ست پس بلا ریب متحقق گردید که در حدیث انا مدینة العلم و علی بابها مراد از لفظ علی نام نامی جناب امیر المومنین علیه السلام ست و هرگز معنای مرتفع دخلی دران ندارد و تاویل ضئیل اعور انکه محض مصادمهٔ حق واضح و بحت معاندهٔ صدق لائح میباشد هیجدهم آنکه اخطب خوارزم در کتاب المناقب کما دریت سابقا گفته حدثنا سید الحفاظ ابو منصور شهردار بن شیرویه بن شهردار الدیلمی فیما کتب الی من همدان حدثنا ابو الفتح عبدوس بن عبد الله بن عبدوس الهمدانی کتابة اخبرنا الشیخ ابی طاهر

کہ بمن میرسند از جانب او برادر من ست در دنیا و دوست من ہست در آخرت و ہمراہ من خواہد بود در مقام بلند و بعد ملاحظۂ این ارشاد صریح و نص صحیح جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم احدی از ارباب عقل تاویل ضئیل اعور انکر را وزنی نخواہد گذاشت و بادعای این معنی کہ در حدیث انا مدینۃ العلم و علی بابہا لفظ علی بمعنی بلند ست خاک در دیدۂ انصاف نخواہد انباشت **بستم** آنکہ علامہ محمد بن یوسف گنجی در کفایۃ الطالب کما سبق گفتہ الباب الرابع والاربعون فی تخصیص علی بالمتابعۃ عند الفتنۃ اخبرنا العلامۃ مفتی الشام ابو نصر محمد بن ھبۃ اللہ القاضی اخبرنا ابو القاسم الحافظ اخبرنا ابو القاسم السمرقندی اخبرنا ابو القسم مسعدۃ اخبرنا عبد الرحمن بن عمر والفارسی اخبرنا ابو احمد بن عدی حدثنا علی بن سعید بن بشیر حدثنا عبد اللہ بن داھر الرازی حدثنا ابی عن الاعمش عن عبایۃ عن ابن عباس قال ستکون فتنۃ فمن ادرکہا منکم فعلیکم بخصلتین کتاب اللہ و علی بن ابی طالب فانی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وھو اخذ بید علی وھو یقول ھذا اول من امن بی و اول من یصافحنی وھو فاروق ھذہ الامۃ یفرق بین الحق والباطل وھو یعسوب المومنین والمال یعسوب الظالمین وھو الصدیق الاکبر وھو بابی الذی اوتی منہ وھو خلیفتی من بعدی ازین روایت سراسر ہدایت واضح ست کہ ابن عباس فرمود کہ قریب ست کہ فتنہ برپا شود پس ہر کہ از شما ادراک آن بکند پس لازم بگیرد دو چیز را یکی ازان کتاب خدا و دیگری علی بن ابی طالب علیہ السلام ست پس تحقیق کہ من شنیدم جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم را در حالیکہ آنجناب دست علی را گرفتہ بود و می گفت کہ این اول کسی ست کہ بمن ایمان آورد و اول کسی ست کہ بمن مصافحہ خواہد کرد و اوست فاروق این امت کہ فرق میکند درمیان حق و باطل و اوست حکمران مومنین و مال حکمران ظالمین ست و اوست صدیق اکبر و اوست دروازۂ من کہ مردم بمن میرسند از جانب او و اوست خلیفۂ من بعد از من و ہرگاہ ازین ارشاد ہدایت بنیاد چنانچہ می بینی بصراحت ثابت شد کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام دروازۂ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ست کہ مردم ازان دروازہ بسوی آنجناب میرسند پس بحمد اللہ تعالی بطلان تاویل ضئیل اعور در حدیث انا مدینۃ العلم و علی بابہا بمنتہای لمعان و انصاح رسید و بر ہر ذی شعور کالنور فی منتہی السفور منجلی گردید کہ یقینا و قطعا مراد دران خبر از لفظ علی نام نامی جناب امیر المومنین علیہ السلام ست و صرف آن بسوی معنی بلند ہرگز سمتی از جواز ندارد و اللہ یحق الحق بکلماتہ **بست و یکم** آنکہ سید علی بن شہاب الدین الہمدانی در کتاب السبعین علی مانقل عنہ آوردہ الحدیث الاربعون عنہ رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ والہ وسلم علی بن

ای عن عبد اللہ بن عباس ۱۲

حوض میشود و تو اول اهل جنت هستی از امت من و بتحقیق که شیعیان تو بر منبرهای نور خواهند بود در حالیکه سیراب و سیراب داشته شده
خواهند شد و رخهای شان سفید خواهد بود و ایشان گرد من خواهند بود و من شفاعت ایشان خواهم کرد پس فردا
در جنت همسایگان من میشوند و بدرستیکه دشمنان تو تشنه و تشنه داشته شده خواهند شد و رخهای شان سیاه خواهد بود
و دستهای شان پس پشت بسته خواهد شد و حرب تو حرب من ست و صلح تو صلح من ست و نهان تو نهان من ست
و آشکار تو آشکار من ست و پوشیدگی سینهٔ تو مثل پوشیدگی سینهٔ من ست و تو باب علم من هستی و بتحقیق که اولاد
تو اولاد من ست و گوشت تو گوشت من ست و خون تو خون من ست و بدرستیکه حق بر زبان تو و در قلب تو
و درمیان دو چشم تو میباشد و ایمان با گوشت و خون تو آمیخته است چنانچه با گوشت و خون من آمیخته است
و بدرستی که خداوند عالم مرا حکم فرموده است که بشارت دهم ترا که تو و عترت تو در جنت خواهند بود و دشمن تو
در آتش خواهد بود و وارد حوض نمی شود بر من هیچ دشمن تو و غائب نخواهد شد از ان حوض هیچ دوست تو انتهی
ملخص الحدیث و پر ظاهر ست که هرگاه جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله وسلم چنانچه درین خبر کرامت اثر
وارد شده جناب امیرالمومنین علیه السلام را باب علم خود قرار داده باشد و آنرا در ضمن دیگر فضائل جلیله و مناقب
اصیله بخطاب خود جناب امیرالمومنین علیه السلام ذکر فرموده باشد دیگر کدام سفیه خواهد بود که در حدیث انا
مدینة العلم و علی بابها مجال تاویل ضئیل اعور ببیند و بصرف لفظ علی از علمیت نبوی و صفیت برای خود اهل
درکات جحیم برگزیند نعوذ و بهم آنکه نیز اخطب خوارزم در کتاب المناقب گفته و انبانی ابو العلا هذا قال اخبرنا الحسن
بن احمد المقری قال اخبرنا احمد بن عبد الله الحافظ قال اخبرنا ابو الفرج احمد بن جعفر النسائی قال
حدثنا محمد بن جریر قال حدثنا عبد الله بن داهر بن یحیی الرازی قال حدثنی ابی داهر بن یحیی
المقری قال حدثنا الاعمش عن عبایة عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم هذا
علی بن ابی طالب لحمه من لحمی و دمه من دمی وهو منی بمنزلة هارون من موسی غیر انه لا نبی بعدی و
قال یا ام سلمة اشهدی واسمعی هذا علی امیر المومنین و سید المسلمین و عیبة علمی و بابی الذی اوتی منه
اخی فی الدنیا و خدنی فی الآخرة و معی فی السنام الاعلی ازین روایت ظاهر ست که جناب رسالتماب صلی الله علیه و
آله وسلم در حق جناب امیرالمومنین علیه السلام ارشاد نموده که این علی بن ابی طالب ست که گوشت او گوشت من و
خون او خون من ست و او از من بمنزلهٔ هارون ست از موسی جز اینکه هیچ نبی نیست بعد از من و بخطاب ام سلمه
فرمود که ای ام سلمه گواه باش و بشنو که این علی امیر مومنین و سید مسلمین ست و ظرف علم من ست و باب من ست

در باب حدیث مدینة العلم قابل ادنی التفات نخواهد دانست زیراکه بزرگواری که مرتبهٔ عظمای او بجدی رسیده باشد
که باب الله بود چگونه باب مدینهٔ علم نخواهد بود و بعد ثبوت این معنی کدام عاقلی ست که حدیث انا مدینة العلم
وعلی بابها را از مدح و فضل جناب امیرالمومنین علیه السلام صرف کرده باین تاویل ضئیل که اوهن من کل موهون
است جنوح و رکون خواهد نمود بیست وسوم آنکه جلال الدین سیوطی در رسالهٔ القول الجلی فی فضائل علی گفته
الحدیث التاسع والثلثون عن ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال علی بن ابی طالب باب
حطة من دخل منه کان مومنا ومن خرج منه کان کافرا اخرجه الدارقطنی فی الافراد ازین حدیث شریف
واضح ولائح ست که جناب امیرالمومنین علیه السلام بنص جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم باب حطه ست
وسابقا از افادهٔ علامهٔ سخاوی دانستی که این حدیث شریف مؤید حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها میباشد
وظاهرست که تائید حدیث باب حطه برای حدیث مدینة العلم متصور نمیتواند شد بدون اینکه در حدیث مدینة العلم
مراد از لفظ علی ذات قدسی صفات جناب امیرالمومنین علیه السلام بوده باشد پس چگونه عاقلی بعد ازین تاویل
ضئیل اعور را در باب مدینة العلم قابل ادنی احتفال واعتنا خواهد دانست وعلاوه بر افادهٔ سخاوی از کلام
علامهٔ عجیلی در ذخیرة المآل نیز ظاهر میشود که حدیث باب حطه مؤید حدیث انا مدینة العلم ست حیث قال ؎
ولیس منهاجی مر بوستة، الا وهی من جبل مقصوصه، فالاحجار المنبوذة لاانتصاب ولبن الاجر سریعة
الخراب بخلاف المنحوتة الصلاب وقد قالوا العلم مدینة مبنیة لبنة من الدرایة ولبنة من الروایة
فاطلب بمثل النشأ لبنة من السنة ولبنة من القران فی وسط مدینة علم وعلی لها باب فادخلوا الباب
سجدا یا اولی الالباب ازین عبارت ظاهرست که علامهٔ عجیلی در آخر کلام خود بعد ذکر بودن جناب امیرالمومنین
باب مدینهٔ علم حکم نموده که داخل شوید باب را در حالیکه ساجد بوده باشید ای صاحبان الباب و بر صاحبان
فهم ظاهرست که این کلام اشارهٔ لطیفه است بسوی قول خداوند عالم وادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة
نغفر لکم خطایاکم وسنزید المحسنین وبسوی حدیث علی بن ابی طالب باب حطة پس بحمد الله تعالی حسب
افادهٔ علامهٔ عجیلی بنهج لطیف ظاهر گردید که حدیث باب حطه مؤید حدیث مدینة العلم ست وذات قدسی سمات
جناب امیرالمومنین علیه السلام باب مدینة العلم نیز هست وباب حطه نیز می باشد وحدیث انا مدینة العلم و
علی بابها وحدیث علی بن ابی طالب باب حطة هر دو مظهر کمال فضل آنجناب ست وانچه اعور افجر در صدد
تاویل حدیث مدینة العلم افتاده انکار اشتمال آن بر نام نامی جناب امیرالمومنین علیه السلام آغاز نهاده باطل

ابی طالب باب الدین من دخل فیہ کان مؤمنا ومن خرج منہ کان کافرا رواہ صاحب الفردوس ازین حدیث ثابت ست کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ارشاد فرمود کہ علی بن ابی طالب دروازۂ دین ست ہر کہ داخل شود دران مومن خواہد بود وہر کہ خارج شود ازان کافر خواہد بود ودر نہایت انضاح ست کہ ہرگاہ بنص صریح جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جناب امیر المومنین علیہ السلام باب دین باشد ہرگز عاقلی قبول نخواہد کرد کہ در حدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا مراد جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ الاطیاب از لفظ علی صفت مشتقہ از علو می باشد و نام نامی جناب امیر المومنین علیہ السلام نیست بلکہ بیقین خواہد دانست کہ مراد جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از لفظ علی در قول خود وعلی بابہا نام گرامی جناب امیر المومنین علیہ السلام ست وآنجناب بلاشک وارتیاب باب دین را باب مدینۂ علم قرار دادہ وھذا من الظھور بحیث لا یخفی علی من لہ ادنی مسکۃ وشعور ولکن الاعور المتعامی المثبور لا یمیز لعمی قلبہ بین الظلمات والنور وعلاوہ برین از حدیث انا مدینۃ العلم بلاشبہہ ظاہرست کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مدینۂ علم دین بود چہ بہترین علوم علم دین ست وامیر المومنین علیہ السلام بنص آنجناب باب دین ست پس باب مدینۂ علم دین ہم خواہد بود وتاویل ضئیل اعور انکربی سود محض شدہ در تسفیہ وتجہیل وتبدیع وتضلیل وی خواہد افزود وبالجملہ فتاویل الاعور فی ھذا الحدیث الوارد فی باب الدین تاویل الجاحدین الحائدین وتحریف المعاندین الحاسدین والحمد للہ علی رد کید الکائدین المائدین **بست ودوم** آنکہ شیخ سلیمان بن ابراہیم بلخی قندوزی در کتاب ینابیع المودۃ آوردہ وعن یاسر الخادم عن علی الرضا عن ابیہ عن آبائہ عن رسول اللہ صلی اللہ والہ وسلم قال یا علی انت حجۃ اللہ وانت باب اللہ وانت الطریق الی اللہ وانت النبأ العظیم وانت الصراط المستقیم وانت المثل الاعلی وانت امام المسلمین وامیر المومنین وخیر الوصیین وسید الصدیقین یا علی انت الفاروق الاعظم وانت الصدیق الاکبر وان حزبک حزبی وحزبی حزب اللہ وان حزب اعدائک حزب الشیطان ازین حدیث شریف وخبر منیف واضح وآشکارست کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخطاب جناب امیر المومنین علیہ السلام ارشاد فرمود کہ یا علی تو حجت خدا ہستی وتو دروازۂ خدا ہستی وتو راہ ہستی بسوی خدا وتوئی نبأ عظیم وتوئی صراط مستقیم وتوئی مثل اعلی وتوئی امام مسلمین وامیر مومنین وبہترین وصیین وسردار صدیقین یا علی توئی فاروق اعظم وتوئی صدیق اکبر وبدرستی کہ گروہ تو گروہ من ست وگروہ من گروہ خداست وتحقیق کہ گروہ دشمنان تو گروہ شیطان ست انتہی محصل الخبر وبعد ملاحظۂ این خبر کہ نص صریح ست درینکہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب اللہ بود احدی از ارباب نصفت تاویل ضئیل اعور را

وهو بالسفسافۃ اشبہ لاسیما وفی روایۃ رواہا ابن عبد البر فی ستیعاب انا مدینۃ العلم وعلی بابہا فمن
اراد العلم فلیأتہ من بابہ اذ مع تحدیق النظر فی ہذہ الروایۃ لا یبقی تردد فی بطلان ذلک الرای فاستفدہ بہذا
و علامہ مناوی نیز این تاویل ضئیل وتحریف سخیف را از جملہ تمحلات فاسدہ وتکلفات کاسدہ ظاہر فرمودہ طریق
ازراو تحقیر آن باقدام تثبیت وتقریر بیہودہ چنانچہ در فیض القدیر در شرح حدیث انا دار الحکمۃ گفتہ ومن زعم
ان المراد بقولہ وعلی بابہا انہ مرتفع من العلو فقد تمحل لغرضہ الفاسد بما لا یجدیہ ولا یسمنہ ولا یغنیہ
و نیز مناوی در تیسیر گفتہ ومن زعم انہ من العلو وہو الارتفاع فقد تمحل لغرضہ الفاسد بما لا یجدیہ
ومحمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الیمانی مسلک توہین وابطال وتہجین واخمال این تاویل بہج وتسویل لجلج
کما ینبغی سپردہ بذکر وجوہ عدیدہ رد وافساد این تعلل بی بنیاد قصب السبق از دیگر علمای سنیہ درین باب بردہ
چنانچہ در روضہ ندیہ در ذیل اثبات حدیث مدینۃ العلم وبیان معانی آن گفتہ واما ما قیل فی قولہ صلعم
وعلی بابہا ان علیا ہنا صفۃ مشبہۃ بالفعل ای ومرتفع بابہا علی متناولہ وعال عن ایدی متعاطیہ
فکلام من جنس کلام الباطنیۃ لا یقبلہ الاسماع اما اولا فلانہ خلاف ما فہمہ الناس اجمعون من
الحدیث واما ثانیا فلانہ ینافی ما ثبت من کونہ صلعم بعثت با لحنیفۃ السمحۃ السہلۃ فان علومہ بالحنیفیة
صلعم علوم واضحۃ الالفاظ ظاہرۃ الدلالات فہمہا اہل الحضر والبوادی واما ثالثا فلانہ لا طائل تحت
الاخبار بان باب علومہ صلعم عال مرتفع لا انتفاء للعلو وتوعیر مسلکہ وسد بابہ وقد علم انہ
صلعم ما شدد فی ذلک ولا کان من ہدیہ صلعم توعیر مسالک العلم سیما العلوم النبویہ وکیف
یوعر مسالک علوم الشریعۃ وقد بعث مبینا للناس ما نزل الیہم وبالجملۃ لولا شیء لبصائر والعصبیۃ
التی تکنہا انفسہا ائمۃ لما کان مثل ہذا الکلام یکتب ولا یفتقر الی الجواب واز مطالعہ این تحقیقات علمای کبار و
افادات علمای احبار سنیہ کہ در رد این تاویل سراسر خسار رہروی کار آوردہ اند وانہ ملاحظہ کلمات تعبیر آمیز
وجملات تشویر انگیز کہ بایراد آن در مطاوی کلام حظ کافی از تخجیل قائل این تاویل بردہ اند انچہ از مطاعن
ومعائب ومخازی ومثالب در حق اعور افجر عائد می گردد اگرچہ برای ناظر بصیر واضح ومستنیر ست لیکن
بغرض مزید تبصیر وتذکیر بتلخیص وتحریر آن نیز می پردازم اول آنکہ از قول علامہ عاصمی وتکلموا فی تاویل
ہذا الحدیث فذہبت الخوارج ومن قال بقولہم الی ان اراد بقولہ وعلی بابہا انہ رفیع الباب من العلو الخ
ظاہر ست کہ ادعای این معنی کہ علی درین حدیث وصف مشتق از علو ست ونام جناب امیر المومنین علیہ السلام

واضح التباب و در فساد و بطلان اظهر من السراب ست و علامۂ عجیلی اگرچه درین کلام ایماء لطیف بسوی حدیث باب حطه نموده لیکن در جای دیگر بتصریح تمام آنرا ذکر فرموده حیث قال ے وذالک باب حطة من یلج + فمومن وکافر من یخرج + اخرج الدارقطنی ان النبی صلی الله علیه واله وسلم قال علی باب حطة من دخل منه کان مومنا ومن خرج منه کان کافرا بست و چهارم آنکه احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی در مسند خود گفته ثنا یحیی بن ادم وابن ابی بکیر قالا ثنا اسرائیل عن ابی اسحق عن حبشی بن جنادة قال یحیی بن ادم السلولی وکان قد شهد یوم حجة الوداع قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم علی منی وانا منه ولا یودی عنی الا انا او علی ازین حدیث شریف که بطرق متکاثره و روایات متوافره او سابقا بتفصیل شنیدی واضح و ظاهرست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم بتصریح تمام ارشاد فرموده که علی از من ست و من از علی هستم و ادا نمی کند از جانب من مگر خود من یا علی و از کلام علامۂ سخاوی که در مقاصد حسنه آورده و در ما سبق مسطور گردیده است واضح ولائح میشود که این حدیث مؤید حدیث مدینة العلم می باشد و مؤید بودن این حدیث برای حدیث مدینة العلم از کلام زرکشی در کتاب لآلی منثوره فی الاحادیث المشهوره نیز واضح و لائح ست و بر ظاهرست که تایید این حدیث برای حدیث مدینة العلم بدون اینکه در حدیث مدینة العلم نام نامی جناب امیر المومنین علیه السلام مذکور باشد نمی تواند شد پس ازینجا واضح گردید که اعور و من حذا حذوه در تاویل باطل خود تعامی صریح و تناکر فضیح را مرتکب می شوند و هرگز راه تامل و تدبر اصلا الفاظ حدیث و مؤیدات آن نمی روند بست و پنجم آنکه رکاکت و بطلان و سخافت و هوان این تاویل علیل و تسویل ضئیل بحدی رسیده که بسیاری از علمای اهل سنت خود در پی رد و ابطال آن فتاده و داد توهین و تهجین و تلفیه و تندید آن داده اند سابقا شنیدی که علامۂ عاصمی در زین الفتی بعد نقل این تاویل سراسر تسویل از خوارج و اتباع شان انجذام و فساد و انخرام و انهداد آن بعبارت موجزۂ بلیغه ظاهر و باهر نموده کمال اضمحلال و بوار و تباب و تبار آن کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار فرموده حیث قال وانما الادوا بذلک الوقیعة فی المرتضی رضوان الله علیه والحط عن رتبته وهیهات لا یخفی علی البصیر النهار و ابن حجر مکی با آنهمه تشدد و تعصب و تحجر و تصلب که اکابر اهل نحله او نیز اعتراف بآن دارند این تاویل باطل و تسویل عاطل را شبیه بسفسات دانسته و آنرا رای باطل گفته و کسیکه باین تاویل ضئیل احتجاج بر اهل تشیع نماید او را از زمرۂ اهل تحقیق خارج و در جرگۂ مخلطین مایج وانموده چنانچه در منح مکیه شرح قصیده همزیه در شرح شعر ے لو یزده کشف الغطاء یقینا + بل هو الشمس ما علیه غطاء + بذکر این حدیث شریف گفته واحتج بعض من لا تحقیق عنده علی الشیعة بان علیا اسم فاعل من العلو ای عال بابها فلا ینال لکل احد

لا یجدیه ولا یسمنه ولا یغنیه واضح ست که هرکه گمان کند که مراد از قول آنجناب دعلی بابها این ست که آن باب
مرتفع ست پس بتحقیق که او تمحل کرده برای غرض فاسد خود بچیزی که نافع او نیست واو را فربه وبی نیاز نمی سازد
وظاهرست که اعور انکر زاعم همین زعم باطل ست پس متمحل بودن او بلا ریب والتسام او باین وصمت وعیب
ثابت خواهد بود والله الموفق لادغام کل معاند بجحود هشتم آنکه ازین قول مناوی این هم ثابت ست که هرکه
چنین زعم باطل داشته باشد او صاحب غرض فاسد ست وبر ظاهرست که اعور این زعم باطل بلا شبهه دارد
پس بودن او صاحب غرض فاسد وغرض کاسد محل اشتباه محققین نباهه نخواهد بود نهم آنکه ازین کلام مناوی
ظاهرست که زاعم این تاویل باطل را تمحل وفائده نمی رساند واو را فربه وبی نیاز نمی گرداند وچون اعور فجر
متفوه باین تاویل ضئیل گردیده واو را خیلی نافع بحال خود دیده چه احتجاج روافض بر بنای آن باطل انگاشته
بانگ بی هنگام دعلی هذا یبطل الاحتجاج به للرافضة برداشته پس قلت عقل وسب افاده مناوی ظاهر وباهر
گردید ومتحقق شد که باوصفیکه این تاویل ضئیل بهر منکرین فضل قسیم الجنة والنار مصداق ولیس لهم طعام
الا من ضریع لا یسمن ولا یغنی من جوع میباشد لیکن اعور انکر آنرا از کمال جهل ونادانی بحال خود نافع
می انگارد ودست از تمسک وتشبث بآن بر نمیدارد دهم آنکه از کلام علامه یمانی واضح ست که این تاویل
باطل از جنس کلام باطنیه است وسخافت ورکاکت اقوال باطنیه ونهایت بطلان وفساد بلکه مشتمل بودن
آن بر زیغ والحاد بر ناظر کتب مذاهب واسفار مقالات مخفی ومحتجب نیست وچون اعور انکر بهمین تاویل
باطل متمسک گردیده پس ثابت شد که کلام او درین باب از جنس کلام باطنیه اقشاب ست واو بذکر این
کلام نافرجام مشابهت ومضاهات با باطنیه لئام وملاحدهٔ طغام اکتساب نموده بجمع خروج وحروریت
با الحاد وباطنیت درین کلام استیجاب زجر وملام افزوده یازدهم آنکه از افادهٔ علامهٔ یمانی واضح ست که
که این تاویل باطل کلامی ست که اسماع آنرا قبول نمی کند فظهر ان الاعور المتفوه بهذا الکلام الذی تنفر عنه
الاسماع وتمجه الطباع قد اصابته افة فی سمعه کما اصابت فی عینه فلو یمیز بین زین الکلام وشینه ولم یبق
له سمع ولا بصر حتی یکف لسانه عن هذا الهزل والهذر وانه هو واتباعه فی هذا الباب لمدة تعوروا ون
معذولون وانهم عن السمع لمعزولون دوازدهم آنکه از افادهٔ علامهٔ یمانی ظاهرست که این تاویل باطل
خلاف فهم جمیع مردم ست پس ظاهر شد که اعور بذکر این تاویل مخالفت جمیع مردم نموده خود را از جملهٔ ناس
خارج گردانیده در زمرهٔ اشباه ناس گنجانیده وقد سبق التنبیه علی هذا ایضا فیما مضی سیزدهم آنکه افادهٔ

نیست مذهب خوارج وقائلین بقول ایشان میباشد پس بحمد الله تعالی ظاهر گردید که اعور افجر از جملهٔ خوارج وقائلین بقول ایشان میباشد و بذکر این تاویل باطل وتسویل عاطل خاک مذلت وخسار بر سر خود می پاشد و هذا مما قد سبق التنبیه علیه دوم آنکه از قول عاصمی وانما ارادوا بذلک الوقیعة فی المرتضی رضوان الله علیه والحط عن رتبته واضح است که مقصود خوارج واتباع ایشان ازین تاویل باطل اینست که بی ادبی درحق آنجناب نمایند وحط رتبه آنحضرت بعمل آرند پس متحقق گردید که اعور افجر بذکر این تاویل باطل بی ادبی درحق جناب امیرالمومنین علیه السلام وحط رتبه آنحضرت بعمل آرند پس متحقق گردید که اعور افجر بذکر این تاویل باطل بی ادبی درحق جناب امیرالمومنین علیه السلام وحط مرتبه آن امام عالیمقام آغاز نهاده داد اتباع کلاب نار کما ینبغی داده و قد سبق التنبیه علی هذا ایضا سوم آنکه از قول عاصمی وهیهات لا یخفی علی البصراء النهار واضح وآشکارست که ذهاب خوارج بسوی این تاویل باطل از قبیل اخفای نهار از انظار اهل ابصار میباشد وچون اعور افجر باین تاویل باطل لب کشاده پس ظاهر گردید که این اعور بادی العوار با وصف عور خود اخفای نهار از انظار اهل ابصار میخواهد لیکن این مقصود نامحمود او از حیز امکان خیلی بعیدست چه وجود نهار بر ابصار در حیز اختفا و استتار نمیماند و هذا ایضا اسلفنا التنبیه علیه چهارم آنکه از قول ابن حجر واحتج بعضهم بانه لا تحقیق عنده علی الشیعة بان علی اسم فاعل من العلو [illegible] ظاهرست که نزد ابن حجر کسی که باین تاویل باطل احتجاج بر شیعه نموده است او از تحقیق بهره ندارد و پر ظاهرست که اعور بهمین تاویل باطل احتجاج بر شیعه نموده و بزعم باطل خود از ابطل احتجاجات اهل حق وانسته پس حرمان اعور انکر فی النهیق از فضیلت تحقیق حسب افادهٔ ابن حجر افیق ثابت خواهد بود علی التحقیق والله ولی التوفیق پنجم آنکه از قول ابن حجر وهو بالسفساف اشبه ظاهرست که این تاویل باطل اشبه بسفساف می باشد وچون اعور عساف باین تاویل واضح الاعتساف لب کشوده پس اتصاف او بسفساف وجزاف نزد اهل انصاف ثابت خواهد بود بلا خلاف والله ولی الانتصار والانتصاف ششم آنکه از قول ابن حجر اذ مع تحدیق النظر فی هذه الروایة لا یبقی تردد فی بطلان ذلک الرای واضح ست که این تاویل ضئیل رای باطل ست و با تحدیق نظر در روایت استیعاب تردد در بطلان آن باقی نمی ماند و ازینجا متحقق گردید که اعور بذکر این رای باطل خود را از حلیهٔ اصابت عاطل گردانیده وبسبب عدم تحدیق نظر در روایت استیعاب اعور بودن خود کما ینبغی بمعرض اثبات رسانیده وانّی کان للاعور ان یطالع کتاب الاستیعاب فضلا عن ان یمعن النظر فی الفاظ هذا الحدیث الماثورة فی کتب القوم بالاستیعاب هفتم آنکه از قول مناوی ومن زعم ان المراد بقوله وعلی بابها انه مرتفع من العلو فقد تمحل لغرضه الفاسد بما

بعداوست از درک حقائق و موضح نهایت مجانبت اوست از نیل دقائق چنانچه در مقاصد حسنه بعد تحقیق حدیث مدینة العلم گفته ولیس فی هذا کله ما یقدح فی اجماع اهل السنة من الصحابة والتابعین فمن بعدهم علی ان افضل الصحابة بعد النبی صلی الله علیه وسلم علی الاطلاق ابوبکر ثم عمر رضی الله عنهما وقد قال[۱] ابن عمر رضی الله عنهما کنا نقول ورسول الله صلی الله علیه وسلم حی افضل هذه الامة بعد نبیها ابوبکر وعمر وعثمان فیسمع ذلک رسول الله صلی الله علیه وسلم فلا ینکره بل ثبت[۲] عن علی نفسه انه قال خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر ثم عمر ثم رجل آخر فقال له ابنه محمد بن الحنفیة ثم انت یا ابت فکان یقول ما ابوک الا رجل من المسلمین رضی الله عنهم وعن سائر الصحابة اجمعین واین کلام رکاکت انضمام موهون و مطعون ست بچند وجه **اول** آنکه ادعای اجماع صحابه و تابعین و من بعدهم بر افضلیت ابوبکر کذب بحت و زور محض ست و بحمد الله بطلان آن بوجوه عدیده و براهین سدیده در مجلد حدیث طیر در رد کلام تفتازانی مبین و مبرهن شده و بعد آن مجال احدی نیست که لب باین دعوی باطله کشاید و عصبیت و عناد خود را واضح و آشکار نماید **دوم** آنکه دعوی اجماع صحابه و تابعین و من بعدهم بر افضلیت عمر بعد ابوبکر هم فاسد و باطل ست و بعون الله تعالی دلائل قاطعه و براهین ساطعه فساد و کساد آن نیز از ملاحظهٔ مجلد مذکور و غیر آن واضح و لائح ست پس زبان خود را بمثل این هفوهٔ باطله آلودن ابواب لوم و ملام ارباب احلام برروی خود گشودن ست **سوم** آنکه اگر بالفرض والتقدیر اجماع صحابه و تابعین و من بعدهم بر افضلیت شیخین منعقد هم شده باشد چون حدیث مدینة العلم و دیگر ادلهٔ واضحهٔ لاتحصی برای ابطال و افساد آن موجود ست چگونه آنرا صحیح توان دانست زیرا که هیچ عاقلی اجماعی را که بر مخالفت نص واقع شده باشد لائق ادنی التفات و قابل اقل احتفال نخواهد دید پس اجماعی که برخلاف نصوص کثیره و احادیث وفیره جناب سرور کائنات علیه و آله آلاف

[۱] لا یخفی علی المتتبع ان السخاوی الخبیر ان حدیث ابن عمر ... فی هذا المقام ... زیادات علی ما ذکره البخاری ... [illegible]

علامهٔ یمانی ثابت ست که این تاویل باطل منافات دارد بمبعوث شدن جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بحنیفیه سمحه سهله پس محقق شد که اعور فاقد البصر در ذکر این تاویل فاسد چنان کورانه راه رفته که از منافات آن باموری ثابتهٔ قطعیه که هر ذی شعور ازان باخبرست خبری نگرفته و باین تاویل باطل امری را که موجب افضلیت سرور کائنات و محل افتخار متبعین آن خیر البریات ست نفی نموده فبعده الله من عنود قد ضرب علی قلبه بالاسداد وسحقاً له من کنود بتّ علی اضرابه فی الوغر والالداد چهاردهم آنکه از افادهٔ علامهٔ یمانی ظاهرست که این تاویل ضئیل هیچ فائده ندارد جز دور گردانیدن علم و دشوار نمودن راه آن و بند کردن دروازهٔ آن حالانکه معلوم است که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم گاهی شدت درین باب نفرموده و از سیرت آن جناب دشوار گردانیدن طرق علم نیست خاصةً علوم نبویه و چگونه آنجناب طرق علم شریعت دشوار گرداند حالانکه مبعوث شده است آن جناب بیان کننده برای مردم آنچه نازل شده بسوی ایشان و ازینجا ظاهر گردید که اعور رانکه دست تمسک باین تاویل ضئیل زده است چنان سرمست بادهٔ رقاعت و صفاقت میباشد که اصلا التفاتی بتطرق چنین نقص عظیم بساحت علیای جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم نمی نماید و بی تامل و تدبر در مودای این تاویل ضئیل زبان بشناعت ترجمان خود را بآن می آلاید فالویل له کل الویل کیف خاض من الضلال مثل هذا السیل ودی بجه من عباب العمی داماً اظلم من اللیل ومع ذلک خاب مسعاه حیث رام ما لا یستطاع بالدلک والنیل پانزدهم آنکه از افادهٔ علامهٔ یمانی واضح ست که اگر کوری بصائر و عصبیتی که آنرا پوشیده میکنند ضمائر نمی بود هر آینه مثل این کلام یعنی کلامی که مشتمل برین تاویل ضئیل ست نوشته نمی شد و محتاج بجواب نمی گردید و پر ظاهرست که اعور رانکه باین تاویل ضئیل مائل و بکلامی که مشتمل بر آن ست متفوه و قائل شده پس ثابت گردید که او بوجه عمای بصائر و عصبیت مکنونه ضمائر بکلامی تفوه نموده که از غایت فساد و بطلان و سقوط و هوان محتاج بجواب نیست و خود او درین باب لائق کلام و خطاب اصحاب الباب نیست ولیکن ارباب ابصار ناچار بوجه اضطرار رو بسوی ابدای عوار کلام بَیِّنُ الاِعْوِرَار او می آرند و طریق اظهار عوار این اعور فاضح العار بامعان انظار می سپارند والحمد لله المبین للسرائر علی ظهور ابتلاء الاعور بادهی العوائر وتبین اتصافه بعمی الابصار والبصائر ووضوح ابطانه للعصبیة التی تکنها الضمائر والله العاصم عن التردی فی مهاوی الجوائر وهو الواقی العاصم عن اقتراف الصغائر والکبائر و سخاوی که از جملهٔ معاریف محدثین و مشاهیر منقدین سنیه است بعد اثبات حدیث مدینة العلم کلامی عجیب و تقریری غریب نموده که کاشف کمال

تابعه عبد الله بن صالح عن عبد العزیز اما طریق اول پس دران عبد العزیز بن عبد الله الاویسی واقع شده و او نزد ابو داؤد ضعیف ست ابن حجر عسقلانی در تهذیب بترجمهٔ او گفته و فی سوالات ابی عبید الآجری عن ابی داود قال عبد العزیز الاویسی ضعیف و نیز دران سلیمان بن بلال واقع ست و او حسب تصریح ابن معین نزد اهل مدینه بسبب تحصیل بازار بودن پست قدر بود و نیز عثمان بن ابی شیبه با وصف نفی باس از حدیث او را معتمد ندانسته چنانچه ابن حجر در تهذیب بترجمهٔ او گفته و قال ابن الجنید عن ابن معین انما وضعه عند اهل المدینة انه کان علی السوق و کان اروی الناس عن یحیی بن سعید و نیز در تهذیب بترجمهٔ او مذکور است قال ابن شاهین فی کتاب الثقات قال عثمان بن ابی شیبة لا باس به ولیس ممن یعتمد علی حدیثه و نیز درین طریق نافع واقع ست و او هم مقدوح ست چنانچه ابن عبد البر قرطبی در کتاب جامع بیان العلم گفته و قد روی عن ابی حنیفة انه قیل له مالک لا تروی عن عطا قال لانی رأیته یفتی بالمتعة و قیل له مالک لا تروی عن نافع قال رأیته یفتی باتیان النساء فی اعجازهن فترکته و فخر الدین رازی در مفاتیح الغیب در تفسیر آیهٔ نساءکم حرث لکم گفته المسئلة الثالثة ذهب اکثر العلماء الی ان المراد من الایة ان الرجل مخیر بین ان یاتیها من قبلها فی قبلها و بین ان یاتیها من دبرها فی قبلها فقوله انی شئتم محمول علی ذلک ونقل نافع عن ابن عمر انه کان یقول المراد من الایة تجویز اتیان النساء فی ادبارهن وسائر الناس کذبوا نافعا فی هذه الروایة ازین عبارت ظاهرست که نافع از ابن عمر تجویز اتیان النساء فی ادبارهن روایت نموده و تمامی مردم نافع را درین روایت تکذیب کرده اند پس هرگاه حسب تصریح رازی تمامی مردم نافع را نسبت بکذب کرده باشند چگونه روایتش در باب تفضیل فلان و بهمان نافع خواهد بود و چرا اهل انصاف و اعیان او درین باب تکذیب نخواهند نمود و علاوه برین نافع بحدی در کذب و افترا جسارت داشت که از مدیون بودن عمر انکار میکرد حالانکه مدیون بودن او چنان امر محقق و ثابت ست که تا بحال اهل سنت مجال انکار آن ندارند پس کسی که چنین جسور و نکور بوده باشد اگر روایت تفضیل ابو بکر و عمر را بر فتراک ابن عمر بربندد محل تعجب نیست حالا حال دین عمر و انکار نافع از ان بتفصیل باید شنید در صحیح بخاری در حدیث مقتل عمر از عمر منقول ست که او گفت یا عبد الله بن عمر انظر ما علیّ من الدین فحسبوه فوجدوه ستة و ثمانین الفا او نحوه قال ان وفی له مال آل عمر فاده من اموالهم والا فسل فی بنی عدی بن کعب فان لم تف اموالهم فسل فی قریش ولا تعدهم الی غیرهم فادّ عنی هذا المال و ابن حجر عسقلانی در فتح البا

قدح عبد العزیز اویسی

قدح سلیمان بن بلال

قدح نافع مولی ابن عمر

الصلیات والتسویلات انعقاد یافتہ باشد کہ وہن و ہوان و فساد و بطلان آن اظہر من الشمس و ابین من الامس است چہارم آنکہ استدلال بحدیث ابن عمر کہ سخاوی درین کلام مرتکب آن شدہ از قبیل استشہاد ابن آوی بذنبہ میباشد سبحان اللہ ابن عمر را چہ قابلیت است کہ کلام او را کسی در تفضیل ابوبکر و عمر مقرون بصدق و صواب بداند و او را با آنہمہ دواعی کذب و زور درین باب صادق اللہجہ و مستند و معتمد گرداند و ما بحمد اللہ المنعام در کتاب استقصاء الافحام تحقیق تمام شطری از قبائح موحشہ و فضائح مدہشہ ابن عمر بمعرض بیان آوردہ ایم کہ بعد ملاحظۂ آن احدی از ارباب انصاف بکلام ابن عمر اعتنائی و بہفوۂ او احتفالی نخواہد نمود و ابداً بتصدیق و تسلیم آن لب نخواہد کشود واللہ العاصم عن زیغ کل مکابر عنود پنجم آنکہ علامۂ ابن عبد البر کہ جلالت و عظمتش در مجلد حدیث طیر حسب افادات اکابر این حضرات واضح و لائح شدہ در رد حدیث ابن عمر سعی جمیل فرمودہ مفاد آنرا خود خلاف اجماع و السنۃ چنانچہ در استیعاب گفتہ قال ابو عمر من قال بحدیث ابن عمر کنا نقول علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم نسکت یعنی فلا نفاضل وھو الذی انکر ابن معین وتکلم فیہ بکلام غلیظ لان القائل بذلک قد قال خلاف ما اجتمع علیہ اہل السنۃ من السلف والخلف من اہل الفقہ والآثار ان علیا کرم اللہ وجہہ افضل الناس بعد عثمان ھذا مما لم یختلفوا فیہ وانما اختلفوا فی تفضیل علی و عثمان واختلف السلف ایضا فی تفضیل علی رضی اللہ عنہ و ابی بکر رضی اللہ عنہ وفی اجماع الجمیع الذی وصفنا دلیل علی ان حدیث ابن عمر وہم و غلط وانہ لا یصح معناہ وان کان اسنادہ صحیحا ویلزم من قال بہ ان یقول بحدیث جابر وحدیث ابی سعید کنا نبیع امہات الاولاد علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہم لا یقولون بذلک فقد ناقضوا وباللہ التوفیق ششم آنکہ حدیث ابن عمر ہرگز سنداً صحیح نیست و ابن عبد البر اگرچہ اعتراف بصحت سند آن نمودہ لیکن اعتراف او سراسر خلاف انصاف بلکہ عین جور و اعتساف است بیانش آنکہ این حدیث را بخاری در صحیح خود بدو طریق آوردہ و سند ہر دو مقدوح و مجروح است بخاری در صحیح خود در مناقب ابوبکر گفتہ حدثنا عبد العزیز بن عبد اللہ ثنا سلیمان عن یحیی بن سعید عن نافع عن ابن عمر قال کنا نخیر بین الناس فی زمان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فنخیر ابا بکر ثم عمر بن الخطاب ثم عثمان بن عفان و نیز بخاری در صحیح خود در مناقب عثمان گفتہ حدثنا محمد بن حاتم بن بزیع ثنا شاذان ثنا عبد العزیز بن ابی سلمۃ الماجشون عن عبید اللہ عن نافع عن ابن عمر قال کنا فی زمن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نعدل بابی بکر احداً ثم عمر ثم عثمان ثم نترک اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نفاضل بینہم

السنۃ

زمن

نافعا مولى ابن عمر قال ومن اين يكون على عمر دين وقد باع رجل من ورثته ميراثه بمائة الف قلت قيل هذا لا ينفي ان يكون عند موته عليه دين فقد يكون الشخص كثير المال ولا يستلزم نفي الدين عنه اما طريق ثانی پس مدار آن نیز بر نافع ست و آنفا دانستی که نافع بقدح عظیم کذب وغیر آن مقدوح میباشد و نیز درین طریق عبید الله بن عمر العمری واقع شده و او چون از اولاد عمر ست در نقل این حدیث و امثال آن بلاریب متهم میباشد هفتم آنکه اگر بالفرض حدیث ابن عمر در باب تفضیل ابوبکر و عمر و عثمان اصلی داشته باشد پس بحسب اعتراف خودش مفید فائده بحال سخاوی و امثال او نیست زیرا که ابن عمر درین خبر بعد ذکر ثلثه بجواب سوال سائل افضلیت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام از قاطبهٔ اصحاب مصرح فرموده و بصراحت تمام افاده نموده که آن جناب از اهلبیت ست و با آن حضرت کسی قیاس کرده نمیشود و آنجناب با جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم و در درجهٔ آنجناب ست و این معنی را بآیهٔ قرآنی بمعرض اثبات رسانیده مزعوم مشوم افضلیت ثلثه از آنجناب هباء منثورا گردانیده چنانچه سید علی همدانی در کتاب المودة فی القربی گفته عن ابی وائل عن عبد الله بن عمر رضی الله عنه قال كنا اذا عددنا اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم قلنا ابوبکر وعمر وعثمان فقال رجل یا ابا عبد الرحمن فعلی قال علی من اهل البیت لا یقاس به احد مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی درجته ان الله یقول الذین امنوا واتبعتهم ذریتهم بایمان الحقنا بهم ذریتهم ففاطمة مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی درجته وعلی معهما و بعد این اعتراف صریح و اقرار صحیح ابن عمر احدی از ارباب انصاف جسارت نخواهد کرد که بقول او در باب افضلیت ابوبکر و عمر و عثمان تمسک نماید و باین استدلال سراسر اختلال خوش فهمی خود ظاهر فرماید زیرا که ازین خبر ظاهر و واضح گردید که ابن عمر اگرچه حسب زعم خود ثلثه را بر دیگر اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم ترجیح میداد لیکن هرگز جرأت نمی‌کند برین که ایشان را افضل از جناب امیر المومنین علیه السلام گرداند بلکه بسبب بودن آنجناب از اهلبیت احدی را قابل مقایسه با آنجناب نمی‌داند و آنجناب را داخل درجهٔ رفیعهٔ جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم دانسته حق حقیق را بذروهٔ عالیهٔ تحقیق میرساند و ازینجا بحمد الله تعالی ثابت و متحقق گردید که بخاری در روایت کلام ابن عمر راه تحریف و اسقاط پیش گرفته و بنقل قول او مسلک اخمال حق صریح و اظهار باطل فضیح رفته آنچه موافق مقصود نامحمود خود بود باضافهٔ بعض جملات فاسده و کلمات کاسده مروی ساخته و در ذیل حدیث کلام لصفت انضمام ابن عمر که کاشف حقیقت حال و قالع اساس ارباب مکر و اغفال بود بر انداخته و هذا وان کان من عظائم المکیدة والاحتیال لکن قد

در شرح این مقام گفته قوله یا عبد الله بن عمر انظر ما ذا علی من الدین فحسبوه فوجدوه ستة وثمانین الفا ونحوه
فی حدیث جابر ثم قال یا عبد الله اقسمت علیک بحق الله وحق عمر اذا مت قد فنتنی ان لا تغسل رأسک
حتی تبیع من رباع آل عمر بثمانین الفا فتضعها فی بیت مال المسلمین فسأله عبد الرحمن بن عوف فقال انفقتها
فی حجج حججتها وفی نوائب کانت تنوبنی وعرف بهذا جهة دین عمر قال ابن التین قد علم عمر انه لا یلزمه غرامة ذلک
الا انه اراد ان لا یتعجل من عمله شیء فی الدنیا ووقع فی اخبار المدینة لمحمد بن الحسن بن زبالة ان دین عمر کان
ستة وعشرین الفا وبه جزم عیاض والاول هو المعتمد قوله ان وفی له مال آل عمر کانه یرید نفسه ومثله یقع فی
کلامهم کثیرا ویحتمل ان یرید رهطه وقوله والا فسل فی بنی عدی بن کعب هم البطن الذی هو منهم وقریش قبیلته
وقوله لا تعدهم بسکون العین ای لا تتجاوزهم وقد انکر نافع مولی ابن عمر ان یکون علی عمر دین فروی عمر بن شبة
فی کتاب المدینة باسناد صحیح ان نافعا قال من این یکون علی عمر دین وقد باع رجل من ورثته میراثه بمائة الف
انتهی وهذا لا ینفی ان یکون عند موته علیه دین فقد یکون الشخص کثیر المال ولا یستلزم نفی الدین عنه
فلعل نافعا انکر ان یکون دینه لم یقض وآنچه ابن حجر در آخر کلام احتمال داده که شاید نافع انکار عدم قضای دین
نموده باشد نه اصل دین پس در نهایت بطلان ست چه اولا لفظ روایت من این یکون علی عمر دین صریح ست در
انکار بودن اصل دین بر عمر و درین کلام از قضای دین و عدم قضای آن اصلا ذکری نیست وثانیا امری که
نافع در مقام دلیل ذکر نموده اعنی وقد باع رجل من ورثته میراثه بمائة الف آنهم بنا بر مزعوم او دلیل انکار اصل
دین ست نه انکار عدم قضای دین پس تاویل ابن حجر یقینا در اصلاح کلام نافع نفعی نمی بخشد وبحمد الله آنچه
ابن حجر در صدر کلام خود گفته وقد انکر نافع مولی ابن عمر ان یکون علی عمر دین فروی عمر بن شبة الخ خود کاشف
است ازانکه نافع انکار از اصل دین عمر نموده نه انکار قضای آن وبعد این اعتراف صریح ابن حجر در اول کلام
آنچه در آخر کلام گفته دلیل کمال انحراف اوست از سمت انصاف بالجمله این حرکت مذبوحی ابن حجر که برای
نصرت نافع در آخر کار نموده بحال نافع غیر نافع ست وعار انکار امر ثابت را ازو غیر دافع وازهمین جاست
که علامه عینی انکار نافع از دین عمر نقل نموده ودلیل ورا باطل کرده وتاویلی برای کلام او نموده چنانچه
در عمدة القاری در شرح این مقام گفته قوله مال آل عمر لفظة آل مقحمة ای مال عمر ویحتمل ان یرید رهطه قوله
فی بنی عدی بفتح العین وکسر الدال المهملتین وهو الجد الاعلی لعمر رضی الله تعالی عنه ابو قبیلته وهم العدویون
قوله ولا تعدهم بسکون العین ای لا تتجاوزهم فان قلت روی عمر بن شبة فی کتاب المدینة باسناد صحیح ان

اثبات افضلیت مطلقهٔ جناب ابو الائمة الاقیال علیه وعلیهم آلاف السلام من الملک المتعال همپایهٔ سد ابواب
قیل وقال ست واز روایت نسائی آشکار ست که هرگاه کسی از ابن عمر پرسید که در باب عثمان وعلی چه می گوئی
ابن عمر همین حدیث تحدیث کرد وگفت سوال نه کنید از علی وقیاس نکنید کسی را بر آنجناب من بعد در مقام دلیل
این مطلب گفت که تمامی دروازه های ما بسته شد مگر دروازهٔ آنجناب ودر نهایت ظهور ست که این عنوان
اعنی نهی مقایسه احدی با آنجناب وبیان حدیث سد ابواب در اثبات افضلیت مطلقهٔ ابی الائمة الاطیاب
علیه وآله آلاف السلام من الملک الوهاب قاطع رقاب ارتیاب ومدمغ شوامس مفضلین اصحاب ست و
الله الموفق فی کل باب وهو المذلل للصعاب ومؤید کامل روایت نسائی روایت علامه ابو الحسن بن المغازلی
است که در کتاب المناقب از ابن عمر آورده حیث قال اخبرنا ابو الحسن احمد بن المظفر بن احمد العطار
الفقیه الشافعی انبا ابو محمد عبد الله بن محمد بن عثمان المدنی الملقب بابن السقا الحافظ ثنا علی بن
العباس البجلی بالکوفة ثنا حسین بن نصر بن مزاحم ثنا خالد بن عیسی العکلی ثنا حصین بن مخارق ثنا
جعفر بن محمد عن ابیه عن نافع مولی ابن عمر قال قلت لابن عمر من خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه و
اله قال ما انت وذاک لا ام لک ثم قال استغفر الله خیرهم بعده من کان یحل له ما کان یحل له ویحرم علیه ما کان
یحرم علیه قلت من هو قال علی سد ابواب المسجد وترک باب علی وقال له لک فی هذا المسجد ما لی وعلیک فیه
ما علی وانت وارثی ووصیی تقضی دینی وتنجز عداتی وتقتل علی سنتی کذب من زعم انه یبغضک ویحبنی
ازین روایت ظاهر ست که هرگاه نافع از ابن عمر سوال کرد که بهترین مردم بعد جناب رسالتمآب صلی الله علیه و
آله وسلم کیست اولا ابن عمر تفت شد وبر نافع قهر نمود وبکلمهٔ ما انت وذاک لا ام لک او را زجر کرد من بعد
منفعل گردید وکلمهٔ استغفر الله بر زبان ساخته بصراحت اعتراف نمود وگفت که بهترین مردم بعد جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وآله کسی ست که حلال بود برای وی آنچه حلال بود بر آنحضرت وحرام بود بر او آنچه حرام بود
بر آنحضرت نافع گفت که آن شخص کیست ابن عمر از راه انصاف بیان کرد که آن بزرگوار علی علیه السلام
میباشد که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم تمامی ابواب مسجد مسدود نمود وباب علی علیه السلام را
بحال خود گذاشت وبخطاب آنجناب ارشاد فرمود که جائز ست برای تو درین مسجد آنچه جائز ست برای من
وممنوع ست برای تو درین مسجد آنچه ممنوع ست برای من وتو وارث من هستی ووصی من هستی ادا می کنی
دین مرا ووفا می کنی وعده های مرا وشهید میشوی بر طریقهٔ من دروغ گفته است کسی که گمان کند که دشمن

نمودہ هذا المحتال المختال فی کتابه المغضی المفصح عن الخدع والاختتال وعلاوه بر روایت مودة القربی از تتبع دیگر روایات نیز واضح میشود که ابن عمر در مواقع مختلفه از اظهار افضل بودن جناب امیر المومنین علیه السلام دریغ نه فرموده واگر گاهی زعم تفضیل شیخین وثلثه بر اصحاب معرض اظهار آورده بعد آن بصراحت تمام افضلیت مطلقه ابو الائمة الاطیاب بفضائل خاصهٔ آنجناب ثابت نموده وبالخصوص بذکر حدیث سد ابواب سد ابواب شک وارتیاب کرده ونهی از مقایسه احد من الاصحاب با آنجناب طریق نطق بحرف حق وصواب سپرده عبد الحق رحمه الله دهلوی در لمعات شرح مشکوة در شرح حدیث ابن عمر متعلق بمفاضله گفته قوله لا نفاضل بینهم قالوا اراد الشیوخ وذوی الاسنان الذین اذا حزب النبی صلی الله علیه وسلم امر شاورهم وعلی رضی الله عنه کان فی زمنه صلی الله علیه وسلم حدیث السن ولا فافضلیته من ورائهم لا ینکرها احد وایضا التفاضل ثابت بین الصحابة بلا شبهة کاهل بدر واهل بیعة الرضوان وعلماء الصحابة واخرج احمد عن ابن عمر انه قال کنا فی زمن رسول الله صلی الله علیه وسلم نری خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابا بکر ثم عمر وقال واما علی بن ابی طالب فقد اوتی ثلث خصال لو کان لی واحدة منها کان خیرا من الدنیا وما فیها زوجه رسول الله صلی الله علیه وسلم بنته فکان له منه ولد وسد الابواب للناس الا بابه واعطاه الرایة یوم خیبر وروی النسائی انه سئل ابن عمر ما تقول فی عثمان وعلی فحدث بهذا الحدیث ثم قال لا تسألوا عن علی ولا تقیسوا احدا علیه سد ابوابنا کلها الا بابه. ازین عبارت از روایت احمد بن حنبل چنانچه می‌بینی بنهایت اتضاح ظاهر میشود که ابن عمر بعد اظهار زعم خود در باب افضلیت شیخین از دیگر اصحاب بعنوان بس متین اثبات افضلیت مطلقهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام نموده وگفته که ولیکن علی بن ابی طالب پس داده شده است سه خصلت را که اگر یکی از آن برای من میبود از دنیا وما فیها بهتر بود وآن این ست که تزویج کرد آنجناب را رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم با دختر خود پس حاصل شد برای آنجناب ازین تزویج اولاد وسد نمود ابواب جمیع مردم را مگر باب آنجناب را وداد آنجناب را رایت خود روز خیبر وپر ظاهر ست که این عنوان اثبات افضلیت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام که ابن عمر خود اختیار کرده حاسم مواد مراء وجدال ست وذکر ثلث خصال که هر واحد از آن بوجوه عدیده

فقد وثقه یحیی بن معین وغیره وهذه الاحادیث یقوی بعضها بعضا وکل طریق منها صالح للاحتجاج فضلا عن مجموعها ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث المسجد واوثق به ورجاله رجال الصحیح الا العلاء رسول الله صلی الله علیه وسلم قد سد ابوابنا فی [illegible] عنی فلا تسأل عنه احدا وانظر الی منزلته من اخبرنی عن علی وعثمان فذکر الحدیث وفیه واما [illegible] العلاء بن عرار قال فقلت لابن عمر اخرجه احمد واسناده حسن واخرج النسائی من الابواب الا بابه فی المسجد واعطاه الرایة یوم خیبر الله صلی الله علیه وسلم ابنته وولدت له وسد واحدة منهن احب الی من حمر النعم زوجه رسول اعطی علی بن ابی طالب ثلاث خصال لان یکون لی الله علیه وسلم خیر الناس ثم ابو بکر ثم عمر ولقد رسول الله صلی الله علیه وسلم [illegible] وعن ابن عمر قال کنا نقول فی زمن ابن حجر عسقلانی در ذکر احادیث [illegible] ۵ل

ابن عمر لفته وقد اعترف ابن عمر بتقدیم علی علی غیره کما تقدم فی حدیثه الذی اوردته فی الباب الذی قبله ۱۲ منه طاب ثراه

حضرات می باشد و عند التحقیق خاک مذلت و صغار بر سرهای شان می پاشد ولا یحیق المکر السیئ الا باهله و

از جملهٔ طرائف بدیعه این ست که با وصفی که حدیث ابن عمر را اسلاف اهل سنت مرة بعد اخری بعناوین مختلفه و آب و رنگ تازه روایت می کنند لیکن هنوز نزد ایشان محقق نشده که این حدیث متعلق بتفضیل ست یا اینکه متعلق بخلافت ست چنانچه ابن عبد البر در استیعاب بترجمهٔ عثمان گفته روی یحیی بن سعید وعبد الله بن عمر وعبد العزیز بن ابی سلمة عن نافع عن ابن عمر انه قال کنا نقول علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم نسکت فقیل هذا فی الفضل وقیل فی الخلافة و ابن الاثیر الجزری در اسد الغابه بترجمهٔ عثمان بعد روایت چند حدیث بسند خود از ترمذی گفته قال وحدثنا محمد بن عیسی حدثنا احمد بن ابراهیم الدورقی حدثنا العلاء بن عبد الرحمن العطار حدثنا الحارث بن عمیر عن عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر قال کنا نقول و رسول الله صلی الله علیه وسلم حی ابوبکر و عمر و عثمان فقیل فی التفضیل وقیل فی الخلافة و ابن حجر عسقلانی در فتح الباری گفته وقد جاء فی بعض الطرق فی حدیث ابن عمر تقیید الخیریة المذکورة والافضلیة بما یتعلق بالخلافة وذلك فیما اخرجه ابن عساکر عن عبد الله بن یسار عن سالم عن ابن عمر قال انکم لتعلمون انا کنا نقول علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابوبکر و عمر و عثمان یعنی فی الخلافة کذا فی اصل الحدیث ومن طریق عبید الله عن نافع عن ابن عمر کنا نقول فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم من یکون اولی الناس بهذا الامر فنقول ابوبکر ثم عمر و ازینجا بر ناظر بصیر بخوبی واضح و آشکار میگردد که این حدیث در اصل چقدر مشوش النظام و مختل القوام و ظاهر الاختلال و بادی الانحلال و مبدد السیاق و لائح الانخراق می باشد پس تعجب ست که چگونه سخاوی و امثال او این حدیث را در مسئلهٔ تفضیل دستاویز جحود می سازند و بلا محابا بالنغمه احتجاج باین خبر فاسد خداج می نوازند و از طرف طرائف این ست که انخزال قبیح و اختلال فضیح این خبر سراسر هذر بحدی ترقی یافته که بعضی از شراح نه آن را متعلق بافضلیت میدانند و نه ورود آن را در باب خلافت گمان می کنند بلکه بنا بر تحقیق ایشان معنی این حدیث آن ست که ما در عهد حیات آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم می گفتیم که ابوبکر و عمر و عثمان اشخاصی هستند که خدا از ایشان راضی شده شمس الدین محمد بن المظفر الخلخالی در مفاتیح شرح مصابیح بشرح این حدیث گفته قوله ابوبکر و عمر و عثمان مقول لقوله نقول و رسول الله حی جملة حالیة متعرضة ابوبکر و ما عطف علیه مبتدأ و خبره رضی الله عنهم و ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکوة بشرح این حدیث گفته عن

القائل بهما الوالعباس الحجبی وهو الراوی الاخیر من السند الذی یروی به ابن الاثیر جامع الترمذی عن الترمذی ۱۲

معترضة

میدارد تراو دوست میدارد مرا او در کمال ظهور ست که هرگاه ابن عمر بخطاب مولای خود نافع باین صراحت اعتراف بافضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام نموده باشد و در معرض دلیل واقعه سد ابواب ربابا ارشاد خاص جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم که هر هر جمله اش مثبت افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام ست بیان کرده باشد چگونه میتوان گفت که او ابوبکر و عمر را افضل از جناب امیر المومنین علیه السلام می دانست حاشا و کلا و ازین روایت که راوی آن از ابن عمر نافع ست این هم متضح گردید که نافع هم مثل ابن عمر در بیان این حدیث اعتراف بامر حق نموده پس آنچه بخاری ازو نقل کرده خلاف حق میباشد بلا ریب والله المحیط بعلم الشهادة والغیب و از عجائب آن ست که ملا علی قاری باوصف آن همه عصبیت خود در شرح حدیث ابن عمر فی الجملة انصاف را بکار برده و افاده نموده که این تفاضل که ابن عمر ذکرش کرده است مخصوص باصحاب بود و اهلبیت علیهم السلام اخص از اصحاب میباشند و حکم ایشان مغائر حکم اصحاب ست چنانچه در مرقاة شرح مشکوة گفته وعن ابن عمر قال کنا ای معشر الصحابة فی زمن النبی صلی الله علیه وسلم لا نعدل ای لا نساوی بابی بکر احدا ای من الصحابة بل نفضله علی غیره ثم عمر ثم عثمان ای ثم لا نعدل بهما احدا او ثم نفضلهما علی غیرهما ثم نترک اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم لا نفاضل ای لا نوقع المفاضلة بینهم و المعنی لا نفضل بعضهم علی بعض والمراد مفاضلة مثلهم والا فاهل بدر و احد و اهل بیعة الرضوان و سائر علماء الصحابة افضل ولعل هذا التفاضل بین الاصحاب واما اهل البیت فهم اخص منهم و حکمهم یغایرهم فلا یرد عدم ذکر علی والحسنین والعمین رضی الله عنهم اجمعین و این تقریر ملا علی قاری اگرچه مبنی بر احتمال است لیکن بعد ملاحظهٔ روایت کتاب المودة فی القربی و روایت احمد و روایت نسائی و روایت ابن المغازلی که آنفا مذکور شده حقیقت حال بخوبی منکشف می گردد و بلا ریب متحقق میشود که این مفاضله بر فرض وقوع هرگز تعلقی باهل بیت علیهم السلام ندارد و حسب اعتراف صریح ابن عمر اهلبیت علیهم السلام عموما و جناب امیر المومنین علیه السلام خصوصا در فضل و جلالت و رفعت و نبالت از جملهٔ اصحاب بالاتر می باشند بالجمله کسانیکه مثل سخاوی حدیث ابن عمر را در معرض اثبات تفضیل شیخین بر جناب امیر المومنین علیه السلام می آورند از حقیقت حال غافل و از جلیهٔ امر ذاهل می باشند و میخواهند که تنطع و تشدق و تحبس و تفیهق خود امری را ثابت نمایند که اصلا بوهم و خیال خود ابن عمر نرسیده و هرگز آن بیچاره در گرد آن نگردیده و این همه ناشی از قلت اطلاع و قصر باع و مزید ناصبیت و انحراف و عظیم جور و اعتساف خود این

واقع شده که عاقل لبیب را بجاره موجه حیرت می اندازد و کار این زرافه سراسر خسار را بایدی منحوسه خود شان تمام میسازد تفصیل این اجمال آنکه این حضرات از غایت بی اندامی در باب اظهار افضلیت شیخین از زبان جناب امیر المومنین علیه السلام اخبار متعدده و آثار متبدده وضع نموده اند چنانچه یکی ازان ست انچه بخاری در صحیح سقیم خود باین الفاظ آورده حدثنا محمد بن کثیر انا سفیان ثنا جامع بن ابی راشد ثنا ابو یعلی عن محمد بن الحنفیة قال قلت لابی ای الناس خیر بعد النبی صلی الله علیه وسلم قال ابو بکر قال قلت ثم من قال عمر وخشیت ان یقول عثمان قلت ثم انت قال ما انا الا رجل من المسلمین و هر که ادنی بهره از عقل داشته باشد خواهد دانست که این افترا راکذابین انذال باین غرض وضع نموده اند که بر مغترین جهال ظاهر شود که افضلیت ابو بکر و عمر و عثمان بترتیب معهود در عهد جناب امیر المومنین علیه السلام بحدی ثابت و متحقق بود که خود آنحضرت عیاذا بالله اعتراف بآن فرموده و بخطاب فرزند ارجمند خود حضرت محمد بن الحنفیه مسارعت بسوی اظهار آن نموده و محمد بن الحنفیه با وصفیکه این مسارعت راخوش نداشته بهمین سبب آنحضرت را نگذاشته که اعتراف صریح بافضلیت عثمان از خود نماید لیکن چار و ناچار روایت این قصه کرده حالانکه این افترا پیش رفتنی نیست زیراکه آیات قرآن مجید و فرقان حمید و احادیث سرور کائنات علیه و آله آلاف الصلوات و آثار خود جناب امیر المومنین علیه السلام و اقوال اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم که دلالت قطعیه بر افضلیت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام بعد جناب ختمی مرتبت صلوات الله علیه و آله دارند بحدی ست که در حد حصر و ضبط در آید و شطری ازان در مجلدات سابقه و لاحقه مبین و مبرهن گردیده و نیز مطاعن قبیحه و مثالب فضیحه شیخین و ثلثه در کثرت و توافر بمرتبه ایست که در شمار آید و بسیاری ازان در کتب اهل حق مثل تشیید المطاعن و الدعلام اجله الله دار السلام و غیر آن مذکور و مسطور ست و بعد این همه موانع و قواطع چگونه ممکن ست که عیاذا بالله جناب امیر المومنین علیه السلام ابو بکر و عمر را بر خود تفضیل داده باشد هل هذا الا تهجم فاسد و تهجس کاسد لایطوربه الا الاعن المجاسد و از ابین دلائل فساد و بطلان و اظهر براهین سخف و هوان این خبر موضوع و افک مصنوع آنست که بلا ریب و شک جناب امیر المومنین علیه السلام ابو بکر و عمر را در باب منع میراث جناب سیده سلام الله علیها کاذب و آثم و غادر و خائن میدانستند و اظهار آن هم میفرمودند کما اعترف به عمر بن الخطاب بنفسه پس چگونه میتوان گفت که معاذ الله جناب امیر المومنین علیه السلام شخصین کاذبین آثمین غادرین خائنین را بر خود تفضیل بخشیده و ایشان را خیر الناس بعد النبی صلی الله

ابن عمر رضی الله عنهما قال کنا نقول و رسول الله صلی الله علیه وسلم حی جملة حالیة معترضة بین القول ومقوله ابو بکر وعمر وعثمان ای علی هذا الترتیب عند ذکرهم وبیان امرهم رضی الله عنهم وقال شارح ابو بکر وما عطف علیه مبتدأ خبره رضی الله عنهم والجملة مقول لقول ورسول الله حی جملة معترضة ای کنا نذکر هؤلاء الثلاثة بان الله تعالی رضی عنهم وشیخ عبد الحق دهلوی در لمعات شرح مشکوة بشرح این حدیث گفته قوله ابو بکر وعمر وعثمان رضی الله عنهم ای کنا نذکر هؤلاء الثلاثة بان الله تعالی رضی عنهم ویحتمل ان یکون رضی الله عنهم دعاء من الرواة کما هو المتعارف عند ذکر الصحابة فیکون کما جاء فی حدیث اخر من ابن عمر کنا نقول علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر وعمر وعثمان یعنی هؤلاء الثلثة کانوا مشهورین فی الصحابة مذکورین فیهم ممتازین عن سائر الصحابة وهرگاه نوبت تراش وخراش وسحت ونحت این خبر مشبه السمر بجای رسیده باشد که باوصف افراغ آن در قوالب مختلفه وضع وانتحال هیچ پهلو برای آن درست نشود وگاهی اهل عدوان آنرا در باب افضلیت وارد دانند وگاهی متعلق بخلافت گمان کنند وگاهی ازین هردو وادی آنرا خارج نموده صرف متعلق برضا وانمایند باز چگونه امید میتوان کرد که عاقلی بران اعتماد خواهد نمود ودر مسئلهٔ مهمهٔ تفضیل آنرا اسوه ونجعه خود قرار داده مسلک بوار وتباب خواهد پیمود حاشا وکلا این نیست جز کار سخاوی وامثال ومتنطعین که باوصف انسلاک درسلک محدثین ازین همه اختلافات فاحشه واختلاقات مدهشه که متعلق بالفاظ مجعوله ومعانی منحوته این خبر خرافت اثر درمیان علمای ایشان واقع شده تعامی صریح وتغافل قبیح ورزیده بلامحابا براه احتجاج بآن می روند وازکمال خوش فهمی آنرا تمرة الغراب دانسته جا وبیجا متمسک بآن می شوند هشتم آنکه انچه سخاوی پای نجاسر فراتر نهاده ادعا کرده که العیاذ بالله از خود جناب امیر المومنین علیه السلام ثابت شده که آنجناب فرمود خیر الناس بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم ابو بکر الخ پس تخرص واضح وافترای لائح ست وهرگز قابل آن نیست که احدی از ارباب فهم لب بآن کشاید چه جای آنکه آنرا در دل خود تصدیقا جاگزین نماید چه این کذب شنیع وافک فظیع از جملهٔ آن موضوعات بشعه است که اسلاف ناانصاف برای تغویر اخلاف سراسر اجحاف آنرا وضع نموده اند وباختلاق اینگونه اکاذیب واضالیل واعاجیب واعالیل قصب السبق از مسیلمه وسجاح ربوده لیکن قدرت قادر مطلق تماشا کردنی است که در مضامین این موضوعات فاسده ومصنوعات کاسده بحدی تهافت وتنافر وتناقض وتناکر

تابع للحق و در کتاب النفقات باب حبس نفقة الرجل قوت سنته در سیاق این حدیث گفته ثم توفی الله نبیه صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضها ابوبکر یعمل فیها بما عمل به فیها رسول الله صلی الله علیه وسلم وانتما حینئذ واقبل علی علی وعباس تزعمان ان ابا بکر کذا وکذا والله یعلم انه فیها صادق بار راشد تابع للحق ثم توفی الله ابا بکر فقلت انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بکر فقبضتها سنتین اعمل فیها بما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم وابوبکر و در کتاب الفرائض در باب قول النبی صلی الله علیه وسلم لا نورث ما ترکناه صدقة در سیاق این حدیث آورده فتوفی الله نبیه صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضها فعمل بما عمل به رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم توفی الله ابابکر فقلت انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضتها سنتین اعمل فیها ما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم وابوبکر و در کتاب الاعتصام در باب ما یکره من التعمق والتنازع در سیاق این حدیث آورده ثم توفی الله نبیه صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضها ابوبکر فعمل فیها بما عمل فیها رسول الله صلی الله علیه وسلم وانتما حینئذ واقبل علی علی وعباس فقال تزعمان ان ابا بکر فیها کذا والله یعلم انه فیها صادق بار راشد تابع للحق ثم توفی الله ابا بکر فقلت انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بکر فقبضتها سنتین اعمل فیها بما عمل به رسول الله صلی الله علیه وسلم وابوبکر ازین عبارات چنانچه مبنی تقطیع و تبتیر بخاری درین حدیث بخوبی ظاهر و واضح ست و هر چند بخاری باین صنیع شنیع خواسته بود که عیوب بادیه شیخین را بپوشد لیکن شراح صحیح بخاری پی باین مصلحت نبردند و آنچه بخاری مکتوم و مستور نموده بود ظاهر و آشکار ساختند لیکن بلحاظ حمایت حامی بخاری این شنیعه فظیعه اعنی ستر و کتمان را بر گردن بیچاره زهری انداخته بلا دلیل بمحض تخمین گمان کرده اند که او گاهی این الفاظ را بصراحت ذکر کرده و گاهی بکنایه آورده ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث فرض باب الخمس گفته قوله ثم توفی الله نبیه صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضها ابوبکر فعمل فیها بما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم زاد فی روایة عقیل وانتما حینئذ واقبل علی علی وعباس تزعمان ان ابا بکر کذا وکذا وفی روایة شعیب کما تقولان وفی روایة مسلم من الزیادة فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک ویطلب هذا میراث امرأته من ابیها فقال ابوبکر قال رسول الله صلی الله علیه

علیه و آله وسلم ظاهر فرموده باشد هل هذا الا کذب ظاهر لا یطوربه الا الزائغ المجاهر اما اینکه جناب امیر المومنین علیه السلام شیخین را کاذب و آثم و غادر و خائن میدانستند و اظهار آن میکردند پس هرچند بر متتبع روایات و احادیث اکابر اهل سنت مخفی و محتجب نیست لیکن درینجا بعض شواهد آن باختصار مرقوم میشود مسلم در صحیح خود در کتاب الجهاد باب حکم الفی حدیثی طولانی از مالک بن اوس متعلق بمیراث جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم آورده و دران حدیث مذکورست که عمر بن الخطاب بخطاب جناب امیر المومنین علیه السلام و حضرت عباس گفت فلما توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فجئتما تطلب میراثك من ابن اخیك و یطلب هذا میراث امرأته من ابیها فقال ابوبکر قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا نورث ما ترکنا صدقة فرأیتماه کاذبا آثما غادرا خائنا والله یعلم انه لصادق بار راشد تابع للحق ثم توفی ابوبکر و انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم و ولی ابی بکر فرأیتمانی کاذبا فکنت نسخه
آثما غادرا خائنا والله یعلم انی لصادق بار راشد تابع للحق و بخاری چون متعود بتحریف و اسقاط و تغییر و تقطیع احادیث ست لهذا باوصفیکه این حدیث را در صحیح سقیم خود چند جا آورده لیکن مصلحت در ذکر الفاظ کاذب و آثم و غادر و خائن ندیده گاهی آنرا یکسر حذف نموده و الفاظی که در ازاء آن واقع شده باقی گذاشته و خیال نکرده که این هم دلیل بین ورود آنست و گاهی بجای آن لفظی چند آورده که نزد ناظر بصیر کار الکنایة ابلغ من التصریح می نماید و نحیف عبارت هر مقام را بقدر ضرورت نقل مینمایم پس باید دانست که بخاری در باب فرض الخمس در سیاق این حدیث گفته قال عمر ثم توفی الله نبیه صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضها ابوبکر فعمل فیها بما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم والله یعلم انه فیها لصادق بار راشد تابع للحق ثم توفی الله ابابکر فکنت انا ولی ابی بکر فقبضتها سنتین من امارتی اعمل فیها بما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم و بما عمل فیها ابوبکر والله یعلم انی فیها لصادق بار راشد تابع للحق و در کتاب المغازی باب حدیث بنی النضیر در سیاق این حدیث گفته ثم توفی النبی صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر فانا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضه ابوبکر فعمل فیه بما عمل به رسول الله صلی الله علیه وسلم و انتم حینئذ فاقبل علی علی و عباس و قال تذکران ان ابابکر فیه کما تقولان والله یعلم انه فیه لصادق بار راشد تابع للحق ثم توفی الله ابابکر فقلت انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم و ابی بکر فقبضته سنتین من امارتی اعمل فیه بما عمل فیه رسول الله صلی الله علیه وسلم و ابوبکر والله یعلم انی فیه صادق بار راشد

اربعه اعنی کاذب و آثم و غادر و خائن موجود بود که مسلم آورده لیکن ابوبکر جوهری بغرض تقلیل شناعت آنرا باین دو لفظ اعنی ظالم و فاجر مبدل نموده ولیکن این دو لفظ هم در اثبات مطلوب و مرام اهل حق کرام کافی ست و نیز ابوبکر جوهری در کتاب السقیفه علی مانقل عنه در ضمن حدیث مالک بن اوس که بطریق دیگر روایت کرده آورده که عمر گفت فلما توفی رسول الله صلی الله علیه وسلم قبضها ابوبکر فجئت یا عباس تطلب میراثك من ابن اخیك وجئت یا علی تطلب میراث زوجتك من ابیها وزعمتما ان ابابکر کان فیها خائنا فاجرا والله لقد کان امرأ مطیعا تابعا للحق ثم توفی ابوبکر فقبضتها فجئتمانی تطلبان میراثکما اما انت یا عباس فتطلب میراثك من ابن اخیك واما علی فیطلب میراث زوجته من ابیها وزعمتما انی فیها خائن فاجر والله یعلم انی فیها مطیع تابع للحق و درین روایت چنانچه می بینی بجای ظالم فاجر خائن فاجر مذکور ست و پر ظاهر ست که این هر دو لفظ نیز برای کشف عوار شیخین کافی و وافی میباشد و نیز ابوبکر جوهری در کتاب السقیفه علی ما نقل عنه مضمون حدیث مالک بن اوس را بتغییر و اختلاف الفاظ از ابو البختری هم روایت کرده و الفاظ او متعلق بانچه درین مقام مقصود است این ست فکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یتصدق به ویقسم فضله ثم توفی فولیه ابوبکر سنتین یصنع فیه ما کان یصنع رسول الله صلی الله علیه وسلم وانتما تقولان انه کان بذلك خاطئا وکان بذلك ظالما وما کان بذلك الا راشدا ثم ولیته بعد ابی بکر فقلت لکما ان شئتما قبلتماه علی عمل رسول الله وعهده الذی عهد فیه فقلتما نعم وجئتمانی الان تختصمان یقول هذا ارید نصیبی من ابن اخی ویقول هذا ارید نصیبی من امرأتی والله لا اقضی بینکما الا بذلك و تحریفی که درین روایت واقع شده پوشیده نیست لیکن باز هم در اثبات اصل مطلوب اهل حق کافی و بسند ست بالجمله بعد درک این معنی که جناب امیر المؤمنین علیه السلام ابوبکر و عمر را کاذب و آثم و غادر و خائن میدانستند نزد هیچ عاقلی شکی و ریبی در بطلان و فساد حدیث بخاری که از محمد بن الحنفیه آورده راه بهت و افترا باقدام جسارت و اجترا سپرده باقی نمیماند و بنهایت وضوح و ظهور ظاهر می گردد که این روایت و امثال آن که اهل سنت برای اظهار فضیلت شیخین و ثلثه بر جناب امیر المؤمنین علیه السلام تراشیده و بافتعال آن از لسان آنجناب گونه دین و ایمان خراشیده یقینا از مفتریات باطله و اکذوبات عاطله خود این قوم نا انصاف ست و ساحت علیای آنجناب از لوث اینگونه روایات فاسده و احادیث کاسده منزه و مبرا میباشد و ملاحظه احادیث

وسلم لا نورث ما ترکناه صدقة فرأیتماه کاذبا آثما غادرا خائنا وکان الزهری کان یحدث به تارة فیصرح وتارة فیکنی وکذلک مالک ونیز ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث باب ما یکره من التعمق والتنازع گفته د قوله تزعمان ان ابا بکر فیها کذا هکذا هنا وقع بالابهام وقد بینت فی شرح الروایة الماضیة فی فرض الخمس ان تفسیر ذلک وقع فی روایة مسلم وخلت الروایة المذکورة عن ذلک ابهاما وتفسیرا وقسطلانی در ارشاد الساری در شرح حدیث باب مذکور گفته ثم توفی الله نبیه صلی الله علیه وسلم فقال ابوبکر رضی الله عنه انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم بتشدید التحتیة من ولی فقبضها بفتحات ابوبکر نعمل فیها بما عمل فیها رسول الله صلی الله علیه وسلم وانتما حینئذ واقبل علی علی وعباس فقال تزعمان ان ابا بکر فیها کذا وفی روایة مسلم فجئتما تطلب انت میراثک من ابن اخیک ویطلب هذا میراث امرأته من ابیها فقال ابوبکر قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا نورث ما ترکنا صدقة فرأیتماه کاذبا آثما غادرا خائنا وکان الزهری کان یحدث به تارة فیصرح وتارة یکنی ومخفی نماند که حدیث کاذبا آثما غادرا خائنا را ابوبکر احمد بن عبد العزیز جوهری نیز باختلاف الفاظ روایت کرده چنانچه در کتاب السقیفه علی ما نقل عنه در ضمن حدیثی طویل از مالک بن اوس آورده که عمر بخطاب جناب امیر المومنین علیه السلام وحضرت عباس گفت ثم توفی فقال ابوبکر انا ولی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضه الله وقد عمل فیها بما عمل به رسول الله صلی الله علیه وسلم وانتما حینئذ والتفت الی علی والعباس تزعمان ان ابا بکر فیها ظالم فاجر والله یعلم انه فیها لصادق بار راشد تابع للحق ثم توفی الله ابا بکر فقلت انا اولی الناس بابی بکر وبرسول الله صلی الله علیه وسلم فقبضتها سنتین او قال سنین من امارتی اعمل فیها مثل ما عمل رسول الله صلی الله علیه وسلم وابوبکر ثم قال وانتما واقبل علی العباس وعلی تزعمان انی فیها ظالم فاجر والله یعلم انی لصادق بار راشد تابع للحق ازین عبارت ظاهرست که ابوبکر جوهری درین حدیث عقیدهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام وحضرت عباس را در باب ابوبکر وعمر از زبان عمر نقل کرده لیکن بجای جمله فرأیتماه کاذبا آثما غادرا خائنا جمله تزعمان ان ابا بکر فیها ظالم فاجر آورده وهمچنین بجای جملهٔ فرأیتمانی کاذبا آثما غادرا خائنا جمله تزعمان انی فیها ظالم فاجر روایت کرده لیکن در مقابل این الفاظ همان الفاظ ذکر نموده است که بخاری ومسلم روایت کرده اند وازینجا واضح میگردد که در اصل روایت ابوبکر جوهری همان الفاظ

وسفیان الثوری یفعلون مثل ہذا قال العلائی وبالجملۃ فہذا النوع افحش انواع التدلیس مطلقا وشرہا قال العراقی وہو قادح فیمن تعمد فعلہ وقال شیخ الاسلام لاشک انہ جرح وان وصف بہ الثوری والاعمش فلا اعتذار انہما لا یفعلانہ الا فی حق من یکون ثقۃ عندہما ضعیفا عند غیرہما و ملا علی قاری در شرح الشرح نخبۃ الفکر گفتہ قال الشیخ شمس الدین محمد الجزری التدلیس قسمان تدلیس الاسناد وتدلیس الشیوخ اما تدلیس الاسناد فہو ان یروی عمن لقیہ وعاصرہ مالم یسمعہ منہ موہما انہ سمعہ منہ ولا یقول اخبرنا وما فی معناہ بل یقول قال فلان او عن فلان او ان فلانا قال وما اشبہ ذلک ثم قد یکون بینہما واحد وقد یکون اکثر وربما لم یسقط المدلس شیخہ لکن یسقط من بعدہ رجلا ضعیفا او صغیر السن یحسن الحدیث بذلک وکان الاعمش والثوری وابن عیینۃ وابن اسحق وغیرہم یفعلون ہذا النوع ومن ذلک ما حکی ابن خشرم کنا یوما عند سفیان بن عیینۃ فقال عن الزہری فقیل لہ حدثک الزہری فسکت ثم قال قال الزہری فقیل لہ سمعتہ من الزہری فقال حدثنی عبد الرزاق عن معمر عن الزہری وہذا القسم من التدلیس مکروہ جدا وفاعلہ مذموم عند اکثر العلماء ومن عرف بہ فہو مجروح عند جماعۃ لا یقبل روایتہ بین السماع اولم یبینہ وہر چند ہمین عبارات برای ثبوت ذم تدلیس کافی و وافی ست لیکن نہایت ذم وعیب ولوم وشناعت وفظاعت تدلیس از دیگر افادات اکابر اساطین وتصریحات اعاظم ناقدین نیز ظاہر وباہر ست ابن الجوزی در تلبیس ابلیس گفتہ ومن تلبیس ابلیس علی علماء المحدثین روایۃ الحدیث الموضوع من غیر ان یبینوا انہ موضوع وہذا خیانۃ منہم علی الشرع ومقصودہم تنفیق احادیثہم وکثرۃ روایاتہم وقد قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم من روی عنی حدیثا یری انہ کذب فہو احد الکاذبین ومن ہذا الفن تدلیسہم فی الروایۃ فتارۃ یقول احدہم فلان عن فلان او قال فلان عن فلان یوہم انہ سمع منہ ولم یسمع وہذا قبیح لانہ یجعل المنقطع فی مرتبۃ المتصل ومنہم من یروی عن الضعیف والکذاب فیعمی اسمہ فربما سماہ بغیر اسمہ وربما کناہ وربما نسبہ الی جدہ لئلا یعرف وہذہ خیانۃ للشرع المطہر لانہ یثبت حکما بما لا یثبت بہ ونیز ابن الجوزی در کتاب موضوعات گفتہ وقد یکون الاسناد کلہ ثقات ویکون الحدیث موضوعا او مقلوبا وقد جری فیہ تدلیس وہذا اصعب الاحوال ولا یعرف ذلک الا النقاد وذلک ینقسم قسمین الی ان قال بعد ذکر القسم الاول والقسم الثانی ان یکون الراوی شرہا فیسمع الحدیث عن بعض الضعفاء والکذابین عن شیخ قد عاصرہ او سمع منہ فیسقط اسم الذی سمعہ منہ ویدلس بذکر الشیخ وقد کان جماعۃ یفعلون ہذا منہم

صحیحین فضلاء عن غیرها خاک فضیحت و رسوائی بر رؤس و اضعین آن می پاشد و اگرچه ازین بیان نیّر البرهان بطلان و هوان روایت معهوده بخاری بحدّی رسیده که بعد آن احتیاجی بنظر در سند آن نیست لیکن برای مزید اسکات و افحام و قمع رؤس اهل لداد و خصام قدح و جرح آن سند را نیز باثبات می رسانم و در قلب و جگر مستدلین باین خبر اهل هذر و مدلّین باین سمر سخافت اثر که خیلی بران می نازند و جانهای شیرین خود بر آن می بازند نشتر خونین می دوانم پس باید دانست که عند النقد و التحقیق این روایت بحیثیت رجال سند قابل آن نیست که ارباب تبصر و سداد بر آن وثوق و اعتماد نمایند زیرا که در سلسلهٔ سند آن کما عرفت در روایت محمد بن کثیر العبدی واقع شده و او مقدوح و مجروح می باشد یحیی بن معین که از اعاظم ناقدین رجال اهل سنت ست مستفیدین خود را از کتابت حدیث او منع نموده و تصریح تمام عدم وثوق او ظاهر فرموده چنانچه ذهبی در میزان الاعتدال بترجمهٔ محمد بن کثیر العبدی گفته و ذکر احمد بن ابی خیثمة قال لنا ابن معین لا تکتبوا عنه لم یکن بالثقة و ابن حجر عسقلانی در مقدمهٔ فتح الباری گفته محمد بن کثیر العبدی من شیوخ البخاری قال ابن معین لم یکن بالثقة الخ و نیز ابن حجر در تهذیب التهذیب بترجمهٔ او گفته قال ابن معین لم یکن بالثقة و نیز در تهذیب بترجمهٔ او گفته و قال ابن الجنید عن ابن معین کان فی حدیثه الفاظ کانه ضعیف ثم سألت عنه فقال لم یکن باهل ان یکتب عنه و نیز در سند آن سفیان ثوری واقع شده و او مدلس بود و از ضعفاء تدلیس می کرد چنانچه ذهبی در میزان الاعتدال گفته سفیان بن سعید الحجة الثبت متفق علیه مع انه کان یدلّس عن الضعفاء و لکن له نقد و ذوق و لا عبرة بقول من قال کان یدلّس و یکتب عن الکذابین و ابن حجر عسقلانی در تقریب التهذیب گفته سفیان بن سعید بن مسروق الثوری ابو عبد الله الکوفی ثقة حافظ فقیه عابد امام حجة من رؤس الطبقة السابعة و کان ربما دلّس مات سنة احدی و ستین و له اربع و ستون و ابراهیم بن محمد بن خلیل سبط ابن العجمی المکی الحلبی در کتاب التبیین لاسماء المدلسین گفته سفیان الثوری مشهور به و شیخ زین الدین عبد الرحیم بن الحسین العراقی در شرح الفیة الحدیث در ذکر تدلیس تسویه که بدترین اقسام (ای بالتدلیس) تدلیس ست گفته قال الخطیب و کان الاعمش و الثوری و بقیّة یفعلون مثل هذا و قد سماه ابن القطان و غیر واحد تدلیس التسویة قال العلائی فی المراسیل و بالجملة فهذا النوع افحش انواع التدلیس مطلقا و شرّها و سیوطی در تدریب الراوی در ذکر تدلیس تسویه گفته قال الخطیب و کان الاعمش

قدح محمد بن کثیر العبدی

قدح سفیان ثوری

ما تقول فیمن قتل اباہ و زنی بامہ و شرب الخمر فی راس ابیہ ایخرج عن الایمان فقال لا فقال ابن ابی لیلی لا قبلت لک شہادۃ ابدا و قال لہ سفیان لا کلمتک ابدا و قال شریک لو کان لی امر لفعلت و فعلت وقال الحسن بن صالح وجہی من وجہک الحرام فالجواب عنہ من وجوہ اربعۃ احدہا ان الخطیب اراد ان یشنع بہذا علی ابی حنیفۃ فاظہر بہ فضلہ و صدعہ بالحق و قدح فی ذلک علی ہؤلاء الاربعۃ لان اخراج صاحب الکبیرۃ بکبیرتہ عن الایمان مذہب الخوارج فاما مذہب الجمہور انہ لا یخرج عن الایمان المطلق و لا یصیر کافرا فما قالہ ابوحنیفۃ ہو الحق وما قالوہ ہو مذہب الخوارج والجواب الثانی ان الخطیب قد وضع وکیعا فکیف یناقض فی کلامہ وما الذی ضعفہ ثم عدلہ فی الطعن علی ابی حنیفۃ والجواب الثالث انہ مناقضۃ من وکیع والخطیب حیث حکی الخطیب عن وکیع مدحہ لابی حنیفۃ وانہ من اصحابہ والجواب الرابع ان ہؤلاء الاربعۃ لا یعتبر طعنہم فی ابی حنیفۃ لوجہین احدہما انہ لا خفاء انہ اعلم منہم وافقہ والثانی انہم حسدوہ واظہروا الحسد وربما اعترفوا بذلک فکیف یعتبر طعنہم فیہ وازین عبارت علاوہ بر قائل بودن سفیان ثوری بمذہب خوارج این ہم ظاہر شد کہ او با امام اعظم اہل سنت حضرت ابوحنیفہ حسد و عداوت داشت بلکہ حسد خود با آن امام عالی مقام سنیہ ظاہر نمودہ و اعتراف باین نقیصۂ فاضحہ کردہ اعلام خلاعت و جلاعت می افراشت و این طعنی ست عظیم در سفیان ثوری کہ اہل سنت را عموما و حضرات حنفیہ را خصوصا ازان جوابی نیست و ابو المؤید خوارزمی در جای دیگر تسلیم نمودہ کہ سفیان ثوری نسبت صدور کفر با بوحنیفہ نمودہ و بعد آن خوارزمی صراحۃ افادہ نمودہ کہ درمیان سفیان ثوری و ابوحنیفہ عداوت ظاہرہ بود زیرا کہ ابوحنیفہ با سفیان ثوری و امثال او مباحثہ نمودہ ایشان را مبہوت می کرد و القام حجر بعمل می آورد و ایشان قادر نمیشدند کہ با او کلام کنند و باین سبب اتباع نفس امارہ نمودہ ذم و توہین آن امام اعظم سنیہ میکردند و نیز خوارزمی افادہ نمودہ کہ سفیان غیبت ابوحنیفہ می نمود و ابوحنیفہ غیبت او نمیکرد و خود سفیان اعتراف باین معنی نمودہ تفضیح و تقبیح خود واضح و لائح می ساخت چنانچہ در جامع مسانید ابی حنیفہ مذکور ست واما قولہ حاکیا عن سفیان الثوری انہ قال استتیب ابوحنیفۃ من الکفر مرتین فالجواب عنہ من وجوہ ثلاثۃ احدہا ان سفیان رح کان بینہ وبین ابی حنیفۃ عداوۃ ظاہرۃ لان ابا حنیفۃ کان یبہتہم ویلقمہم الحجر فلا یقدرون علی ان یتکلموا وکان سفیان وامثالہ من البشر تامرہم النفس الامارۃ بالسوء علی

بقیۃ بن الولید قال ابو حاتم بن حبان وکانت تلامذۃ بقیۃ یسوون حدیثہ ویسقطون الضعفاء منہ وربما
اوہم المدلس السماع من شخص فقال عن فلان فیکون بینہما کذاب او ضعیف مثل حدیث رواہ عبد اللہ
بن عطاء عن عقبۃ بن عامر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من توضأ فاحسن الوضوء دخل من ای ابواب الجنۃ
شاء فقال رجل لعبد اللہ حدثنا بہ فقال عقبۃ بن عامر فقیل سمعتہ منہ فقال لا حدثنی سعید بن ابراہیم
فقیل لسعید فقال حدثنی زیاد بن مخراق فقیل لزیاد فقال حدثنی شہر بن حوشب عن ابی ریحانۃ ومثل
ہذا انما یقع فی العنعنۃ وہو من اعظم الجنایات علی الشریعۃ ونووی در منہاج شرح صحیح مسلم بن الحجاج گفتہ
التدلیس قسمان احدہما ان یروی عمن عاصرہ ما لم یسمع منہ موہما سماعہ قائلا قال فلان او عن فلان
او نحوہ وربما لم یسقط شیخہ واسقط غیرہ ضعیفا او صغیرا تحسینا لصورۃ الحدیث وہذا القسم مکروہ
جدا ذمہ اکثر العلماء وکان شعبۃ من اشدہم ذما لہ وظاہر کلامہ انہ حرام وتحریمہ ظاہر فانہ یوہم
الاحتجاج بما لا یجوز الاحتجاج بہ ویتسبب ایضا الی اسقاط العمل بروایات نفسہ مع ما فیہ من الغرور
ثم ان مفسدتہ دائمۃ وبعض ہذا یکفی فی التحریم فکیف باجتماع ہذہ الامور ومحمد اکرم بن عبد الرحمن در امعان النظر
شرح الشرح نخبۃ الفکر گفتہ واعلم ان التدلیس علی ثلثۃ اقسام احدہا تدلیس الاسناد وہو الذی ذکرہ
المصنف والثانی تدلیس الشیوخ وہو ان یسمی شیخا سمع منہ بغیر اسمہ المعروف او ینسبہ او یصفہ بما لا
یشتہر کیلا یعرف والثالث تدلیس التسویۃ وصورتہ ان یروی المدلس حدیثا عن شیخ ثقۃ بسند فیہ
راو ضعیف فیحذفہ المدلس من بین الثقتین الذین لقی احدہما الاخر ولم یذکر اولہما بالتدلیس فیستوی
الاسناد کلہ ثقات ویصرح المدلس بالاتصال عن شیخہ لانہ قد سمعہ منہ فلا یظہر فی الاسناد ما یقتضی
ردہ الا لاہل النقد والمعرفۃ بالعلل ویصیر الاسناد عالیا وہو فی الحقیقۃ نازل وممن کان یفعل ہذا
القسم من التدلیس بقیۃ بن الولید والولید بن مسلم واشر اقسام التدلیس ہذا القسم الاخیر وقد
ذکر ابن حزم وصح عن قوم اسقاط المجروح وضم القوی تلبیسا علی من یحدث وغرورا لمن یاخذ عنہ
فہذا مجروح وفسقہ ظاہر وخبرہ مردود لانہ ساقط العدالۃ انتہی واز جملۂ قوادح عظیمۂ سفیان ثوری
آن ست کہ او در باب کبائر قائل بمذہب خوارج بود ابو المؤید محمود بن محمد خوارزمی در جامع مسانید ابی حنیفہ
جائیکہ از اعتراضات خطیب بر ابو حنیفہ جواب دادہ میگوید واما قولہ حاکیا عن وکیع انہ اجتمع سفیان
الثوری ومحمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی وشریک والحسن بن صالح وابو حنیفۃ فقالوا لابی حنیفۃ

عبد الوہاب شعرانی کہ از اکابر علمای سنیہ است در لواقح الانوار در ترجمۂ جناب امام جعفر صادق علیہ السلام
گفتہ و دخل علیہ الثوری رضی اللہ عنہ فرای علیہ جبۃ من خز فقال لہ انکم من بیت نبوۃ تلبسون ہذہ؟
فقال ما ندری ادخل یدک فاذا تحتہ مسح من شعر خشن ثم قال یا ثوری ارنی ما تحت جبتک فوجد
تحتہا قمیصا ارق من بیاض البیض فخجل سفیان ثم قال یا ثوری لا تکثر الدخول علینا تضرنا و نضرک
ازین عبارت ظاہرست کہ سفیان ثوری حاضر خدمت جناب امام جعفر صادق علیہ السلام گردید و چون
آنجناب را دید کہ جبۂ خز پوشیدہ است بلالحاظ عظمت و جلالت آنجناب از غایت ناصبیت با آل
اطیاب علیہم سلام الملک الوہاب بر لباس آنجناب زبان خلاعت ترجمان باعتراض کشاد و داد
جہل و نادانی خود از مراتب اہل بیت عصمت و طہارت داد و آنحضرت بجوابش ظاہر فرمود کہ آنجناب
زیر جبۂ خز جامۂ از شعر خشن در بر ساختہ و یلبس لباس حسن بالای آن باظہار نعمت الٰہی پرداختہ و
ثوری زیر لباس خشن قمیصی رقیق تر از بیاض بیض پوشیدہ در تخدیع و اضلال عوام جہال کوشیدہ
پس ثوری ازین واقعہ خیلی شرمندہ و خجل و بعجز و درماندگی شل خر در گل گردید و امام جعفر صادق
علیہ السلام لغیظ و خبث سریرہ و عظم جریرۂ او او را از کثرت حضوری نزد خود ممنوع و مجبور و باین
تبعید و تطرید از معہد حق و مشہد صدق مقصی و مہجور فرمودند و بعد ادراک این احوال ضلالت
اشتمال احدی از اہل انصاف ثوری را قابل اعتنا و التفات نخواہد دید و روایت چنین ناصبی
بغیض را خصوصاً در باب شیخین بجوی نخواہد خرید بالجملہ این افترای صریح کہ بخاری خارجی باخراج
آن در صحیح سقیم خود پرداختہ و نقل آن از جناب امیر المومنین علیہ السلام بروایت محمد بن الحنفیہ
پردۂ شرم و حیای خود مہتوک ساختہ کذبی ست بغایت بین و تخرصی ست غیر ہین و بعضی از افاکین
بالاتر ازین رفتہ بروایت حضرت امام حسین علیہ السلام افضلیت ابوبکر از جناب امیر المومنین علیہ
السلام حسب ارشاد خود آنجناب افتراءً نقل میکنند و بی محابا بنای انصاف بمعاول اعتساف
میکنند ملا علی متقی در کنز العمال می آرد عن زید بن علی بن الحسین قال سمعت ابی علی بن الحسین یقول
سمعت ابی الحسین بن علی یقول قلت لابی بکر یا ابا بکر من خیر الناس بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
فقال لی ابوک فسالت ابی علیاً فقلت من خیر الناس بعد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال
ابوبکر الزاغولی کر و این روایت چنانچہ می بینی مشتمل بر افترای عجیب و ماجرای غریب ست زیرا کہ واضع

ای اخرجہ ابن عساکر

الوقيعة فيه بحكم البشرية كاخوة يوسف او لاد يعقوب النبي ثم يتذكرون فاذا هم مبصرون فجعلوا
يمدحونه والدليل على صحة ما قلنا انه ما حكى عن احد من هؤلاء الطعن في ابي حنيفة الا حكى عنه ثناء
ومدح في وقت آخر فالاول كان بحكم البشرية والنفس الامارة بالسوء والثاني بحكم ورعهم وتقواهم
واليه وقعت الاشارة بقوله تعالى ان الذين اتقوا اذا مسهم طائف من الشيطان تذكروا فاذا هم مبصرون
الا من عصمه الله تعالى فيملك نفسه عند الغضب فلم يغتب احدا كابي حنيفة رض فانه لم ينقل عنه انه ذكرهم
بسوء على ما حكى عبد الله بن المبارك قال كنت عند سفيان فوقع في ابي حنيفة فقلت له ما ابعد ابا حنيفة
من الغيبة ما رأيته يغتاب احدا فقال سفيان انه لاعقل من ان يسلط احدا على حسناته وانچه خوارزمی
درین کلام خواسته که فی الجمله تدارکی از سوء حال ثوری نماید وظاهر کرده که ثوری و امثال و بمقتضاے
بشریت مذمت ابوحنیفه میکردند و باز بمقتضای ورع و تقوی مدح او می نمودند پس نفعی بحال خسارت
مآل ثوری و امثال و نمی رساند زیرا که هرگاه تجاسر ثوری باین حد رسیده که محض بمقتضای نفس اماره
در مثل امام اعظم سنیه قدح میکرد و نسبت صدور کفر با و میداد دیگر چگونه ممکن ست که او حظی از ورع و
تقوی داشته باشد آری اگر نزد خوارزمی این قدح و جرح ثوری در امام اعظم سنیه نظر باحقاق حق و ناشی
از تدین بود البته وصف ثوری بورع و تقوی با آن راست می آید و اذ لیس فلیس پس ظاهر گردید که مدح
ابوحنیفه اگر از ثوری صادر هم شده باشد پس منشاء آن ورع و تقوی او نیست بلکه چیزی دیگر ست
مثل خوف از اتباع و اشیاع ابوحنیفه و ما یضاهی ذلک من الدواعی التی تقودها الحساد و از جملهٔ قبائح
سفیان ثوری آن ست که او از ابوحنیفه روایت حدیث میکرد و بسبب حسد و عداوت خود با او هنگام
روایت نام ابوحنیفه بر زبان نمی آورد و درین باب حسب عادت خود ارتکاب شیمهٔ ملیمهٔ تدلیس مینمود
چنانچه ابوالمؤید خوارزمی در جامع مسانید ابی حنیفه در ترجمهٔ سفیان ثوری گفته یقول اضعف عباد الله
المقامات والمعاداة التی بین سفیان و ابی حنیفة مشهورة وهو یروی عن الامام ابی حنیفة کثیرا منها
حدیث المرتدة والزکاة وکان یدلس ویقول فی الروایة عنه اخبرنا الثقة او بعض اصحابنا ولکن ظهر انه اراد
به ابا حنیفة الخ و بالاتر از همه آن ست که سفیان ثوری از غایت ثوران مواد حقد و عناد و فوران
کوامن بغی و لداد طریق مخاصمت و مکابرت و مخالفت و مضارت با امام جعفر صادق علیه السلام
می پیمود و بر مثل آنجناب ایراد و اعتراض نموده ابواب خزی و افتضاح بر روی خود مے کشود

مردود دین زمان و مطرود دین زمان جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم در واقعهٔ تجهیز جیش اسامه وغیرها
دانسته بود و خود آنجناب ایشانرا کاذب و آثم و غادر و خائن می دانست باز ایشانرا معاذ الله من ذلک
بر جملهٔ اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله که در ایشان حضرت سلمان و ابی ذر و مقداد و عمار رضوان
الله علیهم نیز بودند و جلالت مرتبت و عظمت منزلت شان نزد جناب خاتم النبیین و افضل الوصیین
صلوات الله علیهما و آلهما الطاهرین متفق علیه کافهٔ مسلمین و مؤمنین ست و این هر دو بزرگوار بلا ریب و
اشتباه بتکرار و اکثار فضائل جلیله و مناقب جمیلهٔ شانرا از زبان معجز نشان و لسان وحی ترجمان خود
بیان فرموده تفضیل داده باشد و معهذا این روایت سنداً نیز قابل اعتبار نیست چه آنرا ابو البختری
از جناب امیر المؤمنین علیه السلام روایت نموده و ابو البختری در روایت از آنجناب ارسال می کرد و
اصلا از امیر المؤمنین علیه السلام چیزی نشنیده پس لابدست که واسطهٔ در بین بوده باشد و آن واسطه
مجهول ست پس چگونه این روایت قابل اعتبار خواهد بود اما اینکه ابو البختری در روایت از جناب
امیر المؤمنین علیه السلام ارسال میکرد و چیزی از آنجناب نشنیده پس بر متتبع اقوال علمای رجال مخفی
نیست ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب گفته سعید بن فیروز وهو ابن ابی عمران ابو البختری
الطائی مولاهم الکوفی روی عن ابیه و ابن عباس و ابن عمر و ابی سعید و ابی کبشة و ابی برزة و یعلی
بن مرة و ابی عبد الرحمن السلمی و الحرث الاعور و ارسل عن عمر و علی و حذیفة و سلمان و ابن مسعود
وعنه عمرو بن مرة و عبد الاعلی بن عامر و عطاء بن السائب و سلمة بن کهیل و یونس بن حبان و حبیب
بن ابی ثابت و یزید بن ابی زیاد وغیرهم قال عبد الله بن شعیب عن ابن معین ابو البختری الطائی
اسمه سعید وهو ثبت ولم یسمع من علی شیئا و چون ابو البختری باکثار جرأت بر روایت از صحابه میکرد
حالانکه او را سماع بسیاری از ایشان میسر نشده بود لهذا اهل نقد و اتقان خبر مرسل او را ضعیف شمرده اند
چنانچه ابن حجر در تهذیب التهذیب بترجمهٔ او گفته قال ابن سعد قتل بدجیل مع ابن الاشعث سنه ۸۳ھ و
کان کثیر الحدیث یرسل حدیثه و یروی عن الصحابة ولم یسمع من کثیر احد فما کان من حدیثه سماعا
فهو حسن وما کان عن ارسال فهو ضعیف و علاوه برین نزد نقاد خود ابو البختری قوی نبود و ابو احمد
حاکم در کتاب الکنی باین مطلب تصریح نموده چنانچه ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمهٔ ابو البختری
گفته و قال ابو احمد الحاکم فی الکنی لیس بالقوی عندهم کذا قال وهو سهو و حکم ابن حجر عسقلانی

مدحور دران او لا از زبان ابو بکر افضلیت جناب امیرالمومنین علیه السلام نقل کرده و این کلمه حق ست
که خداوند عالم بر زبان او جاری کرده اگرچه واضع بی باک بان اراده که باطل ناپاک کرده و خواسته که آنرا
مقدمهٔ افترای موهون خود گرداند من بعد واضع ملوم از زبان جناب امیرالمومنین علیه السلام فضلیت
ابوبکر وضع نموده و ندانسته که این تهافت و تناکر آخر امظهر حقیقت حال و کاشف از سوء مآل این تخرص
و افتعال خواهد گردید سبحان الله این وضاع صناع عیاذا بالله جناب امیرالمومنین علیه السلام را مگر
مثل عوام تصور کرده که در مقابله مدح خود اطراء در مدح مادح خویش آغاز می نهند و بمفاد من ترا حاجی بگویم تو
مرا حاجی بگو دادتفوه بباطل میدهند و بحمد الله بی اعتباری این روایت نیز نزد اهل سنت حسب افادات
خودشان واضح ست زیرا که سندی برای آن پیدا نمی شود و کسی از محدثین حکم بصحت آن نکرده و شاه
عبدالعزیز دهلوی که مخاطب اصلی ما درین کتاب ست در کتاب تحفه تصریح نموده بآنکه اعتبار حدیث نزد
اهل سنت بیافتن حدیث در کتب مسنده محدثین ست مع الحکم بالصحة و حدیث بی سند نزد ایشان شتر
بی مهارست که اصلا گوش بآن نمی کنند پس این روایت نیز مثل شتر بی مهار و ساقط از درجهٔ اعتبار
خواهد بود و اصلا قابلیت اصغا و استماع نزد ارباب الصار و اسماع نخواهد داشت و بعضی از
وضاعین اهل سنت چون دیدند که وضع افضلیت مطلقه ابوبکر و عمر از لسان امیرالمومنین علیه السلام
امری ست نهایت شنیع و بغایت فظیع لهذا تقلیلا للشناعة آنرا بنحوی روایت کرده اند که از ان ظاهر
میشود که فضلیت شیخین نزد آنجناب محدود و مقتصر بر زمرهٔ اصحاب ست و علاقهٔ با هلبیت جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم ندارد و اهلبیت آنجناب علیهم السلام در علو شان و رفعت مکان بمرتبهٔ فائز
میباشند که احدی قابلیت موازات و مساوات شان ندارد ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن ابی البختری
قال خطب علی فقال لا ان خیر هذه الامة بعد نبیها ابوبکر و عمر فقال رجل وانت یا امیرالمومنین
فقال نحن اهل البیت لا یوازینا احد حل و این روایت اگرچه افضلیت ابوبکر و عمر را مخصوص از زمرهٔ
ای اخرجه ابونعیم فی حلیة الاولیاء ۱۲
اصحاب وامی نماید و ایشانرا از ساحت مساهمت اهلبیت علیهم السلام در فضل فضلا عن الافضلیة
منهم مقصی و مطرود می گرداند لیکن ارباب نقد و تمیز بخوبی میدانند که افضلیت ابوبکر و عمر ولو از اصحاب
جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم باشد هرگز صحیح نیست و نسبت اظهار آن بسوی جناب امیرالمومنین
علیه السلام افترای بحت و کذب صرف ست و چگونه میتوان گفت که آنجناب باوصفیکه شیخین را از جملهٔ

اگرچه درین کلام در اصل ثبوت و تحقیق حدیث مدینة العلم ریبی نورزیده بلکه طریق اثبات و ابرام آن بحسب
افادات اسلاف اعلام خود برگزیده لیکن در اثنای آن انچه ادعا کرده که ترمذی و بخاری این حدیث
شریف را منکر گفته اند پس مشتمل بر افک صریح و تخلیط فضیح ست چه ما سابقا بعون الله المنعام بتفصیل
تمام در جواب کلام شاه صاحب بدلائل قاطعه و براهین ساطعه بیان کرده ایم که نسبت منکر گفتن ترمذی
این حدیث را از جملهٔ افترائات بیّنه و اکاذیب غیر هیّنه است و هرگز ترمذی این حدیث شریف را منکر
نگفته بلکه بحمد الله تعالی از تصریح شیخ عبد الحق دهلوی در لمعات ثابت ست که ترمذی این حدیث شریف را
حسن گفته است و مؤید این مطلب آن ست که ترمذی حدیث انا دار الحکمة را که مؤید حدیث انا مدینة العلم
ست نیز تحسین نموده است کما صرّح به المحب الطبری فی ذخائر العقبی و فی الریاض النضرة و چنانچه
بعض مفترین نسبت منکر گفتن حدیث انا مدینة العلم بسوی او نموده همچنین جرأة و جسارة نسبت منکر
گفتن حدیث انا دار الحکمة هم بسوی او داده اند و این نسبت هم بسوی او باطل محض ست کما فصلناه
فیما مضی فی ردّ کلام النووی و بسیاری از محققین علمای سنیه حدیث مدینة العلم و حدیث دار الحکمة هر دو را
از ترمذی علیحده علیحده نقل می نمایند و از افادات شان در کمال ظهور ست که ترمذی در جامع صحیح خود
این هر دو حدیث را آورده و هرگز قدحی دران ننموده کما لا یخفی علی من راجع ما ذکرناه سابقا فی اثبات
اخراج الترمذی لحدیث مدینة العلم و فی اثبات اخراجه لحدیث دار الحکمة من عبارات ائمة
القوم الدالّة علی ذلك و علیك بالتامل فیما ذکره ابن حجر المکی فی الصواعق و ما قاله عید روس
الیمنی فی العقد النبوی و ما اورده الصبّان المصری فی اسعاف الراغبین فان عبارات هؤلاء الاعلام
اصرح فی المقصود و المطلوب و احری بالافحام للجاحد المخذول المنکوب بالجمله انچه سمهودی بترمذی منسوب
نموده که او بعد حدیث مدینة العلم گفته که این حدیث منکر ست کذب واضح و بهتان لائح ست و غالب
آن ست که او درین مقام بلا مراجعه بجامع صحیح ترمذی انچه خواسته نوشته چه اگر بمطالعهٔ نسخ صحیحه صحیح ترمذی
و مراجعه بآن مستفید و مشرف میشد هرگز مبتلای این وهم صریح و غلط فضیح نمی گردید بلکه اگر نسخ محرفه
صحیح ترمذی هم میدید غالب آن ست که درین گرداب جالب تباب نمی افتاد چه دران نسخ هم غایة السعی
محرفین آن ست که حدیث انا مدینة العلم را یکسر ازان ساقط کرده اند و حدیث دار الحکمة را باقی گذاشته اند
و از راه جسارت لفظ منکر در باب آن افزوده اند امّا نسخه که دران در حق حدیث مدینة العلم لفظ منکر

بسهو ابو احمد حاکم تحکم محض ست وچون بی دلیل ست هرگز قابل تعویل نیست بالجمله حقیقت حال این روایت سندا و متنا اگرچه بر ارباب درایت واضح ولائح ست لیکن چون مشتمل بر کلمهٔ حق تحقق افضلیت مطلقهٔ جناب ولایت مآب حسب ارشاد خود آنجناب میباشد لهذا برای دمغ راس سخاوی و امثال او کافی و بهر افحام و الزام این زرافه سراسر سخافه وافی ست و از جملهٔ طرائف آنست که جلال الدین سیوطی باوصفیکه از صناعت کلامیه نهایت دور افتاده لیکن بمزید عصبیت او هم استدلال اهل حق را بحدیث انا دار الحکمة محل کلام وانمودن داد تعنت داده چنانچه در قوت المغتذی بعد ذکر این حدیث گفته قال الطیبی تمسک الشیعة بهذا الحدیث فی ان اخذ العلم والحکمة مختص به لا یتجاوزه الی غیره الا بواسطته لان الدار انما یدخل الیها من بابها ولا حجة لهم فیه اذ لیس دار الجنة باوسع من دار الحکمة ولها ثمانیة ابواب انتهی این هذیان تقریر پر تزویر طیبی ست که ما بحمد الله تعالی در ما سبق بنقض و رفض آن کما ینبغی پرداخته ایم و نهایت عوار و شناعت آن به بیان عزیز المنار کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار ساخته پس ناظر بصیر را مراجعت بسوی آن حری و حقیق ست والله ولی التوفیق و علی بن عبد الله سمهودی در باب صرف حدیث مدینة العلم از مفاد صریح آن تقریری نموده که قابل عبرت ارباب خبرت ست چنانچه در جواهر العقدین بعد نقل بعض آثار داله بر اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام کما سمعت سابقا گفته قلت وهذا واشباهه مما جاء فی فضیلة علی فی هذا الباب شاهد لحدیث انا مدینة العلم وعلی بابها رواه الامام احمد فی الفضائل عن علی رضی الله عنه والحاکم فی المناقب من مستدرکه والطبرانی فی معجمه الکبیر و ابو الشیخ بن حیان فی السنة له وغیرهم کلهم عن ابن عباس مرفوعا بزیادة فمن اتی العلم فلیأت الباب ورواه الترمذی من حدیث علی مرفوعا انا مدینة العلم وعلی بابها وقال الترمذی عقب هذا انه منکر وکذا قال شیخه البخاری وقال الحاکم عقب الاول انه صحیح الاسناد واورده ابن الجوزی مع الثانی فی الموضوعات وقال الحافظ ابو سعید العلائی الصواب انه حسن باعتبار طرقه لا صحیح و لا ضعیف فضلا عن ان یکون موضوعا وکذا قال الحافظ ابن حجر فی فتوی له ولا ینافیه تفضیل ابی بکر رضی الله عنه مطلقا بشهادة علی وغیره بذلک له وشهدله بالعلم ایضا فقد قال علی ابو بکر اعلمهم و افضلهم وما اختلفوا فی شیء الا کان الحق معه وعدم اشتهار علمه لعدم طول مدته بعد الاحتیاج بموت النبی صلی الله علیه وسلم واین کلام محل تنقید ارباب احلام ست بچند وجه اول آنکه سمهودی

ریبی داشتہ باشد و ہر کہ این حدیث شریف را قبول نماید و در دلالت آن بر اعلمیت و افضلیت مطلقہ
آنجناب کلام کند بلا شبہہ از دائرۂ اہل عقل و تمیز خارج و در زمرۂ مغفلین و مالوسین مارج خواہد بود
سوم آنکہ سمہودی درین کلام خلاعت نظام ادعا نمودہ کہ معاذ اللہ تفضیل ابوبکر بر جناب امیر المومنین
علیہ السلام بشہادت خود آنجناب ثابت ست حالانکہ این دعوی باطلہ سراسر کذب و بہتان میباشد
و آنفا بجواب سخاوی بطلان آنرا بچشم حقیقت بین دیدی و دریافتی کہ ہرگز جناب امیر المومنین علیہ السلام
شہادت بافضلیت ابوبکر از خود ندادہ و روایاتی کہ اسلاف نا انصاف سنیہ درین باب وضع کردہ اند
خیلی باہم متناقض و متنافر و متنافی و متناکر ست و مکذوب و مفتری بودن آن سندا و متنا بر ہر خبیر
متتبع واضح و آشکار ست و بالخصوص روایتے کہ بخاری درین باب آوردہ و نزد حضرات مستدلین
گل سر سبد می باشد نہایت ساقط و از درجۂ قبول بالبطمی باشد و قدح و جرح مفصل آن کہ حسب
افادات ائمۂ قوم مرقوم افتادہ قابل آن ست کہ بعد ملاحظۂ آن حضرات مستدلین اگر قدری حیا ہم
داشتہ باشند اصلا ذکر آنرا بر زبان نیارند چہ جای آنکہ آنرا بمقابلۂ ادلۂ اہل حق قابل احتجاج و
استدلال شمارند **چہارم** آنکہ سمہودی درین کلام منخرم النظام مدعی شدہ کہ تفضیل ابوبکر بر جناب
امیر المومنین علیہ السلام بشہادت غیر جناب امیر المومنین علیہ السلام ہم ثابت ست حالانکہ این ادعا
ہم باطل ست زیرا کہ اصلا از صحابہ عدول خبری کہ قابل قبول اہل حق باشد درین باب نرسیدہ و من
ادعی فعلیہ البیان و علینا ابطالہ باوضح الدلیل والبرہان و اگر بعضی از اغیار آنجناب کہ مفارق
حق و صواب و تبیع ثلثہ نصاب بودند شہادتی باین مطلب دادہ ہم باشند کے نزد اہل عقل شہادت
شان قابل قبول خواہد شد و علاوہ برین چون افضلیت مطلقہ جناب ابی الائمۃ الاطیاب سلام اللہ
علیہ ما ہمر سحاب بر قاطبہ اصحاب بدلائل کثیرۂ ساطعہ و براہین وفیرۂ قاطعہ از سنت و کتاب بیحد و
حصر و حساب ست کما اشرنا الیہ سابقا پس بمقابلۂ آن ہمہ نصوص شہادت چنین لصوص چہ وقعت
دارد و قطع نظر ازین مخازی و اضحہ و مطاعن لائحۂ ابوبکر کہ شطری از ان در تشیید المطاعن مثبت
و مرقوم ست چنان مشہود و معلوم ارباب فہوم ست کہ بعد درک آن ہرگز شہادت این شہود زور مسموع
و مقبول اہل اسلام و عقول نمیشود **پنجم** آنکہ سمہودی درین کلام فاسد النظام از راہ کمال تجاسر دعوے
نمودہ کہ معاذ اللہ جناب امیر المومنین علیہ السلام برای ابوبکر بعلم ہم شہادت دادہ و عیاذا باللہ

موجود باشد پس اصلا سہو دوم رتی نگشته ومن ادعی فعلیه البیان والاثبات وعلینا دفع سفسطه
بافادات الثقات الاثبات اما نسبت منکر گفتن بخاری حدیث مدینة العلم را پس آنہم ممنوع ست وانچه از
لآلی منثوره زرکشی ومقاصد حسنه سخاوی ظاهر وآشکار میگردد این ست که بخاری در حق حدیث انا دار الحکمة
متفوه باین قول باطل گردیده پس ذکر آن در باب حدیث مدینة العلم بعید از تحقیق نزد هر حازم افیق
خواهد بود **دوم** آنکه سمہودی درین کلام بعد اثبات حدیث مدینة العلم چون دیده که این حدیث شریف
صراحة دلیل افضلیت واعلمیت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام ست وزعم باطل افضلیت فلان
وبهمان را بسراب برابر می کند بمزید وغره حرخواست که حرکت مذبوحی نماید ودر صدد حمایت مقتدای
خود خالفه اول بر آید بنا بر آن بلا دلیل وبرهان تفوه نمود که تفضیل ابوبکر بر جناب امیر المومنین علیه السلام
مطلقا العیاذ بالله منافی این حدیث نیست حالانکه این تفوه سراسر مبنی بر جسارت وخسارت ست
چه در ما سبق بعون الله المنعام بتفصیل تمام دانستی که این حدیث بوجوه عدیده دلیل امامت جناب
امیر المومنین علیه السلام ست ودر دلالت آن بر افضلیت واعلمیت مطلقهٔ آنجناب هیچ عاقلی ارتیاب
نمی کند پس چگونه تفضیل ابوبکر بر آنجناب وآنہم علی الاطلاق العیاذ بالله منافی مفاد این حدیث
نخواهد شد سبحان الله با وصف اعتراف باین حدیث شریف از مفاد صریح آن رو گردانیدن ومحض
بلی لسان بلا بینه وسلطان منافات این حدیث را با معتقد باطل خود بمعرض نفی رسانیدن اگر ناشی از
فرط رقاعت ومزید خلاعت نیست پس دیگر چیست وحیرتم بسوی خود می رباید که هرگاه سمہودی قادر بر
اثبات مطلوب خود باقامت دلیل وبرهان نبود پس چرا این حرف واهی بر زبان آورد وطریق اظهار عجز
وتوانی وضعف وناتوانی خود درین باب بلامحابا سپرد بالجمله احدی از ارباب الباب خصوصا بعد ملاحظه
تصریحات محققین اعلام که در ما سبق سبق ذکر یافته شکی ندارد درینکه این حدیث شریف دلیل صریح
اعلمیت وافضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد وهرگز تسلیم آن با مزعوم مشوم تفضیل
خالفه اول بر آنجناب وآنہم عیاذا بالله بافضیلت علی الاطلاق درست نمی آید پس یا این حدیث
شریف را نعوذ بالله مثل بعض متعنتین نصاب ومتنطعین اقشاب موضوع ومصنوع باید انگاشت
ویا از عقیدهٔ باطله تفضیل ابوبکر بر جناب امیر المومنین علیه السلام دست باید برداشت چه بعد قبول
این حدیث شریف کار عاقلی نیست که در اذعان باعلمیت وافضلیت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام

ہفتم آنکہ سمہودی درین کلام مستفز سفہاء الاحلام ادعا کردہ کہ عدم اشتہار علم ابو. بسبب عدم طول مدت ابوبکرست بعد احتیاج بسوی او بسبب وفات جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حالانکہ این توجیہ تاموجہ ہرگز بحال او نافع نمی تواند شد زیراکہ **اولاً** توقف اشتہار علم برمجرد طول مدت شخص ممنوع ست بلکہ مناط اشتہار علم برکمال علمی شخص می باشد پس ہر قدر کہ شخص در علم کمال خواہد داشت ہمان قدر علمش مشتہر خواہد شد مگر نمی بینی کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چقدر در رسالت خود مکث قلیل فرمودہ لیکن باینہمہ علم آنجناب بحدی مشتہر ست کہ علم احدی از انبیای سابقین بعشر معشار اشتہار آن نمی رسد حالانکہ دران انبیا حضرت نوح علیہ السلام ہم گذشتہ کہ در طول عمر مضروب المثل ست و مکث آنجناب در رسالت خود بچہ حد طول کشیدہ پس معلوم شد کہ طول مدت در اشتہار علم مدخلیتی ندارد و مدار آن برکمال علمی خود شخص میباشد و ہرگاہ این مطلب را دانستی پس چگونہ عاقلی باور میتوان کرد کہ معاذ اللہ من ذلک ابوبکر اعلم اصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بود لیکن بوجہ قلت مکث و عدم طول مدت علم او مشتہر نشد حاشا وکلا بلکہ سبب اصلی عدم اشتہار علم او آن ست کہ او ہیچ علمی نداشت و قضیہ لم یشتہر علمہ بسبب انتفای موضوع کہ علم ابوبکرست صادق ست و علم و اعلمیت او ہرگز جز آنکہ در ذہن مثل سمہودی بودہ باشد وجود خارجی ندارد **ثانیاً** اگر تسلیم ہم نمائیم کہ مناط اشتہار علم بر طول مدت شخص میباشد پس باز ہم مطلوب سمہودی حاصل شدنی نیست چہ ظاہرست کہ ابوبکر از وقتی کہ اسلام ظاہری آورد تا وقتیکہ بمقر خود شتافت مدت دراز زندگی نمود پس اگر چنانچہ مزعوم سمہودیست او اعلم صحابہ بود لازم بود کہ آثار اعلمیت درین مدت طولانی از و مشہود گردد و علم او مشتہر شود اما تعلل باینکہ چون در زمان جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مردم احتیاج رجوع بابوبکر نداشتند لہذا آنزمان محل اشتہار علم او نبود و ہرگاہ بعد جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مردم را احتیاج باو پیدا شد جز دو سال و چند ماہ زندگی نکرد پس این تعلل ہرگز نافع نمیتواند شد زیراکہ اعلم صحابہ در ہر حال محتاج الیہ مردم ست خواہ در زمان جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرض کردہ شود یا بعد آن چنانچہ جناب امیر المومنین علیہ السلام کہ فی الحقیقة اعلم بود در حال حیات جناب سرور کائنات علیہ وآلہ افضل الصلوات والتحیات در علم محتاج الیہ مردم بود و بہمین سبب آنحضرت مردم را دلالت بسوی آنجناب فرمودہ بود بقول خود انا مدینة العلم وعلی بابہا فمن اراد العلم فلیات الباب

ارشاد فرموده که ابوبکر اعلمهم و افضلهم حالانکه این تخرص صریح و تهجم فضیح در بطلان و هوان بحدی رسیده که بلّه و صبیان هم از شناعت و فظاعت آن آگاه می باشند سبحان الله سمهودی برچنین ادعای بزرگ و اتهام سترگ اقدام اقدام می کند و اصلا حواله و لو مجمل باشد نمی دهد آخر کدام کس ست که این افک را روایت نموده کاش سمهودی و را انبار موضوعات اسلاف خودش نشانی ازین افتعال بدهد آخر کجا این دروغ بی فروغ را دیده و بواسطه کدام وضّاع افاک این کذب باو رسیده هیهات هیهات ازین تقول شنیع و تخرص فظیع اصلا اثرے در موضوعات هم نیست فضلا عن الصحاح حالانکه اگر ارباب صحاح سنیه هم روایت این افک صراح و کذب بواح می کردند هرگز بر اہل حق حجت نبود فکیف که ازین بهت جلی کتب موضوعات هم خالی می باشد غالبًا سمهودی از مزید تحیر و مبهوتیت مبتلای این تخرص و مقوئیت شده و در هوای حمایت خالفه اول ز عقاب کذب بر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب باکی نموده بلا محابا طریق جعل و افترا پیموده **ششم** آنکه درین کلام حالب الملام سمهودی ادعا کرده که اصحاب اختلاف نکردند در چیزی مگر آنکه حق با ابوبکر بود و این ادعا هم کذب صریح و افک فضیح ست و اصلا برهانی بر آن قائم نشده بلکه ادلهٔ لاتعد و لاتحصی مبطل این ادعای کاسد و زعم فاسد می باشد و چگونه عاقلی میتوان گفت که در هر امر مختلف فیه حق با ابوبکر بود حالانکه وقائع متکاثره و سوانح متوافره که اصحاب ما شکر الله مساعیهم در مطاعن او مسرود و منضود نموده اند صراحة واضح می نماید که ابوبکر دران راه باطل و خطا باقدام جور و اعتدا سپرده و اگر درین وقائع هائله جز منازعات سقیفه و مشاجرات فدک و خمس و ما یتبعها چیزی دیگر نبود باز هم اثبات بودن ابوبکر بر باطل و خطا الی یوم القیام و الجزا کافی و وافی بلکه اکفی و اوفی بود چه جای آنکه ماورای این واقعات دیگر هم موجود ست که تشریح و تصریح آن درین مقام مفضی باطناب ست و بحمدالله تعالی بذکر شطری ازان کتاب تشیید المطاعن کافل و حافل می باشد سبحان الله مگر صاحب عقلی باور میتوان کرد که در منازعات خلافت و فدک و امثال آن حق با جناب امیرالمومنین علیه السلام و جناب سیده سلام الله علیها نباشد حالانکه عصمت این بزرگواران بنصوص قرآنیه و آیات فرقانیه و احادیث نبویه و اخبار مصطفویه کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار ست و ابوبکر با وصفیکه هرگز معصوم نیست و خود بجملهٔ صادقه ان لی شیطانا یعتریني اعتراف مینماید و علاوه بر آن جهل و ضلال او بمحاجه و استدلال این حضرات کالنار علی العلم مشهور میگردد و صاحب حق شمرده شود ذلک ظن الذین لا یوقنون

بالجملہ حیرتم بسوی خود میکشد کہ چگونہ سمہودی حرف قصر مدت ابوبکر بر زبان آوردہ عدم اشتہار علم عرشی او را بآن موجہ می نماید و ادنی التفاتی باین مطلب نمی کند کہ ابوبکر درہمین مدت قصیرہ بچہ حد مصدر جہالات متکاثرہ و مظہر ضلالات متوافرہ گردیدہ مگر این ہم بدقسمتی حضرت خلیفۂ اول ست کہ قصر مدت ایشانرا از ظہور جوہر علم مانع می آید و از حصد و رمنکر جہل منعی نمی نماید و اگر نیک بنگری این حالت حضرت ابوبکر برای اولیای شان قابل خیلی تاسف ست زیراکہ اولا خلافتی راکہ درسقیفۂ بنی ساعدہ بتدبیر سراسر تغریر و تقریر پر تزویر بدست آوردہ بودند بسبب عدم مساعدت تقدیر طول مدتی حاصل نشد وثانیا این مدت قصیرہ و ایام یسیرہ مانع انتشار علم و اعلمیت مزعومی اولیای شان گردید وثالثا این مصیبت کبری و داہیۂ عظمی علاوہ برآن حادث شد کہ اعوام منکودہ تسلط و حکومت و ایام معدودۂ تملک و سلطنت ہمہ وقف قضایای مہملۂ باطلہ و احکام واہیۂ عاطلہ ماند و ظہور خطایای صریحہ و صدور بلایای فضیحہ خزی و افتضاح و خور و انقاح ایشان را باعلای مدارج رساند بالجملہ ازینجا بنہایت ظہور و اقصای سفور ظاہر و باہر گردید کہ تعلل عدم اشتہار علم ابوبکر بسبب قصر مدت او باطل محض و فاسد صرف ست بلکہ اگر بالفرض و التقدیر ابوبکر من المنذرین الی یوم وقت المعلوم ہم میبود جز آنکہ جہالات نامتناہیہ او عالم را تیرہ و تار نماید اثری از علم موہوم او بر صفحۂ ظہور جلوہ گر نمی شد ہشتم آنکہ سمہودی قبل ازین کلام مہانت انضمام خود درہمین کتاب جواہر العقدین رجوع کردن ابوبکر بسوی قول جناب امیر المومنین علیہ السلام نقل کردہ چنانچہ بعد نقل واقعۂ حکم عمر برجم مجنونہ و تنبیہ جناب امیر المومنین علیہ السلام مر او را گفتہ وفی روایة فقال عمر لولا علی لهلك عمر و روی بعضهم انه اتفق لعلی مع ابی بکر رضی الله عنهما نحو ذلك و پر ظاہر ست کہ ہرگاہ حسب نقل خود سمہودی ابوبکر چنان عدیم العلم و ضعیف العقل بود کہ حکم برجم مجنونہ نمودہ و بعد التنبیہ رجوع بقول جناب امیر المومنین علیہ السلام کردہ باز چگونہ سمہودی جرأت یافتہ بر آنکہ او را افضل و اعلم از جناب امیر المومنین علیہ السلام وا نماید و در اظہار رقاعت و ابدای شناعت الی اقصی الغایة بیفزاید و اعجباہ خود قبل زین کلام بسطری چند واقعۂ مخزیہ رجوع از بعض علمای خویش نقل نمودن من بعد بزودی ہرچہ تمام ترآنرا فراموش ساختہ کذبا و افترائ شہادت جناب امیر المومنین علیہ السلام بر اعلمیت ابوبکر بلا حوالہ باحدی ولوکان واحدا من اسلافه الواضعین نقل کردن چقدر مثبت دانائی و فرزانگی سمہودی ست

ونیز آنجناب را بسوی یمن ارسال فرموده بود تا اهل یمن را تفقیه در دین و تعلیم سنن نماید و حکم بکتاب الله
در ایشان بفرماید و از ینجاست که از جناب امیر المومنین علیه السلام در عهد جناب رسالتمآب صلی الله علیه
وآله وسلم قضایای جلیله و آثار جمیله بحدی ظاهر شد که احدی از عقلای مسلمین انکار آن نمی تواند کرد پس
اگر حسب مزعوم سمهودی نعوذ بالله ابوبکر اعلم صحابه بودی بایست که در عهد سرور کائنات علیه وآله آلاف
التحیات از و ظهور آثار اعلمیت شود حالانکه اصلا از وی اثری از آثار عالمیت فضلا عن الاعلمیة دران
عصر ظاهر نشد و گذشته از ان در عهد خود ابوبکر که بلا ریب نزد سمهودی مردم باو احتیاج داشتند نیز اثری
از آثار آن بظهور نرسید سبحان الله این چه خوش اعلم صحابه است که نه در عهد نبوی اثری از اعلمیت او مشهود
میشود و نه در عهد خودش علامتی از ان ظاهر میگردد و با اینهمه اتباع و اشیاع او از حسن ظن باز نمی آیند
و او را بمزید خوش عقیدتی اعلم صحابه خوانده طریق تحکم می پیمایند **و از عجائب محیرهٔ عقول این**
ست که سمهودی درین کلام زعم می نماید که زمان خلافت ابوبکر زمان ظهور علم او بود لیکن چون
مدتش طولانی نشد لهذا علمش منتشر و مشتهر نشد و در ما بعد خواهی دانست که بنای زمان خلافت خلفای
ثلثه را زمان ظهور علم ایشان نمیداند بلکه مشغولیت ایشان را باشغال خلافت مانع از افادهٔ وافاضه
گمان می کند و عدم رجوع مردم را بسوی ثلثه در زمان خلافت ایشان و رجوع مردم را بسوی امیر المومنین
علیه السلام در زمان مذکور ناشی از همین معنی وا مینماید فتی هذین الزعمین من التضاد مالا یخفی
علی اهل السداد والرشاد **ثالثا** انکه از ین همه قطع نظر کنیم و فرضا و تقدیرا تسلیم نمائیم که علم ابوبکر بسبب
قصر مدت خلافت او مشتهر نشد لیکن باز هم ... مدعای سمهودی بکرسی نمی نشیند زیرا که درین صورت
کم از کم می بایست که اثری از آثار جهالت و ضلالت ابوبکر و علامتی از علامات فقدان علم و فهم او
ظاهر نگردد حالانکه بر متتبع خبیر و ناظر بصیر واضح و مستنیر ست که درین زمان یسیر از ابوبکر غیر چندر آثار
جهل و علامات ضلال و براهین تبری از ملکهٔ علم و فهم و دلائل تعری از حلیهٔ کمال و حکم ظاهر و باهر گردیده
چنانچه بحمد الله شطری از ان در کتاب مستطاب تشیید المطاعن نیز بمعرض تحقق و تبرهن و منصهٔ تجلی و تبین
رسیده و پر ظاهر ست که بعد این تقریر احدی از ارباب عقل باور نمیتوان کرد که ابوبکر حظی از علم داشت
فضلا عن الاعلمیة چه جهالات فاضحه و عمایات لائحه که از ابوبکر صادر شده هرگز از ادنی عالمی صادر نمیشود
چه جای اعلم صحابه چه جای کسیکه معاذ الله حسب مزعوم مشوم سمهودی از باب مدینهٔ علم عالمتر باشد

علیه السلام بر ظاهر ست و اعتراف سمهودی بشاهد بودن آن برای حدیث مدینة العلم نیز معلوم ست پس
بعد ازین از چه رو جائز شد که سمهودی ادعای باطل اعلمیت مفروضه ابوبکر آغاز نهد و آخر از انظار تیز
و تار معتقدین اثمار با فترای واضح العوار جلوه دهد **سیزدهم** آنکه سمهودی در جواهر العقدین قبل ازین
کلام موهون النظام گفته وفی روایة له عن ابی سعید الخدری قال قدمنا مع عمر مکة و معه علی بن
ای الدارقطنی ۱۲
ابی طالب فذکر له علی شیئاً فقال عمر اعوذ بالله ان اعیش فی قوم لست فیهم یا ابا حسن و این روایت
هم مثل روایات سابقه دلیل ساطع اعلمیت جناب امیرالمؤمنین علیه السلام میباشد و خود سمهودی بشاهد
بودن آن برای حدیث مدینة العلم معترف ست پس هرگز نزد ارباب احلام زعم باطل سمهودی درباب
اعلمیت ابوبکر قابل التفات نخواهد بود و اعتراف او در باب از صوب صواب جز تتبیب و تباب او
نخواهد افزود **چهاردهم** آنکه سمهودی در جواهر العقدین قبل این کلام واضح الانخرام گفته اخرج
الحافظ الذهبی عن عبد الملک بن ابی سلیمان قال ذکر لعطاء اکان احد من اصحاب رسول الله صلی
الله علیه وسلم افقه من علی قال لا والله ما علمته و این روایت هم از ادلهٔ واضحه و براهین لائحهٔ
اعلمیت جناب امیرالمؤمنین علیه السلام میباشد و اعتراف سمهودی بشاهد بودن آن برای حدیث
مدینة العلم زیاده تر مدعای اهل حق را تایید می نماید پس عجب ست که چرا سمهودی ازین دلیل زاهر و
شاهد باهر با وصف علم و ذکر آن درهمین کتاب تعامی صریح اختیار نموده بزعم اعلمیت ابوبکر طریق
مناقضت و مناکرت پیموده **پانزدهم** آنکه سمهودی در جواهر العقدین بعد این کلام مختل القوام
بلا افتراق بلکه باتصال تام گفته و قول عمر رضی الله عنه علی اقضانا رواه البخاری فی صحیحه و نحوه عن
جماعة من الصحابة ازین عبارت ظاهر ست که سمهودی قول عمر علی اقضانا را از بخاری نقل کرده اعتراف
نموده باینکه مثل این قول از جماعتی از صحابه منقول ست و پر ظاهر ست که هرگاه اعتراف اقضی بودن
جناب امیرالمؤمنین علیه السلام از عمر و جماعتی از اصحاب ثابت باشد هرگز احدی از عقلا در اعلمیت
جناب امیرالمؤمنین علیه السلام ریبی نخواهد ورزید و یقینا تقولی را که سمهودی از جناب امیرالمؤمنین
علیه السلام در حق ابوبکر بلا سند و عزو ذکر کرده افترای بین العوار و کذب واضح الشنار خواهد دید
و بر زعم باطل سمهودی انگشت تحیر بدندان تعجب خواهد گزید و بهرهٔ وافی از تناقض و تهافت اقوال
و افعال این حضرات خواهد گزید **شانزدهم** آنکه سمهودی در جواهر العقدین بعد این کلام مختل النظام

نهم آنکه سمهودی در جواهر العقدین قبل ازین کلام خرافت التیام روایت گفتن عمر کلمه لولا علی لهلک عمر نقل کرده چنانچه از عبارت سابقه دریافتی واین روایت بنهجی که دال بر اعلمیت و افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام وکاشف از سوء حال حضرت عمر ومخبر از خسران مآل مستخلف ایشان حضرت ابوبکر میباشد محتاج بیان نیست پس بعد علم بآن در ستر وکتمان حقیقت امر برخواستن واز زبان جناب امیر المومنین علیه السلام اعلمیت و افضلیت ابوبکر وضع ساختن چقدر رخنک و بیمزه می باشد دهم آنکه سمهودی در جواهر العقدین قبل این کلام واضح الانثلام گفته وفیما اخرجه ابن السمان عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه انه سمع عمر یقول لعلی رضی الله عنهما وقد سأله عن شیٔ فاجابه ففرج عنه لا ابقانی الله بعدك یا علی واین روایت بلاریب دلیل اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام ست وشاهد بودن آن برای حدیث انا مدینة العلم از اعتراف خود سمهودی درهمین کلام ثابت ست حیث قال قلت هذا واشباهه مما جاء فی فضیلة علی فی هذا الباب شاهد لحدیث انا مدینة العلم وعلی بابها الخ پس بعد نقل وتصدیق این روایت ادعای اعلمیت ابوبکر یقینا خلاف فهم ودرایت وبلاشک انهماک در ایثار ضلالت وغوایت ست یازدهم آنکه سمهودی در جواهر العقدین قبل ازین کلام سخافت التیام گفته وقال الزین العراقی فی شرح التقریب فی ترجمة علی رضی الله عنه قال عمر اقضانا علی وکان یتعوذ من معضلة لیس لها ابو حسن انتهی واین کلام زین عراقی شارح تقریب نیز مبطل مزعوم مشوم سمهودی درباب اعلمیت ابوبکرست زیراکه متضمن ست اعتراف حضرت عمر را باقضی بودن جناب امیر المومنین علیه السلام ونیز مشتمل ست بر تعوذ حضرت عمر از معضله که جناب امیر المومنین علیه السلام برای آن موجود نباشد واین هر دو امر دلیل واضح اعلمیت جناب امیر المومنین میباشد وشاهد بودن آن برای حدیث مدینه از اعتراف خود سمهودی متبین ست پس بعد ازین چگونه سمهودی را روا شد که حرف اعلمیت ابوبکر بر زبان آرد وبادعای آن بهت بر جور واعتساف برگمارد دوازدهم آنکه سمهودی در جواهر العقدین قبل این کلام بین الانخرام بعد عبارت سابقه گفته وهذا التعوذ رواه الدارقطنی وغیره ولفظه اعوذ بالله من معضلة لیس لها ابو حسن واز ین عبارت واضح ست که سمهودی تعوذ خلیفه ثانی را که در عبارت شرح تقریب باجمال مذکور بود بصراحت الفاظ از دارقطنی وغیر او نقل کرده وبودن آن از دلائل اعلمیت جناب امیر المومنین

کدام محل ارتیاب ست یا للہ مگر این همه احادیث و روایات که خود سمهودی آنرا از اساطین دین و ارکان مذهب خود نقل نموده وجا بجا بصراحت حکم صحت اسانید آن هم ذکر فرموده برای ابطال مزعوم مشوم او کافی و وافی نیست و آیا این همه اخبار متینه و آثار رزینه کذب صریح و افترای فضیح او را که بر جناب امیر المومنین علیه السلام بربسته ماحی و عافی نمی باشد و آیا بعد این آیات ساطعه و بینات لامعه هم دعاوی بی دلیل و اقاویل جالبة التجهیل و که بعد اثبات حدیث مدینة العلم متعلق بحمایت شیخ اول خود ذکر نموده قابل التفات احدی از اثبات میماند لا و اللہ هرگز کار منصفی نیست که در بطلان و فساد و وهن و انهداد کلام صریح الانجزام سمهودی ریبی ورزد یا آنکه در نصرت تقریر مهانت تخمیر او متفوه بکلامی گردد چه بحمد اللہ از هر جهت حجت بر او تمام گردیده و براهین کثیره و دلائل وفیره از کلام خودش بر ابطال مزعومات و متفوهات او بمعرض تحقق و تبین رسیده پس ابواب مهرب و مناص و منافذ خروج و خلاص بر او و اولیای او مغلق و مسدود ست و مقامع حدید برای تنکیل و تندید هر جاحد عنید معتد و موجود و اللہ ولی الانعام و الجود و **فضل بن روزبهان الشیرازی** که از متکلمین معروفین سنیه است و متاخرین اهل سنت بر هفوات او کمال افتخار و نازش دارند در جواب حدیث مدینة العلم کلماتی چند نوشته که مایهٔ صد حیرت و استعجاب ارباب فهام و الباب ست چنانچه جائیکه علامهٔ حلی رح در نهج الحق بقول جناب امیر المومنین علیه السلام سلونی و ارشاد جناب رسالتمآب صلی اللہ علیه و آله انا مدینة العلم و علی بابها استدلال نموده ابن روزبهان بجواب آن میسر آید اقول هذا یدل علی وفور علمه و استحضاره اجوبة الوقائع و اطلاعه علی شتات العلوم و المعارف و کل هذه الامور مسلمة و لا دلیل علی النص حیث انه لا یجب ان یکون الاعلم خلیفة بل الاحفظ للحوزة و الاصلح للامة و لو لم یکن ابوبکر اصلح للامامة لما اختاروه کما از این کلام ابن روزبهان واضح و عیان ست که او بمقابلهٔ علامه ره چنان دست پاچه و حیران شده که چارهٔ جز اعتراف بدلالت حدیث مدینة العلم بر اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام نیافته لیکن از راه کمال جسارت و انحراف بسوی انکار نص بودن آن بر امامت آنجناب شتافته و بمزید اعوجاج و شدید لجاج منع خلافت اعلم آغاز نهاده و با دعای احفظیت و اصلحیت ابوبکر داد کمال جلاعت و خلاعت داده و این صنیع بدیع ابن روزبهان اصلا بحال مهانت اشتمال او نافع

گفته والحاکم فی المستدرک عن ابن مسعود قال کنا نتحدث ان اقضی اهل المدینة علی و قال انه صحیح و ا
یخرجاه و این روایت هم بلاریب مثبت اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام میباشد و بملاحظهٔ آن
زعم باطل سمهودی درباب اعلمیت ابوبکر از هم می پاشد و نزد هر عاقل متبین می گردد که سمهودی در زعم
باطل اعلمیت ابوبکر سراسر راه عناد و لدد سپرده به بستن افترای مبین بر جناب امیر المؤمنین علیه السلام
گوی سبق از وضاعین و صناعین سابقین برده **هفدهم** آنکه سمهودی در جواهر العقدین بعد این
کلام خرافت التیام واقعهٔ بعث جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم جناب امیر المؤمنین علیه السلام
را بسوی یمن نقل کرده حیث قال واصل ذلک قصة بعثه صلی الله علیه وسلم لعلی رضی الله عنه الی
الیمن قاضیا فقال یارسول الله بعثتنی اقضی بینهم وانا شاب لاادری ما القضاء فضرب صلی الله علیه و
سلم فی صدری و قال اللهم اهده وثبت لسانه قال فوالذی فلق الحبة وبرء النسمة ماشککت فی
قضاء بین اثنین رواه ابو داود والحاکم وقال صحیح الاسناد و در کمال ظهورست که این واقعه دلیل صریح
اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام میباشد وسیأتی تفصیل ذلک فیما بعد انشاء الله تعالی پس
ظاهر شد که زعم سابق سمهودی درباب اعلمیت ابوبکر صراحة فاسد و کاسد می باشد و حدیث صریح
صحیح الاسناد که خود آنرا نقل نموده باطل و عاطل وامی نماید **هیجدهم** آنکه سمهودی در جواهر العقدین
بعد این کلام سخافت انضمام حدیث زوجتک اقدم امتی سلما و اکثرهم علما نقل کرده حیث
قال وروی احمد والطبرانی برجال وثقوا ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لفاطمة رضی الله عنها
اما ترضین ان زوجتک اقدم امتی سلما و اکثرهم علما و اعظمهم حلما و پر ظاهرست که این حدیث
شریف نص صریح قاطع و برهان صحیح ساطع بر اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام می باشد پس بحمد الله
تعالی بطلان زعم سمهودی درباب اعلمیت ابوبکر بحسب این حدیث هم واضح و آشکار گردید و امر حق
در انجلا و ظهور باقصای مدارج رسید و از ینجا بر ناظر بصیر بخوبی واضح و مستنیر گردید که سمهودی درین
تقریر رکاکت تخمیر هرگز قبیل را از دبیر نشناخته از ادلهٔ متکاثره و حجج متوافرهٔ داله بر اعلمیت جناب
امیر المؤمنین علیه السلام که خود قبل ازین تقریر سراسر تغریر و بعد ازین تقریر فاسد التزویر مذکور ساخته
اصلا حظی و نصیبی نه بر داشته گویا این همه براهین دامغه و دلائل بالغه را بمقابلهٔ زعم فاسد و افترای
کاسد خود کان لم یکن انگاشته و هرگاه حال برحنین منوال بوده باشد پس در مختوم القلب بودن او

پوشیده نیست که اصلح للامه هم همان کس ست که اعلم بوده باشد زیرا که خود جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم غیر اعلم را اصلح برای امارت جزئیه ندیده اند و اعلمیت را حتی در عامل شدن لازم فرموده اند و ترک اعلم و عامل کردن غیر اعلم را خیانت خدا و رسول و جمیع مسلمین دانسته اند کما مر سابقا بالتفصیل پس چگونه میتوان گفت که غیر اعلم برای خلافت امت آنجناب اصلح خواهد بود پس ثابت شد که ادعای ابن روزبهان اصلحیت [ابو بکر را برای امت بعد تسلیم اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام امریست که هیچ مبتدی آنرا قابل اعتنا نخواهد دانست **پنجم** آنکه قول ابن روزبهان که اگر ابو بکر اصلح برای امامت نمی بود مردم او را اختیار نمیکردند عجب حرف واهی ست زیرا که اعتراض و ایراد اولا بر اصل اختیار کنندگان ابو بکر وارد ست وثانیا برکسانی ست که بعد از ایشان این اختیار را دلیل صحت امامت ابی بکر می دانند حالانکه هیچ دلیلی بر صحت اختیار و حجیت فعل مختارین قائم نشده کما فصل فی محله وعلاوه برآن نهایت بعد اختیار کنندگان ابو بکر برای امامت از ساحت ایمان و عدالت و ارتکاض ایشان در بوادی کفر وضلالت ظاهر و واضح ست و معاندهٔ صریحهٔ شان با اوامر ربانیه و احکام قرآنیه و اقوال و افعال جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب اظهر من الشمس و ابین من الامس ست و متبع بودن شان برای هوای نفس اماره و فریفته شدن ایشان بجلب حطام دنیای غراره بر ناظر اخبار سقیفه و ما بعدها من الوقائع محتجب و مستتر نیست پس احتجاج بفعل باطل چنین مردم و آنهم در مقابلهٔ اہل حق تعسف محض ست و این استدلال ضلالت اشتمال ابن روزبهان بلا ریب مانا بآن ست که یکی از مصادیق اشربوا فی قلوبهم العجل در حق گوسالهٔ سامری بسراید که اگر او قابل عبادت نبود هرگز بنی اسرائیل او را عبادت نمی کردند یا آنکه واحدی از محامین کفار متفوه شود که اگر لات و عزی اله نمی بود ند عبدهٔ اصنام هرگز پیش ایشان سر بسجود نمی آوردند ولعمری ان امثال تلک الترهات لا یلتفت الیها من له ادنی مسکة من العقل والفهم ولا یصغی لها الامن غلب علیه الجهل والوهم **و ابن روزبهان** در باب حدیث مدینة العلم و حدیث انا دار الحکمة بکلامی دیگر متفوه شده که از کلام سابقش ابدع و اعجب و اطرف و اغرب میباشد چنانچه جائیکه علامهٔ حلی ره در نهج الحق میفرماید المطلب الثانی العلم والناس کلهم بلا خلاف عیال علی علیه السلام فی المعارف الحقیقیة والعلوم الیقینیة والاحکام الشرعیة والقضایا النقلیة لانه

نیست بچند وجه **اول** آنکه سابقا بجواب شاه صاحب دانستی که این حدیث بعنوانات عدیده
و طرق سدیده دلیل واضح خلافت و برهان لائح امامت جناب امیر المومنین علیه السلام ست
پس انکار نص بودن آن برای امامت و خلافت عین سماجت و سخافت ست **دوم** آنکه نیز در
ما سبق بدلائل کثیرهٔ متینه و براهین وافرهٔ رزینه که ماخوذ از کتاب و سنت و مؤید با فادات مفسرین
عظام و محققین فخام سنیه است دانستی که یقینا و جزما و قطعا و حتما اعلم برای خلافت متعین ست
و لو لم یکن فیها سوی ما ذکره سبحانه فی قصة آدم و قصة طالوت لکفی فی دمغ راس کل معاند
ممقوت فکیف وقد سلف من الشواهد المتکاثرة التی تسبق المحصی و تفوت ما هو لاس واح
المومنین الموقنین کالقوت و بعد ملاحظهٔ آن هرگز ریبی در تعیین اعلم برای خلافت باقی نمی ماند و
هر واحد از ان انکار سراسر خسار ابن روزبهان را آب می رساند **سوم** آنکه برارباب امعان
واضح و عیان ست که احفظ ناس برای حوزه اسلام همان کس میتواند شد که اعلم امت باشد زیراکه
در حفظ حوزه اسلام رد شبهات ملحدین طغام و دفع اغلوطات معاندین اغثام ضروری ست و
این معنی بی اعلم امت متحقق نمی تواند شد پس منع ابن روزبهان تعیین اعلم برای خلافت وادعای
تعیین احفظ للحوزه برای آن هرگز بکارش نمی آید و بابی برای مقصود او نمی کشاید و ازینجا متحقق گردید
که ابوبکر را احفظ للحوزة الاسلامیه شمردن سراسر خلاف انصاف بلکه عین جور و اعتساف ست زیراکه
قطع نظر از ضعف و خور و جبن ذاتی او که بلحاظ آن صلاحیت حفظ ظاهری حوزهٔ اسلام هم ازو
مسلوب بود در جهل و نادانی و عمه و سرگردانی او اصلا شکی و ریبی نیست و عجز و زبونی او بجواب
مسئولات اهل کتاب و ظهور خزی و خسار او درین باب بلکه جهل مفضح او از احکام رب الارباب و
اوامر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب معلوم ارباب الباب ست و سیاتی تفصیله انشاء
الله الوهاب پس چگونه او را کسی از اصحاب عقول و احلام حافظ حوزهٔ اسلام میتوان گفت بلی حافظ
حوزهٔ اسلام همان بزرگوار بود که بسبب باب مدینهٔ علم بودن خود همواره چه در عهد حکومت ثلثه و چه
در زمان امارت خود کشاف نوازل و مشکلات و دراء خطوب و معضلات می گردید و حوزهٔ اسلامیه را
از تطرق شبهات معاندین و ورود الزامات جاحدین مصون و محفوظ داشته تقویت و تائید تام
و تازیر و تشدید ملا کلام می بخشید **چهارم** آنکه بر اولی متاملین فضلا عن المتعمقین الکاملین

بسوی یکی از علمای امت نیست بلکه مقصود علامه اثبات محتاج بودن قاطبه مردم سوا کانوا من الاصحاب او غیرهم باحتیاج عظیمی ست که بسوی اعلم خلق پیدا می شود و بهمین سبب علامه ره بعد قول مذکور در مقام دلیل تحقق چنین احتیاج عام عظیم اثبات اعلمیت آنجناب با دلهٔ عقلیه و نقلیه شروع فرموده بقول خود لانه کان فی غایة الذکاء الخ پس اگر ابن روزبهان بقول خود و الناس محتاجون الیه فیه چنین احتیاج عام تام قبول می کند مرحبا بالوفاق چه این معنی بلاریب مثبت امامت و خلافت جناب امیر المومنین علیه السلام ست زیرا که هرگاه تمام مردم خواه از اصحاب باشند یا غیر اصحاب احتیاج تام بسوی علم آنجناب داشته باشند لابد آنحضرت امام و مقتدای ایشان خواهد بود نه غیر آنجناب لقبح تامیر المحتاج الیه بل الاحتیاج العظیم لاحواج علی من هو غنی ملیّ بعلم صاحب المعراج صلی الله علیه و آله ما اضاء صبح مسفر و اظلم لیل ساج و اگر مقصود ابن روزبهان تسلیم احتیاج غیر عام تام ست مثل احتیاج مردم بسوی یکی از علمای امت پس در مفرط و مقصر بلکه مباهت و مکابر بودنش ریبی نیست لیکن غالبا مقصود ابن روزبهان همان احتیاج عام تام ست لانه اعترف باعلمیته علیه السلام فی الکلام السابق و لعل تقصیره فی هذا المقول نشأ عن اللسان المحصور و القلب الخافق سوم آنکه آنچه ابن روزبهان درین کلام گفته و کیف لا و هو وصی النبی صلی الله علیه و سلم فی ابلاغ العلم و بدائع حقائق المعارف دلیل صریح اعلمیت و امامت جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد چه ظاهر ست که وصی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم در ابلاغ علم و بدائع حقائق معارف غیر اعلم و غیر امام نمی تواند شد لعدم انفکاک الاعلمیة عن مثل هذا العلم المنصوب المخصوص بالعلم المصبوب و لقبح ترجیح المرجوح و بطلان تفضیل المفضول المبدی للفضوح کما هو ظاهر علی اولی الاحلام و سیاتی مزید افصاح لذلک فیما بعد بعون الملک العلام پس محل کمال حیرت ست که چگونه ابن روزبهان بعد تسلیم این مطلب که جناب امیر المومنین علیه السلام وصی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم بود در ابلاغ علم و بدائع حقائق معارف قائل بامامت آنجناب نمی شود و در حق آنجناب راه تقصیر و تفریط می رود و اصلا بخیال نمی آرد که هرگاه جناب امیر المومنین علیه السلام را خود جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب وصی خود در ابلاغ علم و بدائع حقائق معارف فرموده بود و قاطبهٔ مردم محتاج تام بسوی علم نامحدود آنحضرت بودند و هستند دیگر چگونه مثل ابوبکر و عمر و عثمان را جائز شد که با آنهمه جهل و

علیہ السلام کان فی غایۃ الذکاء والحرص علی التعلم وملازمتہ لرسول اللہ صلی اللہ علیہ والہ وسلم
الذی ھو اشفق الناس علیہ عظیمۃ جدا لا ینفک عنہ لیلا ولا نہارا فیکون بالضرورۃ اعلم من
غیرہ وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ فی حقہا افضاکم علی والقضاء یستلزم العلم والدین وروی
الترمذی فی صحیحہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ والہ قال انا مدینۃ العلم وعلی بابہا وروی البغوی
فی الصحاح ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ والہ وسلم قال انا دار الحکمۃ وعلی بابہا ابن روزبہان در کتاب
الباطل خود بجواب این کلام علامہ رح میسرآید ماذکرہ المصنف من علم امیر المومنین فلا شک فانہ
من علماء الامۃ والناس محتاجون الیہ فیہ وکیف لا وھو وصی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی ابلاغ
العلم وبدائع حقائق المعارف فلا نزاع فیہ لاحد واما ماذکرہ من صحیح الترمذی فصحیح وما
ذکرہ من صحاح البغوی فانہ قال الحدیث غریب لا یعرف ھذا عن احد من الثقات غیر شریک
واسنادہ مضطرب فکان ینبغی ان یذکر ماذکرہ من معائب الحدیث لیکون امینا فی النقل و این
کلام محل استغراب واستعجاب اولی الاحلام ست بچند وجہ **اول** آنکہ ابن روزبہان درین کلام
گفتہ وماذکرہ المصنف من علم امیر المومنین فلا شک انہ من علماء الامۃ و این تقصیر بیّن وتفریط
غیر ہیّن درحق جناب امیر المومنین علیہ السلام ست زیراکہ آنجناب رایکی از علمای امت وانمودن
ہرگز مناسب شان والا شان آنجناب نیست چہ آنجناب بلا ریب اعلم امت بلکہ اعلم خلائق بعد
جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم علی الاطلاق میباشد وعلم آنجناب بحدی غزارت یافتہ است
کہ علم لوح وقلم جزوی از علوم آنجناب ست کما اثبتناہ سالفا پس درحق چنین بزرگوار اظہار اینمعنی
کہ آنجناب یکی از علمای امت بود ہرگز خالی از تقصیر وتضجیع نیست وعجب آن ست کہ خود ابن روزبہان
درکلام سابق معترف باعلمیت آنجناب گردیدہ لیکن درینجا از تصریح بآن دل دزدیدہ **دوم**
آنکہ ابن روزبہان درین کلام گفتہ والناس محتاجون الیہ فیہ یعنی مردم محتاج جناب امیر المومنین
علیہ السلام می باشند درعلم واین قول او درمقام تسلیم قول علامہ رہ والناس کلہم بلا خلاف
عیال علی علیہ السلام فی المعارف الحقیقیۃ والعلوم الیقینیۃ والاحکام الشرعیۃ والقضایا
النقلیۃ واقع شدہ وذکر چنین عبارت درمثل این مقام خالی از غرابت نیست زیراکہ مقصود علامہ رح
بقول مذکور اثبات احتیاج مردم درعلم بسوی جناب امیر المومنین علیہ السلام مثل احتیاج ایشان

کتاب بغوی ایراد خیانت نقل بر علامه ره وارد نماید چنانچه سرائیده وما ذکره من صحاح البغوی فانه قال الحدیث غریب لا یعرف هذا عن احد من الثقات غیر شریک واسناده مضطرب فکان ینبغی ان یذکر ما ذکره من معائب الحدیث لیکون امینا فی النقل واین ایراد سراسر لداد باطل محض وفاسد صرف ست زیرا که **اولا** ثابت نشده که آنچه ابن روزبهان از کتاب بغوی در حق این حدیث نقل کرده در نسخهٔ علامه ره هم موجود باشد واختلاف نسخ کتب احادیث سنیه ودخل یافتن الحاق وتصرف دران بزیادت ونقصان وتغییر وتبدیل حتی فی نسخ الصحاح الستة قابل دفع وانکار ارباب تبصر واعتبار نیست کما لا یخفی علی من راجع جامع الاصول لابن الاثیر الجزری ومشکوة المصابیح لولی الدین الخطیب التبریزی والمرقاة شرح المشکوة للملا علی القاری واین مطلب اگرچه از شدت وضوح مستغنی ازان ست که اقامت ادله بران کرده آید لیکن حرفی چند که بما نحن فیه الصق واوصل بوده باشد باید شنید آنفا دانستی که علامه رحمه الله درهمین کلام که ابن روزبهان بصدد رد آن ست حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها را از صحیح ترمذی نقل فرموده وخود ابن روزبهان این نقل را متلقی بالقبول نموده وگفته واما ما ذکره من صحیح الترمذی فصحیح وقبل از علامه ره ابن الاثیر جزری در جامع الاصول ومحمد بن طلحه شافعی در مطالب السئول این حدیث را از صحیح ترمذی نقل کرده اند واز معاصرین علامه رحمه الله ابن تیمیه حرانی که خیلی لجوج ومعاندست بلا تعرض علامه ره از خود در منهاج اعتراف کرده باینکه ترمذی حدیث انا مدینة العلم را روایت نموده وبعد عصر علامه ره بسیاری از علمای اهل سنت مثل سید شهاب الدین احمد در توضیح الدلائل وسیوطی در تاریخ الخلفا وحسین میبذی در فواتح شرح دیوان جناب امیر المومنین علیه السلام ومحمد بن یوسف شامی در سبل الهدی والرشاد وابن حجر مکی در صواعق ومیرزا مخدوم در نواقض وشیخ بن عبد الله العیدروس یمنی در عقد نبوی ومحمود شیخانی قادری در صراط سوی وشیخ عبد الحق دهلوی در اسماء رجال مشکوة ونور الدین شبراملسی در تیسیر المطالب السنیه وابراهیم کردی کورانی در نبراس ومحمد بن عبد الباقی زرقانی در مواهب لدنیه ومحمد صبان مصری در اسعاف الراغبین وعجیلی در ذخیرة المآل ومولوی عبد العلی المشهور ببحر العلوم در شرح مثنوی مولوی روم حدیث مدینة العلم را بتصریح صریح از ترمذی نقل کرده اند

اختلاف نسخ صحاح سته

نادانی و عجز و حیرانی و احتیاج تام و افتقار ما لا کلام تفوق و ترأس بر آنحضرت حاصل نمایند و تولی حکومت و امارت با وجود آنجناب در جور و اعتساف الی اقصی الغایات بیفزایند هل هذا الا الحیف العظیم علی وصی النبی صلعم فی ابلاغ العلوم و بدائع حقائق المعارف + والمیل لملیم الالد نیا الغاسرة بالزبارج والزخارف **چهارم** آنکه آنچه ابن روزبهان درین کلام گفته فلا نزاع فیه لاحد یعنی آنچه علامه ره از علم امیر المؤمنین علیه السلام ذکر نموده دران احدی را نزاع نیست با وصفیکه کلمهٔ حق ست و جریان آن بر زبان مثل این کثیر العدوان محل تشکر می باشد لیکن کاشف از قلت بصارت و کثرت غمارت اوست زیرا که علامه ره آنچه از شواهد علم امیر المؤمنین علیه السلام ذکر فرموده همه دلیل اعلمیت آنجناب می باشد و برای اثبات همین مطلوب علامه ره آنرا آورده و اعلمیت کما مر غیر مرة دلیل امامت و خلافت آنجناب ست پس اگر ابن روزبهان حظی از انصاف و ترک اعتساف دارد میباید که امامت و خلافت آنجناب را هم قبول نماید و نزاع و شقاق را درین باب یکسر ترک گفته راه اعتراف بامر حق بپیماید و الا مجرد تسلیم اعلمیت آنجناب و نزاع در امامت و خلافت آن عالی قباب هرگز موجب نجات و خلاص او از قواصم حجج اهل حق و صواب نخواهد گردید و از مقامع براهین قواطع البشان با و خواهد رسید آنچه خواهد رسید **پنجم** آنکه ابن روزبهان درین کلام صحت حدیث مدینة العلم بصراحت تمام واضح نموده حیث قال واما ما ذکره من صحیح الترمذی فصحیح و در کلام سابق اعتراف بدلالت آن بر اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام نموده کما دریت و با این همه معترف بامامت جناب امیر المؤمنین علیه السلام نمی شود حالانکه درین صورت می باید که ابن روزبهان از سر انصاف اعتراف بخلافت آنجناب نیز نماید زیرا که در ما سبق مرة بعد مرة بادلهٔ مبرمه و براهین محکمه ثابت شده که اعلم برای خلافت متعین ست و با وصف اعلم کسی دیگر خلیفهٔ رسول صلی الله علیه و آله وسلم نمیتواند شد و علاوه بر آن چون حدیث مدینة العلم بوجوه عدیده و عناوین سدیده که در ما سبق بجواب کلام صاحب تحفه بتفصیل مبین شده مثبت و مؤسس خلافت و امامت آنجناب میباشد پس بعد عثور و وقوف و اطلاع بر مثل این حدیث مبهر الالتماع درین مطلب تردد داشتن شنیده را نا شنیده و دیده را نادیده انگاشتن بلکه خاک در دیدهٔ انصاف انباشتن ست **ششم** آنکه ابن روزبهان درین کلام عداوت التیام از غایت جهل و عناد خود خواسته که در نقل حدیث انا دار الحکمة از

لفظ منکر را غیر مؤلف الحاق کرده باشد و آن غیر از بعض اهل معرفت بعلم حدیث بوده باشد چراکه اگر خود مصنف می دانست که این حدیث منکرست متعرض آن نمی شد یعنی ذکر آن درین کتاب نمی کرد چه او یعنی مصنف التزام کرده است اعراض را از ذکر منکر در عنوان کتاب و ملا علی قاری در مرقاة شرح همین حدیث گفته وقال شارح للمصابیح قوله منکر هذا الحاق من بعض اهل المعرفة بالحدیث لان المؤلف رحمه الله یعنی محیی السنة لو کان یعلم انه منکر لم یتعرض له لانه قد التزم الاعراض عن ذکر المنکر فی عنوان الکتاب والله اعلم بالصواب ازین عبارت لائح ست که ملا علی قاری از شارح مصابیح نقل نموده که او بحتم و جزم قائل شده باین که لفظ منکر در حق حدیث مدح حمیر الحاق ست از بعض اهل معرفت بالحدیث زیراکه مولف مصابیح یعنی محی السنه بغوی اگر علم بمنکر بودن این حدیث میداشت هرگز تعرض بآن نمی کرد یعنی در مصابیح آنرا درج نمی ساخت زیراکه او اعراض از ذکر منکر را التزام کرده است در عنوان کتاب و بعد ظهور این حالت ردیه نسخ کتاب مصابیح و دخل یافتن الحاق و تصرف کذائی دران درباب حکم براحادیث هرگز مستبعد نیست بلکه بسیار بسیار قرین عقل ست که انچه ابن روزبهان در حق حدیث انا دار الحکمة از کتاب بغوی نقل نموده اصلا کلام خود بغوی نیست و در نسخ سلیمه مصونه نبوده بلکه الحاق یکی از همین متعصبین متعنتین ست که من بعد در نسخ محرفه مصحفه افزوده اند و باین افزایش باطل قصب السبق از محرفین سابقین ربوده و این جماعت اگرچه بحسب اصطلاح شارحین مصابیح از اهل معرفت بحدیث می باشند لیکن فی الواقع بسبب ارتکاب چنین تصرفات منکره در کتب و اسفار اغیار که خلاف ملتزمات و مسلمات مصنفین و مولفین آن ست گونه دین و ایمان خود میخراشند و از خزی و افتضاح تام بین الخلائق والانام باکی ندارند و بی محابا همت را بر جعل و تلبیس و مکر و تدلیس برمی گمارند بالجمله بعد انکشاف حال پر اختلال نسخ مصابیح هرگز عاقلی بحتم و جزم نمیتوان گفت که در نسخه علامه ره هم این کلام که ابن روزبهان در حق حدیث انا دار الحکمة نقل نموده موجود بود حاشا و کلا پس چگونه ابن روزبهان بلالحاظ وقوع در مغاک صغار و هوان ادعای واضح البطلان خیانت فی النقل در شان علامه عالی مکان احله الله فی اعلی منازل الجنان می نماید و نهایت بی خبری خود از حالات کتب و اسفار مذهب خویش واضح ساخته راه اجتراء

اختلاف نسخ مصابیح بغوی

با اینهمه در نسخ موجودهٔ صحیح ترمذی که بنظر این نحیف رسیده حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها مذکور نیست وانچه دران باقی مانده است حدیث انا دار الحکمة وعلی بابها میباشد و دور تر چرا باید رفت و از حال نسخ خود مصابیح بغوی چرا غفلت باید ورزید مگر نمی دانی که بغوی در همین کتاب مصابیح چنانچه حدیث انا دار الحکمة وعلی بابها را روایت نموده همچنین حدیث انا دار العلم وعلی بابها را نیز روایت کرده واکابر علمای اهل سنت مثل محب الدین طبری در ریاض نضره وذخائر العقبی و ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکوة واحمد بن الفضل بن محمد باکثیر المکی در وسیلة المآل وغیرهم این حدیث شریف را از مصابیح بغوی نقل می نمایند بلکه بعض ایشان تصریح میفرمایند که بغوی آنرا در حسان از مصابیح اخراج نموده لیکن در نسخ موجوده مصابیح که بنظر قاصر رسیده صرف حدیث انا دار الحکمة موجودست واثری از حدیث انا دار العلم یافته نمی شود ومنشاء آن نیست مگر تحریف محرفین واسقاط مدغلین واین همه که شنیدی متعلق بحذف واسقاط وصرم واحباط بود اما اقحام وادخال والحاق وادغال پس آنهم بر متتبع ومتفحص ومقلب صفحات واوراق این اسفار قاتمة الاعماق مغبرة الآفاق پوشیده نیست مگر ندیدهٔ که بغوی در صدر همین کتاب خود اعنی مصابیح بتصریح صریح التزام کرده است که حدیث منکر را دران ذکر نماید چنانچه گفته است وما کان فیهما من ضعیف او غریب اشرت الیه واعرضت عن ذکر ما کان منکرا او موضوعا لیکن باز در جملهٔ نسخ موجودهٔ مصابیح بعد حدیث مدح قبیلهٔ حمیر در حق آن لفظ منکر یافته میشود چنانچه در بابی که عنوانش این ست باب فی مناقب قریش وذکر القبائل مسطورست عن ابی هریرة رضی الله عنه قال کنا عند النبی صلی الله علیه وسلم فجاءه رجل احسبه من قیس فقال یا رسول الله العن حمیرا فقال النبی صلی الله علیه وسلم رحم الله حمیرا افواههم سلام وایدیهم طعام وهم اهل امن وایمان منکر واز افادهٔ علمای اهل سنت درین مقام واضح می گردد که وجود لفظ منکر بعد این حدیث از الحاق دیگران ست ومصنف هرگز آنرا در حق این حدیث وارد نکرده چنانچه شمس الدین محمد بن مظفر خلخالی در مفاتیح شرح مصابیح بشرح اینحدیث گفته قوله منکر ای هذا الحدیث منکر یحتمل ان الحاق لفظ المنکر ههنا من غیر المولف من بعض اهل المعرفة بالحدیث لانه لو کان یعلم انه منکر لم یتعرض له لانه قد التزم الاعراض عن ذکر المنکر فی عنوان الکتاب ازین عبارت ظاهرست که خلخالی افاده می نماید که محتمل ست که دینجا

سوم آنکہ ازان متضح شد کہ این حدیث از جملۂ احادیثی ست کہ از سید المرسلین و خاتم النبیین آمدہ **چہارم** آنکہ ازان پیدا شد کہ این حدیث یکی از مصابیح دجی ست **پنجم** آنکہ ازان ساطع شد کہ این حدیث از جملۂ آن مصابیح ست کہ از مشکوٰة تقوی خارج شدہ **ششم** آنکہ ازان آشکار گردید کہ این حدیث از احادیثی ست کہ ائمہ آنرا در کتب وارد کردہ اند **ہفتم** آنکہ ازان نمایان شد کہ این حدیث از جملۂ احادیثی ست کہ بغوی آنرا برای منقطعین للعبادہ جمع کردہ **ہشتم** آنکہ ازان محقق گشت کہ این حدیث از جملۂ احادیثے ست کہ برای منقطعین الی العبادہ موجب حصول حظی از سنن میشود **نہم** آنکہ ازان ثابت شد کہ این حدیث از جملۂ آن احادیث ست کہ عون بر طاعت می گردد **دہم** آنکہ ازان متبین گردید کہ این حدیث از جملۂ آن احادیث ست کہ بغوی اسانید آنرا بسبب اعتماد بر نقل ائمہ ترک نمودہ وتلك عشرة كاملة و بعد درک حصول این صفات برای حدیث انا دار الحکمة حسب اقرار خود بغوی کہ اظہر افراد اقرار العقلاء علی انفسہم می باشد دیگر کیست کہ روی اعتنائی بسوی انچہ او درباب حدیث انا دار الحکمة گفتہ خواہد آورد و بعد این اقرار صحیح و اعتراف صریح بتحقق و ثبوت این حدیث شریف چگونہ حرف اورا در حط شان آن ہموزن این کلام ثبت المرام خواہد شمرد پس اگر علامہ رہ بر بنای اعتراف مبرم بغوی در صدر کتاب خود تمسک بروایت حدیث انا دار الحکمة نمود و از کلام اضطراب انضمام او درحق این حدیث شریف اعراض فرمود ہرگز محل ایرادی نیست **ثالثا** اگر تسلیم نمائیم کہ علامہ رہ از ذکر کلام بغوی درباب حدیث انا دار الحکمة دیدہ و دانستہ اعراض کردہ پس فی الحقیقة ستر معائب بغوی فرمودہ است نہ آنکہ ستر معائب حدیث نمودہ کما ہو مزعوم ابن روزبہان زیراکہ این کلام بغوی درحق انا دار الحکمة بحدی موہون ست کہ اصلا عیبی برای حدیث ثابت نمی نماید بلکہ برعکس مفصح و مبین و مثبت نہایت عوار و عیب خود بغوی می باشد بیانش آنکہ بغوی درحق حدیث انا دار الحکمة دو دعوی نمودہ **اول** آنکہ این حدیث غریب ست و معروف نیست از احدی از ثقات غیر شریک **دوم** آنکہ اسناد این حدیث مضطرب ست **اما دعوی اول** اعنی غریب بودن این حدیث و معروف نبودن آن از احد من الثقات غیر شریک پس ناشی از قلت تتبع و قصور باع و عدم احصاء طرق حدیث و فقدان اطلاع می باشد والا ہر ناظر بصیر و متتبع خبیر بخوبی میداند کہ حدیث انا دار الحکمة نہ

علی الکذب والافترا می بیاید و ثانیاً اگر فرض کنیم که این کلام از خود بغوی ست و در نسخهٔ علامه ره
هم موجود بود باز هم انچه ابن روزبهان تفوه بآن نموده ثابت نمی شود زیرا که ما درین صورت
خواهیم گفت که اعتراض علامهٔ ره از ذکر انچه بغوی در حق حدیث انا دار الحکمة گفته است مبنی بر قضیهٔ
مسلمه اقرار العقلاء علی انفسهم مقبول و علی غیرهم مردود میباشد و نیز بنای آن بر آن ست که بعد اقرار
انکار مسموع نمی شود و قابل التفات نیست نه آنکه عیاذا بالله منشا آن خیانت فی النقل بوده باشد
تفصیل این اجمال آنکه مجرد ذکر بغوی این حدیث شریف را در کتاب خود برای احتجاج اهل حق
بآن کافی و وافی ست زیرا که بغوی در صدر کتاب خود احادیث آنرا خیلی تمجید نموده و در وصف
و مدح آن جملاتی آورده که هر یک از آن کاشف کمال عظمت و جلالت و نهایت وثاقت و متانت
احادیث آن کتاب می باشد حیث قال فی صدر کتابه المعروف بالمصابیح اما بعد فهذه الفاظ
صدرت عن صدر النبوة وسنن سارت عن معدن الرسالة واحادیث جاءت عن سید المرسلین
وخاتم النبیین هن مصابیح الدجی خرجت عن مشکاة التقوی مما اوردها الائمة فی
کتبهم جمعتها للمنقطعین الی العبادة لتکون لهم بعد کتاب الله حظا من السنن وعونا علی ما هو فیه
من الطاعة وترکت ذکر اسانیدها حذرا من الاطالة علیهم واعتمادا علی نقل الائمة ازین عبارت
ظاهرست که بغوی در باب احادیث کتاب خود می فرماید که این الفاظی ست که صادر شده از صدر نبوت
و سننی ست که سیر نموده از معدن رسالت و احادیثی ست که آمده است از سید المرسلین و خاتم النبیین
و آن احادیث مصابیح دجی ست که خارج شده از مشکوة تقوی وارد کرده اند آن احادیث را ائمه
در کتب خود و من جمع کردم آنرا برای کسانی که منقطع بسوی عبادت باشند تا که آن احادیث برای
ایشان بعد کتاب خدا بهره از سنن باشد و معین شان شود بر انچه ایشان دران مشغول هستند
از طاعت و ترک کردم اسانید آنرا بخوف اطالت و بسبب اعتماد بر نقل ائمه و ازین افاده در
حق حدیث انا دار الحکمة که بغوی آنرا در کتاب خود وارد نموده و از جملهٔ احادیث این کتاب بلاریب
می باشد اوصاف عدیدهٔ عظیمه حاصل شد که هر یک از آن قابل اصغا و استماع ست اول
آنکه از آن ظاهر شد که حدیث انا دار الحکمة از جملهٔ الفاظی ست که از صدر نبوت صادر شده دوم
آنکه از آن واضح گردید که این حدیث شریف از جملهٔ سننی ست که از معدن رسالت سائر گردیده

ادعای باطل بسبب عدم فهم کلام ترمذی افتاده است توضیحش آنکه ترمذی در جامع صحیح خود
حدیث انا دار الحکمة را بسند خود از شریک از سلمه بن کهیل از سوید بن غفله از صنابحی از جناب امیر المومنین
علیه السلام روایت نموده من بعد حسب مذاق قدمای محدثین که ذکر طرق مختلفه حدیث و کلام
بر آن ست طریق دیگر برای این حدیث ذکر نموده حیث قال روی بعضهم هذا الحدیث عن
شریك ولم یذکروا فیه عن الصنابحی یعنی بعض محدثین این حدیث را از شریک روایت کرده اند
و در سند آن صنابحی را ذکر نکرده اند و مفاد این کلام آن ست که بعض محدثین این حدیث از
شریک از سلمه بن کهیل از سوید بن غفله از جناب امیر المومنین علیه السلام روایت نموده اند و صنابحی
را که در سند ترمذی درمیان سوید بن غفله و جناب امیر المومنین علیه السلام واقع شده است ساقط
کرده اند و چون بغوی این کلام ترمذی را دید بوجه قلت خبرت خود باحوال رجال و عدم معان
در حالات اسانید مختلفه و مجانبت از غوامض علوم حدیث و مسائل درایت دانست که مذکور
بودن صنابحی در سند این حدیث تارة و ساقط شدن او از ان اخری سبب اضطراب سند ست
حالانکه بر ممعنین حذاق و ماهرین سباق واضح ولائح می باشد که مروی شدن این حدیث بسندی
که دران صنابحی مذکور باشد نیز درست ست و روایت آن بسندی که از ان صنابحی ساقط باشد
نیز صحیحست زیرا که سوید بن غفله تابعی ست و او این حدیث را بلا واسطه از جناب امیر المومنین
علیه السلام شنیده و بواسطه صنابحی هم این حدیث با و از جناب امیر المومنین علیه السلام رسیده است
و بهمین سبب او گاهی آنرا بواسطه صنابحی از آنجناب روایت نموده و گاهی بلا واسطه از انجناب
آورده و روایت کردنش این حدیث را بهر دو عنوان محمول بر سماع و اتصال ست و صحیح و ثابت
ست و ذکر صنابحی از باب مزید فی متصل الاسانید می باشد و هر چند این امر خود بر متتبع خبیر
واضح و مستنیر ست لیکن بعض نقاد اهلسنت تصریح نیز باین معنی کرده اند حافظ صلاح الدین العلائی
در اجوبه خود کما سمعت سابقا در ذکر حدیث انا دار الحکمة گفته ولا یرد علیه روایة من اسقط منه
الصنابحی لان سوید بن غفلة تابعی مخضرم ادرك الخلفاء الاربعة وسمع منهم فذکر الصنابحی
فیه من المزید فی متصل الاسانید و علامه فیروزآبادی در نقد الصحیح در ذکر حدیث انا دار الحکمة
گفته ولا یرد علیه روایة من اسقط الصنابحی منه لان سوید بن غفلة تابعی مخضرم روی عن

حدیث غریب نیست کہ آنرا صرف شریک روایت نمودہ باشد وبس بلکہ حدیثی ست مشہور کہ آنرا علاوہ بر شریک دیگر ثقات نیز روایت کردہ اند واین حدیث بروایت ایشان نزد محدثین معروف میباشد کما دریت سابقا بالتفصیل الجمیل حیث سقنا سابقا طرق ھذا الحدیث الجلیل الجزیل واگر بالفرض مفروض شود کہ سوای شریک احدی از ثقات این حدیث را روایت نمودہ پس غایة الامر آن ست کہ این حدیث از افراد شریک خواہد بود واین معنی مانع از صحت یا حسن آن نیست وازین جاست کہ ترمذی تحسین این حدیث نمودہ کما صرح بہ المحب الطبری فی الریاض النضرة وذخائر العقبی حالانکہ روایت کردن ترمذی این حدیث را مقصور بر طریق شریک ست واین جریر طبرے در تہذیب الآثار تصحیح سند آن کردہ کما نقلہ السیوطی فی جمع الجوامع واو نیز از محض شریک روایت این حدیث وارد اگرچہ حدیث مدینة العلم را از غیر شریک روایت کردہ وحاکم نیسابوری نیز تصحیح آن نمودہ کما صرح بہ الشامی فی سبل الہدی والرشاد والشبراملسی فی تیسیر المطالب السنیة والزرقانی فی شرح المواہب اللدنیہ وعلامۂ علائی وفیروزآبادی نیز حدیث انا دار الحکمة را تحسین کردہ اند باوصفیکہ آنرا از افراد شریک می دانند چنانچہ علائی در اجوبۂ خود از اعتراضات سراج قزوینی بر احادیث مصابیح بغوی علی ما نقل عنہا السیوطی فی اللآلی بعد ذکر حدیث انا دار الحکمة گفتہ وشریک ھو ابن عبد اللہ النخعی القاضی احتج بہ مسلم وعلق لہ البخاری ووثقہ یحیی بن معین وقال العجلی ثقة حسن الحدیث وقال عیسی بن یونس ما رأیت احدا قط اورع فی علمہ من شریک فعلی ھذا یکون تفردہ حسنا وعلامۂ فیروزآبادی در نقد الصحیح بعد ذکر حدیث انا دار الحکمة گفتہ وشریک ھذا احتج بہ مسلم وعلق لہ البخاری ووثقہ ابن معین والعجلی وزاد حسن الحدیث وقال عیسی بن یونس ما رأیت احدا قط اورع فی علمہ من شریک فعلی ھذا یکون مفردہ حسنا بالجملہ تفرد شریک بحدیث انا دار الحکمة اگر مسلم ہم شود ہرگز منافی با صحیح یا حسن بودن آن نیست واصلا موجب وہن در حدیث نیست وکیف کہ اشتراک دیگر رواة با شریک در روایت این حدیث بر متتبع خبیر روشن ومستنیر ست کما سبق بیانہ بعون المنعم القدیر **اما دعوی دوم** اعنی مضطرب بودن اسناد این حدیث پس باطل محض ست وہر ناظر بصیر بخوبی میداند کہ این حدیث اسناد واحد ندارد بلکہ اسانید آن متعدد ست وہمہ آن ثابت میباشد واصلا تزلزلی دران نیست وغالب آن ست کہ بغوی در ورطۂ این

در پی هتک ناموس بغوی افتاده با ساءت ادب در حق علامه ره اهل حق را مضطر و ناچار ساخته که باظهار
حقیقت حال کشف اسرار و ابدای عوار بغوی البغاوت شعار سازند و پرده از روی کار بر اندازند ولقد صدق
علیه قوله تعالی وهو اصدق القائلین یخربون بیوتهم بایدیهم وایدی المؤمنین **واگر اولیای ابن روزبهان**
بهمان هنوز هم ساکت نشوند و ثنا از ثنای نموده راه تعنت و تشدق روند ناچار حرفی بر سبیل الزام وکلمه بر طریق
افحام که سرمه ریز گلوی خصام و قاطع السن معاندین اغتنام میباشد باید شنید وانجلاء و اتضاح حق صراح
کالشمس المنیرة التی لا تستر بالراح بعین حقیقت نگر باید دید بیانش آنکه عالم نحریر و وزیر کبیر کمال الدین ابو سالم
محمد بن طلحة القرشی النصیبی الشافعی که زمانش پیش از زمان علامه حلی علیه الرحمه بوده و عظمت و جلالت و رفعت
و نبالت او نزد سنیه بر ناظر مرآة الجنان عبد الله بن اسعد یافعی و طبقات الشافعیه تاج الدین سبکی و طبقات
الشافعیه جمال الدین اسنوی و طبقات الشافعیه تقی الدین اسدی و عجالة الراکب عبد الغفار بن ابرهیم العلوی
العکی العد ثانی و کفایة الطالب محمد بن یوسف کنجی و مفتاح النجا میرزا محمد بدخشانی پیدا و آشکار است حدیث
انا دار الحکمة را از مصابیح بغوی بهمان نهج نقل نموده که جناب علامه رح نقل فرموده و اصلا ذکری از کلام
بغوی درین حدیث و قدح کردن او دران نیاورده چنانچه در کتاب مطالب السئول در فصل سادس باب
اول که معقود است برای بیان علم و فضل جناب امیر المؤمنین علیه السلام و ضمن اوله توفر علم و فضل آنجناب گفته
ومن ذلک ما رواه الامام الترمذی فی صحیحه بسنده وقد تقدم ذکره فی الاستشهاد فی صفة امیر المؤمنین بالانزع
البطین ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها ونقل الامام ابو محمد الحسین بن مسعود
القاضی البغوی فی کتابه الموسوم بالمصابیح ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انا دار الحکمة وعلی بابها لکنه
صلی الله علیه وسلم خص العلم بالمدینة والدار بالحکمة لما کان العلم اوسع انواعا وابسط فنونا واکثر شعبا
واغزر فائدة واعم نفعا من الحکمة خصص الاعم بالاکبر والاخص بالاصغر ازین عبارت بکمال ظهور ظاهر است
که ابن طلحه شافعی اولا حدیث انا مدینة العلم را از صحیح ترمذی نقل کرده و بعد ازان حدیث انا دار الحکمة را از
مصابیح بغوی آورده و هیچ حرفی متعلق بقدح بغوی دران ذکر نکرده بلکه بعد ذکر این دو حدیث شریف مشتغل
ببیان وجه تخصیص علم بمدینه و تخصیص دار بحکمت گردیده کمال وثوق و اعتماد خود برین دو حدیث وثیق الصفات
بلا تردد و اضطراب آشکار نموده پس نمیدانم که حالا ابن روزبهان در حق ابن طلحه شافعی که از جمله فقهای اعیان
و علمای ارکان مذهب او ست و ملقب بحجة الاسلام و شافعی الزمان میباشد چه خواهد گفت آیا او را در نقل این خواهد دانست یا

سله توفی ابن طلحة النصیبی سنة اثنتین وخمسین وستمائة وتوفی العلامة الحلی طاب ثراه لسنة ست وعشرین وسبعمائة ١٢ منه
سله وصف بذلک فی کتاب القلائد وغیره من کتب الاولیاء العلماء الحنفیة الاعلام الکرام الاعلیاء

ابی بکر و عمر و عثمان و علی رضی الله عنہم و سمع منہم فیکون ذکر الصنابحی من باب المزید فی متصل الاسانید و اگر بالفرض و التقدیر ما تسلیم کنیم کہ اسقاط ذکر صنابحی از سند این حدیث درست نیست و این حدیث را سوید بن غفلہ از خود جناب امیر المومنین علیہ السلام نشنیدہ است بلکہ بواسطہ صنابحی این حدیث باو رسیدہ است باز ہم این معنی سبب اضطراب اصل سند حدیث نمی شود زیرا کہ غایة ما فی الباب آن ست کہ آن کس کہ این حدیث را باسقاط ذکر صنابحی روایت کردہ در سیاق سند این حدیث وہم و خطا کردہ باشد و آنکس کہ در سند این حدیث صنابحی را ذکر ساختہ بطریق صواب رفتہ و از غلط کردن یک راوی در سند حدیثی اسانید رواۃ دیگر کہ مصیب می باشند معیوب نمی شود و ضرری باصل سند حدیث نمی رسد و بسا احادیث ست کہ بعض رواۃ در سیاق اسانید آن غلط کردہ اند لیکن آن احادیث بسبب این غلط مخطئین و وہم واہمین مقدوح نشدہ و اسانید متصلہ معتمدہ آن کہ علی نہج الصواب در مسانید و جوامع و صحاح حفاظ متقنین موجود ست برای صحت و ثبوت آن احادیث کافی و وافی میباشد بلکہ اگر راوی واحد ہم سند یک حدیث را گاہی علی نہج الصواب ذکر نماید و گاہی علی نہج الخطا باز ہم موجب خلل در اصل حدیث نمی شود و روایت کردنش علی نہج الصواب مقبول و معتبر و علی نہج الخطا غیر لائق التفات و قابل درگذر ست بلکہ بامثال این امور تعلل نمودن و رد حدیث کردن خلاف حیا و شرم ست کما نص علیہ ابن حزم فی المحلی و قد سبق کلامہ سابقا حیث ذکرنا مویدات حدیث انا مدینة العلم و اثبتنا حدیث انا مدینة الحکمة و علی بابہا و تکلمنا علی کلام الدار قطنی فی ہذا الحدیث فراجعہ ان شئت فہو احری بالرجوع لمثل ہذا التحقیق و الله ولی التوفیق بالجملہ اضطراب سند حدیث انا دار الحکمة کہ بغوی مدعی آن شدہ ہرگز ثابت نیست و منشاء آن ہمان سوء فہم و ازدحام وہم بغوی ست کہ ما بآن اشارہ نمودیم و تفصیل و تحقیق آن مبین ساختیم و ہرگاہ این معنی ظاہر و باہر گردید بحمد الله تعالی بنہایت انجلا و سفور متضح شد کہ کلام بغوی در باب حدیث انا دار الحکمة خود غیر درست بلکہ سخت سست و کمال مضطرب و موہون و خطای عظیم و وہم جسیم در ضمن آن مندمج و مکنون ست و اعراض علامہ ازین کلام واہن الضمام عین خطاپوشی و ستر عیب بغوی می باشد نہ آنکہ آنجناب ازین لعن و معاذ الله ستر عیب حدیث نمودہ و ابن روزبہان مہان کہ چنین زعم باطل وا دعناد دادہ فی الحقیقہ

بر اعلمیت جناب امیر المومنین علیه و آله آلاف السلام من رب العالمین کما سبق تقریره منا چنان محیط و عام و کامل و تام
ست که بعد ملاحظهٔ آن اعلمیت مطلقهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام از تمامی خلائق اجمعین حتی الملائکة المقربین و الانبیاء
و المرسلین سوی خاتم النبیین صلوات الله و سلامه علیه و آله الی یوم الدین بلا ریب بحد قطعیت میرسد و ما بحمد الله
تعالی این مطلب را در ما سبق با فادات کثیرهٔ اهل سنت که از جملهٔ آن عبارات منح مکیه خود ابن حجر ست نیز ثابت و محقق
کرده ایم و بعد آن نزد هر ناظر بصیر نزاع ابن حجر در ثبوت اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از ابی بکر نهایت
مستنکر و مستبشع و مستقبح و مستفظع میگردد و سبحان الله بزرگواری که بسبب علم بی نهایت خود از جملهٔ ملائکهٔ مقربین و انبیاء
و مرسلین سلام الله علیهم اجمعین در علم و فضل مبیا شد ابن حجر از کمال جهل و نادانی و قلت دراک و عرفان هنوز در اعلمیت
او از ابی بکر کلام دارد بلکه بنهایت خلاعت مناقشهٔ رکیکه دران آغاز می نهد و بتائید امر باطل و محال داد اقصای
تجری خاسر و تجاسر بائر میدهد حالانکه بعد درک معنای حدیث مدینة العلم اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از ابوبکر
نزد ارباب فهام و احلام محل نزاع و کلام نیست بلی اگر نظر بضلال ابی بکر در بوادی جهالت بعیدة الضلالة و بلحاظ فقدان
ادراک و حتی للاب و الکلالة و تهری و از صفت علم راساً و انخلاع او از حلیهٔ فهم نصاً و قیاساً در صحت جملهٔ علی اعلم من
ابی بکر نزاع کرده آید البته قابل التفات و اعتنای ارباب تحقیق و احتفال و اکتراث اصحاب تدقیق میتواند شد
زیرا که عند التحقیق اطلاق فلان اعلم من فلان وقتی بر سبیل حقیقت درست میشود که هر دو در اصل علم مشترک بوده
باشند و یکی از دیگری در علم مزیت داشته باشند نه آنکه یکی عالم کامل و دیگری جاهل مطلق باشد چه درین صورت
اطلاق مذکور خالی از تجوز نیست کما فصّل فی محلّه و حق آن ست که بعد آنچه سابقاً ما در تقریر اعلمیت مطلقهٔ جناب
امیر المومنین علیه السلام از روی حدیث مدینة العلم بیان نمودیم نزد ارباب علم و فضل انکار اعلمیت جناب امیر المومنین
علیه السلام مثل آن ست که کسی از راه کفر و جحود اعلمیت جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم انکار نماید یا آنکه
یک مرتبه بالاتر رفته اعلمیت خداوند عالم را هم منکر گردد و مثل این مباهت مجاهر جز آنکه جواب منتقم قاهر سپرده شود
لائق خطاب نیست اما آنچه گفته لانا نقول سیأتی ان ذلک الحدیث مطعون فیه پس از بدائع مباهتات و فظائع
مناقشات ست زیرا که بحمد الله تعالی کمال صحت و ثبوت بلکه تواتر و قطعیت این حدیث شریف در ما سبق حسب
افادات اکابر اعلام و محققین فخام سنیه بنهجی ثابت شده که هرگز مجال دم زدن دران باقی نیست پس این تفوه فاسد
و نقول کاسد ابن حجر جز آنکه کاشف از فقدان حیا و شرم و انعدام تحرج و آزرم او گردد نتیجهٔ بجال خسارت مآل و
نمی بخشد و از عجائب آیات علو حق آن ست که آنچه ابن حجر درین مقام در حق حدیث مدینة العلم متفوه شده فساد

خائن خواهد شمرد و پر ظاهرست که هرگز چنین عالم جلیل و فقیه نبیل خود را خائن فی النقل نخواهد گفت و بلاشبهه این خواهد دانست که
ثابت که علامه حلی علیه الرحمة و الرضوان را هم که مثل ابن طلحه بلا کم و کاست حدیث انا دار الحکمة را از بغوی نقل فرموده این تهمت
و باعتراف امانت آنجناب و توبه و انابت از گستاخی خود در شان آن قدوهٔ اولی الالباب انف خود را بجد رغم
برساند باجمله هر جوابی و عذری که ابن روزبهان از جانب ابن طلحه شافعی در باب نقل حدیث انا دار الحکمة از بغوی
بلا ذکر قدح و جرح او خواهد آورد همان جواب و عذر بلا تفاوت بلکه باولویت تمام از جانب علامه حلی اعلی الله مقامه
هم جاری خواهد شد و بر ناظر بصیر واضح و مستنیر ست که تساوی ابن طلحه شافعی و جناب علامه حلی علیه الرحمه و نقل حدیث
انا دار الحکمة [illegible] جواب ول مارا تاسید صریح مینماید و دلالت میکند بر اینکه آن کلام و همین انضمام که متعلق بحدیث
انا دار الحکمة در نسخ موجودهٔ مصابیح بغوی یافته میشود از خود بغوی نیست بلکه از تحریفات قبیحه و تصرفات فضیحه
بعض اخلاف ناانصاف بغوی ست که از راه جسارت و بغی مرتکب الحاق و ادغال و اقحام و ادخال در کتاب او
گردیده اند و درین صنعت خبیثه بار تکاب آن مرةً بعد اولی و کرةً بعد اخری بمرتبهٔ قصوی رسیده و الله اعلم
بحقیقة الحال و ابن حجر مکی که از مشاهیر نظار و متکلمین اهل سنت و معاریف فقهاء و محدثین ایشان ست در جواب
حدیث مدینة العلم عجائب خرافات بقلم شنائع رقم نگاشته باستیلای نهایت خرافت ابدای غرائب هفوات اندرین باب کافی و وافی
انگاشته چنانچه در صواعق محرقه خود جائیکه بزعم فاسد خویش اعلمیت ابوبکر ثابت کرده می نگارد و لا یقال بل علی اعلم منه للخبر الآتی فی فضائله
انا مدینة العلم و علی بابها لانا نقول سیاتی ان ذلک الحدیث مطعون فیه و علی تسلیم صحته او حسنه فابوبکر محرابها و روایة فمن اراد العلم
فلیات الباب لا تقتضی الاعلمیة فقد یکون غیر الاعلم یقصد لما عنده من زیادة الایضاح و البیان و التفرغ للناس بخلاف
الاعلم علی ان تلک الروایة معارضة بخبر الفردوس انا مدینة العلم و ابوبکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها
و علی بابها فهذه صریحة فی ان ابابکر اعلمهم و حینئذ فالامر بقصد الباب انما هو لنحو ما قلناه لا لزیادة شرفه علی ما
قبله لما هو معلوم ضرورة ان کلا من الاساس و الحیطان و السقف اعلی من الباب و شذ بعضهم فاجاب بان معنی
و علی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرأ به یعقوب و این کلام
فاسد النظام صریح الانثلام ابن حجر که ناشی از کمال امتعاض و ارتماض و تقلق و تضجر ست در سخافت و بطلان و
رکاکت و هوان و حصول اخفض درکات و اقصای غایات ست و تهافت و تناکر و تساقط و تنافر اجزای منهدمه
تخرمه و ابعاض منقضه منفصمه او در نهایت وضوح و ظهور و سطوع و سفور ست اما آنچه گفته لا یقال بل علی اعلم منه
للخبر الآتی فی فضائله انا مدینة العلم و علی بابها پس وارد میشود بر آنکه استدلال اهل حق و یقین بحدیث مدینة العلم

اہل سنت ست ششم آنکه ازان لائح ست که طبرانی این حدیث را بروایت ابن عمر نیز اخراج نموده هفتم آنکه
ازان آشکار ست که حاکم این حدیث را بروایت ابن عمر اخراج کرده وجلالت شان حاکم در علوم حدیث
محتاج ببیان نیست هشتم آنکه ازان متضح میشود که عقیلی در کتاب الضعفا این حدیث شریف را بروایت ابن عمر
اخراج کرده وروایت او اگرچه در کتاب الضعفا واقع شده لیکن ابن حجر او را بسبب تاید بروایات دیگر قابل
استناد دانسته نهم آنکه ازان ظاهر ست که ابن عدی نیز این حدیث را بروایت ابن عمر ذکر کرده وروایت
او را نیز ابن حجر بوجه تاید صالح برای اعتماد دیده دهم آنکه ازین کلام نمایان میشود که ترمذی آنرا بروایت
جناب امیر المومنین علیه السلام اخراج کرده وعظمت مرتبت ترمذی وبودن کتاب او از صحاح سته نزد سنیه از
اوضح واضحات ست یازدهم آنکه ازان عیان ست که حاکم نیز این حدیث شریف را بروایت جناب
امیر المومنین علیه السلام اخراج نموده وپر ظاهر ست که روایت حاکم این حدیث را بروایت آنجناب
موجب ثبوت بین آن ست دوازدهم آنکه ازین کلام ثابت میگردد که در روایتی از روایات حدیث انا
مدینة العلم ارشاد باسداد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب فمن اراد العلم فلیات الباب نیز ثابت
است سیزدهم آنکه ازین کلام ثابت میشود که ترمذی در روایت دیگر خود حدیث انا دار الحکمة را که مؤید این حدیث
شریف ست نیز روایت کرده واینهم دلیل واضح ثبوت حدیث مدینة العلم میباشد چهاردهم آنکه ازان
واضح ست که در روایت دیگر نزد ابن عدی علی باب علمی نیز وارد شده واین حدیث هم از احادیث مؤیده
حدیث مدینة العلم ست کما عرفت سابقا بالتفصیل واگرچه ابن حجر آنرا درین کلام در مقام تائید از محض ابن عدی
نقل کرده لیکن ما بحمد الله در ما سبق از روایات دیگر علمای اعلام آنرا بتفصیل تمام باثبات رسانیده ایم
پانزدهم آنکه ازان ثابت ست که حاکم تصحیح این حدیث شریف نموده وحکم حاکم مرتبه که دارد بر متتبع
پوشیده نیست شانزدهم آنکه ازان ثابت ست که بعض محققین متاخرین تصویب حسن بودن این حدیث
کرده اند وظاهر ست که حدیث حسن نیز مثل حدیث صحیح قابل احتجاج ست بلکه نزد بعض علما داخل صحیح وقسمی
ازان ست کما سبق فیما تقدم اما ادعای اضطراب ناس درین حدیث ثابت الاساس پس ناشی از
محض وسواس ومظهر نهایت اختلاط والتباس ست زیرا که هرگز منصفین ارباب تنقید وتحقیق واصحاب امعان
وتحدیق در صحت وثبوت این حدیث شریف شک وریبی ندارند بلی بعض متعصبین ومتعنتین از راه زیغ و
انحراف وجور واعتساف دران کلام نموده اند لیکن قیل وقال شان درین حدیث عزیز المنال زیاده

آن از افادات متعدده وکلمات متبدده خود او ظاهر و باهر ست بچند وجه اول آنکه کلامی که ابن حجر درین مقام بقول سیأتی اشاره بآن نموده وثبوت مطعونیت این حدیث شریف را حواله بآن کرده خود دلیل فساد طعن درین حدیث شریف میباشد و در صدر و ذیل آن کلام وجوه عدیده و براهین سدیده صحت وثبوت این حدیث منیف موجودست واین کلام ابن حجر را اگرچه ما سابقا در مبحث رد قدح نووی نقل کرده ایم لیکن درینجا نیز آنرا منقول مینمائیم و آنچه درین کلام قابل تعرض خواهد بود ان شاء الله المنعام متعرض بآن نیز خواهیم شد تا ثبوت امر حق کالبدر التمام ولطف اعتماد ابن حجر برین کلام بر هر خاص وعام واضح وظاهر گردد پس باید دانست که ابن حجر در صواعق در فصل ثانی باب تاسع بعد ذکر کثرت فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام گفته ثم اعلم انه سیأتی فی فضائل اهل البیت احادیث مستکثرة من فضائل علی رضی الله عنه فلتکن منک علی ذکر وانه مر فی کثیر من الاحادیث السابقة فی فضائل ابی بکر جمل من فضائل علی واقتصرت هنا علی اربعین حدیثا انها من غرر فضائله وبعد ازین احادیث فضائل آنجناب را بشمار ذکر کرده تا آنکه گفته الحدیث التاسع اخرج البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها وفی روایة فمن اراد العلم فلیأت الباب وفی اخری عند الترمذی عن علی انا دار الحکمة وعلی بابها وفی اخری عند ابن عدی علی باب علمی وقد اضطرب الناس فی هذا الحدیث فجماعة علی انه موضوع منهم ابن الجوزی والنووی وناهیک بهما معرفة بالحدیث وطرقه حتی قال بعض محققی المحدثین لم یأت بعد النووی من یدانیه فی علم الحدیث فضلا عن ان یساویه وبالغ الحاکم علی عادته فقال ان الحدیث صحیح وصوب بعض محققی المتاخرین المطلعین من المحدثین انه حدیث حسن ومر الکلام علیه واین کلام بچند وجه دلیل ثبوت حدیث مدینة العلم میباشد اول آنکه ازین کلام محقق میشود که نزد ابن حجر این حدیث دلیل فضل جناب امیر المومنین علیه السلام و در جملهٔ فضائل آنجناب داخل ست دوم آنکه ازین کلام ظاهر میشود که این حدیث از غرر فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد سوم آنکه ازین کلام واضح میگردد که این حدیث نهم ست از جملهٔ آن چهل حدیث که ابن حجر آنرا از سائر فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام برای ذکر در کتاب خود اختیار و انتخاب نموده و آنرا بر دیگر فضائل آنجناب ذکر آ ترجیح داده چهارم آنکه دران تصریح ست باینکه این حدیث را بزار بروایت جابر اخراج کرده و پر ظاهرست که بزار از علمای کبار و نبهای احبار سنیه است پنجم آنکه از ان واضح است که این حدیث را طبرانی در معجم اوسط بروایت جابر اخراج نموده و طبرانی از اعاظم حفاظ و افاخم نقاد

ع الحدیث

النکت البدیعات و لآلی مصنوعه و قوت المغتذی و جمع الجوامع و علامه نور الدین سمهودی در جواهر العقدین و علامه
ابن عراق در تنزیه الشریعه و علی بن حسام الدین المتقی در کنز العمال و محمد طاهر فتنی در تذکره و علی قاری در مرقاة و علامه
مناوی در فیض القدیر و تیسیر و شیخ عبد الحق دهلوی در کتاب اسماء رجال مشکوة و در لمعات شرح مشکوة و علامه زرقانی
در شرح مواهب لدنیه و مرزا محمد بدخشانی در نزل الابرار و مفتاح النجا و تحفة المحبین و محمد صدر عالم در معارج العلی و
محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر در روضهٔ ندیه و فاضل صبان مصری در اسعاف الراغبین و قاضی ثناء الله پانی پتی
در سیف مسلول و قاضی القضاة محمد بن علی الشوکانی در فوائد مجموعه و مرزا حسن علی محدث در تفریح الاحباب و ولی الله
لکهنوی در مرآة المؤمنین و فاضل معاصر مولوی حسن الزمان در قول مستحسن ببیانات مبسوطه مطوله و تبیانات
محرره مفصله و ایجازات مجمله مفیده و اختصارات مطویه سدیده بالخصوص خطای فاضح و عثار لائح ابن الجوزی
در قدح حدیث انا مدینة العلم فرا روی ارباب انصاف نهاده داد تعییر و تخجیل آن منکر ضلیل داده اند و چنانچه کلام
ابن الجوزی در قدح این حدیث شریف هرگز قابل استناد و لائق اعتماد نیست همچنین تمسک و تشبث بکلام نووی
جائز و سائغ نیست زیرا که سابقاً در جواب کلام شاه صاحب بیان کردیم که نووی فی الاصل در حدیث انا دار
الحکمة قدح نموده و حدیث انا مدینة العلم را روایتی از روایات آن دانسته و قدح او در حدیث انا دار الحکمة سراسر باطل
و از حلیهٔ سداد عاطل ست و افادات متکاثره و افاضات متضافرهٔ کبار حفاظ ثقات و اجلهٔ ایقاظ اثبات مناقض
و مضاد آن واقع و رادّ کلام نووی میباشد و قدح حدیث مدینة العلم که از لحن قول او مستفاد میشود بنحوی ضعیف و
سخیف ست که اعاظم ماهرین و افاخم کابرین اهل سنت مثل علامه سیوطی در تاریخ الخلفا و شیخ عبد الحق دهلوی
در اسماء رجال مشکوة و فاضل صبان مصری در اسعاف الراغبین و قاضی ثناء الله پانی پتی در سیف مسلول و
حسن علی محدث در تفریح الاحباب بافادات متینه و اجادات رزینه خود آنرا موهون و مردود و مدفوع و مطرود وا
مینمایند اما تبجیل و تعظیم ابن حجر ابن الجوزی و نووی را درین کلام و کلمه ناهیک بهما معرفة بالحدیث و طرقه
در شان ایشان گفتن و بالخصوص در مدحت سرائی نووی راه مبالغه و اغراق تمام رفتن پس محل نهایت حیرت
است زیرا که سابقاً بحمد الله تعالی از افادات و اقوال اکابر نقاد و اجلهٔ امجاد اهل سنت که خبراء کبار و بصراء
احبار نزد شان هستند فوادح عظیمه و مثالب جسیمه و عثرات فاضحه و زلات لائحه ابن الجوزی و کمال بیخبری
او از معرفت حدیث خصوصاً بتفصیل تمام محقق شده چه دانستی که ذهبی در تذکره نقلاً عن الموقانی آورده که ابن
الجوزی کثیر الغلط در تصنیف بوده و از کتاب فارغ میشد و او را بنظر اعتبار نمیدید و خود ذهبی در تذکرة الحفاظ

اعتبار ساقط و بوہدۂ دحوض و بوار ہالبط میباشد پس التفاتی بجال شان نمودن ہرگز نمی باید و بوجہ خلاف مضمحل
شقاق مضمحل این اشباہ الناس بنسبت اضطراب بسوی ناس درست نمی آید اما ادعای ابن حجر کہ جماعتی کہ از
جملۂ شان ابن جوزی و نووی ست این حدیث شریف را موضوع گفتہ اند پس بکمال استعجاب ست کہ ابن حجر
کلام ابن الجوزی و نووی و احزاب شان را در حق این حدیث قابل تمسک میداند حالانکہ وہن و ہوان و فساد
و بطلان آن بر ہر ناظر بصیر و متامل خبیر واضح و مستنیر ست و بحمد اللہ الوہاب کلام مستوفی درین باب بخطاب طیب
مرتاب سابقاً گذشتہ و بعد ملاحظۂ آن خطای منکر و جرم مستنکر ابن الجوزی و نووی کالصبح اذا اسفر ظاہر بلکہ اظہر
میگردد و چگونہ کلام ابن الجوزی قابل استناد باشد حالانکہ در ماسبق دانستی کہ اکابر اعلام و اجلۂ فخام سنیہ مثل ابن
الاثیر الجزری در تاریخ کامل و ابو الفداء الایوبی در مختصر فی اخبار البشر و عبد اللہ بن اسعد یافعی در مرآة الجنان و خواجہ پارسا
در فصول ستہ و ذہبی در میزان الاعتدال و تذکرة الحفاظ و ابن حجر در لسان المیزان و سیوطی در طبقات الحفاظ و
شمس الدین داؤدی در طبقات المفسرین و شیخ عبد الحق در اسماء رجال مشکوة و شرح فارسی مشکوة مساوی عظیمہ و معایب
فخیمہ ابن الجوزی ظاہر ساختہ بتوہین و تہجین او پرداختہ اند و بسیاری از محققین افاخم و منقدین اعاظم ایشان مثل ابن
الصلاح در علوم الحدیث و ابن جماعہ در منہل روی و طیبی در کاشف شرح مشکوة و مختصر خلاصہ و ابن کثیر در باعث حثیث
و زین الدین عراقی در الفیة الحدیث و شرح الفیة الحدیث و ابن حجر عسقلانی در فتح الباری و قول مسدد و سخاوی در فتح
المغیث و سیوطی در لآلی مصنوعہ و نکت بدیعات و تدریب الراوی و محمد بن یوسف شامی در سبل الہدی و الرشاد و رحمة اللہ
ابن عبد اللہ السندی در مختصر تنزیہ الشریعة و محمد طاہر فتنی در تذکرة الموضوعات و شیخ عبد الحق دہلوی در اسماء رجال مشکوة
و شرح فارسی مشکوة و مصطفی بن عبد اللہ قسطنطینی در کشف الظنون و ابراہیم کردی در رسالہ المسلک الوسط الدانی و
محمد بن عبد الباقی زرقانی در شرح مواہب لدنیہ و محمد معین سندی در دراسات اللبیب و محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الصنعانی
در روضۂ ندیہ و قاضی القضاة محمد بن علی الشوکانی در فوائد مجموعہ و نیل الاوطار و مولوی حسن الزمان معاصر در قول مستحسن و
مولوی صدیق حسن خان معاصر در اتحاف النبلاء اقدام ابن الجوزی بر رد احادیث ثابتہ صحیحہ و تجاسر او بر قدح احادیث
خالصہ نصیحہ ثابت نمودہ باظہار صدور ہفوات شنیعہ و خطیئات فظیعہ ازو در کتاب الموضوعات طریق اسقاط آن از انظار
ارباب نقد و اعتبار پیمودہ اند و جماعتی از نقاد مشاہیر و حذاق نحاریر اہل سنت مثل حافظ صلاح الدین العلائی در اجوبۂ
سراج قزوینی و محقق بدر الدین زرکشی در لآلی منثورہ و علامۂ مجد الدین فیروزآبادی در نقد الصحیح و شیخ الاسلام ابن حجر
عسقلانی در فتوای خود و علامۂ شمس الدین سخاوی در مقاصد حسنہ و حافظ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفاء و کتاب

نباشد و سیوطی در صدر لآلی مصنوعه افاده کرده که ابن الجوزی در کتاب الموضوعات خود بکثرت
احادیثی وارد کرده که ضعیف ست و منحط بر تبه وضع نشده بلکه احادیث حسنه و صحیحه را نیز دران ذکر
کرده چنانچه تنبیه کرده اند بران ائمهٔ حفاظ و از جملهٔ ایشان ست ابن الصلاح در علوم الحدیث
و اتباع او و نیز سیوطی در لآلی مصنوعه افاده نموده که عادت حفاظ مثل حاکم و ابن حبان و عقیلی
وغیر ایشان جاری شده بانیکه حکم بر حدیثی ببطلان بحسب مخصوص می کنند ابن الجوزی بآن فریب
میخورد و حکم می کند بر متن حدیث بوضع مطلقا و وارد می کند آنرا در کتاب الموضوعات و این امر
لائق نیست و مردم این امر را بر وعیب گرفته اند آخر آن مردم ابن حجر ست و نیز سیوطی در لآلی
مصنوعه از احمد بن ابی المجد الحافظ بتوسط تاریخ ذهبی افادهٔ نقل کرده که دران افاده ابن ابی المجد
عدوان و مجازفت ابن الجوزی بنهایت ایضاح ثابت کرده و نیز سیوطی در لآلی مصنوعه تناقض
ابن الجوزی در ایراد حدیث واحد در کتاب الموضوعات و در کتاب العلل وعیب کردن حفاظ
این امر را برو محقق نموده و نیز سیوطی در لآلی مصنوعه ثابت کرده که ابن الجوزی در کتاب الموضوعات
حدیثی از احادیث صحیح مسلم وارد نموده و غفلت شدیده و اساءت ابن الجوزی درین باب حسب
افادهٔ ابن حجر واضح ساخته و نیز سیوطی در لآلی مصنوعه از صنیع شنیع ابن الجوزی فریاد بر آورده
و ثابت کرده که او حکم می کند برد احادیث ثابته بلا تثبت و تتبع و حدیثی را که بیشتر از ده صحابی
مروی ست و بنا بر بعض آراء متواتر ست در موضوعات داخل ساخته و نیز سیوطی در صدر کتاب
النکت البدیعات تصریح کرده که قدیما و حدیثا حفاظ تنبیه نموده اند بر آنکه در کتاب الموضوعات
ابن الجوزی تساهل کثیر ست و دران احادیث حسنه و صحیحه یافته می شود بلکه سیوطی در صدر کتاب
مذکور ثابت نموده که ابن الجوزی در کتاب خود بعض احادیث صحیح بخاری و صحیح مسلم نیز داخل
کرده و نیز ثابت کرده که تساهل ابن الجوزی کتاب او را عدیم النفع ساخته و نیز سیوطی در آخر
نکت بدیعات ثابت کرده که قریب سه صد حدیث ست که ابن الجوزی آنرا در کتاب الموضوعات
ذکر کرده و هرگز راهی نیست بسوی اینکه آنرا در موضوعات درج نمایند و از جملهٔ آن یک حدیث
صحیح مسلم و یک حدیث صحیح بخاری ست بروایت حماد بن شاکر و در مسند احمد از آن سی و
هشت حدیث ست و در سنن ابو داؤد نه حدیث ست و در جامع ترمذی سی حدیث ست و

گفته که ابن الجوزی را در تو الیف خود غلط و وهم کثیر ست و سبب این معنی عجلت و گردش او ست از یک کتاب بسوی کتاب دیگر و نیز سبب آن این ست که جل علم او از کتب و صحف ماخوذ ست و در ان علم ممارست با ارباب علم کما ینبغی نموده و ابن حجر در لسان المیزان ابن الجوزی را حاطب لیل لقب داده و افاده نموده که او چیزی که تحدیث بآن میکنند نقد نمی نماید و سیوطی در طبقات الحفاظ از تاریخ کبیر ذهبی نقل کرده که ابن الجوزی نزد ما باعتبار صنعت موصوف بحفظ نیست و شمس الدین داؤدی نیز در طبقات المفسرین این افادهٔ ذهبی را ذکر نموده و ابن الصلاح در علوم الحدیث افاده نموده که ابن الجوزی بسیاری از احادیث ضعیفه را که هیچ دلیلی بر وضع آن نیست در کتاب الموضوعات داخل نموده و طیبی در کاشف و مختصر خلاصه نیز این افاده ابن الصلاح در حق ابن الجوزی نقل کرده و ابن کثیر دمشقی در باعث حثیث ابن الجوزی و کتاب او را عرضهٔ طعن و غمز نموده و زین الدین عراقی در الفیة الحدیث و شرح آن افادهٔ ابن الصلاح در حق ابن الجوزی آورده و ابن حجر در فتح الباری ابتلای ابن الجوزی بخطای شنیع ظاهر نموده و او را سالک مسلک رد احادیث صحیحه بتوهم ثابت کرده و نیز ابن حجر در قول مسدد اقدام ابن الجوزی برد احادیث صحیحه بمجرد توهم واضح ساخته و سخاوی در فتح المغیث افادهٔ ابن الصلاح در حق ابن الجوزی نقل کرده و بعد از ان تصریح نموده که ابن الجوزی بسا اوقات در کتاب الموضوعات حدیث حسن و صحیح را که در احد الصحیحین فضلا عن غیرهما مروی ست درج میکند و نیز افاده کرده که نزد ابن الجوزی درین باب توسع منکر ست که ناشی میشود از ان غایت ضرر زیرا که ناظر عارف فضلاً عن غیره اگر تقلید او بسبب حسن ظن نماید و از حقیقت حال بحث نکند چیزی را که موضوع نیست بلکه صحیح ست موضوع گمان خواهد کرد و بهمین سبب علما صنیع او را اجمالاً تنقید کرده اند و واقع کننده ابن الجوزی درین ورطه آن ست که او استناد می نماید غالباً بضعف راوی خبر که مثلاً مرمی بالکذب شده غافل از انکه این خبر بوجه دیگر نیز آمده و بسا اوقات اعتماد میکند ابن الجوزی در تفرد راوی بر قول غیر خود حالانکه کلام آن غیر محمول بر تفرد نسبی ست و نیز سخاوی در فتح المغیث از ابن الجوزی تعجباً ذکر نموده که او در کتاب خود العلل المتناهیه فی الاحادیث الواهیه وارد میکند بسیاری از انچه در کتاب الموضوعات ذکر کرده و در کتاب الموضوعات بسیاری از احادیث واهیه درج نموده و در تصانیف وعظیهٔ خود و انچه مشابه بآن ست احادیثی که موضوع یا شبه موضوع ست باکثار وارد ساخته و نیز سخاوی در فتح المغیث از شیخ خود ابن حجر عسقلانی نقل نموده که کتاب ابن الجوزی عدیم الانتفاع ست مگر برای ناقد زیرا که هیچ حدیثی نیست مگر انکه ممکن ست که موضوع

یافته می شد موجودست وبعد ازین کردی قبائح عدیدهٔ ابن الجوزی که از آخر آن عدوان ومجازفت
ست از افادات سیوطی نقل کرده ومحمد بن عبد الباقی زرقانی در شرح مواهب لدنیه از ابن الصلاح
واتباع او تساهل ابن الجوزی در موضوعات ذکر ساخته وایراد احادیث ضعیفه وحسنه وصحیحه دران
ثابت نموده ومحمد معین سندی در دراسات اللبیب جرح ابن الجوزی را قابل اعتنا ندانسته ورمی
او احادیث حسان وصحاح را بوضع ثابت کرده ومحمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الصنعانی در روضهٔ
ندیه قصور وقلت اطلاع ابن الجوزی مصرح فرموده وافاده نموده که در موضوعات او بسیاری
از احادیث صحیحه موجودست وقاضی القضاة شوکانی در فوائد مجموعه بتساهل ابن الجوزی در
موضوعات تصریح نموده وافاده کرده که او ذکر کرده است در موضوعات خود چیزی را که صحیح ست
چه جای حسن چه جای ضعیف وتعقب کرده است او را سیوطی بچیزی که دران کفایت ست
ونیز شوکانی در نیل الاوطار جسارت ابن الجوزی برادخال احادیث کثیره مسند احمد در موضوعات
ثابت کرده وتعقب ورد ابن حجر وسیوطی بر ابن الجوزی درین باب واضح نموده وفاضل معاصر
مولوی حسن الزمان در قول مستحسن بواسطه طبقات المفسرین سیوطی از ذهبی نقل کرده که ابن الجوزی
را در کلام بر صحیح وسقیم حدیث نه ذوق محدثین ست ونه نقد حفاظ مبرزین ونیز نقلا عن تاریخ
الذهبی افادهٔ ابن ابی المجد الحافظ در اثبات مجازفت وعدوان ابن الجوزی ذکر نموده ونیز
فاضل معاصر در قول مستحسن در جای دیگر افاده نموده که جل کلام ابن الجوزی متعقب ست
وبر ابن الجوزی از سیوطی وجماعتی که قبل وبعد او گذشته اند تعقبات وتشنیعات واقع شده
وذهبی وغیر واحد از حفاظ تصریح نموده اند باینکه ابن الجوزی را در کلام بر صحیح وسقیم حدیث ذوق
محدثین ونقد حفاظ مبرزین نیست ونیز فاضل معاصر در قول مستحسن ذکر نموده که ابن حجر در لسان
غلط فاحش ابن الجوزی بیان کرده وبعد ازان حاطب لیل بودن او مصرح ساخته ونیز فاضل معاصر
در قول مستحسن افاده نموده که ابن الجوزی از معادن مجازفت می باشد تا اینکه داخل
کرده است حدیث مسلم را در موضوعات چه جای غیر آن وفاضل معاصر مولوی صدیق حسن
خان در اتحاف النبلاء در ذکر کتاب الموضوعات ابن الجوزی گفته لیکن ابن الصلاح
وتبعه او نص کرده اند بر معترض علیه بودن این کتاب زیرا که بر احادیث بسیار حکم بوضع

درسنن نسائی دہ حدیث ست و درسنن ابن ماجہ شش حدیث ست و در مستدرک حاکم شصت حدیث
ست و جمیع آنچه دران از کتب ستہ و مسند و مستدرک ست یکصد و سی حدیث می باشد و دران
از مؤلفات بیہقی کہ سنن و شعب و بعث و دلائل و غیر آن ست و از صحیح ابن خزیمہ و توحید
ابن خزیمہ و صحیح ابن حبان و مسند دارمی و تاریخ بخاری و خلق افعال العباد و تصنیف بخاری
و جزء القراءة تصنیف بخاری و سنن دارقطنی جملۂ وافرہ موجود ست و سیوطی در مقامات متعدده
از نکت بدیعات اتصاف ابن الجوزی بعدوان و مجازفت و غفلت شدیده ثابت نموده و نیز
سیوطی در تدریب الراوی بسیاری از مذام و مطاعن ابن الجوزی کہ متعلق بکتاب الموضوعات
اوست ذکر کرده و محمد طاہر گجراتی در صدر تذکرة الموضوعات افراط ابن الجوزی در حکم بالوضع
و تعقب علما و افاضل کاملین او را ثابت نموده تصریح کرده کہ کتاب او ضرر عظیم بر قاصرین
متکاسلین ست و بعد ازان بواسطۂ علامۂ سیوطی مطاعن عدیده ابن الجوزی ذکر کرده و عدوان
و مجازفت او بوضوح رسانیده و شیخ عبد الحق دہلوی در رجال مشکوة افاده نموده کہ ابن الجوزی در
نسبت احادیث بوضع افراط کرده و او از اہل عجلت ست درین باب و حکم می کند بوضع بمجرد توہم و
مخالفت آنچه نزد او ست از علم و اعتراض کرده است براو شیخ ابن حجر عسقلانی در اکثر و گفته است
کہ اعتماد کرده نمی شود بر قول او در نسبت وضع و شیخ عبد الحق در شرح فارسی مشکوة نیز ہمین مطلب
را ثابت نموده و نیز شیخ عبد الحق دہلوی در شرح سفر السعادة تصریح کرده کہ ابن الجوزی از ان جماعت
ست کہ در باب حکم بوضع غلو و افراط دارند و براه تعصب و تعجیل روند و باندک توہمی و شائبۂ وہمی
نسبت بوضع کنند و بدان مبادرت نمایند و نیز عبد الحق در شرح سفر السعادة مجازفت و افراط و
تجاوز از حد برای ابن الجوزی ثابت کرده و عیب و طعن عظیم براو از نقد الصحیح فیروزآبادی نقل
نموده و فاضل چلپی در کشف الظنون مذام عدیده کتاب ابن الجوزی نقل کرده و غفلت شدیدۂ
او حسب افادۂ ابن حجر ثابت ساخته و ابراہیم کردی در رسالہ مسلک وسط دانی افاده کرده کہ
حفاظ ابن الجوزی را ملامت کرده اند در باب تساہل او در کتاب الموضوعات پس تحقیق کہ او باوصف
اطلاع بر اصول معتمده و حفظ خود بسبب تساہل خود درج کرده است دران کتاب احادیثی را کہ
موضوعات نیست بلکہ یا ضعاف ست یا حسان یا صحاح و تمام آن در اصولی کہ دران وقت

توجه نموده و حدیث انا دار الحکمة را اصل قرار داده و انا مدینة العلم را روایتی از مرویات آن فهمیده
و آنچه از کلمات و جملات بمعرض قدح و جرح ذکر نموده دران سقطات فاضحه و هفوات لائحه او را عارض
شده حتی که در نقل کلام ترمذی بسبب عدم فهم کلام او پیش پا خورده و بر رو افتاده و جز ادعای باطل
بهیچ و لیلی که قابل ادنی التفات و اصغا هم بوده باشد نتوانسته که بحدیث دار الحکمة ضرری
رساند فضلا ازینکه بوجهی قابل قبول حدیث انا مدینة العلم را که فی الحقیقة اصل ست مقدوح گرداند
پس کسیکه حال او باین حال و اضح الاختلال آئل و مقال و اضح الاختلال او در بوادی اینگونه
اضملال جائل بوده باشد ترانه مدحت باطله او بچنین بلند آهنگی برداشتن و اعلام ستایش نازیبای
او بی محل افراشتن جز آنکه مورث قماءت و صغار و جالب احتقار و استسخار گردد فائده نمی بخشد
اما نسبت ابن حجر مبالغه را بسوی حاکم در تصحیح او این حدیث شریف را پس مطرود و
مردود ست بانکه اکابر حفاظ اعلام و اماثل نقاد فخام سنیه که قبل از حاکم بودند و جلالت مرتبت
شان در تنقید و تصحیح و تعدیل و تجریح مسلم ست مثل یحیی بن معین و محمد بن جریر طبری ایشان نیز
حکم بصحت این حدیث داده اند کما سبق بالتفصیل بعون الله المنیل پس هرگز تصحیح حاکم این حدیث
را مبالغه نمی تواند شد و چگونه حکم حاکم را بصحت این حدیث مبالغه توان گفت حالانکه از عبارت
مستدرک علی الصحیحین که در ما سبق بحمد الله تعالی در وجه سی ام بجواب شاه صاحب منقول شده
واضح و لائح ست که حاکم دران عبارت بر مجرد روایت این حدیث و تصحیح آن بمحض ادعا اکتفا
نکرده بلکه بدلائل سدیده و براهین عدیده صحت آن کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار
نموده و هر که درین معنی ریبی داشته باشد بعبارت مذکوره رجوع نماید و فوائدی که از کلام حقائق
انضمام او متعلق باینحدیث زاهر و باهر میگردد ملاحظه نموده در بصیرت خود بیفزاید و غالب آن ست
که ابن حجر درین مقام بلا مراجعت بسوی کلام حاکم بمحض تشهی نفس نسبت مبالغه باو نموده بلا دلیل
و بینه مسلک تعجس و تجهم پیموده و اگر اولیای ابن حجر مرد میدان هستند اینک میباید که کلام حاکم
بدلیل و برهان و بینه و سلطان رد نمایند و مبالغه او را درین باب باثبات رسانند و ابن حجر را
از بار این ادعای واضح الاعتداد سبکبار گردانند **اما انچه ابن حجر از بعض** محققین متاخرین تصویب
حسن بودن این حدیث نقل کرده پس اگرچه قول بحسن این حدیث نیز برای تمامیت احتجاج اهل حق

نموده حالانکه آن همه ضعیف اند نه موضوع وگاه باشد که حسن یا صحیح بوند و در الفیة الحدیث گفته
ــه واکثر الجامع فیه اذ خرج ٭ لمطلق الضعف اعنّی ابا الفرج وحافظ ابن حجر در کتاب الذب عنی
عن مسند احمد بسیاری را ازان احادیث که در مسند ست وابن الجوزی در موضوعات شمرده آورده
رد کرده است رداً حسناً وابلغ آن ست که بعضی ازان احادیث در صحیح مسلم ست ولهذا
شیخ الاسلام گفته هذه غفلة شدیدة من ابن الجوزی حیث حکم علی هذا الحدیث بالوضع
وقد شرع ابن حجر فی تالیف تعقبات علی الموضوعات وقد تتبع جلّال السیوطی الجلال
جملة من الاحادیث لیسْ بموضوعة منها ما هو فی السنن الاربعة والمسند فی تالیف سماه نیست
النکت البدیعات علی الموضوعات ولخصها ایضا فی کتاب مع زیادات وتعقبات سماه
اللآلی المصنوعة فی الاخبار الموضوعة انتهی کلام الفاضل المعاصر وبعد این افادات صحیحه ونصوص
صریحه که کاشف از کمال بعد ابن الجوزی از معرفت حدیث ست وفنون معائب وغصون مثالب
وانواع مطاعن واصناف مشائن را برای او ثابت می گرداند کار احدی از اصحاب نصفت
نیست که در کذب ابن حجر مکی در اطراء ابن الجوزی شک وریب آرد وازینجا میتوان دریافت که
ابن حجر مکی دیده ودانسته مرتکب کذب صریح وافک فضیح در مدح ابن الجوزی گردیده والا این
اقوال علمای اقیال اهل سنت که در حق ابن الجوزی از عهد ابن الصلاح تا بحال مسرود ومنضود
آمده است بحدی نیست که بر مثل ابن حجر مخفی ومحتجب مانده باشد همانا که ابن حجر محض از راه تعصب
وعناد ابن الجوزی را درینجا بالقصد وعمداً بتبجیل وتعظیم یاد کرده تا در نظر ناظر غیر ماهر قدح او در
حدیث مدینة العلم عظیم وفظیع بنماید وخاطر او بملاحظهٔ قولش قرین تشویش واضطراب آید
بحمد الله تعالی چنانچه سعی نامشکور ابن حجر در تبجیل وتعظیم ابن الجوزی هباءً منثوراً می باشد همچنین
مبالغه او در تنویه وتفخیم نووی بی سود محض ست زیرا که از بیان نیر البرهان ما که سابقا بحمد الله
المنعام باستیفاء تمام بخطاب مخاطب قمقام اعنی شاه صاحب والامقام مسرود نمودیم ودر آن
کلام نووی عظیم الاجرام را فقرةً فقرةً وجملةً جملةً منقوض ومردود کردیم نهایت بی خبری نووی
از معرفت این حدیث وطرق وروایات آن واضح ولائح شده وبنهایت اتضاح ثابت
ومحقق گردیده که نووی قدح ناتمام وجرح بی نظام خود را بحدیث انا دار الحکمة که مروی از صنابحی ست

یحیط بالقرآن الا المتکلم به ثم نبیه صلی الله علیه وسلم فیما عدا ما استاثر الله تعالی بعلمه ثم ورث عنه معظم ذلک اعلام الصحابة مع تفاوتهم فیه بحسب تفاوت علومهم کابی بکر فانه اعلمهم بنص ابن عمر وغیره وکعلی کرم الله وجهه لقوله صلی الله علیه وسلم فی الحدیث الحسن خلافا لمن زعم وضعه انا مدینة العلم وعلی بابها ومن ثم قال ابن عباس رضی الله تعالی عنهما جمیع ما ابرزته لکم من التفسیر فانما هو عن علی کرم الله وجهه وکابن عباس حتی انه قال لو ضاع لی عقال بعیر لوجدته فی کتاب الله تعالی ثم ورث عنهم التابعون معظم ذلک ثم تقاصرت الهمم عن حمل ما حمله اولئک من علومه وفنونه فنوعوا علومه انواعا لیضبط کل طائفة علما وفنا ویتوسعوا فیه بحسب مقدرتهم ثم افردوا غالب تلک العلوم وتلک الفنون التی کادت ان تخرج عن الحصر وقد بیّن هذا القائل وجه استنباط غالبها منه بتآلیف لا تحصی ازین عبارت واضح است کابن حجر قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها را او حدیث حسن ثابت می داند و بقول خود خلافا لمن زعم وضعه انف جاحد عنیف را که زعم وضع این حدیث منیف دارد برغم میرساند و آنرا در مقام اثبات وراثت جناب امیر المؤمنین علیه السلام علم قرآن را از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب ذکر نموده امر مطعونیت این حدیث را که در صواعق متفوه بآن شده بافادهٔ خودش در منح مکیه باطل و مضمحل میگرداند اما انچه درین عبارت از راه خرافت مدعی شده که ابو بکر هم وارث علم قرآن از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بود پس بطلان آن اظهر من الشمس و ابین من الامس ست سبحان الله کسیکه از قرآن مجید و فرقان حمید چنان معرض و مشیح بوده باشد که معنی اب و کلاله را نداند و باظهار دیگر جهالات صریحه و عمایات فضیحه خود نهایت جهل از درک علوم اهر قرآن چه جای عرفان اسرار کلام ملک منان مفضح گرداند او را وارث علم قرآن از جناب سید الانس والجان علیه وآله آلاف السلام من الملک الدیان وانمودن اگر سراسر بادپیمودن نیست پس چه چیزست اما ادعای ابن حجر درین عبارت که ابو بکر اعلم اصحاب ست بنص ابن عمر وغیر او پس آبی بر روی کار نمی آرد زیرا که استناد درین مطلب عظیم بقول ابن عمر مثل استشهاد ابن آوی بذنبه بلکه بدتر از ان ست زیرا که جهالات ابن عمر خود از حد شمار و حساب افزون و از دائرهٔ ضبط و حصر بیرون ست و دواعی کذب و افترا و محابات و اختلاق درین باب علاوه بر آن پس بنص او اعلمیت ابو بکر ثابت کردن از جملهٔ غرائب مضحکات و عجائب ملهیات ست و ادعای اینکه غیر ابن عمر نیز بر اعلمیت ابو بکر نص نموده عاری از دلیل و از جملهٔ اکاذیب و اباطیل ست و من ادعی

کافی و وافی ست زیرا که حدیث حسن مثل حدیث صحیح قابل احتجاج و لائق استنا دمیباشد بلکه نزد بعض علمای سنیه داخل در صحیح و قسمی از ان ست کما اشرنا الیه غیر مرة للهداية وقد مضى تفصيله في مجلد حديث الولاية لیکن انصاف آن ست که بعد ملاحظه تحقیقات حفاظ متقدمین و نقاد سابقین سنیه مثل یحیی بن معین و محمد بن جریر طبری و حاکم نیسابوری که مراتب و مدارج شان در نقد و تحقیق بنابر افادات اکابر قوم بالاتر از ان ست که بشرح و بیان آید هرگز ریبی در صحت این حدیث نمی ماند و ازینجاست که علامهٔ سیوطی با وصف آنکه تا زمان مدید قائل بحسن این حدیث بود لیکن بعد عثور بر تصحیح ابن جریر و انضمام تصحیح حاکم با آن بار تقار این حدیث شریف از رتبهٔ حُسن بمرتبهٔ صحت جزم نمود و ارباب نقد و تحقیق را بلمین جزم سراسر حزم بغایت خورسند فرمود کما لا یخفی علی من راجع ما نقلناه من کتابه جمع الجوامع وهو بحمد الله لراس کل منکر جحود دامغ قامع و ازینجا واضح و لائح گردید که اعتنای ابن حجر در آخر کلام بسوی اظهار حُسنِ این حدیث شریف هر چند برای نفی طعن طاعنین و دحر زیغ زائغین مثل ابن الجوزی و نووی و امثال شان کفایت می کند و بنای تلمیع و تسویل و تخدیع و تضلیل ایشان باین افادهٔ حجریه خود بخود منهدم و منقلع می گردد مگر خالی از گوشهٔ تقصیر و تفریط نیست و منشای آن همان تعصب[ط] و تشدد ست که ابن حجر را در وقت تلفیق این کتاب بنهج خاص مطمح نظر بود و الله العاصم عن بغی کل معاند لد ود **وجه دوم** آنکه ابن حجر در کتاب منح مکیه شرح قصیدهٔ همزیه اعتراف صریح و اقرار صحیح بحسن بودن حدیث مدینة العلم کرده این حدیث شریف را دلیل وارث شدن جناب امیر المومنین علیه السلام علم قرآن را از جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم وانموده چنانچه در شرح شعر کما بانت ایاته من علوم عن حروف ابان عنها الهجاء بعد ذکر بعض اقوال زشافعی که متعلق بقرآن مجید ست گفته وتبعه يعني الشافعي العلماء على ذلك فقال واحد ما قال صلى الله عليه وسلم شيئا او قضى او حكم بشئ الا وهو او اصله في القران قرب او بعد وقال اخر ما من شئ في العالم الا وهو فيه فقيل له اين ذكر الخانات فيه فقال في قوله تعالى ليس عليكم جناح ان تدخلوا بيوتا غير مسكونة فهي الخانات وقال اخر ما من شئ الا ويمكن استخراجه من القران لمن فهمه الله تعالى حتى ان عمر النبي صلى الله عليه وسلم ثلاث وستون سنة استنبط من اخر سورة المنافقين لانها راس ثلاث وستين سورة وعقبها بالتغابن لظهوره بفقده صلى الله عليه وسلم وقال اخر لم

[ط] شیخ عبد الحق دہلوی در تکمیل الایمان در بحث تفضیل الصحابه تصریح نموده باینکه ابن حجر در صواعق داد تشدد و تعصب داده ۱۲ منه

این بقول خود انامدینة العلم وعلی بابها و این امداد آنجناب از سعادت جناب امیر المومنین علیه السلام ست و این افادهٔ ابن حجر دلیل واضح ست بر آنکه او بلا ریب حدیث مدینة العلم را قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم میداند و ازا دلیل این مطلب نفیس عظیم می گرداند دوم آنکه ازان پر ظاهرست که ابن حجر در روایتی از روایات مدینة العلم قول آنجناب فمن اراد العلم فلیات الباب را ثابت و امی نماید و آنرا در مقام تائید مرام ذکر میفرماید سوم آنکه ازان واضح ست که ابن حجر حدیث انا دار الحکمة وعلی بابها را نیز در معرض تائید حدیث مدینة العلم ذکر میکند چهارم آنکه ازان پیداست که ابن حجر برای تائید حدیث مدینة العلم حدیث علی باب علمی را نیز ذکر می نماید پنجم آنکه ازین کلام ظاهرست که اگرچه جماعتی که از ایشان نووی ست در باب این حدیث بمزید جسارات قائل بالوضع شده اند لیکن این قول شان نزد ابن حجر مقبول نیست والا چرا احادیث مدینة العلم را بحتم وجزم قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم میدانست و آنرا در معرض استدلال و احتجاج می آورد ششم آنکه ازان عیان ست که حاکم تصحیح این حدیث شریف نموده هفتم آنکه ازان نمایان ست که بعض حفاظ مطلعین تصویب کرده اند که این حدیث حدیث حسن مے باشد پس محل کمال استعجاب ست که هرگاه ابن حجر در منح مکیه باین کلام خود که مشتمل بر وجوه سبعه است ثبوت این حدیث شریف فراروی ارباب بصیرت نهاده وطعن طاعنین و قدح قادحین را که از جملهٔ شان نووی نیز هست باطل مطرود وخطاء مردود دانسته داد انصاف داده باز چرا در صواعق این حدیث را مطعون می گوید و باعتماد بر قدح نووی و احزاب او راه عصبیت و عدوان دران می پوید وجه چهارم آنکه نیز ابن حجر در منح مکیه بیشتر ازین اهتمام در اثبات اینحدیث عالی مقام بذل نموده اقوال قادحین وجارحین این خبر منیف را بانامل رد و ابطال وتوهین و اخمال بحسب وسع خود کما ینبغی فرسوده چنانچه در شرح شعر هلو بوده کشف الغطاء یقینا + بل هو الشمس ما علیه غطاء + گفته تنبیه مما یدل علی ان الله سبحانه وتعالی اختص علیا من العلوم بما تقصر عنه العبارات قوله صلی الله علیه وسلم اقضاکم علی وهو حدیث صحیح لا نزاع فیه وقوله انا دار الحکمة وروایة انا مدینة العلم وعلی بابها قد کثر اختلاف الحفاظ وتناقضهم فیه بما یطول بسطه وملخصه ان لهم فیه اربعة آراء صحیح وهو ما ذهب الیه الحاکم

فعلیه البیان وعلینا ردّه وابطاله بامنه دلیل واتم برهان اما تعدید ابن حجر درین عبارت ابن عباس را از
وارثین علم قرآن از جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم پس آنهم مسلم نیست زیراکه بادلهٔ متکاثره وبراهین متواتره
مثل حدیث ثقلین وحدیث باب حطه وغیر آن ثابت شده که وراثت علم قرآن ودیگر علوم نبویه منحصر در اہل بیت
عصمت وطهارت سلام الله علیهم میباشد وبحمد الله علمای اعلام ومحققین فخام سنیه نیز معترف ومقر باین مطلب
میباشند کما سیاتی فیما بعد انشاء الله تعالی پس کار اہل ایمان وطریقهٔ ارباب عرفان نیست که کسی دیگر را ولوکان
اقارب النبی صلی الله علیه وآله وسلم وارث علم قرآن از آنجناب بدانند آری شک نیست درینکه حضرت ابن عباس
علیه الرحمة والرضوان در علم تفسیر وتاویل ید طولی داشتند وبلاریب این مرتبهٔ عالیهٔ ایشانرا بسبب تلمذ واستفاده
ازباب مدینة العلم علیه الصلوة والسلام حاصل شده بود ومؤید ومثبت آنست اعتراف خود ابن عباس
که ابن حجر بنفسه درین عبارت نقل کرده اعنی قول ابن عباس جمیع ما ابوزنه لکم من التفسیر فانما هو من
علی وعلاوه برین دیگر اقوال ابن عباس انشاء الله تعالی در ما بعد خواهی شنید وبادلهٔ این مقصود کما ینبغی
خواهی رسید وجه سوم آنکه نیز ابن حجر در منح مکیه حدیث مدینة العلم را اثبات نموده منهج احتجاج وتمسک
واستدلال وتشبث بآن پیموده چنانچه در منح مکیه در شرح شعر ۵ ووزیر ابن عمه فی المعالی + ومن الاهل
تسعد الوزراء + گفته تذییل مناسب لما قبله وفیه رد العجز علی الصدر ومن تلک السعادة ما امده
صلی الله علیه وسلم به من المواخاة فقد اخرج الترمذی آخی النبی صلی الله علیه وسلم بین اصحابه
فجاء علی تدمع عیناه فقال یا رسول الله آخیت بین اصحابک ولم تواخ بینی وبین احد
فقال صلی الله علیه وسلم انت اخی فی الدنیا والاخرة ومنها العلوم التی اشار الیها بقوله صلی الله
علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها وفی روایة فمن اراد العلم فلیات الباب وفی اخری
عند الترمذی انا دار الحکمة وعلی بابها وفی اخری عند ابن عدی علی باب علمی واختلفوا فی
حکم هذا الحدیث فجماعة منهم النووی رحمه الله تعالی علی انه موضوع والحاکم صححه وصحح بعض
الحفاظ المطلعین انه حدیث حسن واین عبارت دلیل ثبوت حدیث مدینة العلم ست بچند وجه
اول آنکه ازان ظاهر ست که ابن حجر در مقام تائید مقصود ومرام بوصیری صاحب قصیدهٔ همزیه که
اظهار سعادت جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد بر آمده افاده کرده که جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم جناب امیر المومنین علیه السلام را امداد فرموده است بعلومی که اشاره نموده

پنجم آنکه ازان نمایان ست که حافظ علائی افاده نموده که هیچ را ازان مردم که درین حدیث کلام کرده اند جوابی مداده است از روایات صحیحه که از ابن معین وارد شده و ازینجا بر ناظر بصیر بخوبی واضح و مستنیر می گردد که اثبات و تصحیح ابن معین این حدیث رزین متین را بنحوی ثابت شده که احدی از متجاسرین را بر قدح این حدیث شریف مجال دم زدن دران باقی نمانده و همین سبب صرفه خود را در سکوت وصموت دیده اند و هیچ جوابی ولو کان واهیا متفوه نگردیده ششم آنکه ازان واضح ست که حافظ علائی رد کرده است چیزی را که بآن در بعض رواة این حدیث طعن کرده شده پس محل کمال عجب ست که هرگاه نزد ابن حجر ثابت ست که حافظ علائی رد طعن طاعنین از رواة این حدیث بعمل آورده باز چرا در صواعق این حدیث را مطعون وامی نماید و باین اظهار سراسر خسار راه عتو و استکبار می پیماید هفتم آنکه ازین کلام پیداست که حافظ علائی درباب شریک که راوی این حدیث ست افاده نموده که مسلم باو احتجاج کرده است هشتم آنکه ازان ظاهر ست که ابن حجر بعد نقل این افاده خود می گوید که کافی ست این احتجاج مسلم برای فخر شریک و اعتماد کردن براو نهم آنکه واضحست که ابن حجر قول نووی یعنی ان محتج بها احتج به مسلم در مقام تایید توثیق شریک ذکر می نماید دهم آنکه ازان متضح ست که ابن حجر قول بعض معاصرین شریک که مشتمل بر اثبات کمال ورع شریک ست در مقام تعدیل شریک ثابت می نماید یازدهم آنکه ازین کلام آشکار ست که ابن حجر حسن بودن این حدیث را تحقیق می داند پس مقام نهایت استعجاب ست که چرا این تحقیق رشیق خود را در کلام اول صواعق فراموش نموده راه اظهار مطعونیت این حدیث پیموده دوازدهم آنکه ازان واضح ست که نزد ابن حجر مکی قول شیخ الاسلام ابن حجر عسقلانی نیز موافقت بحسن بودن اینحدیث شریف وارد سیزدهم آنکه ازان لائح ست که نزد ابن حجر مکی این حدیث شریف حسن مقارب للصحیح ست و ازینجا تعصب ابن حجر در صواعق بنهایت ظهور ظاهر می گردد و واضح می شود که اظهار کردن او مطعونیت این حدیث را در کلام اول صواعق بچه حد معاندت با حق صریح وارد چهاردهم آنکه ازین کلام مبین می شود که نزد ابن حجر مکی قزوینی و ابن الجوزی و ذهبی در قدح این حدیث مرتکب تساهل کثیر شده اند و این تساهل شان از تقریر ابن حجر که در بیان

ویوافقه قول الحافظ العلائی وقد ذکر له طرقا وبیّن عدالة رجالها ولم یات احد ممن تکلم
فی هذا الحدیث بجواب عن هذه الروایات الصحیحة عن یحیی بن معین وبیّن رد ما طعن فیه
فی بعض رواته کشریک القاضی بان مسلما احتج به وکفاه بذلک فخرا له واعتمادا علیه و
قد قال النووی فی حدیث رواه فی البسملة ردا علی من طعن فیه یکفینا ان نحتج بمن احتج به
مسلم ولقد قال فی بعض معاصریه ما رأیت احدا قط اورع منه فی علمه حسن وهو التحقیق فیه ظ
ویوافقه قول شیخ الاسلام الحافظ ابن حجر رجاله رجال الصحیح الا عبد السلام الهروی فانه
ضعیف عندهم انتهی وسبقه الی اخر کلامه الحافظ العلائی فقال عن الهروی هذا تکلموا ان ظ
فیه کثیرا انتهی ویعارض ذلک تصویب ابی زرعة علی حدیثه ونقل الحاکم عن یحیی بن معین
انه وثقه فثبت انه حسن مقارب للصحیح لما علمت من قول ابن حجر ان رواته کلهم رواة
الصحیح الا الهروی وان الهروی وثقه جماعة وضعفه اخرون **ضعیف** ای بناء علی رأی من ضعف
الهروی **موضوع** وعلیه کثیرون ائمة حفاظ کالقزوینی وابن الجوزی وجزم ببطلان جمیع
طرقه والذهبی فی میزانه وغیره وهؤلاء وان کانوا ائمة اجلاء لکنهم تساهلوا تساهلا کثیرا
کما علم مما قررته وکیف ساغ الحکم بالوضع مع ما تقرر ان رجاله کلهم رجال الصحیح الا واحد
فمختلف فیه ویجب تاویل کلام القائلین بالوضع بان ذلک لبعض طرقه لا کلها وما احسن
قول بعض الحفاظ فی ابی معاویة احد رواته المتکلم فیهم بما لم یسمع هو ثقة مامون من کبار
المشائخ وحفاظهم وقد تفرد به عن الاعمش فکان ماذا وای استحالة فی انه صلی الله علیه وسلم
یقول مثل هذا فی حق علی از این عبارت تحقق وثبوت این حدیث شریف بچند وجه ظاهرست **اول**
آنکه ازان واضح ست که ابن حجر بحدیث انا مدینة العلم احتجاج می نماید بر آنکه خداوند عالم جناب
امیر المومنین علیه السلام را خاص فرموده از علوم بچیزی که عبارات ازان قاصر می شود واین
معنی بفضل الله تعالی دلیل کمال تحقق این حدیث شریف ست نزد او وذلک ظاهر کل الظهور
دوم آنکه ازان لائح ست که حاکم تصحیح این حدیث شریف نموده **سوم** آنکه ازان عیان ست
که قول حافظ علائی نیز موافقت بصحت این حدیث شریف دارد **چهارم** آنکه ازان ظاهرست
که حافظ علائی طرق عدیدهٔ این حدیث ذکر نموده وعدالت رجال آن طرق بمعرض بیان رسانیده

صواعق برباد فنا داده لیکن با اینهمه بعض امور که دلالت بر تقصیر او در حق این حدیث رفیع اثیر
دارد درین کلام نیز موجود و نبذی از کلمات که محل مواخذه و داروگیر نقاد نحاریر میتواند شد هم
دران مسرود ست کما لا یخفی علی المعن البصیر + ولا ینبئك مثل خبیر وجه پنجم آنکه ابن حجر در
تطهیر الجنان نص صریح و اعتراف صحیح بحسن بودن حدیث مدینة العلم بسبب کثرت طرق آن نموده
چنانچه در کتاب مذکور جائیکه مطاعن معاویه و جوابات آن ذکر کرده گفته السادس خروجه علی
علی کرم الله وجهه ومحاربته لہ مع انہ الامام الحق باجماع اهل الحل والعقد والافضل الاعدل
الاعلم بنص الحدیث الحسن لکثرة طرقہ خلافا لمن زعم وضعہ ولمن زعم صحتہ ولمن
اطلق حسنہ انا مدینة العلم وعلی بابها قال الائمة الحفاظ لم یرد لاحد من الصحابة رضی
الله عنهم من الفضائل والمناقب والمزایا ما ورد لعلی کرم الله وجهه وسببه انه رضی الله عنه
وکرم وجهه لما استخلف کثرت اعدائه وساورت المتقولون علیه فاظهروا له معائب ومثالب
زورا وبهتانا والحادا وعدوانا وورث ذلك من تبعهم علی ضلالتهم فلما رأی الحفاظ ذلك
نصبوا نفوسهم لبیان الباطل من ذلك واظهار ما یرده مما ورد عندهم فی حقه فبادر کل احد
الی بث جمیع ما عنده من فضائله ومناقبه والجواب ان ذلك لا یکون قادحا فی معاویة
الا لو فعله من غیر تاویل محتمل وقد تقرر المرة بعد المرة انه لتاویل محتمل بنص کلام علی کرم الله
وجهه وانه من اهل الاجتهاد وغایته انه مجتهد مخطئ وهو ماجور غیر ماذور ازین عبارت
ظاهرست که نزد ابن حجر حدیث مدینة العلم بسبب کثرت طرق آن حدیث حسن هست وجناب
امیر المومنین علیه السلام بنص این حدیث شریف افضل و اعدل و اعلم می باشد و ابن حجر این
حدیث را در ضمن تقریر طعن قتال معاویه با آنجناب واردمی نماید و در مقام جواب هرگز قیل
وقالی دران نمی کند بلکه برای تخلیص گلوی معاویهٔ غاویه بهمان عذر قدیم اهل نحله اش که قتال
باجتهاد آن معدن کینه و عناد هستند کالغریق یتشبث بکل حشیش متمسک می شود و بالجمله ازینجا بر ناظر
بصیر بخوبی متضح و مستنیر می گردد که آنچه ابن حجر در صواعق ادعا نموده که معاذ الله این حدیث
مطعون ست منشای آن جز وغر ولداد و حقد و عناد نیست و بحمد الله تعالی بطلان و هوان آن
از تصریح خود ابن حجر واضح و عیان ست و باید دانست که اگرچه این کلام ابن حجر برای قلع و

حال این حدیث نموده معلوم ست پس حیف ست که ابن حجر این افادهٔ خود را در صواعق چرا یکسر فراموش ساخته باظهار مطعونیت این حدیث علم تجاهل و تغافل باقتفای آثار مصدرین تحامل و مرتکبین تساهل افراخته **پانزدهم** آنکه ازین کلام نمایان ست که ابن حجر بقول خود کیف ساغ الحکم بالوضع مع ما تقرر ان رجاله کلهم رجال الصحیح الا واحدا مختلف فیه ظاهر می نماید که حکم بوضع این حدیث هرگز جائز و سائغ نیست و ازینجا محقق شد که حسب افادهٔ ابن حجر قزوینی و ابن الجوزی و ذهبی که قائل بوضع این حدیث شریف شده اند مرتکب امر غیر جائز و سائغ و از منهج قویم اتباع حق رائغ و زائغ می باشند پس آنچه ابن حجر مکی در کلام اول صواعق اظهار مطعونیت این حدیث نموده سراسر ناشی از بغض و عناد و حقد و لداد و بحسب افادهٔ خودش ظاهر البطلان و الفساد ست **شانزدهم** آنکه ازان عیان ست که هوان و وهن قول بوضع این حدیث شریف بحدی رسیده که ابن حجر مکی عار آن را از قائلین آن دفع کردن میخواهد و افاده می نماید که تاویل کلام شان واجب ست باین طور که گفته شود که این حکم شان بوضع متعلق ببعض طرق آن ست نه کل آن و این تصدی ابن حجر برای تاویل کلام قائلین بالوضع عند الامعان هم دلیل کمال تحقق این حدیث شریف و بوار طعن هر طاعن عنیف ست **هفدهم** آنکه ازان واضح ست که ابن حجر در توثیق ابی معویه که راوی این حدیث شریف ست قول بعض حفاظ را که الفاظ آن این ست هو ثقة مامون من کبار المشایخ و حفاظهم بغایت استحسان نموده **هیجدهم** آنکه ازان لائح ست که ابن حجر خود افاده کرده که تکلمی که در حق ابومعویه کرده شد غیر مسموع ست **نوزدهم** آنکه ازان واضح ست که ابن حجر افادهٔ بعض حفاظ را که تفرد ابومعویه باین حدیث از اعمش موجب لحوق ضرری نیست نیز استحسان کرده **بستم** آنکه ازان واضح ست که نزد ابن حجر افادهٔ بعض حفاظ و ای استحالة فی انه صلی الله علیه و آله و سلم یقول مثل هذا فی حق علی نیز قول مستحسن ست و بالجمله بعد ادراک این وجوه که از کلام ابن حجر مستخرج و مذکور و مستنبط و مزبور گردید ناظر معن در کمال تحقق و ثبوت این حدیث ریبی نخواهد ورزید و بهرهٔ وافی و کافی از تعجب و تحیر بر صنیع شنیع ابن حجر در صواعق خواهد گزید و **مخفی نماند** که ابن حجر درین عبارت منح مکیه اگرچه بسیاری از کلمات نافعه برای اهل حق ودیعت نهاده من حیث لا یشعر کلام ضلالت التضام خود را در

لا یصار **وجه هفتم** آنکه ابن حجر مکی در بعض فتاوای خود بکمال اهتمام در اثبات و احقاق حدیث مدینة العلم بکار برده طریق ابطال و ازهاق باطل اصحاب شقاق باقدام انقیاد و وفاق سپرده چنانچه در فتاوی ابن حجر مذکورست وسئل رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها و علی بابها هل الحدیث صحیح ام لا فاجاب بقوله الحدیث رواه صاحب مسند الفردوس وتبعه ابنه بلا اسناد عن ابن مسعود رضی الله عنه مرفوعا وهو حدیث ضعیف کحدیث انا مدینة العلم و علی بابها و معاویة حلقتها فهو ضعیف ایضا واما حدیث انا مدینة العلم و علی بابها فهو حدیث حسن بل قال الحاکم صحیح وقول البخاری لیس له وجه صحیح والترمذی منکر وابن معین کذب معترض وان ذکره ابن الجوزی فی الموضوعات وتبعه الذهبی وغیره علی ذلک از ین عبارت فوائد عدیده ظاهر می شود که هر یک برای اثبات حدیث مدینة العلم و رد ادعای باطل مطعونیت آن کافی ست **اول** آنکه از قول ابن حجر اما حدیث انا مدینة و علی بابها فهو حدیث حسن بصراحت واضح ست که حدیث انا مدینة العلم و علی بابها نزد ابن حجر حدیث حسن ست و پر ظاهر ست که حدیث حسن مثل حدیث صحیح قابل استدلال و احتجاج و قاطع و ابر اصحاب مراد لجاج ست بلکه نزد جمعی از متقدمین در قسم صحیح داخل ست کما مر غیر مرة **دوم** آنکه از قول ابن حجر بل قال الحاکم صحیح واضح ست که حاکم که از حفاظ کبار و ائمه احبار سنیه است این حدیث شریف را صحیح گفته و ابن حجر این مطلب را بلفظ بل که حرف ترقی ست ذکر می نماید و برای ناظرین در ثبوت این حدیث متین افزایش میفرماید **سوم** آنکه ازان واضح ست که قول بخاری در انکار حدیث انا مدینة العلم نزد ابن حجر مقبول نیست بلکه معترض ست **چهارم** آنکه ازان متبین می شود که قول ترمذی در قدح این حدیث نیز نزد ابن حجر نامقبول و معترض می باشد **پنجم** آنکه ازان تحقق می رسد که قول ابن معین در تکذیب این حدیث متین نیز نزد ابن حجر غیر مقبول و معترض هست **ششم** آنکه ازان ظاهر ست که اگرچه ابن الجوزی این حدیث را در موضوعات ذکر کرده لیکن ازین معنی خللی در ثبوت این حدیث شریف راه نمی یابد **هفتم** آنکه ازان متضح می گردد که اگرچه ذهبی در موضوع دالسنن این حدیث اتباع و تقلید ابن الجوزی عنید پیش گرفته مگر این زعم باطل و وهم ضرری تحقق این حدیث

بلا اسناد
حلقتها

وقمع آنچه در صواعق آورده کافی ووافی ست لیکن عند التحقیق در حق حدیث مدینة العلم تقصیر واضح وتفریط لائح دارد زیرا که ابن حجر درین کلام تصحیح انضمام بازعم صحت واطلاق حُسنِ این حدیث مخالفت خود واضح نموده حالانکه در ماسبق بحمد الله تعالی دانستی که بهر گزار باب تحقیق وتنقید واصحاب تثقیف وتسدید را در صحت وثبوت این حدیث فضلا عن اطلاق حسنه شکی وریبی نیست بلکه متواتر وقطعی بودن آن حسب افادات اجله کبار وائمهٔ احبار ثابت ست فلتکن منک علی ذکر وجه ششم آنکه نیز ابن حجر مکی در تطهیر الجنان اثبات حدیث مدینة العلم حتما وجزما نموده چنانچه درکتاب مذکور بعد ایراد روایتی که مشتمل ست بر اخبار جناب امیر المومنین علیه السلام از عدد مردمانیکه از کوفه برای قتال اهل بصره آمده بودند گفته قال ابن عباس رضی الله عنهما وهذا ای کون علی یخبر بالاشیاء المغیبة فیقع کما اخبر لما کان رسول الله صلی الله علیه وسلم مخبره بالمغیبات فیخبر بها کما اخبره صلی الله علیه وسلم ومن استند اخباره الی اخبار الصادق صلی الله علیه وسلم لا یکون الا صادقا و فی هذا منقبة علیة جدا لعلی لما تحفه صلی الله علیه وسلم به من العلوم المغیبة ولذا کان باب مدینة العلم النبوی وامین السر العلوی ازین عبارت ظاهرست که ابن حجر اولا قول ابن عباس در حق جناب امیر المومنین علیه السلام نقل می نماید وفضل اخبار بالمغیبات برای آنجناب ثابت می نماید وبعد ازان می گوید که درین قول منقبت علیه است جدا برای علی کرم الله وجهه زیرا که جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم آنحضرت را تحفه داده است بعلوم غیبیه وبهمین سبب آنجناب باب مدینه علم نبوی وامین سر علوی بود واین تقریر ابن حجر مثبت کمال تحقق وثبوت حدیث مدینة العلم می باشد وبعد ملاحظهٔ آن جمله کلمات رکیکه که ابن حجر در صواعق آورده از هم می پاشد سبحان الله این چه تناقض ست که ابن حجر خود در تطهیر الجنان بمقام تحقیق برآمده جناب امیر المومنین علیه السلام را باب مدینهٔ علم نبوی وامین سر علوی می داند وحتمیت وجزمیت حدیث مدینة العلم را حسب این افاده خود بحد کمال می رساند ودر صواعق بمقابلهٔ اهل حق از راه تعصب وتشدد و تصلب وتعند آمده این حدیث شریف را مطعون می نماید وبنهایت ظلم وعدوان وبغی وطغیان جحود امر حق نموده در احتقاب وزر ووبال وخزی ونکال می افزاید ولعمری ان امثال هذه البدائع واضراب تلک الشنائع مما یحیر الافهام والافکار ویدهش اصحاب الاحلام و

وحال کمال عنا و اشتغال اعاظم اقبال اهل سنت بسوی آن از ادراجا و اخراجا و تصحیحا و تنعیما و ...
ولائح ست و ابن حجر بنفسه در مقام اثبات قائل بحسن بودن آن بتصریح صریح می باشد بلکه ارتقار آن
بدرجهٔ صحت حسب افادهٔ بعض اعلام خود مصرح می نماید چگونه مستحق آن گردید که ابن حجر اولا آن را
مطعون وانماید و ثانیا علی سبیل التنزل صحت و حسن آنرا تسلیم نماید ما هذا الا عصبیة باردة و تعنت
جائرة **دوم** آنکه بر تقدیر تسلیم صحت یا حسن حدیث مدینة العلم بمقابلهٔ اهل حق جملهٔ سخیفهٔ ابوبکر
محرابها پیش نمودن و بذریعهٔ آن طریق جواب اهل حق و صواب پیمودن طرفه ماجرای ست زیرا که
این زیادت شنیعه اگر بفرض محال نزد اهل سنت صحیح یا حسن هم بوده باشد احتجاج و استدلال
بآن بمقابلهٔ اهل حق اقبال درست نیست زیرا که اصل حدیث مدینة العلم متفق علیه فریقین ست و
این زیادت در هر حال از متفردات اهل سنت می باشد فکیف که ثبوت صحت یا حسن این زیادت
قبیحه بنا بر اصول اهل سنت هم ممکن نیست و من ادعی فعلیه البیان و لیس له الی ذلک من سبیل
الی آخر الدهر و الزمان **سوم** آنکه این زیادت رکیکه بنا بر افادهٔ خود ابن حجر در حدیث ضعیف
وارد شده و پر ظاهر ست که هرگاه حال این زیادت واضحة الاهمال چنین ست پس چگونه مقابلهٔ آن
با اصل حدیث انا مدینة العلم و علی بابها بر تقدیر صحت یا حسن اصل حدیث مدینة العلم درست
خواهد شد و ذلک ظاهر جدا ولکن هذا الناصب لا فند یاتی شیئا ادّا حالا عبارتی که ابن حجر دران
این اعتراف و اقرار نموده بگوش دل باید شنید و سطوع و لموع امر حق را بچشم حقیقت بین باید دید
ابن حجر در منح مکیه شرح قصیدهٔ همزیه در شرح شعر ع لو یزده کشف الغطاء یقینا بل هو الشمس
ما علیه غطاء در ذیل تحقیق حدیث مدینة العلم گفته و فی حدیث عند الواحدی لکنه ضعیف و
علی بابها و ابوبکر محرابها الحدیث ازین عبارت سراسر بشارت واضح و ظاهر ست که در حدیثی که
بنا بر اظهار ابن حجر واحدی آنرا روایت نموده و آن حدیث بنص خود ابن حجر ضعیف ست جملهٔ
سخیفهٔ و ابوبکر محرابها وارد شده پس محل کمال عجب ست که هرگاه نزد ابن حجر این تحریف سخیف در
حدیث ضعیف وارد شده بود چرا آنرا در صواعق قابل احتجاج انگاشت و با وصف تحقق ضعفش نزد
خود بصیغهٔ حتم و جزم آنرا مذکور داشت و مقابلهٔ آن با اصل حدیث انا مدینة العلم و علی بابها نموده
اعلام جلاعت و خلاعت بی محابا برافراشت و بمزید حیا در مقام جواب اهل حق و صواب آنرا آورد

ابن حجر قائل بحسن حدیث مدینة العلم [illegible]

ابن حجر خود بضعف حدیثی که دران و ابوبکر محرابها وارد ست [illegible]

منیف می رساند و هرگاه ازین وجوه سبعه بر تو واضح گردید که نزد ابن حجر حدیث مدینة العلم ثابت و متحقق
ست و طعن طاعنین و قدح قادحین در آن حسب افادهٔ خودش باطل و ممتحق می باشد پس محل کمال
استعجاب و استغراب ارباب احلام و الباب ست که چگونه ابن حجر آنرا در صواعق بمقابلهٔ اهل حق
مطعون وامی نماید و از تحقق و ثبوت آن ابا و انکار آغاز نهاده حیرت بالای حیرت می افزاید
هل هذا الا تعصب لا یقدم علیه الا خائب خاسر و تعنت فاضح لا یرتکبه الا مباهت متجاسر و باید
دانست که انچه ابن حجر درین کلام در حق حدیث مدینة العلم از بخاری و ترمذی و ابن معین نقل
کرده و آنرا مردود و معترض گردانیده عند التحقیق ثبوت آن از ایشان درخصوص حدیث مدینة العلم
و آن هم باین نهج محل کلام ست چنانچه سابقا جائیکه شاه صاحب قدح این حدیث از ابن معین
و بخاری و ترمذی نقل کرده بتفصیل بیان کردیم و ناظر بصیر را مراجعت آن مقام لازم ست تا
حقیقت حال بر او واضح و آشکار گردد و انچه ارباب مکر و ادغال و کید و احتیال در نسبت قدح
این حدیث باکابر خود طریق تغریر و تزویر پیموده اند بحد اتضاح و انجلا رسد اما انچه ابن حجر
گفته و علی تسلیم صحته او حسنه فابوبکر محرابها پس مردود و مطرود ست بچند وجه اول آنکه
این کلام ابن حجر دلالت دارد برآنکه او بنا بر تنزل صحت یا حسن حدیث مدینة العلم تسلیم نموده
بجواب دیگر که مبنی ست بر تمسک بزیادت باطله ابوبکر محرابها مشتغل گردیده و پر ظاهر ست
که چنانچه دعوای صریحه ابن حجر در باب مطعونیت حدیث مدینة العلم که پیش ازین ذکر کرده بود مستوجب
زجر و عتاب ارباب افهام و الباب ست همچنین تشکیک رکیک در صحت یا حسن حدیث مدینة العلم
آغاز نهادن و بنا بر تنزل آنرا قبول کردن مورث عذل و ملام اصحاب اذهان و احلام ست
سبحان الله حدیثی که در استفاضه و اشتهار بلکه قطعیت و تواتر در اعلای مراتب رسیده است
و اکابر حفاظ ثقات و اجلهٔ ایقاظ اثبات تصریحات عدیده و تحقیقات سدیده متعلق بصحت آن
فرموده اند و خود ابن حجر مرة بعد اولی و کرة بعد اخری گاهی ببسط و تفصیل و گاهی باجمال و ایجاز
تجمیل صحت و حسن آن را در تصانیف عدیده خود مثل منح مکیه و تطهیر الجنان و فتاوای حدیثیه
حسب افادات و تصریحات ائمهٔ اعلام سنیه و نیز بافادات و تحقیقات خود ظاهر نموده بلکه از همین
کتاب صواعق از وجوه موفورهٔ متکاثره و ادلهٔ کثیرهٔ متوافره ثبوت و تحقق این حدیث شریف

بسوی مدینه نسبتش درست باشد بلکه نسبت آن منحصر بمسجد می باشد پس اضافهٔ جملهٔ مفضحهٔ ابوبکر محرابها در حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها افک صریح و کذب فضیح ست که از کمال غفلت و بلادت و بلادت و سفاهت واضع آن خبری و هدوانه بین جاست که علامهٔ نور الله تستری اعلی الله مقامه در احقاق الحق فرموده و من جملة تعصبات ابن حجر المتأخر الناشئة عن حماقته انه منع صحة الحديث اولاً ثم قال وعلى تسليم صحتها وحسنه فابوبكر محرابها ولم يعلم ان المدينة لا ينسب اليها المحراب وانما ينسب الى المسجد و این افادهٔ متینه علامهٔ تستری اگرچه قابل آن بود که اهلسنت از سر انصاف بمتانت و احصاف آن اقرار و اعتراف نمایند و کم از کم آنکه حرفی بجواب آن نیارایند لیکن یکی از مجاهیل اهل خلاف و مخاذیل اهل انحراف دیوانه وار از غلاف برآمده حرفی عجب بوج چاویده که دلیل نهایت انهماک او در جزاف و سفساف ست بیانش آنکه نصر الله کابلی کتابی در رد اهل الحق دارد که آنرا از غایت جسارت و خسارت بفضائح الروافض موسوم نموده و کی ستارطا اسط مائة ثانیه عشر یکی از نواصب اقشاب این کتاب خرافت نصاب را بزبان فارسی ترجمه کرده لیکن از اظهار نام و نسب خود بخیال مزید افتضاح دل دزدیده و در مقدمهٔ این ترجمه ذکری از تصانیف کلامیه قاضی نور الله تستری طاب ثراه آورده و در ضمن آن گفته و آن مجادل در احادیث اعتراض کرده و نفی بودن آن کلام سید المرسلین صلی الله علیه وسلم نموده چنانچه در خبر انا مدینة العلم وعثمان محرابها نوشته که مدینه را محراب نمی باشد و منشاء این سخن جهل بعلم لغت ست چه محراب بهترین موضع بلد را می گویند و همچنین موضعی که بادشاه جای برای بودن خود اختیار کرده باشد انتهی کلامه و لا ینتهی ملامه و این کلام بجنت انضمام دلیل نهایت سفاهت این مجهول مخذول ست چه اولاً ایراد و بحث جناب قاضی نور الله تستری در باب جملهٔ موضوعهٔ ابوبکر محرابها می باشد کما دریت عیاناً و این مجهول مخذول چنان در گرداب ذهول و غفول سر فرو برده است که آنرا متعلق بجملهٔ وعثمان محرابها می داند حالانکه نه ابن حجر مکی باین جمله تمسک نموده و نه جناب قاضی نور الله طاب ثراه بران ایراد فرموده بلکه این جمله چنان ست که اصلاً وجودی در کلام ایشان ندارد و در هیچ روایتی ولو موضوع و مجعول باشد احدی از اهل سنت عثمان را محراب مدینهٔ علم قرار نداده بهمانا صرف این مجهول مخذول در نقل جملهٔ محرابیه

خاک در دیدهٔ انصاف خویش انباشت ازینجا وامثال آن انصاف دشمنی های علمای سنیه بر ناظر با اعتبار بخوبی واضح و آشکار می گردد که چسان این حضرات در هواداری شیوخ ثلثه خود دیده را نادیده و شنیده را ناشنیده می انگارند و طریق اعوجاج با قدام لجاج بلاخوف و هراس می سپارند و آنچه خود در مقام تحقیق مقدوح می دارند در مقابلهٔ اهل حق بکمال بشاشت و ابتهاج می آرند و صلا بخیال خویش نمی گذرانند که هرگاه اهل حق ستر تلبیسات کاسده و حجاب تسویلات فاسده شان را بحسب تحقیقات خود شان مهتوک خواهند ساخت و پرده از روی کار خزی و خسار شان بدست خود شان خواهند انداخت آخر در هنگام افتضاح و انهتاک بچه سوراخ خواهند خزید و بکدام دندان حسرت دست تحیر خود را خواهند گزید چهارم آنکه از کلام ابن حجر در منح مکیه اگرچه محض تضعیف این جملهٔ سخیفه ثابت می شود لیکن از افادهٔ متینه بعض علمای اعلام متاخرین سنیه بحمد الله تعالی موضوع و مفترا بودن آن هم واضح و لائح ست بیانش آنکه مولوی ولی الله لکهنوی که جلالت شان و رفعت مکان او نزد سنیه این بلاد و امصار بر ارباب تبصر و اختبار مخفی و محتجب نیست در باب زیادات موضوعه و تحریفات مصنوعه حدیث مدینة العلم یکسر بر سر انصاف و ترک اعتساف رسیده بصراحت مقر و معترف گردیده باینکه آنچه در بعض روایات درین حدیث درحق اصحاب الحاق کرده اند موضوع و مفترا ست کما

ف — اثبات موضوع و مفترا بودن جملهٔ وابوبکر محرابها حسب افاده مولوی ولی الله لکهنوی

لا یخفی علی من راجع عبارته التی نقلناها عن کتابه مراة المومنین فی رد کلام مخاطبنا الدهلوی الفطین و پر ظاهر ست که جملهٔ وابوبکر محرابها درین عنوان داخل و کلام این فاضل خبیر بعموم خود آنرا حاوی و شامل می باشد پس در موضوع و مفترا بودن آن شکی و ریبی نماند حالا اهل سنت از سر انصاف ارشاد فرمایند که چنین زیادت باطله را که خود اهل سنت مقر بوضع و افترای آن هستند بمقابلهٔ اهل حق دستاویز ساختن و در جواب استدلال اهل حق و صواب بذکر آن پرداختن بلکه ازین مرتبه صفاقت و رقاعت رسیدن و در چه وادی شناعت و فظاعت خلیع العذار دویدن ست پنجم آنکه زیادت شنیعه ابوبکر محرابها قطع از آنکه حسب افادات خود حضرات اهلسنت مقدوح و مجروح و موضوع و مصنوع ست در وهن و فساد و وهی و انهداد بحدی رسیده که ادنی تامل در مفاد آن خود کاشف بطلان و موضح هوان آن می گردد توضیح این مقال آنکه بر ارباب خبرت کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار ست که محراب بمعنای معروف از آن چیزها نیست که

ف — اثبات فساد جملهٔ ابوبکر محرابها بحیثیت معنی

جلوس میفرماید تا از حاضرین بعید و ممتاز باشد و بهمین سبب آنرا در عرف شاه نشین می نامند پس ظاهر شد
که این معنی هم مختص ببیت ست و آنرا منسوب بمدینه نمی توان کرد چه در کمال ظهور ست که اگر از صبیان
هم بپرسند که شاه نشین کجا یافته می شود خواهند گفت که در خانه می باشد و نخواهند گفت که در شهر میباشد
و ازینجا بحمد الله تعالی متحقق گردید که هر دو معنی محراب که این ناصب منحوس بسبب ذهن منکوس و عقل
مطموس خود و عدم فهم کلام مانوس صاحب قاموس ذکر کرده منسوب بمدینه نمی تواند شد پس چگونه
میتوان گفت که جملهٔ محرابیه بیکی ازین دو معنی سقیم مستقیم خواهد گردید و آنچه ناصب مخذول فهمیده و جائز
است بمعرض قبول ارباب حلوم و عقول خواهد رسید **و ثالثاً** اگر ازینهمه درگذریم و آنچه این ناصب
مدحور در معنی محراب ذکر کرده بفرض محال درست هم بدانیم باز هم استقامت جملهٔ محرابیه بنهجیکه
این مخذول آورده از جملهٔ محالات ست چه آنفا دانستی که اگرچه اصل واضع قبحه الله ابوبکر را محراب
مدینهٔ علم قرار داده است لیکن این ناصب عنید بار این افترا را بر پشت حمال الخطایا نهاده عثمان را
محراب مدینهٔ علم می گوید و راه تحریف در تحریف می پوید و از راه جهل و نادانی و عمه و سرگردانی معنای
محراب بهترین موضع بلد وامی نماید و نیز معنای دیگر آن موضعی که بادشاه جای برای بودن خود
اختیار کرده باشد ظاهر کرده در سخافت عقل خود می افزاید و اصلاً بخیال خود نمی آرد که بودن عثمان
محراب مدینهٔ علم باین دو معنی موجب افضلیت عثمان از ابوبکر و عمر ست زیرا که هرگاه عثمان در
مدینهٔ علم بهترین موضع بلد باشد و بجای موضعی باشد که بادشاه آنرا برای بودن خود اختیار می کند
فضل او بر ابوبکر و عمر ظاهر ست و تفضیل عثمان بر شیخین امری ست که بطلان آن بر عوام اهلسنت
هم واضح و آشکار ست فضلاً عن الاعلام و الاکابر پس عجب ست ازین ناصب ملوم که چگونه ازین
نقص واضح و عیب فاضح چشم پوشیده در درستی بمعنای محراب باین دو معنای فاسد و خراب
برای ثالث الاحزاب کوشیده و ازینجا واضح و لائح گردید که این ناصب مدحور بحدی فاقد البصیرة
است که ضار را از نافع و هرم را از یافع تفرقه نمی نماید و بلا تامل و امعان راه هذر و هذیان می پیماید
بالجمله سخافت جملهٔ محرابیه خواه برای ابوبکر وضع کنند یا برای عثمان بهیچ نهج درست نمی آید و
اصلاً عاقلی زبان خود را بتسلیم و تصحیح این سخافت نمی آلاید **تنبیه و ارشاد** اگر بعضی از اهل عناد
از راه کمال مباهته و لداد بخواهند که معنای جملهٔ سخیفهٔ ابوبکر محرابها را درست کنند و بسرایند که مراد

عثمان را بجای ابو بکر نهاده و داد تحریف در تحریف داده در اول قدم بر داشتن بپیروی خود افتاده و کیف لا یکبو فی هذا الباب وقد ضل عن طریق الباب واقتدی برجل تخرعن المحراب واقتفی اثر نعثل کانت همته بطنه کالغراب حتی کبت به بطنه فصار الی التبار والتباب والله العاصم عن سوء المآل و شر المآب **وثانیا** آنچه برای اظهار مزید تبحر خود در علم لغت تفوه نموده که محراب بهترین موضع بلد را می گویند و همچنین موضعی را که بادشاه جای برای بودن خود اختیار کرده باشد کلامی ست باطل و از حلیه صحت عاطل و غالبا این ناصب مخذول گاهی عبارت قاموس را که متعلق بمعانی محراب ست بنظر فاقد البصر خود دیده است و بمطلب آن که در نهایت وضوح و ظهور ست نرسیده و آنچه در خاطر تحریف مقاطرش مانده بود بآن گول خورده و بر فهم ناقص و حافظهٔ مؤفهٔ خود اعتماد نموده در مقام مسلک تخدیع و تلمیع بآن سپرده حالا عبارت قاموس باید شنید تا حقیقت حال واضح گردد فیروزآبادی در قاموس گفته والمحراب الغرفة وصدر البیت واکرم مواضعه ومقام الامام من المسجد والموضع یتفرد به الملک فیتباعد عن الناس والاجمة وعنق الدابة ومحاریب بنی اسرائیل مساجدهم التی کانوا یجلسون فیها ازین عبارت واضح ست که یکی از معانی محراب اکرم مواضع بیت میباشد پس معنای که بنص کلام فیروزآبادی مخصوص به بیت ست آنرا متعلق به بلد وانمودن و بی محابا گفتن که محراب بهترین موضع بلد را می گویند چقدر غلط کاری میباشد عجب ست ازین ناصب مخذول و متعصب جهول که بهرهٔ از فهم عبارات واضحهٔ لغویین ندارد چه جای آنکه در علم لغت مهارتی داشته باشد و با اینهمه جهل و نادانی از راه خودسری علامهٔ تستری طاب ثراه را جاهل بعلم لغت میداند و اساءت ادب را در حق آنجناب بدرجهٔ قصوی می رساند آری شیمهٔ جهال همین ست که در حق محققین اعاظم و منقدین افاخم هرزه ها میدرایند و لغمه ها می سرایند و کمال بالاخوانی برای خود آغاز می نهند و داد نهایت تغطرس و تکبر و تنطع و تجبر می دهند بالجمله معنای اول محراب که این ناصب خانه خراب برای ثالث الاحزاب خود تراشیده بود منثلم و منخرم گردید و بنای تلمیع و تسویل او بآب رسید حالا باید دید که معنای ثانی این فاسد المبانی چه حالت دارد پس مخفی نماند که آنچه فیروزآبادی در عبارت سابقهٔ قاموس در معانی محراب گفته والموضع یتفرد به الملک فیتباعد عن الناس مراد ازان موضعی بلند از بیت ست که در صدر آن مبنی می شود و هنگام باریابی حضار بادشاه دران منفرد

باب خاص تصنیف نمود ملاحظه باید کرد (نسخہٗ هٰذا)

بسم الله الرحمن الرحيم

قال شيخنا الامام العالم العلامة حافظ العصر ومجتهد الوقت وفريد الدهر انسان عين الزمان حافظ العصر والاوان الجلال السيوطي اعاد الله تعالى علينا وعلى سائر المسلمين من بركاته وتوجهاته وتجلياته وامداده في الدنيا والاخرة الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى. هذا جزء سميته اعلام الاريب بحدوث بدعة المحاريب لان قوما خفي عليهم كون المحراب في المسجد بدعة وظنوا انه كان في مسجد النبي صلى الله عليه وسلم في زمنه ولم يكن في زمانه قط محراب ولا في زمان الخلفاء الاربعة فمن بعدهم الى اخر المائة الاولى وانما حدث في اول المائة الثانية مع ورود الحديث بالنهي عن اتخاذه وانه من شان الكنائس وان اتخاذه في المساجد من اشراط الساعة

قال البيهقي في السنن الكبرى باب في كيفية بناء المساجد اخبرنا ابو نصر بن قتادة انا ابو الحسن محمد بن الحسن السراج ثنا مطين ثنا سهل بن زنجلة الرازي ثنا ابو زهير عبد الرحمن بن مغراء عن ابن ابجر عن نعيم بن ابي هند عن سالم بن ابي الجعد عن عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اتقوا هذه المذابح يعني المحاريب هذا الحديث ثابت فان سالم بن ابي الجعد من رجال الصحيحين بل الائمة الستة ونعيم بن ابي هند من رجال مسلم وابن ابجر اسمه عبد الملك بن سعيد من رجال مسلم ايضا وابو زهير عبد الرحمن بن مغراء من رجال الاربعة قال الذهبي في الكاشف وثقه ابو زرعة الرازي وغيره ولينه ابن عدي وقال في الميزان ما به باس وقال في المغني صدوق فالحديث على راي ابي زرعة ومتابعيه صحيح وعلى راي ابن عدي حسن والحسن اذا ورد من طريق ثان ارتقى الى درجة الصحة وهذا له طرق اخرى تاتي فيصير المتن صحيحا من قسم الصحيح لغيره وهو احد قسمي الصحيح ولهذا احتج به البيهقي في الباب مشيرا الى كراهة اتخاذ المحاريب والبيهقي مع كونه من كبار الحفاظ فهو ايضا من كبار ائمة الشافعية المجامعين للفقه والاصول والحديث كما ذكره النووي في شرح المهذب فهو اهل لان يستنبط ويخرج ويحتج واما سهل بن زنجلة ومطين فاماما ن حافظان ثقتان وفوق الثقة وقال البزار في مسنده ثنا محمد بن مرداس ثنا محبوب بن الحسن ثنا ابو حمزة عن ابراهيم بن علقمة عن عبد الله بن مسعود انه كره الصلاة

از محراب مدینه محراب مسجد مدینه است و تقدیر کلام وابوبکر محراب مسجدها می باشد و لفظ مسجد که مضاف
الیه لفظ محراب بود و خود مضاف بسوی ضمیر مؤنث بود محذوف شده پس با وصف قطع نظر از
ارتکاب تکلف بارد موجب خرابی بسیار و جالب اظلم بوار و اعظم تبار ست بیا لنفس آ ، بنا کردن
محراب در مسجد نزد اهل سنت از جملهٔ بدعات و مخترعات ست و گمان اینکه محراب در مسجد رسول صلی
الله علیه و آله موجود بود باطل محض ست و در زمان جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم و نیز در
زمان خلفای اربعه هرگز نشانی از محراب نبود بلکه بعد عهد خلفای اربعه نیز تا آخر مائه اولی از هجرت
این بدعت ظاهر نشد و جز این نیست که آن در اول مائه ثانیه حادث گردیده با آنکه از جناب رسالتمآب
سلعم نهی صریح از اتخاذ محراب وارد شده و نیز وارد شده که محراب از شان کنائس ست و این که
اتخاذ محراب در مساجد از جملهٔ اشراط ساعت ست پس چگونه می توان گفت که معاذ الله جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم با وصف مبالغه در نهی ازین امر محظور که بدعت صریحه و خطه فضیحه است و
از جملهٔ افعال کفار اشرار و علامات آن زرافهٔ فجار ست و از اشراط ساعت و آیات قیامت معدود
ست وجود آنرا در شان نفس قدسی خود فرض کرده آنرا در مقام تمدح و افتخار و تشریف و تبجیل حضرت
یار غار ذکر کرده باشد این نیست مگر جهل و اضع ظلوم جهول که در راه افترا و کذب بر حضرت
رسول صلی الله علیه و آله ما هب القبول چنان ذهول و غفول ورزیده که در سنت و بدعت تفرقه
نگذاشته امر مبتدع مخترع را که صراحة اتباع کفار اشرار ست مسنون انگاشته بلا محابا آنرا بر ذات
والا صفات جناب سرور کائنات علیه و آله آلاف التحیات بر بسته روان انصاف و عقل را کبیر
خسته و صدور این شنیعهٔ لائحه و فظیعهٔ واضحه از واضع جسور قبحه الله یوم النشور چندان مستبعد و
دور نیست که اکثر زرافه سراسر خرافه و اضعین بی باک از عقل و ادراک و درک سنن و آثار صاحب
لولاک علیه و آله آلاف التسلام ما دارت الافلاک محروم و مهجور می باشند لیکن حیف ست و صد هزار
حیف از ابن حجر که با وصف آن همه تقدم در فقاهت مذهب خود چگونه ازین مسئله بی خبر مانده و
بقول زور واضع مدحور گول خورده و خلیفهٔ اول خود را محراب که امر مبتدع ست تسلیم نموده و بجای
فقاهت سفاهت خود را واضح و آشکار فرموده و هر چند بدعت بودن محراب نزد متتبعین افادات
حضرات سنیه در حیز خفا و احتجاب نیست لیکن نظر بمزید اتضاح رسالهٔ مفرده علامهٔ سیوطی که در بیه

واخرج عبد الرزاق عن الضحاك بن مزاحم قال اول شرك كان فى هذه الصلوة هذه المحاريب وقال عبد الرزاق عن الثورى عن منصور والاعمش عن ابراهيم انه كان يكره ان يصلى فى طاق الامام وقال الثورى ونحن نكره واخرج عبد الرزاق عن الحسن انه صلّى واعتزل الطاق ان يصلى فيه **فائدة** روى الطبرانى فى الاوسط عن جابر بن اسامة قال لقيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فى اصحابه بالسوق فقلت اين يريد رسول الله صلى الله عليه وسلم قال يريد ان يخط لقومك مسجدا فاتيت وقد خط لهم مسجدا وعن ربّى قبلته خشبة فاقامها قبلة تم ذلك والحمد لله وله الفضل والمنة على ذلك من يهدى الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادى له ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم علق بيده الفانية لنفسه زكريا بن محمد المحلى الشافعى لطف الله تعالى به وبوالديه وكان الفراغ من تعليق ذلك فى سادس عشر رمضان سنة احدى عشرة وتسعمائة ونور الدين سمهودى افاده نموده که اول کسی که احداث محراب در مسجد نبوی نمود عمر بن عبد العزیز ست چنانچه در خلاصة الوفا باخبار دار المصطفى در فصل ثامن من باب رابع گفته وليحيى عن عبد المهيمن بن عباس عن ابيه مات عثمان وليس فى المسجد شرفات ولا محراب فاول من احدث المحراب والشرفات عمر بن عبد العزيز وملا علی قاری نیز تصریح نموده باینکه محاریب از جملهٔ محدثات بعد سرور کائنات علیه وآله آلاف التحیات می باشد واز ینجاست که جمعی از سلف بنا نمودن آنرا ونماز کردن دران مکروه دانسته اند ونیز مصرح نموده که اول کسی که احداث محراب نمود عمر بن عبد العزیز ست واو وقتیکه عامل مدینه از جانب ولید بن عبد الملک بود ومسجد نبوی را هدم کرد وزیادت دران نمود این ایجاد دران آغاز نهاد چنانچه در مرقاة شرح مشکوة گفته وعن انس قال رأى النبى صلى الله عليه وسلم نخامة بالضم فى القبلة اى جدار المسجد الذى يلى القبلة وليس المراد بها المحراب الذى يسميه الناس قبلة لان المحاريب من المحدثات بعده صلى الله عليه وسلم ومن ثم كره جمع من السلف اتخاذها والصلوة فيها قال القضاعى واول من احدث ذلك عمر بن عبد العزيز وهو يومئذ عامل للوليد بن عبد الملك على المدينة لما اسس مسجد النبى صلى الله عليه وسلم وهدمه وزاد فيه وشیخ عبد الحق دهلوی نیز اعتراف بمحدث بودن محراب نموده چنانچه در جذب القلوب الى ديار المحبوب گفته و در زمان آن سرور علامت محراب که الآن در مساجد متعارف ست نبود ابتدای آن از وقت

غرض عمر ابن عبد العزیز از احداث محراب ... بودی

ملا علی قاری ... محراب ... بودی

شیخ عبد الحق ... محراب ... بودی

فی المحراب وقال انما كانت للكنائس فلا تشبهوا باهل الكتاب يعنى انه كره الصلاة فى الطاق قال شيخ شيوخنا الحافظ ابو الحسن الهيثمى فى مجمع الزوائد رجاله موثقون وقال ابن ابى شيبة فى المصنف ثنا وكيع ثنا اسرائيل عن موسى الجهنى قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تزال هذه الامة او قال امتى بخير مالم يتخذوا فى مساجدهم مذابح كمذابح النصارى هذا مرسل صحيح الاسناد فان وكيعا احد الائمة الاعلام من رجال الائمة الستة وكذا شيخه وموسى من رجال مسلم قال فى الكاشف حجة والمرسل عند الائمة الثلاثة صحيح مطلقا وعند الامام الشافعى رضى الله عنه صحيح اذا اعتضد بواحد من عدة امور منها مرسل اخر او مسند ضعيف او قول صحابى او فتوى اكثر اهل العلم بمقتضاه او مسند صحيح واوردوا على هذا الاخير انه اذا وجد المسند الصحيح استغنى عن المرسل فان الحجة تقوم به وحده واجيب بان وجود المسند الصحيح يصير المرسل حديثا صحيحا ويصير فى مسئلة حديثان صحيحان قال العراقى فى الفيته مشيرا الى ذلك ؎ فان يقل فالمسند المعتمد + فقل دليلان به يعتضد + وهذا المرسل قد عضده المسند المبتدء بذكره وقد تقدم انه صحيح على راى من وثق راويه وحسن على راى من لينه ولهذا اقتصر البيهقى على الاحتجاج به وعضده قول ابن مسعود السابق وعضده احاديث اخر مرفوعة وموقوفة وفتوى جماعة من الصحابة والتابعين بمقتضاه واخرج ابن ابى شيبة عن ابى ذر قال ان من اشراط الساعة ان تتخذ المذابح فى المساجد هذا له حكم الرفع فان الاخبار عن اشراط الساعة والامور الاتية لا مجال للراى فيه وانما يدرك بالتوقيف من النبى صلى الله عليه وسلم واخرج ابن ابى شيبة عن عبيد بن ابى الجعد قال كان اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم يقولون ان من اشراط الساعة ان تتخذ المذابح فى المساجد يعنى الطاقات هذه بمنزلة عدة احاديث مرفوعة فان كل واحد من الصحابة المذكورين سمع ذلك من النبى صلى الله عليه وسلم واخبر به واخرج ابن ابى شيبة عن على بن ابى طالب رضى الله عنه انه كره الصلوة فى الطاق واخرج ابن ابى شيبة عن ابن مسعود رضى الله عنه قال اتقوا هذه المحاريب واخرج ابن ابى شيبة عن ابراهيم النخعى انه كان يكره الصلاة فى الطاق واخرج ابن ابى شيبة عن سالم بن ابى الجعد قال لا تتخذوا المذابح فى المساجد واخرج ابن ابى شيبة عن كعب انه كره المذابح فى المسجد واخرج عبد الرزاق فى المصنف عن كعب قال يكون فى اخر الزمان قوم يزينون مساجدهم ويتخذون بها مذابح كمذابح النصارى فاذا فعلوا ذلك صب عليهم البلاء

ہفتم آنکہ اگر بفرض محال این زیادت واضحۃ الاہمال را ثابت دانیم و صحت انتساب محراب را بسوی مدینہ نیز مفروض گردانیم و از جہل ابوبکر ہم قطع نظر کنیم باز ہم مطلوب ابن حجر کہ اعلمیت ابوبکر از جناب امیر المومنین علیہ السلام ست ثابت نخواہد شد زیراکہ بوجہی از وجوہ رجحان محراب بر باب در ما نحن فیہ ثابت نیست ومن ادعی فعلیہ البیان پس چگونہ مجرد محراب شدن ابوبکر موجب اعلمیت او از باب خواہد گردید ہشتم آنکہ برادنی متامل ظاہر ست کہ باب مدینہ را مزیتی خاصہ حاصل ست کہ ہرگز محراب را برفرض صحت انتساب آن بسوی مدینہ حاصل نمی تواند شد بیانش آنکہ برای مدینہ ضرورست کہ بابی بودہ باشد بخلاف محراب کہ برفرض صحت انتساب آن بسوی مدینہ نیز وجود آن برای مدینہ لازم نیست و از ہمین جاست کہ علامہ مناوی در شرح حدیث انا مدینۃ العلم گفتہ فان المصطفی صلی اللہ علیہ وسلم المدینۃ الجامعۃ لمعانی الدیانات کلہا ولا بد للمدینۃ من باب فاخبران بابہا ہو علی کرم اللہ وجہہ و پر ظاہرست کہ بعد این رجحان بین کہ باب مدینہ را حاصل ست محراب را برتر از باب دانستن و بنا برین مزعوم فاسد ابوبکر را اعلم از جناب امیر المومنین علیہ السلام وانمودن آفتاب را بگل اندودن و در ہوای نصرت باطل بادپیمودن ست نہم آنکہ باب مدینہ چیزی ست کہ طالب وصول مدینہ را اتیان آن علی کل حال لازم ست و احدی نخواہد بود کہ بمدینہ رسیدہ باشد الا آنکہ اولا بباب مدینہ فائز گردیدہ باشد بخلاف محراب کہ طالب وصول مدینہ را اتیان آن ہرگز لازم نیست و ممکن ست کہ شخص بمدینہ برسد و او را مروری و عبوری بر محراب نیفتد و از ینجا متضح گردید کہ برای خواستگار علم جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم رجوع بسوی جناب امیر المومنین علیہ السلام کہ باب مدینۂ علم ست لازم و واجب می باشد بخلاف ابوبکر کہ اگر او را محراب مدینہ ہم فرض نمایند برای طالب علم نبوی رجوع باو لازم نخواہد شد پس چگونہ میتوان گفت کہ جملۂ موضوعۂ محرابہا دلیل اعلمیت ابوبکر از جناب امیر المومنین علیہ السلام می باشد دہم آنکہ در نہایت وضوح ست کہ ہر کہ عدول از باب مدینہ نماید ہرگز بمدینہ نخواہد رسید و خارج از مدینہ خواہد ماند بخلاف محراب کہ اگر کسی از باب داخل مدینہ شود و از محراب عدول نماید از مدینہ خارج نخواہد شد و از ہمین جاست کہ در بیان معانی حدیث مدینۃ العلم علمای محققین اہل سنت تصریح می نمایند کہ ہر کہ طریق جناب امیر المومنین علیہ السلام را خطا کرد او راہ ہدایت را خطا کردہ است

عمر بن عبد العزیز ست در وقتی که امیر مدینهٔ منوره بود از جانب ولید بن عبد الملک اموی انتهی ششم آنکه اگر بالفرض تسلیم هم نمائیم که محراب را بسوی مدینه بلحاظ یکی از معانی آن نسبت می توان کرد باز هم جملهٔ باطله و هفوهٔ عاطله ابوبکر محرابها در حدیث مدینة العلم ثابت شدنی نیست زیرا که بر تقدیر نسبت محراب بسوی مدینه لابد می باید که محراب مدینهٔ علم حظ کافی و بهرهٔ وافی از علم داشته باشد بلکه حسب مزعوم فاسد ابن حجر می باید که محراب مدینهٔ علم از باب مدینهٔ علم اعلم باشد حالانکه از تتبع احوال ضلالت اشتمال ابوبکر بر هر ناظر بصیر واضح و مستنیر ست که ابوبکر هیچ حظی از علم نداشت و بی محابا اعلام جهالت در بوادی ضلالت می افراشت و جهل وا از آب و کلاله و ضلال وا ز میراث عمه و خاله چنان ست که محل انکار ارباب ابصار بوده باشد و زبونی و حیرانی و عجز و ناتوانی او در وقائع نازله و نوازل هائله و مسائل معضله و موارد مشکله بلکه تفریط و قصور و تضجیج و حسور او در بسیاری از معارف دینیهٔ مشهوره و معالم یقینیهٔ ماثوره و دوچار شدنش با اضطراب و انتشار در امور سهلهٔ هینه و مسئولات واضحهٔ بینه کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار ست کما ستقف علی تفاصیل هذا المرام فیما بعد انشاء الله المتعال پس چگونه عاقلی باور می توان کرد که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله الاطیاب این چنین هائم سهامهٔ نادانی و واغل سباسب سرگردانی را محراب مدینهٔ علم قرار داده باشند ما هذا الا رجم کاذب ممن رایه عازب و بعد ازین بگمانم نمی رسد که احدی از ارباب انصاف برای حمایت این زیادت موضوعه و اثبات این فریهٔ مصنوعه بر میخیزد و خاک مذلت و صغار بر سر خود می ریزد زیرا که از حمایت و اثبات آن نقص عظیم بساحت علیای خود جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم متطرق می گردد و واضح می شود که معاذ الله مدینهٔ علم را با آنهمه علو مراتب و سمو مناصب در علم و کمال موهوب من رب الارباب چنین محراب خراب بهم رسیده که یکسر جاهل از سنت و کتاب ست و بوجه اعوجاج و انحراف اصل و نصاب مائل از خط حق و صواب و آئل بسوی تبار و تباب ست و لقد بان الحق المبین من هذا البیان کالصبح اذا انفجر و بدی من الباطل المهین سائر العجر و البجر و حصل لاهل العدوان والبهتان کمال المضض والضجر حیث ظهر ان واحدا من کذابیهم قد اثم و فجر بوزاد ذکر المحراب فی کلام من سلم علیه کل حجر و شجر علیه و آله سلام الله ملء مدی حادی العیس و زجر فلله الحمد علی هدم محراب لجم به ابن حجر بوما اوجب الهدم لا اختنة الحجر

باب بودن مدینۂ علم حاصل شده شرفی ست که هر شرف از ان پست می گردد و هر کس از سلف وخلف
برای تعظیم آن سر خود را بزیر می آورد چنانچه در روضۂ ندیه بعد کلام سابق گفته واذا عرفت هذا
عرفت انه قد خص الله الوصی علیه السلام بهذه الفضیلة العجیبة ونوّه شأنه اذ جعله باب
اشرف ما فی الکون وهو العلم وان منه یستمد ذلک من اراده ثم انه باب لاشرف العلوم هی
العلوم النبویة ثم لاجمع خلق الله علما وهو سید رسله صلعم وان هذا الشرف یتضاءل
عنده کل شرف ویطاطئ راسه تعظیما له کل من سلف وخلف و وارده هم آنکه باب مدینه حافظ
جمیع ما فی المدینه می باشد بخلاف محراب که تعلقی بحفظ ما فی المدینه ندارد پس بحمد الله ثابت گردید که
جناب امیر المومنین علیه السلام بنص حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها حافظ جمله علوم جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم می باشد و اگر بفرض غیر واقع ابوبکر محراب مدینۂ علم بوده هم باشد حافظ
جمیع علوم آنجناب نخواهد بود و در نهایت اتضاح ست که حافظ جمیع علوم آنجناب بلاشبهه و
ارتیاب اعلم ست از کسی که حافظ جمیع علوم آنجناب نباشد پس ظاهر شد که جملۂ موضوعه محرابیه علی
فرض ثبوتها نیز مفید مدعای ابن حجر نیست فلیت دری ما فی کلامه من الزیغ والانحراف ولم یحم
حول حمی الجور ولاعتساف و بحمد الله تعالی دلالت حدیث مدینة العلم بر حفظ جناب امیر المومنین
علیه السلام علوم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم را نیز باعتراف علمای اهلسنت ثابت
ست سابقا دانستی که علامۂ ابن طلحه در مطالب السئول در بیان معانی حدیث انا مدینة العلم و حدیث
انا دار الحکمة گفته وفی قول النبی صلی الله علیه وسلم ذلک اشارة الی کون علی علیه السلام نازلا
من العلم والحکمة منزلة الباب من المدینة والباب من الدار لکون الباب حافظا لما هو
داخل المدینة وداخل الدار من تطرق الضیاع واعتداء ید الذهاب علیه وکان معنی الحدیث
ان علیا علیه السلام حافظ العلم والحکمة فلا یتطرق الیهما ضیاع ولا یخشی علیهما ذهاب فوصف
علیا بانه حافظ العلم والحکمة ویکفی علیا علیه السلام علوا فی مقام العلم والفضیلة ان جعله
رسول الله صلی الله علیه وسلم حافظا للعلم والحکمة سیزدهم آنکه باب مدینه را عثور و اطلاع
بر جمیع ما یدخل فی المدینه لازم ست بخلاف محراب که وقوف و آگاهی آن از جمیع ما یدخل فی المدینه
هرگز لازم نیست کما لا یخفی علی من له حظ من البصر والبصیرة و چون ذات قدسی سمات جناب

چنانچه مناوی در فیض القدیر بعد عبارت سابقه گفته فمن اخذ طریقه دخل المدینة ومن اخطاءه اخطأ طریق الهدی پس بعد حصول این مزیت باهره برای باب تفضیل محراب مفروض ارباب تباب از قبیل نقش برآب ست یا زدهم آنکه در نهایت ظهور ست که باب مدینه واسطه وصول ما فی المدینه الی خارج المدینه می شود واین وصف در محراب مفقود و معدوم ست پس اگر بالفرض ابوبکر محراب مدینهٔ علم باشد واسطه وصول علوم المدینه الی خارج المدینه نخواهد شد بخلاف جناب امیر المومنین علیه السلام که چون باب المدینه است واسطهٔ وصول ما فی المدینه الی خارج المدینه وذریعهٔ وصول علوم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بسوی امت آنجناب می باشد پس تفضیل محراب بر باب که مزعوم ابن حجر عمدة النصاب ست ازین رو نیز ثابت شدنی نیست فظهر ان سعیه فی اقامة هذا المحراب باطل بلاشك ولا ارتیاب واگرچه دلالت حدیث مدینة العلم بر آنکه امیر المومنین علیه السلام واسطه وصول علم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بامت آنجناب ست از اوضح واضحات ست لیکن بحمد الله تعالی علمای اهل سنت هم اعتراف بآن دارند چنانچه در معارف شرح صحائف فاضل سمرقندی که از معاریف کتب کلامیه اهل سنت می باشد مسطور ست قوله علیه السلام انا مدینة العلم وعلی بابها معناه انه یصل علومی الیه ومنه الی الخلق کما ان الباب یصل الیه من یخرج من البلد وعلامه محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الیمانی الصنعانی در روضهٔ ندیه در بیان معانی حدیث مدینة العلم کما سمعت فیما مضی گفته فلما کان الباب للمدینة من شانه ان تجلب منه الیها منافعها وتستخرج منه الی غیرها مصالحها کان فیه ایماء انه صلی الله علیه وسلم یستمد من غیره بواسطة الباب الذی هو علی علیه السلام فهو صلی الله علیه وسلم هذا الایهام بقوله فمن اراد العلم فلیأت الباب اخبارا بان هذا باب یستخرج منه العلوم ویستمد بواسطته لیس له من شان الباب الا هذا لا کسائر الابواب فی المدن فانها للجلب الیها والاخراج عنها فلله قدر شان الکلام النبوی ما ارفع شانه واشرفه واعظم بنیانه ویحتمل وجوها من التخریج اخر الا ان هذا انفسها وچون وصف توسط در ابلاغ علوم وصف بس عظیم وفضل بهتا فخیم ست وکاشف از اطلاع عام وعرفان تام بعلوم حضرت خیر الانام علیه وآله آلاف السلام می باشد لهذا علامهٔ یمانی تصریح کرده باینکه شرفیکه جناب امیر المومنین علیه السلام را بسبب

بینة وخلاعة عظیمة غیر هینة **پانزدهم** آنکه باب مدینه برای کسانی که خارج از مدینه باشند وسیله وصول بسوی داخل مدینه می شود بخلاف محراب که بنحو من الانحاء وسیلهٔ وصول خارجین از مدینه بداخل مدینه نمی تواند شد وچون جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بلا شبهه مدینهٔ علم ربانی ست وجناب امیر المومنین علیه السلام باب المدینه است لهذا آنجناب بلا ریب بوجه حصول این مرتبهٔ عظمی ومزیت کبری هادی ودلیل وموصل خلائق ست بسوی جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب واز ینجاست که آنجناب بسیاری از عباد را بحسن هدایت وارشاد خود بدین مبین جناب ختم المرسلین علیه وآله آلاف سلام الملک الحق المبین رسانید وبعلم آن سرور محظوظ وبهره ور گردانید بخلاف دیگران که خود از ثبات بر ظاهر اسلام قاصر وخاسر ودر رد شبهات مخالفین اسلام جائر وحائر بودند وحکایات واخبار وروایات وآثار عجز شان در مقابلهٔ ارباب اختبار واصحاب اعتبار از حد افزون واز شمار بیرون ست وسیأتی بیان شطر منها انشاء الله تعالی فیما بعد واز ینجا متضح گردید که اگر بالفرض والتقدیر ابوبکر حسب زیادت شنیعه مفتریان قوم محراب بوده باشد واز عیوب ونقائص او قطع نظر کرده آید باز هم در هدایت عباد وتقریب بعاد بمرتبه باب مدینهٔ علم نمی رسد پس زعم اعلمیت ابوبکر که ابن حجر بلحاظ این زیادت باطله در سر دارد بلا ریب نزد اصحاب اعیان از جملهٔ خزعبلات واضحة الهوان می باشد **شانزدهم** آنکه اگر زعم فاسد ابن حجر در باب محرابیت ابوبکر واعلمیت او از باب مدینهٔ علم حظی از واقعیت می داشت هرگز ابوبکر در هیچ واقعه رجوع بجناب امیر المومنین علیه السلام نمی کرد چه پر ظاهر ست که اعلم را هرگز رجوع بغیر اعلم جائز نیست وابدا از وصادر نمی تواند شد حالانکه رجوع ابی بکر در مسائل دینیه ومعارف شرعیه ونوازل هائله ووقائع نازله بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام اظهر من الشمس وابین من الامس ست ونبذی از شواهد آن در تشیید المطاعن والد ماجد علامه احله الله دار السلام مسرود وموجود ست وشطری از ان ان شاء الله تعالی در همین کتاب در ما بعد خواهی دید وبعد ادراک این معنی احدی از عقلا در بطلان مزعوم ابن حجر تامل نمی توان کرد سبحان الله ابن حجر چه قدر فاقد البصر افتاده است که این همه وقائع رجوع والتجای ابوبکر را بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام بکسر نظر انداز مینماید وبی محابا در صدد اثبات محرابیت ابوبکر واعلمیت او از جناب امیر المومنین علیه السلام بر آمده

امیر المؤمنین علیه السلام بلا شک و ارتیاب برای مدینهٔ علم باب ست پس لازم ست که آنجناب بر جملهٔ علومی که در سینهٔ حقائق گنجینهٔ آنجناب داخل شده واقف بوده باشد و در نهایت انجلاست که این مرتبت عالیه و منزلت سامیه هرگز ابوبکر را حاصل شدنی نیست و لو فرض کونه کالمحراب و اعرض عما فیه من النقائص المفسدة للجواب پس زعم فاسد اعلمیت ابوبکر که بسبب جملهٔ موضوعهٔ محرابیه بکاخ دماغ ابن حجر مستقر شده خیالی ست خام که برفرض و تقدیر این محراب مفروض التعمیر نیز فاسد و ناتمام ست و بحمد الله تعالی عالم شدن جناب امیر المومنین علیه السلام بجمیع آن علوم که حق تعالی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم را تعلیم آن فرموده و وصول بمرتبهٔ عظمای بابیت مدینهٔ علم باین حیثیت از ارشاد صریح جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم در حدیث درنوک[۱] نبوی ثابت و محقق ست که احدی از ارباب جدال را تاب قیل و قال در ان نیست سابقا شنیدی که علامهٔ ابن المغازلی در کتاب المناقب گفته قوله صلی الله علیه وسلم اتانی جبریل بدرنوک من درانیك الجنة اخبرنا ابو محمد الحسن بن احمد بن موسی الکندجانی نا ابو الفتح هلال بن محمد الحفار نا اسمعیل بن علی بن رزین نا اخی دعبل بن علی نا شعبة بن الحجاج عن ابی التیاح عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتانی جبرئیل علیه السلام بدرنوک من الجنة فجلست علیه فلما صرت بین یدی ربی کلمنی و ناجانی فما علمنی شیئا الا علمه علی فهو باب مدینة علمی ثم دعاه النبی صلی الله علیه وسلم الیه فقال له یا علی سلمك سلمی و حربك حربی و انت العلم بینی و بین امتی من بعدی

چهاردهم آنکه باب مدینه را مطلع و مشرف شدن بر جمیع ما یخرج من المدینة ضروری ست بخلاف محراب که علم و احاطت او بجمیع ما یخرج من المدینة بهیچ وجه لزومی ندارد کما هو واضح علی من اوتی قسطا من الفهم و چون متحقق گردیده که بنص نبوی قطعا و حتما جناب امیر المومنین علیه السلام باب مدینهٔ علم ست پس لابدست که آنجناب عارف باشد از جملهٔ معارف و دعاوی که بر زبان وحی ترجمان جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم گذشته و از آنجناب خارج شده و بر هر عاقل لبیب واضح و لائح ست که اگر بفرض غیر واقع ابوبکر را محراب هم فرض کنند هرگز مرتبه‌اش باین مکان رفیع و محل منیع که باب مدینه را حاصل ست نخواهد رسید پس چگونه می توان گفت که ابوبکر بلحاظ زیادت موضوعهٔ محرابیه عیاذا بالله از جناب امیر المومنین علیه السلام اعلم می باشد ما هذا الا اجتراء ظاهر

[۱] درنوک بالضم نوعی از انواع بساط و گلیم که ریزه‌ها دارد ... ١٢

طریق لداد و لجاج باقدام عناد و اعوجاج پیمودن ست سوم آنکه خود ابن حجر کما عرفت فیما مضی در منح ملکیه اعتراف نموده باینکه حدیث انا مدینة العلم و علی بابها دلیل آن ست که الله سبحانه مخاص کرده است جناب امیر المؤمنین علیه السلام را از علم بچیزی که از ان عبارات قاصر ست و پر ظاهر ست که این اعتراف تسلیم باعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام از ابو بکر بمراتب شتی بالاتر و عظیم تر می باشد لیکن حیف ست که حیان ابن حجر این اعتراف سراسر انصاف خود را در مقابله اهل حق فراموش نموده گاهی دلالت نفس حدیث مدینة العلم را بر اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام از ابو بکر منع می نماید و گاهی درصدد منع دلالت ارشاد فمن اراد العلم فلیأت الباب بر اعلمیت آنجناب بر می آید و باکی بمناقضه واضحه و مناکره لائحه ننموده در اظهار سخافت و صفاقت خود می افزاید چهارم آنکه ابن حجر بنفس خود در تطهیر الجنان تسلیم نموده که حدیث مدینة العلم نص اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام می باشد و پر ظاهر ست که هرگاه نفس حدیث مدینه حسب تسلیم خود ابن حجر نص اعلمیت آنحضرت هست باز اقدام او بر منع دلالت روایت فمن اراد العلم فلیأت الباب بر اعلمیت آنجناب بچه حد انحراف از صوب صواب و انخیاز بسوی امر فاسد باطل کالسراب می باشد پنجم آنکه روایت فمن اراد العلم فلیأت الباب بلا شک و ارتیاب دلیل اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام می باشد زیرا که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم درین روایت واضحة الدرایه مرید ان علم را مامور فرموده باتیان جناب امیر المؤمنین علیه السلام و رجوع بآنجناب در اخذ علم و کار عقلا آن ست که همیشه مستفیدین علم را امر برجوع بسوی اعلم می نمایند و باوجود اعلم ارجاع مستفیدین را بغیر اعلم جائز نمی انگارند پس ظاهر گردید که امیر المؤمنین علیه السلام اعلم بود و کسی دیگر غیر آنجناب اعلم نبود و الا جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم حکم رجوع بهمان غیر که اعلم بود میداد بالجمله زعم این معنی که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم باوجود علم بآنکه جناب امیر المؤمنین علیه السلام اعلم نیست حکم رجوع بسوی آنجناب داده مستلزم این ست که العیاذ بالله جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم باوصف آنهمه عقل موهوب رب الارباب خلاف کار عقلاء فرموده باشد ششم آنکه قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم فمن اراد العلم فلیأت الباب بلا ریب دلیل اعلمیت جناب امیر المؤمنین

دراظهار عصبیت وعناد خود می افزاید و اصلا بخاطر نمی آرد که رجوع ابی بکر بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام کاشف حجاب ورافع نقاب از وجه حق وصواب ست وبعد از ان ادعای بودن ابوبکر محراب وزعم اعلمیت او از باب سراسر بعید از صواب وموجب انجرار وانسحاب بسوی معانده احلام والباب ست والله العاصم بلطفه عن شر المآل وسوء المآب **اما آنچه ابن حجر گفته** روایة فمن اراد العلم فلیات الباب لا تقتضی الاعلمیة فقد یکون غیر الاعلم یقصد لما عنده من زیادة الایضاح والبیان والتفرغ للناس بخلاف الاعلم پس مقصود ومرام ابن حجر ناکام ازین کلام نافرجام آن ست که برای اتباع مغفلین از راه تلبیس ثابت کند که ارشاد باسداد جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم در ذیل حدیث مدینة العلم فمن اراد العلم فلیات الباب مقتضی اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام نیست وبا ادعای اوکه اعلمیت ابوبکر ست منافات ندارد واینکه العیاذ بالله حکم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم خواهشمندان علم را باتیان جناب امیر المومنین علیه السلام درین ارشاد باوجودیکه جناب امیر المومنین علیه السلام اعلم نیست بلکه اعلم ابوبکر ست مبنی برآن ست که جناب امیر المومنین علیه السلام در ایضاح وبیان بر ابوبکر زیادت داشت وهم بلحاظ این معنی ست که جناب امیر المومنین علیه السلام نسبت بابوبکر زیاده تر برای افادهٔ مردم فارغ بود واین تلبیس وتدلیس ابن حجر که از عجائب مباهتات وغرائب مکابرات ست باطل ومضمحل می گردد بچند وجه **اول** آنکه سابقا دانستی که مجرد ارشاد باسداد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها بوجوه عدیده وعناوین سدیده دلیل اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد وهرگاه ثابت شد که مجرد این ارشاد بچند وجه دلیل اعلمیت جناب ابی الائمة الامجاد علیه وآله سلام الله الی یوم المعاد می باشد بازدر دلالت قول آنجناب فمن اراد العلم فلیات الباب قیل وقال آغاز نهادن داد کمال صفاقت ورقاعت دادن ست **دوم** آنکه بسیاری از علمای اهلسنت کما علمت سابقا مقر ومعترف شده اند که نفس حدیث مدینة العلم دلیل اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از سائر صحابه می باشد وهرگاه حسب افادات اکابر اعلام سنیه نفس حدیث مدینه دلیل اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام بوده باشد باز در دلالت فمن اراد العلم فلیات الباب بر اعلمیت آنجناب کلام نمودن صراحة

اگر قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم فمن اراد العلم فلیأت الباب کاشف از اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام نباشد و فرض کرده آید که معاذ الله اعلم غیر آنجناب بود لازم آید که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم با وجود اعلم حکم رجوع بغیر اعلم داده باشد و این معنی صراحة ترجیح مرجوح ست که صدور آن از ادانی متشرعین بعید ست فضلا عن شارع الدین والاسلام علیه وآله آلاف التحیة والسلام پس بحمد الله تعالی ثابت شد که شک و ارتیاب در اعلمیت ابی الائمة الاطیاب و زعم فاسد اعلمیت غیر آنجناب و انکار دلالت فمن اراد العلم فلیأت الباب بر اعلمیت حضرت ابو تراب موجب خوض در لجج تبار و تباب ست والله العاصم عن سوء المآب وده هم آنکه قول آنجناب فمن اراد العلم فلیأت الباب دلالت ظاهره دارد بر آنکه حصول علم برای مرید علم منحصر ست در رجوع بباب مدینه علم و کسی که رجوع بباب مدینه علم نماید او بمطلوب خود که علم ست فائز نخواهد شد و اینمعنی دلیل واضح ست بر اعلمیت باب مدینه علیه و آله آلاف السلام من منزل السکینة چه اگر آنجناب اعلم نباشد بلکه غیر آنجناب العیاذ بالله اعلم بوده باشد لازم آید که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم با وجود اعلم رجوع را در غیر اعلم منحصر فرموده باشد و این امر عند الامعان ظاهر الفساد و البطلان ست چه آنقدر دانستی که مجرد حکم رجوع بغیر اعلم با وجود اعلم خلاف طریقه عقلا و مبائن و تیره علما و غش صریح در حق متعلمین و جور قبیح در حق اعلم می باشد چه جای حصر حکم در رجوع بغیر اعلم و افادهٔ انحصار حصول علم در رجوع بغیر اعلم که اصلا نزد عقل سلیم و فهم مستقیم جوازی ندارد و در قبح و شناعت و سخف و فظاعت بالغ اقصای حدود و نهایات و ابعد آماد و غایات ست و کسی از اهل دین در حق جناب خاتم المرسلین علیه و آله سلام الله رب العالمین تجویز آن نمی تواند کرد یازدهم آنکه آنچه ابن حجر درین کلام خود ظاهر کرده که ارجاع جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم مریدان علم را بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام مبنی بر آن ست که نزد جناب امیر المومنین علیه السلام نسبت بابوبکر زیادت ایضاح و بیان بود نه آنکه آنجناب از ابوبکر اعلم بود تلبیسی ست که هرگز نزد ارباب عقول پیش رفتنی نیست زیرا که عند التدبر والامعان واضح و لائح ست که عالمی که باب مدینهٔ علم باشد و بسبب این مرتبه از جملهٔ علوم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم آگاه بود کما هو حق الباب و در ایضاح و بیان هم بر دیگران مزیت و زیادت داشته باشد بلاریب همان عالم اعلم علمای عالم خواهد بود نه غیر او بس

علیه السلام ست چه اشتمال این حکم بر رجوع بآنجناب در نهایت ظهور ست و اگر العیاذ بالله فرض کرده آید که آنجناب اعلم نبود و اعلم کسی دیگر بود لازم خواهد آمد که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم باوجود اعلم حکم رجوع بغیر اعلم داده و این معنی چنانچه خلاف طریقهٔ اهل عقل ست خلاف داب اهل علم نیز هست زیرا که وتیرهٔ علما آن ست که همواره مستفیدین را حکم می نمایند که اگر ایشان را استفادهٔ علم شان مقصود باشد با علم اصحاب و تلامذهٔ ایشان رجوع نمایند و باوجود اعلم ارجاع مستفیدین بغیر اعلم نمی کنند پس چگونه درست خواهد شد که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم با آنهمه علم و کمال که بسبب آن مدینهٔ علم بودند امت خود را حکم رجوع و استفاده از غیر اعلم فرمایند ما هذا الا ظن الذین لا یعلمون مختصر آنکه لا شبهه جناب رسالتمآب صلی الله و آله و سلم انصح خلائق برای امت خود بود و مقتضای نصح امت همین ست که ایشان را حکم رجوع بسوی اعلم عطا فرماید و چون آنجناب بقول خود من اراد العلم فلیات الباب امت خود را حکم صریح رجوع بامیر المومنین علیه السلام بخشیده لهذا واضح گردید که یقینا جناب امیر المومنین علیه السلام اعلم امت بود چه اگر غیر آنجناب عیاذا بالله اعلم می بود چنانچه مزعوم ابن حجر ست مقتضای نصح جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم آن بود که آنحضرت امت خود را حکم رجوع بهمان غیر فرمایند واذ لیس فلیس و ازینجا واضح گردید که نفی دلالت من اراد العلم فلیات الباب بر اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام و زعم اعلمیت غیر آنجناب اثبات نقص صریح ست در حق جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب و نسبت آنجناب ست بغش امت خود و ذلک مما لا یلتزمه ذو دین و بصر و لو عمی عن ذلک ابن حجر مختصر آنکه باوجود اعلم حکم رجوع بغیر اعلم دادن حیف صریح و جور قبیح ست در حق اعلم و در کمال ظهور ست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم بقول خود من اراد العلم فلیات الباب امت را حکم رجوع بامیر المومنین علیه السلام داده پس اگر این ارشاد باسداد کاشف از اعلمیت آنجناب نباشد لازم خواهد آمد که آنجناب در حق علم امت خود ارتکاب حیف و جور فرموده باشد و چنانچه در حق امت العیاذ بالله خلاف نصح فرموده در حق اعلم امت خلاف عدل فرموده و هذا ایضا مما لا یرتضیه اهل الحلوم والعقول وان تعامی عنه ابن حجر المغفول والحمد لله واهب المسئول علی ظهور خطل هذا الناصب المجهول مختصر آنکه

دوریه و بر کناربود و هیچکاری جز صفق بالاسواق نداشت پس ظاهر شد که ارجاع جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم مریدین و مستفیدین را بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام هیچ دخلی بتفرغ ندارد بلکه مبنی بر اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد و از ینجا محقق شد که اگر امر تفرغ قابل اعتنا بود و ابو بکر حظی از علم می داشت چه جای که اعلم باشد بنا بر تقریر ابن حجر می بایست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم بلحاظ تفرغش حکم رجوع باو صادر فرمایند و ارجاع خلائق بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام بلحاظ اشتغال حربیه آنجناب نفرمایند لیکن چون چنین نفرمودند بلکه حکم رجوع مختص بامیر المومنین علیه السلام دادند لهذا معلوم شد که بنای کار در رجوع بر اعلمیت شخص ست و اگر چه او در اشتغال عظیمه محاربه کفار اندال اشتغال داشته باشد لیکن همه مردم را می باید که در استفاده علم نبوی رجوع باو نمایند این ست حال عهد کرامت مهد جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم اما بعد عهد آنجناب پس بالفرض اگر ابو بکر متفرغ برای مردم نباشد و جناب امیر المومنین علیه السلام متفرغ باشد فائده بحال ابن حجر نمیرسد و پر ظاهرست که شغل نشر علم دین افضل و اعلای اشتغال خلافت ست و هیچ شغلی مقابل آن نمی تواند شد پس چگونه گفته شود که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم مشغولیت ابو بکر بدیگر اشتغال خلافت پسند کرد و باوصفیکه او را اعلم می دانست مردم را حکم رجوع باو در اخذ علم نداد و او را در حال خلافتش از نشر علم که بهترین اشتغال ست محروم کرد و این منصب خطیر را بجناب امیر المومنین علیه السلام که العیاذ بالله حسب زعم ابن حجر کمتر از ابو بکر در علم بود مفوض کرد و مردم را حکم رجوع بآنجناب داد و حیف صریح درین باب روا داشت هل هذا الا زعم من خدعته الکواذب و تاهت به الغیاهب و حق این ست که ارجاع جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم خلق را بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام در باب اخذ علم خود دلیل واضح امامت و برهان لائح خلافت آنجناب می باشد و واقعاتی که در نشر علم دین از جناب امیر المومنین علیه السلام در عهد جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم ظاهر شده و بعد عهد آنجناب در عهد حکومت خلفای ثلثه بظهور رسیده ادلهٔ قاطعه امامت و خلافت آنجناب می باشد و نزد ارباب بصیرت از آن ظاهر می شود که دیگران اگر چه بر سریر حکومت ظاهری متغلب شده اشغلوا من ذات البحیین گردیدند لیکن از خلافت حقیقی جناب

هرکه زعم انفکاک اعلمیت ازین عالم اجل نماید صراحة ضال بلکه اضل ست و ازینجا بحمد الله تعالی ظاهر و باهر گردید که آنچه ابن حجر در مقام توجیه قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم فمن اراد العلم فلیأت الباب بقصد فرار از ثبوت اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام اعتراف برجحان آنجناب در ایضاح و بیان نموده خود دلیل اعلمیت آنجناب ست از سائر اصحاب و اوضح و بین شاهد ست درین باب عند اولی الالباب وهذا من جلائل آثار علو الحق والصواب **دوازدهم** آنکه زعم ابن حجر که حکم رجوع بجناب امیر المؤمنین علیه السلام بسبب زیادت ایضاح و بیان آنجناب ست ظاهر می نماید که نزد او ابو بکر هم صاحب ایضاح و بیان بود لیکن جناب امیر المؤمنین علیه السلام درین باب مزیتی بر او داشت حالانکه هرگز بوجه من الوجوه ثابت نشده که ابو بکر بهره از ایضاح و بیان علم نبوی داشته باشد بلکه از دلائل موفوره و براهین غیر محصوره جهل و حرمان کلی او از اصل علم مدینه علم ثابت ست فانّی یحصل له حظ من الایضاح والبیان وکیف یتاتی لشئ من الافصاح والتبیان بالجملة آنچه ابن حجر درینجا برای اخمال اعلمیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام و اظهار اعلمیت ابو بکر تفوه کرده یا زعم نموده سراسر باطل و محال و از هر جهت برای او موجب انقطاع و انخزال ست و حرفهای ناهربوط و کلمات ظاهرة السقوط او گلگی در انفصام و اختلال مثل خزرات قارطفال پامال اقدام ربات الحجال وهو یجادلون فی الله وهو شدید المحال **سیزدهم** آنکه گمان ابن حجر که حکم فرمودن جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم مریدان علم را برجوع بسوی جناب امیر المؤمنین علیه السلام مبنی بر آن ست که جناب امیر المؤمنین علیه السلام که حسب زعمش غیر اعلم بود زیاده تر فارغ بود برای مردم نسبت با بو بکر که نزد او اعلم ست از جمله مظنونات فاسده و مزعومات کاسده او ست و هرگز سمتی از واقعیت ندارد چه اولا هرگز ثابت نشده که تفرغ جناب امیر المؤمنین علیه السلام در عهد کرامت مهد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب نسبت بتفرغ ابو بکر بیشتر باشد ومن ادعی فعلیه البیان بلکه اگر حالات عهد آنجناب را نیک بنگری خواهی دانست که اشتغال جناب امیر المؤمنین علیه السلام در حروب و مغازی و بعوث و سرایا و قتل کفار و لئام و اصطلام فجار و اهل عناد مثل زبیش بود بخلاف ابو بکر که بسبب خور معهود و جبن مشهود خود از تحمل این مکاره و زحمات معاذ و مجاز و بوجه ایثار فرار بر قرار از اعمال عظیمه و اشتغال فخیمه جهاد

اسمعیل استرآبادی بیهوده اساس بودن ابوبکر و حیطان بودن عمر و سقف بودن عثمان ذکر نموده اند و دیگری ذکر حلقه بودن معاویه غاویه علیه ما یستحقه من عقوبات الهاویه افزوده اند لیکن حسب تصریح خود سخاوی مقدوح و مجروح بودن آن و اشتمال آن بر الفاظ رکیکه ثابت و محقق می باشد و هرچند این معنی برای انکشاف امر و انهتاک ستر این خبر ضلالت اثر کافی و وافی ست لیکن بحمد الله ازین افادهٔ علامهٔ سخاوی امری دیگر پیدا می شود که عند الامعان سبب ظهور کمال وهی و هوان این کذب واضح البطلان ست بیانش آنکه سخاوی تصریح فرموده که در نقل این خبر پسر دیلمی اتباع پدر خود نموده لیکن اسنادی برای آن ذکر نکرده و بر متتبع خبیر واضح و مستنیر ست که دیلمی در فردوس احادیث آنرا بحذف اسانید آورده و پسر دیلمی کتاب مسند الفردوس را صرف برای تخریج اسانید احادیث این کتاب والد خود تصنیف نموده و باهتمام تمام اسانید برای آن احادیث پیدا ساخته و زیر هر حدیث سندی برای آن ذکر کرده و هرگاه بتصریح علامهٔ سخاوی دانستی که پسر دیلمی این حدیث را مثل پدر خود بلا سند آورده بر تو واضح گردید که این حدیث موضوع چنان بی سر و پا هست که هیچ سندی برای آن ولو مقدوح باشد بهم نرسید و پسر دیلمی را با آنهمه اهتمامی که در تخریج اسانید احادیث کتاب والدش داشت میسر و ممکن نشد که سندی برای آن ذکر نماید و این معنی بنحوی که موجب ظهور وهن این حدیث ست خود بر ارباب الباب و حلوم ظاهر و غیر مکتوم می باشد و چگونه پسر دیلمی را سند این حدیث بهم می رسید حالانکه سابقا در رد کلام اعور حسب تصریح علامه ابن عساکر در تاریخ خود دانستی که موجد و بادی این کذب ظاهر و بادی اعنی اسمعیل استرآبادی خود از ذکر سند این حدیث مفتری قاصر و خاسر مانده و با وصف اعتیاد بکذب و زور و التماس حاضرین مجلس وعظ آن خدوع غرور جرأت بر ذکر اسناد آن ولو اختراعا باشد ننموده بالجمله از عبارت مقاصد حسنهٔ علامهٔ سخاوی که درین مقام مذکور گردیده حال مقدوحیت و مجروحیت این حدیث مکذوب و مجعول بر اصحاب اذهان و عقول بحد اتضاح تام می رسد و بعد از ان کار احدی از منصفین نیست که آنرا در محل احتجاج ذکر نماید چه جای آنکه باوردن آن در مقام معارضه طریق مراء و لجاج بپیماید و از جملهٔ بدائع منکره این ست که شیخ عبد الحق دهلوی در لمعات شرح مشکوة کما

رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخطی نرسیدند وخلیفہ حقیقی آنجناب ہمان بزرگوار بود کہ بمفاد فمن اراد العلم فلیأت الباب در حل معضلات صعاب مرجع ومآب ہر شیخ وشاب می ماند وصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ الاطیاب را بفتح ابواب علوم رائقۃ الالباب از عباب معضلات اہل کتاب بساحل جواب موصل الی الصواب می رساند اما آنچہ گفتہ علی ان تلک الروایۃ معارضۃ بخبر الفردوس انا مدینۃ العلم وابوبکر اساسہا وعمر حیطانہا وعثمان سقفہا وعلی بابہا فہذہ صریحۃ فی ان ابابکر اعلمہم پس از جملۂ غرائب خرافات وعجائب ہفوات ست ووہن وہوان وفساد وبطلان آن بر اصحاب ابصار واعیان ظاہر وعیان ست بچند وجہ اول آنکہ این خبر واضح العجر والبجر کہ ابن حجر از فردوس دیلمی نقل کردہ ودر مقام معارضہ آنرا با تبہاج تمام آوردہ ہمان افترای فضیح وافک قبیح ست کہ کذاب بن کذاب عادی اسمعیل استرآبادی موجد وبادی آن گردیدہ وتبسج آن بالای منبر در عین وعظ بحد تحزی وافتضاح رسیدہ کما سبق بیانہ بعون اللہ المنیل فی رد کلام الاعور بالتفصیل الجمیل پس اگر ابن حجر حظی از عقل ونظر می داشت لازمش بود کہ چنین زور واضح وبہتان لائح را کہ اسلاف او از مزید حیا برملا موضوع ومجعول ومفتری ومنحول ساختہ وبرای تطییب قلوب عوام کالانعام وفریفتن عقول آن سفہاء احلام بلا محابا بجعل آن پرداختہ اند ہرگز ہرگز مذکور نماید واصلا ومطلقا گرد نقل آن نیاید لیکن چون حب شیوخ ثلثہ نظرش را مصاب وعقلش را خراب کردہ لہذا درین مقام بلاخوف ملام نقاد اعلام آنرا دستاویز خود نمودہ وبنقل آن از فردوس دیلمی در استحقاق درکات جہنم برای جاعل وقابل آن افزودہ دوم آنکہ این خبر فردوس دیلمی کہ ابن حجر بنقل آن درین مقام راہ معارضہ پیمودہ علامۂ سخاوی کہ از جملۂ منقدین عظام ومحققین فخام سنیہ است مجروح ومقدوح نمودہ چنانچہ در مقاصد حسنہ در ذیل تحقیق حدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا گفتہ واوردہ صاحب الفردوس وتبعہ ابنہ المذکور بلا اسناد عن ابن مسعود رفعہ انا مدینۃ العلم وابوبکر اساسہا وعمر حیطانہا وعثمان سقفہا وعلی بابہا وعن انس مرفوعا انا مدینۃ العلم ومعاویۃ حلقتہا وبالجملۃ فکلہا ضعیفۃ والفاظ اکثرہا رکیکۃ ازین افادۂ علامۂ سخاوی واضح وظاہر ست کہ دیلمی در فردوس الاخبار این حدیث محرف را بدو لفظ ذکر کردہ کہ در یکی ازان سراق ارباب شقاق ہمان طریق افترای

تحریف فردوس دیلمی حسب افادۂ سخاوی

قدح خبر فردوس دیلمی از تحفة المحبین بدخشانی

چنانچه مرزا محمد بن معتمد خان بدخشانی در تحفة المحبین بمناقب الخلفاء الراشدین گفته انا مدینة العلم وابو بکر اساسها وعمر حیطانها وعثمان سقفها وعلی بابها لا تقولوا فی ابی بکر وعمر وعثمان وعلی الا خیرا فر بلا سند عن ابن مسعود وهو منکر جدا واظنه موضوعا وانما وضعه من وضعه ای اخرجه الدیلمی فی الفردوس
لیقابل به حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها وسیاق ازین عبارت ظاهرست که مرزا محمد بدخشانی اولا باظهار اینکه دیلمی این خبر را بلا سند آورده سقوط آن از انظار اهل اعتبار واضح فرموده و ثانیا بقول خود وهو منکر تصریح انکار و تبیین عوار و اظهار شنار آن نموده و ثالثا باضافهٔ لفظ جدا در اظهار نهایت منکریت آن افزوده و رابعا بقول خود واظنه موضوعا غایت فساد و بطلان آن آشکار کرده و خامسا آنکه بافاده اینکه واضع این خبر برای مقابلهٔ حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها آنرا وضع نموده راه اقصای تذلیل و تضلیل او سپرده پس حیف ست که چگونه ابن حجر این چنین خبر بی اثر را که اهل نحله اش خود در پی هتک ناموس آن افتاده اند بلا تحرج در مقام معارضهٔ اهل حق کرام می آرد و همت بر مجادلهٔ عاطله و معارضهٔ باطله بلا وسواس و هراس برمی گمارد و سادسا آنکه کذب و بطلان این خبر منهدم البنیان بنحوی پیدا و آشکارست که بعضی از اهل سنت با وصف اطلاع بر استدلال ابن حجر باین حدیث در صواعق بافادهٔ متینه خود موضوع و مفتری بودنش واضح و روشن ولائح و مبرهن نموده بتصریح صریح اعتراف و اقرار بامر حق فرموده زنگ ارتیاب و استنکار از قلوب ارباب معرفت و اعتبار زدوده اند سابقا دانستی

قدح خبر فردوس دیلمی بنابر افادۀ مولوی ولی الله لکهنوی از مرآة المؤمنین

که مولوی ولی الله لکهنوی که از معاریف علمای این دیار و مشاهیر کملای این اعصار نزد سنیه می باشد در مرآة المؤمنین بعد ذکر حدیث مدینة العلم گفته وانچه در بعض روایات درین حدیث درحق اصحاب الحاق کرده اند موضوع و مفتراست علی ما فی الصواعق انتهی ازین کلام نصفت انضمام بصراحت تمام ظاهر و باهرست که اصحاب الحاق و تحریف و ارباب ادغال و تلفیف انچه در بعض روایات این حدیث شریف درحق اصحاب الحاق کرده اند وابن حجر آنرا در صواعق آورده تمام آنکه بحیثیتی که در صواعق موجودست موضوع و مفتری میباشد فالحمد لله المتفضل بافاضة الحقائق حیث ظهر بنص هذا الفاضل الفائق ان ما اتی به ابن حجر المائق فی الصواعق من الموضوعات والمفتریات التی الحقها الوضاعون فی هذا الحدیث الرائق فبالله

در بیت سابقا عبارت مقاصد حسنه سخاوی متعلق بحدیث مدینة العلم وارد نموده لیکن آن را تا بذکر این حدیث مجعول اعنی انا مدینة العلم وابو بکر اساسها نقل کرده و آخر عبارت سخاوی که دران خبر منحول انا مدینة العلم وعلی بابها ومعویة حلقتها نیز مذکور بود و ازان قدح سخاوی درین دو خبر و رکیک گفتن الفاظ آن مستفاد می شد یکسر ساقط نموده و ازینجا و امثال آن حال دین و ایمان این حضرات و کیفیت انهماک شان در اظهار باطل و کتمان امر حق بخوبی واضح و آشکار می شود والله المجازی سوم آنکه از عجائب آیات علو کلمهٔ حق و سمو امر صدق آن ست که این حدیث دیلمی را خود ابن حجر در بعض فتاوای خود بجواب سوال بعض سائلین مقدوح و مجروح نموده بلکه حدیث دیگر دیلمی را که دران حلقه بودن معاویه مذکور ست نیز موهون و مطعون فرموده و درین باب باقتفای اثر علامهٔ سخاوی طریق نقد و تحقیق پیموده و باتباع مسلک آن ناقد بارع در تشیید مبانی مطلوب افزوده چنانچه در فتاوای حدیثیه ابن حجر مذکور ست (و سئل) رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وابو بکر اساسها وعمر حیطانها وعثمان سقفها وعلی بابها هل الحدیث صحیح ام لا (فاجاب) بقوله الحدیث رواه صاحب مسند الفردوس وتبعه ابنه بلا اسناد عن ابن مسعود رضی الله عنه مرفوعا وهو حدیث ضعیف کحدیث انا مدینة العلم وعلی بابها ومعویة حلقتها فهو ضعیف ایضا کمال عجب ست که چگونه ابن حجر این حدیث موضوع و خبر مصنوع را با وصفیکه خود در مقام تحقیق بتضعیفش پرداخته در صواعق بلا تحرج و تاثم بمقابلهٔ اهل حق می آرد و آنرا معارض حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب می انگارد و اصلا بخیال خود نمی گذراند که این چه بیحیثیتی و بی شرمی ست سبحان الله مگر ابن حجر چنین تهافت و تنافر و تناقص و تناکر را بهر خود آسان می داند و در خطاب اهل حق معارضهٔ حق با باطل و مقابلهٔ محلی با عاطل جائز و سائغ می گرداند الحق جزای این انصاف و شمنیها را سوای خداوند قهار دیگر کسی نیست که در کنارش گذارد و بازای این تعنت صریح و تعند فضیح انچه فراخور او ست با و وا دارد چهارم آنکه این خبر مجعول و حدیث منحول بحدی ساقط از پایهٔ اعتبار و مهتوک الحجب والاستار ست که متاخرین علمای اهل سنت نیز از حالتش آگاه می باشند و بتوهین و تهجین آن خاک مذلت بر سر واضع و جاعل آن می پاشند

قدح خبر فردوس دیلمی حسب اعتراف خود ابن حجر

بلا اسناد

حلقتها

مدینهٔ علم قراری دهند و بار علی جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم برچنین بنای بائر کاسد می نهند
هشتم آنکه این خبر چنانکه دانستی مشتمل بر آن ست که ابوبکر اساس مدینهٔ علم ست حالانکه بطلان مضمون
این معنی بحسب قول خود ابی بکر واضح و لائح می باشد بیانش اینکه ابوبکر از فرط جهالت و غایت
ضلالت متبع شیطان بوده بنحوی اعترای شیطان او را زائغ از منهج صواب می نمود که خود بالای
منبر مردم را ازین مطلب آگاه فرمود و متکلم بکلمهٔ حقه ان لی شیطانا یعتریني فاذا استقمت فاعینوني
و اذا زغت فقوموني شده طریق انصاف پیموده و ازینجا ثابت و محقق شد که کسانی که ابوبکر را
اساس مدینهٔ علم قرار داده اند بمفاد مدعی سست گواه چست در میدان افترا پا را از خود خلیفهٔ اول
فراتر نهاده و ندانسته اند که بنای این اساس زیغ و عدوان که متبع وساوس شیطان ست برای
مدینهٔ علم رب منان یکسر از صوب صواب و عرفان زائغ و بحکم عقل سلیم یقینا غیر جائز و سائغ ست
نهم آنکه اساس بودن ابوبکر برای مدینهٔ علم که ازین خبر مفتعل واضح می شود فساد و انهدام آن
از فعل خود ابی بکر ظاهر و باهر ست توضیح این اجمال اینکه رجوع ابی بکر بسوی جناب امیرالمؤمنین
علیه السلام در وقائع عدیده و نوازل شدیده بلا اشکال ثابت و متحقق می باشد و اگر معاذ الله
ابوبکر اساس مدینهٔ علم بود و جناب امیرالمؤمنین علیه السلام باب مدینهٔ علم هرگز او را روا نبود که با وصف
تفوق خود بر آنجناب و حصول مزیت اساس بر باب چنین رجوع نماید و سجل جهل خویش را بختم
حتم مسجل فرماید سبحان الله این چه اساسی ست که بسوی باب روی عجز و انکسار می آرد و این
عجب بابی ست که بر اساس بار منت و احسان تعلیم خود می گذارد و ازینجا بحمد الله تعالی واضح
گردید که واضع این خبر ضلالت اثر اگرچه بحسب زعم خود فضیلتی برای ابوبکر تراشیده مگر بلحاظ
غفلت خود از حقیقت حال آن قدوهٔ جهال گونه انصاف بناخن اعتساف خراشیده دهم آنکه
اساس بودن ابوبکر برای مدینهٔ علم که ازین خبر ضلالت اثر واضح می شود بحدی نادرست ست
که احدی از اهل ایمان عند التدبر و الامعان تفوه بآن نمی تواند کرد بیانش آنکه بلا ریب اساس
مدینه بر خود مدینه مقدم می شود و قول بتقدم ابوبکر بر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و
سلم کفر صریح و ضلال قبیح ست و اهلسنت آنرا بمقابلهٔ اهل حق بر زبان نمی توانند آورد گو فی الواقع
معتقد آن باشند و اعتقاد باین عقیدهٔ فاسده ازین گروه محل عجب نیست مگر نمی دانی که متجاسرین

ثم اساس بودن ابوبکر بوجه قول او ان لی شیطانا یعتریني

ثم اساس بودن ابوبکر بوجه رجوع او بجناب امیرالمؤمنین علیه السلام

ثم اساس بودن ابوبکر بوجه لزوم تقدم او بر نبی

كيف اثر ابن حجر اطراح الوثائق وركب في حب شيوخه بنيّات الطرائق فمال الى تلك الاكاذيب الجالبة للبوائق ولم يبال بادخال نفسه في همج الرعاع اتباع كل ناعق والله الواقي عن الميل مع الخوائق وهو العاصم بلطفه عن الوقوع في المصائق ششم آنکه درین خبر دیلمی واضع متجاسر ابوبکر را اساس مدینهٔ علم وضع نموده و واضع خبر واحدی که سابقا مذکور شد ابوبکر را محراب مدینهٔ علم ظاهر ساخته و این تناکر شنیع وتنافر فظیع دلیل قطعی بر موضوع بودن هر دو خبر ساقط الاثر می باشد و اهل بصیرت را احسن بینه است بر اینکه واضع هر یکی ازین دو حدیث کذاب خبیث بوده و وقوع چنین تناکر و تنافر در میان موضوعات دو نفر از وضاعین وصناعین چندان مستبعد نیست زیرا که ممکن ست که یکی را بر مجعولات ومنحولات دیگری اطلاع حاصل نشده باشد البته از عجائب روزگار که عاقل لبیب را بجا ر موجه حیرت می اندازد این ست که ابن حجر در حب شیوخ ثلثه خود چنان مدهوش و سرمست شده که از حصول مناقضهٔ واضحه درین کلام مختصر خود که سطری چند بیش نیست خبرے نگرفته خلیع العذار وگسسته مهار در وادی جلاعت رفته در اول کلام خود ابوبکر را محراب مدینهٔ علم قرار داده وبعد آن بدو سه سطر بزودی هر چه تمامتر آنرا فراموش کرده ابوبکر را اساس مدینهٔ علم وانموده بار افترا بر دوش خود نهاده و اصلا بخیال نیاورده که اگر ابوبکر محراب مدینهٔ علم ست پس اساس آن نمی تواند شد و اگر اساس ست محرابش نتوان گفت لیکن فی الحقیقة اینهم از آثار خذلان ابن حجر ست وناظر بصیر را دلیل واضح ست بر اینکه او در صدد انکار حق ونصرت باطل بر آمده چگونه حرفهای پا در هوا می گوید و بمناقضات سراسر خطا راه جور و اعتدا می پوید فالله حسیبه وحسیب امثاله وهو المواخذ ایاه علی سوء فعاله وقبح مقاله هفتم آنکه ازین خبر دیلمی واضح میشود که معاذ الله ابوبکر اساس مدینهٔ علم بود و این معنی هرگز حظی از واقعیت ندارد زیرا که جهل واز احکام شرعیه و معارف دینیه نهایت واضح و آشکار و ارتطام او در وحل سفه ونادانی و هیمان او در بوادی حیرت وسرگردانی کالشمس فی رابعة النهار ست وحاشا که کسی از ارباب ابصار واصحاب اعتبار چنین اساس منهار که مبنی علی شفا حفرة من النار ست برای مدینهٔ علم اعنی جناب رسول مختار صلوات الله علیه وآله الاطهار تجویز نماید و در اظهار سفاهت وبلاهت خود باقصی الغایة افراید این نیست مگر کار ابن حجر و امثال او از فاقدین بصر که بلا تامل وتحرج چنین اساس فاسد برای

تناقض ابن حجر در بیان کون ابوبکر اساس و محراب مدینهٔ علم

قول باساس بودن ابوبکر مدینهٔ علم را

سیزدهم آنکه بودن عمر بمنزله حیطان مدینهٔ علم که مقتضای این خبر موضوع ست بلاحظهٔ اقوال نصفت اشتمال خود حضرت عمر باطل ... ست زیراکه هر متتبع ممعن بخوبی می داند که اکابر اهل سنت از زبان حضرت عمر گاهی کل احد افقه من عمر وگاهی کل الناس افقه من عمر وگاهی کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی الحجال وگاهی کل الناس افقه من عمر حتی النساء وگاهی کل الناس اعلم من عمر حتی العجائز نقل می فرمایند وهم چنین دیگر اقوال خلیفهٔ ثانی که دران اعتراف بعجز ونادانی خود فرموده در کتب معتمده واسفار مستندهٔ قوم ماثور ومسطور ست کما ستقف علیه انشاء الله الجلیل فیما بعد بالتفصیل الجمیل و ناظر ممعن بعد درک این اقوال هرگز باور نخواهد کرد که معاذ الله عمر باینهمه نقص بواح و افتضاح صراح جزوی از اجزاء مدینهٔ علم ست وبنص نبوی حیطان مدینهٔ علم و فائز بمرتبهٔ سوریت این مدینهٔ متینهٔ رزینه می باشد وچگونه تصور این مطلب توان حالانکه بنابرین زعم باطل لازم می آید که العیاذ بالله این مدینهٔ حصینه مشتمل بر اجزای فاسدهٔ مطعونه وحیطان بائرهٔ موهونه است بلکه چون سور ش چنین کسی ست که از تمامی مردم حتی العجائز اقل واضعف فقهای باشد پس وهن و فساد وانخرام وانهدام آن بحیثیت اجزاء سوریه از همه مدن عالم بیشتر وبیشتر ست وذلک مما یهدم اساس الدین ولا یلتزمه احد من الممیزین فضلا عن الراشدین **چهاردهم** آنکه فساد وبطلان ووهن وهوان جملهٔ حیطان از تامل وامعان در افعال خود خلیفهٔ ثانی واضح وعیان ست زیراکه هر منقب خبیر وفاحص بصیر نیک می داند که حضرت عمر در حل مشکلات صعاب وکشف معضلات سنت وکتاب رجوع بجناب امیر المومنین علیه السلام می نمودند وهنگام نزول نوازل بباب مدینهٔ علم روآورده جبین عجز ونیاز بر عتبهٔ فلک رتبهٔ آنجناب می سودند بلکه قطع نظر ازین رجوع خلافت مآب بمستفیدین وتلامذهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام مثل ابن عباس وابن مسعود وامثالهما ثابت ومتحقق ست بلکه رجوع حضرت شان بقاصرین اصحاب مثل معاذ بن جبل وعبد الرحمن بن عوف هم در کتب اهل سنت معروف ومصدق می باشد پس چگونه می توان گفت که چنین جاهل خاسر وذاهل قاصر بمنزلهٔ حیطان مدینهٔ علم ست وفائز بمرتبهٔ سوریت این مدینهٔ متینه می باشد سبحان الله این نیست مگر جرائت عظیمهٔ وضاعین افاکین وجسارت فخیمهٔ صناعین کذابین که از تنقیص صریح جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم مطلقا نیندیشیده عمر را بمنزلهٔ جزوی از آنجناب می نمایند

ابطال حیطان بودن عمر بوجه اقوال واعترافات او

ابطال حیطان بودن عمر بوجوه رجوع او بجناب امیر المؤمنین علیه السلام ودیگر اصحاب

اہل سنت در حط شان رفیع آنجناب واعلاء امر ابن الخطاب چہا مساعی نامشکور بعمل می آورند
و در وقائع بیشمار مزیت و رجحان او بر آنجناب بروایات مجعوله و ہفوات مرذوله خود ثابت نموده
قصب السبق از مسیلمه و سجاح می برند پس اگر ابوبکر را بر آنجناب تفضیل دہند از ایشان بدیع و
عجیب نتوان شمرد یازدہم آنکه این خبر مشبه السمر مشتمل ست بر اینکه عمر حیطان مدینهٔ علم ست
و فساد آن بر ہر عاقل ذی بصر ظاہر بلکه اظہر می باشد زیرا که حیطان جمع حائط ست و حائط بمعنی دیوار
می باشد پس حیطان برائے بیوت خواہد بود و تعبیر سور مدینه بلفظ حیطان خلاف فصاحت ست
و احدی از فصحاء اللسان بجای سور استعمال لفظ حیطان نموده و من ادعی تعلیم البیان فکیف
یمکن ان یتکلم به من نزل بلغته القرآن والفرقان واخرست فصاحته خطباء قحطان وعدنان
و ازہمین جاست که بعض وضاعین اہل سنت کما علمت سابقا فی رد کلام الاعور در حدیثی که بر فرق
انس بر بسته اند و بوضع آن قلوب اہل انصاف خسته و ابن عساکر آنرا در تاریخ خود آورده و طریق
قدح و جرح اسناد و متن آن از سر انصاف سپرده لفظ سور واقع ست و عبارتش چنین ست
انا مدینة العلم وابوبکر وعمر وعثمان سورها وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب و واضع این
حدیث اگرچه باختیار لفظ سور بجای حیطان از ارتکاب خلاف محاوره عرب سالم ماند لیکن ابوبکر
و عمر و عثمان ہر سه تا را بمرتبه سوریت مدینهٔ علم رسانده و امری را که واضع خبر دیلمی مختص بحضرت
عمر کرده بود از راه کرم وجود برای حضرات ثلثه عام نمود و امثال ہذه الاختلافات فی اشباه
تلك الاختلاقات مما یهتك استارها ویکشف اسرارها ویبدی عوارها ویعلن عارها و دوازدہم
آنکه حیطان بودن عمر برای مدینهٔ علم که درین خبر موضوع شده ہرگز نزد ذہن سلیم و فہم مستقیم درست
نمی شود زیرا که عمر بحدی از علم بعید بود که ربات حجال و غلمان و اطفال و را ہنگام مقاوله و نضال
مغلوب و منکوب می نمودند و طریق تعجیز و افہام آن مقتدای عوام کالانعام علی رؤس الاشہاد
می پیمودند و ظہور عجز و قصور و حسر و حسور او در مشکلات نازله و معضلات ہائله بلکه جہل او از مسائل
سہله ہینه و احکام واضحهٔ بینه قابل انکار و جحود نیست بلکه نزد ارباب تتبع و خبرت معلوم و مشہود
می باشد پس ہیچ عاقلی قبول نخواہد کرد که چنین قاصر حائر و خاسر جائر برای مدینهٔ علم بمنزله حیطان
و جدران خواہد بود ہل ہذا الا تہجم شنیع و تجسس فظیع لا یطوریه الا الاعفك الخلیع والادعن اللکیع

تعرض بلفظ حیطان و منع استعمال آن بجای سور

و من اجل ذلک اعترض السخاوی بر کلام ... الفاظ ... آنفا فی المتن ...

ابطال حیطان بودن عمر بوجه جہال و

ہفدہم آنکہ عثمان خود معترف بجہل خود از احکام شرعیہ بود چنانچہ انشاء اللہ تعالی درمابعد بتفصیل خواہی دانست وکسی کہ از سر انصاف خود اعتراف بجہل ونادانی خویش داشتہ باشد ہرگز او را جزوی از اجزای مدینۂ علم قرار نتوان داد و باظہار چنین خیال محال بار وزر و وبال و خزی و نکال بر دوش خود نتوان نہاد ولکن ہؤلاء المتجاسرین لا خائفین لا یخافون العزیز الجبار و یوضعون فی بوادی الجسارة ایثار اللتباب والتبار ہیجدہم آنکہ عثمان از غایت جہل خود باحکام شرعیہ رجوع بجناب امیر المومنین علیہ السلام می کرد وقضایای صعبہ را بآنحضرت راجع می نمود وآنجناب بعلم وافر خود حکم حق وصواب دران می فرمود کما ستقف علی ذلک فیما بعد انشاء اللہ تعالی و پر ظاہرست کہ بعد تحقیق این معنی ہرگز احدی تصور نمیتوان کرد کہ او جزوی از اجزای مدینۂ علم بودہ چہ جای آنکہ معاذ اللہ حسب زعم ابن حجر بحیثیت جزئیت مدینۂ علم مرتبۂ اعلی از مرتبۂ باب مدینۂ علم داشتہ ما ھذا الا ظن فاسد ووھم کاسد لا یکاد یطور بہ الا غمر حاسد لا یبصر لعمیہ واضحة المفاسد وہرچند این وجوہ مبرمۂ کل الابرام کہ درین مقام بمعرض بیان آمد برای اظہار بطلان وہوان این روایت موضوعہ کافی ووافی ست لیکن علاوہ برین نیز وجوہ بیشمارست کہ بملاحظۂ آن فساد وانہدام این خرافت برارباب اعتبار واضح وعیان می باشد وبر ناظر بصیر بدلالت انچہ حقیر در ماسبق بجواب شاہ صاحب وعاصمی وطیبی وابن تیمیہ واعور ذکر نمودم وانشاء اللہ تعالی در ماسیاتی ذکر خواہم کرد استخراج واستنباط آن سہل وآسان ست تنبیہ وایقاظ یکسر علیہ الجاحد الا رعاظ حدیث فردوس دیلمی کہ موضوعیت ومصنوعیت آن باین بیان مشید البنیان واضح وعیان گردیدہ حدیثی ست کہ نہ تنہا راہ ابن حجر زدہ بلکہ دیگر شیوخ مغفلین سنیہ نیز بذکر آن در مصنفات خود گرویدہ ودر نقل این کذب پر تزویر از فردوس دیلمی غریر بلا رد ونکیر مستحق وعید جحیم وسعیر گردیدہ اند محمد بن محمد بن محمود الحافظی البخاری المعروف بخواجہ پارسا در فصل الخطاب گفتہ وفی فردوس الاخبار عن عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال انا مدینة العلم وابو بکر اساسہا وعمر حیطانہا وعثمان سقفہا وعلی بابہا لا تقولوا فی ابی بکر وعمر وعثمان وعلی رضی اللہ عنہم الا خیرا وحسین بن محمد بن الحسن الدیاربکری در کتاب الخمیس فی احوال انفس نفیس گفتہ وفی فردوس الاخبار عن ابن مسعود رضی اللہ عنہ یقول سمعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول انا

ابطال جزویت عثمان در مدینۂ علم بلحاظ اعتراف او بجہل خود

ابطال جزویت عثمان در مدینۂ علم بلحاظ رجوع او بجناب امیر المومنین علیہ السلام

بیان افتراء خواجہ پارسا ودیاربکری بخبر فردوس دیلمی وذکر فرق در میان ایشان وابن حجر

وتبعین چنین سور منخرم مدینهٔ علم را مدینهٔ مهینهٔ غیر حصینه ثابت کرده در وقاحت وصفاقت می افزایند و در حط مرتبت آنجناب قصب السبق از مسیلمه وسجاح می ربایند قاتل الله المشتکی من فاضحات اعمالهم واقوالهم وطامات احوالهم وافعالهم **پانزدهم** آنکه این خبر ضلالت اثر مشتمل ست بر آنکه عثمان سقف مدینهٔ علم بود واین معنی دلیل واضح وبرهان لائح بر موضوعیت می باشد زیرا که هر صاحب بصر وبصیرت بخوبی می داند که مدینه را اصلا سقفی نمی باشد وانچه احتیاج بسقف دارد بیت ست واین مطلب از شدت وضوح محتاج بدلیلی نیست پس نسبت جمله وعثمان سقفها بجناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم یقینا باطل واز حلیهٔ صحت عاطل ست واز عجائب آیات علو حق می باشد اینکه واضع ومفتعل این خبر پی بمثل این امر محسوس مبصر نبرده در عین وضع وافتعال خود دلیل کذب وبهتان آن بدست هر ناظر باخبر سپرده واین امر را بدیع نتوان شمرد چه حق سبحانه وتعالی بامثال این امور قدرت کاملهٔ خود را در باب اظهار حق بر اصحاب ابصار واضح ومبین می نماید وبخذلان اصحاب باطل در ابدای عیوب وفضائح ایشان می افزاید وغفلت اینگونه وضاعین جهال وافاکین انذال از چنین امور واضحهٔ ظاهره چندان محل تعجب نیست بلی غفلت دیلمی ازان واثبات چنین افک بین وکذب غیر هین در کتاب الفردوس البته محل استعجاب واستغراب اولی الالباب ست واعجب ازان تمسک وتشبث ابن حجر ست باین افترای مزدول وتخرص نامقبول سبحان الله مگر این حضرات هم مثل اصل واضع ومفتعل این کذب وزور از بصر وبصیرت ظاهری وباطنی قاصر ومعذور بودند که اعتماد برین خبر موضوع مهتوک کرده راه عمی پیمودند وخود را لکا ئنٍ ما کان مخزی ومفتضح نمودند **شانزدهم** آنکه قطع نظر ازینکه مدینه را سقف نمی باشد وباین حیثیت عثمان را سقف مدینهٔ علم نتوان قرار داد خود عثمان قابلیت این معنی ندارد که جزوی از اجزای مدینهٔ علم متصور شود زیرا که جهل او از معارف دینیه واحکام شرعیه بر هر ناظر بصیر واضح وروشن ست وضلال او از علوم اسلام وایمان نزد ارباب تتبع وامعان مبین ومبرهن وستطلع علیه فیما بعد انشاء الله بالتفصیل پس اصلا او را مناسبتی بمدینهٔ علم نباشد وذکر او در حدیث مدینهٔ علم علی ای نهج کان درست نیاید وتعبیر او بهیچ جزوی از اجزای مدینه نشاید فضلا عن کونه فیه معبرا بالسقف فانه من التعبیرات الباطلة السخیفة التی لا یتفوه بها الا من تسکع فی ظلمات اصحاب السقیفة

تعرض به بطلان ظاهر بودن عثمان سقفها

ابطال جزو بودن عثمان در مدینهٔ علم بالوجوه

وچه جای معارضهٔ آن باحدیث انا مدینة العلم وعلی بابها وچه جای استدلال بآن بر اعلمیت ابوبکر از جناب امیر المومنین علیه السلام وچه جای صرف دلالت جملهٔ ومن اراد العلم فلیأت الباب از مدلول صریح آنکه اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام ست بسبب این روایت بادیة الغوایة سبحان الله این همه بنای فاسد علی الفاسد المبنی علی الفاسد الکاسد بجز ابن حجر بی بصر کی متوقع گردد وسوای این چنین حجر جلمد جامد که اصلا حس ومسی بمدلولات ومعانی ندارد وبسبب انتفاء وانعدام ملکهٔ بصارت واحساس به وبچنین هفوات ومزخرفات می آرد دیگر کیست که چنین دشمنی حق صریح ومعاندت صواب نصیح اختیار کند وبنای دین وایمان خود بمعاول بغی وعناد بکند بالجمله بر اصحاب البصائر واضح وآشکارست که در مقام معارضه بنابرین روایت پرغوایت نمودن وبلحاظ آن راه تاویل جملهٔ حقهٔ فمن اراد العلم فلیأت الباب پیمودن هرگز جائز وسائغ نیست وهیچ می دانی که ابن حجر را باعث برین تاویل علیل چه شده سببش این ست که ابن حجر دیده که در خبر فردوس دیلمی واضع آن صرف ثلثه را در جزویت مدینهٔ علم حسب زعم باطل خود باجناب امیر المومنین علیه الصلوة والسلام شریک نموده لیکن درباب مرجعیت شان ومأموریت مردم باتیان ایشان چیزی وضع ننموده واین مطلب بلحاظ قول آنجناب ومن اراد العلم فلیأت الباب منحصر در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام مانده ست پس باید برای این خصوصیت وانحصار توجیهی نمود ومزیت وخصوصیتی که بعد تسلیم این روایت دیلمیه هم در حق آنجناب مشهود ومرئی میگردد آنرا سبک باید کرد مبادا روافض بعد این روایت موضوعه هم ساکت نشوند وبگویند که سلمنا که ابوبکر اساس مدینهٔ علم وعمر حیطان آن مدینه وعثمان سقف آن ست لیکن ما باینها کاری نداریم زیرا که مرجع وملاذ باب ست وحسب ارشاد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم من اراد العلم فلیأت الباب مردم مأمورند که رجوع بباب مدینه نمایند وبلاشبهه باب مدینهٔ علم جناب امیر المؤمنین علیه السلام ست پس رجوع بآن جناب باید کرد نه بابوبکر وعمر وعثمان وهمان جناب را اعلم باید دانست نه اینها را پس برای دفع همین غائلهٔ ابن حجر درین مقام بسوی تاویل علیل جملهٔ صحیحهٔ صریحهٔ فمن اراد العلم فلیأت الباب رجعت قهقریه نموده وادعا کرده که امر جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بقصد باب برای مثل آن چیزی ست که گفتیم نه بسبب

مدينة العلم وابو بكر اساسها وعمر حيطانها وعثمان سقفها وعلى بابها لا تقولوا في ابي بكر وعمر وعثمان وعلى الا خيرا ذكره في فصل الخطاب ليكن باينهمه پله ابن حجر در ميزان وقاحت وصفاقت همسنگ خواجه پارسا و ديار بكرى نمى شود زيرا كه اين هر دو محض بر ذكر اين افترا اقتصار واكتفا كرده اند ليكن ابن حجر از غايت رقاعت وخلاعت آنرا در معارضهٔ حديث انا مدينة العلم وعلى بابها پيش نموده وبمقابلهٔ اهل حق احتجاج بآن كرده در استحقاق تعيير وتانيب خود افزوده ولقد بان بحمد الله سقوط احتجاج الباطل الابور وظهر اندفاع التمسك بالاباطيل والاضاليل فاق على الناصب الاعور اما ادعاى ابن حجر كه اين روايت فردوس ديلمى صريح ست در آنكه ابو بكر اعلم ست از عمر وعثمان وجناب امير المؤمنين عليه السلام پس قابل التفات نيست زيرا كه هرگاه بحمد الله موضوعيت ومصنوعيت اين روايت سراسر غوايت برارباب فهم ودرايت محقق گرديد بناى احتجاج واستدلال بمفاد آن بآب رسيد ليكن تبرعا مى گوئيم كه اگر اساس بودن ابو بكر براى مدينهٔ علم دليل اعلميت از عمر وعثمان وجناب امير المؤمنين عليه السلام باشد بالاولى دليل اعلميت ابو بكر از خود جناب رسالتمآب صلى الله عليه وآله وسلم خواهد بود بلكه مى توان گفت كه دلالت اين روايت برين مطلب در مرتبهٔ اولى ست ودلالت آن بر اعلميت ابو بكر از ديگر خلفا در مرتبهٔ ثانيه زيرا كه بر ارباب احلام نهايت واضح ست كه بناى مدينه بر اساس ست پس اگر نزد ابن حجر في الحقيقة ابو بكر اساس مدينهٔ علم ست اول او را لازم ست كه علم جناب رسالتمآب صلى الله عليه وآله وسلم را بر علم ابو بكر مبنى گرداند وعلم ابو بكر را اسبق واقدم از علم آنجناب بداند بلكه آنجناب را آخذ ومستفيد از علم ابو بكر دانسته بناى كفر وضلال را بدرجهٔ استحكام تام رساند و هرگاه ابن حجر بچارهٔ سفاهت خود بناى چنين اساس منهار خواهد كرد هرگز ارباب احلام در بودنش از وقود نار ارتياب نخواهند ورزيد وآيهٔ وافى هدايهٔ فاتقوا النار التي وقودها الناس والحجارة اعدت للكافرين را بكلا وقودها در حق او احرى واليق خواهند ديد اما آنچه ابن حجر گفته وحينئذ فالامر بقصد الباب انما هو لنحو ما قلناه لا لزيادة شرفه على ما قبله پس بغايت مردود ومطرود ست زيرا كه آنفا بحمد الله دانستى كه اين روايت مصنوعهٔ ارباب غوايت واضحة الهوان لائحة البطلان ست پس ذكر آن اصلا جائز نيست چه تمسك واستدلال بآن و

رد كلام ابن حجر در دلالت روايت فردوس ديلمى بر اعلميت ابو بكر

ابطال قول ابن حجر كه امر بقصد باب ... بر روايت فردوس ديلمى

ثلثه را که اعلم بودند گذاشته و جناب امیرالمومنین علیه السلام را که غیر اعلم بود برای تعلیم امت نصب فرموده و علاوه بر اظهار مناقضه معاذالله ارتکاب خیانت خدا و خود و مسلمین فرموده و هر امری که مستلزم این کفریات شنیعه و لغویات فظیعه باشد در بطلانش اهل اسلام بلکه اهل عقل ریبی ندارند و عذر زیادت ایضاح و بیان برای ترجیح غیر اعلم بر اعلم در فساد اظهر من الشمس وابین من الامس ست و عذر زیادت تفرغ للناس ازان اوضح بطلانا و اهوا نامی باشد زیرا که اولاً بسیار بعید ست که کسانی که حسب زعم ابن حجر اساس مدینهٔ علم و حیطان و سقف آن باشند زیادت ایضاح و بیان نداشته باشند و آنکه باب مدینهٔ علم ست بر ایشان در ایضاح و بیان مزیت داشته باشد و اگر فرض هم کرده شود پس مجرد این زیادت جزئیه کی دافع آن قبائح کلیه می تواند شد که در ترجیح غیر اعلم بر اعلم سابقا مبین شده و زعم زیادت تفرغ جناب امیرالمومنین علیه السلام برای مردم نسبت بثلثه هم باطل محض ست و تقریر آن سابقا گذشته و علی الفرض بچنین امر غیر قابل التفات التزام نقائص ترجیح غیر اعلم بر اعلم نمی توان کرد بالجمله عذری که ابن حجر تراشیده است هرگز قابل قبول نیست و نزد صاحب بصیرت محتوم و متیقن ست که امر جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم مردم را برجوع سوی جناب امیرالمومنین علیه السلام و ارشاد فرمودن فمن اراد العلم فلیأت الباب مبنی بر آن ست که جناب امیرالمومنین یقینا اعلم بود و چون نزد آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم اعلمیت در ذات قدسی صفات آنجناب انحصار داشت لهذا مردم را حکم رجوع بسوی آنجناب داد و وصول ایشان بسوی علم خود منحصر درین امر ساخت و فرمود کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من قبل الباب و ازینجا ظاهر گردید که اگر بالفرض از جمیع اسقامی که در روایت دیلمی ست قطع نظر نمائیم و حسب اقتراح ابن حجر تسلیم کنیم که ابوبکر و عمر و عثمان اساس و حیطان و سقف مدینهٔ علم هستند باز هم نفعی بحال اهل سنت نمیرسد زیرا که بلالحاظ ارشاد باسداد آنحضرت خود بخود بر ارباب عقل واضح ست که مردم را وصول بمدینه بتوسط اساس و حیطان و سقف هرگز ممکن نیست و اگر ممکن هم شود موجب دخول در زمرهٔ سارقین و متسورین می گردد پس منشاء عدم ارجاع مردم بسوی اساس و حیطان و سقف نقص و عدم قابلیت این چیزها ست برای افادهٔ مردم و چون باب مدینه موضوع برای اتیان ست و ایصال مردم بسوی مدینه

زیادت شرف باب بر آنچه ماقبل باب ست و ابن حجر درین کلام اشاره می کند بقول سابق خود
در روایة فمن اراد العلم فلیات الباب لا تقتضی الاعلمیة فقد یکون غیر الاعلم یقصد لما عنده
من زیادة الایضاح والبیان والتفرغ للناس و مقصود ابن حجر درین مقام آن ست که ثابت نماید
که امر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم مردم را برجوع سوی باب مدینهٔ علم بسبب آن ست
که نزد باب مدینهٔ علم زیادت ایضاح و بیان بود نسبت باساس وحیطان و سقف مدینهٔ علم و
باب مدینهٔ علم زیاده تر متفرغ بود برای افادهٔ مردم بالنسبة باساس وحیطان و سقف آن نه بسبب
آنکه باب مدینه زیادت شرف داشت بر اساس وحیطان و سقف و اعلم بود نسبت بایشان و
این همان مقصود مردود و تاویل ضئیل ست که ماعن قریب بطلان آن را باوضح بیان ثابت
گردانیده و سخافت و رکاکت آنرا بدرجهٔ قصوی رسانیده ایم البته فرقی که هست این ست که
در ماسبق مقصود ابن حجر از تاویل جملهٔ فمن اراد العلم فلیات الباب بتقریر باطل زیادت ایضاح و
بیان و تفرغ للناس آن بود که باین جمله اعلمیت جناب امیرالمومنین علیه السلام از ابوبکر ثابت نشود
و اینجا مطلوب او این ست که ازین جمله اعلمیت جناب امیرالمومنین علیه السلام از ابوبکر و عمر و
عثمان هیچ یک ثابت نشود و این مطلوب از مقصد سابق هم افسد و اوهن ست و جمله وجوهی که
در رد کلام سابقش مسطور و مزبور شده اینجا هم جاری ست و هیچ عاقلی تجویز نمیتواند کرد که معاذالله
جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم با وصف علم باین معنی که ابوبکر و عمر و عثمان اعلم از جناب
امیرالمومنین علیه السلام هستند ایشانرا ترک نموده حکم رجوع بجناب امیرالمومنین علیه السلام
که غیر اعلم بود داده باشد چه این معنی صراحة ترجیح مرجوح و تفضیل مفضول ست و بنا برین لازم می آید
که آنجناب عیاذا بالله ارتکاب امری فرموده باشد که خلاف داب عقلا و علما و متدینین ست
و سراسر غش امت و خلاف نصیحت بلکه خیانت صریحه می باشد و نیز لازم می آید که نعوذ بالله آنحضرت
مرتکب حیف صریح و جور فضیح بر اصحاب ثلثه گردیده باشد و نیز لازم می آید که آنحضرت در اقوال
و افعال خود متناقض بوده باشد زیرا که خود فرموده است کما سبق که هر که عامل کند عاملی را از
مسلمین و او می داند که در ایشان کسی هست که اولی ست از او و اعلم ست بکتاب خدا و سنت
نبی خدا پس بتحقیق که او خیانت کرده است خدا و رسول خدا و جمیع مسلمین را و با وصف این ارشاد

بفیض نامتناهی او واصل ست واز همین جاست که اکابر علمای اهلسنت کما دریت سابقا برای جناب امیر المومنین علیه السلام بسبب باب مدینهٔ علم بودن آنجناب اعلمیت مطلقه ثابت می نمایند و بتقریرات رشیقهٔ عدیده وتبیینات انیقهٔ سدیده که در بیان معانی حدیث مدینة العلم کرده اند فضائل عظیمه وخصائص فخیمه برای آنجناب استنباط می فرمایند وتمامی آن مستنبط ومستخرج از باب مدینه بودن آنجناب ست پس بحمد الله تعالی ثابت ومحقق گردید که علو معنوی حقیقی برای باب مدینه حاصل ست نه برای اساس مفروض موهوم وحیطان وسقف مهدوم معدوم بالجمله اعلمیت جناب امیر المومنین ع از ابوبکر بر تقدیر علو ظاهری وعلو معنوی هر دو حاصل ست وانکار ابن حجر بی معنی محض می باشد وعجب ست وکمال عجب از ابن حجر که خود در منح مکیه کما سبق اعتراف نموده است که حدیث مدینة العلم دلیل این معنی ست که خداوند عالم خاص فرموده علی علیه السلام را از علم بچیزی که از ان عبارات قاصرست ونیز در تطهیر الجنان این حدیث را نص بر اعلم بودن جناب امیر المومنین علیه السلام وانموده لیکن درینجا از راه زیغ وعدوان وبهت وشنان از دلالت آن بر اعلمیت آنجناب باصرار انکار می نماید ودست تمسک بموضوعات فضیحه ومفتریات قبیحهٔ اسلاف خود زده بایراد هفوات باطله وسقطات عاطله راه تفضیح وتقبیح خود می پیماید اما انچه ابن حجر در آخر کلام جالب المرام خود گفته وشذّ بعضهم فاجاب بان معنی و علی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراطٌ علیٌّ مستقیمٌ برفع علیّ وتنوینه کما قرأ به یعقوب پس واضح الفساد والبطلان ظاهر الکساد والهوان ست چه ما بحمد الله تعالی سابقا بجواب اعور انکر بکمال سخافت ورکاکت این جواب ناصواب که مبنی بر تحریف کلام جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب ست بوجوه موفوره بیان کرده ایم وثابت نموده ایم که بادی این تحریف سخیف خوارج هستند و اهل سنت در انتحال این جواب واضح التباب کاسه لیسی ایشان می نمایند وباتباع کلاب النار در ابدای عوار وشنار خود می افزایند واز جملهٔ بدائع محیره آن ست که خود ابن حجر در منح مکیه کما علمت سابقا اهتمام تمام در اظهار بطلان این تاویل ضئیل بکار برده چنانچه گفته واحتج بعض من لا تحقیق عنده علی الشیعة بان علی اسم فاعل من العلو ای عال بابها فلا ینال لکل احد وهو بالسفسافه اشبه لا سیما فی روایة رواها ابن عبد البر فی استیعابه انا مدینة العلم وعلی بابها

می نماید وکامل بالذات ست وهیچ نقصی ندارد واز هر جهت نافع می باشد لهذا ارجاع مردم بسوی آن فرموده اند وظاهرست که بعد تحقق این مطلب در کمال علم جناب امیر المومنین علیه السلام وتحقق اعلمیت آنجناب چه جای کلام ست والحمد لله علی ظهور خزی اهل الباطل کل الظهور وابتلاءهم بما هو قاصمة الظهر بل قاصمة الظهور بالجمله نفی کردن ابن حجر اعلمیت باب مدینة علم را وتوجیه ناموجه او در باب امر باتیان باب وانکار زیادت شرف باب بر اساس مفروض وحیطان مزعومه وسقف موهوم بحدی واضح الفساد وظاهر الانهدادست که محتاج ببیان نیست وما انچه در ابطال وایهان آن مرةً بعد اولی وکرةً بعد اخری بیان کرده ایم از قبیل تنبیه علی الواضحات ست که بسبب مباهته ابن حجر بسوی آن ملجأ شده ایم اما انچه ابن حجر گفته لما هو معلوم ضرورةً ان کلا من الاساس والحیطان والسقف اعلی من الباب پس سراسر باطل وناصواب ودر بطلان وفساد مثل نقش بر آب ست زیراکه اگر مقصود ومراد ابن حجر درین مقام از علو علو ظاهری حسی ست پس اولا ادعای علو اساس از باب مصادمت عیان ومخالفت حس ومباهته صریحه ومناکره فضیحه است چه هر ذی بصری می بیند ومی داند که اساس پست می شود وباب بلند وهر که در چنین امر واضح بانکار پیش آید لائق خطاب نیست وهرگاه علو باب بر اساس ظاهر شد حسب استدلال خود ابن حجر که علو را سبب زیادت شرف می گرداند زیادت شرف جناب امیر المومنین علیه السلام بر ابو بکر متحقق گردید واعلمیت آنجناب از ابو بکر علی رغم انف ابن حجر بحد وضوح وظهور رسید وثانیا اگر مدار کار بر علو ظاهری محسوس بوده باشد پس شکی نیست درین که حیطان از اساس بلند میباشد وسقف از انهم بلند تر پس بنابر زعم ابن حجر لازم می آید که عمر اعلم از ابو بکر وعثمان اعلم از عمر وابو بکر هر دو بوده باشد وهذا مع کونه خلاف الواقع لا یرضی به احد من هؤلاء المؤثرین للقعاقع واگر مراد ابن حجر از علو علو معنوی حقیقی ست پس بنای ادعای علو اساس وحیطان وسقف بر باب بلاشک وارتیاب منهدم وخراب ست چه هرگز مسلم نیست که این سه تا خواه بحالت مجموعی گرفته شوند وخواه افرادی در علو معنوی بادنی مرتبه علو باب می رسند بلکه ثابت ومحقق ست که باب بمراتب عالیه لا تعد ولا تحصی ازین سه تا علو دارد وهر عاقلی که در ترکیب بدیع باب ومنافع وفوائد آن نظری کند بیقین می داند که علو معنوی حقیقی برای او حاصل وهر طالب مدینه

بر دیگر قرائت کدام مقام تامل ست خصوصا درین مقام که ماورای این قراءت دیگر قراءات بوجوه عدیده مرجوح ست و برای اثبات استقامت آن هنوز مفسرین را طریقی مستقیم بدست نیامده بلکه در بیان حجج آن هر یکی بیک راهی می رود و هر واحدی طریقی علیحده اختیار می کند بخلاف این قراءت ماثوره از اهلبیت عصمت و طهارت که استقامتش مثل صراط مستقیم نهایت واضح و ظاهر و لائح و باهر ست و از عجائب آیات علو حق درین آیه وافیة الهدایه آن ست که حسن بصری با وصف انحراف خود از صراط مستقیم و دین قویم این آیه را بهمین صراط مستقیم قرارت می کرد و بمشتمل بودن آن بر نام نامی امیر المومنین علیه السلام تصریح صریح می نمود و بتفسیر و تقریر مقصود و مرام خالق علام ازین کلام هدایت التیام در تشیید مبانی اتباع قراءت اهلبیت کرام علیهم آلاف التحیة و السلام می افزود علامه جلیل ابو جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب المازندرانی طاب ثراه که جلالت مرتبت و عظمت منزلت و صدوق اللهجه بودن آنجناب حسب اعتراف اکابر علمای اهل سنت در مجلد حدیث طیر دانستی در کتاب مناقب آل ابیطالب میفرماید ابو بکر الشیرازی فی کتابه بالاسناد عن شعبة عن قتادة سمعت الحسن البصری یقرأ هذا الحرف هذا صراطُ علیٍّ مستقیمٌ قلت ما معناه قال هذا طریق علی بن ابی طالب و دینه طریق و دین مستقیم فاتبعوه و تمسکوا به فانه واضح لا عوج فیه ازین عبارت ظاهر ست که ابو بکر شیرازی در کتاب خود بسند خویش از شعبه و او از قتاده روایت کرده که او گفت شنیدم حسن بصری را که قرأت می کرد این حرف را هذا صراطُ علیٍّ مستقیم پس من گفتم با و چیست معنای آن پس گفت حسن بصری که معنای آن این ست که این طریق علی بن ابی طالب و دین آنجناب می باشد که طریق و دین مستقیم ست پس اتباع آن بنمائید و تمسک بآن کنید پس بدرستیکه آن واضح ست و هیچ انحراف دران نیست انتهی محصل الروایة و بحمد الله بعد ثبوت نام نامی جناب امیر المومنین علیه السلام در آیه وافیة الهدایه هذا صراط علی مستقیم بنهایت وضوح ظاهر و باهر گردید که آنچه ابن حجر در آخر کلام خود از بعض اهل سنت در جواب حدیث مدینه نقل نموده و آنرا شاذ گفته هرگز قابل آن نیست که در باب آن بر محض شذوذ اکتفا کند و بلحاظ قرأت یعقوب آنرا محتمل وانماید بلکه برا و لازم و واجب ست که آنرا بنهایت تصریح و ایضاح و توضیح و افصاح باطل بحت و فاسد صرف بگوید و دست خود

فمن اراد العلم فلیاته من بابه اذ مع تحدیق النظر فی هذه الروایة لا یبقی تردد فی بطلان ذلک الرای
فاستفده بهذا و ازین کلام ابن حجر نهایت توهین و تهجین این تاویل ضئیل و کمال تذلیل و تخجیل
متمسک و متشبث بان واضح و لائح می گردد و وجوه مخازی و معائب و اصناف مطاعن و مثالب
که برای مجیب باین جواب ناصواب ازین کلام ابن حجر مستفاد می شود سابقا بجواب اعور افجر
تفصیلا مذکور ساخته ایم و خود ناظر بصیر ازین کلام درمی یابد که ابن حجر صراحةً کسی را که بمقابلهٔ الحق
احتجاج باین تاویل ضئیل کرده بلا تحرج و تاثم از زمرهٔ اهل تحقیق خارج فرموده و این تاویل را
بسفساف اشبه وانموده و بالخصوص برای رد آن روایت استیعاب ذکر کرده و بعد آن افاده
کرده که با تحدیق نظر درین روایت ترددی در بطلان این رای باقی نمی ماند و در آخر کلام ناظر را
باستفادهٔ بطلان ازین تحدیق مامور ساخته ولی درین کلام صواعق چنان لی لسان و طی بیان
بغرض ستر و کتمان وهن و هوان این تاویل بعمل آورده که محض بر اظهار شذوذ کسی که این جواب
داده اکتفا کرده و تصریحی ببطلان این جواب هم نموده چه جای آنکه مبالغه در توهین و تهجین او
نماید بلکه از راه حق پوشی و ناحق کوشی در صدد تقویت جواب این مجیب غیر مصیب برآمده بگمان خود
تائید و تسدید اسلوب آن بقراءت یعقوب در آیهٔ کریمه هذا صراط علی مستقیم نموده حالانکه بعد تصریح صریح خود
در منح مکیه ببطلان این رای و بودن آن اشبه بسفساف و خارج از تحقیق این تائید سخیف
فائدهٔ بحال مجیب غیر مصیب نمی رساند و حرف پوچ او را بکرسی نمی نشاند و ازینجا هر منصف
متامل بخوبی پی می تواند برد که انهماک این حضرات در جور و اعتساف بمقابلهٔ اهل حق و انصاف
بچه حد رسیده و بساط اعتداد انحراف شان تا بکدام درجه مبسوط گردیده و مخفی نماند که چنانچه
بحمد الله تعالی در حدیث مدینة العلم لفظ علی نام نامی جناب امیر المومنین علیه السلام ست
همچنان در آیه وافی هدایه هذا صراط علی مستقیم نیز لفظ علی نام نامی آنجناب می باشد و لفظ
صراط بسوی لفظ علی مضاف واقع شده است و همین ست قراءت اهل البیت علیهم السلام و
پر ظاهر ست که چون قرآن در بیت الشرف ایشان نازل شده و این حضرات بمفاد اهل البیت
ادری بما فی البیت اعلم و اخبر و اعرف و ابصر بقرآن هستند و بنص حدیث ثقلین اقتران شان
بقرآن و اعلمیت ایشان بآن واضح و لائح گردیده است پس در رجحان قراءت ایشان

نزول القرآن فی شان امیر المؤمنین و امام احمد بن حنبل کتاب مناقب اهل البیت را و نسائی کتاب مناقب امیر المؤمنین را و نطنزی کتاب خصائص علویه را و ابن المغازلی شافعی کتاب مناقب امیر المؤمنین و یسیمی کتاب المراتب ایضا و نصری کتاب درجات امیر المؤمنین را و خطیب کتاب حدائق را و سید مرتضی گفته که از عمر بن شاهین شنیدم که می گفت جمع کرده ام از فضائل علی هزار جزو انتهی نقلا عن ترجمة المسمی بانوار العرفان للمعین القزوینی الاثنا عشری پس انصاف باید داد که از شیعه تصنیف این تصانیف در عالم نیست که متضمن فضائل امیر المؤمنینؑ و اهلبیتؑ باشد بلکه هر که تتبع کتب شیعه نماید بیقین می داند که تمام علمای شیعه در نقل فضائل و مناقب امیر المؤمنینؑ و زهراؑ و حسنینؑ کاسه لیس و خوشه چین اهل سنت اند در هر جا از همین کتب نقل می آرند آری در حال ائمهؑ مابعد اگر چیزی داشته باشد [باشند] محتمل ست یدل علی ذلک کتاب کشف الغمه والفصول المهمه وغیرهما من کتب هذا الفن انتهی این عبارت که خالی از دخل و تصرف شاه صاحب در اسماء بعض کتب و اعلام بعض مصنفین نیست بصراحت واضح و مبین می نماید که شاه صاحب بتصنیف کردن شیرازی کتاب نزول القرآن فی شان امیر المؤمنینؑ را مثل تصنیف کردن دیگر ائمهٔ سنیه کتب مناقب اهل البیت علیهم السلام را بکمال تبجح و تفاخر می فرمایند و آنرا دلیل ولای اهل سنت با اهل بیت علیهم السلام وا می نمایند و این کتاب را هم مثل دیگر کتب مذکوره مختص باهل سنت می پندارند و وجود مثل آنرا در تصانیف شیعه روا نمی دارند بلکه از راه نهایت عجب گردن کبر دراز می سازند و شیعه را بسبب نقل از ان بلقب کاسه لیس و خوشه چین اهل سنت می نوازند و ناهیک بواحدة منها دلیلا علی عظمة هذا الکتاب فکیف بکلها فانها حاسمة لداء الارتیاب و گمان مبر که وضاعین انکاس و صناعین ارجاس در تحریف حدیث انا مدینة العلم بر همان کلمات موضوعه و فقرات مصنوعه که ابن حجر دست تمسک بآن زده اکتفا و اقتصار و رزیده اند حاشا ثم حاشا بلکه بادنی تتبع واضح ولائح می گردد که هنوز در انبان شان بسیاری از جملات بارده و بطلات شارده موجود ست که بوضع آن داد حمایت حمای اصحاب داده اند و بار امتنان عظیم بر اعناق غلاظ ایشان نهاده و چون ذکر این هفوات درین مقام برای تعییر خصام و تشویر اغنام مناسب می نماید لهذا بایراد آن می پردازم و باظهار شناعت و فظاعت آن ستر تخدیع و اضلال را مهتوک میسازم

ذکر بعض تحریفات وضاعین در حدیث مدینة العلم علاوه برانچه ابن حجر کرده

از تمسک بقرأت یعقوب بشوید وراه اذعان ویقین بمذکور بودن نام جناب امیر المومنین علیه السلام در آیهٔ صراط مستقیم بپوید بالجمله ازین مقام برارباب احلام کالشمس حین تنجاب عنها الغمام واضح وروشن شد که این جواب ناصواب مع تاییدنا سدید ابن حجر سراسر باطل وسخیف وبلاریب اتباع طریق ارباب تصحیف وتحریف ست ولعمرالله ان ما اثبتناه فی هذا الرقیم لنقض ما لفقه ابن حجر من القول السقیم یرمی اولیائه بالمقعد المقیم ویرسل علی قاطبة هفواته الریح العقیم ویوضح للسائرین منائر السبیل المقیم والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم **وباید دانست** که در عبارت مناقب ابن شهر آشوب رح مراد از کتاب ابی بکر شیرازی کتاب ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام تصنیف ابوبکر محمد بن مومن الشیرازی ست واین کتاب را علامه ابن شهر آشوب رح از خود مصنف اجازة روایت می فرماید چنانچه علامهٔ مذکور در صدر کتاب مناقب آل ابی طالب سیفرماید وحدثنی محمود بن عمر الزمخشری بکتاب الکشاف والفائق وربیع الابرار واخبرنی الکیا شیرویه بن شهردار الدیلمی بالفردوس وانبانی ابو العلاء العطار الهمدانی بزاد المسافر وکاتبنی الموفق بن احمد المکی خطیب خوارزم بالاربعین وروی لی القاضی ابو السعادات الفضائل وناولنی ابو عبد الله محمد بن احمد النطنزی الخصائص العلویة واجازلی ابوبکر محمد بن مومن الشیرازی روایة کتاب ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام وکثیرا ما اسند الی ابی العزیز کادش العکبری وابی الحسن العاصمی الخوارزمی ویحیی بن سعدون القرطبی واشباههم وکتاب ما نزل من القرآن تصنیف ابوبکر شیرازی از کتب معتمده واسفار مستندهٔ اهل سنت می باشد بلکه از جملهٔ آن کتب ست که شاه عبد العزیز دهلوی مخاطب اصلی ما بر بودن آن از تصانیف اهل سنت کمال افتخار دارند وآن را دلیل ولای اهل سنت با اهلبیت اطهار علیهم السلام می انگارند چنانچه در حاشیه تعصب سیزدهم باب یازدهم تحفهٔ اثنا عشریه می فرمایند - ابن یونس که از عمدهٔ مجتهدین شیعه است در صراط المستقیم آورده که ابن جریر تصنیف کرده است کتاب یوم الغدیر را وابن شاهین کتاب المناقب را وابن ابی شیبه کتاب اخبار وفضائل آنحضرت را وابو نعیم اصفهانی کتاب منقبة المطهرین او ما انزل من القرآن فی فضل امیر المومنین وابو المحاسن رویانی شافعی کتاب جعفریات را وموفق مکی کتاب الاربعین فی فضائل امیر المومنین وابن مردویه کتاب ردّ الشمس فی فضائل علی وشیرازی

بیان الرزاز قال ثنا ابو سعید الخرقی قال حدثنا عبد اللہ بن احمد بن حنبل قال سئلت ابی فقلت
ما تقول فی علی ومعاویۃ فاطرق ثم قال انش قولی فیہما اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء ففتش
لہ اعداؤہ عیبا فلم یجد وا فجاؤا الی رجل قد حاربہ وقاتلہ فاطروہ کیادا منہم لہ وابن حجر
عسقلانی در فتح الباری شرح صحیح بخاری گفتہ تنبیہ عبر البخاری فی ہذہ الترجمۃ بقولہ ذکر ولم
یقل فضیلۃ ولا منقبۃ لکون الفضیلۃ لا توخذ من حدیث الباب لأن ظاہر شہادۃ ابن عباس الأن
لہ بالفقہ والصحبۃ دالۃ علی الفضل الکثیر وقد صنف ابن ابی عاصم جزءا فی مناقبہ وکذلک
ابو عمر غلام ثعلب وابو بکر النقاش واورد ابن الجوزی فی الموضوعات بعض الاحادیث التی
ذکروہا ثم ساق عن اسحق بن راہویہ انہ قال لم یصح فی فضائل معاویۃ شئ فہذہ النکتۃ فی
عدول البخاری عن التصریح بلفظ منقبۃ اعتمادا علی قول شیخہ لکن بدقیق نظرہ استنبط ما یدفع یدمغ
بہ رؤس الروافض وقصۃ النسائی فی ذلک مشہورۃ وکانہ اعتمد ایضا علی قول شیخہ اسحق وکذلک
فی قصۃ الحاکم واخرج ابن الجوزی ایضا من طریق عبد اللہ بن احمد بن حنبل سالت ابی ما
تقول فی علی ومعاویۃ فاطرق ثم قال اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء ففتش اعداؤہ لہ عیبا فلم
یجد وا فعمدوا الی رجل قد حاربہ فاطروہ کیادا منہم لعلی فاشار بہذا الی ما اختلقوہ لمعاویۃ
من الفضائل مما لا اصل لہ وقد ورد فی فضائل معاویۃ احادیث کثیرۃ لکن لیس فیہا ما یصح
من طریق الاسناد وبذلک جزم اسحق بن راہویہ والنسائی وغیرہما واللہ اعلم وعینی در عمدۃ القاری
گفتہ مطابقتہ للترجمۃ من حیث ان فیہ ذکر معاویۃ ولا یدل ہذا علی فضیلتہ فان قلت
قد ورد فی فضیلتہ احادیث کثیرۃ قلت نعم ولکن لیس فیہا حدیث یصح من طریق الاسناد
نص علیہ اسحق بن راہویہ والنسائی وغیرہما ولذلک قال باب ذکر معاویۃ ولم یقل فضیلۃ ولا
منقبۃ وعلامہ ابن خلکان در وفیات الاعیان بترجمہ نسائی صاحب کتاب السنن گفتہ قال محمد
بن اسحق الاصبہانی سمعت مشائخنا بمصر یقولون ان اباعبد الرحمن فارق مصر فی آخر عمرہ
وخرج الی دمشق فسئل عن معاویۃ وما روی من فضائلہ فقال اما یرضی معاویۃ
ان یخرج راسا براس حتی یفضل وفی روایۃ اخری ما اعرف لہ فضیلۃ الا لا اشبع اللہ بطنک وابو الفداء
اسمعیل بن علی الایوبی در کتاب المختصر فی اخبار البشر بترجمہ نسائی گفتہ ثم عاد الی دمشق فامتحن

پس باید دانست که بعضی از ارباب افترا و اصحاب اعتدا در حدیث مدینة العلم بعد ذکر جناب امیر المومنین علیه السلام حلقه بودن معاویه علیه ما یستحقه من عقوبات الهاویه افزوده اند و باین تخرص باطل رواح خبیثه نواصب شام و عثمانیه لئام را ترویح نموده چنانچه در فردوس الاخبار که نسخهٔ عتیقهٔ آن در حرم محترم مدینهٔ منوره بنظر قاصر رسیده و تاریخ کتابت آن بست و هفتم ذی القعده سنه هشت صد و شصت و پنج می باشد مذکورست انا مدینة العلم و علی بابها و معاویة حلقتها و این افک شنیع و زور فظیع بحدی مستقبح و مستهجن ست که محتاج بیان نیست و بحمد الله تعالی سابقا از عبارت سخاوی در مقاصد حسنه دانستی که او این کذب واضح و بهتان لائح را بروایت انس از دیلمی نقل نموده و افاده کرده که آن ضعیف ست و الفاظ آن رکیک ست و ابن حجر نیز در فتاوای حدیثیه تضعیف آن تصریح صریح نموده کما سبق پس کمال تعجب ست که چگونه مناوی با آنهمه نقد و تحقیق فائق روا داشته که این افترای عظیم را در کنوز الحقائق درج نماید حیث قال انا مدینة العلم و علی بابها و معاویة حلقتها (فر) ای اخرجه الدیلمی فی الفردوس و هر چند اخراج دیلمی هم این کذب و زور را نهایت مستهجن و مستقبح ست لیکن اجترای مناوی بر ادراج این افترا ازو بالاتری باشد زیرا که قبل از و سخاوی و ابن حجر مکی مقدوحیت و مجروحیت آن مصرح و مبین نموده اند پس بعد این همه چشم پوشی از آن نموده و آنرا در کنوز الحقائق درج کردن بسیار بسیار قابل تعجب ارباب اعتبار و اختبار ست و اگر چه افادهٔ سخاوی و ابن حجر مکی در باب این کذب مفتعل بخصوصه کافی و وافی ست لیکن فهیم باید شنید که حسب افادات اکابر و اعاظم و اجله و افاخم سنیه احادیث فضائل معاویه جمله موضوع و باطل و از حلیهٔ صحت عاطل هست نزد ارباب تنقید و تحقیق بجز ذم و لوم مدحی برای او از جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم ثابت نشده ابن الجوزی در کتاب الموضوعات که نسخهٔ عتیقهٔ آن بخط عرب پیش نظر قاصر حاضرست گفته انبانا زاهر بن طاهر قال انبانا احمد بن الحسین البیهقی قال ثنا ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاکم قال سمعت ابا العباس محمد بن یعقوب بن یوسف یقول سمعت ابی یقول سمعت اسحق بن ابراهیم الحنظلی یقول لا یصح عن النبی صلی الله علیه و علی اله و سلم فی فضل معاویة بن ابی سفیان شئ انبانا هبة الله بن احمد الحریری قال انبانا محمد بن علی بن الفتح قال انبا الدارقطنی قال حدثنا ابو الحسین محمد بن ابراهیم بن جعفر بن

ابطال زیادت موضوعه در حدیث و معاویة حلقتها

حلقتها

افادات علمای کبار اهل سنت در ابطال جمیع احادیث فضائل معاویه

بترجمهٔ نسائی گفته وانکروا علیه تصنیفه کتاب الخصائص لعلی رضی الله عنه وترکه تصنیفه فضائل الشیخین
فذکر له ذلک فقال دخلت دمشق والمنحرف بها عن علی کثیر فصنفت الخصائص رجاء ان یهدیهم
الله تعالی ثم صنف بعد ذلک فضائل الصحابة فقیل له الا تخرج فضائل معاویة فقال ای شیء
اخرج اللهم لا تشبع بطنه فسکت السائل قال شمس الدین لعل هذا فضیلة له لقول النبی صلی الله
علیه وسلم اللهم من لعنته وسببته فاجعل ذلک له زکوة ورحمة ونیز در وافی بالوفیات
گفته ولما خرج من مصر الی دمشق فی اخر عمره سئل عن معاویة رضی الله عنه وما دون من
فضائله فقال لا یرضی راسا براس حتی یفضل فما زالوا یطعنون فی خصیتیه حتی اخرج من المسجد
ثم حمل الی مکة وقیل الرملة وتوفی بها و یافعی در مرآة الجنان بترجمهٔ نسائی گفته وخرج الی دمشق
فسئل عن معاویة وما روی من فضائله فقال اما یرضی معاویة ان یخرج راسا براس حتی یفضل
وفی روایة اخری ما اعرف له فضیلة الا لا اشبع الله بطنک وتقی الدین الفاسی در عقد ثمین
بترجمهٔ نسائی گفته قال الدارقطنی وکان افقه مشائخ مصر فی عصره واعلمهم بالحدیث والرجال
فلما بلغ هذا المبلغ حسدوه فخرج الی الرملة فسئل عن فضائل معاویة فامسک عنه
فضربوه فی الجامع فقال اخرجونی الی مکة فاخرجوه الی مکة وهو علیل وتوفی بها مقتولا شهیدا
وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمهٔ نسائی نقلا عن الحاکم گفته سمعت علی بن عمر یقول النسائی
افقه مشائخ مصر فی عصره واعرفهم بالصحیح والسقیم واعلمهم بالرجال فلما بلغ هذا المبلغ
حسدوه فخرج الی الرملة فسئل عن فضائل معاویة فامسک عنه فضربوه فی الجامع فقال
اخرجونی الی مکة فاخرجوه وهو علیل وتوفی مقتولا شهیدا ونیز ابن حجر در تهذیب بترجمهٔ نسائی
گفته وقال ابو بکر المامونی سئلته عن تصنیفه کتاب الخصائص فقال دخلت دمشق والمنحرف
بها عن علی کثیر فصنفت کتاب الخصائص رجاء ان یهدیهم الله تعالی ثم صنف بعد ذلک
کتاب فضائل الصحابة وقرأها علی الناس وقیل له وانا حاضر الا تخرج فضائل معویة فقال ای
شیء اخرج اللهم لا تشبع بطنه وسکت السائل وعبد الرؤف مناوی در فیض القدیر
بترجمهٔ نسائی گفته دخل دمشق فذکر فضائل علی فقیل له فمعویة قال ما کفاه ان یذهب راسا
براس حتی یذکر له فضائل فدفع فی خصیتیه حتی اشرف علی الموت فاخرج فمات فی الرملة

نی معاویة وطلب منه ان یروی شیئاً من فضائله فامتنع و قال مایرضی معاویة ان یکون
راساً براس حتی یفضل و ابوالحجاج مزی در تهذیب الکمال در ترجمهٔ نسائی نقلاً عن ابی بکر المامونی
آورده وقیل له وانا حاضر الا تخرج فضائل معاویة فقال ای شیٔ اخرج اللهم لا تشبع بطنه وسکت
وسکت السائل و نیز مزی در تهذیب الکمال بترجمهٔ نسای گفته قال الحاکم ابوعبد الله الحافظ سمعت
علی بن عمر یقول کان ابوعبد الرحمن افقه مشائخ مصر فی عصره واعرفهم بالصحیح والسقیم من
الآثار واعلمهم بالرجال فلما بلغ هذا المبلغ حسدوه فخرج الی الرملة فسئل عن فضائل معاویة
فامسك عنه فضربوه فی الجامع فقال اخرجونی الی مکة فاخرجوه الی مکة وهو علیل وتوفی بها
مقتولا شهیدا قال الحاکم ابوعبد الله ومع ما جمع ابوعبد الرحمن من الفضائل رزق الشهادة فی
اخر عمره فحدثنی محمد بن اسحاق الاصبهانی قال سمعت مشائخنا بمصر یذکرون ان اباعبد الرحمن
فارق مصر فی اخر عمره وخرج الی دمشق فسئل بها عن معویة بن ابی سفیان وما روی من فضائله
فقال الا یرضی معاویة راسا براس حتی یفضل فما زالوا یدفعون فی حضنیه حتی اخرج من المسجد
ثم حمل الی مکة ومات بها و ذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمهٔ نسای نقلاً عن المامونی گفته سمعت
قوما ینکرون علی ابی عبد الرحمن کتاب الخصائص لعلی رضی الله عنه وترکه تصنیف فضائل
الشیخین فذکرت له ذلك فقال دخلت دمشق والمنحرف عن علی بها کثیر فصنفت کتاب الخصائص
رجوت ان یهدیهم الله ثم انه صنف بعد ذلك فضائل الصحابة فقیل له وانا اسمع الا تخرج
فضائل معویة فقال ای شیٔ اخرج حدیث اللهم لا تشبع بطنه فسکت السائل قلت لعل هذه
منقبة معویة لقول النبی صلی الله علیه وسلم اللهم من لعنته او شتمته فاجعل ذلك له زکوٰة ورحمة
و نیز ذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمهٔ نسای گفته قال ابوعبد الله بن منده عن حمزة العقبی المصری
وغیره ان النسائی خرج من مصر فی اخر عمره الی دمشق فسئل بها عما جاء من فضائله فقال
لا ترضی راسا براس حتی یفضل قال فما زالوا یدفعون فی خصیته حتی اخرج من المسجد ثم حمل یرضی
الی مکة فتوفی بها کذا فی هذه الروایة الی مکة وصوابه الرملة و ابن الوردی در تتمة المختصر
بترجمهٔ نسائی گفته وعاد الی دمشق فامتحن فی معاویة وطلب منه ان یروی شیئاً من فضائله
فقال مایرضی معاویة ان یکون راسا براس حتی یفضل و صلاح الدین صفدی در وافی بالوفیات

افترای جسیم نهایت باطل ست ولیم سادسا معاویه از جهت مطاعن عظیمه و مشائن جسیمه و
مثالب جمهٔ کثیره و معائب وفره وغیره خود که تبدی الالاون در تشیید المطاعن مذکور ست هرگز قابلیت آن
ندارد که او را اتصالی بجناب نبوی حاصل بوده باشد پس چگونه می تواند گفت که او حلقهٔ مدینهٔ علم
بوده سابعا اگر گفته شود که مراد درین حدیث مفتعل از جملهٔ حلقتها معاویه حلقة بابها معاویه
است و مضاف الیه محذوف ست پس آنهم باطل ست زیرا که احتیاج باب مدینهٔ علم مثل
احتیاج خود مدینهٔ علم بسوی حلقه در بطلان اظهر من الشمس و ابین من الامس ست ثامنا نسبت
این حلقهٔ جهالت نصاب بسوی باب مدینهٔ علم نهایت تهجین و توهین باب ست و اقدام
نمی کند بران مگر کسی که خود خارج از حلقهٔ عقل و دین و بیرون از دائرهٔ فهم و یقین بوده باشد
تاسعا قطع نظر از جهل معاویه بجهت دیگر قبائح شنیعه و فضائح فظیعه قابل آن نیست که او را
اتصالی بباب مدینهٔ علم حاصل بوده باشد پس حلقه بودن او یقینا بیّن الفساد و واضح الانهدام
خواهد بود عاشرا مباینت و مفارقت معویهٔ غاویه از جناب امیر المومنین علیه السلام و حسد
و عناد و حقد و لداد او با آنجناب و نصب حرب و جدال و اقامهٔ فتنهٔ بغی و قتال نچنان ست
که قابل ستر و اخفا بوده باشد و بعد ازین ادعای اتصال او با آنجناب و بودن او مثل حلقه
بر باب سراسر باطل و ناصواب و بلا ریب مثل نقش بر آب ست و ماورای این نیز وجوه بسیاری
برای بطلان این افک واضح التبار موجود ست که اشاره بآن ولو اجمالا نیز مفضی بتطویل
و اطناب می گردد و عاقل بصیر خود پی باستخراج آن می برد **و از جملهٔ عجائب مزخرفات**
شنیعه و غرائب خزعبلات فظیعه آن ست که چون بعض این افاکین اغمار و خراصین اشرار
دیدند که حضرات ثلثه از علم جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم بمراحل قاصیه دور
و از نیل این مرتبهٔ عالیهٔ رفیعه بغایت قاصر و مقصور هستند و بعد شان از ساحت علم و عرفان
نهایت معروف و مشهور و مجانبت ایشان از درک مسائل واضحه و معارف لائحه منقول و
ماثور ست و جزویت شان برای مدینهٔ علم بحیثیت محراب و اساس و حیطان و سقف فضلا
عن الحلقة الموهونة الواضحة الهوان و السخف راست نمی نشیند و احدی از ارباب عقل
و فهم این گونه هفوات ساقطه و سقطات هابطه را قابل قبول نمی بیند ناچار برای ترویج

او فلسطين سنة ثلث وثلثمائة وحمل للمقدس او مكة فدفن بين الصفا والمروة وشيخ
عبد الحق دهلوی در رجال مشکوة بترجمهٔ نسائی گفته قال الامير جمال الدين المحدث عن الشيخ
الامام عبد الله اليافعي انه ذكر في تاريخه ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي صاحب المصنفات
ومقتدى زمانه سكن مصر ثم جاء الى دمشق فقال له اهل تلك الناحية يوما في المسجد
ما تقول في معاوية وما ورد في فضله فاجاب اما يرضى معاوية ان يخرج عنى راسا براس حتى يفضل
وفي رواية قال لا اعرف له فضيلة الا لا اشبع الله بطنه فقام الناس ووقعوا فيه واهانوه و
ضربوه وجروه من المسجد واذهبوه برملة فمرض فمات بذلك وفي رواية اذهبوه بمكة
فمرض ومات بمكة ودفنوه بين الصفا والمروة وابن تیمیه حرانی در منهاج گفته ومعاوية ليس
له بخصوصه فضيلة في الصحيح لكن قد شهد مع رسول الله صلى الله عليه وسلم حنينا والطائف
وغزوة تبوك وحج معه حجة الوداع وكان يكتب الوحي فهو ممن ائتمنه النبي صلى الله عليه وسلم
على كتابة الوحي كما ائتمن غيره من الصحابة ونیز ابن تیمیه در منهاج گفته بل قد رووا في فضائل
معاوية احاديث كثيرة وصنف في ذلك مصنفات واهل العلم بالحديث لا يصححون لا هذا و
لا هذا وعلاوه برین اگر بنظر تامل بنگری خواهی دانست که بالخصوص حدیث حلقه معنی
نیز سراسر باطل و مضمحل و فاسد و منخزل ست زیراکه اولاً مدینه را مطلقا احتیاجی بسوی حلقه نیست
واحدی از عقلا حلقه را بسوی مدینه نسبت نکرده ومن ادعى فعليه البيان وعلينا دمغ راسه
بمقمعة البرهان ثانیا مدینهٔ علم را بالخصوص احتیاجی بحلقه نیست ومن اراد تائيد هذا الافك
فعليه ان ياتي بدليل وليس له الى اخر الدهر من سبيل ثالثا اثبات حلقه شدن معاویه برای
مدینهٔ علم نقص صریح وعیب فضیح مدینهٔ علم ست وجسارت نمی کند بران مگر کسی که خارج از ایمان
بلکه خارج از شعور بهم باشد رابعا اثبات احتیاج مدینهٔ علم بسوی حلقه مزیل سمت اسلام از مدعی
آن ست زیراکه مستلزم آن ست که معاذ الله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم در علم احتیاج
بسوی معاویه داشته وهذا مما يهدم اركان الدين خامسا اگر معاویه حلقهٔ مدینهٔ علم بوده باشد
لازم می آید که او حظی وافر از علم داشته باشد حالانکه جهل او از احکام شرعیه وضلال واز آداب عربیه
فضلا عن المعارف العالية والحقائق السامية جای شک وریب نیست پس ظاهر گردید که این

وجوه بطلان زیادت موضوعه حلقه بودن معاویه از روی معنی

والذریعة السرمدیه فی شرح الطریقة المحمدیة در مبحث تفضیل گفته ونحن نقول الاولی فی تفضیل الخلفاء الاربعة ان کل واحد منهم افضل من الاخر باعتبار الوصف الذی اشتهر به لان فضیلة الانسان لیست من حیث ذاته بل باعتبار اوصافه وقد قال علیه السلام انا مدینة الصدق وابوبکر بابها وانا مدینة العدل وعمر بابها وانا مدینة الحیاء وعثمان بابها وانا مدینة العلم وعلی بابها رواه الزاهدی فی کتابه عن بعض الافاضل وعلی هذا نقول ان ابابکر الصدیق افضل الصحابة باعتبار کثرة صدقه واشتهاره فیما بینهم به وعمر افضلهم من جهة العدل وعثمان افضلهم من جهة الحیاء وعلی افضلهم من جهة العلم واشتهاره به وبهذا ینتقیم النظام ویتم الکلام وازین کلام سخافت انضمام خبیر بامعان وانعام هر قدر تعجب نماید رواست زیراکه **اولا** در مبحث تفضیل اختیار این معنی که هر واحد از خلفای اربعه افضل از دیگری می باشد باعتبار وصفی که بآن مشتهر شده قول مخترعست که اصلا در کتب عقائد و اسفار کلام اهل سنت مذکور نیست پس اختراع آن از قبیل خرق اجماع مرکب خواهد بود **ثانیا** در مقام دلیل دعای این معنی که فضیلت انسان از جهت ذات او نیست بلکه باعتبار اوصاف اوست ربطی بمطلوب ندارد زیراکه اگر تسلیم هم کرده شود که فضیلت انسان مطلقا از جهت ذات او اصلا نیست بلکه از جهت اوصاف اوست پس ازین معنی کجا لازم می آید که جناب امیر المومنین علیه السلام از خلفای ثلثه در جمله صفات افضل علی الاطلاق نبوده باشد یا آنکه چنانچه مزعوم اهل سنت ست در خلفای اربعه ترتیب افضلیت مطلقه بترتیب خلافت فرض نکرده آید **ثالثا** احتجاج بحدیث کذب انا مدینة الصدق الخ که اثری ازان در کتب موضوعات هم نیست فضلا عن الصحاح والمسانید المعتبرة در مثل این مبحث معرکه آرا که محل نزاع عظیم فریقین ست از جمله صنائع بدیعه و شنائع فظیعه میباشد **رابعا** در مقام حواله این خبر مجعول اظهار این معنی که زاهدی آنرا در کتاب خود از بعض افاضل روایت کرده از عجائب مستغربات وغرائب مستطرفات ست زیراکه زاهدی وکتاب او وهمچنین بعض افاضل مصداق ظلمات بعضها فوق بعض هستند و نزد محققین امثال این عزو و اسناد سراسر مبنی از وهن و فسادست **وخامسا** بعد ذکر این کذب صریح و افک فضیح ادعای این معنی که ابوبکر افضل صحابه است باعتبار کثرت صدق خود و مشهور بودنش بآن در میان ایشان بنای فاسد علی الفاسد وارتکاب تقول مورث مفاسدست زیراکه افضلیت ابوبکر

متاع کذب و زور رنگی دیگر ریختند و در تنفیق باطل مهجور حیلهٔ دیگر بر انگیختند و سلسلهٔ دین و ایمان را بافتعال این مستفظع از هم گسیختند و بدامان انتحال خیلی مستشنع آویختند و بلا محابا بر جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم افترا کردند که نعوذ بالله آنجناب فرموده انا مدینة الصدق و ابوبکر بابها و انا مدینة العدل و عمر بابها و انا مدینة الحیاء و عثمان بابها و انا مدینة العلم و علی بابها و این کذب باطل چنانچه می بینی برای آن وضع کرده اند که در متاخرین ایشان مشهور شده که ابوبکر در صدق بیش از همه اصحاب بود و عمر در عدل بالاتر از همه شان بود و عثمان در حیاء اکمل از همه بود و جناب امیر المؤمنین علیه السلام در علم فاضلتر از جمله اصحاب بود پس واضع این کذب ظاهر فضحه الله فی الیوم الآخر خواست که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم را تنها یک مدینه بلکه بمنزلهٔ چهار مدینه بگذارد و چار یار را بمنزلهٔ چار باب آن چهار مدینه بدارد لیکن عجیب آنست که بعض اهل سنت باین مصلحت واضحه وضع مدخول پی نمی برند و بذکر حدیث بی اساس با این کذب بی التباس راه غفلت و سفاهت می سپرند معین الدین بن خواجه خاوند محمود الخوارزمی النقشبندی در کتاب گنج سعادت که نسخهٔ عتیقهٔ آن پیش نظر قاصر حاضر ست در فضائل خلفای اربعه می آرد قال علیه السلام انا مدینة العلم و ابوبکر اساسها و عمر حیطانها و عثمان سقفها و علی بابها گفت رسول صلی الله علیه و آله و سلم من مدینهٔ علمم و ابوبکر بنیاد اوست و عمر چهار دیوار او و عثمان سقف اوست و علی باب اوست قال علیه السلام انا مدینة الصدق و ابوبکر بابها و انا مدینة العدل و عمر بابها و انا مدینة الحیاء و عثمان بابها و انا مدینة العلم و علی بابها رسول گفت صلی الله علیه و آله و سلم من شهر صدقم و ابوبکر در اوست و من شهر عدلم و عمر در اوست و من شهر حیاام و عثمان در اوست و من شهر علمم و علی در اوست انتهی کلام الخوارزمی النقشبندی و شناعت و فظاعت و رکاکت و سخافت این دروغ بیفروغ بر هر ناظر متامل واضح و آشکارست و نا استواری آن نزد هر فاقد بصیر کالصبح عند الاسفار لیکن عجب ست که بعضی از علمای اهل سنت بمزید جسارت و جرات باین افترای باطل استدلال نیز مینمایند و این کذب ظاهر و بهتان باهر را دلیل افضل بودن هر یکی از خلفای اربعه از دیگری باعتبار وصفی وا مینمایند چنانچه شیخ رجب بن احمد التیری در کتاب الوسیلة الاحمدیه

در اظهار حیای خود افزودن ست چه قطع نظر ازانکه این زور مفتعل و کذب منتحل قابل ادنی وثوق
نیست اصلا بدلیلی صالح رجحان حضرت ثالث در حیا بر سائر اصحاب جناب رسالت مآب صلی
الله علیه وآله الاطیاب ثابت نشده بلکه برعکس آن نهایت بی شرمی و غایت بی آزرمی حضرت
ایشان در وقائع بی شمار خصوصا در واقعات ظلم و جور براکابر اصحاب جناب رسالت مآب
صلی الله علیه وآله وسلم مثل حضرت ابی ذر و حضرت عمار و ابن مسعود وغیرهم چنان ظاهر و طشت
از بام افتاده شده که اصلا در ان انکار منکری و جحد جاحدی موثر نمی تواند شد و همچنین آنچه
از ایشان در باب ایثار اقارب و استبداد باموال و تعطیل حدود و واقعات مخزیه و خطوب مفضحه
بظهور رسیده بنحوی مباین و منافی حیامی باشد که هرگز کسی که ادنی بهره از حیای ایمانی داشته باشد
انکار آن نمی تواند کرد و قد تکفل لایضاح شطرمن تلک المشائن کتاب تشئید المطاعن
پس بلالحاظ این همه امور بر بنای این کذب و زور ادعای افضل بودن حضرت ثالث از جهت
حیا آغاز نهادن چقدر رداء حیا دادن و در پی هتک ناموس خود افتادن ست **ثامنا** اظهار
افضل بودن جناب امیر المؤمنین از جملهٔ اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم از جهت علم
اگرچه حرف حق و صواب ست لیکن حصر افضلیت آنجناب درین جهت و نفی افضلیت از
جهات دیگر خصوصا صدق و عدل و حیا چنانچه مزعوم مشوم شیخ رجب ست محل کمال عجب ست
زیراکه در محل خود بدلائل متکاثره و براهین متضافره ثابت و مبرهن گردیده که جناب امیر المؤمنین
علیه السلام از جمیع اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم از هر جهت افضل بوده
بلکه بادلهٔ مبرمه و شواهد محکمه محقق شده که آنجناب سوای جناب رسالت مآب صلی الله علیه و
آله وسلم از جملهٔ انبیا و مرسلین سلام الله علیهم اجمعین هم افضل بوده کما سبق بیانه فی مجلد
آیة المباهلة وسیاتی انشاء الله تعالی مزید تحقیق لذلک فی المجلد الآتی الکافل ببیان حدیث
التشبیه پس چگونه متدبری در قصر تفضیل آنجناب بر اصحاب و آنهم بافضلیت از یک جهت
هم خیال شیخ رجب خواهد گردید و بنفی افضلیت از جهات دیگر معانده حق صریح و ایثار باطل قبیح
بهر خود خواهد گزید **تاسعا** استدلال بر افضلیت جناب امیر المؤمنین علیه السلام از جهت علم
بر بنای این خبر محرف مصنوع درست نیست زیراکه فرمودن جناب رسالتمآب صلی الله علیه و

ولو در باب صدق باشد بر سائر اصحاب سراسر باطل و از حلیه صحت عاطل ست سبحان الله مگر احدی از ارباب حلوم و عقول باور میتوان کرد که ابوبکر عیاذا بالله از جناب امیر المومنین علیه السلام صادق بود حاشا و کلا بلکه کسی که ادنی توجهی بارشادات جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم داشته باشد هرگز ابوبکر را صادق تر از شیعیان جناب امیر المومنین علیه السلام نخواهد دانست فضلا عنه علیه السلام زیرا که ارشاد جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم در حق حضرت ابی ذر ما اظلت الخضراء ولا اقلت الغبراء اصدق لهجة من ابی ذر معروف و مشهورست و بودن حضرت ابی ذر از خلص شیعیان جناب امیر المومنین علیه السلام اظهر من الشمس و ابین من الامس ست و بعد التفات باین حدیث ثابت محقق اصلا کار مومنی نیست که آنرا پس پشت اندازد و باوجود آن افک مجعول انا مدینة الصدق و ابوبکر بابها را دست آویز خود سازد و بر بنای آن ابوبکر را اصدق از حضرت ابی ذر وانماید و در استیجاب عذاب و عقاب الی اقصی الغایه بیفزاید و علاوه برین در ماسبق دانستی که از حدیث صحیح مسلم بصراحت ثابت ست که جناب امیر المومنین علیه السلام ابوبکر را در باب واقعه میراث جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم کاذب و آثم و غادر و خائن می دانستند پس بعد این شهادت صادقه چگونه عاقلی می توان گفت که معاذ الله ابوبکر اصدق صحابه بود و بکثرت صدق در میان صحابه شهرت داشت هل هذا الا مصادمة العیان والتقول بما لم ینزل الله به من سلطان **سادسا** بر بنای این کذب مجعول و افک منحول ادعای این معنی که عمر از جهت عدل افضل صحابه بود عین عدول از نهج حق و اضح و میل بسوی باطل فاضح می باشد زیرا که بهیچ دلیل الی الآن عدل تقدیری حضرت عمر هم ثابت نشده فضلا عن التحقیقی بلکه از وقائع لا تعد و شواهد لا تحصی نهایت ظلم و جور آن معدن عدوان البته ظاهر و باهرست کما فصل فی کتب الاصحاب و منها کتاب تشیید المطاعن الفالع لنصاب النصاب پس از انهمه شواهد و دلیل روگردانیدن و بمزعوم خود بر بنای این خبر موضوع حضرت عمر را از جهت عدل افضل اصحاب باثبات رسانیدن خیالی ست محال که در بطلان همرنگ سراب ست و بسبب معاندت صریحه حق و صواب جالب انواع تبار و تباب **سابعا** بر بنای این افترای بین البطلان ظاهر الهوان حضرت ثالث را از جهت حیا افضل اصحاب وانمودن

مستتبع قاطبه ملکات فاضله وصفات حسنه میباشد ومدار تفاضل بر علم ست وفضل بغیر علم قابل اعتداد نیست لیکن
چون محرفین خلاعت شعار ومؤلفین رقاعت آثار بهرهٔ از عقل وفهم ندارند لهذا از فرط سفاهت وبلاهت میخواهند
که بذریعه کذب وافتعال وتخرص وانتحال دل خود را خوش کنند وبرای رؤسا ومتبوعین خود ماورای علم
بعض صفات دیگر فرض نموده رجحان شان را در ان صفات بر مغفلین ترویج دهند ونمیدانند که اینگونه
ترویهات باین مقصود نمیکشاید وجز خزی وخسار چیزی نمی افزاید کما حصل لواضع حدیث مدینة الفقه
والمجد بمعارضة حدیث مدینة العلم قاله فتعال تماشا کردنی است که چگونه اهل کذب وافترا در حال انهماک شان در
تجاسر واجترا ذلیل وخوار فرموده وحق ابلج را بر باطل لجلج علو تمام وتفوق مالا کلام عطا نموده علی کل حال
محل کمال عجب ست که چگونه شیخ رجب در استدلال خود باین امر ظاهر البطلان وسقم بادی غیر مبین ملتفت نگردیده از
راه کثرت غرارت وقلت بصارت بافک شنیع وزور فظیع بمیل کلی گرویده وبا اینهمه غفلت واضحه وزلت فاضحه
ادعای استقامت کلام وتمامیت مرام نموده در حیرت ارباب خبرت الی اقصی الغایة افزوده واز جملهٔ عجائب
این ست که ابن حجر مکی در منح مکیه خواسته که استدلال اهل حق را بحدیث انا دار الحکمة بهفوهٔ طیبی دفع نماید وانچه در
مقابل اهل حق سرائیده استحسانا نقل نموده خوش بیاساید چنانچه در منح مکیه جائیکه حدیث انا دار الحکمة وحدیث
انا مدینة العلم را متعدد دانسته ویکجا بران کلام کرده میگوید وما احسن قول بعض الحفاظ فی ابی معاویة احد رواته
المتکلم فیهم بما لا یسمع هو ثقة مامون من کبار المشائخ وحفاظهم وقد تفرد به عن الاعمش فکان ماذا وای استحالة
فی انه صلی الله علیه وسلم یقول مثل هذا فی حق علی وقول بعض المحققین تمسک الشیعة بهذا الحدیث علی ان اخذ العلم
والحکمة مختص بعلی لا یتجاوزه الی غیره الا بواسطته لان الدار یدخل الیها من بابها ولا حجة لهم فیه اذ لیس دار الجنة
باوسع من دار الحکمة ولها ثمانیة ابواب انتهی واین کلام وهن انتظام که ابن حجر آنرا از بعض محققین نقل نموده همان کلام
طیبی ست که در کاشف شرح مشکوة آنرا اسر دنموده وما بعون الله المنعام بتفصیل تمام آنرا در ماسبق نقض وابطال
کرده ایم وطریق رد وتوهین آن با قدام تحقیق وتبیین سپرده فلیکن منک علی ذکر واین تهافت وتناکر وتناقض
وتنافر وهم دیدنی ست که ابن حجر در مقام کلام فاسد النظام طیبی از نهج قبول وارتضا نقل میفرماید وآنرا کلام
بعض محققین وا نموده غلط فهمی بر ناظر قاصر ثابت مینماید واین معنی چنانچه می بینی صراحةً کاشف از انست که نزد ابن حجر
تعدد ابواب دار حکمت امر صحیح ست ودار حکمت کم از کم مثل دار جنت ابواب ثمانیه دارد واین ابواب حسب
موهومات او جناب حضرات اصحاب ثلثه ودیگر اصحاب جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله وسلم میباشند حالانکه قبل ازین

آله وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها را در ذیل خبر مفتعل انا مدینة الصدق الخ هرگز ثابت نشده آری این کلام هدایت التیام را آنجناب مرة بعد اولی وکرة بعد اخری در مقامات مختلفه بالانفراد بیان کرده وهرگز آنرا بحالت انضمام بچنین الحاقات باطله وافتراءات عاطله که محرفین در حق ثلثه وغیرهم افزوده اند واز راه جسارت نسبت آن بآنحضرت نموده اند ارشاد نفرموده پس اگر اصل حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها که بالانفراد بحد تواتر رسیده وصحیح وسالم از غوائل تحریف وتلفیف ست اعراض ورزیدن وآنرا بحالت تحریف وانضمام بمفتریات صریحه ومختلفات فضیحه برای احتجاج برگزیدن چگونه نزد ارباب انصاف مقبول خواهد گردید وبچه عنوان این صنیع شنیع که سراسر حیف ظاهر از جائر متجاهر ست بحد استقامت خواهد رسید عاشرا اگر ازین همه درگذریم وبفرض محال این افک صریح الافتعال را تسلیم هم نمائیم باز هم مطلوب اهل حق که افضلیت مطلقه جناب امیر المؤمنین علیه السلام ست از دست نمی رود وآنچه شیخ رجب خواسته است که فضل آنحضرت را فضل جزئی وانماید درست نمی شود بیانش آنکه این خبر مجعول علی حال التحریف هم دلالت دارد که جناب امیر المؤمنین علیه السلام باب مدینهٔ علم بوده وپر ظاهرست که باب مدینهٔ علم بودن موجب اعلمیت ست واعلمیت موجب افضلیت ست علی الاطلاق کما سبق بیانه غیر مرة حسب افادات المحققین اولی الافلاق وقد شید بنیانها نصوص کلام الملک الخلاق وفصوص اخبار النبی الراکب للبراق صلی الله علیه وآله ما تعاقب الاصیل والاشراق وعلاوه برین از افادات سابقه وتحقیقات سالفه علمای اعلام سنیه متعلق بحدیث مدینة العلم واضح وآشکار گردیده که این حدیث شریف بوجوه عدیدهٔ اخری دلیل افضلیت مطلقهٔ جناب امیر المؤمنین علیه السلام ست پس بعد ملاحظهٔ آن چگونه می توان گفت که ارشاد باسداد جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها موجب افضلیت جزئیهٔ مقیده است نه افضلیت کلیهٔ مطلقه بالجمله انکار از افضلیت مطلقهٔ جناب امیر المؤمنین علیه السلام واعتراف بافضلیت آنجناب من حیث العلم که از شیخ رجب بعد وقوع در دام تزویر افاکین پر تغریر صادر شده مصداق فر من المطر ووقف تحت المیزاب ست زیرا که هرگز عاقلی نمی توان گفت که افضلیت حاصله از جهت علم افضلیت مطلقه نیست وچگونه متاملی تفوه باین مطلب تواند کرد حالانکه در کمال وضوح ست که علم راس ورئیس فضائل و

وملا علی قاری که عصبیت حروریت را باحمیت حنفیت جمع کرده است در شرح حدیث
انا دار الحکمة مرتکب تخلیط عجیب وتسویط غریب گردیده چنانچه در مرقاة شرح مشکوة
گفته وعنه ای عن علی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا دار الحکمة وفی روایة انا
مدینة العلم وفی روایة المصابیح انا دار العلم وعلی بابها وفی روایة زیادة فمن اراد العلم
فلیأته من بابه والمعنی علی باب من ابوابها ولکن التخصیص یفید نوعا من التعظیم وهو
کذلک لانه بالنسبة الی بعض الصحابة اعظمهم واعلمهم ومما یدل علی ان جمیع الاصحاب
بمنزلة الابواب قوله صلی الله علیه وسلم اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم مع
الایماء الی اختلاف مراتب انوارها فی الاهتداء ومما یحقق ذلک ان التابعین اخذوا
انواع العلوم الشرعیة من القراءة والتفسیر والحدیث والفقه من سائر الصحابة غیر علی رضی الله
عنه ایضا فعلم عدم انحصار البابیة فی حقه اللهم الا ان یختص بباب القضاء فانه ورد فی
شأنه انه اقضاکم کما انه جاء فی حق ابی انه اقرؤکم وفی حق زید بن ثابت انه افرضکم وفی حق
معاذ بن جبل انه اعلمکم بالحلال والحرام ومما یدل علی جزالة علمه ما فی الریاض عن معقل
ای علی علیه السلام ۱۲
بن یسار قال وضأت رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال هل لک فی فاطمة تعودها فقلت
نعم فقام متوکئا علی فقال انه سیحمل ثقلها غیرک ویکون اجرها لک قال فکانه لم یکن علی
شیء حتی دخلنا علی فاطمة فقلنا کیف تجدینک قالت لقد اشتد حزنی واشتد فاقتی
وطال سقمی قال عبد الله بن احمد بن حنبل وجدت بخط ابی فی هذا الحدیث قال اوما
ترضین ان زوجک اقدمهم سلما واکثرهم علما واعظمهم حلما اخرجه احمد وعن ابن عباس
وقد سأله الناس فقالوا ای رجل کان علیا قال کان قد ملئ جوفه حکما وعلما وبأسا و
نجدة مع قرابته من رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه احمد فی المناقب وعن سعید بن
کان عمر علی | المسیب قال عمر کان یتعوذ من معضلة لیس لها ابو حسن اخرجه احمد قال الطیبی لعل
الشیعة تتمسک بهذا التمثیل ان اخذ العلم والحکمة منه مختص به لا یتجاوزه الی غیره الا
ظ الیها یجیء | بواسطته رضی الله عنه لان الدار انما یدخل من بابها وقد قال تعالی واتوا البیوت من ابوابها
ولا حجة لهم فیه اذ لیس دار الجنة باوسع من دار الحکمة ولها ثمانیة ابواب رواه الترمذی

خود ابن حجر در ابتدای کلام خود درهمین کتاب منح ملیه تصریح صریح حدیث انا دار الحکمة وحدیث انا مدینة العلم را دلیل اختصاص خداوند عالم جناب امیر المومنین علیه السلام را از علم بچیزیکه عبارات ازان قاصر شود دانسته حیث قال تنبیه مما یدل علی ان الله سبحانه وتعالی اختص علیا من العلوم بما تقصر عنه العبارات قوله صلی الله علیه وسلم اقضاکم علی وهو حدیث صحیح لانزاع فیه وقوله انا دار الحکمة وروایة انا مدینة العلم وعلی بابها وپر ظاهرست که بعد این اعتراف صریح واقرار صحیح که مفید اختصاص شرف بابیت دار الحکمة ومدینة العلم بجناب امیر المومنین علیه السلام ست باز کلام طیبی را نقل کردن وآن را مرضی ومقبول وانمودن وادی تهافت وتنافر باقدام تناقض وتناکر پیمودن ست واز امثال این مقامات زیغ واعوجاجی که در قلوب وصدور این حضرات مضمر ومکنون ست در نهایت انجلا میرسد ومتحقق می گردد که این حضرات با وصف اعتراف بمضامین حقهٔ صحیحه وتکلم بکلمات خالصه نصیحه چگونه بسوی باطل لجلج ومخلج اعوج تقهقر می نمایند وارباب امعان وبصیرت را حیرت بر حیرت می افزایند مع القصه انچه ابن حجر درینجا از طیبی نقل کرده واستحسان آن نموده بطلان آن از افادهٔ خود ابن حجر واضح وعیان ست فکیف که در ماسبق بعون الله المنعام بوجوه عدیده وبراهین سدیده کمال سقوط وانخزال وانجذام وانخلال آن مبین ومبرهن شده فراجعه ان شئت کرة اخری فهو بالامعان والتثبت اقمن واحری **وازجمله بدائع مستشنعه** وشنائع مستفظعه آن ست که ابن حجر مکی در فتاوای حدیثیه حدیث مدینة العلم را مقتضی افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام ندانسته کلامی عجب نامربوط درین باب آورده چنانچه بعد ذکر حدیث مدینة العلم گفته ولیس مقتضیا لافضلیته علی ابی بکر و [ای علی علیه السلام ۱۲] عمر وعثمان رضی الله عنهم فقد صح عنه ای عن علی نفسه خیر الناس بعد النبی صلی الله علیه وسلم ابو بکر ثم عمر ثم رجل اخر فقال له ابنه محمد رضی الله عنهما ثم انت یا ابت فقال ما ابوک الا رجل من المسلمین ومن ثم اجمع اهل السنة من الصحابة والتابعین فمن بعدهم علی ان افضل الصحابة علی الاطلاق ابو بکر ثم عمر رضی الله عنهما والله سبحانه وتعالی اعلم واین کلام [فتی] سخافت نظام ابن حجر ماخوذ از تقریر سراسر تغریر سخاوی ست که در ماسبق بحمد الله تعالی بطلان وهوان آن دیدی وبنهایت سقوط وانخرام وتفصم وانجذام آن وارسیدی پس لازم نیست که درین مقام باز اعادهٔ جواب آن نمائیم بلکه مناسب آنست که ناظر بصیر خود رجوع بجواب مذکور نماید وداد تبصر واستبصار خود بملاحظهٔ آن بفرماید

بر گردن خود انداخته و نجیث تصریح تمام و توضیح مالا کلام و بیان مشبع بسیط و کلام جامع محیط آن را
باطل و مردود ساخته و هر چند انچه حقیر در ماسبق نوشته ام در ابطال این مزعوم مشوم کافی و وافی ست
لیکن حرفی چند درینجا نیز باید شنید **اول** آنکه لفظ این حدیث شریف خود دلیل انحصار بابیت در
جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد زیرا که آنجناب خود را درین حدیث دار حکمت و جناب
امیر المومنین علیه السلام را باب دار حکمت فرموده و پر ظاهرست که خانه را بحسب متعارف اکثر افراد
آن بیش از یک باب نمی باشد پس دار حکمت را نیز بیش از یک باب نباشد و حمل دار در کلام جناب
رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم بر خانه که ابواب متعدده داشته باشد و بر طریق غیر متعارف اکثر
افراد مبنی شده باشد محتاج بدلیل ست و ماله الی اخر الدهر من سبیل **دوم** آنکه این تاویل علیل
مبنی بر آن ست که ماورای جناب امیر المومنین علیه السلام دیگر اصحاب قابلیت بابیت دار حکمت
داشته باشند و دون اثبات هذا المقصد والمراد خرط القتاد وضرب الاسداد **سوم** اگر بالفرض و
التسلیم ماورای جناب امیر المومنین علیه السلام بعض دیگر اصحاب صلاحیت باب دار حکمت
داشته باشند لیکن بدون نص صریح جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم اجترا بر اثبات بابیت
ایشان و اقدام بر صرف این حدیث شریف از ظاهر آن چگونه نزد اهل ایمان و ارباب عرفان روا
خواهد شد **چهارم** آنکه اگر بالفرض ماورای جناب امیر المومنین علیه السلام کسی از اصحاب قابلیت
بابیت داشته هم باشد باز هم قطعاً و یقیناً حضرات ثلثه ازین قابلیت بمراحل شاسعه دور و
از قرب اهلیت آن بمراحل واسعه مهجور می باشند زیرا که جهالات فاضحه و عمایات واضحه شان
هم در عهد جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم و هم در عهد حکومت خود ابدی من کل واضح
واجلی من کل لائح می باشد پس سعی قاری و اسلاف نا انصاف او در اثبات تکثیر ابواب بی حاصل
و خیبت و حرمان در میان ایشان و مقصود اصلی ایشان حد فاصل ست **پنجم** آنکه مرتبه بابیت
دار حکمت رتبه ایست بس بلند و منزلتی ست نهایت ارجمند و کافی ست برای علو شان و سمو مکان
آن اینکه صاحب آن جزوی از اجزاء وجود مسعود رسول رب ودود علیه و آله آلاف الصلوة و
السلام الی یوم الموعود محسوب و معدود می شود و پر ظاهرست که حضرات ثلثه و اتباع و احزاب شان
از جمله اصحاب بوجه مطاعن شنیعه و مثالب فظیعه و مثالب ذوات حنیه و معائب صفات دنیه خود

وقال هذا حدیث غریب ای اسناداً وقال ای الترمذی روی بعضهم هذا الحدیث عن شریک
وهو شریک بن عبد الله قاضی بغداد ذکره شارح ولم یذکروا ای ذلک البعض فیه ای فی اسناد
هذا الحدیث عن الصنابحی بضم صاد وکسر موحدة ومهملة ولا نعرف ای نحن هذا الحدیث
عن احد من الثقات غیر شریک بالنصب علی الاستثناء وفی نسخة بالجر علی انه بدل من احد قیل
وفی بعض نسخ الترمذی عن شریک بدل غیر شریک والله اعلم ثم اعلم ان حدیث انا مدینة العلم
وعلی بابها رواه الحاکم فی المناقب من مستدرکه من حدیث ابن عباس وقال صحیح وتعقبه الذهبی
فقال بل هو موضوع وقال ابو زرعة کم خلق افتضحوا فیه وقال یحیی بن معین لا اصل له کذا قال
ابو حاتم ویحیی بن سعید وقال الدارقطنی ثابت ورواه الترمذی فی المناقب من جامعه وقال
انه منکر وکذا قال البخاری انه لیس له وجه صحیح واورده ابن الجوزی فی الموضوعات وقال ابن
دقیق العید هذا الحدیث لم یثبتوه وقیل انه باطل لکن قال الحافظ ابو سعید العلائی الصواب
انه حسن باعتبار طرقه لا صحیح ولا ضعیف فضلا عن ان یکون موضوعا ذکره الزرکشی وسئل
الحافظ العسقلانی عنه فقال انه حسن لا صحیح کما قال الحاکم ولا موضوع کما قال ابن الجوزی
قال السیوطی وقد بسطت کلام العلائی والعسقلانی فی التعقبات التی علی الموضوعات انتهی وفی
خبر الفردوس انا مدینة العلم وابو بکر اساسها وعمر حیطانها وعثمان سقفها وعلی بابها وسئل
بعضهم فاجاب ان معنی وعلی بابها انه فعیل من العلو علی حد قراءة صراط علی مستقیم برفع علی
وتنوینه کما قرأ به یعقوب ازین عبارت ظاهرست که علی قاری در شرح این حدیث شریف
طریق خلط غث باسمین ومزج حق با باطل مهین بیهودهٔ خود را نزد ارباب تحقیق وامعان عرضهٔ صغا
و هوان نموده ومابر صنائع بدیعه وافاعیل طریفهٔ او فردا فردا کلام اجمالی می نمائیم ومسلک
تمییز حق از باطل وتفریق حالی از عاطل می پیمائیم پس باید دانست که آنچه قاری در شرح این
حدیث ادعا کرده که معنی وعلی بابها این ست که علی بابٌ من ابوابها یعنی علی بن ابی طالب علیه السلام
یکی از ابواب دار حکمت ست پس مقصودش ازین ادعای باطل آن ست که بر اولیای او حالی گردد که
امیر المومنین علیه السلام هم باب دار حکمت ست ودیگر اصحاب هم ابواب دار حکمت میباشند و نیز
ترانه ایست که بیش از همه در باب حدیث مدینة العلم عاصمی آنرا نواخته ودیگران قلادهٔ تقلید او

کر اشخاصی که عقل ایشان در علم و حکمت چندان طفیف باشد که احتیاج رجوع بغیر داشته باشند ابواب دار حکمت می توانند شد نهم آنکه جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله الاطیاب درینحدیث حکم رجوع بجناب امیر المومنین علیه السلام داده و ارشاد فرموده که هر که خواهان حکمت باشد بدر دار حکمت رجوع آورد چنانچه در طریق اول کتاب المناقب ابن مغازلی درین حدیث وارد ست انا دار الحکمة وعلیٌّ بابها فمن اراد الحکمة فلیأت الباب و در طریق ثانی آن واقع شده انا دار الحکمة وعلیٌّ بابها فمن اراد الحکمة فلیأتها من بابها و در طریق عاصمی در زین الفتی منقول ست انا دار الحکمة وعلیٌّ بابها فمن اراد الحکمة فلیأت الباب و پر ظاهرست که اگر سوای جناب امیر المومنین علیه السلام دیگر اصحاب هم ابواب دار حکمت می بودند حکم رجوع درینحدیث مخصوص بجناب امیر المومنین علیه السلام نمی گردید بلکه درین صورت می بایست که یا ذکری از حکم رجوع باحدی نباشد یا حکم رجوع بجمیع ابواب مذکور باشد دهم آنکه اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب خالی از دو صنف نمی توانند شد صنف اول اصحابی که بحسب حکم محکم فمن اراد الحکمة فلیأتها من بابها امتثال امر جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم نمودند و تتبع و اخذ حکمت از جناب امیر المومنین علیه السلام شدند و صنف آخر اصحابی که از امتثال این امر سر پیچیدند و تتبع و اخذ از آنجناب نگردیدند و پر ظاهرست که صنف اول بوجه احتیاج و رجوع بآنجناب نائل بمرتبهٔ بابیت دار حکمت نمی توانند شد کما قررنا و صنف آخر بوجه عدول و نکول از حکم رسول صلی الله علیه و آله ماهب القبول لائق و قابل بابیت نمانده پس ظاهر گردید که از اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم سوای امیر المومنین علیه السلام احدے نائل باین مرتبهٔ رفیعه نمی تواند شد اما انچه قاری گفته ولکن التخصیص یفید نوعا من التعظیم وهو کذلک لانه بالنسبة الی بعض الصحابة اعظمهم واعلمهم پس اجحاف صریح و اسفاف فضیح ست زیرا که از بیان سابق و تبیین لاحق ظاهر و باهر گردیده که صراحةً مفاد این حدیث شریف تخصیص جناب امیر المومنین علیه السلام بشرف بابیت دار حکمت می باشد و این تخصیص تخصیص حقیقی ست که بعنا وین شتّی حاصر این شرف در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد و دلالت آن بر کمال عظمت و جلالت و رفعت و نبالت و اعلمیت و

که بحمد الله تعالی در کتب علمای اعلام مثل تشیید المطاعن وغیر آن ببسط تمام مذکور شده چندان
بانخفض درکات سقوط و اوضع منازل هبوط رسیده اند که هرگز قابلیت آن ندارند که جزوے از
اجزای مومنی بشمار آیند چه جای آنکه از اجزای جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم بوده باشند
پس چگونه کسی از اهل ایمان ایشان را با این ضعت و صغار و دنائت و احتقار ابواب دار حکمت
خواهد انگاشت و باثبات جزویت ایشان برای دار حکمت اعلام تحقیر خود دار حکمت خواهد افراشت
ششم آنکه معنی باب دار حکمت درین حدیث بنا بر تقریراتی که در ما سبق از علمای اعلام سنیه
شنیدی شخصی ست که محیط بانواع حکمت مودعه در وجود جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم
باشد و هیچ چیز از حکمت نباشد که آن شخص آنرا نداند و پر ظاهر ست که غیر جناب امیر المومنین
علیه السلام احدی از اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم دارای این وصف
نیست پس چگونه اثبات بابیت دار حکمت برای غیر آنجناب درست خواهد آمد هفتم آنکه سابقاً دانستی
که باب دار حکمت بودن مستلزم عصمت ست و دریافتی که علمای سنیه جناب امیر المومنین علیه السلام
را بسبب حدیث مدینة العلم و حدیث دار الحکمة منزه عن الخطا وا می نمایند پس اگر دیگر اصحاب جناب
رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم هم ابواب دار حکمت باشند لازم آید که ایشان هم معصوم باشند و
بُعدِ بعید شان از ساحت عصمت اظهر من الشمس و ابین من الامس ست و خروج بسیاری از ایشان
از دائرهٔ عدالت معلوم و متیقن پس چگونه ایشان ابواب دار حکمت خواهند گردید و بچه عنوان باین ذروهٔ
رفیعة الشان خواهند رسید هشتم آنکه استغنای جناب امیر المومنین علیه السلام از دیگر اصحاب و
احتیاج دیگر اصحاب بسوی آنجناب در اخذ علم و حکمت کالنور علی شاهق الطور در کمال ظهور ست
و دلائل باهره و شواهد زاهره این مطلب ان شاء الله تعالی در مبحث اعلمیت بتفصیل خواهی دانست
و بحمد الله تعالی علمای اهل سنت خود اعتراف باین مطلب دارند چنانچه علامهٔ عجیلی در ذخیرة المآل
گفته ؎ ولو یکن یسال منهم واحدا + وکلهم یسأله مسترشدا + وماذاک الا الخمود نار السوال
تحت نور الاطلاع الخ و هرگاه حال بدین منوال باشد چگونه می توان گفت که ماورای جناب
امیر المومنین علیه السلام دیگر اصحاب صلاحیت تلقیب بابواب دار حکمت داشتند زیرا که از کمال حالت باب دار حکمت
آن می باید که در اخذ علم و حکمت محتاج رجوع بدیگری نباشد و احدی از عقلا تجویز نمی تواند کرد

در بودن اصحاب بمنزلۂ ابواب کافی نیست زیراکہ باب جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ہمانہ
کس ست کہ محیط بجمیع علوم و معارف آنجناب باشد نہ آنکہ فی الجملہ علمی داشتہ باشد و بالجملہ فبین
کون الرجل ذا علم فی الجملۃ وبین کونہ بابا لدار الحکمۃ ومدینۃ العلم بون بعید ان فی ذلک
لذکری لمن کان لہ قلب او القی السمع وھو شہید و رابعاً چون حصول علم فی الجملہ برای ہر واحد
از اصحاب چیزی ست کہ عیان و حس مکذب آن ست لہذا علمای اہل سنت از راہ اضطرار و رمصادیق
حدیث نجوم راہ تضییق و تحجیر می پیمایند و بتقییدات شدیدہ و تخصیصات عدیدہ آنرا مقید و مخصص
وامی نمایند کما سبقت الاشارۃ الیہ فی رد کلام الاعور الانجر پس ادعای علی قاری کہ این حدیث
دلیل آن ست کہ جمیع اصحاب بمنزلۂ ابواب ہستند بلا شک و ارتیاب بمنزلۂ لمع سراب و نقش برآب
ست و خامساً ادعای قاری کہ در حدیث نجوم ایماست بسوی اختلاف مراتب انوار صحابہ
در اہتدا دلیل عدم تدبر او ست در مدلولات الفاظ زیراکہ اہتدا درین حدیث صفت غیر صحابہ ست
و نتیجۂ اقتدا الصحابہ ظاہر کردہ شدہ و صفتی کہ برای صحابہ ازین حدیث علی الفرض مستفاد می شود
صفت علم و صفت ہدایت ست پس ذکر ایما بسوی اختلاف مراتب انوار صحابہ در اہتدا درینجا
بیمحل ست بلکہ بجای آن ذکر ایمای اختلاف مراتب انوار صحابہ در علم و ہدایت می بایدکرد و غالباً
مقصود قاری ہم ہمین ست لیکن بوجہ قلت امعان در معانی الفاظ از ادای مطلوب قاصر
ماندہ علی کل حال انچہ قاری درینجا متعلق باثبات بابیت صحابہ از حدیث نجوم استدلال نمودہ
ہمہ از قبیل بنای فاسد علی الفاسد ست و بہیچ وجہ درست نمی آید و محل کمال عجب این ست کہ
علی قاری خود از مقدوحیت و مجروحیت حدیث نجوم نزد اکابر اہل نحلہ اش آگاہ و مطلع ست
لیکن با این ہمہ از احتجاج بان دست بر نمی دارد و بادعای دلالت آن بر بابیت صحابہ کمال
خوش فہمی و سلامت عقل خود را فراروی ارباب انصاف می آرد اگر باور نداری اینک از کلام
خودش این مطلب را بر تو واضح و آشکار می نمایم پس بدانکہ خود علی قاری در ہمین کتاب مرقاة
در باب مناقب الصحابہ بعد ذکر حدیث نجوم گفتہ قال ابن الربیع اعلم ان حدیث اصحابی کالنجوم
بایہم اقتدیتم اہتدیتم اخرجہ ابن ماجۃ کذا ذکرہ الجلال السیوطی فی تخریج احادیث
الشفا ولم اجدہ فی سنن ابن ماجۃ بعد البحث عنہ وقد ذکرہ ابن حجر العسقلانی فی تخریج احادیث

افضلیت عامہ و عصمت و امامت تامہ جناب امیر المومنین علیہ السلام حسب افادات خود محققین
ثابت و متحقق ست پس قصر آن بر تعظیم جزئی و اعلمیت جزئیہ ناشی از غایت عداوت و عناد
و بغض و لداد با ابی الائمۃ الامجاد علیہ و آلہ آلاف السلام من رب العباد می باشد و این ناصبیت
واضحہ و حروریت فاضحہ قاری دیدنی ست کہ در شرح این حدیث اولا بر سر تاویل و تحریف
کلام نبوی رفتہ بہوای اثبات بابیت دیگر اصحاب معنی جملۂ و علی بابہا علی باب من ابوابہا
گرفتہ و ثانیا چون دیدہ کہ بر فرض این تاویل باطل ہم تخصیص جناب امیر المومنین علیہ السلام
بذکر درین حدیث فائدہ میخواہد دلش راضی نشد برینکہ بگوید کہ فائدہ تخصیص اظہار اعظمیت و
اعلمیت مطلقۂ آنجناب ست بلکہ متفوہ شد بانیکہ تخصیص مفید نوعی از تعظیم ست و آنجناب
نسبت ببعض اصحاب اعظم و اعلم میباشد و غرض علی قاری ازین تفوہ صریح التقصیر آن ست
کہ مبادا اعظمیت و اعلمیت جناب امیر المومنین علیہ السلام بر قاطبۂ اصحاب ازین حدیث ثابت
شود کہ بلا ریب احتیاج اساس خلافت خلفای ثلثہ خواہد کرد حالانکہ انچہ قاری اندیشیدہ
فائدۂ بحالش نمی رساند زیراکہ دلالت این حدیث شریف بر اعظمیت و اعلمیت مطلقۂ جناب
امیر المومنین علیہ السلام بنحو من الانحاء قابل ستر و کتمان نیست و خود اہل سنت بآن اعتراف
می نمایند و علاوہ برآن بوجوہ عدیدۂ دیگر دلیل امامت آنجناب می باشد و قد دریت ذلک
بالتفصیل مما اسلفناہ سابقا بعون اللہ الجلیل اما انچہ گفتہ و مما یدل علی ان جمیع الاصحاب
بمنزلۃ الابواب قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم مع الایماء
الی اختلاف مراتب انوارہا فی الاہتداء پس باطل صرف و مردود بحت ست زیراکہ اولا بحمد اللہ
در ما سبق بجواب کلام اعور افجر قدح اتم و اوفر این حدیث موضوع بنا بر افادات سنیہ دیدی
و بکنہ سخافت و رکاکت تشبث بآن وارسیدی و ثانیا اگر بالفرض و التقدیر این حدیث در
حق اصحاب صحیح ہم باشد ایشان بمنزلۂ ابواب نمی توانند شد چہ آنفا بوجوہ عدیدہ دانستی کہ این
شرف مخصوص بذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیہ السلام ست و احدی از اصحاب سہیم و
شریک آنجناب درین باب نمی تواند شد ثالثا این حدیث بر فرض صحت آن در حق اصحاب
کاشف ازان ست کہ ہر کس را از ایشان فی الجملہ علمی حاصل بود و ظاہر ست کہ مجرد این مطلب

یا علی کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها و نیز می فرماید کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من قبل الباب و تمامی اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم هم نیز این شرف را مختص بذات قدسی سمات جناب امیر المومنین علیه السلام وا می نمایند و باعتراف آن و ابتهاج بآن طریق وفاق می پیمایند کما ظهر سابقا من افادة الزرندی فی نظم درر السمطین و من حدیث الشوری الذی ذکره جمال الدین المحدث لیکن علی قاری اینهمه امور را پس پشت خود می اندازد و هیچ چیز را قابل التفات نمی داند و بنهایت رقاعت فعل تابعین را در مقابل نص جناب ختم المرسلین صلی الله علیه و آله الطیبین و اعتراف صحابه پیش نموده پرده از سخافت رای خود می اندازد و بخیال خود نمی آرد که اثبات اخذ تابعین از غیر امیر المومنین علیه السلام تابعین را هرگز تابعین صحابه و متبعین جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم باقی نمی گذارد و نهایت مخالفت ایشان را با اوامر جناب ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله و سلم ظاهر می گرداند بلکه معاندت ایشان را با افعال و اقوال صحابه که همواره در حل مشکلات رجوع بجناب امیر المومنین علیه السلام می آوردند و پیوسته برای کشف معضلات ناصیه سائی بر عتبهٔ فلک رتبهٔ آنجناب می نمودند و مدام اعتراف باعلمیت آنجناب می کردند باثبات می رساند بالجمله اخذ تابعین از غیر جناب امیر المومنین علیه السلام هرگز منافی انحصار بابیت در حق جناب امیر المومنین علیه السلام نیست آری وصمت و سمت معاندت و مشاقت ارشاد نبوی و مخالفت و معارضت اقوال و افعال صحابه بر نواصی ایشان می رساند و ذلک علیهم لا لهم و اگر ازین تقریر که کار تیر و شمشیر می کند در گذریم و با علی قاری فی الجمله طریق ملائمت سپریم خواهیم گفت که تابعین آخذین علوم از غیر امیر المومنین علیه السلام خالی از دو صنف نیستند

صنف اول اشخاصی هستند که اخذ علوم از ان صحابه نمودند که شاگردان و مستفیدین جناب امیر المومنین علیه السلام بودند مثل حضرت سلمان و مقداد و ابوذر و عمار و عبدالله بن مسعود و عبدالله بن عباس و امثالهم و پر ظاهرست که اخذ این صنف ازین صحابه بنا بر آن نیست که ایشان این صحابه را ابواب علوم می دانستند بلکه بنا بر آنست که ایشان را آخذ و مستفید از باب مدینهٔ علم و باب دار حکمت می دانستند پس اخذ از ایشان در حکم اخذ از خود باب مدینهٔ علم و

احادیث الرافعی فی باب ادب القضاء واطال الکلام علیه وذکر انه ضعیف واه بل ذکر عن
ابن حزم انه موضوع باطل لکن ذکر عن البیهقی انه قال ان حدیث مسلم یؤدی بعض معناه
یعنی قوله صلی الله علیه وسلم النجوم امنة للسماء الحدیث قال ابن حجر صدق البیهقی هو یؤدی
صحة التشبیه للصحابة بالنجوم اما فی الاقتداء فلا یظهر نعم یمکن ان یتلمح ذلک من معنی الاهتداء
بالنجوم قلت الظاهر ان الاهتداء فرع الاقتداء قال وظاهر الحدیث انما هو اشارة الی الفتن
الحادثة بعد انقراض الصحابة من طمس السنن وظهور البدع ونشر الجور فی اقطار الارض
انتهی وتکلم علی هذا الحدیث ابن السبکی فی شرح ابن الحاجب الاصلی فی الکلام علی عدالة الصحابة
ولم یعزه لابن ماجة وذکره فی جامع الاصول ولفظه عن ابن المسیب عن عمر بن الخطاب مرفوعا
قوله سالت ربی الحدیث الی قوله اهتدیتم وکتب بعده اخرجه فهو من الاحادیث التی ذکرها رزین
فی تجرید الاصول ولم یقف علیها ابن الاثیر فی الاصول المذکورة وذکره صاحب المشکوٰة و
قال اخرجه رزین ازین عبارت که تنها برای هتک ستر حدیث نجوم کافی و وافی ست صدق
کلام سخیف بحد تحقق می رسد و شناعت و فظاعت احتجاج علی قاری باین حدیث موضوع
نهایت واضح و لائح می گردد و ناظر بصیر بسخافت و رکاکت صنیع شنیع او بخوبی پی می برد چه جای
آنکه اگر دیگر عبارات علمای اعلام سنیه متعلق بقدح حدیث نجوم که سابقا در جواب اعور منقول
شده هم پیش نظر داشته باشد و چون کلام مستوفی در قدح این حدیث انشاء الله تعالی در
مجلد حدیث ثقلین خواهد آمد لهذا ما درینجا برهمین لمحهٔ باصره اکتفا می نمائیم اما آنچه گفته ومما یحقق
ذلک ان التابعین اخذوا انواع العلوم الشرعیة من القراءة والتفسیر والحدیث والفقه من
سائر الصحابة غیر علی رضی الله عنه فعلم عدم انحصار البابیة فی حقه پس در کمال سخافت و رکاکت
می باشد زیرا که قول و فعل تابعین بمقابلهٔ نص صریح جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم
انا مدینة العلم وعلی بابها وانا دار الحکمة وعلی بابها هرگز قابل احتجاج نیست وجز آنکه کاشف
از عدم امتثال تابعین امر جناب خاتم النبیین صلی الله علیه وآله الطاهرین را گردد هرگز فائده
بحال علی قاری نمی رساند و اعجباه خود آنجناب بابیت را منحصر در وجود ذیجود جناب امیر المؤمنین
علیه السلام می نماید و بقصد مزید اتمام حجت و قطع عذر معتذرین بتصریح صریح ارشاد می فرماید

بعبارات مختلفه در احادیث عدیده ارشاد فرموده کما ستعرف فیما بعد انشاء الله تعالی مفصلا وجملات دیگر در حق دیگر اصحاب که علی قاری درینجا ذکر کرده از اجزای منحلّه و ابعاض مختلّه حدیث طویل ارحم امتی بامتی ابوبکر الخ ماخوذ بلکه مسروق ست و وضع و افتعال و کذب و انتحال آن این حدیث موضوع سنداً و متناً در ماسبق بجواب عاصمی بنحوی مبین و مبرهن شده که بحمد الله بعد ان برای معاندین هم جای دم زدن باقی نیست و کلامیکه متعلق بابطال بابیت این اصحاب بوجوه رائعهٔ اولی الالباب فرداً فرداً مسوق شده صافق ابواب و قاصم اصلاب ارباب خدع و خلاب ست اما آنچه علی قاری گفته ومما یدل علی جزالة علمه ما فی الریاض عن معقل بن یسار قال وضأت رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال هل لك فی فاطمة تعودها فقلت نعم فقام متوکئا علی فقال انه سیحمل ثقلها غیرك ویکون اجرها لك قال فکانه لم یکن علی شیء حتی دخلنا علی فاطمة فقلنا کیف تجدینك قالت لقد اشتد حزنی واشتد فاقتی و طال سقمی قال عبد الله بن احمد بن حنبل وجدت بخط ابی فی هذا الحدیث قال او ما ترضین ان زوجك اقدمهم سلما واکثرهم علما واعظمهم حلما اخرجه احمد وعن ابن عباس وقد سأله الناس فقالوا ای رجل کان علیا قال کان قد ملئ جوفه حکما وعلما وباسا ونجدة مع قرابته من رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه احمد فی المناقب وعن سعید بن المسیب قال کان عمر یتعوذ من معضلة لیس لها ابو حسن اخرجه احمد پس اگرچه از قبیل جریان فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام علی لسان اعدائه المنهمکین فی الخصام می باشد لیکن خالی از تفریط و تقصیر نیست زیرا که علی قاری حدیث جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم و اثر ابن عباس و قول سعید بن المسیب هر سه را دلیل مجرد جزالت علم جناب امیر المومنین علیه السلام وانموده حالانکه هر واحد ازان دلیل صریح اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از تمامی اصحاب می باشد کما سیاتی فیما بعد انشاء الله تعالی مفصلا و دلالت ارشاد جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم او ما ترضین انی زوجتك اقدمهم سلما واکثرهم علما واعظمهم حلما بر اعلمیت مطلقهٔ عامهٔ تامهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام بحدی رسیده است که ادنی ممارس عربیت هم دران ریبی نخواهد ورزید پس این حدیث را محض دلیل جزالت علم جناب

ظ
ان زوجتك
نسخهٔ ...

ظ
کان عمر

باب دار حکمت بوده باشد و صنف دیگر کسانی هستند که قول جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله
و سلم فمن اراد العلم فلیات الباب و من اراد الحکمۃ فلیاتها من بابها را هیچ و زلی نگذاشتند
و عناداً و انحرافاً از باب مدینۂ علم و باب دار حکمت رو گردانی نموده خاک در دیدۂ خود انباشتند
و صحابۂ منحرفین از امیر المومنین علیه السلام را ملجا و ملاذ خود ساختند و بتکدی و تکفف از ان معادن
تحریف و تصرف پرداختند و پر ظاهر ست که ایشان هرگز صلاحیت آن ندارند که قول و فعل
ایشان بپایۂ اعتبار و اذکار آورده شود و احدی از عقلا نیست که ایشان را آخذ علوم شرعیه عارف
احکام نبویه بداند و اصلاً تخییل نتوان کرد که ایشان بذرّه از ذرّات و قطرۂ از قطرات علم صحیح
ماخوذ از جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله الاطیاب رسیده باشند چه آنحضرت خود بارشاد بلسداد
کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها ایشان را در دعاوی باطله و مزعومات عاطله شان
تکذیب فرموده و بسد ابواب این مزعومات کالسّراب زنگ شک و ارتیاب برای ابد الآباد
و مدی الاحقاب از سجاجل ولوا الالباب زدوده و هیچ می دانی که حالت این صنف تا بعین
منحرفین عن باب الدین چیست حالت ایشان مثل سارق و متسور ست که خواستند از وراء بیت
داخل دار شوند و هرگز داخل دار نشدند آری قابل دار گردیدند و اگرچه درین دار نا پایدار خود را
بر سر دار ندیدند لیکن در دار آخرت بکیفر کردار خود رسیدند و از وراهای نار گذشته داخل دار البوار
را گزیدند لموعد هو جهنم الحطوم لها سبعۃ ابواب لکل باب منهم جزء مقسوم **اما آنچه قاری**
گفته اللهم الا ان یختص بباب القضاء فانه ورد فی شانه انه اقضاکم کما انه جاء فی حق ابیّ انه
اقرأکم و فی حق زید بن ثابت انه افرضکم و فی حق معاذ بن جبل انه اعلمکم بالحلال والحرام
پس جواب این تفوه از بیانی که بتفصیل جمیل بحمد الله النبیل در رد کلام عاصمی مذکور شده دریافتی
و دانستی که بر فرض تسلیم این اختصاص هم مفید اعلمیت مطلقۂ جناب امیر المومنین علیه السلام
ست زیرا که اقضی بودن آنجناب مستلزم احاطۂ آنجناب ست بانواع علوم شرعیه مع المزیۃ
والافضلیۃ من غیره فی هذا الباب و هذا حاسم لداء الارتیاب و سیاتی مزید توضیح لذلک
فیما بعد انشاء الله الوهاب و علاوه برین باید دانست که ورود اقضاکم علی در شان جناب
امیر المومنین علیه السلام مسلّم ست و این مطلب را جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم

نقل کرده [illegible] روایت حق همین ست که خود علی قاری درین مقام بالجای قادر منعام بعد ذکر
حدیث اقدمهم سلما واکثرهم علما واعظمهم حلما از جملهٔ روایات داله بر اعلمیت آنجناب دو روایت
آورده که یکی ازان شاهد اعتراف موافق و موالف و دیگری دلیل اقرار معادی و مخالف
ست چه از روایت اولی ظاهر و باهر می شود که ابن عباس تلمیذ جناب امیر المومنین علیه السلام
اعتراف بخلو بودن خود از آنجناب از حکم و علم و باس و نجدت نموده و از روایت اخری واضح
و لائح می گردد که عمر بن الخطاب اعدی عدو آن جناب تعوذ می کرد از معضله که برای آن
آنجناب موجود نباشد و فی کل من هاتین الروایتین ما یقصم ظهور اهل الکذب والمین و یبین اعلمیة
ابی الحسنین علیه و آله سلام الله رب المشرقین **و اعجب ازین همه آن ست** که علی قاری
در فقه اکبر صراحة معترف و مقر شده باینکه کبار صحابه سوال معضلات از جناب امیر المومنین علیه السلام
نموده اند و رجوع بسوی فتوای آنجناب دران معضلات کرده اند و دران معضلات آنحضرت
را فضائل کثیرهٔ شهیره حاصل شده که محقق می نماید قول جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله
وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها و قول آنجناب اقضاکم علی را چنانچه در شرح فقه اکبر بعد قول
ماتن ثم علی بن ابی طالب مرقوم ست ای ابن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی
القریشی الهاشمی وهو المرتضی زوج فاطمة الزهراء وابن عم المصطفی والعالم فی الدرجة القرشی
العلیا والمعضلات التی سالہ کبار الصحابة ورجعوا الی فتواه فیها فضائل کثیرة شهیرة تحقق
قوله علیه السلام انا مدینة العلم وعلی بابها وقوله علیه السلام اقضاکم علی و پر ظاهر ست که هرگاه
باعتراف خود قاری کبار صحابه سوال معضلات از آنجناب کرده باشند و رجوع بسوی فتوای آنجناب
نموده باشند و از آنجناب درین باب فضائل کثیرهٔ شهیره ظاهر شده باشد که ثابت و محقق کند حدیث
انا مدینة العلم و حدیث اقضاکم علی را باز کدام حالت منتظره در ثبوت اعلمیت مطلقهٔ عامهٔ آنجناب
باقی ست و چرا علی قاری در مرقاة اینهمه افادات خود را که در شرح فقه اکبر محرر و محبر نموده است
فراموش می نماید و جناب امیر المومنین علیه السلام را العیاذ بالله محض بنسبت بعض صحابه اعظم و اعلم و امینا ندید
بار الها مگر آنکه گفته شود که آنچه در شرح فقه اکبر افاده کرده متاخر ست از آنچه در مرقاة تفوه بآن
نموده و کلام شرح فقه اکبر از قبیل رجوع الی الحق بعد التمادی فی الباطل میباشد علی کل حال

امیر المومنین علیہ السلام وانیدن وا ز اعتراف بدلالت آن بر اعلمیت عامۂ تامۂ آنجناب عُدول ورزیدن
جز آنکہ ناشی از زیغ کامن فی القلب بوده باشد دیگر چیست بوده باشد دیگر چیست وبحمد اللہ تعالی
ازین حدیث شریف مبہر السیاق کہ خود علی قاری انرا بالجہر قادر علی الاطلاق ذکر نموده بطلان
وہوان قول سابقش اعنی قول او ولکن التخصیص یفید نوعا من التعظیم وھو کذلک لانہ بالنسبة
الی بعض الصحابة اعظمھم واعلمھم بنہایت وضوح آشکار می گردد وبنہایی انجلا متبین می شود
کہ این قول علی قاری چقدر معاندت صریحہ ومشاقت فضیحۂ جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم می باشد سبحان اللہ ہرگاه آنجناب بصراحت درحق جناب امیر المومنین علیہ السلام اقدمھم
سلما واکثرھم علما واعظمھم حلما ارشاد فرموده وعلی قاری ہم ازین حدیث باخبرست وآنرا
خود نقل می نماید بازچرا در پی تاویل وتسویل حدیث انا دار الحکمة وانا مدینة العلم می افتد و
در توجیہ ناموجہ آن تفوه می کند کہ العیاذ باللہ جناب امیر المومنین علیہ السلام بالنسبة ببعض صحابہ
اعظم واعلم بوده ھل ھذا الا مصادمة الحق بالباطل ومعارضة الصواب بالخطاء العاطل وحیرتم
بسوی خود می کشد کہ آخر کدام امر جز عناد باابی الائمة الامجاد علیہ وعلیہم آلاف سلام رب العباد
باعث شده کہ علی قاری در پی این تاویل بتسویل افتاده وبتضجیع وتقصیر در اعتراف باعلمیت
مطلقۂ جناب امیر المومنین علیہ السلام داد ناصبیت وانحراف داده اگر حمایت حمامی اصحاب
ست پس آن خود صورت گرفتنی نیست زیرا کہ نفی اعلمیت جناب امیر المومنین علیہ السلام از قاطبۂ
اصحاب واثبات اعلمیت آنجناب بنسبت بہ بعض اصحاب قطع نظر ازانکہ مخالفت صریحہ با ارشاد
سرور عباد علیہ وآلہ آلاف الصلوة الی یوم المعادست خود اقوال وافعال اصحاب آنرا برنمی تابد زیرا کہ
صحابہ اعم ازانکہ متبعین جناب امیر المومنین علیہ السلام باشند یا منحرفین از آنجناب باشند جملہ
احتیاج بآنجناب داشتند ومدام در مشکلات ومعضلات رجوع بآنجناب می آوردند وعلاوه بر
احتیاج ورجوع ہمواره راه اعتراف واقرار بکمال اعلمیت آنجناب می سپردند چنانچہ آنفا شنیدی
کہ عجیلی در ذخیرة المآل گفتہ ؎ ولم یکن یسأل منھم واحدا + وکلھم یسألہ مسترشدا ومناوی
کما علمت سابقا در فیض القدیر گفتہ وقد شھد لہ بالاعلمیة الموافق والمؤالف والمعادی والمخالف
وبعد ازین افاده سراسر اجاده در مقام اثبات این مطلب اعترافات معاویہ وعمر وغیر ایشان

وعلی بابها کذا ذکره الحاکم فی المناقب من مستدرکه من حدیث ابن عباس وقال صحیح الخ پس محصل این
کلام اثبات حدیث انا مدینة العلم ست وما آنرا سابقا در وجه صد و هفتاد و سوم از وجوه ثبات
این حدیث شریف نقل کرده ایم وانچه درین کلام اقوال بعض قادحین متعنتین وجارحین
متعدین متعلق بحدیث مدینة العلم مذکورست پس اعتنائی بشان آن نیست بدو وجه **اول**
آنکه خود علی قاری قبل ذکر این اقوال مجازفت اشتمال تصریح نموده که حاکم این حدیث را در
مستدرک روایت نموده وحکم بصحت آن فرموده وپر ظاهرست که بعد حکم حاکم حجت اهل حق
تمام ست **دوم** آنکه علی قاری بعد نقل این اقوال مجازفت اشتمال در مقام استدراک آن برآمده
ومردودیت ومطرودیت این اقوال بیّنة الانخزال بذکر افادات محققین ومثبتین این حدیث
رصین متین مثل علائی وزرکشی وعسقلانی وسیوطی واضح ومستبین نموده طریق اثبات و
احقاق آن باقدام تایید ووفاق پیموده وعلاوه برین ردّ وجواب این اقوال باطله و
انچه متعلق بآن ست تخصیصا وتعمیما ببسط وتحقیق تمام در ماسبق مرقوم شده بنحوی که بعد
ملاحظهٔ آن درو هن ووهوان آن ریبی باقی نمی ماند بالجمله نزد ناظر ماهر وبصیر خابر این اقوال
واهیه اصلا قابل اعتنا والتفات نیست ووجوه غیر محصوره برای فساد وانهداد آن از
تحقیقات سابقهٔ منیف واضح ولائح می گردد **اما انچه علی قاری گفته** وفی خبر الفردوس
انا مدینة العلم وابو بکر اساسها وعمر حیطانها وعثمان سقفها وعلی بابها پس محل کمال تعجب ست
زیرا که این خبر مشبه السمر بلا شبهه موضوع ومصنوع ست ودر ماسبق بجواب کلام اعور واسطی
وابن حجر مکی ببسط واشباع تمام وتفصیل وتحقیق مالا کلام وضع وافتعال وکذب وانتحال
آن حسب اعتراف اکابر اعلام واجلهٔ فخام سنیه مبین شده وعلاوه برین دانستی که موضوعیت
ومصنوعیت این حدیث بنحوی واضح ولائح ست که محتاج بتنصیص نقاد اثر وتصریح
صیارفهٔ خبر نیست بلکه هر متاملی بادنی تامل بمکذوب ومفتعل ومفتری ومنتحل بودن آن پی
می برد پس چگونه می توان گفت که علی قاری ملتفت این مطلب نبود آری حب باطل را
علاجی نیست وکاش اگر علی قاری بسبب وهوان ظاهر وکذب وبطلان باهر این حدیث پی نبرده بود
لا اقل التفاتی باین معنی می نمود که این حدیث موضوع منافی مطلوب ومقصود اوست

آنچه علی قاری درینجا اعنی در مرقاة ادعا نموده حسب افادهٔ خودش باطل و مضمحل ست و احدی از عقلا باور نمی تواند کرد که بعد ثبوت اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از کبار صحابه اعلمیت آنجناب از صغار صحابه محل تامل خواهد بود یا اینکه نزد علی قاری حضرات ثلثه که این همه جابنداری و تصحیح و تفریط در اظهار امر حق برای ایشان ست داخل کبار صحابه نبودند بالجمله رجوع کبار صحابه در معضلات بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام و عمل بر فتوای آنجناب دران معضلات بلا اشکال و اعضال حاسم هر قیل و قال و مثبت اعلمیت ابی الائمة الاقیال سلام الله علیه و علیهم ما اتصل النهر باللیال می باشد و بعد آن سلسلهٔ ژاژخای و یافه درای علی قاری از هم می پاشد و کمال معاندت او با صدق و صواب از قول خودش بر اولی الالباب ظاهر و مستنیر می گردد و حجت تامهٔ اهل حق باعلای مراتب انجلا و سفور و اتضاح و ظهور می رسد اما آنچه علی قاری گفته قال الطیبی لعل الشیعة تتمسك بهذا التمثیل ان اخذ العلم و الحکمة منه مختص به لا یتجاوزه الی غیره الا بواسطته رضی الله عنه لان الدار انما یدخل الیها من بابها وقد قال تعالی واتوا البیوت من ابوابها ولا حجة لهم فیها اذ لیس دار الجنة باوسع من دار الحکمة و لها ثمانیة ابواب پس نقض مفصل و رد مکمل این کلام موهون النظام طیبی در ماسبق بتفصیل جمیل دیدی و بکنه سخافت این تقریر پر تزویر کما ینبغی رسیدی اما آنچه قاری در شرح عبارت صاحب مشکوة رواه الترمذی الخ گفته که در بعض نسخ ترمذی عن شریك ست بجای عن شریك پس کلام مستوفی متعلق بتغییرات و تحریفات محرفین نسخ ترمذی در ماسبق بجواب قدح نووی مذکور شده و ازان کلام بتفصیل جمیل متحقق گردیده که ارباب تحریف و تلفیق در نسخ ترمذی متعلق بحدیث انا مدینة العلم و حدیث انا دار الحکمة چها تحریفات که نکرده و کدام راه حذف و اسقاط و زیادت و اقحام و تغییر و تبدیل ست که باقدام جسارت و جرأت نسپرده اند لیکن بحمد الله کید همه ایشان در ضلال و سعی لا طائل ایشان باطل و محال بر آمده و آنچه ترمذی در صحیح خود متعلق بحدیثین شریفین ادراجا و اخراجا و تحسینا و تصحیحا افاده نموده در زبر و اسفار محققین کبار مضبوط و موجود و مثبت و مسرود ست و بعد ملاحظهٔ آن بر ناظر بصیر امر حق واضح و مستنیر می شود اما آنچه علی قاری گفته ثم اعلم ان حدیث انا مدینة العلم

واختاره للخلافة بالعلم واما انه کان اعلم فلقوله علیه الصلوة والسلام انا مدینة العلم وعلیٌ
بابها وانا دار الحکمة وعلیٌ بابها وعلم النبی صلی الله علیه وسلم کما هو ازید کذلک علم علیٌ وانه
یخرج ما فی الدار الا من الباب فعلمه صلی الله علیه وسلم انما وصل بمن وصل من قبل
علی رضی الله عنه والجواب ان هذا یوجب انه لم یبلغ النبی صلی الله علیه وسلم ما ارسل به
الا علیاً ثم هو یبلغ غیره ولا یخفی انه مما لا یقول به الخصم ایضا والمراد من الحدیث المذکور بلّغ
والله اعلم بیان ان علیاً باب العلوم بالنسبة الی جماعة لم یدرکوا شرف الصحبة وهذا مبنی
علی امر وهو ان اعلم الصحابة هم الخلفاء الراشدون وقد کان ابوبکر رضی الله عنه مقیداً
بامر الخلافة بعد النبی صلی الله علیه وسلم مدة حیاته ثم عمر رضی الله عنه کذلک ثم
عثمان کذلک رضی الله عنه وقد کان علی رضی الله عنه فی ایام خلافتهم مشغولاً بالافادة
والافاضة فالذین لم یدرکوا شرف الصحبة اتوا الیه واخذ وامنه رضی الله عنه ثم لا ادری
ایّ لفظ فی الحدیث یدل علی ان لیس لمدینة العلم الا باب واحد هو علی رضی الله عنه بل
یجوز ان یکون لها ابواب ویکون علی کرم الله وجهه باب واحد منها وسخافت این کلام فاسد النظام
بر ارباب احلام مخفی و محتجب نیست بچند وجه **اول** آنکه اصل استدلال اهل حق درین مقام
بحدیث مدینة العلم چنانچه خود بنبانی ظاهر نموده این ست که این حدیث شریف دلیل
اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام می باشد و اعلمیت کاشف افضلیت و مستلزم
خلافت ست کما یدل علیه قصة آدم علیه السلام و پر ظاهر ست که ظهور اعلمیت آنجناب ازین
حدیث شریف قابل انکار نیست بلکه در ظهور و اسفار اجلی من شمس النهار ست و در ما سبق
دانستی که علمای اعلام و محققین فخام سنیه خود معترف باین مطلب هستند زیاده ازین هیچ هم
که بنابر افادهٔ علامهٔ مناوی در شرح حدیث مدینة العلم کما سبق واضح و لائح ست که اعلمیت
جناب امیر المومنین علیه السلام امری ست که موافق و مخالف و معادی و مخالف آنجناب
شهادت بآن داده اند پس پیداست که بنبانی از رد استدلال اهل حق چنان عاجز آمده که
هیچ جوابی از آن نداده و تقریر این استدلال را که از جانب اهل حق باین الفاظ نقل کرده
وعلم النبی صلی الله علیه وسلم کما هو ازید کذلک علم علی بجدی مستحکم و مبرم دانسته که اصلا

زیراکہ ملی قاری چنانچہ دانستی درماسبق جمیع صحابہ را ابواب علم قرار دادہ و بتاویل و تحریف معنی
حدیث انا دار الحکمۃ و انا مدینۃ العلم برخاستہ و اختصاص جناب امیر المومنین علیہ السلام
بباب بیت و انحصار این امر در ذات والاصفات آنجناب نفی نمودہ و این ہمہ کاوکاو و تکلف بالاصالۃ
برای ہمین ست کہ ثلثہ ہم بشرف بابیت مشرف شوند و این شرف مخصوص بجناب امیر المومنین
علیہ السلام نماند و پر ظاہرست کہ مضمون این حدیث مردود با این مطلوب مطرود و مقصود مشکوہ
ہرگز نمی سازد زیراکہ واضع مدحور وران ابوبکر را اساس و عمر را حیطان و عثمان را سقف مدینہ علم
قرار دادہ و شرف بابیت مدینۂ علم را مخصوص بذات والاصفات جناب امیر المومنین علیہ السلام
گردانیدہ پس درین مقام ذکر این افترای بین الانخرام فی الحقیقۃ اساس تقریر سابق را بدست خود
مہدوم کردن و بمصداق یخربون بیوتھم بایدیھم وایدی المومنین ظاہر و آشکار نمودن ست
اما انچہ گفتہ وشذ بعضھم فاجاب ان معنی وعلی بابھا انہ فعیل من العلو علی حد قراءۃ
صراط علی مستقیم برفع علی وتنوینہ کما قرأبہ یعقوب پس ماخوذ از عین کلام ابن حجر ست و
درماسبق بجواب عبارت ابن حجر در صواعق دانستی کہ این جواب سراسر تباب بحدی باطل و لاشی
و سراب و نقش برآب ست کہ وجوہ ابطال و اخمال آن خارج از حد حصر و حساب ست و در اصل
این جواب حروریت نصاب ناشی از ضغینۂ خوارج و نصاب ست و ہرگز لائق نیست کہ
مجیب باین جواب خرافت انتساب را محض بشذوذ نسبت نمایند بلکہ لازم و واجب ست
کہ او را از دائرۂ اہل اسلام و ایمان خارج و در زمرۂ اصحاب کفر و عدوان مارج وانمایند و بالفاظ
مستغلہ و کلمات جزلہ وہن و استخفاف و اظہار جزاف و سفساف آن کنند و ظہر قائل و متفوہ
آنرا بقواصم فاصمہ و قوارح جائحہ سراسر بشکنند نہ آنکہ بذکر قراءت یعقوب این تفوہ مکذوب
تنطع مشوب را بزعم منکوب خود تقویت بخشند و در مدحشہ تائید باطل و مزلقہ تحلیۂ عاطل
باقدام خطا بلغزند ولیکن ھذا آخر ما نرید من کلام القادح العادی و [illegible] الفاطر البادی
وملا محمد یعقوب بنبانی در جواب [illegible] حدیث انا مدینۃ العلم [illegible]
تقریری پس [illegible] ما [illegible] رسالہ [illegible] واستدل الخصم علی
تفضیل علی رضی بانہ اعلم وھو اولی بالخلافۃ لانہ تعالی فضل آدم علیہ السلام علی الملائکۃ

جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ آنجناب باین من عند اللہ مخصوص شدہ بود بالاولی باب وصول آن باست بالانحصار ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیہ السلام خواہد بود و لوجعوبذ لك انف الشانی المحقود والمنکر المجحود سوم آنکہ بنبانی انچہ ادعا کردہ کہ مراد از حدیث مدینۃ العلم بیان این مطلب ست کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب علوم بود بالنسبۃ بجماعتی کہ ادراک شرف صحبت نکردہ بودند تخرص باطل وتقول عاطل ست زیراکہ اولا این تخصیص سراسر تطفیف مبنی بر تحریف وتلفیف می باشد وہیچ دلیلی ولو سخیف بران بیدا نیست و ثانیا باطل می نماید آنرا کلام ہدایت التیام جناب امیر المومنین علیہ السلام در واقعہ شوری کہ جمال الدین محدث صاحب روضۃ الاحباب آنرا باین الفاظ ذکر کردہ دیگر گفت آیا میدانید کہ معلم معلمہ علمت علم الاولین والاخرین املاء املاء اعلام علم من فرمودہ یا رآنرا اعلام کردہ باینطریق کہ انا مدینۃ العلم وعلی بابہا انتہی وازین کلام ارشاد انضمام نہایت واضح ولائح ست کہ جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا یاران خود را اعلام فرمودہ کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۂ علم ست پس کدام عاقلی ست کہ بعد ازین تصریح انکار خواہد کرد کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۂ علم بالنسبۃ بصحابہ نیست بلکہ بالنسبۃ بجماعتی ست کہ ادراک شرف صحبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نکردہ اند وثالثا مبطل آن ست مجرد احتجاج جناب امیر المومنین علیہ السلام باینحدیث بر اصحاب شوری زیراکہ بر ظاہر ست کہ اصحاب شوری ہمہ ادراک صحبت آنحضرت صلعم نمودہ بودند پس اگر معاذ اللہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۂ علم بہ نسبت صحابہ نبود چگونہ آنجناب بر ایشان احتجاج باینحدیث می فرمود رابعا موہن آن ست عدم انکار اصحاب شوری کلام ہدایت التیام جناب امیر المومنین علیہ السلام را کہ آنفا مذکور شدہ ودر آن آنجناب ظاہر فرمودہ کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا یاران خود را اعلام فرمودہ باینکہ آنجناب باب مدینۂ علم ست ودر کمال ظہور ست کہ اگر معاذ اللہ این امر درست نبود لامحالہ اصحاب شوری برآنجناب ایراد می کردند ومی گفتند کہ جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہرگز یاران خود را اعلام نکردہ باینکہ شما باب مدینۂ علم ہستید خامسا رادآن ست عدم انکار اصحاب

تعرض بر دآن نموده وهذا وضح دلیل علی کونه فی هذا الباب مخصوما مبهوراً بحجة اهل الحق
الصواب **دوم** آنکه بنبانی استدلال دیگر اہل حق بحدیث دار الحکمة که تقریر آن باین الفاظ نقل
کرده وانه لا یخرج ما فی الدار الا من قبل الباب فعلمه صلی الله علیه وسلم انما وصل بمن
وصل من قبل علی رضی الله عنه فی الحقیقة اصلا نفهمیده والا در جواب آن نمی گفت والجواب ان
هذا یوجب انه لو یبلغ النبی صلی الله علیه وسلم ما ارسل به الا علیا ثم هو یبلّغ غیره ولا بلّغ
یخفی انه مما لا یقول به الخصم ایضا چه هرگز مراد اہل حق از تقریر تنویر وانه لا یخرج ما
فی الدار الا من قبل الباب الخ این نیست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم امری
از امور رسالت حتی انچه اظهار آن بزبان مبارک خود برآنجناب لازم بود بامت نرسانیده بلکه
مراد این ست که آنجناب جمله علوم شرعیه را که حکمت عبارت از آن ست بجناب امیر المومنین علیه السلام
سپرده وامت را مامور برجوع واخذ از آنجناب کرده وهیچ علمی از علوم شرعیه بلاواسطه جناب
امیر المومنین علیه السلام بامت نرسیده وعلاوه برین بر هر ذی البصر بادنی تامل واضح ست که
تبلیغ ما ارسل به چیز دیگر ست وتبلیغ علوم ما ارسل به چیزی دیگر مگر نمی بینی که اظهر انچه آنجناب
بآن مرسل شده قرآن مجید ست وبلاریب آنجناب بقاطبهٔ ناس حسب حکم ربانی تبلیغ آن فرموده
لیکن نمی توان گفت که بقاطبهٔ ناس تبلیغ علم قرآن فرموده وجمیع مردم را عالم بعلوم قرآنیه گردانیده
آری علم قرآن را بجناب امیر المومنین علیه السلام تبلیغ فرموده وآنجناب را مبلّغ علم قرآن
برای دیگران قرار داده واز همین جاست که علمای سنیه خود معترف هستند باینکه فهم کتاب الله
منحصر ست بسوی علم جناب امیر المومنین علیه السلام واین مطلب را در شرح حدیث مدینة العلم
بنهایت تصریح وتوضیح بیان می نمایند علامهٔ مناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر در شرح این
حدیث شریف گفته وقال الحرالی قد علم الاولون والاخرون ان فهم کتاب الله منحصر الی
علم علی ومن جهل ذلک فقد ضل عن الباب الذی من ورائه یرفع الله عن القلوب الحجاب الغیوب
حتی یتحقق الیقین الذی لا یتغیر بکشف الغطاء الی هنا کلامه وهرگاه حال قرآن که اظهر ما
ارسل به میباشد وابلاغ آن برای قاطبهٔ مردم مامور به بود برین نمط بوده باشد که اولین وآخرین در
فهم آن محتاج بعلم امیر المومنین علیه السلام باشند وفهم آن منحصر در علم آنجناب بوده باشد دیگر علوم

مشهور گردیده تا مشامظهر کمال وهن وهوان ست اعتراف ابن عباس بمخاطبۂ عائشہ بباب
مدینۂ علم بودن جناب امیر المومنین علیہ السلام چنانچہ در ماسبق دانستی کہ جمال الدین محدث
در روضۃ الاحباب در مکالمہ ابن عباس و عائشہ بعد حرب جمل آوردہ عائشہ گفت با وجود
علی بن ابی طالب ترا نرسد کہ ازین مرتبہ سخن گوئی ابن عباس گفت این ہنگام کہ دم ازین
مقال و حال میزنی منمقر و معترفم بحقوق او و بائینکہ وی احق و ادنی و اقرب و احری ست
بآن حضرت از من زیراکہ برادر و پسر عم آن سرور و زوج دختر پاکیزہ گوہر و پدر دو سبط سمی
بشبیر و شبر و باب مدینۂ علم و مشابہ او بسجیہ جود و حلم و کشایندہ پردہای کرب و اندوہ و غم
و زدایندۂ غبار ملال و آزار و ہم از صفحۂ دل با حاصل آنحضرت وی بود انتہی ازین عبارت
ظاہرست کہ ابن عباس کہ بلا شک و ارتیاب از اصحاب جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ و
آلہ وسلم بودند و بوجہ کمال غزارت علم ملقب بحر و حبر و ترجمان القرآن میشدند در مقام اظہار
کوچکی خود و عظمت و جلالت جناب امیر المومنین علیہ السلام اعتراف بباب مدینۂ علم بودن
آنجناب نمودند پس ظاہر و باہر گردید کہ بلا تردد جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۂ علم
بالنسبۃ باصحاب جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بودند و ہرگز باب مدینۂ علم بودن
آنجناب منحصر در حق غیر اصحاب نیست و باید دانست کہ علاوہ برین مقام ابن عباس در دیگر
مقامات نیز اعتراف نمودہ است کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۂ علم ست چنانچہ
شیخانی قادری در صراط سوی بعد نقل حدیث مدینۃ العلم گفتہ ولہذا کان ابن عباس یقول من
اتی العلم فلیات الباب وہو علی رضی اللہ عنہ تاسعًا قالع بنیان آن ست احتجاج عمرو
بن العاص بحدیث انا مدینۃ العلم بر معاویہ چنانچہ در ماسبق دانستی کہ در کتاب عمرو
بن العاص کہ بنام معاویہ بجواب کتاب او نوشتہ و دران کتاب مناقب عدیدۂ جناب
امیر المومنین علیہ السلام بمقابلۂ معاویہ ثابت نمودہ و اخطب خوارزم در کتاب المناقب
آنرا بالتمام وارد کردہ مسطورست وأکد القول علیک و علی جمیع المسلمین و قال انی مخلف
فیکم الثقلین کتاب اللہ عز و جل و عترتی وقد قال انا مدینۃ العلم و علی بابہا و پر ظاہرست
عمرو عاص و معاویہ ہر دو نزد اہل سنت از اعاظم اصحاب جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ

شوری احتجاج جناب امیر المومنین علیه السلام را باین حدیث بر اصحاب شوری چه ما آنفا ثابته
نمودیم که همه اصحاب شوری از اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم بودند پس اگر
معاذ الله باب مدینهٔ علم بودن جناب امیر المومنین علیه السلام بالنسبة بصحابه متحقق نبود لابد صحابه
که اصحاب شوری بر این احتجاج ایراد کنند و بگویند که باب مدینهٔ علم بودن شما متعلق بما که
اصحاب نبوی هستیم نیست بلکه شما باب مدینهٔ علم بالنسبة بکسانی هستید که ادراک شرف صحبت
نبوی نکرده اند سا و سًا فاسدی کند این تاویل بارد را تسلیم صریح اصحاب شوری کلام هدایت
جناب امیر المومنین علیه السلام را که آنفا منقول شده و از ان ظاهر ست که جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم بحدیث مدینة العلم یاران خود را اعلام کرده باینکه جناب امیر المومنین
علیه السلام باب مدینهٔ علم ست چنانچه در روضة الاحباب بعد این کلام هدایت التیام مذکور
ست گفتند آری می دانیم انتهی و ازین جمله واضح ست که اصحاب شوری قطع نظر از عدم انکار
تسلیم صریح نمودند و اعتراف واضح کردند که امر اعلام اصحاب بحدیث مدینة العلم که جناب امیر المومنین
علیه السلام ادعای آن فرموده حق و صدق و صواب ست و ما آنرا می دانیم سابعًا هادم هاس
آن ست قول صریح عبد الرحمن بن عوف که در همین واقعهٔ شوری کما فی روضة الاحباب بخطاب
جناب امیر المومنین علیه السلام گفته یا با الحسن همه این فضائل را که برشمردی چنین ست که تحت
بیان آوردی و جمیع اصحاب بدین امور اقرار و اعتراف دارند انتهی و ازین کلام بصراحت تمام واضح
ست که باب مدینة العلم بودن جناب امیر المومنین علیه السلام برای اصحاب جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم بهمان عنوان ثابت ست که جناب امیر المومنین علیه السلام احتجاج
بآن نموده و بیان آن فرموده و جمیع اصحاب بآن اقرار و اعتراف دارند پس الحال در
بطلان مزعوم مشوم بنبانی کدام محل شک و ارتیاب ست سبحان الله جمیع اصحاب جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله وسلم باب مدینهٔ علم بودن جناب امیر المومنین علیه السلام برای خود
تسلیم می نمایند و بآن اقرار و اعتراف دارند و بنبانی بمفاد مدعی سست و گواه چست
آنجناب را باب مدینهٔ علم بالنسبة بایشان نمی داند بلکه باب مدینهٔ علم بالنسبة بکسانی قرار می دهد
که ادراک شرف صحبت نکرده باشند این هم امریست که در فظاعت و شناعت مثل و نظیر آن کمتر

بلکه ادلهٔ ساطعهٔ کثیرهٔ موفوره و براهین قاطعهٔ وفیرهٔ غیر محصوره مبطل و موهن آن ست و
ثانیاً ادعای اعلمیت ثلثه از صحابه که بخلافت رسیدند باطل محض و فاسد صرف ست و
هر که بر سیرت صحابه و واقعات ایشان نظری ولو غیر غائر انداخته باشد بخوبی میداند که
حضرات ثلثه هرگز قابل آن نیستند که احدی از ارباب انصاف ایشان را معاذ الله از حضرت
سلمان و ابوذر و مقداد و عمار و ابن عباس و حذیفه و ابن مسعود و ابی بن کعب و ابو الدرداء
و جابر بن عبد الله انصاری و ابو سعید خدری و امثال ایشان اعلم وا نموده مسلک
جرأت و جسارت پوید بلکه لائق انیهم نمیباشند که منصفی ایشانرا از معاذ بن جبل و ابو هریره
و زید بن ثابت و اضرابهم اعلم گوید بلکه هر که ادنی بهره از تتبع اخبار و آثار دارد بر او کالشمس
فی کبد السماء هویدا و آشکار ست که از حضرات ثلثه اصلا ظهور آثار عالمیت نشده فضلا عن
تحقق الاعلمیة بلکه بر عکس آن دلائل جاهلیت و شواهد اجهلیت شان بیش از بیش ظاهر و
متحقق گردیده و بحمد الله اعترافات صریحه و صحیحهٔ خود شان درین باب کافی و وافی ست
و ستقف علی ذلك فیما بعد انشاء الله الجلیل بالتفصیل الجمیل ثالثاً ادعای متقید ماندن
ثلثه تا بحیات خود بامر خلافت نفعی بحال بنبانی نمی رساند و موجب گلو خلاصی شان نمی شود
زیرا که امر خلافت مانع از افاده و افاضه و ظهور آثار علمیه نیست و تعلیم علوم و احکام و تبیین
حلال و حرام بخلائق و انام بهترین وظائف و اشغال و اعمال خلیفهٔ رسول رب منعام میباشد
پس اگر حسب زعم بنبانی ثلثه از دیگر صحابه اعلم بودند چون نائل بمرتبهٔ خلافت شدند میبایست
که بنهایت انشراح صدر باین مهم قیام نمایند لیکن حیف که ایشان باین سو هرگز التفات
نمودند و چرا التفاتی باین مطلب می کردند حالانکه عاری بحت و معرای محض از علم بودند و
همه تن اهتمام شان در جلب حطام دنیا بود و بس و چگونه امر خلافت را مانع افاده و افاضه
و ظهور آثار علمیه توان گفت حالانکه حالات جناب امیر المؤمنین علیه السلام پیش نظر هر ناظر
موجود ست مگر نمی بینی که آنجناب روحی له الفدا با وصفیکه در زمان خلافت ظاهری خود
متصل مشغول بحروب عظیمه و مجاهدات فخیمه ماند مگر اصلا از افاده و افاضه ممنوع نشد و
همواره آثار علمیه از آنجناب مثل انوار شمس مضیئه ساطع و لامع بود و لقد صدق من قال

وآله وسلم می باشند وباوصف این معنی عمرو عاص بر معاویه بحدیث مدینة العلم احتجاج نمو‌د
پس چگونه می توان گفت که جناب امیر المومنین علیه السلام بمقتضای این حدیث شریف
باب مدینهٔ علم برای غیر اصحاب بودند نه برای اصحاب ولعمری ان هذا التحریف شیٔ عجاب
لم یخطر ببال احد من الاصحاب ولو کانوا من زرافة الاعداء والنصّاب عاشر آنکه مبدی کمال
انخزال این تحریف سخیف افادهٔ علامهٔ زرندی ست در نظم درر السمطین در عنوان این حدیث
شریف حیث قال فضیلة اخری اعترف بها الاصحاب وابتهجوا وسلکوا طریق الوفاق وانتهجوا
عن ابن عباس رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلی
بابها فمن اراد بابها فلیات علیا واین کلام زرندی را شهاب الدین احمد در توضیح الدلائل
نیز نقل کرده وازین کلام زرندی که در عنوان حدیث انا مدینة العلم ذکر نموده واضح ولائح
ست که این حدیث شریف فضیلتی ست که جملهٔ اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله
وسلم بآن اعتراف کرده وبآن مبتهج شده ودر باب آن طریق وفاق را سالک ومنتهج گردیده اند
پس الحال مقام آن ست که اولیای بنبانی بر عقل ودانش او گریه کنند واهل ایمان والقان
بر سفاهت رای او خنده زنند زیرا که زعم باطل ورجم عاطل او باتفاق جمله اصحاب جناب
رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم کاسد وفاسد بر آمد ومعلوم گردید که او در هواداری
اصحاب تباب چنان بادپیما شده که از اعتراف وابتهاج جمله اصحاب باین فضیلت فائحه کالملاب
وسلوک وانتهاج ایشان طریق وفاق را درین باب حسابی نمی گیرد وجز مشاقت صریحه و
معاندت فضیحه حق وصواب وایثار مساوقت فظیعه ومطاوعت شنیعه باطل وسراب حرفی
نمی پذیرد چهارم آنکه انچه بنبانی در بیان مبنای مراد واضح الانهدا خود تفوه نموده که علم صحابه
خلفای راشدین بودند وابوبکر بعد جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم مقیّد بامر خلافت
بود تا بحیات خود بعد از وعمر هم همچنین بود وبعد از وعثمان هم همچنین بود وجناب امیر المومنین
علیه السلام در ایام خلافت شان بافاضه وافاده مشغول بود پس کسانیکه ادراک شرف صحبت
نکرده بودند بخدمت آنجناب آمدند واز آنجناب اخذ کردند تفوه مردود وتقول مطرود ست زیرا که
اولاً تعدید ثلاثه در خلفای راشدین خطیئهٔ کبری وجریرهٔ عظمی ست واصلا دلیلی برین طلب

باشغالی که باوجود اعلم بودن شان از دیگر صحابه مانع ظهور آثار علمیه و عائق افاده و افاضه بوده باشد ممنوع ست ومن ادعی فعلیه البیان وچگونه کسی ازینجا سر این ادعای این مطلب می تواند کرد حالانکه روایات اکابر و اعاظم اہل سنت مکذب صریح این معنی ست ابن سعد در طبقات گفته اخبرنا محمد بن عمر الاسلمی نا جاریة بن ابی عمران عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه ان ابا بکر الصدیق کان اذا نزل به امر یرید فیه مشاورة اهل الرای واهل الفقه دعا رجالا من المهاجرین والانصار دعا عمر وعثمان وعلیا وعبد الرحمن بن عوف ومعاذ بن جبل وابی بن کعب وزید بن ثابت وکل هؤلاء کان یفتی فی خلافة ابی بکر وانما تصیر فتوی الناس الی هؤلاء فمضی ابو بکر علی ذلک ثم ولی عمر فکان یدعو هؤلاء النفر وکانت الفتوی تصیر وهو خلیفة الی عثمان وابی وزید ازین روایت ظاہرست که در خلافت ابو بکر از جمله کسانی که اشتغال بفتوی می نمودند عمر وعثمان بودند و در خلافت عمر از جمله مفتیان عثمان بود و بر ظاہرست که اشتغال بافتا اگر مفتی شرائط آنرا حقیقة محرز باشد سبب تام نشر آثار علمیه وظهور کمال شخص مفتی ست وموجب افادهٔ تامه و افاضهٔ عامه خلق میباشد پس اگر بنا بر زعم بنبانی عمر وعثمان از جملهٔ اعلم صحابه بودند در خلافت ابو بکر از عمر وعثمان و در خلافت عمر از عثمان لابد آثار علمیه ظاہر و باہر می گردید و اعلمیت شان بر مستفتین و مستفیدین بلکه غیر ایشان نیز مکشوف ومنجلی می افتاد لیکن این چه بلاست که باوصف دخول این حضرات درچنین امر خطیر اصلا اعلمیت شان فضلا عن الاعلمیة برمردم ظاہر نشد و از جمله فتاوی ایشان فتوای که کشف از قوت علم و رسوخ قدم ایشان نماید مشهود نشد و از تصریح اکابر اہلسنت این ہم واضح می شود که شغل عمر در خلافت ابو بکر قضا بود و ابو بکر او را در عهد خود قاضی کرده بود و بر ظاہرست که فصل خصومات وقضا بین المتخاصمین از بهترین مواقع افاده و افاضه خلق ست وموجب کمال ظهور آثار علمیه قاضی می گردد بشرطیکه قاضی شرائط صحیحه منصب قضا را دارا باشد پس اگر بالفرض عمر از دیگر صحابه که نائل بخلافت نشدند اعلم بود ضرور در زمان ابو بکر که زمان قاضی بودنش بود مردم از و استفاضه و استفادهٔ علم می کردند وقضایائی دالّه بر سعت علم و اعلمیت از و ظاہر مے شد حالانکه احدی از اہل سنت ولو کذبا و افتعالا قضیه از قضایای عمری در زمان بکری که

حیث قال فی وصفہ علیہ السلام یتفجر العلم من جوانبہ وتنطق الحکمۃ من نواحیہ کما رواہ ابن عبد البر القرطبی فی الاستیعاب وغیرہ فی غیرہ **رابعاً** اگر فرض کنیم کہ ثلثہ را با وصف اعلمیت از دیگر صحابہ مقید شدن بامر خلافت بعد جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مانع از ظہور آثار علمیہ بود پس در زمان آن سرور کدام مانع بود اگر گویند کہ مشاغل جہاد با کفار مانع از ظہور آثار علمیہ بود پس باطل محض ست زیرا کہ حالات بطالت ایشان در مجاہدات اظہر من الشمس وابین من الامس ست وعلاوہ برین احدی در آن زمان مثل جناب امیر المومنین علیہ السلام مشغول جہاد با کفار نبود وباوجود ہمین ظہور آثار علمیہ واحوال افادہ وافاضۂ آنجناب در زمان نبوی نہ بحدی ست کہ در بیان آید وسیاتیک نبأہ بعد حین انشاء اللہ الموفق للمعین پس ظاہر گردید کہ ہرگز ثلثہ اعلم صحابہ نبودند والا در عصر نبوی ظہور آثار علمیہ از ایشان می شد و بافادہ وافاضہ مشتغل می بودند واذ لیس فلیس **خامساً** اگر مقید ماندن ثلثہ را بامر خلافت مانع ظہور آثار علمیہ وعائق افادہ وافاضہ تسلیم نمائیم ظاہر ست کہ این مانع وعائق در ہر زمان از ازمنۂ خلافتہاے ثلثہ مختص بشخص خلیفہ خواہد بود ودر زمان آن خلیفہ براے دیگرے عروض این مانع وعائق مفروض نمی توان شد کما ھو ظاہر لا سترۃ علیہ پس در زمان خلافت ابو بکر عمر وعثمان را امر خلافت مانع وعائق نبود وہمچنین در زمان عمر عثمان را این امر حاجز ورادع نبود پس چرا در زمان ابو بکر عمر وعثمان اشتغال بافادہ وافاضہ نورزیدند ودر زمان عمر عثمان چرا مشتغل بافاضہ وافادہ نشد وباوصف انتفاے تقیید بامر خلافت درین ازمنہ ازین اشخاص چرا ظہور آثار علمیہ نشد واعلمیت شان کہ مفروضہ ومزعومہ بنبانی ست چرا در انبان اختفا وزاویہ خمول منخزل ماند لا واللہ ہرگز سببی براے این مطلب جز تعری این حضرات از حلیۂ علم نیست وکفی بذلک لہم ولاولیائہم خزیاً وخساراً **سادساً** اگر گویند کہ در زمان ابو بکر وعمر وعثمان اگرچہ خود خلیفہ نبودند لیکن معین خلیفہ در اشغال خلافت بودند وہمچنین عثمان در زمان عمر اگرچہ خلیفہ نبود لیکن اعانت عمر در اشغال خلافت می نمود وباین سبب ایشان را فرصت افادہ وافاضہ حاصل نشد وآثار علمیہ از ایشان ظاہر نگردید پس این ہم باطل ست زیرا کہ اشتغال عمر وعثمان در زمان ابو بکر واشتغال عثمان در زمان عمر

درکنز العمال وولی اللہ دہلوی درازالۃ الخفا وقرۃ العینین نیز آوردہ اند وقبل از سیوطی محب طبری نیز آنرا در ریاض نضرہ آوردہ وملا علی متقی درکنز العمال گفتہ عن عبد اللہ بن عامر بن ربیعۃ قال حضرت ابا بکر وعمر وعثمان یقضون بالیمین مع الشاہد قط ھق عن عبد اللہ بن عامر بن ربیعۃ ان ابا بکر الصدیق وعمر بن الخطاب کانا یستحلفان ثم باللہ ما یجد ما یقضیہ من عوض ولا ناض ولئن وجد من حیث لا یعلم لیقضینہ ثم یخلیان سبیلہ ھق ونیز ملا علی متقی درکنز العمال گفتہ عن عروۃ قال کان عمر اذا اتاہ الخصمان برک علی رکبتیہ وقال اللہم اعنّی علیہما فان واحدا منہما یریدنی عن دینی ابن سعد ونیز علی متقی درکنز العمال گفتہ عن ابی جریر الازدی ان رجلا کان یھدی الی عمر بن الخطاب کل سنۃ فخذ جزور فخاصم الی عمر فقال یا امیر المومنین اقض بیننا قضاء افصلا کما یفصل الفخذ من الجزور فکتب عمر الی عمالہ لا تقبلوا الھدیۃ فانہا رشوۃ ابن ابی الدنیا فی کتاب الاشراف ووکیع فی الغرر کرھق ونیز ملا علی متقی درکنز العمال گفتہ عن ابی جریر ان رجلا کان اھدی الی عمر رجل جزور ثم جاء یخاصم الیہ فجعل یقول لہ یا امیر المومنین افصل بیننا کما یفصل رجل الجزور قال واللہ ما زال یکررھا حتی کدت ان اقضی لہ ابن جریر ونیز ملا علی متقی درکنز العمال گفتہ عن الشعبی قال اذا اختلف الناس فی شیء فانظر کیف صنع عمر فانہ لا یصنع شیئا وفی لفظ فانہ لم یکن یقضی فی امر لم یقض قبلہ حتی یسأل ویشاور ابن سعد ش عن ابن عمر قال اختصم رجلان الی عمر بن الخطاب ادّعیا شہادتہ فقال لہما عمر ان شئتما شہدت ولم اقض بینکما وان شئتما قضیت ولم اشہد ش ونیز ملا علی متقی درکنز العمال گفتہ عن لیث قال تقدم الی عمر بن الخطاب خصمان فاقامہما ثم عادا فاقامہما ثم عادا ففصل بینہما فقیل لہ فی ذلک فقال تقدما الیّ فوجدت لاحدہما ما لم اجد لصاحبہ فکرھت ان افصل بینہما علی ذلک ثم عادا فوجدت بعض ذلک فکرھت ثم عادا وقد ذھب ذلک ففصلت بینہما الحکم ازین روایات چنانچہ می بینی تصدی ثلثہ برای فصل قضایا در نہایت وضوح ست لیکن اصلا از ان اثری از آثار اعلمیت شان پیدا نیست بلکہ شواہد بینہ ولوائح بادیہ مفضولیت وبلادت وجہل واحتیاج از اکثر آن نمایان می باشد وبسیاری از اخبار وآثار کہ دران حضرات ثلثہ متصدی حکم وقضا شدہ اند وبسبب جہل وضلال خود راہ خطا رفتہ اند

مسئله فی الجملة المعیّت او باشد فضلا عن الاعلمیة از و نقل نکرده حالا عباراتی که دلالت دارد بر
قاضی بودن عمر در زمان ابوبکر باید شنید ابن عبد البر قرطبی در استیعاب گفته و ذکر سیف
بن عمر عن ابی عبیدة بن معتب عن ابراهیم النخعی قال اول من ولی شیئا من امور المسلمین
عمر بن الخطاب ولّاه ابوبکر القضاء وکان اول قاض فی الاسلام وقال اقض بین الناس
فانّی فی شغل و ابن جریر طبری در تاریخ خود در وقائع سنه احدی عشره گفته واستقضی ابوبکر
فیها عمر بن الخطاب فکان علی القضاء ایام خلافته کلها و ابن الاثیر الجزری در کامل در وقائع
سنه احدی عشرة گفته و فیها استقضی ابوبکر عمر بن الخطاب وکان یقضی بین الناس خلافته
کلها سابقًا از تتبع روایات اهل سنت واضح ولائح می گردد که حضرات ثلثه در زمان خلافت خود
هم فصل قضایا می نمودند و تقیید بامر خلافت ایشانرا مانع ازین امر نمی شد لیکن با این همه نیز
اثری از آثار اعلمیت ایشان که مزعوم بنبانی ست اصلا ظاهر نشد بلکه بر خلافت آن دلائل
واضحه و شواهد لائحه جهل و ضلال ایشان از احکام شرعیه و معارف دینیه بر صفحه تحقق و ثبوت
چنان جلوه گر گردید که قابل ستر و انکار نیست پس چگونه کسی ایشان را از دیگر صحابه اعلم
می تواند گفت حالا شطری از اخبار و آثار که دلالت بر اشتغال ثلثه در ازمنه خود بفصل قضا
دارد باختصار باید شنید سیوطی در تاریخ الخلفا گفته واخرج ابو القاسم البغوی عن میمون
بن مهران قال کان ابوبکر اذا ورد علیه الخصم نظر فی کتاب الله فان وجد فیه ما یقضی
بینهم قضی به وان لم یکن فی الکتاب وعلم من رسول الله صلی الله علیه وسلم فی ذلک الامر
سنة قضی به فان اعیاه خرج فسأل المسلمین وقال اتانی کذا وکذا فهل علمتم ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم قضی فی ذلک بقضاء فربما اجتمع علیه النفر کلهم یذکر من رسول الله
صلی الله علیه وسلم فیه قضاء فیقول ابوبکر الحمد لله الذی جعل فینا من یحفظ عن
نبینا فان اعیاه ان یجد فیه سنة من رسول الله صلی الله علیه وسلم جمع رؤس الناس
وخیارهم فاستشارهم فان اجمع امرهم علی رای قضی به وکان عمرؓ یفعل ذلک فان اعیاه
ان یجد فی القران والسنة نظر هل کان لابی بکر فیه قضاء فان وجد ابابکر قد قضی فیه بقضاء
قضی به والا دعا رؤس المسلمین فاذا اجتمعوا علی امر قضی به و این روایت را ملا علی متقی

نموده بودند بخدمت جناب امیر المومنین علیه السلام آمدند و از آنجناب اخذ کردند کذب صریح
و بهت بحت ست زیراکه بر هر متتبع بلکه هر متعقل از اهل اسلام واضح و آشکارست که در عهود
ثلثه نه تنها زمرهٔ تابعین بخدمت جناب امیر المومنین علیه السلام رجوع میکردند بلکه بلاشک
و ارتیاب اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب هم بآنجناب رجوع
می آوردند بلکه رجوع اصحاب سواء کانوا من المؤالفین لا نجاب او المخالفین لا وشاب بآنجناب
اظهر و اشهر از رجوع تابعین ست و از جملهٔ اصحاب رجوع ثلثه بسوی آنجناب بنحوی ثابت
و متحقق ست که حکایات آن زبان زد هر خاص و عام و روایات آن زینت بخش صفحات
ایام ست و حیرتم بسوی خود می رباید که چگونه بنبانی ستر و اخمال این امر واضح منجلی خواسته
مگر بیادش نماند که اقوال حضرت عمر بالخصوص درین باب بحدی مشتهر ست که کلمهٔ لولا علی لهلک عمر
و جملهٔ اعوذ بالله من معضلة لیس لها ابو الحسن داخل امثله و امثال و ورد زبان جمیع طبقات
ناس حتی الصبیان و الاطفال می باشد و هر چند وقایع رجوع خلفای ثلثه و دیگر اصحاب
بسوی آنجناب در مابعد بشرح و بسط تمام خواهی شنید و باعترافات علمای اهل سنت
درین باب اجمالا و تفصیلا علی احسن النسق و النظام خواهی رسید لیکن درینجا نیز بعض
عبارات مختصره که از آن رجوع اصحاب بسوی جناب امیر المومنین علیه السلام واضح و
لائح میشود باید شنید ابن الاثیر الجزری در اسد الغابه بعد ذکر بعض اخبار و آثار داله بر
علم آنجناب گفته و له فی هذا اخبار کثیرة نقتصر علی هذا منها و لو ذکرنا ما سأله الصحابة مثل
عمر و غیره رضی الله عنهم لاطلنا و محمد بن یوسف گنجی در کفایة الطالب کما سمعت سابقا گفته
و مع هذا فقد قال لعلماء من الصحابة و التابعین و اهل بیته بتفضیل علی و زیادة علمه
و غزارته و حدة فهمه و وفور حکمته و حسن قضایاه و صحة فتواه و قد کان ابو بکر و عمر و
عثمان و غیرهم من علماء الصحابة یشاورونه فی الاحکام و یاخذون بقوله فی النقض
و الابرام اعترافا منهم بعلمه و وفور فضله و رجاحة عقله و صحة حکمه و محی الدین نووی
در تهذیب الاسماء و اللغات در ترجمهٔ جناب امیر المومنین علیه السلام گفته و سوال کبار الصحابة
له و رجوعهم الی فتاویه و اقواله فی المواطن الکثیرة و المسائل المعضلات مشهور و سید

در ما بعد انشاء الله تعالی مذکور خواهد شد فانتظر ولا تکن من المستعجلین **ثامنا** فرض کردیم که مقید ماندن ثلثه بامر خلافت مانع اشتغال شان با فاصه و افاده بود و بدین سبب اعلمیت شان ظاهر نشد لیکن پر ظاهرست که این معنی هرگز موجب آن نمی شود که ازیشان آثار جهل و ضلال مشهود گردد چه اگر اعلمیت اعلم بلکه علم عالم بوجه من الوجوه مخفی هم بماند البته ظهور جهل او را سببی نیست بلکه بعد فرض عالم بودن شخصی بحسب شرائط عقلیه و شرعیه فضلا عن کونه الاعلم فرض نتوان کرد که ازو اتفاقی از آثار جهل و جاهلیت نمایان می گردد چه علم و جهل هر دو باهم گر ضدمی باشند و بلاریب از حضرات ثلثه آثار جهالت و اعلام ضلالت بنحوی ظاهر و آشکار گردیده که قابل ستر و کتمان نیست پس چگونه کسی برای شان حظی از علم و اعلمیت ثابت بلکه متخیل خواهد دانست ما هذا الا اختلاق لا یطور به اهل النفاق فضلا عن اهل الوفاق **تاسعا** انچه بنبانی گمان نموده که چون جناب امیر المومنین علیه السلام در زمان خلافت خلفای ثلثه فارغ بود لهذا با فاصه و افاده مشغول ماند و کسانی که ادراک شرف صحبت جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم نکرده بودند بخدمت آنجناب آمدند و از آنجناب اخذ کردند اگر این زعم او اقتران بصواب میداشت لازم بود که در زمان وصول خلافت ظاهری بآنجناب این سلسله انقطاع یابد و اشتغال آنجناب بامور خلافت عموما و بحروب ناکثین و قاسطین و مارقین خصوصا مانع آن گردد حالانکه بر ناظر بصیر کالصبح المنیر واضح و لائح ست که هرگز آنجناب در زمان خلافت ظاهری خود از افاصه و افادهٔ خلق باز نماند و اصلا رجوع مردم در عهد عدالت مهد آنجناب بنسبت برجوع مردم در زمان خلافت خلفای ثلثه کمتر نشد بلکه با وصف اشتغال آنجناب بعظائم امور جهاد و تدویخ لئام اوغاد رجوع مردم بآنجناب در اخذ علوم از ازمنهٔ سابقه هم بیشتر صورت گرفت و امر افاصه و افاده خلق یوما فیوما در ازدیاد آمد و آثار اعلمیت آنجناب در انجلاء و ظهور انور من الشمس المضیئة و اظهر من النهار الشامس مشهود گردید پس ظاهر شد که انچه بنبانی امر افاصه و افاده آنجناب را در عهود ثلثه و رجوع مردم را بسوی آنجناب مبنی بر تفرغ گمان نموده خیال باطل و زعم عاطل ست **عاشرا** اظهار بنبانی درین کلام بی نظام خود که در عهود ثلثه صرف کسانی که ادراک شرف صحبت جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم

سیاق انشاء الله الودود باجمال رجوع همه الفین ومخالفین اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه
وآله وسلم بسوی جناب امیر المؤمنین علیه السلام در جمله ازمنه وعهود امری ست که اصلا ریبی وشکی
دران نیست پس کمال عجب ست که چگونه بنبانی خواسته که اینچنین امر ظاهر وجلی را که مثل آفتاب
نصف النهار پیدا وآشکارست گل اندود نماید وصرف رجوع غیر اصحاب را بآنجناب در عهود ثلثه
وآنهم بوجه فراغ آنجناب واشتغال ثلثه ظاهر نموده در حیرت ارباب بصیرت افزاید
وازعجائب آیات الهیه آن ست که هرچند بنبانی درین مقام بغرض فاسد اظهار اینکه
جناب امیر المؤمنین علیه السلام باب مدینه علم صرف برای غیر اصحاب بود رجوع غیر اصحاب
در عهود ثلثه بجناب امیر المؤمنین علیه السلام ظاهر کرده ورجوع اصحاب را بسوی آنجناب
بتقریر خود پوشیده بلکه در اظهار عدم آن کوشیده لیکن در شرح تهذیب الکلام بقدرت
قادر علام بامر حق گویا گردیده چنانچه در کتاب مذکور در بحث افضلیت گفته وكفاك شاهدا
على كونه اعلم ان سلاسل العلماء من المفسرين واهل العربية وغيرهم والعرفاء تنتهي اليه
وان الحكماء كانوا يعظمونه غاية التعظيم وان الكبراء من الصحابة[ظ] يرجعون اليه فيما كان يشكل كانوا معه
عليهم وهو المجيب عن شبهات اليهود وظلمات النصارى كما هو المعروف والمشهور ازین عبارت ظاهرست که بنبانی
بلا تامل وتحرج جناب امیر المؤمنین علیه السلام را اعلم تسلیم می کند وافاده می نماید که برای
شهادت اعلمیت آنجناب کافی ست که سلاسل علما از مفسرین واهل عربیت وغیرهم وسلاسل
عرفا منتهی بآنجناب می شود وحکما آنجناب را تعظیم می نمودند بغایت تعظیم وکبراء صحابه رجوع
می نمودند بسوی آنجناب در آنچه مشکل می شد برایشان وهم آنجناب آن ست که از شبهات یهود
وظلمات نصاری جواب میداد چنانچه معروف ومشهورست وبحمد الله تعالی ازینجا واضح گردید
که آنچه بنبانی در رسالهٔ عقائد خود بجواب حدیث مدینة العلم خواسته که رجوع صحابه را بسوی
آنجناب مستور ومخفی گرداند وصرف رجوع غیر صحابه را بآنجناب باثبات رساند هوس باطل ست و
برای رد وابطال وکشف حقیقت حال آن این کلام شرح تهذیب الکلام کافی ووافی ست
چه دران تصریح صریح نموده باینکه کبرای صحابه رجوع می نمودند بسوی آنجناب در آنچه مشکل میشد
برایشان وکفی بذلك شاهدا على خزيه وافتضاحه ودالا على شدة صفاقته واتقاحه بنجم آنکه

شہاب الدین احمد کما سمعت سابقا در توضیح الدلائل در بیان معنی حدیث انا مدینۃ العلم
وھو کان باجماع الصحابۃ مرجوعا الیہ فی علمہ موثوقا بفتواہ وحکمہ والصحابۃ کلھم یراجعونہ
مہما اشکل علیھم ولا یسبقونہ ومن ھذا المعنی قال عمر لولا علی لھلک عمر رضی اللہ تعالی عنھم و
علی قاری در شرح فقہ اکبر کما عرفت سابقا در ذکر جناب امیر المومنین علیہ السلام گفتہ وھو المرتضی
زوج فاطمۃ الزھراء وابن عم المصطفی والعالم فی الدرجۃ العلیا والمعضلات التی سألہ کبار
الصحابۃ ورجعوا الی فتواہ فیھا فیھا فضائل کثیرۃ شھیرۃ تحقق قولہ علیہ السلام انا مدینۃ العلم
وعلی بابھا وقولہ علیہ السلام اقضاکم علی وشیخ عبد الحق دہلوی در اسماء رجال مشکوۃ بترجمۂ جناب
امیر المومنین علیہ السلام گفتہ وسوال کبار الصحابۃ ورجوعھم الی فتاواہ واقوالہ فی المواطن الکثیرۃ
والمسائل المعضلات مشہور وکان عمر رضی اللہ عنہ یرجع الیہ ویسالہ ولا یحکم حتی سألہ وکان یسألہ
یقول اقضانا علی ونصر اللہ کابلی در صواقع تحت حدیث سفینہ در ذکر اہلبیت علیہم السلام
گفتہ ولا شک ان الفلاح منوط بولائھم وھدٰیھم والھلاک بالتخلف عنھم ومن ثمۃ
کان الخلفاء والصحابۃ یرجعون الی افضلھم فیما اشکل علیھم من المسائل وعجیلی در ذخیرۃ المآل
کما سمعت سابقا در ذکر جناب امیر المومنین علیہ السلام واصحاب گفتہ ولم یکن یسال منھم
واحد احدا وکلھم یسألہ مسترشدا وما ذلک الا لخمود نار السوال تحت نور الاطلاع وشیخ محمد حفنی
کما مر سابقا در حاشیۂ جامع صغیر گفتہ قولہ عیبۃ علمی ای وعاء علمی الحافظ لہ فانہ باب
مدینۃ العلم ولذا کانت الصحابۃ تحتاج الیہ فی فک المشکلات ومخفی نماند کہ رجوع اصحاب
جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بسوی جناب امیر المومنین علیہ السلام نہ تنہا در عہد
ثلثہ واقع شدہ بلکہ در عہد خلافت ظاہری آنجناب ہم اصحاب جناب رسالت مآب صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم بآنجناب رجوع می کردند وہموارہ در معضلات ومشکلات سوال بر در باب
مدینۂ علم می نمودند ودرین عہد کرامت مہد ہم رجوع وسوال اختصاص باصحاب موالفین نداشت
بلکہ اصحاب منحرفین نیز اضطرارا رجوع بآنجناب می آوردند حتی آنکہ اعدی عدو آنجناب
معاویہ بن ابی سفیان باآنہمہ زیغ وعدوان وبغی وشنان سوال مشکلات از آنجناب مینمود
وراہ استفادہ واستفاضہ از ان منہل عطا وجود می پیمود کما ستقف علیہ بالتفصیل فیما

وسوید حدثانی ومحمد بن جریر طبری وسلیمان بن احمد طبرانی وابوالحسن حربی وابوالحسن بن المغازلی وغیرهم بنظرت رسیده است فلا تکن من الذاهلین وعلاوه برین در ما سبق از کتاب المناقب ابن المغازلی دانستی که جابر بن عبد الله الانصاری این حدیث را از جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم باین سیاق منیر الآفاق روایت کرده سمعت رسول الله صلی الله علیه واله وسلم یقول یوم الحدیبیة وهو اخذ بضبع علی بن ابی طالب هذا امیر البررة وقاتل الفجرة منصور من نصره مخذول من خذله ثم مد بها صوته فقال انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب واهتماماتیکه درین روایت از افعال واقوال جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم وارد است وما بعون الله تعالی سابقاً بتفصیل وتوضیح آن را ذکر کرده ایم بخوبی واقع شده است که بعد ملاحظهٔ آن احدی از عقلا در اختصاص شرف بابیت مدینة العلم بجناب امیر المومنین علیه السلام ریبی نخواهد ورزید واصلا بسوی ادعای فاسد بنبانی نخواهد گروید وذلك سافر باین السفور ومن لم یجعل الله له نورا فما له من نور

وچون اختصاص شرف بابیت مدینة العلم بجناب امیر المومنین علیه السلام بنابرین حدیث متسق النظام جای کلام نبود لذلک اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم باجمعهم اتفاق برین امر داشتند چنانچه سابقا از افادهٔ زرندی در نظم درر السمطین دانستی که حدیث مدینة العلم فضیلتی ست که تمامی اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بان اعتراف وابتهاج می نمودند در باب آن طریق وفاق رامی پیمودند وماورای این بتصریح صریح دریافتی که جناب امیر المومنین علیه السلام باین حدیث شریف در واقعهٔ شوری بر اصحاب شوری احتجاج نموده وبر ظاهر ست که اگر فضیلتی که ازین حدیث برای آنجناب ظاهر می شود مخصوص بآنجناب نبود چگونه آنجناب بآن احتجاج می فرمود واگر بالفرض آنجناب بآن احتجاج فرموده بود چگونه اصحاب شوری با آنهمه دواعی متوفره رد وانکار وجحود واستنکار را از رد بر آنجناب باز میماندند ونمیگفتند که بابیت مدینهٔ علم مخصوص بشما نیست بلکه درین فضیلت دیگر اصحاب هم شریک شما هستند حالانکه دانستی که اصلا اصحاب شوری حرفی بمقابلهٔ احتجاج آنجناب باین حدیث وسائر احادیث بر زبان نیاوردند بلکه بتصریح صریح

آنچه بنبانی در آخر کلام بی نظام خود بجواب حدیث مدینة العلم گفته که ثم لا ادری ای لفظ فی الحدیث یدل علی ان لیس لمدینة العلم الا باب واحد هو علی رضی الله عنه بل یجوز ان یکون لها ابواب ویکون علی کرم الله وجهه باب واحد منها پس این اعتراف انکار نما دال بر کمال جهل وست زیراکه بلاشبهه درین حدیث شریف لفظ بابها موجودست و هرکه ادنی شعوری داشته باشد ازان وحدت باب دریافت می تواند کرد اگر بنبانی بسبب قلت درایت خود بسوی آن توجه ننماید و کلمهٔ لاادری بر زبان آرد چه عجب و علاوه برین سیاق این حدیث شریف بجمیع الفاظه دال برین مطلب ست و هرگز احدی از عقلا تجویز نمی تواند کرد که مقصود جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم وقت ارشاد این حدیث شریف این بود که اصحاب آنجناب ابواب مدینهٔ علم هستند وجناب امیرالمومنین علیه السلام هم یکی از جملهٔ ایشان ست چه بلاریب واشتباه حمل حدیث برین مطلب تحریف صریح وتسویل فضیح می باشد که اصلا کار اهل ایمان نیست و وجوه عدیدهٔ مبرمه وادلهٔ سدیدهٔ محکمه رد و ابطال این تحریف وتسویل وتخدیع وتضلیل در ما سبق مرة بعد اولی وکرة بعد اخری مبین شده و بر هر ذی بصر واضح گردیده که مقصود حقیقی جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم ازین حدیث آن ست که ظاهر شود که چنانچه شرف مدینهٔ علم بودن مخصوص بوجود مسعود آنجناب ست همچنین شرف بابیت مدینهٔ علم اختصاص بذات قدسی صفات جناب امیرالمومنین علیه السلام دارد و اگرچه مجرد این ارشاد باسداد اعنی انا مدینة العلم وعلی بابها کافی و وافی برای ظهور این مطلب ست لیکن دیگر جملات این حدیث شریف که در طرق مختلفه وارد شده زیاده تر مشید ومؤکد ومبین ومرصن این مطلوب محبوب ست مثل ارشاد آنجناب فمن اراد العلم فلیأت الباب ومثل قول آنجناب فمن اراد العلم فلیأت باب المدینة ومثل کلام آنجناب فمن اراد المدینة فلیأت الباب ومثل افصاح آنجناب فمن اراد المدینة فلیأتها من بابها ومثل ابانت آنجناب فمن اراد العلم فلیأته من بابه و مثل تصریح آنجناب انا مدینة العلم وانت بابها یا علی کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها ومثل توضیح آنجناب یا علی انا مدینة العلم وانت الباب کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من قبل الباب واین جملات بلیغهٔ جزیله وکلمات عالیهٔ جلیله سابقا در طرق حاکم نیسابوری

وِمحققین اعلام سنیہ است پس از انجملہ است حافظ محمد بن یوسف گنجی شافعی چنانچہ در کفایۃ الطالب گفتہ الباب الثامن والخمسون فی تخصیص علی رض بقولہ صلی اللہ علیہ وسلم انا مدینۃ العلم وعلی بابہا و بعد ازین طرق عدیدۂ این حدیث نقل کردہ وانچہ بمعانی این حدیث متعلق ست بمعرض بیان آوردہ کما مر واز انجملہ است محب الدین احمد بن عبد اللہ الطبری الشافعی در کتاب الریاض النضرۃ گفتہ ذکر اختصاصہ بانہ باب دار العلم وباب مدینۃ العلم عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا دار العلم وعلی بابہا اخرجہ فی المصابیح فی الحسان واخرجہ ابو عمرو قال انا مدینۃ العلم وزاد فمن اراد العلم فلیاتہ من بابہ واز انجملہ است حسین بن محمد الفوزی چنانچہ در نزہۃ الارواح در مدح جناب امیر المومنین علیہ السلام گفتہ آنکہ بی او مدینۂ علم را درمی بایست وآنکہ با او مصر دین را ہیچ درنمی بایست واز انجملہ است نظام الدین محمد بن احمد البخاری المشہور بنظام الاولیا چنانچہ در ملفوظات او کہ سید محمد کرمانی جمع کردہ در ذکر جناب امیر المومنین علیہ السلام مسطور ست او با وصاف بذل وعطا و رزم و وغا وفقر وصفا میان صحابہ کرام ممتاز بود بقوت وشوکت از حضرت عزت بخطاب اسد اللہ مخاطب گشت وبکثرت علم از جملہ صحابہ رضوان اللہ علیہم بقول حضرت رسالت پناہ انا مدینۃ العلم وعلی بابہا مخصوص گشت ولہذا قال عمر بن الخطاب لولا علی لہلک عمر واز انجملہ است علاء الدین مغلطائی بن قلیج الترکی المصری الحنفی کہ در تلویح شرح صحیح بخاری باب مدینۂ العلم بودن را از خواص جناب امیر المومنین علیہ السلام شمردہ چنانچہ بدر الدین محمود بن احمد العینی الحنفی در عمدۃ القاری شرح صحیح بخاری گفتہ وفی التلویح ومن خواصہ ای خواص علی رضی اللہ تعالی عنہ فیما ذکرہ ابو الثناء انہ کان اقضی الصحابۃ وان رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وسلم تخلف عن اصحابہ لاجلہ وانہ باب مدینۃ العلم وانہ لما اراد کسر الاصنام التی فی الکعبۃ المشرفۃ اصعدہ النبی صلی اللہ تعالی علیہ وسلم برجلیہ علی منکبیہ وانہ حاز سہم جبرئیل علیہ الصلوۃ والسلام بتبوک فقیل فیہ ع علی حوی سہمین من غیر ان غزا غزاۃ تبوک حبذا سہم وسہم ولان النظر الی وجہہ عبادۃ روتہ عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا وانہ احب الخلق الی اللہ بعد

ابو الثناء

مسلک اعلان اذعان والقیاد بآن سپردند پس اختصاص آنجناب باین فضیلت باهره ومزیت ظاهره هرگز محل ریب نباشد ونیز دانستی که ابن عباس بمقابلهٔ عائشه احتجاج بحدیث مدینة العلم فرموده وآنرا از خصائص آنجناب ثابت ومحقق وانموده وحضرت عائشه نیز باآنهمه عناد ولداد باابی الائمة الامجاد صلوات الله علیه وعلیهم الی یوم التناد مجال رد وانکار آن نیافتند واصلا بمقابلهٔ آن سخنی مشتمل بر رد واستنکار نیافتند حالانکه اگر فضیلت بابیت مدینهٔ علم مختص بذات قدسی صفات جناب امیرالمومنین علیه السلام نبود ودیگر اصحاب جناب رسالتمآب هم ابواب مدینهٔ علم می بودند خصوصاً ابوبکر وعمر وعثمان لامحاله حضرت عائشه که خوگر حرف گیری حتی برجناب نبوی می بودند از اعتراض بر ابن عباس باز نمی استادند وباظهار این مطلب که این فضیلت مخصوص بجناب امیرالمومنین علیه السلام نیست داد ایراد بر ابن عباس می دادند وگذشته ازین دریافتی که اختصاص فضیلت بابیت مدینهٔ علم بوجود مسعود جناب امیرالمومنین علیه السلام بنحوی ظاهر وباهرست که مثل عمرو بن العاص معتاص بخطاب معاویهٔ غاویه از اظهار واجهار آن باز نمانده باحتجاج واستدلال بآن بران متجبر عنید ومتکبر مرید تحقق و ثبوت آن را باعلای مدارج واسنای معارج رسانده وپر ظاهرست که هرگاه اختصاص جناب امیرالمومنین علیه السلام باین فضیلت ساطعة المنار لامعة الانوار بحدی رسد که از جملهٔ اصحاب موالف ومخالف اظهار آن نمایند وگذشته از اولیا واحبا اعداء وخصما هم حظ کافی و وافی از تسلیم واذعان آن ربایند بلکه خود در مقام احتجاج واستدلال بآن برآیند و راه تبکیت وتسکیت غواة وضلال بآن بپمایند دیگر چه مجال برای منکرین باقی می ماند که از راه کمال انهماک در باطل ومحال واخلاد بسوی غی وضلال ادعای فاسد بابیت دیگر اصحاب آغاز نهند وبمفاد مدعی سست گواه چست وکاسه گرم تر از آش داد سبقت بر اصحاب دهند وهرچند اینهمه که گفتیم برای منصف لبیب وناظر اریب در اختصاص شرف بابیت مدینهٔ علم بجناب امیرالمومنین علیه السلام کافی ووافی ست لیکن مناسب آن ست که شطرے از اعترافات صریحه واقرارات صحیحهٔ علمای اهل سنت نیز درین باب ذکر نمائیم تا ظاهر وآشکار گردد که انکار اختصاص این شرف بجناب امیرالمومنین علیه السلام بچه حد مخالف فهم علمای اعلام

وجوه اثبات این حدیث شریف بتفصیل مذکور شده با دنی تامل دران اختصاص جناب
امیر المومنین علیه السلام باین فضیلت باهره ومنقبت ظاهره ثابت ومتحقق می گردد فلا تکن من
الذاهلین بالجمله نفی اختصاص جناب امیر المومنین علیه السلام ببابیت مدینهٔ علم از این حدیث شریف
مکابرهٔ واضحه ومباهتهٔ لائحه وصراحة مخالفت اهلبیت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله الاطیاب
ومعاندت جمله اصحاب آنجناب ومشاقت اعاظم علمای انجاب خود می باشد واگر ازین همه
درگذریم و دیده را نادیده وشنیده را ناشنیده انگاشته بنا بر تجاهل وتغافل بنبانی گذاریم
وفرض نمائیم که درین حدیث شریف هیچ لفظی نیست که دلالت کند که برای مدینهٔ علم یک باب
ست بلکه ممکن ست که آنرا ابواب متعدده باشد لیکن آخر بیان باید کرد که ماورای جناب
امیر المومنین علیه السلام آن ابواب کدام اشخاص هستند وبچه دلیل ایشان را باب مدینهٔ علم
باید گفت اگر اولیای بنبانی گویند که آن ابواب خلفای ثلثه هستند ومدینهٔ علم شامل بر ابواب اربعه
است پس در ماسبق بحمد الله تعالی بجواب کلام اول عاصمی قلع وقمع این زعم باطل ورجم عاطل
بتفصیل تمام مبین شده واگر باتباع کلام دیگر عاصمی گویند که آن ابواب خلفای ثلثه و
ابی بن کعب ومعاذ بن جبل وزید بن ثابت وابو عبیده بن الجراح وحضرت ابوذر بودند پس
نقض محیط ورض بسیط این کلام موهون النظام نیز در ماسلف مبرهن گردیده واگر بتقلید
قاری عاری بسرایند که جمیع اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ابواب مدینهٔ علم
بودند پس برای ابطال این خیال محال انچه آنفا در رد وابطال کلام قاری بتفصیل نیز دو باری
مذکور شده کافی ووافی ست وهر که ادنی تتبعی در سیرت اصحاب نموده وبنظری از احوال
ایشان هم برخورده بکمال التحقق می داند که هرگز جملهٔ اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه
وآله وسلم قابلیت بابیت مدینهٔ علم نداشتند زیرا که بسیاری از ایشان در جهل وضلال وقلت
معرفت وعلم بلکه فقدان کلی آن بحدی غریق وعریق بودند که ناگفته به است پس چگونه کسے
اینچنین اشخاص را ابواب مدینهٔ علم دانسته ابواب جهل خود را بر اهل عالم مفتوح خواهد کرد و
چون درین همین زمره حضرات ثلثه نیز داخل هستند بلکه در قطع فیافی جهل واحراز اقمشهٔ جهالات ایشان
بر دیگر اقران خود سابق الاقدام می باشند لهذا حرمان شان از فضل بابیت مدینهٔ علم اظهر

رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم رواه انس فی حدیث الطائر وسماه النبی صلی الله تعالی علیه وسلم یعسوب الدین وسماه ایضا رز الارض وقد رویت هذه اللفظة مهموزة وملینة ولکل واحد منهما معنی فمن همز اراد الصوت والصوت جمال الانسان فکانه قال انت جمال الارض والملین هو المنفرد الوحید کانه قال انت وحید الارض وتقول رززت السکین اذا رسخته فی الارض بالوتد فکانه قال انت وتد الارض وکل ذلک محتمل وهو مدح ووصف وان النبی صلی الله تعالی علیه وسلم تولی تسمیته وتغذیته ایاما بریقه المبارک حین وضعته

وچون علامهٔ عینی این کلام را بنهج ارتضا واختیار در ضمن شرح مناقب جناب امیر المؤمنین علیه السلام نقل نموده وکلامی بر آن نکرده پس ظاهر شد که نزد علامهٔ عینی نیز باب مدینة العلم بودن از خواص جناب امیر المؤمنین علیه السلام ست واز انجمله است محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الصنعانی چنانچه در روضهٔ ندیه بعد بیان معنی حدیث مدینة العلم کما مر سابقا گفته واذا عرفت هذا عرفت انه قد خص الله الوصی علیه السلام بهذه الفضیلة العجیبة ونوه شانه اذ جعله باب اشرف ما فی الکون وهو العلم وان منه یستمد ذلک من اراده ثم انه باب لاشرف العلوم وهی العلوم النبویة ثم لاجمع خلق الله علما وهو سید رسله صلی الله علیه وسلم وان هذا الشرف یتضاءل عنده کل شرف ویطاطئ راسه تعظیما له کل من سلف وخلف وکما خصه الله بانه باب مدینة العلم فاض عنه منها ما یاتیک من دلائل ذلک قریبا وعلاوه برین از افادات وعبارات بسیاری از علمای سنیه که در ما سبق در ضمن



باباطل ومساهمت حالی با عاطل خواهد گزید وبایثار تباب وتبار عرضهٔ تانیب واحتقار خواهد گردید
وباید دانست که خیال محال ابواب بودن دیگر اصحاب برای مدینهٔ علم باآنکه بوجوه غیر محصوره
باطل ومضمحل ست وبعد الفرض چنانچه تقریر کردیم بحال بنبانی واولیای او غیر مفید بلکه سراسر
مضر ومبید ست در بُعد بجدی رسیده که اصلا بتصور اسلاف سابقین اهل سنت نرسیده و
احدی قبل از عاصمی گرد این خیال سراپا ضلال نگردیده وچگونه کسی این خیال واضح الاختلال
را در گوشهٔ خاطر خود جامی داد حالانکه بوجه من الوجوه درین حدیث گنجایشی برای آن پیدا
نمی شود وازینجاست که محرفین عضیهت شعار وواضعین خلاعت آثار با وصفیکه درین
حدیث شریف جملات باردهٔ عدیده وکلمات شاردهٔ غیر سدیده در حق ثلثه ومعاویه افزوده اند
لیکن احدی از یشان جرأت برین نموده که ایشان را ابواب مدینهٔ علم قرار دهد وهیچ کسی
از یشان وضعًا وافتعالاً ادعا نکرده که معاذ الله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم
فرموده است انا مدینة العلم وابوبکر وعمر وعثمان وعلی ومعویة ابوابها وپر ظاهرست که اگر
ابواب بودن این اصحاب یا غیر ایشان برای مدینهٔ علم نزد این وضاعین سمتی از جواز میداشت
هرگز از وضع این فضیلت بهر شان باز نمی ایستادند ولابد با فتعال آن داد حمایت متبوعین
خود می دادند واصلا گرد دگر دانیدن ایشان محراب وسور واساس وحیطان وسقف وحلقه
نمی گردیدند وابدًا این القاب فاسده واعلام کاسده را که بناچاری تراشیده اند برای
ایشان نمی گزیدند ونیز بعضی از یشان را اضطرار لاحق نمی شد که جناب رسالتمآب صلی الله
علیه وآله وسلم را بمنزله چار مدینه قرار دهند ووضع نمایند که آنحضرت معاذ الله فرموده است
انا مدینة الصدق وابوبکر بابها وانا مدینة العدل وعمر بابها وانا مدینة الحیاء وعثمان بابها
وانا مدینة العلم وعلی بابها وازین مقام بر ارباب احلام بکمال وضوح آشکار گردید که عاصمی
واتباع او مثل قاری وبنبانی بادعای بابیت دیگر اصحاب در تحریف وتلفیق قصب السبق از وضاعین
انکاس وصناعین ارجاس ربوده اند وباختراع این خیال محال واضح الانحلال در تحقاب
وزور ووبال بر ارباب کذب وافتعال هم افزوده ودر مکر وادغال حیله پس مهمل برانگیخته
ودرکید واحتیال بوسیله سخت مختل دست آویخته آری فکر هر کس بقدر همت اوست

من الشمس وابین من الامس ست و پر ظاہر ست کہ این ہمہ سعی باطل و فکر لاطائل بنبانی در اصل برای ہمین ست کہ شیوخ ثلثہ را خواہی نخواہی ابواب مدینۂ علم وانماید و ہرگاہ حرمان شان ازین فضیلت محقق شد پس اگر دیگر اصحاب بفرض محال ابواب مدینۂ علم ہم باشند نفعی باو نمیرسد و چگونہ عاقلی خلفای ثلثہ وامثال ایشان را باب مدینۂ علم قرار خواہد داد حالانکہ بادنی تامل واضح ست کہ احدی از علمای اصحاب مثل سلمان وابوذر ومقداد وعمار وابن مسعود وحذیفہ وغیرہم نیز باب مدینۂ علم نمی تواند شد زیراکہ باب مدینۂ علم کما عرفت سابقا ہمان کس ست کہ عالم و محیط بعلم جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باشد واحدی ازین اصحاب دارای جمیع علم جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نبودند و نیز در یافتی کہ باب مدینۂ علم کسی ست کہ حافظ جمیع علم آنجناب باشد و در کمال ظہور ست کہ احدی ازین اصحاب این منزلت رفیعہ را نداشتند الی غیر ذلک من الموانع التی یدرکہا الفطن العاقل ولا تعزب لاعن لاعن الغافل بہر کیف بر ناظر بصیر وممعن خبیر مخفی و مستتر نیست کہ از اصحاب جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ الاطیاب سواء کانوا من اہل العلم والفضل ومن اولی الغی والجہل احدی باب مدینۂ علم نمی تواند شد نمی تواند شد چہ جای آنکہ جملہ اصحاب آنجناب العیاذ باللہ ابواب مدینۂ علم قرار دادہ شوند واگر بعضی از اصحاب را حسب اقتراح باطل بنبانی وامثال او ابواب مدینۂ علم مثل شریک باری فرض ہم نمائیم لابد ست کہ ایشان ابواب مجازیہ باشند نہ ابواب حقیقیہ و مثل ایشان مثل انداد واصنام باشد کہ آلہۂ مجازیۂ کفار ہستند نہ آلہ حقیقی واقعی چہ بابیت حقیقیہ علی کل حال منحصر در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیہ السلام می باشد و بحمد اللہ تعالی علمای سنیہ خود اقرار باین مطلب دارند چنانچہ فخر الدین عبد الرحمن بن عبد الرزاق بن ابراہیم بن مکانس القبطی المصری در مدح جناب امیر المومنین علیہ السلام می فرماید ؎ یا ابن عم النبی ان اناسا + قد تولوک بالسعادة فازوا + انت للعلم فی الحقیقة باب + یا اماما وما سواک مجاز + و در ما سبق دانستی کہ این اشعار بلاغت شعار را از فخر الدین بن مکانس تقی الدین ابوبکر علی المعروف بابن حجة الحموی در خزانة الادب انتخابا واختیارا در دو مقام نقل نمودہ و پر ظاہر ست کہ ہرگاہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب حقیقی علم باشد و دیگران مجاز باشند کیست کہ مجاز را با حقیقت مساوی نمودہ مصادمت حق

از غایت عناد و نهایت لداد آنرا در معرض انکار وجحود این حدیث آرند پس محل کمال عجب ست
که کسانیکه تسلیم این حدیث شریف می نمایند و راه خضوع و انقیاد برای آن می پیمایند چرا
از اعتراف باین دلالت سر می تابند و این حدیث را محتمل بابیت دیگر اصحاب وا نموده
سبقت بر منکرین وجاحدین آن می یابند این نیست مگر مباهتت واضحه و مکابرت لائحه و
اعتساف صریح و جور فضیح و هر چند حقیر میخواستم که کلام جمهوریت نظام ابن تیمیه را بالتمام درینجا
نقل نمایم و از جملات و کلمات آن اعترافات او در باب دلالت حدیث مدینة العلم بر اختصاص
جناب امیر المومنین علیه السلام بشرف بابیت و انحصار بابیت در آنجناب فرداً فرداً واضح
گردانم لیکن بلحاظ اختصار ناظر بصیر را بمراجعت آن و تامل در آن دلالت می کنم بلی یک قطعه
از کلام او درینجا نقل نموده کلام بنبانی را بازای او مذکور می سازم تا تنافر و تناکر ما بین مزعوم
این هر دو نفر بخوبی بر ناظر بصیر آشکار گردد و ظاهر شود که بنبانی با وصف تسلیم این حدیث
در جحود دلالت آن بر وحدت باب مدینهٔ علم چگونه راه مباهتت بیهوده و بچه عنوان امری را
که مثل ابن تیمیه جحود عنود انکار ننموده بلکه اعتراف صریح بآن کرده بنگال ندوده ابن تیمیه چنانچه
سابقاً دانستی در ذکر قدح و انکار این حدیث گفته والکذب یعرف من نفس متنه فان النبی
صلی الله علیه وسلم اذا کان مدینة العلم ولم یکن لها الا باب واحد ولم یبلغ عنه العلم الا واحد
فسد امر الاسلام این عبارت باصرح دلالت وا می نماید که نزد ابن تیمیه از حدیث مدینة العلم وحدت
باب بحدی ظاهر و باهرست که این نافهم آن را دلیل کذب این حدیث العیاذ بالله می گرداند
و بعد ادعای این معنی که کذب از نفس متن آن معروف می شود آنرا ذکر می نماید پس الحال
کدام شک و ریب باقی مانده درینکه این حدیث حتی عند المنکرین الجاحدین صراحةً دال ست
برینکه مدینهٔ علم باب واحد دارد لیکن انصاف بنبانی دیدنی ست که با وصف تسلیم اینحدیث
و اعتراف بآن می سراید که ثم لا ادری ای لفظ فی الحدیث یدل علی ان لیس لمدینة العلم الا باب واحد
هو علی رضی الله عنه بل یجوز ان یکون لها ابواب ویکون علی کرم الله وجهه باب واحد منها بالجمله
تهافت و تنافر و تناقض و تناکر واضح که در میان کلام ابن تیمیه و کلام بنبانی واقع ست
حیرت بخش ارباب نظر و هوش ربای اصحاب بصر می باشد و شخص عاقل از امثال این مقالات

وحرفی دیگر ہم باید شنید و آن این ست کہ خیال واضح الاختلال بابیت دیگر اصحاب
برای مدینة العلم ومحتمل بودن این حدیث شریف برای آن بجدی از ساحت تجویز دورست
کہ افہام بسیاری از جاحدین ومنکرین این حدیث ہم بآن نرسیدہ چہ اگر این حدیث شریف
نزد شان محتمل این معنی بودکہ دیگر اصحاب ہم ابواب مدینۂ علم ہستند وجناب امیر المومنین
علیہ السلام نیز یکی از ان ابواب ست البتہ با وصف اندراج این حدیث در صحاح ومسانید
وجوامع ودیگر اسفار معتبرہ بقدح وجرح آن بر نمی خواستند ودر رد وانکار آن حرفہائی از آستند
ہمانا چون دیدند کہ این حدیث مشرق المنار واین خبر لامع الانوار مخصوص آنحضرت را مرتبۂ
باب مدینۂ علم میرساند ودیگری را ہرگز باین رتبۂ نائل نمی گردانند ناچار در پی طعن وقدح
آن فتادند ودین وایمان خود را برد وابطال آن برباد فنا دادند مگر نمی بینی کہ چسان این
راز سربستہ از کلام رئیس النواصب اللئام اعنے ابن تیمیہ مثل طشت از بام افتادہ گردیدہ
وچگونہ این عنید مرید از ین حدیث اختصاص جناب امیر المومنین علیہ السلام ببابیت
مدینۂ علم کالشمس فی رابعة النہار واضح وآشکار دیدہ از فرط عناد مار وار برخود پیچیدہ خرافات
عجیبہ وترہات غریبہ در رد وانکار آن چاویدہ لیکن با اینہمہ نتوانستہ کہ در دلالت آن بر
انحصار بابیت مدینۂ علم در جناب امیر المومنین علیہ السلام کلامی کند آری از کمال خوش فہمی
ہمین انحصار را دلیل بطلان این حدیث شریف انگاشتہ حسب مزعوم مشوم خود اعلام تفریح
اہل حق کرام افراشتہ وہر کہ کلام او را بادنی تامل ببیند خواہد دریافت کہ او در دلالت این
حدیث بر انحصار بابیت در جناب امیر المومنین علیہ السلام ہرگز ریبی ندارد لیکن این معنی را
بزعم باطل خود موجب فساد امر اسلام می داند وبسیاری از امور باطلہ را بران مترتب مینماید
ومرة بعد اخری ہمین مطلب را دستاویز خود ساختہ تشنیعات بر آن یاد می کند وما بحمد اللہ تعالی
بتفصیل تمام قلع وقمع ترہات شنیعہ وبطلات فظیعہ او در ما سبق نمودہ ایم وغرض درینمقام
از تذکیر آن این ست کہ دلالت این حدیث شریف بر اختصاص شرف بابیت مدینۂ علم
بجناب امیر المومنین علیہ السلام وانحصار آن در ذات قدسی صفات آنجناب بحدے
تبیین وآشکار ست کہ جاحدین ومنکرین این روایت ہم چارۂ از اعتراف بآن ندارند گو

الی المنتهی بجای آنکه استدلال مختصر اہل حق اقبال را بادلہ واضحه و براہین لائحه دفع کند چنان مضطرب الحواس وضیق الانفاس شده که از تدافع و تہافت و تساقط کلام خود بہم بسوی چند بیش نیست خبری نگرفته پس این چنین کسی کی سزاست که بکلام مزوراو و امثالہم بمقابلۀ اہل حق احتجاج آورده شود کما فعله صاحب التحفة المسروقة فی حواشیها والله العاصم عن غمرات الجہالة وغواشیها

و محمود بن محمد بن علی الشیخانی القادری در تاویل حدیث مدینة العلم پیروی سمهودی اختیار نموده بانتحال کلام سخافت انضمام او طریق جرأت و جسارت پیموده چنانچه در صراط سوی فی مناقب آل النبی گفته وروی الامام احمد فی الفضائل والترمذی مرفوعا ان النبی صلی الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها ولهذا کان ابن عباس یقول من اتی العلم فلیأت الباب وهو علی رضی الله عنه وقال الترمذی عقب هذا انه منکر وکذا قال شیخه البخاری وصححه الحاکم واورده ابن الجوزی فی الموضوعات وقال الحافظ ابو سعید العلائی الصواب انه حسن باعتبار طرقه لا صحیح ولا ضعیف فضلا عن ان یکون موضوعا وکذا قال شیخ الاسلام الحافظ ابن حجر فتوی له ولا ینافیه تفضیل ابی بکر عنه مطلقا بشهادة علی وغیره بذلک له وشهدوا له بالعلم ایضا فقد قال علی ابو بکر اعلمهم وافضلهم وما اختلفوا فی شیء الا کان الحق معه وعدم اشتهار علمه لعدم طول مدته بعد الاحتیاج بموت النبی صلی الله علیه وسلم و بر ناظر بصیر واضح و مستنیر ست که این تقریر پر تغریر در اصل کلام منحل النظام سمهودی ست که در جواهر العقدین ذکر کرده و قادری آنرا علق نفیس پنداشته بجواهر کلماته و عیون الفاظه از انجا برداشته بغیر اظهار اینکه این کلام کلام سمهودی ست آنرا در کتاب خود آورده قصب السبق در مضمار اغارت و انتهاب برده و تصرفی یسیر که قادری در صدر کلام در مقام نقل حدیث مدینة العلم و اثبات آن نموده بجای آنکه اورا از دائرۀ استراق و انتحال خارج کند مثبت قلت فهم او میباشد بلا ریب و مین کما لا یخفی علی من طابق بین الکلامین و چون نخیف در ما سبق بعون الله المنعام باستیفای تمام کلام سمهودی را رد نموده ام و بتامل تحقیق و تنقید کما ینبغی آنرا فرسوده لهذا رجوع بآن لازم ست تا حقیقت حال بر ناظر باکمال ظاهر و باهر گردد و در باب مقال بین الانتحال قادری مضمون صدق مشحون انا علی ذهاب به لقادرون بحد تحقق و تبیین رسد و از عجائب آیات علو حق آن ست که چنانچه سمهودی

اضطراب واضطرار واختلال وانتشار این حضرات را در مقابلهٔ اہل حق بخوبی مشہود ومرئی
می نماید وگمان مبر که این کلام بنبانی صرف با کلام ابن تیمیه تناقض دارد وبس بلکه اگر
نیک بنگری خواہی دانست که این کلام سخافت انضمام بنبانی با کلام خودش تنافر بین
دارد توضیحش اینکه خود بنبانی کما سمعت سابقا بعد از انکه حسب زعم خود تقریر استدلال ملحق
را جواب داده در صدد بیان مراد از حدیث انا مدینة العلم برآمده وگفته والمراد من الحدیث
المذکور والله اعلم بیان ان علیا باب العلم بالنسبة الی جماعة لم یدرکوا شرف الصحبة وهذا
مبنی علی امر وهو ان اعلم الصحابة هم الخلفاء الراشدون وقد کان ابوبکر رضی الله عنه مقیدا
بامر الخلافة بعد النبی صلی الله علیه وسلم مدة حیاته ثم عمر رضی الله عنه کذلک ثم عثمان کذلک
رضی الله عنه وقد کان علی رضی الله عنه فی ایام خلافتهم مشغولا بالافادة والافاضة فالذین
لم یدرکوا شرف الصحبة التوا الیه واخذوا منه رضی الله عنه واین کلام را ہر عاقلی که ببیند شکے
نمی نماید درینکه نزد بنبانی ازین حدیث شریف بلا ریب برای مدینهٔ علم باب واحد مستفاد شده
وبنبانی خود اعتراف می نماید که آن باب واحد جناب امیر المومنین علیه السلام بود غایة ما فی الباب
آنکه بنبانی بابیت آن باب را متعلق باصحاب نمی داند بلکه بهر تابعین که ادراک شرف صحبت
نکرده اند مقصور می گرداند واین امر آخرست واگرچه درحقیقت باطلست کما بیّنا فیما سبق
لیکن منافاتی بوحدت باب ندارد بالجمله این کلام بنبانی که در تبیین مراد از حدیث مدینة العلم
نسج نموده من اوله الی آخره مظهر وحدت بابست وبخوبی ازان واضح ولائح می گردد که بابیت
مدینهٔ علم منحصر در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام بود وخلفای ثلثه را هم
حظی ازان حاصل نشد فضلا عن غیرهم من الاصحاب وکسانیکه ادراک شرف صحبت نبوی
نکرده بودند جمله رجوع بآنجناب کردند وصرف همان جناب برای شان باب مدینهٔ علم بود وبس
پس کمال عجبست که چگونه بنبانے این کلام خود راکه افصح واضح بان مطلبست باین زودی
فراموش کرده بلا فصل فاصل درکلام لاحق انکار دلالت این حدیث شریف بر وحدت باب
آغاز نهاده وبادعای جواز ابواب متعدده داد صفاقت ورقاعت داده هل هذا الا تناکر قبیح وتناقض
فضیح وهرگاه اینهمه دانستی برتو واضح گردید که بنبانی درکلام خرافت نظام خود من المبدء

اورا بآب می رساند وکذلک الله یحق الحق بکلماته وشیخ عبدالحق دہلوی که از مشاہیر محدثین
این دیار ومعاریف مسندین این اقطار نزد سنیه است در تاویل حدیث انا دار الحکمة عجب
حرکت مذبوحی نموده طریق قیل وقال با قدام تجسس وتجمم بیهوده چنانچه در لمعات شرح مشکوة گفته
قوله انا دار الحکمة وعلی بابها قیل لاشک ان العلم قد جاء منه صلی الله علیه وسلم من قبل باقی الصحابة
ولیس بمنحصر فی علی المرتضی رضی الله عنه فلابد ان یکونوا ابواب العلم لکن لابد التخصیص من وجه
بان یکون متمیزا من سائر الابواب بالسعة والفتح والعظمة ونحوها والله اعلم ازین عبارت ظاہرست
که عبدالحق در تاویل این حدیث اگرچه از خود نتوانسته که تقریری نماید وحرفی درخور توجه والتفات
محققین بیارا اید لیکن از تاویل آن بکسر سکوت کردن ہم مصلحت ندیده ناچار در نقل بعض تفوہات
اسلاف خود بلفظ قیل مشغول گردیده ودر کمال ظہورست که انچه عبدالحق درینجا آورده اصلا
نفعی باو نمی رساند وہرگز گلوی اورا از ربقهٔ تسلیم حق حقیق نمی رہاند زیرا که محصل آن ہمان ادعای
باردهٔ بابیت دیگر اصحاب ست که بکرات ومرات ردّ شنیع بسیط ونقض جامع محیط آن بوجوه عدیده
وعناوین سدیده وادلهٔ قاہره وبراہین باہره دیدهٔ وبسخافت ورکاکت تقریرات آن که
این حضرات یکی بعد دیگری نموده اند کما ینبغی وارسیده وہرچند بعد ملاحظهٔ آن وہن وہوان
وفساد وبطلان این تقریر حقیر که شیخ عبدالحق درینجا آورده خود بخود واضح ست لیکن بنابر التزام
بحسب مناسبت مقام حرفی چند متعلق بآن معروض میشود اول آنکه ادعای مجی علم جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم از قبل باقی اصحاب که درین تقریر مذکور شده ممنوع ومدفوع ست وبرہر متتبع
واضح ومستنیر ست که بسیاری از اصحاب چنان از ساحت علم بعید وشاحط بودند که یک کلمهٔ علم
ہم از ایشان منقول ومأثور نشده واین معنی ہرچند در کمال اتضاح ست لیکن ما بمدعی این مطلب
می گوییم که چون تو مدعی ہستی بر تو لازم ست که اسامی جملهٔ صحابه که در کتب مؤلفه برای ذکر اصحاب
مثل استیعاب واسد الغابه واصابه وغیر آن مذکورست یک یک برشماری وناقل علم جناب
رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم بودن ایشان را فردا فردا بمنصهٔ اثبات واحقاق آری ولیس
لک الی ذلک من سبیل فلا تغتر بادعائک الباطل الضئیل دوم آنکه اگر بالفرض ناقل علم بودن
جمیع صحابه ثابت ہم شود ومحقق گردد که ہر واحد از ایشان چیزی از علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه

قبل از کلام خود متعلق بحدیث مدینۃ العلم و بعد از آن آثار و اخبار عدیده آورده مثبت اعلمیت
جناب امیر المومنین علیہ السلام و مظہر کمال جہل شیخین ست و بلحاظ آن وجوه موفوره برای دکلام
او و ابطال مزعوم او پیدا شده کما دریت سابقا بالتفصیل بحیثین قادری نیز بتقلید سمہودی ہمان
اخبار و آثار را قبل ازین کلام و بعد ازین کلام آورده من حیث لا یشعر مسلک ابطال مقال
بر انتحال خود سپرده اگر باور نداری اینک آن آثار و اخبار را از کتاب قادری نقل مینمایم تا آنرا
با آثار و اخبار کتاب سمہودی که در ما سبق بجواب کلام او منقول شده تطبیق توانی کرد پس باید دانست
که قادری در صراط سوی قبل ازین مقال انتحال اشتمال بعد ذکر روایت حکم عمر برجم مجنونه گفته و فی
روایۃ فقال عمر لولا علی هلك عمر و روی بعضهم انه اتفق لعلی مع ابی بکر رضی الله عنهما نحو ذلك وکان
عمر یقول لعلی لا ابقانی الله بعدك یا علی کذا اخرجه ابن السمان وکان عمر رضی الله عنه یقول اقضانا علی
وکان یتعوذ من معضلة لیس لها ابو حسن رواه الدارقطنی ولفظ التعوذ اعوذ بالله من معضلة
لیس لها ابو حسن وکان عمر یقول اعوذ بالله ان اعیش فی قوم لیس فیهم ابا حسن وکان عمر لا یبعث
علیا لبعوث لاخذ رایه ومشاورته وکان عطا یقول والله ما علمت احدا من اصحاب رسول الله افقه
من علی کذا اخرجه الحافظ الذهبی و نیز قادری در صراط سوی بعد این مقال واضح الانتحال گفته
وقول عمر رضی الله عنه علی اقضانا رواه البخاری فی صحیحه و نحوه عن جماعة من الصحابة والحاکم
فی المستدرك عن ابن مسعود قال کنا نتحدث ان اقضی اهل المدینة علی وقال انه صحیح ولم
یخرجاه واصل ذلك قصة بعثه صلی الله علیه وسلم لعلی رضی الله عنه الی الیمن قاضیا فقال یا
رسول الله بعثتنی اقضی بینهم وانا شاب لا ادری ما القضا فضرب رسول الله صلی الله علیه وسلم
فی صدره وقال اللهم اهده وثبت لسانه قال فوالذی فلق الحبة وبرأ النسمة ما شککت فی قضاء
بین اثنین رواه ابو داؤد والحاکم وقال صحیح الاسناد و نیز قادری در صراط سوی بعد این مقال
واضح الانتحال گفته وعن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لفاطمة اما ترضین ان زوجتك اقدم
امتی سلما واکثرهم علما واعظمهم حلما رواه احمد والطبرانی برجال وثقوا بهم و بعد ملاحظهٔ این
آثار و اخبار در تمام شدن حجت بر قادری بهمان نہج که بر سمہودی تمام شده نزد عاقل ریبی
باقی نمی ماند و ادنی تامل در الفاظ و معانی این آثار و اخبار بنای کلام منتحل و مقال مفتعل

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چنان مصدر جہالات فاضحہ وعمایات لائحہ شدہ اند کہ اقوال شان در اعتراف بجہل وضلال خود ضرب المثل شدہ وبر السنہ وافواہ خواص وعوام وصغار وکبار دائر گردیدہ ودر قضایای بیشمار ووقائع نامعدود خطایای صریحہ واحکام زائغہ شان بحد ذیوع وشیوع رسیدہ پس بعد ازین چگونہ میتوان گفت کہ جملۂ صحابہ خصوصاً این چنین افراد ابواب علم بودند حاشا وکلا غیر از حضرات اہل سنت احدی از ارباب عقول جرأت برین مباہتہ وعناد وجسارت برین مکابرہ ولداد ندارد ہفتم آنکہ بسیاری از اصحاب چنان مطاعن عظیمہ ومشائن جسیمہ داشتند کہ بلا ریب واستنکار آن معائب بادیۃ الشنار ایشانرا از حد عدالت خارج ودر بیدای فسق مارج نمودہ کما فصل فی تشیید المطاعن بعون اللہ المجید وپر ظاہر ست کہ اینگونہ اشخاص ولو نقل علم کنند ہرگز قابلیت آن ندارند کہ باب مدینۂ علم مفروض شوند چہ مرتبہ بابیت مدینۂ علم مرتبہ بسیار عالی ست واگر ہر جاہل فاسق ہم عرض کنند کہ آیا شخص فاسق باب مدینۂ علم میتواند شد البتہ ابا خواہد کرد وقبول نخواہد نمود فمال ہؤلاء القوم لا یکادون یفقہون حدیثا ہشتم آنکہ بسیاری از اصحاب چنان شنائع اعمال وفظائع احوال داشتند کہ اصلا بلحاظ آن ایمان واسلام شان سالم نماندہ بلکہ نہایت نفاق وشقاق شان از ان اعمال واحوال خسران مآل ظاہر ومنکشف گردیدہ کما فصل فی کتب الاصحاب لا سیما تشیید المطاعن پس چگونہ میتوان گفت کہ العیاذ باللہ تمامی اصحاب کہ در عموم ایشان این چنین ذوات دنیۃ الصفات نیز داخل ہستند ابواب مدینۂ علم بودند حاشا وکلا کار احدی از اہل ایمان نیست کہ اینگونہ اشخاص را ولو ناقل علم بودہ باشند ابواب مدینۂ علم قرار دہد وکمال بعد خود از دائرۂ ایمان وحیطۂ ایقان فرا روی ارباب عرفان نہد نہم آنکہ در زمرۂ اصحاب بسیاری از اشخاص چنان بودند کہ عداوت ومعاندت ایشان با جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اظہر من الشمس وابین من الامس بود حتی کہ جماعتی از ایشان ارادۂ میشومہ قتل آن جناب لیلۃ العقبہ کردہ بودند پس چگونہ احدی از ارباب عقل می توان گفت کہ جملہ صحابہ آنجناب ابواب مدینۂ علم بودند مگر شان ابواب مدینۂ علم ہمین ست کہ در پئ ہدم خود مدینۂ علم گردیدہ انخلاع خود را از ربقۂ اسلام ظاہر سازند وبی محابا اعلام کفر والحاد بایدی بغی وعناد بیفرازند دہم آنکہ جمعی کثیر از اصحاب بغض صریح وعناد قبیح با جناب امیر المومنین علیہ السلام داشتند حتی اینکہ

وآله وسلم نقل نموده نیکن بمجرد نقل چیزی ‌ای شخصی بمرتبهٔ بابیت دار حکمت یا مدینهٔ علم می رسد زیرا که در ما سبق بتصریحات اکابر محققین دانستی که باب دار حکمت و باب مدینهٔ علم همان کس می تواند شد که محیط بحکمت و علم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم باشد و تحقق این مرتبهٔ عظمی برای جمیع اصحاب از جملهٔ محالات واضحه و ممتنعات لائحه است سوم آنکه آنچه اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم از آنجناب نقل کرده اند و اهلسنت آنرا در جوامع و مسانید خود جا داده اند تماما هرگز قابل اطلاق علم نیست زیرا که بسیاری از آن چنان ست که آیات فرقان حمید و قرآن مجید و احادیث اهلبیت علیهم السلام صراحةً مکذب آن ست و چیزی که منافی تعلیم ثقلین باشد هرگز آنرا علم نبوی نتوان گفت پس کسانیکه آنرا آورده باشند چگونه ابواب علم می توانند شد بلکه این چنین اشخاص را یقیناً ارکان جهل و اعضاد ضلال تام باید کرد چهارم آنکه در زمرهٔ اصحاب بلا شبهه و ارتیاب کسانی بودند که کذب و زور ایشان بشهادت خود اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم ثابت و مبرهن شده مثل ابوهریره و دیگر امثال و اضراب او و در نهایت ظهور ست که ارتکاب بهت و کذاب خیلی منافات با بابیت مدینهٔ علم دارد و هر که مرتکب کذب و افترا بر جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم گردد بلا ریب از ساحت علم و ایمان دور میشود فضلا عن البابیة لمدینة العلم پس چگونه فرض میتوان کرد که جمله اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم که در ایشان چنین کذابین عظیم الارتکاب هم میباشند ابواب مدینهٔ علم بودند هل هذا الا الجهل المفرط فی حب الاصحاب والله العاصم عن فتح ابواب المتبار والتباب پنجم آنکه کل اصحاب کما صرح به العجیلی فی ذخیرة المآل سوال مسائل از جناب امیر المومنین علیه السلام می نمودند و راه استفاده و استرشاد از آنجناب می پیمودند و احوال رجوع حضرات خلفای ثلثه بآنجناب بالخصوص در نهایت شهرت و تواتر میباشد پس چگونه نزد عاقل راست خواهد آمد که این حضرات با این حالت ابواب مدینهٔ علم بودند زیرا که باب مدینهٔ علم بودن را کم از کم لازم آن ست که بسبب بابیت مدینهٔ علم مستغنی از اغیار بوده باشد و احتیاج رجوع بدیگری او را عارض نشود و نه آنکه وقت نزول نوازل و حدوث حوادث بر باب دیگران دست سوال دراز کند و بنای بابیت خود باین سوال مذلت اشتمال بر کند وهذا من الوضوح والظهور بمکان لا یخفی علی اولی الابصار والاعیان والله العاصم عن التقول بالباطل المهان ششم آنکه بسیاری از اصحاب جناب رسالت مآب

نیز ادعای تخصیص ذکری باطل خواهد بود و بر ماهر متتبع و متضلع و متضح خواهد شد که تخصیص جناب
امیر المومنین علیه السلام درین حدیث شریف تخصیص حقیقی ست نه تخصیص ذکری سوم آنکه
از تحقیقات سابقه واضح و لائح گردیده که اصحاب جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم
جمیعا اعتراف باختصاص جناب امیر المومنین علیه السلام بشرف بابیت مدینة العلم مینمودند و در
اظهار این معنی بالاتفاق مسلک وفاق می پیمودند پس بعد درک این همه چگونه کسی از ارباب
عقل میتوان گفت که در حدیث مدینة العلم تخصیص جناب امیر المومنین علیه السلام باین شرف
تخصیص حقیقی نیست بلکه تخصیص ذکری ست چهارم آنکه قطع نظر از اعتراف دیگر اصحاب انهم
ثابت شده که جناب امیر المومنین علیه السلام خود باب مدینة العلم بودن را از خصائص خاصهٔ
ذات عالی صفات خویش محسوب میفرمود و بذکر آن بر اصحاب اتمام حجت علی نهج الکمال می نمود پس
هرگز از مومنی بلکه مسلمی که اذعان بعظمت آنجناب داشته باشد ترقب نتوان کرد که او برخلاف
اعتقاد آنجناب جمله اصحاب را ابواب مدینهٔ علم داند و تخصیص آنجناب را بشرف بابیت مدینهٔ علم
در حدیث مدینة العلم محمول بر تخصیص ذکری گرداند پنجم آنکه اگر بفرض محال تسلیم کرده آید که
تخصیص جناب امیر المومنین علیه السلام در حدیث مدینة العلم تخصیص ذکری ست و محمل آن
همان ست که صاحب قیل ذکر کرده پس آنهم جالب اظهر بوار و مورث اتم خسار برای اوست
زیرا که پر ظاهر ست که بنابرین تقریر جناب امیر المومنین علیه السلام از دیگر ابواب متمیز خواهد بود
بوسعت و فتح و عظمت و این معنی صراحة بوجوه عدیده مفید اعلمیت آنجناب ست از سائر اصحاب و
اعلمیت چنانچه در ماسبق دانستی دلیل خلافت ست پس خلافت متقدمین بر آنجناب باطل باشد
فظهر من ههنا ان صاحب القیل فی هذا التوجیه والتاویل لا یحصل الا علی ما یوجب له التعییر والتخییب
و یجعل کیده فی تضلیل و مخفی نماند که عبدالحق بعد ذکر این کلام مختل النظام مشتغل باثبات و
تحقیق حدیث مدینة العلم و دفع طعن طاعنین ازان گردیده و بعد فراغ از اثبات آن باتباع صاحب
قیل بار دیگر بتاویل علیل و تسویل ضئیل گرویده کلامی عجب نامربوط سرائیده و هرزه سخت مخلوط
درائیده چنانچه گفته ولکن لا یقتضی ذلک الحصر فی هذا الباب وهذا باب خاص و مخصوص بدخول
العلم فقد جاء افضالکم علی ولکل من الخیرات والمبرات والانوار والاسرار التی اشرقت و ظهر من

از همین جماعهٔ منحوسه کسانی هستند که بر باب باب مدینهٔ علم هیزم و آتش جمع نمودند و ارادهٔ احراق بیت آنجناب بقصد اهلاک آنجناب و اهلبیت آنجناب کرده در استیجاب عذاب و درکات نار و استحقاق کمال سخط و عقاب جبار قهار الی اقصی الغایه افزودند پس چگونه احدی از عقلا باور میتواند کرد که جملهٔ اصحاب ابواب مدینهٔ علم بودند آیا کار ابواب مدینهٔ علم همین میباشد که درپی اهلاک باب مدینهٔ علم شوند و بر باب آنجناب آتش افروزی نموده بمصداق آیهٔ وافی هدایه مثلهم کمثل الذی استوقد نارا فلما اضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم و ترکهم فی ظلمات لا یبصرون کورانه در راه کفر و نفاق روند اما آنچه عبد الحق در آخر کلام مذکور آورده ولکن لا بد للتخصیص من وجه بان یکون متمیزا من سائر الابواب بالسعة والفتح والعظمة ونحوها والله اعلم پس بر ارباب عقل و شعور محتجب و مستور نیست که وجه این استدراک آن ست که چون صاحب قیل بعد فرض ابواب بودن دیگر اصحاب دید که در اصل حدیث مدینة العلم ولو ایماءً ذکری از ابواب مفروضهٔ منحوتهٔ او نیست و باب بودن جناب امیر المومنین علیه السلام بلاشبهه دران صراحةً مذکورست پس خواست که تخصیص جناب امیر المومنین علیه السلام را بشرف بابیت مدینة العلم از تخصیص حقیقی صرف نموده صرف تخصیص ذکری وانماید و برای عدم ذکر ایشان و تخصیص جناب امیر المومنین علیه السلام بذکر وجهی تبرا شد لهذا ظاهر نمود که وجه تخصیص بالذکر آن ست که این باب یعنی جناب امیر المومنین علیه السلام از دیگر ابواب متمیز میباشد بوسعت و کشادگی و عظمت و مانند آن و پر ظاهرست که این تقریر سراسر تغریر هرگز نفعی بحال سنیه نمی رساند بچند وجه اول آنکه در ماسبق دانستی که بوجوه موفورهٔ کثیره و دلائل متکاثرهٔ غزیره ابواب بودن دیگر اصحاب باطل و نقش برآب و در اضمحلال و بطلان مثل سراب ست و هرگاه اصل زعم صاحب قیل در تکثیر ابواب باطل گردید واضح شد که تخصیص جناب امیر المومنین علیه السلام درین حدیث نسبت باصحاب تخصیص ذکری نیست بلکه تخصیص حقیقی ست و سوای آنجناب هیچ یک از اصحاب باب مدینهٔ علم نیست پس آنچه صاحب قیل از راه اضلال و تضلیل در باب تخصیص سرائیده هرگز مقبول اصحاب عقول نخواهد شد دوم آنکه بسیاری از علمای اعلام سنیه کما دریت فی جواب کلام البنبانی معترف باختصاص خاص جناب امیر المومنین علیه السلام بشرف بابیت مدینهٔ علم میباشند و این مطلب را بعنوانات عدیدهٔ رشیقه افاده می نمایند پس بحسب افادات ایشان

مطلوب او ازین قول آن ست کہ این باب یعنی جناب امیرالمومنین علیہ السلام خاص ومخصوص ست بدخول در مدینۂ علم برای اخذ علم یعنی ہرکہ داخل شدن در مدینۂ علم بخواہد از ہمین باب خاص داخل خواہد شد پس این معنی حق وصدق ست ولیکن اولاً عبارت او درادای این مطلب قصوری دارد وحق عبارت درین صورت آن ست کہ بگوید وھذا باب خاص ومخصوص بالدخول لاخذ العلم وثانیاً اگر مقصود عبدالحق ہمین ست پس چرا قبل ازین بذریعۂ کلام صاحب قیل دیگر صحابہ را ابواب علم قرار دادہ باین تجاسر قبیح ابواب تلمیع وتسویل وتخدیع وتضلیل کشادہ وثالثاً بعد اعتراف بانیکہ جناب امیرالمؤمنین علیہ السلام باب خاص ومخصوص ست بدخول در مدینۂ علم برای اخذ علم قولی کہ قبل ازین قول متصلاً باین الفاظ آوردہ ولکن لا یقتضی ذلک الحصر فی ھذا الباب زیادہ تر باطل وفاسد میشود زیراکہ ہرگاہ این باب یعنی جناب امیرالمومنین علیہ السلام خاص ومخصوص شد بدخول در مدینۂ علم برای اخذ علم پس بسوی دیگر ابواب مفروضہ احتیاجی نماند وفرض ایشان در مدینۂ علم باوصف آنکہ افک واختراع وتخرص وابتداع ست بیکار محض برآمد واگر گفتہ شود کہ مراد عبدالحق این ست کہ جناب امیرالمومنین علیہ السلام دریک چیز باب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم میباشد ودیگر اصحاب برای دیگر چیزہا ابواب ہستند مثلاً ابوبکر در رحمت ورافت بالمسلمین وعمر در شدت برمنافقین وعثمان در صدق حیا وابی بن کعب در علم قرآن وقرأت آن ومعاذ بن جبل در علم حلال وحرام وزید بن ثابت در علم فرائض وابوعبیدہ در امانت وحضرت ابوذر رضوان اللہ علیہ در صدق وزہد ابواب آنجناب ہستند وجناب امیرالمومنین علیہ السلام مخصوص برای علم قضا باب میباشد وبہمین سبب عبدالحق حدیث اقضاکم علی را بنہج استدلال واحتجاج درین قول آوردہ پس علاوہ برآنکہ عبارتش از تادیۂ این مطلب خیلی قاصر ست وحمل آن برین مقصد بغیر از التزام تکلف بعید وتحمل سخف شدید درست نمی نشیند در ماسبق بجواب عاصمی کہ مصحح باین ادعای باطل وتقریر لاطائل ست بتفصیل تمام وبسط موضح مرام رد وابطال آن دیدی وبکمال سخافت ورکاکت آن رسیدی وبالخصوص دریافتی اکہ باوصف آنکہ تخصیص بابیت جناب امیرالمومنین علیہ السلام در علم قضا ناشی از محض عصبیت وعناد ست اگر بالفرض والتقدیر جناب امیرالمومنین علیہ السلام در علم قضا باب جناب رسالتمآب

شمس النبوۃ لها مظاهر ومجالی متعددۃ بل لا تعد ولا تحصی ــ فانہ شمس فضل هو کوا کبها + یقتبسون انوارها للناس فی الظلم + اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم وفی التحقیقۃ لمسئلۃ الفضیلۃ وجوہ وحیثیات وهذا هو المخلص والمسلک فی هذا الباب والله اعلم بالحق والصواب والیه المرجع والمآب

واین کلام بیّن الانخرام منقوض ومرضوض ست بوجوہ عدیدہ اول آنکہ نفی اقتضای حدیث مدینۃ العلم حصر را درین باب اعنی امیر المومنین علیہ السلام از قبیل مباهتات واضحہ ومکابرات لائحہ است و در ما سبق بحمد اللہ المنان مرۃ بعد اولی وکرۃ بعد اخری بدلائل باہرۂ موفورہ وبینات قاہرۂ غیر محصورہ ثابت ومبرہن شدہ کہ حدیث مدینۃ العلم بلا ریب حاصر شرف بابیت در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیہ السلام ست و از ینجاست کہ جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در تتمۂ این حدیث شریف مزید این علم را امر باتیان جناب امیر المومنین علیہ السلام فرمودہ لا غیر و بالاتر ازان این ست کہ بصراحت ارشاد فرمودہ انا مدینۃ العلم وانت بابها یا علی کذب من زعم انہ یدخلها من غیر بابها ونیز بتصریح افادہ فرمودہ یا علی انا مدینۃ العلم وانت الباب کذب من زعم انہ یصل الی المدینۃ الا من قبل الباب و علاوہ برین از ارشاد خود جناب امیر المومنین علیہ السلام واقوال وتقریرات دیگر صحابہ سواء کانوا من الموالین الموالفین او من المعاندین المخالفین انحصار شرف بابیت در وجود مسعود آنجناب ثابت ومحقق ست کما دریت فیما سبق بحمد اللہ المنیل علی وجہ التفصیل پس بعد این ہمہ چگونہ کسی باور میتوان کرد کہ این حدیث شریف مقتضی حصر نیست آری اگر عبدالحق العیاذ باللہ خود را از صاحب حدیث دانا تر بمدلول آن داند وفہم خویش را بالاتر از فہم قاطبۂ اصحاب گرداند البتہ براین ادعای باطل خود باقی خواہد ماند وجرأت وجسارت خود را باعلای مراتب زندقہ وکفر خواہد رسانید لیکن باز ہم احدی از عقلا مساہمت او را اختیار نخواہد نمود وباتباع او طریق مجازفت وعدوان نخواہد پیمود دوم آنکہ قول عبدالحق وهذا باب خاص ومخصوص بدخول العلم فقد جاء اقضاکم علی از جملۂ اقوال عجیبہ وکلمات غریبہ است زیرا کہ اگر مقصود او ازین کلام کما هو مقتضی ظاہر العبارۃ این ست کہ این باب یعنی جناب امیر المومنین علیہ السلام خاص ومخصوص ست بدخول علم در مدینۃ العلم پس بطلان آن ظاہر وباہر ست چہ اعتقاد اینکہ علم در جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بذریعۂ جناب امیر المومنین علیہ السلام رسیدہ ہرگز کار عاقلی نیست و اگر

مفروض تر دو میتوان در ابعاً اگر مظاہر صفات نبویہ از زمرۂ اصحاب لاتعد ولاتحصی ہم بدانیم و فرض کنیم کہ آن صفات بآن مظاہر بلا واسطۂ اہلبیت علیہم السلام رسیدہ پس شکی نیست کہ صفت علم از جملۂ آن صفات افضل و اعلی میباشد ولقد تقدم من الدلائل لقاطعۃ علی ھذا المطلب ما لا یخفی علی ذی عینین و بلا ریب مظہر این صفت عالیہ علی نہج الکمال و التمام جناب امیرالمومنین علیہ السلام میباشد و مظہر بودن آنجناب برای این صفت علی وجہ الکمال بحدی متیقن و معلوم ست کہ گاہی عبدالحق از صاحب قیل پر تضلیل متمیز بودن آنجناب از سائر ابواب ببعث و فتح و عظمت و نحو آن نقل میکند و گاہی آنجناب را باب خاص و مخصوص مدینۂ علم وا می نماید و گاہی در حق آنجناب حدیث اقضاکم علی را وارد دانستہ بآن راہ استدلال می پیماید پس بلا شبہہ جناب امیرالمومنین علیہ السلام بسبب مظہریت صفت علم علی الوجہ الاتم افضل و اکمل از دیگر مظاہر خواہد بود اگرچہ آن مظاہر لاتعد ولاتحصی ہم باشند بالجملہ آنچہ عبدالحق بقول خود درین مقام از راہ زخرفت و مخرقت خواستہ تخییلی بیش نیست کہ آنرا بمحض الفاظ آراستہ و بحمد اللہ ادنی تامل در مضمون آن برای کشف تلبیع او کافی و وافی ست بیشتر باید دانست کہ عبارت عبدالحق در باب تعدد و تکثر مظاہر صفات نبویہ بنحوی مشوش النظم واقع شدہ کہ تعرض بمفاد آن ضروری ست توضیحش اینکہ عبدالحق چنانچہ دانستی عبارت مشار الیہا را باین الفاظ آوردہ ولکل من الخیرات و المبرات و الانوار و الاسرار التی اشرقت وظہرت من شمس النبوۃ لہا مظاہر و مجالی متعددۃ بل لا تعد و لا تحصی و این عبارت بلحاظ اینکہ در اول آن ولکل من الخیرات واقع شدہ دلالت دارد برآنکہ برای ہر واحد از خیرات و مبرات و انوار و اسرار کہ از شمس نبوت درخشیدہ و ظاہر شدہ مظاہر و مجالی متعددہ بلکہ لاتعد ولاتحصی میباشد و چون در آخر آن لہا مظاہر و مجالی واقع شدہ پس محتمل ست کہ مطلوب عبدالحق از عبارت خود این باشد کہ برای مجموع خیرات و مبرات و انوار و اسرار من حیث المجموع مظاہر متعددہ بلکہ لاتعد ولاتحصی ہست و پر ظاہر ست کہ ہیچ یک ازین دو مطلب بحد ثبوت نمیرسد بلکہ بطلان و فساد آن اظہر من الشمس و ابین من الامس میگردد بیانش آنکہ اگر مراد عبدالحق از عبارت خود مطلب اول ست و برای ہر واحد از خیرات و مبرات و انوار و اسرار نبویہ مظاہر لاتعد ولاتحصی ادعا می نماید پس احدی از عقلا در بطلانش ریبی نخواہد داشت

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باشد مستلزم آن ست کہ آنجناب در جمیع علوم باب نبوی بودہ باشد چہ علم قضای موروث از جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عند الامعان مستجمع جمیع علوم نبویہ ہست و افادات علمای اعلام سنیہ کہ در خصوص این مطلب مثبت مدعای اہل حق میباشد بعضی از آن سابقا گذشتہ و انشاء اللہ تعالی در تحقیق حدیث اقضاکم علی استیفای آن بعون اللہ المنعام بعمل خواہد آمد بالجملہ اگر عبدالحق بذکر حدیث اقضاکم علی تخصیص بابیت جناب امیرالمومنین علیہ السلام بعلم قضا خواستہ است پس بلاریب در مقصود منکو خود قاصر و خاسر خواہد ماند سوم آنکہ عبدالحق درین کلام بقول خود ولکل من الخیرات والمبرات والانوار والاسرار التی اشرقت من شمس النبوۃ لہا مظاہر ومجالی متعددۃ بل لا تعد ولا تحصی خواستہ کہ بر ناظرین قاصرین ظاہر نماید کہ در زمرۂ اصحاب مظاہر صفات نبویہ متعدد بلکہ لاتعد ولا تحصی میباشند پس بودن جناب امیرالمومنین علیہ السلام باب مدینہ علم موجب افضلیت آنحضرت بر دیگر اصحاب نخواہد شد و این زعم باطل بحدی سخیف ست کہ احتیاج باظہار آن نمی باشد زیراکہ اولا سوای اہلبیت آنجناب علیہ وعلیہم سلام الملک الوہاب کہ مخلوق از نور و طینت آنحضرت میباشند کما سیأتی مفصلا فی مجلد حدیث النور دیگر کسی را قابلیت آن نیست کہ مظہر و مجلای خیرات و مبرات و انوار و اسرار ی شود کہ از شمس نبوت درخشیدہ و ظاہر گردیدہ و من ادعی فعلیہ البیان وعلینا دمغ راسہ بمقمعۃ البرہان وثانیا اگر تنزلا فرض کنیم کہ بعض اصحاب ہم قابلیت آن داشتند کہ مظاہر و مجالی صفات نبویہ شوند پس پر ظاہر ست کہ چنین نفوس بیش از معدودی چند نخواہند بود نہ آنکہ لاتعد ولا تحصی باشند چنانچہ مزعوم عبدالحق می باشد و چگونہ میتوان گفت کہ مظاہر صفات نبویہ در اصحاب لاتعد ولا تحصی بودند حالانکہ تقییدات و تخصیصات آن کہ علمای سنیہ در حدیث نجوم می نمایند ہنوز از نظرت غائب نشدہ باشد و فیہا معتبر لکل ذی بصر وثالثا علی سبیل التسلیم کسی کہ از اصحاب مظہر و مجلای صفتی از صفات نبویہ فرض کردہ شود پس بلاریب این شرف او را بوجہ اتباع اہلبیت علیہم السلام حاصل گردیدہ و بذریعۂ آنحضرات باین فیض عظیم رسیدہ و دلیل این مدعا قول جناب امیرالمومنین علیہ السلام نحن الشعار والاصحاب والخزنۃ و الابواب ولا توتی البیوت الا من ابوابہا و دیگر اقوال آنجناب و ارشادات جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم میباشد و ہرگاہ حال برین منوال باشد چگونہ عاقلی در افضلیت آنحضرات برین شخص

چہارم آنکہ عبدالحق درین کلام منخرم النظام تبقول خود ؎ فانہ شمس فضل ہم کواکبہا + یظہرن انوارہا للناس فی الظلم + اصحابی کالنجوم بایّہم اقتدیتم اظہار نمودہ کہ جملہ اصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مثل کواکب ونجوم میباشند ومقصود او ازین اظہار واضح الشنار آن ست کہ ہرگاہ جملہ اصحاب بمنزلۂ کواکب ونجوم ہستند وہریکی ازیشان برای کمالات نبویہ مظہر ست پس اگر جناب امیر المومنین علیہ السلام باب مدینۂ علم باشند موجب افضلیت آن جناب نباشد واین صنیع شنیع کہ کاشف از جبین مزعوم مشوم ست در نہایت فساد وبطلان ست زیراکہ اولا شعر ؎ فانہ شمس فضل ہم کواکبہا + یظہرن انوارہا للناس فی الظلم کہ از اشعار قصیدۂ بردہ است درحق انبیاے مرسلین علیہم السلام منظوم شدہ نہ درحق اصحاب واین معنی اگرچہ بر ناظر اصل قصیدۂ بردہ وشروح آن مخفی ومحتجب نیست لیکن نظر باحتیاط عبارات بعض شروح درینجا مذکور می نمایم خالد بن عبداللہ الازہری در شرح قصیدۂ بردہ گفتہ ؎ وکل آی اتی الرسل الکرام بہا + فانما اتصلت من نورہ بہم + فانہ شمس فضل ہم کواکبہا + یظہرن انوارہا للناس فی الظلم (اللغۃ) آی جمع ایۃ بمعنی علامۃ وآتی ای جاء والرسل جمع رسول وہو انسان اوحی الیہ بالعمل والتبلیغ والکرام جمع کریم والاتصال ضد الانقطاع والنور ضد الظلام (الاعراب) وکل مبتدأ آی بمد الہمزۃ مضاف الیہ اتی فعل ماض الرسل فاعل الکرام نعت الرسل بہا متعلق باتی فانما حرف حصر اتصلت فعل ماض وفاعلہ ضمیر مستتر فیہ یعود علی آی من نورہ بہم متعلقان باتصلت فانہ شمس ان واسمہا وخبرہا فضل مضاف الیہ ہم کواکبہا مبتدأ وخبر والضمیر المضاف الیہ للشمس یظہرن بضم الیاء التحتیۃ وکسر الہاء فعل مضارع وفاعل والنون ضمیر الکواکب انوارہا مفعول یظہرن والضمیر المضاف الیہ للشمس للناس فی الظلم متعلقان بیظہرن (ومعنی البیتین) ای جمیع الایات التی جاءت بہا المرسلون انما اتصلت بہم من نور النبی صلی اللہ علیہ وسلم لان خلق نورہ سابق علیہم وہو صلی اللہ علیہ وسلم بالنسبۃ الی الفضل والشرف کالشمس والمرسلون کالکواکب ونور الکواکب مستفاد من نور الشمس فان الکواکب تظہر انوار الشمس للناس فی الظلام فاذا ظہرت الشمس لا یبقی للکواکب نور یری بل تستتر عن العیون وشیخ ابراہیم بن محمد الباجوری المعاصر در شرح قصیدۂ بردہ گفتہ قولہ وکل ای اتی الرسل الخ ای وکل المعجزات التی اتی بہا الرسل الکرام لامہم فلم تتصل بہم الا من معجزاتہ صلی اللہ علیہ وسلم او من نورہ الذی ہو اصل الاشیاء کلہا فالسموات

چہ برای ہیچ یکی از انوار و اسرار نبویہ ہم مظاہر لاتعد ولاتحصی نبود چہ جای برای ہر یکی از ان بکمالات میرسد کہ کسی از متاملین ولوکان من آحاد الطلبۃ فضلاً عن فحول العلماء میتوان گفت کہ مثلاً برای کرامات نبویہ یا معاجز نبویہ یا ہدایات نبویہ یا مجاہدات نبویہ یا عبادات نبویہ یا ریاضات نبویہ یا علم نبوی یا زہد نبوی یا جود نبوی یا حلم نبوی و امثال ذلک مظاہر لاتعد ولاتحصی بودند حاشا وکلا اقدام برین ادعای باطل نمی نماید الا کسی کہ از عقل و نقل یکسر ذاہل و جاہل بودہ باشد و اگر اولیاء شیخ عبدالحق تصحیح این ادعا مد نظر داشتہ باشند بسم اللہ یک از صفات و کمالات نبویہ بشمارند و برای آن مظاہر و مجالی لاتعد ولاتحصی ثابت نمایند وانی لہم ذلک آری چون اہلبیت آنجناب صلوات اللہ وسلامہ علیہ وعلیہم جمیعا مظاہر و مجالی خیرات و مبرات و انوار و اسرار آنجناب بلاشک وارتیاب بودند و این حضرات تعدد داشتند البتہ ثابت میتوان کرد کہ برای ہر یکی از خیرات و مبرات و انوار و اسرار آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مظاہر و مجالی متعددہ بودہ لیکن ادعای وجود مظاہر و مجالی لاتعد ولاتحصی و آنہم از زمرۂ اصحاب پس ہرگز در طاقت و مجال احدی نیست ومن ادعی فعلیہ الدلیل و لیس لہ الی آخر الدہر من سبیل و اگر مقصود عبدالحق مطلب دوم ست و میخواہد کہ برای مجموع خیرات و مبرات و انوار و اسرار نبویہ من حیث المجموع مظاہر و مجالی لاتعد ولاتحصی قرار دہد پس اگرچہ نسبت بفرض اول در شناعت و فظاعت ادون ست اما باز ہم ارباب الباب را در بطلانش شکی و ریبی دامنگیر نمی شود چہ برای خیرات و مبرات و انوار و اسرار نبویہ و لو بلحاظ مجموع من حیث المجموع باشد مظاہر و مجالی لاتعد ولاتحصی فرض نمودن صراحۃ آفتاب را بگل اندودن ست یا سبحان اللہ مگر احدی از اصحاب عقل میتوان گفت کہ جز اہلبیت عصمت و طہارت کہ آیات قرآنیہ و احادیث نبویہ بر اتحاد ایشان با رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خلقا و خُلقا اصلا و فرعا دلالت دارد و شواہد متکاثرہ و دلائل متوافرہ مثل حدیث سفینہ و حدیث ثقلین و حدیث نور وغیرہ وارث کمالات نبویہ بودن شان کالشمس فی رابعۃ النہار واضح و آشکار شدہ کسی دیگر از اصحاب مظہر صفتی از صفات نبویہ و مجلای کمالی از کمالات مصطفویہ بودہ لا واللہ اقدام برین ادعای فاسد و تقول کاسد ہرگز کار عاقلی نیست و ہرگاہ در صفت واحدہ و کمال واحد حال برچنین منوال باشد چگونہ میتوان گفت کہ برای صفات و کمالات نبویہ مجموع من حیث المجموع مظاہر و مجالی لاتعد ولاتحصی می باشد ما ہذا الا تہجس فضیح و تجسس قبیح

پس باز ہم خالی از سوء ادب نمی شود زیرا کہ شعری کہ درحق رسل کرام و مظہرین آیات عظام منظوم شدہ باشد آنرا درحق اصحاب کہ دارای مطاعن عظیمہ و مشائن جسیمہ ہستند و کم از کم معصوم عن الخطا نیستند فرود آوردن ہرگز بر قواعد ادب دین استوار نمی آید وسیاتی فی مجلد حدیث التشبیہ ما یدل علی ذلک واللہ العاصم عن التورط فی المہالک **وثانیا** استدلال بحدیث نجوم درین مقام نہایت سخیف و ضعیف ست زیرا کہ در ماسبق بحمد اللہ تعالی قدح و جرح آن از افادات محققین اعلام و منقدین فخام سنیہ بتفصیل دانستی وسیاتی فی مجلد حدیث الثقلین من الافادات ما یدمر اصحاب الافک والمین **وثالثا** برفرض صحت حدیث نجوم استدلال بآن بر مظاہر بودن جمیع اصحاب برای کمالات نبویہ چنانچہ مزعوم مشوم عبدالحق ست باطل محض و فاسد صرف ست زیرا کہ سابقا بجواب اعور واسطی حسب افادۂ مزنی شاگرد امام شافعی دانستی کہ این حدیث برفرض صحت دلیل صدق اصحاب در روایت ست لاغیر پس آنرا در مقام اثبات مظاہر بودن جمیع اصحاب برای کمالات نبویہ آوردن دلیل کمال دانشمندی حضرات اہل سنت ست **ورابعا** اگر بالفرض ازین حدیث ثابت شود کہ جملۂ صحابہ مظاہر کمالات نبویہ بودند پس ہرگز ازان ثابت شدنی نیست کہ جملۂ صحابہ در علم مساوی بودند بلکہ دلالت آن بر عدم تساوی در علم حسب افادات علمای محققین سنیہ بجواب اعور دانستی و شکی نیست درینکہ حدیث انا مدینۃ العلم وعلی بابہا وحدیث اقضاکم علی کہ عبدالحق معترف بآن می باشد دلالت واضحہ بر اعلمیت جناب امیر المومنین علیہ السلام دارد و اعلمیت دلیل افضلیت ست و افضلیت مثبت امامت میباشد کما مر غیر مرۃ پس باز ہم بحمد اللہ در ثبوت مطلوب اہل حق از حدیث مدینہ وحدیث اقضاکم علی شکی نیست وانچہ عبدالحق از راہ تلبیس و تخدیع و تدلیس و تلمیع بحدیث نجوم تشبث نمودہ نفعی باو نمیرساند و گلوی او را از مضیق الزام اہل حق کرام نمیرہاند **وخامسا** آنکہ عبدالحق درین کلام سخافت التیام گفتہ و فی الحقیقۃ لمسئلۃ الفضیلۃ وجوہ وحیثیات وہذا ہو المخلص والمسلک فی ہذا الباب واین تفوہ بارد برای او اصلا کاری نمی کشاید زیرا کہ **اولا** در تقریر معنای حدیث مدینۃ العلم انجرار بحث بسوی افضلیت می شود نہ بفضیلت پس اگر مسئلۂ فضیلت وجوہ وحیثیات داشتہ باشد بما نحن فیہ چہ ربط دارد **وثانیا** اگر گفتہ شود کہ مراد عبدالحق از فضیلت افضلیت ست و در تعبیر او را زلتی رخ نمودہ پس باز ہم آبی بر روی کار نمی آید چہ در مبحث افضلیت خلفا عن سلف محققین علمای فریقین بقین

والارض من نورہ والجنۃ والنار من نورہ ومعجزات الانبیاء من نورہ وھکذا قال ای بمعنی المعجزات جمع ایۃ بمعنی المعجزۃ والرسل یکون السین ویقال فی غیر النظم رسل بضمہا جمع رسول والکرام جمع کریم وقولہ بہا متعلق باتی والضمیر راجع للای وانما الحصر فی المراد بنورہ معجزاتہ وسمیت نورا لانہ یھتدی بہا ویصح حملہ علی النور المحمدی الذی ھو اصل المخلوقات کلہا کما حملہ علیہ بعض الشارحین ومن للابتداء والباء للالصاق لا یقال کیف تکون المعجزات التی اتی بہا الرسل الکرام لامہم من نورہ صلی اللہ علیہ وسلم مع انہم متقدمون علیہ فی الوجود لانا نقول ھو صلی اللہ علیہ وسلم متقدم علی جمیع الانبیاء من حیث النور المحمدی (قولہ فانہ شمس فضل الخ) ھذا البیت تعلیل للبیت قبلہ والمعنی علی التشبیہ ای فانہ کالشمس فی الفضل وقولہ ھم کواکبہا ای الرسل کواکب الشمس والمعنی علی التشبیہ ایضا ای مثل کواکبہا ووجہ التشبیہ فیہما ان الشمس جرم مضئ بذاتہ والکواکب اجرام غیر مضیئۃ بذاتہا لکنہا صقیلۃ تقبل الضوء فاذا کانت الشمس تحت الارض فاض نورہا من جوانبہا فیطلب الصعود لان النور یطلب مرکز العلو فیصادف اجرام الکواکب الصقیلۃ المقابلۃ لہ فیرتسم فیہا فتضئ فی الظلمات وتظہر انوار الشمس فیہا للناس من غیر ان ینقص من نور الشمس شئ فنورہ صلی اللہ علیہ وسلم لذاتہ ونور سائر الانبیاء ممتد من نورہ من غیر ان ینقص من نورہ شئ فیظہرون ذلک النور فی الکفر الشبیہ بالظلم فلذلک قال المصنف یظہرن انوارہا للناس فی الظلم وکما ان الشمس اذا بدت لم یبق اثر للکواکب فکذلک شریعتہ صلی اللہ علیہ وسلم لما بدت نسخت غیرہا من سائر الشرائع کما یشیر لذلک قولہ فی بعض النسخ ؎ حتی اذا طلعت فی الافق عم ھداہا العالمین واحیت سائر الامم + وظاہر ھذا البیت انہ صلی اللہ علیہ وسلم مرسل للامم السابقۃ لکن بواسطۃ الرسل فہم نواب عنہ صلی اللہ علیہ وسلم وبہذا قال الشیخ السبکی ومن تبعہ اخذا من قولہ تعالی واذ اخذ اللہ میثاق النبیین لما اتیتکم من کتاب وحکمۃ ثم جاءکم رسول مصدق لما معکم لتؤمنن بہ ولتنصرنہ والذی علیہ الجمہور انہ صلی اللہ علیہ وسلم مرسل لہذہ الامۃ دون الامم السابقۃ فالمسئلۃ خلافیۃ والحق الاول بالجملہ ارتباط شعر وکل ای اتی الرسل الکرام بہا + باشعر ؎ فانہ شمس فضل ھم کواکبہا + اظہر من الشمس وابین من الامس ست واصلا عاقلی شبہہ نمیکند کہ مراد در شعر آخر از کواکب انبیا علیہم السلام ہستند نہ اصحاب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم واگر گفتہ شود کہ غرض عبدالحق از ذکر این شعر درین مقام استدلال بر کواکب بودن صحابہ نیست بلکہ آن را تمثلا ذکر کردہ

خلق بود نیز ممکن ست بلکه انتشار باین ذریعهٔ متینه بنهج کامل کمل متصور میشود بخلاف علما و قرا از اصحاب زیرا که در اصحاب معهودین جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم اگر بالفرض علما و قراء موجود هم باشند معصوم نخواهند بود و اعلمیت و افضلیت از ایشان بمراحل قاصیه دور ست و نصب جناب احدیت یا جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم ایشانرا بر منصب امامت اظهر بطلانا و اوضح فسادا میباشد پس اگر ایشان نشر علم نمایند و روایت قرآن هم کنند احدی قول ایشانرا مثل قول خلیفهٔ معصوم منصوب منصوص من الله والرسول معتبر نخواهد دانست دوم آنکه اگر برای روایت قرآن از جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم خلیفه که بصفات مذکوره متصف باشد منصوب نشود پس لابدست که رواة آن اهل تواتر بوده باشند وان لم یکونوا من العدول نه آنکه معدودی چند راوی آن باشند و صحابی که شاه ولی الله میخواهد ایشانرا راوی قرآن از آنحضرت صلعم قرار دهد و ذکر شان درین عبارت آورده هرگز عدداً بحد تواتر نمیرسند پس چگونه میتوان گفت که ایشان برای این مطلب مهم کافی و وافی بودند کمال تعجب ست که شاه ولی الله با وصفیکه زلّه ربا و خوشه چین ابن تیمیه است و راه نصب و عدوان را بدلالت او می سپرد چرا درین مقام کلام نافرجام او را که در جواب حدیث مدینة العلم تفوه نموده ندیده و از چه رو انحراف و انصراف از ان ورزیده حالانکه امام و شیخ الاسلام او کما سمعت سابقا در منهاج بندای جهوری جار می زند ولهذا اتفق المسلمون علی انه لا یجوز ان یکون المبلغ عنه العلم واحدا بل یجب ان یکون المبلغون اهل التواتر الذین یحصل العلم بخبرهم للغائب وخبر الواحد لا یفید العلم الا بالقرائن وتلك قد تکون منتفیة او خفیة عن اکثر الناس فلا یحصل لهم العلم بالقرآن والسنن المتواترة بالجمله روایت کردن چند نفر برای قرآن از جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم هرگز برای انتشار دین در آفاق کفایت نمیکند و بلا ریب و شك یا برای آن خلیفه معصوم می باید یا اهل تواتر پس تقریری که شاه ولی الله درین مقام متفوه بآن شده بهیچ وجه درست نیست سوم آنکه ادعای این معنی که خداوند عالم بر زبان آنحضرت صلعم فضائل جماعه از صحابه جاری ساخت تا حث باشد بر اخذ علم و قرآن از ایشان دعوا واضح البطلان ست و منافی آن ست آیات و احادیث عدیده متکاثره که از ان انحصار حکم اخذ علم و حکمت و قرآن از اهل بیت علیهم السلام ثابت و محقق گردیده مثل آیهٔ کونوا مع الصادقین و آیهٔ واعتصموا بحبل الله جمیعا و آیهٔ واتوا البیوت من ابوابها و حدیث باب حطه و حدیث ثقلین و حدیث مدینة العلم و حدیث علی مع القرآن والقرآن مع علی و ما یماثل ذلك پس چگونه میتوان گفت که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم با وصف این احکام علیم و خبیر و با وصف این ارشادات خود علی وجه التکریر منافی و مناقض آن بعمل آورده و بعد از انکه اصحاب خود را

بنای کلام بر افضلیت مطلقه گذاشته اند نه بر افضلیت جزئیه که من وجه باشد آری فرقی که هست اینست
که علمای اهل حق درین باب بعد اثبات افضلیت مطلقه بشواهد کثیره از هر جهت افضلیت جناب
امیر المومنین علیه السلام بر قاطبه اصحاب ثابت می نمایند و بحمد الله تعالی گوی سبقت درین میدان از
اقران می ربایند و علمای اهلسنت همواره درین باب خائب و خاسر می مانند و از یک جهت جزئیه هم
افضلیت خلفای خود بر آنجناب ثابت کردن نمی توانند بالجمله آنچه را که عبد الحق درین باب برای
خود و اولیای خود مخلص و مسلک وانموده هرگز سبب خلاص و از ورطه الزام اهل حق کرام نمی شود و
اصلا مخلصی و مسلکی ولو مثل سم الخیاط برای فرار و هرب او از الزامات ایشان پیدا نمی کند اگر اولیای
عبد الحق را درین باب ریبی و شکی بوده باشد بر ایشان لازم ست که بعد تامل و انعام نظر در احتجاجات
متینه و استدلالات رزینه ما مهربی و مخلصی برای او درین باب پیدا کنند و منت عظیمه بر جان او بر نهند و
اگر نظر بکلام شیخ عبد الحق و قصر باع خود در محاجه از اثبات افضلیت مطلقه شیوخ ثلثه بر جناب
امیر المومنین علیه السلام عاجز هستند کاش افضلیت جزئیه شان بر آنجناب ثابت نمایند و لکنهم بمعزل
عن ذلك الی الابد الابید و انّی لهم التناوش من مکان بعید و از عجائب دهور و غرائب عصور است
که شاه ولی الله دهلوی در قرة العینین که فی الحقیقة قرة عیون النواصب میباشد خواسته که از در تلبیس و
تدلیس بر آید و در باب حدیث مدینة العلم امر حق را بلی لسان مخفی و مستور نماید چنانچه در کتاب مذکور در مقدمه
سابعه گفته نکته سابعه خدای تعالی خواست که دین خود را بواسطه پیغامبر خود در آفاق منتشر گرداند و این معنی
بدون علما و قرا که از آنحضرت صلی الله علیه و سلم قرآن روایت کنند متصور نمی باشد پس بر زبان مبارک
آنحضرت صلی الله علیه و سلم فضائل جماعه از صحابه جاری ساخت تا حث باشد بر اخذ علم و قرآن از ایشان و آن
فضائل بمنزله اجازت نامهای محدثین ست برای تلامذه خود ها تا قومی که رجال را باقوال نمیتوانند شناخت
باری اقوال را برجال بشناسند و درین فضائل جمیع علمای صحابه مشترک اند چنانکه از کتب حدیث ظاهرست
انا مدینة العلم و علی بابها ازین باب ست و اقرأکم ابی و اعلمکم بالحلال و الحرام معاذ نیز ازین باب انتهی واقضاکم
و این کلام و همی انفصام مخدوش و مغشوش ست بچند وجه اول آنکه حصر انتشار دین بواسطه پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم بذریعه علما و قرا که از آنحضرت قران روایت کنند چنانکه مزعوم شاه ولی الله ست باطل محض
چه این انتشار بذریعه خلیفه منصوب آنحضرت که منصوص من الله و الرسول باشد و معصوم و اعلم و افضل خلق

شاهد فی هذا الباب علی الحقیقة دون المجاز انتهی در روایت قرآن این تعلیل علیل را دخلی نیست باقی ماند روایت
احادیث پس در ان هم این تعلیل پیش نمی رود زیرا که در باب روایت احادیث از آنحضرت صلعم بنا بر مذاق اهل سنت
محض عدالت کافی ست و بر حسب مزعوم ایشان جمله صحابه عدول بودند و معاذ الله قرآن مجید بر عدالت همه ایشان
بآیات کثیره خود دال بود پس چه احتیاج بود باینکه برای اخذ احادیث نبویه تخصیص جماعتی از ایشان کرده آید که فضائل
معهوده خاصه داشته باشند و اگر بالفرض حاجتی هم بود پس این تعلیل را چه مدخل ست زیرا که قومی که رجال را باقوال
نمی توانند شناخت بلکه اقوال را برجال میشناسند اگر معتقد عدالت جمیع صحابه هستند تخصیص جماعتی از صحابه برای
شان خیلی مضر و منافی مطلوب ایشان ست و اگر معتقد عدالت جمیع صحابه نیستند مثل اهل حق ایشان کی این فضائل را
بتمامها تسلیم خواهند کرد علاوه برین فضائل این جماعه را آنحضرت صلعم اگر برای هدایت بقیه اصحاب خود ارشاد فرموده
پس بنا بر مذاق اهل سنت راست نمی آید زیرا که ایشان مظهر هستند که تمامی صحابه خیلی باعظمت و جلالت هستند پس
در ایشان جماعتی را فرض نمودن که رجال را باقوال نمی توانند شناخت بلکه اقوال را برجال می شناسند خیلی تحقیر ایشان
کردن و گویا طریق روافض در باب خیر القرون پیمودن ست و اگر این فضائل را برای هدایت تابعین بیان فرموده است
پس اگرچه فرض کردن قومی که رجال را باقوال نمی توانند شناخت بلکه اقوال را برجال می شناسند در زمره تابعین
هم خلاف مذاق سنیه است کما لا یخفی علی من لاحظ حدیث القرون وما هو فی کتبهم مودع مضمون لیکن برین فرض
هم این تعلیل علیل درست نمی شود زیرا که هرگاه حال رقاعت این قوم مستوجب لوم چنین ست که رجال را باقوال
نمی شناسند هرگز صحابه را باین فضائل نخواهند شناخت چه پر ظاهر ست که جماعه معینه صحابه از رجال هستند و این فضائل
مفروضه از جمله اقوال ست و این قوم اقوال مذکوره را از السنه صحابه شنیده نه از لسان جناب رسالت مآب صلی الله علیه
و آله وسلم پس بچه وجه اعتماد بر آن خواهند کرد و چگونه آنرا اقوال آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم خواهند دانست فانهم
بجهلهم و عمههم لا یفقهون حدیثا ولا یفهمون قیلا اولئک کالانعام بل هم اضل سبیلا **ششم** آنکه ادعای این معنی
که درین فضائل جمیع علمای صحابه مشترک اند چنانچه از کتب حدیث ظاهر است دعوی باطله و هفوه عاطله است زیرا که
اولا اطلاق علمای صحابه بر غیر متبعین باب مدینه علم هرگز درست نمی شود زیرا که فی الحقیقه علمای صحابه همان اشخاص
بودند که بحسب امتثال فمن اراد العلم فلیأت الباب مقتبس و مستفید از جناب امیر المومنین علیه السلام شدند و کسانیکه
معرض از باب مدینه علم ماندند هرگز از علمای صحابه نیستند و ثانیا هرگز مسلم نیست که جمیع علمای صحابه در فضائلی که از ان
حث و ترغیب بر اخذ علم و قرآن از ایشان ثابت شود مشترک بودند و من ادعی فعلیه البیان و چگونه احدی برای غیر

ست و ترغیب بر اخذ علم و حکمت و قرآن از اہل بیت علیہم السلام علی وجہ الانحصار فرمودہ بزودی ہرچہ تمامتر آن را
فراموش نمودہ مردم را حث و ترغیب بر اخذ علم و قرآن از اصحاب خود فرماید آری ممکن ست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ
و آلہ و سلم بعض اصحاب را بشرط اقتدا باہل بیت علیہم السلام و قرآن مجید قابل آن وا نمودہ باشد کہ باتباع ثقلین
نشر احکام اسلام نمایند ولکن این ہذا مما یرومہ ہذا الناصب چہارم آنکہ دعوی این معنی کہ آن فضائل بمنزلہ
اجازت نامہ ہای محدثین ست برای تلامذہ خود با تشبیہ مرذول و تمثیل نامعقول ست زیرا کہ اجازت نامہ ہای محدثین
متعلق بمحض روایت احادیث ست علی اللفظ المسموع او الوجہ المجاز و برای اینگونہ اجازت چندان وقعی نیست
و صاحب چنین اجازہ بیش از محدثی متصور نمی شود و فضائلی کہ شاہ ولی اللہ ذکر آن میکنند بعضی از آن اگرچہ از موضوعات
و مفتریات ست و بر فرض ثبوت ہم مثبت فضل کلی نیست لیکن اکثری از آنکہ متعلق باہل بیت علیہم السلام ست خیلی
جلالت دارد بلکہ حدیث مدینۃ العلم از جملہ آن نص صریح اعلمیت و افضلیت و دلیل واضح عصمت و امامت و
شاہد صدق وجوب اطاعت و افتراض طواعیت جناب امیرالمومنین علیہ السلام میباشد پس ہمہ را در یک سلک
کشیدن و قابل این تشبیہ نازل آنرا دیدن ناشی از تخدیع و تغریر و تلمیع و تزویر ست و منشاء آن نیست جز اینکہ
احادیثی کہ متعلق باہل بیت عصمت و طہارت علیہم السلام ست و بر زبان وحی ترجمان بسرور انس و جان علیہ و آلہ آلاف السلام
من اللہ المنان جاری شدہ خصوصاً حدیث مدینۃ العلم بر عظمت خود باقی نماند و در انظار اہل اعتبار جلوہ حقیقی ندہد
و با احادیث مصنوعہ و اخبار موضوعہ در حق فلان و بہمان مخلوط و مسوط شدہ از درجہ جلالت ساقط و رتبۂ نبالت
ہابط گردد و قاصرین بمدلول آن کہ اعلمیت و افضلیت و عصمت و امامت آنحضرت ست پی نبرند و لقد حق فی
مثل ہذا المقام ان یتلی قولہ تعالی یریدون لیطفؤا نور اللہ بافواہہم واللہ متم نورہ ولو کرہ الکافرون
پنجم آنکہ اظہار این معنی کہ مصلحت جریان فضائل جماعتی از صحابہ بر زبان جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ
و سلم آن ست تا قومی کہ رجال را باقوال نمی توانند شناخت باری اقوال را برجال شناسند عجب تلبیسی ست زیرا کہ
این جماعہ خالی از آن نیست کہ بقدر اہل تواتر باشند یا نہ اگر بقدر اہل تواتر ہستند احتیاجی نیست باینکہ عادل ہم باشند
فضلا از اینکہ اہل فضائل بوند چہ تمامی اقوام آنان کہ رجال را باقوال می شناسند و خواہ آنانکہ اقوال را برجال می شناسند
بسبب بودن شان اہل تواتر قبول روایت شان خواہند کرد و اگر اہل تواتر نیستند پس اگرچہ صاحب فضائل ہم
بودہ باشند روایت ایشان برای نقل قرآن برای ہیچ قومی کافی نمی تواند مگر آنکہ یکی از ایشان معصوم و امام بودہ باشد
کہ درین صورت روایت ہمان یک بزرگوار کافی و وافی ست و ہذا مع قطع النظر عن امر الاعجاز و الا فہو اصدق

و اصلا طریقی صحیح برای آن پیدا نمیشود اگر اولیای شاه ولی الله مرد میدان هستند و اقرأ بودن ابی بن کعب و اعلم بودن معاذ بحلال و حرام را معتقد می باشند کم از کم یک طریق صحیح که خالی از غوائل جرح و قدح بوده باشد برای حدیث طولانی ارحم امتی پیدا نمایند یا از خارج آن بخبر دیگر اثبات این دو امر نمایند و انی لهم ذلک و این وگمان مبرکه بر فرض اثبات این امر محال اولیای شاه ولی الله جان بسلامت خواهند برد چه علاوه بر عدم ثبوت حدیث ارحم امتی بلکه ثبوت مقدوحیت آن مبطلات و مسقطات این دو جملهٔ موضوعه بالخصوص بنصوص و تصریحات ائمهٔ محققین و روایات و اخبار محدثین منقدین بمعرض اثبات رسانیده شد و بنهایت توضیح و تشریح ثابت کرده آمد که بالخصوص حرف اقرأیت ابی بن کعب و اعلمیت معاذ بحلال و حرام چنان ساقط از درجهٔ اعتبار است که ذکر آن بمقابلهٔ اهل حق و آنهم بمعارضهٔ حدیث مدینة العلم قابل نهایت شرم می باشد بالجمله کسی که تحقیقات انیقه و تدقیقات رشیقهٔ ائمهٔ سنیه که در باب معانی حدیث مدینة العلم نموده اند و ما بحمد الله تعالی در ما سبق آنرا ذکر نمودیم ملاحظه کند بعلم الیقین خواهد دانست که حدیث مدینة العلم در اعلای مراتب رفعت و جلالت میباشد و دلیل واضح افضلیت و اعلمیت و عصمت و امامت و افتراض طاعت جناب امیر المومنین علیه السلام هست بخلاف این موضوعات و مختلقات که شاه ولی الله دست تمسک بآن انداخته زیرا که این



اہل بیت علیہم السلام اثبات این مطلب می تواند کرد حالانکه بطلان آن حسب ارشادات نبویہ و آیات قرآنیہ عنقریب بتقریر سابق مبین و مبرہن شدہ و ثانیاً اگر بالفرض نسبت بہ بعض اصحاب ثابت ہم شود کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بعض فضائل ایشان بنحوی بیان فرمودہ کہ مظہر حث بر اخذ علم و قرآن از ایشان ست پس یقیناً و حتماً این فضائل ایشان را بسبب اتباع ثقلین و رجوع بباب مدینۂ علم و اخذ و استفادہ از سید العترة الطاہرہ علیہ و علیہم آلاف السلام فی الدنیا و الآخرہ حاصل شدہ کما دل علیہ حدیث مدینة العلم و مویداتہ و حث بر اخذ علم و قرآن از ایشان کہ و فرض تسلیم مشروط ست ببقای ایشان بر اتباع ثقلین و رکوب سفینہ و اعتراف بافتراض طاعت اہلبیت علیہم السلام و ابیت و فضلیت و اعلمیت ایشان کما ہو مدلول الآیات المتضافرة والاحادیث المتکاثرة التواشی نا الی طرف منہا عن قریب پس ہرگز احدی از عقلا تجویز نمیتواند کرد کہ اینچنین صحابہ بسبب فضائل خود فی حال من الاحوال در مضمار فضائل اہلبیت عصمت و طہارت سلام اللہ علیہم قابلیت خوض و غبار ہم داشتہ باشند چہ جای آنکہ مشارک و مساوی و مقابل و موازی ایشان شوند و احادیث فضائل ایشان با احادیث فضائل اہل بیت علیہم السلام از یک باب تصور کردہ شود و ماہذا الا زعم اہل النصب والعدوان و رجم اولی البغضاء والشنآن ہفتم آنکہ آنچہ ادعا نمودہ کہ انا مدینة العلم و علی بابہا ازین باب ست و اقرأکم ابی و اعلمکم بالحلال والحرام معاذ و غیر ذالک از ین باب پس حاصل تلبیس و تسویل و نتیجہ تدلیس و تضلیل اوست و ہر کہ ادنی بصیرتی داشتہ باشد بخوبی میداند کہ مقصود مخاطب اعلملکم... لہ مقصود اصلی ولی اللہ از ین تقریر پر تزویر کہ در نکتۂ سابعہ آوردہ ہمین بود کہ حدیث انا مدینة العلم را از محل عظیم و مرتب فخیم آن انداز د و با موضوعات قبیحہ و مصنوعات فضیحہ کہ حضرات اہل سنت در حق آحاد اصحاب ساختہ و پرداختہ اند برابر سازد لیکن چون ایزد منعام کہ ممیز النور من الظلام ست اباطیل جاحدین و اضالیل معاندین را ماحی و عافی ست و بعون اللہ برای ہیئر حق از باطل و افراز حالی از عاطل رشحات اقلام اہل حق کرام کافی و وافی بحمد اللہ تعالی ما پردہ از روی تزویر و تخدیع و تغریر و تلمیع او برانداختیم و بنقض فقرات و رد کلمات او و ستو یلاتش را بخاک برابر ساختیم و بیان کردیم کہ فضائل اہل بیت علیہم السلام عموماً و حدیث مدینة العلم خصوصاً با مفتریات و صناعین و اکذوبات صناعین کہ در باب اصحاب اختلاق کردہ اند ہرگز ہرگز برابر نتواند شد و بر فرض تسلیم ہم از مفاد و مودای حدیث مدینة العلم و مویداتش تا بمفاد و مودای این موضوعات باردہ و مکذوبات شاردہ بون بعید و سد سدید ست و بحمد اللہ تعالی این مطلب از تصریحات سابقہ و تشریحات سالفہ ما خصوصاً آنچہ بجواب عاصمی مرقوم نمودیم اظہر من الشمس و ابین من الامس میشود و بادنی تامل دران واضح میگردد کہ حدیث طولانی ارحم امتی بامتی ابو بکر کہ اقرأ بودن ابی بن کعب و اعلم بودن معاذ بحلال و حرام ہم از انجا برداشتہ میشود سراسر باطل و موضوع و بکلیہ مختلق و مصنوع ست

علی باب‌ها مقرون ست باحادیث بسیار درحق شیخین مثل حدیث اقتدوا وحدیث رویای لبن وقمیص
وورشان غیر شیخین مانند فضائل ابن مسعود وعائشه ومعاذ وابی بن کعب وهرکی ازیشان بشر اند بعلم وامر
ظاهر شده باخذ علوم ازیشان انتهی واین کلام منخرم النظام مخدوش ست بچند وجه اول آنکه ادعای مقرونیت
حدیث مدینة العلم باحادیث بسیار درحق شیخین باطل محض ست زیراکه اولا ورود احادیث داله بر فضل شیخین
مطلقا ممنوع ست ثانیا ورود احادیث که دلالت برعلم شیخین داشته باشد بالخصوص ممنوع می باشد
وآنچه رواة اهل سنت درین باب روایت کرده اند هرگز بحد ثبوت نرسیده وهرگاه حال برچنین منوال ست
نمی توان گفت که حدیث مدینة العلم مقرون ست بیک حدیث درحق شیخین یا احد الشیخین چه جای آنکه
مقرون باحادیث بسیار بوده باشد دوم آنکه حدیث مدینة العلم بحمد الله حدیثی ست که در کتب فریقین مروی
وثابت ست وهیچ حدیثی درعلم شیخین نیست که فریقین درروایت واثبات آن اشتراک داشته باشند پس
چگونه عاقلی حرف مقرونیت حدیث مدینة العلم باحدیثی ازینگونه احادیث برزبان آورده خودرا برقاعت
مقرون وبشناعت مطعون خواهد ساخت سوم آنکه ذکر شاه ولی الله درمقام تمثیل حدیث اقتدوا را
بغایت عجیب وغریب ست زیراکه این حدیث لکما دریت فی مجلد حدیث الطیر بنهایت مقدوح ومجروح
میباشد ودرسقوط وانخزال ووهن واختلال بحدی رسیده که اکابر واعاظم واجله وافاخم اهل سنت خود
آنرا مطعون وموهون نموده اند بلکه بعض محققین ایشان بصراحت معترف بوضع آن شده درین خصوص
مسلک انصاف پیموده اند وبعد اینهمه ذکر این چنین حدیث مصنوع وخبر موضوع بمقابله حدیث مدینة العلم و
اظهار مقرونیت حدیث مدینة العلم بان محل شرم ومقام آزرم ست ولکن اذا لم تستحی فاصنع ما شئت واز جمله
عجائب آیات علو حق این ست که ابو محمد علی بن احمد بن حزم الظاهری که از اکابر محققین واعاظم منقدین اهل سنت
است بتصریح صریح حدیث اقتدوا را غیر صحیح انگاشته بکمال ایضاح وافصاح دست از احتجاج باین کذب صراح
برداشته چنانچه درکتاب ملل ونحل ابن حزم دربحث استخلاف ابوبکر مرقوم ست وایضا فان الروایة قد صحت
بان امرأة قالت یا رسول الله ارأیت ان رجعت ولم اجدک کانها ترید الموت قال فأتی ابا بکر
وهذا نص جلی علی استخلاف ابی بکر وایضا فان الخبر قد جاء من الطرق الثابتة ان رسول الله صلی الله
علیه وسلم قال لعائشة رضی الله عنها فی مرضه الذی توفی فیه علیه السلام لقد هممت ان ابعث
الی ابیک واخیک فاکتب کتابا واعهد عهدا لکیلا یقول قائل انا احق او یتمنی متمن ویابی الله والمؤمنون

صادر

قدح حدیث اقتدا
تعصب ابن حزم ظاهری

فأتی

غامات وخزعبلات حسب تصریحات وافادات خود علمای اهل سنت دلالة بوده لولا چنان بیسعر تبه استنکره بعز
ثبوت هم قابل توجه ارباب نظر واعتبار ولائق اعتنای اصحاب تبصر واستبصار نمی تواند شد چه جای آنکه معاذ الله
هم سنگ حدیث مدینة العلم گردانیده آید فانه ظاهر البطلان والفساد ودون اثباته خرط القتاد وضرب
سداد تنبیه عجیب کل عجیب از افادهٔ شاه صاحب در نکتهٔ سابعه که عبارتش آنفا منقول شده و
میشود که ابی بن کعب از جملهٔ آن علما و قراهست که بدون ایشان انتشار دین خداوند عالم در آفاق
نمی باشد ونیز واضح میشود که او از ان جماعهٔ صحابه است که حق تعالی برزبان مبارک جناب رسالت مآب
صلی الله علیه وآله وسلم فضائل ایشان را جاری نموده تا حث باشد بر اخذ علم و قرآن از ایشان ونیز واضح
میگردد که جملهٔ اقرأکم ابی که برزبان مبارک آنحضرت در حق ابی جاری شده بمنزلهٔ اجازت نامه برای او
میباشد ومقصود آنحضرت صلعم ازان این ست که قومی که رجال را باقوال نمی شناسند باری اقوال را برجال
بشناسند لیکن کمال عجب ست که همین ابی بن کعب را حضرت خلیفهٔ ثانی چنان دستخوش تذلیل وتوهین نموده
که ناگفته به میباشد خود شاه ولی الله در قرة العینین گفته وعن سلیمان بن حنظلة قال اتینا ابی بن کعب لنتحدث
الیه فلما قام قمنا ونحن نمشی خلفه فرهقنا عمر فتبعه فضربه عمر بالدرة قال فاتقاه بذراعیه فقال
یا امیر المومنین ما تصنع قال اوما ترى فتنة للمتبوع مذلة للتابع اخرجه الدارمی انتهی ونیز شاه
ولی الله در ازالة الخفا گفته الدارمی عن سلیمان بن حنظلة قال اتینا ابی بن کعب لنتحدث الیه فلما قام
قمنا ونحن نمشی خلفه فرهقنا عمر فتبعه فضربه عمر بالدرة قال فاتقاه بذراعیه فقال یا امیر المومنین
ما تصنع قال اوما ترى فتنة للمتبوع مذلة للتابع ازین روایت ظاهرست که ابی بن کعب مع اتباع خود
راه میرفت ناگاه حضرت عمر باو برخوردند ابی بن کعب از سوء اتفاق اتباع حضرت عمر نمود این معنی برخاطر خطیر
حضرت عمر چنان ناگوار آمد که بی محابا او را بدره زدند آن بیچاره چون مانعی وحاجزی نداشت و[illegible]
مبتلا شده بود ناچار تازیانهٔ حضرت عمر را بر ذراعین خود گرفت وهر دو دست خود را سپر خویش ساخت وازین
ماجرای غریب تعجب وشگفت نموده بجملهٔ ما تصنع استفسار پر استنکار نمود حضرت عمر در جواب آن عذر بدتر
از گناه آوردند واتباع او را فتنهٔ متبوع ومذلت تابع وانموده مسلک فر من المطر ووقف تحت المیزاب
باشنع وجوه سپردند وشاه ولی الله در مقام دیگر از قرة العینین زیاده تر در پی حط مرتبت حدیث مدینة العلم
افتاده بتسویهٔ آن با موضوعات باردهٔ در حق اصحاب داد رقاعت داده چنانچه گفته ومثلا انا مدینة العلم

طرق صحیح روایات ابن

اسانید صحیح بخاری ست مدار آن جمیعا بر ابن عمر و حمزہ بن عبد اللہ و ابن شہاب زہری ست و این ہمہ بقوادح عظیمہ و مثالب جسیمہ متصف میباشند اما اینکہ مدار اسانید صحیح بخاری برین رجال ست پس اگرچہ بر ناقد متتبع خبیر پوشیدہ نیست لیکن برای تمہید کلام و تبکیت خصام جملہ اسانید صحیح بخاری متعلق باین خبر مشبہ العیون الفاظہا نقل مینمایم بخاری در صحیح خود در کتاب العلم گفتہ باب فضل العلم حدثنا سعید بن عفیر قال حدثنی اللیث قال حدثنی عقیل عن ابن شہاب عن حمزۃ بن عبد اللہ بن عمران ابن عمر قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال بینا انا نائم اتیت بقدح لبن فشربت حتی انی لاری الری یخرج من اظفاری ثم اعطیت فضلی عمر بن الخطاب قالوا فما اولتہ یا رسول اللہ قال العلم و نیز بخاری در کتاب المناقب در باب مناقب عمر بن الخطاب گفتہ حدثنی محمد بن الصلت ابو جعفر الکوفی حدثنا ابن المبارک عن یونس عن الزہری اخبرنی حمزۃ عن ابیہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال بینا انا نائم شربت یعنی اللبن حتی انظر الی الری یجری فی ظفری او فی اظفاری ثم ناولت عمر قالوا فما اولتہ یا رسول اللہ قال العلم و نیز بخاری در کتاب تعبیر الرویا گفتہ باب اللبن حدثنا عبدان اخبرنا عبد اللہ اخبرنا یونس عن الزہری اخبرنی حمزہ بن عبد اللہ ان ابن عمر قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینا انا نائم اتیت بقدح لبن فشربت منہ حتی انی لاری الری یخرج من اظفاری ثم اعطیت فضلی یعنی عمر قالوا فما اولتہ یا رسول اللہ قال العلم باب اذا جری اللبن فی اطرافہ او اظافیرہ حدثنا علی بن عبد اللہ حدثنا یعقوب بن ابراہیم حدثنا ابی عن صالح عن ابن شہاب حدثنی حمزۃ بن عبد اللہ بن عمر انہ سمع عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بینا انا نائم اتیت بقدح لبن فشربت منہ حتی انی لاری الری یخرج من اطرافی فاعطیت فضلی عمر بن الخطاب فقال من حولہ فما اولت ذلک یا رسول اللہ قال العلم و نیز بخاری در کتاب تعبیر الرویا گفتہ باب اذا اعطی فضلہ غیرہ فی النوم حدثنا یحیی بن بکیر حدثنا اللیث عن عقیل عن ابن شہاب اخبرنی حمزہ بن عبد اللہ بن عمران عبد اللہ بن عمر قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینا انا نائم اتیت بقدح لبن فشربت منہ حتی انی لاری الری یجری ثم اعطیت فضلہ عمر قالوا فما اولتہ یا رسول اللہ قال العلم و نیز بخاری در کتاب تعبیر الرویا گفتہ باب القدح فی النوم حدثنا قتیبۃ بن سعید حدثنا اللیث عن عقیل عن ابن شہاب عن حمزۃ بن عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول بینا انا نائم

الا ابا بکر و روی ایضا و یابی الله و النبیون الا ابا بکر فهذا نص جلی علی استخلافه علیه الصلوة والسلام
ابا بکر علی ولایة الامة بعده قال ابو محمد ولو اننا نستجیز التدلیس والامر الذی لو ظفر به خصومنا
طاروا به فرحا او ابلسوا اسفا لاحتججنا بما روی اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر قال
ابو محمد ولکنه لم یصح ویعیذنا الله من الاحتجاج بما لا یصح و ازین عبارت سراسر بشارت فوائد عدیده
و عوائد سدیده واضح و لائح میشود اولی آنکه ظاهر میگردد که ابن حزم با وصفیکه بجان دلدادهٔ خلافت ابوبکرست
که از راه خلاف و شقاق جمهور اهل سنت گمان می نماید که العیاذ بالله جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم
ابوبکر را بنص جلی خلیفه نموده و برای اثبات این مزعوم مشوم دست بدامن بعض موضوعات پارینه اسلافش زده
لیکن با این همه از احتجاج بحدیث اقتدا باز مانده و با آنکه ذکرش بمیان آورده لیکن تصریح صریح بنا غیر قابل
احتجاج وا نموده ثانیه آنکه ازان بصراحت ثابت میشود که اگر ابن حزم تدلیس را جائز میداشت البته احتجاج
بحدیث اقتدا میکرد و ازینجا محقق و مبرهن میگردد که شاه ولی الله و دیگر کبار اهل سنت که حدیث اقتدا را دست آویز
خود ساخته اند و بران نازشهای بیجا دارند بنای کارشان از سرتا پا بر تدلیس و تلبیس و تدسیس و تعمیس ست
ثالثه آنکه ازان بکمال ظهور متضح میشود که حدیث اقتدا صحیح نیست و بعد تنصیص و تصریح ابن حزم بعدم صحت
این حدیث عمارت تدلیس و تلبیس شاه ولی الله و دیگر اسلاف او بخاک برابر می شود و بنای تخدیع و تلمیع شان
جمیعا بآب میرسد رابعه آنکه ازان نهایت وضوح متبین میشود که ابن حزم حدیث اقتدا را بحدی ساقط
عن الاعتبار رسید اند که از احتجاج بآن پناه بخدا میجوید و راه کمال تفضیح و تقبیح او می پوید و چرا چنین نباشد
حالانکه نزد ابن حزم بنای احتجاج بآن بر تلبیس ست و تلبیس کار ابلیس ست والله العاصم عن وساوسه
و نزغاته و ازینجا بخوبی پی توان برد که شاه ولی الله و دیگر حضرات اهل سنت که بر حدیث اقتدا بارها می نازند
و نقد جانهای شیرین خود برین لعوق ابلیس می بازند بچه حد راه اتباع ابلیس می روند و چه قدر مصدر افعال
قابل استعاذه میشوند چهارم آنکه ذکر شاه ولی الله درین مقام حدیث رویای لبن را بمقابله حدیث مدینة العلم
ناشی از رقاعت ظاهره و خلاعت بینه است زیرا که اولا این حدیث از جمله احادیثی ست که بعض اهل سنت
بنقل آن متفرد شده اند بخلاف حدیث مدینة العلم که در نقل و اثبات آن اعلام فریقین متفق میباشند پس ذکر
آن بمقابله حدیث مدینة العلم و ادعای مقرونیت حدیث مدینة العلم بآن از خرافات بشعه سخیفه و جزافات
بارده رکیکه میباشد ثانیا این حدیث بحیثیت سند خیلی مقدوح و مجروح میباشد زیرا که عمدهٔ اسانید آن که

انحراف زہری از جناب امیر المومنین علیہ السلام

یا ابن ابی الحدید در شرح نہج البلاغہ در ذکر اعدا و منحرفین از جناب امیر المومنین علیہ السلام گفتہ وکان الزہری من المنحرفین عنہ وروی جریر بن عبد الحمید عن محمد بن شیبۃ قال شہدت مسجد المدینۃ فاذا الزہری وعروۃ بن الزبیر جالسان یذکران علیا فنالا منہ فبلغ ذلک علی بن الحسین علیہما السلام فجاء حتی وقف علیہما فقال اما انت یا عروۃ فان ابی حاکم اباک الی اللہ فحکم لابی علی ابیک واما انت یا زہری فلو کنت بمکۃ لاریتک کیر ابیک وادلہ واضحہ وبراہین لائحہ انحراف زہری از جناب امیر المومنین علیہ السلام این ست کہ با وصف نہمہ اشتہار وظہور وانجلا وسفور سبقت اسلام جناب امیر المومنین علیہ السلام بر قاطبۂ اصحاب نفی علم اسلام کسی قبل زید بن حارثہ می نمود وباین صنیع شنیع تاخر اسلام آنجناب وتقدم اسلام زید را بر جہال نادان جالی نمودہ در تخذیل واضلال شان می افزود ابن عبد البر قرطبی در استیعاب بترجمہ زید بن حارثہ گفتہ وذکر معمر فی جامعہ عن الزہری قال ماعلمنا احدا اسلم قبل زید بن حارثہ قال عبد الرزاق وما اعلم احدا ذکرہ غیر الزہری

روایت کردن زہری از عمر بن سعد لعین

وازجملہ مثالب زہری آن ست کہ او از عمر بن سعد لعین قاتل جناب امام حسین علیہ السلام بلا تردد وتحشم وبغیر تحرج وتاثم روایت میکرد وہرگز آن ظلمہای نامتناہی را کہ از دست این شقی بدبخت بر اہل بیت جناب رسالت پناہی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رفتہ قادح در عدالت او گمان نمیکرد وذہبی در کاشف کما سمعت سابقا گفتہ عمر بن سعد بن ابی وقاص عن ابیہ وعنہ ابنہ ابراہیم وابو اسحق وارسل عنہ الزہری وقتادہ قال ابن معین کیف یکون من قتل الحسین ثقۃ قتلہ المختار سنۃ ۶۵ او سنۃ ۶۶ وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب کما مر سابقا گفتہ عمر بن سعد بن ابی وقاص الزہری ابو حفص المدنی سکن الکوفۃ روی عن ابیہ وابی سعید الخدری وعنہ ابنہ ابراہیم وابن ابنہ ابوبکر بن حفص بن عمر وابو اسحق السبیعی والعیزار بن حریث ویزید بن ابی مریم وقتادۃ والزہری ویزید بن ابی حبیب وغیرہم وصفی الدین خزرجی در مختصر تذہیب الکمال گفتہ عمر بن سعد بن ابی وقاص الزہری عن ابیہ وعنہ الزہری قال العجلی ثقۃ قال ابن معین کیف یکون من قتل الحسین ثقۃ وازانجملہ است اینکہ زہری با سلاطین جور اعنی بنی امیہ کہ از اشد ظلمۂ فجرہ واشہر فسقۂ کفرہ بودند مخالطت میداشت وبر اعمال منکرۂ فظیعہ وافعال قبیحۂ شنیعۂ ایشان سکوت نمودہ اعلام خلاعت می فراشت وجوائز وصلات ایشان را بطیب خاطر قبول می نمود وازذم وتکوہش ایشان کہ داب دیگر معاصرین اوراہ ذہول می پیمود واقران وامثال او کہ از علماء زہاد وبنہا نقاد بودند درین خصوص بمواخذۂ زہری می پرداختند وبرای سہام ملام او را ہدف وغرض می ساختند ومیل زہری

انیت بقدح لبن فشربت منه ثم اعطیت فضلی عمر بن الخطاب قالوا فما اولته یا رسول الله قال العلم
ازین عبارات بصراحت واضح ست که جملهٔ اسانید بخاری متعلق بخبر رویای لبن منتهی بزهری میشود و زهری آنرا
بسوی حمزه بن عبدالله اسناد مینماید و او از ابن عمر نقل میکند باقی ماند اینکه این هر سه نفر موصوم بمثالب و متسم
بمعائب میباشند پس نزد ارباب نصفت اصلا جای تردد و ارتیاب نیست اما ابن عمر پس قوادح مدهشه و مخازی
موحشهٔ او در مقام قدح مفسرین اهل سنت از کتاب استقصاء الافحام بتفصیل تمام مبین شده و بعد ملاحظهٔ
آن هرگز کار عاقلی نیست که خبر ابن عمر را خصوصا در حق عمر قابل ادنی التفات بداند و کمال رقاعت خود را
بمنصهٔ شهود برساند اما حمزه بن عبدالله بن عمر پس کافی ست در قدح و جرح او همین که از اولاد ابن عمر بود و
در زمرهٔ آن متابعین و مبایعین یزید لعین انسلاک داشت که با آن ملعون بر بیع خدا و رسول صلی الله علیه
و آله وسلم بیعت کرده بودند و ابن عمر ایشان را از نقض[1] بیعت یزید مانع آمده بود و بخاری در صحیح خویش در
کتاب الفتن گفته باب اذا قال عند قوم شیئا ثم خرج فقال بخلافه حدثنا سلیمان بن حرب حدثنا
حماد بن زید عن ایوب عن نافع قال لما خلع اهل المدینة یزید بن معویة جمع ابن عمر حشمه و
ولده فقال انی سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمة وانا قد بایعنا
هذا الرجل علی بیع الله و رسوله وانی لا اعلم غدرا اعظم من ان یبایع رجل علی بیع الله و رسوله ثم ینصب
له القتال وانی لا اعلم احدا منکم خلعه ولا بایع فی هذا الامر الا کانت الفیصل بینی و بینه اما ابن شهاب
زهری پس مطاعن عظیمه و مثالب جسیمهٔ او بیش از آن ست که در حصر آید و اگرچه شطری از آن در کتاب مستطاب
تشیید المطاعن جناب والد ماجد اعلی الله مقامه مبین و مبرهن شده لیکن بخیف نیز درین مقام بحسب مناسبت
بعضی از آن مذکور مینمایم پس از انجمله این ست که زهری در زمرهٔ منحرفین از جناب امیرالمومنین علیه السلام
داخل بود و باسائت ادب در حق آن جناب روی خود را سیاه می نمود عبدالحمید بن هبة الله البغدادی المعروف

[1] له نقض بیعت یزید ... [illegible]

لا یغفل فلا ودینک فقد دخله سقم وهیئ زادک فقد حضر سفر بعید وما یخفی علی الله من شئ فی الارض ولا فی السماء والسلام وجار اللہ زمخشری در کشاف در تفسیر آیہ ولا ترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار گفتہ ولما خالط الزهری السلاطین کتب الیه اخ له فی الدین عافانا الله وایاک ابابکر من الفتن فقد اصبحت بحال ینبغی لمن عرفک ان یدعو لک الله ویرحمک اصبحت شیخا کبیرا وقد اثقلتک نعم الله بما فهمک الله من کتابه وعلمک من سنة نبیه ولیس کذلک اخذ الله المیثاق علی العلماء قال الله سبحانه لتبیننه للناس ولا تکتمونه واعلم ان ایسر ما ارتکبت واخف ما احتملت انک آنست وحشة الظالم وسهلت سبیل الغی بدنوک ممن لم یؤد حقا ولم یترک باطلا حین ادناک اتخذوک قطبا تدور علیک رحی باطلهم وجسرا یعبرون علیک الی بلائهم وسلما یصعدون فیک الی ضلالهم یدخلون الشک بک علی العلماء ویقتادون بک قلوب الجهلاء فما ایسر ما عمروا لک فی جنب ما خربوا علیک وما اکثر ما اخذوا منک فی جنب ما افسدوا علیک من دینک فما یؤمنک ان تکون ممن قال الله فیهم فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلوة واتبعوا الشهوات فسوف یلقون غیا فانک تعامل من لا یجهل ویحفظ علیک من لا یغفل فداو دینک فقد دخله سقم وهیئ زادک فقد حضر السفر البعید وما یخفی علی الله من شئ فی الارض ولا فی السماء والسلام وقال سفیان فی جهنم واد لا یسکنه الا القراء الزائرون للملوک وعن الاوزاعی ما من شئ ابغض الی الله من عالم یزور عاملا وعن محمد بن مسلمة الذباب علی العذرة احسن من قاری علی باب هؤلاء وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم من دعا لظالم بالبقاء فقد احب ان یعصی الله فی ارضه ولقد سئل سفیان عن ظالم اشرف علی الهلاک فی بریة هل یسقی شربة ماء فقال لا فقیل له یموت فقال دعه یموت وطیبی در کاشف شرح مشکوۃ در شرح حدیث اذا مدح الفاسق غضب الرب تعالی واهتز له العرش گفتہ قوله اهتز له العرش اهتزاز العرش عبارة عن وقوع امر عظیم وداهیة دهیاء لان فیه رضی بما فیه سخط الله وغضبه بل یقرب ان یکون کفرا لانه یکاد یفضی الی استحلال ما حرمه الله تعالی وهذا هو الداء العضال لاکثر العلماء والشعراء والقراء المرائین فی زماننا هذا واذا کان هذا حکم من مدح الفاسق فکیف بمن مدح الظالم ورکن الیه رکونا وقد قال تعالی ولا ترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار الکشاف النهی متناول للانحطاط فی هواهم والانقطاع الیهم ومصاحبتهم ومجالستهم وزیارتهم ومداهنتهم والرضا باعمالهم والتشبه بهم والتزیی بزیهم ومد العین الی زهرتهم وذکرهم بما فیه تعظیم لهم ولما خالط الزهری السلاطین کتب الیه اخ له فی الدین عفانا الله وایاک ابابکر من الفتن عافانا

ای قال فی الکشاف ۱۲

سوی بنی امیه و مخالطت او با ایشان بحدی رسیده بود که عامل آن جبابره هم میگردید و تولی اعمال زمان ترا فته متمردین
متسلطین نموده بسوی دنیای دنیه شان میگروید و بهمین سبب ارباب نقد و تحقیق او را بنگاه احتقار می بینند و
صابرین و متورعین علما را برای مماثلت او نمی گزینند ذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمهٔ زهری گفته قال سعید بن
عبد العزیز ادی هشام عن الزهری سبعة آلاف دینار دینا و کان یؤدب ولده و یجالسه قلت و فد فی
حدود سنة ثمانین علی الخلیفة عبد الملك فاعجب بعلمه و وصله و قضی دینه و ابن حجر عسقلانی در
تهذیب بترجمهٔ اعمش گفته و حکی الحاکم عن ابن معین انه قال اجود الاسانید الاعمش عن ابراهیم عن علقمة عن
عبد الله فقال له انسان الاعمش مثل الزهری فقال تريد من الاعمش ان یکون مثل الزهری الزهری یری العرض
والاجازة و یعمل لبنی امیة والاعمش فقیر صبور مجانب للسلطان ورع عالم بالقرآن و شیخ عبد الحق دهلوی
در رجال مشکوة بترجمهٔ زهری گفته و یقال انه قد ابتلی بصحبة الامراء بقلة الديانة لعنه وسارت بقلة
عرضت له و کان اقرانه من العلماء والزهاد یاخذون علیه و ینکرون ذلك منه و کان یقول
انا شریك فی خیر هم دون شرهم فیقولون الا تری ما هم فیه و تسکت و مطاعنی که ازین
اختلاط جالب الاغتباط برای زهری حاصل شد اگرچه بر ناظرین اخبار و آثار وارده درین باب در حیز خفا و
احتجاب نیست لیکن درین مقام کتاب پر عتاب بعض اخوان زهری که بنام او بغرض ازدجار و استعتاب نوشته بود
قابل دیدن و لائق شنیدن است چه ازان سوء حال و خسران مآل زهری بخوبی واضح و لائح میگردد ابو حامد
غزالی در احیاء العلوم در کتاب الحلال والحرام گفته و لما خالط الزهری السلطان کتب اخ له فی الدین الیه
عافانا الله و ایاك ابا بکر من الفتن فقد اصبحت بحال ینبغی لمن عرفك ان یدعو لك الله و یرحمك اصبحت
شیخا کبیرا قد اثقلتك نعم الله لما فهمك من کتابه و علمك من سنة نبیه محمد صلی الله علیه و سلم و لیس
کذلك اخذ الله المیثاق علی العلماء قال الله تعالی لتبیننه للناس ولا تکتمونه و اعلم ان ایسر ما ارتکبت و
اخف ما احتملت انك آنست وحشة الظالم و سهلت سبیل الغی بدنوك ممن لم یؤد حقا و لم یترك باطلا
حین ادناك اتخذوك قطبا تدور علیك رحی ظلمهم و جسرا یعبرون علیك الی بلائهم و سلما یصعدون
فیه الی ضلالتهم یدخلون بك الشك علی العلماء و یقتادون بك قلوب الجهلاء فما ایسر ما عمروا لك فی
جنب ما خربوا علیك و ما اکثر ما اخذوا منك فیما افسدوا علیك من دینك فما یؤمنك ان تکون ممن
قال الله تعالی فیهم فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة الآیه و انك تعامل من لا یجهل و یحفظ علیك من

تعامل من لا یجهل ویحفظ علیك من لا یغفل فداو دینك فقد دخله السقم وهیئ زادك فقد حضر السفر البعید وما یخفی علی الله من شئ فی الارض ولا فی السماء والسلام وسید محمد مرتضی الحسینی الزبیدی در شرح احیاء العلوم گفته ولما خالط ابوبکر محمد بن مسلم بن شهاب الزهری رحمه الله تعالی السلطان یعنی به عبد الملك بن مروان فانه کان قد خالطه وقدم علیه دمشق مرارا وکذا ولده هشام قال سعید بن عبد العزیز سأل هشام بن عبد الملك الزهری ان یملی علی بعض ولده شیئا من الحدیث فدعا بکاتب واملی علیه اربعمائة حدیث ثم اتی هشاما بعد شهر او نحوه فقال للزهری ان ذلك الکتاب قد ضاع قال لا علیك فدعا بکاتب فاملاه علیه ثم قابل هشام بالکتاب الاول فما غادر حرفا (ای الزهری) کتب اخ له فی الدین الیه ما نصه عافانا الله وایاك ابا بکر من ایام الفتن فلقد اصبحت بحال ینبغی لمن عرفك ان یدعو لك الله ویرحمك ای یدعو لك بالرحمة اصبحت شیخا کبیرا وقد اثقلتك نعم الله تعالی ای اثقلت کواهلك لما فهمك من کتابه ای بما رزقك الفهم فیه فی استنباط معانیه وعلمك من سنة نبیه محمد صلی الله علیه وسلم ولیس کذلك اخذ الله المیثاق علی العلماء قال فقال لیبیننه للناس ولا یکتمونه واعلم ان ایسر ما ارتکبت فی مخالطتك لهم وا خف ما تحملت انك آنست وحشة الظالم ای ازلتها عنه بایناسك له وسهلت له سبیل الغی والضلال بدنوك ممن لم یود حقا لصاحبه ولم یترك باطلا فی احواله حین ادناك ای قربك اتخذوك وفی نسخة اتخذوك قطبا یدور علیه رحی ظلمهم وجسرا یعبرون علیك الی بلائهم ای محنتهم وسلما یصعدون فیه الی ضلالتهم یدخلون بك الشك علی العلماء فیظنون ان العلماء کلهم هکذا ویقتادون وفی نسخة یغتالون بك قلوب الجهلاء فما ایسر ما عمروا لك من دنیاك فی جنب ما خربوا علیك من آخرتك وما اکثر ما اخذ وا منك فیما وفی نسخة مما افسدوا علیك من دینك فما یومنك ان تکون ممن قال الله تعالی فیهم فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف یلقون غیا فانك تعامل من لا یجهل والذی یحفظ علیك لا یغفل فداو دینك فقد دخله سقم وهیئ زادك فقد حضر سفر بعید وما یخفی علی الله من شئ فی الارض ولا فی السماء والسلام. و از ملاحظهٔ شرح احیاء العلوم واضح ولائح میشود که کاتب این کتاب پر عتاب ابو حازم اعرج ست و این کتاب او در اصل خیلی طولانی ست و مشتمل بر کمال تعییر و تفضیح و تشویر و تقبیح زهری میباشد و غزالی ومن تبعه بسبب عدم وقوف یا نظر بکدامی مصلحت سانحه از اظهار نام کاتب این کتاب اعراض [illegible] بالتمام دل دزدیده اند و در شرح احیاء العلوم بعد عبارت سابقه مسطور ست وهذه القصة قد اوردها ابو نعیم

حرّفوا

لتبیننه تکتمونه

فقد اصبحت بحال ینبغی لمن عرفك ان یدعولك ویرحمك اصبحت شیخا کبیرا وثقلتك نعم اللہ بما فہمك — اثقلتك

من کتابہ وعلمك من سنۃ نبیہ ولیس کذلك اخذ المیثاق علی العلماء قال اللہ سبحانہ لتبیننہ للناس

ولا تکتمونہ واعلم ان ایسر ما ارتکبت واخف ما احتملت انك انست وحشۃ الظالم وسہلت سبیل الغی

بدنوك ممن لم یود حقا ولم یترك باطلا حین ادناك اتخذ وا قطبا یدور علیك رحی باطلہم وجسرا

یعبرون علیك الی بلائہم وسلما یصعدون فیك الی ضلالہم یدخلون بك الشك علی العلماء ویقتادون

بك قلوب الجہلاء فما ایسر ما عمروا لك فی جنب ما خربوا علیك وما اکثر ما اخذوا منك فیما افسدوا

علیك من دینك فما یومنك ان تکون ممن قال اللہ فیہم فخلف من بعدہم خلف اضاعوا الصلوۃ واتبعوا

الشہوات فسوف یلقون غیا فانك تعامل من لا یجہل ویحفظ علیك من لا یغفل فداو دینك فقد دخلہ — یجہل یغفل

سقم وہیئ زادك فقد حضر السفر البعید وما یخفی علی اللہ من شئ فی الارض ولا فی السماء والسلام وملا علی

قاری در مرقاۃ شرح حدیث مذکور گفتہ وقال الطیبی اہتزاز العرش عبارۃ عن وقوع امر عظیم وداہیۃ دہیاء

لان فیہ رضا بما فیہ سخط اللہ وغضبہ بل یقرب ان یکون کفرا لانہ یکاد ان یفضی الی استحلال ما حرمہ اللہ تعالی

وہذا ہو الداء العضال لاکثر العلماء والشعراء والقراء المرائین فی زماننا ہذا واذا کان ہذا حکم من مدح

الفاسق فکیف بمن مدح الظالم ورکن الیہ رکونا وقد قال تعالی ولا ترکنوا الی الذین ظلموا فتمسکم النار

۱۲ الکشاف النہی متناول للانحطاط فی ہواہم والانقطاع الیہم ومصاحبتہم ومجالستہم وزیارتہم

ای قال فی الکشاف ۱۲

ومداہنتہم والرضا باعمالہم والتشبہ بہم والتزیی بزیہم ومد العین الی زہرتہم وذکرہم بما فیہ تعظیم لہم

ولما خالط الزہری السلاطین کتب الیہ اخ لہ فی الدین عافانا اللہ وایاك ابا بکر من الفتن فقد اصبحت بحال

ینبغی لمن عرفك ان یدعولك ویرحمك اصبحت شیخا کبیرا وقد اثقلتك نعم اللہ بما فہمك من کتابہ و

علمك من سنۃ نبیہ ولیس کذلك اخذ اللہ المیثاق علی العلماء قال اللہ تعالی لتبیننہ للناس ولا تکتمونہ و

اعلم ان ایسر ما ارتکبت واخف ما احتملت انك انست وحشۃ الظالم وسہلت سبیل الغی بدنوك ممن لم یود

حقا ولم یترك باطلا حین ادناك اتخذوك قطبا یدور علیك رحی باطلہم وجسرا یعبرون علیك الی بلائہم وسلما

یصعدون فیك الی ضلالہم یدخلون الشك بك علی العلماء ویقتادون بك قلوب الجہلاء فما ایسر ما عمروا

لك فی جنب ما اخربوا علیك وما اکثر ما اخذوا منك فیما افسدوا علیك من دینك فما یومنك ان تکون ممن

قال اللہ تعالی فیہم فخلف من بعدہم خلف اضاعوا الصلاۃ واتبعوا الشہوات فسوف یلقون غیا فانك

ولا امت فيه باطلا انما شكرك لمن استحملك كتابه واستودعك علمه فما يومنك ان تكون من الذين
قال الله تعالى فخلف من بعدهم خلف ورثوا الكتاب يأخذون عرض هذا الادنى انك لست فى دار مقام
خلاد اذنت بالرحيل فما بقاء امرء بعد اقرانه طول لمن كان فى الدنيا على وجل يا بؤس من يموت وتبقى واخلاد طولى
ذنوبه من بعده انك لن تومر بالنظر لوارثك على نفسك ليس احد اهلا ان تترك على ظهرك ذهبت
اللذة وبقيت التبعة ما اشقى من سعد بكسبه غيره احذر فقد اتيت وتخلص فقد دهيت انك اتيت دهيت
تعامل من لا يجهل والذى يحفظ عليك لا يغفل تجهز فقد دنا منك سفر بعيد وداو دينك فقد دخله
سقم شديد ولا تحسبنى انى اردت توبيخك او تعييرك وتعنيفك ولكن اردت ان تنعش ما فات من
رايك وترد عليك ما عزب عنك من حلمك وذكرت قوله تعالى وذكر فان الذكرى تنفع المومنين
اغفلت ذكر من مضى من اسنانك واقرانك وبقيت بعدهم كقرن اعضب فانظر هل ابتلوا بمثل ما ابتليت
به او دخلوا فى مثل ما دخلت فيه وهل تراه ادخرلك خيرا منعوه او علمت شيئا جهلوه بل جهلت ما ابتليت
به من حالك فى صدور العامة وكلفهم بك ان صاروا يقتدون برايك ويعملون بامرك ان احللت احلوا و
ان حرمت حرموا وليس ذلك عندك ولكنهم ابهم عليك رغبتهم فيما فى يدك وتغلب عما هم وغلبة
الجهل عليك وعليهم وحب الرياسة وطلب الدنيا منك ومنهم اما ترى ما انت فيه من الجهل والغرة وما
الناس فيه من البلاء والفتنة ابتليتهم بالشغل عن مكاسبهم وفتنتهم بما رأوا من اثر العلم عليك و
تاقت انفسهم الى ان يدركوا بالعلم ما ادركت ويبلغوا منه مثل الذى بلغت فوقعوا منك فى بحر لا يدرك
قعره وفى بلاء لا يقدر قدره فالله لنا ولك وهو المستعان اعلم ان الجاه جاهان جاه يجريه الله على يدى
اولائه لاوليائه فهؤلاء قال الله تعالى اولئك حزب الله الا ان حزب الله هم المفلحون وجاه يجريه الله على اؤليائه
يدى اعدائه لاوليائهم اولئك حزب الشيطان الا ان حزب الشيطان هم الخاسرون وما اخوفنى
ان تكون نظيرا لمن عاش مستورا عليه فى دينه مقتورا عليه فى رزقه معزولة عنه البلايا مصروفة عنه
الفتن فى عنفوان شبابه وظهور جلده وكمال شهوته فغنى بذلك حتى اذا كبرت سنه ورق عظمه وضعفت
قوته وانقطعت شهوته ولذته فتحت عليه الدنيا شر مفتوح فلزمته تبعتها وعلقته فتنتها واعشت عينيه
زهرتها وصفت لغيره منفعتها فسبحان الله ما ابين هذا الغبن واخسر هذا الامر فهلا اذ عرضت لك فتنتها
ذكرت امير المومنين عمر رضى الله عنه فى كتابه الى سعد حين خاف عليه مثل الذى وقعت فيه عند ما فتح الله

فی الحلیۃ فی ترجمۃ ابی حازم بالطول سماهنا وها انا اسوقها بتمامها قال حدثنا احمد بن محمد بن
ابوالحسن وابوبکر محمد بن احمد بن هرون الوراق الاجهانی قالا حدثنا احمد بن محمد بن عبداللہ صاحب
ابن سجرۃ حدثنا هرون بن حمید الذهلی حدثنا الفضیل بن عتبة عن رجل قد سماه واراه عبدالحمید بن سلیمان
عن الذیالی بن عباد قال کتب ابوحازم الاعرج الی الزهری عافانا اللہ وایاک ابابکر من الفتن ورحمک من النار الذیال
فقد اصبحت بحال ینبغی لمن عرفک بها ان یرحمک بها اصبحت شیخا کبیرا قد اثقلتک نعم اللہ علیک بما
اصح من بدنک واطال من عمرک وعلمت حجج اللہ تعالی بما حملک من کتابہ وفقهک فیہ من دینہ وفهمک من
سنۃ نبیہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمی بک فی کل نعمۃ انعمها علیک وکل حجۃ یحتج بها علیک الغرض الاقصی
ابتلی فی ذلک شکرک وابرء فیہ فضلہ علیک وقد قال لئن شکرتم لازیدنکم ولئن کفرتم ان عذابی لشدید ابرّ
انظر ای رجل تکون اذا وقفت بین یدی اللہ فیسألک عن نعمہ علیک کیف رعیتها وعن حججہ علیک کیف
قضیتها ولا تحسبن اللہ تعالی راضیا منک بالتعذیر ولا قابلا منک التقصیر هیهات لیس کذلک بالتعذیر
هکذا فی الاصل بیاض
فی کتابہ اذ قال لتبیننہ للناس ولا تکتمونہ فنبذوه وراء ظهورهم الآیۃ انک تقول انک جدل ماهر عالم قد
جادلت الناس فجدلتهم وخاصمتهم فخصمتهم ادلالا منک بفهمک واقتدارا منک برایک فاین تذهب عن
قول اللہ تعالی ها انتم هؤلاء جادلتم عنهم فی الحیاۃ الدنیا فمن یجادل اللہ عنهم یوم القیمۃ الآیۃ اعلم ان ادنی
ما ارتکبت واعظم ما اقتفیت ان آنست الظالم وسهلت لہ طریق الغی بدنوک حین ادنیت وباجابتک حین
دعیت فما اخلقک ان ینوه باسمک غدا مع الجرمۃ وان تسأل باغضائک عما اردت عن ظلم الظلمۃ انک راثیت
اخذت ما لیس لمن اعطاک ودنوت ممن لم یرد علی احد حقا ولا یرد باطلا حین ادناک واجبت من اراد
التدلیس بدعائہ ایاک حین دعاک جعلوک قطبا تدور رحی باطلهم وجسرا یعبرون بک الی بلائهم وسلما الی
ضلالتهم وداعیا الی غیهم سالکا سبیلهم یدخلون بک الشک علی العلماء ویقتادون بک قلوب الجهلاء الیهم
فلم یبلغ اخص وزرائهم ولا اقوی اعوانهم لهم الا دون ما بلغت من اصلاح فسادهم واختلاف الخاصۃ
والعامۃ الیهم فما ایسر ما عمروا لک فی جنب ما خربوا علیک وما اقل ما اعطوک فی قدر ما اخذوا منک فانظر
نفسک فانہ لا ینظر لها غیرک وحاسبها حساب رجل مسئول وانظر کیف اعظامک امر من جعلک بدینہ
فی الناس مبجلا وکیف صیانتک من جعلک بکسوتہ ستیرا وکیف قربک وبعدک ممن امرک ان تکون منہ
قریبا ما لک لا تنتبہ من نومتک وتستقل من عثرتک فتقول واللہ ما قمت للہ مقاما واحدا احیی لہ فیہ دینا

اشتر فارسیا واصله وصیۃ و ولاء لبنی مخزوم و قال ابن خزیمۃ ثقۃ لم یکن فی زمانه مثله احکم ومواعظ وعبداللہ بن سعد یافعی
در مراۃ الجنان در وقائع سنہ مذکورہ گفتہ و توفی ابو حازم سلمۃ بن دینار الفارسی المدنی الاعرج عالم اہل المدینۃ وزاہدہم
وواعظہم قال ابن خزیمۃ لم یکن فی زمانہ مثلہ احکم ومواعظ وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب بترجمہ او گفتہ قال احمد و
یحیی وابو حاتم والعجلی والنسائی ثقۃ وقال ابن خزیمۃ ثقۃ لم یکن فی زمانہ مثلہ وقال ابنہ عن یحیی بن صالح من حدثک ان ابی سمع
من احد من الصحابۃ غیر سہل بن سعد فقد کذب وقال مصعب بن عبداللہ الزبیری اصلہ فارسی وکان اشقر احول
خط ۱۴۰ افزر وقال ابن سعد کان یقص فی مسجد المدینۃ ومات فی خلافۃ ابو جعفر بعد سنۃ ۱۴۰ وکان ثقۃ کثیر الحدیث و
قال یعقوب بن سفیان مات فی ما بین الثلاثین الی الاربعین وقال عمرو بن علی مات سنۃ ۳۰ وقال خلیفہ
سنۃ ۳۵ وقال ابن معین مات سنۃ ۱۴۴ قلت وذکرہ ابن حبان فی الثقات وقال کان قاص اہل المدینۃ ومن عبادہم
وزہادہم بعث الیہ سلیمان بن عبدالملک بالزہری فی ان یاتیہ فقال للزہری ان کان لہ حاجۃ فلیات
وانا فما لی الیہ حاجۃ مات سنۃ ۳۵ وقد قیل سنۃ ۴۵ ونیز ابن حجر در تقریب التہذیب گفتہ سلمۃ بن دینار
خطا الافزر غلط القاص ابو حازم الاعرج الاثور التمار المدنی القاص مولی الاسود بن سفیان ثقۃ عابد من الخامسۃ مات فی خلافۃ
المنصور وصفی الدین خزرجی در مختصر تذہیب الکمال گفتہ (ع) سلمۃ بن دینار مولی الاسود بن سفیان ابو حازم
الاعرج التمار المدنی القاص الزاہد احد الاعلام عن ابن عمر وعبداللہ بن عمرو مرسلا وسہل بن سعد فی خ
م وابن المسیب وابی سلمۃ وعنہ ابنہ عبدالعزیز ومالک والسفیانان والحمادان قال محمد بن اسحق بن
خزیمۃ ثقۃ لم یکن فی زمانہ مثلہ وقال ابو حازم لا تکون عالما حتی تکون فیک ثلاث خصال لا تبغ علی
من فوقک ولا تحقر من دونک ولا تاخذ علی علمک دنیا قال خلیفۃ مات سنۃ خمس وثلاثین ومائۃ و
قال الہیثم سنۃ اربعین قال ابن سعد بعدہا وقال ابن معین سنۃ اربع واربعین وشیخ عبدالحق دہلوی در
اسماء الرجال مشکوۃ در حرف الحاء در ذکر کسانی کہ کنیت شان ابو حازم ست گفتہ والمشہور ہو ابو حازم سلمہ
بن دینار الاعرج من کبار التابعین احد الاعلام القاص الزاہد من عباد اہل المدینۃ وثقاتہم مولی الاسود
بن مغیرۃ المخزومی ذکرہ فی جامع الاصول فی الکنی وفی الاسماء روی عن سہل بن سعد وابن المسیب وعطاء
ابن ابی رباح وعنہ مالک وابو ضمرۃ والثوری وابن عیینۃ وحماد بن زید مات سنۃ ثلث وثلثین وقیل
خمس وثلثین ومائۃ وقیل سنۃ اربع واربعین ومائۃ قیل لم یکن فی زمانہ مثلہ ومن کلامہ ما احببت
امثر ان لا یکون معک یوم القیمۃ فاترکہ الیوم وقال انظر کل یوم کرہت الموت من اجلہ فاترکہ ثم لا یضرک متی

علی سعد اما بعد فاعرض عن زهرة ما انت فیه حتی تلقی المامنین الذین دفنوا فی اسماسهم لاصقة بطونهم
بظهورهم لیس بینهم وبین الله حجاب لم تفتنهم الدنیا ولم یفتتنوا بها رغبوا فطلبوا فما البثوا ان لحقوا فاذا کانت
الدنیا تبلغ من مثلک هذا فی کبر سنک ورسوخ علمک وحضور اجلک فمن یلوم الحدث فی شیبة الجاهل
فی علمه … فی رایه المدخول فی عقله انا لله وانا الیه راجعون علی من المعول وعند من المستغاث
هکذا فی الاصل بیاض منه
ونشکو الی الله شیئا وما نری منک ونحمده الله الذی عافانا مما ابتلاک به والسلام علیک ورحمة الله تعالی شیئنا
وبرکاته اه نضل الحلیة ومخفی نماند که ابوحازم اعرج که باین تفصیل وتطویل تبدیع وتضلیل زهری نموده نامش سلمه
بن دینار ست واو از اکابر علماء زهاد وافاخم نبهاء عباد نزد سنیه بوده واو از ان رواة صحاح سته است که جمیع
مصنفین صحاح سته اخراج حدیث او کرده اند ابن حبان در کتاب الثقات در کتاب التابعین آورده سلمة
بن دینار مولی الاسود بن شقیق المخزومی من اهل المدینة وقد قیل انه مولی بنی لیث بن بکر بن عبد مناة کان سفیان
اشقر احول اصله من فارس وکانت امه رومیة وکان قاص اهل المدینة من عبادهم وزهادهم بعث الیه
سلیمان بن عبد الملک بالزهری ان ایتنی فقال له الزهری اجب الامیر فقال له ما لی الیه حاجة فان کان
له حاجة فلیاتنی وابن الاثیر الجزری در جامع الاصول گفته سلمة بن دینار هو ابو حازم سلمة بن دینار
الاعرج المدینی مولی الاسود بن سفیان المخزومی القاص من عباد اهل المدینة وثقاتهم والمشهورین من تابعیهم
روی عن سهل بن سعد وابن المسیب وعطا بن ابی رباح روی عنه مالک والثوری وابن عیینة وحماد بن زید
مات سنة ثلاث وثلثین وقیل خمس وثلثین ومائة وقیل سنة اربعین ومائة حازم بالحاء المهملة والزاء ورباح
بفتح الراء وبالباء الموحدة وذهبی در کاشف گفته سلمة بن دینار ابو حازم الاعرج احد الاعلام عن سهل بن
سعد وابن المسیب وعنه مالک وابو ضمرة قال ابن خزیمه ثقة لم یکن فی زمانه مثله توفی سنة ۱۴۰ وقیل ۱۳۵ وقیل ۱۴۴
ونیز ذهبی در تذکرة الحفاظ گفته ابو حازم سلمة بن دینار المخزومی مولاهم الاعرج الافزر التمار القاص الواعظ الزاهد
عالم المدینة وشیخها سمع سهل بن سعد الساعدی وسعید بن المسیب والنعمان بن ابی عیاش وابا صالح السمان
وعدة وعنه مالک والسفیانان والحمادان وابو ضمرة وخلق قال ابن خزیمة لم یکن فی زمانه احد مثله وقال عبد الرحمن
بن زید بن اسلم ما رأیت احدا الحکمة اقرب الی فیه من ابی حازم قال الذهبی مناقب ابی حازم کثیرة وکان فقیها
ثبتا کبیر القدر وکان فارسیا امه رومیة ارخ جماعة موته فی سنة اربعین ومائة ونیز ذهبی در عبر در وقائع سنة اربعین
مائة گفته وفیها ابو حازم سلمة بن دینار الاعرج عالم اهل المدینة وزاهدهم وواعظهم سمع سهل بن سعد وطائفة وکان

گفته حدثنی ابن ابی سبرة عن اسحق بن عبد الله بن ابی فروة عن ابی الحویرث عن نافع بن جبیر قال سمعت رجلا
من المهاجرین یقول شهدت احدا فنظرت الی النبل تاتی من کل ناحیة و رسول الله صلعم وسطها کل ذلک یصرف
عنه ولقد رأیت عبد الله بن شهاب الزهری یقول یومئذ دلونی علی محمد فلا نجوت ان نجا و رسول الله صلعم الی جنبه
ما معه احد ثم جاوزه ولقی عبد الله بن شهاب صفوان بن امیة فقال صفوان ترحت الم یمکنک ان تضرب محمدا
فتقطع هذه الشافة فقد امکنک الله منه قال وهل رأیته قال نعم انت الی جنبه قال والله ما رأیته احلف بالله انه
منا ممنوع خرجنا اربعة تعاهدنا وتعاقدنا علی قتله فلم نخلص الی ذلک وعبد الله بن هشام الحمیری المعافری در سیرت نبویه
آورده و ذکر ربیح بن عبد الرحمن بن ابی سعید الخدری عن ابیه عن ابی سعید الخدری ان عتبة بن
ابی وقاص رمی رسول الله صلی الله علیه وسلم یومئذ فکسر رباعیته الیمنی السفلی وجرح شفته
السفلی وان عبد الله بن شهاب الزهری شجه فی جبهته وان ابن قمئة جرح وجنته فدخلت حلقتان من
حلق المغفر فی وجنته ووقع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حفرة من الحفر التی عمل ابو عامر لیقع فیها المسلمون
وهم لا یعلمون و ابن عبد البر القرطبی در کتاب استیعاب در ترجمهٔ عبد الله بن شهاب الاکبر گفته واخوه عبد الله
بن شهاب الاصغر شهد احدا مع المشرکین ثم اسلم بعد وهو جد محمد بن مسلم بن عبد الله بن شهاب
الفقیه قال ابن اسحاق هو الذی شج رسول الله صلی الله علیه واله وسلم فی وجهه وابن قمئة جرح وجنته
وعتبة کسر رباعیته وحکی الزهری عن عبد الرحمن بن عبد الله بن عبد العزی الزهری قال ما بلغ احد
الحلم من ولد عتبة بن ابی وقاص الا بخرا وهتم لکسر عتبة رباعیة رسول الله صلی الله علیه واله وسلم و
قیل ان عبد الله بن شهاب الاصغر هو جد الزهری من قبل امه واما جده من قبل ام ه واما جده من قبل ابیه
فهو عبد الله بن شهاب الاکبر وان عبد الله الاصغر هو الذی هاجر الی ارض الحبشة ثم قدم مکة فمات بها قبل الهجرة
وقد روی ان ابن شهاب قیل له شهد جدک بدرا قال شهدها من ذلک الجانب یعنی من المشرکین والله اعلم
ای جد به اراد و ابن الاثیر الجزری در اسد الغابه گفته ب د عبد الله بن شهاب بن عبد الله بن الحارث بن زهرة
بن کلاب بن مرة القرشی الزهری هو جد ابن شهاب الزهری الفقیه فی قول قال الزبیر هما اخوان عبد الله الاکبر
وعبد الله الاصغر ابنا شهاب بن عبد الله کان هذا الاکبر اسمه عبد الجان فسماه رسول الله صلی الله علیه وسلم عبد الله
وهو من المهاجرین الی ارض الحبشة ومات بمکة قبل الهجرة الی المدینة واخوه عبد الله بن شهاب الاصغر شهد احدا
مع المشرکین ثم اسلم بعد ومات بمکة وهو جد ابن شهاب هذا قول الزبیر قال ابن اسحق هو الذی شج وجه رسول الله

مت وقال یسیر الدنیا یشغل عن کثیر الآخرۃ وله مناقب کثیرۃ رضی الله عنه واز ملاحظهٔ عبارت کتاب الثقات ابن حبان وتهذیب التهذیب ابن حجر در باب زهری گل دیگر شگفت ومعلوم شد که او چنان در گرداب حب جاه وتقرب بسلاطین غریق ومنغمس بود که آن همه خطاب وعتاب ونصیحت وفضیحت ابوحازم اعرج در وی هیچ اثر نکرد واو را اصلا ازان عبرتی حاصل نشد بلکه مزید بران میخواست که ابوحازم اعرج را نیز در ورطهٔ مخالطت ظلمهٔ بنی امیه درکشد واو را بسوی سلیمان بن عبد الملک ببرد لیکن او بمزید تیقظ وتفطن خودداری نمود وزهری را که برای خدع وفریبش آمده بود بجواب خشک واپس کرد وفیه من العار والشنار ما لا یخفی علی ولی الالباب والابصار ومخفی نماند که زهری میل والفتی که با ظلمهٔ بنی امیه داشت وانحراف وعداوتی که با اهل بیت علیهم السلام می ورزید نه تنها بذات خود منفرداً متصف بآن بود بلکه فی الحقیقة این خبث باطن او را بارث از اجدادش رسیده بود چه پدر جدش عبد الله بن شهاب علیه ما یستحقه من السخط والعتاب علاوه بر آنکه در روز بدر همراه مشرکین بود چنان عداوت شدیده با جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم داشت که در روز احد قصد حتمی قتل آنجناب کرده بود وبا چند نفر متعاقد شده بود که اگر آنجناب را بیاید البته آنحضرت را قتل خواهد کرد وجدش از جملهٔ کافرانی بود که در بدر برای جنگ بآن سرور در صف مشرکین بحضور رسانیده وعجب که زهری از فرط وقاحت وغایت صفاقت این معنی را خود ذکر می نمود وآنرا اصلا برای خویش موجب ننگ وعاری دانست بلکه بعنوان سخریه بلاتحرج وتحشم مسلک اعتراف بآن بجواب سوال سائل می پیمود ابن خلکان در وفیات الاعیان گفته وکان ابو جده عبد الله بن شهاب شهد مع المشرکین بدرا وکان احد النفر الذین تعاقدوا یوم احد لئن رأوا رسول الله صلی الله علیه وسلم لیقتلنه او لیقتلن دونه وروی انه قیل للزهری هل شهد جدک بدرا فقال نعم ولکن من ذلک الجانب یعنی انه کان فی صف المشرکین وکان ابوه مسلم مع مصعب بن الزبیر ولم یزل الزهری مع عبد الملک ثم مع هشام بن عبد الملک وکان یزید بن عبد الملک قد استقضاه واز تتبع دیگر کتب علمای سنیه نیز تایید آنچه ابن خلکان ذکر نموده ظاهر ست بلکه بالاتر ازان متحقق می شود که عبد الله بن شهاب پدر جد زهری همان خبیث ست که روز احد جبین مبین جناب ختم المرسلین صلی الله علیه وآله اجمعین زخمی رسانیده روی خود را سیاه گردانیده بود محمد بن عمر الواقدی در کتاب المغازی در غزوهٔ احد ضمن روایتی طولانی گفته وکان اربعة من قریش قد تعاهدوا وتعاقدوا علی قتل رسول الله صلی الله علیه وسلم وعرفهم المشرکون بذلک عبد الله بن شهاب وعتبة بن ابی وقاص وابن قمئة وابی بن خلف ونیز واقدی در کتاب المغازی

فی ذلك وهو جد الامام الزهری رحمه الله ویجوز ان یکون من قبل امه ای ویقال له عبد الله الاصغر ای ولعل هذا حصل منه قبل وبعد قوله دلونی علی محمد فلا نجوت ان نجا رسول الله صلی الله علیه وسلم وافقت الی جنبه ما معه احد ثم جاوزه فعاتبه فی ذلك صفوان فقال والله ما رأیته احلف بالله انه منا ممنوع وجد الامام الزهری من قبل ابیه یقال له عبد الله بن شهاب ویقال له عبد الله الاکبر رضی الله عنه کان من مهاجری الحبشة توفی بمکة قبل الهجرة **وازجملهٔ مطاعن زهری آن ست که او در تحدیث تدلیس وارسال میکرد ودیده ودانسته** ذکر ضعفا ومقدوحین را از میان ساقط می نمود وبهمین سبب مرسل ورا بدتر از مرسل دیگران دانسته اند ذهبی در میزان گفته محمد بن مسلم الزهری الحافظ الحجة کان یدلس فی النادر ونیز ذهبی در تذکرة الحفاظ بترجمهٔ زهری گفته قال قد امة السرخسی قال یحیی بن سعید مرسل الزهری شر من مرسل غیره لانه حافظ وکلما قدر ان یسمی سمی وانما یترك من لا یستجیز ان یسمیه وسبط ابن العجمی الحلبی المکی درکتاب التبیین لاسماء المدلسین گفته محمد بن شهاب الزهری الامام العلم المشهور مشهور به وقادح بودن تدلیس وساقط الاعتبار بودن مرتکب آن در ما سبق بکرات ومرات بیان شده فراجع الیه ان شئت **وازجملهٔ عجائب آیات علو حق این ست که** قطع نظر از افادات دیگر علمای اعلام ومنقدین فخام سنیه که در مطاعن زهری گذشته قدح زهری ونفی وثوق او از افادهٔ خود شاه ولی الله درهمین کتاب قرة العینین نیز ظاهر وباهر میشود وبیانش آنکه حسب اعتراف شاه ولی الله در قرة العینین مقام طعن تحریم متعه زهری در روایت خود تحریم متعه را بغزوهٔ خیبر مورخ نموده وبنابر افادهٔ خود شاه ولی الله این معنی در روایات ثقات وارد نشده پس بحمد الله تعالی ثابت شد که زهری در زمرهٔ ثقات داخل نیست ومن اراد ان یقف علی تفصیل هذا المرام فلیرجع الی مبحث تحریم المتعة من تشییدا لمطاعن للوالد العلام احله الله دار السلام فان فیه هناك من التحقیقات الانیقة والتدقیقات الرشیقة ما یعجب

ای مشهور بالتدلیس ١٢

تمشہ صلی اللہ علیہ وسلم وابن قمیئۃ جرح وجنتہ وعتبۃ ابن ابی وقاص کسر رباعیتہ وحکی الزبیر عن عبد الرحمن
بن عبد اللہ بن عبد العزیز قال ما بلغ احد الحلم من ولد عتبۃ بن ابی وقاص الا بخر وهتم لکسر عتبۃ رباعیۃ
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقیل ان عبد اللہ بن شہاب الاصغر هو جد الزہری الفقیہ من قبل امہ واما جدہ
من قبل ابیہ فہو عبد اللہ الاکبر وقیل ان عبد اللہ الاصغر هو الذی هاجر الی ارض الحبشۃ وانہ جد الزہری وانہ هو الذی
مات بمکۃ بعد عودہ من الحبشۃ قبل الہجرۃ الی المدینۃ وقد روی ان ابن شہاب قیل لہ اشہد جدک بدرا فقال
من ذلک الجانب یعنی مع المشرکین واللہ اعلم ای جدیہ اراد اخرجہ ابو عمر وابن مندہ وابن القیم در زاد المعاد
فی ہدی خیر العباد در ذکر غزوۂ احد گفتہ وخلص المشرکون الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجرحوا وجہہ وکسروا
رباعیتہ الیمنی وکانت السفلی وهشموا البیضۃ علی راسہ ورموہ بالحجارۃ حتی وقع لشقہ وسقط فی حفرۃ من الحفر
التی کان ابو عامر الفاسق یکید بہا المسلمین فاخذ علی بیدہ واحتضنہ طلحۃ بن عبید اللہ وکان الذی تولی اذاہ
صلی اللہ علیہ وسلم عمرو بن قمئۃ وعتبۃ بن ابی وقاص وقیل ان عبد اللہ بن شہاب الزہری عم محمد بن
بن شہاب الزہری هو الذی شجہ ونیز ابن القیم در زاد المعاد گفتہ وقال نافع بن جبیر سمعت رجلا من المہاجرین
یقول شہدت احدا فنظرت الی النبل یاتی من کل ناحیۃ ورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وسطہا کل ذلک یصرف
عنہ ولقد رأیت عبد اللہ بن شہاب الزہری یقول یومئذ دلونی علی محمد فلا نجوت ان نجا ورسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم الی جنبہ ما معہ احد ثم جاوزہ فعاتبہ فی ذلک صفوان فقال واللہ ما رایتہ احلف باللہ انہ منا
ممنوع فخرجنا اربعۃ فتعاهدنا وتعاقدنا علی قتلہ فلم نخلص الی ذلک ومحمد بن یوسف شامی در سبل الہدی والرشاد
فی سیرۃ خیر العباد گفتہ وروی محمد بن عمر الاسلمی عن نافع بن جبیر قال سمعت رجلا من المہاجرین یقول
شہدت احدا فنظرت الی النبل من کل ناحیۃ ورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وسطہا کل ذلک یصرف عنہ
ولقد رایت عبد اللہ بن شہاب الزہری یقول یومئذ دلونی علی محمد لا نجوت ان نجا ورسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم الی جنبہ ما معہ احد ثم جاوزہ فعاتبہ صفوان بن امیۃ فی ذلک فقال واللہ ما رأیتہ احلف باللہ انہ منا ممنوع
اما واللہ خرجنا اربعۃ فتعاهدنا وتعاقدنا علی قتلہ فلم نخلص الیہ ونیز در سبل الہدی والرشاد گفتہ وشجہ
عبد اللہ بن شہاب الزہری واسلم بعد ذلک فی وجہہ وسال الدم من الشجۃ حتی اخضل الدم لحیتہ الشریفۃ
نفسی لہ الفداء ونور الدین حلبی در انسان العیون فی سیرۃ الامین المامون گفتہ وکسرت البیضۃ ای الخوذۃ علی
راسہ صلی اللہ علیہ وسلم وشج وجہہ الشریف شجہ عبد اللہ بن شہاب الزہری رضی اللہ عنہ فانہ اسلم بعد

[illegible] ابن القیم [illegible] الزہری [illegible] ۱۲ منہ

حالات خلیفه خود بکسر فراموش گردید و بوجه نسیان که از جمله لوازم کذابین کثیر العدوان ست بر سر او رسید آنچه رسید حاد ثا
قطع نظر از نیهمه اگر بالفرض این خبر را که از قبیل اضغاث احلام نواصب لئام ست برای ساعتی ثابت فرض کنیم
اصلا قابلیت آن ندارد که با حدیث مدینة العلم مذکور شود چه مفاد آن جزین نیست که باقیمانده لبن که جزء یسیر علم
بوده آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بآن احتیاج نداشت بعمر عطا فرمود و از حصول جزء یسیر علم تا
بودن باب مدینهٔ علم فرقی که هست بر صبیان و نسوان هم مخفی نیست فضلا عن الفحول و اگرچه این مطلب
درکمال وضوح ست لیکن بغرض مزید افاده عرض میشود که بلاشبهه باب مدینهٔ علم همان بزرگوار میتواند شد که بر جمیع علوم
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم اطلاع کامل وخبرت تامه داشته باشد و عارف جمیع معارف آنحضرت صلی الله
علیه وآله وسلم بود وقد تحقق ذلك فيما سبق بنصوص ساطعة السنية والاعلام فكيف يرتاب في ذلك اولوا الالباب
والاحلام پس بمقابلهٔ این چنین بحر زخار علوم نبویه ذکر کسی آوردن که بر فرض و تقدیر بجزء یسیر از علم نائل شده باشد
سراسر خلاف عقل وصواب وصراحة ایثار مسلک تبار و تباب ست والله العاصم عن التهالك على البهت و
الكذاب وهرچند دلالت حدیث موضوع رویای لبن بر حصول جزء یسیر و باقیمانده از علم برای عمر و عدم دلالت
آن بر تساوی عمر با آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم در علم بلکه دلالت آن بر تقاصر واضح و تاخر فاضح عمر از مراتب
عالیهٔ آنجناب در علم از خود الفاظ این خبر موضوع بر ناظر بصیر نهایت واضح و مستنیر ست لیکن برای افحام خصام
واسکات مکابرین اغثام بعض کلمات شراح این حدیث که مصرح و مفید این معنی ست نیز مرقوم میشود تا بعد
ملاحظهٔ آن کمال شناعت و فظاعت ذکر این حدیث بمقابلهٔ حدیث مدینة العلم که دلیل صریح مساوات جناب
امیر المومنین علیه السلام با جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم در علوم میباشد بر همگنان ظاهر و باهر گردد
اصلا مجال قیل وقال برای ارباب تخدیع و اضلال باقی نماند ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در کتاب العلم گفته
قوله باب فضل العلم الفضل هنا بمعنى الزيادة اي ما فضل عنه و نیز ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح
حدیث کتاب المناقب گفته والمراد بالعلم هنا العلم بسياسة الناس بكتاب الله وسنة رسول الله
صلى الله عليه وسلم واختص عمر بذلك لطول مدته بالنسبة الى ابي بكر و باتفاق الناس على طاعته بالنسبة
الى عثمان فان مدة ابي بكر كانت قصيرة فلم يكثر فيها الفتوح التي هي اعظم الاسباب في الاختلاف ومع ذلك
فساس عمر فيها مع طول مدته الناس بحيث لم يخالفه احد ثم ازدادت اتساعا في خلافة عثمان فانتشرت
الاقوال واختلفت الآراء ولم يتفق له ما اتفق لعمر من طواعية الخلق له فنشأت من ثم الفتن الى ان افضى الامر

اولی الابصار و الافهام و بهذا عطاف ذوی الالباب و الاحلام ثالثاً خبر رویای لبن علاوه برآنکه سنداً مقدوح
و مجروح ست متناً نیز قابل آن نیست که کسی از عقلا آنرا بسوی جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم منسوب
نماید بیانش اینکه واضع جسور کذوب درین خبر مطعون معیوب وضع نموده که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله
وسلم بقیه لبن که علم بود عمر بن الخطاب را ایثار نمود و پر ظاهرست که تخصیص عمر بن الخطاب باین ایثار باوجود
دیگر اصحاب کبار و مستحقین عالی وقار صراحةً ترجیح مرجوح و تفضیل مفضول و یقیناً جور و جفای صریح و ظلم و اعتدای
قبیح ست که اصلاً نسبت آن بجناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله الاطیاب جائز نیست و بلاشبهه و ارتیاب
احتجاج و اقدام برآن کاشف از سخافت عقل واضع خبیث و موذن بقلت شعور مفتعل این حدیث میباشد رابعاً
این خبر مشبه السمر عند الامعان منافی مذهب اهل سنت در تفضیل ست توضیحش اینکه این خبر دلالت دارد برآنکه
جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله وسلم عمر را قابل عطای بقیه لبن که علم بود دانست و ابوبکر را شائسته این عطا ندانست
و این معنی واضح میگرداند که عمر نزد آنجناب از ابوبکر افضل بود و مخالفت این مطلب با مذهب اهل سنت پر ظاهرست و تعجب است
که شاه ولی الله با وصف آن همه امعان و تحدیق و تفریع و تشقیق در مسئله تفضیل چرا غفلت ازین نکته واضحه
ورزیده بذکر این حدیث و استدلال و احتجاج بآن بی محابا گرویده خامساً مضمون این خبر خرافت مشحون صراحةً
مصادم بداهت و عیان میباشد بیانش آنکه عمر در فهم مسائل واضحه و درک احکام لائحه نهایت غباوت داشت
حالانکه اگر این حدیث را حظی از صحت میبود و فی الواقع عمر را قطره از علم جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم
ولو در عالم منام نصیب می شد هرگز او چنان غبی نمی ماند که در حالت یقظه اب و کلاله را نفهمد و در خصوص کلاله با وصف
مراجعتهای بسیار بسوی جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم از فهم آن قاصر گردد و نوبت بجای رسد که
جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم با آنهمه خلق عظیم خود در حق او بدرشتی تمام پیش آید و هرگاه عمر بذریعه حفصه
آنرا استفسار کند آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم ارشاد فرماید که پدر تو این مسئله را ابدا نخواهد دانست و آخر
همچنان شد که ندانست و خود میگفت ما اراه اعلمها ابدا و قد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما قال و ازینجا
واضح شد که واضع این خبر مشبه السمر از حالات حضرت عمر خیلی بی خبر بود یا آنکه بوجه خذلان و خسران اورا این گونه

قرار بدهد تا مرتبهٔ علم او از مرتبهٔ علم حضرت عمر بحسب مناسبت پائین تر بوده باشد لیکن از جملهٔ عجائب طرفه و غرائب مضحکه آن ست که عبدالحق دهلوی در شرح همین حدیث رویای لبن منامی برای خود نقل میکند که در استطراف و استبداع و استنکار و استشناع از اصل حدیث رویای لبن بمراتب عدیده بالاتر رفته و محصلش آن ست که او سبوی از لبن بالتمام درکشید و از قدح تا سبو فرقی که هست بر اطفال هم پوشیده نیست و مقتضای این منام مفرق الاحلام با ملاحظه حدیث رویای لبن آن ست که العیاذ بالله عبدالحق دهلوی از جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم هم بمراتب کثیره در علم افزون تر بوده باشد فضلا عن عمر کما لا یخفی علی اهل النظر و البصر و ازینجا بر تو واضح گردید که این حضرات چها مزعومات فاسده و مکنونات کاسده در ضمیر رقاعت تخمیر خود ودیعت دارند و چگونه آنرا در ضمن خوابهای پریشان خویش بر منصهٔ شهود می آرند و هرگاه تجری و تجاسر شیخ عبدالحق دهلوی بر افتعال مثل این منام بر اهل احلام آشکار گردید چندان مقام عجب از اقدام واضع منام رویای لبن و امثال آن باقی نماند زیراکه اسلاف سنیه را در اکثر مقاصد عموما و برای وضع احادیث فضائل خلفا خصوصا مصلحتهای عدیده بود که بر عاقل لبیب و متتبع اریب پوشیده نیست فهم وان کانوا ملومین مدحورین جدا لکن المجوزین المتاخرین یاتون شیئا ادا حالا عبارت شیخ عبدالحق دهلوی متعلق بحدیث مجعول رویای لبن باید شنید و علو مرتبه این و مناعین و جسارت سراسر خسارت بچشم عبرت باید دید در اشعة اللمعات شرح فارسی مشکوة مرقوم است و عن ابن عمر قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول بینا انا نائم اتیت بقدح لبن گفت ابن عمر شنیدم آنحضرت را که میگفت در اثنای آنکه من خواب کننده ام آورده شدم به قدحی از شیر یعنی قدح شیر کس بمن آورده و داد فشربت پس نوشیدم من آن شیر را حتی انی لاری الری یخرج فی اظفاری تا آنکه بدرستی من هر آئنه دیدم سیرابی را که می بر آید در ناخنان من از جهت بسیاری آن شیر و گوارای آن ری بکسر را و تشدید یا سیرابی ثم اعطیت فضلی عمر بن الخطاب پستر دادم من زیادتی خود را یعنی آنکه از خوردن زیاده و باقیمانده عمر بن خطاب را قالوا فما اولته گفتند پس چه چیز تاویل و تعبیر کردی آنرا یا رسول الله قال العلم گفت تعبیر کردم آنرا بعلم و گفته اند که صورت مثالیه علم در ان عالم لبن ست هر که در خواب بیند که شیر میخورد تعبیرش آن ست که علم خالص نافع نصیب او گردد و وجوه مشابهت میان علم و شیر بسیارست کما لا یخفی و کاتب حروف عفا الله عنه یکباری در خواب می بیند که سبوی نو و تازه از شیر لطیف شیرین خنک در پیش دارد و همه را فرو برده است والحمد لله متفق علیه انتهت عبارة الشیخ الدهلوی ولا ینقضی ما فیها من خدع الغرور و المغوی لضلال المضل عن الصراط السوی نادرة لطیفة تنزع اعطاف اربا

الی قتلہم واستخلف علی فما ازداد الامر الا اختلافا والفتن الا انتشارا و نیز ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در کتاب التعبیر گفته قال وفیه ان علم النبی صلی الله علیه وسلم بالله لا یبلغ احد درجته فیه لانه شرب حتی رای الری یخرج من اطرافه واما اعطاءه فضله عمر ففیه اشارة الی ما حصل لعمر من العلم بالله بحیث کان لا یاخذه (ای ابن ابی جمرة) فی الله لومة لائم قال وفیه ان من الرویا ما یدل علی الماضی والحال والمستقبل قال وهذه اوّلت علی الماضی (مما اُوّل) فان رویاه هذه تمثیل بامر قد وقع لان الذی اعطیه من العلم کان قد حصل له وکذلک اعطیه عمر فکانت فائدة هذه الرویا تعریف قدر النسبة بین ما اعطیه من العلم وما اعطیه عمر و عینی در عمدة القاری در کتاب العلم گفته فیه حذف المفعول من قوله فشربت للعلم به والتقدیر فشربت اللبن یعنی منه لانه شرب حتی روی ثم اعطی فضله لعمر بن الخطاب رضی الله عنه و نیز عینی در عمدة القاری در کتاب العلم گفته قوله ثم اعطیت فضلی ای ما فضل من اللبن الذی هو فی القدح الذی شربت منه و نیز عینی در عمدة القاری در کتاب التعبیر گفته ص باب اذا اعطی فضله غیره فی المنام ش ای هذا باب یذکر فیه اذا اعطی شخص ما فضل منه من اللبن لشخص غیره فی المنام وفی بعض النسخ فی النوم و قسطلانی در ارشاد الساری در شرح حدیث کتاب العلم گفته ثم اعطیت فضلی ای ما فضل من لبن القدح الذی شربت منه عمر بن الخطاب رضی الله عنه مفعول اعطیت الثانی و نیز در ارشاد الساری در شرح حدیث ثانی کتاب التعبیر گفته وفی اعطائه صلی الله علیه وسلم فضله عمر الاشارة الی ما حصل له من العلم بالله بحیث کان لا یاخذه فی الله لومة لائم و در شرح حدیث ثالث کتاب التعبیر گفته ثم اعطیت فضله ای فضل اللبن عمر بن الخطاب و در شرح حدیث رابع کتاب التعبیر گفته فشربت منه ثم اعطیت فضلی الذی من اللبن عمر بن الخطاب رضی الله عنه از این عبارات چنانچه می بینی بصراحت واضح ست که شراح این حدیث موضوع در شرح آن و شرح تراجمی که بخاری برای ذکر آن ایجاد نموده کلماتی ذکر می کنند که از آن دلالت این خبر مصنوع بر قلت علم عمر واضح و آشکار میگردد و احدی از ایشان جرات نمی نماید که علم او را عیاذا بالله با علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله مساوی گرداند یا عالم بودن عمر بجمیع علوم دین از این خبر باثبات رساند بلکه غایة السعی ایشان در شرح این حدیث آن ست که بمجرد ادعا اختصاص عمر ببعض اصناف خاصه علم مثل علم سیاست ناس و علم بالله ظاهر نمایند و تفاوت بسیاری که از علم مفروض و تا بعلم نامتناهی جناب رسالت پناهی ست بمعرض بیان آورده مسلک اعتراف بپیمایند و بعد درک اینهمه اگرچه مقتضای عقل و دانش اهل سنت آن بود که اگر کسی از ایشان برای اظهار علم خود مثل رویای لبن خوابی ببیند در شرب لبن ما بین خود و حضرت عمر تفاوتی فراخور حال خویش

وطلاب آن کلاب اند بصورت کلبی نمودار گردید و از روی آنکه طالب دنیا مؤنث است بشکل مادهٔ آن متشکل و متمثل شد و تلامذه بسبب آنکه استفادهٔ علم به نیت تحصیل دنیا میکردند و هنوز بکمال نرسیده اند سگ بچه ها بنمود آمدند و امتلای پستانهای ملأ از شیر و فور علم ملأ است و چون این علم قوت دنیا طلبی میشود شیر که صورت مثالی علم ست برنگ شیر مادهٔ سگ ظهور نمود انتهی و درین کلام صفاقت انضمام اورنگ آبادی لطائف موفوره و نوادر غیر محصوره منطوی ست که اگر پرده از روی آنها برداشته شود غالباً حضرات اهل سنت را از غایت تأذی و تلظی بیش از بیش دلریش گردد چون عاقل لمیعی و ناظر لوذعی خود بان پی میتوان برد لذلک از تصریح آن اعراض ورزیده درک آنرا بقریحه وقاده اومی سپارم و از میدان ظرافت و فکاهت کمیت عنان قلم نموده بسوی اصل مقصود می آرم پنجم آنکه ذکر شاه ولی الله در کلام خود رویای قمیص را بمقابلهٔ حدیث مدینة العلم تقمص قبیح و تربص فضیح ست زیرا که اولاً حدیث رویای قمیص مثل حدیث رویای لبن از اضغاث احلام اسلاف سنیه است و بس و اصلا اهل حق در روایت و اخراج و اثبات و ادراج آن اشتراک ندارند بخلاف حدیث مدینة العلم که تصحیح و اثبات آن متفق علیه علمای فریقین ست پس چگونه عاقلی بمقابلهٔ آن ذکر حدیث رویای قمیص بمیان آورده خود را عرضه تعییر و تشویر نقاد نحاریر خواهد کرد ثانیاً این حدیث هم مثل حدیث رویای لبن بحیثیت سند خیلی مطعون و معیوب و مقدوح و مقصوب ست مگر نمیدانی که عمدهٔ اسانید آن که اسانید بخاری ست مدار آن کلا بر زهری ست و زهری همان کس ست که قدح مکمل و جرح مفصل و عنقریب دیدی و بفنون مثالب و غصون معائب او علی الوجه البدیع برسیدی اگر باور نداری اینک اسانید مشار الیها را برای تو نقل می نمایم پس باید دانست که بخاری در جامع خود در کتاب الایمان در باب تفاضل اهل الایمان فی الاعمال گفته حدثنا محمد بن عبید الله قال حدثنا ابراهیم بن سعد عن صالح عن ابن شهاب عن ابی امامة بن سهل انه سمع ابا سعید الخدری یقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم بینا انا نائم رایت الناس یعرضون علی وعلیهم قمص منها ما یبلغ الثدی ومنها ما دون ذلک وعرض علی عمر بن الخطاب وعلیه قمیص یجره قالوا فما اولت ذلک یا رسول الله قال الدین ونیز بخاری در کتاب المناقب گفته حدثنا یحیی بن بکیر حدثنا اللیث عن عقیل عن ابن شهاب قال اخبرنی ابو امامة ابن سهل بن حنیف عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول بینا انا نائم رأیت الناس عرضوا علی وعلیهم قمص فمنها ما یبلغ الثدی ومنها ما یبلغ دون ذلک وعرض علی عمر وعلیه قمیص اجتره قالوا فما اولته یا رسول الله قال الدین ونیز بخاری در

قدح حدیث رویای قمیص

الطباع الطریفہ ازبسکہ دراذہان حضرات اہل سنت بسبب حدیث مفتعل رویای لبن جاگزین گردیدہ کہ شیر عبارت ازعلم ست لہذا جا وبیجا بہمین خیال افادات عجیبہ وتحقیقات غریبہ حوالہ قلم میفرمایند وگوی سبقت در مضمار خلاعت ازیکدیگر می ربایند مگر نمیدانی کہ قمر الدین اورنگ آبادی از فرط رقاعت نوبت بجائی رسانیدہ کہ شیر مادۂ سگ رانیز صورت مثالی علم گردانیدہ وچون این تحقیق انیق او درضمن کلامی بسیط واقع شدہ کہ دران زمزمۂ ذم علما و فقرای اہل نحلہ خود باہنگ بلند سرودہ وبذکر مراقبۂ لطیفہ عبید اللہ احرار کہ دران ملا علی قوشجی را بصورت مادۂ سگ شیردار بانہ بچۂ خود نمودار دیدہ در تنشیط خواطر اولی الالباب فزودہ لہذا نقل کلام او بقدر مقصود درینجا مناسب می نماید اورنگ آبادی مذکور در کتاب خود کہ مسمی بنور الکریمتین ست گفتہ اکثری از علما و فقرا کہ برای طلب دنیا درلباس دین بمثل سگ اصحاب کہف درپی امراء میدوند او درپی آدمیان دویدہ آدمی شد اینہا درپی سگان گردیدہ سگ میشوند زبان حرص از دہان دراز کردہ چشم طمع وآز باز نمودہ تا رنگاہ بلقمۂ چرب می دوزند مکرہا می انگیزند وحیلہا می آموزند در مجلس امرا بسالوسی وچاپلوسی بجلسۂ اقعا نشستہ دُمہا می جنبانند وباغم بابہ نیش پیش آمدہ زنبیل دلہا میدرند وزادعقبی می برند واز راہ خدا برمیگردانند طرفہ آنکہ از غایت دیوانگی کہ از عوارض کلبی ست خودرا اہل اللہ وامرا را اہل دنیا می پندارند واین پندار دنیای دیگر است کلبیت بر کلبیت می افزاید ودر صنف رابع کہ کلب الکلب است داخل می نماید فقراء بمکر وتزویر بدرجۂ برزخیت بین الکلبیۃ والثعلبیۃ رسیدہ اند وعلماء به بی عملی بلکہ بہ بدعملی جامع مرتبتین کلبیت وحماریت گردیدہ اند وسبحانہ وتعالی درمادۂ علماء بنی اسرائیل فمثلہ کمثل الکلب وکمثل الحمار فرمودہ بکلبیت وحماریت ستودہ است ودرحدیث شریف وارد کہ امت من بہ وفاق وطباق بنی اسرائیل طابق النعل بالنعل خواہد بود تا آنکہ اگر یکی از انہا بمادر خود درآمدہ باشد از ینہا ہم کسی خواہد بود کہ بمادر خود درآید پس از جمع وترتیب قرآن وحدیث نتیجہ می برآید کہ بعضی از علماء این امت ہم سگان وہم خرانند دین فروشان ودنیا خرانند منقول ست کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس سرہ روزی بعد صبح با یاران مراقب بود یکدفعہ بہ عبوست سر از جیب برآورد یاران وجہ آن پرسیدند فرمود دیدم مادۂ سگی کہ پستانہاش از شیر ممتلی است نہ بچہ ہمراہ اینجا آمد بدیدن آن تنفری وکراہتی عارض حال گردید فصلی نگذشتہ بود کہ ملا علی قوشجی نہ کس از تلامذہ ہمراہ گرفتہ بخدمت خواجہ رسید در وجہ مبارک حضرت خواجہ زیادہ تر کراہتی پیدا گردید فرمود چیزی میخورید واین سخن حضرت خواجہ خالی از ایمای نبود بآنکہ دہن سگ بلقمہ دوختہ بہ درخانہ تشریف بردہ آنچہ حاضر بود فرستاد وخود بیرون نبرآمد ملا از جہت آنکہ طلب دنیا در سرداشت

مذموم ودرمنام محمود میباشد لیکن اصلا دلیلی بران نیاورده اند واستدلال بخود این حدیث راجع بسوی مصادره علی المطلوب ست ابن حجر عسقلانی در فتح الباری درکتاب التعبیر گفته وهذا من امثلة ما یحمد فی المنام ویذم فی الیقظة شرعا اعنی جرّ القمیص لما ثبت من الوعید فی تطویله وقسطلانی درارشاد الساری گفته وهذا من امثلة ما یحمد فی المنام ویذم فی الیقظة شرعا اذ جر القیص ورد الوعید علی تطویله وازین جا بخوبی میتوان دانست که این حضرات چگونه راه مباهته وتهجم مسلوک میدارند واصلا مسلک انصاف درامثال این مقامات نمی سپارند خامسًا این منام نزد ارباب افهام منافی مذهب اهلسنت ست زیرا که ازان افضلیت عمر بر ابوبکر ظاهر میگردد چه مفاد آن کما هو المصرح این ست که عمر قمیصی دربرداشت که از قمیص جمله مردم اطول بود پس در دین ازهمه فضل باشد وچون ظهور این مطلب ازین خبر مصنوع ومنام موضوع درنهایت وضوح بود ودست برداری از حدیث صحیح بخاری خصوصًا بلحاظ اشتمال آن بر فضیلت عمریه درانتهای دشواری والتزام مفضولیت ابوبکر موجب کمال ذلت وخواری لهذا بناچاری بعض شراح بخاری مسلک تاویل وتسویل وتخدیع وتضلیل سپرده اند لیکن باینهمه ره بسوی مقصود نبرده شطری ازکلمات متهافته وجملات متساقطهٔ ایشان بگوش دل باید شنید وبحقیقت عجز ودرماندگی شان دراصلاح ما افسده الدهر باید رسید ابن حجر عسقلانی در فتح الباری درکتاب المناقب گفته وقد استشکل هذا الحدیث بانه یلزم منه ان عمر افضل من ابی بکر الصدیق والجواب عنه تخصیص ابی بکر من عموم قوله عرض علی الناس فلعل الذین عرضوا اذ ذاک لم یکن فیهم ابوبکر وان کون عمر علیه قمیص یجرّه لا یستلزم ان لا یکون علی ابی بکر قمیص اطول منه واسبغ فلعله کان کذلک الا ان المراد کان حینئذ بیان فضیلة عمر فاقتصر علیها والله اعلم ونیز ابن حجر در فتح الباری درکتاب التعبیر گفته وفیه فضیلة لعمر وقد تقدم الجواب عما یستشکل من ظاهره وایضاحه انه لا یستلزم ان یکون افضل من ابی بکر وملخصه ان المراد بالافضل من یکون اکثر ثوابا والاعمال علامات الثواب فمن کان عمله اکثر فدینه اقوی ومن کان دینه اقوی فثوابه اکثر ومن کان ثوابه اکثر فهو افضل فیکون عمر افضل من ابی بکر وملخص الجواب انه لیس فی الحدیث تصریح بالمطلوب فیحتمل ان یکون ابوبکر لم یعرض فی اولئک الناس اما لانه کان قد عرض قبل ذلک واما لانه لا یعرض اصلا وانه لما عرض کان علیه قمیص اطول من قمیص عمر ویحتمل ان یکون سرّ السکوت عن ذکره الاحتفاء بما علم من افضلیته ویحتمل ان یکون وقع ذکره فذهل عنه الراوی وعلی التنزل بان الاصل عدم جمیع هذه الاحتمالات فهو معارض بالاحادیث الدالة علی فضیلة الصدیق وقد تواترت تواترا

اوانه
الاکتفاء

کتاب التعبیر گفته باب القمیص فی المنام حدثنا علی بن عبدالله حدثنا یعقوب بن ابراهیم حدثنی ابی عن صالح عن ابن شهاب حدثنی ابوامامه بن سهل انه سمع ابا سعید الخدری یقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم بینما انا نائم رایت الناس یعرضون علی وعلیهم قمص منها ما یبلغ الثدی ومنها ما یبلغ دون ذلک ومر علیّ عمر بن الخطاب وعلیه قمیص یجره قالوا ما اولت یا رسول الله قال الدین باب جر القمیص فی المنام حدثنا سعید بن عفیر حدثنی اللیث حدثنی عقیل عن ابن شهاب اخبرنی ابوامامة بن سهل عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول بینا انا نائم رأیت الناس عرضوا علیّ وعلیهم قمص فمنها ما یبلغ الثدی ومنها ما یبلغ دون ذلک وعرض علیّ عمر بن الخطاب وعلیه قمیص یجترّه قالوا فما اولته یا رسول الله قال الدین ثالثاً زهری در روایت این منام در ذکر آن صحابی که منتهی الاسناد این خبر ست راه اضطراب پیموده گاهی آنرا ابوسعید خدری ظاهر نموده چنانچه از روایات بخاری دانستی وگاهی آنرا مبهم کرده بجای ابوسعید خدری عن بعض اصحاب النبی آورده چنانچه ابوعیسی محمد بن عیسی الترمذی در جامع خود گفته حدثنا الحسین بن محمد الجریری البلخی حدثنا عبدالرزاق عن معمر عن الزهری عن ابی امامة بن سهل بن حنیف عن بعض اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم ان النبی صلی الله علیه وسلم قال بینما انا نائم رأیت الناس یعرضون علیّ وعلیهم قمص منها ما یبلغ الثدی ومنها ما یبلغ اسفل من ذلک فعرض علیّ عمر وعلیه قمیص یجره قالوا فما اولته یا رسول الله قال الدین وچون تصرف زهری در اسانید معلوم ومشهور اهل نقد وتحقیق ست کما سبق التنبیه علیه عن قریب فی قوادح الزهری پس اضطراب او درین خصوص بلاریب نزد ارباب انصاف وامعان موجب وهن ووهوان این افترای منخرم الارکان خواهد گردید رابعاً خبر این منام موضوع عوام کالانعام علاوه بر سند متنا نیز مقدوح اهل نظر ومجروح ارباب بصر میباشد بیانش آنکه این خبر دلالت دارد برآنکه عمر در حالت عرض بر جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم قمیصی پوشیده بود که آنرا می کشید وپر ظاهر ست که تطویل لباس بحدی که سبب جرّ آن گردد در شرع جناب خیر الانام علیه الصلوة والسلام امر محظور وحرام ست واحادیث عدیده در ذم آن وارد شده وخود بخاری بعض آنرا در کتاب اللباس ذکر نموده پس چگونه عقل عاقلی باور میتواند کرد که جناب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم این فعل شنیع را که از عمر صادر شده تقریر فرماید وآنرا در معرض مدح او ذکر نماید هل هذا الا بحت الکذب والافتراء ومحض التجاسر والاجتراء وچون اشتمال این خبر موضوع برین خطه شنعاء از واضحات بود بعضی از شراح بخاری بمحض تخرص دعا کرده اند که جر قمیص در یقظه

موضوع رویای قمیص عند الامعان دلیل شدت فقر و احتیاج شاه صاحب هست و ازان بر همگنان واضح و
لائح میشود که اکابر حضرات اهل سنت در اثبات علم عمری از نقود احادیث نبویه چنان صفر الید اند که چار و ناچار بمصنوعات
منامات و احلام دست تمسک می زنند و بموضوعات افاکین حالبین ملام احتجاج نموده بنای انصاف بمعاول
جور و اعتساف می کنند لیکن با این همه دریوزه گری چیزی بدست شان نمی آید و جز آنکه در عالم رویا و منام
با هتمام تمام حضرت خلیفه را طاعم و کاسی وانمایند شاهد مقصود روئی نماید بخلاف اهل حق و ایقان که بحمد الله المنان
چنان از افاضات نا متناهیه الٰهیه غنی ملی هستند که هم از آیات قرآن و هم از احادیث حبیب رحمان علیه و آله سلام الله
الملک المجید الدیان و هم از اعترافات صحابه اعیان و هم با قاریر تابعین بالاحسان و هم از اذعانات علمای عالیشان
و هم بدیگر دلائل نیرة البرهان اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار مینمایند
و در احراز این سعادت جلیله و مکرمت جمیله قصب السبق از یکدیگری ربایند و بحمد الله المتعال زبان حال هر واحد
از ایشان در قبال مخالفین آل رسول رب متعال سلام الله علیه و علیهم ما اتصل النهر واللیال علی وجه التمثل مترنم
باین مقال ست ؎ چو غلام آفتابم همه ز آفتاب گویم ✤ نه شبم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم ✤ و هر چند بعد ادله
صریحه و براهین صحیحه ایشان شب شبهات بمفاد اصبح لیل راه عدم میگیرد و امر حق آفتابی میگردد و حاجتی به ذکر
مرویات و مرئیات عالم رویا و منام نمی افتد لیکن بمفاد آنکه الحق یعلو ولا یعلی اگر اهل حق بخواهند ازین وادی
نیز اتمام حجت بر خصوم و اعادی می توانند و اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام باین طریق هم نیز باثبات میرسانند
بیانش آنکه در علم تعبیر رویا و منام حسب افادات علمای اعلام سنیه ثابت و محقق شده که دیدن جناب امیر المومنین
علیه السلام در عالم منام برای رائی موجب حصول علم میشود و این نیست جز بواسطه آنکه آنجناب در میان صحابه
جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله الاطیاب اعلمیت مطلقه را دارا بود و هیچ کسی درین خصوص بمرتبه آنجناب
نمیرسید آبو سعید عبد الملک بن ابی عثمان محمد بن ابراهیم الخرکوشی الواعظ که از اکابر معاریف علمای محدثین و
اجلهٔ مشاهیر نبهای مسندین سنیه است و مآثر و مفاخر او بر ناظر کتاب الانساب عبد الکریم سمعانی و تاریخ کامل
ابن الاثیر الجزری و عبر فی خبر من غبر ذهبی و طبقات شافعیه عبد الوهاب سبکی و طبقات شافعیه عبد الرحیم اسنوی
ظاهر و باهر ست در کتاب التعبیر در باب رابع گفته و ان رای امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم الله وجهه حیا
اکرم بالعلم و رزق الشجاعة والزهد و خلیل بن شاهین الظاهری در کتاب الاشارات فی علم العبارات گفته
و من رای علی بن ابی طالب کرم الله وجهه فانه یکون عالما لمحل ودفیع المکان وطلق اللسان وشجاعا وقوی

معنویا فہی المعتمدۃ واقوی ہذہ الاحتمالات ان لایکون ابوبکر عرض مع المذکورین والمراد من الخبر التنبیہ علی ان عمر ممن حصل لہ الفضل البالغ فی الدین ولیس فیہ ما یصرح بانحصار ذلک فیہ وعینی در عمدۃ القاری درکتاب المناقب گفتہ فان قلت یلزم منہ ان یکون عمر افضل من ابی بکر قلت خص ابوبکر من عمومہ بقولہ عرض علی الناس ویحتمل ان ابابکر لم یکن فی الذین عرضوا واللہ اعلم وقسطلانی در ارشاد الساری درکتاب المناقب گفتہ ولا یلزم منہ افضلیتہ عمر علی ابی بکر فلعل الذین عرضوا لم یکن فیہم ابوبکر وکون عمر علیہ قمیص یجرہ لایستلزم ان لایکون علی ابی بکر اطول منہ ونیز قسطلانی در ارشاد الساری درکتاب التعبیر گفتہ وفیہ فضیلۃ عمر رضی اللہ عنہ ولایلزم منہ تفضیلہ علی ابی بکر ولعل السر فی السکوت عن ذکرہ الاکتفاء بما علم من افضلیتہ او ذکر وذہل الراوی عنہ ولیس فی الحدیث التصریح بانحصار ذلک فی عمر رضی اللہ عنہ فالمراد التنبیہ علی انہ ممن حصل لہ الفضل البالغ فی الدین واین تاویلات باردہ وتسویلات شاردہ چنانچہ می بینی قابل التفات ہیچ عاقلی نیست وتنافر وتناکر آن بمصداق ع شد پریشان خواب ما از کثرت تعبیرہا + اصل منام را از قبیل اضغاث احلام وصناعین لئام قرار میدہد وحقیقت حال آن ست کہ واضع این منام چون خیلی دلدادۂ حضرت عمر بود بمفاد حبک الشئ یعمی ویصم حین الوضع او را مناقضت این افتعال با افتعالات اسلافش در تفضیل ابی بکر بنظر نرسید وبسبب اختراع وافتراع او وہن وہوان وفساد وبطلان اینگونہ اکاذیب وانتحالات جمیعًا بر اہل نظر وبصر ظاہر وباہر گردید ساد سًا اگر این منام فی الجملہ ہم اصلی میداشت ہرگز عورت جہل عمر بادی نمی شد زیرا کہ بعض علمای اہل سنت در شرح ہمین حدیث موضوع افادہ کردہ اند کہ دین ساتر عورت جہل میشود ابن حجر در فتح الباری درکتاب التعبیر گفتہ وقال ابن العربی انما اولہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم بالدین لان الدین یستر عورۃ الجہل کما یستر الثوب عورۃ البدن حالانکہ بلا ریب بخطایای فاضحہ وعمایات لائحہ عمر عورت جہلش بلکہ جملہ عورانتش بر ہمہ حاضر وبادی ظاہر وبادی گردیدہ کما ہو مفصل فی کتب اصحابنا الاعلام لاسیما تشیید المطاعن للوالد الماجد العلام اعلاہ اللہ دار السلام وازینجا بکمال ظہور واضح ومتبین شد کہ واضع افاک ومخترع ہتاک این منام بد انجام حال تعری وانخلاع خلیفۂ ثانی از لباس علم وافتضاح شان بظہور عورت جہل بخوبی نمی دانست والا شاید بوضع حدیث قمیص نمی پرداخت وقمیص ناموس خلیفہ را بدست این افتعال کاشف حال پارہ پارہ نمی ساخت ولکن ہکذا یفتضح الخراصون بما یعملون واللہ خبیر بما یفتعلون ویفعلون

ایقاظ وتنبیہ احتجاج واستدلال شاہ ولی اللہ در باب اثبات علم حضرت عمر بخبر مفتعل رویای لبن وحدیث

کہ متفق علیہ فریقین بیاید سراسر بی محل و ناہموار و از جادۂ انصاف و عدل خیلی دور و بر کنار ست ثانیاً احادیث فضائل ابن مسعود کہ متعلق بعلم ست ہرگز سزاوار تقابل و مقاوم حدیث مدینۃ العلم نمی تواند شد زیرا کہ حدیث مدینۃ العلم متواتر ست کما بینا سابقاً و ہیچ حدیثی از احادیث فضائل ابن مسعود بدرجۂ تواتر نرسیدہ کما لا یخفی علی من راجع الیہا پس ذکر آن بمقابلہ حدیث مدینۃ العلم کمال بی حسی و وقاحت ست ثالثاً احادیث فضائل ابن مسعود عند الامعان مؤید مطلوب اہل حق و ایقان ست و ہادم اساس اہل بغی و عدوان بیانش آنکہ در ما سبق دانستی کہ ابن مسعود یکی از تلامذہ و مستفیدین باب مدینۃ علم علیہ السلام بودہ و ہمیشہ باقوال صدق اشتمال خود راہ اعتراف باعلمیت آنجناب پیمودہ کما سیاتی انشاء اللہ تعالی فیما بعد بالتفصیل پس ہر فضیلتی کہ برای ابن مسعود رح در علم ثابت شود در اصل ببرکت استفادہ و استفاضۂ او از باب مدینۃ العلم علیہ السلام حاصل خواہد بود و ہرگاہ حال برچنین منوال باشد چگونہ کسی از اہل عقل جسارت میتواند کرد کہ فضائل ابن مسعود را مقابل حدیث مدینۃ العلم گرداند و باین مقابلہ بیجا روح ابن مسعود را برنجاند ہفتم آنکہ شاہ ولی اللہ درین کلام سخافت انضمام ادعا نمودہ کہ حدیث مدینۃ العلم مقرون ست بفضائل واردہ درشان عائشہ و این ادعای باطل مردود و بحت ست زیرا کہ اولاً ہیچ فضیلتی برای عائشہ بطریقی کہ قابل اعتماد و اعتبار اہل تبصر و استبصار باشد ثابت نیست ومن ادعی فعلیہ البیان وعلینا دمغ راسہ بابین الدلیل والبرھان ثانیاً اگر بالفرض حدیثی از احادیث مصنوعہ و خبری از اخبار موضوعہ برای عائشہ نقلاً ثابت ہم باشد مختص بطریق مخالفین خواہد بود لاغیر پس آنرا با حدیث مدینۃ العلم کہ در طرق فریقین ثابت و محقق ست ہم سنگ وانمودن آفتاب را بگل اندودن و در راہ ہوا و ہوس سراسر بادپیمودن است ثالثاً عائشہ با وصف آنہمہ عداوت مفرطہ و محاربت فارطہ کہ با جناب امیر المومنین علیہ السلام داشتہ خود معترف باعلمیت آنجناب بودہ و اقوال او کہ درین باب وارد ست انشاء اللہ تعالی در ما سیاتی بتفصیل خواہی شنید پس با وصف اعتراف عائشہ باعلمیت باب مدینۂ علم فضائل مصنوعہ و مفاخر موضوعۂ عائشہ را مقابل حدیث مدینۃ العلم ذکر کردن صراحۃ مسلک وقاحت و صفاقت سپردن و گوی سبقت در میدان استحیا از حضرت ثالثۃ الاثافی بردن ست رابعاً جہالت عائشہ از اقوال و احوال جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ الاطیاب و استدراکات باطلہ و اعتراضات عاطلۂ او بر اصحاب آنجناب نہ چنان ست کہ بر ناظر کتب و اسفار محدثین سنیہ در حیز خفا و استتار باشد و یکفی لاثبات ذلک المراجعۃ الی الاصابۃ لا یراد ما استدرکتہ عائشۃ علی الصحابۃ للبدر الزرکشی والی عین الاصابۃ فی استدراک عائشۃ

القلب موثرا مصدقا وقیل من راه وهو طلق الوجه ینال علما وشجاعة ومن راه حیا فی مکان ینال اهل ذلک المکان العلم والعدل والانصاف ویرفع عنهم الجور والاجحاف وعبد الغنی بن اسمعیل الشهیر بابن النابلسی در تعطیر الانام فی تعبیر المنام در ذکر رویای جناب امیر المومنین علیه السلام گفته وان راه عالم نال علما ونسکا وجلالا وقوة علی مناظرته ونیز دران در ذکر آنجناب گفته و در بجادلت رویاه علی الخلافة والامامة والاسفار الشاقة والغنائم للمؤمنین وعلی ظهار الکرامات ومن راه اکرم بالعلم ورزق السخاء والشجاعة والزهد ومن راه حیا صار محسودا وآتاه الله تعالی الحکم ونفاذ الامر والتقوی واتباع السنة ازین عبارات علاوه بر تصدیق این دعوی که دیدن جناب امیر المومنین علیه السلام در عالم منام موجب حصول علم ست برای ائمه ظاهر ست که اگر عالمی جناب امیر المومنین علیه السلام را در خواب ببیند بزیادت علم ونسک وجلال وقوت مناظره خواهد رسید ونیز واضح ست که هر که آنجناب را در خواب ببیند او را خداوند عالم حکم ونفاذ امر وتقوے و اتباع سنت عطا خواهد فرمود ونیز لائح ست که اگر کسی آنجناب را در مکانی ببیند تمام اهل آن مکان را علم وعدل وانصاف خواهد رسید واز ایشان جور واجحاف برطرف خواهد گردید ونیز ازان پیداست که دیدن آنجناب بر خلافت وامامت و بر اظهار کرامات دلالت دارد والی غیر ذلک من الآثار الجلیلة والمزایا الجمیلة کالشجاعة والسخاء والزهد والاتقاء پس اندکی انصاف را کار فرما شده بنظر اعتبار باید دید که بزرگواری که خود باب مدینهٔ علم بوده باشد ودیدن آنجناب در عالم منام جاهل را عالم گرداند و عالم را بدرجهٔ زیادت در علم ونسک وجلال وقوت مناظره رساند ونیز بینندهٔ آنحضرت را خداوند عالم ببرکت دیدن آنجناب بایتاء حکم ونفاذ امر وتقوی واتباع سنت مشرف نماید بلکه اگر کسی آنجناب را در مکانی به بیند تمام اهل آن مکان را علم وعدل وانصاف فراگیرد وجور واجحاف از ایشان برطرف گردد بمقابله چنین بزرگوار ذکر شخصی را آوردن که غایة السعی او در علم بنا بر موضوعات معتقدین خودش آن ست که در عالم منام بهرهٔ از علم ودین او را حاصل شده چقدر فراخ چشمی وخیره سری ست وبضدها الاشیاء تعرف باضدادها وما بین فرقی که هست برارباب احلام وابصار در کمال وضوح وظهور ست واز مزید انجلا وسفور بر اطفال ممیزین باشعور محتجب ومستور نیست ششم آنکه ادعای شاه ولی الله مقرونیت حدیث مدینة العلم باحادیث وارده در شان ابن مسعود که ازین کلام مختل النظام بظهور میرسد در نهایت انقلاع وانخزال و اعتلال بآن درین مقام خیلی صریح الاخلال والاختلال میباشد زیرا که اولاً احادیثی که شاه ولی الله بآن ایما نموده منقول از طریق اهل سنت ست واهل سنت بنقل آن متفرد میباشند پس ذکر آن بمقابله حدیث مدینة العلم

حدیث مدینة العلم چنانچه در ما سبق دانستی حسب اعتراف اجلۀ علمای سنیه دلیل عصمت جناب امیر المومنین علیه السلام ست و هرگز فضیلتی از فضائل ابی بن کعب ولو انچه اهل سنت بنقل آن متفرد باشند اصلا دلالت بر عصمت ابی بن کعب ندارد و کسی از مسلمین جرأت هم بر ادعای عصمت ابی بن کعب نمیتوان کرد پس چگونه کار عاقلی خواهد بود که احادیث فضائل ابی بن کعب را بمقابله حدیث مدینة العلم ذکر نموده سفاهت خود را پیش نظر اهل عرفان و ایمان گرداند و ثری را با ثریا موازن و مقارن نموده خلاعت و رقاعت خود با علای مدارج ظهور رساند و هم آنکه شاه ولی الله درین کلام بعبارت التیام ادعا نموده که ابن مسعود و عائشه و معاذ و ابی بن کعب هر یکی از ایشان مبشر ند بعلم و امر ظاهر شده باخذ علوم از ایشان و این ادعای شاه صاحب نزد متتبع خبیر و ناقد بصیر مظهر نهایت خلاعت و مبدی غایت رقاعت ست زیرا که اولاً مبشر بودن جمله مذکورین بعلم هرگز بثبوت نرسیده چه جای آنکه امر ظاهر شده باشد باخذ علوم از ایشان و من ادعی فعلیه الاثبات و علینا دمغ راسه بما یقبله النقاد للاثبات و ثانیاً اگر مبشر بودن بعضی مثل عبد الله بن مسعود و ابی بن کعب بعلم تسلیم هم کرده شود ظهور امر باخذ علوم از ایشان در حیز منع ست و تا وقتیکه بدلیل قاطع ثابت نکرده شود تفوه بآن درین مقام جالب زجر و ملام اهل احلام ست و ثالثاً اگر اینهم تسلیم شود که امر ظاهر شده باخذ علم از عبد الله بن مسعود و ابی بن کعب پس باز هم نفعی بحال شاه ولی الله و ضرری باهل حق نمیرسد زیرا که بنا بر افادۀ اکابر علمای اهل سنت عبد الله بن مسعود و ابی بن کعب بلکه جمله اصحاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم آخذ و مستفید از باب مدینۀ علم بودند چنانچه عجیلی در ذخیرة المآل گفته و لم یکن یسأل منهم احدا ٭ وکلهم یسأله مسترشدا ٭ وما ذاک الا لخمود نار السوال تحت نور الاطلاع پس اگر بالفرض امر اخذ علوم از عبد الله بن مسعود و ابی بن کعب ظاهر هم شده باشد بهمین سبب خواهد بود که ایشان تلمذ و استفاده از باب مدینة العلم دارند فلا ینافی ما نحن بصدده من اثبات تفرد امیر المؤمنین علیه السلام بالاعلمیة الباهرة والارجحیة الظاهرة توقیف فیه تعنیف بر ارباب احلام و اصحاب افهام واضح ست که شاه ولی الله درین کلام ابن مسعود را از جملۀ آن اصحاب قرار داده که هر یکی از ایشان مبشر ند بعلم و امر ظاهر شده باخذ علوم از ایشان لیکن حیف ست که مقتدای شاه ولی الله حضرت عمر هرگز التفاتی باین مضمون افادت مشحون نفرموده اند و بجای آنکه از ابن مسعود خود اخذ علوم فرمایند و دیگران را دلالت بر اخذ علوم از و نمایند او را بکمال حسد و عداوت و بغض و منافرت از افتای مستفتین و افادۀ مستفیدین هم منع فرمودند و باین منع و ردع حسب افادۀ شاه ولی الله مسلک مخالفت و عدول از حکم رسول صلی الله علیه و آله ما هب بالقبول پیمودند

علی الصحابة تالیف الجلال السیوطی پس مشهوره ومتهوره که حالتش باین حد جهالت وضلالت رسیده باشد چگونه میتوان گفت که او فضائلی وارد که العیاذ بالله موازن ومقارن حدیث انا مدینة العلم میباشد هل هذا الا عین التجاسر الفاضح العظیم ومحض التجری اللائم الشنیع هشتم آنکه شاه ولی الله درین کلام سخافت التیام ادعا نموده که حدیث مدینة العلم مقرون ست باحادیث فضائل معاذ واین ادعای باطل وتفوه عاطل درنهایت فساد ست زیراکه اولا هیچ حدیثی در فضائل معاذ بحد ثبوت نرسیده ومجرد دعوی کفایت نمی کند اگر اولیای شاه صاحب مرد میدان هستند باید که فضائل معاذ را بدلیل وبرهان قابل قبول اهل نقد واتقان ثابت نمایند وانی لهم ذلک واین ومحض الادعاء لا یثبت بهم الا الافن والحین ثانیاً اگر بالفرض فضیلتی از فضائل معاذ بنهج خود ثابت کردند بر ظاهر ست که بر اهل حق حجت نتواند شد وعلاوه برین بسبب انفراد اهل سنت بان هرگز قابلیت آن ندارد که بمقابلهٔ حدیث مدینة العلم که مروی ومسلم اکابر واعاظم فریقین ست مذکور شود چه احدی از عقلا چنین مقابلهٔ سخیفه ومعادلهٔ ضعیفه را جائز نمی تواند شمرد ثالثاً در ماسبق بجواب عاصمی بکمال جهل معاذ وبُعد او از ساحت علم بر منصهٔ شهود جلوه گر گردیده وانصاف او بجهل ونادانی وعمه وسرگردانی بحد تحقق تام رسیده وبنهایت افتضاح پرده از روی کارش افتاده وسوء حال وخسران مآل واز مرویات اکابر حفاظ اعلام واجلهٔ ایقاظ فخام سنیه در غایت اتضاح سر داده وبعد مراجعه بآن مقام مبهر اهل احلام هرگز نمی توان گفت که هیچ حدیثی از احادیث فضائل برای معاذ ثابت بوده باشد چه جای احادیث فضائل علمیه وچه جای احادیثی که معاذ الله مقابل ومعادل حدیث مدینة العلم تواند شد حاشا وکلا لا یقول بذلک الا معاند عن الدین خارج مارق او محائد للحق والصدق تارک مفارق نهم آنکه شاه ولی الله درین کلام مهانت انضمام مدعی آن شده که حدیث مدینة العلم مقرون ست باحادیث وارده در شان ابی بن کعب واین ادعا محل کمال استعجاب اولی الالباب ست زیراکه اولاً هیچ حدیثی از احادیث وارده در شان ابی بدرجهٔ شهرت وتواتر حدیث مدینة العلم نرسیده پس ذکر آن بمقابلهٔ حدیث مدینة العلم چگونه مستقیم خواهد شد ثانیاً هیچ حدیثی از احادیث فضائل ابی بن کعب دلیل اعلمیت مطلقهٔ ابی بن کعب نیست بخلاف حدیث مدینة العلم که دلالت آن بر اعلمیت مطلقهٔ عامهٔ تامه اظهر من الشمس وابین من الامس ست وبحمد الله تعالی اعاظم محققین وافاخم مدققین سنیه خود اعتراف باین مطلب نموده مسلک انصاف درین باب پیموده اند وبعد درک این معنی احدی از عقلا جرأت نمی تواند کرد که بمقابلهٔ حدیث مدینة العلم ذکر فضائل ابی بن کعب نماید ثالثاً

حدیث صحیح علی شرط الشیخین ولم یخرجاہ و ملا علی متقی در کنز العمال گفتہ عن ابی ادریس الخولانی قال کان ابی یقرأ
اذ جعل الذین کفروا فی قلوبہم الحمیۃ حمیۃ الجاھلیۃ ولو حمیتم کما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل اللہ سکینتہ
علی رسولہ فبلغ ذلک عمر فاشتد علیہ فبعث الیہ فدخل علیہ فدعا ناسا من اصحابہ فیہم زید بن ثابت
فقال من یقرأ منکم سورۃ الفتح فقرأ زید علی قراءتنا الیوم فغلظ لہ عمر فقال لہ ابی لا تکلم قال تکلم فقال لقد أأتکلم
علمت انی کنت ادخل علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ویقرئنی وانت بالباب فان احببت ان اقرأ الناس
علی ما اقرأنی اقرأت والا لم اقرأ حرفا ما حییت قال بل اقرأ الناس (ن و ابن ابی داؤد فی المصاحف ک) ورویٰ
ابن خزیمۃ بعضہ و شاہ ولی اللہ در ازالۃ الخفا در مقصد اول گفتہ عن ابی ادریس عن ابی بن کعب انہ کان یقرأ
اذ جعل الذین کفروا فی قلوبہم الحمیۃ حمیۃ الجاھلیۃ ولو حمئیتہم کما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل حمئیتم
اللہ سکینتہ علی رسولہ فبلغ ذلک فاشتد علیہ فبعث الیہ فدخل علیہ فدعا ناسا من اصحابہ فیہم زید بن
ثابت فقال من یقرأ فیکم سورۃ الفتح فقرأ زید علی قراءتنا الیوم فغلظ لہ عمر فقال تکلم قال تکلم فقال لقد
علمت انی کنت ادخل علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ویقرئنی وانت علی الباب فان احببت ان اقرئ الناس علی
ما اقرأنی اقرئت والا لم اقرئ حرفا ما حییت قال بلی قرئ الناس و نیز شاہ ولی اللہ در ازالۃ الخفا در مقصد دوم بل ط
گفتہ و عن ابی ادریس عن ابی بن کعب انہ کان یقرأ اذ جعل الذین کفروا فی قلوبہم الحمیۃ حمیۃ الجاھلیۃ ولو
حمئیتہم کما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل اللہ سکینتہ علی رسولہ فبلغ ذلک عمر فاشتد علیہ فبعث الیہ وھو حمئیتم
یھنأ ناقۃ لہ فدخل علیہ فدعا ناسا من اصحابہ فیہم زید بن ثابت فقال من یقرأ منکم سورۃ الفتح فقرأ زید
علی قراءتنا الیوم فغلظ لہ عمر فقال لہ ابی أ اتکلم فقال تکلم فقال لقد علمت انی ادخل علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ثم کنت صح
ویقرئنی وانتم بالباب فان احببت انی اقرأ الناس علی ما اقرئنی اقرأت والا لم اقرأ حرفا ما حییت قال بل اقرء ان ط
الناس اخرجہ الحاکم و نیز شاہ ولی اللہ در قرۃ العینین گفتہ عن ابی ادریس عن ابی بن کعب انہ کان یقرأ اذ جعل
الذین کفروا فی قلوبہم الحمیۃ حمیۃ الجاھلیۃ ولو حمئیتہم کما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل اللہ سکینتہ حمئیتم
علی رسولہ فبلغ ذلک عمر فاشتد علیہ فبعث الیہ وھو یھنأ ناقۃ لہ فدخل علیہ فدعا ناسا من اصحابہ فیہم
زید بن ثابت فقال من یقرأ منکم سورۃ الفتح فقرأ زید علی قراءتنا الیوم فغلظ لہ عمر رض فقال لہ ابی أ اتکلم
فقال تکلم فقال لقد علمت انی ادخل علی النبی ویقرئنی وانتم بالباب فان احببت ان اقرأ الناس علی ما اقرأنی ثم کنت صح
اقرأت والا لم اقرأ حرفا ما حییت قال بل اقرأ الناس اخرجہ الحاکم و از اجملہ است خبر واقعہ کہ درمیان خلیفۂ ثانی

و ہر چند این معنی از حضرت عمر بلحاظ غلظت و فظاظت و امارت پر غارت شان بعید نیست لیکن محل عجب آن ست
که شاه ولی الله خبر و اثر این منع و ردع را خود در تصانیف خویش مذکور ساخته و آنرا از جملۀ شواهد تفقیه عمر و تربیت
و تربیت صحابه و امت بر منهاج تربیت جناب ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله وسلم و انسته علم نهایت خلاعت
و رقاعت افراخته چنانچه در ازالة الخفا در زیر عنوان و تفقیه رضی الله عنه رعیته متواتر المعنی گفته الدارمی
عن محمد بن سیرین قال قال عمر لابن مسعود الم انبأ و انبئت انك تفتی ولست بامیر ول حارها من
تولی قارها و نیز شاه ولی الله در قرة العینین در ضمن شواهد تربیت کردن شیخین صحابه و سائر امت را بر منهاج
تربیت آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم گفته عن محمد بن سیرین قال قال عمر لابن مسعود الم انبأ او انبئت
انك تفتی ولست بامیر ول حارها من تولی قارها اخرجه الدارمی انتهی این ست حال قدر دانی حضرت
خلیفۀ ثانی اما انچه از دست حضرت ثالث بر بیچاره عبد الله بن مسعود گذشته پس ناگفته به میباشد و کتب و سفار
ائمۀ کبار سنیه شاهد آن ست و یکفی لاظهار شطر منه مطالعة تشیید المطاعن للوالد العلام احله الله دار السلام
و نیز در کمال وضوح ست که شاه ولی الله درین کلام ابی بن کعب را هم از جملۀ آن اصحاب شمار نموده که
هر یکی ازیشان بشرف تعلم و امر ظاهر شده باخذ علوم از ایشان و لی محل نهایت عجب ست که حضرت عمر با چنین
صحابی جلیل هرگز مسلک تعظیم و تبجیل نمی سپرند بلکه بغایت بی ادبی با او رفتار نموده قصب السبق در تحقیر و توهین
او می بر وند سابقا حال قساوت اشتمال دره زدن عمر بر ابی بن کعب شنیدی در ینجا ماورای آن بعضی از
اخبار خشونتهای دیگر حضرت فظ غلیظ القلب با چنین صحابی محترم باید شنید و بنظر عبرت مضامین فظاعت آگین
آنرا باید دید پس از انجمله است خبر واقعۀ که درمیان عمر و ابی بن کعب در باب آیۀ اذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم
الحمیة حمیة الجاهلیة گذشته ابو عبد الله الحاکم در مستدرک علی الصحیحین گفته حدثنا ابو العباس محمد بن یعقوب
اخبرنا العباس بن الولید بن یزید ثنا محمد بن شعیب ثنا ابو رثنا عبد الله بن العلاء بن زید عن بسر بن
عبید الله عن ابی ادریس عن ابی بن کعب انه کان یقرأ اذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیة حمیة الجاهلیة
ولو حمیتم کما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل الله سکینته علی رسوله فبلغ ذلك عمر فاشتد علیه فبعث الیه وهو یهنا ناقة
له فدخل علیه فدعا ناسا من اصحابه فیهم زید بن ثابت فقال من یقرأ منکم سورة الفتح فقرأ زید علی قرأتنا
الیوم فغلظ له عمر فقال له ابی اتکلم فقال تکلم فقال لقد علمت انی کنت ادخل علی النبی صلی الله علیه وسلم ویقرئنی
وانتم بالباب فان احببت ان اقری الناس علی ما اقرأنی والا لم اقرأ حرفا ما حییت قال له بل اقری الناس هذا

بجانب او بیشتر از ہمہ بود و چون قابلیت تلمیذ و کوشش او با توجہ شیخ و صحبت دائمۂ او باکمال منزلت شیخ و تمام تاثیر توجہ او جمع شود میباید کہ ارشاد و رشد بکمال خود برسد چہارم آنکہ آنحضرت صلعم فرمودہ اند انا مدینۃ العلم و علی بابہا و ظاہر ست کہ در علم ظاہر حضرت مرتضی با سائر صحابہ ہم عنان بود پس معلوم شد کہ ہمان علم باطن ہست کہ باو حوالہ کردہ شد پنجم آنکہ اولاد حضرت مرتضی در ہر زمان مصدر فیض باطن بودہ اند و ہر یکی از والد خود این راہ را اخذ نمودہ است والولد سر لابیہ انتہی و شاہ ولی اللہ بعد ایراد این سوال مشتغل بجواب آن شدہ و چون این سوال مشتمل بر احتجاج بحدیث مدینۃ العلم ہم بود لہذا در مقام جواب از آن گفتہ قولہ انا مدینۃ العلم و علی بابہا گوئیم این حدیث را نظائر ست خذوا ربع العلم عن ہذہ الحمیراء اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر رضیت لکم ما رضی ابن ام عبد و کمال مرتضی در علوم دینیہ و تقدم او بر بسیاری از صحابہ دران باب اشہر ست از آنکہ کسی انکار او بکند پس حمل و بر معنی کہ کہ صاحب شبہہ (یعنی صاحب سوال ۱۲) قصد کردہ است متعین نیست انتہی و بر ارباب تحقیق و امعان واضح و عیان ست کہ شاہ ولی اللہ در وارد کردن این حدیث شریف در سوال نیز تدلیس و تلبیس را کار بند گردیدہ و در مقام جواب ہم از آن بتدسیس و تعمیس گرویدہ اما صنیع شنیع شاہ ولی اللہ در سوال متعلق باین حدیث شریف پس در کمال ظہور ست زیرا کہ اولاً دران از جانب سائل ذکر نمودہ کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام در علم ظاہر با صحابہ ہم عنان بودہ و این معنی باطل محض ست چہ اعلمیت آنجناب در علم ظاہر علی الاطلاق از روی آیات و احادیث و بحسب اعترافات اکابر صحابہ و تابعین واضح و ظاہر و لائح و باہر میباشد و احوال رجوع اصحاب بآنجناب و استغنای آنجناب از قاطبۂ اصحاب اظہر من الشمس و ابین من الامس ست پس چنین بزرگوار را کہ سابق ہر میدان و المستبد بالسبقۃ فی کل رہان ست در علم ظاہر با سائر صحابہ ہم عنان وانمودن آفتاب را بگل اندودن میماند و ثانیاً درین سوال از جانب مورد سوال حدیث مدینۃ العلم را بر علم باطن فرود آوردہ حالانکہ قصر این حدیث شریف بر علم باطن از صوب صواب بسیار نازح و بعید و بغایت باطل و ناسدید ست و کلمات علمای اعلام و محققین فخام سنیہ کہ متعلق بشرح این حدیث میباشد سراسر مبطل و موہن این معنی ست و از ملاحظۂ آن بر ہر عاقل بصیر واضح و مستنیر میشود کہ مفاد حدیث مدینۃ العلم اعلمیت مطلقہ جناب امیر المومنین علیہ السلام ست ہم در علم باطن و ہم در علم ظاہر کما ہو المسلّم عندنا لنا قد لماہر اما انچہ شاہ ولی اللہ از تخدیع و تلمیع در مقام جواب ارتکاب نمودہ پس محتاج ببیان نیست چہ اولاً ادعای این معنی کہ حدیث مدینۃ العلم را نظائر ست سراسر فاسد و بائر ست سابقاً بحمد اللہ تعالی از تصریحات اعاظم محققین اہل سنت دانستی کہ این حدیث شریف در خصائص جناب

وابی بن کعب در باب آیه من الذین استحق علیهم الاولیان گذشته ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن ابی مجلز ان ابی بن کعب قرأ من الذین استحق علیهم الاولیان فقال عمر کذبت قال انت اکذب فقال رجل تکذب امیر المؤمنین قال انا اشد تعظیما لحق امیر المومنین منک ولکن کذبته فی تصدیق کتاب الله ولم اصدق امیر المومنین فی تکذیب کتاب الله فقال عمر صدق (عبد بن حمید وابن جریر عد) واز انجمله است خبر واقعه که درمیان خلافت مآب وابی بن کعب در باب آیهٔ والسابقون الاولون من المهاجرین والانصار گذشته ملا علی متقی در کنز العمال گفته عن عمر بن عامر الانصاری ان عمر بن الخطاب قرأ والسابقون الاولون من المهاجرین والانصار الذین اتبعوهم باحسان فرفع الانصار ولم یلحق الواو فی الذین فقال له زید بن ثابت والذین اتبعوهم باحسان فقال عمر الذین اتبعوهم باحسان فقال زید امیر المومنین اعلم فقال عمر ایتونی بابی بن کعب فسأله عن ذلک فقال ابی والذین اتبعوهم باحسان فجعل کل واحد منهما یشیر الی انف صاحبه باصبعه فقال ابی والله اقرأنیها رسول الله صلی الله علیه وسلم وانت تتبع الخبط فقال عمر نعم اذن فنعم اذن نتابع ابیا (ابو عبید فی فضائله وابن جریر وابن المنذر وابن مردویه) وشاه ولی الله در جای دیگر از قرة العینین وقاحت را بمرتبهٔ قصوی رسانیده بعض موضوعات فاسده صناعین ومختلقات کاسدهٔ وضاعین را بزعم خود نظائر حدیث مدینة العلم گردانیده توضیح این اجمال آنکه شاه ولی الله در کتاب مذکور سوالی از جانب متصوفه زمان خود در باب افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام حسب دلخواه خود باین عبارت نسج نموده سوال اگر گوئی که علم دو نوع ست علم بالله وعلم باحکام الله ومطلوب در راه حق دو نوع ست وصول بذات حق واحکام اسباب معده وصول بحق وجلب ناس تدریجا بمرتبه وصول بحق ومانند آن ونوع اول افضل است از نوع ثانی وواسطه میان آنحضرت صلعم وامت او در نوع اول حضرت مرتضی ست بچند وجه یکی عالمان علم بالله وواصلان بذات حق سلاسل دارند که بعض از بعض آنرا اخذ کرده اند وهمه این سلاسل متوجه اند بحضرت مرتضی چنانکه شجرات ایشان بران دلالت میکند نه بشیخین زیرا که هیچ سلسله از سلاسل صوفیه بشیخین عائد نمی شود دوم آنکه از حضرت مرتضی کلمات عجیبه از باب سلوک ومعارف که دلالت میکند بر انتهای او درین باب روایت کرده شده است وصوفیه آن کلمات را بمنزلهٔ امثال سائره در مصنفات خود ذکر کرده اند وکرامات خارقه که صدور مثل آن بغیر تمکن تام در طریقهٔ صوفیه میسر نشود نقل نموده اند سیوم آنکه حضرت مرتضی الزق بود با آنحضرت صلی الله علیه وسلم نسبا ومصاهرة وصحبة واذکی بود در فهم وارغب بود در سلوک راه خدای تعالی وتوجه آنحضرت صلعم

علیہ السلام کحدیث المجرة التی فی السماء من عرق الافعاء التی تحت العرش وحدیث اذا غضب الرب انزل الوحی بالفارسیۃ واذا رضی انزلہ بالعربیۃ وحدیث ست خصال تورث النسیان سؤر الفار و القاء القمل فی النار والبول فی الماء الراکد ومضغ العلک واکل التفاح الحامض وحدیث الحجامۃ علی القفا تورث النسیان وحدیث یا حمیراء لا تغتسلی بالماء المشمّس فانہ یورث البرص وکل حدیث فیہ یا حمیراء او ذکر الحمیراء فہو کذب مختلق وکذا یا حمیراء لا تاکلی الطین فانہ یورث کذا وکذا وحدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیراء وعلامہ ابن امیر الحاج در کتاب التقریر والتحبیر بعد ذکر حدیث نجوم گفتہ والثانی ای خذوا شطر دینکم عن الحمیراء معناہ انکم ستاخذون فلا یعارضان الاولین والحق انہما لا یعارضانہما اما الاول فلما قدمناہ واما الثانی فقد قال شیخنا الحافظ لا اعرف لہ اسنادا ولا رأیتہ فی شئ من کتب الحدیث الا فی النہایۃ
یعنی ابن حجر العسقلانی ۱۲
لابن الاثیر ذکرہ فی مادۃ ح م ر ولم یذکر من خرجہ ورأیتہ ایضا فی کتاب الفردوس لکن بغیر لفظہ ذکرہ من حدیث انس بغیر اسناد ایضا ولفظہ خذوا ثلث دینکم من بیت الحمیراء ونیض لہ صاحب مسند یبّیض الفردوس فلم یخرج لہ اسنادا وذکر الحافظ عماد الدین بن کثیر انہ سأل الحافظین المزی والذہبی عنہ فلم یعرفاہ اھ قال الشیخ سراج الدین بن الملقن وقال الحافظ جمال الدین المزی لم اقف لہ علی سند الی الآن وقال الذہبی ہو من الاحادیث الواہیۃ التی لا یعرف لہا اسناد بل قال تاج الدین السبکی وکان شیخنا الحافظ ابو الحجاج المزی یقول کل حدیث فیہ لفظ الحمیراء لا اصل لہ الا حدیثا واحدا فی النسائی فلا یحتاج الی ہذا التاویل وسخاوی در مقاصد حسنہ گفتہ حدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیراء قال شیخنا فی تخریج ابن
یعنی ابن حجر العسقلانی ۱۲
الحاجب من املائہ لا اعرف لہ اسنادا ولا رأیتہ فی شئ من کتب الحدیث الا فی النہایۃ لابن الاثیر ذکرہ فی مادۃ ح م ر ولم یذکر من خرجہ ورأیتہ ایضا فی کتاب الفردوس لکن بغیر لفظہ وذکرہ من حدیث انس بغیر اسناد ایضا ولفظہ خذوا ثلث دینکم من بیت الحمیراء وبیّض لہ صاحب مسند الفردوس فلم یخرج لہ اسنادا وذکر الحافظ عماد الدین بن کثیر انہ سأل الحافظین المزی والذہبی عنہ فلم یعرفاہ وسیوطی در رسالہ درر منتثرہ گفتہ حدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیراء لم اقف علیہ وقال الحافظ عماد الدین بن کثیر فی تخریج احادیث مختصر ابن الحاجب ہو حدیث غریب جدا بل ہو حدیث منکر سألت عنہ شیخنا الحافظ ابا الحجاج المزی فلم یعرفہ قال ولم اقف لہ علی سند الی الآن وقال شیخنا الذہبی ہو من الاحادیث الواہیۃ التی لا یعرف لہا اسناد انتہی لکن فی الفردوس من حدیث انس خذوا ثلث دینکم من بیت عائشۃ ولم یذکر لہ

امیر المومنین علیه السلام داخل ست و بالخصوص علامه محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الصنعانی در باب آن بعد بیان معانی آن چنین افاده فرموده است واذا عرفت هذا عرفت انه قد خص الله الوصی علیه السلام بهذه الفضیلة العجیبة ونوّه شانه اذ جعله باب اشرف ما فی الکون وهو العلم وان منه یستمد ذلک من اراده ثم انه باب لاشرف العلوم وهی العلوم النبویة ثم لاجمع خلق الله علما وهو سید رسله صلی الله علیه وسلم وان هذا لشرف یتضاءل عنده کل شرف ویطاطئ راسه تعظیما له کل من سلف وخلف پس چگونه میتوان گفت که این حدیث را با این همه عظمت و فخامت نظائر خواهد بود و انهم برای اصحاب ان هذا لشئ عجاب ثانیاً ادعای این معنی که جمله رکیکه خذوا ربع العلم عن هذه الحمیراء نظیر حدیث مدینة العلم ست فاسد و باطل ست بچند وجه اول آنکه حدیث مدینة العلم چنانچه دانستی فریقین در روایت و اخراج آن شریک میباشند و سلفاً عن خلف آنرا نقل و اثبات مینمایند و این جمله رکیکه از متفردات اهل سنت بلکه از منقولات شاه صاحب میباشد پس چگونه عاقلی آنرا نظیر حدیث مدینة العلم خواهد دانست دوم آنکه حدیث مدینة العلم کما عرفت سابقاً از جمله متواترات ست و این جمله منتحله هنوز سندی برای آن پیدا نمی شود پس چگونه صاحب عقلی آنرا نظیر حدیث مدینة العلم خواهد انگاشت سوم آنکه حدیث مدینة العلم از جمله احادیث صحیحه صحاح اهل سنت میباشد و کبار محققین نص بر صحت آن نموده اند بخلاف این جمله مکذوبه که در مسانید و جوامع علمای غیر ملتزمین صحت هم اثری از آن بهم نمیرسد فضلا عن الصحاح فکیف یجتری ذو لب علی تسویة الحدیثین و یبدی بهذه التسویة الکاسدة لاجل الغفار والشین چهارم آنکه حدیث مدینة العلم اسانید صحیحه و حسنه بسیار دارد و علمای منقدین سنیه طرق متکاثره و اسانید متصافره آنرا بیان کرده اند بخلاف این جمله مکذوبه که در کتب موضوعات هم سندی و لو مقدوح برای آن بهم نمیرسد پس چگونه صاحب حیائی آنرا نظیر حدیث مدینة العلم خواهد گفت پنجم آنکه حدیث مدینة العلم بالفاظه در کتب معتبره و اسفار معتمده اهل سنت موجود و مسرود ست بخلاف این جمله رکیکه که اصلا وجودی ندارد حتی در کتب موضوعات نشانی از آن باین الفاظ خاصه نیست آری به تغییر بعض الفاظ مثل این جمله را علمای محققین و کملای منقدین سنیه در مقام قدح و جرح آن ذکر نموده اند و بکمال توضیح و تشریح هتک ستر آن فرموده علامه ابن قیم الجوزیه در جواب سوال سائل هل یمکن معرفة الحدیث الموضوع بضابط من غیر ان ینظر فی سنده در ذکر امور کلیه که بآن موضوع بودن حدیث شناخته می شود علی ما نقل عنه گفته فصل و منها ان یکون الحدیث باطلا فی نفسه فیدل بطلانه علی انه لیس من کلامه

قدح صاحب منتهی در خذوا شطر دینکم عن الحمیراء

احتجاج کردہ اند گفتہ واجیب ایضا بانہما معارضان بقولہ اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم وقولہ خذوا
شطر دینکم عن الحمیرا فتقاعد للاحتجاج واجیب بان الحدیث الاول وان روی عن المعتبرات لم یعرف
قال بن حزم فی رسالتہ الکبری مکذوب موضوع باطل وبہ قال احمد والبزار واما الحدیث الثانی فہو ایضا
لم یعرف کما عن المزی والذہبی وغیرہما وقال الذہبی ہو من الاحادیث الواہیۃ التی لا یعرف لہا اسناد و
قال السبکی والحافظ ابو الحجاج کل حدیث فیہ لفظ الحمیراء لا اصل لہ الا حدیثا واحدا فی النساء ہکذا فی بعض النسائی
شروح التحریر ومولوی عبد العلی بن نظام الدین سہالوی در فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت گفتہ واما المعارضۃ
باصحابی کالنجوم فبایہم اقتدیتم اہتدیتم رواہ ابن عدی وابن عبد البر وخذوا شطر دینکم عن الحمیراء
ای ام المومنین عائشۃ الصدیقۃ کما فی المختصر فتدفع بانہما ضعیفان لا یصلحان للعمل فضلا عن معارضۃ
الصحاح اما الحدیث الاول فلم یعرف قال بن حزم فی رسالتہ الکبری مکذوب موضوع باطل وبہ قال احمد
والبزار واما الحدیث الثانی فقال الذہبی ہو من الاحادیث الواہیۃ التی لا یعرف لہ اسناد قال السبکی والحافظ
ابو الحجاج کل حدیث فیہ لفظ الحمیراء لا اصل لہ الا حدیث واحد فی النسائی کذا فی التیسیر وعلامہ شوکانی
در فوائد مجموعہ فی الاحادیث الموضوعہ گفتہ حدیث خذوا شطر دینکم من الحمیراء قال بن حجر لا اعرف لہ
اسنادا ولا رأیتہ فی شیء من کتب الحدیث الا فی نہایۃ ابن الاثیر ولا فی الفردوس بغیر اسناد وسئل المزی و
الذہبی فلم یعرفاہ کذا فی المقاصد وعبد الحق بن فضل اللہ المحمدی الہندی در تذکرۃ الموضوعات گفتہ خذوا
شطر دینکم عن الحمیراء لا اسناد لہ وہو واہ ونیز عبد الحق محمدی در زبدۃ المقاصد فی تجرید الزوائد گفتہ خذوا
شطر دینکم عن الحمیراء لا یعرف وہر گاہ برین عبارات مطلع شدی بر تو واضح گردید کہ افاکین اغمار وصناعین
حمال وزارو در تخرص وافتعال این کذب باطل ومحال رنگہا ریختہ اند بعضی زیشان درین کذب بحبین حکم اخذ شطر
دین از حمیرا وضع نمودہ اند وبعضی امر اخذ ثلث دین از بیت عائشہ تخرص کردہ لیکن شاہ ولی اللہ بکدامی مصلحت
ساختہ این افک العنوانی مذکور ساختہ کہ دران حکم اخذ ربع دین واقع شدہ پس قطع نظر از تبیین وقاحت شاہ
ولی اللہ در تمسک باین کذب مستہجن ظاہر وعیان شد کہ شاہ صاحب در ذکر آن تصرفی عجیب وغریب نمودہ اند
کہ تا بحال احدی از صناعین ووضاعین مرتکب آن نشدہ بود وہذا مما یدل علی کمال صفاقتہ وجلاعتہ
واللہ یجزی اہل الکذب والفند بشناعتہ وفظاعتہ ششم آنکہ قطع نظر از ثبوت فساد وبطلان این کذب
ظاہر الہوان وعدم تقابل آن با حدیث مدینۃ العلم بوجوہ سابقہ این زور معنی ہم نظیر حدیث مدینۃ العلم نمیتواند شد

اسناداً وعبد الرحمن بن علی الشیبانی المعروف بالدیبع الزبیدی درکتاب تمییز الطیب من الخبیث مما یدور علی
السنة الناس من الحدیث گفتہ حدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیرا یعنی عائشة رضی اللہ عنہا قال ابن حجر لا
اعرف لہ اسناداً ولا رأیتہ فی شیء من کتب الحدیث الا فی النہایة لابن الاثیر ولم یذکر من خرجہ وذکر الحافظ عماد
الدین بن کثیر انہ سال المزی والذہبی عنہ فلم یعرفاہ ومحمد طاہر فتنی در تذکرة الموضوعات نقلاً عن المقاصد گفتہ
خذوا شطر دینکم عن الحمیراء قال شیخنا لا اعرف لہ اسناداً ولا رایتہ فی شیء من الکتب الا فی نہایة ابن
الاثیر والا فی الفردوس بغیر اسناد ولفظہ خذوا ثلث دینکم من بیت الحمیراء وسئل المزی والذہبی فلم
یعرفاہ وملا علی قاری در رسالۂ موضوعات صغری گفتہ حدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیراء لا یعرف لہ اصل
ونیز ملا علی قاری در رسالۂ موضوعات کبری گفتہ حدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیراء وہی عائشة وتصغیر
الحمراء بمعنی البیضاء علی ما فی النہایة والشطر النصف قال العسقلانی لا اعرف لہ اسناداً ولا رأیتہ فی شیء
من کتب الحدیث الا فی النہایة لابن الاثیر ولم یذکر من خرجہ وذکر الحافظ عماد الدین ابن کثیر انہ سال المزی
والذہبی فلم یعرفاہ وذکرہ فی الفردوس بغیر اسناد وبغیر ہذا اللفظ ولفظہ خذوا ثلث دینکم من بیت
الحمیراء وبیّض لہ صاحب مسند الفردوس ولم یخرج لہ اسناداً وکذا ذکرہ السخاوی قال السیوطی لم اقف
علیہ وقال الحافظ عماد الدین بن کثیر فی تخریج احادیث مختصر ابن الحاجب غریب جداً بل ہو حدیث منکر
سألت عنہ شیخنا الحافظ المزی فلم یعرفہ وقال لم اقف لہ علی سند الی الان وقال شیخنا الذہبی ہو من الاحادیث
الواہیة التی لا یعرف لہ اسناد انتہی لکن فی الفردوس من حدیث انس خذوا ثلث دینکم من بیت عائشة
ولم یذکر لہ اسناداً قلت لکن معناہ صحیح فان عندہا من شطر الدین استناداً یقتضی اعتماداً وقد اشتہر
ایضاً حدیث کلمینی یا حمیرا لکن لیس لہ اصل عند العلماء ونیز ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکوة گفتہ
واما حدیث خذوا شطر دینکم عن الحمیراء یعنی عائشة فقال الحافظ ابن حجر العسقلانی لا اعرف لہ اسناداً ولا رأیتہ
فی شیء من کتب الحدیث الا فی النہایة لابن الاثیر ولم یذکر من خرجہ وذکر الحافظ عماد الدین بن کثیر انہ سال
المزی والذہبی عنہ فلم یعرفاہ وقال السخاوی ذکرہ فی الفردوس بغیر اسناد وبغیر ہذا اللفظ ولفظہ خذوا
ثلث دینکم من بیت الحمیراء وبیض لہ صاحب مسند الفردوس ولم یخرج لہ اسناداً وقال السیوطی لم اقف
علیہ وملا نظام الدین سہالوی در صبح صادق شرح منار بمقام رد مذہب کسانیکہ بر حجیت اجماع شیخین بحدیث
اقتدوا بالذین من بعدی وبر حجیت اجماع خلفاء اربعہ بحدیث علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین المہدیین

[Margin notes: ۴ لم یعلم من العلماء اسناداً — رأیتہ]

واحدی از اتباع سرپا حتاسر منهم اقدام بآن نمی تواند کرد پس چگونه شاه صاحب را جائز شد که این افک سخیف را نظیر چنین حدیث شریف گردانند و عقل و دیانت خود را نزد همگنان بمنصهٔ شهود رسانند و از دهم آنکه حدیث مدینة العلم کما دریت فیما مضی دلیل صریح و برهان صحیح انحصار علوم جناب رسالت مآب در ذات والا صفات جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد و بحمد الله تعالی اعترافات علمای اهل سنت متعلق باین مضمون بهایت مشحون رسامع سمت ذکر یافته بخلاف این کذب و زور مسطور و مدحور که هرگز ایمای هم ازین مطلب بزرگ و مقصد سترگ در آن نیست بلکه مضمون خرافت مشحون آن صراحةً منافی انحصارست کما لا یخفی علی اولی الابصار پس چگونه احدی از ارباب بصیر آنرا نظیر حدیث مدینة العلم خواهد انگاشت و دیده و دانسته خاک در دیدهٔ حق و صواب خواهد انباشت تا لثا دعوی این معنی که خبر اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر نظیر حدیث مدینة العلم میباشد از اقبح دعاوی فاسده و اشنع اقاویل کاسده است چه سابقا در مجلد حدیث طیر بحمد الله المنان بطلان و هوان این کذب مصنوع و افک موضوع بکمال تصریح و تشریح مبین و مبرهن شده و عنقریب در رد کلام سابق شاه ولی الله حسب افادهٔ ابن حزم سقوط و فساد آن نزد اهل اعتبار و انتقاد واضح و آشکار گردیده پس چگونه احدی از عقلا آنرا نظیر حدیث مدینة العلم خواهد انگاشت و قطع نظر از بطلان مساوات این باطل و محال با حدیث مدینة العلم سنداً و لفظاً معنا و معنی نیز مماثلت و مشاکلت آن با حدیث مدینة العلم درست نمی شود و اکثر وجوه عدیده و براهین سدیده که مادر رد تنظیر و تسویه خذوا ربع العلم عن هذه الحمیراء عما قریب بیان نمودیم بتغییر یسیر در رد این حدیث مفتعل و خبر منتحل جاری میشود فلا تکن من الذاهلین و نعوذ بالله ان تکون من الجاهلین رابعاً ادعای این معنی که حدیث رضیت لکم ما رضی ابن ام عبد نظیر حدیث مدینة العلم ست سراسر فاسد و باطل و از حلیهٔ صحت و سداد عاری و عاطل می باشد و فی الحقیقة ازین حدیث تا حدیث مدینة العلم تفاوت از زمین تا آسمان ست و بسیاری از وجوه عدم مماثلت و نفی مشاکلت آن با حدیث مدینة العلم بر ناظر تقریرات شافیه سابقه واضح و عیان ست سبحان الله حدیثی که نزد ناظر بصیر و ممعن خبیر بهیچ وجه مقارب و مدانی حدیث مدینة العلم نیست فضلا عن ان یکون لهما تالیا شاه صاحب آنرا از راه مباهتت و عناد و مکابرت و لداد بلا تردد نظیر حدیث مدینة العلم میگردانند و باین تنظیر جالب التشویر جوهر اعتساف خود را بمنصهٔ شهود میرسانند حالانکه این حدیث بر فرض ثبوتش جنان محدود المراد واقع شده که اصلا دلالت بر عالم بودن ابن مسعود هم ندارد چه جای آنکه ابن مسعود را در علم بمقابلهٔ باب مدینة العلم آرد بلکه اگر شان صدورش را نیک بنگری دلالت آن جز برین نیست که جناب رسالت مآب

زیرا که حدیث مدینة العلم بلا ریب و شک دلالت دارد بر آنکه جناب امیر المومنین علیه السلام عالم تمامی علوم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم بوده و بحمد الله بتصریحات علمای اعلام و افادات محققین فخام سنیه که شاهد برین مطلوبست در ماسبق بتفصیل مذکور شده بخلاف این کذب و زور که شاه صاحب احتجاج بآن نموده اند چه مفاد آن بیش ازین نیست که ربع علم دین نزد حمیرا موجود میباشد پس بعد ظهور چنین تفاوت بعید چگونه این کذب واضح الشنار را نظیر حدیث مدینة العلم قرار دادن کار عاقل خواهد بود هفتم آنکه نزد هر ناظر بصیر بلا رد و نکیر اقل مدلول حدیث مدینة العلم آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام چنان عالم کامل بود که احتیاجی بغیر نداشت بلکه بلحاظ امر صریح فمن اراد العلم فلیأت الباب دیگران محتاج آنجناب بودند بخلاف این کذب و زور که بعد الفرض والتسلیم دلالت واضحه برین مطلب دارد که عائشه چون ربع دین را داشت و سه ربع دین نزد دیگران بود لهذا می بایست که خود عائشه از ایشان اخذ آن سه ربع نماید و هرگاه در بین مدلول حدیث مدینة العلم و مفاد این کذب مهین چنین تفرقهٔ واضحه باشد هرگز ذی عینین اقدام بر تسویهٔ آن با حدیث مدینة العلم نخواهد کرد هشتم آنکه حدیث مدینة العلم چنانچه در ماسبق دانستی دلیل اعلمیت مطلقهٔ آنجناب از سائر اصحاب ست و بعون الله این مطلب چنان واضح ست که بلا تحرج و تاثم علمای منقدین و کملای محققین سنیه لب باعتراف آن کشوده اند و خود فتح باب مقصود درین مطلوب محمود نموده بخلاف این کذب و زور که احدی از متهوکین و متنطعین آنرا دلیل اعلمیت عائشه ندانسته و مفاد آن اصلا مساسی باین مقصد خطیر ندارد پس بحیرتم که چگونه شاه صاحب این کذب مفضح را نظیر حدیث مدینة العلم وانموده طریق مباهتهٔ صریحه می پیمایند و اعراض خود از صوب صواب بسوی خطای واضح التباب بر ملا می نمایند نهم آنکه حدیث مدینة العلم کما دریت سابقا دلیل اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام از تمامی انبیا و مرسلین ما عدا خاتم النبیین علیه و آله و علیهم صلوات الله رب العالمین میباشد بخلاف این کذب و زور که بعد تسلیم هم مفاد آن بگرد کاروان این مطلب عظیم هم نمیرسد پس چگونه بعد درک این معنی احدی از اهل ایمان اقدام بر تسویهٔ آن بحدیث مدینة العلم خواهد نمود دهم آنکه حدیث مدینة العلم کما عرفت فیما مضی دلالت دارد بر آنکه علم جناب امیر المومنین علیه السلام از علم ملائکه و علوم لوح و قلم هم بالاتر میباشد پس بعد تنبیه بر مطلب آیا از صاحب حواس سلیمه امید میتوان کرد که این کذب و زور را که شاه صاحب بآن احتجاج می فرمایند نظیر حدیث مدینة العلم قرار دهد کلا والله یازدهم آنکه حدیث مدینة العلم کما مضی سابقا دلالت بر عصمت جناب امیر المومنین علیه السلام دارد و علمای اهل سنت خود باین مطلب اعتراف نموده اند بخلاف این کذب و زور که اصلا دلالتی برین مقصد عظیم ندارد

در زمان آینده برای مخاطبین پسند کند مرضی رسول صلی الله علیه وآله وسلم بوده باشد وهرگاه برین تحقیق انیق مطلع شدی بطلان وهوان تنظیر وتمثیل شاه ولی الله ونهایت شناعت وفظاعت زعم او در تسویه این حدیث با حدیث مدینة العلم ظاهر وباهر گردید وبنای تسویل وتلمیع وتضلیل وتخدیع شاه ولی الله بآب رسید خامسًا آنچه شاه ولی الله در آخر این کلام گفته وکمال مرتضی در علوم دینیه وتقدم او بر بسیاری از صحابه دران باب اشهرست از آنکه کسی انکار او بکند انتهی پس مشتمل بر تخدیع غریب وتلمیع عجیب ست زیراکه دلالت حدیث مدینة العلم بر تقدم جناب امیر المومنین علیه السلام در علوم بر اولین وآخرین حتی الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین واثبات آن علمیت مطلقهٔ آنجناب را از سائر خلق الله سوی اخیه وصنوه سلام الله علیه وآله الطاهرین چنان امر متحتم ومتحقق ست که بهیچ عنوان شک وریب را دران مدخلی نیست کما مر مرارًا وبحمد الله تعالی این معنی از افادات خود اهل سنت کالشمس فی رابعة النهار واضح وآشکارست پس ازین همه غض بصر وصرف نظر کردن وتقدم آنجناب را در علوم دینیه بر بسیاری از صحابه مقصور نمودن بالبداهة حق پوشی صریح وباطل کوشی فضیح ست اما آنچه شاه ولی الله در ذنابهٔ کلام خود گفته که پس حمل و بر معنی که صاحب شبهه قصد کرده است متعین نیست انتهی پس سخافتش بر ظاهر زیراکه تقریر شبهه وتقریر جواب هر دو از افادات بدیعهٔ خود شاه صاحب میباشد وبمفاد خود کوزه وخود کوزه گر وخود گل کوزه همه آن از نتائج طبع شریف ایشان ست پس خود شان صاحب شبهه وخود صاحب جواب میباشند آری بتفصیل جمیل دانستی که در هر دو مقام متعلق باین حدیث متین النظام مصدر تلبیس ومظهر تدلیس شده اند وهر متامل خبیر ونافد بصیر نیکو میداند که اگرچه حمل حدیث مدینة العلم بر علم باطن چنانکه شاه صاحب در تقریر سوال ظاهر فرموده اند باطل محض ست وحمل آن بر جملهٔ علوم جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم که دران علم ظاهر وباطن هر دو مندرج میباشد لازم ومتعین ست کما ثبت من افادات اکابر السنیة فیما سبق لیکن آنچه شاه صاحب در تقریر جواب از حدیث مدینة العلم دربنجا انسج فرموده اند هرگز دافع شبههٔ مذکوره فی السوال نیست ونجوم الانجاد سبب گلوخلاصی شان از خناق اشکال واعضال نمی شود وآنچه بمصداق الغریق یتشبث بکل حشیش از مفتریات اسلاف خود در حق عائشه وشیخین وابن مسعود او رده دست تمسک بآن زده اند کاری نمی کشاید و روی مقصود نمی نماید وحق حقیق همان ست که این حدیث شریف دلیل اعلمیت مطلقه جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد وباثبات تقدم آنجناب بر سائر خلق الله در جمیع علوم حقه خاک مذلت بر رؤس اعادی آنجناب می پاشد

وقمر الدین اورنگ آبادی که از کمال تنطع می خواهد کلام متکلمین را با شطح متصوفین خلط نماید وباین تخلیط

صلی الله علیه وآله الاطیاب برای مخاطبین اصحاب انچه مرضی خدا و رسول و باشد پسند نموده توضیح این اجمال آنکه ابو عبد الله الحاکم در کتاب المستدرک علی الصحیحین گفته اخبرنا ابو الفضل الحسن بن یعقوب بن یوسف العدل ثنا محمد بن عبد الوهاب العبدی انبا جعفر بن عون انبا المسعودی عن جعفر بن عمرو بن حریث عن ابیه قال قال النبی صلی الله علیه وسلم لعبد الله بن مسعود اقرأ قال اقرأ وعلیك انزل قال انی احب ان اسمعه من غیری قال فافتتح سورة النساء حتی بلغ فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید وجئنا بك علی هؤلاء شهیدا فاستعبر رسول الله صلی الله علیه وسلم وکف عبد الله فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلم فحمد الله فی اول کلامه واثنی علی الله وصلی علی النبی صلی الله علیه وسلم وشهد شهادة الحق وقال رضینا بالله ربا وبالاسلام دینا ورضیت لکم ما رضی الله ورسوله فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم رضیت لکم ما رضی لکم ابن ام عبد هذا حدیث صحیح الاسناد ولم یخرجاه ازین روایت ظاهرست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم روزی بعبد الله بن مسعود حکم فرمود که چیزی از قرآن بخواند عبد الله بن مسعود در مقام عذر عرض نمود که آیا مناسب ست که من قرآن بر تو بخوانم حالانکه قرآن بر جناب تو نازل شده آنحضرت در مقام بیان مصلحت این حکم ارشاد فرمودند که من میخواهم که قرآن را از غیر خود بشنوم پس ابن مسعود قرائت سورهٔ نساء شروع کرد تا اینکه رسید بقول خداوند عالم فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید وجئنا بك علی هؤلاء شهیدا باستماع این کلام عبرت انضمام چشم مبارک آنحضرت اشک آلوده گردید وعبد الله بن مسعود از مشاهدهٔ این حال از قرائت باز ماند آنحضرت باو ارشاد فرمودند که کلام بکن ومقصود آن جناب کلام کردن بر نهج خطابت بود امتثالا للامر ابن مسعود زبان بحمد وثنای الهی کشاد ودرود بر آنجناب فرستاد وشهادت حق بداد وگفت رضینا بالله ربا وبالاسلام دینا ورضیت لکم ما رضی الله ورسوله یعنی راضی شدیم ما بخدا از روی پروردگار وباسلام از روی دین وپسند کردم برای شما انچه خدا ورسول و پسند کند چون این کلام ابن مسعود صحیح ومشتمل بر نصیحت بود آنحضرت نیز در مقام تائید آن ارشاد فرمودند رضیت لکم ما رضی لکم ابن ام عبد یعنی پسند کردم برای شما انچه پسند کرده برای شما ابن ام عبد یعنی پسندیدهٔ خدا ورسول را که ابن مسعود برای شما پسندیده من هم پسند میکنم پس کالشمس فی رابعة النهار واضح وآشکار گردید که مراد از قول آنجناب رضیت لکم ما رضی لکم ابن ام عبد همین ست که رضیت لکم ما رضی الله ورسوله یعنی پسند کردم برای شما انچه پسند کرده خدا ورسول بالجمله این روایت شان صدور این کلام را بنهایت ظهور واضح میگرداند وباثبات میرساند که همین قول عبد الله بن مسعود رضیت لکم ما رضی الله ورسوله مرضی آنجناب بود نه آنکه هر انچه ابن مسعود

شأن ورود حدیث رضیت لکم ما رضی لکم ابن ام عبد

حدیث خوخه

خوخه ابی بکر

وارتیاب از موضوعات نواصب اقتشاب ست واین گروه سراپا شناعت از درکمال صفاقت ورقاعت آنرا بمقابلهٔ حدیث سد ابواب که در فضل جناب ابوتراب علیه سلام الملک الوهاب وارد شده وضع نموده راه معارضه حق با باطل پیموده اند وهرچند بطلان حدیث خوخه ابی بکر بوجوه عدیده بر هر عاقل بصیر واضح ومستنیر ست لیکن حقیر برای مزید تشویر وتعییر ارعن غر بر سند این کذب عاری از صحیح بخاری نقل نموده کلام بران مینمایم وهتک ستر این افک بین الاختلاف نموده بهجت اهل انصاف می افزایم پس باید دانست که بخاری در صحیح سقیم خود درباب الخوخة والممر فی المسجد گفته حدثنا عبد الله بن محمد الجعفی قال حدثنا وهب بن جریر قال حدثنا ابی قال سمعت یعلی بن حکیم عن عکرمة عن ابن عباس قال خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فی مرضه الذی مات فیه عاصبا راسه بخرقة فقعد علی المنبر فحمد الله واثنی علیه ثم قال انه لیس من الناس احد امنّ علیّ فی نفسه وماله من ابی بکر بن ابی قحافة ولو کنت متخذا من الناس خلیلا لاتخذت ابا بکر خلیلا ولکن خلّة الاسلام افضل سدّوا عنی کل خوخة فی هذا المسجد غیر خوخة ابی بکر ونیز بخاری در صحیح خود درباب هجرة النبی صلی الله علیه وسلم واصحابه الی المدینة گفته حدثنا اسمعیل بن عبد الله قال حدثنی مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن عبید یعنی ابن حنین عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم جلس علی المنبر فقال ان عبدا خیّره الله بین ان یوتیه من زهرة الدنیا ما شاء وبین ما عنده فاختار ما عنده فبکی ابو بکر وقال فدیناک بآبائنا وامهاتنا فعجبنا له وقال الناس انظروا الی هذا الشیخ یخبر رسول الله صلی الله علیه وسلم عن عبد خیّره الله بین ان یوتیه من زهرة الدنیا وبین ما عنده وهو یقول فدیناک بآبائنا وامهاتنا فکان رسول الله صلی الله علیه وسلم هو المخیّر وکان ابو بکر هو اعلمنا به وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان من امنّ الناس علیّ فی صحبته وماله ابا بکر ولو کنت متخذا خلیلا من امتی لاتخذت ابا بکر الا خلّة الاسلام لا یبقین فی المسجد خوخة الا خوخة ابی بکر وبکمال ظهور ظاهرست که رجال این هردو سند بمثالب واضحه مقدوح وبمعائب لائحه مجروح میباشند در سند اول جریر بن حازم واقع شده وحالتش چنان ست که علاوه بر دیگران خود بخاری قدح در او نموده ذهبی در مغنی گفته جریر بن الحازم ثقة امام تغیر قبل موته فحجبه ابنه وهب فما حدث حتی مات قال ابن معین هو فی قتادة ضعیف وقال البخاری ربما یهم ونیز ذهبی در میزان بترجمهٔ جریر بن حازم گفته وقال یحیی القطان کان جریر یقول فی حدیث الضبع عن جابر عن عمر ثم جعله بعد عن جابر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل عن الضبع فقال هی من الصید وجعل

جریر بن حازم

قبیح و تمزیج فضیح طریق تسخیر قلوب عوام بپایۂ طرفہ تقریری درباب حدیث مدینة العلم نمودہ و بتحریر کلمات عجیبہ و تسطیر جملات غریبہ قلم خود را فرسودہ چنانچہ در نور الکریمتین در ذکر بیت نبوت گفتہ و حدیث انا مدینة العلم وعلی بابہا و سدوا کل خوخة الا خوخة ابی بکر و سدوا کل خوخة الا باب علی اشارت بکلیہ این بیت و بابواب این بیت است لکن اضافت باب بسوی علی کرم اللہ وجہہ بیانیہ تواند بود کہ علی خود باب ست چنانچہ عمر رضی اللہ عنہ خود باب بود در حدیث حذیفہ رضی اللہ عنہ و در حدیث انا مدینة العلم اشارت ست بآنکہ متاع بیت النبوة انچہ بود ہمین علم بود و اجناس و نقود ہمہ آنجا معدوم و مفقود و ہمین عدم و فقدان نقود و اجناس حقیقت بی حقیقت فقر و افلاس ست لہذا فرمودان الانبیاء لم یورثوا دینارا ولا درہما انما ورثوا العلم فمن اخذہ اخذ بحظ وافر اہل این بیت از نقد و جنس آن کہ ہمین علم و فقر ست بقدر قوت وراثت و قرب قرابت حظی میگیرد و این توارث بطنا بعد بطن و نسلا بعد نسل الی ماشاء اللہ جاری ست اما کسی کہ معارف و علوم از خانۂ دیگری دزدیدہ می برد پس دست او را کہ کنایت از دستگاہ تحصیل و اخذ از اصل ست قاضی قضا می برد فقیر حسب حال خود بیت النبوة بیتی داردہ نادار علم و فقر شد محروم میراث نبی + یکتا ازان حظ زنان ہرد و ہمردان شد نصیب انتہی و بر ناظر بصیر و متتبع خبیر سخافت و ہوان و رکاکت و بطلان این کلام موہون النظام واضح و عیان ست بچند وجہ اول آنکہ اورنگ آبادی درین کلام ادعا نمودہ کہ حدیث مدینة العلم اشارت ست بکلیت بیت نبوت حالانکہ این اشارت اگر درست شود بنا بر مذاق او لازم می آید کہ آنجناب خود بیت کلی نبوت باشد و از اہل بیت نبوت نباشد و این معنی علاوہ برآنکہ منافی مطلوب اوست ہیچ متدینی قائل بآن نمی تواند شد زیرا کہ بودن جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از اہل بیت نبوت متفق علیہ اہل اسلام ست و بر ہر عاقل واضح و ظاہر ست کہ اگر نبوت ممثل بہ بیت شود بلا ریب جناب رسالت مآب و آل اطیاب آنجناب صلوات اللہ علیہم اجمعین اہل آن بیت خواہند بود دوم آنکہ اورنگ آبادی درین کلام ادعا نمودہ کہ حدیث مدینة العلم اشارت ست بابواب بیت نبوت حالانکہ حدیث مدینة العلم بدون ایما و اشارہ بتصریح صریح صرف جناب امیر المومنین علیہ السلام را باب مدینۂ علم قرار میدہد و بس و در ما سبق دانستی کہ ادعای تعدد ابواب مدینۂ علم و قرار دادن ابواب متعددہ از اصحاب باطل محض و نقش برآب ست و اگر ابواب متعددہ این مدینہ فرض کردہ آید آن ابواب جز نفوس قدسیۂ ائمۂ اثنی عشر سلام اللہ علیہم کہ در کثرت نشان وحدت دارند نخواہند بود سوم آنکہ اورنگ آبادی درین کلام خرافت انضمام حدیث موضوع سدوا کل خوخة الا خوخة ابی بکر را ذکر نمودہ حالانکہ این حدیث بلاشک

ونیز ابن حجر عسقلانی در طبقات المدلسین گفتہ جریر بن حازم الازدی احد الثقات وصفہ بالتدلیس یحیی الحمانی فی حدیثہ عن ابی حازم عن سہل بن سعد فی صفۃ صلوۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم ونیز درین سند عکرمہ خارجی کذاب واقع شدہ وقوادح موحشہ ومطاعن مدہشۂ او بالا تر ازان ست کہ استقصای آن کردہ شود شطری ازان در مجلد آیۂ انما ولیکم اللہ بتفصیل مبین شدہ و رینجا بعضی ازان باجمال مذکور میشود محمد بن سعد بن منیع الزہری المعروف بکاتب الواقدی در طبقات بترجمۂ عکرمہ گفتہ اخبرنا اسمٰعیل بن ابراہیم عن ایوب قال نبئت عن سعید بن جبیر انہ قال لو کف عنہم عکرمۃ من حدیثہ لشدت الیہ المطایا ونیز در طبقات بترجمۂ عکرمہ گفتہ اخبرنا سلیمان بن حرب قال ثنا حماد بن زید عن ایوب قال قال عکرمۃ ارأیت ہؤلاء الذین یکذبونی من خلفی افلا یکذبونی فی وجہی فاذا کذبونی فی وجہی فقد واللہ کذبونی اخبرنا سلیمان بن حرب قال ثنا حماد بن زید قال قال رجل لایوب یا ابابکر عکرمۃ کان یتہم قال فسکت ثم قال ما انا فانی لم اکن اتہمہ ونیز در طبقات بترجمۂ عکرمہ گفتہ اخبرنا عفان بن مسلم قال ثنا حماد بن زید قال ثنا ایوب عن ابراہیم بن میسرۃ عن طاؤس قال لو ان مولی ابن عباس ہذا اتقی اللہ وکف من حدیثہ لشدت الیہ المطایا ونیز در طبقات بترجمۂ عکرمہ گفتہ اخبرنا شبابۃ بن سوار قال اخبرنی ابو الطیب موسی بن یسار قال رایت عکرمۃ جائیا من سمرقند وہو علی حمار تحتہ جوالقان اوخرجان فیہما حریر اجازہ بذلک عامل سمرقند ومعہ غلام قال وسمعت عکرمۃ بسمرقند وقیل لہ ما جاء بک الی ہذہ البلاد قال الحاجۃ اخبرنا شبابۃ بن سوار قال ثنا شعبۃ عن عمران بن حدیر قال رایت عکرمۃ وعمامتہ متخرقۃ فقلت الا اعطیک عمامتی فقال انا لا نقبل الا من الامراء اخبرنا عبد الوہاب بن عطاء العجلی قال ثنا عمران بن حدیر قال انطلقت انا ورجل الی عکرمۃ فرأینا علیہ عمامۃ مشققۃ فقال لہ صاحبی ما ہذہ العمامۃ ان عندنا عمائم فقال عکرمۃ انا لا ناخذ من الناس شیئا انما ناخذ من الامراء قلت بل الانسان علی نفسہ بصیرۃ فسکت قلت ان الحسن قال یا ابن ادم عملک احق بک قال صدق الحسن ونیز در طبقات بترجمۂ عکرمہ گفتہ اخبرنا عبید اللہ بن موسی قال ثنا حسن بن صالح عن سماک قال رأیت فی ید عکرمۃ خاتما من ذہب ونیز در طبقات بترجمۂ عکرمہ گفتہ اخبرنا محمد بن عمر قال حدثتنی ابنۃ عکرمۃ ان عکرمۃ توفی سنۃ خمس ومائۃ وہو ابن ثمانین سنۃ اخبرنا محمد بن عمر قال حدثنی خالد بن القاسم البیاضی قال مات عکرمۃ وکثیر عزۃ الشاعر فی یوم واحد سنۃ خمس ومائۃ فرأیتہما جمیعا صلی علیہما فی موضع واحد بعد الظہر فی

خارجی

فیہا اذا اصابہا المحرم کبشا تابعہ ابن جریج عن عبداللہ وفی الجملۃ لجریر عن قتادۃ احادیث منکرۃ وقال
عبداللہ بن احمد سألت یحیی عن جریر بن حازم فقال لیس بہ باس فقلت انہ یحدث عن قتادۃ عن
انس بمناکیر فقال ہو عن قتادۃ ضعیف ونیز ذہبی در میزان بترجمۂ او گفتہ وقال البخاری ربما یہم فی الشیٔ
وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب بترجمۂ او گفتہ وقال عبداللہ بن احمد سألت ابن معین عنہ فقال
لیس بہ باس فقلت انہ یحدث عن قتادۃ عن انس احادیث مناکیر فقال لیس بشیٔ ہو عن قتادۃ
ضعیف ونیز در تہذیب گفتہ وقال ابن عدی وقد حدث عنہ ایوب السختیانی واللیث بن سعد ولہ
احادیث کثیرۃ عن مشائخہ وہو مستقیم الحدیث صالح فیہ الا روایتہ عن قتادۃ فانہ یروی عنہ
اشیاء لا یرویہا غیرہ ونیز در تہذیب گفتہ وقال مہنا عن احمد جریر کثیر الغلط وقال ابن حبان فی الثقات
کان یخطی لان اکثر ما کان یحدث من حفظہ ونیز در تہذیب گفتہ وقال الساجی صدوق حدث باحادیث
وہم فیہا وہی مقلوبۃ حدثنی حسین عن الاثرم قال قال احمد جریر بن حازم حدث بالوہم بمصر لم
یکن یحفظ وحدثنی عبداللہ بن خراش ثنا صالح عن علی بن المدینی قلت لیحیی بن سعید ابو الاشہب
احب الیک ام جریر بن حازم قال ما اقربہما ولکن کان جریر اکبرہما وکان یہم فی الشیٔ وکان یقول فی
حدیث الضبع عن جابر عن عمر ثم صیرہ عن جابر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال وحدثت عن عبداللہ
بن احمد حدثنی ابی عن عفان قال راح ابو جزی نصر بن طریف الی جریر یشفع لانسان یحدثہ فقال
جریر حدثنا قتادۃ عن انس قال کانت قبیعۃ سیف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من فضۃ فقال
ابو جزی ما حدثناہ قتادۃ الا عن سعید بن ابی الحسن قال بل القول قول ابی جزی واخطأ جریر ونیز در
تہذیب گفتہ وقال الحسن بن علی الحلوانی ثنا عفان ثنا جریر بن حازم سمعت ابا فروۃ یقول حدثنی
جار لنا نخاصم الی شریح قال عفان فحدثنی غیر واحد عن الاغضف قال سألت جریرا عن حدیث
ابی فروۃ ہذا فقال حدثنیہ الحسن بن عمارۃ وذکرہ العقیلی من طریق عفان قال اجتمع جریر بن حازم
وحماد بن زید فجعل جریر یقول سمعت محمدا یقول سمعت شریحا یقول فقال لہ حماد یا ابا النضر
محمد عن شریح وقال المیمونی عن احمد کان حدیثہ عن قتادۃ غیر حدیث الناس یوقف اشیاء ویسند
اشیاء ثم اثنی علیہ وقال صالح صاحب سنۃ وفضل وقال الازدی جریر صدوق خرج عنہ بمصر احادیث
مقلوبۃ ولم یکن بالحافظ حمل رشدین وغیرہ عنہ مناکیر ونیز در تہذیب گفتہ ونسبہ یحیی الحمانی الی التدلیس

کذا قال انہ یکذب علی ابی ونیز در کتاب ذیل المذیل بترجمہ عکرمہ گفتہ وقال اٰخرون ممن لا یری الاحتجاج بخبر عکرمۃ
لم ننکر من امر عکرمۃ روایتہ ما روی من الاخبار وانما انکرنا من امرہ مذہبہ وقالوا انہ کان یری رای
الصفریۃ من الخوارج وذکر انہ نحل ذلک الرای الی ابن عباس وکان ذلک کذب بہ علی ابن عباس وحدثت
عن مصعب الزبیری قال کان عکرمۃ یری رای الخوارج فطلبہ بعض ولاۃ المدینۃ فتغیب عند داؤد بن
الحصین ومات عندہ وذکر عن یحیی بن معین انہ قال انما لم یذکر مالک بن انس عکرمۃ لان عکرمۃ کان ینتحل
رای الصفریۃ وقد اختلفوا فی وقت وفاۃ عکرمۃ فقال بعضہم توفی سنۃ ۱۰۵ ذکر محمد بن عمر ان ابنۃ عکرمۃ
حدثتہ ان عکرمۃ توفی سنۃ ۱۰۵ وھو ابن ثمانین سنۃ قال ابن عمر وحدثنی خالد بن القسم البیاضی قال
مات عکرمۃ وکثیر عزۃ الشاعر فی یوم واحد سنۃ ۱۰۵ فرأیتہما جمیعا صلی علیہما فی موضع واحد بعد الظہر فی
موضع الجنائز فقال الناس مات الیوم افقہ الناس واشعر الناس قال وقال غیر خالد بن القاسم وعجب
الناس لاجتماعہما فی الموت واختلاف رایہما عکرمۃ یظن بہ انہ یری رای الخوارج یکفر بالنظرۃ وکثیر شیعی
یومن بالرجعۃ حدثنی یحیی بن عثمان بن صالح السہمی قال ثنا ابن بکیر قال ثنا الدراوردی قال توفی
عکرمۃ وکثیر عزۃ الشاعر بالمدینۃ فی یوم واحد فما حمل جنازتہما الا الزنج وقال ابو نعیم الفضل بن دکین
مات عکرمۃ فی سنۃ ۱۰۷ وروی عن یحیی بن معین انہ قال مات عکرمۃ سنۃ ۱۱۵ وکان عکرمۃ جوالا فی البلاد
قدم البصرۃ فسمع منہ اہلہا والکوفۃ فحمل عنہ کثیر ممن بہا والیمن فکتب عنہ بہا کثیر من اہلہا و
المغرب فسمع منہ بہ جماعۃ من اہلہ والمشرق فکتب عنہ بہ حدثنی یحیی بن عثمان بن صالح قال ثنا نعیم
بن حماد قال ثنا عبد المومن بن خالد الحنفی قال قدم علینا عکرمۃ خراسان فقلت لہ ما اقدمک الی بلادنا
قال قدمت اٰخذ من دنانیر ولاتکم ودراہمہم واما ابو تمیلۃ فانہ روی عن عبد العزیز بن ابی رواد قال
قلت لعکرمۃ ترکت الحرمین وجئت الی خراسان قال سعی علی بناتی غیران وفاتہ کانت بمدینۃ رسول اللہ
صلعم ونیز طبری در تفسیر خود بتفسیر آیہ ولامرنہم فلیغیرن خلق اللہ گفتہ حدثنا ابن وکیع قال ثنی ابی عن
عبد الجبار بن ورد عن القاسم بن ابی بزۃ قال قال لی مجاہد سل عنہا عکرمۃ ولامرنہم فلیغیرن خلق اللہ
فسالتہ فقال الاخصاء قال مجاہد مالہ لعنہ اللہ فواللہ لقد علم انہ غیر الاخصاء ثم قال سلہ فسالتہ
فقال عکرمۃ الم تسمع الی قول اللہ تبارک وتعالی فطرۃ اللہ التی فطر الناس علیہا لا تبدیل لخلق اللہ قال
لدین اللہ فحدثت بہ مجاہدا فقال مالہ اخزاہ اللہ ونیز طبری در تفسیر خود در تفسیر آیۂ مذکورہ گفتہ حدثنی المثنی قال

فحدثت بہ مجاہدا

موضع الجنائز فقال الناس مات الیوم افقہ الناس واشعر الناس قال وقال غیر خالد بن القاسم و
عجب الناس من اجتماعہما فی الموت واختلاف رایہما عکرمہ یظن انہ یری رای الخوارج یکفر بالنظرۃ وکثیر
شیعی یومن بالرجعۃ وقد روی عکرمہ عن ابن عباس وابی ہریرۃ والحسین بن علی وعائشۃ وقال ابو نعیم
الفضل بن دکین مات عکرمۃ سنۃ سبع ومائۃ وقال غیر الفضل بن دکین سنۃ ست ومائۃ اخبرنا مصعب بن عبد اللہ
بن مصعب بن ثابت الزبیری قال کان عکرمہ یری رای الخوارج فطلبہ بعض ولاۃ المدینۃ فتغیب عند داؤد بن الحصین
حتی مات عندہ قالوا وکان عکرمہ کثیر الحدیث والعلم بحرا من البحور ولیس تحتج بحدیثہ ویتکلم الناس فیہ وعبد اللہ بن
مسلم بن قتیبۃ الدینوری در کتاب المعارف گفتہ عکرمۃ مولی بن عباس کان عبدا لابن عباس ومات و
عکرمۃ عبد فباعہ علی بن عبد اللہ بن عباس علی خالد بن یزید بن معویہ باربعۃ الاف دینار فاتی عکرمۃ
علیا فقال لہ ما خیر لک بعت علم ابیک باربعۃ الاف دینار فاستقالہ فاقالہ واعتقہ وکان یکنی باعبد اللہ
وروی جریر عن یزید بن ابی زیاد عن عبد اللہ بن الحرث قال دخلت علی علی بن عبد اللہ بن عباس وعکرمۃ
موثق علی باب کنیف فقلت اتفعلون ہذا بمولاکم قال ان ہذا یکذب علی ابی حدثنی ابن الحلال قال سمعت
یزید بن ہارون یقول قدم عکرمۃ البصرۃ فاتاہ ایوب وسلیمان التیمی ویونس فبینا ہو یحدثہم سمع
صوت غناء فقال عکرمہ اسکتوا فتسمع ثم قال قاتلہ اللہ لقد اجاد او قال ما اجود ما غنّی فاما سلیمان
ویونس فلم یعودا الیہ وعاد الیہ ایوب قال یزید وقد احسن ایوب حدثنی الریاشی عن الاصمعی عن نافع
المدنی قال مات کثیر الشاعر وعکرمہ فی یوم واحد قال الریاشی فحدثنی ابن سلام ان الناس شہدوا
فی جنازۃ کثیر وکان عکرمہ یری رای الخوارج وطلبہ بعض الولاۃ فتغیب عند داؤد بن الحصین حتی مات
عندہ ومات عکرمہ سنۃ خمس ومائۃ وقد بلغ ثمانین سنۃ ونیز ابن قتیبہ در کتاب المعارف در ترجمہ سعید
بن المسیب گفتہ وبرد مولاہ وقال لہ یا برد ایاک وان تکذب علیّ کما یکذب عکرمہ علی ابن عباس فقال
کل حدیث حدثکموہ برد لیس معہ غیرہ مما تنکرون فہو کذب وابو جعفر محمد بن جریر طبری در کتاب ذیل المذیل
در ترجمہ عکرمہ گفتہ حدثنی الضرار بن محمد بن اسماعیل قال نا اسماعیل قال ثنا ابراہیم بن سعد عن ابیہ
قال کان سعید بن المسیب یقول لبرد مولاہ یا برد لا تکذب علی کما کذب عکرمہ علی ابن عباس کل حدیث
حدثکموہ برد عنّی مما تنکرون لیس معہ فیہ غیرہ فہو کذب ثنا ابن حمید قال ثنا جریر عن یزید بن
ابی زیاد قال دخلت علی علی بن عبد اللہ بن عباس وعکرمہ مقید علی باب الحش قال قلت لہ ما لہذا

عن عبد اللہ بن الحارث صح

ان عکرمۃ مولی ابن عباس قال ثنا ابن عباس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی عن المزفت والنقیر والدباء والحنتم والجراء فقال یا ابن اخی ان عکرمۃ کذاب یحدث غدوۃ حدیثا یخالفہ عشیا یحیی بن البکاء سمعت ابن عمر یقول لنافع اتق اللہ ویحک یا نافع ولا تکذب علی کما کذب عکرمۃ علی ابن عباس یزید بن زیاد قال دخلت علی علی بن عبد اللہ بن عباس وعکرمۃ مقید علی باب الحش قلت ما لہذا کذا قال انہ یکذب علی ابی ومحیی الدین نووی در تہذیب الاسماء بترجمۂ عکرمہ گفتہ وقال محمد بن سعد کان کثیر العلم بحرا من البحور ولیس یحتج بحدیثہ ویتکلم الناس فیہ وابن خلکان در وفیات الاعیان بترجمۂ عکرمہ گفتہ وقد تکلم الناس فیہ لانہ کان یری رای الخوارج ونیز در ترجمۂ عکرمہ گفتہ وقال عبد اللہ بن ابی الحرث دخلت علی علی بن عبد اللہ بن عباس وعکرمہ موثق علی باب کنیف فقلت اتفعلون ہذا بمولاکم فقال ان ہذا یکذب علی ابی وجمال الدین یوسف بن الحجاج المزی در تہذیب الکمال بترجمۂ عکرمہ علی ما نقل عنہ گفتہ قال بشر بن المفضل عن عبد اللہ بن عثمان بن خثیم سالت عکرمۃ انا وعبد اللہ بن سعید عن قولہ تعالی والنخل باسقات لہا طلع نضید قال بسوقہا کبسوق النساء عند ولادتہا قال فرجعت الی سعید بن جبیر فذکرت ذلک لہ فقال کذب بسوقہا طولہا وقال اسرائیل عن عبد الکریم الجزری عن عکرمۃ انہ کرہ کری الارض قال فذکرت ذلک لسعید بن جبیر فقال کذب عکرمۃ سمعت ابن عباس ان امثل ما انتم صانعون استیجار الارض البیضاء سنۃ بسنۃ وقال مسلم بن ابراہیم عن الصلت بن دینار ابی شعیب المجنون سألت محمد بن سیرین عن عکرمۃ قال ما یسوءنی ان یکون من اہل الجنۃ ولکنہ کذاب وقال عارم عن الصلت بن دینار قلت لمحمد بن سیرین ان عکرمۃ یوذینا ویسمعنا ما نکرہ فقال فقال کلاما فیہ لین اسأل اللہ ان یمیتہ ویریحنا منہ وقال وہب بن خالد سمعت یحیی بن سعید الانصاری وایوب ذکرا عکرمۃ فقال یحیی کان کذابا وقال ابوبکر الاسماعیلی عن ہشام بن عبد اللہ بن عکرمۃ المخزومی سمعت ابن ابی ذیب یقول رأیت عکرمۃ مولی ابن عباس وکان غیر ثقۃ قال ابراہیم بن المنذر الحزامی عن معن بن عیسی ومطرف بن عبد اللہ المدنی ومحمد بن الضحاک قالوا کان مالک لا یری عکرمۃ ثقۃ ویأمر ان لا یوخذ عنہ وقال ابوبکر بن ابی خیثمۃ رأیت فی کتاب علی بن المدینی سمعت یحیی بن سعید یقول حدثونی واللہ عن ایوب انہ ذکر لہ ان عکرمۃ لا یحسن الصلوۃ قال ایوب وکان یصلی وقال الفضل بن موسی عن رشدین بن کریب رأیت عکرمۃ قد اقیم قائما فی لعب النرد قال احمد بن سلیمان

ثنا مسلم بن ابراھیم قال ثنا ھارون النحوی قال ثنا مطر الوراق قال ذکرت لمجاھد قول عکرمہ فی قولہ
فلیغیرن خلق اللہ فقال کذب لعبد ولآمرنہم فلیغیرن خلق اللہ قال دین اللہ وجار اللہ محمود بن عمر الزمخشری
در کشاف در تفسیر آیۂ ولآمرنہم فلیغیرن خلق اللہ گفتہ وقیل للحسن ان عکرمۃ یقول ھو الخصاء فقال
کذب عکرمۃ ھو دین اللہ ومحمد بن عبد الکریم شہرستانی در کتاب ملل ونحل گفتہ ولنختم المذاھب بذکر رجال
الخوارج من المتقدمین عکرمۃ وابو ھارون العبدی وابو الشعثاء واسمعیل بن سمیع الخ ویاقوت بن
عبد اللہ الرومی الحموی در کتاب معجم الادبا بترجمۂ عکرمہ گفتہ ومات فیما قرأت بخط الصولی من کتاب البلاذری
سنۃ خمس ومائۃ وقیل ست ومائۃ وھو ابن ثمانین سنۃ قال وکان موتہ وموت کثیر عزۃ الشاعر فی
یوم واحد فوضعا جمیعا وصلی علیہما وکان کثیر شیعیا وعکرمۃ یری رای الخوارج ذکرہ الحاکم ابو عبد اللہ
محمد بن عبد اللہ بن البیع فی تاریخ نیسابور ونیز دران گفتہ و ذکر القاضی ابو بکر محمد بن عمر الجعابی فی
کتاب الموالی عن ابن الکلبی قال وعکرمۃ ھلک بالمغرب وکان قد دخل فی رای الحروریۃ الخوارج فخرج
یدعوھم بالمغرب الی الحروریۃ ابو علی الاھوازی قال لما توفی عبد اللہ بن عباس کان عکرمۃ عبدا مملوکا
فباعہ علی بن عبد اللہ بن عباس علی خالد بن یزید بن معویہ باربعۃ آلاف دینار فاتی عکرمۃ علیا فقال
لہ ما خیر لک اتبیع علم ابیک فاستقال خالدا فاقالہ واعتقہ وکان یری رای الخوارج ویمیل الی استماع
الغناء وقیل عنہ انہ کان یکذب علی مولاہ واللہ اعلم و قال عبد اللہ بن الحارث دخلت علی علی بن عبد اللہ
بن عباس وعکرمۃ موثق علی باب الکنیف فقلت اتفعلون ھذا بمولاکم فقال ان ھذا یکذب علی ابی و قد
قال ابن المسیب لمولاہ لاتکذب علی کما کذب عکرمہ علی ابن عباس و قال یزید بن ھارون قدم عکرمۃ
مولی ابن عباس البصرۃ فاتاہ ایوب السجستانی وسلیمان التیمی ویونس بن عبید فبینا ھو یحدثہم السختیانی
اذ سمع غناء فقال عکرمۃ اسکتوا فتسمع ثم قال قاتلہ اللہ فلقد اجاد او قال ما اجود ما قال فاما
سلیمان ویونس فلم یعودا الیہ وعاد الیہ ایوب فقال یزید بن ھرون لقد احسن ایوب الریاشی عن
الاصمعی عن نافع المدنی قال مات کثیر الشاعر وعکرمۃ فی یوم واحد قال الریاشی فحدثنا ابن سلام
ان اکثر الناس کانوا فی جنازۃ کثیر لان عکرمۃ کان یری رای الخوارج وتطلبہ بعض الولاۃ فتغیب عند
داؤد بن الحصین حتی مات عندہ سنۃ سبع ومائۃ فی ایام ھشام بن عبد الملک وھو یومئذ ابن
ثمانین سنۃ ونیز حموی در معجم الادبا بترجمۂ عکرمہ گفتہ حماد بن زائدۃ ثنا عثمان بن مرۃ قلت للقسم

هشام بن عبد الله المخزومی سمعت ابن ابی ذئب یقول رأیت عکرمۃ وکان غیر ثقۃ قال محمد بن سعد کان عکرمۃ کثیر العلم والحدیث بحرا من البحور ولیس یحتج بحدیثہ ویتکلم الناس فیہ ونیز ذہبی در میزان بترجمۂ عکرمہ گفتہ وقال مطرف بن عبد الله سمعت مالکا یکرہ ان یذکر عکرمۃ ولا یری ان یروی عنہ قال احمد بن حنبل ما علمت ان مالکا حدث بشیء لعکرمۃ الا فی الرجل یطأ امرأتہ قبل الزیارۃ رواہ عن ثور عن عکرمۃ احمد بن ابی خیثمۃ قال رأیت فی کتاب علی بن المدینی سمعت یحیی بن سعید یقول حدثونی والله عن ایوب انہ ذکر لہ عکرمۃ لا یحسن الصلوۃ فقال ایوب وکان یصلی الفضل السینانی عن رجل قال رأیت عکرمۃ قد اقیم قائما فی لعب النرد یزید بن هرون قدم عکرمۃ البصرۃ فاتاہ ایوب ویونس وسلیمان التیمی فسمع صوت غناء فقال اسکتوا ثم قال قاتلہ الله لقد اجاد فاما یونس وسلیمان التیمی فما عادا الیہ عمرو بن خالد بمصر ثنا خلاد بن سلیمان الحضرمی عن خالد بن ابی عمران قال کنا بالمغرب وعندنا عکرمۃ فی وقت الموسم فقال وددت ان بیدی حربۃ فاعترض بہا من شہد الموسم یمینا وشمالا ابن المدینی عن یعقوب الحضرمی عن جدہ قال وقف عکرمۃ علی باب المسجد فقال ما فیہ الا کافر قال وکان یری رای الاباضیۃ یحیی بن بکیر قال قدم عکرمۃ مصر وهو یرید المغرب قال فالخوارج الذین هم بالمغرب عنہ اخذوا قال ابن المدینی کان یری رای نجدۃ الحروری قال مصعب الزبیری کان عکرمۃ یری رای الخوارج قال وادعی علی ابن عباس انہ کان یری رای الخوارج خالد بن نزار ثنا عمر بن قیس عن عطاء بن ابی رباح ان عکرمۃ کان اباضیا ابو طالب سمعت احمد بن حنبل یقول کان عکرمۃ من اعلم الناس ولکنہ کان یری رای الصفریۃ ولم یدع موضعا الا خرج الیہ خراسان والشام والیمن ومصر وافریقیۃ کان یاتی الامراء فیطلب جوائزہم واتی الجند الی طاؤس فاعطاہ ناقۃ وقال مصعب الزبیری کان عکرمۃ یری رای الخوارج فطلبہ متولی المدینۃ فتغیب بالمدینۃ عند داؤد بن الحصین حتی مات عندہ وروی سلیمان بن معبد السنجی قال مات عکرمۃ وکثیر عزۃ فی یوم فشہد الناس جنازۃ کثیر وترکوا جنازۃ عکرمۃ وقال عبد العزیز الدراوردی مات عکرمۃ وکثیر عزۃ فی یوم فما شہدہما الا سودان المدینۃ اسمعیل بن ابی اویس عن مالک عن ابیہ قال اتی بجنازۃ عکرمۃ مولی ابن عباس وکثیر عزۃ بعد العصر فما علمت ان احدا من اہل المسجد حل حبوتہ الیہما قال جماعۃ مات سنۃ خمس ومائۃ وقال الہیثم وغیرہ سنۃ ست قال جماعۃ سنۃ سبع ومائۃ وعن ابن المسیب انہ قال لمولاہ برد لا تکذب علی کما کذب عکرمۃ علی ابن عباس وروی ذلک عن ابن عمر انہ قالہ لنافع ولم یصح سنید بن داؤد فی تفسیرہ ثنا عباد بن عباد عن عاصم الاحول عن عکرمۃ

عن اسمعیل بن علیہ ذکر ایوب عکرمۃ فقال کان قلیل العقل قال سعید کان عکرمہ یحدث بالحدیث ثم یقول
فی نفسہ انکان کذلک قال احمد کان من اعلم الناس ولکنہ کان یری رای الخوارج ولم یدع موضعا الا خرج
الیہ ورای لصفریۃ من عکرمۃ لما کان عندھم قال الحاکم ابو احمد احتج بحدیثہ الائمۃ القدماء لکن بعض
المتاخرین اخرج حدیثہ من حیز الصحاح وقال مصعب بن عبد اللہ الزبیری کان یری رای الخوارج فطلبہ
بعض ولاۃ المدینۃ فتغیب عند داؤد بن الحصین حتی مات عندہ وقال ابو داؤد السنجی عن الاصمعی عن
ابی الزناد مات کثیر وعکرمۃ مولی ابن عباس فی یوم واحد قال فاخبرنی غیر الاصمعی قال فشہد الناس
جنازۃ کثیر وترکوا جنازۃ عکرمۃ وقال یحیی بن بکیر عن الدراوردی فما شہدھما الا سودان المدینۃ عن
علی بن المدینی قال سمعت بعض المدنیین یقول اتفقت جنازتہ وجنازۃ کثیر عزۃ بباب المسجد فی یوم واحد
فما قام الیہا احد من اہل المسجد ومن ھناک لم یرو عنہ مالک قال الواقدی قال غیر خالد بن القسم عجب
الناس لاجتماعہما فی الموت واختلاف رایہما عکرمۃ یظن انہ یری رای الخوارج یکفر بالنظرۃ وکثیر شیعی یؤمن
بالرجعۃ *وذہبی در میزان الاعتدال بترجمہ عکرمہ گفتہ* حماد بن زید قیل لایوب کان عکرمہ یتہم فسکت
ساعۃ ثم قال اما انا فلم اکن اتہمہ عفان ثنا وھب قال شہدت یحیی بن سعید الانصاری وایوب
فذکرا عکرمہ فقال یحیی کذاب وقال ایوب لم یکن بکذاب جریر بن یزید عن ابی زیاد عن عبد اللہ بن
الحرث قال دخلت علی علی بن عبد اللہ فاذا عکرمہ فی وثاق عند باب الحش فقلت لہ الا تتق اللہ فقال
ان ھذا الخبیث یکذب علی ابی ویروی عن ابن المسیب انہ کذب عکرمۃ الحصیب بن ناصح ثنا خالد بن
خداش شہدت حماد بن زید فی اخر یوم مات فیہ فقال احدثکم بحدیث لم احدث بہ قط لانی اکرہ ان القی اللہ
ولم احدث بہ سمعت ایوب یحدث عن عکرمہ قال انما انزل اللہ متشابہ القران لیضل بہ قلت ما
اسوأھا عبارۃ واخبثہا بل نزل لیہدی بہ ولیضل بہ الفاسقین فطر بن خلیفۃ قلت لعطاء ان عکرمہ یقول
قال ابن عباس سبق الکتاب الخفین فقال کذب عکرمۃ سمعت ابن عباس یقول لاباس بمسح الخفین و
ان دخلت الغائط قال عطاء واللہ ان کان بعضہم لیری ان المسح علی القدمین یجزی ابراھیم بن میسرۃ
عن طاوس قال لو ان عبد ابن عباس اتقی اللہ وکف من حدیثہ لشدت الیہ المطایا مسلم بن ابراھیم ثنا
الصلت ابو شعیب قال سالت محمد بن سیرین عن عکرمہ فقال ما یسوءنی ان یکون من اہل الجنۃ و
لکنہ کذاب ابن عیینۃ عن ایوب اتینا عکرمہ فحدث فقال الحسن حسنکم مثل ھذا ابراھیم بن المنذر ثنا

بکذاب

عثمان وقال شعبۃ عن عمرو بن مرہ سأل رجل ابن المسیب عن اٰیۃ من القراٰن فقال لا تسئلنی عن القراٰن وسل عنہ من یزعم انہ لا یخفی علیہ منہ شئ یعنی عکرمۃ وقال فطر بن خلیفۃ قلت لعطاء ان عکرمۃ یقول سبق الکتاب المسح علی الخفین فقال کذب عکرمۃ سمعت ابن عباس یقول امسح علی الخفین وان خرجت من الخلاء وقال اسرائیل عن عبد الکریم الجزری عن عکرمۃ انہ کرہ کری الارض قال فذکرت ذلک لسعید بن جبیر فقال کذب عکرمۃ سمعت ابن عباس یقول ان امثل ما انتم صانعون استیجار الارض البیضاء سنۃ بسنۃ وقال وھیب بن خالد عن یحیی بن سعید الانصاری کان کذابا وقال ابراھیم المنذر عن معن بن عیسی وغیرہ کان مالک لا یری عکرمۃ ثقۃ ویامر ان لا یوخذ عنہ وقال الدوری عن ابن معین کان مالک یکرہ عکرمۃ قلت فقد روی عن رجل عنہ قال نعم شئ یسیر وقال الربیع عن الشافعی وھو یعنی مالک بن انس سیئ الرای فی عکرمۃ قال لا اری لاحد ان یقبل حدیثہ وقال حنبل بن اسحٰق عن احمد بن حنبل عکرمۃ یعنی ابن خالد المخزومی اوثق من عکرمۃ مولی ابن عباس وقال ابو عبد اللہ وعکرمۃ مضطرب الحدیث یختلف عنہ وما ادری وقال ابن علیہ ذکرہ ایوب فقال کان قلیل العقل وقال الاعمش عن ابراھیم لقیت عکرمۃ فسألتہ عن البطشۃ الکبری قال یوم القیمۃ فقلت ان عبد اللہ کان یقول یوم بدر فاخبرنی من سألہ بعد ذلک فقال یوم بدر وقال عباس بن حماد بن زائدۃ وروح بن عبادۃ عن عثمان بن مرہ قلت للقاسم ان عکرمۃ مولی ابن عباس قال کذا وکذا فقال یا ابن اخی ان عکرمۃ کذاب یحدث غدوۃ حدیثا یخالفہ عشیۃ وقال القاسم بن معن بن عبد الرحمن حدثنی ابی عن عبد الرحمن قال حدث عکرمۃ بحدیث فقال سمعت ابن عباس یقول کذا وکذا قال فقلت یا غلام ھات الدواۃ فقال اعجبک قلت نعم قال تریدان تکتبہ قلت نعم قال انما قلتہ برایی وقال ابراھیم بن میسرۃ عن طاؤس لو ان مولی ابن عباس اتقی اللہ وکف من حدیثہ لشدت الیہ المطایا و نیز ابن حجر در تہذیب التہذیب بترجمہ عکرمہ گفتہ وقال الحاکم ابو احمد احتج بحدیثہ الائمۃ القدماء لکن بعض المتاخرین اخرج حدیثہ من حیز الصحاح وقال مصعب الزبیری کان یری رای الخوارج فطلبہ بعض ولاۃ المدینۃ فتغیب عند داؤد بن الحصین حتی مات عندہ وقال البخاری ویعقوب بن سفیان عن علی بن المدینی مات بالمدینۃ سنۃ ۱۰۴ زاد یعقوب عن علی فما حملہ احد اکتروا الدار بعۃ وسمعت بعض المدینین یقول اتفقت جنازتہ وجنازۃ کثیر عزۃ بباب المسجد فی یوم واحد فما قام الیھا احد قال فشھد الناس جنازۃ کثیر وترکوا عکرمۃ وعن احمد نحوہ لکن قال فلم یشھد جنازۃ عکرمۃ کبیر احد وقال الدراوردی نحو الذی قبلہ لکن قال فما شھدھما الا السودان ومن ھنا لم یرو عنہ

فی رجل قال لغلامہ ان لم اجلدک مائۃ سوط فامرأتی طالق قال لا یجلد غلامہ ولا یطلق امرأتہ ھذہ من
خطوات الشیطان ذکرہ فی تفسیر لا تتبعوا خطوات الشیطان ونیز ذہبی در مغنی گفتہ عکرمہ مولی ابن عباس من
اوعیۃ العلم تکلموا فیہ لرأیہ لا لحفظہ اتہم برأی الخوارج وثقہ غیر واحد وکذبہ مجاہد وابن سیرین و
مالک فاللہ اعلم واعتمدہ البخاری واما مسلم فروی لہ مقرونا بآخر ونیز ذہبی در تذکرۃ الحفاظ بترجمۂ عکرمہ گفتہ وقد
تکلم فیہ بانہ علی رأی الخوارج ومن ثم اعرض عنہ مالک الامام ومسلم ونیز ذہبی در تذکرۃ الحفاظ بترجمۂ عکرمہ گفتہ وقال
طاؤس لو ان عبد ابن عباس اتقی اللہ وامسک عن بعض حدیثہ لشدت الیہ المطایا وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب
بترجمۂ عکرمہ گفتہ وقال حماد بن زید عن ایوب قال عکرمہ أرأیت ھؤلاء الذین یکذبونی من خلفی فلا یکذبونی فی وجہی فاذا کذبونی
فی وجہی فقد واللہ کذبونی وقال ابن لہیعۃ عن ابی الاسود قال عکرمہ قلیل العقل خفیفا کان قد سمع الحدیث من رجلین وکان
اذا سئل حدث بہ عن رجل ثم یسأل عنہ بعد ذلک فیحدث بہ عن الآخر فکانوا یقولون ما اکذبہ قال ابن لہیعۃ وکان قد اتی
نجدۃ الحروری فاقام عندہ ستۃ اشہر ثم اتی ابن عباس فسلم علیہ فقال ابن عباس قد جاء الخبیث قال وکان یحدث برأی
نجدۃ وقال ابن لہیعۃ عن ابی الاسود کان اول من احدث فیہم ای اہل المغرب رأی الصفریۃ وقال یعقوب بن سفیان سمعت ابن بکیر
یقول قدم عکرمۃ مصر وھو یرید المغرب فنزل ھذہ الدار وخرج الی المغرب فالخوارج الذین بالمغرب عنہ اخذوا وقال علی بن
المدینی کان عکرمہ یری رأی نجدۃ وقال یحیی بن معین انما لم یذکر مالک بن انس عکرمۃ لان عکرمۃ کان ینتحل رأی الصفریۃ وقال
عطا کان اباضیا وقال الجوزجانی قلت لاحمد عکرمۃ کان اباضیا فقال یقال انہ کان صفریا وقال خلاد بن سلیمان عن خالد
بن ابی عمران دخل علینا عکرمۃ افریقیۃ وقت الموسم فقال وددت انی الیوم بالموسم بیدی حربۃ اضرب بہا یمینا وشمالا
قال فمن یومئذ رفضہ اہل افریقیہ وقال مصعب الزبیری کان عکرمہ یری رأی الخوارج وزعم ان مولاہ کان کذلک وقال ابو خلف
الخزاز عن یحیی البکاء سمعت ابن عمر یقول لنافع اتق اللہ ویحک یا نافع ولا تکذب علی کما کذب عکرمۃ
علی ابن عباس وقال ابراہیم بن سعد عن ابیہ عن سعید بن المسیب انہ کان یقول لغلامہ برد یا برد لا تکذب
علی کما یکذب عکرمۃ علی ابن عباس وقال اسحق بن عیسی الطباع سألت مالک بن انس ابلغک ان ابن عمر
قال لنافع لا تکذب علی کما کذب عکرمہ علی ابن عباس قال لا ولکن بلغنی ان سعید بن المسیب قال ذلک
لبرد مولاہ وقال جریر بن عبد الحمید عن یزید بن ابی زیاد دخلت علی علی بن عبد اللہ بن عباس وعکرمۃ
مقید علی باب الحش قال قلت ما لہذا قال انہ یکذب علی ابی وقال ہشام بن سعد عن عطاء الخراسانی قلت
لسعید بن المسیب ان عکرمہ یزعم ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تزوج میمونۃ وھو محرم فقال کذب

كف عن

مولی ابن عباس تقی الله ویؤمن حدیثه لشدت الیه المطایا اما سند ثانی بخاری پس دران اسمعیل بن
عبد الله الاصبحی المعروف بابن ابی اویس خواہر زادۂ مالک واقع شده و قوادح عظیمه و مثالب فخیمۂ او
بر ناظر کتب رجال مخفی و محتجب نیست ابو عبد الرحمن احمد بن شعیب النسائی در کتاب الضعفاء گفته اسمعیل بن
ابی اویس ضعیف و ذہبی در میزان الاعتدال بترجمۂ او گفته و قال ابن عدی قال احمد بن ابی یحیی سمعت
ابن معین یقول هو وابوه یسرقان الحدیث و قال الدولابی فی الضعفاء سمعت النضر بن سلمة المروزی یقول
کذاب کان یحدث عن مالک بمسائل ابن وهب و قال العقیلی حدثنی اسامة بصری سمعت یحیی بن معین
یقول اسمعیل بن ابی اویس یسوی فلسین فلسین قلت وساق له ابن عدی ثلاثة احادیث ثم
قال روی عن خاله مالک غرائب لا یتابعه علیها احد و نیز ذہبی در کاشف گفته اسمعیل بن عبد الله ابن
ابی اویس الاصبحی عن خاله مالک وابیه واخیه ابی بکر عبد الحمید وسلمة بن وردان وعنه خ م (البخاری ومسلم ۱۲) و اسمعیل
القاضی وعلی البغوی وامم قال ابو حاتم مغفل محله الصدق وضعفه النسائی مات سنة ۲۲۶ وابن حجر عسقلانی
در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته و قال ابن ابی خیثمة عنه (ای عن ابن معین ۱۲) صدوق ضعیف العقل لیس بذاک یعنی انه لا یحسن
الحدیث ولا یعرف ان یؤدیه او یقرأ من غیر کتابه و قال معویة بن صالح عنه هو وابوه ضعیفان و قال
عبد الوهاب بن عصمة عن احمد بن ابی یحیی عن ابن معین ابن ابی اویس وابوه یسرقان الحدیث و قال ابراهیم
بن الجنید عن یحیی مخلط یکذب لیس بشیء و قال ابو حاتم محله الصدق وکان مغفلا و قال النسائی ضعیف
و قال فی موضع آخر غیر ثقة و قال اللالکائی بالغ النسائی فی الکلام علیه الی ان یؤدی الی ترکه ولعله بان له ما لم
یبن لغیره لان کلام هؤلاء کلهم یؤل الی انه ضعیف و قال ابن عدی روی عن خاله احادیث غرائب لا یتابعه
علیها احد و نیز در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته و قال الدولابی فی الضعفاء سمعت النضر بن سلمة المروزی
یقول ابن ابی اویس کذاب کان یحدث عن مالک بمسائل ابن وهب و قال العقیلی فی الضعفاء ثنا اسامة
الرقاق بصری سمعت یحیی بن معین یقول ابن ابی اویس یسوی فلسین و قال الدارقطنی لا اختاره فی الصحیح
و نیز در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته و حکی ابن ابی خیثمة عن عبد الله بن عبید الله العباسی صاحب الیمن
ان اسمعیل ارتشی من تاجر عشرین دینارا حتی باع له علی الامیر ثوبا یساوی خمسین بمائة و ذکره الاسمعیلی
فی المدخل فقال کان ینسب فی الخفة والطیش الی ما اکره ذکره قال و قال بعضهم جانبناه للسنة و قال ابن حزم
فی المحلی قال ابو الفتح الازدی حدثنی سیف بن محمد ان ابن ابی اویس کان یضع الحدیث و قرأت علی

يساوى

يساوى

مالک و قال مالک بن انس عن ابیہ نحوہ لکن قال فما علمت ان احدا من اھل المسجد حل حبوتہ الیہما و قال ابوداود السجستانی عن الاصمعی عن ابن ابی الزناد مات کثیر و عکرمۃ فی یوم واحد فاخبرنی غیر الاصمعی قال فشہد الناس جنازۃ کثیر و ترکوا جنازۃ عکرمۃ و قال عمرو بن علی و غیر واحد مات سنۃ ۱۰۵ و قال الواقدی حدثتنی ابنۃ ام داؤد انہ توفی سنۃ ۱۰۵ و ھو ابن ثمانین سنۃ و قال ابو عمر الضریر و الہیثم بن عدی مات ۱۰۶ و قال عثمان بن ابی شیبۃ و غیر واحد مات سنۃ ۱۰۷ و قیل انہ مات سنۃ ۱۱۵ و ذلک وھم قلت و نقل الاسمعیلی فی المدخل ان عکرمۃ ذکر عند ایوب و انہ لا یحسن الصلوۃ فقال ایوب او کان یصلی و من طریق ہشام بن عبداللہ المخزومی سمعت ابن ابی ذئب یقول کان عکرمۃ غیر ثقۃ و قد رأیتہ و عن مطرف کان مالک یکرہ ان یذکر عکرمۃ و لا یری ان یروی عنہ و من طریق جریر بن حازم عن ایوب کنا نأتی عکرمۃ فیحلف ان لا یحدثنا فما نکون باطمع منہ فی ذلک اذا حلف فقال لہ رجل فی ذلک فقال تحدیثی لکم کفارتہ و عینی در صدر عمدۃ القاری گفتہ السابعۃ (ای الفائدۃ السابعۃ ۱۲) فی الصحیح جماعۃ جرحہم بعض المتقدمین و ھو محمول علی انہ لم یثبت جرحہم بشرطہ فان الجرح لا یثبت الا مفسرا مبین السبب عند الجمہور و مثل ذلک ابن الصلاح بعکرمۃ و اسماعیل بن ابی اویس و عاصم بن علی و عمرو بن مرزوق و غیرھم قال و احتج مسلم بسوید بن سعید و جماعۃ منہم اشتہر الطعن فیہم قال و ذلک دال علی انہم ذھبوا الی ان الجرح لا یقبل الا اذا فسر سببہ قلت قد فسر الجرح فی ھؤلاء اما عکرمۃ فقال ابن عمر رضی اللہ تعالی عنہ لنافع لا تکذب علی کما کذب عکرمۃ علی ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما و کذبہ مجاھد و ابن سیرین و مالک و قال احمد یری رأی الخوارج الصفریۃ و قال ابن المدینی یری رأی نجدۃ و یقال کان یری السیف و الجمہور وثقوہ و احتجوا بہ و لعلہ لم یکن داعیۃ و نیز عینی در عمدۃ القاری بترجمۂ عکرمہ گفتہ و تکلم فیہ لرأیہ رأی الخوارج و اطلق نافع و غیرہ علیہ الکذب و روی لہ مسلم مقرونا بطاؤس و سعید بن جبیر و اعتمدہ البخاری فی اکثر ما یصح عنہ من الروایات و ربما عیب علیہ اخراج حدیثہ و سیوطی در کتاب الوسائل الی معرفۃ الاوائل گفتہ اول من قال برأی الصفریۃ فی المغرب عکرمۃ مولی ابن عباس اخرجہ ابن عساکر من طریق ابن لہیعۃ عن ابی الاسود و شیخ عبدالحق دہلوی در رجال مشکوۃ بترجمۂ عکرمہ گفتہ و قیل انہ کان یری رأی الخوارج و نسبہ الی ابن عباس ایضا و قال ابن عمر لنافع اتق اللہ و لا تکذب علی کما کذب عکرمۃ علی ابن عباس و نیز در رجال مشکوۃ در ترجمۂ عکرمہ گفتہ و قال القاسم عکرمۃ کذاب یحدث بکرۃ و ینسی عشیۃ و قال طاؤس لو ان

اذن له ان ینتقی منها وان یعلم له علی ما یحدث به ویعرض عما سواه وهو مشعر ان ما اخرجه البخاری عنه هو من صحیح حدیثه لانه کتب من اصوله وعلی هذا فلا یحتج بشیء من حدیثه غیر ما فی الصحیح من اجل ما قدح فیه النسائی وغیره الا ان یشارکه غیره فیعتبر به ازملاحظه این عبارت ظاهر ست که ابن حجر بغرض حمایت بخاری بسیاری از اقوال جرح ابن ابی اویس که خود در تهذیب ذکر کرده درین عبارت از ذکر آن اعراض نموده وانچه مذکور ساخته دران هم کار بند اجمال شده تا بر حقیقت حال ناظر غیر ماهر مطلع نشود مگر نمی بینی که چسان ابن حجر از ذکر تمام کلام نسائی و روایت کردن او قصهٔ اعتراف ابن ابی اویس بوضع خود دل دزدیده حالانکه این قصه کما ینبغی از وقاحت وبیدینی او خبر میدهد اما انچه ابن حجر درین عبارت از حکایت اخراج اصول ذکر کرده گویا مقصود ابن حجر از جملهٔ وقد وضحت ذلك فی مقدمة شرحی همان ست لیکن اصحتش مسلم نیست واگر تسلیم هم کرده شود بعد الفرض اصلا درین باب نافع نیست زیراکه هرگاه حال ابن ابی اویس درین منوال ست که قطع نظر از ضعف عقل وتغفیل وتخلیط وکذابیت وارتشاء ووضع حدیث وسرقه حدیث چنانچه جمهور ست که خود اعتراف کرده که من بسا اوقات وضع حدیث میکردم برای اهل مدینه وقتی که اختلاف میکردند در چیزی ما بین خود پس انتخاب او از اصول بر فضول این ظلوم جهول چگونه قابل اخذ واستفاده اهل عقول خواهد شد واگر بوجهی من الوجوه صورتی برای اخذ واستفاده از ان اصول پیدا هم شود خود صاحب اصول چگونه از ثقات وعدول محسوب خواهد شد واز همین جاست که ابن حجر بناچاری در آخر کلام خود گفته وعلی هذا فلا یحتج بشیء من حدیثه غیر ما فی الصحیح الی آخر ما قال لیکن دانستی که مدار آن بر محض حسن ظن واعتماد بر فعل بخاری ست لا غیر وهذا مما لا یسمن ولا یغنی من الجوع الضیر ولا یجلب به الخیر وعینی در صدر عمدة القاری در ذیل فائدهٔ سابعه بعد عبارت سابقه که در قدح عکرمه ذکر نمودیم گفته واما اسمعیل بن ابی اویس فانه اقر علی نفسه بالوضع کما حکاه النسائی عن سلمة بن شعیب (شبیب) عنه وقال ابن معین لا یساوی فلسین هو وابوه یسرقان الحدیث وقال النضر بن سلمة المروزی فیما حکاه الدولابی عنه کذاب کان یحدث عن مالك بمسائل ابن وهب وصفی الدین احمد بن عبد الله الخزرجی در مختصر التذهیب گفته اسماعیل بن عبد الله بن عبد الله بن اویس بن مالك بن ابی عامر الاصبحی ابو عبد الله بن ابی اویس المدنی عن خاله مالك واخیه عبد الحمید وسلیمان بن بلال وعنه خ م د واحمد بن یوسف وزهیر بن حرب قال احمد لا باس به وقال ابو حاتم محله الصدق وقال النسائی ضعیف توفی سنة عشرین ومائتین و محمد طاهر گجراتی در قانون الموضوعات گفته مقدمه اسماعیل بن ابی اویس عبد الله بن عبد الله بن اویس

یعنی ان هذه الترجمة ماخوذة من مقدمة فتح الباری ۱۲

عبداللہ بن عمر عن ابی بکر بن محمد ان عبدالرحمن بن مکی اخبرھم کتابۃ انا الحافظ ابو طاھر السلفی انا ابو غالب محمد بن الحسن بن احمد الباقلانی نا الحافظ ابو بکر احمد بن محمد بن غالب البرقانی ثنا ابو الحسن الدارقطنی قال ذکر محمد بن موسی الہاشمی وھو احد الائمۃ وکان النسائی یخصہ بما لم یخص بہ ولدہ فذکر عن ابی عبدالرحمن قال حکی لی سلمۃ بن شبیب قال ثم توقف ابو عبدالرحمن قال فما زلت بعد ذلک دارتہ ان یحکی لی الحکایۃ حتی قال قال لی سلمۃ بن شبیب سمعت اسمعیل بن ابی اویس یقول ربما کنت اضع الحدیث لاھل المدینۃ اذا اختلفوا فی شیء فیما بینھم قال البرقانی قلت للدارقطنی من حکی لک ھذا عن محمد بن موسی قال الوزیر کتبتھا من کتابہ و قرأتھا علیہ یعنی بالوزیر الحافظ الجلیل جعفر بن حنزابۃ قلت وھذا ھو الذی بان للنسائی منہ حتی تجنب حدیثہ واطلق القول فیہ بانہ لیس بثقۃ ولعل ھذا کان من اسمعیل فی شبیبتہ ثم انصلح واما الشیخان فلا یظن بھما انھما اخرجا عنہ الا الصحیح من حدیثہ الذی شارک فیہ الثقات وقد وضحت ذلک فی مقدمۃ شرحی علی البخاری واللہ اعلم وآنچہ ابن حجر در آخر کلام حرکت مذبوحی نموده و در صدد ذب از حریم این کذاب وضاع برآمده بطلانش بر اہل نظر ظاہر و باہر ست زیرا کہ مدارش تو لا بر محض احتمال آن ست کہ شاید ابن ابی اویس در ایام جوانی وضع حدیث مینمود بعد از ان صلاح اختیار کرد و در کمال ظہور ست کہ اگر امثال این احتمالات مقبول شود ہیچ مقدوحی در عالم نخواہد ماند و ثانیاً بنای آن بر محض حسن ظن بشیخین ست کہ ایشان از حدیثش وجز صحیح اخراج نکرده اند و پر ظاہر ست کہ حسن ظن را در مثل این این مقام مدخلی نیست و سبب این حسن ظن ادعای آنکہ شیخین از حدیث او جز صحیح اخراج نکرده باشند بنای فاسد علی الفاسد و محض رجم و تخمین کاسد ست اما ادعای ایضاح این مطلب در مقدمۂ فتح الباری شرح صحیح بخاری پس حالت سقیمہ اش بر ناظرین آن مستور نیست ابن حجر در مقدمۂ فتح الباری گفتہ اسماعیل بن ابی اویس عبداللہ بن عبداللہ بن اویس بن مالک بن عامر الاصبحی ابن اخت مالک بن انس احتج بہ الشیخان الا انھما لم یکثرا من تخریج حدیثہ ولا اخرج لہ البخاری مما ینفرد بہ سوی حدیثین واما مسلم فاخرج لہ اقل مما اخرج لہ البخاری وروی لہ الباقون سوی النسائی فانہ اطلق القول بضعفہ وروی عن سلمۃ بن شبیب ما یوجب طرح روایتہ واختلف فیہ قول ابن معین فقال مرۃ ضعیف وقال مرۃ کان یسرق الحدیث ھو وابوہ وقال ابو حاتم محلہ الصدق وکان مغفلا وقال احمد بن حنبل لا بأس بہ وقال الدارقطنی لا اختارہ فی الصحیح قلت وروینا فی مناقب البخاری بسند صحیح ان اسمعیل اخرج لہ اصولہ و

دالمر فی المسجد و این تاویل سراسر تسویل که ابن حجر و عینی ذکر نموده اند در نهایت بطلان و فساد ست زیرا که اولا منافی ست با آنهمه مبالغات و اغراقات که اولیای بخاری برامی او در احتیاط فی النقل ذکر مینمایند و او را در ذکر احادیث و روایات علی ما هی علیه و تقیّد بالفاظ و حروف ناقلین و رواة بعرش برین میرسانند کما لا یخفی علی ناظر کلماتهم و متتبع سقطاتهم و ثانیا عذر نقل بالمعنی در محلّی جاری میشود که ناقل معانی حدیث را محفوظ دارد و الفاظ را بنحوی مبدل نماید که بسبب تبدیل آن تغییری در معانی راه نیابد و تصرفی که بخاری در ینجا نموده برخلاف این وتیره است زیرا که او درین خبر بجای خوخه باب آورده حالانکه خوخه چیز دیگرست و باب شیٔ آخر و از خوخه تا باب فرقی که هست بر اطفال و ربّات الحجال هم پوشیده نیست فضلا عن ذوی الالباب من الرجال و چنانچه بخاری در روایت مسنده بسوی ابن عباس تصرف قبیح و تحریف فضیح نموده همچنین در روایت مسنده بسوی ابوسعید خدری نیز ارتکاب تبدیل شنیع و تغییر فظیع کرده آنقاد انستی که بخاری در باب هجرة النبی صلعم و اصحابه الی المدینه این حدیث موضوع را بروایت ابوسعید خدری بلفظ خوخه آورده لیکن در مناقب ابی بکر در باب قول النبی صلعم سدوا الابواب الا باب ابی بکر درهمین روایت از راه حرص و هوی و حسب مورث صمم و عمی بر لفظ خوخه اکتفا نورزیده ابدال آن بلفظ باب جالب تباب مناسب دیده چنانچه گفته حدثنی عبد الله بن محمد حدثنی ابوعامر حدثنا فلیح قال حدثنی سالم ابو النضر عن بسر بن سعید عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال خطب رسول الله صلی الله علیه وسلم الناس وقال ان الله خیر عبدا بین الدنیا و بین ما عنده فاختار ذلک العبد ما عند الله قال فبکی ابوبکر فعجبنا لبکائه ان یخبر رسول الله صلی الله علیه وسلم عن عبد خیّر فکان رسول الله صلی الله علیه وسلم هو المخیّر وکان ابوبکر اعلمنا فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان من امنّ الناس علیّ فی صحبته وماله ابابکر ولو کنت متخذا خلیلا غیر ربی لاتخذت ابابکر خلیلا ولکن اخوة الاسلام ومودته لا یبقین فی المسجد باب الا سد الا باب ابی بکر و شراح بخاری اگرچه درین مقام مهرهٔ سکوت برلب زده در حمایت صنیع شنیع بخاری متفوه بچیزی نشده اند لیکن قصارای سعی و کدّ و حماد (؟) ای جد و جهد شان این ست که بار این تبدیل و تغییر و تحریف و تزویر را بر دیگر روات اعنی رجال سند بخاری اندازند و خود بخاری را از ارتکاب آن مبرا سازند لیکن اهل عقول و تارکین جهل و غفول و متتبعین

الاصبحی

بن مالک بن ابی عامر الاصبحی ابن اخت مالک بن انس احتج به الشیخان و روی له الباقون سوی النسائی فانه ضعفه وقیل کان مغفلا وقیل یسرق ولا یحتج به اذا انفرد ولا فی حدیث البخاری ونیز درین سند مالک هالک واقع شده وقوادح عظیمه ومطاعن جسیمهٔ او که اعظم آن نصب وعداوت اوست با جناب امیر المؤمنین علیه السلام و دیگر اهل بیت آنجناب صلوات الله علیهم بتفصیل هر چه تمامتر در کتاب استقصاء الافحام مبین شده فلیرجع الیه بالجمله سند حدیث خوخه نهایت مقدوح و مطعون و مجروح و موهون ست و متن آن از سند نیز اوهی واوهن واضعف واهون میباشد و بر سقطات بادیه وبطلانات متعادیه آن ناظر بصیر خوبی می برد وکلام مستوفی در اظهار عوار وابانت شنار آن موکول بکتاب شوارق النصوص ست فان هنالک مایبهر الناظر اللبیب ویقضی منه العجب العجیب ومخفی نماند که بعضی از متحیزین اسلاف سنیه در میدان وضع وافتعال و تخرص وانتحال پا را فراتر نهاده درین حدیث موضوع ذکر خوخه را برای اظهار فضیلت ابی بکر کافی ندانسته از راه غایت جسارت آنرا بباب مبدل کرده اند تا بزعم باطل خود معارضهٔ تامّه با حدیث سد ابواب که در شان جناب ابو الائمة الاطیاب سلام الله علیهم وارد شده بنمایند و اتباع سبیل خرق ومجون نموده در احتقاب وزر و وبال وعقاب ونکال فزایند مگر نمی بینی که حضرت بخاری باوصفیکه این حدیث موضوع را باسناد خود بسوی ابن عباس بهمین لفظ خوخه در کتاب الصلوة آورده وبنا بر همین لفظ خوخه باب را مترجم نموده وگفته باب الخوخة والممر فی المسجد لیکن باز بسبب حرص وآز وسعت دائرهٔ فضل شاهد طناز خود در کتاب المناقب از راه جسارت سراسر خسارت چنین سرائیده باب قول النبی صلی الله علیه وسلم سدوا الابواب الا باب ابی بکر قاله ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم ازین عبارت ظاهر ست که بخاری درین مقام حدیث خوخه را که در ما سبق در کتاب الصلوة باسناد خود بسوی ابن عباس بلفظ خوخه ذکر نموده بود از راه تجاسر بلفظ باب مبدل کرده وآنرا بنحو تعلیق مذکور ساخته واین تصرف وتحریف او چون خیلی شنیع وفظیع بود لهذا بعضی از اولیای بخاری درپی اصلاحش فتاده تحریف او را حمل بر نقل بالمعنی نموده داد کمال تسویل وتلمیع داده اند چنانچه ابن حجر عسقلانی در فتح الباری گفته قوله باب قول النبی صلی الله علیه وسلم سدوا الابواب الا باب ابی بکر قاله ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم وصله المصنف فی الصلوة بلفظ سدوا عنی کل خوخة فکانه ذکره بالمعنی وعینی در عمدة القاری گفته ای هذا باب فی بیان قول النبی صلی الله علیه وسلم الی آخره هذا وصله البخاری فی الصلوة بلفظ سدوا عنی کل خوخة فی المسجد وهذا هنا نقل بالمعنی ولفظه فی الصلوة فی باب الخوخة

در حدیث خوخه تحریف بخاری

فلیح ضعیف وقال الساجی یہم وان کان من اہل الصدق واصعب ما رمی بہ ما ذکر عن ابن معین عن ابی کامل قال کنا نتہمہ لانہ کان یتناول من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم قلت قد اعتمدہ ابو عبد اللہ البخاری فلیحا فی غیر ما حدیث کحدیث ان فی الجنۃ مائۃ درجۃ وحدیث ہل فیکم احد لم یقارف اللیلۃ شیئا ذا سجد امکن جبہتہ وانفہ من الارض صحح الترمذی وحدیث یخالف الطریق یوم العید سعید بن حسن بنا فلیح عن ابی طوالۃ عن سعید بن یسار عن ابی ہریرۃ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من تعلم علما مما یبتغی بہ وجہ اللہ لا یتعلمہ الا لیصیب بہ عرضا من عرض الدنیا لم یجد عرف الجنۃ وقال ابو داود لا یحتج بفلیح وقال الدارقطنی یختلفون فیہ ولا باس بہ قلت مات سنۃ ثمان وستین ومائۃ۔ وابن حجر عسقلانی در تہذیب بترجمۂ فلیح گفتہ قال عثمان الدارمی عن ابن معین ما اقربہ من ابی اویس وقال الدوری عن ابن معین لیس بالقوی ولا یحتج بحدیثہ وہو دون الدراوردی وقال ابو حاتم لیس بقوی وقال الآجری قلت لابی داود ابلغک ان یحیی بن سعید کان یقشعر من احادیث فلیح قال بلغنی عن یحیی بن معین قال کان ابو کامل مظفر بن مدرک یتکلم فی فلیح قال ابو کامل کانوا یرون انہ یتناول رجال الزہری قال ابو داود وہذا خطأ ہو یتناول رجال مالک وقال الآجری قلت لابی داود قال ابن معین عاصم بن عبید اللہ وابن عقیل وفلیح لا یحتج بحدیثہم قال صدق وقال النسائی ضعیف وقال مرۃ لیس بالقوی ونیز ابن حجر در تہذیب بترجمۂ فلیح گفتہ وقال الحاکم ابو احمد لیس بالمتین عندہم وقال الدارقطنی یختلفون فیہ ولیس بہ باس وقال ابن ابی شیبۃ قال علی بن المدینی کان فلیح واخوہ عبد الحمید ضعیفین وقال البرقی عن ابن معین ضعیف وہم یکتبون حدیثہ ویشتہونہ وقال الساجی ہو من اہل الصدق ویہم ونیز ابن حجر در تہذیب بترجمۂ فلیح گفتہ وقال الرملی عن ابی داود لیس بشیء وقال الطبری ولاہ المنصور علی الصدقات لانہ کان اشار علیہم بالحسین بن حسن لما طلب محمد بن عبد اللہ بن الحسن وقال ابن القطان اصعب ما رمی بہ ما روی عن یحیی بن معین عن ابی کامل قال کنا نتہمہ لانہ کان یتناول اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم کذا ذکر ہذا ہکذا ابن القطان فی کتاب البیان لہ وہو من التصحیف الشنیع الذی وقع لہ والصواب ما تقدم ثم رأیتہ مثل ما نقل ابن القطان فی رجال البخاری للساجی فالوہم منہ ونیز ابن حجر در مقدمۂ فتح الباری گفتہ فلیح بن سلیمان الخزاعی او الاسلمی ابو یحیی المدنی ویقال اسمہ عبد الملک وفلیح لقب مشہور من طبقۃ مالک احتج بہ البخاری واصحاب السنن وروی لہ مسلم حدیثا واحدا وہو حدیث الافک وضعفہ یحیی بن معین والنسائی وابو داود

تصرفات ناصحۂ بخاری واعترافات لائحۂ اولیاء او مثل ابن دحیہ وغیرہ بخوبی پیدا انند کہ چنانچہ در روایت مسندہ بسوی ابن عباس خود بخاری ارتکاب تبدیل خوحنہ بباب نمودہ ہم چنین در روایت مسندہ بسوی ابوسعید خدری خود مرتکب آن شدہ فرقی کہ درمیان ست ہمین ست کہ درباب روایت مسندہ بسوی ابن عباس شراح بخاری خود اظہار تبدیل وتحریف او کردہ اند ولو بتاویل نقل بالمعنی باشد ودرحق روایت مسندہ بسوی ابوسعید خدری حرفی نزدہ مصلحت در سکوت وصموت دیدہ اند ولیکن بمفادے خوردہ بینان اند در عالم بسی * واقفند از کار و بار ہر کسی * حقیقت حال بر ناقدان رجال وعارفان احوال ظاہر وآشکار است وتدلیس وتلبیس حضرت بخاری در مثل این اخبار مصنوعہ واحادیث موضوعہ کالشمس فی رابعة النہار و باید دانست کہ این سند بخاری کہ در کتاب المناقب آوردہ وبآن روایت مسندہ بسوی ابوسعید خدری بتحریف وتبدیل اخراج نمودہ نیز مثل سندین سابقین مجروح ومقدوح میباشد زیراکہ دران فلیح واقعشدہ ومطعون ومغموز ومثلوم ومہموز بودنش بر متتبع اقوال ناقدین ظاہر ومستبین ست نسائی در کتاب الضعفا گفتہ فلیح بن سلیمان لیس بالقوی مدنی وذہبی در کاشف گفتہ فلیح بن سلیمان العدوی مولاہم المدنی عن سعد بن الحرث وضمرة بن سعید ونافع وعدة وعنہ ابنہ محمد وابو الربیع الزہرانی وخلق قال ابن معین وابو حاتم والنسائی لیس بالقوی مات سنہ ۱۶۸ ونیز ذہبی در مغنی گفتہ فلیح بن سلیمان المدنی عن نافع وعدة احتجا بہ فی الصحیحین وقد قال ابن معین وابو حاتم والنسائی لیس بالقوی ونیز ذہبی در مغنی در ترجمۂ محمد بن طلحہ بن مصرف گفتہ قال عبد اللہ بن احمد سمعت ابن معین یقول ثلثة یتقی حدیثہم محمد بن طلحة بن مصرف وایوب بن عتبة وفلیح بن سلیمان قلت لابن معین عمن سمعت ہذا قال سمعتہ من ابی کامل مظفر بن مدرک ونیز ذہبی در میزان گفتہ فلیح بن سلیمان المدنی احد العلماء الکبار عن نافع والزہری وعدة احتجا بہ فی الصحیحین وقد قال ابن معین وابو حاتم والنسائی لیس بالقوی وقال ابو حاتم سمعت معویة بن صالح سمعت یحیی بن معین یقول فلیح بن سلیمان لیس بثقة ولا ابنہ ثم قال ابو حاتم کان ابن معین یحمل علی محمد بن فلیح وروی عثمان بن سعید عن یحیی ضعیف ما اقربہ من ابی اویس وروی عباس عن یحیی لا یحتج بہ وقال عبد اللہ بن احمد سمعت ابن معین یقول ثلثة یتقی حدیثہم محمد بن طلحة بن مصرف وایوب بن عتبة وفلیح بن سلیمان قلت لہ ممن سمعت ہذا قال من مظفر بن مدرک وکنت اخذ عنہ ہذا الشان قلت مظفر ہو ابو کامل من حفاظ بغداد من طبقة عفان وروی معویة بن صالح عن یحیی

قدح فلیح بن سلیمان

محفوظ واختلف فیہ علی فلیح فرواہ محمد بن سنان ھکذا وتابعہ المعافی بن سلیمان الحرانی ورواہ سعید بن منصور

ویونس بن محمد المودب وابو داؤد الطیالسی عن فلیح عن ابی النضر عن عبید بن حنین وبسر بن سعید

جمیعا عن ابی سعید قلت اخرجہ مسلم عن سعید وابوبکر بن ابی شیبۃ عن یونس وابن حبان فی صحیحہ من

حدیث الطیالسی ورواہ ابو عامر العقدی عن فلیح عن ابی النضر عن بسر بن سعید عن ابی سعید ولم یذکر

عبید بن حنین اخرجہ البخاری فی مناقب ابی بکر فھذہ ثلثۃ اوجہ مختلفۃ فاما روایۃ ابی عامر فیمکن ردھا

الی روایۃ سعید بن منصور بان یکون اقتصر فیہا علی احد شیخی ابی النضر دون الاخر وقد رواہ مالک عن

ابی النضر عنہما جمیعا حدث بہ القعنبی فی الموطأ عنہ وتابعہ جماعۃ عن مالک خارج الموطأ واخرجہ البخاری ایضا

عن ابن ابی اویس عن مالک فی الہجرۃ لکنہ اقتصر فیہ علی عبید بن حنین حسب واما روایۃ محمد بن سنان

فوھم لانہ صیر بسر بن سعید شیخا لعبید بن حنین وانما ھو رفیقہ فی روایۃ ھذا الحدیث ویمکن ان یکون

الواو سقطت قبل قولہ عن بسر وقد صرح بذلک البخاری فیما رواہ ابو علی بن السکن الحافظ فی زوائدہ

فی الصحیح قال نا الفربری قال قال البخاری ھکذا رواہ محمد بن سنان عن فلیح وانما ھو عن عبید بن حنین

وعن بسر بن سعید یعنی بواو العطف فقد افصح البخاری بان شیخہ سقطت علیہ الواو من ھذا السیاق وان

من اسقاطہا نشأ ھذا الوھم واذا رجعنا الی الانصاف لم تکن ھذہ علۃ قادحۃ مع ھذا الایضاح واللہ اعلم

ونیز ابن حجر در فتح الباری در شرح این حدیث گفتہ (قولہ عن عبید بن حنین عن بسر بن سعید) ھکذا فی

اکثر الروایات وسقط من روایۃ الاصیلی عن ابی زید ذکر بسر بن سعید فصار عن عبید بن حنین عن ابی سعید

وھو صحیح فی نفس الامر لکن محمد بن سنان انما حدث بہ کالذی وقع فی بقیۃ الروایات فقد نقل ابن السکن

عن الفربری عن البخاری انہ قال ھکذا حدث بہ محمد بن سنان وھو خطأ وانما ھو عن عبید بن حنین و

عن بسر بن سعید یعنی بواو العطف فعلی ھذا یکون ابو النضر سمعہ من شیخین حدثہ کل منہما بہ عن ابی سعید

وقد رواہ مسلم کذلک عن سعید بن منصور عن فلیح عن ابی النضر عن عبید وبسر جمیعا عن ابی سعید و

قولہ لا تکون فی ھذا [illegible] الخبر علۃ قادحۃ وقد اضطرب فیہ فلیح [illegible] صحیح [illegible] البخاری [illegible] المعافی بن سلیمان الحرانی [illegible] محمد بن سنان [illegible] فلیح [illegible] واللہ اعلم [illegible]

قال الساجی ھو من اھل الصدق وکان یھم وقال الدارقطنی یختلف فیہ ولا باس بہ وقال ابن عدی لہ
احادیث صالحۃ مستقیمۃ وغرائب وھو عندی لا باس بہ قلت لم یعتمد علیہ البخاری اعتمادہ علی مالک
وابن عیینۃ واقرانھما وانما خرج لہ احادیث اکثرھا فی المتابعات وبعضھا فی الرقائق وصفی الدین الخزرجی واضرابھما
در مختصر تہذیب تہذیب گفتہ فلیح بن سلیمان الاسلمی والخزاعی ابو یحیی المدنی فی حدائق العلم عن ابن
المسیب ونافع والزھری وعنہ ابن وھب وابو عامر العقدی وسعید بن منصور وخلق ضعفہ النسائی
و قال ابن معین وابو حاتم لیس بقوی وقال ابن عدی اعتمدہ البخاری وھو عندی لا باس بہ قال
سعید بن منصور مات سنۃ ثمان وستین ومائۃ لہ فی (م) فرد حدیث وازغرائب آن ست کہ بخاری
ہمین روایت مسندہ بسوی ابو سعید خدری را باہمین تحریف سخیف اعنی تبدیل خوخہ بباب در کتاب الصلوۃ
باب الخوخۃ والممر فی المسجد نیز آوردہ چنانچہ گفتہ حدثنا محمد بن سنان قال حدثنا فلیح قال حدثنا ابو النضر
عن عبید بن حنین عن بسر بن سعید عن ابی سعید الخدری قال خطب النبی صلی اللہ علیہ وسلم
فقال ان اللہ سبحانہ خیر عبدا بین الدنیا وبین ما عندہ فاختار ما عند اللہ فبکی ابو بکر رضی اللہ عنہ فقلت
فی نفسی ما یبکی ھذا الشیخ ان یکن اللہ خیر عبدا بین الدنیا وبین ما عندہ فاختار ما عند اللہ فکان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ھو العبد وکان ابوبکر اعلمنا فقال یا ابا بکر لا تبک ان امن الناس علی فی
صحبتہ ومالہ ابو بکر ولو کنت متخذا خلیلا من امتی لاتخذت ابا بکر ولکن اخوۃ الاسلام ومودتہ لا یبقین
فی المسجد باب الا سد الا باب ابی بکر واین سند بخاری ہم مثل اسانید سابقہ مقدوح ومجروح میباشد زیرا کہ اولا
مدار آن بر فلیح ست وقدح وجرح او بتفصیل آنفا شنیدی وثانیا ازین سند ظاہر میشود کہ ابن خبر ا عبید بن
حنین از بسر بن سعید روایت نمودہ حالانکہ این معنی غلط محض وخطای واضح ست وبہمین سبب
اولیای بخاری دست پاچہ شدہ درپی اصلاح آن افتادہ اند وطرق مختلفہ درین باب اختیار نمودہ لیکن بفادِ
ولن یصلح العطار ما افسدہ الدھر اصلاح این فساد بغیر اعتراف خطاء وغلط ممکن نشد ابن حجر در مقدمۂ فتح الباری
در ذکر آن احادیث بخاری کہ محل اعتراض وایراد وتعقب وانتقاد دارقطنی ودیگر نقاد میباشد گفتہ الحدیث
الرابع قال البخاری باب الخوخۃ والممر فی المسجد حدثنا محمد بن سنان ثنا فلیح ھو ابن سلیمان ثنا ابو النضر
عن عبید بن حنین عن بسر بن سعید عن ابی سعید الخدری قال خطب النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال
ان اللہ خیر عبدا بین الدنیا وبین ما عندہ فاختار ما عندہ الحدیث قال الدارقطنی ھذا السیاق غیر

فاما اتنا و کذا رواه مالک عن عبد الله بن مسلمة وابن وهب ومعن ومطرف وابراهیم بن طهمان ومحمد بن الحسن وعبد العزیز بن یحیی قال الدارقطنی ولم اره فی الموطأ الا فی کتاب الجامع للقعنبی ولم یذکره فی الموطأ غیره ومن تابعه فانما رواه فی غیر الموطأ والله تعالی اعلم قلت وکان هذا الاختلاف انما اتی من فلیح لان الحدیث حدیثه وعلیه یدور وهو عند بعضهم هولیّن الروایة وحاصل الرّوایة ان فلیحا کان یروی تارة عن عبید وعن بسر کلیهما وتارة یقتصر علی احدهما والخطأ من محمد بن سنان حیث حذف الواو العاطفة فافهم وازین بیان نیر البرهان برارباب ابصار واعیان واضح وعیان گردید که جملهٔ اسانید بخاری درباب این حدیث مفتعل وخبر منتحل مقدوح ومجروح ست واین حدیث سخیف خواه بلفظ خوخه باشد یا بلفظ باب هیچ سندی قابل وثوق واعتماد حذاق نقاد ندارد ووضع وافتعال ومکر وادغال اصحاب کید واحتیال دران اصلا آبی پرروی کار نمی آرد فالحمد لله الملک الوهاب علی ضلال سعی النواصب الاقشاب وسد خوخة الخوارج والباب چهارم آنکه اورنگ آبادی درین کلام سخافت انضمام ادعا نموده که حدیث خوخه ابی بکر اشارت بکلیت بیت نبوت مینماید حالانکه قطع نظر از موضوعیت این حدیث درین خبر سراسر هذر اصلا اشارتی به بیت نبوت نیست چه جای اشاره بکلیت بیت نبوت سبحان الله کجا خوخه بیت ابی بکر وکجا بیت نبوت چه نسبت خاک را با عالم پاک بالجملهٔ ادعای این مطلب مانا بکلمات مجانین وتخیلات مبرسمین ست ومنشا این جز شطحیت باطله وسطحیت عاطله چیزی نیست پنجم آنکه اورنگ آبادی درین کلام مهانت انضمام حدیث سد ابواب را که درشان جناب ابوتراب علیه وآله سلام الملک الوهاب وارد ست ازراه تحریف بلفظ سدوا کل خوخة الا باب علی ذکر نموده بارتکاب این تصرف شگرف در تحیر ارباب عقول افزوده ودر کمال ظهورست که حدیث سد ابواب را درشان جناب امیر المومنین علیه السلام باین لفظ مهمل وسیاق مختل احدی از اسلاف محدثین ذکر نکرده ندانم این اورنگ آبادی آنرا از کجا برداشته وبچه سبب بجای سدوا هذه الابواب الا باب علی که لفظ صریح ونطق صحیح افصح من نطق بالضاد علیه وآله آلاف السلام الی یوم المعاد میباشد واکابر محدثین حفاظ واساطین مسندین ایقاظ مثل احمد بن حنبل وابو عبد الرحمن النسائی وابو عبد الله الحاکم وضیاء مقدسی وغیره آنرا روایت کرده اند جملهٔ اختراعیهٔ خود که مرکب از خوخه وباب ست رقم نموده اعلام جلاعت وخلاعت افراشته ششم آنکه اورنگ آبادی درین کلام سخافت انضمام تفوه نموده که اضافت باب بسوی علی کرم الله وجهه بیانیه تواند بود که علی خود باب ست انتهی ومقصود اورنگ آبادی ازین کلام آن ست که

الرّوایات

٧ ابی النضر عن عبید بن حنین وعن بسر بن سعید جمیعا عن ابی سعید حدث به عنه صح ١٢ لفظة هو فی هذا المقام زائدة فتنبه ١٢م

تابعہ یونس بن محمد عن فلیح اخرجہ ابو بکر بن ابی شیبۃ عنہ ورواہ ابو عامر العقدی عن فلیح عن ابی النضر
عن بسر وحدہ اخرجہ المصنف فی مناقب ابی بکر فکان فلیحا کان یجمعہما مرۃ ویقتصر مرۃ علی احدہما وقد رواہ
مالک عن ابی النضر عن عبید وحدہ عن ابی سعید اخرجہ المصنف ایضا فی الہجرۃ وہذا مما یقوی ان
الحدیث عند ابی النضر عن شیخین ولم یبق الا ان محمد بن سنان اخطأ فی حذف الواو العاطفۃ مع احتمال
ان یکون الخطأ من فلیح حال تحدیثہ لہ بہ ویوید ہذا الاحتمال ان المعافی بن سلیمان الحرانی رواہ عن فلیح
کروایۃ محمد بن سنان وقد نبہ المصنف علی ان حذف الواو خطأ فلم یبق للاعتراض علیہ سبیل قال الدار قطنی
روایۃ من رواہ عن ابی النضر عن عبید عن بسر غیر محفوظۃ وعینی در عمدۃ القاری در شرح این حدیث گفتہ ذکر لطائف اسنادہ
فیہ التحدیث بصیغۃ الجمع فی ثلاثۃ مواضع وفیہ العنعنۃ فی ثلاثۃ مواضع وفیہ القول فی ثلاثۃ مواضع
وفیہ عن عبید بن حنین عن بسر بن سعید ہکذا فی اکثر الروایات وسقط فی روایۃ الاصیلی عن ابی زید
ذکر بسر بن سعید فصار عن عبید بن حنین عن ابی سعید وقال الکرمانی وقع فی بعض النسخ ابو النضر
عن عبید بن حنین عن ابی سعید وفی بعضہا ابو النضر عن بسر بن سعید عن ابی سعید وفی بعضہا
ابو النضر عن عبید وعن بسر عن ابی سعید بالجمع بینہما بواو العطف وفی بعضہا ابو النضر عن عبید عن بسر
عن ابی سعید بدون الواو بینہما قلت قال ابن السکن عن الفربری قال محمد بن اسماعیل ہکذا رواہ محمد
بن سنان عن فلیح عن ابی النضر عن عبید عن بسر عن ابی سعید وہو خطأ وانما ہو عن عبید بن حنین
وعن بسر بن سعید یعنی بواو العطف وکذا اخرجہ مسلم عن سعید بن منصور عن فلیح عن ابی النضر عن
عبید وبسر بن سعید جمیعا عن ابی سعید ورواہ عن فلیح کروایۃ سعید بن یونس بن محمد عن ابن ابی شیبۃ الی
اور روایۃ ابی زید المروزی فی صحیح البخاری حدثنا محمد بن سنان حدثنا فلیح حدثنا ابو النضر عن عبید عن
ابی سعید ورواہ البخاری فی فضل ابی بکر عن عبید اللہ بن محمد عن ابی عامر حدثنا فلیح حدثنا سالم
عن بسر بن سعید عن ابی سعید وفی ہجرۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن اسماعیل بن عبد اللہ حدثنی مالک
عن ابی النضر عن عبید بن حنین عن ابی سعید بلفظ ان یوتیہ اللہ من زہرۃ الدنیا ما شاء وفیہ فبکی ابو بکر وقال فدیناک بآبائنا

کیف لا یکون الاعتراض علی البخاری انہ ترک فی صحیحہ الواو العاطفۃ و اورد ہذا السند علی وجہ الخطاء ولم ینبہ علیہ فی الصحیح نفسہ واما ما نقل عنہ الفربری فہو شیء ذکرہ البخاری خارج الصحیح للفربری وہو حجۃ عظیمۃ علیہ لو کان یعقل ابن حجر لان ترک الخطاء علی حالہ مع العلم بہ اعظم واطم ولنعم ما قال القائل ؎ فان کنت لا تدری فتلک مصیبۃ ✽ وان کنت تدری فالمصیبۃ اعظم ۱۲

ورواہ عن فلیح کروایۃ سعید بن منصور یونس بن محمد اخرجہ عنہ ابو بکر بن ابی شیبۃ ۱۲

سنان

ابن عبید اللہ

پس چگونه ذکر او بمقابله باب مدینة العلم روا خواهد بود هل هذا الا قلة الحیاء وافراط الجفاء واز عجائب آنکه اورنگ آبادی
از راه قلت فهم واز دحام وهم در حاشیه این کلام خود حدیث حذیفه را تصریح وتوضیح مذکور ساخته برای
ارباب ابصار پرده از روی کار بدست خود برانداخته حیث قال وآن حدیث مروی ست در بخاری ومسلم
عن سفیان عن حذیفة قال کنا عند عمر فقال ایکم یحفظ حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الفتنة شقیق - یحفظ
فقلت انا احفظ کما قال قال هات انك لجری وکیف قال قلت سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم
یقول فتنة الرجل فی اهله وماله ونفسه وولده وجاره یکفرها الصیام والصلوة والصدقة والامر بالمعروف
والنهی عن المنکر فقال عمر لیس هذا ارید انما ارید التی تموج کموج البحر قال قلت ما لك ولها یا امیر المؤمنین
ان بینك وبینها بابا مغلقا قال فیکسر الباب او یفتح قال قلت لا بل یکسر قال ذاك احری ان لا یغلق
ابدا قال فقلنا لحذیفة هل کان عمر یعلم من الباب قال نعم کما یعلم ان دون غد لیلة انی حدثته حدیثا
لیس بالاغالیط قال فهبنا ان نسال حذیفة من الباب فقلنا لمسروق سله فسأله فقال عمر حاصل جواب
حضرت حذیفه آنکه مرد بحقوق اهل وعیال ونفس ومال وهمسایه وغیره مبتلا است اگر در ادای آن بتقصیر وجهتی
مفتون گردد صوم وصلوة وامر بمعروف ونهی از منکر کفارت آن می نماید ان الحسنات یذهبن السیئات
حضرت عمر فرمود سوال من نه از فتنهای صغار بود بلکه از فتنهای کبار که بمثل دریا موج میزند حضرت حذیفه
گفت ترا ازین چنین فتنها چه جای ترس ست که میان تو واین فتنها دری است بربسته ومراد حذیفه از در
ذات حضرت عمر بود چنانچه آخر حدیث دلالت بران دارد یعنی تا که قدم تو درمیان ست فتنها سر بر نخواهد کشید
حضرت عمر پرسید آن در شکسته میگردد یا کشاده میشود یعنی من کشته میشوم یا بحتف انف میمیرم حذیفه گفت
آن در شکسته میشود حضرت عمر فرمود پس باز بسته نخواهد شد وهم چنین شد که شکست این باب فتح باب قتل گردید
اول فتنهای لسانی برپا نمودند یعنی زبان بطعن واعتراض بر خلافت وریاست حضرت عثمان کشودند
رفته رفته طعن لسانی بطعن سنانی عائد گردیده او را رضی الله عنه که صائم بود افطار بآب تیغ کنانیدند بعد و
آن لسان وسنان متوجه بحضرت علی گردیده وقتی که برای نماز صبح میرفت بخونش متوضی ومغتسل گردانیدند
بعد او بر سر خاتم الخلفا حضرت امام حسن رضی الله عنه فتنها برپا کرده مجروح کردند اگر او رضی الله عنه دست از
خلافت نمیکشید دست از قتل او نمیکشیدند بعد او ظلمات فتنها وظلمهای عامه که متواتر ومتوالی مستوعب ومستولی
گردید روشن تر از وجود نهار ست وتاریک تر از شب تار منه نور الله وجهه ازین عبارت در کمال ظهور ست

اضافت باب بسوی جناب امیر المومنین علیہ السلام کہ در حدیث سد ابواب واقع شدہ اضافت بیانیہ میتواند شد
زیرا کہ آنجناب بنص حدیث مدینۃ العلم خود باب ست و این ادعای باطل عند الاعیان مضحک ثکلی و مستوقف
عجلان ست چہ بر اطفال مکاتب ہم پوشیدہ نیست کہ در اضافت بیانیہ مضاف الیہ جنس مضاف واقع میشود
مثل خاتم فضہ کہ فضہ جنس خاتم ست و در حدیث سد ابواب در قول آنجناب لا باب علی ہرگز علی علیہ السلام
جنس باب نیست و نیز در اضافت بیانیہ اظہار من صحیح و درست ست مثلا در خاتم فضہ خاتم من فضہ گفتن
جائز میباشد و در حدیث سد ابواب در قول آنجناب صلعم لا باب علی اظہار من صحیح نیست و لا باب من علی
نمیتوان گفت و از ینجا بکمال نحویت اورنگ آبادی پی توان برد و بخوبی میتوان دانست کہ پایۂ او درین
علم بچہ حد رسیدہ سبحان اللہ ہنوز اورنگ آبادی را بر مطالب کافیہ ابن حاجب و شرح جامی کہ مہر دو متداول
اطفال ست عبور دست ندادہ و با اینہمہ از کمال تہجم می خواہد کہ در غمار مباحث غامضہ احادیث جناب
سرور کائنات علیہ و آلہ آلاف الصلوات در آید و خود را سابح این بحار عمیقۃ متقاذفہ وانماید مغفتم آنکہ
اورنگ آبادی درین مقام بسبب جذبۂ صوفیت و غلبۂ شطحیت حدیث مدینۃ العلم و حدیث سد ابواب
را بنظر وحدت وجود دیدہ و از اطلاق باب بر جناب امیر المومنین علیہ السلام در حدیث مدینۃ العلم متوہم
گردیدہ و تخیل نمودہ کہ در حدیث سد ابواب مراد از باب ہمان باب ست کہ در حدیث مدینہ مذکورست حالانکہ
مراد از باب در حدیث مدینہ باب معنوی ست و در حدیث سد ابواب باب ظاہری و من لا یمیز بین البابین
کیف یکون عندہ من الفہم اثر او عین بالجملہ اطلاق باب بر آنجناب در حدیث مدینۃ العلم بوجہ من الوجوہ
مستلزم آن نیست کہ در حدیث سد ابواب در قول آنجناب صلعم لا باب علی مراد از باب عین نفس قدسیہ جناب
امیر المومنین علیہ السلام گرفتہ شود وہذا ظاہر کل الظہور ولکن من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ من نور مشتم
آنکہ اورنگ آبادی بسبب شطحیت فاسدہ و سطحیت کاسدۂ خود از ذکر جناب امیر المومنین علیہ السلام
بسوی ذکر عمر بن الخطاب برجستہ و از راہ غمارت و صفاقت بادعای این معنی کہ عمر بن الخطاب نیز باب بعود
در عقل بر روی خود بستہ روان الضاف را کما ینبغی خستہ حیث قال چنانچہ عمر رضی اللہ عنہ خود باب بود
در حدیث حذیفہ رضی اللہ عنہ انتہی و برظاہرست کہ ذکر بابیت عمر و تذکیر حدیث حذیفہ سراسر اعتساف
و مباہتت و کمال رعونت و بلاہت ست چہ این حدیث با وصف آنکہ از متفردات اہل سنت ست
دلیل کمال مذمومیت عمرست نہ ممدوحیت او و ازین حدیث بودن عمر باب الفتنہ ظاہر میشود نہ باب العلم

حدیث حذیفہ برچنین سوال باشد چگونہ بر بنای آن جزم میتوان کرد کہ عمر باب ست وازینجا ظاہر گردید کہ تلمی مشکور اورنگ آبادی در اثبات بابیت عمر و لو بحیثیت باب الفتنہ و باب مغلق بودہ باشد در مقصود نمی کشاید و مرد مطلوب ازان ہرگز بدست نمی آید و چون این سیاق حدیث حذیفہ کہ مسلم در صحیح خود آوردہ با سیاق سابق کہ اورنگ آبادی نقل نمودہ اختلافات فاحشہ عدیدہ و اضطرابات موحشہ عتیدہ دارد بہتر آن ست کہ برای مزید تبصیر ناقد بصیر بعضی ازان بمعرض بیان آرم تا حال پر اختلال این حدیث برہمگنان بخوبی واضح و آشکارا گردد پس مخفی نماند کہ درمیان سیاق سابق و این سیاق چند اختلاف بدرجۂ تحقق میرسد اول آنکہ از سیاق سابق ظاہر میشود کہ سوال عمر از حاضرین باین الفاظ بود ایکم یحفظ حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الفتنۃ و ازین سیاق واضح میشود کہ سوال و باین الفاظ بود ایکم سمع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یذکر الفتن و در کمال ظہور ست کہ حفظ امر خاص است و سماع امر عام و فتنہ واحد ست و فتن جمع دوم آنکہ از سیاق سابق ظاہر میشود کہ مجیب عمر صرف حذیفہ بود و ازین سیاق آشکارا میگردد کہ مجیب عمر جماعتی بودند کہ گفتند نحن سمعناہ سوم آنکہ از سیاق سابق لائح میشود کہ حدیث فتنہ رجل در اہل و مال وغیرہ را حذیفہ بخطاب عمر ذکر کردہ بود و ازین سیاق پیدا است کہ خود عمر آنرا بخطاب قوم ذکر نمودہ بود چہارم آنکہ از سیاق سابق ظاہر ست کہ سوال عمر از فتنہ ماتجئ کموج البحر مخصوص از حذیفہ واقع شدہ و این سیاق ظاہر مینماید کہ سوال مذکور بخطاب جماعتی صادر شدہ پنجم آنکہ در سیاق سابق از سکوت قوم و تقدم حذیفہ در جواب اثری نیست و ازین سیاق بصراحت ظاہر میشود کہ جملہ حاضرین ساکت شدند و حذیفہ تقدم در جواب نمود ششم آنکہ در سیاق سابق از حدیث تعرض الفتن علی القلوب الخ ذکری نیست و درین سیاق مذکور ست کہ حذیفہ بجواب سوال عمر از فتنہ ماتجئ حدیث مشار الیہ را ذکر نمودہ ہفتم آنکہ در سیاق سابق مذکور ست کہ عمر از فتنہ ماتجئ سوال کردہ و حذیفہ بجواب او صرف حائل بودن باب مغلق درمیان عمر و آن فتنہ بیان نمود و عمر بعد سماع این جواب سوال دیگر متعلق بکسر و فتح آن باب کرد و حذیفہ در جواب آن کسر آن مبین ساخت و عمر بعد شنیدن کلمۂ ذلک احری ان لا یغلق بر زبان خود جاری نمود و درین سیاق وارد ست کہ حذیفہ بعد تحدیث عمر بحدیث تعرض الفتن علی القلوب الخ در ضمن تحدیث او بحیلولت باب مغلق از خود او را آگاہ نمود بکسر آن باب چنانچہ درین سیاق مذکور ست وحدثتہ ان بینک وبینہا بابا مغلقا یوشک ان یکسر ہشتم آنکہ در سیاق سابق استفہام عمر از کسر باب بعد شنیدن خبر کسر مذکور نیست بلکہ در آن مذکور ست کہ عمر بعد شنیدن کسر باب کلمۂ ذلک احری ان

که اورنگ آبادی بعد ذکر حدیث حذیفه اثبات باب الفتنه بودن عمر بشدّ و مدّ تمام نموده غایة ما فی الباب آنست که از راه قلت تدبر و تبصر مغلق بودن این باب را سبب مدح او فهمیده حالانکه عند الامعان باب الفتنه بودن ولو مع الاغلاق باشد موجب ذم شنیع و عیب فظیع ست زیرا که لامحاله بنای باب در اصل بر فتح ست و اغلاق عارض آن میگردد پس اگر کسی را باب فتنه گویند ولو آنرا مغلق هم وانمایند ظاهر خواهد شد که بنای کارش بر فتنه انگیزی ست نهایت امر آنکه او بوجه اغلاق مُغلِق و قسر قاسر فعلا از فتنه انگیزی عاجز و قاصر میباشد بالجمله بعد نظر صحیح بوجه من الوجوه باید که از حدیث حذیفه ظاهر میشود دلیل ممدوحیت عمر نیست بلکه برعکس آن مظهر نهایت عار و شنار اوست **و این همه** که گفته شد بنا بر آنست که حدیث حذیفه را همین سیاق که اورنگ آبادی نقل کرده ملحوظ داریم و اگر در دیگر سیاقات این حدیث هم تامل نمائیم واضح و لائح خواهد شد که باب بودن عمر بنحو من الانحاء ازان ثابت نمیشود مگر نمیدانی که مسلم در صحیح خود در کتاب الایمان آورده حدثنا محمد بن عبد الله بن نمیر قال ثنا ابو خالد یعنی سلیمان بن حیان عن سعد بن طارق عن ربعی بن حراش عن حذیفة قال کنا عند عمر فقال ایکم سمع رسول الله صلی الله علیه و سلم یذکر الفتن فقال قوم نحن سمعناه فقال لعلکم تعنون فتنة الرجل فی اهله و ماله و جاره قالوا اجل قال تلک تکفرها الصلوة و الصیام و الصدقة ولکن ایکم سمع النبی صلی الله علیه و سلم یذکر التی تموج موج البحر قال حذیفة فاسکت القوم فقلت انا فقال انت لله ابوک قال حذیفة سمعت رسول الله صلی الله علیه و سلم یقول تعرض الفتن علی القلوب کالحصیر عودا عودا فای قلب اشربها نکت فیه نکتة سوداء و ای قلب انکرها نکت فیه نکتة بیضاء حتی تصیر علی قلبین علی ابیض مثل الصفا فلا تضره فتنة ما دامت السموات و الارض و الآخر اسود مربادا کالکوز مجخیا لا یعرف معروفا و لا ینکر منکرا الا ما اشرب من هواه قال حذیفة و حدثته ان بینک و بینها بابا مغلقا یوشک ان یکسر قال عمر اکسرا لا ابالک فلو انه فتح لعله کان یعاد قلت لا بل یکسر و حدثته ان ذلک الباب رجل یقتل و یموت حدیثا لیس بالاغالیط قال ابو خالد فقلت لسعد یا ابا مالک ما اسود مربادا قال شدة البیاض فی سواد قال قلت فما الکوز مجخیا قال منکوسا و این سیاق چنانچه می بینی دلالت واضحه دارد برآنکه باب مغلق که درمیان عمر و فتنه حائل ست و حذیفه ذکر آن نموده شخصی ست غیر عمر که عاقبتش بحیثیت موت یا قتل نزد حذیفه مجهول ست و از سیاق سابق چنانچه اورنگ آبادی خود توضیح نموده ظاهرست که باب مغلق خود عمرست و عاقبت او کشته شدن ست و هرگاه حال پر اختلال

کلام بر حدیث حذیفه در باب فتنه

دران محن شتراکه وفتن مظلمه صیده بود بامئه اعمال آن زمانه مثلاً خصوصاً حضرت عائشه وطلحه و زبیر و معاویه و عمرو بن عاص وابوموسی و امثالهم من الاصحاب و دفتر مظالم ابن ملجم و اشعث بن قیس و عمر بن سعد و شمر بن ذی الجوشن و شبث بن ربعی و غیرهم من التابعین لهؤلاء الاحزاب پیش ناظر بصیری نهد فلیته ددی ما فی کلامه من التحقیر والازدراء باسلافه الهالکین الخاسرین بلا امتراء دوم آنکه اورنگ آبادی درین کلام مختل النظام ادعا نموده که در حدیث انا مدینة العلم اشارتست بآنکه متاع بیت النبوة انچه بود همین علم بود و اجناس و نقود همه آنجا معدوم و مفقود ست و این ادعا موروث عجب عجاب ست زیراکه اولاً در حدیث مدینة العلم ذکری از بیت النبوة و آنهم بمعنای که در متخیله اورنگ آبادی جاگزین ست اصلا نشده پس چگونه گفته شود که درین حدیث هیچ اشاره به بیت النبوة ست چه جای آنکه اشارهٔ خاصه متعلق بانحصار متاع بیت النبوة بوده باشد ثانیاً اگر بالفرض اشارهٔ درین حدیث به بیت النبوة باشد تعلق آن اشاره بانحصار متاع بیت النبوة در علم ممنوع ست مگر کسی میتوان گفت که در بیت النبوة متاع صلوة و صوم و زکوة و حج و جهاد و دیگر اعمال حسنه و متاع زهد و ورع و تقوی و شجاعت و عدالت و حسن خلق و ما سواها من الخصائل المستحسنة نبود بالجمله ادعای وجود اشاره بانحصار مذکور درین حدیث درست نمیشود آری دلالت صریحه این حدیث بر انحصار اخذ علم از باب مدینة العلم اظهر من الشمس و ابین من الامس ست ولکن هذا لا ینساغ یاتی علی مذهب الاورنگ آبادی بالمرة ثالثاً اگر بالفرض تسلیم کنیم که درین حدیث اشارهٔ خاصه متعلق بانحصار متاع بیت النبوة در علم شده و نیز اشاره شده بآنکه اجناس و نقود همه در بیت النبوة معدوم و مفقود ست پس اقصای مفاد این اشاره جز این نیست که متاع بیت النبوة در بیت النبوة من حیث انه بیت النبوة علم ست و اجناس و نقود مالیه در آنجا ملحوظ نیست نه آنکه جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم که صاحب بیت النبوة است اصلا مالک اجناس و نقود مالیه نبود کما هو مزعوم جمع من المتصوفین المتقشفین والیه یمیل کلام الاورنگ آبادی المهین دوم آنکه اورنگ آبادی درین کلام سخافت التیام متفوه شده که همین عدم فقدان نقود و اجناس حقیقت بی حقیقت فقر و افلاس ست لهذا فرموده ان الانبیاء لم یورثوا دینارا ولا درهما انما ورثوا العلم فمن اخذ به اخذ بحظ وافر انتهی و این تفوه بی معنی عاری از کسوت تحصیل و مشتمل بر کمال سوء ادب در حق رسول رب جلیل علیه وآله سلام الله ما اختلف الاشراق والاصیل می باشد زیراکه اولاً خلو بیت النبوة جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم از نقود و اجناس کما اشرنا الیه انفا

لا بقلق بر زبان خود آورده درین سیاق وارد شده که عمر بعد شنیدن خبر کسر باب باز استفهام از کسر آن کرده گفت اکسرا لا ابالك فلو انه فتح لعله کان یعاد وحذیفه بخطاب او بقول خود لا بل یکسر اظهار مکرر کسر آن نموده نهم آنکه در سیاق سابق ذکری از ترجیح عمر فتح باب فتنه را بر کسر آن نیست و درین سیاق چنانچه شنیدی واقع شده که عمر بقول خود فلو انه فتح لعله کان یعاد این ترجیح را بتصریح ظاهر نموده دهم آنکه از سیاق سابق کما نبهنا آنفا ظاهر میشود که باب فتنه خود عمر ست که عاقبتش بقتل منجر میگردد و ازین سیاق آشکار است که این باب شخصی هست غیر عمر مجهول العاقبة که یا مقتول میشود یا میمیرد چنانچه درین سیاق بتصریح واقع ست که حذیفه گفته وحدثته ان ذلك الباب رجل یقتل ویموت و این اختلافات عشره اگرچه بعضی از ان را بتکلف و تاویل بحیز جمع میتوان رسانید لیکن شطر وافر از ان بنحوی واقع شده که قطعا آبی از ائتلاف میباشد و نظر بر مجموع آن من حیث المجموع ناظر بصیر را بر نسج عنکبوتی این حدیث بخوبی دلالت مینماید بالجمله کمال عجب ست از اورنگ آبادی که چگونه از سیاق دیگر این حدیث قطع نظر نموده صرف بر یک سیاق اکتفا ورزیده و بسبب حسن نظر خود آنرا در اثبات بابیت عمر کافی ووافی دیده وندانسته که سیاق دیگر این حدیث کاشف اسرار تنافر وهاتک اسرار تناکر آن ست و بملاحظهٔ آن باب مطلوب اورنگ آبادی مسدود و در مقصود او مفقود میگردد و عجب بالای عجب این ست که اورنگ آبادی در توضیح حدیث حذیفه کلامی آورده که سراسر بر تحقیر و توهین و تعییر و تهجین صحاب و تابعین اشتمال دارد چه درین کلام چنانچه دانستی خود گفته است "وهم چنین شد که شکست این باب فتح باب قتل گردید اول فتنهای لسانی برپا نمودند یعنی زبان بطعن واعتراض بر خلافت و ریاست حضرت عثمان کشودند رفته رفته طعن لسانی بطعن سنانی عائد گردید واو را رضی الله عنه که صائم بود افطار بآب تیغ کنانیدند" واین گریه وزاری وناله وبیقراری اورنگ آبادی چنانچه پر واضح ست برهان اقوال وافعال ست که از معشر صحابه یا جماعت تابعین بنسبت بخلیفه ثالث صدور یافته واهل سنت بنحوی که در حمایت این دو گروه داد نصرت باطل میدهند خود واضح ولائح ست پس تحقیر و ازراء اقوال یا افعال ایشان که بنا بر مزعوم این حضرات مصداق خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم می باشند و آنهم باین زور و شور بعید از دانائی و دین اورنگ آبادی ست اما آنچه اورنگ آبادی از راه ترحم بعض کلمات حسرت سمات بنسبت بمحن و مصائب اهل بیت علیهم السلام بر زبان آورده طریق تعییب و تشهیر ظاهری قاتلین وظالمین ایشان سپرده پس آنهم یاد از ظلم وجور وخذلان وخور جبارین صحابه و تابعین

یزید و یعلی از عاصم بن رجا از قیس بن کثیر آورده حالانکه این حدیث از عاصم بن رجا از داؤد بن جمیل از کثیر بن
قیس مروی ست پس ثابت شد که محمود بن خداش شیخ ترمذی در اسناد حدیث دو جا تصرف نموده یکی آنکه
بجای کثیر بن قیس که راوی از ابو الدرداء ست قیس بن کثیر آورده پدر را پسر و پسر را پدر گردانیده دیگر آنکه داؤد
بن جمیل را که واسطه بین عاصم بن رجا و کثیر بن قیس بود ساقط نموده و اگرچه همین قدر بیان که از افادۂ ترمذی
واضح و عیان میشود برای قدح و جرح سند این حدیث کافی و بسند ست لیکن تتمیما للمرام و تشییدا للالزام عرض
میشود که کثیر بن قیس که راوی این حدیث از ابو الدرداء ست ضعیف ست و دارقطنی که از ائمۂ کبار و نقاد
احبار سنیه میباشد او را تضعیف نموده و دیگر اصحاب جرح و تعدیل نیز اتباع او درین باب فرموده اند ذهبی
در میزان الاعتدال گفته کثیر بن قیس تابعی تقدم فی الدال تضعیف الدارقطنی له و ابن حجر عسقلانی در
تقریب التهذیب گفته کثیر بن قیس الشامی و یقال قیس بن کثیر والاول اکثر ضعیف من الثالثة و وهم
ابن قانع فاورده فی الصحابة و صفی الدین خزرجی در خلاصۂ تذهیب گفته (د ت ق) کثیر بن قیس او عکسه
عن ابی الدرداء وعنه داؤد بن جمیل والاسناد مضطرب و داؤد بن جمیل که در حقیقت راوی این حدیث
از کثیر بن قیس ست و شیخ ترمذی ذکر او را از درمیان ساقط نموده نیز مقدوح و مجروح میباشد ذهبی در
میزان الاعتدال گفته داؤد بن جمیل و بعضهم یقول الولید بن جمیل عن کثیر بن قیس عن ابی الدرداء
بخبر من سلك طریقا یطلب علما وعنه عاصم بن رجا بن حیوة حدیثه مضطرب و ضعفه الازدی
واما ابن حبان فذکره فی الثقات و داؤد لا یعرف کشیخه و قال الدارقطنی فی العلل عاصم و من فوقه
ضعفاء ولا یصح و ازین عبارت علاوه بر تضعیف داؤد بن جمیل بحمد الله تصریح صریح دارقطنی واضح و
لائح گردید که عاصم و کسانیکه بالاتر ازو در سند این حدیث واقع شده اند همه ضعیف هستند و این حدیث
صحیح نیست ولله الحمد علی ذلك و نیز ذهبی در مغنی گفته داؤد بن جمیل عن کثیر بن قیس وثق واما
الازدی فضعفه وفیه جهالة و ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب گفته داؤد بن جمیل و یقال الولید
روی عن کثیر بن قیس علی خلف فیه وعنه عاصم بن رجا بن حیوة ذکره ابن حبان فی الثقات و فی
اسناد حدیثه اختلاف یأتی فی ترجمة کثیر بن قیس قلت و قال الدارقطنی مجهول و قال مرة هو و
من فوقه الی ابی الدرداء ضعفاء و قال فی العلل لا یصح حدیث داؤد و قال الازدی ضعیف مجهول و نیز ابن حجر
در تقریب التهذیب گفته داؤد بن جمیل و یقال اسمه الولید ضعیف من السابعة و صفی الدین خزرجی در

نه از راه فقر و بی چیزی آنجناب ست بلکه از راه این ست که بیت النبوة آنحضرت من حیث انه بیت لمدینة العلم
کاری بنقود و اجناس دنیویه ندارد بلکه تعلق آن سراسر بعلم و حکمت و ما یماثلها است و ثانیا فقدان نقود و
اجناس و لو فی بیت السکنی دلیل فقر جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم نیست البته دلیل زهد و ورع
و تقوی و جود و کرم و ایثار و دیگر مزایای عالیه آنجناب صلی الله علیه و آله و سلم میباشد پس استدلال بفقدان
نقود و اجناس در بیت النبوة بر فقر آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بالاولی درست نخواهد بود و ثالثا نسبت
فقر بجناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم اگر بلحاظ بعض اخبار و باعتبار بعض معانی آن تسلیم هم کرده شود
بنسبت افلاس بآن گردون اساس هرگز درست نیست پس تفوه اورنگ آبادی باین نسبت فاسدة القیاس
بلاشبهه اسارت ادب بحضرت خیر الناس علیه و آله آلاف السلام ما جری القلم فی القرطاس و بلاریب اتباع
وساوس وسواس خناس میباشد رابعا استدلال اورنگ آبادی بحدیث ان الانبیاء لم یورثوا دینارا و
لا درهما الخ بر فقر و افلاس جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم قاصر و ناتمام ست زیرا که اولا این حدیث
نزد ترمذی که از ارباب صحاح سته است مقدوح السند میباشد چنانچه در جامع ترمذی مذکورست حدثنا محمود
بن خداش البغدادی نا محمد بن یزید الواسطی نا عاصم بن رجاء بن حیوة عن قیس بن کثیر قال قدم
رجل من المدینة علی ابی الدرداء وهو بدمشق فقال ما اقدمك یا اخی قال حدیث بلغنی انك تحدثه
عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما جئت لحاجة قال لا قال ما قدمت لتجارة قال لا قال ما
جئت الا فی طلب هذا الحدیث قال فانی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من سلك طریقا
یبتغی فیه علما سلك الله به طریقا الی الجنة وان الملائکة لتضع اجنحتها رضی لطالب العلم وان العالم
لیستغفر له من فی السموات ومن فی الارض حتی الحیتان فی الماء وفضل العالم علی العابد کفضل القمر
علی سائر الکواکب ان العلماء ورثة الانبیاء ان الانبیاء لم یورثوا دینارا ولا درهما انما ورثوا العلم فمن
اخذ به فقد اخذ بحظ وافر ولا نعرف هذا الحدیث الا من حدیث عاصم بن رجاء بن حیوة ولیس اسناده
عندی بمتصل هکذا حدثنا محمود بن خداش هذا الحدیث وانما یروی هذا الحدیث عن عاصم بن
رجاء بن حیوة عن داود بن جمیل عن کثیر بن قیس عن ابی الدرداء عن النبی صلی الله علیه وسلم و
هذا اصح من حدیث محمود بن خداش ازین عبارت ظاهرست که نزد ترمذی این حدیث از متفردات
عاصم بن رجاست و اسناد آن متصل نیست و محمود بن خداش که شیخ ترمذی ست این حدیث را بواسطه محمد بن یزید

کلام در احادیث نفی توریث دینار و درهم

وسلم نیست وهم چنین حدیث ان الانبیاء لم یورثوا درهما ولا دینارا بر فرض تسلیم دلیل فقر انبیا علیهم السلام
نمی باشد پس ذکر فقر و وراثت آنرا مدخلی درین مقام نباشد ثانیا شکی نیست درین که اهل بیت نبوت علیهم السلام
وارث علم جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بودند لیکن زعم این معنی که مراتب ایشان در علم مختلف
بود و بقدر تفوت وراثت و قرب قرابت حظوظ مختلفه از علم داشتند ناشی از قلت معرفت باحوال اهل بیت
علیهم السلام ست و هر که فی الجمله نظری در احوال اهل بیت نبوت سلام الله علیهم داشته باشد بیقین خواهد دانست
که صغیر و کبیر ایشان در علم برابر بودند و مثل حلقهٔ مفرغه درین خصوص استوای تام داشتند و بحمد الله این معنی
باعتراف علمای اهل سنت نیز ثابت میباشد ابن الصباغ مالکی در فصول مهمه فی معرفة الائمه در حال جناب
امام حسین علیه السلام گفته فصل فی علمه وشجاعته وشرف نفسه وسیادته علیه السلام قال بعض اهل
العلم علوم اهل البیت لا تتوقف على التكرار والدرس ولا یزید یومهم فیها على ما كان فی الامس لانهم
المخاطبون فی اسرارهم والمحدثون فی النفس فسماء معارفهم وعلومهم بعیدة عن الادراک واللمس ومن
اراد سترها كان كمن اراد ستر وجه الشمس وهذا مما یجب ان یكون ثابتا مقررا فی النفس فهم یرون عالم
الغیب فی عالم الشهادة ویقفون على حقائق المعارف فی خلوات العبادة وتناجیهم ثواقب افكارهم فی
اوقات اذكارهم بما تسموا به غارب الشرف والسیادة وحصلوا بصدق توجههم الى جناب القدس فبلغوا
منتهى السؤال والارادة فهم كما فی نفوس اولیائهم ومحبیهم وزیادة فما تزید معارفهم فی زمان الشیخوخة
على معارفهم فی زمن الولادة وهذه امور تثبت لهم بالقیاس والنظر ومناقب واضحة الحجول بادیة الغرر
ومزایا تشرق اشراق الشمس والقمر وسجایا تزین عیون التواریخ وعنوانات الاثر فما سألهم مستفید او
ممتحن فوقفوا ولا انكر منكر امرا من الامور الا علموا وعرفوا ولا جرى معهم غیرهم فی مضمار شرف الا سبقوا وقصر
مجاروهم وتخلفوا سنة جرى علیها الذین تقدموا منهم واحسن اتباعهم الذین خلفوا وكم عانوا فی الجدال
والجلاد امورا فبلغوها بالرأی الاصیل والصبر الجمیل فما استكانوا ولا ضعفوا فبهذا وامثاله سموا على الامثال
وشرفوا فتفتر الشقاشق اذا هدرت شقاشقهم وتصغی الاسماع اذا قال قائلهم او نطق ناطقهم ویكثف
الهواء اذا قیست بخلائقهم ویقف كل ساع عن شأوهم فلا یدرك فائتهم ولا ینال طرائقهم سجایا منحهم
بها خالقهم واختصهم باصادقهم فسمت بها اولیائهم واصادقهم وحزنت لها مباینهم ومفارقهم ونیز ابن الصباغ
در فصول مهمه بعد ذکر محاسن کلام جناب امام حسین علیه السلام گفته فهذه الالفاظ تجاوز الهواء رقة ومتانة و

اثبات تساوی صغیر و کبیر اهل بیت علیهم السلام در علم باقرار علمای اهل سنت

خلاصۂ تہذیب گفته (د ق) داؤد بن جمیل والولید بن جمیل عن کثیر بن قیس وعنه عاصم بن رجاء عنهما
وهو مضطرب وثقه ابن حبان و از ینجا واضح و آشکار گردید که سقوط ذکر داؤد بن جمیل در سند ترمذی
بنابر مصلحت واقع شده و هر که ذکر او را ساقط نموده از راه تدلیس اسقاط کرده تا ناظر غیر ماهر بوجود داؤد بن جمیل
در سند این حدیث پی بمقدوح بودن آن نبرد و لیکن ندانست که آخر ناقدین رجال پرده از روی کار
خواهند انداخت و تدلیس او را بین اهل التنقید ظاهر و عیان خواهند ساخت و عاصم بن رجا که راوی
این حدیث از داؤد بن جمیل ست نیز مطعون و مغموز و مثلوب و مهموز میباشد از افادۂ دارقطنی که آنفا عبارت
میزان الاعتدال ترجمۂ داؤد بن جمیل شنیدی بصراحت واضح و لائح ست که عاصم ضعیف ست و قتیبه نیز
دررو کلام نموده است چنانچه ابن حجر در تهذیب التهذیب بترجمۂ او گفته قلت وتکلم فیه قتیبة و نیز ابن حجر در
تقریب گفته عاصم بن رجاء بن حیوة الکندی الفلسطینی صدوق یهم من الثامنة و ثانیا بعد الفرض
والتسلیم مراد از ین حدیث آن ست که انبیا علیهم السلام چون در مراتب عالیۂ زهد و ورع بودند لهذا در پی
فراهمی اموال دنیا نیفتادند و آنرا ذخیره نموده قصدًا برای ورثه نگذاشتند چنانکه داب اغنیای اهل دنیاست
نه آنکه گاهی مالک مالی نشدند و اصلا میراث مالی نگذاشتند و چگونه احدی از عقلای متدینین نفی تملک
مال یا نفی توریث مال از انبیا علیهم السلام میتواند کرد حالانکه این مطلب بلاشبهه خلاف نصوص قرآن
و احادیث رسول رب منان و آثار امنای الرحمن علیه وعلیهم آلاف السلام من الله ما اختلفت الملوان میباشد
و بحمد الله علمای اعلام اهل حق کرام بنهجیکه درخصوص مسئلۂ میراث انبیا علیهم السلام دمغ رؤس خصام نموده
زنگ شبهات و شکوک شانرا بمصقل حجج ساطعه و براهین قاطعه زدوده اند قابل تماشای اولی الابصارست

ومن اراد فی هذا الباب استیفاء الکلام فعلیه بکتاب تشیید المطاعن للوالد الماجد العلام اعلی الله
دار السلام بالجمله احتجاج اورنگ آبادی بحدیث مذکور بر فقر و افلاس انبیا علیهم السلام عمومًا و بر فقر و افلاس
جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم خصوصًا در نهایت بطلان ست و تقریر او درین باب از بس
متهافت و پریشان والله العاصم عن نزغات الشیطان یا زدهم آنکه اورنگ آبادی درین کلام مختل النظام
متفوه شده بآنکه اهل این بیت از نقد و جنس آن که همین علم و فقرست بقدر قوت وراثت و قرب قرابت
حظی میگیرد و این توارث بطنا بعد بطن و نسلا بعد نسل الی ما شاء الله جاری ست انتهی و این کلام او
مورد ملام ست زیرا که اوّلا دانستی که در حدیث مدینة العلم اصلا اشاره بفقر جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله

ودرین باب حظی و نصیبی نیست پس تعمیم توارث علم و توسیع دائرهٔ آن بلا شبهه وریب از جملهٔ مظالمی ست که غاصبان خلافت جناب امیر المؤمنین علیه السلام و محروم کنندگان جناب سیده سلام الله علیها از ارث نیز جسارت وجرأت بران نداشتند واشال این مظالم مخصوص برای نواصب آخر زمان ست که بسبب آن تفوق بر اسلاف تا انصاف خود جسته لوای خرج و عدوان برافراشتند و اگرچه شواهد انحصار توارث علم نبوی در اهلبیت عصمت و طهارت علیهم السلام از افادات علمای اعلام و عرفای کرام سنیه بیش از ان ست که احصای آن توان کرد لیکن درینجا ببعضی از ان اکتفا میرود تا بر ناظر بصیر بطلان حرف تعمیم توارث واضح و آشکار گردد قاضی شهاب الدین دولت آبادی که ملقب بملک العلماست در هدایة السعدا بعد ذکر حدیثی از خصائص نسائی که دران اثبات وراثت جناب امیر المؤمنین علیه السلام و نفی وراثت حضرت عباس ست گفته پس عم را میراث نیامد مگر علی ولی امیراث آمد که انا مدینة العلم وعلی بابها العلماء ورثة الانبیاء تا ریزه خوار علی ولی ست پس بعد از پیغامبر ما در آل هاشم از علی ولی هیچکس بهتر نیست عصمنا الله من المعترض لزیدیه انتهی ازین عبارت ظاهر و واضح ست که قاضی دولت آبادی بصراحت نفی وراثت علم نبوی از حضرت عباس مینماید و اثبات این وراثت برای جناب امیر المؤمنین علیه السلام بالخصوص میفرماید و حدیث مدینة العلم و حدیث العلماء ورثة الانبیاء هر دو را دلیل مطلوب خود می شمارد و ازینجا انیهم بوضوح رسید که بنا بر تحقیق ملک العلما مراد از علما در حدیث العلماء ورثة الانبیاء ائمهٔ طاهرین سلام الله علیهم اجمعین میباشند و شیخ سعد الدین حموی

شواهد
انحصار
وراثت
علم نبوی
در اهلبیت
عصمت و
طهارت حسب
افادات
علمای سنیه

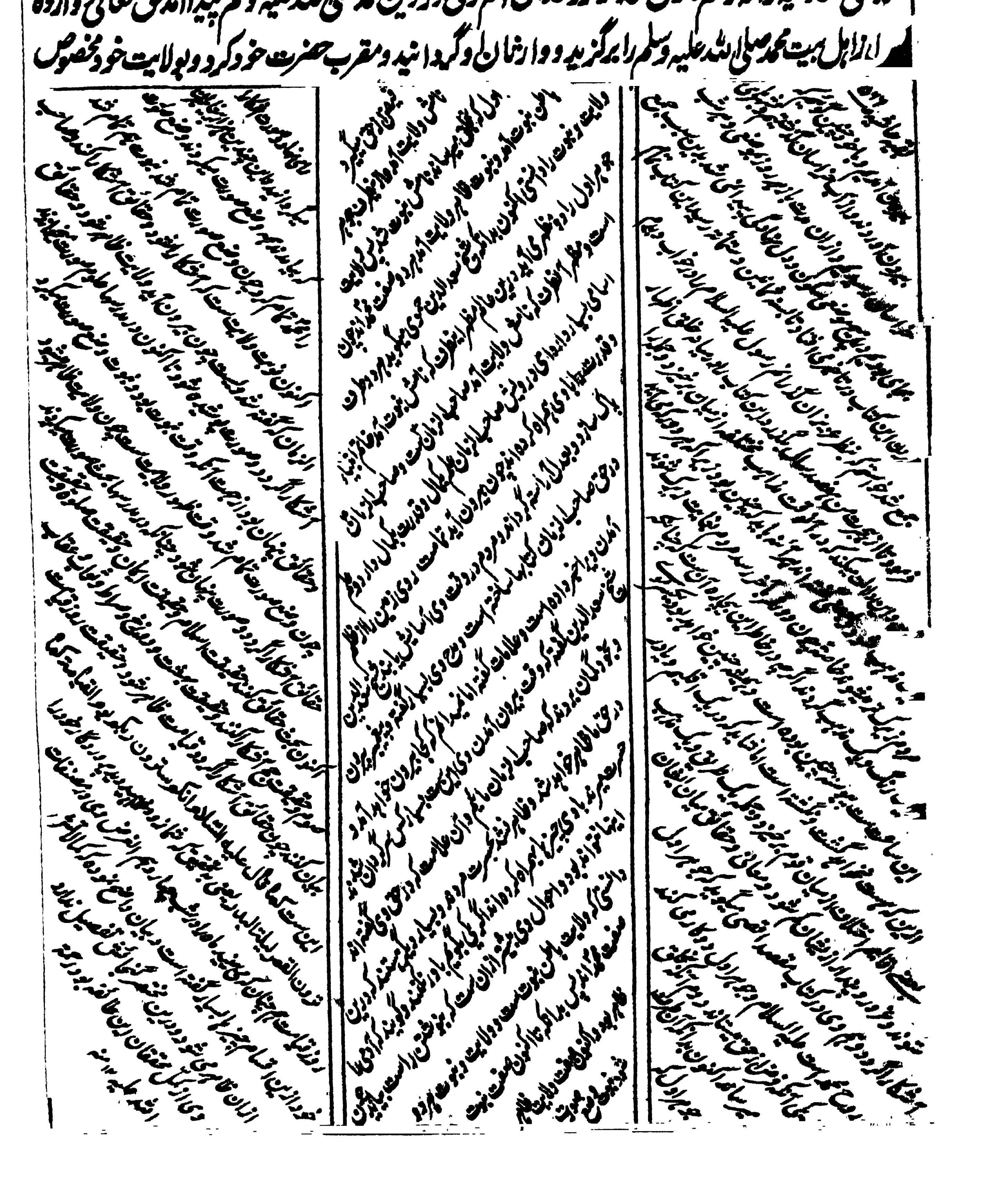
که شیخ سعد الدین حموی از اکابر اعلام سنیه میباشد
عرفای عظام و اجلهٔ زهاد و ... ستایش و ثنا برگفته و
ذهبی در عبر فی خبر من غبر در وقایع سنه خمسین و ... گفته
سعد الدین بن حمویه الجوینی محمد بن المؤید بن عبد الله
الصوفی صاحب احوال و ریاضات وکان له اصحاب
و مریدون وله کلام علی طریقة الاتحاد وسکن سفح قاسیون
مدة ثم رجع الی خراسان فتوفی هناک و یافعی در مرآة الجنان
در وقایع سنه مذکوره گفته و سعد الدین بن حمویه الجوینی
الصوفی کان صاحب احوال و ریاضات مدة ثم رجع الی
خراسان فتوفی هناک و عبد الرحمن جامی در نفحات الانس
گفته شیخ سعد الدین حموی قدس سره نام وی
محمد بن المؤید بن ابی بکر بن

بن محمد بن
حمویه است از اصحاب شیخ
نجم الدین کبری قدس سره ...
امام یافعی کان صاحب احوال و ریاضات وله اصحاب
و مریدون وکلام وسکن سفح قاسیون مدة ثم رجع الی خراسان
فتوفی هناک در علوم ظاهری و باطنی یگانه است مصنفات بسیار
دارد چون کتاب محبوب و سجنجل الارواح و غیر آن و در مصنفات
وی سخنان مرموز و کلمات مشکل از ارقام و اشکال و دوائر که نظر عقل و
فکر از کشف و حل آن عاجز است بسیار است و بیشتر که دیده بصیرت
بنور کشف منفتح نشود ادراک آن متعذر است وی گفته است
جئتنی فی الله سبحانه و تعالی وقال ...
والاعتقاد فی ذکری و تعریفی ...
والمعرفة ...
... علیه ...
شیخ صدر الدین

قونیوی ...
... بصحبت وی
... خدمت وی ...
... سعد ... و رشتاق السعد ...
... قدس الله تعالی سره ...
... شیخ محی الدین العربی قدس سره ...
... شیخ صدر الدین ...
... شیخ سعد الدین ...
... شیخ سعد الدین حموی ...
... مجلس سماع ...
... سماع ...
... نماز ...
... سعد الدین ... علیه وسلم ...
... صلی الله علیه وآله ...
... و ...

تنبئك بان لهم عند الله كبر منزلة وعلو مكانة توارثوا البيان كابرا عن كابر وتسنموا قلل الفضائل كتسنمهم
متون المنابر وتساووا فى مضمار المعارف فالاخر ياخذ عن الاول والاول يملى على الاخر فهم شرف تتابع كابرا
عن كابر كالرمح انبوبا على انبوب + واحمد بن عبد القادر عجيلى در ذخيرة المآل گفته قال بعض اهل العلم
علوم اهل البيت لا تتوقف على التكرار والدرس ولا يزيد يومهم فيها على ما كان فى الامس لانهم المخاطبون
فى سرارهم المحدثون فى النفس فسماء معارفهم وعلومهم بعيدة عن الادراك واللمس ومن اراد سترها
كان كمن اراد ستر الشمس فهم يرون عالم الغيب فى عالم الشهادة ويقعون على حقائق المعارف فى يقفون
خطوات العبادة ويناجيهم ثواقب افكارهم فى وقات اذكارهم فهم كما فى نفوس اوليائهم ومحبيهم خلوات تناجيهم
وزيادة فما تزيد معارفهم فى زمان الشيخوخة على معارفهم فى زمن الولادة وهذه امور تثبت لهم
بالقياس والنظر ومناقب واضحة الحجول والغرر ومزايا تشرق اشراق الشمس والقمر وسجايا تزين عيون
التواريخ وعنوان الاثر فما سألهم مستفيد ومتعنت فتوقفوا ولا انكر منكر امرا من الامور الا عرفوا وعلموا
ولا جرى معهم غيرهم فى مضمار شرف الا سبقوا وقصر مجاريهم وتخلفوا سنة جرى عليها الذين تقدموا مجاروهم
منهم واحسن اتباعهم الذين خلفوا وكم عانوا فى الجدال والجلاد امورا فبلغوا بالراى الاصيل والصبر الجميل فبلغوها
فما استكانوا ولا ضعفوا سجايا منحهم بها خالقهم واخبر بها صادقهم فرح بها اولياءهم واوصياءهم و اضدادهم
حزن بها مباينهم ومعاندهم بالجملہ تساوی اهلبیت علیهم السلام در توارث علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه
وآله الاطیاب محل شک وارتیاب ارباب الباب نیست وانیهمه از خامی و یافه درای اورنگ آبادی گویا ناشی
ازان ست که او اهل بیت را منحصر در حضرات معصومین سلام الله علیهم نمیداند و بزعم این معنی که هر فلان و بهمان
از اهل بیت ست نهایت انحراف خود از جادهٔ صواب و سلوک طریق نواصب قشاب بمعرض ثبوت میرساند
وهذا من قبیل بناء الفاسد علی الفاسد والشغف بتنفیق البهرج والکاسد ثالثا ادعای این معنی که توارث
علم وفقر بطنا بعد بطن ونسلا بعد نسل الی ما شاء الله جاریست از حلیهٔ صحت وسداد عاریست زیرا که گر شنیدی که حدیث
مدینة العلم وحدیث ان الانبیاء لم یورثوا درهما ولا دینارا اساسی لفقر جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم نیست پس
ذکر توارث فقر بطنا بعد بطن ونسلا بعد نسل جز آنکه تلبیس و تخدیع متصوفانه وشطح وتفوه مجذوبانه محسوب شود دیگر چه ایهام
باقیماند توارث علم پس آنهم نه بر و تیره ایست که در کاخ دماغ اورنگ آبادی جا گرفته زیرا که توارث علم نبوی الی یوم القیامه منحصر
در اهلبیت عصمت وطهارت سلام الله علیهم ست پس دیگران اگر اولوکانوا من اهل قرابته صلی الله علیه وآله وسلم فضلا عن غیرهم

قدس اللہ سرہ میفرماید کہ پیش از پیغمبر ما محمد صلی اللہ علیہ وسلم در ادیان سابق اسم ولی نبود و اسم نبی بود و مقربان حضرت
خدای را کہ وارثان صاحب شریعت اند جملہ را انبیا میگفتند و در ہر دینی از یک صاحب شریعت زیادہ نبود و پس
در دین آدم علیہ السلام چندین پیغمبر بودند کہ وارثان وی بودند خلق را بدین او و بشریعت او دعوت میکردند و ہمچنین
در دین نوح و در دین ابراہیم و در دین موسی و در دین عیسی علیہم السلام و چون دین جدید و شریعت جدیدہ
محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نازل شد از نزد خدای اسم ولی در دین محمد صلی اللہ علیہ وسلم پیدا آمد حق تعالی دوازدہ
از اہل بیت محمد صلی اللہ علیہ وسلم را برگزید و وارثان وی گردانید و مقرب حضرت خود کرد و بولایت خود مخصوص



این مطلب را مصنفاً الی ما سبق ببیان رشیق و تبیان انیق ابرام و توثیق نموده چنانچه شیخ سلیمان بن ابراهیم بلخی در ینابیع المودة گفته و فی کتاب الشیخ عزیز بن محمد النسفی رحمه الله شیخ الشیوخ سعد الدین الحموی

[illegible]

علی الاطلاق پس تخصیص استقباح اخذ معارف وعلوم از خانهٔ دیگری بصورت دزدیده بردن چنانچه مودای صریح کلام اورنگ آبادی ست فاسد محض ست یا للعجب مگر کسی از اهل ایمان وادب میتوان گفت که اخذ معارف وعلوم از خانهٔ غیر جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله علی الاعلان خوب ست حاشا وکلا بلکه هر عاقلی بیقین میداند که اخذ معارف وعلوم از خانهٔ غیر جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بهر نهج که بوده باشد سواء کان علی وجه السرقة والکتمان او علی سبیل الاجهار والاعلان ممنوع ومحظور ومخوف ومحذور ست **واما ثانیا** پس باین وجه که اخذ معارف وعلوم از خانهٔ غیر جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله الاطیاب عند الامعان محتاج بدزدی نمیشود زیرا که آن خانه ضلالت کاشانه برای آخذین معارف زندقه والحاد وعلوم کفر وضلال همیشه مفتوح الباب ست وصاحب آن خانه بسبب حب ضلال خود داعی بسوی دخول آن خانه واخذ متاع ازان میباشد پس کسی که اخذ معارف کاسده وعلوم فاسده از خانهٔ غیر جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بخواهد او را چه بلا زده که متاع آن خانه را بنهج دزدی ببرد حالانکه صاحب خانه خود داعی بسوی اخذ آن میباشد پس ظاهر شد که اورنگ آبادی درین مقام حرف دزدیده بردن را بیکار بر زبان آورده خود را عرضهٔ تشویر عقلا نحاریر ساخته **واما ثالثا** پس باین سبب که آخذ معارف وعلوم از خانهٔ غیر جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم اگر بالفرض والتقدیر آن معارف وعلوم را ازان خانه دزدیده هم برد نزد قاضی قضا قطع ید او چندان مهتم بالشان نیست آری این سزا زیاده تر مناسب بحال کسی ست که معارف وعلوم را از بیت جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم بنهج دزدی بردن میخواهد وآن شخصی ست که از اهل بیت آنجناب علیه وعلیهم الصلوة والسلام انحراف دارد وبباب مدینة العلم وباب دار الحکمة رو نمی آرد وبرخلاف قول خداوند عالم واتوا البیوت من ابوابها وبرضد فرمان واجب الاذعان جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم فمن اراد العلم فلیأت الباب وارشاد آنجناب فمن اراد العلم فلیأته من بابه وکلام آن جناب ولا تؤتی البیوت الا من ابوابها همت خود را میگمارد وفلان وفلان را ذریعهٔ وصول بعلم رسول صلی الله علیه وآله ماهب القبول میشمارد چه بر ظاهر ست که این شخص بلا شبهه از جملهٔ لصوص وسراق مستحقین قطع ایدی باتم الاستحقاق میباشد وازینجاست که جناب امیر المومنین علیه السلام کما سمعت سابقا خود ارشاد فرموده است نحن الشعار والاصحاب والخزنة والابواب ولا تؤتی البیوت الا من ابوابها فمن اتاها من غیر ابوابها سمی سارقا بالجمله درین مقام کسی که فرد کامل مستحقین سزاست همین ناکس ست که از راه کمال جسارت متاع بیت نبوت را

گردانید وایشانرا نائبان محمد صلی اللہ علیہ وسلم و وارثان او گردانید کہ حدیث العلماء ورثة الانبیاء در حق
این دوازدہ کس فرمود و حدیث علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل در حق ایشان فرمود اما ولی آخرین کہ نائب
آخرین ست ولی دوازدہم و نائب دوازدہم میباشد خاتم اولیاست و مہدی صاحب الزمان نام اوست و
شیخ میفرماید کہ اولیا در عالم بیش از دوازدہ نیستند و اما آن سی صد و پنجاہ و شش کس کہ از رجال الغیب اند ایشانرا
اولیا نمیگویند و ایشانرا ابدال میگویند انتہی وقاضی ثناء اللہ پانی پتی ہم برای ائمہ اثنا عشر علیہم السلام
بالخصوص اثبات نیابت و وراثت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ و تصریح اینکہ این حضرات دروازہ علوم
آنجناب بودند طریق انصاف پیمودہ چنانچہ در خاتمہ سیف مسلول بعد ذکر کلامی گفتہ و استنباط این مدعا
از کتاب اللہ و از حدیث سرور پیغمبران صلی اللہ علیہ وعلیہم وسلم نیز میتوانیم کرد قال اللہ تعالی قل لا اسئلکم علیہ
اجرا الا المودة فی القربی یعنی سوال نمی کنم از شما ہیچ اجرت و نمیخواہم لیکن میخواہم از شما دوستی اقربای من وجہ
استنباط آن ست کہ انبیای سابق لا اسئلکم علیہ اجرا ان اجری الا علی اللہ گفتہ اند اصلا اجرت بر فریضہ تبلیغ رسالت
درخواست نکردہ اند وجہ احتمال درخواست اجرت بود پیغمبر ما را صلی اللہ علیہ وسلم حق تعالی بتغیر اسلوب کلام بتغییر
امر فرمودہ حکمت دران آن ست کہ شرائع انبیاء سابق بعد وفات آنہا منسوخ میشد و این شریعت مؤبدہ است
پس امتان را باید کہ بعد رحلت پیغمبر بنائب پیغمبر رجوع آرند لہذا آنسرور علیہ السلام برای شفقت بر امت خود امتیان
رہنمونی کردہ بمحبت آل خود و اشارت فرمودہ بتشبث دامان پاک آنہا کہ وارثان پیغمبر و دروازہ علوم وی
اند و لہذا قال علیہ السلام ترکت فیکم الثقلین کتاب اللہ وعترتی الحدیث یعنی گذاشتم در شما دو وسیلہ محکم
قرآن مجید و آل خود را و قال علیہ السلام انا مدینة العلم وعلی بابہا من شہر علمم و علی دروازہ آن شہر ست
انتہی دوازدہم آنکہ اورنگ آبادی درین کلام منحل النظام متفوہ شدہ اما کسی کہ معارف و علوم از خانہ
دیگری دزدیدہ می برد پس دست او را کہ کنایت از دستگاہ تحصیل و اخذ از اصل ست قاضی قضا می برد
انتہی و این تفوہ چنانچہ می بینی خیلی حرف نامربوط ست اما اولا پس از ینجہت کہ بحث درینجا در بیت جناب
رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و اخذ علم ازان بیت الشرف میباشد و پر ظاہر ست کہ معارف و علوم این
بیت معارف و علوم حقہ صحیحہ است و معارف و علوم خانہ دیگری معارف و علوم باطلہ فاسدہ پس بلاریب
اخذ معارف و علوم از بیت الشرف جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مامور بہ و ممدوح و مستحسن
خواہد بود علی وجہ الاستحقاق و اخذ معارف و علوم از خانہ دیگری منہی عنہ و مذموم و مستہجن خواہد بود

علیہم السلام ز ہمچنین بسیت شائستہ بود کہ باب نبے جبر و ملام ارباب احلام بر روی قائلش الی یوم القیام بکشاید **و قاضی ثناء اللہ** **پانی پتی** بسبب انغال در مرامی تصوف و ایضاع در بوادی تعسف حدیث دار الحکمۃ و حدیث مدینۃ العلم ہر دو را محمول بر علوم باطنہ نمودہ طریق انحیاز از صوب صواب با قدام تبار و تباب پیمودہ چنانچہ در تفسیر مظہری در ذیل آیہ افمن کان علی بینۃ من ربہ ویتلوہ شاہد گفتہ وقیل الشاہد ہو علی بن ابی طالب قال البغوی قال علی رضی اللہ عنہ ما من رجل من قریش الا و قد نزلت فیہ آیۃ من القرآن فقال لہ رجل وانت ایش نزل فیک قال ویتلوہ شاہد منہ فان قیل فما وجہ تسمیۃ علی بالشاہد قلت لعل وجہ ذلک انہ اول من اسلم من الناس فہو اول من شہد بصدق النبی صلی اللہ علیہ وسلم والاوجہ عندی ان یقال ان علیا رضی اللہ عنہ کان قطب کمالات الولایۃ وسائر الاولیاء حتی الصحابۃ رضوان اللہ علیہم اتباع لہ فی مقام الولایۃ وافضلیۃ الخلفاء الثلثۃ علیہ بوجہ اخر کذا حقق المجدد رضی اللہ عنہ فی مکتوب من اواخر مکتوباتہ فکان معنی الآیۃ افمن کان علی بینۃ من ربہ یعنی حجۃ واضحۃ و برہان قاطع وہو محمد صلی اللہ علیہ وسلم فانہ کان علی حجۃ واضحۃ من ربہ و برہان قاطع یفید العلم بالقطع انہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وذلک معجزاتہ وافضلہا القرآن وعلومہ المستندۃ الی الوحی ویتلوہ ای یتبعہ شاہد من اللہ علی صدقہ وہو علی ومن شاکلہ من الاولیاء فان کرامات الاولیاء معجزات للنبی صلی اللہ علیہ وسلم وعلومہم المستندۃ الی الالہام والکشف ظلال لعلوم النبی صلی اللہ علیہ وسلم المستندۃ الی الوحی فتلک الکرامات والعلوم شاہدۃ علی صدق النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقولہ صلی اللہ علیہ وسلم انا دار الحکمۃ وعلی بابہا رواہ الترمذی بسند صحیح عن علی وانا مدینۃ العلم وعلی بابہا فمن اراد العلم فلیأت الباب رواہ ابن عدی فی الکامل والعقیلی فی الضعفاء والطبرانی والحاکم عن ابن عباس وابن عدی والحاکم عن جابر اشارۃ الی علوم الاولیاء دون علوم الفقہاء فان اخذ علوم الفقہاء لم ینحصر علی علی رضی اللہ عنہ بل قال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم **و این کلام پانی پتی** باوصف اشتمال بر بعض مطالب صادقہ مخدوش ست بوجوہ عدیدہ **وجہ اول** آنکہ درین کلام باوصف اعتراف ببودن جناب امیر المومنین علیہ السلام قطب کمالات ولایت و بودن سائر اولیا حتی الصحابۃ اتباع آنجناب دعای باطل افضلیت خلفای ثلثہ بوجہ آخر بر زبان آوردہ حالانکہ این مدعای محال بہیچ وجہ ثابت نیست بلکہ بدلائل لا تعد ولا تحصی مردود و مطرود میباشد و افضلیت جناب امیر المومنین علیہ السلام علی الاطلاق و من جمیع الوجوہ ببراہین قاطعہ و حجج ساطعہ متحقق و

بنهج دزدی بردن میخواهند آنکه در خانهٔ غیر جناب رسالتمآب صلی الله علیه السلام دزدی میکنند و متاع کفر و زندقه را می برند پس ذکر این شخص را ترک نمودن و بذکر آن دیگر پرداختن منشای آن جز ستر عیوب اسلاف سراق که به چنین تعدی مرتکبین بغی و شقاق شده اند دیگر چیست اما آنچه اورنگ آبادی در خاتمهٔ این کلام سخافت نظام سرائیده که فقیر حسب حال ورثهٔ بیت النبوة بیتی دارد ؎ نادار علم و فقر شد محروم میراث نبی ؎ یکتا از آن حظ زنان هر دو بمردان شد نصیب انتهی پس از عجائب استشهادات و غرائب انشادات است که کمتر کسی مثل آن دیده یا شنیده باشد و اختلال و فساد این انشاد و استشهاد بر ارباب خبرت و انتقاد ظاهرست بچند وجه اول آنکه درین بیت ذکری از ورثهٔ بیت النبوة نیست بلکه برعکس مطلوب مصراع اولش مشتمل بر ذکر محروم میراث نبی میباشد پس این بیت را حسب حال ورثهٔ بیت النبوة دانستن از جملهٔ اعاجیب ست دوم آنکه مصراع اول این بیت در ذکر کسی ست که محروم از میراث نبی بوده باشد و مصراع دوم آن در ذکر ذکور و اناث ورثهٔ مسلمین ست و نامربوط بودن این دو ذکر باهم در نهایت ظهور میباشد سوم آنکه مصراع اول این بیت ظاهر میکند که هر که علم و فقر ندارد او از میراث نبی محروم ست و مصراع دیگر مضمون للذکر مثل حظ الانثیین را آشکار مینماید و فقدان ربط مابین این دو مطلب پر واضح ست چهارم آنکه تعلیلی که در مصراع آخر نظم شده بمعنی محض ست زیرا که محروم بودن کسی که علم و فقر نداشته باشد از میراث نبی بهیچوجه مستلزم این مطلب نیست که در تقسیم میراث مال بهرهٔ دو زن بیک مرد برسد پنجم آنکه اگر بمفاد المعنی فی بطن الشاعر معنی مربوطی برای این بیت در باطن اورنگ آبادی فرض کرده آید و طور یکه ورای طور عقل باشد برای درستی آن تجویز کرده شود باز هم الفاظ سقیمه و تعبیرات فاسده اش بحال خود خواهد ماند مگر نمی بینی که او در مصراع آخر (حظ زنان هر دو) نظم نموده حالانکه بجای آن (حظ دو زن) می باید و نیز درهمین مصراع (بمردان شد نصیب) آورده حالانکه بجای آن (بمردی شد نصیب) می بایست و در کمال ظهورست که اگر اورنگ آبادی فی الجمله سلیقهٔ هم در نظم میداشت می توانست که ازین سقم ظاهر و خلل آشکار مصراع خود را ابرا نماید و بگوید ؎ یکتا از آن حظ دو زن تنها بمردی شد نصیب ؎ بالجمله این بیت مهمل اورنگ آبادی که آنرا بزعم فاسد خود حسب حال ورثهٔ بیت النبوة نسج نموده و بابتهاج تمام آنرا در خاتمة الکلام وارد کرده هم از روی معنی و هم از روی لفظ در نهایت سقم و اختلال رسیده و نزد ارباب خبرت مهارت کاشف از فقدان بصیرت و بصارت او گردیده و چسان چنین نباشد حالانکه کلام او از سر تا پا مشتمل بر هفوات عجیبه و سقطات غریبه ست که بتفصیل آنرا دانستی پس چنین شعر پریشان هم همین گونه نظم مختل النظام میبایست که در خاتمه آید و کاتم حق اهل بیت

وعلی بابها ودر روایت مشهور انا مدینة العلم وعلی بابها واقع شد مراد از علم درینجا همان معنی ست انتهی ما اردنا نقله فی هذا المقام وازین کلام در نهایت ظهور ست که حکمت بمعنی علم نافع میباشد و بهمین معنی در حدیث انا دار الحکمة مستعمل شده ونیز ازان ظاهر ست که حکمت بمعنی علم نافع عموم دارد و بر علم متعلق بعقائد وعلم متعلق باعمال وعلم متعلق باخلاق همه اطلاق میشود پس صرف حدیث دار الحکمة از علوم فقها چنانکه مزعوم قاضی ثناء الله ست جور صریح وعسف فضیح خواهد بود وهر چند آنچه درینجا ذکر شد برای ابطال مزعوم قاضی ثناء الله کافی ووافی ست لیکن نظر بمزید تبیین حق واضح وتصریح صدق لائح افادات بعض محققین اهل سنت متعلق بحدیث دار الحکمة مذکور میشود تا بر ناظرین منصفین حقیقت حال نهایت هویدا وآشکار گردد وشبهه در فساد زعم قاضی ثناء الله باقی نماند احمد بن محمد بن علی العاصمی در زین الفتی جائیکه مشابهات جناب امیر المومنین علیه السلام با انبیا علیهم السلام ذکر نموده در ذکر مشابهات آنجناب با حضرت آدم علیه السلام گفته واما العلم والحکمة فان الله تعالی قال لآدم علیه السلام وعلم آدم الاسماء کلها ففضل بالعلم العباد الذین کانوا لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون واستحق بذلک منهم السجود له فکما لا یصیر العلم جهلا و العالم جاهلا فکذلک لم یصر آدم المفضل بالعلم مفضولا وکذلک حال من فضل بالعلم فاما من فضل بالعبادة فربما یصیر مفضولا لان العابد ربما یسقط عن درجة العبادة ان ترکها معرضا عنها او توانی فیها تعبا فلا منها فیسقط فضله ولذلک قیل بالعلم یعلو ولا یعلی والعالم یزار ولا یزور ومن ذلک وجوب الوصف لله سبحانه بالعلم والعالم وفساد الوصف له بالعبادة والعابد ولذلک منّ علی نبیه علیه السلام بقوله وعلمک ما لم تکن تعلم وکان فضل الله علیک عظیما فعظم الفضل علیه بالعلم دون سائر ما اکرمه به من الخصال والاخلاق وما فتح علیه من البلاد والآفاق وکذلک المرتضی رضوان الله علیه فضل بالعلم والحکمة ففاق بهما جمیع الامة ما خلا الخلفاء الماضین رضی الله عنهم اجمعین و لذلک وصفه الرسول علیه السلام بهما حیث قال یا علی ملئت علما وحکمة وذکر فی الحدیث عن المرتضی رضوان الله علیه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان بات لیلة فی بیت ام سلمة فبکرت الیه بالغداة فاتا عبد الله بن عباس بالباب فخرج النبی صلی الله علیه وسلم الی المسجد وانا عن یمینه وابن عباس عن یساره فقال النبی علیه السلام یا علی ما اول نعم الله علیک قال ان خلقنی فاحسن خلقی قال ثم ما ذا قال ان عرفنی نفسه قال ثم ما ذا قال قلت وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها قال فضرب النبی صلی الله علیه

وتبین ست وتحقیق مجدد بمقابلهٔ ادلهٔ کتاب وسنت وشواهد علم وحکمت سفسطه بحت میباشد پس دست تمسک بآن زدن کاری نمیکشاید بلکه سراسر اسباب تعییر وتشویر می افزاید وجه دوم آنکه درین کلام حدیث دار الحکمة را مشیر بعلوم اولیا دون علوم الفقها وانموده واین معنی بلاریب اشتباه از ساحت تحقیق واکتناه بسیار نازح وبعید وبغایت ناملائم وغیر سدید ست زیراکه حکمت چنانچه بر متتبع افادات اهل سنت پوشیده نیست بمعنی علم نافع ست واحدی از اهل اسلام نمی توان گفت که علوم فقها معاذ الله علوم نافعه نیست وهیچ عاقلی متجاسر نمی تواند شد برینکه علم نافع را در علوم اولیا حصر نماید وبس اما اینکه حکمت بمعنی علم نافع ست پس بحمد الله تعالی از افادهٔ استاد زادهٔ قاضی ثناء الله اعنی شاه عبد العزیز دهلوی مخاطب اصلی او واضح ولائح ست چنانچه شاه صاحب در جواب سائلی که از ثبوت عصمت وحکمت ووجاهت وقطبیت برای حضرات ائمهٔ اثنا عشر سلام الله علیهم سوال کرده میفرمایند عصمت وحکمت ووجاهت نزد صوفیه معانی اصطلاحیه دارند خصوصاً در کتب مصنفهٔ حضرت والد ماجد قدس سره مفصل مذکور اند این وقت بسبب شدت امراض ممکن نیست که بتمهید مقدمات نوشته آید اکثر مصنفهٔ ایشان موجود اند تشفی باید نمود واضح خواهد شد وشرح اعتصام از تصنیف شاه محمد عاشق اگر بهم رسد شافی وکافی خواهد شد بالجمله موافق علمای ظاهر این وقت جواب نوشته می آید عصمت دو معنی دارد اول امتناع صدور ذنب مع القدرة علیه واین معنی باجماع اهل سنت مخصوص بحضرات انبیا وملائکه است دوم عدم صدور ذنب مع جوازه واین معنی را نزد صوفیه محفوظیت نامند وبهمین معنی سوال عصمت در کلام صوفیه برای خود آمده چنانچه در اول دعای حزب البحر واقع ست نسئلك العصمة فی الحرکات والسکنات والارادات والخطرات الی آخره واین معنی مخصوص بانبیا وملائکه نیست وآنحضرت که عصمت برای اهل بیت خود خواسته اند بقول خود که اللهم اذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا همین معنی ست وبهمین معنی در حق حضرت عمر رض وارد شده ان الشیطان یفر من عمر ونیز وارد شده ان الحق ینطق علی لسان عمر وقلبه ودر حق صهیب رومی وارد شده نعم العبد صهیب لو لم یخف الله لم یعصه فلا اشکال وحکمت بمعنی علم نافع ست اگر مکتسب باشد در اصطلاح صوفیه آنرا حکمت نه نامند بلکه فضیلت باشد واگر بطریق وهب بر دل شخصی وارد شود آنرا حکمت نامند نحو قوله تعالی واتیناه الحکمة وفصل الخطاب وکلا اتینا حکما وعلما خواه آن علم متعلق بعقائد باشد یا باعمال یا باخلاق واین معنی هم مخصوص بانبیا نیست لقوله تعالی ولقد اتینا لقمان الحکمة ان اشکر لله الآیه آری آنچه بوحی آید مخصوص بانبیا است ووهب اعم است نبی وغیر نبی در آن شریک اند در حدیث وارد ست انا دار الحکمة

و انما علمو باللہ تعالی و احکامہ و آیاتہ و کلامہ بلا ارتیاب و بعد نقل شطری از اخبار و روایات این باب گفتہ وعن علی رحمۃ اللہ و رضوانہ علیہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ و علی آلہ و بارک وسلم انا دار الحکمۃ وعلی بابہا رواہ الحافظ ابو نعیم والطبری و رواہ فی المشکوۃ و قال اخرجہ الترمذی و بر ہر ناظر بصیر و اضح و مستنیر ست کہ عنوان باب خامس عشر الفاظ واضحۂ خود دلالت صریحہ وارد بر آنکہ مقصود سید شہاب الدین احمد اثبات باب دار حکمت و باب مدینۂ علم بودن جناب امیر المومنین علیہ السلام و احقاق اعلمیت مطلقۂ آنجناب ست نسبت بخدا و احکام خدا و آیات خدا و کلام خدا بلا ارتیاب و در ضمن شواہد ہمین مقصود محمود حدیث انا دار الحکمۃ را بروایت فحول علماء خود مثل ابو نعیم و طبری و صاحب مشکوۃ و ترمذی نقل کردہ پس چگونہ میتوان گفت کہ این حدیث ناظر و مشیر بعلوم فقہا نیست و مختص بعلوم اولیاست ہل ہذا الا تضجیع شنیع یابی عندکل ذی فہم سنیع و علامہ مناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر گفتہ انا دار الحکمۃ و فی روایۃ انا مدینۃ الحکمۃ وعلی بابہا ای علی بن ابی طالب ہو الباب الذی یدخل منہ الی الحکمۃ و ناہیک بہذہ المرتبۃ ما اسناہا وہذہ المنقبۃ ما اعلاہا ومن زعم ان المراد بقولہ وعلی بابہا انہ مرتفع من العلو وہو الارتفاع فقد تمحل لغرضہ الفاسد بما لا یجدیہ ولا یسمنہ ولا یغنیہ اخرج ابو نعیم عن ترجمان القرآن مرفوعا ما انزل اللہ عزوجل یا ایہا الذین امنوا الا وعلی راسہا و امیرہا و اخرج عن ابن مسعود قال کنت عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فسئل عن علی کرم اللہ وجہہ فقال قسمت الحکمۃ عشرۃ اجزاء فاعطی علی تسعۃ اجزاء والناس جزءا واحدا وعنہ ایضا انزل القرآن علی سبعۃ احرف ما منہا حرف الا لہ ظہر و بطن واما علی فعندہ منہ علم الظاہر والباطن واخرج ایضا علی سید المرسلین و امام المتقین و اخرج ایضا انا سید ولد آدم وعلی سید العرب و اخرج ایضا علی رایۃ المسلمین
الہدی و اخرج ایضا یا علی ان اللہ امرنی ان ادنیک و اعلمک لتعی و انزلت علی ہذہ الآیۃ و تعیہا اذن واعیۃ و اخرج ایضا عن ابن عباس کنا نتحدث ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عہد الی علی کرم اللہ وجہہ سبعین عہدا لم یعہدہ الی غیرہ والاخبار فی ہذا الباب لا تکاد تحصی ازین عبارت ظاہر و باہر ست کہ مناوی بعد بیان معنی حدیث انا دار الحکمۃ و اظہار عظمت و جلالت آن شطری از اخبار و آثار ورتایید آن ذکر نمودہ کہ از آن حتواے جناب امیر المومنین علیہ السلام بر علوم ظاہرہ و باطنہ و بلوغ آنجناب بامد اقصی در احراز این علوم کفلق الصبح ثابت و متحقق میشود پس چگونہ بعد ازین میتوان گفت کہ معاذ اللہ حدیث انا دار الحکمۃ متعلق بمحض علوم اولیاست و بعلوم فقہا تعلقی ندارد و ابن حجر مکی کہ از متعصبین مشہورین قوم ست در منح مکیہ کما دریت فیما سبق گفتہ

وسلم بیدہ علی کتفی وقال یا علی ملئت علما و حکمۃ ولذالک قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم انا مدینۃ العلم وعلی بابہا وفی بعض الروایات انا دار الحکمۃ وعلی بابہا ازین عبارت ظاہرست کہ عاصمی حدیث انا دار الحکمۃ را درمقام اثبات علم و حکمت جناب امیر المومنین علیہ السلام و تفوق آنجناب درین باب بر جمیع امت جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذکر کردہ وہرگز آنرا مخصوص بعلوم اولیا نگردانیدہ واگرچہ بسبب عصبیت خویش خلفای خود را از عداد مفضولین آنجناب محض بادعای لسانی مستثنی نمودہ لیکن اصلا طریق تخصیص این حدیث بعلوم اولیا نہ پیمودہ واین معنی عند الاعیان دلیل ظاہر و برہان باہر تعلق این حدیث بجمیع علوم میباشد و علامہ محمد بن یوسف گنجی شافعی در کفایۃ الطالب گفتہ الباب الحادی والعشرون فیما خص اللہ تعالی علیا رضی اللہ عنہ بالحکمۃ قال اللہ تعالی ومن یوت الحکمۃ فقد اوتی خیرا کثیرا اخبرنا عبد اللطیف بن محمد ببغداد اخبرنا محمد بن عبد الباقی اخبرنا ابو الفضل بن احمد حدثنا احمد بن عبد اللہ الحافظ حدثنا ابو احمد محمد بن احمد الجرجانی حدثنا الحسن بن سفیان حدثنا عبد الحمید بن بحر حدثنا شریک عن سلمۃ بن کہیل عن الصنابحی عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا دار الحکمۃ وعلی بابہا قلت ہذا حدیث حسن عال وقد فسرت الحکمۃ بالسنۃ لقولہ عز وجل وانزل علیک الکتاب والحکمۃ لا یتزید علی صحۃ ہذا التاویل ما قد قال صلی اللہ علیہ وسلم اوتیت الکتاب ومثلہ معہ اراد بالکتاب القرآن ومثلہ معہ ما علمہ اللہ تعالی من الحکمۃ وبین لہ من الامر والنہی والحلال والحرام فالحکمۃ ہی السنۃ فلہذا قال انا دار الحکمۃ وعلی بابہا ازین عبارت ظاہرست کہ علامہ گنجی دربیان معنی حدیث انا دار الحکمۃ حکمت را بمعنی سنت گرفتہ ودرمقام دلیل آن قول خداوند عالم وانزل علیک الکتاب والحکمۃ آوردہ ونیز در اثبات آن بقول جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ اوتیت الکتاب ومثلہ معہ متمسک شدہ وافادہ نمودہ کہ مراد از کتاب قرآن ست ومقصود از مثل قرآن چیزی ست کہ تعلیم نمود حق تعالی آنجناب را از حکمت وبیان فرمود برای آنجناب از امر ونہی وحلال وحرام پس ثابت شد کہ حکمت سنت ست وبہمین سبب آنجناب فرمودہ است انا دار الحکمۃ وعلی بابہا وبعد ملاحظہ این بیان رشیق وتحقیق انیق تعلق حدیث انا دار الحکمۃ بعلوم فقہا اظہر من الشمس وابین من الامس میگردد وریبی در بطلان مزعوم قاضی ثناء اللہ باقی نمی ماند وسید شہاب الدین احمد در توضیح الدلائل علی ترجیح الفضائل گفتہ الباب الخامس عشر فی ان النبی صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وبارک وسلم دار حکمۃ ومدینۃ علم وعلی لہما باب

ایضا و قد ثبت انہ باب دار الحکمۃ فالحکمۃ حکمہ ازین عبارت در کمال ظہور ست کہ ملا نظام الدین در مسئلہ تعرض
عصر کہ مسئلہ اصولیہ است و مسئلہ بیع امہات اولاد کہ مسئلہ فقہیہ است استدلال بحدیث انا دار الحکمۃ نمودہ و در
آخر کلام بصراحت در حق جناب امیر المومنین علیہ السلام گفتہ و قد ثبت انہ باب دار الحکمۃ فالحکمۃ حکمہ پس
بلا ریب ثابت و متحقق گردید کہ نزد ملای مذکور این حدیث متعلق بعلوم فقہا میباشد والا در مسائل اصول و فقہ
بآن استدلال سائغ و جائز نمی شد و ذلک ظاہر لا سترۃ فیہ ولا یشغلک فیہ الا الاعفک الازعن الی قیع
السفیہ وجہ سوم آنکہ پانی پتی درین کلام حدیث مدینۃ العلم را مشیر بعلوم اولیا دون علوم الفقہا دانستہ حالانکہ
این مطلب نیز سراسر باطل و از حلیہ صحت عاطل ست و از تحقیقات شافیہ و تبیینات وافیہ کہ در ما سبق جابجا
سمت ذکر یافتہ بر ہر عاقل واضح و آشکار میگردد کہ حدیث مدینۃ العلم جمیع علوم حقہ و تمامی معارف صحیحہ را در
ذات والا صفات جناب امیر المومنین علیہ السلام ثابت و متحقق مینماید و حصول ہمہ آنرا منحصر در اخذ از آنجناب
ظاہر و باہر میگرداند پس تنزیل این حدیث شریف جلیل بر علوم اولیا دون علوم الفقہا سراسر تقصیر و جفا و نہایت
ظلم و اعتدا است و ہر کہ ادنی بہرہ از تتبع کتب و اسفار داشتہ باشد بیقین خواہد دانست کہ آنچہ پانی پتی درینجا
اختیار نمودہ مخالف افادات بسیاری از علمای کبار و کملای احبار ست از انجملہ است احمد عاصمی کہ در
زین الفتی حدیث مدینۃ العلم را در ذکر مشابہات جناب امیر المومنین علیہ السلام با حضرت آدم علی نبینا و آلہ و
علیہ السلام ذکر فرمودہ و باین حدیث شریف استدلال بر مشابہ بودن جناب امیر المومنین علیہ السلام با حضرت
آدم علیہ السلام در علم و حکمت نمودہ و ہرگز مفاد این حدیث را مقصور بر علوم اولیا و مصروف از علوم فقہا نگردانیدہ
کما دریت آنفا بلکہ عاصمی کما مضی سابقا در بیان معنای این حدیث شریف ما وصف ادعای باطل با بیت ثلثہ بتصریح
ذکر نمودہ کہ تخصیص جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جناب امیر المومنین علیہ السلام را بلفظ باب مدینۃ العلم
دلالت میکند بر خصوصیت آنجناب در علم و خبرت و کمال آنجناب در حکمت و نفاذ آنجناب در قضیہ و این
افادہ چنانچہ می بینی صراحۃ تکذیب پانی پتی ست زیرا کہ نفاذ در قضیہ بلا شبہہ از ملکات فاضلہ فقہا ست
پس صرف این حدیث شریف از علوم فقہا چگونہ صحیح خواہد شد و نیز عاصمی حدیث مدینۃ العلم را در ذکر
مشابہات جناب امیر المومنین علیہ السلام با حضرت داؤد علی نبینا و آلہ و علیہ السلام مذکور ساختہ و با ان
احتجاج بر مشابہ بودن جناب امیر المومنین علیہ السلام با حضرت داؤد علیہ السلام در فصل الخطاب کردہ و در
بیان معانی فصل الخطاب آوردہ کہ آن حکم بین الخصمین ست و پر ظاہر ست کہ حکم بین الخصمین تعلق ظاہر بفقہ

مما یدل علی ان اللہ سبحانہ اختص علیا من العلوم بما تقصر عنہ العبارات قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اقضاکم علی وھو حدیث صحیح لا نزاع فیہ وقولہ انا دار الحکمۃ وروایۃ انا مدینۃ العلم وعلی بابہا الخ ازین عبارت واضح ولائح ست کہ حدیث دار الحکمۃ مثل حدیث اقضاکم علی دلیل اعلمیت تامۂ کاملۂ جناب امیر المومنین علیہ السلام واختصاص آنجناب زعلوم بچیزی کہ عبارات ازان قاصرست میباشد و درکمال ظہورست کہ بعد تحقق دلالت این حدیث چنین مطلب فخیم وامر فہم باعتراف مثل ابن حجر زعم مشیر بودن آن بسوی علوم اولیا دون علوم الفقہا حیف ملیم وعسف ذمیم ست ونور الدین علی بن احمد بن محمد العزیزی درسراج منیر شرح جامع صغیر گفتہ (انا دار الحکمۃ) قال المناوی وفی روایۃ مدینۃ الحکمۃ (وعلی) بن ابی طالب (بابہا) فیہ التنبیہ علی فضل علی واستنباط الاحکام الشرعیۃ منہ ازین عبارت ظاہر وآشکارست کہ درحدیث انا دار الحکمۃ تنبیہ است برفضل جناب امیر المومنین علیہ السلام واستنباط احکام شرعیہ ازانجناب ودرکمال ظہورست کہ استنباط احکام شرعیہ از اقوال آنجناب عمدۂ وظائف فقہاست پس بحمد اللہ ثابت ومحقق گشت کہ این حدیث شریف بلا ارتیاب واشتباہ بعلوم فقہا نیز متعلق میباشد وہرگز مقصور برعلوم اولیا نیست وملا نظام الدین سہالوی انصاری درکتاب صبح صادق گفتہ افاضۃ قال الشیخ ابن ہمام فی فتح القدیر بعد ما اثبت عتق ام الولد وانعدام جواز بیعہا عن عدۃ من الصحابۃ رضوان اللہ تعالی علیہم وبالاحادیث المرفوعۃ استنتج ثبوت الاجماع علی بطلان البیع مما یدل علی ثبوت ذلک الاجماع ما اسندہ عبد الرزاق انبأنا معمر عن ایوب عن ابن سیرین عن عبیدۃ السلمانی قال سمعت علیا یقول اجتمع رائی ورای عمر فی امہات الاولاد ان لا یبعن ثم رأیت بعد ان یبعن فقلت لہ فرایک ورای عمر فی الجماعۃ احب الی من رایک وحدک فی الفرقۃ فضحک علی رضی اللہ تعالی عنہ واعلم ان رجوع علی رضی اللہ تعالی عنہ یقتضی انہ یری اشتراط انقراض العصر فی تقرر الاجماع والمرجح خلافہ ولیس یعجبنی ان لامیر المومنین شانا یبعد اتباعہ ان یمیلوا الی دلیل مرجوح ورای مغسول ومذہب مرذول فلوکان عدم الاشتراط اوضح لا کوضوح شمس النہار کیف یمیل ہو الیہ وقد قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم انت منی بمنزلۃ ہارون من موسی الا انہ لا نبی بعدی رواہ الصحیحان وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وسلم انا دار الحکمۃ وعلی بابہا رواہ الترمذی فالانقراض ہو الحق لا یقال ان الخلفاء الثلثۃ ایضا ابواب العلم وقد حکم عمر بامتناع البیع لان غایۃ ما فی الباب انہما تعارضا ثم المذہب ان امیر المومنین عمر افضل وھو لا یقتضی ان یکون الافضلیۃ فی العلم

مدینۃ

العلوم واقسام الحکمة ما صار غذاء له مملوا به وصف باعتبار ذلك بكونه بطينا من العلوم والحکمة لكن تضلع
من الاغذية الجسمانية ما عظم به بطنه وصار باعتباره بطينا فاطلقت هذه اللفظة نظرا الى ذلك ازین
عبارت بچند وجه مزعوم باطل ثناء الله را فاسد و کاسد وا مینماید اول آنکه ابن طلحه دران بصراحت ذکر نموده که
جناب امیر المومنین علیه السلام قبل تشرف بحدیث مدینة العلم ادراک جمیع انواع علم فرمود پس حکمت از الفاظ آنجناب
ملتقط گردید و رسید های علوم ظاهره و باطنه بآنجناب آنس شد و چشمهای آن علوم ظاهره و باطنه از چاه دل
آنجناب جوش زد پس چگونه عاقلی تسلیم خواهد کرد که بعد حصول این مرتبه برای جناب امیر المومنین علیه السلام بلکه بعد
وصول آنجناب بالاتر ازین مرتبه هرگاه جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله بغرض اظهار فضل آنجناب
حدیث مدینة العلم ارشاد فرمود مقصود آنجناب ازان علوم ظاهره نبود و صرف بعلوم باطنه اشاره نمود هل هذا
الا قول الجاحد العنود وزعم المنكر الكنود دوم آنکه ابن طلحه دران بعد ذکر وصول جناب امیر المومنین
علیه السلام بمرتبه بابیت مدینه علم و ایراد حدیث مدینة العلم برای اثبات این مطلوب بنهج تفریع بران گفته که
آنجناب بسبب غزارت علم خود تدلیل جوامح قضایا میفرمود و در کمال ظهورست که قضایا مربوط بعلوم فقها
میباشد پس تخصیص حدیث مدینة العلم از علوم فقها باطل محض خواهد بود سوم آنکه نیز ابن طلحه بنهج تفریع بر حدیث
مدینة العلم ذکر کرده که آنجناب ایضاح مشکلات وقائع میفرمود و پر ظاهرست که ایضاح مشکلات وقائع
را بعلوم فقها تعلق آشکار میباشد پس صرف حدیث مدینة العلم از علوم فقها بلا ریب تفوه فاسدست چهارم
آنکه نیز ابن طلحه علی سبیل التفریع گفته که آنجناب مستصعب احکام را تسهیل میفرمود و در نهایت انجلاست که تسهیل
مستصعب احکام بلا شبهه از اشغال فقهاء کرام ست پس صرف حدیث مدینة العلم از علوم فقهاء محض
تخرص و اعتدا میباشد پنجم آنکه نیز ابن طلحه علی نهج التفریع افاده نموده که جناب امیر المومنین را در هر علم اثری
بود و آنجناب بر هر حکمت استظهاری داشت پس بعد این تصریح چگونه میتوان گفت که حدیث مدینة العلم و
حدیث دار الحکمة صرف بعلوم اولیا اشاره مینماید نه بعلوم فقها بالجمله بعد ملاحظه این عبارت بلیغه هیچ عاقلی
شک نمیتوان کرد که نزد علامه ابن طلحه حدیث مدینة العلم قطعا و یقینا مثبت جمله علوم در ذات والا صفات جناب
امیر المومنین علیه السلام میباشد و از انجمله است حافظ محمد بن یوسف گنجی شافعی چنانچه در کفایة الطالب
در ذکر معنای حدیث مدینة العلم گفته قلت والله اعلم ان وجه هذا عندی ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال انا مدینة العلم وعلی بابها اراد صلی الله علیه وسلم ان الله تعالی علمنی العلم وامرنی بدعاء الخلق

و فقہا دارد پس صرف این حدیث شریف از علوم فقہا باطل محض برآمد و نیز عاصمی در زین الفتی جائیکہ اسمای جناب امیر المومنین علیہ السلام را ذکر کردہ و بتقریب اثبات اسم باب مدینۃ العلم حدیث مدینۃ العلم را آوردہ در بیان معنی این حدیث ادعا نمودہ کہ جناب امیر المومنین علیہ السلام باب جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بود در قضا خاصۃ و این تخصیص عاصمی اگرچہ ناشی از غرض باطلیست کہ در ما سبق بطلان آن بتفصیل دریافتی لیکن شکی نیست کہ ازین تخصیص صراحۃ مزعوم پانی پتی بآب میرسد چہ بر ظاہرست کہ قضا را با علوم فقہا ارتباط واضح و تعلق لائح میباشد و اگر قاضی ثناء اللہ از جملۂ آن قضاۃ نیست کہ کتب محاضرات کاشف تغفیلات شان ست پس لابد خود ہم ملتفت باین مطلب خواہد بود و در کمال ظہورست کہ بعد ترک این ارتباط صرف حدیث مدینۃ العلم از علوم فقہا کہ قاضی ثناء اللہ مرتکب آن شدہ باطل محض و فاسد صرف میباشد و از انجملہ است علامہ محمد بن طلحہ نصیبی شافعی کہ در مطالب السئول در بیان بودن جناب امیر المومنین علیہ السلام انزع بطین بعد ذکر معنی انزع گفتہ ولما اکتنفت العنایۃ الالٰہیۃ و احاطت الالطاف الربانیۃ واحدقت الرافۃ الملکوتیۃ برسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فجعلت قلبہ مشکاۃ لانوار النبوۃ والرسالۃ وانزل اللہ علیہ الکتاب والحکمۃ وعلمہ ما لم یکن یعلم وعلی یومئذ مشمول ببرکات تربیتہ محصول لہ ثمرات حنوہ علیہ فبشفقتہ لمع من تلک الانوار بارقہا وطلع من افاق مشکاتہا شارقہا فاستنار قلب علی بتلک الانوار وزکا بتلک الاثار وصفا من شوائب الاکدار واستعد لقبول ما یفیض علیہ من اسرار العلوم وعلوم الاسرار ویجلی فیہ من مقدار الحکم وحکم الاقدار فتحلی بیمن الایمان وتزین بعوارف المعرفۃ واتصف بمحکم الحکمۃ وادرک انواع العلم فصارت الحکم من الفاظہ ملتقطۃ وشوارد العلوم الظاہرۃ والباطنۃ بہ انستہ وعیونہا من قلیب قلبہ متفجرۃ ولم یزل بملازمۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یزیدہ اللہ تعالی علما حتی قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فیما نقلہ الترمذی فی صحیحہ بسندہ عنہ انا مدینۃ العلم وعلی بابہا فکان من غزارۃ علمہ یذلل جوامع القضایا ویوضح مشکلات الوقائع ویسہل مستصعب الاحکام فکل علم کان لہ فیہ اثر وکل حکمۃ کان لہ علیہا استظہار وسیاتی تفصیل ہذا التاصیل فی الفصل السادس المعقود لبیان علمہ وفضلہ انشاء اللہ تعالی وحیث اتضح ما اتاہ اللہ تعالی من انواع العلم واقسام الحکمۃ فباعتبار ذلک وصف بلفظۃ البطین فانہا لفظۃ یوصف بہا من ہو عظیم البطن متصف بامتلائہ ولما کان علیہ السلام قد امتلأ علما وحکمۃ وتضلع من انواع

علی ترجیح الفضائل در ذکر ما وحین جناب امیر المومنین علیہ السلام گفتہ و کلام الامام فی الاسلام و المشار الیہ فی
الاعلام مرجع العلوم و الفتاوی ابی زکریا محیی الدین یحیی النواوی فانہ قد قال واجاد المقال سے امام
المسلمین بلا ارتیاب + امیر المومنین ابو تراب + نبی اللہ خازن کل علم + علی للخزانۃ مثل باب + ازین
کلام متین النظام واضح و لائح ست کہ علامہ نووی حدیث مدینۃ العلم را دلیل احتوای جناب رسالت مآب
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بر تمامی علوم میداند و جناب امیر المومنین علیہ السلام را برای خزانہ آن علوم مثل باب وا
مینماید پس چگونہ میتوان گفت کہ حدیث مدینۃ العلم العیاذ باللہ از علوم فقہا مصروف و منحرف بسوی علوم اولیاء
معطوف میباشد ھل ھذا الا جحود النھار مع اعتراف طلوع الشمس المنیرۃ للابصار و از انجملہ است نظام الدین
بخاری مشہور بنظام اولیا کہ از اکابر عرفا و اجلۂ اولیا نزد اہل سنت میباشد عبد الرحمن چشتی در مرآۃ الاسرار
در ذکر جناب امیر المومنین علیہ السلام گفتہ و میر سید محمد کرمانی در سیر الاولیا ملفوظ سلطان المشائخ شیخ نظام الدین
اولیا نقل میکند کہ او باوصاف بذل و عطا و رزم و وغا و فقر و صفا میان صحابۂ کرام ممتاز بود بقوت و شوکت
از حضرت عزت بخطاب اسد اللہ الغالب مخاطب گشت و بکثرت علم از جملہ صحابہ رضوان اللہ علیہم بقول حضرت
رسالت پناہ انا مدینۃ العلم و علی بابہا مخصوص گشت و لہذا قال عمر بن الخطاب لو لا علی لہلک عمر و
بخلعت خرقۂ فقر کہ از حضرت عزت بحضرت رسالت پناہ در شب معراج رسیدہ بود میان خلفای اربعہ مشرف و
گشت لاجرم تا روز قیامت سنت سنیہ الباس خرقہ بمشائخ قدس اللہ اسرارہم از و ماند و این کار و ڈی استقامت
از و گرفت و او را در تصوف مقامی رفیع و شانی عظیم ست خواجہ جنید رحمۃ اللہ علیہ گفت کہ شیخنا فی الاصول
و البلاء علی المرتضی یعنی شیخ ما اندر اصول و اندر بلا کشیدن علی مرتضی است یعنی امام ما اندر علم معاملات این
طریقت علی ست کرم اللہ وجہہ انتہی ازین عبارت ظاہر ست کہ نظام اولیا حدیث مدینۃ العلم را دلیل کثرت
علم جناب امیر المومنین علیہ السلام از جملہ صحابہ میداند و آنرا از فضائل خاصۂ آنجناب وا مینماید و با وصفی کہ از
افاخم و اعاظم اولیای سنیہ میباشد و در تصوف و تقشف مرتبۂ کہ دارد محتاج بہ بیان نیست لیکن این حدیث
شریف را ہرگز بمحض علوم اولیا فرود نیاوردہ و از علوم فقہا مصروف ننمودہ بلکہ متعلق بودن آن بعلوم
فقہا بکمال لطافت ظاہر کردہ زیرا کہ بعد اظہار اعلمیت جناب امیر المومنین علیہ السلام از جملۂ صحابہ و اختصاص
آنجناب بحدیث مدینۃ العلم گفتہ و لہذا قال عمر بن الخطاب لو لا علی لہلک عمر و در کمال ظہور ست کہ این قول عمر
متعلق بقضایای فقہیہ و احکام شرعیہ است کہ دران جناب امیر المومنین علیہ السلام عمر را تنبیہ بر خطای او نمودہ

ویٹن

الی الاقرار بوحدانیتہ فی اول النبوۃ حتی مضی شطر زمان الرسالۃ علی ذلک ثم امرنی اللہ بمحاربۃ من
ابی الاقرار للہ عز وجل بالوحدانیۃ بعد منعہ من ذلک فانا مدینۃ العلم فی الاوامر والنواہی وفی السلم
والحرب حتی جاہدت المشرکین وعلی بن ابی طالب بابہا ای ہو اول من یقاتل اہل البغی بعدی من
اہل بیتی وسائر امتی ولولا علی بین للناس قتال اہل البغی وشرع الحکم فی قتلہم واطلاق الاساری منہم ان علیاً
وتحریم سلب اموالہم وسبی ذراریہم لما عرف ذلک فالنبی صلی اللہ علیہ وسلم سن فی قتال المشرکین
ونہب اموالہم وسبی ذراریہم وسن علی فی قتال اہل البغی ان لا یجہز علی جریح ولا یقتل الاسیر ولا تسبی
النساء والذریۃ ولا تؤخذ اموالہم وہذا وجہ حسن صحیح ومع ہذا فقد قال العلماء من الصحابۃ و
التابعین واہل بیتہ بتفضیل علی وزیادۃ علمہ وغزارتہ وحدۃ فہمہ ووفور حکمتہ وحسن قضایاہ
وصحۃ فتواہ وقد کان ابوبکر وعمر وعثمان وغیرہم من علماء الصحابۃ یشاورونہ فی الاحکام ویاخذون
بقولہ فی النقض والابرام اعترافا منہم بعلمہ ووفور فضلہ ورجاحۃ عقلہ وصحۃ حکمہ ولیس ہذا
الحدیث فی حقہ بکثیر لان رتبتہ عند اللہ عز وجل وعند رسولہ وعند المومنین من عبادہ اجل و
اعلی من ذلک ازین عبارت ظاہرست کہ کنجی اولا حدیث مدینۃ العلم را متعلق بعلم احکام بغاۃ دانستہ و
پر ظاہرست کہ علم احکام بغاۃ از علوم فقہاست پس صرف این حدیث از علوم فقہا درست نباشد وثانیاً کنجی
این حدیث شریف را بر ظاہر خود کہ اعلمیت مطلقہ جناب امیر المومنین علیہ السلام ست محمول نمودہ وافادہ فرمودہ
کہ علمای صحابہ وتابعین واہل بیت علیہم السلام بتفضیل جناب امیر المومنین علیہ السلام وزیادت وغزارت علم
وحدت فہم ووفور حکمت وحسن قضایا وصحت فتوای آنجناب قائل شدہ اند ونیز ذکر نمودہ کہ ابوبکر وعمر وعثمان
وغیر ایشان از علمای صحابہ در احکام با آنجناب مشاورت میکردند وبقول آنجناب در نقض وابرام عمل می نمودند
بسبب اعتراف کردن خویشان بعلم آنجناب ووفور فضل ورجحان عقل وصحت حکم آنجناب ونیز افادہ کردہ
کہ این حدیث در حق آنجناب کثیر نیست زیرا کہ رتبۂ آنجناب پیش خدا ورسول ومومنین بزرگتر وبلند تر ازینست
وازینجا بکمال وضوح واضح میشود کہ نزد حافظ کنجی این حدیث شریف ہرگز مصروف از علوم فقہا نیست و
بلا تردد وتحرج دلالت آن بر اعلمیت مطلقۂ جناب امیر المومنین علیہ السلام قابل قبول اہل عقول ست و
از انجملہ است علامۂ محیی الدین فومی کہ مضمون بلاغت مشحون حدیث مدینۃ العلم را در نظم لطیف خود بنحوی
منظوم نمودہ کہ بملاحظۂ آن ادعای قاضی ثناء اللہ نہایت فاسد بنظر می آید سید شہاب الدین احمد در توضیح الدلائل

عسر علیه دخول البیت فهکذا من طلب العلم ولم یطلب ذلک من علی رضی الله عنه وبیانه فانه لا یدرک المقصود
فانه رضی الله عنه کان صاحب علم وعقل وبیان وربّ من کان عالما ولا یقدر علی البیان والافصاح
وکان علی رضی الله عنه مشهورا من بین الصحابة بذلک فباب العلم وروایته واستنباطه من علی رضی الله
عنه وهو کان باجماع الصحابة مرجوعا الیه فی علمه موثوقا بفتواه وحکمه والصحابة کلهم یراجعونه مهما
اشکل علیهم ولا یسبقونه ومن هذا المعنی قال عمر لولا علی لهلک عمر رضی الله تعالی عنهم ازین عبارت بصراحت
واضح ست که نزد سید شهاب الدین حدیث مدینة العلم متعلق بعلوم فقهاست زیرا که در بیان معنی آن افاده نموده
که جناب امیر المومنین علیه السلام باجماع صحابه مرجوع الیه بوده در علم خود وموثوق بود بفتوی وحکم خود وتمامی صحابه
مراجعت مینمودند بآنجناب وقتیکه برای ایشان مشکل پیش می آمد وبر آن جناب سبقت نمی نمودند وبسبب همین معنی
عمر گفته است لولا علی لهلک عمر وبعد این تصریح صریح وتوضیح صحیح صاحب توضیح الدلائل فساد ادعاے
قاضی ثناء الله در نهایت وضوح وظهور میرسد واز انجمله است نور الدین علی بن محمد المعروف بابن الصباغ
المکی المالکی چنانچه در فصول مهمه فی معرفة الائمه بعد ذکر حکم جناب امیر المومنین علیه السلام در واقعهٔ خنثی گفته
فانظر رحمک الله الی استخراج امیر المومنین علی رضی الله عنه بنور علمه وثاقب فهمه ما اوضح به سبیل
السداد وبین به طریق الرشاد واظهر به جانب الذکورة علی الانوثة من مادّة الایجاد وحصلت له هذه
المنة الکاملة والنعمة الشاملة بملاحظة النبی علیه السلام له وتربیته وحنوه علیه وشفقته فاستعد
لقبول الانوار وتهیأ لفیض العلوم والاسرار فصارت الحکمة من الفاظه ملتقطة والعلوم الظاهرة و
الباطنة بفواده مرتبطة لم تزل بحار العلوم تتفجر من صدره ویطفو عبابها حتی قال صلی الله علیه وسلم
انا مدینة العلم وعلی بابها واین عبارت بدو وجه بر مطلوب دلالت دارد اول آنکه ابن الصباغ حدیث
مدینة العلم را بعد ذکر حکم جناب امیر المومنین علیه السلام در واقعهٔ خنثی ذکر نموده وپر ظاهر ست که حکم در واقعه
خنثی از احکام فقهیه است واین حدیث را در ذیل این حکم بیان نمودن دلیل صریح تعلق آن بعلوم فقهامی باشد
دوم آنکه ابن الصباغ درین عبارت بعد ذکر شفقت جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم واستعداد جناب
امیر المومنین علیه السلام تصریح نموده باینکه حکمت از الفاظ آنجناب ملتقط گردید وعلوم ظاهره وباطنه بقلب
آنجناب مرتبط شد وهمواره بحار علوم از صدر آنجناب جوش میزد وعباب آن بلند میشد تا آنکه جناب رسالتمآب
صلی الله علیه وآله وسلم فرمود انا مدینة العلم وعلی بابها وازین تصریح در کمال ظهورست که جناب امیر المومنین

وجه صواب را بیان فرموده پس تا وقتیکه حدیث مدینة العلم دلیل احتوای جناب امیر المومنین علیه السلام بر جمله علوم که از جمله آن علوم فقها نیز هست نباشد و مزیت آنجناب را درین باب بر سائر اصحاب ظاهر نکند در مقام تعلیل و توجیه اختصاص آنجناب بحدیث مدینة العلم قول عمر آوردن ولهذا قال عمر لولا علی لهلك عمر گفتن درست نخواهد شد کما هو واضح جدا بالجمله کمال عجب ست که چگونه قاضی ثناء الله با وصف تلبس بلباس صوفیه و تلون بلون مشائخ هنوز بر کلام نظام اولیای خود اطلاع بهم نه رسانیده تا خویشتن را ازین ادعای باطل باز میداشت و بهت خود را بر خدع عوام نمیگماشت و از انجمله است شیخ زین الدین ابوبکر خوافی که او با وصفیکه از اجله مشاهیر صوفیه و مشائخ کبار سنیه میباشد در مقام تایید و تسدید نزول آیه وتعیها اذن واعیه در شان جناب امیر المومنین علیه السلام و اختصاص آنجناب بمزید علم و حکمت حدیث مدینة العلم را با قول عمر لولا علی لهلك عمر ذکر نموده و این معنی بعد ملاحظه تقریر سابق دلیل واضح تعلق حدیث مدینة العلم بعلوم فقها میباشد حالا عبارت شیخ مذکور باید شنید و از راه اعتبار بانامل اختبار باید چید شهاب الدین احمد در توضیح الدلائل علی ترجیح الفضائل گفته الباب الخامس عشر فی ان النبی صلی الله علیه واله وبارك وسلم دار حکمة ومدینة علم وعلی لهما باب وانه اعلم الناس بالله تعالی واحکامه وایاته وکلامه بلا ارتیاب عن مولانا امیر المومنین علی رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وعلی اله وبارك وسلم یا علی ان الله امرنی ان ادنیك فاعلمك لتعی وانزلت هذه الایة وتعیها اذن واعیة وانت اذن واعیة لعلمی رواه الحافظ الامام ابونعیم فی الحلیة ورواه سلطان الطریقة وبرهان الحقیقة الشیخ شهاب الدین ابوجعفر عمر السهروردی فی العوارف باسناده الی عبدالله بن الحسن رضی الله تعالی عنهما ولفظه قال حین نزلت هذه الایة وتعیها اذن واعیة قال رسول الله صلی الله علیه وعلی اله وبارك وسلم لعلی رضی الله تعالی عنه سألت الله ان یجعلها اذنك یا علی قال علی کرم الله تعالی وجهه فما نسیت شیئا بعده وما کان لی ان انسی قال شیخ المشائخ فی زمانه وواحد الاقران فی علومه وعرفانه الشیخ زین الدین ابوبکر محمد بن محمد بن علی الخوافی قدس الله تعالی سره فلذا اختص علی کرم الله وجهه بمزید العلم والحکمة حتی قال رسول الله صلی الله علیه وعلی اله وبارك وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها وقال عمر لولا علی لهلك عمر و از انجمله است سید شهاب الدین احمد که در توضیح الدلائل علی ترجیح الفضائل بعد ذکر حدیث مدینة العلم گفته واعلم ان الباب سبب لزوال الحائل والمانع من الدخول الی البیت فمن اراد الدخول واتی البیوت من غیر ابوابها شق

فانت — علی

زوج فاطمۃ الزہراء وابن عم المصطفی والعالم فی الدرجۃ العلیا والمعضلات التی سالہ کبار الصحابۃ ثم رجعوا الی فتواہ فیہا فضائل کثیرۃ شہیرۃ تحقق قولہ علیہ السلام انا مدینۃ العلم وعلی بابہا وقولہ علیہ السلام اقضاکم علی ازین عبارت ظاہرست کہ نزد ملا علی قاری معضلاتی کہ کبار صحابہ از جناب امیر المومنین علیہ السلام پرسیدند ورجوع بسوی فتوای آنجناب دران معضلات فرمودند حدیث مدینۃ العلم وحدیث اقضاکم علی را محقق مینماید وپر ظاہرست کہ بسیاری ازان معضلات ازجملۂ احکام شرعیہ ومسائل فقہیہ بود پس بکمال ظہور متضح گردید کہ حدیث مدینۃ العلم بلاشبہہ وارتیاب تعلق تام بعلوم فقہا دارد وصرف آن ازین علوم کار اہل عقل وحلوم نیست ونیز ملا علی قاری دررسالۃ المشرب الوردی فی مذہب المہدی بعد نقل حکایت مکذوبہ تعلم حضرت خضر علیہ السلام از ابو حنیفہ گفتہ ولا یخفی ان ہذا من کلام بعض الملحدین الساعی فی فساد الدین اذ حاصلہ ان الخضر الذی قال تعالی فی حقہ عبدا من عبادنا آتیناہ رحمۃ من عندنا وعلمناہ من لدنا علما وقد تعلم موسی علیہ السلام بعض العلوم منہ بما اوتی علما من جملۃ تلامیذ ابی حنیفۃ ثم عیسی علیہ السلام یاخذ احکام الاسلام من تلمیذ تلمیذ ابی حنیفۃ فی ذلک المقام وما اسرع فہم التلمیذ حیث اخذ عن الخضر فی ثلث سنین ما تعلم الخضر من ابی حنیفۃ حیا ومیتا فی ثلاثین سنۃ واعجب منہ ان ابا القاسم القشیری لیس معدودا فی طبقات الحنفیۃ وانما ہو احد اکابر الشافعیۃ ثم العجب من الخضر انہ ادرک النبی علیہ السلام ولم یتعلم منہ الاسلام ولا من علماء الصحابۃ الکرام کعلی باب مدینۃ العلم واقضی الصحابۃ وزید افرضہم وابی اقرء القراء ومعاذ بن جبل اعلم بالحلال والحرام ولا من التابعین العظام کالفقہاء السبعۃ وسعید بن المسیب بالمدینۃ وعطا بمکۃ والحسن بالبصرۃ ومکحول بالشام وقد رضی لجہلہ بالشریعۃ الحنفیۃ حتی تعلم مسائلہا بدلائلہا فی اواخر عمر ابی حنیفۃ فہذا مما لا یخفی بطلانہ علی العقول السخیفۃ والفہوم الضعیفۃ بل لو اطلع علی ہذہ المقالۃ الردیۃ علماء الشافعیۃ او الحنابلۃ او المالکیۃ اخذوہا علی وجہ السخریۃ وجعلوہا وسیلۃ فی قلۃ عقل لطائفۃ الحنفیۃ حیث تعلموا ان احدا منہم لم یرض بہذہ القضیۃ بالکلیۃ ثم لو تعرضت لما فی منقولہ من الخطأ فی مبانیہ ومعانیہ الدالۃ علی نقصان معقولہ لصار کتابا مستقلا فی ردمحصولہ الا انی اعرضت عنہ صفحا لقولہ تعالی خذ العفو وأمر بالعرف واعرض عن الجاہلین وقال عزوجل فاعف عنہم واصفح ان اللہ یحب المحسنین ازین عبارت بکمال وضوح ظاہر میشود کہ نزد ملا علی قاری حدیث مدینۃ العلم متعلق بعلوم فقہا میباشد زیرا کہ ملای مذکور باب مدینۃ العلم

ظ عنہا هم
ظ اللہ
ظ هذه ظ أو
ظ لم یعلموا

علیه السلام قبل تشرف بحدیث مدینة العلم دارای علوم ظاهره و باطنه بود پس چگونه میتوان گفت که مقصود جناب
رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم درحین ارشاد حدیث مدینة العلم قصر آن بر علوم اولیا بود و علوم فقها دران
مراد نبود و هل هذا الا تضجیع شنیع یجلب کل تقریع فظیع و از انجمله است نور الدین علی بن عبد الله سمهودی
چنانچه در جواهر العقدین گفته و قد اخرج ابن السمان عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه انه سمع عمر یقول
لعلی رضی الله عنهما و قد سئل عن شئ فاجابه ففرج عنه لا ابقانی الله بعدک یا علی قال الزین العراقی
فی شرح التقریب فی ترجمة علی رضی الله عنه قال عمر رضی الله عنه اقضانا علی و کان یتعوذ من معضلة
لیس لها ابو حسن انتهی و هذا التعوذ رواه الدارقطنی و غیره و لفظه اعوذ بالله من معضلة لیس لها ابو حسن
و فی روایة له عن ابی سعید الخدری قال قدمنا مع عمر مکة و معه علی بن ابی طالب فذکر له علی شیئا فقال
عمر اعوذ بالله ان اعیش فی قوم لست فیهم ابا حسن قالوا و انما لم یولّه شیئا من البعوث لانه کان
یمسکه عنده لاخذ رایه و مشاورته و اخرج الحافظ الذهبی عن عبد الملک بن ابی سلیمان قال ذکر لعطاء
اکان احد من اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم افقه من علی قال لا والله ما علمته قلت و هذه
و اشباهه مما جاء فی فضیلة علی فی هذا الباب شاهد لحدیث انا مدینة العلم و علی بابها ازین عبارت
ظاهرست که سمهودی اولا آثار عدیده و اقوال سدیده که دلیل اعلمیت مطلقه جناب امیر المؤمنین علیه السلام و
کمال آنجناب در خصوص علم فقه و احکام میباشد حدیث مدینة العلم را وارد نموده و این آثار و اقوال و نظایر
و امثال آنرا بصراحت شاهد حدیث مدینة العلم وانموده پس بنهایت ظهور ظاهر شد که نزد علامه سمهودی تبلا از
حدیث مدینة العلم متعلق بعلوم فقها میباشد و هرگز ازین وادی مصروف نیست و از انجمله است فضل بن
روزبهان شیرازی که در کتاب الباطل خود اعتراف نموده باینکه حدیث مدینة العلم بر وفور علم جناب امیر المؤمنین
علیه السلام و استحضار آنجناب اجوبه وقائع را و اطلاع آنجناب بر علوم و معارف دلالت دارد حیث قال
فی جواب کلام العلامة الحلی رحمه الله و قد استدل فیه بقوله علیه السلام سلونی و بحدیث مدینة العلم
کما سمعت هذا یدل علی وفور علمه و استحضاره اجوبة الوقائع و اطلاعه علی العلوم و المعارف و کل هذه
الامور مسلّمة و بعد ادراک اعتراف چنین متعصب تشدد و صرف حدیث مدینة العلم از علوم فقها و قصر آن بر علوم
اولیا بنهایت شناعت و غایت فظاعت میرسد و از انجمله است ملا علی قاری چنانچه در شرح فقه اکبر گفته

القرشی ثم علی بن ابی طالب ای ابن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی القرشی الهاشمی و هو المرتضی

علیہ السلام ہست پس ہر کہ اخذ کرد طریق آنجناب را داخل مدینہ شدہ و ہر کہ ترک کرد طریق آنجناب را ترک کرد طریق ہدایت را وازین توضیح صحیح بصراحت تمام تعلق حدیث مدینۃ العلم بتمامی علوم دینیہ واضح و آشکار میگردد پس قصر این حدیث بر علوم اولیا و صرف آن از علوم فقہا باطل گردید دوم آنکہ مناوی درین کلام برای تایید مفاد حدیث مدینۃ العلم تصریح نمودہ کہ شہادت دادہ اند برای جناب امیر المومنین علیہ السلام باعلمیت ہوا فق و موالف و معادی و مخالف و پر ظاہر ست کہ واقعات این شہادت تماما متعلق بعلوم فقہا وارد پس چگونہ محل حدیث مدینۃ العلم نزد مناوی متعلق بعلوم فقہا نخواہد بود سوم آنکہ مناوی درین کلام برای تایید مفاد حدیث مدینۃ العلم قضیہ سوال کردن سائلی مسئلہ را از معاویہ و احالہ کردن او سائل را بر جناب امیر المومنین علیہ السلام و اعتراف باعلمیت آنجناب نقل نمودہ و پر ظاہر ست کہ مسئلہ این قضیہ متعلق بعلوم اولیا نمی تواند شد زیرا کہ معاویہ را احدی از اولیا نمی دانست کہ از و مسئلہ از مسائل تصوف بپرسد و او دران مسئلہ احالہ بجناب امیر المومنین علیہ السلام نماید پس لابد این مسئلہ را از مسائل فقہیہ باید دانست و در کمال ظہور ست کہ تا وقتیکہ حدیث مدینۃ العلم متعلق بعلوم فقہا نباشد این قضیہ موید مفاد آن نمیتواند شد پس بحمد اللہ محقق گردید کہ نزد مناوی حدیث مدینۃ العلم بلا ریب مشیر بسوی علوم فقہا نیز ہست چہارم آنکہ مناوی درین کلام در مقام تایید حدیث مدینۃ العلم اعتراف اکابر اصحاب باعلمیت جناب امیر المومنین علیہ السلام ذکر نمودہ و پر ظاہر ست کہ اعتراف اکابر اصحاب باعلمیت آنجناب علی الاکثر در واقعات مسائل فقہیہ واقع شدہ و این اعتراف موید حدیث مدینۃ العلم نمی شود الا وقتیکہ خود حدیث مدینۃ العلم مثبت اعلمیت مطلقہ آنجناب بودہ باشد و تعلق آن بعلوم فقہا مسلم بود و ہرگاہ اعلمیت مطلقہ آنجناب ازین حدیث شریف ثابت شد باز چگونہ میتوان گفت کہ درین حدیث شریف صرف بعلوم اولیا اشارہ شدہ نہ بعلوم فقہا پنجم آنکہ مناوی درین کلام در مقام تایید حدیث مدینۃ العلم جملہ کان عمر یتعوذ من معضلۃ لیس لہا ابو حسن [?] اذا اشکل علیہ آوردہ و پر ظاہر ست کہ رجوع عمر بسوی جناب امیر المومنین علیہ السلام در بسیاری از مسائل مشکلہ فقہیہ واقع شدہ پس تا وقتیکہ تعلق حدیث مدینۃ العلم بجمیع علوم حتی علوم الفقہاء فرض نشود این رجوع عمر چگونہ تایید آن خواہد کرد ششم آنکہ مناوی درین کلام بغرض تایید حدیث مدینۃ العلم قصہ سوال سائلی از عمر و ارجاع او آن سائل را بسوی جناب امیر المومنین علیہ السلام و اباکردن آن سائل ازین مطلب و عتاب نمودن خلیفہ بر آن شخص و محو کردن نامش از دیوان ذکر نمودہ و پر ظاہر ست کہ سوال این سائل را از قبیل مسائل تصوف

واقضی الصحابه بودن جناب امیر المومنین علیه السلام را بغرض اثبات رجحان آنجناب برای تعلیم خضر علیه السلام نسبت بابوحنیفه ذکر نموده و در مقام استعجاب گفته که تعجب ست از خضر علیه السلام که ادراک جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم نمود و از آنجناب سلام را تعلم نکرده و نه از علمای صحابهٔ کرام مثل علی علیه السلام که باب مدینة العلم و اقضی الصحابه بود تا آخر آنچه گفت پس محل کمال تعجب ست که چگونه قاضی ثناء الله این همه افادات علمای خود را پس پشت انداخته حدیث مدینة العلم را بر محض علوم اولیا منزل ساخته و نیز ملا علی قاری در مرقاة شرح مشکوة متعلق بحدیث انا دار الحکمة و حدیث انا مدینة العلم کلامی نموده که سراسر از ان واضح ست که این هر دو حدیث نزد او یقینا متعلق بعلوم فقها میباشد و هرگز مقصور بر علوم اولیا نیست و قد مرّ هذا الکلام مستوفی فیما سبق مع الکلام علیه فلینظره المتامل الخبیر لیعلم ان ... [illegible]

لدیه و از انجمله است علامهٔ مناوی چنانچه در فیض القدیر شرح جامع صغیر گفته انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب فان المصطفی صلی الله علیه و سلم المدینة الجامعة لمعالی الدیانات کلها و لا بد للمدینة من باب فاخبران بابها هو علی کرم الله وجهه فمن اخذ طریقه دخل المدینة و من اخطأه اخطأ طریق الهدی و قد شهد له بالاعلمیة الموافق و المؤالف و المعادی و المخالف و خرّج الکلاباذی ان رجلا سأل معویة عن مسئلة فقال سل علیا هو اعلم منی فقال ارید جوابک قال ویحک کرهت رجلا کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یغرّه بالعلم غرّا و کان اکابر الصحب یعترفون له بذلک و کان عمر یسأله عما اشکل علیه جاءه رجل فسأله فقال هٰهنا علی فاسئله فقال ارید ان اسمع منک یا امیر المومنین قال قم لا اقام الله رجلیک و محا اسمه من الدیوان و صحّ عنه من طرق انه کان یتعوذ من قوم لیس هو فیهم حتی امسکه عنده و لم یولّه شیئا من البعوث لمشاورته فی المشکل و اخرج الحافظ عبد الملک بن سلیمان قال ذکر لعطاء اکان احد من الصحب افقه من علی قال لا و الله و قال الحرالی قد علم الاولون و الآخرون ان فهم کتاب الله منحصر الی علم علی و من جهل ذلک فقد ضلّ عن الباب الذی من ورائه یرفع الله من القلوب الحجاب حتی یتحقق الیقین الذی لا یتغیر بکشف الغطاء الی هنا کلامه [illegible] ابی سلیمان

و این عبارت چنانچه می‌بینی بر مطلوب بچند وجه دلالت دارد اول آنکه مناوی دران برای توضیح معنی حدیث مدینة العلم تصریح نموده که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم مدینهٔ جامعه است برای معالی دیانات کل آن و چاره نیست ازینکه برای مدینه بابی بوده باشد پس خبر داد آنحضرت که باب آن مدینه جناب امیر المومنین

بعلوم اولیا نیست و قد سبق نقل هذا الکلام فیما تقدم مع کلام انما ربه بنائه الضلال و تهدم و از انجمله است شیخ عبد الحق دهلوی که در لمعات شرح مشکوة متعلق بحدیث انا دار الحکمة و حدیث انا مدینة العلم آنچه ذکر نموده دلیل واضح ست بر تعلق این دو خبر بعلوم فقهاء و نیز آنچه در اشعة اللمعات آورده برهان لائح برین مطلب ست کما دریت فیما سبق پس انکار قاضی ثناء الله از حیز اعتبار ساقط و بحضیض بطلان هابط میباشد و از انجمله است عبد الرحمن بن عبد الرسول چشتی که با وصف انسلاک در سلک اهل تصوف و انخراط در زمرهٔ ارباب تعرف بصراحت تمام افاده نموده که جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم جمیع علوم ظاهری و باطنی را برای جناب امیر المومنین علیه السلام ایثار نمود و در مقام دلیل این مطلوب حدیث مدینة العلم آورده چنانچه در مرآة الاسرار در مقدمهٔ کتاب گفته و این مقدمه اظهر من الشمس ست که حضرت حق سبحانه و تعالی جمیع علوم صوری و معنوی بحضرت محمد صلی الله علیه و سلم تعلیم فرمود قوله تعالی الرحمن علم القرآن شاهد ست و آنحضرت جمیع علوم ظاهری و باطنی علی کرم الله وجهه را ایثار فرمود قال علیه السلام انا مدینة العلم و علی بابها انتهی پس کمال عجب ست که چگونه قاضی ثناء الله از راه جسارت حدیث مدینة العلم را بر علوم اولیا مقصور میگرداند و مخالفت و معاندت چنین عرفاء کرام و کملاء فخام خود بمنصهٔ شهود میرساند و از انجمله است اسمعیل بن سلیمان الکردی که در جلاء النظر فی دفع شبهات ابن حجر حدیث مدینة العلم را دلیل برائت ساحت جناب امیر المومنین علیه السلام از خطا وا نموده و بآن هفوهٔ ابن تیمیه را در حق آن جناب باظهار حق و صواب رد فرموده و این معنی چنانچه می بینی کاشف از ان ست که نزد او حدیث مدینة العلم بلا ریب تعلق بعلوم فقه و احکام دارد والا استدلال بآن در مثل این مقام درست نمی شد و از انجمله است محمد بن عبد الرسول البرزنجی که در رسالة الاشاعة فی اشراط الساعة کلام ملا علی قاری متعلق بابطال حکایت موضوعه تعلم حضرت خضر علیه السلام از ابو حنیفه از رسالهٔ مشرب وردی او نقل نموده و آنرا در غایت نفاست دانسته و دلالت این کلام بر مطلوب و مرام آنفا دریافتی پس بلا اشکال ثابت شد که نزد برزنجی هم حدیث مدینة العلم متعلق بعلوم فقها میباشد و از انجمله است شاه ولی الله دهلوی که او هم این حدیث شریف را متعلق بعلوم فقها میداند چنانچه از کلمات او که عنقریب گذشته واضح و لائح ست و از انجمله است محمد معین سندی که از افادهٔ او هم بودن این حدیث متعلق بعلوم فقها واضح ست چنانچه در دراسات اللبیب در جائیکه احتجاجات قائلین بالقیاس در جواب ازان ذکر کرده میگوید و استدلوا ایضا

فرض نتوان کرد لوجوه عدیدة لا تخفی علی ولی النهی و فرض آن را از مسائل فقهیه و ما فی حکمها ثبت تعلق حدیث
مدینة العلم ست بعلوم فقها و لا ابطل ذکر هذه القضیة فی معرض التایید والله ولی التسدید هفتم آنکه مناوی
درین کلام برای تایید مفاد حدیث مدینة العلم گفته وصح عند من طرق انه کان یتعوذ من قوم لیس هو فیها
و این تعوذ عمر چنانچه در کمال ظهور ست علی الاکثر وقتی صادر شده که جناب امیر المومنین علیه السلام در مسائل فقهیه
او را تنبیه بر وجه صواب فرموده پس آن را موید حدیث مدینة العلم دانستن بلا ریب مبنی بر آن ست که این حدیث
شریف دلیل کمال آنجناب در علوم فقهیه نیز میباشد هشتم آنکه مناوی درین کلام در مقام تایید حدیث مدینة العلم
ذکر نموده که عمر جناب امیر المومنین علیه السلام را نزد خود داشته بود و بر هیچ لشکری آنجناب را والی نکرد تا از آنجناب
در امر مشکل مشاورت نماید و ذکر کردن مناوی این مطلب را در مقام تایید حدیث مدینة العلم دلیل واضح
تعلق آن بعلوم فقهاست زیرا که پر ظاهرست که بسیاری از مشاورات عمر با جناب امیر المومنین علیه السلام
علیه السلام در مسائل مشکله فقهیه بود بلکه گاهی مسموع نشده که عمر با آنجناب در مسئله از مسائل تصوف سوال
کرده باشد نهم آنکه مناوی درین کلام قول عطا در باب افقهیت جناب امیر المومنین علیه السلام از سائر
اصحاب در مقام تایید حدیث مدینة العلم ذکر نموده و دلیلی واضح تر ازین بر تعلق حدیث مدینة العلم بعلوم
فقها چه خواهد بود دهم آنکه مناوی درین کلام بغرض تایید مضمون حدیث مدینة العلم از حرالی نقل نموده که او
گفته بتحقیق که اولین و آخرین دانسته اند که فهم کتاب الله منحصرست بسوی علم علی علیه السلام و هر که جاهل
این معنی ست پس بدرستی که گم شده است از بابی که خداوند عالم از وراء آن باب رفع حجاب از قلوب مینماید
تا اینکه متحقق میشود یقینی که بکشف غطا متغیر نمیگردد و ازینجا بکمال وضوح ظاهرست که نزد حرالی و نزد مناوی
هر دو حدیث مدینة العلم متعلق بعلوم فقهاست زیرا که مبنی بودن علوم فقها بر فهم کتاب الله اظهر من الشمس ست
و فهم کتاب الله نزد اولین و آخرین منحصر بر علم جناب امیر المومنین علیه آلاف السلام من رب العالمین میباشد
و هر که این معنی را نمی داند او از باب مدینة العلم گمراه است پس حالا در گمراهی قاضی ثناء الله چه جای
ریب ست که او از راه سینه زوری میخواهد که علی خلاف ما حققه المحققون حدیث مدینة العلم را بر محض علوم
اولیا تنزیل نموده از علوم فقها آن را یکسر منصرف نماید و در مباهتت صریحه و مکابرت فضیحه الی اقصی الغایة بفرماید
و از آن جمله است ملا یعقوب بنبانی لاهوری که در رساله عقائد متعلق بحدیث مدینة العلم کلامی آورده که
از آن بکمال وضوح واضح و آشکارست که نزد او این حدیث متعلق بعلوم فقها میباشد و هرگز مخصوص

و دلیل قاطع و برهان ساطع بر بطلان مزعوم قاضی ثناء الله در باب مشیر بودن حدیث انا دار الحکمة و انا مدینة العلم بعلوم اولیا دون علوم الفقها آنست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم چنانچه این دو حدیث شریف ارشاد فرموده همچنین آنجناب حدیث انا مدینة الفقه و علی بابها نیز ارشاد نموده چنانچه سابقا در ضمن مؤیدات حدیث مدینة العلم بصراحت وا رسیدی و اسمای مخرجین و مثبتین این حدیث بتفصیل شنیدی و بکمال ظهور ظاهر ست که درین حدیث شریف مجال تسویل و تاویل پانی پتی یکسر معدوم و مفقود و باب تلمیع و تخدیع او کلیة مصفق و مسدود میباشد زیراکه بلا اشتباه مفاد این حدیث آنست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله وسلم مدینهٔ فقه و جناب امیر المومنین علیه السلام باب مدینهٔ فقه میباشند و احدی از متجاسرین خاسرین متفوه نمی تواند شد که این حدیث متعلق بعلوم فقها نیست و هرگاه تعلق این حدیث شریف بعلوم فقها ثابت شد واضح و آشکار گردید که نسبت بحدیث انا دار الحکمة و انا مدینة العلم آنچه پانی پتی خیال تنگ دارد محض نقش بر آب ست و لمع سراب ست و بلا شبهه وا رتیاب این دو حدیث شریف متعلق بجملهٔ علوم نبویه میباشد و بافادهٔ انحصار اخذ آن از ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیه السلام قلوب عدای آنجناب را بخراشد فلیمت الجاحد المنکر لذلک غیظا و حسدا و لیهلک الحقود العنود حزنا و کمدا وجه چهارم آنکه پانی پتی درین کلام متفوه شده باینکه اخذ علوم فقها منحصر بر جناب امیر المومنین علیه السلام نیست و این تفوه باطل و تقول عاطل خیلی واضح البطلان و ظاهر الهوان ست زیراکه بلا ریب مفاد صریح حدیث مدینة العلم و حدیث دار الحکمة انحصار اخذ جمیع علوم و اقتباس تمامی حکم از باب مدینة العلم و باب دار الحکمة میباشد خواه آن علوم از علوم فقهاء بوده باشد یا علوم اولیا و خواه آن علم از علم اولین باشد یا آخرین و بحمد الله تعالی در جواب کلام عاصمی و علی قاری و غیره جابجا بتوضیحات مفیده و تصریحات سدیده اثبات این مطلب نفیس شده و وقائع رجوع جمیع صحابه بآنجناب و استغنای آنجناب از ایشان هم مثبت این مطلب ست و گذشته از ان اعترافات صریحه و اقاریر صحیحهٔ علمای اهل سنت متعلق باین مقصود محمود قاطع السن ارباب احتیال و سادّ ابواب قیل و قال ست و شطری از ان در سابق مذکور گردیده و عنقریب شنیدی که مناوی در فیض القدیر از حرالی نقل نموده که او گفته قد علم الاولون و الآخرون ان فهم کتاب الله منحصر الی علم علی و من جهل ذلک فقد ضل عن الباب الذی من ورائه یرفع الله من القلوب الحجاب حتی یتحقق الیقین الذی لا یتغیر بکشف الغطاء و حدیث انا مدینة الفقه و علی بابها بنحوی که

علی حجیۃ القیاس بعمل جمع کثیر من الصحابۃ وان ذلک نقل عنہم بالتواتر وان کانت تفاصیل ذلک
احادا وایضا عملہم بالقیاس وترجیح البعض علی البعض تکرر وشاع من غیر نکیر وھذا وفاق واجماع
علی حجیۃ القیاس فالجواب انہ کما نقل عنہم القیاس نقل ذمہم القیاس ایضا فعن باب مدینۃ العلم
رضی اللہ عنہ انہ قال لو کان الدین بالقیاس لکان باطن الخف اولی بالمسح من ظاہرہ **وازانجملہ است**
علامہ محمد بن اسمعیل الامیر کہ در روضۂ ندیہ این حدیث شریف را متعلق بجمیع علوم نبویہ وانمودہ وہرگز ہرگز
قصر آن بر علوم اولیا نفرمودہ وعبارت او متعلق بمعنی این حدیث بتمامہا سابقا مرقوم شدہ وشطری از آن
این ست واذا عرفت ھذا عرفت انہ قد خص اللہ الوصی علیہ السلام بہذہ الفضیلۃ العجیبۃ ونوہ شانہ
اذ جعلہ باب اشرف ما فی الکون وھو العلم وان منہ یستمد ذلک من ارادہ ثم انہ باب لاشرف العلوم
وھی العلوم النبویۃ ثم لاجمع خلق اللہ علما وھو سید رسلہ صلی اللہ علیہ وسلم وان ھذا الشرف
یتضاءل عنہ کل شرف ویطاطئ راسہ تعظیما لہ کل من سلف وخلف وکما خصہ اللہ بانہ باب مدینۃ العلم
فاض عنہ منہا ما یاتیک من دلائل ذلک قریبا **وازانجملہ است** **شیخ سلیمان جملی** کہ از افادۂ او نیز متعلق
بودن این حدیث بجملہ علوم علی العموم واضح وآشکار ست پس تخصیص آن بعلوم اولیا یکسر ہیچ ورد و انکار
شیخ مذکور در کتاب الفتوحات الاحمدیہ بشرح شعر وزیر ابن عمہ فی المعالی ؛ ومن الاھل تسعد الوزراء گفتہ
المواخاۃ | وقولہ ومن الاھل الخ من تلک السعادۃ ما امدہ بہ من المواخات فقد اخرج الترمذی اخی صلی اللہ علیہ
وسلم بین اصحابہ فجاء علی تدمع عیناہ فقال یا رسول اللہ آخیت بین اصحابک ولم تواخ بینی و
بین احد فقال انت اخی فی الدنیا والاخرۃ ومنہا العلوم التی اشار الیہا بقولہ انا مدینۃ العلم وعلی بابہا
فمن اراد العلم فلیات الباب **وازانجملہ است علامہ عجیلی شافعی** کہ او این حدیث شریف را در مقام
اثبات علوم باطنہ وظاہرہ برای آنجناب ذکر کردہ چنانچہ در ذخیرۃ المآل گفتہ ولما اصاب اھل مکۃ
انی | جدب شدید اخذہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم من عمہ ابوطالب ورباہ وازلفہ وھداہ الی مکارم الاخلاق
الانوار | فحصلت لہ العلوم بملاحظتہ لہ وحنوہ علیہ وشفقتہ فاستعد لقبول الانوار وتہیأ للفیض لعلوم والاسرار
فصارت الحکمۃ من الفاظہ ملتقطۃ والعلوم الظاہرۃ والباطنۃ بفوادہ مرتبطۃ تتفجر بحار العلوم
من صدرہ ولذلک قال صلی اللہ علیہ وسلم انا مدینۃ العلم وعلی بابہا واین عبارت عجیلی قریب بعبارت
ابن الصباغ مالکی ست کہ آنفا مذکور گردیدہ ودلالت آن بر مطلوب بتقریب واضح بمعرض بیان رسیدہ

بآن زدن هرگز کار عقلا نخواهد شد ثالثاً در ما سبق از عبارت کتاب جامع بیان العلم ابن عبد البر القرطبی دانستی که مزنی شاگرد رشید شافعی افاده نموده که این حدیث اگر بالفرض صحیح هم باشد معنای آن چنین خواهد بود که روایت هر واحد از اصحاب بسبب وثوق شان در نقل حجت ست و ازین معنی چنانچه نفی فائز بودن هر واحد از صحابه بمرتبهٔ فقاهت هم ثابت نمی شود چه جای آنکه هر واحد از ایشان قابل این مطلب خطیر بوده باشد که مردم از و اخذ علوم فقها نمایند رابعاً معنای که مزنی برای این حدیث موضوع بر فرض صحت آن تراشیده هم درست نمیشود و بحمد الله افادهٔ استاد او یعنی خود شافعی مبطل و موهن آن ست تفصیل این اجمال آنکه نزد شافعی عدالت تمامی صحابه چنانچه مزعوم اکثر ائمهٔ اهل سنت ست هرگز ثابت نبود بلکه حضرت او در بعض مشاهیر صحابه بجدّی بد اعتقاد بود که شهادت ایشانرا قابل قبول نمیدانست و بهمین سبب برای شاگرد رشید دیگر خود که ربیع باشد بطور راز افاده نموده بود که شهادت چار نفر از صحابه مقبول نیست و ایشان معاویه و عمرو عاص و مغیره و زیاد می باشند اگر باورت نمی آید بشنو که علامه ابو الفدا اسمعیل

قالع اساس مزعوم پانی پتی ست خود ظاہر ست پس چگونہ عاقل بعد ادراک این ہمہ امور می توان گفت
کہ اخذ علوم فقہا منحصر در ذات قدسی صفات جناب امیر المومنین علیہ السلام نیست ہذا لعمری ہو الختطل
البیئ بلا ارتیاب وکذب من زعم انہ یدخل المدینۃ من غیر الباب وجہ پنجم آنکہ پانی پتی درین کلام تمسک
بحدیث نجوم نمودہ وادعا کردہ کہ برای اخذ علوم فقہا جناب رسالت مآب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ است
اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم واین معنی چنانچہ می بینی دلیل کمال جور واعتساف پانی پتی میباشد
زیراکہ اولاً حدیث نجوم بنا برافادات اکابر منقدین واجلہ محققین سنیہ مفتعل وموضوع ومنتحل ومصنوع ست
سابقا در جواب کلام اعور انکر قدح وجرح این حدیث از عبارات جامع بیان العلم ابن عبد البر النمری القرطبی
ومنہاج السنہ ابن تیمیہ حرانی وتفسیر بحر محیط ابو حیان محمد بن یوسف الغرناطی وتخریج احادیث منہاج البیضاوی
لزین الدین عبد الرحیم بن الحسین العراقی وتلخیص الحبیر ابن حجر عسقلانی وکتاب التقریر والتحبیر محمد بن محمد الحلبی
المعروف بابن امیر الحاج واتمام الدرایہ لقراء النقایہ جلال الدین سیوطی ونسیم الریاض شرح شفای قاضی
عیاض للشہاب الخفاجی وصبح صادق شرح منار ملا نظام الدین السہالوی وفواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت
مولوی عبد العلی الشہیر ببحر العلوم وارشاد الفحول محمد بن علی الشوکانی بتفصیل جمیل وانسق مرعلاوہ برین علمای
اعلام وبہمای فخام سنیہ دیگر ارباب تنقید وتحقیق وتنقیب وتدقیق شان نیز ہتک ستر وابدای ستر این خبر
مطعون وحدیث موہون نمودہ اند نظر باختصار در ینجا اکتفا بر عبارت یکی از ان نقاد کبار میرود ابن القیم در
اعلام الموقعین در مقام رد بر مقلدین وابطال حجج ایشان گفتہ الوجہ الخامس والاربعون قولہم یکفی فی
صحۃ التقلید الحدیث المشہور اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم جوابہ من وجوہ احدہا ان ہذا
الحدیث قد روی من طریق الاعمش عن ابی سفیان عن جابر ومن حدیث سعید بن المسیب عن ابن عمر ومن
طریق حمزۃ الجزری عن نافع عن ابن عمر ولا یثبت شئی منہا قال ابن عبد البر حدثنا محمد بن ابراہیم بن سعید
ان اباعبد اللہ بن مفرج حدثہم ثنا محمد بن ایوب الصموت قال قال لنا البزار واما ما یروی عن النبی صلی اللہ
علیہ والہ وسلم اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم فہذا الکلام لا یصح عن النبی صلی اللہ علیہ والہ وسلم
وہرگاہ حال بر اختلال این حدیث برین منوال باشد پس احتجاج بآن ہرگز سائغ وجائز نخواہد بود ثانیا این
حدیث موضوع قطع نظر از افادات حفاظ اعلام ونصوص نقاد عظام سنیہ بادلۂ عقلیہ وشواہد نقلیہ ہم باطل
ومصنوع ظاہر میشود کما ستقف علیہ ان شاء اللہ تعالی فی مجلد حدیث الثقلین پس دست تمسک

من الوجوه پس چون حضرت امیر باب شد امام هم شد حالانکه باب مدینة العلم شدن چیزی دیگرست و امام
بودن چیزی دیگر و درمیان هر دو نه اتحاد است و نه لزوم انتهی واین کلام جالب الملام اگرچه بوجوه لا تعد و
لا تحصی مهدوم و منقوض و بردُوْدِ بیشمار مردود و مرفوض ست لیکن ما درینجا ردما للاختصار به بعض وجوه اکتفا
واقتصار مینمائیم **وجه اول** آنکه شاه صاحب بکمال تنطع در تعدید انواع اوهام اهل حق کرام حسب زعم فاسد
وظن کاسد خود نوع سوم عدم تفرقه بین المطلوب والنتیجه قرار داده اند حالانکه ساحت علیای اهل حق
ویقین ازین وهم مهین یقیناً مبراست وشاه صاحب بلاشک وارتیاب ارتکاب لغو وکذاب درین باب
فرموده اند وبجز ادعای باطل وتقریر لاطائل چیزی حاصل شان نگردیده کما ستراه عما قریب بعون المنعم
المثیب **وجه دوم** آنکه شاه صاحب حسب داب خود بلا دلیل مدعی شده اند که بهمین سبب اکثر تقریبات
دلائل شیعه تمام نمیشود چنانچه در مباحث امامت مفصل گذشت حالانکه این ادعا کذب واضح وتخرص لائح
است وبحمد الله تعالی جمله تقریبات دلائل شیعه تمام وتمامی تقریرات متینه شان مرغم آناف اعادی خصام
میباشد وانچه شاه صاحب حواله بمباحث امامت فرموده اند بمفاد چه دلاورست دزدی که بکف چراغ دارد
مثبت کمال حیای عثمانی برای ایشان ست وبحمد الله تعالی نخیف در جمله مباحث امامت استحکام ومتانت
واستحصاف وحصانت تمامی استدلالات وتقریبات اهل حق بمنصهٔ شهود رسانیده تزویرات وتقریرات
شاه صاحب و دیگر اسلاف واخلاف شان را هباء منثورا گردانیده ام بلکه بعون الله تعالی ثابت نموده ام که شاه صاحب
در بسیاری از مقامات دیده ودانسته در ذکر احتجاجات اهل حق ونقل استدلالات ایشان تصرف وخیانت
بکار برده مسلک تحریف سخیف وتلفیق عنیف سپرده تا باشد که بازای آن حرفی ارایند وسخنی پیرایند
لیکن بفضل الله المنعام سعی شان باطل ونا تمام برآمد وتخدیع وتضلیل وتلمیع وتسویل شان فائده
نه بخشید و پرده از روی کار در هر جا برافتاد وغلبهٔ کامله وفتح مبین در هر مبحث برای اهل حق ویقین دست
داد وعنقریب خواهی دانست که درینجا نیز شاه صاحب مطابق مسلک دیرینه خود پی سپر وادی کذب و
افترا بلا ریب وامترا گردیده اند وبوتیرهٔ منحوسه تقوّل وافتعال بنهایت وله وشغف گردیده **وجه سوم** آنکه
شاه صاحب در مقام تمثیل بعد ادعای ضئیل خود از تقریرات متینه وتبیینات رزینه اهل حق در باب حدیث
مدینة العلم صرف دو جملهٔ مختصره باجمال نقل کرده یعنی "حضرت امیر باب مدینة العلم ست وهر که باب مدینة العلم
باشد امام ست" حالانکه بحمد الله تقریرات شافیه واضحه وتوضیحات وافیه لائحهٔ ایشان درین باب

افادۂ شافعی دربارۂ عدم قبول شہادت چہار نفر از اصحاب

بن علی الایوبی در کتاب المختصر فی اخبار البشر میفرماید قال القاضی جمال الدین بن واصل وروی ابن الجوزی باسناده عن الحسن البصری انه قال اربع خصال کن فی معاویة لو لم یکن فیه الا واحدة لکانت موبقة وهی اخذه الخلافة بالسیف من غیر مشاورة وفی الناس بقایا الصحابة وذو والفضیلة واستخلافه ابنه یزید وکان سکیرا خمیرا یلبس الحریر ویضرب بالطنابیر وادعاؤه زیادا وقد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الولد للفراش وللعاهر الحجر وقتله حجر بن عدی واصحابه فیا ویلا له من حجر واصحاب حجر وروی عن الشافعی رحمة الله علیه انه اسر الی الربیع انه لا یقبل شهادة اربعة من الصحابة وهم معاویة وعمرو بن العاص والمغیرة وزیاد وہرگاه حالت اصحاب در افتضاح نزد شافعی باین حد رسیده باشد که شنیدی باز کیست که معنای تراشیده مزنی را بنظر وقعت خواہد دید و برای چنین شاگرد رشید مخالفت وعقوق ومشاقت ماحیه حقوق استاد والانزادش خواہد پسندید وچون راز عدالت اصحاب باینگونه رسوائی آشکار گردید و برای حدیث موضوع بنجوم معنای منحوت مزنی ہم درست نیامد پس تو واضح ومنکشف شد که جمله اصحاب بحیثیت روایت واسناد ہم قابل وثوق واعتماد نیستند چه جای آنکه بمرتبۂ فقاہت فائز باشند وچه جای آنکه معاذ الله جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم حدیث نجوم درشان ایشان ارشاد فرموده مردم را برا خذ واستفاده علوم فقها از ایشان تحریض وترغیب نموده باشد ما هذا الا زعم اهل العناد واللداد وحسبان اولی الزیغ والعناد واز جملۂ عجائب تصاریف لیالی وایام وغرائب ہفوات واوہام مطربۂ اصحاب عقول وافہام آنست که مخاطب اصلی ما شاه عبد العزیز در ہمین تحفۂ مسروقۂ خود علاوه بر باب الامامه در باب اوہام بغرض توہین استدلال اہل حق کرام بحدیث انا مدینة العلم رنگی تازه ریخته وحیله نو برانگیخته سلسلۂ شرم وحیا یکسر گسیخته بایثار جلاعت واتقاح خاک مذلت وافتضاح بر سر خود بیخته چنانچه در باب مذکور که باب یازدہم کتاب اوست در تعداد انواع اوہام شیعه حسب مزعوم باطل خود گفته نوع سوم آنکه مطلوب چیزی باشد ونتیجه چیزی دیگر برآید لیکن بسبب کمال قرب ومجاورت درمیان مطلوب ونتیجه وہم قناعت کند که مطلوب حاصل شد بہمین سبب اکثر تقریبات دلائل شیعه تمام میشود چنانچه در مباحث امامت مفصل گذشت مثل آنکه حضرت امیر باب مدینة العلم است وہر که باب مدینة العلم باشد امام است وہم پنداشت که امام چون رئیس امت است وباب نیز ریاست خانه دارد بوجه

(بقیه حاشیه صفحه ۵۹۳)
قاو فی ملک حماة اثنی عشر سنة ... منه
وثلثین وسبعمائة وهو کهل و
رحمه الله بحماة فی المحرم سنة اثنتین
السلطان وصل الیه هذا العلم وفق
الذین ما اعلم ان سلطانا من ملوک
... الی الغایة وقال ...
الکثیر لا سیما ...
وهما ابن القویم وابن البرهان فا...
... فی معرفة العلیبیان ...
عجیبا وهذا الفن الخاص هو الذی
التی فیه واستطرد فی ذلک ...
علیه ولا رض التی بنیت فیها و...
فیها وقد ذکر بناءه ذکر صفة ال...

فالحدیث اشارة الی قوله تعالی واتوا البیوت من ابوابها و فی کثیر من روایات ابن المغازلی تصریح بذ
ففی بعضها مسندا الی جابر انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب و فی بعضها مسندا
الی علی علیه السلام یا علی انا المدینة وانت الباب کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من الباب وروی
عن ابن عباس انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد الجنة فلیاتها من بابها وعن ابن عباس ایضا
بطریق اخر انا دار الحکمة وعلی بابها فمن اراد الحکمة فلیات الباب فهذا یقتضی وجوب الرجوع الی
امیر المومنین علیه السلام لان النبی صلی الله علیه واله وسلم کنی عن نفسه الشریفة بمدینة العلم
بدار الحکمة ثم اخبر ان الوصول الی علمه وحکمته والی جنة الله سبحانه من جهة علی خاصة لانه جعله
کباب مدینة العلم والحکمة والجنة التی لا یدخل الیها الا منه وکذب علیه السلام من زعم انه یصل ا
المدینة لا من الباب وتشیر الیه الایة ایضا لما ذکرناه وفیه دلیل علی عصمته وهو ظاهر لانه علیه السلا
امر بالاقتداء به فی العلوم علی الاطلاق فیجب ان یکون ماموناً عن الخطا ویدل علی انه امام الامة لانه الباب
لتلک العلوم ... ذلک ما ... اختلاف الامة ورجوع بعضهم الی بعض وغناه علیه السلام عنها
... ایضا ... انه علیه السلام وانه لا یمکن اخذ العلم والحکمة ودخول الجنة فی حیوته
صلی الله علیه واله وسلم الا من قبله وروایة العلم والحکمة الا عنه لقوله تعالی واتوا البیوت من ابوابها
حیث کان علیه السلام هو الباب ولله در القائل ع مدینة علم وابن عمک بابها فمن غیر ذلک
الباب لم یوت سورها ویدل ایضا علی ان من اخذ شیئا من هذه العلوم والحکم التی احتوی علیها
رسول الله صلی الله علیه واله وسلم من غیر جهة علی علیه السلام کان عاصیا کالسارق والمتسور لان
السارق والمتسور اذا دخلا من غیر الباب الماموربها ووصلا الی بغیتهما کانا عاصیین وقوله علیه السلا
فمن اراد العلم فلیات الباب لیس المراد به التخییر بل المراد به الایجاب والتهدید کقوله عز وجل فمن شاء
فلیومن ومن شاء فلیکفر والدلیل علی ذلک انه لیس هٰهنا نبی غیر محمد صلی الله علیه واله وسلم هو
مدینة العلم ودار الحکمة فیکون العالم مخیرا بین الاخذ من احدهما دون الاخر وفقد ذلک دلیل علی ایجا
وانه فرض لازم والحمد لله ونیز علامۂ تستری در احقاق الحق فرموده ثم لا یخفی علی اولی الالباب ان المراد
بالباب فی هذه الاخبار الکنایة عن الحافظ للشیٔ الذی لا یشذ عنه منه شیٔ ولا یخرج الا منه ولا یدخل الیه
الا به واذا ثبت انه علیه السلام الحافظ لعلوم النبی صلی الله علیه واله وسلم وحکمته وثبت امر الله تعالی و

ثم فمن اراد العلم فلیات الباب وعن ابن عباس ایضا انا مدینة الجنة وعلی بابها صح

ثم ومدینة الجنة صح

علیه

واقع بہر طور عقبیان وقائع اساس بہر تضلیل و اضلال ست وہرگز باین نحو اجمال واقع نشدہ تا مجال قیل و قال دران باشد و اصلا مساغ وہمی کہ شاہ صاحب اہل حق را بان جسته الله منسوب مینمایند دران نیست وقد دریت تفصیلا فیما سبق علی التفصیل والحمد لله المنعم المنیل وجہ چہارم آنکہ شاہ صاحب از راہ کمال جلاعت و نہایت خلاعت در مقام نسبت اہل حق بسوی وہم در استدلال بحدیث مدینۃ العلم بالا بحا گفتہ کہ وہم پنداشت کہ امام چون رئیس امت ست و باب نیز ریاست خانہ دارد بوجہ من الوجوہ پس چون حضرت امیر باب شد امام ہم شد حالانکہ نسبت این وہم باہل حق بلاریب اشتباہ غلط صریح و وہم فضیح ست بحمد الله تقریرات اہل حق متعلق بحدیث مدینۃ العلم در کتب و اسفار ایشان مضبوط و موجود ست و ہرگز زبان مکذب شاہ صاحب میباشد تحیف بنابر اختصار بعضی از آنہا درینجا ذکر مینمائیم تا معلوم شود کہ اہل حق چہ میفرمایند و شاہ صاحب از راہ قلت حیا بایشان چہ منسوب مینمایند علامہ ابوجعفر محمد بن علی بن شہر آشوب السروی المازندرانی در کتاب مناقب آل ابی طالب بعد نقل حدیث مدینۃ العلم از طرق مخالفین فرمودہ وهذا يقتضي وجوب الرجوع الى امير المومنين عليه السلام لانه كنى عنه بالمدينة واخبر ان الوصول الى علمه من جهة علي خاصة لانه جعله كباب المدينة الذي لا يدخل اليها الا منه ثم اوجب ذلك الامر به بقوله فليات الباب وفيه دليل على عصمته لانه من ليس معصوم يصح منه وقوع القبيح فاذا وقع كان الاقتداء به قبيحا فيؤدي الى ان يكون عليه السلام قد امر بالقبيح وذلك لا يجوز ويدل ايضا انه اعلم الامة يويد ذلك ما قد علمناه من اختلافها ورجوع بعضها الى بعض وغناء علي عليه السلام عنها وابان عليه السلام ولاية علي عليه السلام وامامته وانه لا يصح اخذ العلم والحكمة في حيوته وبعد وفاته الا من قبله وروايته عنه كما قال الله تعالى واتوا البيوت من ابوابها و علامہ یحیی بن الحسن بن الحسین بن علی الاسدی الحلی المعروف بابن البطریق در کتاب العمدہ در فصل خامس و ثلثون فرمودہ اعلم ان هذه الفصل قد جمع اشياء في فنون شتى من مناقبه كلها يوجب لامير المومنين عليه السلام السيادة واتباع الامة والاقتداء به منها قوله انا مدينة العلم وعلي بابها فمن اراد المدينة فليات الباب وكذلك قوله انا مدينة الجنة وقد قدمنا فضل العالم على من ليس بعالم وان الله قد ميز العالم على من ليس بعالم وان الله تعالى قد اوجب اتباع من يهدي الى الحق وهو احق بالاتباع من غيره وليس ذلك الا لتفضيل العالم على من ليس كذلك فقد وجبت له السيادة ووجب اتباعه وقد استوفينا ذلك فيما مضى فلا وجه لاعادته و جناب قاضی سید نور الله ششتری نور الله مضجعہ در احقاق الحق فرمودہ اقول

علی ہم

دیگرست و امام بودن چیزی دیگر درمیان ہردو نہ اتحادست و نہ لزوم و این تفوہ سراسر باطل و مضمحل ست چہ عنقریب از تقریرات متینۂ اہل حق دانستی کہ باب مدینة العلم بودن جناب امیرالمومنین علیہ السلام ثابت مینماید کہ آنجناب در علوم نبویہ مرجع خلائق ست و بغیر آنجناب بعلوم جناب رسالتمآب صلی اللہ علیہ وآلہ نتوان رسید و پر ظاہرست کہ باب مدینة العلم باین معنی متحدست با امام کما لا یخفی و نیز دانستی کہ این حدیث دلالت مینماید بر اعلمیت جناب امیرالمومنین علیہ السلام و اعلمیت مستلزم امامت است پس باین لحاظ درمیان باب مدینة العلم و امام لزوم متحقق باشد پس نفی اتحاد و لزوم چنانچہ مخاطب عمدة القروم بآن متفوہ شدہ محض زیغ ملوم و عناد مشوم خواہد بود و علاوہ برین دیگر وجوہ اتحاد و لزوم از تقریرات سابقہ و عنوانات سالفہ کہ درینجا و در جزء اول مجلد مرقوم شدہ بر ارباب اعتبار و اصحاب استبصار واضح و آشکارست و مخفی نماند کہ شاہ صاحب اگرچہ درین کلام مہانت انضمام از راہ زیغ نفی اتحاد و لزوم درمیان باب مدینة العلم و امام نمودہ اند لیکن بلا ریب تحقق قرب و مجاورت درین دو چیز نزد ایشان از کلام خودشان ثابت ست و چون ظہور این معنی ہم از [redacted] باب مدینة بر ایشان شاق بود لہذا برین کلام مختل القوام صبر و قرار ایشان را دست نداد تا آنکہ در حاشیہ این کلام کلامی اسخف و اوہن از متن تسجیل نمودند چنانچہ مینویسند و آن معنی یعنی کمال قرب و مجاورت در نتیجہ و مطلوب نمیباشد الا وقتیکہ فیما بینہما علاقہ باشد و رای استلزام و آن علاقہ غالبا از انواع مذکورہ است مثل جزء و کلیت و استعداد و فعلیت و غیر ذلک و گاہی ورای این علاقہ ہا نیز میباشد مثل آنچہ در تمثیل مذکورست زیرا کہ محصل او مجرد مشابہت و مناسبت در ٹیان باب و رئیس ست مع تفارقہما بان الباب فی الحدیث مضاف الی مدینة العلم ولا امام رئیس للامة لا لمدینة العلم انتہی کلامہ و این افادۂ ابدع و اطرف از افادۂ متن میباشد زیرا کہ محصل آن سہ چیزست اول نفی علاقۂ قویہ ہست مابین باب مدینة العلم و امام دوم اثبات علاقۂ ضعیفہ درمیان این دو چیز سوم ابدای تفارق در باب مدینہ و امام اما امر اول پس خیلی بشاہ صاحب مضرت میرساند زیرا کہ پر ظاہرست کہ ہرگاہ علاقۂ قویہ مابین باب مدینة العلم و امام متحقق نباشد کمال قرب و مجاورت نتیجہ با مطلوب کہ در تقریر شاہ صاحب در متن واقع شدہ و در حاشیہ ہم ذکر آن موجودست متحقق نخواہد شد و ہذا تہافت عجیب و انکان من المخاطب اللبیب غیر بدیع و غریب و اگر شاہ صاحب را مطلوب ہمین بود پس کاش از اصل مدعی کمال قرب و مجاورت درمیان نتیجہ و مطلوب نمیشد بلکہ میگفت کہ لیکن بسبب مجرد مشابہت و مناسبت درمیان مطلوب و نتیجہ و ہم قناعت کند کہ مطلوب حاصل شد لکن اللہ ابی الا ان یبدی عوارہ فی کل مقام واللہ ولی الانتصار من اعدائہ و الانتقام بالجملہ بعد نفی اتحاد و لزوم نفی علاقۂ قویہ درمیان باب

جزئیت

مٹیان

رسوله بالتوصل بسائل العلوم والحکمة وجب اتباعه والاخذ عنه وهذا حقیقة معنی الامام کما لا یخفی علی ذوی الافهام ازین عبارات بحمد الله تعالی آنچه حق صریح وصدق نصیح ست بخوبی روشن وتابان میگردد ووجه استدلال اهل حق کرام باین حدیث شریف برامامت جناب امیر المومنین علیه السلام ظاهر ونمایان می شود وعلاوه برین بخیف دیگر وجوه وعناوین احتجاج باین حدیث شریف برمقصود در ماسبق بتشریح وتوضیح تمام در جزء اول این مجلد ذکر کرده ام من شاء فلیرجع الیه **وجه پنجم** آنکه شاه صاحب درین کلام بی نظام از راه قلت تدبر در مدلولات الفاظ در نسبت وهم بسوی اهل حق مرتکب وهم فی الوهم ومصدر غلط فی الغلط شده اند بیانش آنکه چنانچه می بینی صراحةً کلام شاه صاحب تعلق بحدیث مدینة العلم دارد و پر ظاهر ست که بنا برین حدیث جناب امیر المومنین علیه السلام باب مدینة العلم میباشد وخود شاه صاحب تصریح بآن نموده اند پس درین مقام می بایست که شاه صاحب نسبت بباب مدینه ریاست شهر را ذکر کنند نه ریاست خانه را حالانکه بمزید سوء فهم وازدحام وهم حسب مزعوم ملوم خود در تقریر وهم موهوم کما سمعت انفا میفرمایند وهم بنداشت که امام چون رئیس امت ست وباب نیز ریاست خانه دارد بوجه من الوجوه الخ واین غلط واضح وخلط لائح ست که ادنی متامل مرتکب آن نمی شود واعجباه شاه صاحب با وصفیکه خود در بادیهٔ جهل وعمایت چنان سرگردان هستند که تفرقه خانه از شهر نمی نمایند وبا اینهمه میخواهند که اهل حق را متهم بوصمت عدم تفرقه بین المطلوب والنتیجه گردانند ـ ما هکذا تورد یا سعد الابل **وجه ششم** آنکه شاه صاحب درین کلام خرافت التیام در نسبت وهم بسوی اهل حق علاوه بر ارتکاب وهم فی الوهم یک وهم دیگر فرموده اند توضیحش اینکه بر متاملین پوشیده نیست که ریاست باب خواه باب مدینه باشد وخواه باب دار بر مریدین وآتین و قاصدین وداخلین مدینه ودار ست نه بر خود مدینه ودار لیکن شاه صاحب از کمال فراست وفرط کیاست ریاست باب بر خود خانه ولو بوجه من الوجوه باشد فرض نموده بلا تامل در تقریر وهم بسوی اهل حق ذکر آن مینمایند ونمیدانند که بحمد الله اهل حق ومتقین از وصمت چنین وهم کاسد مبرا وتقریرات متینهٔ شان در خصوص حدیث مدینة العلم از شوب چنین زعم فاسد معرا است وجمع الوهم فی الوهم وارتکاب الخطاء فی الخطاء مخصوص بشاه صاحب ست که در حب شیوخ ثلثه خویش یمین را از شمال وحق را از ضلال نمیشناسند وباو ارتکاب اوهام ثلثه در مقام واحد از نسبت نوع ثالث اوهام بسوی اهل حق کرام نمی هراسند **وجه هفتم** آنکه شاه صاحب درین کلام مختل المرام از راه کمال خیره سری متفوه شده اند که باب مدینة العلم شدن چیزی

مدینة العلم و امام ظلم صریح و جور قبیح ست و ما اگرچه بعد اثبات اتحاد و لزوم بین المدینة و الامام محتاج باثبات قرب و مجاورت
بامثال این علائق نیستیم لیکن برای ابدای مزید عصبیت شاه صاحب تنبیه بران نمودیم اما امر دوم یعنی اثبات علاقه
ضعیفه درمیان باب مدینة العلم و امام پس علاوه برین که آنهم بلحاظ ادعای کمال قرب و مجاورت درمیان نتیجه و مطلوب
خیلی مضر بحال شاه صاحب و مثبت تهافت و تناکر کلام شان ست کما او مانا الیه عنقریب عند الامعان خود درست
هم نیست زیرا که حاصل حدیث مدینة العلم مجرد مشابهت و مناسبت درمیان باب مدینه و رئیس امت نیست بلکه مقصود
مراد ازین حدیث شریف اثبات کمال مشابهت و تمام مناسبت بینهما می باشد و از ثمرات این مشابهت تامه و مناسبت
کامله ثبوت اعلمیت و افضلیت جناب امیر المومنین علیه السلام و انحصار اخذ علوم نبویه از انجناب و لزوم رجوع و اقتدا
بآنجناب و حافظ بودن آنجناب علم جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم را و معصوم بودن از خطا و غلط و دیگر
عالیه و مآثر متعالیه است که وقتاً فوقتاً مرة بعد اولی و کرة بعد اخری بتقریرات شافیه و توضیحات وافیه مبین شده و
افادات علمای اعلام و محققین فخام سنیه و اعترافات صریحه صحیحه شان محقق و مبرهن گردیده پس از نهمه تغافل و تجاهل
ورزیدن و حدیث مدینة العلم را بر مناسبت خفیفه و مشابهت ضعیفه حمل نمودن ناصبیت صریحه و حروریت فضیحه است
و در حقیقت تحقیر مشابهت جناب امیر المومنین علیه السلام بباب مدینه منجر و مستلزم توهین مشابهت خود جناب رسالتمآب
صلی الله علیه و آله و سلم ست بمدینه و لکن المنافقین لا یعلمون اما امر سوم یعنی ادعای تفارق باب مدینه و امام که
شاه صاحب مدعی آن شده اند پس فساد آن اظهر من الشمس و ابین من الامس ست زیرا که بنای این تفارق حسب
تقریر شاه صاحب برین ست که باب در حدیث مضاف بسوی مدینة العلم ست و امام رئیس امت ست نه رئیس مدینه علم
و این تقریر مغالطه محضه و سفسطه صریحه است زیرا که چنانچه باب مضاف ست بسوی مدینة العلم امام هم مضاف
میشود بسوی مدینة العلم لکونه خلیفة للرسول صلی الله علیه و آله ما هب القبول و چنانچه امام رئیس امت ست نه
رئیس مدینة العلم همچنین باب ریاست مریدین و آتین مدینة العلم دارد نه ریاست خود مدینه کما لا یخفی علی اولی الاحلام
الرزینة فذهب بعون الله التفارق من البین و ثبت الاتحاد المقر للعین و ظهر ان دعوی المخاطب ناشئة من
الفند و الحین و بان ان کلامه مملو بالشنار و الشین و الحمد لله علی شروق شمس الحق المضیئة للخافقین و
انقشاع غین الباطل و المین و صلی الله علی محمد سید الثقلین و آله المتولین بالبهاء و التزین -

تم

تم الجزء الثانی من مجلد حدیث مدینة العلم من مجلدات کتاب عبقات الانوار فی امامة [illegible]
[illegible] جمادی الاولی سنة سبع و عشرین و ثلثمائة [illegible] [illegible] و آله الاف السلام [illegible]